שו״ת · אחרונים

בנין דוד א

רבי דוד דוב מייזליש

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בנין דוד א

רבי דוד דוב מייזליש

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בנין-דוד-א/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמת המחבר 4
פרשת בראשית 4
פרשת נח 60
פרשת לך לך 99
פרשת וירא 144
פרשת חיי שרה 185
פרשת תולדות 229
פרשת ויצא 272
פרשת וישלח 310
פרשת וישב 357
פרשת מקץ ולחנוכה 394
פרשת ויגש 433
פרשת ויחי 463
פרשת שמות 495
פרשת וארא 547

הקדמת המחבר

ב"ה:
ויברך דוד את ד' לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברכי נפשי את ד' על חסדו הגדול שהביאני עד הלום. גם בצוק העתים הללו, לראות ספרי הנוכחי באגדה ודרוש על ספר בראשית. יוצא לאור עילם מתחת מכבש הדפוס, ואני תפלה לנורא עלילה שכאשר עד הנה עזרוני רחמיו וחסדיו כן יעזריני ע"ד כבוד שמו יתברך לברך על המוגמר ולהשלים זה הבנין על כל חומשי התורה עד תומם, וגם לרבות שאר חידושי בהלכה ופלפול שישנם תח"י, וזכות אבותי הקדושים רבותינו שבגולה נבג"מ יעמוד לי שלא ימיש התורה מפי ומפי זרעי וז"ז עד עולם, ולהיות עוד מהשבים לפניו באמת ובתום לבב כ"ד המצפה לגמח"ט בכלל כ"י להרמת קרן התורה ולגאולה שלימה במהרה אמן:
כו"ח ד' דעשיית שנת תש"ב לפ"ק פה אוהעל יע"א ה"ק דוד דוב בעריש מויזליש אב"ד בק"ק הנ"ל יע"א ממלא מקום חותני הגה"ק מ' משה יוסף טייטלבוים (חתן הגה"ק מ' דוד אבד"ק קדשאנוב בן הגה"ק מאוה"ג מסאנז בעל הדברי חיים זי"ע) בן הגה"ק מסיגעט בעל הייטב לב בן הגה"ק מדראביטש בן הגה"ק מאוה"ג מ' משה טייטלבוים אבדפה"ק העל הישמח משה זי"ע ועכ"י אמן:

פרשת בראשית

א) בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ וגו'. וסיום תוה"ק הוא ולכל המורא הגדול אשר עשה משה וגו'. וכ"ל בעזהי"ת לכעץ ולשלב סופה בתחילתה (בז"ך אופנים) דהנה ראשית חכמה יראת ה' וצריך האדם לעמוד על המשמר ולגבור על יצרו הרע להשיג יראת ה' האמיתית. והעצה לזה הוא להזכיר יום המיתה כמחז"ל [ברכות דף ה' ע"א] אם פגע בך תכול זה וכו' ואם לאו יזכיר לו יום המיתה. וכידוע עוד אמרם ז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך ונמצא כל ימיו בתשובה. כי לא ידע האיש את עתו. ולפי"ז איתא בסה"ק לפרש מקרא קודש ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום. דהנה אם יחשוב האדם בדעתו כי עוד רבות בשנים יחי' יתרשל מעבדות השי"ת כי יאמר עוד חזון למועד לשוב בתשובה לא כן אם יום המיתה ירחף לפני עיניו מיום ליום ויתבונן שאין לו לחיות יותר מזה היום אזי יבוא לדביקות השי"ת ולעבדו עבודה תמה ושלימה. וזש"ה ואתם הדבקים בה' אלקיכם וע"י מה יזכה לזה ומפרש הפ' ע"י חיים כלכם היום שידמה ויצייר בנפשו שאין לו לחיות רק זה היום עכ"ד. ולפי"ז יש לפרש הפ' [תהלים ק"ד] יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב פי' שאז יצא האדם לפעלו לעבדות השי"ת

ע"י שיחשוב לעבודתו עדי ערב שלא ימשוך עבודתו רק עד הערב ח"ו כי מי יודע מה יולד יום. (ובזה י"ל ג"כ ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה, ופריך הש"ס [ברכות ל"ג ע"ב] אטו יראה מילתא זוטרתא הוא. ועפ"י הנ"ל א"ש ועתה היינו שאם יחשב האדם שאין לו לחיות אלא עתה זו הרגע. אז מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה דאז באמת יראה מילתא זוטרתא הוא):

והנה במס' מגילה [ט' ע"א] איתא ששינו לתלמי המלך וכתבו אלקים ברא בראשית שלא יאמרו שתי רשיות הן ח"ו. וזקיני המהרש"א ז"ל שם הביא בשם פענח רזא הטעם דמתחלת תוה"ק בבראשית לא כמו ששינו לתלמי המלך עפי"מ דמבואר בנדרים [דף י' ע"א] שלא יאמר אדם לד' עולה אלא עולה לה' וכ' בשלה"ק ז"ל הטעם שמא יאמר תיבת לה' ולא יספיק לגמור ולומר עולה עד שימות ונמצא יוציא ש"ש לבטלה ולכן התחלה תוה"ק בראשית ולא אלקים ע"ש. ולפי"ז כל איש ישר בעיניו יחזה ויתבונן דהתחילה תוה"ק בראשית משום דהאדם אינו בטוח בחיו אפי' רגע ויתעורר עי"ז לידי יראה מאת השי"ת. ומעתה יובן סמיכות תוה"ק ולכל המורא הגדול אשר עשה משה. היינו שמשה רבינו עשה יראה גדולה לבנ"י מפחד השי"ת ומהדר גאונו. ע"י לעיני כל ישראל שיהי' להם תמיד לפני עיניהם בראשית ברא אלקים דמה"ט לא כאמר אלקים ברא בראשית דמוכח מזה לרמוז דהאדם אינו בטוח בחייו אפי' רגע חדא והבן:

ב) ולפי הנ"ל יש לפרש המדרש שהביא הבל"ע דרוש י"ז] וכ"ק מוחז"ל בישמח משה פ' אמור וביום השמיני עצרת וכו' וז"ל משל למלך שזימן בניו לסעוד לימים קצובים כיון שהגיע זמנם לפטור אמר להם בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד שקשה עלי פרודתכם וכו' עכ"ד המדרש והובא ברש"י. ונ"ל עפי"ד הגאון מווילנא ז"ל לפרש הפ' יראת ה' הוא אוצרו. דהנה מלך בו"ד עושה אוצר מדברים אשר קשה למצוא והמה יקרי המציאות. אבל אצל השי"ת דלו הארץ ומלואה והכל שלו איך שייך לומר שיעשה אוצר אמנם אמחז"ל ברכות [ל"ג ע"ב] הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. א"כ הוא דבר שאינו בידי השי"ת לכן עושה מזה אוצר וז"פ יראת ה' הוא אוצרו והצל"ח ז"ל כתב לפרש הפ' מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה. דלכאורה אצל הקב"ה לא שייך לומר שהוא שואל ומבקש דהכל תחת ידו. אכן בענין יראת שמים דאינו בידו הוא השואל. וז"פ מה ה' אלקיך שואל מעמך ר"ל באיזה דבר שייך לומר שהקב"ה הוא השואל ומבקש מאת האדם כי אם ליראה ודפח"ח. והנה בימים הקדושים שעברו זכו ישראל להתקרבת ודביקת השי"ת. ועתה ביום השמיני אשר היום יעבור וחשש השי"ת שיתפרדו ח"ו מדביקותם. לכן מבקש מבנ"י לעמוד במדריגותם ולא להתרחק ממנו כי הוא דבר שקשה אצלו כי

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. והעצה לזה לחשוב מיום ליום שאין לו לחיות רק יומא חדא כנ"ל. וז"פ המדרש שהקב"ה שואל ומבקש מבנ"י ואומר להם בבקשה מכם עכבו עמי ר"ל שיעמדו במדריגותם גם להלאה ולא להפרד מהתקרבותם. והעצה לזה עוד יום אחד שיחשוב בכל יום שאין לו לחיות רק עוד יום אחד ולא יותר. וזה שתעמדו במדריגתכם מוכרח אני לבקש מכם מפני שקשה עלי פרודתכם. פי' כי שום דבר שבעולם אינו קשה עלי כי הכל בידי שמים רק פרודתכם שיפרדו בנ"י ח"ו מקדושתם דהוא יראת שמים וזה אינו תחת ידי דהבחירה חפשית וע"כ אבקש מבנ"י. ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

ג) עי"ל הסמיכות לפי הנ"ל דע"י שיודע האדם שאינו בטוח בחייו עי"ז יבוא לידי יראת שמים. והנה איתא בחולין [צ"א ע"ב] דהמלאכים מזכירין את השם אחר ג' תיבות קדוש קדוש קדוש ה' ובני ישראל מזכירין אחר ב' תיבות שמע ישראל ה' וגו' וכ' בווי העמודים מבן השלה"ק ז"ל הטעם דהמלאכים חיים וקיימים משא"כ האדם שאינו בטוח בחייו אפי' רגע ע"כ מזכירין את השם אחר ב' תיבת דשמא ימות ח"ו ולא יזכה לומר השם ע"ש. ומבואר ביריעות שלמה דה"ט כתיב בראשית ברא א' להורות דיש לישראל קדימה מהמלאכים להזכיר את השם אחר ב' תיבות משא"כ המלאכים מזכירין את השם רק אחר ג' תיבות ע"ש. ולפי"ז יתבאר הסמיכות ולכל המורא הגדול אשר עשה משה ע"י שיהי' לעיני כל ישראל בראשית ברא א דמזכירין את השם אחר ב' תיבות משא"כ המלאכים מזכירין רק אחר ג' תיבות וה"ט משום דהאדם אינו בטוח בחייו. ועי"ז עשה להם יראה גדולה ופחד מהשי"ת ומהדר גאונו והבן:

ד) עוי"ל הסמיכות ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום וגו' ולא קם וכו' בישראל כמשה וגו' בראשית ברא. דהנה ראיתי בשם הגאון מווילנא ז"ל לפרש הטעם דבכו בנ"י את משה שלשים יום. עפ"י הנודע דמשה הי' תרומתו של עולם. ותרומה במדה בינונית הוא אחד מחמשים ושית אלפי שנין הוא עלמא לכן הי' חי מאה ועשרים שנה דהוא אחד מחמשים. והא דלא נהג השי"ת עמו בעין יפה דהוא אחד מארבעים הלא השי"ת העיד עליו בכל ביתי נאמן הוא ולא קם בישראל כמשה ולפי"ז הי' לו לחיות מאה וחמישים שנים. אמנם זה הי' בעון הדור וכיון שבנ"י גרמו לו למעט שנותיו שלשים שנה ע"כ בכו אותו שלשים יום יום לשנה עכדפח"ח. ואיתא בילקוט בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ שית אלפין איתא בפסוק זה לרמז דשית אלפי שנין הוה עלמא דאי במלואו הוא אלף ע"ש. [ובפנעח רזא מרמז דתיבת בראשית נטריקין ברא שית דשית אלפי שנין הוה עלמא ע"ש.] ולפי"ז מבואר הסמיכות ויבכו בנ"י את משה שלשים יום וה"ט משום דהם גרמו לו שנחסרו משנותיו שלשים שנה וע"כ בכו אותו שלשים יום יום לשכה דהא

לא קם בישראל כמשה א"כ מצד זכותו הי' לו לחיות מאה וחמישים שכה ורק בעון הדור נתמעטו ימיו ושנותיו. ומנ"ל דהי' לו לחיות ק"ן שנים ע"ז מבאר ומפרש בראשית ברא אלקים וגו' דמרמז דשית אלפי שנין הוה עלמא ומשה רבינו הי' תרומתו של עולם א"כ במדת עין יפה הי' לו לחיות מאה וחמישים שנים. ורק בנ"י גרמו לזה וע"כ ויבכו בנ"י את משה שלשים יום והבן:

ה) עוי"ל הסמיכות עפי"ד הילקוט הנ"ל דאית שית אלפין בפסוק בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. לרמז דשית אלפי שנין הוה עלמא שני אלפים תוהו ובוהי ושני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח. דהנה איתא במדרש תשא ובאד' ר"נ פ"ב הטעם ששיבר משה הלוחות דאמר מוטב שידונו כפנוי' ולא כא"א ע"ש. הקדמונים ז"ל הקשו הא קבלת התורה היתה באונס כמבואר בשבת [פ"ח ע"א] א"כ א"א לדונם כא"א. וכתב ביד המלך הספרדי פ' וישלח לתרץ לפי"מ דמבואר בב"ב [מ"ח ע"א] דתלוי' וזבין הוה זבינא אגב זוזי גמר ומקני א"כ הרי ע"י קבלת התורה הרווחני ברכת עוה"ז. דאל"כ הי' לנו די פת חריבה וקיתון של מים כעבד ע"כ ליכא טענת אונס ע"ש. והנה הקדמונים ז"ל הקשו איך מגיע לנו ברכת עוה"ז הרי יעקב ועשו חלקו בנחלת ב' עולמות. ועשו כטל ברכת עוה"ז. והיטב אשר הביא החיד"א ז"ל לתרץ לפי"ד הש"ס ב"מ [כ"א ע"ב] דהמציל מזוטו של ים וכו' הרי אלו שלו. והרי מבואר בנדרים [ל"ב ע"א] דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית שאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו. א"כ בנ"י המה כמצילים מזוטו של ים. לכן שפיר מגיע לנו ברכת עוה"ז עכ"ד. והנה המפורשים הקשו איך מהני התנאי של הקב"ה שאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו. הא הוה תנאי שא"א לקיים ע"י שליח דקודם שנברא העולם לא הי' מי שיהי' השליח. א"כ התנאי בטל והמעשה קיים. ונ"ל עפי"ד המל"מ פ"ג מה' זו"מ דהנותן מתנה לחבירו ואמר שאם לא יתן לו מתנה לא יחול המתנה רק עד עשרה שנים ולא יותר. דאין מהצורך בזה לכפילת התנאי. דהא דבעינן משפטי התנאים היינו במקום שבא התנאי לעקור המעשה לגמרי אבל הכא הרי אין התנאי עוקר המעשה לגמרי דהא אפילו אם יועיל התנאי נשאר המתנה עכ"פ עד עשרה שנים, ובכה"ג לא בעינן משפטי התנאים עכ"ד הנחמדים ע"ש. א"כ ה"ה בבריאת העולם דנברא על ב' אלפים תוהו ובוהו והתנאי הוא אך להלאה שאם לא יקבלו התורה תחזיר את העולם לתוהו ובוהו ובכה"ג לא בעינן משפטי התנאים ומתורץ קו' הנ"ל ולפי"ז יובן הסמיכות אשר עשה משה וכו' ששיבר הלוחות דיהי' נידונים כפנוי' ולא כא"א, דאין לומר דהוה כאנוסים. דז"א דהא הוה כתלוי' וזבין משום ברכת עוה"ז, דאי"ל דלא מגיע לכו ברכת עוה"ז דהוא חלקו

של עשו, ז"א דהרי הוה כמציל מזוטו של ים דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית, דאין לומר כנ"ל דלא מועיל התנאי דא"א לקפי"ש, דז"א דהא כתיב בראשית ברא א' את השמים ואת הארץ דאיכא ששה אלפין לרמז דשית אלפי שנין הוה עלמא ב' אלפים תהו ובהו וב' אלפים תורה, א"כ לא נתבטל המעשה לגמרי ובכה"ג מועיל תנאי שאין בו משפטי התנאים, ושפיר שיבר משה רבינו הלוחות שלא יהי' נידונים כא"א, והבן וב"ה הוא דבר חריף:

ו) עוי"ל הסמיכות דאיתא במדרש שאל אבנימו' הגרדי ארץ איך נבראת תחלה א"ל כטל השי"ת עפר מתחת כסא כבודו וזרקו ונעשה ארץ והי' בהם צרורות קטנות ומהם נעשים הרים, והלשון איך נבראת תחלה הוא תמוה, וגם מה שאמר והי' בהם צרורת קטנות ונעשים הרים הוא יתור לשון דלא צריך לתירוצו וכ' זקיני הגאון רבי ר' העשל ז"ל לפרש דהשי"ת ברא את העולם שיהי' שני אלפים תוהו ושני אלפים תורה ותנאי התנה השי"ת במעשה בראשית אם יקבלו את התורה מוטב ואם לאו אחזיר את העולם לתוהו ובוהו וכמו שאמרו חכז"ל בשבת פ"ז ע"ב ע"כ שאל אבנימוס הג' האיך ברא הש"י ארץ תחלה שמא לא קבלו ישרא' התוה"ק וא"כ לשוא ח"ו עמל הבריאה, אכן ניחא דאם לא ירצו לקבל תוה"ק יכפה עליהם את ההר ויהי' מוכרחים לקבל התורה וזאת השיבו לאבנימוס הי' בהם צרורות קטנות ונעשית הרים וא"כ יוכלו לכוף עליהם ההר ודפח"ח, והנה הציוני כ' לכל היד החזקה זהו כפיית ההר, ובילקוט איתא בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, שש אלפין לרמז דשית אלפין שנין הוי עלמא ב' תוהו ב' תורה וכו' וזאת תורת הסמיכות לכל היד החזקה זהו כפיית ההר וא"כ שקט המורא דילמא לא יקבלו ישראל התורה ע"כ שפיר בראשית וגו' דשית אלפי שנין הוי עלמא ב' אלפים תוהו קודם קבלת התורה וא"ש:

ז) ובזה נל"פ מאמר זמירות לש"ק אל ההרים אשא עיני כהלל ולא כשמאי, דהנה בנזה"ק כ' יש פלוגתת ב"ש וב"ה דב"ש ס"ל השמים נבראת תחלה וב"ה ס"ל הארץ נבראת תחלה, דב"ש ס"ל דהמלאכים המה גדולים מצדיקים ע"כ השמים דהוא עולם המלאכים נבראת תחלה כי השמים מדור המלאכים הוא במעלה יותר גבוה מהארץ שהאדם שוכן עלי' וב"ה ס"ל להיפך, והכה בשבת [פ"ח ע"א] הקשו התוס' למה הי' כפיית ההר הלא כבר אמרו כעשה ונשמע, ותי' המפורשים דרצה השי"ת לזכות את ישראל שיהי' בבחינת מצווה ועושה כי כאשר אמרו נעשה וכשמע מעצמם הי' עבודתם כעבודת המלאכים עושי דברו לשמע בקול דברי, ולכן הכריחם השי"ת בכפיי' שיהי' בבחינת מצווים ומכאן משמע דהצדיקים גדולים ממלאכים דהמלאכים אינם מצווים ועושים ובנ"י מצווים

ועושים, וזהו אשא עיני אל ההרים, דההרים נבראו כדי לכפות עליהם ההר וא"כ כשמע מזה דגדול מצווה ועושה וכו' וא"כ גדולים הצדיקים יותר מן המלאכים, וא"כ הארץ נבראת החלה כהלל ולא כשמאי, ונכון מאוד בס"ד:

ח) עוי"ל אל ההרים אשא עיני כהלל ולא כשמאי לפי"ד זקיני הגאון ז"ל הנ"ל דההרי נבראו למען יכפה השי"ת על בנ"י ההר שיקבלו התורה כנ"ל, והנה בבית שמואל אחרון פ' יתרו כ' לתרץ קו' התוס' למה כפה השי"ת את ההר הא מעצמם אמרו כעשה ונשמע, דידוע שיש חילוק בין מצוה שאין בו הכאת הגוף דאז כח לו לאדם לעשות המצוה בלי שום פני', לא כן במצוה שיש בו הנאת הגוף קשה ביותר לעשות בלי פניות הנאת עצמו ויען כי השי"ת מכיר ערכם של ישראל דגם במצוה שיש בי הנאת הגוף לא יעשה האדם המצוה להנאת עצמו רק לשם שמים לכן כפה השי"ת על בנ"י ההר ואמר שאם לא יקבלו התורה שמה תהי' קבורתכם, ואעפ"כ לא יקבלו למען הכאת גופם שלא ימותו, אך יקבלו התורה לעשות רצון השי"ת וזה הוא נחת רוח להשי"ת ודפח"ח. והכה בחגיגה [ב' ע"א] פליגא ב"ש וב"ה ב"ש ס"ל שעולות ראי' הוא שתי כסף וחגיגה מעה כסף וב"ה ס"ל דחגיגה הוא ב' כסף ועולת ראי' הוא מעה כסף, וכ"ל טעם פלוגתתם דהא עולת ראי' הוא עולה לגביה ואין להבעלים חלק בו אבל שלמי חגיגה הוא לגבוה ולבעלים, לכן ס"ל לב"ש דמצוה שהוא לגבוה ואין להבעלים בו הנאת הגוף נח לו להאדם לעשות בלתי פני', לא כן במצות חגיגה שיש להבעלים בו ג"כ הנאת הגוף קשה לו להאדם לעשות בלי פני' עצמיות, לכן ס"ל דעולת ראי הוא שתי כסף דעדיף מחגיגה, וחגיגה מעה כסף אבל ב"ה ס"ל דחגיגה עדיף דהגם שיש בי הנאת עצמו לא יעשה מפאת הנאת עצמיות רק בלתי לד' לבדו. ע"כ ס"ל דחגיגה הוא ב' כסף ועולות ראי' הוא מעה כסף ולפי"ז יל"פ אל ההרים אשא עיני, היינו לראות ההרים דנבראו שיכפה השי"ת על בנ"י ההר אף שאמרו כו"כ יען כי יודע ד' ערך איש ישראל שלא יקבל את התורה עבור הכאת עצמיות אך בלתי לד' לבדו, מזה מוכח כהלל דס"ל דחגיגה הוא ב' כסף, ולא כשמאי דס"ל להיפך דעולת ראי' ב' כסף דעדיף שאין בו הנאת הגוף ויעשה בלתי הנאת עצמו דהא חזינן ע"י כפיית ההר דגם במקום שיש לו הנאת עצמו יעשה לשם שמים ומוכח כהלל והבן. וב"ה הוא דבר נחמד:

ט) עיל"פ אל ההרים וכו', עפי"ד הנ"ל באות ז' דב"ש ס"ל דמלאכים גדולים מישראל לכן השמים נבראת תחלה, וב"ה ס"ל דישראל גדולים ממלאכים לכן הארץ נבראת תחלה, והנה איתא במדרש הובא בעבוה"ק חה"ת פ"ו, וז"ל א"ר ישמעאל אשריכם ישראל כמה זה חביבים לפני השי"ת יותר ממלה"ש כי בשעה שמה"ש מבקשים לומר

שירה תחלה, באים לפני כסא כבודו הרים של אש, ואומר השי"ת להם החרישו אלי כל מלאך ומלאך וכו', עד שאשמע שירות ותשבחות של ישראל עכ"ל, וז"פ אל ההרים אשא עיני לראות ההרים של אש שבאים למען יאמרו ישראל שירה לפני המלאכים. מזה נשמע כהלל דס"ל דהארץ נבראת תחלה דישראל גדולים מהמלאכים ונכון הוא בס"ד: י) עוי"ל הסמיכות אשר עשה משה וכו' בראשית וכו' עפי"ד חז"ל אשר עשה משה ששיבר את הלוחות, והנה איתא במפרשים דהדור המדבר שחטאו בעגל כוונתם למען עשות תשובה דסברו דבע"ת עדיף מצדיק מעיקרא ומרע"ה ס"ל דצדיק עדיף מבע"ת ולא יפה עשו ע"כ שיבר הלוחות עכ"ד. והנה איתא בשבת [ק"ד ע"א] דה"ט דתגא דקוף לגבי הריש ולא לגבי הצדיק, דאמר השי"ת אם הרשע עושה תשובה אני קושר לו כתר כמותי ע"ש. ומזה הוכיחו הקדמונים דבע"ת עדיף מצדיק כמובן. אמנם מבואר בפתח האוהל דז"נ אי נימא דהאותיות ניתנו באבג"ד, אבל א"כ דניתנו בתשר"ק א"כ התגא דקוף לגבי הצדיק ולא להרי"ש, א"כ מוכח דצדיק עדיף מבע"ת ע"ש. ואם האותיות ניתנו באבג"ד או בתשר"ק, תלי' אי בתשרי נברא העולם א"כ התיו חשובה הוא מסתברא דניתנו האותיות בתשר"ק אבל א"כ בניסן נברא העולם דהוא חדש האביב א"כ האלף חשוב יותר מסתברא דהאותיות ניתנו באבג"ד כמבואר בקדמונים ע"ש. והנה מבואר בתה"ז ובבעה"ט בראשית לרמוז א' בתשרי ברא א' וכו' דבתשרי נברא ע"ש. ולפי"ז מובן הסמיכות אשר עשה משה לעיני כל ישראל ששיבר הלוחות, דס"ל דצדיק עדיף מבע"ת והראי' בראשית ברא וכו' דמוכח דבתשרי נבה"ע וניתנו האותיות בתשר"ק א"כ תגא דקוף לגבי הצדיק וממילא צדיק עדיף מבע"ת ושפיר שיבר הלוחות ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד: יא) עוי"ל הסמיכות אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית וכו' דמבואר במס' ב"ק [נ"ד ע"ב] שאל ר"ת מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות אחרונות נאמר בהם טוב, וכו' הואיל וסופן להשתבר וכי סופן להשתבר מה הוי, אמר ר"א חס ושלום פסקה טובה מישראל ע"ש. וראיתי לפרש בשם הגה"ק הגבורות ארי' ז"ל, עפי"ד הזוה"ק דאעלת אות טית לפני השי"ת למברי בהו עלמא שהוא רומזת על טוב, ואמר לה השי"ת כי א"י למברי בך עלמא שטובך גניז בגווך, ר"ל שראש ימינו של הטית כפוף לתוכה שטובה גניז בגווה, וביאר הדבר שם דלוחות הראשונים הי' נתונים בגלוי כל כך עד שנראה בהם בעליל כל גנזי התורה וסודותי', ולא הי' צריך יגיעה, אכן כשחטאו ועשו את העגל ולא הי' עוד כדאי להשתמש בהם נשברו, ואעפ"כ לא חסרו דבר מהראשונים אך גניז השי"ת כל סודותיו בלוחות עצמן, ועי"ז צריך יגיעה להוציא לאור תעלומות חכמה ע"י התורה שבע"פ ע"כ ליכא בהו טית דמורה לטוב הגניז ואז לא הי'

האור נגנז רק בגלוי, משא"כ בלוחות השניות כתוב בהם טית שראש הטית כפוף לתוכה שמורה שהטובה גניז בגווה, התורה שבע"פ ולזה כוונו חז"ל דאם הי' כ' גם בלוחות הראשונות הטית וע"כ גם בהם הטובת גניז בגווה, א"כ אם נשתברו לא הי' האור התורה וסודותיו בלחות השניות אפילו בהעלם, והי' פסקה ח"ו הטובה מישראל, וזה כוונת הקרא ואשברם לעיניכם, ר"ל שהשבירה הי' רק למראות עין אבל באמת עוד טובו גניז בגווה, עכ"ד הנחמדים ולפי"ז שפיר יובן הסמיכות אשר עשה משה לעיני כל ישראל דזהו שבירות הלוחות היינו שהשבירה הי' רק לעיני ישראל, אבל באמת טובו גניז בגווה, דמשו"ה כ' הט' בדברות האחרונות, ומנ"ל דטית מורה דטובו גניז ולזה הסמיכה התוה"ק בראשית ברא שהתורה מתחלת בב' ולא באות טית כדברי הזוה"ק דטית מורה דטובו גניז בגווה, ובלוחות האחרונות דנכתב בהם טית דטובו גניז בגווה וא"כ השבירה הי' רק למראות עיני ישראל וזה נכון בס"ד:

יב) עוי"ל הסמיכות עפי"ד השם אפרים, לפרש בפ' תזריע וראה הכהן את הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו טמא הוא דהנגע בא עביר החטא שחטא, ואם עשה תשובה כעשה צירוף מתיבת נגע לתיבת ענג, העין שהי' בסוף התיבה, נתהפכת לעמוד בראשית התיבה, וז"פ וראה הכהן את הנגע והכה לא הפך הנגע את עינו. העין להיות עומדת בראשית התיבה אזי טמא הוא ודפח"ח. וז"פ אשר עשה משה, שהי' כחו כ"כ שעשה לעיני כל ישראל. היינו אות העין של כ"י בראשית שתהי' עומדת בראשית התיבה שלא יהי' תיבת נגע רק תיבת ענג. והבן:

יג) עוי"ל עפיד"ק של העבודת ישראל ז"ל פ' שופטים לפרש מאמר חז"ל חגיגה (ב ע"א] סומא בא' מעיניו פטור מהראייה, דהשי"ת ברא את האדם בשני עינים באחד לראות גדלות השי"ת שברא השמים והארץ וכל צבאם, ובא' לראות שפלות עצמו להיות עניו, אבל אם הוא סומא בא' מעיניו היינו אף שרואה גדלות השי"ת אבל אינו רואה שפלות עצמו, פטור מהראייה שאין הקב"ה רוצה שיבוא לירושלים להתראות עמו עכדה"ק. והנה גדלות השי"ת יכולים לראות מבריאת שמים וארץ כמו שפירש הרמב"ם ז"ל אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו היינו מגבורת הבריאה ניכר גדלות השי"ת שהוא יחיד ומיוחד ע"ש. וגם יכולים ללמוד מידת הענוה תהענוה של הקב"ה. כדברי המדרש בראשית ברא א' הדד"כ וענותך תרבינו מלך בו"ד מזכיר שמו תחלה אבל השי"ת לא הזכיר שמו בתחלה משום ענוה ע"ש. (ובפשיטות י"ל הסמיכות, עפי"ד הש"ס שבת [פ"ז ע"א] שעשה משה מדעתו ששיבר את הלוחות מקו"ח מה פסח שהוא מצוה א' אמרה תורה וכל ב"כ לא יאכל בו, כל התורה כלה וישראל מומרים עאכו"כ ע"ש. ובתו'

הקשו קאמר מדעתו הא קו"ח דאורייתא הוא ע"ש. וכתב בקדושת לוי ז"ל לתרץ, דהא השי"ת אמר למשה רבינו ואעשך לגוי גדול א"כ לא הי' לו לשבור הלוחות דהא התורה הי' ראוי' לו ולבניו, אלא משה מחמת שדעתו הי' כי אינו ראוי לזה שהי' עניו לכן דן קו"ח ע"כ שיבר הלוחות. וז"פ מדעתו היינו שדעתו הי' שאינו כדאי עכ"ד הק' ז"ל והנה מבואר במדרש בראשית ברא א' דמלך בו"ד מזכיר שמו ואח"כ מעשיו והשי"ת מזכיר מעשיו ואח"כ שמו מחמת ענוה ע"ש. ולפי"ז יובן הסמיכות אשר עשה משה ששיבר את הלוחות כנ"ל, מדעתו שהי' עניו ולמד מדת ענוה מבראשית ברא א' ולא כאמר א' ברא וכו' ללמוד להיות עניו והבן) ולפי"ז א"ש הסמיכות לעיני כל ישראל היינו העצה להשתי עינים לכל או"א מישראל הוא בראשית ברא א', דמזה יראה גדלות השי"ת. ועכ"ז לא הזכיר שמו בתחלה משום ענוה, וכש"כ בו"ד צריך לבחור מידת ענוה והבן:

יד) עוי"ל הסמיכות ולכל היד החזקה וכו' בראשית דאיתא בילקוט תצא ובאדר"נ פ"ב בשעה שעלה משה למרום לקבל הלוחות נטלן וירד ושמח וכו' כיון שסרחו ישראל חזר לאחוריו (ורצה לשבור אותם) ראהו הזקנים ורצו אחריו אחז משה בראש הלוחות, והזקנים אחזו בראש השני חזק כחו של משה ושברן, וזהו שנאמר ולכל היד החזקה וכו' ע"ש. ונלפע"ד דהנה ידוע שהשי"ת נתן לנו שני סוגי מצות הא' בין אדם למקום והשני בין אדם לחבירו, ושניהם כאחד יחדיו תאומים לבלתי לזוז משניהם, כי אם יעבור על מצוה שבין אדם לקונו, יעבור ג"כ על מצות שבין אדם לחבירו ועפי"ז מפרשים הפ' פ' ויקרא ונפש כי תחטא ומעלה מעל בד' וכיחש בעמיתו בפקדון היינו אם יחטא בין אדם למקום סופו שיחטא גם בין אדם לחבירו היינו וכיחש בעמיתו וכו'. או י"ל דהתוה"ק מתפלא ונפש כי תחטא ומעלה מעל בד' איך יעיז הנפש שהוא חלק אלקי לחטא לד'. ולזה אמרה התוה"ק דכיון דכבר כיחש בעמיתו בפקדון שחטא בין אדם לחבירו דן גרמא למעל מעל בד' עכ"ד. ונקדים דברי הכלי יקר יתרו דהלוחות הי' שנים זא"ז ובלוח האחד הי' החמשה דברות שבין אדם למקום. (וע"ש דמצות כיבוד או"א הוא ג"כ מצוה שבין אדם למקום) ובלוח' השני' הי' כתובים החמשה דברות שבין אדם לחבירו ע"ש והכה במעשה העגל לא עברו רק על מצות שבין אדם למקום, ואעפ"כ רצה משה לשבר שניהם מטעם הנ"ל כי השני סוגי מצות בין אדם למקום ובין אדם לחבירו מתלי תלי זה בזה, וז"פ הילקוט הנ"ל אחז משה בראש הלוחות היינו שרצה לשבר שניהם כי אי אפשר להחזיק זה בלא זה אבל הזקנים אחזו בראש השני היינו הלוח השני שכתובה עליו מצות שבין אדם לחבירו ורצו שישאר זאת להם להחזיק מצות שבין אדם לחבירו כי בזה לא חטאו וגברה ידו של משה ושיברן היינו ששיבר את שניהם, כי א"א להחזיק

זה בלא זה כנ"ל והנה איתא בתק' זה"ק בראשית ב' ראשית ומבואר בסה"ק דבא לרמז על שני סוגי מצות שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו שאין לאחד קדימה לחבירו אלא השנים תלי' זה בזה וכאו"א הוא בראשית וז"פ ב' ראשית, ולפי"ז מבואר היטב הסמיכות ולכל היד החזקה אשר עשה וכו' ששיבר את שני הלוחות יקשה למה שיבר שניהם הי' לו להניח הלוח השני שכתובה עליו מצות שבין אדם לחבירו שלא עברו על זו רק על מצות שבאלמ"ק ולתרץ הקו' התחיל תוה"ק בראשית, היינו ב' ראשית שא"א לקיים זו בלא זו לכן שיבר גם לוח השני המצות שבין אדם לחבירו ודו"ק: טו) עוי"ל לפי"ד באות ה' דשפיר שיבר משה הלוחות שלא ידונו כא"א. דקבלת התורה ל"ה באונס דע"י קבלת התורה מגיע להם ברכת עוה"ז משום דהוה כמציל מזוטו של ים דתנאי התנה השי"ת שאם לא יקבלו את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו ע"ש. (ולפי"ז י"ל הסמיכות בפשיטות לפי"ד הס' התענוגים לתרץ דמש"ה כאמר בראשית וכו', ולא כאמר אלקים ברא בראשית, דבראשית הוה התנאי בשביל התורה שנקרא ראשית ברא א' את השמים וכו', דאם לא יקבלו התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו, ולכן שפיר נאמר בראשית וכו' שיהי' התנאי קודם למעשה שיועיל התנאי עכ"ד. ולפי"ז מובן הסמיכות אשר עשה משה ששיבר הלוחות שלא יהי' נדונים כא"א, דלא הוה קבלת התורה באונס דמגיע להם עוה"ז דהוה כמציל מזוטו של ים דהתנאי מועיל דבראשית ברא א' שנאמר בראשית וכו' ולא כאמר א' ברא בראשית שיהי' התנאי קודם נמעשה, לכן שפיר שיבר משה הלוחות והבן) ע"ש. והכה המפורשים הקשו איך מועיל התנאי הא קודם הבריאה לא הי' עם מי להתנות התנאי ולאחר הבריאה לא הי' מועיל התנא דהוה המעשה קודם להתנאי וקיימ"ל דבעינן שיהי' התנאי קודם להמעשה, וכ' לתרץ עפי"ד המדרש למה נקראת שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה, והיתה מתרחבת כל ששת ימי המעשה עד שאמר לה השי"ת די ע"ש. א"כ שפיר הי' התנאי לאחר הבריאה על מה שעתידה להתרחב ועל מה שנתרחב לאחר התנאי הי' מועיל התנאי דהוה התנאי קודם למעשה עכ"ד. ולפי"ז מובן הסמיכות אשר עשה משה וכו' בראשית וכו' ואת הארץ דאתחז"ל אשר עשה משה ששיבר את הלוחות שלא ידונו כא"א, דקבה"ת ל"ה באונס דמגיע להם עוה"ז דהוה כמציל מזוטו של ים דהתנאי הי' מועיל על מה שנתרחב כנ"ל. ומנ"ל דנתרחבה ולזאת אתא הסמיכות בראשית וכו' ואת הארץ דנקראת ארץ שרצתה לעשות רצון קונה, והי' מתרחבת עד שאמר לה הקב"ה די, לכן שפיר שיבר משה את הלוחות. והבן:

טז) עוי"ל הסמיכות ולכל היד החזקה וכו' בראשית ברא א' וכו' והארץ היתה וכו' ורות אלקים מרחפת ובמדרש זה אורו של דוד מלך המשיח עפי"ד מוחז"ל הגאון מלייפניק.

שאמר לפרש הפסוק תהלים [קי"ט] שרים רדפוני חכם ומדברך פחד לבי שש אנכי על אמרתיך, דאיתא ברבינו בחיי ז"ל פ' יתרו דתורה שבכתב מכונה בשם דיבור ותורה שבע"פ מכונה בשם אמירה ע"ש. והכה אמחז"ל יבמות [ע"ז ע"ב] שאמרו על דהמע"ה שאינו ראוי למלכות ואף לשוא בקהל, דכתיב לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ד' ודוד קאתי מרות המואבי' וא"ל אבנר תנינא עמוני ולא עמונית וגו' והגון אף למלכות ע"ש. וזש"א דהמע"ה שרים היינו שרי תורה, רדפוני חכם שאיני ראוי לבוא בקהל, הגם מדברך היינו תורה שבכתב פחד לבי דהא כאמר לא יבוא וכו' ומואבי בקהל ד' אולם שש אנכי על אמרתיך היינו תורה שבע"פ, שדרשו מואבי ולא מואבית וראוי אני לבוא בקהל ודפח"ח. והנה איתא בציוני ולכל היד החזקה זה כפיית ההר לקבלת התורה ע"ש. ומבואר במדרש תנחומא פ' כח דכפיית ההר הרי שיקבלו התורה שבע"פ דעל קבלת תורה שבכתב הא לא הי' מהצורך כפיית ההר שכבר אמרו כעשה ונשמע ע"ש. ולפי"ז א"ש הסמיכות ולכל היד החזקה דזה כפיית ההר לקבל התורה שבע"פ, א"כ ראוי דהמע"ה לבוא בקהל והגון הוא למלכות ולהיות משיח צדקינו וזהו בראשית ברא וכו' ורוח א' מרחפת זה אורו של דוד מלך המשיח והבן ונכון הוא בס"ד: יז) עוי"ל הסמיכות ולכל המורא הגדול וכו' בראשית דאיתא בספרי ולכל המורא הגדול זהו מתן תורה. והמה הקשו הקדמונים הלא קיימ"ל דבשבת ניתבה התורה האיך ירד השי"ת למטה הא איכא איסור תחומין. וכ"ל לפימש"כ בשמנה לחמו ח"א שבת פ"ה הטעם איסור תחומין להראות להאדם עד פה תבוא והארץ של הקב"ה שהוא בראה ואין הארץ להאדם דאי שלו היתה הרי האדם יכול לעשות בשלו מה שירצה ע"ש. א"כ כ"ז שייך באדם אבל אצל הקב"ה כי כל הארץ שלו אדרבה אין לפניו איסור תחומין למען דעת שיכול לעשות בשלו כל מה שירצה. והכה מבואר ברש"י בראשית מש"ה התחלה תוה"ק בראשית ולא התחלה החודש הזה וכו', שאם יאמרו אוה"ע לישראל ליסטים אתם וכו' הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה, ונתנה לאשר ישר בעיניו ע"ש ולפי"ז מובן ההמשך ולכל המורא הגדול וכו' זהו ת"ת ואף דבשבת ניתנה ליכא איסור תחומים דבראשית ברא וכו' דמש"ה התחלה תוה"ק בראשית כי הוא בראה ושלו הוא, א"כ ליכא איסור תחומין והבן: יח) עוי"ל הסמיכות וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב וכו' ולא קם וכו' כמשה אשר שלחו ד' לעשות בארץ מצרים לפרעה וכו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא א' ומדרש בראשית בשביל משה שנקרא ראשית ברא א' את השמים וכו' דהנה בברכת שמואל מהקרבן נתנאל פ' בהעלותך הביא בשם ז' המגלה עמוקות ז"ל שמשה רבינו אמר בתפלתו להשי"ת מה יוסף שבשבילו ירדו ישראל למצרים אפ"ה נכנס לא"י, אכי

שהוצאתי את ישראל ממצרים עפ"י שליחות השי"ת אינו דין שאכנס לא"י וכ' הברכת שמואל דמש"ה לא נענה בתפלתו דהא קיימ"ל דאמרינן דיו לבוא מן הדין להיות כנדון ויוסף לא נכנס לא"י רק עצמותיו, ומשה רצה לכנס בחייו כמבואר במדרש דרצה לכנס למען יקיים מצות התלויות בארץ. ואנן אמרינן דיו כמו שלא נכנס יוסף בחייו כמ"כ לא נכנס משה רבינו ע"ה ע"ש. והנה בהא דשיבר משה הלוחות מבואר בשבת [פ"ז ע"א] ויבמות [ס"ב ע"א] שדן קו"ח מה פסח שהיא מצוה אחת אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו התורה כולה וישראל מומרים עאכו"כ ע"ש ובמהרש"א שם הקשה בשם פענח רזא דנימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון ובפסח קיימ"ל דאם שחט למולים ולערלים כשר א"כ ה"ה הכא הרי הי' בישראל שבט לוי שלא טעו בעגל, (וע"ש שכתב לתרץ דהא דשחט למולים ולערלים דכשר היינו בערל שמתו אחיו מחמת מילה דלבו לשמים, אבל למולים ולבני כח פסול אמנם במנחת חינוך מצוה י"ג כתב דכשר והמפורשים האריכו בזה ואכמ"ל) אמנם הדבר נכון לפי"ד הילקוט שמה שאמר משה ואשברה לעיניהם שבאמת לא שיבר הלוחות רק שיברם ע"י אחוזת עינים שנדמה לעיניהם שנשברו ע"ש. ולפי"ז י"ל שפיר דה"ט של הילקוט שמשה לא שיבר הלוחות דליכא קו"ח מפסח דהא אמרינן דיו כדברי הפענח רזא הנ"ל. ונשברו רק ע"י אחוזת עינים והנה הא דאמרינן דיו ילפינן בש"ס זבחים [ס"ט ע"ב] ובכמה מקומות מקרא ויאמר ד' אל משה ואביה ירק ירק בפניה וכו' קו"ח לשכינה י"ד ימים אלא אמרינן דיו ודי שבעת ימים ע"ש. אבל בספרי בתוספתא הובא בתוס' בבא בתרא [קי"א ע"א] ד"ה קו"ח דהקו"ח לא הי' להשכינה שתהי' י"ד ימים אלא הקו"ח הי' למשה שהי' מלך וכהן גדול ששימש בשבעת ימי המילואים שיהי' י"ד ימים אלא אמרינן דיו עש"ה, והנה בנחלת יעקב הקדמון פ' ברכה הקשה איך הי' משה כהן ומלך הא קיימ"ל דאין מושחין כהונה למלכים, וכתב שם לתרץ דהדבר נכון לפי"ד ז' המהרש"א ז"ל קידושין [ס"ו ע"א] דמשו"ה אי אפשר לכהן להיות מלך דהא מקום יש בראש להניח שני תפילין ומלך צריך להלבוש כתר מלכות בראשו ויש לו מקום עוד להניח תפילין וכמו כן כהן גדול צריך להלביש הציץ כזר הקודש בראשו ויש לו ג"כ עוד מקום להניח תפילין, לא כן אם יהי' מלך וכהן וישא על ראשו הכתר והציץ לא יהי' לו מקום על התפילין וה"ט דאין מושחין כהונה למלכים ע"ש וכ"ז בכל האנשים אבל משה רבינו ע"ה שבשבילו נברא העולם כמבואר במדרש בראשית ברא וכו' בשביל משה שנקרא ראשית, וה"ט דכל הנבראים שנתהוו מאדם הראשון נהנו מאכילת עץ הדעת שאכל אדם הראשון אבל משה רבינו ע"ה הי' מהקנה של אדם הראשון ולא נהנה מאכילת עץ הדעת שאכל אדה"ר ולא חטא בעץ הדעת ע"כ בשבילו נברא העולם, ונודע

דתפילין הוא לתקן חטא עץ הדעת שאכל אדה"ר, וכיון שמשה לא חטא ע"כ לא הי' צריך להניח תפילין ושפיר הי' יכול להיות כהן ומלך, [ובמקום אחר כתבתי שמשה רבינו ע"ה הי' יכול להניח תפילין ואכמ"ל] ע"ש שכ' בזה דבר נחמד מאוד, ולפי"ז מה נעים לפרש הפסוקים והסמיכות הנ"ל. וימת שם משה וכו' בארץ מואב א"כ כיון שלא בא לארץ ישראל כשמע מזה דאמרינן דיו דהא שלחו ד' להוציא בצ"י מארץ מצרים א"כ איכא קו"ח מיוסף שנכנס לא"י אלא ע"כ צ"ל דאמרינן דיו כדברי הברכת שמואל הנ"ל וא"כ דאמרינן דיו לא הי' למשה לשבור הלוחות דליכא קו"ח תפסת דהא אמרינן דיו כדברי הפנעח רזא המובא במהרש"א הנ"ל א"כ אשר עשה משה ואחז"ל ששיבר הלוחות יקשה לן אמאי שיבר אותם ולזאת אמרה התוה"ק אשר עשה משה היינו מה ששיבר הלוחות לעיני כל ישראל דבאמת לא שיבר אותם כלל רק כדברי הילקוט הנ"ל ואשברם לעיניהם שהי' נדמה לעיניהם שנשברו ולא ששיבר אותם באמת דהא אמרינן דיו כנ"ל, והא דאמרינן קו"ח ודיו ילפינן לפי"ד הספרי מאביה ירק ירק בפניה שהי' משה כהן ומלך כנ"ל, ומשו"ה הי יכול להיות כהן ומלך שלא חטא בעץ הדעת שאכל אדה"ר שהי' מן הקנה ולא נהנה מעץ הדעת ופטור מתפילין כנ"ל א"כ שפיר הי' יכול להיות מלך וכהן ולילך בכתר מלכותו ובציץ שעל ראשו והראי' שלא הי' בחטא אדה"ר שלא נהנה מעה"ד, אתא הסמיכות בראשית ברא א' וכו' דבשביל משה שנקרא ראשית נברא העולם דה"ט דבשבילו נברא העולם שלא חטא בחטא אדה"ר כנ"ל ושפיר ילפינן דיו ומשו"ה מת משה בארץ מואב והלוחות נשברו רק לעיני כל ישראל היינו למראות עיניהם אבל באמת לא נשברו והבן:

יט) עוי"ל הסמיכות וימת משה וכו' בארץ מואב וכו' אשר עשה לעיני כל ישראל בראשית, דאיתא בלקט יוסף ע' משה אות ליד דמש"ה מת משה רבינו בארץ מואב ולא בא לארץ ישראל משום ששיבר את הלוחות ע"ש. ואיתא במגלה עמוקות לזקיני ז"ל דמשו"ה לא בא משה לא"י שרצה לעבר השנים וזהו שאמר אעברה כא ר"ל לעבר השנים ויען כי הי' מלך ואין מושיבין למלך בעיבור השנים משום חיילותיו שירצה שישתכר חודש, כמבואר בסנהדרין י"ח ע"ב] ע"ש. לכן לא נכנס לא"י ומבואר שם דה"ה דאין מושיבין כהן גדול בעיבור השנה משום צינה שלא ירצה לעבר השנה שלא יהי' לו צינה ביוה"כ ע"ש ואיתא בשם זקיני הגאון הרבי ר' ליב מקראקא ז"ל דכיון שהי' משה מלך וכהן א"כ מותר לו לעבר השנים וממנ"פ יעשה כדינו דאם יעבר השנה מפני חיילותיו להרויח חודש. יפסיד כנגד זה שיהי' לו צינה ביום הכפורים ואם לא יעבר מפני הצינה, א"כ יפסיד כנגד זה חודש אחד מפני חיילותיו א"כ בטח כדת יעשה לכן הי' יכול משה

לבוא לא"י לעבר השנים עכדפח"ח. והכה מבואר באות הקדום דמש"ה הי' יכול להיות משה כהן ומלך כיון דבשבילו נברא, העולם שלא כהנה מחטא אדה"ר ופטור מתפילין, לכן הי' יכול להיות כהן ומלך כנ"ל. ולפי"ז יתכן הסמיכות וימת משה וכו' בארץ מואב ולא בא לא"י, יען אשר עשה משה לעיני כל ישראל ואחז"ל ששיבר את הלוחות לכן לא בא לא"י, דאין לומר דמש"ה לא בא לא"י כי רצה לעבר השנים ואין מושיבין מלך בעיבור השנים, ז"א דהא הי' מלך וכהן ימלך יכהן יכול לעבר השנים כנ"ל וה"ט דהי' יכול להיות מלך יכהן כיון דלא נהנה מחטא עה"ד והראי' דהא בשבילי נברא העולם וזהו הסמיכות בראשית ברא וכו' דבשביל משה נברא העולם ע"כ צ"ל דמש"ה לא נכנס לא"י משום ששיבר את הלוחות ידי"ק:

כ) עוי"ל הסמיכות עפי"ד הנ"ל דמש"ה מת משה רבינו בארץ מואב ולא בא לא"י, יען ששיבר את הלוחות ולא משום שרצה לעבר השנים דז"א דמשה הי' מלך וכהן יהי' יכול לעבר השנים כנ"ל והנה ראיתי לזקיני הגאון מופת דורו ז"ל בעיר דוד פ' ברכה שכ' דהא דמשה הי' מלך וכהן זה נכון אי נימא דהחמיר השי"ת בכבוד צדיקים יותר מכבודו, אבל א"כ דלא החמיר יש לומר דמשה לא הי' מלך וכהן דהא מבואר בש"ס הנ"ל דהשי"ת אמר למשה ואביה ירק ירק וכו' קו"ח לשכינה י"ד דרום אלא דאמרינן דדרו וזה נכון א"נ דלא החמיר השי"ת בכבוד צדיקים יותר מכבודו אבל א"נ דהחמיר בכבוד צדיקים יותר מכבודו א"כ ליכא קו"ח כלל כמובן ועכצ"ל כדבר הספרי דלא קאי הקו"ח על השכינה אלא קאי על משה שהי' מלך וכהן וממילא נשמע שהי' מלך וכהן יכ' שם דבר נחמד מאוד ע"ש דפח"ח. והביא ג"כ דברי היד יוסף דמשו"ה כתיב בראשית ברא א'. ולא כתיב אלקים ברא בראשית. דבראשית אמחז"ל בשביל משה שנקרא ראשית ברא וכו' ויען שהחמיר הקב"ה בכבוד צדיקים יותר מכבדו לכן הקדים שמו של משה לשמו של הקבר"ה עכ"ד. ולפי"ז יתכן הסמיכות וימת משה בארץ מואב משום אשר עשה משה ששיבר הלוחות כנ"ל ולא משום שהי' מלך לא בא לא"י. דז"א דהי' מלך וכהן והי' יכול לעבר השנים והראי' שהי' מלך וכהן אתא הסמיכות בראשית ברא א' ומה"ט נאמר תחילה בראשית משום שהחמיר השי"ת בכבוד צדיקים יותר מכבודו. א"כ ליכא למימר דקאי הקו"ח על השכינה דהא ליכא קו"ח. ועכצ"ל דקאי הקו"ח על משה כנ"ל והבן:

כא) עוי"ל עפ"ד הילקוט הנ"ל באות ד' ה' דהשית אלפין לרמז דשית אלפי שנין הו"ע והכה אמרו חז"ל אשר עשה משה ששיבר הלוחות ואיתא בילקוט דלמד קו"ח מפסח, שהוא קדשים קלים דבן ככר לא יאכל בו התורה שהוא קדק"ד עאכו"כ ובעיר דוד העיר מזבחים [ק"א ע"ב] דאמרינן מד"כ מקדה"ק ומן הקדשים יאכל, אם מקדק"ד יאכל מק'

קלים לא כש"כ, ומשני דהו"א דקדשים קלים חמירא דקדק"ד הותרו למשה שהי' זר שאכל מאיל המילאים ע"ש. א"כ האיך דן משה קו"ח מפסח, וכ' שם לתרץ דס"ל לה להילקוט דמשה כהן הי' ושפיר אכל מקדק"ד, ולעולם קדק"ד חמירא מקדק"ל ומבואר שם ג"כ ראי' שהי' משה כהן מדחי ק"כ שנים שהוא תרומתי של עולם אחד מחמישים דשית אלפי שנין הוה עלמא ומדכיתבו לו תרומתי של עולם. שממ"נ שהי' כהן ע"ש ולפי"ז א"ש הסמיכות אשר עשה וכו' ששיבר הלוחות מקו"ח מפסח. דקדק"ד חמירא מקדק"ל. והא דאכל מאיל המילואים יען שהי' כהן מדחי ק"כ שנים שהוא תרומתו ש"ע דשית אלפי שנים הוה עלמא. והראי' דבראשית יכו דאיכא שית אלפין לרמז דשית אלפין שנין הוה עלמא. והבן:

כב) עוי"ל לפי"ד הנ"ל דשפיר שיבר הלוחות מקו"ח מפסח שהי' כהן כנ"ל. ועפי"ד הילקוט הנ"ל בראשית וכו' השמים וכו' דאיכא שית אלפין והשמים חסר א' דאלף השביעי יהי' חרוב. ומבואר בשמנה לחמו עפי"ד הע"מ עה"פ והלא אהרן אחיך הלוי והלא כהן הי' אלא שנתגלגל בשמואל שהי' לו א"כ הקכ"ג שנים שחי אהרן והנ"ב שנים של שמואל הוא קע"ה שנים א"כ י"ל דניתנו התרומתו ש"ע. לאהרן אחד ממ' מז' אלפים דהוה עלמא. א"כ י"ל דמשה לא הי' כהן. אמנם דזה ניחא למד"א דשית א"ש הו"ע וב' אלפי חרוב. אבל למד"א דחד חריב א"א לומר דניתנו התרומה לאהרן. דהא האלף הז' הוא שמיטה ופטורה מתרומה כתחז"ל א"כ עכצ"ל דנתנו התרומה של עולם למשה שהי' כהן ע"ש, ולפי"ז מה נעים הסמיכות אשר עשה וכו' ששיבר הלוחות מקו"ח מפסח, שהיא קדק"ל התורה שהוא קדק"ד דחמירא לא כש"כ והא דאכל משה מקדק"ד יען שהי' כהן דלו נתנו תרומתו ש"ע והראי' בראשית וכו' השמים וכו' דאיכא שית אלפין והשמים חסר א' לרמז דשית אלפי שנין הו"ע וחד חרוב ולא תרי חרוב. א"כ א"א לומר דלאהרן ניתנו תרומתו של עולם, אלא ע"כ למשה ניתנו תרומתו ש"ע, ומוכח שהי' כהן כנ"ל, ודו"ק בכל הדברים הנ"ל כי נחמדים המה בס"ד:

כג) ולפי הנ"ל מובן המדרש פ' תשא, כיון שהגיע משה לפרשת שקלים אמר שמא כשאני מת אין אני נזכר וכו' וצ"ב וכ"ל עפי"ד הנ"ל דמשה הי' תרומתו של עולם דשית אלפי שנין הו"ע ומדה בינונית הוא אחד מחמשים לכן הי' חי ק"כ שנים. ואחז"ל שאם הי' בא משה רבינו ע"ה לא"י הי' נשאר חי וקים לעולם, והיינו אם הי' השי"ת מתנהג עמו במדת עין יפה שהוא אחד מארבעים, והי' צריך לחיות ק"כ שנים וממילא הי' בא לא"י והי' כשאר בחייו כנודע בשם הע"מ ז"ל והנה מבואר בברית שלום הטעם שאמר הקבר"ה זה יתנו וכו' מחצית השקל תרומה לד' וכו' לכפר על נפשותיכם, עפי"ד התוס' סוטה [ה'

ע"א] ד"ה אדם בשם ר"ח ז"ל דנפש אדם הוא רביעית דם שתולה בו חיותו ומשקלו הוא עשרים וחמשה סלעים ע"ש, ותרומה במדה בינונית הוא אחד מחמשים ושקל של תורה הוא סלע דרבנן כמבואר ברמב"ם ז"ל שקלים משכה ו' ע"ש והכי איתא בתרגום מחצית השקל פלגא דסילעא הרי דמחצהש"ק היינו חצי סלע הוא אחד מחמשים של כ"ה סלעין שהן משקל רביעית דם הנפש. וזהו תרומה במדה ביכיבות שהוא אחד מחמשים לכפר על נפשותיכם על דם הנפש עכ"ד דפח"ח. ולפי"ז מובן דברי המדרש הנ"ל דכיון שהגיע משה לפר' שקלים וראה שהשי"ת מתנהג במדה בינונית אחד מחמשים, א"כ ראה שלא יחי' יותר מק"כ שנים לפי מדה ביכיבכות לכן אמר כשאני מת וכו' ונכון הוא בס"ד:

כד) עוי"ל הסמיכות ולכל המורא אשר עשה משה לעיני כ"י בראשית ברא א' וכו' עפי"ד מהר"י גיקטליא ז"ל לפרש הפ' תלים [ק"ל] כי עמך הסליחה למען תורא שאלמלא סליחה על החטא לאחר שעשה האדם תשובה לא הי' לו להאדם שום יראה לחטוא אלא שהי' מייאש עצמו עבור חטאיו שחטא וכש"כ דפקר טפי לעשות רק רע כל היום באמרו כאשר אבדתי אבדתי. אולם יען שהשי"ת מקבל תשובה לסלוח ע"כ יש לו להאדם מורא מלחטוא. ולא יאמר כאשר אבדתי אבדתי. דתקותו שיעשה תשובה על החטאים שעשה. וז"פ כי עמך הסליחה ע"י תשובה, למען תורא שיהי' לו מורא, וכבר חקרו חקרי לב ובראשם הרמב"ם ז"ל לדעת ענין מטרת כוונת השי"ת בנתינת התורה והמצות לישראל עמו, אם הוא בבחינת מלך גוזר למען הראות הדר גאונו וממשלתו לשמור פקודתו ולא יפול צרור ארצה מכל אשר יאמר, או אם כוונת השי"ת אך לטובת בנ"י שיהי' התורה להם למזור לזכות את נפשם לטוב להם, והעלו דכוונת השי"ת לא הי' מפאת מלך גוזר דא"כ הי' מהראוי שאם עבור האדם על אחת ממצות ה' אחת דתו להמית כמו מורד במלכות, ולא יועיל תשובה ח"ו אך יען שכוונת השי"ת הי' לטובתינו ע"כ השכל מחייב שאם יעשה תשובה אזי סר עונו וחטאתו יכופר עכ"ד. ונקדים דברי הגה"ק האך פרי תבואה ז"ל בפרשתן. לתרץ קו' המדרש מדוע התחילה התורה בראשית ברא א' ולא התחילה א' ברא בראשית כמלך בו"ד שמזכיר שמו ואח"כ מעשיו דשאני מלך בו"ד דמלכותו הוא עיקר לטובתו להיות גוזר גזירה למען הראות הדר גאונו לכן מתחילה מזכיר שמו שמלך הוא להראות את גבורתו ואח"כ מבטיח להם שאם יסכימו לדעתו ישמור אותם מכל רע ויעזור ויגן עליהם לא כן השי"ת שעיקר מלכותו עלינו להטיב לנו ולא נתן לכו התורה בבחינת מלך גוזר למען טובתו לכן אמר מתחילה בראשית ברא שזה הוא עיקר לטוב לכו אמנם אם ח"ו לא ירצו לקבל עליהם מלכותו אמר שהוא א' מדה"ד שהוא תקיף ובעל היכולת וביד החזקה ימלוך עליהם ודפת"ח ומעתה יובן

הסמיכות וזהו ולכל המורא הגדול אשר עשה משה פי' שעשה משה רבינו מורא גדול לבנ"י מעונשו של חטא, כיון דמועיל תשובה כדברי מהר"י גיקטליא הנ"ל וכדי שלא יאמרו דאינו מועיל תשובה, דהשי"ת נתן התורה בבחינת מלך גוזר גזרה והעובר אחת דתו להמית, לכן אמר משה רבינו לעיני כל ישראל, היינו שיהי' לפני עיניהם בראשית ברא א' שמזכיר מעשיו ואח"כ שמו. שלא כמדת מלך בו"ד, וזהו מופת חותך שלא נתן לנו התורה רק למען טובתינו, ולא בבחינת מלך בו"ד כדברי הגה"ק הנ"ל א"כ ממילא מועיל תשובה ועי"ז יהי' להם מורא גדול מלחטוא כדברי מהר"י גיקטליא ז"ל והבן וב"ה הוא דבר נכון. כה) עוי"ל הסמיכות לפי"ד הכלי יקר, טעם התחלת תוה"ק בבי"ת ולא בא' שהוא ראשונה להאותיות, יען כי הב' יש לה ג' רוחות וכ"כ השמש מהלכה לג' רוחות ע"ש. ומובן הענין עפי"ד מוח"ז הגה"ק ז"ל בישמח משה וירא, לפרש מאמר רשב"י ב"ב [ט"ז ע"ב] מרגליות טובה היתה תלוי' בצווארו של אאע"ה, שכל הרואה אותו מיד נתרפא, ובשעה שנפטר אאע"ה תלאה הקב"ה בגלגל החמה, כי השמש תנועה ישרה שלה הליכה ממערב למזרח, אלא שגלגל היומי מקיפה בכל יום סביבות הכדור ממזרח למערב כי הוא גדול והשמש נגררת אחריו אבל מ"מ מעט מעט הולכת תנועתה הישרה ממזרח למערב עד שתשלים בשס"ה ימים להקיף הכדור פעם אחת לעשות רצון קונה והוא יסוד גדול לעבודת ה' שיעשה האדם כמעשה השמש שמתגברת על גלגל היומי הכנגדה וכ"כ צריך האדם לעבוד את השי"ת להתגבר על היצה"ר הכנגדו, וז"פ ואוהביו כצאת השמש היינו כמו שצאת השמש הוא בגבורתו לדחות הכנגדה. כ"כ יתגבר האדם על היצה"ר והכה אאע"ה הי' לו מעכבים לעבוד את השי"ת ואפ"ה לא עזב את שלו והתגבר על המעכבים אותו, וז"פ וכל חולה הרואה אותו היינו חולה הנפש מיד נתרפא, אבל כשנפטר אאע"ה תלאה הקב"ה בגלגל החמה, היינו לראות את החמה שמהלכה כנגד המעכבים כ"כ יעשה האדם לילך בדרכי השי"ת כנגד היצה"ר המעכבו ע"ש. דבריו הנחמדים. ולפי"ז א"ש שהתחילה תוה"ק בבי"ת שהוא כשמש כי יסוד גדול לראות את השמש, ועי"ז יעשה רצון קונו, והנה בדברות הראשונות נאמר חרות על הלוחות ואחז"ל א"ת חרות אלא חירות, חירות מיצה"ר חירות תמה"ת חירות מהתלכיות [ולפי דחז"ל י"ל הסמיכות אשר עשה משה וכו' בראשית וכו' והארץ היתה תהו ובהו וחושך ע"פ תהום ורוח א' מרחפת וכו' ובמדרש תהו זו גלות בבל ובהו זו גלות מדי וחושך זו יון תהום זו גלות ממלכת הרשעה ורוח א' זה רוחו של מלך המשיח ע"ש. דאמחז"ל אשר עשה משה ששיבר את הלוחות, והמפורשים הקשו למה שיבר הלוחות הא ידע שיתן השי"ת לוחות השניות ונ"ל עפי"ד היער"ד ח"ב ד"ג לתרץ למה נאמר בלוחות הראשונות

הטעם לשמירת שבת כי ששת ימים וכו' וינח ביום השביעי, ובלוחות האחרונות כאמר הטעם כי עבד היית בארץ מצרים וכו' דשבת היא מתנה טובה מהקב"ה לעמו ישראל ולא לאומות העולם למתן טובתינו כי השבת היה המגין עלינו בכל דור ודור בגלות המר להנצל מידי אוה"ע ולולי זאת ח"ו כבר תמנו לגוע וספינו מהארץ אבל זכות השבת לכו למגן ולמחסה להיות לנו תקומה ובזכות השבת כזכה לביאת משיח צדקינו, והנה לפי הטעם הנאמר בדברות ראשונות דששת ימים עשה ד' וכו' וינח ביום השביעי, א"כ הי' לאוה"ע ג"כ אחיזה במצות שבת אם ישבותו ביום השבת ולא הי' כ"כ לנו השבת למגן, כי הי' פ"פ למדה"ד לקטרג עלינו שגם מהאוה"ע יש ששומרים את השבת לא כן לפי הטעם בדברות האחרונות כי עבד היית בארץ הצרים זה שייך רק בישראל ולא באוה"ע וכמו שכ' הכוזרי דמה"ט נאמר אנכי ד' א' אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא כאמר אשר בראתיך כי אז הי' ג"כ לאוה"ע אחיזה בתוה"ק כי גם המה מן הנבראים. לכן נאמר אשר הוצאתיך מא"מ דלא שייך אצל אוה"ע לכן בדברות הראשונות קודם שחטאו הי' חירות על הלוחות, ואמחז"ל חירות מיצה"ר וחירות מהמה"מ חירות מהמלכיות ולא הי' שום גלות כלל א"כ אין קפידא אם ישמרו אוה"ע את השבת כי לא הי' צריך לנו שום הגנה להגן עלינו לא כן לאחר שחטאו בעגל שנגזר עלינו ד' גליות ונצרך לנו את השבת להגן עלינו, לכן נאמר הטעם כי עבד היית במצרים וזה לא שייך באוה"ע, ע"כ שפיר לכו השבת למגין עלינו בכל גליות ולעמוד לכו זכות השבת לגלאינו ע"ש דבריו הנחמדים, ולפי"ז שפיר שיבר משה לוחות הראשונות למען ליתן לנו לוחות שניות שיהי' השבת לנו למגן ולמחסה בכל גלות וגלות ולגאול אותנו, שלא יהי' שום פ"פ למדה"ד לקטרג עלינו כי גם מאוה"ע שומרים את השבת, דהא כתיב כי עבד היית בא"מ וזה לא שייך אצל אוה"ע, ולפי"ז יתכן הסמיכות אשר עשה משה ואחז"ל ששיבר את הלוחות הראשונות הטעם דבראשית ברא א, וכו' והארץ היתה תהו ובהו תהו זו גלות בבל ובהו וכו', א"כ כיון שיהי' גליות בעולם שפיר שיבר הלוחות הראשונות למען ליתן לנו לוחות השניות, שיהי' לנו למגן בכל דור ודור ושיהי' רוח א' מרחפת זה רוחו של משיח לגאלינו בזכות השבת דאין לאוה"ע שום אחיזה בשמירת שבת קודש והבן] אולם לאחר שחטאו ונשתברו הלוחות הראשונות ונתנו לוחות השניות אין לנו חירות מהיצה"ר, וא"כ אם לא הי' חוטאים ולא הי' משתברים לוחות הראשונות והי' חירות מהיצה"ר לא הי' מהצורך כלל לראות השמש ללמוד ממכה לעשות רצון קונו, אבל כיון שנשתברו הלוחות א"כ היצה"ר שוכן אצלינו המעכב לעשות רצון השי"ת, לכן מהכרח לראות השמש ללמוד ממנה כנ"ל. ולפי"ז מובן הסמיכות אשר עשה משה שאחז"ל ששיבר את

הלוחות הראשונות לכן לעיני כל ישראל שיעמוד לפני עיניהם של כל ישראל בראשית שהתוה"ק מתחלת בבי"ת שהוא כשמש למען שיתגבר על היצה"ר המעכבו ולעשות כמעשה השמש והבן ונכון הוא בס"ד. כו) עוי"ל הסמיכות ולכל המורא הגדול אשר עשה משה וכו' דהנה בתפארת יהונתן כתב לתרץ למה התחיל' תה"ק בבי"ת ולא בא' שהיא ראשונה להאותיי' עפי"ד הש"ס חגיגה [י"ג ע"ב] דפריך לה כתוב האחד אומר אלף אלפין ישמשוניה וכו', וכ' א' אומר היש מספר לגדודיו, ומשני כאן בזמן שביהמ"ק קיים דאז אין מספר וכאן בזמן שאין ביהמ"ק שנתמעטה פמליא של מעלה ע"ש, א"כ הקרא אלף אלפין וכו' מיירי בזמן שאין ביהמ"ק קיים והרי השי"ת יודע עתידות אם יחטא האדם וידע שיחטאו בנ"י וביהמ"ק יהי' חרוב א"כ יתחיל שבחי השי"ת באלף היינו אלף אלפין, לכן התחילה התוה"ק בבב' ובהאלף יתחיל שבחי השי"ת לאחר שיהי' ביהמ"ק חרוב ע"ש דפח"ח ונודע דברי העקרים לפרש הפ' תלים [ק"ל] כי עמך הסליחה למען תורא, דלכאורה אינו מגיע להאדם עונש על חטאו כי היצה"ר בוער בקרבו וכאנוס הוא אכן יען שהשי"ת מקבל השבים אליו ואין לך אדם שאין לו שעה לשוב ואם עכ"ז אינו שב בתשובה אזי מגיע לו העונש על החטא שלא עשה תשובה, ואם לא הי' השי"ת מקבל שבים לא הי' שום מורא להאדם מהעונש על חטאו דהא לא מגיע לו עונש דכאנוס הוא, וז"פ כי עמך הסליחה שהקב"ה מקבל שבים לסלוח להם, למען תורא שיהי' להאדם עי"ז יראת העונש ע"ש. [ולפי"ד העיקרים יש לפרש הסמיכות בפשיטות, דנודע קו' הפמ"א איך מהני תשובה נימא כיון שנדחה נדחה לעולם, וכ' האו"ח לתרץ דאפי' למד"א בע"ח נדחין היינו בהמה, אבל אדם שיקום בתחה"מ הוא בע"ח גמור ל"א דנדחה עכ"ד, ובסנהדרין [צ"א ע"א] ילפינן תה"מ מקו"ח מאי דלא הוי הוי כגון האדם מה דהוי לא כש"כ, והנה אחז"ל בראשית וכו' את השמים לרבות תולדותיהם, ואת הארץ לרבות תולדותיהם כגון האדם, ולפי"ז מובן הסמיכות לכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כ"י שיהי' להם יראת העונש כיון דמהני תשובה כדברי העקרים, ע"י בראשית וכו' ואת הארץ לרבות תולדותיהם א"כ כשמע מזה תחה"מ ומהני תשובה ע"כ יהי' להם יראת העונש מלחטוא, והבן:] והנה מבואר בבנ"י הטעם דמועיל תשובה הגם שהוא דבר שחוץ לשכל האנושי, שאם יחטא אדם כנגד תמהת"ל הקב"ה שיועיל תשובה, אך כי גם העונש עבור החטא הוא ג"כ למעלה מהשכל האנושי, כידוע קו' הרמב"ם ז"ל, כיון דהקב"ה יודע עתידות שיחטא האדם א"כ ליכא בחירה, וכ' לתרץ כי לא מחשבותי מחשבותיכם והוא למעלה משכל האנושי א"כ כיון דהעונש ג"כ למעלה משכל האנושי, כ"כ השי"ת מקבל שבים הגם שהוא למעלה משכל האנושי ע"ש דפח"ח. [ולפי"ז יש לפרש מאמר הנביא

שובה ישראל עד ה' א' כי כשלת בעוניך היינו שלא יאמר האדם דתשובה אינו מועיל שהוא למעלה משכל אנושי, לכן אמר הנביא שובה ישראל וכו' כי כשלת בעוניך שהי' לך עונש על החטא אף שהוא למעלה משכל אנושי, דהא הקב"ה יודע עתידות וליכא בחירה, לכן מהני תשובה הגם שהוא למעלה משכל אנושי, והבן,] ולפי"ז יתכן הסמיכות ולכל המורא הגדול שעשה משה, היינו שיהי' להם יראת העונש ע"י לעיני כל ישראל בראשית שיהי' לפני עיניהם דהתורה התחילה בב' כי הא' יתחיל בשבחי השי"ת אלף אלפין, שיודע הקב"ה עתידות שיחטאו וביהמ"ק יהי' חרוב, א"כ העונש הוא למעלה משכל אנושי, וממילא מועיל ג"כ תשובה הגם שהוא למעלה משכל אנושי, א"כ כיון שמועיל תשובה ממילא אם האדם אינו עושה תשובה מגיע לו העונש כדברי העיקרים הנ"ל, כי עמך הסליחה למען תורא, לכן יהי' מורא גדול לעיני כ"י מלחטוא, והבן:

כז) עוי"ל הסמיכות ולכל המורא וכו' בראשית ובמדרש בשביל ישראל שנקראו ראשית שנאמר קודש ישראל לה' ראשית תבואתה דישראל המה כתרומה ע"ש. [ובפשיטות י"ל הסמיכות לכל האותות והמופתים וכו' לעשות וכו' לפרעה וכו' בראשית, ובמדרש בשביל ישראל שנקראים ראשית שנאמר קודש ישראל לה' וכו', דהנה כבר הקשו אמאי נענשו פרעה והמן הא המה בעצמם לא עשו להרע לישראל אלא ע"י שלוחים ואין שלד"ע, וכ' לתרץ דישראל קדושים המה ובהקדש אמרינן יש שלד"ע עי' בשמן ששון מהמג"א ז"ל וזהו הסמיכות לכל האותות והמופתים וכו' לפרעה, הלא קיי"ל דאשלד"ע, ולכן אתא הסמיכות בראשית דישראל נקראים ראשית שנאמר קודש ישראל לה' ראשית תבואתה, ובהקדש אמרינן דישלד"ע, והבן] דהנה הקדמונים ז"ל הקשו איך מהני תשובה שמתוודה האדם להטיב מעשיו, הא לא אתי דיבור ומבטל מעשה העבי' שעשה, ונ"ל עפי"ד הר"י קורקוס ז"ל הובא בכ"מ פ"ד דתרומות, בעשה שליח לתרום לא מצי לבטל השליחות, דלא שייך לומר דאתי דיבור ומבטל ליה לדיבור, משום דהדיבור להשליח לתרום הוה כמעשה, דאפילו אם יבטל השליחות יהי' מוכרח לתרום אח"כ, לכן הדיבור הוא אלים וכמעשה יחשב ע"ש. ומעתה לפי"ד האלשיך הק' ז"ל לפ' הפסוק תורת ד' תמימה משיבת נפש, דכל איש מוכרח לשוב לד' ולקיים כל התרי"ג מצות, ואם ח"ו איכו משלים עצמו בעוה"ז מוכרח להתגלגל עד שיקיים כל התורה, וז"פ תורת ד' תמימה שמוכרח האדם לקיים כה"ת כולה, ואם אינו מקיים אזי משיבת נפש שולחים הנפש חזרה לעוה"ז עד שיקיים כה"ת עכדה"ק, [ונודע ד"ק של רבה"ק מלובלין ז"ל לפרש והי' עקב תשמעון שהסוף יהי' שתשמעון למצות ד', ע"כ מתפלא התוה"ק ושמרתם למה לכם להמתין מלשון ואביו שמר את הדבר עכדה"ק] א"כ מצות תשובה הוא ג"כ כתרומה

שהדבר מוכרח להיות שיקיים כה"ת כולה לכן שפיר מועיל תשובה דהדיבור למעשה יחשב ומבטל מעשה העבירה והנה באות הקדום הבאתי דברי העיקרים שאם לא הי' מועיל תשובה לא הי' מגיע להאדם שום עונש על החטא דכאנוס הוא ע"י היצה"ר אך יען שמועיל תשובה ואם האדם אינו עושה תשובה אזי מגיע לו העונש, לכן יש להאדם מורא לחטוא מפאת העונש, וז"פ כי עמך הסליחה למען תורא כנ"ל ולפי"ז מובן הסמיכות ולכל המורא הגדול אשר עשה משה, היינו שעשה מורא גדול לבנ"י מלחטוא מחמת העונש, ע"י שיהי' לעיני כל ישראל, שיהי' לפני עיניהם בראשית ובמדרש בשביל ישראל שנקראים ראשית דהמה כתרומה וכמו בתרומה הדיבור למעשה יחשב, כ"כ הדיבור של ישראל להטיב מעשיו כמעשה יחשב, א"כ מועיל תשובה ואיכא יראת העונש ועי"ז יהי' להם מורא מלחטוא:

כח) ולפי"ז יש לפרש המדרש שובה ישראל וכו' קחו עמכם דברים וכו' הדד"כ קודש ישראל לד' ראשית תבואתה, דהא דמועיל תשובה דהדיבור למעשה יחשב כתרומה כנ"ל, וז"פ שובה ישראל וכו' קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ולא תימא דלא אתי דיבור ומבטל מעשה לכן אחז"ל במדרש הדד"כ קודש ישראל לה' ראשית תבואתה, דהמה כתרומה דהדיבור למעשה יחשב ושפיר מועיל תשובה והבן:

כט) עוי"ל הסמיכות אשר עשה משה וכו' בראשית ברא א' ואחז"ל אשר עשה משה ששיבר את הלוחות דמוטב שידונו כפנוי' ולא כא"א. והנה יש להעיר לפי"מ דמבואר בר"ה [י"ז ע"א] דהשי"ת מוותר על חטא הראשון, והרי אחז"ל דבשעת קבלת התורה היו כגרים וכקטן שנולד דמי ופסקו זהומתן, א"כ הרי החטא העגל הי' החטא הראשון א"כ למה שיבר משה רבינו הלוחות דהא השי"ת מוותר על חטא הראשון, אמנם הד"ב דהא המחשבה קדמה למעשה וכמבואר בשמ"ק ב"מ [מ"ג ע"ב] דה"ט דפיגול הוה לאו שאב"מ דכבר כעשה פיגול במחשבה קודם הדיבור ע"ש. א"כ הלא בע"ז יש עונש ג"כ על המחשבה א"כ מעשה העגל הי' חטא השני, כי וויתר השי"ת על חטא הראשון היינו המחשבה, ושפיר שיבר משה הלוחות, והנה הטעם דבע"ז איכא עונש המחשבה מבואר בספה"ק עפי"ד חז"ל בראשית ברא א' מתחילה עלה במחשבה לברוא העולם במדה"ד אלא שראה השי"ת שאין העולם מתקיים שתפה מדה"ר למדה"ד [ובפשיטות י"ל הסמיכות ישראל בראשית ברא א' עפי"ד דורשי רשימות דמשו"ה נקראים ישראל דישראל נוטריקין אל שדי יתן לכם רחמים, והנה אם הי' נשאר בריאת העולם לפי מדת הדין א"כ לא שייך לומר א' שדי יתן לכם רחמים אכן יען כי רק בראשית עלה לברוא במדה"ד. אבל אח"כ שתפה למדה"ר שפיר שייך לומר דשם ישראל מורה כנ"ל, וזהו

הסמיכות ישראל דאל שדי יתן לכם רחמים. דרק בראשית ברא א' דמתחילה עלה לברוא במדה"ד, אבל באמת נברא העולם גם במדה"ר לכן שפיר נקראים ישראל והבן] ולפי מדה"ד איכא עונש גם על המחשבה, ובע"ז כשאר כפי מדה"ד כפי שעלה ברצונו של השי"ת לברוא את העולם שיהי' עונש גם על המחשבה, ולפי"ז מובן הסמיכות אשר עשה משה וכו' ששיבר הלוחות, שלא יהי' עונש על בנ"י, דלא הוה חטא הראשון דחטא הראשון הי' המחשבה, דבראשית ברא א' דמתחילה עלה לברוא העולם במדה"ד אלא שתפה למדה"ר, ובע"ז נשאר לפי מדה"ד שיהי' עונש על המחשבה, ע"כ שיבר משה רבינו את הלוחות, והבן:

ל) עוי"ל הסמיכות אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא אלקים וכו', דהנה אחז"ל אשר עשה משה ששיבר את הלוחות, והמפורשים הקשו האיך שיבר משה הלוחות מעשי ידי השי"ת, וראיתי בשם הגה"ק מוהי"א ז"ל מקאמארנא לתרץ דמשה רבינו ראה את הקטרוג גדול שהי' אז על הכלל ישראל, ולא הי' לו שום עצה רק לעשות עבירה לשמה לשבור את הלוחות, ועי"ז ינצלו בנ"י אם כי משה רבינו ע"ה עשה חטא א"כ אין האשמה כ"כ על העם שחטאו ודפח"ח. וכדבריו מבואר במדרש דמשו"ה השמים נבראת תחילה כדי שיעמדו תחילה לדון בהיותם ראשון ליצירה, והן שמים לא זכו בעיניו ובמלאכיו ישים תהלה עי"ז יושבי תבל מתנצלים, כי אם גם העליונים אשר אין יצה"ר בקרבם חטאו מה יעשו יושבי ארץ אשר היצה"ר גובר עליהם ע"ש. וביע"ד ח"ב ד"א וישמח משה מכ"ק תוח"ז הגה"ק ז"ל פ' ברכה ע"ש. ולפי"ז יתכן הסמיכות אשר עשה משה ששיבר את הלוחות, ועי"ז יכצלו בנ"י כנ"ל, דבראשי' ברא א' את השמים ואת הארץ, דהשמים נבראת תחילה שיעמדו תחילה לדין שאם לא יצדקו במשפטם יהי' התנצלות ליושבי תבל, לכן שיבר משה רבינו את הלוחות להצדיק את הכלל ישראל, והבן:

לא) עוי"ל הסמיכות וימת משה וכו' בארץ מואב וכו' אשר עשה משה לעיני כ"י בראשית ברא וכו' ובמדרש בראשית בשביל ישראל שנקראים ראשית שנאמר קודש ישראל לד' ראשית תבואתה ברא א' את השמים וכו' דהכה מבואר באות י"ט הנ"ל בשם הילקוט דמשו"ה מת משה בארץ מואב ולא בא לא"י דחטא במה ששיבר את הלוחות ע"ש. ולכאורה יקשה הא דן קו"ח מפסח שאמרה התורה כל בן נכר לא יאכל בו התורה כולה וישראל מומרים לא כש"כ כמבואר ביבמות [ס"ב ע"ב] א"כ לא חטא כלל. אמנם י"ל לפי דברי ז' המהרש"א ז"ל בשם הפ"ר, דלר"מ דס"ל בסנהדרין [נ"ט ע"א] דעכו"ם העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול א"כ ליכא קו"ח כלל מפסח דהא אפילו עכו"ם יכול ללמוד

תורה ע"ש. והנה זקיני העיר דוד ז"ל כתב דלר"מ דס"ל דעכו"ם העוסק בתורה הרי הוא ככה"ג ויליף לה, מדכ' אלה המצות אשר יעשה אותם האדם כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא האדם, דלהורות בא דאף העכו"ם יכול לעסוק בתורה, דס"ל כרשב"ג במס' אהלות מ"ו דקברי עכו"ם מטמאין באהל דקרו אדם אבל לרשב"י דס"ל ביבמות [ס' ע"ב] דקברי עכו"ם אינם מטמאין דלא קרוין אדם ה"ה דאסור לגוי ללמוד תורה, ומרע"ה סבר לה כרשב"י דעכו"ם אינם קרוין אדם ע"כ דן שפיר קו"ח מפסח ע"ש. א"כ לפי השיטות דס"ל דהלכה כרשב"ג ולא כרשב"י עי' תוס' שם [סא ע"א] ד"ה ממגע, א"כ ס"ל דעכו"ם קרוין אדם ומותר לו ללמוד תורה וליכא ק"ו מפסח, לכן שפיר ס"ל להילקוט דמרע"ה לא בא לא"י יען ששיבר את הלוחות, והכה כבר הקשו הקדמונים לרשב"ג דק"ע מטמאין א"כ איך ירד הקב"ה למצרים הא כהן הוא, וא"כ יהי' נשמע דק"ע אינם מטמאין דאינם קרוין אדם ואסור לעכו"ם ללמוד תורה א"כ איכא קו"ח ושפיר שיבר משה את הלוחות ומדוע לא בא לא"י [ובפשיטות י"ל הסמיכות וימת שם משה וכו' אשר עשה משה וכו' בראשית, ובמדרש וענותך תרבינו שמזכיר מעשיו ואח"כ שמו משום ענוה ע"ש, דהכה מבואר באך פ"ת ז"ל פ' כח דה"ט שלא בא משה לא"י, מפני שכל זמן היותו במדבר בדור דעה הי' לו מדת הענוה לחשוב שהוא הפחות מכולם, לא כן אם יבוא לא"י ויראה שזה פונה לכרמו וזה לזיתו יפול ח"ו ממדת הענוה שהי' לו עכ"ד, [ולפי"ז יל"פ המדרש פ' ואתחנן, שאמר הקב"ה למשה רבינו ע"ה כתבתי עליך שחכם אתה, ואתה רוצה לכנס לא"י, דהנה כתיב לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו, וראיתי לפרש כי האותיות לב לימיני, היינו הא' קודם הבי"ת וכ' קודם הלמ"ד, הוא תיבת אך, והאותיות לשמאלו של לב אחר הבי"ת הגימ"ל, ואחר הלמ"ד הוא ס', היינו תיבת גם, ואחז"ל דאך הוא למעט מרומז על הענוה וגם לרבות מרומז על גאוה, וז"פ לב, חכם בוחר האותיות לימינו היינו הענוה, והכסיל בוחר האותיות גאוה שהוא לשמאלו עכ"ד, וזהו שאמר הקב"ה כתבתי עליך שחכם אתה דבחרת הענוה א"כ איך אתה רוצה לכנס לא"י דשם לא תהי' יכול להשאר בענוה שלך בראותך כי זה פונה לכרמו וזה לזיתו כנ"ל והבן] ויש לומר ג"כ דה"ט ששיבר מרע"ה את הלוחות מעשי ידי הקב"ה, כי מאת השי"ת היתה זאת למען לא יפול ממדת הענוה, בראותו שבנ"י חטאו בעגל, כי גם הוא חטא ששיבר את הלוחות, וזה הסמיכות וימת שם משה שלא בא לא"י למען ישאר במדת הענוה וה"ט ג"כ אשר עשה משה לעיני כ"י ואחז"ל ששיבר הלוחות, למען ישאר בענוה שהוא חביבה אצל השי"ת, והראי' בראשית ברא א' שמזכיר מעשיו ואח"כ שמו יען שהשי"ת אוהב את הענוה, והבן.] אמנם הדבר נכון דהא כ' לתרץ עפי"ד המדרש פ' בא משל למה הדבר

דומה לכהן שנפלה לו תרומה בבה"ק וכו', כך אמר הקב"ה האיך אעשה אציל את ישראל ממצרים הא אין בית אשר אין שם מת, לא אטמא עצמי נמצא ישראל אבדים, וישראל נקראים תרומה שנאמר קודש ישראל לד' ראשית תבואתה, אלא אטמא עצמי ואח"כ אטהר ע"ש, א"כ י"ל דס"ל להילקוט דמשה חטא במה ששיבר הלוחות דליכא קו"ח מפסח דעכו"ם יכול לעסוק בתורה דקרוין אדם, ובאמת ק"ע מטמאין באהל, והא דנכנס הקבר"ה למצרים יען דישראל המה כתרומה ושלא לאבד התרומה אמר הקבר"ה אטמא עצמי ואח"כ אטהר, ולפי"ז א"ש הסמיכות וימת משה בארץ מואב כי לא בא לא"י, הגם ולא קם וכו' אפ"ה לא בא לא"י, דחטא בזה אשר עשה משה לעיני כ"י ואחז"ל ששיבר את הלוחות דליכא קו"ח מפסח דעכו"ם קרוין אדם ויכול לעסוק בתורה וה"ה דק"ע מטמאין, ואי דיקשה לך איך ירד הקב"ה למצרים, ולזאת אתי הסמיכות בראשית ברא וכו' בשביל ישראל שנקראי' ראשית, שנאמר קודש ישראל לה' ראשית תבואתה, ולמען הציל התרומה שפיר ירד הקב"ה למצרים כדברי המדרש הנ"ל, והבן ונכון בס"ד:

לב) עוי"ל הסמיכות אשר וכו' בראשית, דאחז"ל אשר עשה משה ששיבר את הלוחות, והכה הקשו הא כתיב לא תעשון כן לה' א' והיא אזהרה למוחק את השם, א"כ איך שיבר משה הלוחות הא ע"י שבירתן יתפרדו השמות והוא ח"ו כמו מוחק את השם, וכתב בפתח האוהל לתרץ עפי"ד הש"ך עה"ת דהאותיות של תוה"ק המה רוחנים ויש בהם חיות והמה כמו הנשמה שבאדם, והאותיות פרחו מעצמם מהלוחות, ואח"כ שיבר אותם ע"ש, שכ' להביא ראי' דהאותיות חיות הכה, דהא חזינן דקודם בריאת העולם הי' להם להאותיות וויכוח עם השי"ת באיזה מהם יתחיל התוה"ק וכפל חלקה של הבי"ת בנעימים להתחיל בה, כמבואר בזוה"ק דעלתה אות ב' ואמרה לי' רבון עלמא ניחא קמך למברי בי עלמא, דבי מברכאן לך לעילא ותתא, ואמר לה הקב"ה הא ודאי בך אברי עלמא ע"ש. ולפי"ז מובן הסמיכות אשר עשה משה ששיבר את הלוחות, כי האותיות יש להם חיות ופרחו מהלוחות, והראי' דיש להם חיות להאותיות דבראשית ברא וכו' דהתחילה תוה"ק בבי"ת דאמרה הב' להתחיל בה, דבה מברכין להקב"ה לעילא ותתא והבן:

לג) עוי"ל הסמיכות ולכל היד החזקה וכו' בראשית ברא א', עפי"ד המדרש בראשי' וכו' אריב"ל מנצפ"ך הל"מ מסני, וכ' בילקוט הדרוש לפרש עפי"ד המדרש בראשי' ברא א' הדד"כ ראש דברך אמת והיינו דסו"ת בראשית ברא א' הוא אמת חותמו של הקב"ה משום דא' הוא ראשון ומ"ם הוא אמצעי, ותי"ו הוא אחרון לרמז שהשי"ת הוא הי' הוה ויהי' ולכאורה המ"ם אינו אמצעי בין הכ"ב אותיות, אמנם כיון שגם אותיות מנצפ"ך המה הלמ"מ א"כ יש כ"ז אותיות והת' הכפולה הוא הי"ד והוא האמצעי, ומזה כשמע

דמנצפ"ך הלכה לממ"ס עכדפח"ח והכה איתא בזוה"ק דמנצפ"ך הכפולים הם כלפי ב' מדות תושב"כ ותושבע"פ דגם התורה שבע"פ הוא כתורה שבכ' ועי' בכזה"ק מזה והנה אחז"ל שהקב"ה כפה את ההר לקבה"ת ובתוס' הקשו הא אמרו נו"נ וכ' לתרץ דמבואר במדר"ת כח דנו"נ אמרו על התורה שבכ' והכפי' היתה לקבל גם התורה שבע"פ שהוא כתורה שבכ' ולפי"ז מובן הס' ולכל היד החזקה ובציוני זה כפיית ההר כנ"ל דהכפי' הי' על התורה שבע"פ שהוא כתורה שבכ' ולכן בא בראשי' ברא אלקים. דסו"ת הוא אמת חותמו של הקב"ה דמנצפ"ך הללמם"ס כנ"ל והטעם דהמה כנגד תורה שבכ', ושבע"פ שהי' כפיית ההר לתושבע"פ והבן:

לד) בראשית ברא אלקים וכו' במדרש א"ר סימן בשם ריב"ל מנצפ"ך צופים אמרום הלכה למשה מסני וצ"ב ונ"ל דאיתא בבעה"ט בראשי' ברא א' ס"ת אמת ע"ש דאמת הוא חותמו של הקב"ה משו"ה התחילה תוה"ק בחתימתו של הקב"ה כמבואר לעיל באות ל"ג והנה הטעם דחותמו של הקב"ה הוא אמת מובן עפי"ד הגה"ק הנורא מוהר"ש מאוסטרפלע ז"ל, לפרש המדרש פליאה מפני מה שלשה שמות בפשטא ואחד במהפך מפני שחותמו של הקב"ה אמת דהכוונה על ד' מילואי הויה ב"ה שהם נקראים ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, והנה ג' שמות הם כפשוטו המספר הגדול קודם ואח"כ מספר הקטן דהיינו ע' קודם ואח"כ ב' וכן אינך אבל שם הרביעי הנקרא שם ב"ן מספר המיעוט היינו הבי"ת קודם ואח"כ מספר המרובה היינו הנו"ן ואמר המדרש הטעם מפני שחותמו של השי"ת אמת מפני שתיבת אמת הוא במס"ק ט' והנה ט' אם תכפול כ"פ יהי' בכל פעם ט' דב"פ ט' הוא ח"י ג"כ בחס"ק ט' וכן ג"פ ט' הו' כ"ז הו' ג"כ במ"ק ט' וכן עד לעולם [ובז"פ הגה"ק הבנ"י ז"ל שפת "אמת" תכון לעד ודפח"ח] והנה אלו הג' שמות ע"ב ס"ג ת"ה, ג"כ כל אחד במ"ק ט' אבל שם הרביעי שם ב"ן המ"ק הו' ז' ע"כ קורין אותו בשם ב"ן, דידוע דהאותיו' מנצפ"ך המה לאחר אות ת' א"כ ך' הוא ת"ק, מ' הו' ת"ר, כ' הוא ת"ש, ממילא כשאנחנו אומרים ב"ן בנו"ן פשוטה הוא מספר ת"ש מספר ז' ועם הב' הוא מספר ט' כמו תיבת אמת חותמו של השי"ת שהוא מספר ט' אבל אם הי' אומרים שם ב"ן בשם כ"ב, א"כ הנו"ן כפופה הוא ה' ועם הב' עולה ז' לא מספר ט' וז"פ מפני מה שלשה שמות בפשטא ואחד במהפך מפני שחותמו של הקב"ה אמת, ומשו"ה נקרא שם ב"ן שיהי' המספר ט' עכ"ד הנפלאים. וכ"ז נכון א"נ דאותיות מנצפ"ך הללמם"ס א"כ הד' שמות הק' מספרם של כל או"א כמספר אמת לכן חותמו של הקב"ה אמת ולפי"ז מובן דברי המדרש בראשית ברא אלקים ארס"ם בשם ריב"ל מנצפ"ך צופים אמרום הללמ"ס, היינו מדחזינן דס"ת הוא אמת דהוא חותמי של הקבר"ה שמספרו טי"ת, יען שכל ד' שמות

הקדושים המה מספר כ', א"כ כשמע מזה דמנצפ"ך הל"מ מסני דאל"כ לא הי' מספר שם ב"ן מספר ט' ודו"ק היטב:

לה) בראשית ברא וכו' במדרש הדד"כ כי גדול אתה וכו' אלקים לבדך אתה לבדך בראת את העולם וצ"ב, ונקדים לבאר אלה מקראי קודש הכתובים בפ' משפטים ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלקים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך שלש רגלים תחוג לי בשנה וגו' וקחשיב סדר המועדים ואח"כ כאמר וחג האסיף בצאת השנה, והכה ברש"י. בשם המכילתא תשמרו ליתן כל מצות עשה באזהרה כי השמר פן ואל אינו אלא ל"ת ושם אלהים אחרים לא תזכירו, איתא במד' ע"ז אפי' בשיתף לא ישמע על פיך בסנהדרין [סג] דרש לה מהו לא ישמע על פיך שלש רגלים וגו' דרשינן מיני' בש"ס חגיגה [ד' ע"א] דחיגר וסומא פטורין מן הראי' דכ' רגלים פרט למי שאינו יכול לעלות ברגליו, וחג האסיף בצאת השנה דקדקו מפרשי התורה מדוע כאן כתיב בצאת השנה ובפ' תשא כ' תקופת השנה [ע' ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב] ונ"ל לבאר המשך הענינים זאח"ז באופן כאות בעזהש"י דהנה מבואר בש"ס סנהדרין [סג עא] דחטא העגל הי' שעבדו בשיתף דכתיב אשר העלוך משמע תרתי ע"ש, ובאמת טעו בזה דגם בשיתף אסור והנה יש מקום לומר דבאו לכלל טעות עפ"י מה דאיתא במדרש דהמלאכים לא נבראו ביום א' שמא יאמרו שהי' ח"ו שותף להקבר"ה במעשה בראשית וליכא איסור שיתף ע"ש ואיתא במדרש דהיצה"ר נברא ביום א' והקשו דא"כ שוב יאמרו שח"ו שותף הי' במעשה בראשית וכ' השמנה לחמו והנחי"ע לתרץ דאם נימא דטוב שנברא משלא נברא א"כ בריאת העולם הי' טובה א"א לטעות דהיצה"ר הי' שותף דהיצה"ר הוא המלה"מ כדאמרינן במס' ב"ב [טז ע"א] והוא איכו רוצה בתיקון העולם אלא בהשחתת העולם שלא יהי' נברא העולם ע"ש. א"כ י"ל דהדור המדבר סברו דטוב שלא נברא משנברא לכן חשבו שהיצה"ר הי' שותף למעשב"ר ובאו לכלל טעות לעבוד בשית' אולם ידועים המה ד' ז' המהרש"א ז"ל במס' מכות [כ"ג] לפרש הא דאיתא במס' עירובין [יג עב] נמנו וגמרו כח לו לאדם שלא נברא משנברא ופי' הוא ז"ל שבאו לכלל מנין העשין והלאוין ונמצאו הלאוין מרובין על העשין ונמצא הוה ע"י הבריאה קרוב להפסד ורחוק משכר עי"ז גמרו דכח לא שלא נבראו משנברא ע"ש בארוכה והדברים עתיקין, א"כ לפי דברי המכילתא הנ"ל דבכל עשה איכא לאו דתשמרו א"כ אם יקיים רמ"ח מצות הם תצ"ו לפי"ז הוי העשין מרובין על הלאוין א"כ שוב צריכין אנו לומר טוב שנברא משלא נברא כי ע"י הבריאה אעפ"י שיוכל לעבור ח"ו על שס"ה ל"ת אעפי"כ יוכל לקיים הרמ"ח עשין ובכל עשה איכא ג"כ לאו ונמצא יקיים בזה תצ"ו מצות ונמצא הוה קרוב לשכר ורחוק

מהפסד ואנו צריכין לומר עפי"ז טוב שנברא משלא נברא א"כ תו ליכא למיחש שיאמרו דהמלה"מ הי' שותף מכיון שנברא ביום א' כנ"ל ז"א כיון דהוא מלאך המשחית ואינו רוצה בקיום העולם דטוב שנברא, ממילא אסור לעבוד בשיתוף, והנה ידוע מה דאיתא במד' פ' בלק עה"פ זה שלש רגלים כשרצה בלעם הרשע לקלל את ישראל טענו שרוצה לעקור אומה החוגגת ג' רגלים ותמהו כל המפורשים מדוע טענו ישראל על ג' רגלים דייקא ולא על יתר המצות ואיתא בשם הגאון מווילנא ז"ל לפרש בדרך נחמד כי איתא במד' שאמר הקב"ה לבלעם הרשע אם תעקור את ישראל מי ישמור את תורתי והשיב בלעם שהוא בעצמו ישמור את התורה ע"כ, ולפי"ז שפיר אמרו ישראל שרוצה לעקור אומה החוגגת שלש רגלים דייקא כי הן אמת שהוא ישמור שאר המצות אבל מצו' זו של יראה כל זכורך וגו' א"א לו לקיים כי הוא הי' חיגר וסומא כדאיתא בסנהדרין [קה ע"א] ופטור מראי' כמו שהבאתי לעיל מש"ס חגיגה ודפח"ח והכה ידוע דכל הכח שהי' לו לבלעם הרשע לקלל את ישראל הוא רק ע"י חטא העגל וכמו שפרשי' ז"ל עה"פ וישת אל המדבר פניו להזכיר חטא העגל ע"ש א"כ אם לא הי' עושי' את העגל לא הי' עולה על רצון בלעם לקללם אך מחמת שעשו העגל והי' עליהם זהומת החטא עי"ז הי' לו כח לקללם רק נצולו ע"י טענותם כנ"ל אבל בודאי הי' יותר טוב אם לא הי' רוצה לקללם כלל כי רעה גדולה נצמח מזה לכלל ישראל כידוע דברי הש"ס סנהדרין [קה ע"ב] דכולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות וב"מ שנאמ' ויהפוך ה"א לך את הקללה לברכה קללה ולא קללות עי"ש ועי' בפר"ד ד' י' דבר נפלא והובא ג"כ ביש"מ בשלח ע"ש ונקדים עוד מש"כ בס' קנה חכמה מהגה"ק מוהר"ל ז"ל לתרץ קו' המפורשים שזכרתי לעיל מדוע כאן בפ' משפטים כתיב וחג האסיף בצאת השנה פירושו בסוף דשנה, ובפ' תשא כתיב תקופת השנה ופירש"י בתחלת שנה הבאה וכ' ליישב עפ"י דברי הילקוט שמעוני בפ' פנחס בפסוק ביום השמיני עצרת וגו' אמר לוי בכל חודש וחודש ביקש הקב"ה ליתן לישראל מועד בניסן נתן להם פסח ובאייר פסח שני בסיון שבועות, ובתמוז רצה ליתן להם מועד גדול וכשעשו העגל קלקלו וביטל תמוז אב אלול, ובא תשרי ופרע להן ר"ה כנגד תמוז יוה"כ כנגד אב סוכות כנגד אלול ושמיני עצרת בעד תשרי גופא ע"ש, א"כ קודם החטא הי' ראוי להיות סוכות באלול א"כ שפיר יתיישבו סתירת הפסוקים כי בפ' משפטי' מיירי עוד קודם חטא העגל א"כ הי' ראוי להיות ר"ה בתמוז ויוה"כ באב וסוכות דהוא חג האסיף באלול ע"כ נאמר שפיר בצאת השנה היינו סוף שנה, משא"כ בפ' תשא מיירי כבר אחר חטא העגל וביטל תמוז אב אלול ורק תשרי פרע להן ע"כ כאמר שפיר תקופת השנה ופירשז"ל בתחילת שכה הבאה עכ"ד ונכונים המה. ועפי"ז כבוא לביאור

המשך הפסוקים הנזכרי' לעיל והוא ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ופירש"י ליתן לאו לכל עשה וא"כ בכל מ"ע יקיים ג"כ ל"ת ורבו העשין על הלאוין והוי קרוב לשכר ורחוק מן הפסד וממילא אמרינן טוב שנברא וכו', וא"כ ליכא למיטעי ולומר דהמלה"מ הי' שותף ח"ו בהבריאה ז"א כי הוא רוצה בהשחתת העולם ולא בתיקונו, דאכן כאמר השתא דטוב שנברא כנ"ל, וממילא אסור לעבוד בשיתוף, וזהו ושם אלקים אחרים לא תזכירו ובמדרש אפי' בשיתוף וא"כ לא הי' טועין ישראל שבאותו דור לעשות העגל [כי עיקר טעותן הי' שסברו שמותר לעבוד בשיתוף וחטא העגל לא הי' רק בשיתוף כנ"ל] וא"כ לא הי' כח לבלעם לקלל את ישראל כנ"ל וממילא לא הי' צריכין לטענותיהם שרוצה לעקור אומה החוגגת שלש רגלים כנ"ל וזהו לא ישמע על פיך שלש רגלים וגו' פי' שלא היית צריך לטעון דכתיב שלש רגלים ודרשי' מיני' פרט לחיגר וסומא, וא"כ אין בלעם יכול לקיים מצות ראי' כי בלא"ה לא הי' בכוחו לקללם כיון שלא הי' עושין את העגל וממילא לא הוי חל שום קללה, וקאמר בתרי' וחג האסיף בצאת השנה פי' שהיית עוד מרויח בזה אם לא היית עושה את העגל שחג הסוכות יהי' באלול שהוא בסוף השנה כי אז ר"ה בתמוז ויוה"כ באב וסוכות באלול שהוא סוף השנה וממילא יהי' בכל חודש איזהו יו"ט, ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

לו) ומעתה יובן דברי המדרש בראשית וכו' הד"ד כי גדול אתה וכו' אתה א' לבדך בראת את העולם, ונקדים ד"ק של הגאוה"ק הר"ר שמעלקי ז"ל לפרש הפ' וירא ה' כי רבה רעת האדם עפי"ד הנ"ל כיון דרבו הל"ת טוב שלא נברא, אמנם הלא אחז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה ולא מחשבה רעה א"כ רבו המצות עשין דאיכא המחשבה טובה, ושוב אמרינן דטוב שנברא וכו', וז"פ וירא ה' כי רבה רעת האדם היינו העבירות הל"ת רבו על המצות עשין, וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום א"כ אין לו מחשבה טובה, לכן וינחם ה' כי עשה את האדם דטוב שלא נברא ודפח"ח, ונודע דברי השלה"ק ז"ל דאם הי' נברא העולם במדה"ד הי' עונש גם על המחשבה רעה וכבר הבאתי דברי השמנה לחמו דא"כ דטוב שנברא ליכא למיטעות שהיצ"ה הי' שותף למעשה בראשית דאינו רוצה בתיקון העולם ולפי"ז מובן דברי המדרש בראשית וכו' דאחז"ל דמתחלה עלה לפני הקב"ה לברוא במדה"ד אבל ראה שאין העולם מתקיים שתפה למדה"ר. א"כ מחשבה רעה אין הקב"ה מצרף למעשה א"כ רבו המצות עשין דמחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה, ואמר כן טוב שנברא א"כ ליכא למטעות דהיצ"ה הי' שותף, לכן אמרו חז"ל במדרש הדד"כ כי אתה א' לבדך כי אתה לבדך בראת את העולם והבן:

ל) עויל"מ המדרש הנ"ל דאיתא במדרש אותיות דר"ע דהקב"ה ברא את העולם בבי"ת ולא באל"ף, ואמר להאל"ף מדוע אתה שותק והשיבה דהבי"ת הוא מנין מרובה ואני מנין אחד וראיתי לש"ב הגאון השו"מ ז"ל בדב"ש הכונה עפי"ד המורה דמשו"ה עשה השי"ת שני כרובים ולא אחד, לרמז על הרבוי לדעת שאינם אלקית שאין אלקי' אלא יחיד ומיוחד שהוא לבדו ברא את העולם ע"ש. ולכן השיבה האל"ף דנכון להתחיל תוה"ק בבריאת העולם בבי"ת ולא באל"ף לרמז על הרבוי שאין אלקית דאין אלקים אלא אחד המיוחד הקב"ה שהוא ברא את העולם ע"ש. ולפי"ז מובן המד' בראשית ברא וכו' הדד"כ כי גדול אתה וכו' אתה א' לבדך בראת את העולם היינו דמשו"ה כתיב בראשית ולא התחיל באל"ף לרמז שאין יחד אלא הקב"ה והוא לבדו ברא את העולם והבן:

לח) עויל"פ עפי"ד הש"ס ר"ה [ל"ב] בראשי' כמי מאמר הוא דכתיב בדבר ד' שמים נעשו והקשו המפורשים א"כ למה נאמר ויאמר וכתבו לתרץ עפי"ד הש"ס חגיגה [י"ד ע"א] דמכל דיבור שיצא מפי הקב"ה נברא מלאך ואיתא במדרש דביום א' לא נברא שום מלאך שלא יאמרו שהי' ח"ו שותף למעשה בראשית ע"ש. לכן לא כאמר ויאמר כמו באינך טי"ת מאמרות דבכל אחד מהם נברא מלאך ובאמירה ראשונה לא נברא מלאך, לכן כאמר בראשית ולא כאמר ויאמר עכ"ד. ולפי"ז מובן המדרש בראשית הדד"כ כי גדול אתה וכו' אתה לבדך בראת את העולם היינו מדכתיב בראשית ולא ויאמר ועכצ"ל כנ"ל דלא נברא מלאך ביום הראשון, א"כ א"א לומר שהי' שותף למעשה בראשית אלא השי"ת בעצמו ברא העולם והבן:

לט) ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע וכו' ויאמר אלקים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה, ונ"ל דכ' וישב הים לפנות בוקר לאיתנו ואחז"ל לתנאי הראשון שהתנה הקב"ה עם הים בעת בריאת עולם שיהי' נקרע לפני ישראל, ובכזה"ק הקשה למה הי' מהצורך להתנות עם הים הלא הי' די לומר להים בשעתו שיקרע לפני ישראל, וכ' לתרץ דבכל הנסים לא הי' שני הפכים בנושא אחד אלא או כלו דין או כלו רחמים, לא כן בקרי"ס שהי' שני הפכים בנושא אחד מחצית רחמים ומחצית דין, כי ישראל ומצרים הי' שניהם בפ"א בים ועל המצרים הי' מדה"ד ועל ישראל הי' מדה"ר וזה הי' קשה לפני הקב"ה מחמת צעקת המקטריגים לעשות שני הפכים בנושא אחד, לכן הי' מהצורך להתנאי שהתנה השי"ת עם הים בעת שנברא והנה בבאמ"ח ז"ל הקשה היכן מצינו התנאי שהתנה הקב"ה עם הים שיקרע לפני בנ"י שילכו בתוך הים ביבשה וכ' לתרץ דלכאורה יש לדקדק דכ' ויאמר א' יקוו המים וכו' אל מקום אחד ותראה היבשה, הא ממילא מובן שאם יקוו המים מכל העולם אל מקום

אחד, ממילא במק"א יהי' יבשה, אלא הכוונה הוא על התנאי שהתנה הקב"ה עם הים. וזש"א הכתוב יקוו המים אל מקום אחד היינו שיהי' הים ועכ"ז ותראה היבשה היינו בתוך הים לעת הצורך שיקרע לפני ישראל יהי' יבשה בתוך הים, וזהו התנאי שהתנה הקב"ה [ועי' בבעה"ט ע"ש] עכ"ד. והכה מבואר בזוה"ק דמים העליונים הם זכרים מצד מדה"ר ומים התחתונים הם נקיבות מצד מדה"ד, ומתחילה הי' אחדות וחיבור ביניהם להשתמש ביחד מדה"ד ומדה"ר ואח"כ כעשה הבדלה ביניהם כמש"נ ויבדל א' בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע, היינו שלא יהי' שני הפכים בנושא אחד, אלא או כלו דין או כלו רחמים ועי' בכזה"ק ע"ש. ולפי"ז מובן ההמשך ויבדל א' וכו' היינו שנעשה הבדלה בין מדה"ד למדה"ר, א"כ יהי' קשה לפני הקב"ה בקי"ס לעשות שני הפכים בנושא א' והי' מהצורך להתנאי כד' הכזה"ק הנ"ל וזהו ויאמר א' יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד, היינו שיהי' הים אבל תנאי התנה הקב"ה ותראה היבשה, היינו שיהא היבשה בתוך הים ודו"ק ונכון הוא:

מ) ויאמר אלקים וכו' ותראה היבשה וכו' ויקרא א' ליבשה ארץ, ונ"ל ההמשך עפי"ד הבעה"ט ותראה היבשה מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית שישתנו ותראה היבשה מלפני משה עכ"ל ומבו' בקדמונים ז"ל דמש"ה הי' צורך התנאי דבלא התנאי הי' טוען הים שקשיש ממשה שנברא בשלישי ומשה בששי וכל הקודם בבריאה חשוב יותר, והראי' מא"י מובחרת מכל הארצות שנבראת תחילה למד"א מאמצעיתה נברא העולם, וא"י הוא נקודה אמצעית עכ"ד, ונודע דברי תפארת הגרשוני ז"ל דאחז"ל במדרש למה נקראת שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה והיתה מתרחבת עד שאמר לה הקב"ה די, דנשמע מזה כמד"א דמאמצעיתה נברא העולם לכן היתה יכולה להתרחב, אבל למד"א מצדדין נברא העולם א"כ א"א לומר דשמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה להתרחב, דהא לא היתה יכולה להתרחב כמובן עכ"ד. ולפי"ז א"ש ההמשך ויאמר א' וכו' ותראה היבשה שהתנה הקב"ה תנאי שתראה היבשה לפני משה והי' צורך להתנאי דהים הי' טוען שהוא קשיש ממשה, יכל הקשיש חביב יותר, והראי' מא"י דנבראת תחילה דמאמצעיתה נברא העולם ולא מהצדדים, ומנ"ל דמאמצעי' נברא העולם וזהו ויקרא א' ליבשה ארץ, על שם שרצתה לעשות רצון קונה להתרחב אם כן ש"מ דמאמאצעיתה נברא העולם ודו"ק. מא) ולפי"ז יש לבאר המשך הפסוקים, ויקרא אלקים לרקיע שמים וכו' ויאמר אלקים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה, והנה מבואר ברש"י ז"ל שמים שא מים אש ומים, וכתב בבאורי מהרא"י מהתה"ד שציין לש"ס נדרים [ל"ז ע"ב] דבשביל קריאת הקמץ מקרא סופרים לכתוב בלא אלף ע"ש, ובדברי דוד מזקיני

הטו"ז ז"ל כ' הא דלא כזכר אש אלא השי"ן לחוד שהקמץ תחת השי"ן מביא האלף והוי כאלו נזכר בפירוש אש מים ע"ש אך יקשה דהו"ל להקדים האלף להשי"ן והרא"ם ז"ל כ' לתרץ דאין מוקדם ומאוחר בתורה וה"ה באותיות דאין מוקדם ומאוחר ע"ש. (ועיין בבית האוצר ע' א' כלל ק"י שתמה הא בחד ענייני יש מוקדם ומאוחר וכש"כ באותיות של תיבה אחת ע"ש. ובפרד"י מב"ד הה"ג שיחי' הביא לתרץ דרק לדינא יש מוקדם ומאוחר בחד ענייני ע"ש):

והנה מבואר בקדמונים ז"ל דמשו"ה הי' צורך להתנאי שהתנה הקב"ה עם הים שיקרע לפני משה וישראל יען כי השי"ת אמר לאאע"ה כי גר יהי' זרעך וכו' ארבע מאות שנים ולא הי' רק רד"ו שנים א"כ לא נשלם עוד הזמן. אמנם כתבו דשפיר י"ל דכבר נשלם הזמן דהא השי"ת אמר כי גר יהי' זרעך וגם ישמעאל הוא מזרע אברהם א"נ חל עליו הגלות של ד' מאות שנים. אמנם זה נכון אי נימא דישמעאל עשה תשובה ומקרי זרע כשר אבל א"נ דלא עשה תשובה וזרע פסול הוא ואינו בכלל זרעך א"כ עוד לא נשלם הזמן והנה מבואר ברשיז"ל והוא מש"ס ב"ב [ט"ז ע"ב] דישמעאל עשה תשובה מדכתיב ויקברו אותו יצחק וישמעאל בני' מדחלק ישמעאל כבוד ליצחק ואקדמי' ברישא שמ"כ שעשה תשובה ע"ש. ונודע דברי הגאון ר"ר יהונתן ז"ל דזה נכון אי אמרינן דיש מוקדם ומאוחר בתורה אבל א"נ דאין מוקדם ומאוחר בתורה א"כ לא נשמע שישמעאל עשה תשובה עכ"ד ומבואר לעיל בשם הבעה"ט והבאמ"ח, הא דאמר השי"ת ויקוו המים למקום אחד ותראה היבשה, שהתנה הקב"ה הגם שיקוו המים אל מקום אחד ויהי' הים מ"מ ותראה היבשה היינו בתוך הים כש"נ וילכו בנ"י בתוך הים ביבשה, ולפי"ז יובן הסמיכות ויקרא א' לרקיע שמים היינו שא מים ומים. ועכצ"ל כדברי הרא"ם הנ"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה, אפילו באותיות א"כ לא נשמע שישמעאל עשה תשובה א"כ מקרי זרע פסול ואינו בכלל זרעך, וחל הד' מאות שנים רק על ישראל ולא הי' עוד כשלם הזמן לכן הי' מהצורך להתנאי וזהו ויקוו המים ותראה היבשה היינו שיהי' יבשה בתוך הים, והבן:

מב) ויקרא א' ליבשה ארץ וכו' תדשא וכו' עץ פרי וכו' ותוצא הארץ דשא וכו' ועץ עושה פרי, ונ"ל ההמשך עפמ"ש ברש"י הקב"ה אמר עץ פרי שיהי' טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי ע"ש. וכ' באוהב ישראל ז"ל לתרץ מדוע שינתה הארץ שהקב"ה אמר לה עץ פרי, והיא הוציאה עץ עושה פרי, דכונתה היה לטובה לעשות עבירה לשמה, בראותה שיחטא האדם ויעשה ח"ו פגם גדול שלא יועיל לו תשובה, לכן שינתה תחילה לעבור על מצות הקב"ה שיהי' לאדם החוטא אמתלא

באשר ששורש גופו מהאדמה שהיא שינתה כבר רצון הקב"ה ע"ש דה"ק. והנה איתא במדרש דלכן נקראת ארץ שרצתה לעשות רצון קונה להתרחב ואמר לה הקב"ה די, ואיתא בתפארת יהונתן הטעם דרצתה להתרחב, כי חשבה שלא יחטא האדם א"כ לא ימות ואשה תלד בכל יום כמו לעתיד לבוא, א"כ תקטין הארץ להכיל יושריה, לכן רצתה להתרחב אבל הקב"ה אמר לה די, כי ידע שיחטא האדם וימות ושלא תלד אשה בכל יום ע"כ אין מהצורך להתרחב, ולפי"ז מובן ההמשך ויקרא אלקים ליבשה ארץ ואחז"ל במדרש למה נקראת שמה ארץ שרצתה להתרחב, והי' רק הרצון אבל לא נתקיימה רצונה דאמר לה הקב"ה די, א"כ מזה הבינה שיחטא האדם, לכן שינתה הארץ ועשתה עבירה לשמה לטובת האדם כנ"ל ע"כ ותוצא הארץ וכו' עץ עושה פרי, והבן:

מג) ויאמר אלקים תדשא הארץ וגו' עץ פרי עושה פרי וכו', ואיתא במדרש פליאה [הובא ג"כ ביש"מ ממוח"ז ז"ל] הה"ד ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וצ"ב, ונ"ל עפי"ד רשיז"ל עץ פרי וכו' הקב"ה צוה לה שיהי' טעם העץ כהפרי, והיא שינתה והוציאה רק עץ עושה פרי לפיכך כשנתקלל אדם נפקדה גם היא על עונה, ואיתא בשם זקיני הגאון מוהר"ר אברהם ברודא ז"ל דלכאורה איזה שייכות יש לחטא האדמה עם חטא האדם שבשעה שנענש האדם נתקללה גם היא, וכ' דהנה ידוע שבעץ הדעת הי' טעם העץ ופרי' שוה משא"כ יתר האילנות לא הי' בהעץ טעם כלל, והנה אחז"ל חולין [קט ע"ב] דכל מה דאסר לן רחמנא שרא לן כוותי', וזה הי' ג"כ טענת הנחש דל"ל דהקב"ה אסר לי' לאדה"ר העץ הדעת דאם כן מאי שרי כוותי' דל"ל דשרי שאר אילנות, דז"א דבעץ הדעת הי' טעם העץ והפרי שוה משא"כ בשאר אילנות וא"כ לא הוי כוותי' וע"כ דבעץ הדעת גופא אסר העץ ושרי הפרי כנגדו, ועי"ז הטעה לאדה"ר לאכול מהפרי וכ"ז הי' רק ע"י שהארץ שינתה ולא הוציאה טעם העץ כהפרי, כי באם הי' גם בשאר אילנות טעם העץ כהפרי, אז בטל טענת הנחש דשפיר איכא למימר דבעץ הדעת אסר מכל וכל וכנגדו שרי לן כוותי' ביתר אילנות העץ והפרי, וא"כ היתה הארץ הגורמת לחטא אדה"ר, לכן בשעה שנתקלל האדם נפקדה גם היא עכ"ד ודפח"ח. והנה איתא במדרש תלים צ"ב מפני מה בשאר הימים כתיב ויהי ערב ויהי בקר ובשבת לא כתיב א"ר לוי מלמד שבשבת לא שקעה שמשה ויום הששי ושבת כיומא חדא, והי' ל"ו שעות ביחד יום אחד, והנה בשמנה לחמו כ' הטעם דלא שקעה שמשה משום דהקב"ה אמר לאדם כי ביום אכלך ממנו מות תמות, אך אח"כ ע"י שפגע בקין ביום השבת וראה שעשה תשובה עשה ג"כ אדה"ר תשובה כמבואר במדרש ולפי"ז אם הי' אז לילה לא הי' נפטר אדה"ר מגזירת הקב"ה ביום אכלך וכו' והי' מת בערב שבת, ויען כי לא חפץ הקב"ה במות המת כי

אם בשובו מדרכו וחי' לכן לא שמשה אפלה באותו לילה והי' יום אחד עד אחר שבת וא"כ עדיין לא כלתה זמן הגזירה של ביום אכלך וכו' וביני ביני עשה תשובה והועילה לו התשובה דהגזירה יחשב יומו של הקב"ה שהוא אלף שנים ולא יומו של אדם שהוא יומא חדא עכדפח"ח, ונקדים עוד הקדמה קטנה מש"כ ביער"ד [ח"א דרוש י"א] בתחלתו לישב פרכת הש"ס על מה דכתיב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וכי תשיעי הוא והלא עשירי הוא, וכ' הוא ז"ל באופן נחמד עפי"ד המד' הנ"ל דבשבת בראשית לא שקעה שמשה והי' יום הששי ושבת כיומא חדא א"כ לפי"ז הגם דבאמת הי' שני ימים אבל היינו רק למנין ימות הלבנה אבל למנין ימות החמה לא הי' רק יום אחד כי החמה לא שקעה ביום ההוא רק פ"א א"כ לפי"ז הי' יוה"כ הראשון לפי מנין ימות הלבנה ביום עשירי לחודש ולמנין ימות החמה הי' אז רק תשעה לחודש וע"כ שפיר קאמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש ר"ל ביוה"כ הראשון של שנת הבריאה ולמנין ימות החמה עכדפח"ח ועתה נבא בעהשי"ת לביאור המדרש, ויאמר אלקים וגו' עץ פרי וגו' ההד"ר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש פי' דכיון דהשי"ת צוה שתוציא הארץ עץ פרי שיהי' טעם העץ והפרי שוין, והארץ שינתה ולא הוציאה רק עץ עושה פרי שהעץ לא הי' בו טעם כלל א"כ זאת גרמא לו לאדם שיחטא כי אם הי' בכל האילנות טעם העץ כהפרי אז לא הי' אוכל מעה"ד כי שפיר שרי לן כוותי' בשאר אילנות משא"כ עתה שהארץ קלקלה ולא הי' טעם העץ כהפרי רק בעה"ד ההכרח לומר דשרי לן כוותי' הוא באותו עץ עצמו כי לא אסר רק העץ אבל לא הפרי כנ"ל, וכיון שחטא אדה"ר הי' ההכרח שלא תהי' שקעה השמש ושפיר כאמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש אעפ"י שביום העשירי מתענין כי באמת למנין ימות החמה לא הי' יוה"כ הראשון רק בתשעה לחודש ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

מד) עויל"מ המדרש הנ"ל ויאמר א' תדשא הארץ דשא וכו' עשה פרי למינו. וכו' ותוצא וכו' למינהו ואחז"ל חולין [ס ע"א] בשעה שאמר הקב"ה למינהו באילנות נשאו דשאים קו"ח וכו' ומה אילנות שאין דרכם לצאת בערבוביא אמר הקב"ה למינהו אנו עאכו"כ ומיד כל אחד ואחד יצא למינו פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ד' לעולם ישמח ד' במעשיו וכ' ביער"ד [ח"א דרוש ז'] לפרש עפמש"א חז"ל ב"ב [ט"ז ע"ב] דהשטן יורד ומסית ועולה ומקטרג, וה"ט דהוא מאותן המלאכים שאמרו בשעת בריאת העולם אל יברא האדם דעלול לחטוא והקב"ה לא שמע לדבריהם וברא את האדם ויען כי עביד איניש לאחזוקי דבריו ע"כ שולח חציו לבני אדם שיחטאו ועולה ומקטרג כאומר להקב"ה ראה יפה אמרתי שאל יברא האדם אך לכאורה שוברו בצדו הלא הוא המיסית

וממנו יצא הרשע שיחטא האדם ואיך יכול הוא לקטרג אבל הוא מקטרג שהאדם חוטא מפאת חומרו ולא מצד היצה"ר המסית ומאן מפיס מי הוא הגורם הראי' הוא כשאנו רואים הדשאים שיש להם חומר עכור יותר מהאדם עכ"ז ניצוץ הקדושה אשר בקרבם הכריע את טבעם לשמוע בקול ד' ולצאת למינהו מזה נתברר דהאדם חוטא רק מפאת המסית היצה"ר לכן יפה עשה הקב"ה שברא האדם כי החטא הוא רק מפאת היצה"ר ממילא לא יכול לקטרג וזה שאחז"ל בשעה שאמר הקב"ה למינהו ונשאו הדשאים קו"ח ויצאו למינהו לעשות רצון קונם א"כ מוכח מזה אשר האדם אינו עלול לחטוא מצד חומרו רק מפאת יצרו לכן פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ד' לעולם ישמח ד' במעשיו שעשה את האדם ע"ש דבריו הנחמדים והנה איתא במדרש למה לא כאמר ויהי ערב ויהי בוקר יום שביעי דבשבת בראשית לא שקעה שמשה והי' ערב שבת ושבת כיומא חדא והטעם מבואר בשמנה לחמו משום שהי' הגזירה על אדה"ר ביום אכלך ממנו מות תמות ואדם כולד בערב שבת וחטא אז א"כ לא הי' יכול לכנס לשבת שכבר חל עליו הגזירה ביום אכלך ממנו מות תמות אבל מחסדי השי"ת לקבל השבים אליו וידע כי בשבת יעשה תשובה דהזמן גרמא לתשובה לכן עשה הקב"ה שלא שקעה שמשה א"כ ערב שבת ושבת כיומא חדא ויכול לנכנס להשבת וכאשר יעשה תשובה יועיל לו התשובה שהגזירה ביום אכלך וכו' לא יחשב יומו של אדם אלא יומו של הקב"ה שהוא אלף שנים והטעם דבשבת הוא הזמן גרמא לעשות תשובה משום דאז תש כחו של היצה"ר דנטבע בעומקא דתהום רבא כנודע דברי האר"י ה"ק ז"ל לתרץ קו' התוס' שבת [פ"ח ע"ב] ששאל השטן תורה היכן הוא הלא כל העולם חלו בשעת מתן תורה ואיך לא ידע ואמר האר"י הק' ז"ל לתרץ דכיון דבשבת ניתנה תורה ומפאת גודל קדושת היום כטבע בעומקא דתהום רבא ע"כ לא ידע כלל ממתן תורה עכדה"ק ומבואר באות הקדים דברי היער"ד ז"ל דמש"ה כתיב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש אף דעשירי הוא כקו' חז"ל, אולם משום דלא שקעה שמשה בשבת בראשית א"כ הגם שהי' יוה"כ בעשרה לחודש אבל למנין ימות החמה הי' רק תשעה לחודש, דהא לא שקעה שמשה והי' ערב שבת ושבת כיומא חדא לכן נקראת ג"כ בתשעה לחודש ולפי"ז מובן המדרש ויאמר וכו' למינהו דמזה נשמע דאין האדם חוטא רק מפאת יצרו ולא מפאת חומרו כנ"ל א"כ שבת הוא הזמן המוכשר לתשובה דתש כחו של היצה"ר ולכן לא שקעה שמשה בשבת בראשית כנ"ל וממילא למספר ימות החמה יוה"כ הוא בתשעה לחודש ושפיר אמרו חז"ל הדד"כ ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש ודו"ק: מה) עויל"פ ד' המדרש הנ"ל ויאמר א' תדשא הארץ דשא וכו' הדד"כ ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש, ונקדים מדרש פליאה כשעלה

משה למרום וראה שהקב"ה כותב תדשא הארץ דשא בכה על חורבן ביהמ"ק, ואיתא בשם הגאון הרבי ר' יונתן ז"ל לתרץ דאיתא בפ"א על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילת חסדים וגם איתא שם רשב"ג אומר על ג' דברים העולם קיים על האמת ועל הדין ועל השלום, ופירוש רבינו יונה ז"ל דבזמן שביהמ"ק הי' קיים הי' העולם עומד על התורה עבודה וגמילת חסדים אבל לאחר החורבן נתמעטה התורה ועבודה וגמילת חסדים העולם עומד על האמת והדין והשלום ודשא ר"ת אמת דין שלום וז"כ המדרש כשראה שהקב"ה כותב דשא וזהו בזמן שאין ביהמ"ק קיים ע"כ בכה על חורבן ביהמ"ק ודפח"ח. ונודע דבחז"ל הובא בפר"ד ד' ח' שאם הי' משה רבינו נכנס לא"י לא הי' כחרב ביהמ"ק והנה אומרים בזמירות שבת קודש המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבוא דלכאורה הי' מהנכון לומר הממהרים לבוא ומאחרים לצאת דעש"ק הוא קודם מוצש"ק, ואיתא בסה"ק לתרץ בדב"כ דהרי אחז"ל נסתלק משה נסתלקו ענניי הכבוד א"כ כ"ז שהי' משה קיים לא הי' צריכים להוסיף מחול על הקודש דידעי עי' העננ' הכבוד מתי הוא יום ומתי לילה והי' נכנסים לש"ק כחוט השערה, כדאיתא במד' הקב"ה שיודע עתיו א"צ להוסיף מחול על הקודש אמנם לאחר שמת מרע"ה ונסתלקו ענני הכבוד הי' צריכים להוסיף מחול על הקודש ואחז"ל שמרע"ה מת בשבת א"כ בע"ש לא הי' צריכים להוסיף מחול על הקודש רק במצש"ק הי' צריכים להוסיף לכן נאמר המאוחרים לצאת דהי' מקודם ואח"כ וממהרים לבוא עכ"ד הנכונים והנה בר"ה [ט' ע"א] פריך לה הש"ס דכתיב ועניתם וכו' בתשעה והלא בעשרה מתענים ומשני דמוסיפים מחול על הקודש ע"ש. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא ר"ת אמת דין שלום ומוכח מכאן דביהמ"ק עתיד ליחרב א"כ יסתלק ג"כ מרע"ה ויסתלקו ענני הכבוד א"כ צריכים להוסיף מחול על הקודש ע"כ אמר הדד"כ ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש דצריכים להוסיף מחול על הקודש ודו"ק:

מו) ויאמר מר אלקים יהי מארת ברקיע השמים וכו' והי' למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ וכו' ויעש א' את שני המאורת הגדולים את המאור הגדול ואת המאור הקטן וכ"ל ההמשך דבש"ס חולין [ס' ע"ב] רמי כתיב את המאורת הגדולים ואח"כ כתיב המאור הקטן. וכ' בברית שלום לתרץ עפי"ד הש"ס ב"מ [י"ב ע"ב] לא קטן קטן ממש אלא כל שסמוך על שלחן אביו אע"פ שהוא גדול מקרי נמי קטן ונודע דהלבנה אין לה אור מעצמה רק מקבלת אורה מהשמש א"כ הלבנה סמוכה על שלחן החמה לכן אע"פ שהוא גדול מקרי נמי קטן ולכן כתיב ואת המאור הקטן עכ"ד, והנה בתפארת יונתן כ' לתרץ מדוע כתיב יהי מארת חסר ויו ואח"כ כ' והי' למאורת מלא דידוע דלמעלה בשמים נראה

כדור הלבנה כמו כדור הארץ דאין לה אור מעצמו רק מקבלת אורה מהחמה ורק בארץ כראה אור הלבנה כמו שהי' לה אור מעצמה ולכן שפיר כתיב יהי מארת ברקיע השמים חסר, כי בשמים כראה רק אור אחד אור החמה אבל כשאמרה תוה"ק והי' למאורת וכו' להאיר על הארץ נאמר מלא כי על הארץ נראת הלבנה שיש לה אור מעצמו ודפח"ח ולפי"ז מובן ההמשך ויאמר א' יהי מארת חסר דנשמע מזה דבאמת אין לה להלבנה אור רק מקבלת אורה מהשמש כנ"ל, א"כ היא סמוכה על שלחן השמש א"כ הגם שבארץ כראה לאור גדול מ"מ מקרי הלבנה קטן לכן כתיב ואת המאור הקטן והבן: מ"ז) ויעש א' את השני המאורת הגדולים וכו' את המאור הגדול וכו' ואת המאור הקטן וכו' ואת הכוכבים ונ"ל דבש"ס הנ"ל פריך לה דכתיב המאורת הגדולים ואח"כ כ' המאור הקטן ובאבן עזרא כתב לתרץ דהגם שהלבנה הוא מאור הקטן כנגד השמש שהיא מאור גדול אבל כנגד אור הכוכבים גם אור הלבנה מאור הגדול לכן כאמר את שני המאורת הגדולים ולפי"ז מובן הפ' ויעש א' את השני המאורת הגדולים את המאור הגדול ואת המאור הקטן ושלא יקשה לך קו' הש"ס דאם הוא מאור הקטן למה כאמר את השני המאורת הגדולים ולזאת אמרה תוה"ק ואת הכוכבים דעשה הקב"ה גם את הכוכבים ונגד הכוכבים מקרי הלבנה מאור גדול, והבן:

מח) ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי ויכלו השמים במדרש לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד וצ"ב ונ"ל בהקדם דברי הש"ס, עירובין אר"ת וכו' מאי דכ' לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד אמרו דוד ולא פירשו וכו' עד שבא זכרי' בן עדו ופירשו דכ' ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגילה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה וכי פשטת לה הויא לה עשרין בעשרין וכ' היא כתובה פנים ואחור וכי קלפת לה כמה הויא לה ארבעין בעשרין, וכ' מי מדד בשעלו מים בשמים בזרת תכן וכו', נמצא כל העולם כלו אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה ובתו"ס ד"ה אחד כ' דלר"א הקליר שיסד דזרת הוא שליש אמה נמצא דכל העולם כלו הוא אחד משבעת אלפים ומאתים עש"ה, וע"ש ברש"י דהחשבון הנ"ל קאי על התורה שבע"פ ועי' דברי בכזה"ק לפרש ד' הש"ס דמאי שאמרו דדוד לא פירשו עד דאתא זכרי' ופרשו, היינו הא דאמר דוד לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, מפרשה ע"י זכרי' דכל העולם הוא אחד משלשת אלפים ומאתים ולר"א הקליר שבעת אלפים ומאתים בתורה ע"ש וראיתי בספר אשל אברהם ששלח לי הה"ג החסיד המחבר ז"ל בהקדמה, שכ' דבר נחמד מאוד במאמר ריב"ל במס' עוקצין דעתיד הקב"ה להחיל לכל צוי"צ ש"י עולמות, מדוע דייקא ש"י עולמות, וכ' עפי"ד ש"ס הנ"ל דכל העולם כלו הוא אחד משבעת אלפים ומאתים בתורה

שבע"פ כנ"ל ובגיטין [ס ע"ב] אמר ר' יוחנן תורה רובה ע"פ ומעוטה בכתב, ועיין בפמ"ג בפתיחה להלכות תערובות דרוב היינו כפל ממש, ולפ"מ שנ"ל שהתורה שבע"פ גדולה ז' אלפים וב' מאות מהעולם כלו והוא כפלים מן התורה שבכתב, א"כ התורה שבכתב גדולה ג' אלפים ושש מאות, ס"ה עשרת אלפים וחי מאות, ומבואר במס' ב"ב [פ"ח ע"ב] דהמודד חייב להכריע אחד לעשרה ומפרש שם הש"ס דהיינו אחד למאה, א"כ כש"כ הקב"ה בודאי מוסיף הכרעה שהיא לסך עשרת אלפים וח' מאות מאה ושמונה, נמצא ס"ה עשרת אלפים ותשעה מאות ושמונה פעמים גדולה התורה מכל העולם כלו וס"ל לאביי בסוכה [ח"ה ע"ב] דלא פחות עלמא מתלתין ושתא צדיקים ע"ש, א"כ אם תחלק העולמות שהוא בזכות תורה שבכתב ושבע"פ לשלושים ושש חלקים יהי' לכל צו"צ שלש מאות ושלש ובהקדמת הסמ"ג מבואר דמנין האותיות של עשרת הדברות הוא כמנין כתר כנגד תרי"ג מצות התורה ושבע מצות דרבנן ע"ש. א"כ אם כל צדיק נוחל בשביל תרי"ג מצות ש"ג עולמות עולה לכל ב' מצות ערך עולם אחד, ונודע דז' מצות דרבנן המה כמו י"ד מצות כמבואר ברמב"ם ה' ממרים פ"א שכ' דהעובר על מצות דרבנן עובר בל"ת ועשה ע"ש א"כ מגיע בעד הז' מצות שהם י"ד שבעה עולמות וכשתשלים זאת למנין ש"ג עולמות שהם בזכות השב"כ ותשבע"פ ס"ה ש"י, וזהו שאמר ריב"ל שעתיד הקב"ה להנחיל לכל צו"צ ש"י עולמות עכדפח"ח, והנה איתא ב' טעמים ע"ת דכתיב בראשית ולא כתיב בראשונה דס"ת מבראשית ברא אלקים הוא אמת חותמו של הקב"ה שהניח חותמו בתחילת הבריאה וטעם השני מבואר בפענח רזא דבראשית בראת ש"י, לרמז שברא השי"ת ש"י עולמות לכל צו"צ ע"ש, ומבואר ברבינו בחיי ועיי' ג"כ בבעה"ט דמש"ה כתיב יום הששי בה"א להורות דבגמר מעשה הבריאה הניח הקב"ה חותמו כי הר"ת של יום השישי ויכלו השמים הוא שם הוי' ב"ה וב"ש שהוא ג"כ חותם (ועיין מזה בעיר דוד אות רנ"ב ע"ש) ולפ"ז אי נימא כדברי הרבינו בחיי דהניח חותמו בגמר המעשה א"כ א"א לומר דבראשית אתא לרמז דס"ת הוא אחת שהניח הקב"ה חותמו בתחלה, דהא אין נותנים החותם רק בגמר המעשה, ועכצ"ל דבראשית אתא לרמז בראת ש"י שברא הקב"ה ש"י עולמות לכל צו"צ, והטעם שעתיד הקב"ה להנחיל לכל צו"צ ש"י עולמות, הוא כנ"ל דכתיב לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, ופרושו זכרי' לדעת שיעורה של כל העולם ושיעורה של התורה כמל בשם נזה"ק. ולפי"ז מה מאד מבואר המדרש יום הששי ויכלו השמים דמרמז שנתן הקב"ה חותמו בגמר הבריאה וא"כ צ"ל דמשו"ה נאמר בראשית ולא בראשונה לרמז שברא הקב"ה ש"י עולמות לכל

צו"צ וזה מבואר מהכתוב לכל תכלה וגו' כנ"ל, לכן שפיר אחז"ל במדרש הדד"כ לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

מט) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ויכלו וכו' ויכל א' ביום השביעי ובמדרש דשית אלפי שנין הוה עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים תורה וכו' ויכל ביום השביעי לשון כליון וכ"ל עפי"ד רש"י הוסיף ה' בששי לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו התורה והנה בפנ"י הקשה איך מועיל התנאי הא הוה המעשה היינו הבריאה קודם להתנאי ע"ש ונ"ל עפי"ד המל"מ לעיל באות ה' בנותן מתנה ואמר שאם לא יתן לו מנה לא יחול המתנה רק עד עשרה שנים. דבכה"ג לא בעינן משפטי התנאים דהא אין התנאי עוקר להמעשה לגמרי, דעכ"פ מועיל המעשה עד י' שנים ע"ש. א"כ שפיר הי' מועיל התנאי דהא ברא השי"ת על שני אלפים תוהו ואח"כ שני אלפים תורה, א"כ אפילו אם יועיל התנאי לא נעקר המעשה לגמרי דעכ"פ חל המעשה על ב' אלפים תוהו. ולפי"ז מובן המדרש ויהי וכו' ששי דהתנה הקב"ה התנאי ואי דיקשה הא התנאי אינו מועיל כנ"ל ולזאת אמרה וה"ק ויכל ביום השביעי ובמדרש דשית אלפי שה"ע שני אלפים תוהו ושני אלפים תורה, ובכה"ג מועיל התנאי והבן ונכון הוא בס"ד:

נ) ויכלו השמים וכו' איתא במדרש פליאה מפני מה לא נאמר ויהי ערב ויהי בקר יום השבת מכאן שנשים חייבות בקידוש היום דבר תורה ונ"ל דבמס' שבועות [כ' ע"ב] יליף לה ראב"א דנשים חייבות בקידוש היום דבר תורה דזכור ושמור בדיבור אחד כאמרו והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו נמי בזכירה, ובתוס' שם הקשו נימא איפכא הואיל וליתנהו בזכירה דהוה מעשהז"ג ליתנהו נמי בשמירה ותירצו דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן ע"ש. ונודע ד' הפרמ"ג בפתיחה כוללת ח"א א"ו ובגוור"ד כלל י' דהא דלחומרא מקשינן הוא מכח דסד"א לחומרא ע"ש ובתוס' ב"ק [ג' ע"א] ד"ה דומי' ע"ש. והנה מבואר בשפתי דעת דמשו"ה לא נאמר ויהי ערב ויהי בקר יום השבת אצל יום השביעי דאם הי' נכתב כך הי' במשמע דיום השביעי מתחיל מבערב וא"צ להוסיף מחול על הקודש ולכך לא כתיב כן להורות דמוסיפין מחול על הקודש דגם חלק מיום הששי הוא שבת מצד תוספות שבת ע"ש. ונודע דברי רבינו מנוח בס' המנוחה [פ"א מה' שביתות עשור ה"ו] דהא דצריכין להוסיף מחול אל הקודש הוא בכדי שלא יכנס לבית הספק אבל היכא דברור לו שהוא חול א"צ להוסיף ע"ש ובהה"מ בדברי הרמב"ם ז"ל והדברים עתיקים. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל מפני מה לא כאמר ויהי ערב ויהי בקר יום השבת. ועכצ"ל כדברי השפ"ד הנ"ל דצריך להוסיף מחול על הקודש מטעמא דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא א"כ אמרינן לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן. וא"כ מוכח

דנשים חייבות בקה"י דמקשינן זכירה לשמירה, ולא מקשינן שמירה לזכירה דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן כדברי התוס' הנ"ל, והבן:

נא) עונ"ל דברי המד' הנ"ל דהנה בתשו' מהרי"א או"ח סי' פ"א הקשה מנ"ל לדרוש ההיקש דזכור ושמור לענין נשים דחייבות בקידוש היום ד"ת דלמא היקש דזכור ושמור שנאמרו בד"א אתי ללמוד דכמו דאסור במלאכה בזמן תוספות שבת כמו"כ יוכל לקדש בזמן התוספות שבת ונילף זמן שנוהג בשמירה היינו איסור עשיית מלאכה נוהג בזכירה היינו לקדש על היין. (וע"ש שכתב דה"ט דס"ל לאביי דנשים חייבות בקידוש היום הוא רק דרבנן דמוקי לה הקישה דזכור ושמור לענין זה ע"ש) אמנם לפי"ד המכילתא הובא בסמ"ג עשין כ"ט ובב"ח ס' רע"א דמדכתיב זכור ושמור ילפינן לתוספות שבת דזכור היינו מלפניו בעש"ק ושמור היינו מלאחריו במוצש"ק א"כ כיון דזכור בעצמו מורה על תוספות שבת ממילא נשמע דמותר לקדש בזמן התוספות כיון דמזכור נפקא לן זכריהו על היין והוא מורה על תוספות שבת ואלא למאי נפק"מ דבד"א כאמרו ועכצ"ל דאתי לחייב נשים בזכירה כדברי הש"ס ועיין בדברי מהרי"א הנ"ל, והנה הבאתי באות הקדים בשם השפ"ד דמשו"ה לא נכתב ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי, משום דגם חלק ששי שייך לשבת מצד תוספות שבת דתוס' שבת הוא מה"ת ע"ש. ולפי"ז יהי' נכון לבאר דברי המד' מפני מה לא נאמר ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי, ועכצ"ל כדברי השפ"ד הנ"ל משום דגם חלק ששי שייך לשביעי מפאת תוס' שבת וזה כשמע מזכור ושמור דמכי' ילפינן לתוס' שבת דזכור מלפניו ושמור מלאחריו (ולפימ"ש באות שלאח"ז דיש למילף תוספות שבת מהך גופא דלא כתוב יום השביעי יש לדחות וד"ל זה) א"כ ממילא כשמע דיכול לקדש בזמן התוספות דמזכור דרשינן ג"כ דזכריהו על היין וא"כ ממילא זה דבדיבור אחד כאמרו ל"ל דאתי ללמוד דיכול לקדש על היין בזמן התוספות דמוכח מזכור עצמו וע"כ דאתא לדרשה דכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה ומכאן דנשים חייבות בקידוש היום דבר תורה ודו"ק:

נב) עוי"ל המדרש הנ"ל דהנה הא דנשים חייבות בקה"י ילפינן בש"ס מהקישא דזכור ושמור דבד"א נאמרו דכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה כנ"ל ולכאורה יקשה הא איצטרך לי' זכור ושמור לתוס' שבת כדברי המכילתא, ומנ"ל דנשים חייבות בקה"י אמנם לפי"ד השפ"ד הנ"ל דמשום הכי לא כאמר ויהי ערב ויהי בקר ביום השביעי כיון דגם חלק מיום הששי הוא שבת מפאת תוס' שבת א"כ כבר כשמע מזה דתוס' שבת הוא מה"ת, א"כ כשמע מהקישא דזכור ושמור דנשים חייבות בקה"י ומעתה יבואר המדרש הנ"ל מפני מה לא נאמר ויהי ערב ויהי בוקר יום השביעי. ועכצ"ל כנ"ל דתוס' שבת הוא

מה"ת, א"כ לא נצרך הקישא דזו"ש לתוס' שבת. אלא אתא דנשים חייבות בקה"י, לכן אחזיל במדרש מכאן שנשים חייבות בקה"י, והבן:

נג) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ד' אלקים שמים וארץ ונ"ל עפי"ד רש"י ז"ל בהבראם בה' בראם שעוה"ז נברא בה"א וכמו שהיא פתוחה כך העולם פתוח לשבים בתשובה ע"ש ונודע דברי המדרש שמדה"ד אמרה נפש החוטאת תמות דאינו מועיל תשובה אלא שמדה"ר אמרה שמועיל תשובה וברש"י ז"ל בראשית ברא אלקים דמתחילה עלה במחשבה לברוא העולם בתה"ד וראה שאין העולם מתקיים שתפה למדה"ר והיינו דכתיב ביום עשות ד' אלקים ע"ש ולפי"ז מובן המקרא תולדו' אלה וכו' בהבראם בה"א בראם שיהי' פתוח לשבים בתשובה וה"ט כי ביום עשות ד' אלקים דשתפה מדה"ר לתדה"ד לכן מועיל תשובה והבן:

כד) וייצר ד' אלקים את האדם עפר מן האדמה ונ"ל דמדקדקים למה נאמר אצל האדם עפר מן האדמה ובבהמה כתיב מן האדמה ולא כתיב עפר וראיתי בשם גדול א' לתרץ כי נרמז בזה יתרון האדם מן הבהמה כי לשון אדמה כופל על רגב אדמה שהוא עב וגס מאוד ועפר הוא אבק הדק והמובחר וידוע דכל דבר הנעשה מרגבי אדמה כגון כלי חרס כיון שנשבר שוב אין לו תקנה, אבל הכלים הנעשים מעפר הדק כמו כלי זכוכית אשר ברייתן מן החול אע"פ שנשברו יש להם תיקון כמבואר בשבת [ט"ז ע"ב] ע"ש. ולכן בהמה שאינה עומדת בתחה"מ כאמר ביצירתה מן האדמה היינו כמו כלי חרס הנעשה מן האדמה כיון שנשבר אין לה תקנה אבל באדם כתיב ביצירתו עפר מן האדמה שנברא מן החול שהכלי הנעשה מהם אף שנשבר יש לו תקנה כמ"כ האדם אף שמת יש לו תקנה שיעמוד בתחה"מ עכ"ד פח"ת, ומבואר ברש"י ד"ה וייצר דמש"ה כתיב וייצר בשני יודין לרמז על שתי יצירות יצירה לעוה"ז ויצירה לתחיית המתים פע"ש, ולפי"ז א"ש הפסוק וייצר ד' אלקים את האדם דכנוצר שיעמוד לתחיית המתים, לכן כתיב עפר מן האדמה, שלא נברא מן האדמה כבהמה, אלא מן העפר שאף שמת יש לו תקנה שיעמוד לתחה"מ, ונכון: כה) ויאמר הנחש אל האשה וגו' ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ותיקח מפריו ותאכל וגו', וכ"ל עפד"ק מהבעשה"ק זי"ע בכתר שם טוב לפרש הפ' והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו, דהנה הרמב"ן ז"ל אמר לבנו אם יבוא איזה דבר לידך ותסתפק אם לרחקו או לקרבו תזהר לסלק מזה הנאת עצמך ואח"כ תראה לצדד לכאן ולכאן ואז הקב"ה יודיעך האמת להאיר עיניך אם לעשותו או לאו, וזשה"כ והדבר אשר יקשה מכם כוונתו שתתקשה בו ולא תדע אם לעשותו או לאו והספק נולד ע"י שיהי' מכם ר"ל שיהי' לך בו הכאה כמו שמצינו דאחז"ל חציו לה' וחציו לכם וזהו

מכם, אז תקרובין אלי ר"ל תסלקו הנאתכם שלא תראו טובתכם אלא בלתי לה' לבדו בלי שום פנוי' ומחשבת פיגול ואז ושמעתיו כמו תשמע חלום לפתור אותו] ר"ל אתן לך הבנה איך להתנהג עכדה"ק. וזאת אפ"ל ג"כ דהנחש הטעה את חוה בדברים שונים כמו שמובא בדחז"ל וגם אמר לה שמצוה גדולה לאכול מפרי העץ כמבואר בסה"ק ולא ידעה חוה איך לפנות אם לשמוע או לאו והי' לה להסיר הנאת עצמה ולא להביט אל תאותה לאכילה, רק להתבונן אם האכילה לש"ש או לאו ואז הי' הקב"ה מאיר עיניה לבוא אל האמת שאסור לה לאכול אבל היא לא עשתה כן וד"ז גרמה לאכול האסור לה, וז"פ ויאמר הכחש אל האשה וגו' שבא אלי' בטענותי' וא"כ היתה צריכה לסלק הנאתה ולראות אם האכילה לש"ש ואז הי' השי"ת עוזר לה שלא תכשל בעבירה זו אבל הוא לא עשתה כן רק ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ועי"ז ותיקח מפרי' ותאכל והבן:

כו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכו' ותיקון מפריו ותאכל, ויש לדקדק פתח בעץ ומסיים בפרי, ונ"ל לפי מה שהבאתי באות מ"ג בשם זקיני הגאון מוהר"א ברודא ז"ל דכל הוכחת הכחש דהפרי לא נאסר הוא משום דכל מה דאסר רחמנא שרי כנגדו וכיון דעה"ד טעם העץ כטעם הפרי ובשאר אילנות אין טעמם שוה א"כ ל"ל דשרי לן כנגדו שאר אילנות דז"א כיון דבעה"ד הי' טעם העץ כהפרי משא"כ בשאר אילנות וע"כ נ"ל דבעה"ד גופה שרי אסר לן העץ ושרי כנגדו הפרי א"כ כ"ז ניחא אם הי' להעץ טעם אבל אם בעה"ד לא הי' טעם רק בהפרי א"כ איכא למימר שרי לן כנגדו שאר אילנות ולא הפרי של עה"ד וז"ש הכתוב ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וא"כ עכצ"ל דאסר לן רחמנא העץ והפרי היתר כנגדו ע"כ ותיקח מפריו ותאכל והבן: מ) ותקח מפרי' ותאכל ותתן גם לאשה עמה ויאכל וגו' ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל ודקדקו המפורשים איזה התנצלות הוא שהאשה נתנה לו וכ"ל עפי"ד האגרא דכלה שמפרש הפסוקים וכמעשה ארץ כנען אמרי אשר אני אתכם שמה לא תעשו דקשה למנפ"מ אמר אשר מביא אתכם שמה וביאר דהנה ידוע דכח הפועל עושה רושם בהנפעל וע"כ הי' נזהרים קדושי ישראל שלא לקבל מתנות מעוברי עבירה ומחלל שבתות דהנותן המתנה נותן בזה המתנה גם כחו לחבירו א"כ יהי' ח"ו הנפעל שהוא המקבל כמו הפועל דהיינו הנותן העובר עבירה והנה כאן כשיבואו ישראל לארץ שלקחו מז' עממים יכול להיות ח"ו שיעשו כמעשיהם כי קבלו מהם הארץ וישרש כח הפועל בהנפעל ויהי' כמעט דבר שאי אפשר שלא לעשות כמעשיהם וע"כ אמר להם הקב"ה וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה ר"ל שתדעו שלא הכנענים נותנים לכם את הארץ רק אכי הוא

הנותן וא"כ אין לכם שום התנצלות על חטאתכם שכח הפועל בהכפעל ע"כ כמעשה ארץ כנען לא תעשו עכדפח"ח ולפי"ז גם כאן דחיה עברה ואכלה מעץ הדעת והוא נתנה לאדם עי"ז גרמה כח הפועל בהנפעל שיעבור גם הוא על ציוו ד' ויאכל מעץ הדעת וז"פ ותיקח מפריו ותאכל ועברה על ציוו ד' ותתן גם לאישה וכיון שהוא נתנה לו עי"ז היה כח הפועל בהנפעל ע"כ ויאכל ושפיר התנצל אדה"ר א"ע ויאמר האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי ועי"ז ואוכל ודוק: כח) ותפקחנה עיני שניהם וידעו וכו' ברש"י מצוה א' היתה בידם ונתערטלו הימנה ונ"ל עפי"ד של הכו"א והעבו"י ז"ל לפרש מאמחז"ל סומא באחת מעיניו פטור מהראיי', דהשי"ת ברא לאדם ב' עינים בא' לראות גדלות השי"ת ובא' שפלות עצמו עיי' לעיל אות י"ז] ונודע דברי קדשו של החוזה מלובלין ז"ל שא"א לבוא לשפלות רק אחר שידע שחטא עכ"פ פ"א וזש"א הכתוב לאחר שחטאו ותפקחנה עיני שכיהם שהי' להם עינים פקוחות לראות גדלות השי"ת ושפלות עצמם, וברש"י כיון דמצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה עי"ז באו לשפלות, והבן:

כט) עויל"פ עפיד"ק של החוזה מלובלין ז"ל שאמר שעי"ז זכה שהי' לו עינים פקוחות לראות מרחוק יען שידע שלא עשה מצוה אחת כראוי והי' לבו כשבר בקרבו והשי"ת אוהב את השפל ע"כ נתן לו המדריגות עיי' בדה"ק בדברי אמת פ' לך, וזש"א הכתוב ותפקחנה עיני שניהם שהי' להם עינים פקוחות לראות מרחוק, ולא אמרו שזכו מזה מצד מעשיהם. אלא אדרבה אמרו יען כי הי' להם מצוה אחת ונתערטלו הימנה, א"כ הי' להם שפלות גדול לכן נתן השי"ת להם עינים פקיחות, והבן:

ס) ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי וכו' ואוכל, ומדקדקים תיבת עמדי, ונ"ל דכ' המפרשים דטעות אדה"ר הי' שראה שחוה אכלה ולא מתה לכן חשב דליכא איסורא על הפרי עכ"ד, וכ"ז אי נימא דגם לחוה נאסר אבל אם נימא דרק לאדם נאסר א"כ אין ראי' מחוה דלא מתה דהא לא נאסר עלי והנה מבואר בד"ז המהרש"א ז"ל סוטה [ט' ע"א] דציוו הקב"ה לאדם שלא יאכל מעה"ד הי' קודם שנבראת חוה מ"מ גם עלי' נאסר, דבין למד"א פרצוף הי' ובין למד"א זנב הי' עכ"פ היא הי' ביחד עם אדה"ר והיא חלק ממנו לכן גם עלי' נאסר העה"ד ע"ש. ולפי"ז מובן מה שאמר אדה"ר האשה אשר נתת עמדי, הרי היתה עמי ביחד ונאסר גם כן וכיון דלא מתה ונתנה לי לכן ואוכל. והבן:

סא) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה וכו', ומדקדקים על המשך הקרא וגם תיבת לאמר כמיותר, ונ"ל דלעיל כתיב ותאמר האשה מפרי עץ הגן נאכל ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר א' לא

תאכלו ולא תגעו בו, ומדקדקים למה באמת הוסיפה ואמרה דאסור בנגיעה ועוד מה הוצרכה לומר מפרי עץ נאכל, וראיתי בכתנות אור בשם גדול אחד דאיתא באו"ח ס' תרי"ז דמנהג פשוט שלא ליזהר מליגע במאכל ביוה"כ אף דאיכא כרת ולא בדילה מיני' ואיכא למיגזר כמו גבי חמץ דילמא מישתלי ואתי למיכל מיניה, מ"מ אינו כראה להחמיר דלא דמיא לחמץ בפסח משום דמותר בכל עניני אכילה חיישינן דילמא מישתלי ויאכל אבל המתענה דאסיר בכל עניני מאכל ומשקה אסח דעתיה מנייהו ולא אתי לאישתלי ולאכל עיי' בב"י ובלבוש, ולפי"ז נראה דרמזה בזה הדין הנ"ל דבודאי אם הי' נאסר להם לאכול כל הפירות מהגן אסחי דעתייהו מנייהו והי' מותר ליגע בהם אבל כיון דהותר להם לאכל מפרי עץ הגן ומפרי עץ אשר בתוך הגן נאסר להם אם כן יש חשש בנגיעה שלא תבוא לאכול ממנו כמו גבי חמץ. ולכן אמרה כיון דמפרי עץ הגן נאכל, וממילא עכצ"ל ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר א' לא תאכלו, ה"ה ולא תגעו בו דאם נאסר האכילה נאסר ג"כ הנגיעה עכד"פ ח"ח, והכה מבואר במדרש וברש"י דעי"ז שחשבה דאסור גם הנגיעה לכן הי' מקום להנחש להטעות את חוה וחוה הטעותו להאדם שמותר לאכול, דאם הי' אסור באכילה הי' אסור בנגיעה ג"כ, והנחש דחפה לחוה עד שנגעה בו והראה כמו שאין מיתה בנגיעה כן באכילה, ולכאורה הי' מקום לומר שצדקו דברי' דנאסר בנגיעה ג"כ מחשש שמא אשתלי ואתי למיכל, א"כ טענת הנחש טענה דכשם שאין מיתה בכגיעה אין מיתה באכילה אמכם באמת לא צדקו דברי' כלל כי בנגיעה לא נאסר דלא שייך כאן בעץ הדעת כלל למיחש שמא אישתלי ואתי למיכל מינייהו, דהכה ראיתי בשם ספר שמע שלמה שכ' לתרץ דכתיב ויצו ד' א' על האדם לאמר וכו' ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו דתמוה הך לאמר וכ' לתרץ עפ"י הדין דמבואר באו"ח סי' ער"ה דהגם דאסור ללמוד בליל שבת לאור הנר שמא ישכח ויטה, אפ"ה פרק במה מדליקין מותר לקרות לאור הכר דכיון שאומר בפי' איסורי שבת בוודאי לא ישכח ע"ש וזש"א הקרא ויצו ד' א' על האדם לאמר וכו' ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו היינו שחשש השי"ת שמא ישכח ויאכל מעה"ד, לכן צוה השי"ת לאדם לאמר שיאמר תמיד בפי' לעצמו כי ה' צוני שלא לאכול מעה"ד ועי"ז לא ישכח לאכול מעה"ד עכ"ד הנכונים, ומעתה כפל סברת חוה בבירא דחשבה דאסור הנגיעה שמא ישכחו ויבואו לאכול, דהא בעה"ד לא שייך כל החשש דילמא מישתלי דהא הי' הציוו לאמר שיאמרו תמיד לעצמם שאסור לאכול מעה"ד ובכה"ג לא חיישינן שמא אישתלי, ולפי"ז מה נעים יהי' לפרש המקרא קודש הנ"ל ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך היינו דשמעת לקול אשתך שאמרה שנאסר גם הנגיעה אם הי' נאסר האכילה, וזאת ראתה שאין מיתה בנגיעה א"כ

כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה נטענת הנחש א"כ ותאכל מן העץ ואף אתה תפשע ע"ז אמר הקב"ה אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו, היינו שתאמר לעצמך תמיד דברי שאמרתי לך, לא תאכל ממנו א"כ בכה"ג לא חיישינן שמא אישתלי וא"כ הנגיעה לא נאסר כלל, א"כ אין שום הוכחה לקול אשתך שאמרה דהנגיעה ג"כ אסור אם איכא איסור אכילה וראתה שאין מיתה בנגיעה ה"ה דאין מיתה באכילה, דהא הנגיעה לא נאסר כלל לכן אמר לו הקב"ה ארורה אדמה בעבורך שחטאת ואין לך התנצלות, ודוק וב"ה הוא דבר נחמד:

סב) ולאדם אמר וכו' ותאכל מן העץ במדרש פליאה אמר לו הקב"ה גליתי לך כל חדרי תורה וגליתי לכם ואתה בטלת אותו, ונ"ל דאיתא בקדמוני' דאדה"ר ביטל העה"ד ברוב וסבר דמה"ת מבטלין איסור לכתחילה עכ"ד, א"כ לכאו' לא חטא אמנם הד"ב לפי ד' האבני מילואי' ת' ו' דבתרומה לכ"ע אין מבטלין לכתחילה מה"ת דהוי כמאבד התרומה וכ ושמרתם וכו' ע"ש והנה איתא דעה"ד הי' תרומה לכן חטא אדה"ר, והנה מבואר בסוכה [ל"ה ע"ב] דאינו יוצא באתרוג של תרומה טמאה דלא מקרי לכם ע"ש, והמפורשים הקשו לשיטות דא"ם איסור לכתחילה הוא מדרבנן ובאיסור דרבנן חשוב ראוי לעשות, א"כ אמאי א"י באתרוג של ת"ט הא יכול לבטל ברוב. אמנם לפי"ד האבמ"ל הנ"ל א"ש דהא מבואר בפנ"י שבת כ"א דגם בתרומה טמאה אסור לאבדם להפקיע קדושתה דאסירא לזרים ולכהן טמא ע"ש ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל, דאמר הקב"ה לאדה"ר הלא גליתי לך לכם. דנשמע דבתרומה אין מבטלין איסור מה"ת ואתה בטלת אותו היינו את עה"ד הלא אמ"א לכתחלה, ודוק:

סג) ולאדם אמר וכו' ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנה, ודקדקו המפורשים על תיבת לאמר שהוא צ"ע, ונ"ל דראיתי בשם הגאון מוהר"י אסאד ז"ל לבאר מה הי' התנצלות של אדה"ר באמרו והאשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי ואכל, עפי"ד המורה דקודם שאכל אדה"ר מעה"ד לא הי' לו שום תאוה ואך לאחר שאכל ממנו גדלה תאותו תאות המושגל ע"ש, ולכן חשב אדה"ר דהא דנאסר לו לאכול מעה"ד הוא קודם שנולדה חוה אבל אח"כ שנצטוה להעמיד תולדות הותר לו לאכול שיה' לו כח המתאוה להעמיד תולדות, וזש"א האשה אשר נתת עמדי עכ"ד, אבל באמת אין זה התנצלות לאדה"ר דהא כתיב ויצו ד' אלקים על האדם לאמר וכו' ומעץ הדעת לא תאכל, ואמחז"ל דלאמר היינו לאשתו שגם הוא לא תאכל וע' בשמן ששון וזש"א ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר, היינו לאשתו א"כ נאסר לך אפילו לאחר שנולדה אוה והבן סד) ולאדם אמר וכו' אשר צויתיך וכו', ונ"ל דהקשו אמאי נענש אדה"ר הא חטא ראשון מוחלין לו

לאדם כמבואר בר"ה [י"ז ע"א] ונ"ל לפי"ד האגרות הטיול מרבינו ר' חיים בר' בצלאל ז"ל אמ"ת ז"ל יומא [כ"ב ע"ב] שאול באחת ולא עלתה לו. דה"ט דבכל מצות ה' אם האדם עובר לא נתבטלה המצוה כי אחר יקיימנה לא כן שאול שעבר על מצוה שלא נצטווה זולתו ע"ש וכמו כן י"ל כיון דהמצוה לא נאמרה רק לאדה"ר ועבר עלי' נענש אפילו בפעם הראשון וזהו אשר צויתיך, היינו דהצווי הי' לך לבדך, א"כ כאשר עברת נעקר המצוה לגמרי, לכן מגיע לך העונש והבן:

מה) וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה בפסחים [קי"ח ע"א] אר"י ב"ל בשעה שאמר הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה זלגו עיניו דמעות וכו' כיון שאמר לו בזעת אפיך תאכל לחם נתקררה דעתו וע"ש בח"א לזקיני המהרש"א ז"ל ונ"ל עפיד"ק של מרן הרי"ם ז"ל על הא דאמר הקבר"ה להנחש עפר תאכל כל ימי חייך דלכאורה הלא אין זה שום קללה כי הלא יהי' מורגל באכילת העפר ובכ"מ בואו יהי' לו פת בסלו ושם ביתו ואמר הוא ז"ל שקללתו הי' דעי"ז שיהי' לו מוכן לחמו בכ"מ בואו בלי עמל ויגיעה ולא יצטרך לבקש מהקב"ה מזונו עי"ז יהי' כפרד מהקדושה לגמרי כי לא יהי' לו עוד שום שייכות להקב"ה משא"כ אם הי' צריך לבקש מהקב"ה הי' אגיד בי' לבקש עזר וסיוע עכדה"ק ולפי"ז מובן היטב דברי חז"ל דכיון שאמר לו השי"ת לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה והוא מזון הבאה בלי יגיעה וטרחה ונמצא בכ"מ ע"כ זלגו עיניו דמעות שחשב שהשי"ת רוצה שזה יהי' מאכלו כמבואר במהרש"א ז"ל ולא יהי' כחסר לו להאדם דבר ולא יצטרך לבקש מהשי"ת דבר ועי"ז יהי' נפרד מהקדושה וכיון שאמר לו השי"ת בזעת אפיך תאכל לחם שיבא לו הפרנסה ביגיעה וצער ויהי' מוכרח לבקש מהשי"ת עזר וסיוע כמש"כ באוה"ל שער הבטחון שטובת האדם מה שקשה לו להשיג מזנותיו כי עי"ז מכיר האדם חסדי השי"ת וטובותיו ורחמיו על כל מעשיו שהשגחתו על ברואיו עיי"ש. א"כ בזה ראה שהשי"ת חפץ בו ולא יהי' כפרד ח"ו מהקדושה ע"כ נתקררה דעתו ודו"ק:

סו) במדרש בשעה שהראה הקב"ה לאדה"ר דור ודור ודורשיו כיון שהגיע לדורו של ר' עקיבא שמח בתורתו וצ"ב למה שמח בתורתו דוקא ונ"ל עפי"מ דאיתא במד' דאה"ר הי' יכול להתנצל את עצמו דבדין אכל מעה"ד דכבר כאמר וינחיהו ה' בג"ע לעבדה ולשמרה ופועל מותר לאכול בכרם חבירו כמ"ש כי תבא בכרם ריעך ואכלת ענבים כנפשך ולפי"ז כ' בדברי יונתן ז"ל לפרש דברי המדרש ולקחתם לכם ביום הראשון לכפר על מעשה ראשון פי חטא אדם הראשון עפי"ד קו' התוס' [סוכה ל' ע"א] למ"ל קרא דלכם להוציא את הגזול הא הוי מצהב"ע ומתרצים העולם דצריך קרא היכי דגזל מעכו"ם למ"ד גזל

עכו"ם מותר אפ"ה אסור בלולב דלא מקרי לכם כמש"כ המג"א סי' תרל"ז בשם היראים ע"ש. ואיתא פלוגתא [בב"מ פ"ז] כי תבא בכרם ריעך וגו' ח"א ריעך ולא משל הקדש פי' דבהקדש אינו אוכל, וח"א ולא של עכו"ם דבשל גוי לא כאמר ואל כליך לא תתן והיינו למ"ד דגזל עכו"ם אסור אפי"ה מותר ליתן אל כליו דלמד"א דגזל עכו"ם מותר ל"צ קרא ע"ש. ולפי"ז מובן היטב דברי המד' ולקחתם לכם ביום הראשון לכפר על מעשה ראשון פי' מדכתיב ולקחתם לכם להוציא את הגזול וקשה קושי' התוס' למ"ל קרא הא הוה מצהב"ע, וע"כצ לתרץ דגזל עכו"ם מותר ואפי"ה ממעטינן דלא מקרי לכם א"כ ע"כ צ"ל דריעך אתא למעט ולא של הקדש דבהקדש אסור לאכול, ולפי"ז חטא אדה"ר דעה"ד של הקדש הי' ושפיר צריך לכפר על מעשה ראשון עכ"ד דפח"ח. והכה מבואר [בב"ק קי"ג] דס"ל לאביי דלר"ע גזל עכו"ם אסור ע"ש. א"כ לפי"ז לר"ע אתי למעט קרא דריעך ולא של גוי דבשל גוי מותר ליתן לכליו א"כ לא כשמע דבשל הקדש אסור ושוב מותר גם בשל הקדש לאכול פועל בכרם, ושפיר הי' לו לאדה"ר תירוץ על חטאו ע"כ שמת בתורתו של ר' עקיבא והבן:

סז) עויל"פ המדרש הנ"ל עפי"ד הצפנת פענח דחטא אדה"ר הי' שנצטוה שלא יאכל מעה"ד עד יום השבת והוא אכל בע"ש סמוך לחשיכה ע"ש א"כ למד"א דמוסיפין מחול על הקודש שפיר עביד דאכל קודם הכנסת שבת ולאו לחטא יחשב ע"ש והכה מבואר בר"ה [ט' ע"א] דס"ל לר"ע דמוסיפין מחול על הקודש מקרא בחריש ובקציר תשבות ע"ש, ולפי"ז מובן המדרש דשמח בתורתו של ר"ע דלר"ע לא חטא כלל והבן:

סח) ויעש ד' א' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם במדרש בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב כתנות אור בא' ונ"ל עפי"ד הצפ"ע דמש"ה עשה הקב"ה להם כתנות עור דהא חייב אדם לברך על מלבוש חדש שלובש. וקיימ"ל דכל הברכות צריכים להיות עובר לעשייתן היינו לברך קודם. וערום אסור לברך ועל בגד של עור הבא מבעלי חיים אין לברך משום צער בע"ח, לכן הי' ההכרח להלביש אותם כתנות עור מבע"ח למען לא יהי' נצרך להם לברך, אבל אם הי' מלבישם בגד אחר הי' צריכים להם לברך קודם הלבישה והי' ערומים דאסור לברך ודפח"ח. ומבואר במפורשים דהא דאין מברכין על בגד עור היינו משום דקיימ"ל דצעב"ח דאורייתא אך הותר לצער לצורך האדם, אבל מ"מ אין לברך, אבל למד"א צעב"ח מדרבנן צריכים לברך גם על בגד מבעלי חיים עכ"ד. והנה במס' ביצה [כ"ג ע"א] במתני' פליגי רבי יהודה וחכמים דר"י ס"ל דאין מקרדין את הבהמה ביו"ט אבל מקרצפין ולא גזר קרצוף אטו קירוד, וחכמים אומרים אין מקרדין אף לא מקרצפין עיי"ש ומבואר בצל"ח שם טעם פלוגתתם דר"י ס"ל צבע"ח דאורייתא לכן לא חיישינן

שיעשה קירוד, אבל חכמים ס"ל דצעב"ח מדרבנן לכן חיישינן שמא יעשה קירוד ע"ש. ונודע דחכמים של ר"י הוא ר' מאיר, א"כ ס"ל לר"מ דצעב"ח מדרבנן. א"כ מברכין ג"כ על בגד של עור כנ"ל. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל בתורתו של ר"מ כתוב כתנות אור באל"ף ולא בעי"ן דהא א"א לומר שהי' הכרח לעשות הכתנות מעור שלא יצטרך לברך, דהא לר"מ מברכין גם על בגד של עור. והבן:

סט) עויל "פ המדרש הנ"ל, דהנה בצפ"ע הנ"ל הקשה אמאי עשה להם הקב"ה כתנות של עור דאין לברך עלי' משום צער בע"ח למה לא הלביש להם מלבוש אחר ולברך עלי', דאין לומר דהי' ערומים וערום אסור לברך דלבו רואה את הערוה הא כתיב ויעשו להם חגורות א"כ לא ראו לבם את הערוה ע"ש אמנם לפי הנ"ל דלמד"א צער בע"ח מדרבנן צריכים לברך, גם על בגד של עור א"כ לא קשה מידי דהא הי' יכולים לברך גם על הכתנות של עור, והנה מבואר ברש"י שבת [קכ"ח ע"ב] דמד"א צעב"ח דאורייתא דדריש טעמא דקרא דעזוב תעזוב עמו הוא משום דצעב"ח ע"ש. והנה איתא בנדה [ל"א ע"ב] תניא הי' ר' מאיר אומר מפני מה אמרה תורה כדה לשבעה מפני שרגיל וקץ בה אמרה תורה תהא טמאה שבעת ימים כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה ע"ש. והגאון השבות יעקב ז"ל בתורת השלמים ה' כדה ס' קפ"ג כתב שם דמבואר מש"ס הנ"ל דס"ל לר' מאיר דדרשינן טעמא דקרא, דאמר דהא דאמרה תורה כדה לשבעה לחבבה על בעלה ע"ש, א"כ דס"ל לר"מ דדרשינן טעמא דקרא ס"ל ג"כ דצטבע"ק דאורייתא ואין מברכין על בגד של עור, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל דבתורתו של ר"מ מצאו כתוב כתנות אור באל"ף ולא בעי"ן דלא עשה להם הקב"ה כתנות עיר דהא לא יהי' יכולים לברך עלי', והבן:

ע) עוי"ל עפי"ד הנ"ל דא"כ דצעב"ח דאורייתא אין לברך על בגד של עור א"א לומר דכתיב כתנות עור בעין כנ"ל, והכה מבואר בש"ות בגדי כהונה ב"מ [צ"ב ע"ב] דרבא דיליף שם דצבע"ח דאורייתא דס"ל דון מינה ומינה ע"כ יליף שפיר דצבע"ח הוא מדאורייתא ע"ש. א"כ הרי מבואר במס' שבועות [ל"א ע"א] ד"ה במאי קמיפלגי וכו' בדון מינה וכו' דר' מאיר סבר דון מיכה ומיכה ע"ש, א"כ לר"מ צעב"ח מה"ת ואין לברך על בגד של עור, לכן שפיר כתוב בתורתו אור באל"ף ולא בעי"ן. דלא כעשו להם נתנו' של עור, דלא יהי' יכולים לברך. והבן:

עא) והאדם ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את ד', ובמדרש אשר תצום את בניכם לשמור ולעשות את כל דברי התורה הזאת כי לא דבר רק הוא מכם, כי לא דבר רק הוא ואם רק הוא מכם הוא וכ"ל דכתיב קדושים תהי' כי קדוש

אני ד', איש אמו ואביו תיראו, ואיתא בשם הה"ק הנורא הר"ר אורי ז"ל מסטרעליסק, לפרש דאחז"ל שלשה שותפים יש באדם הקב"ה ואביו ואמו ומצד הקב"ה בודאי יהי' קדושים רק מהחלק של אביו ואמו צריכים לפחוד וז"פ קדושים תהי' מצדי כי קדוש אני אבל איש מצד אביו ואמו תיראו אם יהי' לכם קדושה מצדם עכדה"ק ולכן חוב קדוש מוטל על האבות להדריך בניהם לתורה כי אם לא יהי' טובים הם המה הגורמים ע"י חלקם ובזה כ"ל הפ' אשר תצום את בניכם לשמור ולעשות וכו' כי לא דבר רק הוא מכם, ובמדרש כי לא דבר רק הוא ואם רק הוא מכם הכוונה שחוב הוא על האבות לצוות את בניהם לשמור את התורה כי מצד הקב"ה אין לדאוג שיהי' רק ואם רק הוא מכם היינו מצדיכם, ומבואר ברש"י ז"ל ותאמר קניתי איש את ד' כמו עם ד' כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו, אבל בזה שותפים אנו עמו עכ"ל, א"כ אדם וחוה שנברא ע"י הקב"ה בלא חלק אב ואם ממילא הי' קדושים לא כן בניהם שנבראו גם ע"י חלק בו"ד, א"כ חוב עליהם לצות את בניהם לשמור התורה, ולפי"ז מובן המדרש ותאמר קניתי איש את ד' היינו עם ד' כנ"ל שאנחנו שותפים עם הקב"ה לכן הביא המדרש אשר תצום את בניכם לשמור ולעשות וכו' כי לא דבר רק הוא מכם כי מצדי אינו רק אך מצידיכם כנ"ל ע"כ צריכים אתם לצוות לשמור ולעשות את כל דברי התורה הזאת. והבן:

עב) ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה וכו' ויבא קין וכו' מנחה לד' והבל הביא גם וכו' וישע ד' אל הבל ואל קין וכו' לא שעה והמפורשים תמהו מדוע לא פנה ד' אל קין ונ"ל דראיתי בשם קדוש ישראל מרוזין ז"ל מדוע כאמר אצל הבל ויהי ואצל קין היה, דאחז"ל כ"מ שנאמר ויהי הוא צרה והיה הוא שמחה. לכן הבל שהי' עובד ד' בכל רגעיו הי' לצרה לפניו לרעות את הצאן. אבל קין הי' לו לשמחה לעבוד את האדמה למען לבטל מעבדות השי"ת ולפי"ז מובן ההמשך ויהי הבל וכו' וקין היה וכו' כנ"ל לכן שפיר וישע ד' אל הבל ואל קין לא שעה. והבן:

ע) ויאמר מר וגו' השומר אחי אנכי ונ"ל דמבואר בסנהדרין [ל"ז ע"א] קול דמי אחיך אמר ר"י בדר"ח מלמד שעשה קין בהבל חבורות חבורות פצעים פצעים שלא הי' יודע מהיכן כשמה יוצאת על שהגיע לצוארו עיי"ש. ואיתא בשמן ששון שלא הרגו ממש קין להבל די"ל שמא הרוח בלבלתו או ע"י פירכוס [עי' בגיטין ע' ע"ב ובתוס' כתובות ל"ג ד"ה ודלמא] אלא שהי' גורם שימות עיי"ש. ומבואר [בסנהדרין ע"ו ע"א] דגורם פטור מדיני אדם [עיין ברמב"ם פ"ג מהלכות רוצח] אמנם מבואר במהרי"ט [ח"ב חו"מ סי' ק"י] דשומר חייב גם ע"י גרמא ע"ש. וזה שטען קין ואמר השומר אחי אנכי פירוש וכי אני שומר, שאהי' חייב גם ע"י גרמא כי לא הייתי רק גורם. ודו"ק:

עד) וישם ד' לקין אות במדרש דהאות הוא השבת ור"י אומר דהאות הוא זריחת החמה ונ"ל דכתיב והי' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות לפני אמר ד' ואמר לי בני חביבי הגאון החסיד מאויואר שליט"א בשם גדול אחד לפרש כי ע"י ב' דברים נמנעים בני אדם לעשות תשובה כי יש אנשים שמקטינים את עונותיהם בחשבם שאין צריכים כפרה עליהם כלל, ויש אנשים שחושבים שכ"כ גדלה עונותיהם שאין להם עוד כפרה, אבל משבת מוכח דאפילו אם חטא בעבירות חמורות מהני תשובה כאחז"ל שבת [קי"ח ע"ב] כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד ע"ז מוחלין לו, ומראש חודש מוכח שאפילו חטא בחטא כחוט השערה צריך ג"כ כפרה, כמבואר במס' חולין [ס' ע"ב] מה נשתנבה שעיר ר"ח שנאמר בו לד' אמר הקב"ה שעיר זה יהי' עלי כפרה שמיעטתו את הירח [והחמה נשארה בגודלה] ע"ש, א"כ אם ה' אמר על עצמו שצריך כפרה כש"כ האדם דאפילו על חטא קטן צריך כפרה, וזשה"כ והי' מדי חדש בחדשו אשר משם מוכח דגם על חטא קטן צריכים כפרה, ומדי שבת בשבתו אשר ממנו מוכח דעל כל פשעים כול להשיג כפרה. ע"כ יבא כל בשר הן מי שחושב שא"צ כפרה כלל והן מי שחושב שלא ישיג הכפרה כולם יבואו להשתחות לפני למחול להם כן אמר ד' ודפח"ח והכה קין חטא בחטא קל שהביא מנחתו מהגרוע כמחז"ל וגם חטא חטא גדול שהרג את הבל, ולמען ידע קין דגם על חטא הקל צריכים לעשות תשובה ויש כפרה גם על חטא גדול, לכן אמחז"ל במדרש וישם ד' לקין אות היינו אות השבת ואות זריחת החמה, דמשבת מוכח דגם על חטא גדול יש כפרה, ומזריחת החמה שנראה שגדולה מהירח ולכן אמר הקב"ה הביאו עלי כפרה, דמוכח דגם על החטא קל צריכים כפרה. והבן:

עה) ויצא קין וכו' במדרש פגע אדה"ר בקין וא"ל מה כעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, עמד אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת, ונ"ל עפי"ד המדרש תהלים צ"ב דשבת בראשית לא שקעה שמשה והי' ערב שבת ושבת ל"ו שעות שהי' יום ולא היתה לילה כל יום השבת ע"ש, וכ' בשמנה לחמו הטעם דלא שקעה שמשה משום דהקב"ה אמר לאדם ביום אכלך ממנו מות תמות וחטא בערב שבת, והי' מוכרח למות בערב שבת, ויען כי לא חפץ ה' במות המת כי אם שובו מדרכו וחיה, לכן לא שקעה שמשה והי' ערב שבת ושבת כיומא חדא, ובשבת פגע אדה"ר בקין וראה שעשה תשובה לכן גם הוא עשה תשובה, והועילה לו התשובה שאמר הקב"ה דהא דנגזרה עליו ביום אכלך ממנו מות תמות, לא יומו של אדם אלא יומו של הקב"ה שהוא אלף שנים למען יחי' אלף שנים. אבל אם הי' שקעה שמשה א"כ הי' מוכרח אדם למות בע"ש עכדפיז"ח, [הובא לעיל אות מ"ג ע"ש] ולפי"ז מובן המד' שאמר אדה"ר מזמור שיר ליום השבת היינו שהי'

מזמר שהשבת הי' כלו יום, ולא הי' לילה כלל דאם הי' לילה ששקעה שמשה הי' מוכרח למות בערב שבת, ודו"ק:

שוב ראיתי במדרש שוח"ט הובא בתהלים ביהמ"ד, וז"ל מזמור שיר ליום השבת א"ר לוי שלא שמש בו אפילה וכו', ל"ו שעות הי' יום, שנים עשר של ערב שבת ושנים עשר של ליל שבת, ושנים עשר של שבת עצמה ע"ש, הרי מבואר דס"ל להמדרש דאמר אדה"ר מזמור שיר ליום השבת על שבת בראשית שלא שקעה שמשה והבן:

עו) עויל"פ המדרש הנ"ל פגע אדה"ר וכו' ואמר מזמור שיר ליום השבת ואחז"ל בתד"א רבא פ"א לעולם שכולו שבת ע"ש, עפי"ד כ"ק מוחז"ל בי"מ האזינו דה"ט דמועיל תשובה הגם דמלך בו"ד שמחל ע"כ אין כבודו מחול, דבשלמא מלך בו"ד אין כל העולם שלו ואינו מלך רק על מדינה א"כ הפוגם במלך פוגם בכבוד של כל המלכים שהי' ושיהי' לכן אין ביד המלך למחול, אבל השי"ת דכל העולם שלו והוא מלך על כל העולם ומלכותו מלכות עולמים ואין דמיון לו לכן יכול למחול ע"ש. והנה איתא במדרש האזינו שיאמרו כנסת ישראל לפני הקב"ה רבוני של עולם כתבת בתורתך הן ישלח איש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר לא תשוב אליו עוד, ואתה גירשתנו ואיך אתה יכול להחזיר אותנו יאמר להם הקב"ה איש כתיב בפרשה ואנכי אל ולא איש. ובחנוכת התורה מזקיני הגאון הר"ר העשיל ז"ל כתב לפרש, וז"ל דאיתא בגמרא הזורק גט לאשתו אם החצר שלו אינה מגורשת, א"כ לפי"ז כך אמר הקב"ה אנכי אל ולא איש, ואם כן כולי עלמא שלי הוא, נמצא דלא הוה גירושין כלל עכ"ד, ולפי"ז מובן המדרש דכיון דראה דקין עשה תשובה ונתפשר דנתקבלה תשובתו, ועכצ"ל מטעמא הנ"ל דכיון דכולי עלמא דילי' יכול למחול, א"כ ממילא דכ"ע דילי יכול לגאול אותנו, לכן אמר מזמור שיר ליום השבת לעולם שכולו שבת. והבן:

עז) ולפי"ז יל"פ הפ' כה אמר ד' צבאות מלך ישראל וגואלו אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין א' דלכאורה איך יגאל הקב"ה אותנו הא גירש אותנו ועכ"צלל כנ"ל דכ"ע דילי' דמבלעדי אין א', וזהו כה אמר ד' וכו' וגואלו שיגאל אותנו, יען כי אני וכו' ומבלעדי אין א' ולא מהני הגירושין. והבן:

עח) וידע אדם וגו' ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי אלקים זרע אחר וכו' ויקרא את שמו שת וכו' ויהי' כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלשים, ונ"ל דהנה הא דאמרה כי שת אלקים זרע אחר, ובמדרש שהיתה שמחה שינא דוד המלך מהם שבא מזרע אחר מרות המואבי', ומבואר שם במדרש פי"ד כי דוד המלך כולד כפל רק אדם הראשון נתן לו משנותיו שהי' שנותיו קצובים אלף שנה ונתן לדהמע"ה משנותיו שבעים

שנה ע"כ לא חי רק תתק"ל שנים ע"ש. והנה בספר יסוד העבודה כתב לפרש מקרא הנ"ל ויהי' כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלשים. דתיבת אשר ח הוא לכאורה כמיותר דלא נכתב כן בשאר הדורות:

וכ' לפרש עפי"ד המדרש הנ"ל דשנותיו הי' קצובים אלף שנה אך נתן לדוד ע' שנים ע"כ לא חי רק תשע מאות ושלשים שכה, וז"פ ויהי' כל ימי אדם אשר חי היינו ימי חיו לא הי' רק תשע מאות שנה ושלשים. אבל שנותיו הקצובים ה' באמת אלף שנים ודפח"ח. ולפי"ז נכון ההמשך ויקרא את שמו שת יען כי שת לו הקב"ה בן אחר היינו שדוד המלך יצא ממנו כנ"ל ולכאורה הלא יהי' כפל. ולזאת אמרה התוה"ק ויהי' כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שנה ושלשים. א"כ נשאר ע' שנים לדוד המלך. ושפיר גדלה שמחתם כי שת אלקים זרע אחר זה דהמע"ה והבן ונכון הוא בס"ד:

עט) ותקרא שמו שת כי שת לי א' זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין. ודקדק האלשיך הק' ז"ל דמנא ידעה שהבן הזה הוא תחת הבל ועוד למה נאמר כי הרגו קין והלא כבר נודע זאת מי הרגו. וכ"ל עפי"ד הש"ס ברכות [ז' ע"ב] מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו ופריך הש"ס מזמור לדוד קינה לדוד מיבעי לי' ארשב"א למהד"ד וגו' כיון שאמר לו הקב"ה הנני מקים עליך רעה מביתך הי' עצב אמר שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי כיון דחזי דאבשלום הוא שמת משו"ה אמר מזמור דסתם ברא חייס על אבוהו ע"ש. ותמהו דהא דוד ראה שהולך אחריו להורגו ואינו חס עליו וכ' ביער"ד ח"א דרוש י"א לפרש הענין דהנה ב' מיני יסורין יש הא' אשר הקב"ה שולח בעצמו עליו במכוון ליסרו על חטאיו והב' הם בסיבת התחברות חטאי ופשעי בכ"א ח"ו אזי הקב"ה מסיר כביכול השגחתו ממנו ונעזב על פי הילוך כוכבי השמים ומסילותיהם ואזי באים עליו מקרי ופגעי הזמן, וההפרש בין שני מיני יסורין הוא כי אותן אשר מושלחים מכוון מהקב"ה הם ממרקים עוונותיו של האדם כי עושה תשובה ומקבל עוד שכר עבור היסורים שסבל, לא כן הבאים ע"י הסרת השגחת כביכול אינם מכפרין כלל, ובמה יודע איפו להכיר אם הם מסיבת הסרת השגחה או ע"י הקב"ה בעצמו ויתכן כי בבאים רק ע"י הסרת השגחה אזי אינם יכולין להיות רק בגדר הטבע כי המה באים מחמת הילוך כוכבי השמים וצבאם. אמנם היסורים בהיותם באים מאת ה' ושלוחי דרחמנא נינהו אז גם שלא בדרך הטבע הם באים כי כן יסד המלך וכאשר יגזור אומר כן יקים, וזה מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בכו, דמקודם הי' סבור שמא עבד או ממזר הוא והוא בדרך הטבע ויהי' מחמת סילוק השגחה כביכול ואינם לכפרת פשע וחטאתו לא יכופר, אך בראותו שהוא בכו דבדרך הטבע ברא חייס על אבא ואם הוא אינו חייס עליו א"כ הוא חוץ לדרך הטבע

וע"כ הוא הכל מאת השי"ת בהשגחה פרטית ויכופרו עוונותיו ואז שכרו לא יקופח בעד היסורים שסבל, ע"כ הי' מזמר להשי"ת ודפח"ח ושפ"י והנה כמ"כ אצל הבל אם הי' נהרג ע"י חי' רעה הי' מקום לומר שהוא בדרך הטבע א"כ לא יכופר בזה עון אדה"ר וחוה אשתו ואין מקום ליתן להם בן אחר, לא כן כשהרגו אחיו קין שזהו חוץ לדרך הטבע וע"כ הוא בהשגחה יתירה מאת המסבב כל הסיבות ויכופר בזה עוון אדה"ר א"כ חוב קדוש כביכול על הקב"ה למלאות חסרונו ליתן לו בן אחר תחת הבל לאחר שעשה תשובה, וזה אפשר להעמיס בכוונת הפסוק ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי א' זרע אחר תחת הבל כי הקב"ה מילא החסרון שהי' חסר לי בני הבל יען שכבר הי' לו כפרת עון ע"י הריגת הבל כי היה חוץ לדרך הטבע כי לא הרגו חי' רעה וכדומה, אך כי הרגו קין שהוא אחיו יהוא חוץ לדרך הטבע, והוא רק בהשגחה פרטית מאת השי"ת לכפרת עון ושפיר ידע שהוא תחת הבל. ודו"ק והוא נכון בעזהי"ת:

פ) עויל"פ כי שת לי א' זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין הלא כבר נודע שקין הרגו דהנה בברית שלום הקשה על הא דאמרה כי שת לי א' זרע אחר תחת הבל הלא הי' ראוי לקין ליבם את אשת אחיו להקם שם אחיו, א"כ איך אמרה כי שת לי זרע וכו' הלא גם לקין יהי' זרע תחת הבל ע"ש דפח"ח. אמנם הדבר נכון לפימד"א בפרדר"א דחוה התעברה מסמא"ל ועיברה את קין ע"ש, א"כ קין לא הי' עם הבל רק אחיו מאם דאסור לו ליבם, והכה מבואר במדרש שהי' הבל וקין מדיינים על תאומה יתירה שנולדה עם הבל ב' תאומות, ועם קין תאומה אחת, עד שהרגו ע"ש. ומבואר שם בפרד"א דה"ט דנולדה להבל ב' תאומות ולקין תאומה אחת, יען שנולד קין מסמא"ל ובניו יהי' מסטרא דמסאבותא ע"כ די לו תאותה אחת ולא שנים שלא להרבות זרע מרעים בעולם ע"ש. ולפי"ז מובן המקרא כי שת לי זרע אחר תחת הבל, לי דייקא ולא לקין כי הי' אסור לו ליבם שהי' בן סמא"ל והי' רק אחיו מן האם, והראי' כי הרגו קין מטעמא הנ"ל יען שנולדה לו רק תאומה אחת כיון שנולד מסמא"ל כנ"ל, א"כ אסור לו ליבם לכן שת לי א' זרע אחר לי ולא לקין. והבן וב"ה הוא דבר נחמד:

פא) ויקרא את שמו כח לאמור זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו, ובזוה"ק אשר שם שמות בארץ אל תקרא שמות אלא שמות, וכ"ל עפי"ד האר"י הק' ז"ל לפרש הפסוק עשיר ורש נפגשו יחד שניהם עושים ה', דהנותן צדקה צריך לכוון ולחבר השם הוי' ב"ה וב"ש דהנה הפרוטה הוא כדמות אות יו"ד והנותן בידו בה' אצבעותיו מכווין כנגד אות ה' וכשפושט הזרוע הוא דמות אות ו' והיד של העני המקבל ע"י ה' אצבעותיו הוא אות ה' וז"פ עשיר ורש נפגשו היינו ע"י מעשה הצדקה יחד שניהם היינו העשיר והרש עושים

ה' עושים היחוד של שם הקדוש ב"ה וב"ש עכדה"ק והנה איתא בפע"ח כי עד שבא כח לא הי' חילוק אצבעות אלא הי' היד כאצבע אחת, ומכח התחיל חילוק אצבעות שיהי' לאדם חמשה אצבעות ע"ש. ועפי"ז כתב בעיר בנימן לפרש ויקרא את שמו כח לאמר זה ונחמני ממעשכו ומעצבון ידינו, היינו שעד שבא כח הי' להעולם עצבון מידיהם שלא הי' להם חילוק אצבעות ולא הי' יכולים לעשות מעשיהם כראוי ע"ש דפח"ח א"כ לפי"ז דקודם שבא כח לא הי' חילוק אצבעות א"כ לא הי' יכולים לעשות השם הקדוש שם הוי' ב"ה וב"ש לכווין כנ"ל דהא הי' חסר ההא של החמשה אצבעות דלא הי' חילוק אצבעות כלל, אבל לאחר שבא נח והי' חילוק אצבעות א"כ הי' יכול כל איש ואיש לכווין ולעשות שם הקדוש א"כ הי' נעשים שמות הקדושים בארץ ע"י מעשה הצדקה של כל אחד ואחד, ולפי"ז מובן הזוה"ק זה ינחמנו מעצבון ידינו היינו שיהי' מעתה חילוק אצבעות וזהו אשר שם שמות בארץ אל תקרא שמות שלא יהי' נקרא עוד שמות, אלא שמות שיהי' יכולים בני אדם לכווין ולעשות שמות היינו שם הקדוש בארץ ע"י הצדקה, דעשיר ורש נפגשו יחד שניהם עושים ד' כנ"ל. והבן:

פב) נח את שם את חם מסורה [הובא באלשיך הק' ז"ל] ו' פסוקים של ה' תיבות סמוכות משני אותיות וזהו נח את שם את חם, כי גם זה לך בן, כי יד על כס יה מלחמה לד' בעמלק, גם לי גם לך לא יהי', אין זה כי אם רע לב, על כן לא בא אל שלחן המלך, וכ"ל לפרש ע"ד צחות לרמז לאדם המגדל בניו עפ"י התורה המתוכח עם אדם שאין משגיח אם יהי' בנו ירא ד' או איש חפשי ולומד חכמת חצוניות והכה הירא את ד' אומר כי בן יחשב רק אם הוא הולך בדרך התורה אבל אם סר מדרכי התורה אזי אינו נחשב לבן, כמ"ש החת"ס ז"ל לפרש ויהי' לפנינה ילדים ולחכה אין ילדים כי בני פנינה סרו מדרך ה' וילדים כאלה לא הי' נחשב לחנה לילדים והתפללה לזרע ברך ה' עכ"ד ודפח"ח, ולעומת זה אומר כנגדו הלא אנו בגלות המר אשר יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור ונצרך ג"כ איש חפשי ולמוד בחכמת חיצוניות כדי לעמוד כנגדם כי אם יהי' כל העולם ושבים בד' אמות של הלכה מי עמוד לעזרתינו במלחמה כנגד שונאי ישראל ויעקרו ח"ו את הכל ולא יהי' תקומה גם להיראים והחרדים, אבל טענתו שקר וכזב שמי שאינו מגדל בניו לתורה הוא רק מחמת רע לב כי באם הי' כל ישראל מגדלים בניהם לתורה אזי כבר הי' הגאולה והיינו יכולים לבא אל שלחן המלך מלכם המלכים הקב"ה וכל הגלות המר השורר בעוה"ר הוא בעון שאין מגדלים בניהם בדרכי התורה והיראה כמבואר בסה"ק, והנה איתא במדרש דנח היינו נייחא נחת רוח, וז"פ המסורה שאומר הירא ה' לכנגדו נח שנייחא לך את שם אם יהי' בן צדיק כמו שם או את חם אם יהי'

כחם ג"כ נייחא לך, כי גם זה לך בן וכי בן כחם ג"כ לבן יחשב אצלך, וע"ז משיב לו האיש שאינו מגדל בניו לתורה הלא כי יד על כס יה מלחמה בעמלק, והאוה"ע עומדים עלינו לכלותינו ואם לא יהי' איש חפשי חבר נאמן עמהם שיעמוד לעזר אז גם לי גם לך לא יהי' היינו שלא יהי' לנו כלל שום דין אזרחי ויקחו את הכל מאתנו ע"כ מהצורך שיהי' ג"כ איש חפשי מהמצות להתחבר עם אוה"ע להציל אותנו מידי זרים, וע"ז משיב הירא את ה' אין זה כי אם רע לב היינו מה שאין אתה מגדל בניך לתורה הוא רק מחמת שלבך רע ואין לך התנצלות כנ"ל דהא על כן לא בא אל שלחן המלך היינו יען שאינם מגדלים הבנים לתורה לכן גלינו משלחן אבינו ואין אנו נגאלים לבוא לשלחן המלך מלכי המלכים הקב"ה ואתם הגורמים את הגלות כי באם תגדלו בניכם לתורה יגאל השי"ת אותנו בב"א והבן:

פג) וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום וינחם ה' כי עשה את האדם. ונ"ל עפי"ד הש"ס חגיגה [ט"ז ע"א] אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילבש שחורים וכו' ויעשה מה שלבו חפץ, ואיתא בסה"ק לפרש עפי"ד הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות גירושין דמשו"ה מועיל הא דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני כי לב הישראלי אוהב מצות ה' משרשו וחלק אלקי אשר בקרבו רוצה לעבוד ולעשות מצות ה' ורק החומר מעכבו להוציא מכח אל הפועל, ואם כופין אותו עד שיאמר רוצה אכי ממילא עושה ברצון גמור ע"ש, ע"כ כשהיצה"ר מתגבר עליו ולבש שחורים ויכניע חומרו וממילא יעשה מה שלבו חפץ היינו לשמוע בקול ה' עכ"ד, וכ"ז אם הלב לא נתקלקל אבל אם גם הלב נתקלקל לגמרי אין שום עצה, ולזאת אמרה תוה"ק הן אמת וירא ד' כי רבה רעת האדם בארץ עכ"ז הי' לו להאדם עצה שילבש שחורים ויעשה מה שלבו חפץ לטובה, אבל כאשר ראה וכל יצר מחשבות לבו רע כל היום שגם הלב נתקלקל לגמרי, לכן וינחם ה' כי עשה את האדם. והבן:

פד) במסורה וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, וירא ה' כי שנואה, וירא ה' וינאץ מכעס, וכ"ל דהנה ב' סוגי עבירות יש, א' שהאדם חוטא מחמת תאות החומר לדבר שאוהבו ואם לא הי' אוהב הדבר לא הי' חוטא, והב'] מה שהוא חוטא ועובר עבירה הוא להכעיס להשי"ת ואינו אוהב הדבר רק אדרבה הוא שונא אותו, והוא עושה אותו רק בעבור שהוא רע ומתועב בעיני השי"ת ואם לא הי' עבירה לא הי' עלתה על דעתו לעשותו אך יען שהוא עבירה ורע הדבר ע"כ הוא מושך העון בחבלי שוא, כמש"כ העקידה על הפסוק השמחים על רע יגולו בתהפוכות, הכוונה כי השמחים ונהנים מן הרע בעבור שהוא רע ועושים להכעיס ולצעורי' קמכוון אנשים

כאלו יגולו בתהפוכות כי לפעמים הם שמחים על הקימוץ אם הקימוץ הוא רע ויש אשר שמחים על הויתר אם הויתר הוא רע וממילא עושים דברים הפוכים עכ"ד, ולפי"ד אמר כ"ק זקיני מאוה"ג מליסא ז"ל דדור המבול הי' עושים להכעי' ושמחים עלי רע בעבור שהוא רע ומתועב הגם כי הי' שונאים בעצם הדבר שהרי באו על הזכר ועל הבהמה אף שראו בכות האדם כי טובות הכה, ע"כ לא עשו מצד התאוה והחמדה אל הדבר רק להכעיס ע"כ קצף השי"ת והביא עליהם את מי המבול לשטף כל בשר ע"ש. ולפי"ז כבוא לביאור המסורה וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, וירא ה' כי שנואה היינו שראה כי שנואה הדבר ואפ"ה עושה אותו יען שהוא רע בעיני ה' ועכ"ז בוחר ברע מצד שהוא עושה להכעיס, לכן וירא ה' וינאץ מכעס פי' וינאץ מגודל כעסו עליהם איך השחיתו דרכם לעשות הרע מחמת שהוא רע ורק לצעורי קמכוון. והבן:

פה) עויל"פ המסורה הנ"ל דהנה מאהבת ה' את בנ"י עם קרובו צוה מצות עשה בתוה"ק ואהבת לרעך כמוך כאב המצוה את בניו אשר אהבה ואחוה וריעות יהי' שורר ביניהם להדריכם הדרך אשר ילכו בו והמעשה אשר יעשון, ואם עכ"ז איתרחש שנאה ופירוד לבבות בין א' לחבירו אם הוא בזמן שהעולם על מכונו ושרוי בטובה אזי אינו פלא כ"כ, לא כן אם העולם שרוי ח"ו בצער אזי הי' שורת הדין שאהבה ואחדות יתלבש ביניהם, ואם גם בעת כזאת שנאה ביניהם ומדנים כבריח ארמון, אזי השי"ת כועס וז"פ המסורה וירא ה' כי רבה רעת האדם וכו' היינו שמאוד רע מעמדם ועכ"ז וירא ד' כי שנואה ר"ל שנואה ומחלוקת ביניהם ע"כ וירא ה' וינאץ מכעס. והבן:

פו) עויל"פ המסורה הנ"ל וירא ד' וינאץ מכעס בניו ובנותיו, וירא ד' כי רבה רעת האדם בארץ, וירא ד' כי שנואה, דהנה אחז"ל אוי למי שבניו נקבות ופירשו היינו שהבנים הזכרים המה בלא תורה כנקבות עכ"ד. והנה אחז"ל רשע וטוב לו זה רשע שאינו גמור, רשע ורע לו זה רשע גמור. הכוונה מי שהוא ח"ו רשע אבל עי"ז מיטב מעמדו בפרנסה, לא נוכל לומר עליו שהוא רשע גמור דאינו עושה הרשעות מחמת רע לב רק למען טובתו ולא כן הרשע אשר אינו מיטב מעמדו ועכ"ז הוא רשע, זה מורה שהוא רשע גמור שונא הדת, וז"פ רשע וטוב לו עי"ז, הוא רשע שאינו גמור, אבל רשע שהוא רשע ואפ"ה רע לו ועכ"ז עומד ברשעתו הוא רשע גמור, ולפי"ז יתכן המסורה וירא ד' וינאץ מכעס, ומפרש מה הוא הכעס בניו היינו הבנים זכרים המה בנותיו כנקבות בלא תורה ואם הי' מיטיבים מעמדם אזי יש להם התנצלות קצת אבל וירא ד' כי רבה רעת האדם בארץ כי מאוד

רע מעמדם בפרנסה ובכל ענינים, ועכ"ז המה בלא תורה לכן וירא ד' כי שנואה שהמה שונאי הדת לכן וירא ד' וינאץ וכו'. והבן:

פז) וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו' וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו וברש"י וינחם ד' כחמה היתה לפניו, וכ"ל לפי"ד הבינה לעתים עה"פ ה' נגדך כל תאותי ואנחתו ממך לא נסתרה, דהנה אפילו האדם חוטא ח"ו ועבר על מצות ה' והלך אחרי שרירות לבו מ"מ אם מתעצב אל לבו אחרי החטא ולבו מלא חרטה והרהורי תשובה אזי אינו פוגם כ"כ, וזה שאמר דהמע"ה ה' נגדך כל תאותי פי' הן אמת שהלכתי אחרי תאות לבי שהמה נגדך אבל ואנחתי ממך לא נסתרה אתה יודע האמת שהנני ע"ז בחרטה גמורה ולבי כשבר בקרבי ונאנח ודואג ע"ז עכדפח"ח, וכן אמר היהודי הקדוש מפרשיסחא ז"ל לפרש מש"כ בהתוכחה תחת אשר לא עבדת את ה' א' בשמחה הכוונה תחת אשר לא עבדת את ה' א' ר"ל שסרת ממצות ה' ותורתו הק' ונוסף ע"ז היית עוד בשמחה ולא היית דואג ונאנח ע"ז ודפח"ח, ועפי"ז יובן הפסוק וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, ואעפי"כ וכחם ה' וברש"י כחמה היתה לפניו ר"ל שהי' לו כחמה מועטת כביכול מה שברא את האדם, יען ויתעצב אל לבו ר"ל האדם הי' לו עכ"פ עצבות בלבו אחר החטא ודואג ונאנח על אשר עשה וסר מדרך ה' והבן:

פח) וירא ד' וכו' כל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום וכו' ויאמר ד' אמחה את האדם ובמדרש רק רע כל היום משהיתה חמה זורחת ושהיתה חמה שוקעת לא היתה בהם תוחלת ע"ש וצ"ב. וכ"ל דכתיב בפ' נצבים והיה כי יבואו עליך הברכה והקללה וכו' ושבת עד ד' אלקיך, והברכה כמיותר דהא התעוררות לתשובה לא יבוא ע"י הברכה אלא ע"י הקללה. אמכם מובן כי אדם שלא נתברך מעודו והוא עני ואביון אין צערו וצער ב"ב גדולים כ"כ, כי כבר הורגלו בחיי צער, לא כן באדם שהי' עושר גדול שנתברך בכל טוב ואח"כ ירד מאיגרא רמא לבירא עמיקתא אז צערו וצער ב"ב גדלה לאין קץ, ולזאת אמרה תוה"ק והיה כי יבואו עליך הברכה מקודם, ואח"כ והקללה, אזי בטח יתעורר האדם ושבת עד ד' אלקיך, וידוע דזריחת החמה מורה על גודל הצלחה ושקיעת החמת הוא מורה להיפך, לכן כאשר ראה השי"ת אנשי דור המבול כי רבה רעת האדם, הביא השי"ת עליהם הברכה היינו זריחת החמה מקודם ואח"כ הקללה היינו שקיעת החמה דעי"ז יתעוררו לעשות תשובה, אבל כאשר ראה כי ללא הועיל לכן אמר אמחה את האדם, וז"פ המדרש וירא ד' וכו' וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, היינו שהיתה החמה זורחת

ושהיתה שוקעת ואפ"ה לא היתה בהם תוחלת שיעשו תשובה, לכן אמר ד' אמחה את האדם. והבן:

פט) וירא ד' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר וכו' וכ"ל עפ"ד הרה"ק הר"ר ליב משפאלא ז"ל עה"פ וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה ורם לבבך ושכחת את ד' אלקיך, כי כל איש ישראל רוצה לעבוד את ד' אך מחמת רעת האדם בארץ החוסר פרנסה עי"ז מצא היצה"ר מקום להעבירו מדעת קונו לכן אמרה תוה"ק וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה ורם לבבך שיהי' לך רוממות הלב ושכחת את ד' אלקיך ואז תהי' שכיח אצל הק"בה להסתופף בצלא דמהימנותא עכדה"ק, וז"נ המקרא וירא ד' כי רבה רעת האדם בארץ, חוסר הפרנסה ונרדפים מכל צד, וזהו הגורם אשר וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, לכן וינחם ד' ברש"י נחמה היתה לפניו כי אין להאשים את האדם כ"כ. והבן:

צ) ונח מצא חן בעיני ד' במדרש כת מצא אבל ד' לא מצא, ונ"ל עפיד"א בסה"ק לפרש הפ' ישעי' מ] וקוי ד' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו, היינו דעובדי ה' באמת וזוכים למדריגות רמות בכח עבודתם בטהרה אשר יעלו אבר וכו', אינם תולים שזכו להמדריגות ע"י כח עבודתם רק תולים שהוא כח אלקי ממעל, אבל השי"ת אומר שזכו מפאת כחם וזהו יחליפו כת שמחלפים הכח השי"ת אומר שהוא כחם והמה אומרים שהוא רק כח אלקי ולא כחם, ובזה מפרשים מחז"ל יגעת ומצאת תאמין דמציאה בא בלא כח ועשי', וזהו הגם שיגעת עכ"ז אל תחשוב רק למציאה עכדה"ק, ולפי"ז מובן המדרש ונח מצא חן בעיני ד', כה מצא היינו כח חשב שהחן זכה לא בא ע"י כחו רק הוא כמציאה, אבל ד' לא מצא, היינו השי"ת אומר שלא מצא כח שלא הי' כמציאה אלא זכה להחן מצד מעשיו הטובים. והבן:

פרשת נח

א) אלה תולדות כח וכו ויולד נח שלשה בנים וכו' במדרש הדד"כ כעבור סופה ואין רשע וצדיק יסוד עולם כעבור סופה ואין רשע זה דור המבול וצדיק יסוד עולם זה כח, עוד במדרש אלה תולדות נח נח ב"פ נייחא לו ונייחא לעולם, ולהבין דברי חכמים וחידותם נ"ל בעזהי"ת בהקדם דברי הש"ס ב"ב [ט"ז ע"ב] ר"ש ברבי איתילידא לי' ברתא הוה קא חלש דעתיה, א"ל אבוה רביה בא לעולם, א"ל בר קפרא תנחומין של הבל ניחמך אביך א"א לעולם בלא זכרים וכו', ותמוה הוא מאי נחמה שנחמו אביו במה נחמו ומאי אמר לי' בר קפרא שהניחום הוא של הבל וראיתי להגאון מווילנא ז"ל בלקוטים למשניות זרעים וז"ל ונראה להסביר את הדבר שיותר טובה לעולם כשנולדה נקבה יותר משנולדה זכר,

שלמשל אם יש עשרה זכרים ומאה נקבות, יכול ליקח כל זכר עשרה עשרה נקבות, ואם יולד עוד זכר לא כולד רביה בעולם רק מה שהוא כולד, דהא הזכרים שהיו כבר בעולם יכלו ליקח כל הנקבות ואין העולם צריכים להזכר שנולד מעכשיו, אבל אם כולד נקבה עוד בא רביה לעולם מה שלא הי' בתחילה, אבל למי הוא הטובה, להעולם יותר טובה כשנולדה נקבה, אבל למי שנולד לו, יותר טובה כשנולד לו זכר, משום דזכר אחד יכול לישא כמה נקבות ויהי' לו זרע מכל אחת ואחת לאפוקי כשנולדה לו נקבה אין לו זרע רק מהנקבה אחת ותו לא, וזהו שנחמו אביו רביה בא לעולם פי' שלעולם יותר טובה כשבא לעולם נקבה דרביה בא מחדש מה שלא הי' בתחלה, ובר קפרא אמר לי' תנחומין של הבל ניחמך אביך דהטובה הוא לעולם אבל לך הי' הטוב יותר כשהי' כולד זכר והזכר ישא נקבות הרבה ויהי' לו בנים מרובים עכדפח"ח ושפ"י: והיוצא לכו מזה דאם כולד בן זכר לאביו אז נייחא לו שיהי' לו הרבה זרע, אבל הטובה ההוא אינו להעולם כי להם ניחא יותר בנקבה שתוכל להוליד כל זרע חדש וכ"ז כשהעולם כמנהגו נוהג, משא"כ כאן בדור המבול שנגזרה גזירה לאבד כל העולם ולא ישארו רק נח וב"ב ומהם יתהווה ויתחדש העולם, אז ממילא כמו שהטובה לנח בזכרים כמו"כ להעולם כי כל אחד ואחד יוכל ליקח כו"כ נשים ולהרבות מהם בנים ובנות, משא"כ אם היו הג' נולדים נקבות לא הי' יכולים להנשא רק לג' אנשים, ולפי"ז יתכן היטב דברי המדרש אלה תולדות נח נח וגו' שם חם ויפת ובמדרש משו"ה נכפל שמו דכייתא לו ובייתא לעולם, אע"פ שהנולדים זכרים היו ולא נקבות, ומפרש המדרש הטעם כעבור סופה ואין רשע זה דור המבול שעתידין לאבד מן העולם וצדיק יסוד עולם זה נח שממנו נתייסד ונברא העולם, א"כ כמו שהוא טובה לאב אם נולד זכר כמו"כ היה כאן טובה גם בזכרים שיכולים ליקח כו"כ נשים ולהרבות בני אדם לשבת העולם, א"כ הוה שפיר נייחא לו ונייחא להעולם. ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד מאוד:

ב) אלה תולדות נח וכו' ויולד נח שלשה בנים ולעיל נאמר ונח מצא חן בעיני ד', וכ"ל בהקדם דברי הה"ק מוה"ח מקאסוב ז"ל, שאנו רואים חסידים ואנשי מעשה ובניהם סרו מדרך השי"ת, דיש לנו ב' סוגי מצות מצות שבין אדם למקום ומצות שבין אדם לחבירו להיות נושא ונושא באמונה שלא להנות ממון של אחרים, דאם נהנה מממון של אחרים לגזל יחשב ואזי הבנים נתפשטו מגזל המוליד טבע רע, לכן ח"ו התולדות פורקים מעליהם עול מלכות שמים עכ"ד הק', וכ"כ איתא בישמח משה מכ"ק מוח"ז הגה"ק ז"ל בפ' בחקותי וקדמו בזה הגאון הר"ר יונתן ז"ל, לפ' הפ' [ישעי' י"א] וארי' כבקר יאכל תבן, דהנה איתא בס' הפליאה אשר הארי יש לו כל סימני טהרה אפ"ה אסר

לכו השי"ת לאכלו, יען כי נתפטם מגזל ואוכל החיות טמאות אשר מולידים לו טבע רע, אבל בעת הגאולה שיהי' שלום בין החיות וגר זאב עם כבש, ולא יאכל הארי את החיות רק יאכל תבן ממילא יהי' הארי כבקר וצאן, וז"פ וארי' כבקר שיהי' בעת הגאולה בהמה טהורה הראוי לאכילה כמו הבקר, והטעם כי יאכל תבן ולא יאכל את החיות ודפח"ח ולפי"ז יש לפרש הפ' בתהלים הושיעה ד' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם, הכוונה שמבקש דהמע"ה שיעזור ה' כי גמר חסיד כי הבנים אינם מתנהגים בדרכי התורה והיראה והגורם לזה כי פסו אמונים מבני אדם כי אינם נושאים ונותבים באמונה ונתפטמו הבנים מדברים האסורים, והכה איתא בספה"ק דעיני השי"ת מרומזין דבעין א' משגיח על מצות שבין אדם למקום ובעין אחד משגיח על מצות שבין אדם לחבירו, והנה איתא במדרש דדור המבול לא ילדו זכרים מפני שהי' שטופים בזמה, ומבואר בדרוש לשמואל דה"ט דהוליד כח ג' בנים זכרים כי יהי' צדיקים ע"ש, ולפי"ז מובן הסמיכות ונח מצא חן בעיני ד' היינו הן במצות שבין אדם למקום והן במצות שבין אדם לחבירו לכן אלה תולדות נח וכו' את שם וכו' דנולדו לו בנים זכרים דלא יתפטמו מממון של אחרים, ויהי' בנים כשרים. והבן:

ג) עוי"ל ונח מצא חן וכו' אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי' וכו' עפי"מ דראיתי לפ' הפ' תהלים קיב אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאוד גבור בארץ יהי' זרעו דור ישרים יבורך, דהנה אחז"ל אשרי איש היינו שעובד השי"ת בהיותו איש מימי הבחרות, דזה העובד ה' עוד מימי הבחרות בעת רתיחת דמים וגובר את יצרו לגבור יחשב, לא כן העובד ה' בימי הזקנה ובימי הבחרות סר מדרכי ה' הגם כי הקב"ה מקבל שבים בכל עת כי לא ידח ממנו נדח, אבל לגבור לא יחשב. וגם העובד ה' מנעריו ילמדו בניו ג"כ לילך בדרך הישר, לא כן איש שעזב ימי הנערים ושב לה' בימי הזקנה, הבנים כבר סרו מהשי"ת וישארו בקלקולם, וז"פ הפ' אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד היינו שהוא ירא ה' בעודו איש בימי הילדות, ויש שני מעלות א' גבור בארץ יהי' שנקרא גבור הכובש את יצרו, שנית זרעו דור ישרים יבורך, יראה זרע ברך ה' עכ"ד ואיתא במד' כח איש צדיק תמים הי' כל מקום שנאמר הי' הוא מתחילתו עד סופו שהי' נח צדיק מנעריו עד הזקנה ע"ש. ולפ"ז מובן הסמיכו' ונח מצא חן בעיני ה' אלה תולדות, ואחז"ל בזכות תולדותיו שהי' צדיקים, יען כי נח איש צדיק תמים היה עוד מנעוריו לכן זרעו דור ישרים יבורך. והבן:

ד) אלה תולדות כח כח איש צדיק תמים היה וכו' וכ"ל עפי"ד הקול יעקב לפ' מחז"ל ברכות [ז' ע"ב] צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור צדיק וטוב לו צדיק גמור, עפי"ד הספר

הישר לר"ת ז"ל על הפסוק [קהלת ז'] ביום טובה היה בטוב, שזהו אין חידוש כל כך שבעת שהאדם שרוי בעוני ודלות שהוא טוב לשמים אך עיקר החידוש כשהאדם יש לו כל טוב שבעולם ובכל זאת הוא עומד בצדקו, וזהו ביום טובה כאשר טוב לך היה בטוב שיהי' טוב לשמים ע"ש. וז"פ צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור, אבל צדיק וטוב לו היינו שטוב לו בעניני עוה"ז ואפ"ה הוא צדיק הוא צדיק גמור ע"ש. ובזה מפרשים מש"א שלמה המלך ע"ה מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים, היינו שגם אז יאהב האדם להקב"ה גם בעת הטובה שיהי' לו תענוגים, והנה מבואר בי"מ ממוחז"ל דתמים הוא בלשון ארמי גמור ע"ש ומבואר במדרש דמש"ה נכפל שמו נת נח יען שהי' לו עוה"ב ועוה"ז וז"פ נח נח דהי' לו ג"כ עוה"ז ואפ"ה הי' צדיק לכן הוא צדיק תמים היינו צדיק גמור. והבן: ה) נח איש צדיק תמים וגו' את הא' התהלך כח ונ"ל דמבואר במס' ע"ז [ה' ע"א] בפרש"י תמים היינו עניו ושפל רוח, ולכאורה יקשה איך הי' אפשר לנח להיות עניו בדור כזה אשר המה רעים וחטאים לה', ונ"ל עפימש"כ בסה"ק לפרש בפ' בהעלותך והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה וביארו הענין דמשה רבינו חשב כי הגם אשר בני דורו לא זכו לזה שהקב"ה ידבר עמהם פא"פ ויעלו לשמים עכ"ז אם הי' הקב"ה עושה חסד עם איש אחר כמו שעשה עמו אזי הי' האיש הזה גדול ממנו במעלה והחסרון הוא רק ששאר בני אדם לא זכו לזה לעלות לשמים ואינם רואים גדלות השי"ת כי המה על פני האדמה. וז"פ והאיש משה הי' עניו מאוד מכל האדם ולכאורה איך באפשרות שיהי' עניו הלא ראה בחוש אשר איש אחר לא עלה דוגמתו, ע"כ אמרה התוה"ק התירוץ הוא אשר על פני האדמה היינו זה הוא משום ששאר בנ"א לא עלו השמימה רק המה על פני האדמה ולא זכו להכיר רוממות השי"ת כמותו. אבל אם הי' זוכים לידע כמותו אזי הי' גדולים ממנו עכ"ד. וז"פ כח איש צדיק תמים ופרש"י עניו ושפל רוח הגם שהי' בדורותיו דור של רשעים ואנשים פחותים ואיך הי' באפשירות להיות עניו, והתירוץ לזה הוא את האלקים התהלך כח כלומר שחשב דבאמת שאר בנ"א גדולים ממנו וחסרונם הוא משום שלא זכו להרגיש קדושת השי"ת והתרוממותו רק הוא לבדו הלך את הא' וזכה להכיר גדלותו, אבל אם איש אחר הי' ג"כ זוכה לילך עם השי"ת ולהכיר קדושתו אזי הי' גדולים במעשה ממנו. והבן:

ו) אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי' בדורתיו וברש"י הנ"ל תמים עניו, ונ"ל עפימש"כ הבינה לעתים לפרש זבחי א' רוח נשברה, לב נשבר ונדכה א' לא תבזה והקשו דמקודם אמר זבחי אלקים רוח נשברה אשר לב כשבר היינו עניו חשוב כמו קרבן ואח"כ אמר לב נשבר ונדכה א' לא תבזה משמע דרק לא תבזה אבל אינו חשוב כ"כ כמו זבח

וכ' לפרש דאם האדם הוא ענוותן שיש לו כ"ט הוא נקרא עניו אבל איש המדיכה ל"ע ביסורים אזי אף שהוא עניו אינו ראי' כ"כ שהוא באמת עניו כי אפשר אם הי' לו כ"ט ועושר אז לא הי' ענוותן, וז"פ זבחי א' רוח נשברה שהוא חשוב אצל השי"ת כמו קרבן אבל לב כשבר ונדכה היינו אף שיש לו לב כשבר אבל ונדכה שהוא מדוכה ביסורים א"כ אינו ראי' שהוא באמת עניו ע"כ אינו חשוב כמו זבח ולזה רק לא תבזה, וכ"כ פירוש הכועמ"ג הפ' יפאר ענווים בישועה, כי אם הוא עניו אבל הוא עני או מדינה ביסורים אז אין תפארת וחשיבות העניוות שלו לא כן אם השי"ת עזר לו בישועה ג"כ ואפ"ה הוא עניו זהו לתפארת, וז"פ יפאר השי"ת מפאר את הענוים אבל רק שהמה ענוים בישועה הגם שיש להם ישועה ברכת עוה"ז ודפח"ח, והנה איתא במדרש נח נח כל מי שנכפל שמו יש לו עוה"ז ועוה"ב ע"ש. וז"פ נח נח אע"פ שהי' לו ברכת עוה"ז אפ"ה הי' תמים היינו עניו. והבן:

ז) נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו וגו' ויולד נח שלשה בנים וגו' ותשחת הארץ וגו' ותמלא הארץ חמס וגו' ויאמר א' קץ כל בשר וגו' והנני משחיתם. ונ"ל דאיתא בסה"ק דצריך לכל איש ללמוד דרכו מדרכיו של צדיק הדור ואם אינו לומד ממעשיו אז לעון גדול יחשב. והנה דור המבול הי' להם ללמוד מנח שהי' צדיק הדור שלא חמס וגזל משום איש כי הי' צדיק בין אדם לחבירו כמש"כ שהי' צדיק תמים ואיתא במפו' הן בין אדם לחבירו והן בין אדם למקום אכן היצה"ר הטעה את לבבם לאמר כי אין זה חידוש שכח אינו גוזל וחמסן כי למה לו מעות הלא בנים אין לו ואם הי' לו בנים הי' ג"כ עושה כמעשינו לגזול מאחרים וזה הי' התנצלות שלהם, ועי' בי"מ ממוחז"ל פ' לך דבר הגון עה"פ ויאמר לו כה יהי' זרעך והאמין בה' ויחשבה לו צדקה דידוע דאברהם הי' בעל צדקה גדול אבל קודם שהי' לו בנים ל"ה נחשב הצדקה כי איש כזה שאין לו בן ויורש אחריו ראוי להיות פזרן בחקי הטבע ולמי יקבץ. אבל אח"כ שהבטיח לו הקב"ה על ריבוי הזרע ואעפ"כ עשה צדקה כמו קודם לזה ראוי באמת לחשוב לו לצדקה וזה והאמין בה' על הבטחת הזרע לכך ויחשבה לו צדקה שעשה ודפח"ח, והכה גם אצל נח עאכו"כ שאין לו לגזול ולחמוס אם אין לו בנים וזה הי' אמתלא שלהם שאין להם ממי ללמוד להיטיב מעשיהם, לא כן אח"כ כשנולדו לו בנים ואעפי"כ עמד בצדקתו שלא לגזול ממון אחרים כמבואר במד' נח איש צדיק תמים הי' כ"מ שנאמר הי' הוא מתחילתו ועד סופה שהי' צדיק מתחילה עד סופה ע"ש. ועכ"ז לא עזבו דרכם הרעה ע"כ הגיע להם העונש, וז"פ נח איש צדיק תמים היינו גם במצות שבין אדם לחברו הי' צדיק תמים וכו' כנ"ל ובמדרש כ"מ שנאמר הי' הוא מתחלתו ועד סופו היינו אפי' אחר ויולד נח שלשה בנים

ואפ"ה ותשחת הארץ וגו' ותמלא הארץ חמס ולא למדו מדרכיו של נח, ע"כ הגיע להם העונש ולכן ויאמר א' לכח קץ כל בשר בא לפני וגו'. והבן:

ח) אלה וגו' את הא' התהלך כח ובתרגום בדחלתא דה' הליך כח, ונ"ל דהנה מה מאוד צריך האדם החי לשפוך נפשו אל ה' ולבקש על נפשו להשמר ולהנצל מהאשה זרה ולראות שיהי' לו רק בנים כשרים ולא ח"ו זרע פסול המה נגעי בנ"א, והעצה מבואר בסה"ק דיראת השי"ת מסיר התאוה וממילא לא יהי' לו נגעי בנ"א. וז"פ אלה תולדות נח כלומר רק אלה הכתובים בפרשה ולא זולתם, והוא משום את הא' התהלך נח ובתרגום בדחלתא דה' הליך כח שהי' לו יראה מהשי"ת שמשבר כח התאוה. והבן:

ט) אלה תולדות כח וגו' ובמד"ר הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד הפוך רשעים ואינם זה דור המבול ובית צדיקים יעמוד זה כח, ונ"ל בפשיטות עפימש"כ בעבודת ישראל ז"ל דמשו"ה נקרא המבול מי נח כמש"א ישעי' הנביא כי מי נח וגו', כי לא הי' מדרכי השי"ת להשחית כל העולם במי המבול אם לא שנשאר נח ויהי' שארית בארץ לבריאת עולמו א"כ הי' כח היסוד לענוש הרשעים לכן נקרא המבול מי כח ע"ש וז"פ המדרש הפוך רשעים ואינם זה דור המבול ר"ל משו"ה השחית אותם הקב"ה, הוא משום ובית צדיקים יעמוד זה כח ר"ל כיון שנשאר נח ובניו כי בלא"ה ל"ה הקב"ה מביא המבול. והבן:

י) נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו את האלקים התהלך כח, ונ"ל עפי"ד הדודאים בשדה לפ' הפסוק תמים תהיה עם ד' אלקיך. כי האיש שאינו דבוק בהשי"ת אינו נקרא תמים רק פלג גופא כי נפרד משורשו ורק אז הוא תמים אם ד' עמו בכל דרכיו, וז"פ תמים תהי' שלא יהי' פלג גופא ע"י עם ד' אלקיך שיהי' עם השי"ת עכדה"ק, וז"פ נח איש צדיק תמים ולא הי' פלג גופא יען את האלקים התהלך כת שהי' ד' עמו. והבן:

יא) נח איש צדיק תמים הי' וכו' ובאבן עזרא איש צדיק במעשיו תמים בלבו, ונ"ל דנודע דיש דעת מינים שאומרים רחמנא ליבא בעי ואם לב האדם שלם עם ד' די בזה ולא צריך למעשה המצות בידים וכבר האריכו המפורשים לסתור דעה זאת הנפסדה וראיתי בשם הגאון מו"ה ליבש אביו של השו"מ ז"ל לפ' דברי חז"ל סוטה [מ"ד ע"ב] סח בין תפילה לתפילה ופרש"י בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש עבירה הוא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, דהנה בכל מלחמה יש ב' דברים שמנהיגים המלחמה שר צבא ואנשי החיל והנה השר צבא עומד בראש החיל הוא חושב מחשבות איך לערוך המלחמה והחיל עושים כפי מה שעלה במחשבות השר צבא וזה בלא זה א"א לעמוד ולנצח את המלחמה ושר הצבא הוא המחשבה ואנשי החיל המה המעשה וע"י

שניהם בידם להצליח במלחמה והנה ידוע דתפילין של ראש מורה על המחשבה ושל יד מורה על המעשה וז"כ מאמרם הסח בין תפילין לתפילין היינו שעושה הפסק בין מחשבה למעשה ואומר כי אין צריכין שניהם ודי אם מקיים המצוה באחת מהם או במחשבה או במעשה עבירה הוא בידו, וחוזר עליה כלומר חוזר מדיעה הנפסדה הלז ע"י מעורכי המלחמה דמשם מוכח דצריכים מחשבה ומעשה לגבור את האויב וכ"כ במלחמת היצה"ר צריכים המחשבה והמעשה עכ"ד דפח"ח, והנה מבואר במדרש כל מקום שנאמר הי' הוא מתחילתו ועד סופו וזש"א הכ' נת איש צדיק במעשיו תמים בלבו במחשבה כמבואר באבן עזרא הנ"ל כי המחשבה והמעשה שתיהם הי' עקרים אצלו כל ימיו ולא שחזר מדעתו ע"י עורכי מלחמה וז"פ הי' מתחלתו ועד סופו כמבואר במדרש הנ"ל דכל ימיו הי' צדיק במעשיו ותמים בלבו במחשבה. והבן: יב) אלה וכו' איש צדיק תמים הי' בדורותיו ובזוה"ק רבי חייא פתח ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וכו', ונ"ל דאחז"ל הי' בדורותיו לגנאי שלא הי' צדיק אלא נגד אנשי דורו שהי' רשעים. ובדרשות ז' מהר"י מינץ ז"ל כתב דבא להשמיענו שבח מצד צדקתו לא הי' ראוי להנצל אבל השי"ת ברחמיו ראה ליתן שם ושארית למין האנושי הוצרך להציל אותו כי לא הי' בדורו צדיק יותר ממנו, ויהי' מזה טובה למען דעת לגאולתינו העתידה שלעולם יירשו ארץ אף אם לא נהי' ח"ו ראוים לגאולה מצד זכיותינו מ"מ נגד הדור יהי' בנ"י צדיקים כמו כח שהי' צדיק רק כנגד הדור אפ"ה הצילו השי"ת ע"ש. ולפי"ז מובן דברי הזוה"ק דנת איש צדיק תמים הי' בדורותיו רק נגד אנשי דורו ואפ"ה הצילו השי"ת כ"כ ועמך כלם צדיקים כנגד אנשי הדור לכן לעולם יירשו ארץ לגאול אותנו במהרה. והבן: יג) נח איש צדיק תמים הי' וכו', ונ"ל דאיתא בזרע ברך על הא דאיתא במדרש הן צדיק בארץ ישולם זה נח שגם כח חטא אלא עשה תשובה ונתקבלה תשובתו לכן הי' צדיק, אמנם העיר דהא אין תשובה מועיל בבן נח, וראיתי ביד אבי שלום לתרץ כי תשובה הוא מבינה ששם אין מגע עכו"ם אבל נח הי' מושלם בשש קצוות והי' כאחז בבינה כדאיתא בזוה"ק בפרשתן לכן הי' מועיל תשובתו, וה"ט דנאחז בבינה דלמד תורה כמו שאחז"ל ע"ש. והנה כבר הקשו הקדמונים איך למד נח תורה הא אסור לב"נ ללמוד תורה ותירצו דה' דב"נ אסור ללמוד תורה שהוא ערל אבל כח שנולד מהול כמבואר בזוה"ק דלכן הי' נקרא תמים שנולד מהול והנימול מותר ללמוד תורה עכ"ד. ולפי"ז מובן ההמשך נח איש צדיק הגם שחטא מ"מ הי' צדיק דנתקבלה תשובתו כיון שהי' לו אחיזה בבינה דלמד תורה דהי' מותר לו ללמוד תורה דלא הי' ערל דנולד מהול, וזהו תמים הי' שנולד מהול לכן הי' צדיק דנתקבלה תשובתו והבן ונכון הוא בס"ד:

יד) נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו את האלקים התהלך כח, ונ"ל עפי"ד רש"י ז"ל בע"ז [ה' ע"א] דתמים היינו עניו ושפל רוח ע"ש. והנה בהא דפליגי חז"ל דחד אמר אני את דכא אשכון וח"א אתי דכא ראיתי בשם הגאון מו"ה רש"ק ז"ל דאו"א דברי אלקים חיים דאם הדור המה זכאין אזי משרה השי"ת שכינתו למטה והיינו את דכא, וכשאין הדור זכאין ואינם ראוים להשרות שכינתו בתוכם אזי השי"ת מגביה את הצדיק שהוא עניו למעלה והיינו אתי דכא עכ"ד. ולפי"ז מובן הפסוק כח איש צדיק תמים שהי' עניו כנ"ל, והי' מהראוי שהשי"ת ישכון שכינתו למטה אבל הי' החסרון הי' בדורותיו ובמדרש בדור של רשעים א"כ אינם ראוים להשרות שכינה הק' למטה, לכן את האלקים התהלך נח היינו שלא ירד השי"ת למטה שכינתו רק הגביה אותו למעלה היינו אתי דכא, שאת האלקים התהלך נח ולא שהאלקים הלך עם כח למטה. והבן:

טו) אלה וכו' את האלקים התהלך נח בתרגום בדחלתא דד' הליך כח, ובספורנו וז"ל הלך בדרכיו להיטב לזולתו, ובבעה"ט האלקים התהלך נח סופי תיבות חכם, ונ"ל עפיד"ק של הגה"ק מרן מראפשיטץ ז"ל שאמר שצריך האדם להיות ירא שמים וטוב לב וחכם. כי אם הוא ירא שמים בלא חכמה הוא שוטה, ואם הוא טוב לב בלא יראת שמים הוא בעל תאוה, ואם הוא חכם בלא יראה הוא אפיקוריס עכדה"ק, וזאת אמרה תוה"ק שהי' לנח יראה שמים דאת האלקים התהלך נח בדחלתא דד' הליך כת וגם הי' טוב לב כדברי הסופורנו להיטב לזולתו וגם הי' חכם כדברי הבעה"ט. והבן:

טז) נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו את האלקים התהלך נח ויולד נח שלשה בנים את שם את חם, וברש"י ז"ל את האלקים וכו' דנח הי' צריך סעד לתומכו, ומקשים דאם הי' צדיק תמים מדוע הי' צריך לו סעד, ונ"ל עפי"ד הפלאה הובא בח"ס ז"ל דלפעמים צדיק גמור עושה מעשים שאינם ראוים לו הוא מפאת שעתיד לצאת ממנו זרע שאינו הגון ובעוד שנשמתו גנוזה אצלו מתעוררו לעשות דבר שלא כדת וכן להיפך אפילו רשע עושה לפעמים מעשים טובים כי גנוזה אצלו נשמה של צדיק אשר מעוררו לטוב עכ"ד א"כ שפיר הי' צריך כח סעד שלא יעשה מעשים שאינם ראוים לו, יען כי הלא הי' גנוזה אצלו נשמה שאינו טהורה הוא חם, וזש"א הכ' כח איש צדיק וכו' ואפ"ה את האלקים התהלך כח והי' צריך סעד, יען ויולד נח וכו' את שם את חם א"כ כשמת חם היתה גנוזה אצלו לכן הי' צריך לו סעד לתומכו. והבן:

יז) נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו את האלקים התהלך כח ויולד כח שלשה בנים ואחז"ל בדורותיו שהאריך ימים שהי' חי שלשה דורות ובספורנו את האלקים התהלך כח הלך בדרכיו להיטב לזולתו והוכיח בכי דורו ע"ש. ונ"ל עפי"ד הח"ס ז"ל לפרש הפ'

והותירך ד' לטובה בפרי בטנך עפי"ד הרמב"ם ז"ל שכ' שאשרי מי שמשלים שנותיו במהרה שקונה שלימות נפשו בעוה"ז בזמן קצר ולא צריך להאריך ימים, א"כ הזקנה לא יהי' תפארת להצדיק כי כראה מזה שלא הגיע עוד אל תכלית שלימותו, אולם האמת שגם הצדיקים זוכים לזקנה כי הקב"ה מאריך ימיהם אף שאינם צריכים להשלמת נפשם כדי שידריכו את אחרים להיטב לזולתו להוכיח להם ויזכו את הרבים, ובפרט אם יש להם בנים נצרך להם אריכות ימים להדריך את בניהם, וז"פ והותירך ד' לטובה שתשאר בחיים ולא יהי' לרעה יען כי לא השלמת עוד את עצמך אלא לטובה בפרי בטנך עבור להדריך את ב"ב ודפח"ח. וזש"א הכ' כח איש צדיק תמים ואפ"ה הי' בדורותיו שהאריך ימים בכמה דורות, יען את האלקים התהלך כח ובספורנו הלך בדרכיו להיטב לזולתו והוכיח את בני דורו, וגם ויולד כח שלשה בנים א"כ הי' מהצורך האריכות ימיו אף שהי' צדיק תמים, למען יגדל בניו בדרכי תורה לכן הי' לו אריכות ימים. והבן:

יח) ועפי"ד הח"ס ז"ל הנ"ל דאף שהשלים ימיו מאריך ימים למען יגדל בניו לתורה יל"פ דברי הש"ס ב"ק [צ"ב ע"ב] דאמרי אינשי כד הוינן זוטרא לגברי השתא דקשישנא לדרדקי ע"ש, דהכוונה כד הוינן זוטרא צעירים לימים כבר היינו לגברי היינו שכבר השלמנו ימינו, ואפ"ה הארכנו ימים עבור הילדים לגדלם לתורה וזהו השתא דקשישנא לדרדקי, היינו לגדל בנינו לתורה. והבן:

יט) נח איש צדיק תמים וכו' את האלקים התהלך נח ובזוה"ק תמים דנולד מהול, וכ"ל עפי"ד הבעה"ט פ' נצבים עה"פ מי יעלה לכו השמימה וז"ל ר"ת מילה וס"ת הוי"ה לומר שאינו יכול לעלות אצל ה' אם לא שיהא נימול, וכן התהלך לפני והיה תמים שנאמר על המילה עכ"ל. וזש"א הכ' כח איש צדיק תמים הי' ובזוה"ק שנולד מהול, לכן שפיר את האלקים התהלך נח כי אם לא הי' מהול לא הי' יכול להיות אצל ה':

כ) אלה תולדות כת, וכ"ל עפי"ד זקיני המגלה עמוקות ז"ל לפרש הפ' אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל בני ישראל דאחז"ל רובן בגזל ומיעטן בעריות והכל בלשון הרע, ופריך הכל קס"ד ומשני באבק לשון הרע, ור"ת אלה הוא אבק לשון הרע וז"פ אלה אבק לשון הרע הדברים אשר דיבר משה בתוכחה אל כל בנ"י שנכשלים בזה עכדה"ק. והנה אחז"ל טוב תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון ואיתא בקדמונים דהיינו עון לשון הרע דאם כח מעבודתו שאינו עוסק בתורה ולא במלאכה גורם שידבר לשה"ר, וז"פ אלה היינו אבק לשון הרע תולדות הוא תולדות כח ע"י שנח ואינו יגע ועמל לא בתורה ולא בד"א ועיין בנועמ"ג לדרכו ע"ש:

כא) נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו את האלקים ההלך נח ובבעה"ט האלקים התהלך נח סופי תיבות חכם. ונ"ל דכתוב לב חכם לימינו ולב כסול לשמאלו ואיתא בשם הגאון מווילנא ז"ל לפרש לאחז"ל אך למעט וגם לרבות והנה האותיות לימין לב הוא כ' קודם הלמ"ד ואל"ף קודם הבי"ת היינו תיבות אך למעט ולשמאל תיבות לב הוא ג' אחר הבי"ת ומ"ם אחר הלמ"ד היינו תיבות גם לרבות וזהו לב התיבות לב חכם לימינו בוחר האותיות לימינו של לב היינו תיבות אך למעט שיהי' עניו אבל כסול בוחר לשמאלו והוא תיבות גם לרבות להיות בעל גאוה עכדפח"ן, וברש"י ע"ז [ה' ע"א] דתמים היינו עניו, וזש"א נח איש צדיק תמים הי' שהי' עניו יען את האלקים התהלך נח שס"ת הוא חכם שהי' חכם שבחר תיבות אך למעט עצמו להיות עניו. והבן:

כב) ולפי"ז יל"פ המדרש בשלח ויקח משה את עצמות יוסף עמו, הדד"כ חכם לב יקח מצות להגיד שבחו של משה שכל ישראל עסקו בביזת מצרים ומשה עסק בעצמות יוסף, דנודע דבמצוה שאין לו להאדם הנאת הגוף כח לו לעשות בלתי לד' בלבדו מהמצוה שיש לו ג"כ הנאת הגוף. אבל באם עושה המצוה שיש לו הכאת הגוף ועכ"ז אינו עושה למען הנאתו רק למען כבוד השי"ת אזי גדולה ממצוה שאין לו הכאת הגוף, [עי' לעיל פ' בראשית אות ח' מזה] והנה במצרים הי' לפני בנ"י ב' מצות ביזת מצרים לקיים מה שהבטיח הקב"ה לאאע"ה, וגם לקיים השבועה ליוסף ליקח עמהם עצמותיו, ומצות ביזת מצרים הוא מצוה שיש לה הכאת הגוף וליקח עצמות יוסף הוא מצוה שאין בה הנאת הגוף, והנה בכי ישראל בחרו לעצמם מצות ביזת מצרים כי ידעו שיהי' כוונתם לא להנאת עצמם רק לעשות רצון השי"ת א"כ המצוה זו גדולה מליקח עצמות יוסף, אבל משה רבינו שהי' עניו מאוד חשב שטוב לו יותר לבחור ליקח עצמות יוסף שאין בה הנאת הגוף. מליקח הביזה פן יהי' לו ג"כ הנאת הגוף והא דעמדה לו להיות עניו יען שהי' חכם ולב חכם לימינו לבחור בענוה כנ"ל. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ויקח משה את עצמות יוסף הדד"כ חכם לב יקח מצות להגיד שבחו של משה שכל ישראל עסקו בביזת מצרים אבל משה רבינו יען שהי' חכם לב א"כ הי' עניו לכן בחר במצות ליקח עצמות יוסף ולא במצות ביזת מצרים ודו"ק ונכון בס"ד:

כג) נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו וברש"י הנ"ל תמים עניו, ונ"ל עפי"מ חז"ל אם הגשמים נעצרים ילך אצל חסיד שבדור ואם לחש ונענה והגיס דעתו מביא אף לעולם, ותמהו מה העולם חייב שהוא הגיס דעתו וכ' בתולדות ז"ל לתרץ דבודאי הדור אינם צדיקים דאם הי' צדיקים לא הי' יכול להגיס דעתו כי הלא נמצאים הרבה צדיקים כמותו

עכ"ד, וזהו שאמרה תוה"ק שנח הי' צדיק תמים וברש"י עניו אף שהי' בדורותיו של רשעים לא הגיס דעתו:

כד) נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו וכו' והכני משחיתם, ובזוה"ק באבוד רשעים רכה, וכ"ל עפי"ד הזוה"ק וז"ל בכל דרא ודרא דעבוד דינא בחייבא עלמא חדוה ותושבחא קמי קב"ה וכו' והכי מילי כד מטי זמנא אבל לא מטא זמנייהו לית חדוה קמיה, ואי תימא איהו עד דלא מטא זמנייהו אמאי עביד בהו דינא אלא בגון דמשתתפי בהדייהו דישראל ואבאהשא לון ובג"כ עביד בהי דינא לאוביד לון מעלמא בלא זמנו עכ"ל, ולפי"ז מובן דברי הזה"ק נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו א"כ לא משתתף עם אנשי דורו א"כ ע"כ כבר הגיע זמנם לאבוד אותם, לכן באבוד רשעים רנה. והבן: כה) ולפי דהזה"ק הנ"ל יל"פ המשך הפ' בפ' בשלח וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וכו' אז ישיר משה ובנ"י וכו', דהנה אחז"ל דאדם הניצול בזכות עצמו זוכה ורואה במפלת שונאיו ואם אינו ניצול בזכות עצמו אינו רואה במפלת שונאיו, והכה הי' מקום לומר דהא דנאבדו המצרים אף שלא הי' עוד זמנם לאבדם מ"מ נאבדו יען שנשתתפו ישראל עמהם כדברי הזוה"ק הנ"ל או דיכולים לומר דלא נשתתפי ישראל עמהם אלא שכבר הי' הזמן לאבדם, ומדחזו בנ"י במפלת המצרים מוכח שלא השתתפו עמהם ונגאלו בזכות עצמם, א"כ ע"כ כבר בא הזמן לאבדם ובבא הזמן אז אמרינן באבוד רשעים רנה כדברי הזוה"ק הנ"ל, ולפי"ז א"ש ההמשך וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים א"כ מוכח דלא השתתפו עמהם, וע"כ הא דנאבדו דכבר הגיע זמנם ע"כ שפיר אז ישר משה ובנ"י את השירה וכו' כי בבא הזמן אז באבוד רשעים רכה. והבן וב"ה כי הוא דבר נכון:

כו) ותשחת וכו' וירא א' וכו' כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ ויאמר א' לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס, ובבעה"ט חמס בגימטריא גיהנם וצ"ב, ונ"ל דאחז"ל כי השחית כל בשר את דרכו שהשחיתו זרע לבטלה, והנה בתוס' סנהדרין [ט"ז ע"ב] ד"ה והא מבואר דב"נ אינם מוזהרים בהשחתת ז"ל כיון שאינם מצווים על פו"ר ע"ש, וכ"כ התוס' יבמות][י"ב ע"א] ד"ה שלש לענין נשים ועי' ברשב"א נדה [י"ג ע"א], אמנם מדברי התוס' חגיגה [ד' ע"ב] ד"ה לא נראה דגם ב"נ מצווה על פו"ר וע"ש במהרש"א שתמה עליו ועי' במל"מ מלכים פ"ו ה"ז ועי' בשד"ח כללים אות ז' כלל כ' דמפורש בשאלתות פ' ברכה דב"נ מצווה אפו"ר ע"ש, והיטב אשר דיבר בזה האהל דוד יבמות ס"ג ע"ב עפי"ד הש"ס הנ"ל דס"ל לבן עזאי דכל אדם שאינו עוסק בפו"ר כאלו שופך דמים שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך וכתוב בתרי' ואתם פו"ר ע"ש והרי בן עזאי ס"ל דדרשינן סמוכין ביבמות [ד' ע"א] ע"ש, לכן ס"ל דאם אינו עוסק בפו"ר כאלו שופך דמים אבל

למד"א דלא דרשינן סמוכין אינו כאלו שופך דמים, ולפי"ז למד"א דדרשינן סמוכין והוה כאלו שופך דמים שפיר ב"כ מצווה על פו"ר דהא מצווה על שפיכות דמים אבל למד"א דלא דרשינן סמוכין אין ב"נ מצוה על פו"ר ע"ש, [והגם דקרא דשופך דם וכו' ואתם פו"ר נאמרה אחר המבול, א"כ י"ל דקודם המבול לא הי' מצווים על פו"ר, אמנם י"ל לפי"ד הרש"י ז"ל בראשית עה"פ ולמך שבעים וכו' וז"ל ונשיו פורשות ממנו משקיימו פו"ר עכ"ל והרא"ם הקשה הא פו"ר אינה בכלל ז' מצות ותירצו המפורשים דס"ל לרש"י דהוא בכלל שפיכות דמים דחשיב לה ונצטוו עוד מאדה"ר ועי' סנהדרין [נ"ט ע"ב ובתו' שם ואכמ"ל] א"כ לפי"ז למאן דדרוש סמוכין ומצווה על פו"ר מצווה כמי על השחתת ז"ל אבל למאן דלא דרוש סמוכין ואינו מצווה על פו"ר אינו מוזהר על השחתת ז"ל, והנה טעם פלוגתתן אי דרשינן סמוכין או לא מבואר בהגהות מוהר"צ יבמות [ס' ע"א] אי תורה מגילה מגילה כתבה אי חתומה נתנה, דאי מגילה מגילה כתבה לא נאמרה בפעם א' רק במשך ארבעים שנה פעם שנה זו ופעם בשנה אחרת ואיך שייך למדרש סמוכין כיון שלא באו המצות בפעם אחד[משא"כ משנה תורה ס"ל לכ"ע דדרשינן סמוכין כיון שבא הדיבור בפעם א' ממשה רבינו לישראל] אבל למאן דס"ל דחתומה כתבה שפיר דרשינן סמוכין דנתנה בפעם אחד ע"ש ודפח"ח. והנה כתוב לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק ופליגו בסנהדרין [קי"א ע"א] לר"ל מי שעובר חק א' כאלו עבר על כל התורה כלו וכופל לגיהנם. ור"י ס"ל מי שמקיים אפילו חוק אחד כאלו קיים כל התורה וניצול מגיהנם ע"ש, ומצאתי בפתח האהל מקדמון ערך יצר טוב, וז"ל זה דסובר ופערה פיה לבלי חוק מי שעובר חוק א' כאלו עבר על התורה ע"כ סובר כמד"א דתורה מגילה מגילה נתנה דכיון דתורה מגילה נתנה א"כ אין למצוה זו שום דיבוק וחיבור עם המצוה שאחריו מאחר דלא בהדי הדדי נתנו ולמאן דסובר ופערה פיה מבלי חוק אי שמקיים חוק א' כאלו קיים כל התורה סובר כמד"א דתורה חתומה נתנה ומאחר דהמצות כולם כאחד כאמרו ינשכו לפי"ז כיון דמקיים מצוה אחת כאלו קיים כל התורה ודו"ק עכ"ל, [וצ"ע דהא ר"ל ס"ל מי שעובר חוק אחד וכו' וס"ל בגיטין ס' ע"א חתומה נתנה, ור"י ס"ל אפילו מקיים חוק אחד וכו' ס"ל מגילה מגילה נתנה ע"ש והבן] והנה כתוב אצל דור המבול וירא ד' כי רבה רעת האדם וכתבו המפורשים דהעבירות רבו על המצות אבל עכ"פ החזיקו איזה מצות, ולפי"ז יבואר על נכון הפ' הנ"ל, וירא א' את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו בהשחתת ז"ל, יען דסברו אנשי דור המבול דב"כ אינו מצווה על השחתת ז"ל כיון דב"נ אינו מצווה על פו"ר, וס"ל דלא דרשינן סמוכין כדברי האהל דוד הנ"ל, וה"ט דלא דרשו סמוכין דס"ל דהתורה מגילה מגילה

נתנה כדברי מוהר"צ חיות, א"כ ס"ל כמד"א ופערה פיה מבלי חוק דאם לא קיים אפילו חוק א' כופל לגיהנם כדברי הפתח האהל הנ"ל, א"כ כיון דהי' מלאה הארץ חמס ולא קיימו את חוק אחד מגיע להם גיהנם לפי שיטתם, לכן אמר א' לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס, ובבעה"ט חמס גימטריא גיהנם כי מגיע לכל אנשי דור המבול הגיהנם ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

כז) עויל"פ הפ' הנ"ל וירא וכו' כי השחית כל בשר וכו' קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס, ובמדרש א"ר לוי חמס זה ג"ע חמס זה שפיכות דמים חמס זה ע"ג וכו' ע"ש, עפי"ד הנ"ל דאנשי דור המבול אמרו דלא דרשינן סמוכין ע"כ השחיתו בהשחתת ז"ל, ונודע דברי השל"ה הק' והמפורשים ז"ל דכתוב תשב אנוש עד דכ"א ר"ת דם כפירה אשת איש דאי אמרינן עד ועד בכלל מועיל תשובה גם בעבירות אלו אבל א"א ולא עד בכלל אינו מועל תשובה על עבירות אלו עכ"ד, וכבר כ' המפורשים דלמד"א דתשובה קודמה לבריאת עולם גדול כחה ומועיל תשובה גם על עבירות הנ"ל, והנה במדרש בראשית מנה ששה דברים שקודמו לבריאת העולם ור' אהבה בר"ז אומר אף התשובה שנאמר בטרם הרים יולדו מאותה שעה תשב אנוש עד דכא ע"ש, וכ' ביפה תואר דפליגי אי דרשינן סמוכין דמד"א הראשון לא דרוש סמוכין ותשב אנוש עד דכ"א אינו דבוק עם בטרם הרים יולדו, ור' אהבה בר"ז ס"ל דדרשינן סמוכין וכתוב בטרם הרים יולדו וכו' תשב אנוש עד דכא, שממ"נ דתשובה קודמה לברה"ע עכ"ד ולפי"ז מובן הפ' הנ"ל וירא א' וכו' כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ בהשחתת זרע דאמרו דלא דרשינן סמוכין כנ"ל, א"כ לשיטתם תשובה לא קדמה לבה"ע א"כ לא מהני תשובה על ג"ע שפיכות דמים וע"ז דאמרינן תשב אנוש עד דכ"א דם כפירה א"א היינו שפיכות דמים ע"ז ג"ע דלא עד בכלל, לכן אמר א' קץ כל בשר בא לפני דאינו מועיל להם תשובה, כי מלאה הארץ חמס ובמדרש היינו ג"ע שפיכות דמים ע"ז, ועל עבירות אלו לפי שיטתם לא מהני תשובה והבן ונכון הוא בס"ד:

כח) ולפי"ז מובן המדרש הים ראה וינוס מה ראה ראה ברייתא דר' ישמעאל בשלש עשרה מדות התורה כדרשת, דהנה כבר כתבו המפורשים דהים טען דאף שעשו תשובה יש להם דין בני כח ולב"נ לא מהני תשובה עכ"ד, והנה מבואר במפורשים דאם נימא דתשובה דמהני הוא כחוק בלא טעם מועיל בב"נ גם כן תשובה, אבל א"כ דה"ט דמועיל תשובה דקודמה לבריאת עולם אזי אמרינן דלישראל מועיל תשובה דגם המה קודמו לבריאת העולם ולא לבן כח, כמבואר בעיר דוד לקיני הגאון ז"ל אות רי"ז ע"ש דברים נפלאים. וכבר מבואר באות הקדים דלמאן דלא דריש סמוכין לא נשמע דקדמה תשובה

לבריאת העולם, וע"כ הא דמהני תשובה דחוק הוא ומועיל ג"כ בב"נ, והרי נודע דברי הר"ש מקינין ז"ל הובא במדות אהרן בגזירה שוה פ"ג חלק ח' דמש"ה לא מנאה ר' ישמעאל בשלש עשרה מדות שתורה נדרשת סמוכין, ע"כ דס"ל דלא דרשינן סמוכין ע"ש, ולפי"ז א"ש המדרש הנ"ל הים ראה וינוס מה ראה ראה ברדר"י דבשלש עשרה מדות התורה כדרשת, א"כ ס"ל דלא דרשינן סמוכין ותשובה לא קדמה לבה"ע וחוק הוא דמועיל תשובה, א"כ גם לב"כ מועיל תשובה לכן וינוס והבן:

כט) ויאמר וכו' כי מלאה הארץ חמס ובמדרש שנאו בשער מוכיח, וכ"ל עפי"ד קדוש דו"ז אדמו"ר הגה"ק משכיאווא ז"ל, שהוכיח בשער בת רבים לגאון עולם אודות בתו ההולכת בשוק שלא כדרך בנות צנועות, ואמר לו הגאון שלא יפה עשה במה שהוכיח אותו בפרהסיא שהי' לו להוכיח בסתר, והשיב לו דאם העבירה נעשה בסתר אזי די התוכחה בסתר לא כן בתכם הולכת בשוק והעבירה נעשה בשער בת רבים צריך התוכחה ג"כ להיות בפרהסיא עכד"ק, [ועי' בקצה"ח ס' כח סק"ח ובפ"ת רש"י ל"ד ובמהר"ם א"ש ס' ז' דלא בעינן תשובה בפרהסיא בחטא בסתר ע"ש] ומבואר במדרש כי מלאה הארץ חמס דחמס שאינו שוה פרוטה כך הי' עושים היה אחד מוציא קיפתו מלאה פירות היה זה בא ונוטל פחות מש"פ וזה בא ונוטל פחות מש"פ ועי' בנזה"ק וז"ל שכך עשו באחד שהוציא קופתו מלאה פירות שנתחברו עליו הרבה ליקח כל א' פחות משו"פ ובזה נכשלו רובם ככלם וכל זה נעשה בפרהסיא בפומבי עכ"ל [עי' שם שמתרץ בזה קו' היפ"ת ע"ש] ולפי"ז יובן המדרש הנ"ל כי מלאה הארץ חמס הדד"כ שנאו בשער מוכיח, הכוונה דאם המה הי' עושים העבירות בסתר הי' עמם הצדק לשנוא את כח במה שהוכיח אותם בשער בפרהסיא, אבל כיון שמלאה הארץ חמס היינו כדברי הנזה"ק הנ"ל דהחמס הי' בפרהסיא א"כ שפיר עשה נח שהוכיח אותם בשער בפרהסיא ולא הי' להם לשנוא אותו. והבן:

ל) ולפיד"ק של אדמו"ר הנ"ל ז"ל יל"פ הפ' תהלים כ"א למנצח מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע והדקדוקים רבו, ונ"ל דהנה דהמע"ה הי' שמח ומזמר על אשר בא נתן הנביא להוכיחו בהסתר ולא בפרהסיא. והטעם באמת למה לא הוכיח אותו ברבים יען דהחטא שבא אל בת שבע הי' ג"כ בצנעה ע"כ הי' התוכחה ג"כ בצנעה וז"פ למנצח מזמור לדוד, שהיו מזמר בבוא אליו נתן הנביא, היינו שלא הוכיח אותו ברבים רק בא אליו להוכיחו בסתר, והא דלא הוכיח אותו ברבים אלא בצנעה הטעם משום כאשר בא אל בת שבע, היינו דכמו שהמעשה הי' בהסתר דהא בא אל בת שבע בסתר לכן הי' התוכחה ג"כ בסתר. ודו"ק:

לא) וירא וכו' קץ כל בשר וכו' עשה לך תבת וכו' בא אתה וכו' צדיק לפני ונ"ל דאיתא בזה"ק משה"ה לא הגין נח על הדור דהי' לו להקריב קרבן קודם המבול ע"ש. ובנזה"ק איתא דמשה"ה לא הגין על הדור דלא הי' צדיק גמור. ויובן עפיד"ק של העבודות ישראל ז"ל דלהיות צדיק גמור הי' צריך סעד מהקב"ה ובלא סעד הי' צדיק ולא גמור משה"ה לעיל כתיב צ"ת יען את האלקים התהלך כח וברש"י ע"י סעד אבל בלא סעד אמר הקב"ה כי אותך ראיתי צדיק לפני בלא תמים עכדה"ק, והנה באור יקרות כ' דמשה"ה לא הקריב כח קרבן קודם המבול דבזבחים [ק"ח ע"א] פריך לה הש"ס איך הקריב כח קרבן הא רובע ונרבע פסולין למזבח, ומשני כל שקלטתו התבה בידוע שלא השחיתו דרכם, א"כ קודם שבא לתיבה ל"ה יכול להקריב מחשש רובע ונרבע ודפח"ח ולפי"ז מובן ההמשך הפ' וירא א' כי השחית כ"ב את דרכו ובסנהדרין [ק"ח ע"ב] מבואר שהי' רובע ונרבע ע"ש א"כ לא חטא כח שלא הקריב קרבן קודם המבול א"כ הי' לו להגין על הדור ועכצ"ל כנ"ל דבלא סעד מהקב"ה לא הי' צדיק תמים היינו גמור אלא צדיק בלא תמים לכן אמר לו הקב"ה והנני משחיתם ועשה לך תבה וכו' ולא הגין על הדור, יען כי אותך ראיתי צדיק לפני היינו צדיק בלא תמים לכן לא הי' יכול להגין על הדור. ודו"ק:

לב) ויאמר וכו' קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס ונ"ל עפי"ד מהר"י מוסקאטי ז"ל הובא בשב שמעתתא בהקדמה בהא דאאחז"ל קידושין מ' ע"ב] דהעולם נידון אחר רובו. היינו אם איש אחד הוא רוצח וא' גנב וא' מקבל שוחד וכדומה אזי אמרינן איסורין מבטלין זה את זה כמבואר בזבחים [ע"ח ע"א] פיגול ונותר וטמא שבללן ואכלן פטור דמבטלן זה את זה ע"ש א"כ ה"ה אם רוב העולם אינם רוצחים וכדומה מבטלין זה את זה דעכ"פ רוב העולם אינם רוצחים, אבל אם עוברים רובם על לאו אחד אזי לא שייך עוד ביטול וזהו שהעולם נידון אחר הרוב היינו עבירה מסוג אחד עכ"ד. וזהו שאמר הקב"ה לכח כי מלאה הארץ חמס מסוג אחד ולא שייך ביטול לכן והנני משחיתם. והבן:

לג) עשה לך תבת וכו' ואיתא במסורה עשה לך שתי חצוצרות, ונ"ל עפי"ד המפורשים לפרש מאיבי תחכמני, דיכולים ללמוד איך לעבוד את השי"ת במסנ"פ בראות עבודות הרשעים במסנ"פ להרע, וזש"א יעקב אבינו עם לבן גרתי ברש"י ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים, היינו לעשות במסנ"פ כמותו וז"פ ויבא עמלק וכו' ברפידים ואחז"ל ללמד שרפו ידיהם מן התורה והמצות, דאחז"ל דבא ד' מאות פרסה להלחם עם ישראל ולא חס על טורח הדרך למען רשעתו, ומזה למדו כי עבודתם הי' ברפיון ידים כנגד עבודת עמלק עכ"ד, והכה איתא באוהב ישראל ז"ל שמעתי בשם הה"ק הר"ר בער ז"ל שאמר אלו הדיבורים עשה לך שתי חצוצרת, נוטריקין שתי חצי צורות עכ"ד

הק', וראיתי בקדושת יו"ט לכ"ק דו"ז הגה"ק ז"ל, לפרש עפי"ד חז"ל קידושין [כ"ח ע"א] דלעולם יראה אדם א"ע חציו חייב וחציו זכאי וכו' עשה מצוה אחת אשרי לו שהכריע א"ע ואת העולם כלו לכף זכות עשה עבירה אחת וכו' ע"ש וז"פ עשה לך שתי חצי צורות שידמה שחציו זכאי וחציו חייב, ואז יראה לעבוד את השי"ת בכל לב ונפש שיכריע לכף זכות עכ"ד דפח"ח, ולפי"ז מובן המסורה הנ"ל דכ"ז שהי' כח עם דור המבול הי' לו ממי ללמוד לעבוד את השי"ת דמאיבי תחכמני כנ"ל, אבל כאשר ראה שהשי"ת מצוה אותו לעשות התבה וכולם יאבדו, דאג שלא יהי' לו ממי ללמוד לעבוד את השי"ת בכל לבבו במסנ"פ לכן אמרה המסורה עשה לך שתי חצוצרות כנ"ל שתי חצי צורות שיחשוב שהעולם חציו זכאי וחציו חייב ואם עשה מצות אחת מכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות ואם עשה עבירה וכו' ועי"ז יעבוד השי"ת בכל לב. והבן:

לד) צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים, ונ"ל דראיתי לפרש צהר תעשה וכו' עפימש"א חז"ל צדיקים מהפכין מדה"ד למדה"ר ועושים מתיבת צרה תיבת צהר להאיר וזש"א הקב"ה לכת צהר תעשה לתבה היינו לתיבת צרה תעשה שיהי' צהר ואל אמ"ה ר"ת אלקים מדות הדין תכלנה מלמעלה ע"י שתכלה מדה"ד מלמעלה היינו בשמים ודפח"ח, אמנם הלא מבואר לעיל אות י"ג דכח הי' בעל תשובה ואי אמרינן דבע"ת עדיף מצדיק שפיר יכול בע"ת ג"כ להפך מדה"ד למדה"ר, אבל א"נ דצדיק עדיף א"כ לא יכול כח להפך מדה"ד למדה"ר, והנה בתפארת יונתן כתב לפרש ופתח התבה בצדה תשים עפי"ד הש"ס מנחות [כ"ט ע"ב] דמש"ה יש לו לאות ה' פתח קטן מן הצד לקבל בע"ת, ופריך הש"ס ולעיול בהך פתח דלמטה ומשני דלא מסתייעא דהבא לטהר מסייעין לו לכן עשה הקב"ה פתח קטן בפני עצמו למעלה מהפתח דלמטה וה"ט דצדיק נכנס בפתח דלמטה ובע"ת בפתח דלמעלה דגדולים בע"ת מצדיקים דבמקום שבע"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד וזש"א הקב"ה ופתח התיבה היינו הפתח של תיבות אות ה' בצדה תשים להורות דבע"ת עדיף מצדיק עכדפח"ח ולפי"ז מובן ההמשך צהר תעשה לתיבה כנ"ל להפך מדה"ד לרחמים, ואל יפלא בעיניך הלא אתה בע"ת אמר לו הקב"ה ופתח התיבה בצדה תשים שהיא למעלה מפתח דלמטה דנשמע מזה דבע"ת עדיף מצדיק, ע"כ תיכול לעשות מצרה צהר כנ"ל. ודו"ק:

לה) ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ והקמותי את בריתי אתך ובאת אל התבה ונ"ל עפי"ד מוחז"ל בישמח משה לפ' הפ' ויאמר ד' אמחה את האדם וכו' ונח מצא חן בעיני ד' דהנה גם מדה"ר הסכים למדה"ד לכן כתיב ויאמר ד' אמחה וכו' דהוא

מדה"ר והרי קיימ"ל בדיינים דאם אמרו כולם חייב הוא זכאי, והרי השי"ת שומר ג"כ את התורה ומדוע הביא את המבול, ולכן אמרה תוה"ק ונח מצא חן בעיני ד' א"כ הי' קצת זכות בעולם ול"ה כולו חייב לכן יצאו דור המבול לחייב עכ"ד הנחמדים, [וכ"כ אמר הקדושת לוי ז"ל לפ' באין מליץ יושר מול מגיד פשע א"כ הוה כלו לחובב, תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט דהדין כלו חייב זכאי, וצדקינו במשפט המלך המשפט דגם הקב"ה שומר משפט תוה"ק ודפח"ח [ועי' בחוות יאיר דמבואר להיפך דבבי"ד של מעלה אינו חייב רק בכלו חייב ע"ש] והכה בכזה"ק כ' לתרץ דלמה נאמר המבול מים כפל, עפי"ד המדרש דנשתנה סדרו של עולם דהמטר יורד ואח"כ התהום עולה, והכא הי' להיפך כמו שכ' נבקעו כל מעינות תהום וכו' והדר וארובות השמים נפתחו, וידוע דמים התחתונים הי' רותחים והעליונים צוננים ומים התחתונים שהי' רותחים נקראים מבול מפני שבלו את הכל לכן כ' מבול מים דמקודם בא מים התחתונים ואח"כ העליונים וע"ש בד"ה אם דמים העליונים הוא מצד מדה"ר והתחתונים מצד מדה"ד וסדר העולם מתחלה בא הגשם מלמעלה מדה"ר ואח"כ נמשך אחריו מים התחתונים מצד מדה"ד ונתבטל מדה"ד במדה"ר, וכאן הי' להיפך כי באו מים מלמטה מדה"ד ואח"כ בא מים העליונים מדה"ר ונתבטל במדה"ד לכן אמרו חז"ל שבדור המבול נתהפכה מדה"ר למדה"ד עכ"ד הנחמדים ע"ש, ולפי"ז נבוא לביאור הפ' ואני הנני מביא את המבול מים, מקודם יבוא מים התחתונים ואח"כ העליונים א"כ יתבטל מדה"ר שיהי' כולו מדה"ד כנ"ל, א"כ יהי' כלו חייב וקיימ"ל כלו חייב זכאי דהא הקב"ה שומר את התורה, ולכן אמר הקב"ה והקמותי [באבן עזרא ואקיים] את בריתי [התורה שנקראת ברית] אתך ובאת אל התבה, ר"ל עמך בזה שאתה תנצל ואיכא עוד קצת זכות בעולם כדברי מוחז"ל הנ"ל. ודו"ק ונכון:

לו) עויל"פ הנני מביא את מבול מים וכו' לשחת כל בשר וכו' ובאת אל התבה וכו', עפי"ד הכזה"ק הנ"ל דהמבול הי' מים התחתונים מדה"ד והמים העליונים הי' מדה"ר, ונתבטל מדה"ר במדה"ד ונתהפכה גם מדה"ר לתדה"ד כנ"ל, והכה בתו"ת כ' על מחז"ל שכל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין, שכל גדול הדור ששקול נגד הדור כולו הקב"ה נותן כל הדור תחת מדה"ר וגדול הדור בחלקו של מדה"ד וזהו הענין של רחב"ד. אך הקשה א"כ למה לא נענש כח שיהי' בחלקו של מדה"ד והעולם כולו יתקיים במדה"ר, ותירץ דנתהפך אז מדה"ר למדה"ד ולא הי' מדה"ר כלל ע"ש. ולפי"ז מובן הפ' הנני מביא מבול מים א"כ נתהפכה מדה"ר למדה"ד כנ"ל וזהו לשחת כל בשר ובאת אל התבה אתה וכו' כיון דליכא מדה"ר כלל בעולם כדברי התו"ח הנ"ל. והבן:

לז) ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רות חיים ותיבות רוח חיים כמיותר, וכ"ל בדרך צחות עפי"ד התכלת מרדכי לפרש דברי הרש"י ואני הנני מביא הנני מוכן עפיד"ק של הגה"ק שר שלום מבעלז ז"ל, שביאר דברי הש"ס ריש מגילה על העץ אשר הכין לו תנא לו הכין הכוונה דענין הכנה לא שייך אלא למצוה ולא לעבירה לתלות את מרדכי, ולזה תנא לו הכין לתלות את המן והוה דבר מצוה עכדה"ק, והנה אחז"ל דאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה אלא ברשעים שנתמלא סאתן דמצוה לאבדם כמבואר בזוה"ק, ולכן אמר הקב"ה ואני הנני וכו' דהוה מצוה, ולכן כ' רש"י הנני מוכן כי במצוה שייך הכנה ודפ"ח ונודע כי פ"א אמר כ"ק מוח"ז רבינו הדברי חיים ז"ל שאין מצוה לקבור ולאבד את הרשעים והראי' כי אחז"ל כשיצאו בכ"י ממצרים הי' בלא מצות רק פסח ומילה, הלא בג' ימי אפלה קברי את הרשעים ומוכח שאין זה מצוה, והשיב לו בנו כ"ק דו"ז הגה"ק מגארליץ ז"ל דשם הי' רשעים מתים אין מצוה לקברם אבל רשעים חיים מצוה לקברם שלא ישחיתו לכלל ישראל ודפח"ח, וזש"א ואני הנני שהקב"ה מייחד את שמו על המבול יען שמצוה הוא לשחת כל בשר אשר בו רות חיים דרשעים אשר הם חיים מצוה לאבדם מעל פני הארץ. והבן: לא) ואני הנני מביא את מבול וכו' ובאת אל התבה וכו' ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה, ונ"ל ההמשך דנודע הקו' בענין הידיעה והבחירה הא השי"ת יודע הכל א"כ הידיעה מכריח לאדם על טוב או רע ומדוע איכא שכר ועונש, ואמר הרמב"ם ז"ל לתרץ כי לא מחשבותי מחשבותיכם ושנים כאחד אמיתיים השי"ת יודע והבחירה חופשית עכ"ד והנה בתפארת יהונתן כ' הא דאמר ה' להביא שנים מכל ובסוף אמר להביא שבעה יען דאין ידועות השי"ת מכרחת והבחירה חופשית א"כ שמא יטמאו בני אדם עד עת ביאת התבה לכל הבהמות ויהי' אסורין להקרבה דנעבדו בהן עבירה לכן לא צוה רק לשנים לקיום המין אבל בעת בואם לתיבה ונודע שנשארו הרבה שלא נעבדו בהן עבירה צוה השי"ת ליקח שבעה להקרבה ע"ש. ולפי"ז מובן ההמשך ואני הנני מביא את התבול וכו' לשחת כ"ב וכו' ובאת אל התבה, דאיכא עונש לדור המבול ושכר לכח לבוא להתבה, כי הבחירה חופשית. ומה"ט תיקח רק שנים מכל דהבחירה חופשית שמא יטמאו את הבהמות כנ"ל. והבן:

לט) ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה וכו' ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והי' לך ולהם לאכלה, וכ"ל ההמשך עפי"ד התפארת יהונתן ז"ל דכל בשר הורה לנו כי צוה ד' לכח להכניס עמו מבעלי חיים שאין בו עצם רק בשר לבד והקשה הא מבואר בחולין [נח] דכל שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חודש ע"ש א"כ למה יכנוס בע"ח שאין בו עצם לקיום המין הא המבול הי' י"ב חודש ולא ישארו חיים ע"ש,

ונ"ל עפימש"כ המפורשים דאם הי' נח צריך להכין מזון על כל השנה אפילו מאה תיבות ג"כ ל"ה די דיש חיות גדולות פילים וראמים אך השי"ת שלח ברכה בהמזון ואינו חל רק אם יש מעט כמש"כ הזוה"ק הובא בטו"ז סי' תר"ע ע"ש וזה שאמר הקב"ה לנח ואתה קח לך מכל מאכל רק הצורך לך ואני אשלח הברכה והי' לך ולהם לאכלה עכ"ד, א"כ י"ל כיון דהמאכל יהי' ע"י ברכת השי"ת יש בנח המאכל הזה לתת חיות גם לבע"ח שאין בהם עצם להחיות יותר מי"ב חודש לכן אמר השי"ת להביא גם מבע"ח שאין בו עצם, ולפי"ז מובן ההמשך ומכל החי מכל בשר וכו' תביא אל התבה היינו אפילו מבע"ח שאין בו עצם לקיום המין כי יחי' יותר מי"ב חודש, וה"ט ואתה קח לך מכל מאכל רק עבורך והי' לך ולהם לאכלה ע"י הברכה ע"כ אפילו בע"ח שאין בו עצם יחיו יותר מיב"ח. והבן:

מ) ויאמר ד' לנח בא וכו' אל התבה וכו ומחיתי את כל היקום ובמדרש צדיק ד' צדקות אהב ישר יחזו פנימו זה כת וכ"ל דמדקדקים דלמה מתחלה מזכיר ד' רשעת הדור ומפלתם כי מלאה הארץ חמס והנני משחיתם ואח"כ מזכיר הצלת נח עשה לך תבת וכו' ואח"כ הזכיר תחלה הצלת נח בא אל התבה ואח"כ מפלת דור המבול ומחיתי, וכ"ל עפידחז"ל דגם נח לא הי' כדאי להנצל כי לא הי' צדיק גמור אלא כנגד רשעת הדור הי' צדיק, והנה נודע דברי הה"ק מסאוראן ז"ל לפרש ותמלא הארץ חמס עפי"מ שאיתא בכתבי האר"י הק' ז"ל דבשם כחש החי"ת הוא שורש הרע והשי"ן והנו"ן המה המתקה, וכן בשם סמא"ל הס"מ הוא השורש הרע והאל"ף למ"ד המה המתקה ובדור המבול פגמו כ"כ עד שלא נשאר רק חלק הרע החי"ת מכח"ש וס"מ מסמא"ל שהם אותיות אמ"ס וזהו כי מלאה הארץ חמ"ס, ולכן צוה ד' לעשות התבה ש' אמות ארכה לתקן השי"ן ונו"ן אמה רחבה לתקן הנו"ן ושלושים אמה קומתה לתקן הלמ"ד ואמה אחת למעלה לתקן האל"ף שיהי' לנח"ש המתקה ע"י השי"ן והנו"ן ולסמא"ל המתקה ע"י אל"ף למ"ד לכן כתיב ויעש כח ככל אשר צוה אותו א' היינו שתיקון כנ"ל עכדפח"ח, ולפי"ז י"ל דקודם שעשה התבה לא הי' צדיק גמור לכן מזכיר השי"ת תחלה דור המבול ואח"כ את נח דכנגדם הי' צדיק, אבל לאחר שעשה התבה ותיקון גדול עשה שיהי' המתקה לנח"ש ולסמא"ל הי צדיק גמור וראוי להצלה בפני עצמו ולא להעריך אותו כנגד הדור לכן מזכיר השי"ת קודם את כח ואח"כ את דור המבול, ומובן דאם האדם הוא צדיק גמור אזי יכול השי"ת ישר לראות פני הצדיק לא כן אם הוא רק צדיק כנגד הרשעים אזי מהצורך שיראה השי"ת מקודם את הרשעים ואח"כ לראות פני הצדיק כי לפי רשעת הדור הוא ג"כ צדיק, ובזה יל"פ הפ' הנ"ל כי צדיק ד' צדקות אהב ישר יחזו פנימו היינו שהשי"ת אוהב צדקות כזה שלא יצטרך לראות מקודם את פני הרשעים רק ישר יחזו פנימו היינו שיהי' יכול לראות

ישר על פני הצדיק כי צדיק הוא בלא הערכה כנגד הרשעים, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל בא אתה וכו' אל התבה שמזכיר מקודם את כח ואח"כ מזכיר דור המבול ומחיתי וגו' יען כי אותך ראיתי היינו אפילו בלא הערכה נגד הרשעים ג"כ אתה צדיק לפני וזהו כי צדיק ד' צדקות אהב היינו שאוהב צדקות כזה אשר ישר יחזו פנימו זה כח, שהי' יכול לראות ישר על כת ולא הי' צריך לראות מקודם את הרשעים, ודו"ק מא) עויל"פ המדרש הנ"ל בא אתה וכו' אל התבה כי צדיק ד' צדקות אהב, דאיתא בסה"ק דביאת נח להתבה הי' עונש להיות במאסר יען שהסכים עם מדה"ד שהי' בכחו לבטל מדה"ד דצדיק גוזר והקב"ה מקיים וזהו נחת רוח להשי"ת כמו שאמר רבינו הק' הנו"א ז"ל לפרש הכוי והנצח לחי העולמים. כי למלך בו"ד אם מנצחים אותו אינו לתפארת לא כן למלך מה"מ הקב"ה הוא תפארתו כמבואר בב"מ נ"ט ע"ב בתנורו של עכנאי, וזהו הכוי והנצח שיהי' הנצחון לכוי הוא אך לחי העולמים ולא לזולתו עכ"ד הק' הובא בישמח משה למוחז"ל ע"ש אבל נח הגם שידע שבכחו לבטל הגזירה חשב שאין זה לתפארת לנצח מלך בו"ד כש"כ למלך מלה"מ הקב"ה, אבל זה אינו דכל כח שנתן השי"ת לאדם בודאי נתן לו שיעשה ג"כ בפועל וכמו שכ' בנורא תהלות לפרש כי צדיק ד' צדקות אהב כי אינו דומה להצדיק שיש לו הכח ואינו עושה בפועל להצדיק שעושה גם בפועל ולז"א צדקות אהב היינו ב' צדקות צדקות הכח וצדקות הפועל עכ"ד, וזש"א המדרש דמש"ה הי' עונש לנח לבוא לתבה כי ד' צדקות אהב הכח והפועל ויען כי הי' לנח הכח לבטל הגזירה הי' לו לעשות בפועל לבטל הגזירה, והבן:

מב) בא אתה אל התבה כי אותך ראיתי צדיק לפני ותיבת לפני כמיותר, ונ"ל עפי"ד הבית שמואל אחרון דמשו"ה הי' נח צריך לבוא להתיבה להנצל בדרך הטבע ולא ניצל בדרך כס שלא כדרך הטבע הוא כיון שלא הי' צדיק גמור ע"ש, והנה איתא בזוה"ק הובא ג"כ ביער"ד ח"א דרוש ו' דצדיק גמור השכינה הולכת לפניו והוא אחריו כדי שיהי' יכול לראות השכינה הקדושה וצדיק שאינו גמור הוא הולך לפני' והשכינה אחריו כדי שלא לראות השכינה ע"ש, ולז"א השי"ת בא אתה אל התבה להנצל בדרך הטבע ולא תוכל להנצל בדרך נס שלא כדרך הטבע, כי אותך ראיתי צדיק לפני דוקא היינו צדיק שאינו גמור שהוא הולך לפני הקב"ה והקב"ה אחריו ע"כ מוכרח אתה לבוא להתבה, והבן:

מג) עי"ל עפיחד"א דמשו"ה לא נענש נח על שלא הוכיח את דורו יען שהי' עניו כ"כ וחשב שהוא גרוע יותר מבני דורו, ולכאורה קשה הלא ראה נח שהוא עומד לפני השי"ת ומדבר עמו ולא זכה לזה איש מבני דורו, אמנם ידוע דברי מרן מלובלין ז"ל על מאמר חז"ל [נדה ל' ע"ב] אפי' כל העולם אומרים עליך צדיק אתה הי' בעינך כרשע, ואמר הוא

ז"ל דאפי' אם יאמר נביא או מלאך ג"כ לא יאמין להם, ואפי' אם יזכה לעמוד לפני השי"ת והוא בעצמו יאמר לו שהוא צדיק ויהי' הכרח שיאמן אבל רק על אותו רגע שהוא עומד לפני השי"ת אבל רגע אח"כ שוב יהי' בעיני' כרשע, כי שמא חטא באיזה חטא והרהור, עכדה"ק ז"ל. וכ"כ גבי כח אף שראה את הקב"ה מדבר אליו ובודאי הוא צדיק אבל אעפי"כ אח"כ כשהלך מלפני הקב"ה שוב לא האמין בעצמו אם לא חטא כנ"ל וזש"א ויאמר וגו' בא אתה וגו' אל התבה ואל יקשה לך מדוע אין אתה נענש על מה שלא הוכחת את בני דורך כי אותך ראיתי צדיק לפני דייקא ר"ל כשעמדת לפני היית בעינך לצדיק אבל כשהלכת מלפני שוב היית בעינך כרשע, וע"כ לא הוכחת אותם מחמת עניוותך ואין מגיע לך עונש וע"כ בא אתה אל התבה והבן:

מד) ולפיד"ק של רבה"ק מלובלין ז"ל, יש לתרץ קו' המפורשים דאמר הקב"ה לנח כי אותך ראיתי צדיק לפני מדוע לא נאמר צדיק תמים, ולפי"ד א"ש דהא מבואר ברש"י דתמים היינו עניו א"כ בעת שדיבר עמו הקב"ה לא הי' יכול להיות עניו כי ראה שהש"י מדבר עמו, וזהו שאמר הקב"ה כי אותך ראיתי צדיק לפני היינו כ"ז שאתה עומד לפני א"א להיות לך תואר תמים. והבן:

מה) ויאמר וכו' בא אתה וכו' אל התבה כי אותך ראיתי צדיק לפני, תיבת לפני כמיותר ונ"ל דהקשו מדוע לא נתפס כח בעד עון הדור הא צדיק כתפס בעון הדור, וי"ל דזהו אם הדור מחזיקים את הצדיק לצדיק אבל כח שהי' מביזה בעיני הדור כמבואר במדרש שהי' קורין אותו זקן מבוזה ואמרו שעליו יבוא המבול א"כ לפי דעתם לא הי' נח צדיק לכן לא כתפס בעבורם, וזהו שאמר לו הקב"ה בא אתה אל התבה ואין נתפס בעון הדור, יען כי אותך ראיתי צדיק לפני לפני דייקא ולא לפניהם כי לפניהם לא היית צדיק ע"כ אין אתה נתפס בעבורם:

מו) ויאמר ה' לנח בא וכו' אל התבה כי אותך ראיתי צדיק לפני [וברש"י ולא נאמר צ"ת שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו] וכו' אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וכו' שנים שנים באו אל נח אל התיבה][וברש"י שבאו מאליהן] וכו' בשנת שש מאות שנה לחיי כח וכו' נבקעו כל מעינות וכו' בעצם היום הזה בא כח ושם וחם ויפת בני נח ואשת כח ושלשת בניו אתם אל התבה ובמסורה בעצם היום הזה בא נח וכו' בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ד' ממצרים. ונ"ל לפרש המשך הפ' והמסורה דהכה אחז"ל דביאת כח להתבה הי' בדרך עונש כי הרבה רוח והצלה לפני השי"ת להצילו בלא התבה וחטא במה שלא הקריב קרבן קודם המבול כמבואר בזוה"ק שנית שלא הוכיח דורו שיעשו תשובה דגם הוא חטא ועשה תשובה ונתקבלה תשובתו, שלישית חטא במה

שלא התפלל על דורו כמו אברהם על אנשי סדום כמבואר במדרש, אמנם האלשיך הק' ז"ל כתב דביאת נח להתבה לא הי' בדרך עונש כי צ"ת הי' והי' הכרח לבוא לתבה כי מי המבול הי' רותחין כתחז"ל ברותחין קלקלו וברותחין נדונו. והכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים ולא הי' לו הצלה אם לא בא להתבה עכ"ד, אמנם יש לומר דלא חטא נח כלל ובא אל התבה לא בדרך עונש אלא כדברי האלשיך ז"ל, דהנה איתא באור יקרות דמש"ה לא הקריב נח קודם המבול דהא אחז"ל שהשחית כל בשר אפילו בהמה וחי' שמשו שלא במינן ומבואר בזבחים דכל הקרבנות שנתערבו ברובע ונרבע פסולין להקרבה א"כ לא הי' יכול נח להקריב קודם המבול רק לאחר המבול דאמרינן בזבחים [קטז ע"א] דכל שהתבה קולטתו בידוע שלא נעבדו בהן עבירה עכ"ד. א"כ לפי"ז לא חטא נח במה שלא הקריב קודם המבול וגם במה שלא הוכיח לדורו לעשות תשובה ג"כ לא חטא לפי מש"כ ביד אבי שלום לתרץ איך נתקבלה תשובת כח הא בב"כ לא מהני תשובה, דה"ט דל"מ תשובה בב"כ דתשובה נמשכה מבינה ושם אין מגע עכו"ם אבל כח שהי' בן שש מאות שכה ואשתלים בששה קצוות שכל אחת כלול מעשר ועשר מעשר ועלה לשש מאות והי' לו אחיזה בבינה כמבואר בזה"ק ד"ה ר"ח ור"י ובהג"ה ובזהרי חמה, לכן הי' מועיל תשובה לכח ע"ש דפח"ח, א"כ לפי דבריו לא חטא כח במה שלא עורר את העם לתשובה דהא בב"נ לא מהני תשובה, וגם לא חטא במה שלא התפלל על דורו כמבואר בקדמונים דאינו מועיל תפלה רק אם יש עכ"פ עשרה צדיקים אבל כח עם כל בני ביתו לא היו רק שמנה אנשים א"כ א"א לומר דביאת נח לתבה הי' מפאת עונש אלא כדברי האלשיך הנ"ל דהכל מידי שמים חוץ מצינים ופחים ולא הי' לו הצלה אחרת רק ע"י התבה, והכה כ' בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ד' ממצרים ובמדרש מוציא אסירים בכושרות שהוציא הקב"ה בחודש ניסן שאין לו לא קרירות ולא חמימות ע"ש, ומזה הביא זקיני הגאון מופת דורו בעיר דוד ז"ל אות ר"ד ראי' כמד"א דהכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים דאל"כ למה לא יצאו בחודש אחר והשי"ת יצילם מקור וחום ע"ש, ולפי הנ"ל כבוא אל המכוון לבאר הפ' והמסורה הנ"ל ויאמר ד' אל כח וכו' בא אל התבה כי אותך ראיתי צדיק לפני ואין אומרים אלא מקצת שבחו בפניו א"כ הי' צדיק תמים ולא חטא כלל וכלל לא וביאתו להתבה אינו מפאת עונש אלא מצד שיהי' המים רותחין וזהו אנכי ממטיר וכו' ארבעים יום וברש"י כנגד יצירת הולד ובנזה"ק שקלקלו ברותחין ביצירת הולד ונדונו ברותחין אבל לא חטא כלל, והא דלא הקריב קרבן קודם המבול, משום דלא ידע אם לא נעבדו בהן עבירה רק כאשר קלטתו התבה וזהו שנים שנים באו אל התבה וברש"י שבאו מאיליהן ובנזה"ק כ' לפרש היינו דהבהמות שלא

נעבדו בהן עבירה באו מעצמם אל התבה והנעבדו לא באו והיינו שקולטתו התבה שבאו מאליהן ושלא קולטתו שלא באו מאליהן ע"ש פל"ב סי"ג ע"ש, וגם במה שלא עורר אנשי דורו לתשובה ג"כ לא וחטא דלב"נ ל"מ תשובה והא דנתקבלה תשובתו יען שהי' בן שש מאות שכה והי' לו אחיזה בבינה כדברי היד אבי שלום וזהו בשנת שש מאות שנה לחיי כת וכו' נבקעו וכו', וגם במה שלא התפלל עליהם ג"כ לא חטא כיון שלא הי' עשרה צדיקים רק שמנה וזה בעצם היום הזה בא כח ושם וחם ויפת בני נח ואשת נת ושלשת נשי בניו א"כ בין כולם לא היו רק שמנה צדיקים ועכצ"ל דביאתו להתבה הי' להנצל מפחים שהכל מידי שמים חוץ מצינים ופחים, ולראי' אתא המסורה בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ד' ממצרים דיצאו דייקא בחודש שאינו לו קר ולא חם ולא יצאו בחודש אחר כי הכל מידי שמים חוץ מצינים ופחים כדברי זקיני ז"ל הנ"ל. ודו"ק וב"ה הדבר נחמד: מז) שנים שנים באו אל כח אל התיבה וכו' ויהי' לשבעת הימים, וכ"ל ההמשך ונקדים דחז"ל סנהדרין [ק"ח ע"ב] ויהו לשבעת הימים מה טובם של שבעת הימים ששינה עליהם הקב"ה סדר בראשית שהיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח, מכל הבהמה הטהורה תיקח לך וכו' איש ואשתו אישות לבהמה מי אית לי' אמר ר"י מאותן שלא נעבדו בהו עבירה מנא ידע א"ר חסדא שהעבירן לפני התיבה כל שהתיבה קולטתן בידוע שלא נעבדו בהו עבירה רבי אבהו אמר מאותן הבאין מאליהן ע"ש. וקשה למה לא מפרש כסדר המקראות דמקודם נאמר מכל הבהמה וכו' איש ואשתו ואח"כ כתיב ויהי' לשבעת הימים, וראיתי בארץ חמדה לתרץ עפי"ד המדרש וברש"י ובתוס' דשנות המבול אין עולה למנין השנה, א"כ לא קשה הקושיא מנא ידע די"ל דלקח מהבהמות שנולדו היום שבודאי לא נעבדו בהו עבירה כמש"א בע"ז לענין פרה דבעיא שימור משנולדה כמ"כ שמר אותם ולא נעבדו בהו עבירה, וא"כ ממילא לא קשה ג"כ קו' הראשונה מה טובם של שבעת הימים דהא הי' מוכרח להמתין ז' ימים מהזמן שנאמר לי הדיבור ליקח הבהמות להתיבה יען דשנות המבול אין מן המנין והרי תיכף כשיצא מהתיבה יהי' צריך להקריב ולא יהי' יכול להמתין ז' ימים א"כ יהי' מחוסר זמן לזה לא נכנס להתיבה בשעת לקיחת הבהמות עד ז' ימים ושוב לא יהי' מחוסר זמן וא"כ שני הקושיות הקושיא מה טובם של שבעת הימים והקושיא מנא ידע לא קשה כלל, אך אחר שאמר דשינה סדרי בראשית שהי' החמה יוצאת במערב ושוקעת במזרח וכ' המהרש"א דהיינו שלא שמשו המזלות באותן שבעה ימים, והנה הטעם דשנות המבול אינו במנין השנים דלא שמשו המזלות א"כ גם באותן הז' ימים דלא שמשו המזלות ג"כ אינם במנין הימים א"כ בודאי הי' מוכרח ליקח מהנולדים קודם הז' ימים שלא יהי' מחוסר זמן, ושפיר פריך הש"ס

מנא ידע כיון שהדיבור הי' בז' ימים כדמוכח בקרא עכ"ד ונכונים מאוד. ולפי"ז מובן ההמשך שנים שנים באו אל נח אל התיבה וברש"י שבאו מאיליהן ובנזה"ק היינו שבאו מעצמם למען דעת שלא נעבדו בהו עבירה כדברי ר' אבוהו הנ"ל וזה הי' עפ"י כס שבאו מעצמם כמחז"ל. והנה לכאורה למה באו מעצמם הלא הי' יכול נח ליקח מהנולדים היום שלא נעבדו בהם עבירה. ולזאת אתא הסמיכות ויהי לשבעת הימים ששינה הקב"ה סדר בראשית שהיתה החמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח דלא שמשו המזלות באותן ז' ימים. א"כ הי' ההכרח ליקח מהנולדים מקודם הז' ימים שלא יהי' מחוסר זמן וקודם הז' ימים לא ידע עוד כח ליקח הבהמות דהדיבור הי' אליו בז' הימים א"כ לא ידע אם נעבדו בהו עבירה או לא ע"כ הי' ההכרח להנס שיבואו מאליהן. וזהו ההמשך שנים שנים באו מאיליהן, יען ויהי לשבעת הימים שלא שמשו המזלות בהשבעה ימים כנ"ל ודו"ק ונכון:

מח) ולפי"ז יש לתרץ קו' המפורשים על הזוה"ק שחשב לחטא לנח שלא הקריב קרבן קודם המבול, הא לא הי' לו באפשירות להקריב שמא נעבדו בהו עבירה דרק לאחר שקולטתן התיבה או שבאו מאיליהן להתבה ידע שלא נעבדו בהם עבירה. ולפי הנ"ל א"ש דהא הי' יכול להקריב קרבן קודם המבול מאותן שנולדו היום וידע שלא נעבדו בהם עוד עבירה ולשמור אותם עד הקרבה שלא יעבדו בהם עבירה עד ז' ימים שלא יהי' מחוסר זמן, דהא אז שמשו המזלות ואחר עבור ז' ימים הי' יכול להקריב קרבן. והבן:

מט) ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו במסורה כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ד תטהרו. ונ"ל דמבואר במדרש דנשתנה סדרו של עולם דמטר יורד משמים ואח"כ התהום עולה והכא הי' להיפך כמו שכ' נבקעו כל מעינות תהום ואח"כ וארבת השמים כפתחו ע"ש וה"ט דאיתא דמים דלמטה בא עבור העונש שחטאו בין אדם לחבירו למטה והמים עליונים עבור שחטאו בין אדם למקום עכ"ד. והנה מבואר ביומא [פ"ה ע"ב] דיוה"כ מכפר על עבירות שבין אדם למקום ולא על עבירות שבין אדם לחבירו ומבואר בפר"ח סי' תר"ה בשם מוהר"ש גרמיזאן ז"ל דאם נשארו עבירות שבין אדם לחבירו אזי יוה"כ אינו מכפר גם על העבירות שבין אדם למקום, דכ' כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ד' היינו אם עבירות רק לפני ד' בין אדם למקום. אבל אי איכא עבירות בין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר גם על העבירות שבין אדם למקום ע"ש, א"כ מבואר דעבירות שבין אדם לחבירו גדול מעבירות שבין אדם למקום ואין כפרה לעבירות שבאל"מ כ"ז שנשאר עבירות באל"ח לכן שפיר בא העונש מים דלמטה שהוא כנגד עבירות שבאל"ח דדין גרמא שלא יהי' כפרה על עבירות שבאל"מ ואח"כ בא העונש מים דלמעלה. ולפי"ז מובן

המסורה הנ"ל ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה העונש דלמטה עבור עבירות שבין אדם לחבירו ואח"כ וארבת השמים נפתחו בא העונש דלמעלה עבור העבירות שבין אדם למקום, יען כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ד' היינו אז יוה"כ מכפר אם ליכא עבירות רק לפני ד' שבין אדם למקום אבל אם נשארו עבירות שבין אדם לחבירו אזי יוה"כ אינו מכפר גם על העבירות שבין אדם למקום, א"כ עבירות שבין אדם לחבירו הגורם שאין כפרה על החטא שבין אל"מ לכן שפיר מתחלה נבקעו כל מעינות תהום רבה ואח"כ וארבת השמים כפתחו:

כ) ויבא נח וכו' אל התיבה ובזוה"ק ר"ח פתח ואמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ד' וכ"ל דאיתא בסה"ק לפרש הפסוק הנ"ל דאם יסתר איש במסתרים היינו להתבודד בינו ובין קינו לעבוד את השי"ת בסתר שלא יתודע לאיש כי הוא עובד ד' אז הקב"ה מגלה צדקתו שיראו כל העולם כי איש צדיק הוא, וזהו ואני לא אראנו וכי אני לא אגלה אותו כאם ד' עכ"ד, והכה כח הי' עובד ד' בסתר ולא הכירו אותו אנשי דורו כמבואר במדרש שאמרו אם יבוא המבול לא יבוא רק על כח אבל כאשר בא להתבה שכבר דחפו המים אותו והי' אנשי דור המבול רצים לכנס להתיבה והי' דובים ואריות שלא הניחו אותם לכנס אזי ראו צדקתו של כח, וז"פ ויבא נח אל התיבה אבל יתר אנשי דורו לא הי' יכולין לכנס נתקיים אז אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו כי ד' הראה להדור צדקת נח:

נא) ויבאו אל נח אל התיבה שנים שנים מכל בשר וכו' ויסגר ד' בעדו, ונ"ל ההמשך עפי"ד התפארת יהונתן דמכל בשר הורה לנו דהא אחז"ל כל שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חודש וכאן הי' המבול י"ב חודש אפ"ה הכנס בתבה מכל בשר שאין בהם עצם לקיום המין, יען כי לא שמשו המזלות בימי המבול ע"כ לא הי' נחשב הזמן לכלום והי' נשארים חיים עד אחר המבול ע"ש. וכ"ז נכון למד"א במדרש דלא שמשו המזלות, והנה מבואר ביד יוסף הקדמון דה"ט דמד"א דלא שמשו המזלות במבול דס"ל דנבראו המזלות בשביל התחתונים להאיר להם וממילא כשבטלו התחתונים למי יאירו ע"ש. והנה לכאורה הי' מקום לומר דשמשו המזלות להאיר לנח אמנם הד"ב לפי"ד האר"י הק' ז"ל שענין ההסגר לנח הי' דוגמת עובר הניתן במעי האם שלא יראה אור כי הי' צריך נח להחזיר א"ע ולהתחדש בסוד עיבור ולידה ולזה ויסגר ד' בעדו עכדה"ק א"כ שפיר ס"ל להמד"א דלא שמשו המזלות דכח לא יראה אור והדיר יתבטל א"כ למי יאירו ולפי"ז מובן ההמשך ויבאו שנים שנים מכל בשר היינו אף שאין להם עצם מ"מ יחיו י"ב חודש כיון דהמזלות לא ישמשו דנבראו רק להאיר להתחתונים וממילא כשבטלו התחתונים למי יאירו ואין

לומר שיאירו לכח. ולזאת אמרה תוה"ק ויסגר ד' בעדו דוגמת עיבור הניתן במעי אם שלא יראה אור א"כ לא ישמשו המזלות לכן באו שנים מכל בשר אף שאין בו עצם:
נב) ויסגור ד' בעדו ויהי המבול ארבעים יום וכו' חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ונ"ל ההמשך עפי"ד ש"ב הישיע"ק ז"ל לפרש המדרש כי מלאה הארץ חמס שנאו בשער מוכיח זה כח שהי' מוכיח בני דורו ולפי שפשטו ידיהם בגזל נימוחו וכ' לתרץ הסמיכות דבמדרש איתא כי השחית כל בשר יש אומרים שחטאו בעריות שאפילו חי' ועוף נזקקין לשאינן מינן וי"א שחטאו בגזל שאפילו חי' ועוף חומסת וטורפת ובזוה"ק כ' דמש"ה לא הי' נח מיגן על דורו לפי שלא הקריב קרבן קודם המבול ורק אחר המבול הקריב לכפר על הדור ובמדרש איתא דלא נחשב נח לצדיק גמור לפי שאת האלקים התהלך נח להבודד בינו בין קונו ולא הוכיח אנשי דורו, ומבואר בזבחים דמשו"ה הי' יכול נח להקריב קרבן ולא חשש שמא הוא רובע ונרבע דכל שקולטתן התיבה בידוע שלא נעבדו בהו עבירה, א"כ לא חטא נח במה שלא הקריב קרבן קודם המבול דהא לא ידע אז שלא נעבדו בהו עבירה וצ"ל דלא השחיתו דרכם בעריות רק בע"ז וראוין להקרבה ולמד"א כי השחית וכו' בעריות צ"ל דחטאו של כח הוא בשביל שלא הוכיח את בני דורו, ולפי"ז יבואר המדרש שנאו בשער מוכיח זה נח שהי' מוכיחם וא"כ צ"ל שהי' החטא משום שלא הקריב קרבן וא"כ צ"ל דלא השחיתו בעריות דאל"כ לא הי' אפשר להקריב דנעבדו בהו עבירה, וע"כ משום שפשטו ידיהם בגזל נימוחו עכ"ד דפח"ח ולפי"ז למד"א שהוכיח כח אנשי דורו הי' חטא דור המבול שפשטו ידיהם בגזל אבל למד"א שלא הוכיח אותם א"כ הי' החטא של נח בזה שלא הוכיח אותם ולא במה שלא הקריב קרבן דיכולים לומר שחטאו בעריות והשחית כל בשר ג"כ והי' אסורין משום רובע ונרבע ומבואר באלשי"ך ובתולדות ז"ל הענין ההסגר דכ' ויסגר ד' בעדו משום שהי' יושב בביתו סגור ומסוגר ולא הוכיח אנשי דורו לכן ויסגור ד' בעדו לכפר עונו ע"ש. ומבואר ברש"י לעיל דמש"ה הי' המבול ארבעים יום כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרם לציור צורת ממזירים וע' בנזה"ק באריכה א"כ לפי"ז הי' חטאם בעריות שהי' הבנים ממזירים ומבואר במגלה עמוקות מז' ז"ל דמש"ה גברו המים חמש עשרה אמה יען שחטאו בעריות ופגמו ביו"ד שבאיש ובה"א שבאשה ונשאר אותיות אש מש"ה הי' המבול רותחין, ולזה גברו המים חמש עשרה אמה כי השם י"ה שהוא חמש עשרה עשה בהם משפט עכדה"ק, ולפי"ז מובן ההמשך הפ' ויסגר ד' וה"ט כנ"ל שלא הוכיח את דורו א"כ י"ל דמש"ה לא הגן כח על הדור ולא משום שלא הקריב קרבן דלא הי' יכול להקריב משום חשש רובע ונרבע דהשחיתו דרכם היינו בעריות א"כ נשמע כמד"א דחטאו בעריות לכן אמרה תוה"ק ויהי

המבול ארבעים יום יען שחטאו בעריות ויולדו להם ממזירים כנ"ל, ע"כ שפיר חמש עשרה אמה גברו המים משום דחטאו בעריות ופגמו בשם י"ה עשה השם י"ה משפט כנ"ל ודוק ונכון:

כג) חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים וכו' מכל אשר בחרבה מתו וברש"י ולא דגים שבים ע"ש וכ"ל דאיתא ב' טעמים דמתו כל הבעלי חיים א' דנבראו כולם לכבוד האדם ובאבוד האדם נאבדו גם המה כדאיתא בסנהדרין [קח ע"א] אדם חטא בהמה מה חטאה אלא משום דנברא בשביל האדם עכשיו שחטא בהמה למה לי ע"ש א"כ לפי"ז ה"ה דדגים ג"כ מתו דג"כ נבראו בשביל האדם. וטעם שני דגם הבעלי חיים חטאו ואבדו בעונם ע"ש וכ' בנזה"ק אף שאין לבעלי חיים דעת לחטוא מ"מ באשר האדם השחית דרכו בעריות ע"כ נשחתה הארץ בהתגברות התאוה ונתקלקל ג"כ טבע האויר עד שכל הבעלי חיים התאוו תאוה להשחית דרכם שלא במינם, וזה לא הי' אלא בארץ ישוב ולא במים לכן לא חטאו הדגים ע"כ לא מתו עש"ה א"כ לפי"ז א"כ דנאבדו דור המבול יען שהשחיתו דרכם בעריות י"ל שפיר דהדגים לא מתו אבל א"כ דחטאו בע"ז ושפכ"ד שאין בא מצד תאוה אלא מצד גופם הרע כמש"כ הכזה"ק שם א"כ אין מקום לומר שגם כל הבע"ח השחיתו דרכם ועכצ"ל דמשו"ה נאבדו יען כי באבוד האדם נאבדו גם הם כנ"ל א"כ הדגים שבים ג"כ מתו והנה באות הקדום הבאתי דברי ז' החג"ס ז"ל הטעם דגברו המים חמש עשרה אמה יען שחטאו בעריות ופגמו ביו"ד שבאיש וה' שבאשה וכשאר אותיות אש ומשו"ה נדונו ברותחין א"כ הי' חסר י"ה יו"ד מהאיש וה' מהאשה ולזה גברו המים חמשה עשר אמה כי השם י"ה עשה משפט דור המבול עכדה"ק ולפי"ז א"ש ההמשך חמש עשרה אמה גברו המים א"כ מוכח דחטאו בעריות וממילא יש לומר דהיינו טעמא דנאבדו כל הבע"ח דהאויר נתקלקל וחטאו המה ג"כ ולא מטעמא דנבראו בשביל האדם ובאבודו נאבדו גם המה (כקו' הנזה"ק שם דאף דנבראו בשביל האדם מ"מ אם כבר נבראו למה יאבדו הא הקב"ה חס על כל ברי') א"כ לפי"ז י"ל דדגים לא מתו דלא השחיתו דרכם כי היו במים דלא נתקלקל רק האויר כנ"ל, וזהו מכל אשר בחרבה מתו וברש"י ולא הדגים נד) וימח את כל היקום וכו' וימחו מן הארץ וישאר אך כח בבעה"ט וישאר אך כח אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות לומר שאף עוג נשאר אך כח בגימטריא עוג עכ"ל ונ"ל דאיתא במדרש הובא בי"מ למוח"ז הגה"ק ז"ל דשמו של כח הי' מנחם על שם שזה ינחמנו וכו' אך הכתוב העלים שמו העצם מפני הכשפים שהיו דור המבול מכשפים לכן נקרא שמו כח ע"ש א"כ יקשה לאחר שימח את כל היקום וימחו מן הארץ הי' מהראוי לקרוא לו בשם העצם מנחם ולא נח אמנם הד"כ דהא נשאר עוג מדור המבול

שהי' ג"כ מכשף לכן נקרא שמו כח גם לאחר המבול ולפי"ז יובן הבעה"ט דכתיב וימת את כל היקום וימחו מן הארץ וישאר אך כח ולכאורה קשה למה נקרא כעת כח ולא מנחם ולזה אמר הבעה"ט אך כח בגימטריא עוג שאף עוג נשאר לכן הי' נקרא כח ולא מכחם. ודו"ק ונכון:

נה) ולפי"ד המדרש הנ"ל יש לפרש המשך הפ' ויקרא את שמו כח לאמר זה יכחמנו וכו' ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו וברש"י אף בעילת בעל אף הזכר והבהמה ע"ש. דהנה באור יקרות כ' לפ' הסמיכות בפ' משפטים מכשפה לא תחיה כל השוכב עם בהמה מות יומת. דברש"י הקשה למה לא נאמר מכשף לא תחיה וכ' לתרץ דאיתא בספרי קבלה דמכשף זכר נעשה ע"י שבא על הבהמה ומכשפה כעשה ע"י ריבוי דם נדה. ולפי"ז מובן הסמיכות מכשפה ל"ת ואי דיקשה לך אמאי לא נאמר מכשף ל"ת לזה אתא הסמיכות לתרץ דהא מכשף לא נעשה אלא ע"י שבא על הבהמה א"כ בלא"ה מגיע לו מיתה כי כל שוכב עם בהמה מות יומת, לכן כאמר רק מכשפה עכ"ד הנפלאים ולפי"ז מובן ההמשך ויקרא את שמו כח לאמר זה ינחמנו וכו' א"כ הי' מהראוי שיהי' נקרא מנחם על שם כי זה ינחמנו ולא נח ועכצ"ל כנ"ל דהכתוב העלים שמו מפני שדור המבול הי' מכשפים ע"י שבאו על הבהמה, וזהו ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו וברש"י אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה א"כ כיון שבאו על הבהמה כעשו מכשפים, לכן הי' נקרא כח ולא מנחם. ודו"ק ונכון: נו) עויל"פ דברי הבעה"ט וישאר אך כח שגם עוג כשאר דהנה איתא במדרש הובא ברש"י וישאר אך כח שאיחר מזונות לארי והכישו ונעשה בעל מום ע"ש, ומבואר בהקדמונים שהי' לו עונש שעבר על מצות עשה ליתן מזונות לבהמתו ע"ש, ולכאורה יש להעיר דהא מבואר במנחות [מ"א ע"א] דבלא עידן ריתחא אין עונש על העשה ע"ש בתוס' ונודע דהפנ"י ואכמ"ל] וא"כ הא לאחר שמתו לא היה עוד עידן ריתחא כמבואר בכזה"ק ואמאי נענש כח אולם הא כתיב אל זועם בכל יום וכמה זעמו אחז"ל רגע א"כ איכא בכל יום עידן ריתחא רגע חדא וברגע זו נענש כח. ולכאורה הא מבואר בברכות [ז' ע"א] ובאותיות דר"ע דמשו"ה אל זועם בכל יום כשאוה"ע רואין את החמה והלבנה משתחוין אליהם מיד הוא כועם ע"ש, א"כ כיון שכל דור המבול נימחו ולא נשאר רק כח ולא הי' אחד שיעבוד את הע"ז ולא הי' עידן ריתחא כלל ואמאי נענש כח. אמנם הד"נ דהא כשאר עוג שעבד את ע"ז והי' עידן ריתחא לכן שפיר נענש נח, ולפי"ז מובן הבעה"ט דכיון שנאמר וימח את כל היקום וכו' וימחו מן הארץ וישאר אך כח א"כ אמאי הכישו ארי, לכן אמר הבעה"ט דאך כח בגימטריא עוג שנשאר ומש"ה הכישו ארי דהי' עידן ריתחא. ונכון: נז) וימח את כל היקום וכו' מאדם עד בהמה וכו' וישאר אך כח ובמדרש

כח כשיצא מן התבה הכישו ארי ונעשה בעל מום ולא הי' ראוי להקריב קרבן והקריב שם בנו ע"ש. וכ"ל דאיתא בברכות [ס"א ע"א] דמש"ה כתיב מעיקרא אדם ואח"כ בהמה שהאדם קודם לפורעניות ע"ש וביארו המפורשים דה"ט דאדם קודם לפורעניות לפי"ד הש"ס סנהדרין [ק"ח ע"א] מאדם עד בהמה אם אדם חטא בהמה מה חטאה אמר הקב"ה כלום בראתי בהמה וחי' אלא בשביל האדם עכשיו שהאדם חוטא בהמה וחיה למה לי ע"ש, וס"ל דבהמה לא השחיתו דרכם ולא חטאה ורק מש"ה מתו ע"י שחטא האדם בהמה למ"ל א"כ עיקר העונש הוא לאדם לכן קודם האדם לפורעניות מש"ה כתיב אדם ואח"כ בהמה עכ"ד. והנה מבואר בבנין אריאל הטעם שהכישו ארי ונעשה בעל מום יען שלא הקריב כח קרבן קודם המבול לכפר על הדור כדאיתא בזוה"ק לכן שילם לו הקב"ה מדה כנגד מדה שנעשה בעל מום שלא יהי' יכול להקריב בעצמו ע"ש. והנה מבואר לעיל בשם המפורשים להצדיק את נח שלא הקריב קרבן קודם המבול דהא איכא חשש רובע ונרבע דפסולין להקרבה רק לאחר המבול הקריב דכל שקולטתן התבה בידוע שלא נעבדו בהו עבירה ע"ש א"כ לא הי' נח יכול להקריב קרבן קודם המבול מחשש שמא הוא רובע ונרבע ע"ש א"כ לפי"ז למה הכישו הארי. אמנם לפי מד"א הנ"ל דס"ל דלא השחיתו בהמה וחי' דרכם כלל וה"ט דנאבדו דכלום ברא השי"ת אותם אלא בשביל האדם עכשיו שחטא בהמה וחי' למה לי א"כ הי' כח יכול להקריב קרבן דלא השחיתו דרכם כלל ויען שלא הקריב ע"כ הכישו ארי להיות בעל מום מדה כנגד מדה כנ"ל, ולפי"ז א"ש המדרש וימח את כל היקום מאדם עד בהמה אדם מעיקרא ואח"כ הבהמה יען שלא חטאה הבהמה א"כ הי' יכול כח להקריב קרבן קודם המבול לכן וישאר אך נח במדרש שהכישו ארי שנעשה בעל מום כי שילם לו הקב"ה מדה כנגד מדה שיהי' פסול להקריב קרבן ודו"ק ונכון בס"ד:

נח) במסורה הלוך ושוב הלוך וגדול עד כי גדל מאוד הלוך ונסוע הלוך וחסור. ונ"ל עפי"ד המפורשים הובא ג"כ בייטב לב מכ"ק מוחז"ל פ' בראשית דהנה עינינו רואות אצל ירא ד' באמת אשר כל כמה שמוסיף והולך בעבדות השי"ת יותר נדמה לו שלא עשה עוד שום מצוה כתקונו ונדמה לו שבכל יום ויום הוא פוחת והולך בעבדות השי"ת, לא כן הפשוטי עם הוא להיפך ונראה להם שהמה מלאים מצות, וה"ט דמצוה בלא דו"ר אם כי רצונו לעלות למעלה אבל נדחית למטה בחזרה ולא פורחת לעילא לא כן מצוה הנעשית בדו"ר שהם תרי גדפין לפרוח המצוה בהם לעילא ולא נשארו למטה, לכן הירא ד' באמת שמצותיו פורחת לעילא ולא נשארו למטה נדמה לו שאין לו שום מצוה לא כן בעושה המצות בלא דו"ר שדוחים אותם לחוץ ונשארים למטה לכן נדמה

לו לאדם שיש לו הרבה מצות עכ"ד, (וכן ראיתי בשם צדיק א' לפרש [הפסוק יחזקאל כ] רבבה כצמח השדה נתתיך וכו' ותרבי ותגדלי ואת עירום ועריה, פי' רבבה אם תרצה לדעת אם נתרבה אצלך המצות הסימן הוא כצמח השדה נתתיך אם אתה כצמח השדה דכל שעולה יותר למעלה יוכפף ראשו יותר למטה אבל ותרבי במצות אבל עי"ז ותגדלי שתגדל בעניך הראי' כי את עירום ועריה בלא מצות כי לא פורחת לעילא ודפח"ח] ובתפארת שלמה ז"ל כ' דזה הי' ענין חטא דור המבול שכל המצות ומע"ט שעשו נדחו לחוץ ולא הי' להם עלי' למעלה וניטרפו בין החיצונים וזהו שאחז"ל דלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל היינו ע"י שגזלו הסט"א מהם כל המצות ומצאו כח לאבדם כי לא הי' בידם שום זכות להגן עליהם ודפח"ח [ולפי"ז יל"פ מחז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא הכוונה דאם המצוה לא נשארה בהאי עלמא ועלתה למעלה הקב"ה נותן שכר בעד המצוה אבל במצוה שנשארה למטה אין מגיע שכר בעדה וז"פ שכר מצוה בהאי עלמא היינו שהמצוה נשארה בהאי עלמא ולא פרחה לעילא ליכא על מצוה כזו שום שכר] והכה מבואר בכלי יקר פ' בהעלותך דענין הליכה שייך על תנועת הרגלים לבד המעתיק האדם ממקום למקום, אבל מ"מ קשור למקום אשר הלך משם, אבל נסיעה כוללת לגופו ומחשבתו שסר מהמקום שהי' ע"ש. ולפי"ז מובן המסורה הלוך ושוב אם מצות הולכות לעילא אבל ושוב ששולחים אותם בחזרה למטה אז נדמה לו לאדם שהוא הלוך וגדול עד כי גדל מאוד שהרי רואה כל המצות שהמה לפניו, אבל הלוך ונסוע אם המצות הלכו בדרך נסיעה היינו שזזו ממקומם מלמטה ונשארים למעלה, אז זה האיש הולך וחסור שנדמה כי בכל עת שהוא פוחת והולך שאין לו מצות יען כי הלכו ממנו ונשארים למעלה. והבן: נט) עויל"פ המסורה הנ"ל דהנה אחז"ל דהדרך ממעט את השם וכתבו המפורשים דממעט האדם בעבדות השי"ת ע"י הנסיעה כי יש לו ביטול תורה, וכ"כ מפרשים הפ' כי יהי' איש טהור ובדרך לא הי' היינו שיהי' איש טהור ובדרך שהוא בדרך ואינו יושב בביתו זה לא הי' היינו עוד לא הי' כזאת שישאר בטהרה עכ"ד, וכ"ז בפשוטי עם אבל הת"ת עובדי השי"ת הנוסעים ממקום למקום ומעוררים את אחב"י לתשובה והמה ממזכי את הרבים אז גדול ערכם מאוד ולפי"ז מובן המסורה הלוך ונסוע אזי האדם הלוך וחסור בעבדות השי"ת, אבל הלוך ושוב שהליכה הוא למען ושוב שיעשו בנ"י תשובה שעורר אותם לעבדות השי"ת, אז הלוך וגדול עד כי גדל מאוד עוד מתעלה למעלה:

ס) עויל"פ המסורה עפימש"כ בפ' בראשית אות [פ"ח] לפרש הפסוק והי' כי יבואו עליך הברכה והקללה, היינו שיבוא מקודם הברכה ברכת עוה"ז ואח"כ הקללה להיות עני

ואביון אז ישבור לבו ושבת על ד' אלקיך שיעשה תשובה ע"ש. וז"פ המסורה הלוך ונסוע ועשה עסקים גדולים ועי"ז הלוך וגדול עד כי גדל מאוד שנתברך בברכת עוה"ז, ואח"כ הלוך וחסור שירד עד למטה אז הלוך ושוב בטח יתעורר האדם לעשות תשובה. והבן:

סא) עויל"פ המסורה הנ"ל דעינינו רואות בצוק העתים דהאדם עושה כל התפעלות עבור הפרנסה הולך ונסוע ובכל יום ויום הוא פוחת והולך עד שנשאר בעירם ובחוסר כל, וזהו משום שחטא כמחז"ל הרעותי את מעשי קפחתי את פרנסתי אבל אם הי' עושה תשובה הי' מצליח דרכו לעלות למעלה על במתי הצלחה. וז"פ הלוך ונסוע האדם הולך ונסוע אבל הלוך וחסור בכל יום ממעמדו לכן אמרה המסורה הלוך ושוב שיעשה האדם תשובה ואז הלוך וגדול עד כי גדל מאוד:

סב) וישלח את העורב בסנהדרין [ק"ח ע"א] אר"ל תשובה ניצחת וכו' או שמא לאשתי אתה צריך, א"ל רשע במותר לי נאסר בנאסר לי לא כש"כ וברש"י במותר לי וז"ל אפילו באשתי אני אסור בני נח שם וחם ויפת עכ"ל ותמהו איזה שייכות לחשוב כאן את בני נח, ונ"ל דאיתא ב' טעמים דנאסר לנח לשמש בתבה א' משום דהעולם שרוי בצער עי' ביפ"ת, ב' מבואר בנזה"ק הטעם עפי"ד הזוה"ק פ' מקץ דבעת צרה שולט שורש הרע בעולם ובנים הנולדים הם מתפטמים ג"כ משורש הרע וקרובים לחטוא ע"ש והנפמ"ב בין טעם הראשון להשני דאי נימא כטעם הראשון הי' מקום לומר דהא דנאסר לנח לשמש בתבה היינו קודם שנאבדו מן העולם אבל לא בעת שליחות העורב שכבר נאבד זכרם של דור המבול והמים הי' הלוך וחסור א"כ לא שייך לומר דהעולם שרוי בצער הא כבר כלו מן העולם. אבל לפי טעם השני אסור לשמש כל הי"ב חודש שהי' שולט הרע בעולם כמבואר בבאמ"ח ז"ל ע"ש. א"כ נאסר לנח לשמש גם בעת שליחות העורב, ומבואר בכזה"ק עוד נפמ"נ בין הטעמים הנ"ל דאי נימא הטעם דהעולם שרוי בצער א"כ במקום מצות פו"ר כגון בחשוכי בנים מותר לשמש. אבל א"כ כטעם השני דהבנים הנולדים יהי' קרובים לחטוא אסור לשמש אפילו לחשוכי בנים ע"ש, והכה לא הי' לו לכח אלא שלשה בנים ולא בת א"כ עדיין לא קיים מצות פו"ר א"כ א"א לומר דנאסר לו לשמש משום דהעולם שרוי בצער דהא במקום מצות פו"ר מותר לשמש, ועכצ"ל כדהזה"ק דמש"ה נאסר דהבנים הנולדים יהי' קרובים לחטוא א"כ גם בעת שליחות העורב נאסר לו לשמש, ולפי"ז מובן דהרש"י במותר לי נאסר באשתי בני נח שם וחם ויפת הכוונה דהא לא הי' לו לנח רק ג' בנים ולא בת א"כ א"א לומר דנאסר לו לשמש משום דהעולם שרוי בצער וכעת שכבר נאבדו הותר לו דהא למצות פו"ר מותר לשמש, ועכצ"ל דנאסר

לו מטעם הזוה"ק א"כ נאסר לו גם כעת בעת שליחות העורב ושפיר אמר כח במותר לי נאסר. ודוק ונכון הוא בס"ד:

סג) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' והקמותי את בריתי אתך ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך, עפי"ד הרש"י האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו בתשמיש המטה והנה הקדמונים הקשו הא מבואר בפ"ק דתענית דחשוכי בנים מותרים לשמש בעת צרה והלא בני נח היו חשוכי בנים וגם נח לא הי' לו בת ולא קיים עוד מצות פו"ר והי' כחשוכי בנים ולמה נאסר להם התשמיש עי' בהרא"ם וביפ"ת ובנזה"ק מזה, ובנזה"ק כתוב לתרץ דהא דשרי לחשוכי בנים לשמש בעת צרה דאינו יודע מה יולד יום שמא ימות פתאום וישאר בלא זרע אבל גבי נח ובניו דלא שייך ה"ט דהא המה ישארו גם אחר המבול לכן נאסר להם התשמיש בתבה ע"ש, ויובן דבריו יותר עפי"ד הרמב"ן ז"ל וז"ל והקמותי את בריתי אמר ר"א לאות כי השם כשבע לו שלא ימות במבול הוא ובניו עכ"ל א"כ כיון דהיו בטוחים ע"י הברית דלא ימותו בימי המבול לכן נאסר להם שפיר התשמיש, ולפי"ז מובן הפ' והקמותי את בריתי אתך שלא ימותו בימי המבול לכן ובאת אל התבה אתה ובכך ואשתך דנאסר להם התשמיש אף שהיו חשוכי בנים כיון שלא ימותו בימי המבול יהי' יכולים להחיות זרע אח"כ. סד) ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה ובמסורה הוא טרף וירפאנו וכ"ל דאחז"ל דאלמלא שמרו ישראל ב' שבתות מיד הי' נגאלים, ונודע ד' ז' המהרש"א ז"ל עה"פ כי בחר ד' בציון או"ה למושב לו היינו כי יד על כס יה כביכול אין שמו וכסאו שלם כי נעלם ונטרף א' מכסא ו"ה משם הו"י וזש"א כי בחר ד' בציון אז אותיות או"ה למושב לו שיהי' שמו שלם וכסאו שלם כי ישוב א' לכסא ושם הו"י ב"ה וב"ש תתמלא תיבתו באותיות ו"ה עכ"ד ועי' בקדושת יו"ט מכ"ק דו"ז הגה"ק ז"ל לפרש והבל הביא גם הוא דאותיות הוא המה אותיות או"ה ע"ש והנה ראיתי בדברי שאול לפרש ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה לפמש"כ דו"ז הגאון היעב"ץ ז"ל ששמע שיש מופת לשמור את השבת מלבד הסמבטיון שכח בשבת מהיונה שהיונה אינה תולשת מן המחובר בשבת כי שומרת את השבת, וזש"א ותבא אליו היונה לעת ערב שהי' אז שבת כנאמר יונה מצאה בו מנוח ואיתא במדרש שהי' אז יום השבת והנה עלה זית טרף בפיה והיינו משו"ה באתה לעת ערב כי ביום שבת לא תלשה העלה רק לעת ערב ע"ש, ולפי"ז מובן המסורה ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה שלא תלשה בשבת המלמדת אותנו לשמור את השבת, ועי"ז יגאלינו השי"ת וזהו במסורה הוא טרף שנטרף אותיות הו"א אבל וירפאנו להגאל אותנו שישוב הא' להכסא ו"ה להשם הוי' ב"ה וב"ש במהרה בזכות השבת אכי"ר:

סה) ותבא אליו היונה וכו' והנה עלה זית טרף בפיה וידע כח כי קלו המים, ונ"ל עפי"ד המדרש והנה עלה זית טרף בפיה אמר לה אלו שבקתה אילן רב הוי מתעביד, וראיתי לפר עפימחז"ל עירובין [י"ח ע"ב] דאמרה היונה יהיו מזונותי מרורין כזית ויהי' מסורין ביד הקב"ה ואל יהיו מתוקין כדבש ותלויין ביד בשר ודם ע"ש, ואמחז"ל דישראל נמשלו ליונה ואם יאמר שא"א לו ללמוד בישיבה ולאכול אצל הבעלי בתים דיהי' מזונותי וכו' ואל יהי' מתוקין כדבש ותלויין ביד בו"ד, א"כ לא יגיע למעלות ת"ח וזש"א לה להיונה אלו שבקתה היינו לשיטה זו שלא ליהנות מבני אדם אזי לאילן רב מיתעביד להיות ת"ח גדול עכ"ד, וזש"א הכ' ותבא אליו היונה וכו' והנה עלה זית טרף בפי' שאמרה כנ"ל שא"א לו ללמוד בישיבה וליהנות מבני אדם וידע כי קלו המים היינו התורה ח"ו קל בעיני' דאם הי' חשובה אצלו הי' נהנה מבנ"א למען אילן רב יתעביד:

סט) ויצא כח ובניו ואשתו וכו' ויבן נח מזבח לד' וכו' ויעל עולות במזבח, ונ"ל ההמשך דהנה הקדמונים ז"ל מקשים הא השי"ת אמר לנח צא מן התבה אתה ואשתך ובניך וברש"י התיר להם תשמיש המטה א"כ למה כאמר ויצא נח ובניו ואשתו וכ' בנזה"ק לתרץ דאע"ג דהותר לו נמנע מתשמיש לנהוג בקדושה יתירה ע"ש. והנה הקדושת לוי ז"ל כ' לתרץ קו' התוס' שבת [פ"ז ע"א] דאחז"ל דמשה עשה מדעתו שפירש מהאשה שדן קו"ח ומה ישראל שלא דברה עמהם השכינה אלא שעה אחת אמרה תורה אל תגשו אל האשה אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי על אכו"כ, והקשו בתוס' דמאי קאמר מדעתו הא קו"ח מדאורייתא הוא ותירץ הוא ז"ל דבאמת ליכא קו"ח מישראל דגבי משה רבינו לגודל צדקתו הי' מצות פו"ר כמצות הנחת תפילין אלא לדעתו שהי' עניו ביותר לכן דן קו"ח וזהו מדעתו ודפח"ח א"כ קשה כח שהי' צדיק ובטח מצות פו"ר הי' אצלו כהנחת תפילין א"כ למה פירש מאשתו, אמנם יובן עפי"ד הזוה"ק וז"ל ויבן כח וכו' ויעל עולות אמאי קריב עולות וכו' וכח במה חב, אלא כח הרהר ואמר הא קב"ה גזר דינא על עלמא דיתחרב דילמא בגין דשזיב לי כל זכותא פקע לי ולא ישתאר לי זכו בעלמא מיד ויבן וכו' ויעל עולות עכ"ל א"כ שפיר פירש מאשתו יען שחשב שאין לו שום זכות א"כ אינו במדריגה כזו שיהי' פו"ר כהנחת תפילין ולפי"ז מובן ההמשך ויצא כח ובניו ואשתו אע"ג שהותר לו תשמיש מ"מ פירוש לנהוג בקדושה יתירה וזש"א ויבן וכו' ויעל עולות כדברי זוה"ק שלא נשאר לא שום זכות א"כ אינו במדריגה שיהי' נחשב אצלו פו"ר כהנחת תפילין לכן פירש מאשתו והבן ונכון בס"ד:

ע) כל רומש על הארץ למשפחותיהם יצאו מן התבה ויבן נח מזבח לד' וכו' ויעל עולות במזבח במדרש ר"י בר חנינה אומר עולות הקריבו בני נח [ולא שלמים] ונ"ל ההמשך

דהכה בסנהדרין [ק"ח ע"ב] אר"י למשפחותיהם יצאו ולא הם ע' במהרש"א והיטיב אשר דיבר הגרי"ב בגליון הש"ס שם לפרש דכיון דכ' כל הרומש וכו' והי' בריות שאין בהן עצם ומבואר בחולין [נ"ח ע"א] דאינן חיים י"ב חודש ומשפט המבול הי' י"ב חודש כמבואר במס' עדיות פ"ב מ"י ובמדרש א"כ איך יצאו מן התבה לכן אר"י משפחותיהם יצאו הנולדים ולא הם ודפח"ח והכה מבואר בתפארת יהונתן דלמ"ד דלא שמשו המזלות בימי המבול ולא הי' לא יום ולא לילה א"כ ליכא זמן כלל והי' יכולים לחיות גם הבע"ח שאין להם עצם יותר מי"ב חודש ע"ש א"כ עכצ"ל דר"י דאמר משפחותיהם יצאו ולא הם ס"ל כמד"א דשמשו המזלות בימי המבול והכה ר"ל ס"ל בסנהדרין [נ"ח עב] דעכו"ם ששבת יום אחד חייב מיתה דכתיב יום ולילה לא ישבותו וכ' בנהז"ק דס"ל לר"ל דשמשו המזלות בימי המבול א"כ אא"ל דקאי הקרא דלא ישבותו על העתים דלא ישתנו עוד דהא גם עד עתה לא נשתנו וע"כ דקאי על האדם דאם שבת חייב מיתה ע"ש והכה מבואר ביד שאול עה"ת מהשו"מ ז"ל דה"ט דס"ל לר"ל דבן כח ששבת חייב מיתה דאחז"ל יפה ת"ת עם ד"א שיגיעת שניהם משכחת עון וב"כ חייב בז' מצות לכן הטילה התורה עליו איסור לשבות ממלאכה כיון דס"ל כמד"א דאסור לבני כח ללמוד תורה צריך לעסוק במלאכה להשכיח עון ע"ש והנה מבואר בכזה"ק פל"ד דהיינו טעמא דמד"א דב"נ מקריבים עולות ולא שלמים משום דאיתא בזוה"ק ויקרא דעולה הוא מצד מדה"ד ושלמים הוא מצד מדה"ר וישראל נאחזים במדה"ר וב"כ נאחזים במדה"ד דישראל ע"י לימוד התורה דכ' בי' ותורת חסד על לשונה נאחזים במדה"ר אבל ב"כ דאסור לו ללמוד תורה ע"כ נאחזים במדה"ד לכן אין להם להקריב רק עולות דהמה מצד מדה"ד ולא שלמים שהמה מצד מדה"ר ע"ש דפח"ח ולפי"ז מובן המשך הפ' למשפחותיהם יצאו ולא הן דשמשו המזלות א"כ קרא דיום ולילה לא ישבותו קאי על אדם [ולא על העתים] שאסור לב"נ לשבות יום ולילה יען שאסור לו ללמוד תורה א"כ ב"נ כאחזים במדה"ד ולא במדה"ר לכן לא יקריבו עולות רק שלמים כנ"ל [וע' בירושלמי מגילה פ"א דגם הקרא כירק השדה וכו' נאמרה קודם הקרבה ע"ש וה"ה קרא דלא ישבותו] וזש"א ויבן כח מזבח וכו' ויעל עולות ובמדרש ר"י ב"ח אומר עולות הקריבו ב"נ דוקא עולות ולא שלמים וב"ה הוא דבר נכון:

עא) עוי"ל ההמשך למשפחותיהם יצאו מן התיבה ויבן נח מזבח וכו' ויעל עולות, עפי"ד הנ"ל דמשפחותיהם יצאו ולא הם דלא חיו י"ב חודש דס"ל דשמשו המזלות בימי המבול. והנה מבואר בנזה"ק פכ"ב ס"ב דמד"א דשמשו המזלות ס"ל כמד"א צהר תעשה לתבה היינו חלון לראות אבל למד"א דלא שמשו המזלות א"כ חלון למ"ל ע"כ ס"ל כמד"א צהר היינו מרגליות וכ"מ בירושלמי ע"ש. ונודע דברי המפורשים דמד"א חלון ס"ל דכח

לא חטא כלל והי' צדיק גמור ע"כ הי' לו חלון לראות במפלת שונאיו ומד"א מרגליות ס"ל דחטא ולא הי' צ"ג לכן לא הי' ראוי לראות במפלת שונאיו ע"כ לא הי' לו חלון ע"ש. והכה בזוה"ק חשב לחטא לנח שהקריב אחר המבול ולא קודם, אמנם באמרי נועם מהגה"ק מדזיקוב ז"ל המליץ טוב על כח שלא חטא כלל בזה דהנה המפורשים מקשים איך הקריב כח קרבן הא לא הי' ממשקה לישראל דנאסר לו אכילת בשר עד שאמר לו הקב"ה כירק השדה נתתי לכם את כל דהותר לי אז לאכול בשר כמבואר בסנהדרין [נט ע"ב] והקרבה היתה מקודם, אמנם לפי"ד הירושלמי הנ"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה וקרא כירק השדה וכו' נאמרה לכח קודם הקרבה א"כ כבר הותר לו בשר לאכילה והי' ממשקה לישראל, ולפי"ז ממילא לא חטא נח במה שלא הקריב קרבן קודם המבול דהא אז הי' אסור לו בשר באכילה והי' אסור לו להקריב דלא היה ממשקה לישראל עכ"ד דפח"ח. ולפי"ז מובן ההמשך למשפחותיהם יצאו ולא הן שמתו דשמשו המזלות א"כ אמרינן דצהר הוא חלון שהי' צדיק גמור ולא חטא נח כלל ואי נימא שחטא במה שלא הקריב קרבן קודם המבול לכן אמרה תוה"ק ויבן כח וכו' ויעל עולות וכו' כירק השדה נתתי לכם את כל ונאמרה קודם הקרבה והי' יכול להקריב דכבר הותר לו הבשר באכילה, אבל קודם המבול דלא הותר לו הבשר לא הי' יכול להקריב א"כ לא חטא לכן שפיר אמרינן דשמשו המזלות וצהר היינו חלון דהי' ראוי לראות במפלת שונאיו שהי' צדיק גמור ודו"ק:

עב) עוי"ל ההמשך כל רומש על הארץ למשפחותיהם יצאו מן התבה ויבן כח מזבח לד' ויקח מכל בהמה הטהורה ומכל עוף הטהור ויעל עולות במזבח, דהנה מקשים איך יצאו כל רומש על הארץ אפילו התולעים שאין בהם עצם הא כל ברי' שאין בה עצם אינו חי' י"ב חודש ומשפט המבול הי' י"ב חודש ועי' לז' המהרש"א ז"ל בסנהדרין [ק"ח ע"ב] למשפחותיהם ולא הן היינו שיצאו משפחה משפחה דהותר להם התשמיש ע"ש והבן] ובתפארת יהונתן כתב לתרץ למד"א דלא שמשו המזלות בימי המבול א"כ לא הי' זמן כלל ע"כ חיו יותר מי"ב חודש ע"ש, והכה ר"ל ס"ל בסנהדרין [כח ע"ב] דב"נ ששבת יום אחד חייב מיתה מקרא דויום ולילה לא ישבותו וכתב בכזה"ק דעכצ"ל דס"ל דשמשו המזלות בימי המבול א"כ אא"ל דלא ישבותו היינו שלא ישתנו עוד כמו שהי' בימי המבול דהא גם בימי המבול לא נשתנו שהי' יום ולילה דשמשו המזלות אבל למ"ד דלא שמשו המזלות א"כ י"ל דלא ישבותו קאי על העתים ולא על האדם ומותר לו לב"כ לשבות ע"ש והנה הבאתי [באות ע] בשם הדברי שאול הטעם דס"ל לר"ל ב"נ ששבת יום אחד חייב מיתה משום שאמרו חז"ל יפה ת"ת עם דר"א שיגיעת שניהם משכחת

עון וכיון דס"ל לר"ל דב"נ שלמד תורה חייב מיתה א"כ לא כשאר אצלו אלא לעסוק במלאכה להשכיח עון דבז' מצות חייב גם ב"נ ע"ש א"כ לפי"ז נמצא דלמד"א דשמשו המזלות קאי הא דויום ולילה לא ישבותו על האדם ועכצ"ל דב"נ אסור ללמוד תורה, אבל למ"ד דלא שמשו המזלות קאי הא דויום ולילה לא ישבותו על העתים ולא על האדם דמותר לב"נ לשבות ועכצ"ל דס"ל כר"מ דעכו"ם הלומד תורה הרי הוא ככה"ג דמותר לו ללמוד תורה ויפה ת"ת עם דר"א שיגיעת שניהם משכחת עון משו"ה מותר לו לשבות כמו ישראל, והנה ברש"י לעיל עה"פ מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה מכאן שלמד כח תורה דאל"כ מנא ידע איזהו טהורה, והקשו דלמא באו מאליהן אל התיבה וידע שהם טהורים, וראיתי בשמן ששון מהמ"א ז"ל שכ' דמוכח דלמד כח תורה מדכתיב ויבן כח הזבח לד' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח והקריב רק מן הטהורים ולא מן הטמאים יען דידע דאסר להקריב מן הטמאים דלא היה ממשקה לישראל מזה מוכח דלמד תורה ע"ש, ולפי"ז מובן ההמשך כל רומש על הארץ למשפחותיהם יצאו מן התיבה וחיו יותר מי"ב חודש ועכצ"ל כנ"ל דלא שמשו המזלות א"כ לא נשמע מקרא דויום ולילה לא ישבותו דקאי על האדם אלא אמרינן דקאי על העתים ומותר לב"כ לשבות ממלאכה ועכצ"ל דה"ט משום דמותר לו ללמוד תורה כנ"ל, לכן ויבן כח וכו' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל עוף הטהור ויעל עולות במזבח דלמד תורה וידע דרק מן הטהורים מותר להקריב ולא מן הטמאים. ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

עג) ויעל עלת במזבח וירח ד' את הריח הניחוח וכו' כי יצר לב האדם רע מנעריו, וכ"ל דנודע הענין של הקרבנות שעולה לריח ניחוח לד' דהאדם צריך לחשוב בעת הקרבה שמקריבין את האדם והוא הקרבן למסור כנפשו לד' כמבואר בקדמונים והנה המפורשים הקשו הא בהאדם כעבד עבירה שחטא ואיך יוכשר האדם לקרבן הא קרבן שנעבד בו עבירה פסול להקרבה, אולם הד"נ לפמד"א בב"ק [מ' ע"ב] דס"ל לרב בשור האצטדן היינו שלמדהו לנגח כשר למזבח דלא נחשב כנעבד בו עבירה דכיון שלמדהו לכך הוא כאנוס ע"ש, ולפי"ז כ' באו"ח הקדוש ז"ל לפרש הפ' לא אוסף לקלל וכו' כי יצר לב האדם רע מנעריו וברש"י משננער לצאת ממעי אמו נתן בו היצה"ר ע"ש ע"כ הוא כשור האצטדן שלמדהו לחטוא ואנוס הוא עכדה"ק. ולפי"ז מובן ההמשך ויעל עלת במזבח וירח די את ריח הניחוח דהאדם כשר להקרבה דהוא כשור האצטדן משום דיצר לב האדם רע מנעריו והיצה"ר מלמדו להרע א"כ הוא כאנוס:

עד) במסורה ואתם פרו ורבו ואתם תהי' לי ממלכת כהנים ואתם הדבקים בד' אלקיכם וכ"ל עפי"ד הבל"ע לפ' הפ' וכאשר יענו אותם כן ירבה דהנה דברים חשובים כגון זהב

ומרגליות טובות הוא מעט ודברים שאינם חשובים כגון ברזל וכדומה מרובים המה לכן באשר פרעה החזיק אותם לעבדים וענו אותם שהי' שפלים בעיניו א"כ שורת הדין נותן לפי שיטתו שיהי' פרים ורבים, וזהו כאשר יענו אותם כן ירבה ע"ש, א"כ ח"ו יאמר האדם כי לכן צוה ד' מצות פו"ר כי אינם חשובים בנ"י אמנם האמת כמו שמבואר בסה"ק דה"ט דצוה ד' בפו"ר יען כי השי"ת רוצה לדבק עמנו ואין השכינה שירה רק על ששים רבוא מישראל כמחז"ל, ולפי"ז כ' לפרש וימת יוסף וכל אחיו וכו' ובנ"י פרו וכו' דכ' אנכי ארד עמך מצרימה כי צדיק הדור שקול כששים רבוא לשרות השכינה עליו, וכ"כ הי' אצל יוסף ואחיו, אבל כיון וימת יוסף וכל אחיו ולא נשאר עוד צדיק בדור שיהי' חשוב כששים רבוא א"כ אין מקום להשראת השכינה ביניהם לכן עשה הקב"ה ובנ"י פרו וכו' ועי"ז שרתה השכינה ביניהם עכ"ד, ולפי"ז מובן המסורה ואתם פו"ר ולא מפני שאינכם חשובים אצלי וזה ואתם תהי' לי ממלכת כהנים וברש"י שרים שתהי' חשובים אצלי כשרים ואפ"ה רוצה השי"ת שתהי' פרים ורבים למען ואתם הדבקים בד' א' לזכות להשראת השכינה שאינה שורה אלא על ששים רבוא מישראל:

עה) עויל"פ המסורה הנ"ל, עפי"ד הכלי יקר פ' יתרו ע"ד המדרש שאל רשב"י את ראבר"י אפשר שמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו אמר לו משל למה הדבר דומה למלך שהי' לו בת יחידה והי' מחבבה ביותר מתחילה קראה בתי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי ולא זז מחבבה עד שקראה אמי וביאר הכוונה שהמדרש מדבר במדרגת הממשלה כי אב מושל על הבת אבל אח ואחות שוין כך מתחלה קרא הקב"ה לישראל בת מצד אהבתו לישראל אבל לו ית' המלוכה למשול על ישראל ואח"כ העלה אותם למדרגה גדולה מזו לקרוא אותם אחותי לומר שהם שוים אליו יתברך כאר"זל שהצדיקים נעשו כשותפים למקום ואח"כ העלה אותם למדרגה גדולה מזו לקרא אותם בשם אם כמו שהאם מושלת על הבת כך צדיק מושל ביראת א' כמבואר במו"ק פ"ג ע"ש דפח"ח והנה העקידה כתב לפרש הפ' תהלי' צ"ט משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו דשמואל הי' קורא לד' בתפלתו ונענה לי אבל משה ואהרן היו במדרגה יותר גבוה שהי' גוזרים והשי"ת מקיים דבריהם בבחינת מושלים וזהו בכהניו שהיו כאדונים ע"ש והנה מבואר בסה"ק דהענין מצות פ"ור היא כמו שיש לו לאב בת ורוצה למען אהבתה להרבות זרעה ולפי"ז מובן המסורה ואתם פו"ר כי אתם אצלי כבת יחידה והמדרגה השני' ואתם הדבקים בד' א' להיות שותפים עמדי, והמדרגה העליונה ואתם תהיון לי ממלכת כהנים בחינת אם להיות צדיק גוזר ואני אקיים כמו משה ואהרן בכהניו כנ"ל:

עו) עוי"ל המסורה הנ"ל עפי"ד הא"י לפרש הפסוק זכרי' ב'] רני ושמחי וכו' הנני בא ושכנתי בתוכך וכו' וכלוו גוים רבים אל ד' וכו' והיו לי לעם ושכנתי בתוכך, דהנה השי"ת מרוב אהבתו לעם קדשו שוכן בקרבם ואל יאמר האומר שאינה אהבה סגוליית כ"א אהבה הכרחיית באשר שאין אומה אחרת שיהי' רוצים לדבק בו כאומה הישראלית, כי זה אינו כי גם בעת שיבא משיח צדקינו ונלוו אליו גוים רבים ואפ"ה לא ישכון רק ביניינו וזשאה"כ רני ושמחי על זה כי הנני בא ושכנתי בתוכך וכו' כי ונלוו גוים רבים אל ד' בעת הגאולה והי' לי לעם ואפ"ה ושכנתי רק בתוכך וזה מורה לנו כי אהבת השי"ת אלינו אהבה סגוליית ודפח"ח ולפי"ז מובן המסורה ואתם פו"ר דייקא אתם כי אהבתי אתכם ע"כ חפץ אני שתהי' פרים ורבים ולכאו' הלא ואתם הדבקים בד' א' ולא אומה אחרת א"כ הוא אהבה הכרחיית, לכן אמרה המסורה ואתם תהי' לי סגולה מכל העמים אפילו בעת כי לי כל הארץ שכל האוה"ע ידעו כי לי כל הארץ, ואפ"ה ואתם תהי' לי ממלכת כהנים ברש"י שרים שרק אתם תהי' חשובים בעיני א"כ מוכח אשר אהבת הקב"ה אלינו הוא אהבה סגוליית:

עז) וירד ד' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני אדם, ונ"ל עפי"ד הזה"ק פ' בא כי על היחיד מקבל השי"ת הקטרוג מהשטן אבל על רבים אינו מאמין לו לכן כתוב ארדה כא וארא אצל אנשי סדום לראות בעצמו כי הי' רבים ע"ש. ולפי"ז מובן הפ' וירד ד' לראות את העיר ואת המגדל, לכן ירד בעצמו יען אשר בנו בני אדם כי רבים הי' ולא יחיד:

עח) ויאמר ד' הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות ובמדרש מלמד שפתח להם הקב"ה פתח של תשובה שנאמר ועתה[ואין עתה אלא תשובה שנאמר ועתה מה ד' א' שואל מעמך כי עם ליראה] ונ"ל דאיתא בקרבן שבת פ"ג דה"ט דתשובה מועיל לישראל ולא לב"נ משום שישראל המה תחת רשות הקב"ה ויכול למחול לא כן ב"נ המה תחת השרים וא"א להם למחול ע"ש, ומבואר בת"י דלאחר שחטאו דור הפלגה חלק השי"ת אותם לשבעים אומות ולשבעים לשונות וכל אומה תחת השר שלה ע"ש, ונודע דברי זקיני הגאון הר"ר העשיל ז"ל לפ' מחז"ל האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה דתשובה הוא אחת ממצות תרי"ג א"כ על חטא הראשון יש להאדם התנצלות לומר דחטא למען עשות תשובה אבל האומר אחטא וכו' אחטא וכו' אין לו עוד התנצלות ודפח"ח. ולפי"ז מובן ההמשך ויאמר ד' הן עם אחד ושפה אחת לכלם א"כ עודם תחת רשותי ולא תחת רשות השרים, וזה החלם לעשות שהי' רק התחלה היינו חטא הראשון, ועתה לא יבצר

מהם כל אשר יזמו לעשות ובמדרש אין ועתה אלא תשובה דפתח להם הקב"ה פתח של תשובה דהי' יכולים להתנצל ועתה היינו מצות תשובה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות דכל עשייתם הי' שלא יחסור מהם מצות תשובה. ודו"ק ונכון בס"ד:

עט) עויל"פ עפי"ד קדוש זקיני התב"ש ז"ל על מחז"ל סנהדרין [ל"ה ע"ב] אדם הראשון בלשון ארמי סיפר דאחז"ל חגיגה [ט"ז ע"ב] בשלשה דברים אדם דומה למלאכי השרת יש בו דעת קונו הולך בקומה זקופה מדבר בלשון הקודש ובשלשה דומה לבהמה אוכל ושותה פרה ורבה ומת כבהמה, א"כ אדם הראשון קודם שחטא ולא נגזר עליו מיתה הי' דומה לבהמה רק בשני דברים ע"כ הי' בהכרח להיות דומה למה"ש ג"כ רק בשני דברים והי' אסור לו לדבר בלשון הקודש וזש"א אדם הראשון בלשון ארמי סיפר היינו קודם שחטא ודפח"ח, וכבר אחז"ל דאם יהי' יום המיתה נגד עיני האדם לא יחטא, ומבואר באות הקדום דעל חטא הראשון יש לו להאדם התנצלות שחטא למען עשות תשובה. ולפי"ז יובן ההמשך ויאמר ד' הן עם אחד ושפה אחת לכלם וברש"י לעיל שפה אחת לשון הקודש א"כ אם מדברים בלשה"ק ה"ט דהאדם מת כבהמה, א"כ אין השכל מחייב שיחטא האדם וע"כ הא דחטאו למען עשות תשובה כי הי' החטא הראשון וזש"א וזה החלם לעשות שהי' החטא בהתחלה בפעם הראשון ועתה היינו מצות תשובה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות, היינו למען מצות תשובה לא יחסור להם הי' מחשבותם וזה שפתח להם הקב"ה פתח של תשובה שהי' יכולים להתנצל דלא חטאו אלא למען עשות תשובה והבן וב"ה הדבר נחמד:

פ) וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם ובמדרש אין ועתה אלא תשובה. ונ"ל דאיתא במסורה מריתי ג"פ צדיק הוא ד' כי פיהו מריתי כי מרו מריתי ואנכי לא מריתי וראיתי לפ' דאחז"ל עבר ושנה כעשה לו כהיתר וז"פ צדיק הוא ד' שמצדיק עליו את הדין שיודע כי פיהו מריתי אבל אם מרו מריתי בחטא ושנה בה אז אומר ואנכי לא מריתי דנעשה לו כהיתר. וזש"א וזה החלם לעשות שהי' ההתחלה בפעם הראשון לכן ועתה לא יבצר מהם כי יודעים שחטאו א"כ יעשו תשובה:

פא) ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות הבה וכו', ונ"ל עפי"ד הגאון הר"ר יהונתן ז"ל לפרש הפ' עיר צדק ילין בה ועתה מרצחים דבמצוה צריך האדם לעשות מיד ובעבירה יראה לדחות שלא לעשות מיד, ולז"א עיר צדק כאשר בא לעשות דבר צדק ילין בה לא עשו תיכף, ועתה אז עשו תיכף מרצחים בבא לידם לעשות רציחה ודפח"ח. וזש"א ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות כי תומ"י עשו כל מה שעלה במחשבתם להרע לכן אמר הקב"ה הבה וכו':

פב) ולפי"ז יל"פ הפ' ועתה ישראל מה ד' א' שואל מעמך כי אם ליראה וכו' הכוונה ועתה היינו לעשות תיכף מה ד' א' שואל מעמך לעשות תיכף כי אם ליראה וכו', אם נוגע למצות ד' צריך האדם לעשות תיכף ולא בבא לידו עבירה אלא צריך לדחות העבירה מזמן לזמן עד שיעזור לו השי"ת להנצל ממכה והבא לטהר מסייעין לו:

פג) ויקח וכו' ואבי יסכה ותהי שרי עקרה אין לה ולד. ונ"ל ההמשך דאיתא במדרש עה"פ ושרי אשת אברם לא ילדה הדד"כ אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה תהו מכרה ר"א בר כהנא אמר עיבורה, וכ' היפ"ת לפרש דדברים הפחותים נמצאים המה לרוב ובניקל לא כן דברים יקרים פנינים וכדומה מועטים המה בנמצא כי קשה להשיגם וכ"כ בנים פשוטים נולדים לרוב ונולדים בניקל, אבל בן מצדיקת שבטח יהי' הבן יקר מפז ומפנינים הולך הענין בקושי גדול. וזש"א המדרש דלכן שרי אשת אברם לא ילדה יען כי אשת חיל כשרה מי ימצא לכן רחוק מפנינים מכרה היינו עיבורה ודפח"ח. והכה אחז"ל מגילה [י"ד ע"א] תניא יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסכתה ברוח הקודש שהיתה כביאה ע"ש ולפי"ז א"ש ההמשך ואבי יסכה זו שרה א"כ יען שהיתה נביאה בטח יצא ממנה בן יקר מפנינים לכן ותהי שרי עקרה אין לה ולד כי לא בניקל להשיג בן יקר מפנינים. והבן ונכון בס"ד:

פרשת לך לך

א) ויאמר ד' אל אברם לך לך וכו' במדרש א"ל הקב"ה לאברהם לך אני פוטר ממצות כיבוד אב ע"ש ולמעלה כתיב וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים וכו' ויקח תרח וכו' ויצאו אתם מאור כשדים ויבאו עד חרן וכו' וימת תרח בחרן. ונ"ל ההמשך דאיתא במדרש הובא ברש"י וימת הרן על פני תרח אביו באור כשדים שקבל תרח על אברהם בנו שכתת צלמיו והשליכו לכבשן האש והרן אומר בלבו אי אברם נוצח אני משלו וכשניצל אמרו להרן משל מי אתה ואמר להם משל אברם אני השליכוהו לכבשן של אש ונשרף, וכ' ביפ"ת דהי' קשה להמדרש למה כתיב וימת הרן על פני אביו אם לומר שמת בחיו הא זה מוכח מדכתיב וימת הרן באור כשדים ואח"כ נאמר ויקח תרח וכו' ויצאו מאור כשדים ויבאו עד חרן וימת תרח בחרן א"כ מבואר דמת תרח אחר מות בנו ולמה כתיב על פני תרח אלא עכצ"ל דעל פני היינו להודיע שמת בסבתו של אביו כמו מפני אשר ירד עליו ד' לכן אחז"ל דהסיבה שמת הי' ע"י שקבל תרח על אברם לפני נמרוד כנ"ל ע"ש. והנה מבואר בבגדי אהרן הטעם שפטר הקב"ה את אברהם ממצות כיבוד אב, דכל הטעם של מצות כיבוד האב משום דג' שותפין באדם ולהאב חלק בבנו

אבל תרח שקבל על אברהם לפני נמרוד לדונו בשריפה א"כ הפקיר תרח החלק שהי' לו בבנו כי אם לא הי' ניצול בדרך נס כבר הי' נשרף לכן אמר לו הקב"ה לאברהם לך אני פוטר ממצות כיבוד האב ע"ש ולפי"ז מובן ההמשך וימת הרן על פני תרח אביו באור כשדים ויצאו מאור כשדים ויבאו עד חרן וימת תרח בחרן א"כ על פני אביו כמיותר דהא ממילא ידעינן דמת בחיי אביו כיון דמת באור כשדים ותרח יצא אח"כ מאור כשדים לחרן ומת בחרן אלא עכצ"ל דמש"ה כתיב על פני תרח אביו היינו בסבתו של אביו שהי' הוא הגורם למיתת הרן ע"י שקבל על אברם לפני נמרוד כנ"ל א"כ הפקיר תרח החלק שהי' לו בבנו ואינו חייב בנו עוד בכיבוד אביו וזהו ויאמר ד' אל אברם לך לך שאמר הקב"ה לאברם לך אני פוטר ממצות כיבוד האב והבן ונכון בס"ד:

ב) עויל"פ הסמיכות הנ"ל וימת הרן על פני תרח אביו וכו' וימת תרח בחרן ויאמר ד' אל אברם לך לך וכו' אל הארץ אשר אראך ובמדרש ולמה לא גילה לו את הארץ מיד אלא כדי לחבבה וכו' וליתן לו שכר על כל פסיעה ופסיעה ע"ש עפי"ד היפ"ת הנ"ל דעל פני אביו כמיותר דהא ממילא נדע דמת על פני אביו דהא מת באור כשדים ואח"כ הלך תרח לחרן ומת בחרן. אלא עכצ"ל דעל פני תרח אביו להודיענו דיען שקבל על אברם וניצל והרן נשרף עי"ז ע"כ אמרה תוה"ק שמת בסבת אביו ע"ש. והנה אחז"ל פסחים [קי"ח ע"א] בשעה שהפיל נמרוד את אאע"ה לכבשן של אש אמר גבריאל ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן של אש אמר לו הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו נאה ליחיד להציל את היחיד. וביארו הבעל עקידה וז' המהר"ל מפראג ז"ל דיש ב' עניני הנהגות א' הנהגת הטבע ב' הנהגה למעלה מהטבע שהיא הנהגה נסיית וגבריאל רצה לקרר הכבשן של אש כי חשב שהשי"ת מתנהג עם אאע"ה בהנהגה טבעיית ועפ"י הטבע האש ישרוף את אאע"ה ואמר לו הקב"ה שאברהם אינו צריך לקרר לו הכבשן כי יחיד הוא בעולמו וכדאי הוא להתנהג עמי בטבע נסיית שגם האש לא ישרף אותו, א"כ לפי"ז אם הי' גבריאל מקרר הכבשן אזי הי' ניצל גם הרן כי הלא לא הי' אש לשרוף אותו ולא הי' כי האש הי' בוער ע"כ רק אאע"ה ניצל ולא הרן שאינו כדאי לטבע נסיית. והכה המפורשים כתבו לפרש המדרש הנ"ל דמש"ה לא גילה הקב"ה לאאע"ה המקום שיקבל שכר על כל פסיעה ופסיעה, ולכאורה יפלא הלא אפילו אם הי' מגלה לו ג"כ הי' מקבל שכר על כל פסיעה ופסיעה, וכתבו לתרץ דהשי"ת הי' מתנהג עם אאע"ה בהנהגה נסיית לכן אם הי' אברהם יודע המקום הי' עושה תחבולה שתקפץ לו הארץ ע"י הנהגה נסיית ואז לא הי' לו שכר פסיעות לכן לא גילה השי"ת תיכף המקום שילך לשם. ולפי"ז מובן המשך הפ' וימת הרן על פני תרח אביו באור כשדים ויקח תרח וכו' ויצאו אתם מאור כשדים ויבואו

עד חרן וימת תרח בחרן א"כ כיון שנאמר דהרן מת באור כשדים ואח"כ יצא תרח מאור כשדים ובא לחרן ומת בחרן א"כ למה כתוב דמת על פני אביו הא ממילא נדע דמת בחיי אביו ועכצ"ל כנ"ל דע"פ אביו היינו שמת בסיבתו של אביו כנ"ל דקבל על אברהם לפני נמרוד והשליכו לכבשן האש וכיצל והשליכו את הרן ולא ניצל ועכצ"ל כנ"ל דאאע"ה לא כיצל ע"י גבריאל שקרר את הכבשן דא"כ הי' ניצל גם הרן ועכצ"ל דניצל אאע"ה עפ"י הנהגה נסיית ולכן הרן לא ניצל א"כ חזינן דהשי"ת התנהג עם אאע"ה בהנהגה נסיית וזהו הסמיכות ויאמר ד' אל אברם לך לך וכו' אל הארץ אשר אראך ולא אמר לו תיכף המקום למען לא יעשה אברהם תחבולה שתקפץ לו הארץ ע"י הנהגה כסיית וילך לאט לאט ממקום למקום כדי לקבל שכר פסיעות והבן וב"ה הוא דבר נכון. ג) עוי"ל הסמיכות וימת תרח בחרן ויאמר ד' אל אברם לך לך וכ"ל ונקדים המדרש פליאה בפ' וישב וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום כדי שיקרע הים לפניהם, דנודע דיש חשבון האיכות וחשבון הכמות כי אם ירבו אנשים במתנה או קבוצת שנים רבות הוא בסוג הכמות, ואולם אם יהיו אנשים מעטים אבל חשובים אנשי שם או אם יחי' האדם מעט שנים אבל טובים ומתוקנים גם הם יקראו רבים בסוג איכותם כי רב הוא, ולכן אחז"ל כי שקול משה נגד כל ישראל היינו לפי חשבון האיכות ולכן אמר יעקב אבינו ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים הי' ולכאורה הלא מאה ושלשים שכה אינם מעט אלא הכוונה דלפי חשבון האיכות המה מעט כי רעים הי' והכה אחז"ל דהקב"ה תנאי התנה עם הים שיקרע לפני ב"י וכבר הקשו הא התנאי היה לאחר שיהיו במצרים ד' מאות שכה ולא הי' רק רד"ו שנים, ותירצו דקישוי השיעבוד השלים הזמן ועי' בפתיחה בדע"ת טריפות דזה יתכן אי אזלינן בתר חשבון האיכות ובאיכות נשלם הזמן אבל אי אזלינן בתר חשבון הכמות קישוי השיעבוד אינה משלים הזמן והכה הקדמונים הקשו איך נענש יוסף על שהוציא דבה הלא הי' רק בן י"ז שנים ובביי"ד של מעלה אין עונשין פחות מבן עשרים, ותירצו לפי שהי' בן זקונים ובתרגום בר חכים א"כ לפי חשבון האיכות הי' כבן עשרים לכן נענש עי' מזה בהרא"ם ובגור ארי', והנה ראיתי בשם הגר"א מווילנא ז"ל לפרש הפ' הנ"ל וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום דאחז"ל ברכות [ס"ד ע"א] הנפטר מחבירו אל יאמר לך בשלום רק לך לשלום שיתרו אמר לך לשלום והצליח ע"ש לכן כיון דהשבטים שנאו את יוסף על שהוציא דבה עליהם ורצו שיקבל עונש בדרך לכן לא רצו לומר לך לשלום למען שלא יצליח בדרכו וז"פ וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום לומר לו לך לשלום ודפח"ח, ולפי"ז מובן המדרש וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום כדי שיקרע הים לפניהם, דעי"ז שלא דברו לך לשלום למען שיהי' לו עונש אע"ג שהי' פחות

מעשרים יען דאזלינן בתר חשבון האיכות א"כ עשו הוראה דאזלינן בתר חשבון האיכות כדי שיקרע הים לפניהם דאי אזלינן בתר חשבון האיכות כבר כשלם הזמן וצריך הים לקרוע ודוק והוא נכון מאוד בס"ד:

ולפי"ד הנ"ל י"ל הסמיכות הנ"ל עפי"ד כ"ק מוחז"ל בי"מ פ' שמות דאיתא במדרש דדעת אוה"ע דישראל בטלין ברוב לגבייהו אבל באמת זה אינו חדא דכל קבוע כמחצה ע"מ דמי שנית דשקול חד מישראל יותר מאוה"ע כמו שאחז"ל שקול משה כנגד כל ישראל ע"ש ולפי"ז כ' כ"ק דו"ז הגה"ק בקדושת יו"ט ז"ל לתרץ איך צוה הקב"ה לאאע"ה לך לך להיות נייד דא"כ אם אינו קבוע יהי' חשש ביטול ברוב כנודע דברי קדוש זקיני התב"ש ז"ל ר"ה [ט"ז ע"ב] אמנם לפי הנ"ל א"ש דאאע"ה היה שקול יותר מכל אוה"ע דאזלינן בתר חשבון האיכות כנ"ל ומבואר במפורשים הא דרשעים בחייהם קרוים מתים הוא לפי חשבון האיכות וממילא מובן הסמיכות וימת תרח וברש"י דרשעים בחייהם קרוים מתים דאזלינן בתר חשבון האיכות, לכן אמר ד' לאברהם לך לך דליכא חשש ביטול ברוב דבתר חשבון האיכות שקול אברהם יותר מאוה"ע. והבן:

ד) עוי"ל הסמיכות וימת תרח בחרן ויאמר ד' אל אברם לך לך מארצך וממלדתך וכו' אל הארץ אשר אראך, ובמדרש למה לא גילה לו הקב"ה מיד המקום אלא כדי ליתן לו שכר על כל דיבר ודיבר כי בכל מקום בואו אמר לו הקב"ה לילך למקום שאחריו עד שבא לא"י א"ל פה תשב. והנה המפורשים הקשו אמאי הניח אאע"ה את אביו הזקן בביתו ולא לקחו עמו לארץ ישראל, וכ"ל דהא מבואר ברש"י עה"פ וד' אמר אל אברהם אחר הפרד לוט מעמו דכ"ז שהי' הרשע עמו לא נתייחד הדיבור אליו א"כ כיון שרצה השי"ת ליתן לאאע"ה שכר על כל דיבור ודיבור לכן הי' רצון השי"ת שישאר תרח בביתו כי רשע הי' וזהו וימת תרח בחרן וברש"י דרשעים בחייהם קרוין מתים א"כ כיון שהי' רשע לכן אמר השי"ת לך לך וכו' ומבית אביך להתרחק ממנו ולא ליקח עמו יען אל הארץ אשר אראך שלא גילה לו מיד המקום למען ליתן לו שכר על כל דיבור ודיבור ואם היה תרח עמו לא הי נתייחד הדיבר לאאע"ה: ה) עוי"ל הסמיכות וימת תרח בחרן ייאמר ד' אל אברם וכו' ואעשך וכו' והיה ברכה וברש' שאומרים אלקי אברהם וכו' אלקי יצחק וכו' אלקי יעקב יכול יהי' חותמין בכולם ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם, והטעם שחותמין באברהם ולא בהם מבואר בבגדי אהרן שהוא חלוקת כבוד לאברהם יותר מכל אבות משום שמסר נפשו בכבשן האש ע"ש, והנה הקשו דגם יצחק ויעקב מסרו נפשם לכבוד השי"ת, וכ' לתרץ עפי"ד חז"ל גבי ר' אליעזר ור' עקיבא דשניהם התפללו על גשמים ובעבה ר' עקיבא ולא נענה ר"א יצא בת קול לא מפני שזה גדול

מזה אלא מפני שזה מעביר על מדותיו וזה אין מעביר על מדותיו, וכ' בעשרה מאמרות הכוונה דלפי הטבע צדיק מוליד צדיק ורשע מוליד רשע דכל בן כרוך אחר מדותיו של אביו א"כ ר"א שהי' צדיק אין זה חידוש כי גם אביו הי' צדיק וירש טבע מדותיו של אביו לא כן ר' עקיבא שכל אבותיו הי' רשעים א"כ בדרך הטבע ירש מדותיהם הרעים אלא שהעביר מדותיו לכן נענה ר"ע ולא ר"א שזה מעביר על מדותיו וזה לא הי' צריך להעביר על מדותיו דהא אדרבה ירש מדותיו הטובים מאבותיו ע"ש א"כ שפיר חותמין באברהם שמסר נפשו והעביר מדותיו שירש מתרח אביו שהי' רשע לא כן יצחק ויעקב שירשו מאבותיהם מדות טובות, ולפי"ז מובן הסמיכות וימת תרח בחרן וברש"י שלא מת אלא רשעים בחייהם קרוין מתים א"כ הי' רשע וזהו הסמיכות לכן ויאמר ד' וכו' והיה ברכה בך חותמין ולא בהם:

ו) עוי"ל הסמיכות וימת הרן ע"פ תרח אביו באור כשדים וכו' ויצאו מאו"כ ויבאו עד חרן וימת תרח בחרן ויאמר וכו' לך לך במדרש לך אני פוטר מכיבוד אב, דהנה מבואר בקדמונים דה"ט דפטור אאע"ה מכיבוד דאביו הי' רשע ומבואר ביו"ד סי' ר"מ ס"יח דאם אביו רשע אין בכו חייב לכבדו אך תמהו הא תרח עשה תשובה כמבואר ברש"י, אמנם י"ל לפי"מ דמבואר ביומא [פ"ו ע"א] דבחטא בחילול השם לא מהני תשובה אלא עם מיתה א"כ כ"ז שהי' חי לא הי' מועיל התשובה דהא תרח חלל שם שמים בזה שמסר את בנו לנמרד לשרפו לכן שפיר פטור אאע"ה מכיבוד אב, וכבר הבאתי לעיל דברי המדרש עפי"ד היפ"ת מדכתיב וימת הרן על פני אביו משמע שמת בסיבתו של אביו ע"י שמסר את אברהם כנ"ל דאי אפשר לומר דאתא להודיע שמת בחיי אביו דזה נשמע מדכ' שמת הרן באור כשדים ואח"כ נאמר שיצא תרח מאור כשדים לחרן ומת בחרן ולפי"ז מובן הסמיכות וימת הרן ע"פ תרח אביו באור כשדים וינאו מאור כשדים ויבאו לחרן וימת תרח בחרן דמזה כשמע דעל פני אביו היינו בסבתו של אביו שמסר בנו לכמרוד לשרפו א"כ חלל בזה את ש"ש ולא מהני תשובה אלא עם מיתה אבל בחייו לא הועיל התשובה א"כ הי' רשע ופטור אאע"ה מכיבוד וזהו ויאמר ד' וכו' לך אני פוטר מכיבוד אב:

ז) עוי"ל הסמיכות וימת תרח בחרן ויאמר ד' אל אברם וכו', עפי"ד רש"י ז"ל דלמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אאע"ה שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברהם את כיבוד אביו שהניחו זקן והלך לו לפיכך קראו הכתוב מת ע"ש והמפורשים תמהו דהא איתא במדרש לך לך דהקב"ה אמר לא"א לך אני פוטר מכיבוד אכן י"ל דהענין כי מי שהוא מנהיג ורוצה להדריך אחרים צריך להתנהג באופן הנעלה שלא ימצאו עליו שמץ כל דהו דאל"כ לא ירצו לקבל ממנו תוכחה דיאמרו לו טול קורה

מבין עיניך ובמדרש יהיה ברכה קרי בריכה מה בריכה מטהר את הטמאים אף אתה מטהר את הטמאים ומקרבן לאביהן שבשמים לכן אף שמצד הדין הי' פטור מכיבוד מ"מ הקדים הכתיב מיתתו כדי שלא יאמרו עליו שהניח את אביו זקן והלך לו ולא יקבלו תוכחות ממנו וזש"א וימת תרח דהקדים מיתתו כנ"ל יען ויאמר ד' אל אברם וכו' והיה ברכה קרי בריכה לטהר את הטמאים לקרבן לתורה לכן הקדים מיתתו שלא יאמרו טול קורה מבין עיניך: ח) לך לך ובמדרש ובילקוט אמר ר' לוי שני פעמים כתיב לך לך ואין אנו יודעים איזה חביבה אם השני' אם הראשונה, מן מה דכתיב אל ארץ המוריה הוי שני' חביבה מן הראשונה ועי' בכזה"ק, ונ"ל דיש צדיק עובד ד' במסנ"פ אבל כל מעשיהו הוא בהסתר ויש צדיק דעבודתו בגלוי לפני עיני כל, והנה לפי השקפה הראשונה העושה בסתר משובח יותר מהעושה בגלוי ועי' מזה בי"מ פ' כח לכ"ק מוחז"ל, אמנם האמת העובד בגלוי משובח יותר כי בניו ובני אדם ילמדו ממנו לעבוד ג"כ את השי"ת, כאשר כבר פירש הגה"ק שר שלום מבעלזא ז"ל הפ' הנסתרות לד' אלוקינו והנגלות לכו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הכוונה דהעובד את השי"ת בהסתר השי"ת יודע אבל העולם אינם יודעים ללמוד ממנו דרכי השי"ת וזהו הנסתרות אם עובד ד' בנסתר עבודתו הוא לד' אלוקינו אבל והנגלות אם עובד ד' בנגלה יש מעלה לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת ללמוד מהצדיק שגם אנחנו נעבוד את השי"ת ודפח"ח והנה הנסיון הראשון שאמר הקב"ה לאברהם שילך מארצו ומבית אביו, לעיני כל לא הי' נראה לנסיון גדול דהא השי"ת הבטיחו עם ברכת כל טוב א"כ כדאי הוא לו לעזוב ארצו אבל באמת מחשבתו של אאע"ה הי' לטובה ולא הלך למען יקבל את הברכות רק הלך לקיים מצות ד' כאשר כ' באו"ת ז"ל לפרש בזה הפ' וילך אברם כאשר דיבר אליו ד' ע"ש, א"כ הי' העבודה בהסתר ולא בגלוי לא כן הנסיון השני' לך לך אל ארץ המוריה הי' העבודה במסנ"פ בגלוי לעיני כל שהלך לשחוט את בנו יחידו ועי"ז ילמודו גם העולם לעשות כן. כמו שאחז"ל תענית [ט"ז ע"א] הובא ברש"י דמש"ה נקרא מוריה שמשם הוראה יצאה לעולם ע"ש היינו שיצאה הוראה לעולם ללמוד מאאע"ה למסור נפשו ונפשות בניו אפילו בן יחידו למען רצון השי"ת כאשר עשה אאע"ה, ולפי"ז מובן המדרש שני פעמים כתיב לך לך ואין אנו יודעים איזה חביבה אם השני' אם הראשונה היינו אם הראשונה חביבה דהי' העבודה בסתר, או השני' חביבה שהיתה העבודה בגלוי, מן מה דכתיב אל ארץ המוריה הוי שני' חביבה מראשונה היינו מדכתיב המוריה דיצאה על ידי אאע"ה הוראה לעולם לעשות כמעשיהו הוי שכי' חביבה מראשונה כנ"ל דבעושה בנגלה יש מעלה לנו ולבנינו עד עולם ללמוד ג"כ לעשות את כל דברי תורה

הזאת כדברי הגה"ק מבעלזא ז"ל הנ"ל. והבן ונכון הוא בס"ד: ט) ויאמר ד' אל אברם לך לך וכו' ואעשך לגוי גדול וכו' והיה ברכה וכי' ונברכו בך כל משפחות האדמה, וכ"ל ההמשך עפי"ד המדרש לך לך אני פוטר מכיבוד אב ומבואר בבגדי אהרן הטעם יען שתרח סיפר לנמרוד שבנו שיבר צלמיו ואמר נמרוד לאברהם לעבוד ע"ז וא"ל ישליכו אותו לכבשן האש ואברהם מסר נפשו והשי"ת עשה לו כס וניצול אבל עכ"פ תרח הפקיר חלקו שהי' לו באברהם כי ג' שותפים באדם ואחד מהם האב ע"כ פטור מכיבוד ע"ש. וכ"ז נכון א"נ דהי' לו לאברהם דין ישראל אבל א"כ דיש לו דין ב"כ ומבואר ברמב"ם דב"כ איכו מצווה על קידוש השם ואם מסר נפשו הרי זה מתחייב בנפשו, א"כ לא הפקיר תרח חלקו באברהם דהא לא הי' צריך למסור נפשו [ואף בב"נ שייך מצות כיבוד כמבואר בקדמונים] והנה מבואר ברש"י ואעשך וכו' זהו שאומרים אלוקי אברהם וכו' יכול יהי' חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם ע"ש ובבגדי אהרן הטעם שהוא חליקות כבוד לאברהם שמסר נפשו לכבשן האש ע"ש ונקדים דברי הפר"ד לפרש המדרש שהי' אברהם מתפחד שיש בו עון ע"ז אמר לו הקב"ה מה טל פורח אף עונותיך פורחים ומה טל ברכה לעולם אף אתה ברכה לעולם שנאמר ובברכו בך כל משפחות האדמה, וביאר הוא ז"ל עפי"ד הש"ס סנהדרין [ע"א ע"ב] דב"נ שבירך את השם ונתגייר פטור דנשתנה דינו ונשתנה מיתתו דב"כ בסייף וישראל בסקילה, אבל ב"כ שהרג ישראל ונתגייר חייב דאף דנשתנה דינו לא נשתנה מיתתו דב"נ בסייף וישראל בסייף ומבואר שם בתוס' דלר"י דס"ל דגר כקטן שנולד דמי ס"ל דב"כ שנתגייר פטור בדיני שמים על מה שעבר קודם שנתגייר אפילו בלא נשתנה דינו ומיתתו, אבל בדיני אדם אינו פטור אלא בנשתנה דינו ומיתתו עש"ה, ומבואר במהר"ש יפה דהא דמטיבם לאחרים בשביל אחר דוקא אם אין להאחר עונש לא ביד"ש ולא ביד"א אבל אם יש לו עונש ביד"א אין מטיבים לאחרים בשבילו, והנה אברהם נסתפק אם יש לי דין ב"נ או דין ישראל דאם יש לו דין ישראל א"כ נשתנה דינו ומיתתו ופטור הן בדיני שמים והן בד"א על שעבד ע"ז קודם שנתגייר אבל א"נ דיש לו דין ב"נ א"כ לא נשתנה דינו ומיתתו ואף דפטור מדיני שמים מ"מ בדיני אדם חייב לכן אמר לו הקב"ה מה כל ברכה לעולם אף אתה ברכה לעולם שנאמר ונברכו בך כל משפחות האדמה כיון שנברכו אחרים בשבילך נשמע שאין לך עונש אפילו בידי אדם לפי"ד מהר"ש יפה הנ"ל דיש לך דין ישראל והוה נשתנה דינו ומיתתו דפטור בדיני שמים ובדיני אדם עכ"ד הנפלאים בקצרה, ולפי"ז מובן ההמשך ויאמר ד' וכו' לך אני פוטר מכיבוד יען שהפקיר אביך חלקו דהי' לך למסור נפשך דיש לך דין ישראל, לכן ואעשך וכו' והיה ברכה שבך חותמין ולא בהם יען שמגיע לך כבוד

שמסרת נפשך בכבשן האש דישראל מצווה על קידוש השם וא"כ דיש לך דין ישראל א"כ נשתנה הדין ונשתנה המיתה ואתה פטור הן בדיני שמים והן בדיני אדם לכן ונברכו בך כל משפחות האדמה להטיב בשבילך דכיון דאין לך עונש אף בדיני אדם מטיבים לאחרים בשבילך. ודוק וב"ה הוא דבר נכון: י) ולפי"ד הפר"ד הנ"ל יש לבאר המשך הפ' ונברכו בך כל משפחות האדמה וילך אברם כאשר דיבר אליו ד', דהנה הקדמונים ז"ל הקשו על נסיון הראשון וילך אברם כאשר דיבר אליו ד' הא הקב"ה הבטיחו מכ"ט ומי הוא זה אשר לא יעזוב ארצו לקבל הברכות, ותירצו דהא אחז"ל דמעולם לא יצאה, מדה טובה מפי הקב"ה אפילו על תנאי וחזר בו א"כ ול"נ לנסיון יחשב הילוכו עכ"ד, והכה מבואר בהרא"ם דהא דירא יעקב מעשו אף שהבטיחו השי"ת, יען דע"י החטא יכול הקב"ה לחזור מההבטחה ע"ש א"כ לפי"ז אם הי' לאאע"ה עוד נדנוד חטא שעבד ע"ז הי' יכול הקב"ה לחזור אבל א"כ דלא הי' לו עוד שום חטא הן בדי"ש והן בדי"א א"כ לא הי' יכול הקב"ה לחזור מהבטחה אפי' אם הי' אברהם כשאר בביתו ואז שפיר הליכה לנסיון יחשב, ולפי"ז מובן ההמשך ונברכו בך כל משפחות האדמה א"כ מוכח דאין לו לאאע"ה חטא לא בדי"ש ולא בדי"א כדברי הפר"ד הנ"ל, א"כ שוב אין הקב"ה יכול לחזור מההבטחות שהבטיח לו אפי' אם הי' נשאר בביתו וממילא הליכתו לשמוע רק דברי ד' וזש"א וילך אברם כאשר דיבר אליו ד' רק לקיים מצות ד'. והבן ונכון הוא בס"ד: יא) עויל"פ וילך אברם וכו' לפי"ד הנ"ל דלכאורה אמאי נחשב הליכתו של אאע"ה לנסיון הא ע"י החטא יכול הקב"ה לחזור מהבטחה שהי' על תנאי, אמנם הד"נ לפימש"כ באמרי הצבי ב"ק צ"ב דהא דהקב"ה חוזר ע"י החטא היינו כשהי' הבטחה ע"י שם אלקים מדה"ד, אבל אם הי' ע"י ה' מדה"ר אז לעולם אינו חוזר אף ע"י החטא ע"ש, וזש"א וילך אברם כאשר דיבר אליו ד' מדה"ר דעולם אינו חוזר לכן שפיר נחשב הליכתו לנסיון:

יב) עיל"פ עפי"ד הס' נפתלי ש"ר דהבטחה ע"י שליח יתכן להיות חזרה ולא ע"י ה' בעצמו ע"ש, וזש"א וילך אברם כאשר דבר אליו ד' א"כ שוב אינו חוזר אפילו ע"י החטא לכן שפיר לנסיון יחשב הליכתו של אאע"ה. והבן: יג) לך לך וכו' ואגדלה שמך וברש"י לך לך להנאתך ולטובתך ואגדלה שמך הריני מוסיף אות על שמך שעד עכשיו שמך אברם מכאן ואילך אברהם, ונ"ל דהנה קדוש זקיני התב"ש ז"ל בר"ה [ט"ז ע"ב] הקשה על דהרש"י להנאתך ולטובתך הא אחז"ל קידושין [מ' ע"ב] דהעולם נידון אחר הרוב ואחז"ל דהרשעים בעולם רובא נינהו רק שהצדיקים קבועים ויושבים במקומם הו"ל קבוע וכל קבוע כמחצה ע"מ דמי והקב"ה מטה כלפי חסד לכף זכות א"כ איך א"ל הקב"ה לאברהם להיות כד ולא יהי' קבוע הלא אז יהי' נידון לפי הרוב לכף חובה ומאי זה להנאתך

ולטובתך ע"ש, אמנם הדבר נכון לפימש"כ המקנה ז"ל שם דהא דהעולם נידון אחר רוב הרשעים הוא מצד מדה"ד אבל לפי מדת החסד והרחמים הצדיקים נידונים בפני עצמם לזכות ע"ש ומבואר בכזה"ק פ"א סי"ג דלכן נתוסף לאברהם אות ה' כי הה"א הוא אות משם הוי' ב"ה וב"ש מקור החסד הרחמים ומדת אברהם ג"כ חסד לכן יאה להתנהג עמו במדת החסד ע"ש, א"כ שפיר אמר הקב"ה לך לך להנאתך ולטובתך דמצד החסד תהי' נידון לפני עצמך לזכות כי שמך אברהם מורה להתנהג עמך בחסד וזש"א לך לך להנאתך ולטובתך ואגדלה שמך להוסיף אות ה"א א"כ אתנהג עמך בחסד שלא תהי' נידון אחר רוב הרשעים אף שלא תהי' קבוע רק לדונך בפני עצמך לזכות והוה שפיר להנאתך ולטובתך:

יד) ואעשך לגוי גדול וכו' ואגדלה שמך ובמדרש ואעשך וכו' שיזכה לבנים ואגדלה שמך שיצא לו מוניטין בעולם, ונ"ל דהקדמונים ז"ל הקשו איך זכה אאע"ה לבנים הא לפי מזלו אינו מוליד, ותירצו עפי"ד הרשב"א ז"ל דלכן הוסיפו לחזקי' ט"ו שנים אף דבני חיי ותזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא דכיון שהי' מלך דינו כרבים וזכותא דרבים לעתים משנה את המזל, א"כ ה"ה אאע"ה שהי' מלך נשתנה המזל להיות לו בנים, והנה ביפ"ת כ' על המדרש שיצא לו מוניטין בעולם היינו מטבעו שהי' מלך ע"ש, וזש"א ואעשך וכו' שיזכה לבנים ואגדלה שמך שיהי' מלך ודינו כרבים דנשתנה המזל: טו) ואעשך וכו' ולעיל כ' וימת תרח, ונ"ל עפי"ד חז"ל ב"ב [קט"ז ע"א] דוד שהניח בן נאמר בו שכיבה ולא מיתה ע"ש. א"כ למה כ' וימת תרח הא הניח בן אאע"ה. אמנם הלא אחז"ל במדרש אתכך ואשימך אין כתיב כאן אלא ואעשך שאני עושה אותך ברי' חדשה וכו' ע"ש, א"כ לא יהי' עוד אאע"ה בנו של תרח, וזש"א וימת תרח יען ואעשך ברי' חדשה ואינך בנו:

טז) ואעשך לגוי גדול במדרש אמר אברהם להקב"ה ומנח לא העמדת ע' אומות וכו' א"ל אותה אומה שכתיב בה מי גוי אשר לו אלקים קרובים אליו אני מעמיד ממך, ונ"ל עפי"ד המדרש ויקרא דשאל המין את ריב"ל כ' אחרי רבים להטות ואנן הרוב לגבייכו ע"ש, והקדמונים כ' לתרץ דא"כ דרוב וקרוב הולכין אחר הקרוב א"ש דאנן קרובים להשי"ת ע"כ אזלינן אחריו ולא אחר הרוב, ולפי"ז מובן המדרש דא"ל אאע"ה להקב"ה מכח העמדת ע' אומות וממני לא העמדתי רק אומה אחת, א"כ יאמרו האוה"ע דהמה הרוב ולזאת אמר הקב"ה אותה אומה שכ' בה מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו אני מעמיד ממך א"כ אזלינן בתר קרוב:

יז) ואעשך לגוי גדול במדרש שיצא לו מוניטין בעולם שהי' לו מטבעות ואחז"ל ב"ק [צ"ז ע"ב] מטבע של אאע"ה זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחד ע"ש, ונ"ל

עפי"ד הש"ס ב"מ [פ"ז ע"א] עד אברהם לא הוה זקנה מאן דהוי בעי למישתעי בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק בהדי יצחק משתעי בהדי אברהם אתא אברהם בעי רחמי והוי זקנה שנאמר ואברהם זקן ע"ש, והמאמר תמוה ופירש קדוש זקיני מאוה"ג מליסא ז"ל בכח"י עה"ת דקודם שבא אאע"ה לא הי' העולם מאמינים בהשארת הנפש ואמרו כמו שהחומר כלה ונאבד אחר חיותו כמ"כ הנפש כי כר ד' כשמת אדם וכמו שהנר לאחר שדלק אין לו עוד הויות כמ"כ הנפש, ולדעתם הנפסדה כל מה שיזקין האדם נתבטל חשיבותו א"כ הבן יותר נכבד מאביו כיון שיחי' עוד שנים יותר מאביו, כמו הכר שכל זמן שהולך ודולק נתבטל חשיבותו יותר כי מהרה ילך לאיבוד, אבל כאשר בא אאע"ה והאיר עיני העורים שיש השארת הנפש ועיקר תכלית האדם לתקן עצמו בפרוזדור בעוה"ז כדי שיכנס לטרקלין לעוה"ב ולבוא להתענג בתענוג נצחי, א"כ אדרבה כל מה שיזקין האדם יותר גדול חשיבותו כי עד מהרה יבוא לתכלית השלימות לחסות בנועם ד' א"כ ממילא האב יותר נכבד מהבן כי האב קרוב זמנו לבוא לעוה"ב. וזש"א חז"ל עד דאתא אברהם לא הוה זקנה היינו שהזקנה לא הי' שום חשיבות מאן דבעי למשתעי בהדי אברהם אם הי' רוצה לדבר עם אברהם היינו האב הוי משתעי בהדי יצחק הי' מדבר מקודם עם יצחק שהוא הבן בהדי יצחק רק לאחר שדיבר עם יצחק הוי משתעי בהדי אברהם והי' נותן להבן קדימה לאביו אבל כאשר בא אאע"ה והאיר עיני העורים לדעת שיש עוה"ב וזהו העיקר לכן והוה זקנה נתהווה להזקנה חשיבות וזהו ואברהם זקן עכ"ד דפ"ח ושפ"י נמצא לפי"ז דקודם שבא' אאע"ה לא האמינו בהשארת הנפש שיש עוד עוה"ב וחשבו שח"ו אין עוד שום עולם רק עוה"ז וע"י אברהם אבינו נתברר שיש גם עוה"ב והיא העיקר א"כ עד דאתא אאע"ה הי' נודע לכל מי שהוא זקן בימיו ומי שהוא בחור צעיר לימיו וכ"כ מי שהיא זקנה בימי' ומי היא בתולה צעירה בימי' כי לא הי' להם שום חשבון רק בעוה"ז, לא כן לאחר שבא אאע"ה להאיר עיני העולם שיש עוה"ב א"כ יכול להיות שאחד הוא זקן בעוה"ז וכמו כן אחת היא זקינה בעוה"ז יען כי חיו שנים הרבה בעוה"ז אבל כאשר באו לעוה"ב המה צעירי ימים כי בעוה"ב לא נחשבו לימים רק הימים שעשו בהם רצון קונם, לכן עשה אאע"ה מטבעות שהי' זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד א' לעורר ע"ז כי יכול להיות זקנים בצד א' היינו בצד עוה"ז אבל צעירים המה מצד א' היינו בעוה"ב. ודו"ק כי נכון הוא בס"ד:

יח) ולפיד"ק של זקיני ז"ל הנ"ל יל"פ מחז"ל ב"ב [י' ע"ב] שאלו לשלמה בן דוד איזהו בן עולם הבא אמר להם כל שכנגד זקניו כבוד ע"ש, הכוונה דכיון דנותן כבוד לזקנים וע"כ מטעם הנ"ל דהזקן חשוב יותר מהצעיר יען כי קרוב הוא לבוא לעוה"ב, ממילא

יודע דעוה"ז הוא רק כפרוזדור ועוה"ב הוא כטרקלין דעוה"ב הוא העיקר אצלו א"כ יתקן עצמו בפרוזדור לבוא לטרקלין, וזהו שאמר דזה הוא בן עוה"ב כל שכנגד זקניו כבוד. והבן: יט) לך לך וכו' ואעשך לגוי גדול וכו' והי' ברכה וברש"י ואעשך זהו שאומרים אלקי אברהם ואברכך זש"א אלקי יצחק ואגדלה שמך זש"א אלקי יעקב יכול יהי' חותמין בכולם ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם. ונ"ל ההמשך דהכה כ"ק דו"ז הגה"ק ז"ל בקדושת יו"ט הקשה הא דעת אוה"ע דישראל בטלים ברוב לגבייהו כדאיתא במדרש, וכ"ק מוחז"ל בי"מ כ' לתרץ דבנ"י יושבים במקומם הו"ל קבוע וכל קבוע כמחצה ע"מ דמי, א"כ איך אמר הקב"ה לאאע"ה לך לך להיות נייד הא אז לא יהי' קבוע ויש חשש ביטול ברוב ע"ש, אמנם י"ל דאין ממש בטעניתם דהא כתיב כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה. א"כ בכ"י המה נצחיים ואוה"ע כלים ונפסדים ולא שייך לומר דדבר נצחיי יהי' בטל כנגד דבר הכלה ונפסד, והנה קדוש זקיני מליסא ז"ל בנחלת יעקב כ' לבאר דברי הרש"י הנ"ל יכול יהי' חותמין וכו' בך חותמין ולא בהם דה"ט דמזכירין שם אלקים בכל השלשה אבות, דמבואר ברש"י פ' חי' דהשי"ת הי' נקרא אלקי השמים ואאע"ה הוריד השכינה למטה להיות השגחתו עלי הארץ ג"כ והשי"ת הבטיחו והייתי לך לאלקים ולזרעך שיהי' השגחתו גם על זרעו, לכן אנו אומרים בתפלה אלקי אברהם שעל ידו השגחת הקב"ה עלינו, ולפי"ז הי' מהראוי שיהי' השגחתו גם על זרע ישמעאל דזרעו של אברהם המה אבל יצחק גרם בצדקתו שלא יהי' השגחת השי"ת רק עליו ועל זרעו ולא על זרע ישמעאל, א"כ הי' מהראוי שיהי' השגחת השי"ת גם על עשו וזרעו דהם זרעם של יצחק אבל יעקב בצדקתו פעל שיהי' השגחת השי"ת רק עליו ולא על עשו וזרעו, לכן מוכרחין אנו להזכיר בתפלתינו אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שיהי' השגחת הקב"ה רק עלינו ולא על ישמעאל ועשו וזרעם וכ"ז בזמן שבנ"י המה בגליות אבל בזמן הגאולה שנאמר כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה, א"נ לא ישאר שום עכו"ם רק ישראל שוב אינו מהצורך להזכיר את יצחק ויעקב למען לא יהי' השגחת השי"ת על זרעם של ישמעאל ועשו ע"נ לא יהי' חותמין רק באברהם ולא בהם, וזה שאמר יכול יהי' חותמין בכולם היינו לעולם יחתימו בכולם, לכן כאמר בתפלה ומביא גואל לבכי בניהם וכו' מגן אברהם כי לאחר הגאולה יאמרו רק מגן אברהם כי אין מהצורך להזכיר יצחק ויעקב למען לא יהי' השגחת הקב"ה על זרע ישמעאל ועשו דהא אז לא ישארו רק בני ישראל עכדפת"ח, ולפי"ז מובן ההמשך לך לך וכו' ושלא יקשה לך קו' הנ"ל הא אם תהי' נייד איכא חשש ביטול ברוב כנ"ל. ולזה אמר ואעשך וכו' והיה ברכה שבך חותמים ולא בהם מטעם הנ"ל כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה

כלה א"כ ממילא לא שייך ביטול ברוב כיון דבנ"י המה נצחיים לא כן אוה"ע שהם כלים ונפסדים ודו"ק כי נכון הוא:

כ) ואגדלה שמך ברש"י שעד עכשיו שמך אברם ומכאן ואילך אברהם ועוד שם ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב, ונ"ל ההמשך דאחז"ל ברכות [י"ג ע"א] הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנא' לא יאמר עוד את שמך אברם ופריך מיעקב ומשני דגבי יעקב לא נעקר עדיין שם יעקב ממקומו רק יהי' שם טפל, וראיתי בשם זקיני הגאון מוהר"ש מווילנא ז"ל לפרש דאחז"ל ב"ק [מ"א ע"ב] את בשרו הטפל לבשרו לכן לגבי אברהם כ' לא יאמר עוד את שמך אברם היינו אפילו לשם טפל, אבל ביעקב נאמר לא יאמר עוד שמך יעקב היינו לעיקר אבל לשם טפל שמו עוד יעקב ודפח"ח, ומובן הענין עפימד"א בסה"ק דכשהי' יעקב ובניו במצרים הי' להם עבודה רבה להוציא הנצוצות הק' שבלע השטן, ולכן קרא השי"ת ליעקב כשירד למצרים יעקב יעקב שהוא בגמטרי' השטן לעמוד כנגדו, ובזה כ' זקיני המג"ע ז"ל לפרש מש"א עשו ויעקביני זה פעמים שב' פעמים יעקב גמטרי' השטן, לכן י"ל דאע"ג דשם העיקר ישראל אפ"ה נשאר שם יעקב לשם טפל כדי לתקן במצרים הנצוצות הק' שבלע השטן ומבואר ברבינו בחיי ז"ל דנטלה משרי אות יו"ד ונתחלקה לשני היי"ן אחת לשרה ואחת לאברהם לכן שלט מדה"ד כיון שנלקחה משם נקבה ושלט עין הרע ונגזר על זרעו לירד מצרימה על ת' שנים כמנין עין הרע עכ"ד הק' ז"ל. וזש"א ואגדלה שמך שתהי' כקרא אברהם א"כ זה יהי' הסבה שירדו בניך מצרימה לכן הי' מהצורך שישאר שם יעקב לשם טפל, וזהו שאומרים אלקי יעקב ולא אלקי ישראל דמותר לקרות שם יעקב:

כא) ואגדלה שמך והיה ברכה ונ"ל עפי"ד המדרש עה"פ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ואחז"ל א"ת בהבראם אלא באברהם שבזכותו נברא העולם וחד מד"א בהבראם בה"א בראם. והנה איתא ג"כ במדרש דבבי"ת נברא העולם דבי"ת הוא לשון ברכה שיהי' ברכה לעולם, א"כ כל זמן שהי' נקרא אברם לא הי' מקום לומר בהבראם דבשביל אברהם נברא העולם וע"כ הוה אמינא דבה"א נברא עולם ולא בבי"ת אבל יען שנקרא אברהם א"כ י"ל דבהבראם היינו בשביל אברהם נברא העולם ולא נברא בה"א אלא בבי"ת שיהי' ברכה לעולם. וזש"א ואגדלה שמך שתהי' נקרא אברהם א"כ י"ל דבהבראם היינו באברהם ולא נברא בה"א אלא בבי"ת שהוא לשון ברכה וזהו והיה ברכה שיהי' ברכה לעולם והבן כי נכון הוא:

כב) ואעשך ואברכך ואגדלה שמך וברש"י ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלקי אברהם ואברכך זה שאומרים אלקי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלקי יעקב ועוד ברש"י

ואגדלה שמך הריני מוסיף אות על שמך. ונ"ל עפי"ד קדוש זקיני המג"ע ז"ל דלכן אמרינן אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב ולא אמרינן אלקי אברהם יצחק ויעקב, דאחז"ל ב"מ [פ"ה ע"ב] אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד הוה נגה לי' ולא אתא א"ל מ"ט נגה מר א"ל אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגינא לי' וכן ליצחק וכן ליעקב, ולוקמינהו בהדי הדדי סברי תקיפי ברחמי ומייתי לי' למשיח בלא זמניה ע"ש, ולכן אומרים אלקי בכל אחד ואחד שיתפללו כל אחד בפני עצמו שלא יבוא משיח בלא זמניה עכ"ד הק'. ונודע דרז"ל דיען שלא נשלם הזמן במצרים ע"כ בנ"י בגלות עד שיבא הזמן לגאול אותם, ומבואר לעיל [באות כ'] דברי הרבינו בחיי ז"ל דע"י שנתוסף לאברהם הה"א ירדו בניו למצרים להיות שם ד' מאות שנה, וזש"א ואעשך וכו' זו שאומרים אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב ולא אמרינן קי אברהם יצחק ויעקב יען כדי שלא יבוא משיח בלא זמניה, ולכן עוד לא בא הזמן יען שנתוסף לאאע"ה אות ה"א ודין גרמא להיות במצרים ד' מאות שנים ולא הי' רק רד"ו שנים ושאר הגלות משלימין הזמן ע"כ לא בא עוד הזמן. והבן:

כג) עויל"פ דברי רש"י הנ"ל ואגדלה שמך הריני מוסיף אות וכו' וזהו שאומרים אלקי יעקב, עפי"ד הש"ס הנ"ל דהקורא לאברהם אברם עובר בעשה אבל לישראל יכולים לקרוא יעקב דאהדרי' קרא וז' המהרש"א ז"ל הקשה מדוע אהדרי' קרא לגבי יעקב ולא לגבי אברם, ונ"ל עפי"ד הגאון אחי ז' מהר"ל מפראג ז"ל להסביר הענין שיצחק רצה לברך את עשו ויעקב קיבל הברכות ברמי' ע"י שכהו עיני יצחק, ומדוע לא גילה הקב"ה ליצחק שיעקב ראוי' לברכה ולא עשו, רק הענין שגלוי וידוע לפני הקב"ה שבנ"י יהי' בגלות מצרים ושאר גליות ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם לכן אם הי' יצחק יודע שמברך את יעקב שהי' מובחר שבאבות אז לא הי' בכח הברכה לחול לבניו רק כשילכו בדרכי יעקב אביהם, לכן בא יעקב לקבל הברכות במרמה שהוא עשו א"כ אפילו כשבנ"י יהי' בגלות ולא יהי' ראוים לברכה מצד מעשיהם מגיע להם הברכות דעכ"פ טובים המה מעשו שרצון יצחק הי לברך את עשו עכ"ד ודפח"ח. והנה שם יעקב מורה על כי לקח הברכות במרמה כמש"כ הכי קרא שמו יעקב ויעקביני וכו', ולפי"ז מתורץ קו' המהרש"א הנ"ל דשפיר הי' צריך להשאר שם יעקב גם לאחר שנקרא ישראל למען שלא יהי' קיטרוג על הברכות לומר שהי' רצון יצחק לברך את יעקב בעבור שהי' מובחר שבאבות ואין בכח הברכה לחול על בניו רק כשהם בדומה לו לכן נקרא ג"כ שם יעקב שמורה על שרימה את הברכות דיצחק חשב שמברך לעשו א"כ ראוים בניו לברכה דעכ"פ טובים המה מעשו והבן ומבואר לעיל [באות כ'] דע"י שנתוסף לאאע"ה אות ה' ירדו בניו

למצרים ולשאר גליות, ולפי"ז מובן ההמשך ואגדלה שמך להיות נקרא אברהם ועי"ז יהי' בניו בגליות ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם, לכן למען לחול עליהם ברכות יצחק מותר לקרוא לישראל יעקב וזש"א ואגדלה שמך זו שאומרים אלקי יעקב דגם כעת מותר לקרות שם יעקב והבן:

כד) עויל"פ דברי רש"י הנ"ל בהקדם לתרץ קו' המהרש"א הנ"ל מדוע אהדרי' קרא ליעקב, עפי"ד הגה"ק המשנת חכמים ז"ל דנודע דהאבות הק' אברהם יצחק יעקב המה המרכבה לשכינה הק' ודוד הוא רגל הרביע, כי מספר האבות עם דוד עולה תרכ"ב כמנין רבתי"ם. וזש"א הכ' רכב אלקים היינו המרכבה מספרו רבתים [ואף דכ' רבותיים הא ביעקב ג"כ המסורה יעקוב מלא וכן בדויד מלא] עכדפח"ח. א"כ אם הי' נשאר אאע"ה בשם אברם לא הי' מקום לומר שהוא מהמרכבה דהא מספרם אינו עולה תרנ"ב אבל כיון שנקרא אברהם ויעקב כשאר ג"כ בשם יעקב לשם טפל לישראל והוה המספר רבתים לומר שהאבות המה המרכבה, לכן שפיר אהדרי' קרא ליעקב למען דעת שהאבות המה המרכבה ומתורץ קו' המהרש"א ז"ל ולפי"ז מובן ההמשך ואגדלה שמך שתהא נקרא אברהם א"כ יהי' מספר רבתים אם יהי' נשאר שם יעקב לשם טפל, וממילא מותר לקרות שם יעקב גם לאחר שנקרא ישראל. וזש"א זהו שאומרים אלקי יעקב שמותר לקרות שם יעקב למען דעת מספרם מספר רבתים דהאבות המה המרכבה לשכינה הקדושה ודוק כי נכון הוא:

כה) ואעשך לגוי גדול ואגדלה שמך, ונ"ל דאיתא במדרש ואעשך לגוי גדול אני עושה אותך כהן גדול, והקשה הפנים יפות ז"ל לר"י דס"ל ביבמות [ס"א ע"ב] דכהן לא ישא איילונית דכל ביאה שאין בה פירצה זנות היא דכתיב הזכו ולא יפרוצו ע"ש ואחז"ל דשרה אמנו איילונית היתה א"כ איך ידור אאע"ה עמה דהא לזנות יחשב ח"ו. אמנם הד"נ דהא איתא במדרש הבט נא השמימה דא"ל הקב"ה לאברהם בה' בראתי העולם הריני מוסיף ה' על שמך ואתה מוליד וסימן לדבר הא לכם זרע ע"ש. והכה מבואר ברש"י ואגדלה שמך הריני מוסיף אות על שמך שעד עכשיו שמך אברם מכאן ואילך אברהם, א"כ בעת שאמר לו הקב"ה שיהי' כהן גדול בישר לו שיהי' לו בנים וממילא לא הוה ביאה שאין בה פירצה, ולפי"ז א"ש הסמיכות ואעשך לגוי גדול לכהן גדול, ואפ"ה תוכל לדור עם שרה יען כי ואגדלה שמך להוסיף לך אות ה' ותוליד זרע א"כ לא הוה ביאה שאין בה פירצה. כו) ואעשך לגוי גדול פרש"י זהו שאומרים אלקי אברהם וכו' ואלקי יצחק וכו' ואלקי יעקב יכול יהי' חותמין בכולן ת"ל והי' ברכה בך חותמין ולא בהם, ונראה עפי"מ שאמר לי מחו' הרב החסיד האמיתי המנוח מוה"ר יואל בשם אביו הגאון

הצדיק מוהר"ש סופר מקראקא ז"ל לפרש מה שאמר שלמה המע"ה שמני כחותם, דהנה דרך הישר נקרא אם האדם עובד את השי"ת ומקיים תורה ומצות, משא"כ אם עובר עבירות ח"ו הרי זה דרך מעוקם, אכן אם זוכה ועושה תשובה מאהבה והזדונות כעשה כזכיות אז העקמימות נעשה ישר, ודרך חותם שנעשה מעוקם רק כשנותנים החותם על הנייר כעשה החותם ישר על הנייר, וזה שביקש שלמה המע"ה שמני כחותם שהשי"ת יעזור לו שאף אם עשה מתחלה דבר עקום שיזכה להפכו לזכות שיהי' נעשה לישר כמו החותם עכדפח"ח והכה אחז"ל [באבות פ"א] על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל עבודה ועל גמ"ח, וגמ"ח הוא מדת אברהם ועבודה מדת יצחק ותורה מדת יעקב כנודע, אבל אם התורה ועבודה הוא בדרך עקמימות אינו שוה כלום לא כן גמ"ח אף שעשה המצוה במחשבה זרה בדרך מעוקם עכ"ז עשה מצוה שעכ"פ עשה טובה לזולתו, ולפי"ז כתב מחו' הגה"ק מדעש ז"ל במעגלי צדק לפ' דברי חז"ל כל השקפה לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשיך שיש בו מתנות לעניים שהוא לטובה, היינו דבכל מצוה אם כשקוף בטוב ובעומק הלב של אדם אז נח למצוא איזה מחשבה זרה לא כן בצדקה יהי' איך שיהי' הוא לטובה כיון דעכ"פ עשה מצוה שהחי' את העני וחזינן מזה דמצות גמ"ח אף שבשעה שאדם עשה אותו הי' מעוקם עכ"ז נעשה ישר לפני השי"ת כחותם הזה לא כן בתורה ועבודה אם עשה מעוקם אינו שוה כלום וזש"א יכול יהי' חותמין בכולם. שגם בתורה ועבודה יהי' בבחינת חותם ת"ל והי' ברכה בך חותמין רק בגמ"ח הוא כחותם ולא בתורה ועבודה ודוק כי נכון הוא:

כז) ואגדלה שמך והיה ברכה ובמדרש וברש"י הברכות נתונות בידך וכו' ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ. ונ"ל ההמשך דהנה בנזה"ק פל"ט סי' י"ח כתב הטעם דנמסרו הברכות לאאע"ה כיון דבזכותו נברא העולם כמו שנאמר בהבראם ואחז"ל א"ת בהבראם אלא באברהם בזכותו נברא העולם לכן אליו יאות לברך את כל העולם ע"ש, וכ"ז לאחר שנקרא אברהם אבל כאשר הי' נקרא אברם א"כ אין מקום לומר דבהבראם קאי על אברהם א"כ הוה אמינא דלא נברא העולם בזכותו. ולפי"ז מובן ההמשך ואגדלה שמך ופרש"י שנתוסף לו אות ה"א שיהי' נקרא אברהם, א"כ אמרינן דבזכותו נברא העולם, לכן והיה ברכה שהברכות מסורים לו יען דבזכותו נברא העולם כנ"ל והבן ונכון:

כח) ואעשך לגוי גדול וכו' ואברכה מברכיך ומקללך אאר ובמדרש ואעשך לגוי גדול לכהן גדול ואברכה מברכיך ומקללך אאר אר"י החמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו דבכבודו כתיב כי מכבדי אכבד ובוזו יקלו ע"י אחרים ובכבודו של צדיק כתיב ומקללך אאר אנא עכ"ל, וכ"ל הסמיכות דהנה אחז"ל בנדרים [ל"ב ע"ב] דמשו"ה נטלה

הכהונה משם וניתנה לאברהם כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת הקב"ה שאמר ברוך אברם ואח"כ אל עליון, והקשה בווי העמודים הלא הקב"ה החמיר בכבוד של צדיק יותר מכבודו א"כ לא חטא שם במה שהקדים לאברהם, ותירץ דרק הקב"ה בעצמו החמיר בכבודו של צדיק יותר מכבודו אבל האדם צריך להחמיר על כבוד השי"ת יותר מכבוד הצדיק, ולפי"ז א"ש המדרש ואעשך לכהן גדול ליקח הכהונה משם שהקדים ברכת עבד לברכת רבו, ולכאורה יקשה מהא דאמר הקב"ה ואברכה וכו' ומקללך אאר בעצמו וכתיב ובוזי יקלו ע"י אחרים א"כ חזינן דגדול כבוד הצדיק מכבוד הקב"ה ואמאי ניטלה הכהונה משם ולזאת אר"י החמיר הקב"ה דרק הקב"ה בעצמו החמיר בכבוד הצדיק יותר מכבודו. אבל האדם צריך להחמיר יותר בכבוד השי"ת מכבוד הצדיק לכן שפיר ניטלה הכהונה משם וניתנה לאברהם והבן:

כט) ולפי"ד הש"ס נדרים הנ"ל יש לבאר הפ' ומלכי צדק וכו' והוא כהן לאל עליון ויברכהו ויאמר ברוך אברם וכו' וברוך אל עליון וכו' ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש, ותמהו מדוע לא ביקש מלך סדום מיד כשיצא לקראתו. ונ"ל בהקדם המדרש עה"פ ויטע אשל פרדס תיקן להם כל מאן דאתי א"ל שאל תאנין ענבין ורמון וצ"ב מה הי' ענין הפרדס הזה וגם למה מזכיר אותם כסדר הזה ולא כסדר הקרא מתחילה גפן ואח"כ תאינה וכו' וראיתי בס' שתי ידות מקדמון א' ז"ל לפרש דכל מגמתו של אאע"ה הי' להכניס גרים תחת כנפי השכינה באומרו להם שיהי' חביבים לפני הקב"ה יותר מישראל, כדאיתא במדרש נשא ד' אוהב צדיקים אלו הגרים שחביבים לפני הקב"ה יותר מישראל א"כ יקשה למה הקדימה התורה אפילו עבדו ואמתו של ישראל לפני הגרים, ולהסיר תלונה הזאת תיקן להם אאע"ה פרדס וכל מאן דאתי א"ל שאל תאנין ענבים ורמון דמבואר בברכות [מא ע"א] דפליגי ר"י ורבנן על הפסוק ארץ גפן תאנה וכו' דסבר ר"י דכל המוקדם עדיף יותר וראוי לברך עליו, ורבנן סברי דחביב עדיף יותר ומה דחביב עליו עדיפא לי' ומוקדם לברכה, א"כ לרבנן אין נפקותא במה דמוקדם בקרא אלא במה דחביב יותר אע"ג דמאוחר, א"כ שפיר י"ל אף דגרים כתובים לבסוף מ"מ המה חביבים יותר מישראל, ולכן א"ל שאל תאנין ענבים ורמון אע"ג דבקרא כתוב להיפך גפן תאנה ורמון, מ"מ אמר להם לבקש מקודם תאנים ולברך עליהם יען כי המה חביבים יותר מענבים ואין נפקותא במה שהקדימה התורה גפן לתאנים דאזלינן רק בתר החביב ולא בתר הקודם לכן גם אתם אם תתגיירו עצמכם תהי' חביבים עוד יותר מישראל עכדפח"ח. והנה יקשה האיך ביקש מלך סדום מאאע"ה להחזיר לו הנפשות וכי ישמע לו הא אם ישארו אצל אאע"ה יגיירם ויכנסם תחת כנפי השכינה כאשר באמת אחז"ל נדרים [ל"ב

ע"א] דהי' לו עונש לאאע"ה שהחזיר הנפשות ע"ש. אמנם הלא אחז"ל והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן דניטלה הכהונה משם יען שהקדים ברכת עבד לברכת רבו שאמר ברוך אברם ואח"כ אמר וברוך אל עליון כמבואר בנדרים [ל"ב ע"ב] ע"ש, ונשמע מזה דהחביב יש לו קדימה דאי נימא דאין נפקותא הא דקדים א"כ לא חטא שם כלל, א"כ כיון דאזלינן בתר הקדום שוב חזקה תלונתם של הגרים דאינם חביבים לפני הקב"ה מדהקדימה תורה אפילו עבדו ואמתו של ישראל לפני גרים, א"כ לא ירצו הנפשות לגייר לכן ביקש מלך סדום תן לי הנפש. וזש"א ומלכי צדק וכו' והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן, יען שהקדים ברכת עבד לברכת רבו לכן ויאמר מלך סדום לאברם תן לי הנפש כי לא ירצו עוד לגייר עצמם והבן ונכון: ל) ואעשך וכו' והיה ברכה במדרש ואעשך אני עושה אותך ברי' חדשה והיה ברכה קרי בי' בריכה מה בריכה זו מטהרת את הטמאים אף את מקרב רחוקים ומטהרם לאביהם שבשמים. ונ"ל עפי"ד כ"ק דו"ז הגה"ק אדמו"ר משינאווא ז"ל לפ' הזמר הוא אשר דיבר לעם סגולתו שמור לקדשו מבואו ועד צאתו, הכוונה עפידחז"ל סנהדרין [ח' ע"א] דבר אחד לדור א"כ המנהיג נקרא דבר, וזש"א הוא אשר דיבר לעם סגולתו זה הוא האיש הראוי להיות מנהיג ישראל לקרבם לאביהם שבשמים, מי שהוא שמור לקדשו מבואו ועד צאתו היינו שהי' שמור וזהור לקדש עצמו מבואו לעוה"ז ועד צאתו מעוה"ז עכדפח"ח. והנה למד"א דבן מ"ח שכה הכיר אאע"ה את בוראו א"כ לא הי' שמור לקדשו מבואו לעוה"ז, לכן אמר לו הקב"ה ואעשך אני עושה אותך ברי' חדשה ע"כ והיה ברכה קרי בי' בריכה להיות מנהיג ישראל לקרבם לטהרם לאביהם שבשמים והבן:

לא) והיה ברכה וברש"י אתה תברך את אשר תחפוץ ובמדרש קרי בי' בריכה מה בריכה וכו' אף את מקרב רחוקים ומטהרם וכו' ונ"ל עפי"ד כ"ק מו"ח הגה"ק מו"ה משה יוסף ט"ב ז"ל אבדפה"ק שאמר לפ' הפ' האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, דמרע"ה ביקש מהשי"ת שיהי' לאל ידו לברך את ישראל, ועי"ז יהי' דבריו נשמעים ויהי' בכחו להחזיר העולם למוטב, וזש"א האזינו השמים ואדברה ועי"ז ותשמע הארץ אמרי פי ודפח"ח. וזש"א והיה ברכה שאתה תברך את אשר תחפוץ ועי"ז תהא כבריכה לקרב הרחוקים ולטהרם שישמעו לדבריך:

לב) והיה ברכה במדרש קרי בריכה מה בריכה וכו' אף את מקרב רחוקים ומטהרם לאביהם שבשמים ונ"ל דהח"ס ז"ל התמרמר פ"א שע"י שהוא טרוד בישיבה ובעניני הקהלה ובהנהגת המדינה אין לו פנאי להשגיח על בניו, וענה לו תלמידו הגאון מבארדיוב ז"ל דזה שאמר דהמע"ה כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה, הכוונה דאם

חונן ומלוה כל היום לאחרים ומי ישגיח על בניו לכן הבטיח דהמע"ה וזרעו לברכה מהשי"ת בתורה וביראה עכדפח"ח. והנה אאע"ה כל מגמתו הי' לזכות הרבים אבל לאחר שהבטיח לו השי"ת ואעשך לגוי גדול שיזכה לבנים ואגדלה שמך א"כ כשיהי' גדול שמו יפנו אליו מכל הצדדים לטרדו ומי ישגיח על הבנים. לכן אמר לו הקב"ה והיה ברכה שיהי' לזרעו ברכה ממני לכן קרי בי' בריכה מה בריכה וכו' אף את מקרב רחוקים ומטהרם לאביהם שבשמים שתהא כל היום חונן ומלוה לאחרים דזרעו יזכו לברכה:

לג) ואברכך וכו' והיה ברכה וברש"י ואברכך בממון ובמדרש והיה ברכה קרי בי' בריכה מה בריכה וכו' אף את מקרב רחוקים לטהרם וכ"ל עפי"ד הח"ס ז"ל הנודעים לפ' ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב וילך למסעיו וברש"י בחזרתו פרע הקפותיו, דכל קניני גשמיים הי' עליו למשא וזש"א כבד מאד וכו' שהי' לו למשא אך בהליכתו למצרים ורצה לגייר גרים הי' שואלים אותו אם כדבריך שאתה עובד לד' אחד מדוע עני אתה והי' כשאר חייב תשובה לכל או"א אבל בחזרתו שהי' לו כ"ט פרע הקפותיו התשובה שנשאר חייב שראו כי הרים ד' קרנו ועי"ז הי' יכול לקרבם לתורה ודפח"ח. וזש"א ואברכך בממון ולכאורה הי' אצל אברהם ההון למשא, ולז"א והיה ברכה קרי בי' בריכה לטהר את הטמאים, לכן הי' לו הצורך לברכת ממון שלא ישאלו אותו מדוע עני אתה:

ל) ואגדלה שמך וכו' ואברכה מברכיך ומקללך אאר, ונ"ל ההמשך עפי"ד הגה"ק מוהר"ש מאסטראפאלי ז"ל לפרש דהרש"י ז"ל ואגדלה שמך שעד עכשיו שמך אברם מכאן ואילך אברהם, ועוד פרש"י ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב, דהנה הקשו מדוע אומרים אלקי יעקב ולא אומרים אלקי ישראל, ותירצו עפימד"א בסה"ק לכוון בתפלת י"ח בברכה הראשונה בהזכרת אבות אברהם יצחק יעקב שהם י"ג אותיות כמנין אחד לדעת כי ד' אחד, א"כ אם הי' אומרים אלקי ישראל לא הי' החשבון מכוון כמנין אחד כי הי' אות אחד יותר, וזה נכון כשאומרים אלקי אברהם אבל אם הי' אומרים אלקי אברם הי' ההכרח לומר אלקי ישראל. וזש"א ואגדלה שמך להיות נקרא אברהם ע"כ א"א לומר אלקי ישראל רק אלקי יעקב וזהו שאומרים אלקי יעקב עכדפח"ח. והנה כתיב בראשית ברא אלקים ואחז"ל מגילה [ט' ע"א] כשכתבו התורה לתלמי המלך כתבו אלקים ברא בראשית, וברש"י שם וז"ל שלא יאמרו בראשית שם הוא ושתי רשויות הן וראשון ברא את השני עכ"ל. והנה הקדמונים ז"ל כתבו למה באמת לא כתיב אלקים ברא בראשית, יען שאחז"ל בראשית ברא אלקים בזכות משה שנקרא ראשית ברא אלקים את השמים וכו' וכבר אחז"ל דהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו, לכן כ' בראשית מקודם ואח"כ אלקים הובא בעיר דוד לזקיני הגאון ז"ל אות תקי"ד ע"ש, והכה איתא במדרש

עה"פ ואברכה מברכיך ומקללך אאר אר"י החמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מכבודו דבכבודו כתיב ובוזי יקלו ע"י אחרים ובכבודו של צדיק כתיב ומקללך אאר אנא עכ"ל. ולפי"ז מובן ההמשך ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב לכוון כי ד' אחד, והא דכתיב בראשית ברא אלקים לא מפני שיש ח"ו ב' רשויות אלא משו"ה כתיב בראשית ברא א' דהחמיר הקב"ה בכבודו של צדיקים יותר מכבודו, וזש"א ואברכה מברכיך ומקללך אאר דנשמע מזה דהחמיר הקב"ה בכבוד צדיקים יותר מכבודו. והבן כי נכון הוא בס"ד:

לה) והיה ברכה ואברכה מברכיך ומקללך אאר ובמדרש והיה ברכה קרי בריכה מה בריכה מטהר את הטמאים אף את מקרב הרחוקים ומטהרים לאביהם שבשמים לגייר אותם ע"ש. ונ"ל ההמשך עפי"ד הערבי כחל שהענין שבאים עכו"ם להתגייר כי חיות העכו"ם הוא מחלק הרע השורר בישראל וע"י שעושים תשובה מאהבה וזדונות כעשו כזכיות ונהפך הרע לטוב לכן באים להתגייר ע"ש, ונודע דברי הערבי כחל בדרוש לשבת תשובה דלכאורה אם יעשה אחד היזק בפלטין של מלך ואח"כ יפייס אותו ויתחרט על מעשיו הרעים היעלה על הדעת שיקבל עוד שכר ע"ז, ומסביר הענין דהא קיימ"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצטרף למעשה לכן השב מיראת העונש הרי אינו שב על המחשבה דהא על המחשבה ליכא עונש אף בלא תשובה, משא"כ השב מאהבה הוא מתחרט על שהעיז נגד השי"ת אף במחשבה כי גם זה אצלו לעון ובאמת לא נחשב המחשבה לחטא ע"כ מקבל שכר שעשה תשובה על המחשבה וזה הענין דתשובה מאהבה הזדונות נעשו כזכיות ודפח"ח. והנה באבן עזרא מדקדק למה נאמר גבי מברכיך ביוד לשון רבים וגבי מקללך לשון יחיד, וראיתי בשם משמואל שכתב דבר נחמד לתרץ עפי"ד הש"ס מ"ק [ט ע"ב] דר"ש אמר לברי' אנשים הללו בעלי צורה זיל לגבייהו דלברכוך אתא לגבייהו א"ל יהא רעווא דתזרע ולא תחצד יכו' כי אתא לגבי אבוהו א"ל לא מבעיא דברוכי לא בירכן אבל צעורי צעורן א"ל מאי אמרו לך הכי והכי אמרו לי א"ל הנך כולהו ברכתא נינהו תזרע ולא תחצד תוליד בנים ולא ימותו וכו' ע"ש וכתב זקיני המהר"ם פאדווה ז"ל דהתנאים הללו עשו כן כדי שיגיד לאבי' ויפרש לו כוונתם לברכה ותחול הברכה עליו גם מאבי' עכ"ד ולפי"ז הי' הברכה מצד המברכים במחשבה ולא בדבור שהי' נראה כקללה ומצד אבי' אף בדבור ושכר מגיע גם להמברכים כיון דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, אכן אם יזדמן עובדא הנ"ל להיפך דאחד יאמר תזרע ותחצד ויהי' מחשבתו לרע שילך לאיש אחר ויפרש דבריו לרע דהיינו שיוליד בנים וימותו בכה"ג יקלל השי"ת רק להשני שקילל בדבור

ולא הראשון שקילל רק במחשבה דמחשבה רע אינו מצטרף למעשה לכן בברכה כאמר לשון רבים דהיינו להמברך במחשבה ולהמברך בדבור אבל בקללה כאמר בלשון יחיד שהקב"ה יקלל רק להתפרש הקללה בדבור ודפח"ח. וזהו ההמשך והי' ברכה קרי בריכה שמטהר הרחוקים והטמאים שבאים אליו להתגייר וזה בא מכח תשובה מאהבה וזה ע"י דמחשבה טובה מצטרף למעשה ולא מחשבה רע לכן ואברכה מברכיך הברכה יהי' לרבים והקללה רק ליחיד ודוק כי נחמד הוא:

לו) ובאופן הנ"ל י"ל עפי"ד הכלי יקר דלכן בברכה נזכר הוא יתברך תחלה ואצל הקללה להיפך דכיון דמחשבה טובה מצטרף ולא מחשבה רע לכן בברכה הרי יחשוב הברכה בלבו קודם שיברך בדבור לכן יברך אותו השי"ת תיכף עוד קודם שיברך בפיו אבל בקללה מוכרח להיות שיקלל מקודם ואח"כ יקלל אותו כי על המחשבה רע ליכא עונש עכ"ד, ושפיר יובן ההמשך והי' ברכה שבאים להתגייר והוא ע"י תשובה מאהבה משום דמחשבה רע ל"ה כמעשה ומחשבה טובה כמעשה לכן ואברכה מברכיך ומקללך אאר והבן:

לז) ואברכה מברכיך ומקללך אאר בתר"י ואברך ית כהנא דפרסין ידיהון בצלו ומברכין ית בכך וצ"ב. ונ"ל בהקדם לפרש המדרש פ' נשא כה תברכו את בנ"י וכו' ואני אברכם ובמדרש אמר הקב"ה הכהנים מברכין את ישראל ומי מברך את הכהנים כשהוא אומר ואני אברכם אמר הקב"ה אכי מברך את הכהנים והכהנים מברכים אה ישראל ע"ש וצ"ב, ונ"ל עפי"ד הכלי יקר והגר"א מווילנא ז"ל דלכן כאמר אצל מברכיך תחלה ואברכה ואצל הקללה כתיב אח"כ אאר דבנוהו שבעולם ברכה של עשיר מרובה משל עני דהעשיר יש לו השגה גדולה לא כן העני משא"כ בקללה הוא להיפך דקללה של העני גדולה משל העשיר לכן אצל הברכה אמר השי"ת ואברכה שהוא יברך תחלה להמברכים א"כ יהי' להם השגה גדולה לברך בברכה מרובה משא"כ אצל הקללה יקלל אותו השי"ת אחר שיקלל כדי שלא יהי' הקללה גדולה ודפח"ח. ונודע ג"כ דברי קדוש ישראל מרוזין ז"ל שאמר לפרש מחז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, דידוע דפרנסה משמע בהרחבה ומזונות משמע רק כדי חיו ואם יש להצדיק הדור רב טוב אזי יש לו השגה לברך ולהשפיע להעולם ג"כ מכ"ט לא כן אם הצדיק הדור הוא עני אינו משפיע רק לחם לאכול. וזש"א חז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני דמש"ה אין להם פרנסה בריוח רק ניזונים המה יען שחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת וכו' ע"כ אין לו השגה גדולה לברך ולהשפיע רב שפע להעולם עכדפח"ח. ולפי"ז מובן דברי המדרש הנ"ל הכהנים מברכים לישראל ומי מברך את

הכהנים דהא אם הכהנים לא יזכו לברכה לא יהי' להם השגה לברך בברכה מרובה, ולזה אמר המדרש ואני אברכם דהקב"ה מברך את הכהנים תחלה, ואח"כ הכהנים מברכים לישראל בברכה מרובה, ולפי"ז שפיר יובן התר"י דכיון דנאמר ואברכה מברכיך ומקללך אאר והיינו כנ"ל דמקודם יברך הקב"ה להמברכים כדי שיהי' ברכתם מרובה, לכן שפיר ואברך ית כהנא היינו מקודם, שיהי' להם השגה לברך בברכה מרובה והבן כי הוא דבר נכון בס"ד:

לח) ונברכו בך כל משפחות האדמה וילך אברם כאשר דבר אליו ד' וילך אתו לוט וכ"ל ההמשך עפי"ד הש"ס יבמות [ס"ג ע"א] ואמר ר"א מאי דכתיב ונברכו בך כל משפחות האדמה אמר לי' הקב"ה לאברהם שתי ברכות [וברש"י כמו מבריך את הגפן כלאים פ"ז ס"א] טובות יש לי להבריך בך רות המואביה וכעמה העמונית שיצאו מהם מלכים ונביאים מרות דוד המלך ומנעמה חזקיה ואסא וכו' ע"ש ברש"י], ובמהרש"ל ד"ה רות וז"ל אפילו אותן שהזהרתי לבוא בקהל בנים אמצא היתר ע"י עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית כדי שיהי' כל המשפחות שבעולם נברכים ונדבקים בך עכ"ל. ואיתא בזוה"ק ד"ה ויקח וז"ל מה חמא אברהם לדבקא עמיה לוט אלא בגין דצפה ברוח הקודש דזמין למיפק מניה דוד עכ"ל. ולפי"ז מובן ההמשך ונברכו בך כל משפחות האדמה היינו השתי ברכות רות המואביה וכו' שיצא ממנה דוד המע"ה שאמצא היתר להבנים ע"י מואבי ולא מואבית שיהי' דהמע"ה ראוי לבוא בקהל כדברי המהרש"ל הנ"ל, וזש"א וילך אברם כאשר דבר אליו ד' וילך אתו לוט, דלכן שפיר הלך לוט עמו דצפה ברוח הקודש דזמין למיפק מניה דוד המע"ה כדברי הזוה"ק דהא ראוי לבוא בקהל ולהיות מלך. והבן ונכון הוא:

לט) וילך אברם וכו' וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה. ונ"ל דבזוה"ק הקשה אמאי הלך אתו לוט הא אל תתחבר לרשע. ונ"ל עפימש"כ המפורשים דלכן התחבר אאע"ה עם אנשי דורו להדריכם למוטב ולא כח יען כי אאע"ה בן ג' שנים הכיר את בוראו ולא הי' ירא להתחבר עם הרשעים שמא יחזור לסורו. והנה מחו' הגה"ק מדעש ז"ל במעגלי צדק כתב דלכן כתיב מקודם שנים ואח"כ שנה, דכל השנים שהי' בענין אחד כאמר בלשון יחיד ובהשנים שהי' נפרדות זו מזו כאמר שנים, ויען כי בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו א"כ החמשה שנים לא הי' שווים, משא"כ השבעים הי' שווים לכן כאמר חמש שנים ושבעים שנה ע"ש. וזש"א וילך אתו לוט ויען ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה א"כ כשהי' בן ג' שנים הכיר את בוראו, לכן התחבר עם לוט להחזירו למוטב:

מ) ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו וכו' ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען. ונ"ל עפי"ד הזוה"ק וז"ל ויקח אברם את שרי אשתו מהו ויקח אלא אמשיך לה במלי מעלייתא בגין דלית ליה רשו לבר נש לאפקא אתתיה למיסק בארעא אחרא בלא רעותא דילה וכו' כגון כך ויקח אברם משיך לה במלין עכ"ל. והנה בזית רענן מהמג"א הקשה הא מבואר בכתובות [ק"י ע"ד] דלילך לא"י כופין אותה לעלות עמו, ותירץ עפי"ד התוס' שם דבאיכא סכנת דרכים אין כופין אותה ע"ש, וכאן הי' ג"כ סכנת דרכים ע"ש. אמנם לכאורה יקשה דהא גם אליעזר הי' לו קפיצת הדרך מכש"כ אברהם א"כ ליכא סכנת דרכים אולם הד"נ לפימש"כ כ"ק הגה"ק מוחז"ל בייטב לב עה"פ וירא את המקום מרחוק דלכן לא הי' לו קפיצת הדרך יען שהלכו עמו הנערים עם הדומה לחמור ע"ש דפח"ח, א"כ הרי לוט שהי' רשע הלך עמו ע"כ לא דהי' להם קפיצת הדרך. והכה כ' ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ואחז"ל דחרן יצאה לקראתו שהי' לו קפיצת הדרך. ולפי"ז מובן הפ' ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו דלכן הי' מוכרח למשוך לה במלין כיון דלקח גם את לוט ולא יהי' להם קפיצת הדרך ואיכא סכנת דרכים דאין עולות עמו, ולראי' דלא הי' להם קפיצת הדרך אמרה תוה"ק ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען, שהמה באו לארץ כנען ולא שארץ כנען יצאה לקראתם. ודו"ק וב"ה הוא דבר נכון:

מא) ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו וכו' ואת הנפש אשר עשו בחרן. ונ"ל ההמשך עפי"ד הזוה"ק הנ"ל דלכן לקח את לוט עמו דדהמע"ה יצא ממנו. והנה מבואר ביבמות [ע"ז ע"א] דה"ט דמותר דוד לבוא בקהל אף שבא מרות המואבית דרק האנשים נאסרו דהי' להם לקדם בלחם ומים ולא הנשים דכבודה בת מלך פנימה ע"ש. והנה במדרש איתא הטעם דנענשה דינה שבא עלי' שכם דיצאנית היתה כדכתיב ותצא דינה וכבודה בת מלך פנימה ועוד איתא טעם אחר משום חטא שנשא יעקב אבינו ב' אחיות. והנה איתא בקדמונים דלא חטא יעקב בזה דגיירם וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, כמבואר במדרש ואת הנפש אשר עשו בחרן דגיירם והוה לי' כמו שנולדו, א"כ לא היו ב' אחיות כלל ועי' בפר"ד. ולפי"ז מובן ההמשך ויקח אברם וכו' ואת לוט יען שדהמע"ה יצא ממנו וראוי לבוא בקהל משום כבודה בת מלך פנימה, והראי' דהא נענשה דינה דיצאנית היתה דא"א לומר דה"ט שבא עלי' שכם עבור שחטא יעקב בב' אחיות דהא גיירם וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי וזש"א ואת הנפש אשר עשו בחרן א"כ נשמע דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולא חטא יעקב והא דנענשה דיצאנית היתה דכבודה וכו' א"כ ראוי דהמע"ה לבוא בקהל לכן שפיר לקח את לוט עמו. ודו"ק כי נכון הוא: מב)

ולפי הנ"ל יל"פ הפ' לקמן וירא ד' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ וכו' ויט אהלה, ובמדרש הובא ברש"י אהלה כתיב בתחלה נטה את אהל אשתו ואח"כ את שלו ופי' במתנות כהונה משום כבודה בת מלך פנימה. וכ"ל דהנה הא דלקח אברהם את לוט עמו והקב"ה הסכים אתו [כמבואר בכזה"ק] הטעם משום דדהמע"ה עתיד לצאת ממנו כנ"ל ועוד איתא במפורשים הטעם משום שלא הי' לו לאברהם זרע ע"כ לקח עמו את לוט שירשנו. והכה הבאתי לעיל דחז"ל דלכן הי' ראוי דהמע"ה לבוא בקהל ולהיות מלך ישראל אף שבא מרות התואבי', דלא נאסרו הנשים כי לא הי' להם לקדם בלחם ומים שכבודה בת מלך פנימה כמבואר בש"ס יבמות הנ"ל. ולפי"ז מובן הפ' וירא ד' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ, א"כ כיון שנתבשר שיהי' לו זרע א"א לומר עוד דלכן הסכים הקב"ה עמו לוקה את לוט שירשנו דהא זרעיו ירשנ' ועכצ"ל דלכן הסכים ד' עמו שדוד המע"ה יצא ממנו שיהי' ראוי לבוא בקהל דכבודה בת מלך פנימה ע"כ ויט אהלה בתחלה ואח"כ את שלו דכבודה בת מלך פנימה להיות באהל. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

מג) עויל"פ ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט וכו' ואת הנפש אשר עשו בחרן וברש"י ז"ל אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים עפ"י הנ"ל דמשו"ה לקח את לוט עמו דראה שדהמע"ה עתיד לצאת ממנו דמותר לבוא בקהל אף שבא מרות המואביה דדרשינן מואבי ולא מואבית. והכה מוח"ז הגאון הברוך טעם ז"ל פי' הפ' תהלים קי"ט שרים רדפוני חכם ומדברך פחד לבי שש אנכי על אמרתך דאיתא ברבינו בחיי ז"ל דתורה שבכתב נקראת דיבור ושבע"פ אמירה ע"ש. וזש"א שרים היינו השרי תורה רדפוני חכם במה שאומרים עלי שאני פסול לבוא בקהל, אבל מדברך התורה שבכתב שכ' לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ד' פחד לבי שגם אני בא מרות המואביה אבל שש אנכי על אמרתך התורה שבע"פ דדרשינן מואבי ולא מואבית שראוי אני לבוא בקהל ודפח"ח, [עי' בראשית אות ט"ז] ומבואר בנזה"ק בראשית פ"א סט"ו בשם הזוה"ק דאותיות מנצפ"ך הכפולים המה כנגד ב' מידות תורה שבכתב ותורה שבע"פ שהתורה שבע"פ גם כן הוה הללמ"ס כמו מנצפ"ך שהמה הללמ"ס ע"ש דפח"ח. והנה] מבואר בקדמונים ז"ל הובא בשמנה לחמו ח"א [ח' ע"ב דה"ט דמקבלין גרים שיש להם ג"כ אחיזה בתורה באותיות מנצפ"ך ע"ש. וזש"א ויקח אברם וכו' ואת לוט וכו' ואת הנפש אשר עשו בחרן דגיירו אנשים ונשים דיש לגרים אחיזה באותיות מנצפ"ך דהמה הללמ"ס שהם נגד מידת תורה שבע"פ שהוא הללמ"ס א"כ שפיר ראוי דוד לבוא בקהל לפי דין תורה שבע"פ לכן לקח את לוט עמו שעתיד דהמע"ה לצאת ממנו והבן:

מד) עויל"פ ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט וכו' ואת הנפש אשר עשו בחרן, עפ"י הנ"ל דלקח את לוט עמו משום שעתיד דהמע"ה לצאת ממנו דמותר לבוא בקהל אף שבא מרות המואביה שלא נאסרו הנשים, והטעם דלא נאסרו הנשים הביא זקיני הגאון ז"ל בעיר דוד [מ' ע"ב] בשם הקדמונים ז"ל דעיקר חטא אדה"ר הי' שלא המתין עד הלילה ועשה קידוש בע"ש על יין שסחטה לו חוה למד"א דעץ הדעת גפן הי', ומטעם זה לא מתה חוה מיד דנשים אינם מצווין על קידוש היום, וה"ט גבי עמון ומואב דלא נאסרו רק הזכרים משום דבנות לוט השקו אביהם יין ומעוררים חטא אדה"ר לכן הנשים מותרים דאינם מצווין על קידוש היום. והמד"א גפן הי' לא ס"ל כר"א בר אהבה דנשים חייבות בקידוש היום דזכור ושמור בדיבור אחד כאמרו [שבועות כ' ע"ב], וס"ל כמד"א במדרש דלכן זכור ושמור בדיבור אחד כאמרו דזכור מלפניו ושמור מלאחריו דמוסיפין מחול על הקודש ע"ש דפח"ח ונודע דברי הקדמונים ז"ל דלכן מקבלין גרים דישראל קדושים המה ואוה"ע חולין ומוסיפין מחול על הקודש, ולפי"ז מובן ההמשך ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט משום דהמע"ה שעתיד לצאת ממנו דלא באסרו הנשים שאינם חייבים בקידוש היום דזכור ושמור אתא למוסיפין מחול על הקודש. וזש"א ואת הנפש אשר עשו בחרן שגיירו אנשים ונשים דמוסיפין מחול על הקודש והבן:

מה) עויל"פ עפ"י הנ"ל דמשו"ה לקח עמו את לוט דדהמע"ה עתיד לצאת ממנו. והנה איתא במדרש דדוד כולד כפל אך אדה"ר הי' לו לחיות אלף שנים שהוא יומו של הקב"ה ולא חי אלא תשע מאות ושלשים שנים דנתן ע' שנים לדהמע"ה. והנה בשמנה לחמו כ' מדכתיב יום הששי ה"א יתירה לומר דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים דיהי' עלמא שית אלפי שנין, אמנם העיר הא איצטרך לן הה"א יתירה לומר דמוסיפין מחול על הקודש דהשבת מתחיל עוד ביום הששי, וכ' לתרץ דלא צריך לן קרא לזה דנשמע מדמקבלין גרים ע"כ מטעמא דמוסיפין מחול על הקודש כנ"ל באות הקדום ע"ש. ולפי"ז א"ש ההמשך ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט דדוד עתיד לצאת ממנו והלא לכאורה יהי' כפל ועכצ"ל דאדה"ר יתן לו שבעים שנה משנותיו דהי' לו לחיות אלף שנים כיומו של הקב"ה דנשמע מה"א יתירה דיומו הוא אלף שנים, דלא נצרך לן הה"א דמוסיפין מחול על הקודש דנשמע מקבלת גרים. וזהו ואת הנפש אשר עשו בחרן שגיירו אנשים ונשים א"כ נשמע מה"א יתירה דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים, א"כ יחי' דהמע"ה ע' שנים, לכן שפיר לקח את לוט עמו. ודו"ק:

מו) ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה וכו' ואת הנפש אשר עשו וכו' והכנעני אז בארץ וירא ד' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ופרש"י והכנעני אז בארץ שהי'

כובש את ארץ ישראל מזרעו של שם לפיכך אמר ד' אל אברם לזרעך אתן הארץ להחזיר לבניך שהם מזרעו של שם ע"ש. ונ"ל ההמשך דהנה מבואר ברש"י ב' טעמים שמגיע ארץ ישראל לבנ"י ואינם ליסטים כמו שאומרים אוה דהארץ של הקב"ה והוא נתנה להם והוא נטלה מהם ונתנה לנו כמבואר ברש"י עה"פ בראשית, וטעם שני כדברי הרש"י דהכנעני כבש את הארץ מזרעו של שם ומזרעו של שם אנחנו לכן מגיע לנו ארץ ישראל. והנה השל"ה ז"ל הקשה וכי דינא הוא שאם אחד כתן מתנה ליטלה ממנו, וכ' לתרץ דאחז"ל בהברא"ם דבה"א כברא העולם וה"א לשון קלילא דלית בי' ממשא כמבואר במדרש והוה כדבר שאין בו ממש ע"כ יכיל הקב"ה לחזור ע"ש וכ"ז למד"א דבה"א כברא העולם אבל למד"א בהברא"ס בזכות אברהם כברא עולם ולא נברא בה"א א"כ עכצ"ל דלכן מגיע לנו א"י דמזרעו של שם אנחנו. והכה איתא במדרש בראשית ברא אלקים אר"ס בשם ריב"ל מנצפ"ך צופים אמרום הללממ"ס ותמוה, וכ' בילקוט הדרוש לפרש עפי"ד המדרש דלכן כתיב בראשית ברא אלקים ולא כתיב בראשונה לרמז דסו"ת אמת והוא חותמו של הקב"ה. ואיתא במדרש דה"ט דאמת הוא החותם משום דאות א' הוא הראשון מהאותיות ומ"ם הוא האמצעי והתיו הוא האחרונה, לרמז שהשי"ת הוא הי' הוה ויהי' ולכאורה הרי אות מ"ם אינו אמצעי אבל הדבר נכון דהא מנצפ"ך הוא ג"כ הלכה לממ"ס א"כ יש כ"ז אותיות ואות מ"ם של מנצפ"ך הוא אמצעי וזש"א המדרש בראשית ברא אלקים דסו"ת אמת דחותמו של הקב"ה אמת דהמ"ם הוא אמצעי א"כ נשמע דמנצפ"ך הוא הללממ"ס ודפח"ח. ואיתא ג"כ במדרש לחד מד"א דלכן כתיב בראשית ולא בראשונה דבזכות משה שנקרא ראשית נברא העולם ע"ש, א"כ מבואר מכל הנ"ל דאי נימא דמנצפ"ך אינם הללממ"ס עכצ"ל דלכן כתיב בראשית דבשביל משה נברא העולם, אבל למד"א מנצפ"ך הללממ"ס י"ל דלכן כתיב בראשית לרמז דסו"ת אמת חותם של הקב"ה ולא בשביל משה נברא העולם אלא בשביל אברהם כמש"כ בהברא"ם באברהם, ולא נברא העולם בה"א. והנה מבואר בכזה"ק פל"ט סי' ט' דלכן כתיב ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה ואת הנפש אשר עשו [להכניסם תחת כנפי השכינה] דמבואר בזוה"ק נשא דהבא לתקן אחרים צריך מקודם לתקן עצמו בתכלית השלימות ע"ש, ולמד"א דבן מ"ח שנים הכיר אאע"ה את בוראו א"כ ממ"ח שנים עד ע"ה שנים הוא כ"ז שנים שתיקן מקודם בכ"ז שנים כל הכ"ז אותיות הכ"ב אתוון וה' אתוון דמנצפ"ך דהמה ג"כ הללממ"ס ולכן הי' לו הכח להכניס אחרים תחת כנפי השכינה ע"ש דפח"ח. ולפי"ז א"ש ההמשך ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בעת שעשו את הנפש, ונשמע מזה דמנצפ"ך המה הללממ"ס א"כ י"ל דלכן כתיב בראשית ברא א' לרמז

דסו"ת אמת חותמו של הקב"ה, ולא נברא העולם בזכות משה אלא בזכות אברהם כמד"א בהברא"ם באברהם נברא העולם. ולא נברא העולם בה"א בלשון קלילא, א"כ א"א לומר כטעם הראשון שמגיע לנו ארץ ישראל דהארץ של הקב"ה דברצונו נתנה וברצונה נטלה ונתנה לנו כקו' השל"ה ז"ל וכי הקב"ה יכול לחזור מהמתכה, אלא עכצ"ל דלכן מגיע לנו א"י יען דהכנעני כבש אותה מזרעו של שם ובניו של שם אנחנו. וזש"א והכנעני אז בארץ וירא ד' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת, וברש"י יען שהכנעני כבש ארץ ישראל מזרעו של שם לפיכך שפיר יתן לנו הארץ דמזרעו של שם אנחנו ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

מז) וירא ד' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לד'. וכ"ל עפי"ד המפורשים דלכן כ' אצל נח ויבן נח מזבח לד' ויעל עולות במזבח. ואצל אברהם לא כ' ויעל עולות דנח לא הי' מקריב רק עולות דב"נ אינו מקריב שלמים כמבואר במדרש, אבל אברהם הי' לו דין ישראל והי' יכול להקריב כל מה שירצה לכן כ' סתם ויבן שם מזבח עכ"ד. והנה הקב"ה אמר לאאע"ה לך לך שהוא כפול ואחז"ל שאמר לו הקב"ה לך אני פוטר מכיבוד אב. והנה איתא בבגדי אהרן די"ל הא דאמר הקב"ה לך לך כפול היינו לך לארץ ישראל שהוא לך דשלך הוא ע"ש, ומבואר שם הטעם דפטר הקב"ה לאברהם מכיבוד, יען שמסר תרח את אברהם לנמרוד לשורפו דידע שימסור נפשו לשריפה על קידוש השם ולולי הצילו ד' הי' נשרף א"כ הפקיר תרח חלקו שהי' לו בבנו [דג' שותפים באדם] ואינו עוד בנו ע"ש, וכ"ז נכון אי נימא דהי' לאברהם דין ישראל אבל א"נ דהי' לו דין ב"נ הרי מבואר ברמב"ם ז"ל דב"נ אינו מצווה על קיה"ש ואם מסר נפשו הרי זה מתחייב בנפשו, א"כ לא הפקיר תרח חלקו דחשב דלא ימסור נפשו לשריפה והי' אברהם חייב בכיבוד [דגם ב"כ חייב בכיבוד עי' לעיל אות ט'] א"כ אי נימא דמשו"ה אמר הקב"ה לך לך שפטר אברהם מכיבוד יהי' נשמע דיש לו דין ישראל ולפי"ז מובן הפ' וירא ד' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת, לזרעך ולא לך א"כ א"א לומר דהא דאמר הקב"ה לך לך כפול שילך לארץ ישראל שהוא שלך כנ"ל דהא אינו שלו, ועכצ"ל דהא דאמר לך לך כפול לומר לך אני פוטר מכיבוד יען שהפקיר תרח חלקו דידע שאברהם ימסור נפשו על קידוש השם דיש לו דין ישראל, לכן ויבן שם מזבח לד' ולא כאמר ויעל עולות דהי' יכול להקריב כל מה שירצה כדין ישראל ודו"ק ונכון בס"ד:

מח) וירא ד' אל אברהם ויאמר לזרעך אתן הארץ הזאת ויבן שם מזבח לד' ונ"ל עפי"ד קדוש זקיני הגאון מליסא ז"ל בביאור דברי רש"י פ' ויגש ויבך על צואריו אבל יעקב לא כפל על צואריו יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהי' קורא את שמע, דנודע דענין ק"ש

הוא קבלת מסירת נפש ומובן דאיש המדוכה ביסורים בנקל למסור נפשו כי חייו אינם חיי נחת לא כן איש מלא ברכת ד' ואפ"ה מוסר נפשו לד' הוא חשיבות גדול, וכ"ז שהי' נעלם יוסף מעיני אביו הי' לו ליעקב אבינו חיי צער ולא נחשב אצלו מסירת נפשו, והי' מצפה שיעזור לו עוד השי"ת לחיי נחת שיהי' יכול גם אז למסור נפשו לד', לכן כאשר זכה לראות את בנו החביב היתה שמחתו לאין קץ ואמר הגיע כעת הזמן למסור נפשי לד' לכן הי' קורא את שמע ודפח"ח. ונודע דברי הקדמונים ז"ל דהענין שצוה השי"ת לבנות מזבח להקריב קרבנות למען למסור האדם נפשו לד' דוגמת הקרבן שעולה לד' ועי' לכ"ק מוח"ז הי"מ והייטב לב פ' ויקרא ע"ש. והנה אחז"ל דמי שאין לו בנים למת יחשב א"כ כ"ז שלא הי' לאאע"ה בנים לא הי' לו חיי נחת ולא הי' נחשב אצלו החסכ"פ אבל לאחר שנתבשר שיהי' לו בנים והי' חי חיי נחת. ע"כ אמר שהגיע העת המוכשר למסור נפשו. וזש"א וירא ד' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ ונתבשר שיהי' לו זרע. אז מיד ויבן מזבח לד' להקריב קרבנות ולמסור נפשו דוגמת הקרבנות:

מט) ולפי הנ"ל יל"פ המד' הים ראה וינס מה ראה שישראל באים ורכוש מצרים בידם דהנה כ' בפ' בשלח ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה ואח"כ כ' ובכי ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה. דקשה למה מתחלה מקדים הים להיבשה ואח"כ מקדים היבשה וגם מדוע כ' מקודם והמים להם חומה מלא בו' ואח"כ כ' חמה חסר בלא ו' ואחז"ל שנתמלא עליהם הים חמה. וכ' בכלי יקר דהטובים מישראל באו תיכף אל תוך הים באמצעיתו אע"פ שלא ראו היבשה שמסרו נפשם לד'. אבל הפחותים בנים לא אמון בם לא נכנסו אל תוך הים עד שראו תחלה היבשה. לכן כ' אצל הטובים מישראל ויבאו בנ"י מקודם בתוך הים במסירת נפשם ואח"כ כעשה היבשה והמים להם חומה בו' לחומה להגין בעדם. אבל אצל הפחותים כ' ובנ"י הלכו ביבשה שלא הלכו עד שראו מקודם היבשה בתוך הים ולהם הי' המים חמה שנתמלא עליהם חמה ודפח"ח ונכונים מאוד. והנה אחז"ל דעני חשוב כמת וחייו אינם חיים א"כ אינו חידוש כ"כ אם מוסר נפשו לד'. לא כן העשיר שחייו חיי נחת אם מוסר נפשו לד' לנסיון גדול יחשב. וזש"א המדרש הים ראה וינס מה ראה ראה שישראל באים היינו שבאים לתוך הים במסנ"פ אף שרכוש מצרים בידם א"כ לנסיון גדול יחשב לכן וינס:

נ) וירא ד' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ וכו' ויט אהלה. ובמדרש הובא ברש"י ג"כ אהלה כ' בתחלה נטה את אהל אשתו ואח"כ את שלו, [ועי' לעיל אות מ"ב] וכ"ל דמבואר ביפ"ת הטעם שנטה אהלה תחלה דצריך האדם לכבד את אשתו יותר מגופו [חולין ע"ד ע"ב יבמות ס"ב ע"ב] והטעם מבואר במפורשים משום שמגדלת הבנים ומצל

מן החטא כמחז"ל א"כ באברהם שהפכו היצה"ר לטוב וגם בנים לא הי' לו לא הי' צריך לכבדה יותר מגופו, וכ"ז קודם שנתבשר שיהי' לו זרע אבל לאחר שנתבשר שיהי' לו זרע א"כ צריך לכבד את אשתו יותר מגופו יען שמגדלת הבנים, וזש"א וירא ד' אל אברם ויאמר לזרעך אתן וכו' א"כ כיון שנתבשר שיהי' בנים, לכן ויט אהלה קודם דצריך לכבד את אשתו יותר מגופו:

נא) ויעתק וכו' מקדם לבית אל, ובמדרש לשעבר בית אל ועכשיו בית עון, ונ"ל דאם האדם מנהג ביתו בדרכי אבותיו כימי קדם אזי ביתו בית אל שראוי להיות השראת השכינה בהבית אבל ועכשיו אם מנהג ביתו כפי רוח הזמן כעת אזי הבית בית עון ח"ו:

נב) ויבן שם מזבח לד' וכו' ויקרא בשם ד' ונ"ל דאחז"ל [פסחים נ'] אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא ככתב ביו"ד ה"א ונקרא באדני ועפי"ז כתבו המפורשים לפרש תהלים [ק"ל] ממעמקים קראתיך ד' ר"ל במחשבה מעומק הלב דצריך לכוין הי' הוה ויהי', אבל אדני שמעה בקולי כי אין לקרות בקול רק שם אדני, ובזה מפרשים דברש"י ז"ל ויקחו לי תרומה לי לשמי, דהא מבואר בפ' אלו נאמרין דבמקדש הי' קורים השם ככתיבתו והתרומה הי' להקים המשכן וזהו לי לשמי שיהי' מותר לקרות השם ככתיבתו עכ"ד, וזש"א ויבן שם מזבח לד' לכן ויקרא בשם ד' דהיתה הקריאה ג"כ ככתיבתו דבמקום המזבח קורין השם ככתיבתו, והבן:

נג) ויהי רעב בארץ וכו' ואברם כבד מאד במקנה בכסף וזהב, ובמד' כתיב עין ד' אל יראיו למיחלים לחסדו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב הנה עין ד' אל יראיו זה אברהם להציל ממות נפשו ממיתתו של נמרוד ולחיותו ברעב ויהי רעב בארץ עכ"ל ונ"ל עפיד"ק מהמגיד הקדוש מקאזניץ ז"ל, לפי' הפ' הנ"ל עפ"י מחז"ל [תענית ח' ע"ב] דהוה כפנא ומיתנא אמרי היכי נעביד ניבעי רחמי אתרתי לא אפשר וכו' ע"ש, דאם ישראל צריך להנצל ממות ומרעב לוקח השי"ת אות העי"ן של תיבת רעב ונותנה להצדיק ליתן העי"ן לתיבת מות א"כ סר הרעב שנעשה מרעב תיבת רב וסר המות שנעשה ממות מעות, ונעשה צירוף מעות רב וממילא סר המות והרעב ועוד האדם נתעשר וזש"א הנה עין ד' ליראיו שנותן העי"ן ליראיו לעשות צירוף הנ"ל, ודין גרמא להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב שיהי' להם כ"ט כי מרעב נעשה תיבות רב וממות תיבת מעות שיהי' מעות רב עכדפח"ח והכה אאע"ה הי' צריך להנצל ממות שלא יהרוג נמרוד אותו, ולהנצל מרעב שהי' רעב בארץ, ע"כ עשה צירוף הנ"ל וניצול ממות ומרעב ועוד נתעשר שהי' לו מעות רב כבד מאד במקנה בכסף ובזהב וזש"א ויהי רעב בארץ וכו' ואברם כבד מאוד במקנה בכסף ובזהב וע"ז אמר המדרש הכה עין ד' אל יריאיו זה אברהם שנתן לו הקב"ה אות

ע' להציל ממות נפשו ולחיותו ברעב לעשות מרעב תיבת רב וממות תיבת מעות והי' לו מעות רב שהי' כבד מאד במקנה בכסף ובזהב. והבן ונכון הוא בס"ד:

נד) אמרי נא אחותי את וכו' למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך וברש"י ז"ל למען ייטב לי יתנו לי מתנות וכ"ל עפי"מ שראיתי לפ' הפ' ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון דאיתא בחולין [מ"ד ע"ב] ר' זירא כי הוי משדר לי' מבי נשיאה לא שקיל אמר שונא מתנות יחי' כי הוי מזמנא ליה הוה אזיל אמר אתייקורי דאתייקורי בי ופירש רש"י ז"ל בכבדין הם במה שאני סועד אצלם והנאתם היא ואין זו מתנה עכ"ל הרי מבואר כשכוונת הנותן אינו לטובת המקבל רק לטובת עצמו ל"ש בי' שונא מתנות יחי' א"כ ה"ה בנותן מתנה לכהן דכ' הכהן הגדול מאחיו ואחז"ל גדלהו משל אחיו שמצוה ליתן לו מתנות, א"כ הנותן אינו נותן למען הכהן רק למען טובתו לקיים גדלהו משל אחיו ע"כ ל"ש בי' שונא מתנות יחי' וזש"א ומלכי צדק הוציא לחם ויין, שלא זימן את אברהם אצלו א"כ ל"ש לומר אתייקורי דמתייקרי בי א"כ למה לקח אברהם המתנה הא שונא מתנות יחי', ולזה אמר והוא כהן לאל עליון, שאברהם הי' כהן כמבואר במדרש ובכהן ל"ש שונא מתנות יחי' ודפח"ח, ולפי"ז מובן הפ' דלכאורה יקשה איך יקח אברהם מתנות הא שונא מתנות יחי' לפי"ד הש"ס נדרים ל"ב ע"ב דלא הי' עוד כהן בעת ההוא] אמנם לפי הנ"ל ניחא דהא הנותן לא יתן לו מתנות רק בעבור שתאמר שרה שהיא אחותו וירצה בזה הנותן להנאת עצמו להיות מכובד בעיני שרה אשת המלך פרעה א"כ בכה"ג לא שייך לומר שונא מתנות יחי' כנ"ל וזש"א אמרי נא אחותי את למען ייטב לי וברש"י יתנו לי מתנות ולא שייך שונא מתנות יחי' כי לא יתנו בעבורי רק בעבורך, לכן וחיתה נפשי בגללך שאחי' אפ' שאקבל מתנות, והבן:

נה) אמרי נא אחותי את במדרש פליאה מכאן ששוחטין לחולה שיש בו סכנה בשבת ונ"ל עפי"ד הרמב"ן ז"ל דע"י שאמר אאע"ה אמרי נא אחותי את ירדו אבותינו מצרימה, כי הי' לו לבטוח בד' שלא יהרגו אותו ע"ש ומבואר במדרש פ' בא דהקב"ה בעצמו גאלם ממצרים משל לכהן שנפלה תרומותיו בביה"ק אמר מוטב שאטמא עצמי ולא לאבד התרומה ע"ש ומובן עפי"ד הר"ן בשם הראב"ד ז"ל ביומא בחולה שיב"ס ואיכא נבילה בביתו דשוחטין בשבת אף דאיכא איסור סקילה ונבילה בלאו משום דאם ישחוט יעבור פ"א אבל אם יאכל נבילה יעבור על כל כזית וכזית א"כ ה"ה הכא דאם יטמא איכא איסור פ"א אבל אם יניח התרומה איכא איסור בכל עת, וזש"א המדרש אמרי כא אחותי את ועי"ז ירדו למצרים ונגאלו על ידי הקב"ה מטעם הנ"ל, אם כן כשמע דשוחטין

לחולה שיש בו סכנה בשבת, דמוטב לעבור איסור חמור פעם אחת מאיסור קל הרבה פעמים. והבן:

נו) אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך ובמד' אברהם אמר אמרי כא אחותי את למען ייטב לי לפיכך וייטב אלקים למילדות ונ"ל דבגור ארי' הק' איך אמר אאע"ה שתאמר אחותי את הא ידעה שא"א היא ובג"ע קיי"ל יהרג ואל יעבור ע"ש אמנם הד"נ לפי"ד הרמב"ם ז"ל פ"ו ה"ו ממלכים ותוס' סנהדרין [ע"ה ע"א] דב"נ אינו מצווה על קידוש השם וב"כ יהרג ואל יעבור ע"ש ומבואר ברמב"ן ז"ל פ' תולדות דהאבות קיימו התורה בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ ע"ש א"כ בחו"ל הי' להם דין ב"נ כמבואר בפר"ד, א"כ מתורץ קו' הגו"א הנ"ל דהא הי' במצרים ולא בא"י ויש להם דין ב"נ דיעבור ואל יהרג, לכן שפיר אמר אאע"ה שתאמר אחותי את והנה מבואר במהרש"א מז' ז"ל דלכן אמר פרעה להמילדות העברית וראיתם על האבנים אם בן הוא והמתן אותו, דב"נ מוזהר על שפיכת דמים גם על עוברין. אבל בנ"י אינם מוזהרין על עוברין לכן אמר דייקא למילדות העבריות וראיתם על האבנים היינו קודם שיצא לאויר העולם ואם בן הוא והמתן אותו לפטור משפיכת דמים וסימן מסר להם לדעת אם בן הוא עוד קודם שיצא ראשו או רובו דבן פניו למטה ובת פניו למעלה [סוטה י"א ע"ב] ודפח"ח והנה משו"ה לא שמעו המילדות לפרעה יען שידעו שאמר אאע"ה לשרה שתאמר אחותי את דנשמע מזה דבמצרים יש להם דין ב"נ כנ"ל א"כ מוזהרין גם על העוברין ולפי"ז מובן המדרש אברהם אמר אמרי כא אחותי את למען ייטב לי והורה בזה דבמצרים יש להם דין ב"כ ולכן שפיר יתראנה המילדות את האלקים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים דמוזהרין גם על עוברין לפיכך וייטב אלקים למילדות ודו"ק והוא דבר נכון:

נז) וינגע ד' את פרעה וכו' על דבר שרי אשת אברם ואשת אברם כשפת יתר, ונ"ל עפי"ד רש"י על דבר שרי על פי דבורה אומרת למלאך הך והוא מכה, ותמהו דהא גם בלא דבורה מגיע לו עונש דב"נ נענש על אשת איש אף בשוגג. אמנם הד"נ לפימש"כ בתפארת יהונתן דלכן אמר אאע"ה אמרי כא אחותי את דהי' להם דין ב"נ ומבואר ברמב"ם ה' מלכים דב"נ כשנסתלקין מנשותיהן אמר לה אין את אשתי והיא אומרת אין את בעלי הרי יש לה דין פנוי' ולכן אמר אמרי כא אחותי את דבטל האישות ותהי כפנוי' ע"ש לכן שפיר כ' רש"י ז"ל דהעונש הי' רק עפ"י דבורה של שרי דמצד הדין אין מגיע לו עונש, והנה מבואר בזוה"ק דכ"ז שהי' נקרא אברם לא הי' מקיים התורה רק לאחר שקיים כל החמשה חומשי תורה נתוסף לו אות ה' כנגד החומשי תורה והי' נקרא אברהם ואז הי' לו דין ישראל ולא מקודם עי' בעמודי' שבעה מזה, וזש"א וינגע ד' את פרעה על דבר

שרי, עפ"י דבורה כי מצד הדין אין מגיע לו עונש, יען אשת אברם שלא היתה עוד אשת אברהם רק אשת אברם וכפנוי' היא לפי דין ב"נ כנ"ל והבן וב"ה הוא דבר נכון בס"ד:

נח) ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו ואת אשתו וכו' ויעל אברם ממצרים וכו' ולוט עמו הנגבה ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב וכ"ל דאחז"ל דאין ארור מדבק בברוך, ואיתא בסה"ק הכוונה הרשע בורח מהצדיק ואמר לי בני חביבי הגאון מוהר"צ מווייטצען שליט"א בעהמח"ס הנחמד שו"ת בנין צבי בשם כ"ק מוחז"ל הגה"ק מופת דורו מבאבוב ז"ל, בזה לפרש מה שאמר יעקב אבינו ללבן מה חטאתי ומה פשעתי כי דלקת אחרי, דתמוה דהי"ל לומר מה חטאתי לך ומה פשעתי לך אכן יעקב אבינו חשב כשישמע לבן שברח ממנו יהי' לו לעונג כי אין ארור מדבק בברוך דאין הארור רוצה לדבק בברוך, אבל כשראה שלבן דלק אחריו חשב שבודאי חטא להשי"ת, וזש"א מה חטאתי ומה פשעתי להשי"ת כי דלקת אחרי ודפח"ח וזש"א ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו ואת אשתו וכו' א"כ לא צוה פרעה לשלוח את לוט עמו והי' יכול להשאר שם ועכ"ז ויעל אברם ממצרים ולוט עמו וכבר הי' אז רשע כמבואר בנזה"ק] א"כ יקשה מה חטא אעא"ה שדלק אחריו הלא אין ארור מדבק בברוך, ולז"א ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב, דלכן הלך עמו למען ירשנו כמו שכ' הקדמונים ז"ל לפרש וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה שהי' זקן וחשב לירש אותו]:

נט) ויהי ריב וכו' והכנעני והפרזי אז ישב בארץ ונ"ל עפימש"כ לפרש דישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים דאם יש אחדות בישראל אזי גורמים שיהי' פירוד בין אוה"ע ויש לישראל מהם מנוחה לא כן אם אין אחדות בישראל גורמים שיהי' אחדות בין אוה"ע ומצערים לבנ"י וזש"א ישנו עם אחד באחדות אזי מפזר ומפורד בין העמים עכ"ד ובאלשיך הק' כ' דלכן כתיב ישב ולא יושבים לשן רבים דהי' להם אחדות כאיש אחד וזש"א אעא"ה ויהי ריב דיען שהי' ריב גרמו והכנעני והפרזי אז ישב בארץ באחדות כאיש אחד:

ס) ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך וכו' כי אנשים אחים אנחנו וכו' הפרד כא מעלי וברש"י אנשים אחים דומין בקלסתר פנים וכ"ל דאם הרשע תוכו כברו דגם בחוץ נראה רשעתו בקלסתר פניו אין לפחוד ממנו שישחית אחרים, לא כן אם אין תוכו כברו דכלפי חוץ נראה כצדיק ובפנים הוא רשע מזה יש לפחוד וצריכים להתקוטט עמו לגלות קלונו למען לא ישחית כלל ישראל וזש"א אל לוט אל כא תהי' מריבה ביני ובינך ויען כי אנשים אחים אנחנו דומין בקלסתר ע"כ מוכרח שיהי' מריבה בינינו לכן אין עצה רק הפרד כא מעלי:

סא) עוי"ל עפי"ד רש"י דהריב הי' על כי הי' מרעים בשדות אחרים שאומרים שהארץ נתנה לאברהם וזרע אין לו ולוט ירשנו ע"ש ומבואר במפו' דהי' להם ראי' מהא דלקח אברהם את לוט עמו למען שירשנו, אבל באמת הא דלקח עמו את לוט שראה שמלכות בי"ד יצא ממנו כמבואר בזוה"ק, ומבואר בנזה"ק פ' ח"א סי' ז' דלכן הי' קלסתר פניו של לוט דומה לאברהם יען שהי' בו קצת שורש טוב שמלכות בי"ד יצא ממנו ע"ש וזש"א אל כא תהי' מריבה וכו' כי לא אתה תירש אותי והא דלקחתי אותך עמי יען כי אנשים אחים אנחנו דומין בקלסתר פנים שמלכות בית דוד יצא ממך והבן: סב) הלא כל הארץ לפניך הפרד כא מעלי וכו' ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדום ואנשי סדום רעים וחטאים לד' מאד, ונ"ל דהירא ד' אין יכול לדור בכל מקום כמבואר ברמב"ם ז"ל שידור ביער ולא בין הרשעים עי' במאור ושמש ז"ל פ' קדושים לא כן רשע מקומו בכל מקום שירצה, ולז"א אברהם ללוט הלא כל הארץ לפניך הפרד כא מעלי כיון שכל הארץ ראוי לפניך ולא לפני ע"כ הפרד כא מעלי ואני אשאר כאן ולראי' אמרה תוה"ק ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדום ואנשי סדום רעים וחטאים לד' מאד יבחר לדור בין רשעים דכל הארץ ראוי לפניו ולא לאאע"ה:

סג) ואנשי סדום רעים וחטאים לד' מאד וד' אמר אל אברהם וכו' את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך. ונ"ל דאחז"ל [סנהדרין ק"ז ע"ב] אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים רעים בעוה"ז וחטאים בעוה"ב ע"ש ולפי"ז כ' במעיני הישועה מהגאון מופת דורו מוהר"י מפ"ב ז"ל לתרץ דברי המדרש דסדום נהפכה בשבת הלא הקב"ה שומר תורתו ומבואר בסנהדרין ל"ה ע"א] דרציחה א"ד שבת אולם לפי הנ"ל דאנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב א"ש דהתוס' שם הקשו למ"דא דמקלקל בחבורה פטור אמאי רציחה א"ד שבת הא הוה מקלקל ותירצו דהו"ל תיקון שיהי' לו כפרה לעו"הב וע"ש ולפי"ז אנשי סדום דאין להם חלק בעו"הב שוב הוה מקלקל ולכן שפיר נהפכה סדום בשבת ודפח"ח והנה הקדמונים ז"ל הקשו איך אמר הקב"ה לך אתננה ולזרעך הא המזכה לעובר לא קכה דהוה דשלבל"ע ותירצו דהא אחז"ל שהי' דברי הקב"ה בשבועה א"כ אף שלא קנה מ"מ חייב הקב"ה לקיים שבועתו דגם הקב"ה שומר תורתו עי' מזה בלקט יוסף, ולפי"ז א"ש ההמשך ואנשי סדום רעים וחטאים לד' דאין להם חלק לעוה"ב ולכן נהפכה בשבת ובאמת הקב"ה שומר תורתו כנ"ל לכן אמר ד' אל אברם וכו' את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך אע"ג דהוה דשלבל"ע מ"מ יקיים דבריו מחמת השבועה דשומר תורתו כנ"ל והבן ונכון בס"ד:

סד) ומלכי צדק וכו' והוא כהן לאל עליון ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון וכו' ונ"ל דאחז"ל [נדרים ל"ב ע"ב] והוא כהן הוא כהן ואין זרעו כהן כיון שהקדים ברכת עבד לברכת רבו שאמר ברוך אברם וכו' וברוך אל עליון ע"ש, ולכאורה יש להעיר לפי דברי המדרש דהקב"ה החמיר בכבוד הצדיק יותר מכבודו וכ"א בזוה"ק בהעלותך בעא על יקריהון דצדיקייא יתיר על דילי' ע"ש וביד יוסף מקדמון א' ז"ל הביא מקור לזה מדכתיב בראשית ברא אלקים וכתיב בראשית תחלה יען דבשביל משה שנקרא ראשית נברא העולם והקב"ה חס על כבוד הצדיק יותר מכבודו ע"ש א"כ לא חטא שם במה שהקדים ברכת עבד לברכת רבו, אמנם הד"נ למד"א בהבראם בשביל אברהם נברא עולם ולא בשביל משה א"כ אין ראי' דהקב"ה חס על כבוד הצדיק יותר מכבודו דהא בראשית לא קאי כלל על משה רבינו, והנה מבואר במדרש שמואל אבות פ"ו מ"י דקונה שמים וארץ קאי על אברהם דבשבילו נברא העולם לכן קנה שמים וארץ ע"ש וזש"א והוא כהן הוא כהן ואין זרעו כהן יען שהקדים ברכת עבד לברכת רבו, ואמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ דבשביל אברהם נברא עולם, א"כ לשיטתו אין ראי' מבראשית דהקב"ה החמיר בכבוד הצדיק יותר מכבודו ואפ"ה אמר אח"כ וברוך אל עליון, א"כ חטא במה שהקדים ברכת עבד לברכת רבו, לכן הוא כהן ואין זרעו כהן:

סה) ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ יכו' ויתן לו מעשר מכל, ונ"ל עפי"ד המדרש שמואל הנ"ל דקונה שמים וארץ קאי על אברהם דבשבילו נברא העולם, כמאחז"ל בהבראם בשביל אברהם נברא העולם לכן קנה שמים וארץ והנה איתא במדרש הנעלם הובא בילקוט ראובני ויתן לו מעשר מכל הקב"ה כטל אות ה' ונתן לאברם שיהי' נקרא אברהם וזהו המעשר מכל דכל בגמטריא חמשים וע"ש וזש"א קונה שמים וארץ דבשבילו נברא העולם דכתיב בהבראם בשביל אברהם וזהו ויתן לו מעשר מכל האות ה' שיהי' נקרא אברהם א"כ שפיר י"ל בהבראם בשביל אברהם ולכן קונה שמים וארץ. והבן ונכון בס"ד:

סו) ויברכהו ויאמר ברוך אברם וכו' וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך, וכ"ל דאחז"ל דלא יפה עשה בזה שהקדים ברכת עבד לברכת רבו כנ"ל אמנם למד"א שהחמיר הקב"ה בכבוד הצדיקים יותר מכבודו א"כ שפיר עשה שהקדים את אברהם ומצאתי כעת בעיר דוד מזקיני הגאון שכתב כן והנה כ' בפ' ברכה אשריך ישראל עם נושע בד' וכו' ואשר חרב גאותך. וכתבו המפורשים ובראשם האלשיך הק' ז"ל כי ישועת ישראל הוא מאת הקב"ה א"כ אין מהצורך לחרב לעזר המלחמה, אך יען שחס הקב"ה על כבוד צדיקים יותר מכבודו לכן הי' רצון השי"ת במלחמת מצוה לצאת בחרב למען כבודם של צדיקים

שיאמרו אוה"ע שידיהם של ישראל עשו חיל והמה גבורי חיל, וזש"א אשריך ישראל עם נושע בד' דבאמת הישועה הוא מאת הקב"ה ואשר חרב לכן יש לך חרב לצאת למלחמה הוא עבור גאותך להרים כבודך ודפח"ח, וזש"א ומלכי צדק וכו' ויאמר ברוך אברם וכו' וברוך אל עליון וכו' ולכאורה אמאי הקדמתי ברכת עבד לברכת רבו ולז"א אשר מגן צריך בידך, דנצחון המלחמה הי' ע"י ידיך מפאת דחס הקב"ה על כבוד צדיקים יותר מכבודו לכן הקדמתי ברכתך לברכת הקב"ה והבן והדבר נחמד בס"ד:

סז) והוא כהן לאל עליון ויברכהו ויאמר ונ"ל עפי"ד העקידה עה"פ משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו דמשה ואהרן כמושלים על כביכול כמחז"ל מי מושל בי צדיק וע"י אמירה בעלמא עשה ה' רצונם וזהו בכהניו כמושלים ושרים לא כן שמואל הי' נענה רק ע"י תפלה וזהו בקראי שמו וזש"א ומלכי צדק וכו' והוא כהן לאל עליון שהי' מושל על כביכול לכן ויברכהו שהי' כחו לברך ע"י ויאמר באמירה בעלמא:

סח) ויתן לו מעשר מכל וכו' ואם אקח מכל אשר לך ונ"ל עפימש"כ המפורשים דמצד הדין הי' הרכוש שלו דהמציל מן הנהר ומן הגייס הרי אלו שלו [ב"מ כ"ד ע"א] אמנם מצד החסד הי' צריך להחזיר כמבואר בחו"מ סי' רנ"ט סעי"ז ע"ש ועפי"ז פי' הגאון הר"ר נפתלי הכהן ז"ל הפ' תהלים ל"ב על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא כלומר לעת שימצא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו פי' שאפילו אם יציל מהנהר יחזירנו דחסיד צריך לעשות חסד לפמשו"הד ודפח"ח והנה איתא במדרש ויתן לו מעשר מכל דכל בגימטריא חמשים שיהי' נקרא אברהם ומבואר בנזה"ק פ"א ס"יג דלכן נתן השי"ת לאברהם אות ה' משמו הגדול ששמו הגדול הוא מקור החסד ומדת אברהם ג"כ חסד לכן יאה ליתן לי אות ה' ע"ש וזש"א ויתן לו מעשר מכל האות ה' יען שמדתי חסד לכן אמר ואם אקח מכל אשר לך דמצד החסד צריך אני להחזיר כנ"ל. והבן ונכון בס"ד:

סט) במסורה הרימותי בחור מעם הרימותי קולי ואקרא הרימותי ידי ונ"ל עפי"ד התפארת שלמה ז"ל לפ' הפ' משכיני אחריך נרוצה דהנה נמכרנו לאוה"ע ובעת הגאולה יקנה השי"ת אותנו לצאת לאורה, וקנין הצאן היא במשיכה ע"י קורא לה והיא באה או ע"י הכישה במקל ורצתה [קידושין כ"ב ע"ב] וכ"כ קנין צאן קדשים הכנ"י, ואם יהי' הקנין ע"י קורא לה והיא באה אזי הקב"ה הולך בראשונה וכנסת ישראל אחריו, אבל ע"י הכישה במקל רצים כנ"י בראשונה והש"י רץ אחריהם במקל להכות אותם, וזש"א שהמע"ה משכיני שהשי"ת ירחם על כלל ישראל לעשות הקנין משיכה ולא ע"י הכישה במקל ביסורים רק אחריך כרוצה שיהי' הקנין ע"י שקורא לה והיא באה שילך השי"ת בראשונה והכנ"י אחריו ודפח"ח וזש"א המסורה הרימותי בחור מעם שארים את בנ"י

הבחור מכל עם ע"י הרימותי קולי ואקרא שאהי' קירא לה והוא באה אבל אם אהי' קורא לה ולא תבא אלי אזי הרימותי ידי להיות הכישה במקל ח"ו:

ע) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' ישעי' מ"ד כה אמר ד' מלך ישראל וגואלו ד' צבאות אני ראשון ואני אחרון. הכוונה כה אמר ד' מלך ישראל וגואלו שהוא מלך ישראל ויגאל אותם. אבל מעורר אותם לדעת, אני ראשון שיוכל להיות הקנין משיכה ע"י קורא לה והיא בא, ואז השי"ת עומד בראשונה וכנ"י אחריו, ואני אחרון שאם אהי' קורא לה ולא תבא. אזי אעשה הקנין משיכה ע"י הכישה במקל ע"י יסורים ח"ו, ואז המה רצים בראשונה ואני אחריהם וזהו ואני אחרון והבן ונכון היא בס"ד:

עא) ויאמר אברם וכו' ואם אקח מכל אשר לך וכו' אחר הדברים האלה הי' דבר ד' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם וכו' ואחז"ל שהי' ירא כיון שנעשה לו כס זה שהרג המלכים שמא קיבל שכרו עי' במדרש וברש"י ז"ל, ותמהו על הלשין אחר הדברים האלה וגם למה לא אמר לו ד' תיכף לעיל אל תירא אברם, ונ"ל דהפנים יפות ז"ל הקשה איך החזיר הרכוש הא איכא איסור דלא תחנם ע"ש אמנם הד"נ לפי"ד החק יעקב או"ת ס' תמ"ח סקי"ב דבדבר האסור לישראל מותר ליתן לעכו"ם וליכא איסור לא תחנם ע"ש והרי אחז"ל תענית [כ"ב ע"א] דאסור להנות ממעשה נסים ע"ש וכיון שחשב אברהם דהא דהרג המלכים הי' עפ"י כס ואסור לו להנות מהרכוש לכן נתן בחזרה דליכא איסור דלא תחנם ולפי"ז מובן ההמשך ויאמר אברם וכו' ואם אקח מכל אשר לך ועכצ"ל דלכן החזיר דחשב דהי' ע"י כס ע"כ ליכא איסור דלא תחנם כנ"ל וזש"א אחר הדברים האלה היינו אחר הדברים שדיבר אברהם למלך סדום שאמר ואם אקח וכו' דנשמע מזה דחשב דהא דהרג המלכים הי' עפ"י כס אם כן מורא עלה על ראשו שמא קיבל שכרו לכן הי' דבר ד' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם וכו'. והבן ונכון בס"ד:

עב) אל תירא אברם אנכי מגן לך, ונ"ל עפי"ד חז"ל שהי' ירא שע"י הנס ינכו לו מזכיותיו, והנה מבואר בת' מחנה חיים חו"מ ס' י"ט דנם הכעשה לציבור אין מנכין להם מזכיותיהם ע"ש, והנה אחז"ל פסחים [קי"ז ע"ב] והיה ברכה בך חותמין לומר ד' מגן אברהם ולא בהם חותמין לומר ד' מגן אברהם יצחק ויעקב ע"ש, והטעם דחותמין רק באברהם מבואר באלשיך הק' ז"ל דאברהם כציבור דמי כי ע"י זכותו נולד יצחק ויעקב וזרעם ע"ש וזש"א אל תירא אברם כי לא אנכה מזכיותך יען כי אנכי מגן היינו זה שאומרים ד' מגן לא כאמר רק לך היינו ברוך אתה ד' מגן אברהם ולא כאמר מגן אברהם יצחק ויעקב יען דאתה נחשב לציבור ולציבור אין מנכין מזכיותיהם והבן ונכון:

עג) אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד ונ"ל דבכזה"ק פמ"ד כ' דהי' ירא מפורענות שמא יגרום החטא והכה אחז"ל מעולם לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בו לרעה וכ' הרא"ם ז"ל הכונה דאם הקב"ה הבטיח איזה טובה חוזר בחד דרגא שלא יבא הטובה אם גרם החטא וכן אם הבטיח שלא יבוא פורענות יכול לחזור אם גרם החטא אבל אם הבטיח טובה אינו חוזר שלא יבוא הטובה וגם יבא הפורענות זה אין הקב"ה עושה וזש"א מעולם לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בו לרעה היינו שלא יבוא הטובה ושיבוא הרעה ודפח"ח וזש"א אל תירא אברם מפורענות כי אנכי מגן לך מהפורענות בזה שאני אומר לך שכרך הרבה מאד א"כ אפילו אם יגרום החטא שלא יבא הטובה אבל מ"מ הפורענות לא יבוא כי מטובה לרעה אינני חוזר כדברי הרא"ם ז"ל הנ"ל:

עד) ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ואיתא במדרש פליאה הים ראה וינס מה ראה ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם. וכ"ל דאחז"ל דתנאי התנה הקב"ה עם הים שיקרע לפני ישראל, ומבואר בקדמונים ז"ל הטעם שלא רצה הים מתחלה לקיים התנאי דטען שלא נשלם הזמן של ד' מאות שנה שלא היו במצרים רק רד"ו שנים, אמנם מבואר ברש"י ד"ה כי גר כי הגירות התחיל משנולד יצחק ועד שיצאו ממצרים הי' ד' מאות שנים, וזהו נכון אי אמרינן דארץ ישראל אינה מוחזקת לנו מאבותינו שלא קנה אותה אאע"ה אבל א"כ דמוחזקת לנו דקנה אותה אאע"ה א"כ א"א לומר הא דאמר הקב"ה כי גר יהי' זרעך שמתחיל משנולד יצחק הא כתיב בארץ לא להם וארץ ישראל הוא שלהם והדברים עתיקין ומבואר בלקט יוסף בשם הקדמונים ז"ל דה"ט דא"י אינה מוחזקת לנו שלא קכה אותה אברהם דהקב"ה אמר לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה ולא הלך רק לארכה ולא לרחבה, וס"ל כמד"א סנהדרין [פ"ה ע"ב] דלחלק צריך קרא, ובלא קרא אמרינן דשניהם במשמע א"כ הא דאמר הקב"ה לארכה ולרחבה שילך לארכה ולרחבה והוא לא הלך רק לארכה ע"כ לא קנה את א"י, אבל למד"א דלחלק לא צריך קרא שפיר קנה דאברהם אבינו את א"י עכ"ד והכה מבואר שם בסנהדרין דמד"א דברה תורה כלשון בני אדם ע"כ ס"ל דלחלק לא צריך קרא, ומאן דס"ל דלא דברה תורה כלב"א ע"כ ס"ל דלחלק צריך קרא ע"ש ואיתא בספרי דרכוש מצרים לקחו ישראל משום הענקה דכ' הענק תעניק לו, וכתבו הקדמונים ז"ל דזה נכון לת"ק דס"ל בקידושין [י"ז ע"ב] דאפילו אם לא נתברך בית בגללו מעניקין א"כ שפיר מגיע להם הרכוש משום הענקה הגם שהמצרים לא נתברכו בגללם דעוד נלקו בגללם בעשר מכות, והנה טעם פלוגתתם

מבואר בש"ס דת"ק ס"ל מדכתיב הענק תעניק לו מכל מקום אפילו לא נתברך בית בגללו, וראב"ע ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן מהענק תעניק לרבות אפילו לא נתברך בית בגללו, א"כ מבואר דת"ק ס"ל כמד"א אדברה תורה כלב"א ולפי"ז מובן המדרש הים ראה וינס מה ראה ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם, היינו דכיון שראה הרכוש שהוא משום הענקה דאפי' לא נתברך בית בגללו מעניקין לו דכ' הענק תעניק לו מכל מקום דלא דברה תורה כלשון ב"א א"כ אמרינן דלחלק צריך קרא ובלא קרא שניהם במשמע ולא קנה אברהם את הארץ שלא הלך רק לארכה וא"י אינה מוחזקת לכו ומקרי ארץ לא להם ושפיר י"ל דכבר כשלם הד' מאות שנה שהתחיל הגירות משנולד יצחק, והי' צריך הים לקיים התנאי שהתנה הקב"ה עמו לכן ויכם ודוק כי נכון הוא בס"ד:

עה) ועבדים וענו אותם ארבע מאות שנה. ובמדרש דהגלות הי' בשביל חטא מכירת יוסף וצ"ב למה הי' ארבע מאות שנה לא פחות ולא יותר ואמר נכדי חביבי ה"ב החריף עצום ובקי בפלא העילוי כמר יקותיאל יהודא שיחי' בן לבכי הרב הגאון אבדק"ק סארוואש שליט"א לפרש עפי"ד הקדמונים ז"ל דהחטא הי' שביטלו אותו כ"ב שנים מכיבוד אב. אכן לפי"ד רש"י ז"ל עה"פ ויהי' מקץ שע"י שאמר כי אם זכרתני נתוסף לו ב' שנים א"כ אין לחשוב לחטא השבטים רק כ' שנים. והנה ברש"י עה"פ וישב ראובן כ' ובמכירתו לא הי' שם שהגיע יומו לשמש את אביו. ומשמע מזה דכל או"א מהשבטים שימש ביומו והי' השימוש של יום אחד כמצוה אריכתא והבן] ולפי"ז לא ביטלו את יוסף רק חלק י"ב מהעשרים שנה ולחלק הימים עולה שש מאות ימים. לפי"ד ס' הקנה ששנה הוא ש"ס ימים הובא באור תורה ז"ל בכ"מ א"כ ביטלו אותו משש מאות מצות. ואיתא בחולין דף פ"ז ע"א דשכר מצוה עשרה זהובים וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ז מה' חובל ומזיק וכתב באור זרוע ה' כיסוי הדם ס' שצ"ט בשם ר"י החסיד דזה נלמד מהא דכתיב גבי אליעזר ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם וזה הי' בשביל שגרמה לו לברך את השם ובתרגום פ' עשרה סלעין דדהבא הרי מבואר דשכר מצוה עשרה סלעים של זהב וכן כתבו הבעלי תוספות בשם רבינו יהודה החסיד וכתב האו"ת ז"ל דלפי"ז שכר כל מצוה ומצוה מאתים וארבעים סלעים של כסף לפי"ד הירושלמי קידושין פ"א ה"א דינר כסף אחד מכ"ד בדינר זהב א"כ בעבור שש מאות מצות מגיע קמ"ד אלף סלעים דת"ר פעמים ר"מ הוא קמ"ד אלף ובמגילת תענית פ"ג חושב שכר עבודת כל איש סלע ליום א"כ לשנה שהוא ש"ס יום לפי"ד ספר הקנה הנ"ל עולה ש"ס סלעים וד' מאות פעמים ש"ס עולה קמ"ד אלף נמצא לפי"ז דבעד ארבע מאות שנה עולה שכר עבודה קמ"ד אלף סלעים של כסף ולפי"ז החשבון מדוקדק שבשביל שמכרו את יוסף וביטלו אותו חשש מאות מצות

על כן נגזר לכל אחד לעבוד עבודה השוה סכום קמ"ד אלף סלעים שהוא שכר עבודה של ארבע מאות שנה במכוון. ודוק:

עו) ובסדר הדורות דף ל"ח כ' בשם האברבנאל דישראל הי' במצרים ר"מ שנה דבב' אלפים רל"ח ירדו למצרים ובב"א תע"ח יצאו משם ר"ל החשבון עד"ז דהנה כתיב וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ופי' במדרש עשרים דינר א"כ נטלו השבטים ממון שלא כדין עשרים דינר וידוע דברי התו"כ פ' ויקרא [והובא במקצת גם בקידושין י"ב] דהעונש אלף תקל"ו פעמים דהא כשמעל בשוה פרוטה אמרה תורה שיביא אשם שוה שני סלעים וסלע הוא ד' דינרין ודינר הוא ששה מעה ומעה שני פונדיונין ופונדיון שני איסרין ואיסר שמונה פרוטות נמצא שני סלעים הם אלף ותקל"ו פרוטות, אכן ר"א הקליר ביוצר לפ' שקלים חושב סלע בשמנה מאות פרוטות [משום דסובר דדינר הוא חמשה מעה ומעה הוא שני פונדיון ואיסר] לפי"ז העונש אלף ושש מאות פעמים, והנה בזה שוין הילקוט והיוצר שאיסר הוא שמנה פרוטות דבאיסר שני קונטרנקין ובקונטרבק שני מסמסין ומסמס שני פרוטות אבל למד"א [קידושין י"ב] דשש פ' באיסר שוב לחשבון היוצר העונש אלף ושני מאות פעמים א"כ השבטים שנטלו שלא כדין עשרים דינר מחויבין לשלם כ"ד אלף דינרין. ובמד"ר פס"א חושב שכר עבודה ליום בדינר וכ' באו"ת ז"ל דאין לחשוב לשנה שכר עבודה רק ק' דינר לפי"ד המד' דישראל שמרו במצרים שבת ויו"ט ובב"י [ס' ל"ב] ובפ"ר פ' בא כ' דימות החול הם ש' והרמז שי"ן של תפילין, והברטנורא פאה [פ"ח מ"ח] כ' דקים להו לרבנן דצריך לשנה לכסות ומזונות מאתים דינר וישראל נטלו כל זה מהמצרים וינוכה משכרן ולא נשאר רק ק' ע"ש, ומאתים וארבעים פעמים מאה הוא כ"ד אלף א"כ מכוון דבשביל שמכרו את יוסף נשתעבדו מאתים וארבעים שנה דייקא עכ"ד נכדי שיחי' ונכונים המה:

עז) עוי"לפ המדרש הנ"ל באות ע"ד עפ"י הנ"ל דא"כ דהגלות התחיל משנולד יצחק כבר נשלם הזמן וצריך הים לקיים התנאי כנ"ל, וזה נכון א"כ דגלות מצרים הי' בחטא אאע"ה שאמר במה אדע, אבל א"נ דהגלות הי' בחטא מכירת יוסף א"א לומר דהתחיל הגלות משנולד יצחק כמובן. וכבר הקשו איך אפשר לומר דהגלות הי' בחטא אברהם א"כ מדוע לא הי' ישמעאל ג"כ בגלות לשלם חוב אביו, ותרצו כיון דיצחק אבינו לקח ארץ כנען ירושה עליו ג"כ לשלם חוב אביו להיות בגלות, והנה איתא בסנהדרין [צ"א ע"א] דבני אפריקא באו לדון עם ישראל דארץ כנען שלהם הוא דכ' ארץ כנען וכו' וכנען אביהון דהנהו אינשי ופרש"י וז"ל ואתם ירשתם שלא כדין דשלנו היא דכנען אבינו הי' עכ"ל אמר להו גביהא בן פסיסא הא כ' ארור כנען עבד עבדים יהי' לאחיו ומה שקנה עבד קנה

רבו ע"ש והנה בפנים יפות ז"ל הקשה איך בטלו את הרכוש בשכר עבודה כמאמר חז"ל הא לא עבדו רק לפרעה כמה שנאמר ויבן ערי מסכנת לפרעה וכו' והם לקחו מהעם כדכתיב וישאלו איש מאת רעהו וכו' וכתב לתרץ דכתיב בפ' ויגש ויאמר יוסף אל העם הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם וכו' לפרעה והי' כולם עבדים לפרעה וא"כ מה שקנה עבד קנה רבו ע"כ שפיר לקחו הרכוש שהי' של פרעה ע"ש ולפי"ז מובן המדרש הים ראה וינס מה ראה ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם דכיון שראה הרכוש מצרים ע"כ צ"ל דלכן נטלו הרכוש מהעם דאמרינן מה שקנה עבד קנה רבו א"כ שפיר ירש יצחק אבינו את ארץ כנען ועליו לשלם חוב אביו להיות בגלות ולא ישמעאל, ושפיר אמרינן דהגלות הי' בשביל אברהם והגלות התחיל משנולד יצחק וכבר נשלם הזמן והי' מוכרח הים לקיים תנאו לכן וינס והבן כי נכון הוא בס"ד:

עח) עוי"לפ דאיתא במדרש ובשוח"ט דארונו של יוסף ירד לים ונס הים מלפניו כמו שנס יוסף, שנאמר וינס ויצא החוצה וביארו המפורשים שהים ידע דמדתו של הקב"ה לשלם מדה כנגד מדה וכמו שנס יוסף צריך הים ג"כ לנוס מפניו, והנה בפ' בא כ' דבר כא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ויתן ד' את חן העם בעיני מצרים וישאלו וינצלו את מצרים, ולכאורה יפלא הלא אחז"ל רעהו ולא עכו"ם והאיך אמר מאת רעהו דקאי על המצרים, וראיתי לפרש דנודע שמדת הקב"ה לשלם מדה כנגד מדה ובמדה שאדם מודד מודדין לו ובנ"י היו צריכים בעת ההוא למציאת חן גדול בעיני המצריים שישאילו אותם כלי כסף וכלי זהב, והי' הענין חוץ לדרך הטבע כי היו בנ"י בעיני המצריים כשפלים ונבזים ולזה אמר הקב"ה דבר כא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב כלומר שהם בעצמם יגמלו חסד זה לזה, ועי"ז יגמול להם הקב"ה חסד לשלם מדה כנגד מדה. לכן ויתן ד' את חן העם בעיני מצרים וישאילום וינצלו את מצרים ודפח"ח. וזש"א המדרש הים ראה וינס מה ראה ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם דמשו"ה הי' להם הרכוש שהקב"ה שילם להם מדה כנגד מדה כנ"ל לכן וינס מפני הנס ג"כ לשלם לו מדה כנגד מדה שזה מדתו של הקב"ה:

עט) ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם וכו' וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, וכ"ל דאיתא במדרש דהקב"ה נתן הבחירה לאאע"ה לבחור לזרעו גלות או גיהנם, והי' מסתפק במה לבחור ויעץ לו הקב"ה לבחור בגלות ע"ש והנה איתא בזוה"ק שמות ד"ה פתח ר"ש פומי' וז"ל כד חמא קב"ה וכו' אמר דילמא ח"ו יתערבון בשאר עממין וישתאר פגימותא בכלהו

עלמין, מה עביד קב"ה טלטל לכלהו מהכא להכא עד דנחתו למצרים למידר דיוריהון בעם קשי קדל דמבזין נמוסיהון ומבזין להון לאתתכא בהו ולאתערבא בהדייהו וחשיבו להון עבדין וכו', עד דאשתכלל כלא בזרעא קדישא וכו' וכד נפקו זכאין קדישין עכ"ל, והנה הקדמונים ז"ל הקשו איך יצאו ברכוש הא מבואר במדרש שהי' כל מכה של ארבע מכות יען שעברו לעבוד עם ישראל וכ' לא תעבוד בבכור וכו' ע"כ מגיע להם מלקות ארבעים והא קיימ"ל דאין לוקה ומשלם, ועי' בפר"ד ובייטב פנים לשבה"ג מכ"ק מוחז"ל ובשם משמואל לתרץ עפי"ד התוס' [כתובות ל' ע"ב] דבהקדש ל"א קמלבדר"מ לרנבה"ק וכמו כן לדידן אמרינן בהקדש לוקה ומשלם כמבואר בשיטה מקובצת שם וברמב"ם ז"ל [מעילה פ"א] ע"ש, א"כ ישראל דדינם כהקדש שנאמר קודש ישראל לד' ראשית תבואתה אמרינן לוקה ומשלם ע"ש, והנה קיימ"ל דבן הבא מהנכרית קרוי בכה, ולפי"ז מובן הפ' ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם דלכן אני מיעצך לבחור בגלות כי אפילו אם יהי' בגלות לא יתערבו בגוים להתחתן בהם לכן יהי' קרוין עוד זרעך, יען כי ועבדום וענו אותם, שיהי' אצליהם עבדים א"כ לא ירצו להתחתן עמהם וישארו זכאין קדישין כדברי הזוה"ק הנ"ל ולראי' כי ישארו קדושים כי וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצא ברכוש גדול, ויקשה הלא קיי"ל דאין לוקה ומשלם, ועכצ"ל כנ"ל דישראל קדושים המה ובהקדש אמרינן דלוקה ומשלם, א"כ מזה תדע שישארו בקדושתם לכן אכי מייעצך לבחור בגלות: פ) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, וכ"ל עפי"ד הנזה"ק לפרש הפ' ד' נתן וד' לקח דאחז"ל כ"מ שנאמר וד' הוא ובית דינו, דאחז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ליתן שכר גם על המחשבה, אבל על מחשבה רעה ליכא עונש, והמלאכים אינם יודעים מחשבות בני אדם כנודע, לכן כאמר אצל השכר ד' נתן בעצמו כי א"א לו לדון עם בית דינו דהא אינם יודעים המחשבה אבל אצל העונש כאמר וד' לקח דהא גם הקב"ה אינו דן על המחשבה דליכא עונש עלי' ודן רק על המעשה שיודעים גם המלאכים ע"כ דן עם בית דינו ודפח"ח, וכ"ז בישראל אבל בעכו"ם דיש עונש גם על המחשבה א"א להקב"ה לדון עם בית דינו דהא אינם יודעים המחשבה לכן דן בעצמו וזש"א וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי בעצמי בלי בית דיני כדי לענוש אותם גם על המחשבה רעה. והבן:

פא) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וכו' ותאמר שרי וכו' בא כא אל שפחתי אולי אבנה ממנה, ומדקדקים למה אמרה כן לאחר שאמר הקב"ה ואח"כ יצאו ברכוש וכו' ונ"ל עפי"ד הדברי יוסף שנודע שכל אמהות הי' להם ה"א בשמם שהוא סוד הזרע ה"א לכם זרע [ורחל נתקנה ע"י בלהה שפחתה שהי' לה ה"א כמבואר בבאר מ"ח פ' קרח בשם

האר"י הק' ז"ל] וזה הטעם שאמרה אולי אבנה ממנה דה"א שיפעול אצל הגר יפעול ג"כ אצל שרה כיון שהוא שפחתה וקיי"ל מה שקנה עבד קנה רבו ע"ש והנה הבאתי לעיל באות ע"ז דברי הפנים יפות ז"ל דלכן יצאו ברכוש של המצרים בשכר עבודה אע"ג שלא עבדו רק לפרעה דהמצרים היו עבדים לפרעה ומה שקנה עבד קנה רבו והי' הרכוש של פרעה ע"כ יצאו ברכוש ע"ש ולפי"ז מובן ההמשך ואח"כ יצאו ברכוש גדול ונשמע מזה דמה שקנה עבד קנה רבו, לכן אמרה בא כא אל שפחתי אולי אבנה ממנה דיפעול אצלה הה"א של הגר דמה שקנה עבד קנה רבו. והבן: פב) ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר, וכ"ל דכבר הקשו הא אחז"ל [יבמות ס"ד ע"א] דשרה אמנו לא ילדה דאילונית היתה ע"ש ואילונית קדושי טעות נינהו כמבואר [ביבמות ב' ע"ב] א"כ לא היתה שרה אשת אברהם כלל, ונ"ל דנודע שיטות התוס' שם [ובגיטין מ"ו ע"ב] דאילונית קדושי טעות נינהו אפילו בבעל, ולא דמי לעולא דס"ל [כתובות ע"ד ע"ב] דהמקדש על תנאי ובעל צריכה גט דאין אעבב"ז ומחל התנאי דזה דוקא בשאר מומין אבל באילונית לא מחיל ואין צריכה גט ע"ש, והרי"ף והרא"ש הביאו מקצת גדולים דס"ל דאילונית צריכה גט מספק שמא שייך גם באילונית חזקה דאאעבב"ז ע"ש, אבל שיטת רש"י שם דגם באילונית אם בעל אמרינן חזקה דאאעבב"ז וצריכה גט כמו דס"ל לעולא בשאר מומין ועי' ברמב"ן בחי' והנמק"י בשם הר"ת ובה"ה מה"א ה"י ומשמע מהרמב"ן דלשיטת הר"ת הוי קדושי תורה, ועי' בלח"מ שם מש"כ בדעת הרמב"ם ובתג"ש ובשעה"מ פ"ו מה' יבום הכ"א ועי' בפנ"י גיטין שהאריך בזה ועי' בישרש יעקב ריש יבמות ואכמ"ל, א"כ להשיטות דבבעל גם באילונית הוי קדושי תורה ולא קדושי ספק א"כ שפיר היתה שרה אשת אברהם דלא הוה קדושי טעות דכיון דבעל אמרינן חזקה דאאעבב"ז ונודע דברי הרי"ף פ"ב דיבמות שהביא בשם רב נטרונאי גאון ז"ל, דהא דאמרינן דהבא על השפחה הולד כמותה היינו בבא על שפחה דאחרים אבל אם בא על שפחה דידיה הוא בן חורין, ובנו הוא, דאמרינן דאאעבב"ז ובודאי שחררה ושוב הביא בשם גאון אחר דמספקא לי' אי שייך בכה"ג חזקה דאאעבב"ז, לכן כתב הרי"ף דנקטינן להא מילתא לחומרא לגבי איסורא ואמרינן חזקה דאאעבב"ז דאם מת צריכה חליצה לחומרא אבל אסורה ליבם דל"א בכה"ג חזקה דאאעבב"ז דאזלינן לחומרא שמא לא בעל לשם קדושין ולא נשתחררה, אבל לענין ממון נקטינן לקולא דאם מת ונשאר בן מהשפחה דלא ירית לי' דל"א חזקה דאעבב"ז בכה"ג ע"ש. א"כ ה"ה לענין אילונית דאי נימא דאשתו הוא מה"ת דחזקה דאאעבב"ז מהני החזקה גם לעניני ממון. אבל א"כ כשיטות הגדולים דהא דצריכה גט הוא מחמת ספק דאזלינן לחומרא א"כ בעניני ממון

אזלינן לקולא ול"א חזקה דאאעבב"ז והכה איתא במדרש דס"ל לר' נחמי' הא דכתיב ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר דלכן כתיב לו לומר דתיבת לו נמשך לתיבת לה שלאחריו היינו לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר, וכ' שם בנזה"ק לפרש דהגר היתה שפחת שרה בת פרעה שנתן פרעה לשרה בעד שכרה ולכן שמה הגר היינו הא אגריך כמבואר ממילא היתה הגר שפחת שניהם של אברהם ושרה להשתמש בהם, וזש"א לו ולה שפחה מצרית שהיתה שפחה לשניהם ע"ש א"כ לפי"ז דגם אברהם הי' משתמש בהגר ע"כ צ"ל דסבר דאמרינן דחזקה אאעבב"ז אפילו בעניני ממון א"כ ממילא שרה אשת אברהם אף דהיתה איילונית דאמרינן דאאעבב"ז כשיטת רש"י ז"ל ולפי זה מובן הפ' ושרי אשת אברם לא ילדה דשרי סברה שהיא אשת אברם אע"ג דלא ילדה ולכאורה יקשה דהא דלא ילדה משום דהיתה אילונית וא"כ הוה קד"ט, לכן אמרה התו"הק לתרץ לו ולה שפחה מצרית שהיתה הגר שפחת אברהם ושפחת שרה יען ושמה הגר שאמר פרעה הא אגריך היינו שכרך. א"כ הגר היא נכסי מלוג ושייך ג"כ להבעל דהא שרה היתה אשת אברהם, א"כ חזינן דע"כ סבר אברהם כשיטת רש"י ז"ל דגם באילונית אמרינן חזקה אאעבב"ז, דהא השתמש בהגר ואי הוה אמינא דרק לחומרא אמרינן החזקה דאאעבב"ז א"כ בממון לא מהני החזקה כדברי הרי"ף הנ"ל ואיך השתמש בה הא אינה כלל שפחתו, ומדהיתה שפחתו נשמע דסבר כשיטת רש"י דאמרינן חזקה דאאעבב"ז אף באילונית לכן שפיר היתה שרי אשת אברהם הגם שלא ילדה ודוק והוא דבר נחמד מאוד בעזהי"ת: פג) ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה וכו' ויקח אברהם את ישמעאל בנו וכו' וימל את בשר ערלתם בעצם יום הזה וכו' וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה בהמולו את בשר ערלתו בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בכו והדקדוקים רבו ונ"ל דהפנים יפות הקשה לפרש"י דישמעאל נימול בן שלש עשרה שנים דכתיב בעצם היום הזה א"כ איך גיירו [דהמילה הי' לשם גירות כמאמרם ז"ל] הלא עדיין קטן הי' דבעינן י"ג שנה ויום א' וכ' לתרץ (א) דהוי לי' כגר שנתגייר בניו ובנותיו עמו דמהני אף בגר קטן דניחא לי' במה דעביד אבוה כמבואר בכתובות [י"א ע"ב] ע"ש, והכא נימול גם אברהם וגייר עצמו דכתיב נימול אברהם וישמעאל א"כ ניחא לי' לישמעאל במה דעביד אבוה לכן מהני. (ב) דישמעאל לא הי' לו דין בן אלא דין עבד שהוא בן הגר שפחתו ומבואר [ביבמות מ"ח ע"א] דעבד יליד בית יכולים למולו בע"כ ואין צריכין דעתו וממילא ה"ה אפילו קטן כיון שא"צ דעתו ע"ש, והנה לכאורה הי' מקום לומר דא"כ דשרה היא אשת אברהם עכצ"ל דישמעאל אינו בנו של אברהם אלא עבדו, וא"נ דישמעאל הוא בנו של אברהם עכצ"ל דשרה אינה אשתו של אברהם

דהא אחז"ל [ביבמות ס"ד ע"א] דשרה אמנו אילונית היתה ע"ש ושיטת התוס' [יבמות ב' ע"ב] דאיילונית א"צ גט דהוה קדושי טעות אפילו אם בעל דל"א חזקה דאין אדם עושה בב"ז ע"ש, אבל שיטת הרמב"ם ז"ל פ"ד מה"א דאיילונית צריכה גט דס"ל דאמרינן חזקה דאאעבב"ז, [כמבואר במפורשים לתרץ קו' הלח"מ] והנה איתא ביו"ד ס' רס"ז ס"ט פלוגתת הראשונים שיטת ר"כ גאון דישראל הבא על שפחתו הולד בן חורין דאמרינן חזקה דאאעבב"ז ובודאי שחררה, אבל שיטת הרמב"ם ז"ל דהולד עבד ולא בן חורין דולד שפחה כמותה כמבואר [בקידושין ס"ח ע"ב] דל"א חזקה דאאעבב"ז ע"ש, והמפורשים כ' טעם פלוגתת ר"כ גאון והרמב"ם ז"ל, עפמש"כ המ"מ פ"א מה"א דבאיסור דרבנן לא זהירי אינשי א"כ לא שייך חזקה דאאעבב"ז לכן ס"ל להרמב"ם דאיילונית לא הוה ק"ט דחזקה דאאעבב"ז דס"ל להרמב"ם דהבא על הפנוי' לוקה משום לאו דלא תהי' קדישה ולכן ס"ל דהבא על שפחתו הולד עבד דל"א חזקה דאאעבב"ז דס"ל דהבא על שפחה מכין אותו מכות מרדות וכ' המ"מ פ"א מה"א דאזיל לשיטתי' דל"ת קדישה הוא אזהרה להבא על הפנויה א"כ ליכא בשפחה הלאו דלא תהי' קדישה, אבל ר"כ גאון ויתר הראשונים ס"ל דלאו דלא תהי' קדישה אתא לאסור שפחה לישראל כשיטת התרגום פ' תצא א"כ איכא איסור תורה ושייך החזקה דאאעבב"ז לכן ס"ל דהבא על שפחתו הולד בן חורין ובנו הוא דבודאי שחררה וממילא ס"ל דאילונית הוה קדושי טעות דלא שייך החזקה דאאעבב"ז דבבא על הפנוי' ליכא איסור תורה דהלאו דל"ת קדישה קאי על שפחה עכ"ד, א"כ לפי"ז אי נימא דשרה היא אשת אברהם אף דאילונית היא משום דחזקה דאאעבב"ז דהלאו דל"ת קדישה קאי להבא על הפנוי' א"כ ממילא הבא על שפחתו הולד עבד דלא שייך החזקה דאאעבב"ז דל"ה אלא איסור מדרבנן ולא מה"ת דהלאו קאי על הפנוי' א"כ ממילא ישמעאל הוא עבדו של אברהם בן השפחה ולא בנו ואי נימא דישמעאל הוא בכו דחזקה דאאעבב"ז דהבא על השפחה הוא איסור תורה א"כ ממילא הבא על הפנוי' ליכא איסור תורה א"כ ל"ש באיילונית החזקה דאאעבב"ז א"כ לא היתה שרה אשת אברהם, ואברהם אבינו בודאי סבר דשרה אשתו הוא ואכצ"ל דהי' סובר דישמעאל אינו בנו אלא עבדו, וכ"ז נכון קודם שנתבשר אאע"ה שיהי' לו בן אבל אחר שנתבשר שיהי' לו בן א"כ נתברר לו דשרה אינה אילונית כלל דנתרפאת א"כ הי' יכול לסבור כהשיטות דהבא על שפחתי הולד בכו דאאעבב"ז דבבא על השפחה איכא לאו דל"ת קדישה ויסבור דבבא על הפנוי' ליכא לאו דל"ת קדישה ואפ"ה שרה אשתו היא אע"ג דלא שייך החזקה דאאעבב"ז לא הוה קדושי שרה קדושי טעות דהא נתברר דלאו אילונית היא דנתרפאת ולפי"ז מובן ההמשך הפ' ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה א"כ שוב לא

הוה מקח טעות א"כ יכולים לומר דבבא על הפנויה ליכא לאו דלא תהי' קדישה דהלאו קאי לבא על השפחה א"כ שוב אמרינן חזקה דאאעבב"ז ובודאי נשתחררה וממילא לא הי' ישמעאל בן שפחה אלא בן אברהם וזהו ויקח אברהם את ישמעאל בנו דכעת יסבור אברהם דהוא בנו ולא עבדו א"כ יקשה איך נאמר וימל את בשר ערלתם בעצם היום הזה וישמעאל בן שלש עשרה שנה בהמולו את בשר ערלתו הלא קטן הי' כקו' הפנים יפות, דאין לומר כנ"ל דבעבד מועיל אף שהוא קטן כיון שמועיל בעל כרחו דהא הוא בנו ולא עבדו, ולזה אמרה התוה"ק בעצם היום הזה נימול אברהם וישמעאל בנו א"כ שפיר הי' מועיל דכיון דבנו הוא וגם אביו מל א"ע אמרינן דניחא לי' במה דעביד אבוה כתירוץ הפנים יפות דגר שנתגייר בניו ובנותיו עמו דמהני אף שהמה קטנים דניחא להו במה דעביד אבוהון ודוק כי הוא דבר חריף בס"ד:

פד) ויקח אברהם את ישמעאל בנו וכו' וימול את בשר ערלתם וכו' ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו וכו' בעצם היום הזה נימול אברהם וישמעאל בנו, ונ"ל דנודע דהגר היתה שפחת שרה מנכסי מלוג ולמד"א קנין פירות כקנין הגוף היתה שייך חצי' לאברהם וחצי' לשרה ונשתחררה חצי' מצד אברהם דהבא על שפחתו בודאי שחררה לשיטת ר"כ גאון ז"ל הנ"ל, א"כ היתה חצי' שפחה וחצי' בת חורין א"כ גם ישמעאל הי' חצי' עבד וחצי' ב"ח, ולפימש"כ המנ"ח מצוה ב' דאם יש לישראל בן מחצי' שפחה וחצי' בן ב"ח דאם הוא שפחה דידי' הו"ל הבן חצי' עבד דידי' וחצי' בן שלו ומחויב למול אותו הן מצד האב והן מצד האדון כי הוא אב ואדון שלו, אמנם אם היא שפחה של אחרים וא"כ מצד חירות הוא בכו ומצד עבדות הוא של אדון אחר, אז החיוב מוטל על שניהם למולו וגם הברכות דאחר המילה יאמרו שתי ברכות אשר קידש וכו' ואשר קדשנו וכו' למול את העבדים ע"ש ועוד כתב שם המנ"ח לחדש דנשים מחויבות למול עבדיהן דדוקא מבניהם נתמעטו מקרא דאותו ולא מעבדיהם ע"ש וא"כ יש להעיר דהא משמע מקרא דאאע"ה מל את ישמעאל מבלי שליחות שרה כלל דלא אמרה דבר הא המצוה היתה מוטל גם על שרה מצד חצי עבדות שבו והי' לו לאאע"ה ליטול רשות משרה ואז הי' יכול למול מצדו שהוא בכו כי חצי' ב"ח הוא ומצד שרה שהוא חצי' עבד דחייבות האשה למול והיא הערה נכובה, אמנם י"ל לפי"מ שכתב האו"ח דבאמת הקשו התוס' דלמ"ל קרא דאותו למעט נשים תיפ"ל דהוה מצות עשה שהזמן גרמא, ותירצו דאתיא כרשב"א דס"ל דמילה שלא בזמנה הוא בלילה ג"כ ול"ה מצעשהז"ג וא"כ לדידן דקיימ"ל כרבנן דמילה שלא בזמנה ג"כ אינו אלא ביום שוב נשים פטורות למול עבדיהן דהוה מצעשהז"ג ע"ש, א"כ לפי"ז לא הי' החיוב על שרה למול את ישמעאל כיון דהוה מצעשהז"ג דקיימ"ל

כרבנן דמילה שלב"ז הוא ג"כ רק ביום א"כ שפיר מל אברהם לישמעאל בלא שליחות שרה, וברש"י ז"ל פירש בעצם היום וכו' היינו ביום ולא בלילה ומוכח מזה דאף מילה שלא בזמנה [והמפורשים האריכו בזה וקצת מפורשים כתבו דל"ה מילה שלא בזמנה כיון דאז נצטווה ואכמ"ל] הוא ביום ולא בלילה, ולפי"ז א"ש ההמשך ויקח אברהם את ישמעאל בנו וכו' וימל את בשר ערלתם, וכדי שלא יקשה לך הא הי' ג"כ עבד של שרה והיתה ג"כ מחויבת לקיים בו מצות מילה, ואיך עשה אברהם בעצמו בלי שליחות שרה כאלו הי' רק בנו ולא ג"כ עבד של שרה ועכצ"ל דמילה הוה מצעשהז"ג ופטורה גם ממילת עבדי' והיינו משום דהוה מצעשהז"ג דגם מילה שלא בזמנה הוא רק ביום, ולזה אמרה התוה"ק ואברהם בן צ"ט שנה וישמעאל בן י"ג שנים והרי הי' מילה שלא בזמנה ועכ"ז בעצם היום הזה נימול אברהם וישמעאל בנו דייקא ביום ולא בלילה, ומוכח דהוי מצעשהז"ג ופטורה ממילת עבדי', ולכן שפיר קיים אעא"ה המצוה בעצמו בלי שליחות שרה. ודוק כי ב"ה הוא דבר נחמד: פה) ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו ואת כל מקנת וכו' וימל אברהם את בשר ערלתם בעצם היום הזה ואברהם בן צ"ט וכו' בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בכו, ונ"ל דהנה בפרדר"א [הובא בתוס' ב"ב י"א] איתא דאברהם מל ביוה"כ מדכתיב בעצם היום הזה וביוה"כ ג"כ כתיב בעצם היום הזה ולכאורה יש להעיר דהראשונים הקשו אמאי מילה דוחה שבת ניחוש שמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר, ותי' הר"ן דבמילה כל העם אינם טרודים רק המוהל לכן יזכירו אותו שלא יעביר ד' אמות ברה"ר ע"ש, וא"כ באברהם דנימולו כולם והי' טרודים קשה שמא יעבירנו אמנם לפימש"כ הרמב"ן ז"ל דקודם מל אברהם לכולם ואח"כ מל עצמו כדי שלא יהא חלוש ולא יהא יכול למול אותם ולפימ"ש הראשונים דאברהם קודם שמל א"ע הי' לו דין ב"כ ולא קיים התורה רק אחר שמל א"ע לשם גירות א"כ ל"ק מידי דכ"ז שלא מל עצמו לא הי' חשש שמא יעבירנו ויעבור על שבת, והנה רש"י פי' בעצם היום ולא בלילה ובפנים יפות כ' דאף למ"ד מילה שלא בזמנה בין ביום ובין בלילה עכ"ז כיון דהמילה הי' לשם גירות הי' מוכרח להיות ביום דוקא כמפורש בש"ע יו"ד סי' רס"ח ס"ד עכ"ד ולפי"ז יובן ההמשך ויקח אברהם את ישמעאל בכו ואת כל ילידי ביתו כל זכר וכו' וימל בעצם היום הזה והיינו ביוה"כ א"כ יקשה דאם מל כל ביתו איכא חשש שמא יעבירנו לזה אמרה התוה"ק ואברהם בן צ"ט וישמעאל בן י"ג שנה וא"כ הי' מילה שלא בזמנה ועכ"ז הי' בעצם היום הזה כמולו אברהם וישמעאל בנו, וע"כ משום שהי' לשם גירות וא"כ לא שייך החשש דשמא יעבירנו כל זמן שהי' לו דין ב"נ ודו"ק:

פו) ואברם בן תשעים ותשע שנה בהמולו בשר ערלתו וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה בהמולו את בשר ערלתו, ונ"ל דהפנים יפות ז"ל הקשה איך מל אאע"ה את ישמעאל הא הי' עוד קטן דאין לומר דמל אותו בתורת עבד דכמו דמלין אותו בע"כ דאין צריך דעתו ה"ה דמלין אותו כשהוא קטן דהא לא הי' עבדו אלא עבדו של שרה בן הגר שהיתה שפחת שרה ונשים כמו שפטורות למול בניהם כ"כ פטורות למול עבדיהן ע"ש, אמנם י"ל לפי"ד המדרש שמואל אבות פ"ו דהא דכ' ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ קאי על אברהם כיון שבשבילו נברא העולם כמש"נ בהבראם באברהם נברא העולם ע"כ כל העולם שלו ע"ש, א"כ הי' ישמעאל כעבדו לכן מל אותו בהיותו קטן. והכה נודע דברי הירושלמי ברכות דכ' כימי השמים על הארץ מלמד שעשה הקב"ה מהלך ת"ק שנים כשני אבות דבשבילם נברא העולם ע"ש א"כ א"א לומר דאברהם קנה שמים וארץ דהא לא בשבילו לבד נברא העולם א"כ קאי קונה שמים וארץ על הקב"ה, ושוב יקשה איך מל אאע"ה את ישמעאל הא לא הי' עבדו, אמנם הד"כ דאיתא ביפה תואר דדברי הירושלמי נאמרים למד"א דבן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו א"כ חי קע"ג שנים דשנים שלא הכיר את בוראו לא קחשיב ויצחק חי ק"פ שנה ויעקב קמ"ז שנה ומוכח דבשביל אבות נברא עולם. אבל למד"א דבן מ"ח שנה הכיר את בוראו אינה מוכח כלל דבשביל האבות נברא עולם א"כ יכולים לומר דבשביל אברהם נברא העולם כמש"נ בהבראם א"ת בהבראם אלא באברהם ע"ש והנה בפנ"יפ כ' הטעם דצוה הקב"ה לאברהם על המילה בהיותו בן צ"ט שנה ולא מקודם דאמרינן כמד"א דבן מ"ח שנה הכיר את בוראו והיינו בתחלת שנת מ"ט ועד צ"ט שנה הוא מספר חמשים שנה, דעד חמשים שכה עלה למעלה עד שהגיע לנו"ן שערי הקדושה ואז הי' ראוי למול עצמו להיות תמים ע"ש, ולפי"ז מובן ההמשך ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו בשר ערלתו, א"כ נשמע מזה דבן מ"ח הכיר את בוראו, וא"א לומר דהעולם נברא בשביל האבות, אלא דנברא בשביל אברהם, א"כ קונה שמים והארץ קאי על אברהם וא"כ ישמעאל כעבדו, לכן אמרה התוה"ק וישמעאל בן שלש עשרה שנה בהמולו את בשר ערלתו, הגם שהי' עוד קטן שפיר מל אותו כיון שהי' כעבדו. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

פרשת וירא

א) וירא אליו ד' באלני ממרא וכו' וישא עיניו וירא והכה שלשה אנשים נצבים עליו ובמדרש א"ר לוי אחד נדמה לו בדמות סדקי פ' סוחר תבואה והשני בדמות כטווי פי' מנהיג ספינות והג' בדמות ערבי סוחר מדברי ע"ש, וכ"ל ההמשך דהנה בזרע ברך

כ' הטעם דבאו המלאכים בדמות הנ"ל דאיתא במדרש בהבראם א"ת בהבראם אלא באברהם דבשביל אברהם נברא העולם, ואחז"ל דהעולם כחלק לג' חלקים שליש ישוב שליש ימים שליש מדבריות ועל כל שליש ושליש ממונה מלאך אחר, ויען כי בשביל אברהם נברא העולם לכן כאשר חלה באו כולם לבקרו וע"כ המלאך הממונה על שליש ישוב בא בדמות סוחר תבואה שזהו התמנות שלו ומלאך הב' הממונה על שליש ים הוצרך לבוא בדמות מנהיג ספינה ומלאך הג' הממונה על שליש מדבר הוצרך לבוא בדמות סוחר מדברי ודפח"ח והכה כבר כתבו הקדמונים ז"ל להוכיח כמד"א דבשביל אאע"ה נברא העולם דהוא הי' מובחר כל היצירים מדחזינן דשנות אאע"ה היו קע"ה שנים משום דשבעה אלפי שני הוי עלמא ומדת עין יפה בהפרשת תרומה הוא אחד מארבעים ואין תורמין אלא מן היפה ויען שהי' אאע"ה מובחר היצירים לכן הי' הוא תרומתו של עולם וחי קע"ה שנים שהוא מדת עין יפה משבעה אלפים דהוי עלמא עי' בעיר דוד לזקיני הגאון ז"ל ובצ"פט ובשמנה לחמי מזה, והנה מבואר בתוס' [קידושין מ"א ע"א ד"ה תורם] הטעם שמדת עין יפה הוא א' מארבעים, וז"ל ועין רעה אחד מששים ונפקא לי' מקרא דכתיב ששית האיפה מחומר החטים וששיתם האיפה מחומר השעורי' וחומר הוא שלשים סאין ואיפה ג' סאין נמצא ששית האיפה עולה חצי סאה וכסתורם ששית האיפה מחומר נמצא דהיינו א' מששים והיינו עין רעה ועין יפה א' ממ' נפקא לי' כמי מהאי קרא דכתיב ששית האיפה וכתיב כמי בהאי קרא וששיתם כלומר וששיתם קא אחומר חטים וחומר שעורי' דבכל חד וחד איכא שתות דהיינו סאה לשני חומרין ותן ששית האיפה דכתיב בהאי קרא על וששיתם נמצא דהיינו אחד מארבעים דהויא סאה וחצי לששים סאין דהיינו חומר חטים וחומר שעורים עכ"ל, הרי מבואר דה"ט דאמרינן עין יפה א' מארבעים דאמרינן דקרא וששיתם קאי על לפניו אחומר חטים ולאחריו אחומר שעורין דדרשינן קרא לפניו ולאחריו ובהא דכ' וירא אליו ד' הקשה האוה"ח הק' ז"ל למה שינה הכתוב להקדים הרואה קודם הנראה שהי' לו לומר וירא ד' אליו כמו בכל המקומות וירא ד' אל אברם ייראד' אל וכו' ובבאר מים חיים ז"ל כ' לתרץ דאחז"ל באלוני ממרא לפי שנתן ממרא עצה על המילה ע"כ נגלה הקב"ה בחלקו, ולכאורה מניין לנו לומר שזכות ממרא גרם זאת דלמא לפי שהי' אברהם אבינו שם וכך גדלה זכותו להיות לו גילוי שכינתו יתברך גם בשדה ממרא אמנם זה נדרש ממה דכתיב וירא אליו ד' ולא כבשאר מקומות כדי להסמיך ד' לאלוני ממרא כי מקרא נדרש לפניו ולאחריו לומר וירא אליו ד' שנגלה לאברהם בזכותו וגם ד' באלוני ממרא לומר ד' נמצא באלוני ממרא כי נגלה בשדה ממרא בזכות ממרא יען שנתן עצה על המילה עכ"ד, ולפי"ז מובן ההמשך

וירא אליו ד' באלוני. ממרא ונשמע מזה דדרשינן קרא לפניו ולאחריו כדברי הבאמ"ח ז"ל א"כ אמרינן דמדת עין יפה הוא אחד מארבעים א"כ אאע"ה הי' תרומתו של העולם כי אין תורמין אלא מן היפה ומוכח דהוא הי' מיבחר היצירים ובשבילו נברא העולם, לכן וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו ובמדרש אחד סוחר תבואה והשני מנהיג ספינות והשלישי סוחר מדברי דכיון שבשבילו נברא העולם לכן באו השלשה מלאכים לבקרו כדברי הזרע ברך הנ"ל ודוק כי הוא דבר נחמד תלי"ת:

ב) ולפי"ד התוס' קידושין הנ"ל, יל"פ המדרש פ' תרומה ועשית מנורת זהב וכו' ועשית את נרותיה שבעה, ובמדרש משה רבינו נתקשה במעשה המנורה ולא נתקרר דעתו עד שהראה לו הקב"ה באצבעו, דאיתא בילקוט דשבעה קני המנורה הוא כנגד ז' מלכים שהרג משה רבינו והקשו הקדמונים ז"ל הא משה רבינו לא הרג אלא ב' מלכים והחמשה הרג יהושיע, וכ' ביד אבי שלום לתרץ דהחמשה מלכים שהרג יהושיע הוה כמו שהרג אותם משה שהי' כגופו כמבואר ברש"י פ' וילך עה"פ אחרי מותי דכ"ז שיהושע חי הי' כראה למשה כאילו הוא חי ע"ש, ונוכל לומר הטעם דנודע דברי האר"י הק' ז"ל דמשה רבינו הי' תרומתו של עולם דשית אלפי שנין הוה עלמא ומדה בינונית הוא אחד מחמשים לכן הי' שנותיו של מרע"ה מאה ועשרים שנה עכ"ד הק' ולכאורה קשה מדוע לא חי מספר ק"נ שנה שהיא מדת עין יפה אחד ממ' אמנם הדבר נכון לפי"ד רש"י ז"ל הנ"ל שכ"ז שיהושיע חי היה נראה למשה כאילו הוא חי, ובבע"הט מבואר כי יהושיע הי' חי אחרי משה שלשים שנים ע"ש א"נ שפיר נתן הקב"ה למרע"ה מדת עין יפה אחד ממ' כי יהושיע השלים לו שנותיו א"כ כיון דשני יהושיע הי' השלמה למלאות שנותיו לכן שפיר אמרינן דהחמשה שהרג יהושיע הי' כמו שהרג משה לכן צוה השי"ת לעשות ז' קני המנורה כנגד ז' מלכים שהרג, והכה מבואר באות הקדום דה"ט דאמרינן דמדת עין יפה הוא א' מארבעים דדרשינן מקרא לפניו ולאחריו כנ"ל ומבואר בש"ס זבחים [כ"ד ע"א] מדכתיב ולקח הכהן באצבעו ונתן וכו' דרשינן באצבעו לפניו ולאחריו באצבעו ולקח באצבעו ונתן ע"ש ולפי"ז מובן דברי המדרש הנ"ל משה רבינו נתקשה במעשה המנורה שאמר הקב"ה לעשות שבעה קני המכירה כנגד המלכים שהרג הלא לא הרג אלא שני מלכים ולא נתקררה דעתו עד שהראה לו הקב"ה באצבעו היינו דדרשינן באצבעו ולקח באצבעו ונתן דמקרא נדרש לפניו ולאחריו, א"כ מדת עין יפה הוא אחד מחמשים והי' צריך להיות מספר שנותיו של מרע"ה ק"כ שנים, ועכצ"ל דיהושיע השלים שנותיו א"כ החמשה מלכים שהרג יהושיע נחשב כאלו הרגם חשה לכן שפיר נתקררה דעתו להבין מה שאמר הקב"ה לעשות נירותיה שבעה. ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

ג) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' פ' ואתחנן אעברה נא וכו' וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה דמבואר בהאר"י הק' ז"ל הטעם שלא נכנס מרע"ה לא"י יען שהי' תרומתו של עולם ושית אלפי שנין הוה עלמא ולפי מדה בינונית מגיע לו מאה ועשרים שנה ולא יותר ולכאורה יקשה למה לא נתן לו הקב"ה לפי מדת עין יפה להיות חי מאה וחמשים שכה והי' יכול לכנס לא"י אמנם באמת נתן לו הקב"ה מדת עין יפה כי השלשים שנה שחי יהושיע היה כמו שהי' חי מרע"ה כנ"ל, והנה איתא בבעה"ט פ' וילך עה"פ ואף כי אחר מותי וז"ל כ"י שנים אחר מותי יהושיע פרכס את ישראל עכ"ל וזש"א וראה בעיניך כי היינו שיחי' יהושיע אחריך כ"י שנים א"כ אין לך טענה ליתן מדת עין יפה דהא אני נותן לך מדת עין יפה לכן לא תעבור את הירדן: ד) וירא וכו' והוא ישב פתח האהל וברש"י ז"ל לראות אם יש עובר ושב ויכניסם לביתו, ונ"ל עפי"ד הקדמונים ז"ל דלכן מועיל תשובה על החטא כיון דשכר מצוה בה"ע ליכא והי' מהראוי דגם העונש לא יהי' בהאי עלמא א"כ העונש הוא מטעם קנס ומודה בקנס פטור עכ"ד ואיתא במדרש והוא יושב והקב"ה עומד וכ' בכזה"ק וז"ל דלכן הי' הקב"ה עומד ואברהם יושב כאילו נכנע לפניו כי צדיק מושל וכו' ואחז"ל מי מושל בי צדיק וכבר פי' גדולי המפורשים הטעם דהצדיק הוא כמושל משום דשכר מצוה בה"ע ליכא והרי הוא כאילו הוא יתברך זוקף אצלו השכר במלוה לכן הוא כנכנע אליו שנאמר עבד לוה לאיש מלוה עכ"ל וזש"א וירא וכו' והוא ישב דעבד לוה לאיש מלוה דשכר מצוה בה"ע ליכא א"כ מועיל תשובה דהעונש הוא מטעם קנס וזהו לראות אם יש עובר שעבר עבירה ושב ועשה תשובה ויכניסם לביתו דתשובה מועלת. והבן:

ה) ולפי"ז יל"פ הפ' (תהילים צ') תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם כי אלף שנים בעינך כיום וכו' דהראשונים ז"ל הקשו אמאי שכר מצוה בה"ע ליכא הא כ' לא תלין פעולת שכיר ביומו תתן שכרו, ותירצו דיומו של הקב"ה הוא אלף שבים ואינו עובר בלא תלין וזש"א תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בכי אדם דמועיל תשובה דהעונש הוא מצד קנס דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ואי דיקשה לך הא כ' לא תלין וכו' ביומו תתן לו שכרו ולזה אמר כי אלף שנים בעינך כיום דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים ואינו עובר בבל תלין וכו'. ונכון בס"ד:

ו) וירא וכו' יהוא ישב פתח האוהל ובמדרש שאעע"ה יושב על פתח הגיהנם ואינו מניח אדם מהול לירד לתוכה. וכ"ל עפי"ד הכזה"ק הנ"ל באות ד' דהוא ישב והקב"ה עומד כאילו נכנע לפניו דצדיק מושל וכו' ואחז"ל דהצדיק הוא כמושל דצדיק גוזר והקב"ה מקיים ע"ש והנה באך פ"ת ז"ל כ' הטעם דהנימל אינו יורד לגיהנם דצדיק אאע"ה גוזר

והקב"ה מקיים ע"ש, וזש"א וירא אליו ד' וכו' והוא ישב והקב"ה עומד דצדיק הוא כמושל כנ"ל לכן יושב על פתח הגיהנם ואינו מניח אדם מהול לירד לתוכה דצדיק גוזר והקב"ה מקיים. והבן:

ז) וירא אליו ד' ואחז"ל יום שלישי למילתו הי' ובא הקב"ה ושאל בשלומו וכ"ק מוחז"ל הי"מ מדקדק על תיבת ובא הקב"ה דהו"ל למימר ובא ושאל ונ"ל דהקשו מנ"ל שהי' ביום ג' אפשר הי' ביום א' או ביום ב' למילתו וכ' באוה"ח הק' ז"ל לתרץ עפי"ד הר"ן ז"ל דביום ב' ליכא סכנה אלא ביום א' וג' א"כ א"א לומר שהי' ביום ב' וגם א"א שהי' ביום א' הא אחז"ל רבא יומא קמא דחליש אמר לא תגלו לאיבוש דלא ליתרע מזלי' וברש"י דלא לישתעי מילי עילויה ע"ש א"כ בבוא הקב"ה אוושא מילתא בכל העולמות ובודאי לא הלך ביום א' ומוכח דהי' ביום ג' ע"ש, וזש"א יום שלישי למילתו הי' ולא ביום א' כי ובא הקב"ה א"כ אוושא מילתא. והבן: א) וירא אליו ד' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל ונ"ל עפי"ד הזרע ברך דשאל אברהם עצת ענר ואשכל וממרא אם למול עצמו ולא הסכים עמו אלא ממרא, לכן ברח מהם דאל תתחבר לרשע וברח לאלני ממרא ע"ש והא דהתחבר אאע"ה עם לוט שהי' רשע כ' בזוה"ק שראה שדהמע"ה יצא ממנו, ומבואר ביבמות (ע"ו ע"א) דלכן הי' ראוי לבוא בקהל דכבודה בת מלך פנימה ולא נאסרה רות המואבי' בקהל ע"ש ובאש דת מהחכם אלפאנדרי ז"ל כ' דלכן כ' והוא יושב פתח האהל לומר דאברהם יושב פתח האהל ולא שרה דהיתה באהל דכבודה בת מלך פנימה ע"ש וזש"א וירא אליו ד' באלני ממרא שהי' שם דברח מענר ואשכל שלא להתחבר עם רשעים, והא דהתחבר עם לוט יען שדוד יצא ממנו דראוי לבוא בקהל דכבודה בת מלך פנימה כנ"ל, וזהו והוא ישב וכו' אבל שרה היתה באהל דכבודה בת מלך פנימה והבן:

ט) וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וכו' אל נא תעבור מעל עבדיך, וברש"י הקשה למה ביקש אל נא תעבור וכו' לאחר שרץ ולא קודם שרץ וכ"ל לפי המבואר בד' המהרש"א ז"ל (ב"מ פ"ו ע"ב) דלכן ביקש אל נא תעבור וכו' להמתין עליו עד שיכניס האורחים שגדולה הכנ"א מקבלת פכ"הש ע"ש והנה ברש"י הקשה על וירא וירא ב' פעמים ובס' הר סיני הביא בשם הגאון מו"ה צבי ז"ל שהי' אב"ד פה לתרץ דאחז"ל שפסיעה גסה נוטלת א' מת"ק ממאור עיניו אבל לדבר מצוה אינה מזיק למאור עיניו וזש"א וירא שראה כמקדם אף וירץ לקראתם כיון שרץ למצוה ודפח"ח, והנה ראיתי לתרץ הא דכ' וירץ לקראתם מפתח האהל דלכאורה מפתח האהל כמיותר דאחז"ל ברכות (ו' ע"ב) היוצא מביהכ"נ אל יפסע פסיעה גסה שלא יהי' נראה כבורח מהמצוה ומבואר בא"ר סי' צ' דמצוה לרוץ לקראת מצוה ואם עשה מצוה

והולך לעשות מצוה אחרת ילך בנחת מהמצוה ראשונה עד חצי הדרך ומהחצי הדרך ירוץ לקראת מצוה השנית וכ"ז אם השני מצות שקולים המה אבל אם המצוה השני' גדולה מהראשונה צריך לרוץ תיכף מתחלת הדרך ולא מהחצי דרך, וזש"א וירץ לקראתם מפתח האהל שרץ למצות הכנ"א מתחלת הדרך אף שהלך ממצות קבלת פנ"הש, כי גדולה הכנ"א מקפ"הש ודפח"ת וזש"א וירא וירץ לקראתם מפתח האהל, היינו שראה כמו מקדם אף שרץ מתחלת הדרך, א"כ מוכח דגדולה הכנ"א מקפ"הש דאל"כ לא הי' מצוה מה שרץ מתחלת הדרך והי' לו להזיק למאור עיניו, לכן ביקש רק לאחר שרץ אם כא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור וכו' להמתין עליו עד שיכנס האורחים כי גדולה הכנ"א מקפ"הש, ומתורץ קו' רש"י ז"ל על נכון: טז) ולפי"ז יל"פ ההמשך והוא יושב פתח האהל כחם היום וכו' וירץ לקראתם מפתח האהל דהנה מקשים מכא ידע אאע"ה שגדולה הכנ"א מקפ"הש ותירצו עפי"מ שאחז"ל [ב"מ פ"ו ע"ב] מאי כחם היום שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריח אותו באורחים ע"ש א"כ דגדולה קפ"הש מהכנ"א למה הוציא החמה הא לא יעזוב מצות קפ"הש, אלא בודאי נשמע דגדולה הכנ"א מקפ"ה עכ"ד וזש"א והוא ישב וכו' כחם היום שהוציא הקב"ה החמה מנרתיקה, א"כ נשמע מזה דגדולה הככ"א מקפ"ה א"כ צריך לרוץ מתחלת הדרך ולא מחצי דרך כנ"ל לכן וירץ לקראתם מפתח האהל מתחלת הדרך כיון שרץ למצוה השני' הגדולה מהראשונה נכון הוא בס"ד:

א) ויקח חמאה וחלב ובן הבקר וכו' ויאכלו ויאמרו אליו איה שרה אשתך, ובמס' ב"מ [פ"ז ע"ב] רבי יוסי בר"ח אמר כדי לשגר לה כוס של ברכה, ונ"ל דאיתא שם ויקח חמאה וכו' ואילו להם לא אייתי קמייהו אמר אפרים וכו' אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה הי' ושרה אמנו אותו יום פירסה כדה ע"ש, וא"כ איך שגרו לה כוס של ברכה הא מבואר ביו"ד סי' קצ"ה דאסור לשלוח לנדה כוס של ברכה אמנם י"ל דר"י בר"ח ס"ל כמ"ד במדרש שהביא לחם ג"כ שלא פירסה כדה, אמנם הא מקשים מדוע לא נאמר בקרא דהביא לחם וכ' במהר"ם שי"ף לתי' לפ"ד בחולין [ק"ה ע"א] באוכל חלב ואח"כ בשר דס"ל לר"ז אין קנוח הפה אלא בפת א"כ כיון דכ' ויקח חמאה וחלב ובן הבקר וכו' ויאכלו, דמשמע שאכלו מקודם חמאה וחל ואח"כ הבשר וע"כ הי' צריכין קנוח הפה בפת וממילא מוכח שהביאו לחם ולא הוצרך הכ' להזכיר ודפח"ח, וזש"א ויקח חמאה וחלב ובן הבקר וכו' ויאכלו א"כ כשמע שהביא לחם ג"כ ולא פירסה כדה, לכן שפיר שאלו איה שרה אשתך כדי לשגר לה כוס של ברכה, והבן ונכון בס"ד:

יב) ויקח חמאה וכו' והוא עומד עליהם תחת העץ ואכלו. ובב"מ [פ"ו ע"ב] תני דבי רבי ישמעאל בשכר שלש זכו לשלש וכו' בשכר והיא עומד עליהם זכו לעמוד הענן [ארבעים שנה] עיי"ש, וצ"ב למה הי' השכר ארבעים שנה דיקא, ואמר נכדי חביבי יניק וחכים טובא חריף ושנון כ' שבתי שיחי' בן בני הרב הגאון האב"ד דק"ק סארוואש שליט"א, עפימד"כ באור תורה ז"ל דאכילת כל מלאך הי' יותר שלשה פעמים מאכילת סתם אדם והי' שיעור אכילת המלאכים שלשה כדי אכילת פרס ער"ש, ובלקוטי הח"ס ז"ל [סי' כ"ג] כ' דשיעור כדי אכ"פ תשעה מינוטין ע"ש, א"כ הי' שהיית המלאכים בהסעודה כ"ז מינוטין, ומגיע לאברהם אבינו שכר עבור כ"ז מינוטין שעמד עליהם, והנה בילקוט [פ' ויקרא] יליף דעונש הוא אלף תקל"ו פעמים ממעילה דאם מעל בפרוטה משלם אשם בשתי סלעים שהוא אלף תקל"ו פרוטות ע"ש, ומדה טובה מרובה ממדת פרענות ר"נ פעמים, דגבי מדה טובה כ' שומר הברית והחסד וכו' לאלף דור, וגבי מדת פרענות כ' פוקד א אבות וכו' ועל רבעים, היינו לד' דורות, חזינן דמדה טובה מרובה ממדת פרענות ר"נ פעמים, א"כ לפי"ד הילקוט הנ"ל דהעונש הוא אלף תקל"ו פעמים לפי"ז למדה טובה השכר ר"כ פעמים אלף תקל"ו והוא עולה שפ"ד אלף, א"כ מוכח דהשכר למדה טובה שפ"ד אלף פעמים וכעי"ז כ' האו"ת ז"ל בכ"מ עיי"ש, ולפ"ז למינוט אחד מגיע שכר שפ"ד אלף מינוטין, שהוא ששה אלף וד' מאות שעה, וזהו שכר למינוט אחד, ולפי"ז עולה השכר לאברהם אבינו עבור הכ"ז מינוטין שעמד עליהם קע"ב אלף ושמנה מאות שעה, והנה גבי עמוד הענן כ' לא ימיש עמוד הענן יומם, ובמעיו"ט עמ"ס ברכות כ' שיום הוא י"ב שעות דמעמוד השחר עד צאת הכוכבים י"ב שעות ע"ש ובס' הקנה כ' דשנה הוא ש"ס ימים א"כ בשנה הי' לפניהם העמוד הענן ד' אלף וש"כ שעות, ובהארבעים שכה קע"ב אלף ושמנה מאה שעות, ולפי"ז מכוין היטב דבשכר הכ"ז מינוטין שאברהם אבינו ע"ה הי' עומד עליהם זכו בניו לעמוד הענן ארבעים שנה דייקא, ודו"ק היטב. עכ"ד נכרי שיחי' ונכון הוא:

יג) ויקח חמאה וכו' ב"מ [פ"ז ע"א] ואילו לחם לא אייתי אמר אפרים וכו' א"א אוכל חולין בטהרה הי' ושרה אמנו אותו היום פירסה נדה ותיבות אותו היום תמוהים ונ"ל דהרא"ם הקשה הא פירסה כ אחר הבשורה ותי' המהרש"א נדה [ו' ע"ב] דידע אברהם שתפרוס כדה באותו היום דמטמאה מע"לע למפרע לכן לא הביא לחם ע"ש וזש"א אותו היום פירסה כדה היינו לא קודם הסעודה רק אחר הבשורה, ואפ"ה לא הביא לחם דמטמאה מעל"ע ע למפרע ונטמא הלחם כדברי המהרש"א ז"ל הנ"ל. והבן:

יד) ויקח חמאה וחלב וכו' ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך, ונ"ל דהנה איתא בב"מ [פ"ז ע"א] ויקח חמאה וכו' ואלו לחם לא אייתי אמר אפרים מקשאה א"א אוכל חולין בטהרה הי' ואותו יום שרה אמנו פירסה כדה ע"ש והכה הרא"ם הקשה אדברי אפרים הנ"ל וז"ל לפי סדר הכתובים נטמא הלחם קודם הבשורה ע"י שפירסה נדה וא"כ איך צחקה שרה לאמור אחרי בלותי היתה לי עדנה וכו' וזקיני המהרש"א ז"ל נדה [ו' ע"ב] כ' לתרץ דוודאי לא פירסה נדה עד אחר הבשורה אלא שידע אברהם שתפרוס נדה היום וקיי"ל דנדה מטמאה טהרות דמעל"ע למפרע מה"ט לא רצה אברהם ליקח הלחם אעפ"י שנעשה קודם שפירסה כדה, [ולפי"ז כ' שם דבר נפלא לתרץ מש"כ רש"י והרא"ם ז"ל דא"א אוכל חולין בטהרה הי' שנעשו על טהרת הקודש הא סגי גם בנעשו על טהרות תרומה, ולפי הנ"ל א"ש דהא איתא שם א"ר הונא הא דמטמאה מעל"ע למפרע בין לקדש ובין לתרומה ופריך והתני תנא לקדש אבל לא לתרומה ומשני קבלה מיני' רשב"י בחולין שנעשה עטה"ק ולא על טהרות תרומה לכן כ' שפיר שאכל עטה"ק דלא סגי דאכל עטה"ת דהא בנעשה על טהרות תרומה אינה מטמאה מעל"ע למפרע ודפח"ח] אמנם המהרש"א שם הקשה וז"ל אע"ג דשרה היתה זקינה ותנן התם במתני' דזקינה די' שעתה הא אמרו בגמרא דר"ח אמר דשרה חזרה לנערותה וכו' וא"כ מאז הי' לה דין ילדה שמטמאה מעל"ע עכ"ל ע"ש והנה מבואר במפורשים דלכן ס"ל לר"ח דשרה חזרה לנערותה דס"ל כר' לוי דאמר מדכתיב הניקה בנים שרה לשון רבים אף שלא הי' לה אלא בן אחד לפי ששרה עשתה סעודה גדולה לשרות המדינות ביום הגמל את יצחק לפי שליצני הדור הי' אומרים ראיתם זקינה זו הביאה אסופי מן השוק ואומרת שהיא ילדתו ולכך זימנה להסעודה השרות עם הילדים הקטנים והניקה אותם בפניהם לכן ס"ל לר"ח דנעשה ג"כ כס דחזרה לנערותה לדעת שהיא ילדה את יצחק ועי' באלשיך הק' ז"ל וכ"ז נכון למד"א ב"ב [ט"ז ע"ב] דלא הי' לו בת לאברהם אבינו אבל למד"א וד' ברך את אברהם בכל שהי' לו בת ושמה בכל ובתו' [דקמ"א] דמשרה היתה א"כ י"ל הא דכ' הניקה בנים שרה קאי על בכה ובתה ולא כשמע שהניקה בנים של השרות שלא יאמרו שאספה ילד מהשוק א"כ י"ל ג"כ דלא חזרה לנערותה כלל דאין להשגיח על דברי ליצני הדור א"כ ר"ח דסובר דחזרה לנערותה יסבור דלא הי' לו בת לא"א כלל דס"ל כרש"י ז"ל דהא דכ' וד' ברך את אברהם בכל בכל בגימטריא בן דנתברך בבן ולא הי' לו בת א"נ ס"ל לרש"י דהברכה לא קאי על הבת אלא על הבן והנה בנזה"ק הקשה בשלמא למד"א שהי' לו בת לכן כ' וד' ברך את אברהם בכל בבת דלא הי' הדבר מפורסם אבל לדרש"י דקאי שנתברך בבן הלא נודע לכל שהי' לו בן ונ"ל לתרץ עפיד"ק של האר"י ז"ל לפרש הפ'

ואלה תולדות יצחק בן אברהם ופרש"י אלה תולדות יצחק יעקב ועשו האמורים בפרשה כי יצחק כשנולד הי' נשמתו מסטרא דנוקבא ולא הי' ראוי להוליד ולכן אמרו המלאכים והנה בן לשרה אשתך לשרה דייקא ולא לאברהם כי הי' מסטרא דנוקבא אלא בשעת העקידה פרחה נשמתו ממנו ונתנה לו כשמה מסטרא דדוכרא ומאז הי' בן אברהם והי' ראוי להוליד וזש"א ואלה תולדות יצחק ופרש"י יעקב ועשו שהי' לו תולדות יען שהי' לו נשמה מסטרא דדוכרא בן אברהם נעשה ג"כ בן אברהם עכ"ד הקדושים ולפי"ז מתורץ קו' הכזה"ק על רש"י דשפיר י"ל שנתברך בבן היינו שנתנה לו נשמה דדוכרא שיהי' בן אברהם ג"כ ולא דייקא בן שרה, ולפי"ז מובן המקרא קודש ויקח חמאה וכו' ולחם לא הביא דפירסה כדה ומטמאה מעל"ע למפרע דחזרה לכערותה כדברי המהרש"א הנ"ל, ולכן חזרה לנערותה שלא יאמרו ליצני הדור שאספה ילד מן השוק דמה"ט הניקה בנים של השרות דלא הי' לה בת רק בן בלבד א"כ עכצ"ל הא דכתיב וד' ברך את אברהם בכל דעד שעת העקידה הי' רק בן שרה רק אח"כ נתברך אאע"ה שיהי' בנו, לכן שפיר אמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך שיהי' הבן רק לשרה ולא לך כי יהי' מסטרא דנוקבא בעת שנולד. ודו"ק וב"ה היא דבר נחמד:

טו) ולפי הנ"ל י"פ המשך הפ' וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי וכו' לושי ועשי עגות ואל הבקר רץ אברהם וכו' ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה דהנה מדקדקים מדוע כתיב וימהר אברהם וכו' ולא כ' וירץ וכאן כ' ואל הבקר רץ וי"ל עפיד"ק של הה"ק הרר"מ מרימינוב ז"ל דלכן כ' וישלח אברהם את ידו וכו' כי בכל המצות הי' כל אבריו רצים לעשות רצון השי"ת משא"כ עתה בעקידה שבאמת לא הי' רצון הקב"ה שישחוט את בכו לכן לא רצה היד לשחוט רק הוא חשב שמצוה הוא לכן שלח ידו בכפי' ששלח את ידו בעל כרחו עכדה"ק והנה הגם שאחז"ל דחישב לעשות מצוה ולא עשאה הרי הוא כאלו עשאה מ"מ המצוה שיצא מכח אל הפועל גדולה מאם לא עשה המצוה וכיון שהפעולה של בן הבקר יצא מכח אל הפועל והפעולה של הלחם לא יצאה מכח אל הפועל דפירסה כדה ונטמא הלחם ולא הביא את הלחם כלל לכן לא רצו אבריו להכנת הלחם רק לפעולת בן הבקר שיצא מכח אל הפועל, אמנם לכאורה עכצ"ל דהביא ג"כ לחם ולא כאפרים מקשאה הנ"ל כמש"כ במהר"ם שיף חולין [ק"ה ע"א] דהא כ' ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה וכו' ויאכלו ועכצ"ל דהי' להם לחם דהא האוכל גבינה ורצה לאכול אח"כ בשר צריך קנוח בפת [מובא לעיל אות י"א] אמנם הד"כ דהא כתבו הקדמונים ז"ל דלכן כ' ובן הבקר אשר עשה היינו שברא אותו ע"י ספר יצירה וליכא כלל איסור בשר בחלב א"כ לא הביא לחם לכן שפיר לא כ' גבי לחם שרץ, ולפי"ז

מובן ההמשך וימהר אברהם וכו' לושי ועשי עגות ואל הבקר רץ יען כי לחם לא הביא ולכאורה יקשה הא עכצ"ל דהביא לחם דהא ויקח חמאה וחלב ובן הבקר א"כ הי' צריך קנוח בפת, וז"א אשר עשה היינו שברא הבן בקר ע"י ספר יצירה א"כ ליכא איסור בב"ח ע"כ לא הביא לחם כלל, לכן שפיר כתיב רץ אצל הבן בקר ולא אצל הלחם כיון דלא יצאה מכח אל הפועל. ודו"ק ונכון בס"ד:

טז) עוי"ל ההמשך ויאמר מהרי שלש סאים קמת סולת וכו' ויקח חמאה וחלב ובן הבקר דהנה אחז"ל ב"מ [פ"ז ע"א] אמר ר' יצחק כתיב קמח וכתיב סולת הוא אמר קמח והיא אמרה סולת מכאן שהאשה עיני' צרה באורחים, ומקשים העולם הא סולת טוב יותר מקמח וראיתי במרגניתא דרב ממוחז"ל הגאון הברוך טעם ז"ל לתרץ עפימד"א בשבת [קי"ז ע"ב] הציל פת נקי' אינו מציל פת הדראה פת הדראה מציל פת נקי' וכ' שם בתוס' אומר ר"י כשאפו ביו"ט של פסח מצות מסולת נקי' שיש לו די לצורך יו"ט אין אופים אחריהם פת של הדראה אלא מתחילה יעשה של הדראה ואח"כ יעשה הנקי' והנה המלאכים באו לאאע"ה בפסח [ערש"י ושפ"ת] ואמר אאע"ה לשרה אמנו שתאפה פת מקמח שבאם יצטרך עוד תוכל לאפות מסולת אבל שרה לקחה תיכף סולת ובזה לא תוכל לאפות אח"כ עוד, ומזה נשמע שהאשה עיני' צרה באורחים ודפת"ח, והכה כ' ויקח חמאה וחלב וכו' ואחז"ל דלחם לא הביא שפירסה שרה כדה וא"א הי' אוכל חולין בטהרה והקשה הנזה"ק למד"א בקידושין [ל"ב ע"ב] דכערבים נדמו לו א"כ למה הי' מחמיר עליהם לאכול חולין בטהרה, וכ' בהקדמת בית אפרים לתרץ לפימד"א במדרש ובתוס' ר"ה [י"א ע"א] דפסח הי' א"כ איך הי' יכול לעשות מלאכה בשביל הערביים הא הי' יו"ט ואין לומר הואיל ואיקלע אורחים מאת הנפש אשר עשו בחרן ושיטת הרמב"ם דגם המבשל לעכו"ם ביו"ט אינו לוקה דאמרינן הואיל, דז"א דהא הקב"ה הוציא חמה מנרתיקה ולא הי' בא שום אורח ומבואר בתוס' פסחים [מ"ו ע"ב] דהואיל דלא שכיח ל"א להתיר. אמנם הד"ב דהא הי' יכול להטריח עצמו דחזי לי' לאאע"ה, א"כ מתורץ קו' הנזה"ק דלכן לא הביא לחם דנטמאת העיסה א"כ שוב הי' אסור לאפות דלא שייך הואיל דלא חזי לי' כיון דהוא אכל חולין בטהרה ודפח"ח, ולפי"ז מובן ההמשך ויאמר וכו' סולת קמח א"ר יצחק הוא אמר קמח והיא אמרה סולת מכאן שהאישה עיני' צרה באורחים כנ"ל דברי מוחז"ל יען שהי' בחג הפסח, ולראי' אמרה ויקח חמאה וחלב ולחם לא הביא יען שהי' בחג הפסח דהי' אסור לאפות הלחם דלא שייך הואיל כיון דהי' אסור לו לאאע"ה לאכול כנ"ל. והבן ונכון בס"ד:

יז) ויקח חמאה וחלב וכו' והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, ונ"ל עפי"ד חז"ל דלחם לא הביא שפירסה שרה נדה ונטמא הלחם, והנה בנזה"ק הקשה דאף שאאע"ה הי' אוכל חולין בטהרה מ"מ לא הי' לו להחמיר על האורחים ומדוע לא הביא הלחם עבור האורחים, אמנם הד"נ לפי"ד הבל"ע שאמרו לאאע"ה כן תעשה היינו שרצו שגם הוא יאכל עמהם ע"כ שפיר לא הביא הלחם דהא הוא לא יהי' יכול לאכול עמהם הלחם, והנה באפיק"י דקדק על סדר הכ' ויקח וכו' ויתן לפניהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, דהו"ל לכתוב ויתן לפניהם ויאכלו והוא עומד עליהם, וכ' לתרץ דאם הי' כ' ויאכלו והוא עומד עליהם הי' משמע שלא אכל עמהם ולכן כ' והוא עומד עליהם לשמשם ויאכלו דגם אאע"ה אכל עמהם, וזש"א ויקח חמאה וכו' ולחם לא הביא דפירסה כדה והי' אוכל חולין בטהרה, ושלא יקשה קו' הכזה"ק הנ"ל אמרה התוה"ק והוא עומד עליהם ויאכלו דאכלו כולם ביחד לכן שפיר לא הביא לחם. ודו"ק:

יח) ויקח חמאה וחלב וכו' ויאמרו איה שרה אשתך וראיתי לדקדק דתיבת אשתך כשפת יתר וכ"ל עפידחז"ל הנ"ל דלחם לא הביא דפירסה נדה וכ' במהרש"א דידע אברהם שתיפרוס כדה היום ונדה מטמאה מעל"ע למפרע ע"כ לא הביא לחם דהא הי' נביא [ואין מהצורך לומר כדברי מהרש"א שהמלאכים הודיעו לאאע"ה כמובן] ונודע דברי זקיני הגאון הר"ר העשיל ז"ל לפרש הפ' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ובש"ס מכות [ט' ע"ב] פריך לה וכי אי לאו נביא הוא לא בעי לאיהדר, וכ' לתרץ דהא אחז"ל דשרה אילונית היתה ואילונית קדושי טעות נינהו כמבואר ביבמות [ב' ע"ב] א"כ לא היתה שרה כלל אשת אברהם ולא היתה אשת איש, אמנם הרי קיימ"ל דבקיבל עליו שידע שאילונית היא ואפ"ה קדשה לא הוה קדושי טעות א"כ אברהם שהי' נביא וידע דאילונית היא ואפ"ה קדשה שפיר היתה אשתו, וזש"א ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ע"כ היא אשת איש דלא הוה קדושי טעות עכדפח"ח, וזש"א ויקח חמאה וכו' ולחם לא הביא דידע כי תפרוס נדה היום כי נביא הוא ותטמאה העיסה מעל"ע למפרע, ע"כ אמרו אליו איה שרה אשתך דכיון דאנו רואים שנביא אתה ממילא שרה היא אשתך דלא הוה קדושי טעות אף דאילונית הוא ודו"ק והדבר נכון בס"ד:

יט) ויקח חמאה וכו' והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו ויאמרו אליו אי' שרה אשתך ונ"ל ההמשך עפי"ד חז"ל דלחם לא הביא שפירסה שרה נדה ואאע"ה הי' אוכל חולין בטהרה והקשה הכזה"ק דמ"מ לא הי' לו להחמיר על האורחים וכ' לתרץ די"ל דידע שהמה מלאכים או שהוא הי' אוכל עמהם ע"כ לא הביא הפת ובש"ס ב"מ הנ"ל פריך על שאלתם שלא כהוגן אי' שרה אשתך הא אסור לשאול בשלום אשה ע"ש ובמזרחי

כ' לתרץ דמלאכים שאין להם יצה"ר יכולין לשאול בשלום אשה והכה י"ל דלכן כתיב והוא עומד עליהם וכו' ויאכלו להודיע כמה גדולה מצות הכנסת אורחים אצל אאע"ה שהוא כבר אכל ועכ"ז עשה סעודה גדולה לפניהם אף שהוא לא יאכל עמהם רק הי' עומד אצלם וזש"א ויקח חמאה וכו' ולחם לא הביא דפירסה כדה ועכצ"ל דידע שהמה מלאכים דאל"כ לא הי' מחמיר על האורחים דאא"ל דאכל עמהם ולזה אמרה תוה"ק והוא עומד עליהם שלא אכל עמהם לכן כיון שראו המלאכים שיודע אאע"ה שהמה מלאכים ומותר להם לשאול בשלום אשה ע"כ שאלו כהוגן איה שרה אשתך דאין שום חשש לחשוד אותם לקלים כיון דידע אאע"ה דמלאכים המה:

כ) ויאמרו אליו אי' שרה אשתך ויאמר הכה באהל [וברש"י צנועה היא] ויאמר שוב אשוב וכו' והנה בן לשרה אשתך וכ"ל דאיתא במדרש ב' טעמים דנפקדה שרה א) בזכות אברהם שזימן את האורחים ונתברך מהם שאמרו יהי' רצין שתזכה לעשות סעודה לבר דכר דתילד לך שרה ב) דכתיב בתורה ונקתה ונזרעה זרע זו שנכנסה לבית פרעה ולבית אבימלך אינו דין שתפקד בזכותה ע"ש והנה מבואר במעשה רוקח דלא שייך לומר ונקתה ונזרעה זרע אלא אם האשה חשודה בעיני בעלה שזנתה עם אחר אבל אם היא צנועה ולא נחשדה בעיניו ל"א דאם נקתה ונזרעה זרע ע"ש, וזש"א ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל וברש"י ז"ל צנועה היא א"כ א"א לומר דנפקדה בזכותה משום דנקתה אלא עכצ"ל דנפקדה בזכות אברהם שהיא אשתו לכן אמרו שוב אשוב וכו' והנה בן לשרה לא בזכותה אלא אשתך יען כי היא אשתך דתפקד בזכותך ודו"ק:

כא) ויקח חמאה וחלב ובן הבקר וכו' והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו ויאמר וכו' והנה בן לשרה וכו' ותצחק שרה ונ"ל ההמשך עפי"ד המפורשים הובא ג"כ בכוזה"ק דלכן צחקה שרה דלא ידעה דהמה מלאכי עליון ע"ש והנה ברבינו בחיי פ' תשא כ' דלכן אכלו בשר וחלב דבב"ח נאסר דמרבה תאות המשגל ובמלאכים לא שייך זה ע"כ לא נאסר להם בב"ח ע"ש א"כ לכאורה הי' לה לדעת כי מלאכים המה דאל"כ לא הי' נותן אאע"ה לפניהם לאכול בב"ת אמנם לפמש"כ הקדמונים ז"ל דלא נתן להם בב"ח לאכול ביחד רק לאכול מקודם חמאה וחלב ואח"כ בשר דליכא איסורא ואע"פ שאסור להעלות גבינה ובשר ביחד על השלחן כ' בלב ארי' חולין [ק"ד ע"א] דמשו"ה הי' עומד עליהם להשגיח שלא לאכלם יחד ובכה"ג מותר להעלות גבינה ובשר על השלחן ע"ש א"כ אדרבא הי' לה לשרה הוכחה דאינם מלאכים דאם היו מלאכים א"כ מותר להם לאכול בב"ת אפילו ביחד א"כ למה עמד עליהם בעת שאכלו, ולפי"ז מובן ההמשך ויקח וכו' והוא עומד

עליהם תחת העץ ויאכלו א"כ הי' לה הוכחה דאינם מלאכים לכן כשאמר והכה בן לשרה ותצחק שרה כי לאנשים פשוטים לא הי' לה להאמין. והבן:

כב) ויקח חמאה וכו' והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, במדרש ומשה עלה אל האלקים באותה שעה בקשו מלה"ש לפגוע במשה עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו דומה לאברהם אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו, ותיבת שירדתם אצלו תמוה, ונ"ל דנודע דטענת מלה"ש הי' שהמה גדולים מבנ"י אבל חז"ל אמרו שישראל גדולים ממה"ש כי מלה"ש אין להם יצה"ר לא כן ישראל שיש להם יצה"ר ואפ"ה עושים רצון קונם לכן גדלה מעלתם, ולפי"ז כ' המפורשים לפ' מאמר הנביא זכרי' ג' ויראני את יהושע הכהן גדול עומד לפני מלאך ד' והשטן עומד על ימינו לשטנו, כלומר שראה במראה הנבואה דיהושע כהן גדול עומד במעלה לפני מלאך ד' שהמלאך הוא קטן ממנו יען והשטן עומד על ימינו לשטנו ואפ"ה מתגבר עליו משא"כ מלאך אין לו יצה"ר ודפח"ח, והנה כתיב אצל אאע"ה וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו ואח"כ כ' והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו ובמדרש והוא עומד עליהם הכא את אמר והוא עומד עליהם ולהלן אמר נצבים עליו אלא עד שלא יצא ידיהם נצבים עליו כיון שיצא ידיהם והוא עומד עליהם אימתו מוטלת עליהם וכ' המפורשים דה"ט דלאחר שעשה אאע"ה המצוה של הכנסת אורחים להאכילם הי' גדול מהם כיון דיש להאדם יצה"ר ואפ"ה עשה המצוה כנ"ל א"כ חזינן דבעת שבאו המלאכים לאאע"ה הי' גדולים ממנו אבל לאחר שעשה המצוה הי' להם ירידה אצל אאע"ה שנתעלה למעלה מהמלאכים, ולפי"ז מובן המדרש שאמר הקב"ה להמלאכים לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם, כי הי' לכם ירידה אצלו בעת שאכלתם כי לאחר שעשה המצוה הי' גדול מכם א"כ ראוי ליתן התורה לישראל ולא לפניכם כי כאשר יעשו ישראל מצות ד' הם גדולים מחלה"ש. ודו"ק: כג) ויאמרו אליו אי' שרה אשתך ויאמר הנה באהל [וברש"י צנועה היא] ויאמר וכו' והנה בן לשרה אשתך, ונ"ל עפי"ד הח"ס ז"ל לפרש הפ' ויהי' לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים כי בני פנינה סרו מדרכי ד' ויען כי לא היתה צנועה הי' נחשב אצלה לבנים. אבל חנה שהיתה צנועה לא נחשב אצלה בנים כאלו לבנים וזה ולחנה אין ילדים בנים כאלו עכ"ד, וכתיב [משלי י'] בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו, ומפרשים כי האב מצווה על פו"ר ואפילו אם יהי' הבן רשע ח"ו כתחז"ל ברכות [י' ע"א] בהדי כבשי דרחמנא למה לך. לכן אם הבן הוא חכם ישמח האב יותר מאמו אבל אם הוא כסיל ורשע אין תוגה לו דעכ"פ לבן יחשב שקיים מצות פו"ר רק התוגה לאמו דאיכה מצווה על פו"ר ונפשה מרה לה כי בן כזה לא לבן יחשב כנ"ל ולחבה אין ילדים,

וזש"א ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הכה באהל צנועה היא, ע"כ בישרו לו והנה בן לשרה אשתך שיהי' הבן צדיק שיהי' נקרא בן גם אצלה ולא יהי' רשע שאצל שרה לא לבן יחשב רק אצל אברהם שעכ"פ קיים מצות פו"ר. ודו"ק:

כד) ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה ארח כנשים, ונ"ל עפיד"א בדברי צדיקים לפ' ואברהם זקן בא בימים דאחז"ל זקן זה שקנה חכמה והנה האדם צריך להיות כנגד עיניו כל ימי חייו השני ימים יום הלידה שבא לעולם רק לעסוק בתורה ומצות, ויום המיתה שעתיד ליתן דין וחשבון על כל רגע ורגע מימי חייו, וז"פ ואברהם זקן שקנה חכמה בא למעלות החכמה בימים ע"י השני ימים שזכר יום הלידה ויום המיתה עכ"ד, והנה אחז"ל נשים דעתן קלות ולז"א ואברהם ושרה זקינים שקנו חכמה, באים שבאו למעלת החכמה בימים ע"י השני ימים שהי' כנגד עיניהם יום הלידה ויום המיתה, יען כי חדל להיות לשרה ארח כנשים שלא הי' לה הדרך של הנשים שדעתן קלות אלא קנתה חכמה:

כה) ותצחק שרה בקרבה וכו' ויאמר ד' אל אברהם למה זה צחקה שרה וכו' היפלא מד' דבר למועד אשוב אליך כעת חי' ולשרה בן וכ"ל עפי"ד המפורשים דלכן לא הי' לה עונש על מה שצחקה שלא דהי' לה בן כי צחקה בקרבה רק במחשבה ומחשבה רעה אין הקב"ה מצרף למעשה עכ"ד, והנה איתא הטעם דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרף למעשה כיון דהיפלא מד' דבר שהשי"ת יודע מקודם מה שיחשב האדם ואם כי הידיעה אינו מכריח שיבוא לידי מעשה בפועל אבל עכ"פ הידיעה מכריח את האדם עכ"פ שיהי' לו מחשבה רעה עכ"ד, וזש"א ותצחק שרה בקרבה וכו' ויאמר וכו' למה זה צחקה שרה דלא הי' ראוי שיהי' לה אפילו מחשבה רעה, עכ"ז אין מגיע לה עונש יען היפלא מד' דבר ובתרגום היתכסי מן קדם ד' א"כ כיון שאני יודע מחשבות האדם א"כ הידיעה מכריח על המחשבה רעה, לכן למועד וכו' ולשרה בן דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרף למעשה ואין מגיע לה עונש:

כו) למועד אשוב אליך כעת חי', וכ"ל דאחז"ל ישוב היום שמא ימות למחר, כי אין אדם יודע עתיו ורגעיו הכה כי כן אין לומר כשאפנה לעת זקנתי או למועד אחר אעשה תשובה כי לא תדע מה יולד יום, וזש"א אם תעלה במחשבתך למועד אשוב אליך יבוא עת שאעשה תשובה, אזי תשב אל לבבך כעת חי' שמא רק כעת הזאת אני חי ולמחר איננו ולכן תשוב עתה חרד: כז) היפלא מד' דבר למועד אשוב אליך, ונ"ל עפי"ד הבני יששכר ז"ל הטעם דמועיל תשובה הגם שהוא דבר שחוץ לשכל האנושי שאם יחטא אדם כנגד ממ"המל הקב"ה שיועיל תשובה אך כי גם העונש עבור החטא הוא ג"כ

למעלה משכל האנושי כידוע קו' הרמב"ם ז"ל כיון שהקב"ה יודע עתידות על זמן הבא אח"כ ויודע שיחטא האדם א"כ ליכא בחירה א"כ מדוע מגיע עונש על החטא, וכ' לתרץ כי לא מחשבותי מחשבותיכם והוא למעלה משכל האנושי כ"כ השי"ת מקבל שבים הגם שהוא למעלה משכל האנושי ע"ש דפח"ח [הובא לעיל פ' בראשית אות כ"ו] וזש"א היפלא מד' דבר למועד ובתרגום היפלא היתכסי מן קדם ד', היינו וכי מכוסה ונעלם מד' דבר שיהי' למועד לאיזה זמן א"כ ליכא בחירה, ועכצ"ל כנ"ל דלא מחשבותי מחשבותיכם, לכן אשוב אליך דיועיל תשובה. ודו"ק:

כח) היפלא מד' דבר למועד אשוב אליך כעת חי' ולשרה בן, וכ"ל עפי"ד היער"ד ח"א לפ' מחז"ל [סנהדרין צ"ג ע"ב] מפני מה לא נקרא ספר נחמיה בשמו משום שהחזיק טובה לעצמו שאמר זכרה לי אלקי לטובה, ופריך דוד נמי אמר הני זכרני ד' וכו' ופקדני בישועתך, ומשני דוד רחמי קבעי ע"ש דמצד הדין אין מגיע להאדם שוב גמול מהקב"ה כי מי יקדמני ואשלם אמר ד' לכן אין לבקש מאלקים מדה"ד שמורה שמבקש גמול המגיע לו עפ"י דין, אלא יבקש מד' מדה"ר גמול ושכר מצד הרחמים ואז השי"ת ממלא משאלותיו, וזש"א נחמי' אמר זכרה לי אלקי לטובה שביקש מצד הדין לכן הי' לו עונש לא כן דוד אמר זכרני ד' וכו' ופקדני בישועתך שביקש ממדה"ר וזהו דוד רחמי קבעי לכן נענה ודפח"ח, וזש"א היפלא מד' דבר כי אם מבקשים מד' ממדה"ר וכי היפלא מד' דבר שלא למלאות רצון המבקש, לכן למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן למלאות המבוקש:

כט) היפלא מד' דבר למועד אשיב אליך כעת חיה, ונ"ל עפי"ד היער"ד ה"א עה"פ במסתרים תבכה נפשי דלכן מכוסה מועד הגאולה וזמן שישוב ד' אלינו, דאלו הי' נודע לכו אורך זמן הגלות לא הי' לנו כח ועצמה לסבול הצער אבל כיון דנסתר הקץ חושבים בכל עת צרה שהוא עקבתא דמשיחא והוא הנותן חיל לסבול הכל א"כ המבין יבין כי הסתרת הקץ מורה היותו לזמן מרובה ח"ו וזש"א היפלא מד' [וברש"י מכוסה ממני] דבר היינו מה שהקב"ה כסה והעלים דבר ואיזה דבר למועד אשוב אליך זמן ומועד שישוב ד' אלינו כמש"כ ואשובה אליכם ולמה עשה ד' ככה להסתיר קץ הפלאות ע"ז בא הכ' כמשיב כעת חיה שעי"ז נוכל לסבול עול הגלות ולהשאר בחיים עד אשר יאר ד' רוח ממרום לגאלינו בב"א:

ל) ויאמר ד' וכו' למועד אשוב אליך וכו' ולשרה בן, וכ"ל עפי"מ שהביא החיד"א ז"ל לפרש הפ' [ישעי' כא] הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו כי נחם ד' ציון, הכוונה עפי"ד המדרש פ' נח א"ר לוי בכל מקום שנאמר

אין לה הוה לה ותהי שרי עקרה אין לה ולד הוה לה וכו' ציון היא דורש אין לה והוה לה ובא לציון גואל, וזהו הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם הסתכלו והביטו אל אברהם וכו' כי אחד קראתיו שהי' אחד דהיינו בלא זרע, ואפ"ה ואברכהו וארבהו כי כ"מ שנאמר אין לה הוה לה, ומזה ראי' כי כחם ד' ציון דשם כ' ג"כ דורש אין לה והוה לה ובא לציון גואל ודפח"ח, וזש"א ויאמר ד' וכו' למועד אשוב אליך היינו למועד הגאולה אשוב אליך מדכ' ציון דורש אין לה והוה לה והראי' ולשרה בן יען דכ' ותהי שרה עקרה אין לה ולד והוה לה, א"כ מזה נשמע גם על ציון דכ' דורש אין לה והוה לה דבא לציון גואל ואשובה אליכם. ודוק:

לא) ולפי"ז מובן הפסיקתא פ"ב וד' פקד את שרה וכו' ותהר ותלד, הדד"כ מושיבי עקרת הבית זו ציון הכוונה דכמו גבי שרה דכ' אין לה והוה לה, כמ"כ גבי ציון דכ' דורש אין לה והוה לה להיות מושיבי עקרת הבית זו ציון להיות אם הבנים שמחה ב"ב אמן:

לב) ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה ויאמר לא כי צחקת, ואיתא במדרש פליאה מכאן לנשים שפסולות לעדות, ונ"ל דמבואר ברמב"ם עדות פ"ט ה"ב וז"ל נשים פסולות לעדות מה"ת שנאמר על פי שנים עדים לשון זכר ולא לשון נקבה עכ"ל, ובכ"מ וז"ל והראי' שהביא אינה כוחה לי שהרי כל התורה בלשון זכר נאמרה עכ"ל, והנה בשמנה לחמו דרוש לשבועות כ' הטעם דהתורה בלשון זכר נאמרה להורות דהתורה מן השמים ניתנה למרע"ה דבשמים כל המלאכים זכרים הם כמבואר במדרש עיר גברים דכולן זכרים ע"ש א"כ לריב"ל דאמר [במדרש בראשית] מנצפ"ך הלכה לממ"ס ולכן כתיב מ"ם מ"ם נו"ן נו"ן צדי"ק צדי"ק פ"א פ"א כ"ף כ"ף לומר ממאמר הקב"ה למשה מנאמן הקב"ה למשה מצדיק הקב"ה למשה מפה של הקב"ה לפה של משה מכף ידו של הקב"ה לכף ידו של משה ע"ש, א"כ כשמע דהתורה מן השמים ניתנה למשה, ושוב יכולין לומר דהתורה לא נאמרה דוקא בלשון זכר והנה נודע דברי הזוה"ק דכ"ב אתוון המה מדה"ר וה' אתוון דמנצפ"ך המה מדה"ד ה' גבורות, ונודע דברי האר"י הק' ז"ל דמצד מדה"ר ליכא עון על מחשבה רעה, אבל מצד מדה"ד איכא עון גם על מחשבה רעה, ועם הצדיקים הקב"ה מתנהג לפי מדה"ד דגם מחשבה רעה לחטא יחשב, ולפי"ז מובן הויכוח שהי' בין הקב"ה עם שרה שהיא אמרה לא צחקתי והקב"ה אמר לה לא כי צחקת דשרה חשבה דלא נחשב לצחוק דהצחוק הי' רק במחשבה כמש"כ ותצחק שרה בקרבה כמש"כ המפורשים. אבל הקב"ה אמר לה לא כי צחקת כי לפי צדקתה נדונית במדה"ד דמחשבה רעה לעון חשב כנ"ל, דאותיות מנצפ"ך המה הללחמ"ס והמה מדה"ד להתנהג עם הצדיקים במדה"ד, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ותכחש שרה וכו' ויאמר לא כי צחקת

כי נדונה במדה"ד כפי אותיות מנצפ"ך שהמה הללממ"ס ונשמע דהתורה מן השמים ניתנה למרע"ה א"כ יכולים לומר דהתורה לא נאמרה דוקא בלשון זכר כנ"ל, א"כ ממילא נשמע דנשים פסולות לעדות מדכ' על פי שני עדים לשון זכר כדברי הרמב"ם ז"ל, וזש"א המדרש מכאן שנשים פסולות לעדות. ודו"ק ונכון בס"ד:

לג) וד' אמר המכסה אני מאברהם אשר אכי עושה [וברש"י בסדום] וכי' ויאמר ד' זעקת סדום ועמורה כי רבה וכו', ובירושלמי [ב"מ פ"ד ע"ב] בדור המבול כ' רבה ובסדום כ' רבה כמעשה אלו דור המבול מעשה אלו אנשי סדום [א"כ אין להם חלק לעוה"ב כדור המבול כמבואר בסנהדרין [ק"ז ע"א] ע"ש, ונ"ל ההמשך בהקדם המדרש המכסה אכי וכו' מתן תורה גליתי לו [ר"א אמר אפילו הלכות עירובי חצירות הי' אברהם יודע] גיהנם גליתי לו דינה של סדום למחר ואינו מגלה לו בתמיה, ותמהו דמשמע כיון שידע דיני תורה וידע שיש גיהנם עי"ז צריך הקב"ה להודיע לו דינה של סדום ואיך תלוי' זה בזה, וגם תמוה מה בפמ"כ אם יהי' דינה של סדום למחר או ביום אחר ונ"ל דאיתא במדרש דסדום נהפכה בשבת ובמעיני הישועה הקשה הלא מבואר בסנהדרין [ל"ה ע"א] דאין רציחה דוחה שבת והקב"ה שומר את השבת ואיך נהפכה בשבת וכ' לתרץ דבתוס' שם הקשו למד"א מקלקל בחבורה פטור אמאי אין רציחה דוחה שבת הא הוה מקלקל ותירצו דהוה לי' תיקון שיהי' לו כפרה להנצל מגיהנם ולירש עוה"ב] א"כ אנשי סדום דאין להם חלק לעוה"ב שוב הוה מקלקל בחבורה דפטור לכן נהפכה בשבת ודפח"ח [עי' לעיל פ' לך אות ס"ג מזה] ולפי"ז מובן ההמשך והמדרש וד' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה בסדום מתן תורה גליתי לו גיהנם גליתי לי, א"כ יודע דאין רציחה דוחה שבת דהו"ל תיקון שיהי' לו כפרה להנצל מגיהנם, דינה של סדום למחר [היינו בשבת] אינו מגלה לו [הטעם דיתהפכה בשבת בתמיה] הא יקשה לו דאני שומר את השבת ואיך אהפכה בשבת, ולזה אמר ויאמר ד' זעקת סדום ועמורה כי רבה ובירושלמי כ' בדור המבול רבה ובסדום כ' רבה לומר כמעשה אלו מעשו אלו, א"כ אין להם חלק לעוה"ב ואין להם כפרה ושוב לא הו"ל תיקון, ושפיר נתהפכה בשבת דמקלקל בחבורה פטור. ודו"ק כי נכון הוא בס"ד:

לד) וד' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו יהי' לגוי גדול וכו' למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' וכו', ותיבת אחריו לכאורה כשפת יתר, ונ"ל עפי"ד המדרש ואברהם היו יהי' וכו' זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, א"ר יצחק כל מי שמזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה מ"ט זכר צדיק לברכה, וכל מי שמזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה מ"ט ושם רשעים ירקב, והטעם

מבואר בנזה"ק עפי"ד הרמב"ם ז"ל בשמונה פרקים שראוי לשבת החשובים במעלתם כדי להטיב מנהגיהם בעיני בכי אדם ללמוד ממעשיהם ולגנות הרעים בפחיתותם כדי שיתגנו פעולתם בעיני כי אדם ע"ש, וזש"א המכסה אכי מאברהם וכו' ואברהם היו יהי' לגוי היינו כיון שהזכיר את הצדיק ברכו כדברי המדרש זכר צדיק לברכה, ומבאר הטעם ע"ז למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, שעי"ז ילכו בניו וביתו אחריו בדרך הקודש אשר סלל הוא ושמרו דרך ה' ג"כ לעשות כמעשהו הטובים. ודו"ק:

לה) ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' וכ"ל דלכן כולד יצחק לאברהם לעת זקנתו בן מאה שנה ולא קודם לכן כי מעודו הי' אאע"ה נרדף מכל הצדדים ולעת כזאת אין דברי האב נשמעין כ"כ באזני הבן, אבל לעת זקנתו שה' ברך את אברהם בכל ואוה"ע המליכו אותו עליהם למלך עד שנברכו בו כל גויי הארץ אז הי' הזמן מוכשר להוליד את יצחק ולגדלו להיות ראוי לעולה תמימה, והכה איתא בבעה"ט וז"ל ואברהם היו יהיה לגוי גדול היו יהיה לגוי בגימטריא ק' פ' כשיהי' בן ק' אז יהי' לגוי גדול עכ"ל, וזש"א ואברהם היו יהיה לגוי גדול וכו' דאז יוליד את יצחק ולא מקודם, ולמה, ע"ז אמר ונברכו בו כל גויי הארץ כי אז כבר יתעלה עד שיתברכו בו כל גויי ארץ, ויהי' ראוי לצוות את בניו אחריו וזהו למען אשר יצוה את בניו וכו' כי דבריו יהיו נשמעין. ודו"ק: לו) וד' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו יהי' לגוי וכו', וכ"ל ההמשך עפי"ד הרשב"ם ז"ל דלכן אמר ד' המכסה אני וכו' כי אלו העיירות מארץ כנען מכחלת בניו הם ואיך אחריב שלא מדעתו הקרקע של בניו, ועי' לכ"ק מוחז"ל בי"ת מזה, והנה איתא בזרע ברך פ' חקת ובפתח האהל דלכן ניתנה ארץ כנען לבנ"י יען שהי' בגלות מצרים ארבע מאות שנה כפי הגזירה ע"ש, ולכאורה דקשה הלא לא היו רק רד"ו שנים א"כ עכ"פ העיירות של ארץ כנען סדום ועמורה וכו' אין מגיע לבנ"י דהא לא קיימו את הגזירה של ד' מאות שנה, אמנם הדבר נכון לפי"ד המדרש ילקוט פ' שלח דהזמן של ד' מאות שנה כשלם ע"י אברהם ושרה במה שאחרו אברהם ושרה לילד את יצחק, ואברהם הי' אז בן ק' ושרה בת תשעים ועלה הק"צ שנים לרד"ו והי' ארבע מאות שנה ע"ש, א"כ שפיר שייך כל ארץ כנען לבנ"י וסדום ועמורה וכו' שלהם הוא, לכן אמר השי"ת המכסה אני מאברהם וכו' כי איך אחריב הקרקע של בניו, והנה איתא בבעה"ט ואברהם היו יהיה לגוי היו יהיה לגוי בגימטריא ק' דכשיהי' אברהם בן ק' יזכה ליצחק שיצא ממנו הגוי גדול וכמבואר במדרש פ' לך ע"ש וזש"א המכסה אני מאברהם אשר אני עושה כי איך אחריב העיירות של בניו דגם אלו העיירות שלהם דנשלם הד' מאות שנה ע"י אברהם

ושרה שנולד יצחק לאברהם בהיותו בן ק' כנ"ל. וזהו ואברהם היו יהיה לגוי ובבעה"ט דבגימטריא ק' דאז יהי' כולד יצחק ע"כ א"א לי להחריב העיירות אלו שלא מדעתו. והבן ונכון בס"ד: לז) המכסה אני מאברהם אשר אני עושה וכו' זעקת וכו' וחטאתם וכו' ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה. וכ"ל דלכאורה יש להסתיר הגזירה מאברהם שלא יבטל הגזירה בתפלתו אמנם לפימש"כ האוה"ח הק' ז"ל דזעקת וחטאתם הוא כנגד ב' רשעיות בין אדם למקום ובין אדם לחבירו ע"ש. ומבואר במדרש מדכתיב הכצעקתה ולא כ' הכצעקתם, דאמר הקב"ה אפילו אם אני מבקש לשתוק דינה של הנערה שהרגוה על שנתנה מזון לעני אינו מניח לי לשתוק ע"ש. והנה מחו' הגה"ק מדעש ז"ל במעגלי צדק פ' כח כ' דלא מהני תפלת צדיק רק על חטא שבין אדם למקום ולא על חטא שבין אדם לחבירו דגם יוה"כ אינו מכפר. א"כ לפי הנ"ל דעיקר ענשם הי' על חטא שבין אדם לחבירו וע"ז לא מועיל תפלת צדיק א"כ אין מהצורך להסתיר הגזירה מאברהם וזש"א המכסה אני מאברהם וכו' זעקת וכו' וחטאתם וכו' שחטאו בין אדם למקום ובין אדם לחבירו ואפ"ה ארדה בא ואראה הכצעקתה דדינה של הבערה אינו מניח לי לשחוק כנ"ל. ע"כ אין מהצורך לכסות הגזירה מאברהם:

לח) המכסה אני מאברהם וכו' אשר יצוה וכו' לעשות צדקה. ונ"ל עפי"ד רש"י ז"ל כי הכרכים שלו הם ולא יפה לי לעשות שלא מדעתו. ובשם משמואל הקשה הא אינם שלו דמה שקנה עבד קנה רבו. אמנם הד"כ דבנ"י נקראים בנים למקום ולא עבדים. והכה מבואר במס' ב"ב [י' ע"א] דלדעת המין אסור ליתן צדקה דישראל עבדים הם ור"ע השיב לו דישראל בנים למקום לכן צדקה למצוה יחשב. וזש"א המכסה אני מאברהם וכו' כי הכרכים שלו הם דישראל נקראים בנים. וזהו למען אשר יצוה וכו' לעשות צדקה כיון דישראל בנים למקום ולא עבדים והבן:

לט) וד' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה, ובמסורה וד' פקד את שרה וכו' ותהר ותלד שרה לאברהם בן. ונ"ל דאיתא במדרש אמר הקב"ה אברהם זה נביא הוא שנאמר כי נביא הוא ואינו מגלה לו בתמיה ע"ש. ולכאורה יקשה לפדחז"ל שאברהם הי' טפל לשרה בנביאות מדוע לא גילה הקב"ה לשרה. אמנם הד"כ לפי"ד הע"מ במאמר אם כל חי הובא בעמדי' שבעה בפחד יצחק לפ' הפ' וד' פקד את שרה וכו' ותהר ותלד שרה לאברהם בן. כי אברהם הי' כגד החמה ושרה כגד הלבנה והי' משתמשים תחלה בכתר אחד כמו החמה והלבנה במדריגה אחת. אבל כשמדריגות והטבעיים מהאיש והאשה שוין א"א להם להוליד, ולכן מיעט הקב"ה לשרה ונתעלה אאע"ה למדריגה יותר גבוה ממנה ועי"ז זכתה להריון ולהוליד את יצחק שממנה יבנה כל בית ישראל ובזה נתפייסה.

וז"פ וד' פקד את שרה לשון מיעוט וחסרון [כמש"כ ולא נפקד ממנו איש] שהחמירה ממדריגתה לכן ותהר ותלד שרה לאברהם בן ע"ש באריכות גדול דפח"ת. והנה בעת הפיכת סדום כבר נפקדה שרה בהריון כמחז"ל במדרש. א"כ לפי"ד הע"מ הנ"ל כבר עלה אעא"ה למדריגה יותר גדולה ממדריגות שרה אמנו. לכן שפיר אמר הקב"ה המכסה אני מאברהם, כי א"א לי לכסות לו כי נביא הוא אבל לשרה לא אגלה, וזש"א המסורה וד' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה, דייקא מאברהם לא אכסה אבל משרה אכסה. יען וד' פקד את שרה וכו' ותהר ותלד וכו' דעי"ז נתמעטה ונחסרה ממדריגתה ועלה אברהם למעלה הימנה לכן לא אכסה דייקא מאברהם והבן: מ) וד' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו יהיה לגוי גדול וכו'. ונ"ל עפי"ד רש"י ז"ל דהקב"ה אמר דלא יפה לי לעשות שלא מדעתו כי נתתי לו הארץ וחמשה כרכין שלו הן ע"ש. והנה לכאורה יש להעיר דהא חטא אעא"ה במה שאמר במה אדע כי אירשנה ובכה"ג יכול הקב"ה לחזור עכ"פ מחמשה כרכין, אולם הד"נ דהא אמר לו הקב"ה לעונש על שאמר במה אדע וכו' שיהיה בניו בגלות ע"כ א"א לו להקב"ה עוד לחזור. והנה בעשרה מאמרות כ' דהגלות הי' לתקן הג' דורות דור אנוש דור המבול ודור הפלגה ע"ש ושוב יקשה כנ"ל אמנם הד"נ לפי"ד זקיני המגלה עמוקות ז"ל הובא ג"כ בעמודי' שבעה דהגלות לא הי' לתקן הדורות הנ"ל כי הי' להם תיקון ע"י אעא"ה ומה"ט לא בולד יצחק עד שהי' אברהם בן מאה שנה דאז כבר תיקן דורות הנ"ל שר"ת מאה הוא מבול אנוש הפלגה ע"ש. א"כ עכצ"ל דהגלות יהי' בשביל שאמר במה אדע וכו'. והנה איתא בבעה"ט ואברהם היו יהיה לגוי גדול וז"ל היו יהיה לגוי בגימטריא ק' פי' כשיהי' בן ק' אז יהי' לגוי גדול עכ"ל. וזש"א הקב"ה המכסה אני מאברהם דלא יפה לי לעשות שלא מדעתו דהכרכין שלו הם דא"א לי לחזור והעונש יהי' הגלות דהגלות לא יהי' לתקן הדורות הנ"ל דאברהם יתקנם והראיה ואברהם היו יהי' לגוי דאז יהי' לגוי שיולד יצחק לאחר שיהי' מאה שנה כשכבר תיקן הדורות הנ"ל, ועכצ"ל דהגלות יהי' על שאמר במה אדע א"כ א"א לי לחזור מהמתנה, לכן לא יפה לי נעשות שלא מדעתי. והבן ונכון בס"ד:

מא) ארדה נא במדרש א"ר אבא בר כהנא מלמד שפתח להם המקום פתח של תשובה שאמר ארדה כא וארא הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה כליה הן חייבין. ונ"ל עפי"ד העקרים לפ' הפ' [תהלים קל] כי עמך הסליחה למען תורא, דאם לא הי' תשובה מועלת לא הי' מגיע לאדם עונש על חטאו דנחשב כאנוס ע"י היצה"ר, אך יען שהקב"ה מקבל שבים ואין לך אדם שאין לו שעה לשוב ועכ"ז אינו שב לכן מגיע לו עונש. וז"פ כי עמך הסליחה שאתה מקבל שבים לסלוח להם. למען תורא שיהי' להם יראת העונש עכ"ד.

וזש"א מלמד שפתח להם המקום פתח של תשובה, שנאמר ארדה כא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה כליה הן חייבין, היינו מדחייבין כליה שיש להם עונש, מזה כשמע שהקב"ה מקבל שבים, דאל"כ לא הי' מגיע עונש להחוטא דכאנוס הוא כנ"ל:

מב) ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה. ובמדרש, א"ר לוי מעשה בשתי נערות שירדו לשתות ולמלאות מים אמרה אחת לחברתה למה פניך חולניות אמרה לה כלה מזונותיה וכבר היא נטוי למות, מה עשתה מלאה את הכל קמח והחליפו נטלה זו מה שביד זו וכיון שהרגישו בה נטלוה ושרפו אותה, אמר הקב"ה אפילו אם אני אבקש לשתוק דינה של הנערה אינו מניח אותי לשתוק הדד"כ הכצעקתה, הכצעקתם אינו אומר אלא הכצעקתה ואיזו זו דינה של הנערה עכ"ל. ולפי"ז יל"פ הפ' [תהלים קט] יהיו נגד ה' תמיד ויכרת מארץ זכרם יען אשר לא זכר עשות חסד וירדוף איש עני ואביון ונכאה לבב למותת. שדהתע"ה רומז כאן על אנשי סדום ועל ההולכים בעקבותיהם, שיהי' נגד ה' תמיד ויכרת מארץ זכרם. ומבאר למה אשר לא זכר עשות חסד שלא עשו חסד עם זולתם ולא די בזה שלא עשו חסד עם עני ואביון לרחם עליו אלא עוד הוסיפו סרה, וירדוף איש עני ואביון, היינו שרדפו כ"כ לעני ואביון, שאף אם הי' מזדמן אחד אשר לבו עליו דוי על צער העני והי' לבו נכאה ונשבר בשביל העני לרחם עליו דנו ג"כ את האיש הנכאה לבב למיתה, וזהו ונכאה לבב למותת כמעשה במדרש הנ"ל. והבן:

מג) ארדה כא ואראה וברש"י ז"ל לסוף מעשיהם ונ"ל עפי"ד המדרש היו שריה כאילים וכו' מה איל ראשו של זה בצד זנבו של זה אף ישראל שבאותו הדור ובאה"י פי' כי הדור המתחילין להרע מנערותן וכ"ז שמזקינים דעתן מטורפת ומרבין להרע ודור הבא רואה בילדותו מעשה אבותיו והולך בעקבותיו ואוחז בהן ומוסיף והולך להרע יותר ויותר נמצא ראשו של זה התחלתו של הדור הנולד, בצד זנבו של זה בצד סופו של הדור דלפניו שזה מסיים וזה פותח, ובזה פי' כ"ק מוחז"ל בייט"ל אנשי סדום וכו' מקצה פי' כל או"א התחיל להרע מקצה של חבירו עכ"ד. וזש"א ואראה לסוף מעשיהם היינו מה שראו שעשו הדור הקדום בסוף, מעשיהם זה הי' מעשיהם של דור החדש בהתחלה:

מד) ויפנו משם וכו' במדר' הדא אמרת אין עורף למלאכים וביפ"ת דארבעה פנים להם מכל עבריהם ע"ש, ובזה מובן המשך המדרש והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם, א"ר לוי אחד נדמה לו כדמות סדקי וא' כדמות צוותי וא' כדמות ערבי וכו' א"ר אב' אהל פילון של א"א מפולש הי' וכו' ע"ש וכבר הקשו הא אחז"ל [ב"ת פ"ו ע"ב] נד חזי' דשרי ואסר פירשו מיד וירץ לקראתם א"כ שייך לומר וירץ לאחריהם ולא לקראתם. וי"ל בשני אופנים א') כתירוץ הרא"ם שהי' פילון מפולש לד' רוחות והלכו

כנגד פתח מצד זה וא"א רץ כנגדם מפתח אחר ע"כ בא לקראתם נגד פניהם. ב') דכיון דיש להמלאכים ד' פנים כנ"ל א"כ שפיר רץ לקראתם נגד פניהם וזה נכון אי אמרינן דידע דמלאכים הם אבל למד"א דכבני אדם נדמו לו א' כדמות סדקי וכו' א"כ ליש לומר דרץ לקראתם דיש להם ד' פנים דהא נדמו לו כבני אדם, [ואע"ג דבאמת מלאכים הי' אבל לא"א נדמו כבנ"א כמובן] וא"כ עכ"צ לתרץ הרא"ם דמפולש הי'. וזש"א וירא שלשה אנשים וכו' אחד כדמות סדקי וכו' א"כ עכצ"ל כנ"ל דמפולש הי', לכן אחר ר"א דהי' מפולש. ודוק ונכון בס"ד:

מה) עוי"ל עפי"ד הרא"ם דלכן כ' וירץ לקראתם דאו"פ מפולש הי' כנ"ל, וגם י"ל כדברי הק' מור"ש מאסטרפאלי ז"ל דהמלאכים ראו פני השכינה וחזרו דרך אחוריהם כמו כ"ג יוצא דרך כניסתו [יומא כ"ב ע"ב] אבל א"א ע"כ רץ כדרכו דא"א לו לרוץ דרך אחוריו כמובן וכיון דהכנ"א גדולה מקבלת פנה"ש הי' מותר לו לרוץ כדרכו אע"ג שהי' אחוריו נגד פנה"ש לכן שפיר כ' וירץ לקראתם ודפח"ח, וזה נכון אי נימא כמד"א דכמלאכים נדמו לו אבל למד"א דנדמו לו כערביים א"כ עכצ"ל דלא חזרו דרך אחוריהם דא"כ הי' יודע דהמה מלאכים דערביים אינם רואים פנה"ש, ועכצ"ל דאהל פילון מפולש הי' כנ"ל, וזש"א המדרש אר"ל אחד נדמה לו כדמות סדקי וכו' ולכן אמר ר"א דאהל פילון מפולש הי'. והבן:

מו) ואת שתי בנותיך הנמצאות בגיטין [ס' ע"א] אר"י משום ר' בנאה תורה מגילה מגילה ניתנה שנאמר אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי, ועי' ביבמות [ע"ז ע"א] וברש"י עש"ה, והקשה בתפארת יעקב מנ"ל לר"ב דמגילה מגילה ניתנה דילמא חתומה ניתנה ומשה רבינו כתב כל פרשה לזכרון ולא הי' בהם קדושת ס"ת ובסוף מ' שנה כתב מחדש כל התורה ונתנה לישראל אבל מה שכתב מתחילה לא ניתנה לישראל ולכן קרא דהמע"ה מגילת ספר כתוב עלי דעוד קודם שניתנה התורה בעת שהי' מגילה כבר כתוב עלי שאהי' מלך ע"ש, ונ"ל עפ"י פרש"י שם דאמר דוד אז אמרתי וכו' כשאמרו עלי שאין אני הגון למלכות ופסול אני לבוא לקהל אמרתי דבמגילת ספר כתוב עלי דכ' שתי בנותיך הנמצאות בזנות דוד שעתיד לצאת מרות המואבי' וכ' מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו ע"ש, ומבואר שם ביבמות הטעם דמותר לבוא בקהל אע"ג שבא מרות המואבי' דכ' על אשר לא קדמו אתכם בלחם וגו' ודרכו של איש לקדם ולא אשה דכבודה בת מלך פנימה ע"ש, והכה זקיני הגאון ז"ל בעיר דוד כתב דדוד ידע דכבודה בת מלך פנימה מדכ' ותצא דינה וכו' וישכב אותה ואחז"ל דנענשה משום דיצאנית היתה וכבודה בת מלך פנימה ע"ש, והנה יש להעיר לפי"ד המדרש שם דלכן כתיב ויקרא לו אל וכו' ותצא

דיכה לומר דנענש יעקב על שלקח שררה לעצמו שקרא לעצמו אל ופרש"י דמסמוכים קא דרש לה מדסמך ויקרא לו אל לותצא דינה ע"ש א"כ מנא ידע דהמע"ה דלכן נענשה דכבודה בת וכו' דילמא הי' העונש בשביל יעקב, אמנם י"ל דסבר כמד"א דלא דרשינן סמוכין אלא במשנה תורה א"כ נענשה דיצאנית היתה דכבודה בת מלך פנימה דלא הי' העונש בשביל יעקב דהא לא דרשינן סמוכים והנה מבואר בהגהות מוהר"צ יבמות [ד' ע"א] דמד"א תורה חתומה ניתנה ס"ל דדרשינן סמוכים אבל מד"א מגילה מגילה ניתנה דלא נאמרה בפעם א' רק במשך מ' שנה פעם בשנה זו ופעם בשנה אחרת, א"כ א"א למדרש סמוכים כיון דלא באו המצות כסדר בפ"א, זולת במשנה תורה דרש סמוכים שבא הדיבור ממשה רבינו לישראל בפ"א ודפח"ח, ומעתה מתורץ קו' הנ"ל מנ"ל לר' בנאה דתורה מגילה מגילה ניתנה דילמא חתומה ניתנה וכנ"ל דזה אינו דא"כ שוב נימא דדרשינן סמוכים א"כ לא כשמע מקרא ותצא דינה דכל דכבודה בת וכו' כנ"ל [ומד"א תורה חתומה ניתנה יסבור כדאמרו במערבא דכבודה וכו' מקרא והנה באהל כמבואר ביבמות [ע"ז ע"א] והבן] א"כ גם הנשים נאסרו דהי' להם לקדם בלחם והי' אסור דוד לבוא בקהל ומדאמר אז אמרתי וכו' במגילת ספר כתוב עלי דהגון אף למלכות שפיר יליף לי' ר"ב דתורה מגילה מגילה ניתנה. ודו"ק וב"ה הוא דבר נכון:

מז) בחמלת ד' עליו ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר וכו' אל תביט אחריך, ונ"ל ההמשך עפי"ד הרמב"ן ז"ל וז"ל בחמלת ד' עליו וכו' לא בזכותו רק בחמלת האל וברחמיו הרבים עכ"ל, וברש"י ז"ל אל תביט אחריך כיון דאינך ניצל בזכותך אינך כדאי לראות בפורענותם, וזש"א בחמלת ד' עליו וכו' דאתה ניצל רק בחמלת השי"ת לא בזכותך לכן אל תביט אחריך אינך כדאי לראות בפורענותם:

מח) ויאמר המלט על נפשך אל תביט אחריך ונ"ל עפי"מ שמפרשים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת הכוונה דבעניני הנפש הנוגע לשמים ילמוד האדם ממעל מהאנשים אשר המה למעלה ממנו בעניני שמים ולא ישגיח על האנשים שהמה למטה ממנו, אבל ועל הארץ עניני ארציות אם ילמוד ממעל ממי שהוא למעלה ממנו בעושר יהי' לו קנאה, לכן ילמוד מתחת ממי שהוא למטה ממנו עכ"ד, וזש"א המלט על נפשך ובתרגום חוס היינו אם תרצה לחום על נפשך בענין הנוגע להנפש אל תביט אחריך על מי שהוא למטה ממך רק תראה מי שהוא למעלה ממך וקנאת סופרים תרבה חכמה:

מט) ויבא אלקים וכו' ויאמר לו הנך מת על האשה אשר לקחת והוא בעולת בעל, וכ"ל דהנה זקיני הגאון הרבי ר' העשיל ז"ל הקשה הא אחז"ל דשרה אמנו איילונית היתה ואיילונית קדושי טעות נינהו כמבואר בריש יבמות א"כ אמאי מגיע לאבימלך מיתה הא

לא היתה שרה אשת איש עכ"ק אמנם הד"כ לפי שיטת רש"י ז"ל [גיטין מ"ו ע"ב] דאם בעל לא הוה איילונית קדושי טעות דאמרינן דחזקה דאאעבב"ז [עי' לעיל פ' לך אות פ"ב מזה] א"כ שפיר הי' מגיע מיתה לאבימלך דאשת איש היתה וזש"א הנך מת על האשה אשר לקחת יען והוא בעולת בעל ובבעל אמרינן דאאעבב"ז ולא הוה קדושי טעות. והבן:

נ) ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא ד' את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו כי עצר ד' בעד כל רחם לבית אבימלך על דבר שרה אשת אברהם, ונ"ל דאחז"ל ברכות [ל"א ע"ב] עה"פ ויחשבה עלי לשיכורה ותאמר חנה לא אדוני וכו' לא אדון אתה בדבר זה, וראיתי בשם בעל קרבן ראשית לפ' עפתחז"ל [תענית ב' ע"א] דמפתח של חיה בידו של הקב"ה ולא נמסר לשליח שנאמר ויזכור אלקים את רחל וכו' ויפתח את רחמה, ואיתא בזוה"ק דכמו שלא נמסר המפתח לשליח כ"כ אין ביד שום אדם להתפלל על חיה זולת אותו האדם בעצמו, והנה עלי שהי' צדיק הדור וראה שחנה מתפללת ואינה מבקשת אותו להתפלל עלי' חשבה לשיכורה, לכן אמרה לו לא אדון אתה בדבר הזה כי התפלה על הבנים צריך האדם בעצמו להתפלל ולא ע"י זולתו עכ"ד, א"כ לפי"ז יקשה דכ' ויתפלל אברהם וכו' וילדו הא המה בעצמם היו צריכים להתפלל, אמנם הד"נ לפי הגירסא במדרש פ' תבא שאינו גורס מפתח של חיה אלא גורס שם מפתח של עקרה ע"ש א"כ א"ש דהא בית אבימלך לא היו עקרות רק כי עצר ד' רחמם ע"ד שרה ולזה שפיר מהני תפלת אחר ג"כ, וזש"א ויתפלל אברהם וכו' וילדו יען כי עצר ד' בעד כל רחם לבית אבימלך ע"ד שרה כי לא היו עקרות רק היו עצורים להוליד ולזה שפיר מועיל תפלת אחרים. והבן:

נא) כי עצר ד' וכו' על דבר שרה וכו' ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו שהי' זיו איקונין שלו דומה לו' ונ"ל ההמשך דאחז"ל דלכן הי' זיו איקונין שלו דומה לאברהם למען דעת שלא מאבימלך נתעברה שרה והנה הקשו הקדמונים הובא בכזה"ק מה זו ראי' הלא לדעת הטבעיים בני זנונים המה יותר דומים לבעל לפי שמהרהרת בבעלה בשעת זנות פן יתגלה קלונה, ותירצו דהא לא שייך אלא בזונה העושית בזדון בצעה אבל בשרה לגבי אבימלך דלא רצתה בזה כמבואר במדרש שכל אותה לילה עמד מלאך והיא אמרה לו הך והוא מכה לכן מזיו אקונין הוא ראי' דלא מאבימלך נתעברה וזש"א כי עצר וכו' על דבר שרה וברש"י עפ"י דבורה של שרה שאמרה הך והוא מכה, ובמדרש שהי' עצור בפה שלא הי' יכול לדבר עצור בגרון מלאכול בעין מלראות באוזן משמוע מלמעלה קטנים מלמטה גדולים, והכל על דבר שרה עפ"י דבורה של שרה, לכן ותלד שרה לאברהם בן לקוניו שהי' זיו אקונין שלו דומה לו לראי' שלא מאבימלך נתעברה. והבן:

נב) וד' פקד את שרה כאשר אמר וכו' ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו וברש"י לזקוניו שהי' זיו איקונין שלו דומה לו, ונ"ל דאחז"ל שהי' ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה ע"כ צר הקב"ה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והי' הכל אומרין ומודים אברהם הוליד את יצחק עי' במד"ת פ' תולדות, והנה בבאמ"ח ז"ל הקשה הלא אחז"ל כל דבר שקר שאין בו אמת בתחלתו אינו מתקיים וכאן הלא שקר גמור לומר דמאבימלך נתעברה, [וכ' לתרץ דאחז"ל דכ' ואם לא נטמאה וכו' ונזרעה וכו' זו שנכנסה לביתו של אבימלך ויצאה טהורה אינו דין שתפקד ולזה אמרו ליצני הדור דמאבימלך נתעברה היינו ע"י אבימלך אולי השומע ישמע ויטעה לומר כפשוטו שנתעברה ממנו ממש עכ"ד] וי"ל לפי דחז"ל [ב"ק צ"ב ע"א] וד' פקד את שרה כאשר אמר תנא הא מילתא דאמור רבנן כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה ויתפלל אברהם על אבימלך וכ' בתרי' וד' פקד את שרה כאשר אמר כאשר אמר אברהם על אבימלך ע"ש, ולזה אמרו דמאבימלך נתעברה היינו ע"י אבימלך שהתפלל עליו וזה הי' אמת וכוונתם אולי השומע יטעה לומר כפשוטו כדברי הבאמ"ח הנ"ל, וזש"א וד' פקד את שרה כאשר אמר כאשר אמר אברהם על אב א"כ יהי' מקום לליצני הדור לומר דמאבימלך נתעברה אולי השומע ישמע ויטעה לומר כפשוטו דמאבימלך נתעברה, לכן ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו שהי' זיו איקונין שלו דומה לאברהם ויהי' הכל מודים דאברהם הוליד את יצחק:

נג) וד' פקד וכו' ותלד שרה לאברהם בן במדרש רשב"נ פתח לא איש אל וכו' ונ"ל עפי"ד האוה"ח הק' ז"ל ותלד שרה לאברהם בן לומר בן זה לאברהם ולא ישמעאל דלא יקרא בנו אע"ג שכ' ותלד הגר לאברם בן היינו כ"ז שנקרא אברם הי' בנו ולכן נעקר שם אברם וכל הקורא אברם עובר בעשה למען לא יתיחס ישמעאל עוד לבנו כי שמו אברהם ויצחק הוא בנו ולא ישמעאל ע"ש, והנה השי"ת אמר ליעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהי' שמך ואחז"ל ברכות [י"ג ע"א] לא שיעקר שם יעקב אלא שיהא ישראל עיקר ויעקב טפל לו דאהדרי' קרא שנאמר ויאמר א' לישראל וכו' ויאמר יעקב ע"ש, וז' המהרש"א ז"ל הקשה למה באמת אהדרי' קרא אמנם הד"נ עפי"ד הגה"ק מוהר"ש מאסטראפאלי ז"ל לפ' דרש"י ז"ל פ' לך ואגדלה שמך שעד עכשיו שמך אברם ומכאן ואילך אברהם ועוד פרש"י ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב, דהקשו מדוע אומרים בשמ"ע אלקי יעקב ולא אומרים אלקי ישראל, ותירצו עפימד"א בסה"ק לכוון בתפלת י"ח בברכה הראשונה בהזכרת אבות אברהם יצחק יעקב שהם י"ג אותיות כמנין י"ג מכילתי דרחמי שהבטיח הקב"ה שכ"ז שיעשו לפני כסדר הזה לומר הי"ג מדות

אני מוחל להם עונותיהם כמחז"ל ר"ה [י"ז ע"ב] ואם הי' נקרא אברם הי' יכולים לומר ישראל אבל כיון שאסור לומר אברם רק אברהם א"כ אם יאמרו שם ישראל יהיה מספר י"ד אותיות, ע"כ מוכרחים לומר שם יעקב, וזש"א ואגדלה שמך להיות נקרא אברהם וזהו שאומרים אלקי יעקב ולא ישראל ודפח"ח, ולפי"ז מתורץ קו' המהרש"א הנ"ל דהא כיון דאסור לקרוא שם אברם לכן אהדרי' קרא שיהי' מותר לומר שם יעקב לעורר הי"ג מדות של רחמים ע"י אמירה בשמ"ע שם האבות והנה נודע ד' הפלאה ז"ל לפ' הפיוט אל הורית לנו לומר שלש עשרה. דשיטות כמה מהקדמונים ז"ל דהא דאמר הקב"ה כ"ז שיעשו לפני כסדר הזה אני מוחל להם היינו בעשי' ממש לעשות כמדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' ולא די באמירה בעלמא, וכמה שיטות מהקדמונים ז"ל דדי באמירה בעלמא, והנה ממדת אל מוכח דדי באמירה דאת"ל דבעי עשי' ממש להיות אל הא לא איש אל כתיב דא"א לאדם להיות אל וזש"א אל הורית לנו כלומר מדת אל הורה לנו לומר שלש עשרה דדי באמירה בעלמא ודפח"ח, ולפי"ז כ' בבנ"י ז"ל מאמר חודש אלול מאמר ב' דלכן פרש"י ז"ל פירוש אחר עה"פ ויקרא לו אל לא כמו שאחז"ל דהקב"ה קרא ליעקב אל דאם הי' באפשרות שיהי' איש אל א"כ לא יהי' די באמירה רק בעשי' ממש, ע"כ פרש"י פירוש אחר והורה בזה דדי באמירה בעלמא דא"א לאיש שיהי' אל ע"ש דפח"ח, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל וד' פקד וכו' ותלד שרה לאברהם בן לומר בן זה לאברהם ולא ישמעאל, ולכן כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה כדהאוה"ח הק' הנ"ל, ולכן הי' ההכרח שיקרא השי"ת שם יעקב גם לאחר שנקרא שם ישראל כדי לעורר בתפלת שמ"ע הי"ג מדות כי די באמירה ולא בעינן עשי' ממש דממדת אל כבר נשמע דדי באמירה דלא איש אל דא"א לאדם להיות אל, וזהו רשב"נ פתח לא איש אל דא"א לאדם להיות אל. ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

נד) וד' פקד וכו' ויעש ד' לשרה כאשר דבר ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו ובמדרש שהי' זיו איקונין שלו דומה לאברהם, וכ"ל עפי"ד התפארת יהונתן דלכן כ' כאשר דבר דחזרה לבערותי' לברי' חדשה ולזה הי' צריך דיבור כמש"נ בדבר ד' שמים נעשו וכ' שם ג"כ דלכן אמרו ליצני הדור דמאבימלך נתעברה שרה הגם שראו הנס ואם לא הי' נולד מאאע"ה לא הי' השי"ת עושה נס כזה יען שחזרה לנערותי' ע"כ חשבו שחזרה לנערותי' עוד קודם מעשה אבימלך ובעת שנתעברה לא הי' כלל דבר נס ע"ש, והנה אחז"ל [ב"מ פ"ז ע"א] לפי שהי' ליצני הדור אומרים שמאבימלך נתעברה לכן הי' זיו איקונין שלו דומה לאברהם לדעת שאברהם הוליד את יצחק ע"ש, וזש"א וד' פקד וכו' ויעש ד' כאשר דיבר שחזרה לנערותי' א"כ הי' מקום לליצני הדור לומר דמאבימלך נתעברה, לכן ותלד

שרה לאברהם בן לזקוניו שהי' זיו איקונין שלו דומה לאברהם לדעת כי אברהם הוליד את יצחק. והבן:

נה) וד' פקד וכו' ותלד שרה לאברהם בן ובמדרש הדד"כ ד' נתן וד' לקח, ונ"ל עפי"ד הכזה"ק לפ' הפ' הנ"ל ד' נתן וד' לקח ואחז"ל כ"מ שנאמר וד' הוא ובית דינו דאחז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ליתן שכר גם על המחשבה אבל על מחשבה רעה ליכא עונש, לכן כאמר אצל השכר ד' נתן בעצמו כי א"א לו לדון בבי"ד דהא אינם יודעים המחשבה, אבל אצל העונש נאמר וד' הוא ובית דינו דהא גם הקב"ה אינו מעניש על המחשבה רק על המעשה דנודע גם למלאכים ע"כ דן עם ב"ד ודפח"ח, [הובא לעיל בפ' לך אות פ'] ומבואר בקדמונים ז"ל הטעם דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ולא מחשבה רעה ואצל עכו"ם להיפך דלישראל יש חזקת כשרות חזקת אבהתא בני אברהם ושרה וכו' לכן המחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה דאם יש להם מחשבה טובה לעשות מצוה בודאי יעשו המצוה. אבל אם יש להם מחשבה רעה בודאי לא יעשו הרעה ולכן בעכו"ם אמרינן להיפך מחשבה טובה אין הקב"ה מצרף למעשה דבודאי לא יעשו המעשה ובמחשבה רעה בודאי יעשו הרע דאין להם חזקת אבהתא עכ"ד, וזש"א וד' פקד את שרה וכו' ותלד בן לאברהם א"כ שורש כל בית ישראל הוא מאברהם ושרה, לכן ד' נתן וד' לקח דמחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה ולא מחשבה רעה. ודו"ק ונכון בס"ד:

נו) עויל"פ לפי הנ"ל ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו שהי' זיו איקונין שלו דומה לו ואמרו כולם שאברהם הוליד את יצחק, והנה המפורשים כ' דלכאורה הי' מגיע לשרה העונש שיאמרו ליצני הדור שמאבימלך נתעברה יען כי צחקה שרה ולא האמינה ע"כ לא האמינו ליצני הדור, אמנם זה אינו דהא כ' ותצחק שרה בקרבה היינו במחשבה ועל מחשבה רעה ליכא עונש, וזש"א וד' פקד וכו' בן לזקוניו שהי' זיו אקונין שלו דומה לו ואמרו כולם שאברהם הוליד את יצחק דעל מחשבה רעה ליכא עונש, הדד"כ ד' נתן וד' לקח דלכן כ' וד' הוא ובית דינו דליכא עונש על מחשבה רעה כדברי הנזה"ק הנ"ל, לכן ותלד וכו' בן לזקוניו שהי' זיו איקונין שלו דומה לו לדעת כי אברהם הוליד את יצחק:

נז) עויל"פ עפי"ד המדרש וד' פקד אמר הקב"ה בעל פקדונות אני, עמלק הפקיד אצלי חבילות של קוצים והחזרתי לו חבילות של קוצים שנאמר וכו' שרה הפקידה אצלי מצות ומעש"ט החזרתי לה וד' פקד את שרה וכו' ותלד בן עכ"ד, וזש"א הדד"כ ד' נתן וד' לקח היינו הקב"ה נותן להאדם מה שלקח, אם לקח קוצים מחזיר קוצים ואם לקח מצות ומע"ט מחזיר השכר כי הוא בעל פקדונות:

נח) ולפי"ז יל"פ מחז"ל אבות פ' ב' דע מה למעלה ממך, הכוונה אם תרצה לדעת מה למעלה כלומר בשמים אם הפקדת ח"ו קוצים או מצות ומע"ט ממך ממעמדך תבין דאם הפקדת קוצים הקב"ה מחזיר לך קוצים. ואם הפקדת מצות ומע"ט יחזיר לך שכרם:

נט) וד' פקד וכו' בן לזקוכיו למועד אשר דבר אותו אלקים, ונ"ל עפיחז"ל הנ"ל בן לזקוניו שהי' דומה לאברהם לדעת שאברהם הוליד את יצחק ולכאורה הלא הי' יכול הקב"ה לאחר הלידה ולא יהי' מקום לומר דמאבימלך נתעברה, אמנם הד"ב דהא הי' מוכרח הקב"ה לקיים מאמרו על המועד שאמר, וזש"א ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו שהי' זיו איקונין שלו דומה לו ולא הי' עצה לאחר הלידה שהי' הכרח להיות למועד אשר דבר אותו אלקים:

ס) ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו למועד אשר דבר אותו אלקים ויקרא אברהם את שם בכו יצחק, ונ"ל דהנה האלשיך הק' ז"ל הקשה אמאי נקרא שמו יצחק מאחר שהשי"ת הקפיד עלי' כאומר למה צחקה שרה ואיך יקרא את שמו יצחק שיהי' לה למזכיר עון לשון צחוק על שם שצחקה, ונ"ל עפי"ד הבאמ"ח ז"ל כי לולי צחקה שרה בדבר ד' היתה ראויה להוליד את יצחק בלי שום צער עיבור ולידה ושתוליד תיכף כמו חוה קודם הקללה שעלו למטה שתים אדם וחוה וירדו ארבעה אדם וחוה קין והבל, ולכן אמר לה המלאך שוב אשוב אליך וכו' בלי קביעות זמן ובזה שצחקה קבלה העונש שיולד בצער עיבור ולידה ולא תיכף רק למועד ולזה אמר השי"ת לאחר שצחקה למועד אשוב אליך והנה בן וכו' ע"ש, ולפ"ז שפיר נקרא שמו יצחק כי כבר נתכפר לה על מה שצחקה שנולד ע"י צער עיבור ולידה ונולד למועד ולא תיכף וזש"א ותהר ותלד שרה לאברהם בן היינו שהי' ע"י צער עיבור ולידה וגם למועד ולא נולד תיכף א"כ כבר נתכפר לה העון במה שצחקה לכן ויקרא את שם בנו יצחק, כי לא יהי' למזכיר עון כי כבר נתכפר עונה. ונכון הוא בס"ד:

סא) ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו וכו' וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים ונ"ל עפי"ד האוה"ח הק' הנ"ל לאברהם בן לומר זה בן לאברהם ולא ישמעאל דהוא בן שפחה וולדה כמותה, והנה הקשו הא בודאי שיחררה שרה את הגר שלא יעבור אאע"ה על ל"ת קדשה, וראיתי לתרץ דכיון דבבת חורין שייך איסור כדה ולא בשפחה ושרה לא טבלה את הגר דאם טבלה אותה היתה יצאה לחירות ולא היתה אומרת שהיא אמה, א"כ אדרבא י"ל דבודאי לא שיחררה אותה דטוב שיעבור על לאו דלא תהי' קדשה מלעבור על איסור כרת כבדה עכ"ד, והנה אחז"ל [נדה ל"א ע"ב] מפני מה אמרה תורה מילה לשמנה כדי שלא יהי' כולם שמחים ואביו ואמו עצבים וברש"י זיל שאסורים בתה"מ

מחמת איסור נדה ע"ש, וזש"א ותלד שרה לאברהם בן לומר שהוא בן ולא ישמעאל דלא שיחררה שרה להגר שיהי' איסור נדה, ולראי' שהי' איסור כדה נוהג עוד אצל אאע"ה, אמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים מטעם הנ"ל שלא יהי' אביו ואמו עצבים מחמת איסור נדה, לכן שפיר יצחק הוא בנו של אברהם ולא ישמעאל. והבן:

סב) ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה יצחק וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים, ונ"ל דאיתא במדרש דלכן הי' שמו יצחק י' נגד עשרת הדברות צ' נגד שנות שרה שהיא הולידו ק' נגד שנות אברהם שממנו הי' ח' כנגד שמונה ימי המילה, אבל איתא בילקוט דיו"ד ניתנה לו יען כי היתה שמה שרי וניתנה לה אות ה' דשרי איכו מולדת והתרעמה היו"ד לכן ניתנה בראש שם יצחק, וזש"א ויקרא אברהם את שם בכו הנולד לו יצחק וניתן לו אות ק' נגד שנות אברהם ואשר ילדה לו שרה ניתן לו אות צ' כנגד שנותי' ויו"ד כי שרי שמה וניטלה היו"ד, ואי תימא דאכתי חסר טעם על החי"ת ולזה אמר וימל אברהם וכו' בן שמנת ימים לכן ניתן לו החי"ת ע"כ הי' שמו יצחק. והבן:

סג) וימל אברהם את יצחק וכו' כאשר צוה אותו אלקים, במדרש הדד"כ ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר וכו' וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש וכו' וכ"ל דהתוס' קידושין כ"ט ע"א] הקשו למ"ל קרא דאותו דאשה אינה מחויבת מול את בנה תפ"ל דהוה מצעשהז"ג ע"ש, והמפרשים תירצו כיון דבמילה איכא כרת הו"א דגם נשים חייבות כתוס' מגילה [כ' ע"א] ולפי"ז מובן המדרש וימל אברהם וכו' אותו ויקשה למ"ל קרא ועכצ"ל דצריך קרא כיון דאיכא כרת, וזש"א הדד"כ ובן שמנת ימים וכו' ונכרתה דאיכא כרת במילה אם אינו נימול. והבן:

סד) ותאמר שרה צחוק עשה לי א' כל השומע יצחק לי, ונ"ל עפי"ד התולדות ז"ל לפ' הפ' ישעי' שוש אשיש בד' תגיל נפשי באלקי, דאחז"ל חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה פי' שצריך לקבלו בשמחה אך אעפ"כ יש חילוק כי על הטובה יכול לשמח גם אחרים בשמחתו ועל הרעה הוא בעצמו שש לקבלו בשמחה אבל לאחרים אין לשמוח בצרות חבירו, וזש"א שש שאני בעצמי שש אשיש שגם אחרים אוכל לשמח בד' אם הקב"ה עוזר במדה"ר, אבל תגל נפשי ולא אחרים באלקי עם בא עלי ח"ו מדת הדין ודפח"ח, וזש"א ותאמר שרה צחוק עשה לי א' שעשה לי שמחה אשר כל השומע יצחק לי גם השומע ישמח עמי, שלא הי' שמחתי על הרעה לקבל בשמחה כי שמחתי הי' על הטובה. ונכון בס"ד:

סה) ותאמר שרה צחוק עשה לי אלקים וכו' היניקה בנים שרה כי ילדתי בן לזקוני, ונ"ל עפי"ד הישיע"ק דלכן נעשה הנס לשרה שחזרה לנערותי' ולא כעשה כס ג"כ לאברהם שיחזור לנעוריו אלא כשאר בזקנתו למען דעת כי יצחק כולד בזכות שרה בלי שום סיוע מאברהם, והנה באלשיך הק' ז"ל כ' דמזה שהיניקה בנים שרה ואחז"ל שהניקה כל ילד השרות שהי' דדיה כמעינות כאחד הנערות מזה הי' הכרה לכל שחזרה לנערותי', והנה בבאמ"ח ז"ל כ' לפרש ותאמר שרה צחוק עשה לי אלקים כלומר השמחה שנולד יצחק עשה לי אלקים בלי שום סיוע מאברהם ע"ש, וזש"א ותאמר שרה צחוק עשה לי אלקים שנולד בזכותי בלי שום סיוע מאברהם והראי' היניקה בנים שרה שנעשה כס שחזרתי לנערותי כי ילדתי בן לזקוני אבל אברהם נשאר בזקנתו, ומזה מוכח דנולד בזכותי בלי שום סיוע מאברהם כדברי הישיע"ק. והבן: סו) ותרא שרה את בן הגר המצרית וכו' מצחק ותאמר לאברהם גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש עם בני עם יצחק, ואיתא במדרש פליאה דרשה צמר ופשתים דכ' לא תלבש שעטנז וכו' גדילים תעשה לך ע"כ גרש את האמה וכו', ונ"ל עפי"ד הכ' דברי חכמים שכ' לפ' הפ' הנ"ל עפי"ד רש"י ז"ל שפירש שראתה לישמעאל מצחק שעובד ע"ז ע"כ אמרה לגרשה שלא יסית את יצחק ע"כ, והנה אחז"ל בקידושין [פ' ע"ב] עה"פ כי יסיתך אחיך בן אמך וכו' לא תאבה לו וכו', וכי בן אם מסית ובן אב אין מסית ומשני מבעי בן אב שנוטל חלק בירושה ולא סני לי' אימא יצייית לי' דסני לי' אלא אפילו בן אם שאינו נוטל חלק בירושה ולא סני לי' אימא יצייית לי' לכן אמרה תורה לא תאבה לו וכו' וזש"א ותרא וכו' מצחק ע"כ אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש וכו' וע"כ יש לחוש יותר שמא יסיתו כיון דלא סני לי' ודפח"ח, והנה האוה"ח ז"ל הקשה הא מבואר בגיטין [ל"ט ע"ב] עבד שנשא בת חורין בפני רבו יצא לחירות כי בודאי שיחררו דאל"כ לא הי' מניח אותו לעבור על איסור ליקח בת חורין. א"כ ה"ה שפחה שהשיאה רבה לב"ח בודאי שיחררה א"כ בזה שמסרה שרה את הגר לאברהם לאשה בודאי שיחררה אותה א"כ לא הי' ישמעאל בן שפחה רק בן אברהם לירש אותו ג"כ ואמאי אמרה שרה כי לא יירש בן האמה ע"ש, וכ"ל לפימש"כ באור צבי מגאון קדמון ז"ל דלמד"א בקידושין [ע"ג ערא] דקהל גרים אקרי קהל א"כ אפילו אם נשתחררה הגר אסורה לאברהם דהיא מצרית דאסורה בקהל, ואע"ג דאברהם גר הי' מ"מ קהל גרים אקרי קהל ע"ש, א"כ מיושב קו' האוה"ח ז"ל הנ"ל דבודאי שיחררה שרה את הגר שלא תהי' אסורה לאברהם דזה אינו דאפילו אם תשתחררה תהי' אסורה דמצרית היא א"כ י"ל דלא שיחררה כלל את הגר, וכ"ז למד"א קהל גרים אקרי קהל אבל למד"א דלא אקרי קהל שוב אמרינן דבודאי שיחררה שרה את

הגר והי' ישמעאל בן אברהם, והכה שם פליגי ר' יוסי ור"י דר"י ס"ל דגר נושא ממזרת דקהל גרים לא אקרי קהל ור"י ס"ל דלא ישא ממזרת דקהל גרים אקרי קהל, ופליגי בזה דר' יוסי ס"ל דתרי קראי אתי חד למשרי ממזר בשתוקי וחד למשרי שתוקי בישראל וליכא קרא לאסור ממזרת לגר ואמרינן קהל גרים לא אקרי קהל, אבל ר"י ס"ל דמחד קרא ילפינן ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל וקרא דמיותר אתי לאסור ממזרת לגר דקהל גרים אקרי קהל ע"ש. ופר"ח סי' ק"י ובאו"ח שם כתב דפליגי אי ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא, דר"י ס"ל סד"א מה"ת לחומרא ע"כ צריך לי' תרי קראי להתיר ממזר בשחוקי ושתוקי בישראל דליכא למילף חד מחברי' דהוי ילפינן מאשם תלוי דספיקא לחומרא, אבל ר"י ס"ל דסד"א מה"ת לקולא א"כ די חד קרא להתיר ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל, וקרא דמיותר אתי לאסור גר בממזרת דקהל גרים אקרי קהל, ועי' באהבת דוד לזקיני הגאון שר התורה ז"ל בקונטרס הספיקות כלל ד' אות ב' מזה ע"ש. והנה נודע קו' הברית אברהם או"ח סי' ג' למ"ל הסמוכין דלא תלבש שעטנז וכו' גדילים תעשה לך להתיר כלאים בציצית הא בלא"ה הו"א דמותר לפי"ד הרשב"א ז"ל נדרים [ט"ז ע"ב] לפי"מ דקיי"ל מצות לאו ליהנות נתנו גם הנאת הגוף בהדי מצוה שרי, והרי מבואר ביבמות [ד' ע"ב] דכלאים אינו אסור רק בלבישה דאית בי' הכאה עי' ברמ"א סי' ש"א ס"ו, א"כ כשמקיים מצות ציצית לא נחשב הנאת הגוף להנאה וליכא עבירה כלל, וכ' לתרץ לפי"מ דקיימ"ל דמצהבב"ע אינו יוצא מה"ת א"כ אי לא התירה התורה הוה אמינא כיון דאיכא עבירה אינו מקיים המצוה כלל דהוה מצהבב"ע ולא הוה הנאת הגוף בהדי מצוה דהא ליכא מצוה כלל ע"כ צריך לן קראי דסמיכין להתיר ודפח"ח, והנה התוס' סוכה [ט' ע"א ול' ע"א] הקשו למ"ל קרא דלכם להוציא את הגזול תיפ"ל דהוה מצהבב"ע, ותירצו דמצהבב"ע הוא מדרבנן ע"ש אמנם המפורשים כ' לתרץ קו' התוס' דבאמת מצהבב"ע הוא מה"ת ואפ"ה צריך לן קרא דלכם לספק גזל לשיטות דספד"א מה"ת לקולא ובעשה אמרינן דספד"א מה"ת לחומרא כנודע דברי קדוש זקיני החוו"ד סי' ק"י א"כ צריך לן קרא דלכם שיהי' עשה דאינו יוצא בספק גזל עכ"ד, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל דרשה צו"פ וכו' דאתי הסמוכין להתיר כלאים בציצית דבלא קרא הו"א לאסור דמצהבב"ע הוא מה"ת כנ"ל, ועכצ"ל דקרא דלכם אתי לספק גזל דסד"א מה"ת לקולא כנ"ל וא"כ עכצ"ל דממזר בשתוקי ושתוקי בישראל מחד קרא נפקא וקרא דמיותר אתי לאסור ממזרת לגר דקהל גרים אקרי קהל כנ"ל, א"כ אמרינן דלא שיחררה שרה את הגר א"כ ישמעאל היא בן אמה ולא בן אברהם ולא יירש את אברהם. א"כ יש לחוש

ביותר שיציית יצחק לישמעאל ע"כ אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש וכו' עם בני עם יצחק ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

סז) עויל"פ המדרש עפי"ד הנ"ל דכיון דישמעאל אינו בן אברהם ולא יירש אותו יש לחוש יותר שיסית ליצחק לעבוד ע"ז, והנה הקדמונים ז"ל הקשו הא בודאי שיחררה שרה את הגר שלא יעבור אברהם על לאו דלית קדישה, ותי' דהא אפילו אם תשחרר אותה אסורה לאברהם דהי' כהן ואסור במשוחררה עכ"ד, אמנם יש להעיר דאם תשחרר אותה אע"ג דאיכא עבירה מ"מ קיים מצות פו"ר דבנו הוא אבל אם לא תשחררה יעשה איסור וגם לא יקיים מצות פו"ר דולד שפחה כמותה א"כ שוב יקשה דנימא דבודאי שיחררה שרה את הגר, אמנם הד"כ לפימש"כ המכ"ה מ' א' דלשיטות דמהבב"ע הוא מה"ת אינו מקיים מצות פו"ר ע"י ביאה האסורה עליו ע"ש. והנה הברית אברהם הקשה למ"ל קרא דסמוכין ותירץ דמצהבב"ע הוא מה"ת כמובא באות הקדום, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל דרשה צו"פ וכו' ויקשה למ"ל קרא ועכצ"ל דמהב"ע הוא מה"ת כנ"ל, א"כ אינו מקיים מצות פו"ר ע"י ביאה אסורה. א"כ אמרינן דלא שיחררה שרה את הגר וישמעאל הוא בן האמה ואינו יורש את אברהם, א"נ יש לחוש שיסית את יצחק לעבירה ע"כ אמרה גרש וכו' כי לא יירש וכו' ודו"ק ונכון בס"ד:

סח) ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בכה וכו', ותיבת המצרית כשפת יתר ונ"ל דבעבודת ישראל אי' דלכן אמרה גרש האמה הזאת ואת בנה כי היא אמה וישמעאל הוא בנה ולא בן אברהם דולד שפחה כמותה ע"ש. וכבר הקשיתי הא בודאי שיחררה שרה את הגר שלא יעבור אברהם על לאו דל"ת קדשה, וכ' לעיל באות ס"ו לתרץ דהא לא הועילה בהשחרור דמצרית היא ואסורה לאברהם ע"ש וזש"א ותרא שרה את בן הגר המצרית וכו', וכיון דמצרית היא לכן גרש האמה הזאת ואת בנה כי היא שפחה והוא בכה ולא בן אברהם. ונכון בס"ד: סט) ולפי"ז יל"פ הפ' פ' לך ולה שפחה מצרית וכו' בא נא אל שפחתי, ותיבת מצרית כמיותר, ולפי הנ"ל א"ש דכבר אקשי למה אמרה אל שפחתי דמשמע דלא שיחררה אותה הא יעבור על לית קדישה, אמנם להנ"ל א"ש דהא אפילו אם תשחררה תהי' אסורה דמצרית אסורה בקהל, וזש"א ולה שפחה מצרית ע"כ בא בא אל שפחתי ואיננו משחררה. והבן:

ע) גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני, מדרש פליאה [הובא בדמשק"א] כשראתה שרה שמשה לא יכנס לארץ אמרה גרש וכו' כי לא יירש וכו' ונ"ל עפ"י הנ"ל דאמרה שרה שהוא בן האמה שולדה כמותה ואינו בן אברהם לירש אותו, והנה הקשו הא בודאי שחררה שרה להגר שלא יעבור אברהם על לאו דל"ת קדישה

ותירצו דלא שיחררה דאפ"ה תהי' אסורה עליו דהי' כהן ואסור בגיורת ומשוחררת, והנה זקיני המגלה עמוקות ז"ל כ' הטעם שלא נכנס משה לא"י בשביל שנשא אשה כושית ע"ש, ובאמת ליעקב הקשה הא גייר אותה אמנם לק"מ דמשה כהן הי' ואסור בגיורת, וזש"א כשראתה שרה שמשה לא יכנס לארץ דכהן אסור בגיורת וה"ה משוחררת וע"כ אמרה גרש את האמה ובכה כי לא יירש דלא נשתחררה הגר, דיהי' ללא הועיל דאסורה על אברהם דכהן הי'. והבן:

עא) עוי"ל דהקדמונים ז"ל הקשו אמאי אמרה שרה כי לא יירש וכו' הא ישמעאל הי' בן הבכור וכת' לא יוכל לבכר וכו' ותירצו דשלשה שותפים באדם הקב"ה אביו ואמו אביו מזריע לובן שממנו מוח ועצמות, אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר והקב"ה וכו', ויען כי הגר מצרית היתה וכל שיד נכרי באמצע פטורה מבכורה ע"כ לא הי' בכור דגם להגר חלק בו עכ"ד, והנה איתא בווי העמודים למה נשתנו אלו ג' צדיקים יעקב זכה לקבור בא"י גופו ועצמותיו ויוסף בעצמותיו ולא גופו ומשה לא זכה לכנוס לארץ ולא נקבר לא גופו ולא עצמותיו, הטעם דשלשה שותפים באדם הקב"ה אביו ואמו ויעקב נקבר אביו ואמו בא"י לכן נקבר בארץ גופו ועצמותיו חלק האב וחלק האם ויוסף שלא נקברה אמו בא"י אלא אביו לכן לא נקבר רק עצמותיו חלק האב ולא גופו חלק האם ומשה שלא נקברו אביו ואמו בארץ ע"כ לא נכנס לארץ שלא יהי' נקבר שם לא גופו ולא עצמותיו עכ"ד, וזש"א כשראתה שרה שמשה לא יכנס לארץ מטעם הנ"ל דשלשה שותפים באדם ע"כ אמרה גרש וכו' כי לא יירש בן האמה דכיון דשלשה שותפים באדם וגם להגר חלק בבנה ע"כ אינו בכור דיד עכו"ם באמצע דפטורה מבכורה, לכן יכולים לבכר כיון דאינו בכור:

עא) כי ביצחק יקרא לך זרע ואחז"ל נדרים [ל"א ע"א] ולא ישמעאל שהוא אינו זרע אברהם, ונ"ל עפי"מ שהובא בס' זכרון שמואל בהיותו בר"ה אצל המגיד הקדוש מקאזניץ ז"ל, כשקרא הפ' וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא הי' נאנח מאוד יצעק אח"כ בלשון לעז רבש"ע אין אינן נישט, כלומר וכי אנחנו אינם זרע אברהם ח"ו כמו ישמעאל ומדוע אין אנחנו עוד לגוי עכדה"ק, ויובן עפיד"ק של כ"ק ש"ב ומחו' הגה"ק מבאבוב ז"ל שאמר לפ' הפ' פ' וארא הן בנ"י לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים עפיד"ק של הרה"ק מוהר"ש מאדערבערג ז"ל שאמר לפ' הפ' משא ד' ביד מלאכי אהבתי אתכם אמר ד' ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי, דקשה דבכ"מ שנאמר משא הי' הנבואה קשה לומר להנביא והלא הנבואה זו לכאורה הוא שבחן של ישראל, ואמר הוא ז"ל כי בכאן כאמר ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי שאהבת יעקב אינו אהבה בעצם רק

מחמת שנאת עשו לכן הי' הנבואה זו למשא להוציא דברים אלו מפיו עכדה"ק, וזשיא מרע"ה הן אמת שבני ישראל לא ישמעו אלי ואיך ישמעני פרעה וחשב מרע"ה בלבו רבש"ע הבט וראה הפרש הגדול שביניהם כי ישראל לא ישמעו אלי מחמת קוצר רוח ומעבודה קשה, אבל פרעה לא ישמע מחמת רשעתו לאמר מי ד' וכו' אך מה אעשה ואני ערל שפתים כי קשה עלי להוציא דברים כאלו מפי להבחין שבחן של ישראל מרשעת פרעה ודפח"ח ושפ"י. ולזה כאשר קרא המגיד הק' ז"ל הפ' וגם וכו' כי זרעך הוא הי' נאנח להוציא מפיו לומר אין אינז נישט להעריך טובים של בנ"י כנגד רשעת ישמעאל, וזש"א כי ביצחק יקרא לך זרע ולא ישמעאל היינו שיהי' מתיחסים לזרע אברהם מצד שהם טובים בעצמותם וראויים להיות לגוי גדול אפילו בלי הערכה כנגד ישמעאל:

עב) כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם ומדקדקים למה אמר קיל הנער דמשמע שעושה עוד מעשה נערות כמש"כ רש"י בפ' וישב ולא אמר קול ישמעאל ונ"ל עפי"ד הזוה"ק וז"ל באשר הוא שם דלאו בר עונש הוא לגבי בי דינא דלעילא דהא בי דינא דלתתא עכשין תתליסר שנין ולעילא ובי דינא דלעילא מעשרים שנין ולהלאה וכו' ודא הוא דכתיב באשר הוא שם עכ"ל קדשו, והנה הקדמונים ז"ל הקשו איך נענש יוסף על שהוציא דבה הלא לא הי' עוד בן עשרים שנה, וכ' הרא"ם והגור ארי' לתרץ לפי"ד התרגום בן זקונים בר חכים ע"כ הי' כבן עשרים ע"ש, וזש"א כי שמע אלקים את קול הנער [אשר הוא עוד כנער עושה מעשה נערות ואינו בר חכים] באשר הוא שם [ע"כ איכו בר עונשין בבי"ד של מעלה]:

עג) ויפקח אלקים את עיני' ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער ונ"ל דאיתא בפרדר"א שנפתח להם הבאר שנברא בין השמשות והי' מעשה כיסים עי' בזה בנזה"ק. והנה המפורשים הקשו הא אסור ליהנות ממעשה ניסים ומשמע דגם הגר שתתה מדכ' ותשק את הנער היינו עם הנער והיא לא היתה חולנית] אמנם י"ל לפימש"כ בקדושת לוי ז"ל פ' בא לחדש דהא דאסור ליהנות ממעשה ניסים הטעם דהוה בעיניו כמו שהטריח את השי"ת לעשות הנס. משא"כ מי שמכיר גדולת השי"ת ויודע שאין זה טירחא להשי"ת כי ברא במאמרו שמים וארץ לאיש כזה מותר ליהנות ממעשה ניסים ע"ש דה"ק והנה נודע דברי קודש הכו"א והעבו"י ז"ל דלכן ברא השי"ת את האדם ב' עינים בא' לראות גדולת השי"ת ובא' לראות שפלות עצמו, ובזה פי' מחז"ל סומא באחת מעיניו פטור מהראי' [עי' לעיל פ' בראשית אות י"ז ואות כ"ח מזה] וזש"א ויפקח אלקים את עיני' כלומר לראות בשתי עינים בא' גדולת השי"ת ובא' שפלות עצמה א"כ אם ראתה גדולת השי"ת שברא שמים וארץ שפיר הי' מותר ליהנות ממעשה ניסים, ולפ"ז מובן

ההמשך ויפקח ד' את עיני' א"כ ראתה גדולת השי"ת, לכן ותרא באר מים וכו' ותשק וכו' דהי' מותר לה ליהנות ממעשה ניסים. והבן:

עד) ולפי"ז מובן ההמשך בפ' לך ויאמר אברהם מלך סדום הרימותי ידי אל ד' אל עליון קונה שמים וארץ וכו' ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם, דהקשו למ"ל לומר הטעם שלא יאמר אני העשרתי וכו' הא בלא"ה א"א לו ליקח הרכוש דאסור ליהנות ממעשה ניסים דהנצחון הי' ע"י כס כמש"כ רש"י וירק את חניכיו דאליעזר לבדו הי', אמנם להנ"ל א"ש דלאברהם שהי' יודע גדלות השי"ת שברא שמים וארץ הי' מותר ליהנות ממעשה ניסים כדברי הקדושת לוי ז"ל הנ"ל, וזש"א ויאמר אברם וכו' אל עליון קונה שמים וארץ ובספורנו דהוא ברא אותם א"כ מותר לו ליקח הרכוש ולהכות ממעשה ניסים, עכ"ז לא אקח שלא תאמר אני העשרתי את אברם. והבן ונכון בס"ד:

עה) ויאמר אבימלך וכו' אלקים עמך בכל אשר אתה עושה ועתה השבעה לי באלקים ונ"ל עפי"ד המדרש לפי שהי' אוה"ע אומרים אילו הי' אברהם צדיק לא הי' דוחה בכו בכורו כיון שראו מעשיו של ישמעאל שהוא רשע אמרו אלקים עמך בכל אשר אתה עושה, והנה הקדמונים הקשו איך העביר אאע"ה את ישמעאל בכו הבכור מנחלה הא כתיב לא יוכל לבכר וכו' ותירצו דהי' לאאע"ה ולבני ביתו דין ב"כ וכמד"א דב"נ אינו יורש את אביו, והנה מבואר בירושלמי נזיר פ"ט ה"א ובילקוט מטות מדכ' אל ראשי המטות לבנ"י לאמור איש כי ידור נדר או השבע שבועה לא יחל דברו ישראל בבל יחל ואין עכו"ם בבל יחל ע"ש ובמל"מ ה' מלכים, א"כ יקשה כיון שאמר אבימלך לאאע"ה אלקים עמך בכל אשר אתה עושה דהי' יכול להעביר הנחלה מישמעאל דדין ב"כ יש להם, א"כ איך אמר ועתה השבעה לי הא בב"כ לא שייך שבועה כלל אמנם הדבר נכון לפמש"כ בפנים יפות ז"ל פ' מטות לחדש דהא דאמרינן דב"נ אינו בבל יחל זה הוא לאחר שניתנה התורה ונתמעטו מקרא לבני ישראל אבל קודם מתן תורה הי' שייך נדר ושבועה גם אצל ב"נ משום דהנודר או הנשבע בסתם כשבע בשם, ואחז"ל דהוה כמו שנשבע בחיי המלך, א"כ אם עובר על השבועה הרי הוא כמברך את השם וברכת השם הוא מז' מצות שנצטוו ב"כ כמשאחז"ל ויצו ד' זו ברכת ד' עכדפק"ח, א"כ מתורץ קו' הנ"ל דהא אמר אבימלך השבעה לי באלקים דגם ב"כ מצווה על שבועה כזו, וזש"א ויאמר אבימלך וכו' אלקים עמך בכל אשר אתה עושה דשפיר העביר את ישמעאל מירושה דיש להם דין ב"כ לכן אמר ועתה השבעה לי באלקים דייקא בשם אלקים דגם ב"נ מצווה. וב"ה הוא דבר נכון: עו) ולפי הנ"ל יל"פ הסמיכות ועתה השבעה לי באלקים וכו' ויאמר אברהם אנכי אשבע והוכח אברהם את אבימלך על אודות באר המים אשר גזלני עבדי אבימלך.

דהנה בת' אגודת אזוב מדברי בחי' לשבת כ"ד מסתפק אי חיוב תוכחה שייך גם לעכו"ם העובר על ז' מצות דכ' לעמיתך ועכו"ם אינו בכלל וכתבתי במק"א דב"נ לב"נ בודאי איכא חיוב תוכחה על ז' מצות עי' בפרד"ס פ' לך ע"ש, ולפי"ז מובן ההמשך ויאמר וכו' השבעה לי וכו' ויאמר אברהם אנכי אשבע, א"כ ראה אאע"ה שאבימלך סובר דיש לו לאאע"ה דין ב"נ מדאמר לי לשבע באלקים, לכן והוכח אברהם את אבימלך על אודות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך דב"כ לב"כ איכא מצות תוכחה על גזל שבן כח מצווה. והבן ונכון בס"ד:

עז) ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים ויהי וכו' והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך וכו' ויקח את שני נעריו ואת יצחק בנו, ובמדרש שני נעריו ישמעאל ואליעזר וכ"ל ההמשך דאיתא בנחלת בנימין ערך יצחק בשם הקדמונים ז"ל דאי אמרינן מקרא נדרש לפניו ולפני לפניו א"כ אינו כשמע מציווי הקב"ה מתחלה שיהי' יצחק העולה די"ל דהא דאמר הקב"ה קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך היינו שהשי"ת לא צוה עוד כלל מתחלה שיהי' יצחק העולה דהא דאמר אשר אומר אליך קאי לפניו על איזה הר וקאי לפני לפניו על והעלהו שם לעולה למי שאומר אליך או ימעאל שנקרא בנו או אליעזר אשר אהבת אותו שהי' מושל בכל אשר לו, אבל למד"א מקרא נדרש לפניו ולא לפני לפניו ממילא קאי אשר אומר אליך על אחד ההרים איזה הר אבל זה אין שום ספק שיצחק יהי' העולה ע"ש, ונודע דחז"ל בהא דאמר הקב"ה כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ולא היו רק רד"ו שנים דהגירות התחיל משנולד יצחק, דזה נכון אי אמרינן מקרא נדרש לפניו ולפני לפניו. א"כ יכולים לומר הא דאמר הקב"ה ד' מאות שנה דקאי אלפניו על ועבדום וענו אותם ועל לפני לפניו כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם, אבל א"כ דנדרש רק לפניו ולא לפני לפניו א"כ עכצ"ל דקאי הארבע מאות שנים רק ועל ועבדום וענו אותם ולא על כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם א"כ א"א לומר דהתחיל הד' מאות שנים משנולד יצחק דהא אז לא הי' עוד העבודה והענוי עי' בלקט יוסף ע' גלות מזה ע"ש, והכה אי נימא דלא ידע אברהם מתחילה מי יהי' העולה ע"כ לקח את יצחק וישמעאל ואליעזר, אבל א"כ דידע דיצחק יהי' העולה לא הי' צריך ליקח עמו רק את יצחק, והכה בבאמ"ת ז"ל כ' דלכן גר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים, יען דידע דהגלות יתחיל משנולד יצחק לכן גר שם בארץ לא להם להשלים הגלות ע"ש דפח"ח, ולפי"ז מובן ההמשך ויגר אברהם וכו' ימים רבים כדי להשלים הגלות דהתחיל משנולד יצחק דמקרא נדרש לפניו ולפני לפניו נטל א"כ ס"ל הא דאמר הקב"ה אשר אומר אליך

שאז יאמר לו מי יהי' העולה א"כ הי' ההכרח לאא"עה ליקח עמו גם את ישמעאל ואליעזר אולי יהי' אחד מהם העולה לכן אמרה תורה ויהי אחר וכו' ויקח את שני נעריו עמו ובמדרש ישמעאל ואליעזר והבן ונכון בס"ד:

עח) עוי"ל ההמשך ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים וכו' והאלקים כסה את אברהם וכו' ויאמר קח נא את בכך את יחידך דמצינו ב' טעמים שלא היו בנ"י במצרים ד' מאות שנים אלא רד"ו שנים א] דישמעאל הוא ג"כ זרע אברהם וחל הגזירה עליו ג"כ להיות חצי הזמן של הד' מאות שנים בגלות ב] דבאמת ישמעאל אינו בכלל זרע אברהם והגלות התחיל משנולד יצחק וכשלם הד' מאות שנים, והנה בבאמ"ח ז"ל כ' דלכן גר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים והי' שם בגלות למען יושלם הזמן של הד' מאות שנים דהגלות מתחיל משנולד יצחק ע"ש, ואם הי' נחשב ישמעאל אצל אברהם כבנו אין הנסיון גדול כ"כ אם ישחוט את יצחק כי ישאר לו עכ"פ בנו ישמעאל, לא כן אם חשב אברהם שישמעאל אינו בנו א"כ יצחק הוא בן יחידו לכן לנסיון גדול יחשב לשחוט בנו יחידו וזש"א ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים, א"כ סבר דישמעאל אינו בנו דאם הי' בנו לא הי' צריך אברהם להיות בארץ פלשתים בגלות כי בלא"ה יצאו בניו ממצרים לאחר רד"ו שנים דחצי הגלות חל על ישמעאל ועכ"ז עמד בנסיון וזה והאלקים כסה את אברהם וכו' קח נא את בנך את יחידך, אשר אתה מחזיק אותו לבן יחידך, ואפ"ה עמד בנסיון גדול כזה שרצה לשחוט בנו יחידו, והבן:

עט) ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה, במדרש אר"ל ב' פעמים כ' לך לך אין אנו יודעים איזה מהם חביב, מן מה דכ' קח כא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך וכו' הוי אומר האחרון חביב. ונ"ל עפי"מ שאמר מרן הרי"ם ז"ל דלכן הי' נסיון העקידה גדול כ"כ יען שאמר הקב"ה קח וכו' אשר אהבת ובזה שאמר אשר אהבת הכניס הקב"ה אהבת אברהם ליצחק לאין קץ ואפ"ה עמד בנסיון ודפח"ח, וזש"א המדרש הגם שקשה לאדם לעזוב ארצו ומולדתו ואבותיו שאוהבם עכ"ז הלא לא אמר לו הקב"ה לך לך מארצך וכו' אשר אהבת אותם לא כן אצל העקידה שאמר הקב"ה אשר אהבת, ועכ"ז עמד בנסיון וזהו מן מה דכ' קח נא וכו' אשר אהבת הוי אומר האחרון חביב דאם כי הי' בוער כאש אהבתו ליצחק ועכ"ז עמד בנסיון:

פ) עוי"ל עפי"ד האור תורה ז"ל הא דאמר המלאך עתה ידעתי כי ירא א' אתה הלא אהבה גדולה מיראה ואאע"ה הי' עובד מאהבה, דנודע דברי החוה"ל דשאלו לחסיד אחד למה אינו ירא להתבודד במדבריות והשיב כיון שיש לו יראת הבורא יראה גדולה מבטלת

יראה הקטנה ואין לו יראה משום דבר ע"ש וכ"כ אהבה גדולה מבטלת אהבה קטנה, ולכן בעקידה שאמר הקב"ה קח כא את בכך וכו' אשר אהבת רצה הקב"ה שיהי' אהבת בנו תקוע בלבו ואפ"ה ישחוט אותו ואם הי' אאע"ה עובד אז השי"ת במדת אהבה הי' נתבטל אהבת בנו א"כ לא יהי' הנסיון גדול כ"כ ע"כ אחז בעת העקידה לעבוד את השי"ת במדת היראה ולכן אמר לו המלאך כי ירא א' אתה להגדיל הנסיון ודפח"ח, וזש"א המדרש מן מה דכ' קח נא את בנך וכו' אשר אהבת ולך ולך וכו' הוי אומר האחרון חביב דאצל לך לך מארצך וכו' לא אמר הקב"ה אשר אהבת א"כ עבד את השי"ת במדת אהבה ונתבטל אהבתו לארצו ומולדתו ולבית אבותיו, לא כן בנסיון העקידה שאמר לו הקב"ה אשר אהבת ועבד במדת היראה ולא נתבטל אהבתו לבנו ואפ"ה עמד בנסיון, ונכון הוא בס"ד:

פא) ויאמר וכו' ולך לך וכו' במד"ת בנסיון האחרון כנסיון הראשון בראשון כ' לך לך וכו' ונ"ל עפי"ד כ"ק מוחז"ל בישמח משה בפתיחה לפ' המדרש עה"פ זה קרבן אהרן ורבנן אמרו חביב קרבנו של אהרן לפני הקב"ה כקרבנם של נשיאים בקרבנם של נשיאים כ' זה קרבן נחשון וכו' וכאן כ' זה קרבן אהרן דקרבנם של נשיאים הי' בהתלהבות גדול כי הי' חניכה ראשונה ולכן הי' חביב מאוד לפני השי"ת כפי גודל התלהבות שלהם, ובאו רבנן ואמרו שקרבן של אהרן אף שהי' בכל יום פעמים חביב לפני הקב"ה כקרבנן של נשיאים. שכן דרך בכי עלי' שכל שעה ושעה אצלם כשעה הראשונה לעשות בהתלהבות גדול ודפח"ח וזש"א המדרש דנסיון האחרון הי כנסיון הראשון שזכה לשמוע בראשונה שעשה בהתלהבות כ"כ בנסיון האחרון הי' אצלו כנסיון הראשון:

פב) ויבקע עצי עילה במדרש לכן בקע הים לפני בנ"י ונ"ל דמבואר בשל"ה הק' ז"ל דמתחלה לא רצה הים לבקע דעדיין לא הגיע הזמן ת' שנים לצאת ממצרים, ובקע אח"כ כי הגלות התחיל משנולד יצחק וכשלם הזמן, אמנם המפורשים הקשו הא כאמר כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ויצחק הי' בארץ ישראל אשר מוחזקת לנו מאבותינו ותירצו דאתיא כמד"א דא"י אינה מוחזקת לנו. והנה בתפארת יהונתן כ' דלכן בקע אברהם עני העולה בביתו ולא הי' יכול ליקח עצים על הדרך מאיזה אילן, דמבואר בע"ז (נ"ג ע"ב) דאין לך אילן שלא עבדו בו עכו"ם ומחובר אסור לגבוה לכן בקע עצים מאילן שלו שלא עבדו לו עכו"ם ע"ש, והנה מבואר שם בש"ס למד"א דא"י מוחזקת לכו לא הי' יכולים לאסור שום אילן דא"א אוסר דבר שאינו שלו ע"ש א"כ אי נימא דא"י מוחזקת לנו מאבותינו שבחלקו של שם כפלה כשחלק נח את הארץ לבניו כמש"כ רש"י פ' לך עה"פ והכנעני אז בארץ ע"ש א"כ מעולם שייך א"י לבנ"י ולא היו יכולים העכו"ם לאסור שום אילן [ועי' בר"ה י"ג ע"א בתוס' ד"ה ולא ובטו"א ובק"א ואכמ"ל] וא"כ מדבקע

אברהם עצים מאילן שבביתו ולא לקח עצים בדרך, ע"כ צ"ל דס"ל דא"י אינה מוחזקת לנו והי' יכולים לומר דהגלות התחיל משנולד יצחק ונשלם הזמן וזש"א המדרש ויבקע עצי העולה בביתו ואח"כ ויקח וילך אל המקום וכו' ע"כ ס"ל דא"י אינה מוחזקת לנו לכן שפיר בקע הים לפני בנ"י דנשלם כבר הזמן, והבן ונכון בס"ד:

פג) ביום השלישי וכו' וירא את המקום מרחוק במדרש הדד"כ יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ובחי' לפניו, וכ"ל עפי"ד הש"ס סנהדרין [צא ע"א] דס"ל לר"ק דשית אלפי שנין הוה עלמא וחד חרוב. ואביי ס"ל דתרי חרוב שנאמר יחיינו וכו' וכ' בשמנה לחמו דפליגי בזה דר"ק ס"ל דמשה הי' תרומתו ש"ע יען כי הוא הי' מבחר כל היצירים לכן הי' שנותיו ק"כ שנים לפי מדת בינונית אחד מחמשים לכן ס"ל דשית אלפי שנין הו"ע וחד חרוב הוא אלף. השביעי שהוא שביעית דפטורה מתרומה ואביי ס"ל דתרי חרוב א"כ מחשבין את אלפא חדא להששה אלפים והוה שבעה אלפים ולפי מספר שנותיו של אברהם קע"ה שנים הי' הוא תרומתו של עולם לפי מדת עין יפה דהוא אחד מארבעים ע"ש. והנה כ' המפורשים ראי' שאאע"ה הי' מבחר היצירים מדלא הי' צריך סעד ועזר מהשי"ת לעבדות השי"ת כמש"כ התהלך לפני והנה ראיתי בשם כ"ק זקיני הגה"ק מו"ה אלעזר ז"ל אבד"ק סאכאטשוב לפרש וירא את המקום מרחוק הכוונה שהקב"ה עמד מרחוק כי גם בהנסיון הגדול לא הי' צריך סיע מהקב"ה ודפח"ח, ולפי"ז מובן המדרש ביום השלישי וכו' וירא את המקום מרחוק, א"כ נשמע דהי' מבחר היצירים והוא הי' תרומתו ש"ע א"כ עכצ"ל כאביי' דשית אלפי שנין הוה עלמא ותרי חרוב מדכ' יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו וכחי' לפניו, וזש"א הדד"כ יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו וכחי' לפניו, והבן:

פד) ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה ונ"ל עפי"ד זקיני הגאון ז"ל בחנוכת התורה דיצחק חשב שהוא לא יהי' העולה דהא אם ישחוט אביו אותו יהי' אונן ופסול להקריב ע"ש, והנה אם נימא דהר המוריה הי' לו דין במה ולא דין מזבח א"כ הי' יכול להיות העולה דבבמה מקריב אונן ג"כ כדאמרינן בזבחים [טז ע"א] ומאן לימא לן דאונן אסור בבמה דלמא שרי' בבמה ע"ש, אבל א"כ דהי' לו דין מזבח אונן פסול להקריב וכבר האריכו בזה אי הר המורי' הי' לה דין במה או מזבח [עי' ברמז"ל ה' בית הבחירה שמקום המזבח בביהמ"ק הוא אשר נעקד עליו יצחק ע"ש] והנה מבואר באור צבי לגאון קדמון ז"ל דאע"ג דמנדבים עצים לקרבן להקריב במזבח אבל לא לבמה דאחז"ל בזבחים [קי"ט ע"ב] דאין מקריבין עופות ומנחה בבמה דכ' זבחים ולא עופות זבחים ולא מנחה ע"ש א"כ ה"ה דאין מקריבין עצים בבמה ע"ש, וזש"א יצחק הכה האש והעצים ובודאי העצים

המה להקרבה דהר המורי' יש לו דין מזבח, א"כ אונן פסול להקריב ע"כ שאל ואיה השה לעולה, דא"א להקריב אותו דהא אונן פסול להקריב והבן וב"ה הוא דבר נכון:

פה) ויעקד את יצחק בנו וכו' וישלח אברהם את ידו לשחוט את בכו, ונ"ל עפי"ד הגה"ק מרומינוב ז"ל, דלכן כ' וישלח את ידו כי בכל מצוה היו אבריו רצים לעשות המצוה כרצון השי"ת, אבל בענין העקידה לא הי' רצים ידיו, כי באמת הי' רצון הקב"ה שלא ישחוט, לכן וישלח ידו היינו בעל כרחו עכדה"ק, וזש"א ויעקד את יצחק בנו לכן עקד אותו והי' מתיירא שמא יעכב, יען כי ראה וישלח ידו שהי' מוכרח לשלח ידו בע"כ ולא הי' האברים רצון כמו למצוה אחרת, והבן:

פו) מדרש פליאה כיון ששמע יצחק קול שאמר אל תשלח ידך אל הנער מיד ידע שיש תחית המתים, יכ"ל עפי"ד הפלח הרימון כ' ס' שהי' מקטריגים שיהי' יצחק נשחט שיבוטל ח"ו כלל ישראל שלא יחטאו בעגל ע"ש, ולכן לא נשחט דלא חטאו דעשו להורות תשובה כדחז"ל, והקדמונים כ' דלכן מועיל תשובה ול"א כיון דנדחה נדחה למד"א בעח"נ דגבי אדם שהוא בעל חי גמור שיעמוד בתחיית המתים לכ"ע בע"ח אינם נדחים, ולפי"ז מובן המדרש דכיון ששמע שאמר הקב"ה אל תשלח ידך וכו' שפיר ידע שיש תחה"מ:

פז) עוי"ל לפי הנ"ל דלא חטאו בעגל דמועיל תשובה והטעם כ' בער"נ דבתשובה המחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. ולא מחשבה של העבירה והשל"ה ז"ל כ' ראי' לתחה"מ מדאחז"ל קידושין [ל"ט ע"ב] שאמר לו אביו להביא גוזלות ומת היכן אריכות ימיו אלא ליום שכולו ארוך לזמן תחה"מ ע"ש ובש"ס שם פריך דלמא הי' מהרהר בעבירה ומשני דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה [עין בלקט יוסף לת' קו' הש"ס דלמא הי' מהרהר בע"ז עפי"ד הרא"ש] ולפי"ז מובן המדרש דכיון שלא נשחט נשמע דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה א"כ נשמע שיש תה"מ ודוק:

פח) ויאמר אל תשלח ידך אל הנער בילקוט אמרו מלה"ש לפני הקב"ה אברהם ישחוט את בנו מי יאמר לפניך על הים זה אלי ואנוהו מיד אמר הקב"ה אל תשלח ידך אל הנער ונ"ל דאחז"ל שכל אחד הי' מראה באצבעו זה אלי שראו השכינה, ובמעשה רקח פ' בשלח דה"ט' דצדיקים גדולים ממלה"ש שאין רואין השכינה הקדושה כמבואר במדרש ע"ש והנה מבואר בסה"ק דה"ט דגדולים צדיקים ממלה"ש כיון דיש מצות אשר יש בהם הנאת הגוף ואפ"ה הצדיקים עושים למען עשות רצון קונם ולא להנאת גופם. אבל מלה"ש דאין להם גוף אין חידוש אם עושים בשביל רצין קונם והראשון הי' אאע"ה שעמד בנסיון בעת שאמר לי הקב"ה אל תשלח ידך אל הנער, ולא עשה בשביל הנאתו שיחי' בנו רק למען עשות רצון קוכו [וזה הי' כסיון גדול מכסיון העקידה לכן כאמר

לו עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה] לכן ירושה הוא לכי מאבינו לעשות רצון השי"ת אפילו במצוה שיש הכאת הגוף לא למען הנאת הגוף, ועי' מזה בדברי אמת מהחוזה מלובלין ז"ל בשם הגה"ק הרר"ש ז"ל ובפנים יפות ובחות יאיר ז"ל ע"ש, ולפי"ז מובן הילקוט דאמלה"ש אם אברהם ישחוט בנו א"כ לא יעמוד בנסיון לעשות מצוה שיש הנאת הגוף לא למען הנאתו ולא ירש לנו עבודה תמה כזו, ולא יהי' צ"ג ממלה"ש, ולא יראו פה"ש ומי יאמר זה אלי ואנוהו לכן מיד אמר הקב"ה אל תשלח וכו' א"כ יהי' צדיקים גדולים ממלה"ש, ושפיר יאמרו זה אלי שיראו שכינה. והבן: פט) ויקרא אברהם וכו' ד' יראה ובמדרש אברהם קרא אותו יראה ושם קרא אותו שלם לכן קרא הקב"ה ירושלם כמו שקראו שניהם יר"ו של"ם וברש"י יר"ו בגימטריא יראה ע"ש, והנה ביפ"ת הקשה למה הקדים שם של אברהם לשם של שם ותירץ דאברהם כהן הי' וכהן קודם לכל דבר שבקדושה ע"ש, ולפי"ז י"ל בדרך צחות המדרש פ' לך ומלכי צדק וכו' והוא כהן לאל עליון ובמדרש צדק נקראת ירושלם, דהא אחז"ל נדרים [ל"ב ט"ב] והוא כהן שניטלה הכהונה משם וניתנה לאברהם ע"ש, וזש"א המדרש והוא כהן א"כ אברהם הוא כהן, לכן צדק נקראת ירושלם, היינו בצדק נקראת ירושלם להקדים שם אברהם לשם של שם:

צ) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ד' יראה אשר יאמר היום בהר ד' יראה, במדרש מלמד שהראה לו הקב"ה לאברהם את ביהמ"ק חרב ובנוי וחרב ובנוי וכו' אשר יאמר היום בהר ד' הרי חרב שנאמר על הר ציון ששמם, ד' יראה בנוי ומשוכלל לעתיד לבא ותיבת היום כמיותר, ונ"ל עפיד"ק של הקדושת לוי ז"ל פ' בשלח עה"פ ויושע ד' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים, הכוונה יען כי כל הנברא בעולם הוא בשביל ישראל ואם ח"ו בני ישראל בעת צרה כל היום ביגון ואנחה בגלות המר הזה היום בעצמו מלמד זכות ומליץ יושר לפני השי"ת בעד כלל ישראל כי תכלית בריאתם של הימים לא הי' אלא בשביל ישראל, וזש"א ויושע ד' ביום ההוא ע"י היום שהי' מלמד זכות ע"ש, וזש"א אשר יאמר היום בהר ד' כשיהי' ביהמ"ק חרב. יאמר היום. להמליץ טוב בעד כלל ישראל, ד' יראה שיהי' ביהמ"ק בנוי ומשוכלל במהרה כי"ר:

צא) וישב אברהם אל נעריו במדרש ויצחק היכן הי' שלחו ללמוד תורה בבית מדרשו של שם, וביפ"ת הקשה למה לא למד בביתו אצל אברהם אביו שג"כ זקן ויושב בישיבה הי', ונ"ל דאחז"ל אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש לא מצא יתלה בביטול תורה, והקשו הקדמונים ז"ל וכי ביטול תורה הוא דבר קטן. והביא. התולדות פ' בשלח בשם הגאה"ק מוהר"ם מבראד ז"ל כי אין דומה ביטול תורה של איש פשוט לשל

איש צדיק דתורתו של צדיק נחשב מאוד בשמים וזש"א פשפש ולא מצא שום עבירה א"כ הוא צדיק גמור, יתלה בביטול תורה שבא עליו עונש על שביטל תורה כזו אשר חשוב מאוד בשמים ודפח"ח, והנה מובן אם הבחור לומד בביתו אצל אבותיו יש לו קצת ביטול תורה מחמת טרדות שיכות, ולכן לאחר שראה אאע"ה גודל ערכו של בנו שהי' מוכן למסור נפשו לד', ותורה של אדם גדול כזה נחשב מאוד בשמים, לכן שלחו לישיבה שלא יבטל כלל מלימודו:

פרשת חיי שרה

א) ויהיו חיי שרה וכו' ותמת שרה בקרית ארבע ובמדרש קרית ארבע שנקברו בה ד' צדיקים אדם הראשון אברהם יצחק ויעקב, ונ"ל ההמשך דהכה המפורשים הקשו למה לא חיתה שרה קע"ה כשנות אברהם, ותירצו למד"א דבן מ"ח שנים הכיר אברהם את בוראו א"כ המ"ח שנים אינם נחשבים בכלל ימי חיו ולא כשאר לו ג"כ אלא קכ"ז שנים והנה מבואר באהל יעקב הטעם דלא הכיר אאע"ה את בוראו עד מ"ח שנים יען כי הי' הראשון להדריך את העולם לתשובה ותוכחת איש כזה שגם בנעוריו לא הכיר את בוראו מוצלחת יותר לפעול אצל הסרים מד' לעשות תשובה כי יאמר להם כמוכם כמוני עשיתי כמעשיכם וראיתי כי הכל הבל ודבריו יצליחו להדריך את בני אדם לעשות תשובה ע"ש דברי נועם, והנה באוהב ישראל ז"ל כ' דלכן שינתה הארץ שהשי"ת אמר לה שתהי העץ כפרי והארץ שינתה שיהי' העץ עושה פרי שכוונתה היתה לטובה בראותה שיחטא האדם ויעשה פגם גדול ולא יועיל לו תשובה, לכן שינתה רצון הקב"ה שיהי' להאדם אשר יחטא אמתלא טובה כי יסודו מעפר והעפר כבר שינתה רצון השי"ת ויועיל תשובה ע"ש דה"ק, והנה מבואר בתפארת יהונתן ז"ל דלכן ידעה הארץ שיחטא האדם, דאחז"ל למה נקראת שמה ארץ שרצתה להתרחב ואמר לה הקב"ה די דהארץ חשבה מתחלה שלא יחטא האדם א"כ לא ימות וגם תלד אשה בכל יום כמו שיהי' לעתיד לבא ע"כ רצתה להתרחב שלא תקטן הארץ ליושביה. אבל הקב"ה שידע שיחטא האדם וימות ולא תלד אשה בכל יום ע"כ אמר לה די ע"ש, וכבר כתבו הקדמונים ז"ל דדברי המדרש הנ"ל שנקראת ארץ שרצתה להתרחב כאמרים למד"א דהעולם מאמציעתה נברא ע"כ היתה יכולה להתפשט, אבל למד"א מהצדדים נברא העולם א"כ לא היתה יכולה להתפשט שהרי היתה לה גבול להתחיל מהצדדים, והנה איתא בשל"ה ה"ק ז"ל בפרשתן בשם הזוה"ק דלכן נקבר אדם הראשון במערת המכפלה ששם פתח גן עדן ומערת המכפלה היתה קולטתו להקבר שמה, יען שאדה"ר נברא מעפר ממקום המזבח שהיא אמציעתה

של עולם והעולם מאמציעתה נברא ומשם משיתותו של עולם כמחז"ל אבן שתיה שממנו הושתת העולם, א"כ גם מערת המכפלה הושתתה ממקום שנברא אדם הראשון ע"כ קולטתו להקבר שמה ע"ש דה"ק באריכות גדול, ולפי"ז מובן ההמשך ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים ולא יותר דגם אאע"ה לא חי יותר דבן מ"ח שנים הכיר את בוראו, למען יחזיר העולם לתשובה דמועיל תשובה דהארץ שינתה דידעה דיחטא האדם ע"י שרצתה להתרחב ואמר לה הקב"ה די ואתיא כמד"א דהעולם מאמציעתה נברא, ולראי' דהעולם מאמציעתה נברא אמרה התוה"ק ותמת שרה בקרית ארבע ובמדרש שנקברו בה ד' צדיקים אדם הראשון וכו', והמערה היתה קולטתו יען שנברא ממקום המזבח שממנה הושתתה העולם דהעולם מאמציעתה נברא ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

ב) ויהיו חיי שרה וכו' ותמת שרה וכו' גר ותושב אנכי עמכם וברש"י אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנו מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן הארץ הזאת, ונ"ל ההמשך דהשל"ה ז"ל הקשה וכי דינא הכא שאם אחד נתן מתנה ליטלה ממנו הלא כבר נתן השי"ת לאוה"ע את א"י, וכ' לתרץ כיון דבה"א נברא העולם וה"א לשון הלילא דלית בי' ממשא כמבואר במדרש והוה כדבר שאין בו ממש לכן יכול הקב"ה לחזור מהם וליתן לנו א"י, והנה מבואר בנזה"ק פ"א ס"ג מדברי הזוה"ק הא דנברא העולם בה"א היינו בזכות אברהם ע"י הה"א שנתוסף לו שיהי' נקרא אברהם ולא אברם ע"ש, א"כ למד"א דבשביל משה נברא העולם יש לומר דלא נברא העולם בה"א אלא בבית דהוא לשון ברכה כדאיתא במדרש בראשית, ומד"א דבשביל משה נברא העולם ה"ט דכ' בראשית ברא ולא כ' בראשונה לומר דבשבילו נברא שנקרא ראשית כמבואר במדרש, ומד"א דבשביל אברהם נברא העולם י"ל הא דכ' בראשית ולא בראשונה לרמז דסופי תיבות של בראשית ברא אלקים המה אותיות אמת דהוא חותמו של הקב"ה, והנה איתא במדרש בראשית וכו' אריב"ל מנצפ"ך המה הלכה לממ"ם וכ' בתפארת יהונתן ז"ל לפרש עפי"ד המדרש הנ"ל בראשית ברא אלקים סו"ת אמת חותמו של הקב"ה, וה"ט דאמת הוא חותמו דהקב"ה הוא הי' הוה ויהי' היינו בראש ובאמצע ולעולם כ"כ אות א' הוא בתחלה ומ' באמצע ות' באחרונה, ולכאורה הלא המ' אינה באמצע בין הכ"ב אתוון אמנם הדבר נכון דהא יש אותיות מנצפ"ך שהמה הללממ"ס ויש כ"ז אתוון א"כ המ' הוא באמצע וזש"א המדרש מדכ' בראשית ברא אלקים ולא נ' בראשונה דאתא לרמז דסו"ת הוא אמת חותמו של הקב"ה מזה נשמע דמנצפ"ך המה הללממ"ס עכדפח"ח והנה נודע דלכן מקבלין גרים דיש להם ג"כ אחיזה בתורה באותיות מנצפ"ך [עי' בנחלת

יעקב מזה], והנה הקשו הא דכ' ויהיו חיי שרה מאה שנים וכו' הלא אחז"ל מי שאין לו בנים לא נקרא חי א"כ לא הי' לה רק ל"ז שנים מזמן שנולד יצחק, וכ' בתפארת יהונתן לתרץ דכיון דשרה גיירה הנשים דהוה כאלו ילדם דכ' ואת הנפש אשר עשו בחרן לכן חיתה שפיר קכ"ז שנים ע"ש ולפי"ז מובן ההמשך ויהיו חיי שרה מאה שנה וכו' א"כ נשמע מזה שגיירה את הנשים דמקבלין גרים דיש להם אחיזה באותיות מנצפ"ך שהמה הללמ"ס, א"כ י"ל דלכן כ' בראשית ולא בראשונה לרמז דסו"ת אמת שהוא חותמו של הקב"ה דמנצפ"ך המה הללמ"ס כנ"ל א"כ י"ל דבשביל אברהם נברא ולא בשביל משה ולכן כתיב בראשית ולא כ' בראשונה לרמז דסו"ת אמת דמנצפ"ך המה הללמ"ס, א"כ נברא העולם בה"א של אברהם דבשבילו נברא עולם ויכול הקב"ה לחזור מנתינת א"י לאוה"ע, וזהו שאמר ואם לאו הריני תושב שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת, והבן וב"ה הוא דבר נכון:

ג) ולפי הנ"ל י"ל המשך הפ' פ' אמור בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות ובתו"כ בישראל לרבות את הגרים דלפי המבואר לעיל דלכן מקבלין גרים דיש להם אחיזה במנצפ"ך שהמה הללמ"ס מדכ' בראשית וכו' דסו"ת הוא אמת ולא כ' בראשי' לרמז דבשביל משה נברא העול' דהעולם נברא בשביל אברהם כנ"ל והנה כתבו הקדמונים ז"ל דזה אי העולם נברא בשביל אברהם או בשביל משה תלי' בפלוגתת ר"ק ואביי בסנהדרין [צ"ז ע"א] דר"ק סובר דשית אלפי שנין הוה עלמא וחד חרוב ואביי ס"ל דשית וכו' ותרי חרב דר"ק דס"ל דחד חרב ס"ל דמשה תרומתו של עול' לכן הי' חי ק"ך שנים כפי מדה בינונית שהוא אחד מחמישים דשית אלפי שנין הוה עלמא ומאלף השביעי לא בטלה תרומה דשביעית פטורה מתרומה ואביי דס"ל דתרי חרב א"כ חד לא נחשב דשביעית פטורה מתרומה מ"מ נשאר עוד שבעה אלפים דהוה עלמא א"כ עכצ"ל דאברהם הי' תרומתו של עולם לפי מספר עין יפה אחד מארבעים לכן הי' חי קע"ה שנים והנה קיימ"ל דאין תורמין אלא מן היפה א"כ אי נימא דאברהם הי' התרומה כשמע דהוא הי' מבחר היצירים ובשבילו נברא העולם אבל אי נימא דמשה הי' תרומתו של עולם הי' הוא מבחר היצירים ובשבילו נברא העולם, והנה כבר דברו המפורשים אם האלף שהוא חרוב נכנס למספר ליקח מהם תרומה או לא וזקיני הגאון ז"ל בעיר דוד הביא ראי' דגם האלף שהיא חרב נכנס למספר הששה אלפים דהוה עלמא ונחשב העלמא לשבעה אלפים מדכ' בסוכות תשבו שבעת ימים ומבואר בהקדמונים ז"ל הטעם לרמז דשבעה אלפים הוה עלמא וכמו שסוכה הוא דירת ארעי כ"כ כל השבעה אלפים הוא כדירת ארעי ע"ש א"כ מדאמרה תורה בסוכות תשבו שבעת ימים משמע דמחשבין

עלמא לשבעה אלפים ע"ש דפח"ח ולפי"ז מובן ההמשך בסוכות תשבו שבעת ימים ונשמע דמחשבין החד חרוב וז' אלפים הוה עלמא א"כ עכצ"ל דאאע"ה הי' תרומתו של עולם ולא משה רבינו א"כ הא דכ' בראשית ברא אלקים עכצ"ל לרמז דסו"ת הוא אמת חותמו של הקב"ה דמנצפ"ך המה הללמת"ס א"כ מקבלין גרים לכן אתא קרא בישראל לרבות הגרים דחייבים בסוכה דהא איכא גרים דמקבלין אותם לגיירם והבן וב"ה הוא דבר נחמד:

ד) ויהיו חיי שרה וכו' ותמת שרה בקרית ארבע ובילקוט וז"ל בקרית ארבע בשביל שאמרה האמכ"ם אל"ד ואכ"י זקבת"י לכן ותמת שרה בקרית ארבע בקריאת ארבע תיבות אלו עכ"ל הובא בשתי ידות וכ"ל דהיפה תואר הקשה למה לחטא יחשב לשרה במה שאמרה האמנם אלד ואני זקנתי הא אין דרכו של השי"ת לשנות הטבע וכ' בשתי ידות לגאון קדמון ז"ל לתרץ לפי המבואר בתוס' ר"ה [יא ע"א] ששרה פרסה כדה בפסח קודם סעודת המלאכים באקראי ופסקה ולמועד הבא בסוכות חזרה להיות לה וסת קבוע ואז אמרה האמנם אלד וכו' לכן לחטא יחשב לה שכבר ראתה שנשתנה אצלה חוקי הטבע הי' לה להאמין שתלד ע"ש וכ"ז נכון לאפרים מקשאה שאמר בשם ר"מ במס' ב"מ [פ"ז ע"א] דכ' ויקח חמאה וכו' ואולי לחם לא הביא שפירסה נדה ואאע"ה הי' אוכל חולין בטהרה אבל לרבנן דס"ל דהביא ג"כ לחם והא דלא כתיב דמה שלא אמר הביא מה שאמר לא כש"כ ע"ש ובמדרש א"כ לא כשמע כלל שפירסה שרה נדה והנה בכזה"ק הקשה על אפרים הנ"ל דאיך אפשר לומר דלכן לא הביא לחם דפירסה נדה הלא אפילו אם אברהם הי' אוכל חולין בטהרה לא הי' לו להחמיר על האורחים וכ' לתרץ דהאורחים הי' מלאכים לכן החמיר עליהם לאכול חולין בטהרה ע"ש והנה מבואר בזרע ברך דלכן התגוררו המלאכים אצל אברהם יצחק ויעקב כיון דבשבילם נברא העולם שמים והארץ וכל צבאם ע"כ המה נכנעים לפניהם ולבוא אליהם, והנה איתא בירושלמי ברכות עה"פ כימי השמים על הארץ מהלך ת"ק שנים כשני האבות וכ' ביפ"ת דס"ל כמד"א בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו א"כ כיון שחי קע"ה ושני שנים לא נחשבים אלא כשנכנס לשנת הג' שהכיר את בוראו נמצא דהי' חי קע"ג שנים ויצחק חי ק"פ ויעקב קמ"ז שני' ס"ה ת"ק שנה לדעת דבשבילם נברא העולם ע"ש והנה היריעות שלמה הק' מדוע חיתה שרה רק קכ"ז שנים ולא קע"ה שנים כאברהם דהא הי' טפל לשרה בנבואה אמנם י"ל לפימש"כ דזה דהי' אברהם טפל לשרה אתיא כמ"ד בן מ"ח שנים הכיר את בוראו אבל לפי מדקיימ"ל דבן ג' הכיר את בוראו הי' אברהם גדול משרה לכן שפיר לא חיתה שרה נשבות. אברהם ולפי"ז א"ש דברי הילקוט הנ"ל ויהיו חיי שרה מאה שנה כו' ולא חיתה

כמספר שנות אברהם ועכצ"ל כנ"ל א"כ י"ל דבשביל האבות נברא העולם א"כ שפיר י"ל דמלאכים היו אצל אברהם ולכן לא הביא לחם שפירסה נדה והמלאכים הי' אוכלין חולין בטהרה א"כ כיון שראתה שפירסה כדה הי' לה להאמין שתלד ולא לומר האמנ"ם אל"ד ואנ"י זקנת"י. לכן ותמת שרה בקרית ארבע בשביל שאמרה ארבע תיבות אלו. ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

ה) ויהיו חיי שרה וכו' ותמת שרה בקרית ארבע ובמדרש שנקברו שם ד' צדיקים אדם הראשון אברהם יצחק ויעקב. וכ"ל עפי"ד היריעות שלמה לפ' דהרש"י שני חיי שרה כולן שוין לטובה. דהנה משי"ה לא חיתה שרה קע"ה שנים כשנות אברהם דכן מ"ח שנים הכיר אברהם את בוראו. וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי א"כ כחסר משנותיו מ"ח שנים ולא תו ג"כ רק קכ"ז שנים כשנות שרה. והא תינח אי שרה היתה צדיקית מיום הולדה. אבל אי נימא דגם שרה לא היכירה את בוראה מיד א"כ שוב יקשה מדוע לא היתה שנותיהם שוות. וזש"א ויהיו חיי שרה שחיתה קכ"ז שנים מזה נשמע שכולן הי' שוין לטובה ודפח"ח והנה כבר מבואר בקדמונים ז"ל דאם הי' חטא יעקב באיסור ב' אחיות לא הי' נקבר אצל אבותיו. והטעם דלא חטא כ' הקדמונים דגיירם וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולא היו ב' אחיות. ולפי"ז מובן ההמשך ויהיו חיי שרה וכו' שחיתה קכ"ז שנים ולא יותר דגם אברהם לא חי יותר דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי כנ"ל. א"כ לא חטא יעקב באיסור ב' אחיות. וזהו ותמת שרה בקרית ארבע ובמדרש שנקברו שם ד' צדיקים אדה"ר ואברהם יצחק ויעקב דכיון דלא חטא שפיר כקבר אצל אבותיו. ו) ויהיו חיי שרה וכו' ותמת שרה בקרית ארבע ואחז"ל ובמדרש הובא ברש"י ז"ל על שם ארבע זוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה. וכ"ל עפי"ד הפר"ד דלכן לא נקברה רחל במערה דיעקב נשא אותה באחרונה אחר לאה והו' באיסור ב' אחיות. והכה המפורשים כ' עפי"ד הרמב"ן ז"ל פ' אחרי דאיסור ב' אחיות כ' בתורה לא תקח לצרור שתקנא באחותה ויהי' צרות זו לזו. אבל ברחל שמסרה בעצמה הסימנים ללאה לא שייך גבי' ס"ג לצרור כי לא תקנא באחותה לכן לא הי' כלל איסור ב' אחיות עכ"ד. וראי' לזה מהא דאמרה רחל לאחר דכ' ותקנא רחל באחותה הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי. הכוונה דכיון שראתה שיש לה קנאה א"כ יהי' איסור ב' אחיות שהוא במיתה שוב ראיתי שכ"כ הגאון הרד' יונתן ז"ל. א"כ לפי"ז מאחר שהי' לה באמת בנים סר הקנאה לא הי' איסור ב' אחיות כלל. אבל לפימש"א חז"ל דלכן אמרה הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי דמי שאין לו בנים חשוב כמת. א"כ שפיר י"ל דהי' איסור ב' אחיות דלא אמרינן כנ"ל דהאיסור היא שלא תקנא זל"ז. והנה בבעלי התוס' כי וז"ל ויהיו חיי שרה

כי תשעים שנה היתה בלא בנים ומי שאין לו בנים חשוב כמת וחשוב מתשעים שנה עד סוף ימי' שהיו קל"ז יעלו ל"ז כמנין ויהיו עכ"ל. ולפי"ז מובן המדרש והוי חיי שרה דמזה כשמע דמי שאין לו בנים חשוב כמת כדברי בעלי התוס' הנ"ל. א"כ י"ל הא דאמרה רחל ואם אין מתה אנכי דמי שאין לו בנים חשוב כמת ולא כפי' הג' הר"ר יונתן הנ"ל. א"כ שפיר י"ל דנשואי רחל הי' באיסור ב' אחיות. וזהו ותמת שרה בקרית ארבע שנקברו בה ד' זוגות אדם וכו' ויעקב ולאה. ולא רחל דנשא אותה באיסור ע"כ לא נקברה במערה והבן ונכון בס"ד:

ז) עי"ל עפי"ד הבע"ת הנ"ל דאף שחיתה שרה קנ"ז שנים לא נחשב רק ל"ז שנים דעד תשעים שנה שלא הי' לה בן נחשבת כמת. וכ' המפורשים אע"ג שהיתה צדיקת לא זכתה לבן עד צ' שנים דשכר מצוה בה"ע ליכא. והטעם מבואר בצ"פ משום דהאדם הוא בדמיון פיעל להקב"ה ואין שכירות משתלמת אלא בסוף היינו לאחר מיתה. ומבואר בפר"ד למד"א שכירות אין משתלמת אלא בסוף הי' נשואי רחל באיסור דלא נתקדשה בשכר עבודה דאין משתלמות אלא בסוף ונשואי לאה הי' בהיתר. ולפי' הנ"ל דלכן לא נקברו רחל במערת המכפלה דנשואי שלה הי' באיסר ב' אחיות. א"ש המדרש ויהיו חיי שרה וכו' דחיי שרה לא הי'. אלא כמנין ויהיו ל"ז שנים דשכר מצוה בה"ע ליכא. דשכירות אין משתלמת אלא בסוף וזהו ותמת שרה בקרית ארבע על שם שנקברו שם אדם וכו' ויעקב ולאה ולא רחל דנשואי שלה הי' באיסר. והבן: ח) ויהיו וכו' במדרש ר"ע הי' יושב ודורש והציבור מתנמנם ביקש לעוררן אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות אלא תבא אסתר שהיא כת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שכה ותמלוך על קנ"ז מדינות. וכ"ל דהמפו' הקשו דהי' לה למלוך על קע"ה מדינותבזכות אברהם שחי קע"ה שנים. ונ"ל עפידחז"ל תמו זכות אבות וראיתי בשם מרן מלובלין ז"ל לפ' דזכות אבות הוא עוד בשלימות ונשאר זכותם לגאול אותנו עכדה"ק. א"כ שפיר לא עמדה לאסתר זכות אאע"ה דזכותו נשאר לגאול אותנו. ואיתא במדרש הובא בשובע שמחות דנכון לדרוש בענינו הגאולה שלא יתייאשו בנ"י ח"ן ע"י אורך הזמן. וזש"א שהי' ר"ע דורש שלא להתייאש מהגאולה. ועוררן עי"ז שמלכה אסתר על קכ"ז מדינות ולא על קע"ה בזכות אברהם יען דזכותו נשאר לגאול אותנו אכי"ר:

ט) עי"ל עפימש"כ המפו' דלא עמדה לה זכות אברהם למלוך על קע"ה מדינות דזכות שרה הי' גדולה מזכותו של אברהם. אמנם לפימש"כ בע"מ מאמר עוהכ"פ סי' ט"ו דהאבות הי' תלוים בזרועותיו של אדה"ר ובזרועתיו לא חטא כי לא נגע בידיו בהעה"ד לא כן האמהות עזרו לרעה שהי' בפתקה של חוה שחטאה בהידים דכ' בה ותקח ותתן ע"ש.

א"כ הי' אברהם גדול משרה שאברהם לא חטא בעה"ד. אמנם לפימש"כ שם שחטאו האבות שהי' כמתנמנם בשב וא"ת ולא מיחו באדה"ר שלא לאכול ולכן הפיל אותו כמרד לכבשן האש ע"ש. א"כ חטא אאע"ה ג"כ בעה"ד. ולפי"ז מובן המדרש ר"ע הי' יושב ודורש והדרשה הי' על זה שהציבור מתנמנם שהמה בשב וא"ת מלמחות לעוברי עבירה בחשבם שאין זה חטא דהא המה בשוא"ת. ע"כ עוררן בזה שמלכה אסתר על קכ"ז מדינות ולא קע"ה מדינות כשנות אברהם יען דזכותה של שרה גדולה משל אברהם דגם הוא חטא בעה"ד שהי' כמתנמנם בשוא"ת דגם זה לעון יחשב ובזה עוררן:

י) עי"ל עפימש"כ המפו' דלכן לא מלכה אסתר על קע"ה מדינות כשנות אברהם דבן מ"ח שנים הכיר את בוראו ע"כ המ"ח שנים אינם נחשבים וכשאר לו ג"כ רק קכ"ז שנים עכ"ד, ווש"א שהי' ר"ע יושב ודורש לעורר העם לתשובה והציבור מתכמנם בחשבם לאחר שעזבו ימי נעוריהם א"א עוד לעשות תשובה. ע"כ עוררן בזה דמלכה אסתר על קכ"ז מדינות ולא קע"ה מדינות בזכות אברהם יען דבן מ"ח שנים הכיר את בוראו כנ"ל. א"כ חזינן דאאע"ה אע"ג שעד ת"ת שנים לא הכיר את בוראו נתעלה למעלה לאחר שהכיר את בוראו ובזה עוררן לתשובה:

יא) עי"ל דאיתא בתגיגה [י"ד ע"א] דא"ל ראב"ע לר"ע מה לך עקיבא אצל אגדה כלך לך אצל נגעים ואהלות. דאיתא במס' סופרים פט"ז הדא אגדתא כל מי שלומד אינו מקבל שכר ופריך לה והא כתיב פנים בפנים דבר ד' עמכם פנים תרי בפנים תרי הרי ד' פנים למקרא למשנה לתלמוד ולאגדה א"כ מקבלין שכר על אגדה וכ' בעיר דוד. דפליגי בזה אי אמרינן הא דכ' לא יראני אדם וחי קאי על הצדיקים א"כ אא"ל ל פכים בפנים כפשוטה. ועכצ"ל דד' פנים למקרא וכו' ולאגדה ומקבלין שכר על אגדה. אבל אי נימא דפנים וכו' קאי על המלאכים אבל צדיקים דגדולים ממלאכים יכולים לראות פני השכינה. א"כ י"ל פנים בפנים כפשוטה דצדיקים רואין פני השכיכה ולא כשמע שיש ד' פכים לתורה וכו' ולאגדה ע"כ אמרינן דאין מקבלין שכר על אגדה. ור"ע סובר דמלאכים גדולים מצדיקים לכן סובר דמקבלין שכר על אגדה ע"כ דרש באגדתא. אבל ראב"ע ס"ל דצדיקים גדולים ממלאכים ע"כ סובר דאין מקבלין שכר על אגדה לכן אמר לר"ע מה לך אצל אגדה כלך אצל נגעים ואהלות עכדפח"ח. וכבר כ' הקדמונים ז"ל אי מלאכים גדולים מצדיקים או צדיקים גדולים תלי' אי מצווה ועושה גדול ממי שאינו מצווה ועושה. דאי אמרינן דאינו מצווה ועושה גדול ממצווה ועושה א"כ המלאכים גדולים דהמה כאינם מצווים ועושין. אבל אי נימא דמצווה ועושה גדול אז צדיקים גדולים ממלאכים דאדם הוא מצוה ועושה. והכה בצפנת פענח ערך זכות הקשה אמאי לא מלכה אסתר על קע"ה מדינות כשנות

אברהם בזכותו. ותירץ דנשים המה כאינם מצווים ועושין דפטורים מהרבה מצות ואפ"ה המה עושין. לכן רק זכות שרה עמדה לה דגדול מי שאינו מצווה ועושה ממי שהוא מצווה ועושה ואאע"ה הי' מצווה ועושה ע"ש. ולפי"ז מובן המדרש ר"ע הי' יושב ודורש והציבור מתנמנם ולא רצו לשמוע דהא אין מקבלין שכר על אגדה ביקש לעוררן אמר מה ראתה אסתר למלוך על קכ"ז מדינות אלא שתבא ב"ב של שרה שחיתה קכ"ז שנים א"כ יקשה אמאי לא עמדה לה זכות אברהם למלוך על קע"ה מדינות ועכצ"ל דזכותה גדול מזכות אברהם דאינה מצווה ועושה גדול ממצווה ועושה. א"כ המלאכים גדולים מצדיקים א"כ הא דכ"ר לא יראני אדם וחי קאי גם על הצדיקים. ועכצ"ל הא דכ' פנים אל פכים וכו' פנים למקרא למשנה ותלמוד ולאגדה. א"כ מקבלין שכר על אגדה. ועי"ז עוררן לשמוע דברי אגדה. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

יב) עי"ל עפי"ד הכתנת פסים דה"ט דאין לישן ביום דאחז"ל דבנ"י נדונים ביום ולא בלילה ועל מחשבה רעה ליכא עונש דאין המלאכים יודעים המחשבה רק הקב"ה בלבדו ואין עד נעשה דיין אבל אם ישן ביום הרי בעת השינה האדם מתוודה על חטאיו יהי' עונש על המחשבה ג"כ דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי עכ"ד. והנה בכ"פ הנ"ל הקשה אמאי לא מלכה אסתר בזכות אברהם על קע"ה מדינות. ותי' שם דהי' לאאע"ה חטא במה שאמר במה אדע ע"כ הגן רק זכות שרה שלא הי' לה שום חטא ע"ש. והנה לכאורה הא הי' לשרה ג"כ חטא במה שצחקה. אמנם הד"כ דכבר כ' המפורשים דלא חטאה בזה דצחקה רק במחשבה כמש"כ ותצחק שרה בקרבה ועל מחשבה לבד ליכא עונש. ולפי"ז מובן המדרש דהציבור הי' מתנמנם ביום ועורר אותם ע"י שאמר מה ראתה אסתר וכו' תבוא ב"ב של שרה ולא עמדה לה זכות אברהם דחטא ושרה לא חטאה דעל מחשבה רעה ליכא עונש. א"כ אין לישן ביום דאם לא ישן לא יהי' נענש על המחשבה לא כן אם ישן יהי' נענש על המחשבה דהודאת בע"ד כמאה עדים דמי. והבן:

יג) עי"ל עפי"ד הפרדס דוד דלכן הי' הציבור מתנמנם שאמרו שכבר שמעו דברים אלו ולא יפה עשו דהא אמחז"ל ברכות [ס"ג ע"ב] כ' הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם וכי באותו יום נתנה תורה לישראל אלא ללמדך שתהי' חביבה תורה על לומדי' בכל יום כיום שנתנה מסיני. והנה הקשה שם מנ"ל מקרא הנ"ל שתהי' חביבה תורה וכו' דלמא משו"ה כ' היום הזה דעד היום הי' קבלת התורה באונס ובערבות מואב קבלו ברצון ע"ש. אמנם לפי"ד הקדמונים דאי נימא דשכר מצוה בה"ע איכא לא הי' קבלת התורה באונס דהוה כתלוי' וזבין דהוה זבינא. שפיר כשמע מהיום הזה שתהי' חביבה תורה וכו' ומתורץ קו' הפר"ד וכבר כ' המפו' דאי אמרינן דגדול שאינה מצווה ועושה ממי

שמצווה ועושה א"כ אמרינן דעל מצות שהוא מצווה ועושה מגיע לו שכר בעוה"ז ועל מצות שאינו מצווה ועושה דהשכר גדול כשאר לעוה"ב. והנה מבואר בצפע"כ דלכן לא מלכה אסתר רק על קכ"ז מדינות בזכות שרה ולא מלכה על קע"ה מדינות בזכות אברהם דזכות שרה גדולה מזכות אברהם דשרה היא כאינה מצווה דפטורות ממצעשהז"ג עכ"ד לפי"ז מובן המדרש דהציבור הי' מתנמנם ועוררן עי"ז שתבוא ב"ב של שרה וכו' דגדולה זכותה דאינה מצווה גדול ממצווה. א"כ איכא שכר מצוה ב"ע ולא הי' קבלת התירה באונס ונשמע מהסכת ושמע וכו' דתהי' חביבה תורה על לומדי' בכל יום כיום שנתנה בסיני. וצריכים לשמוע אפילו דבר שכבר שמעו. והבן:

יד) עי"ל עפ"י הנ"ל דלא יפה עשו במה שלא שמעו הדרשה דכ' הסכת ושמע וכו' היום הזה שיהי' התורה חביבה בעינך כיום שנתנה מסיני. והנה הפ"ד הקשה דלמא לכן כ' היום הזה דעד כה הי' קבלת התורה באונס ובערבות מואב קבלהו ברצון. אמנם יש לתרץ לפימש"כ בלקט יוסף ע' קבה"ת דלמד"א א"י מוחזקת לכו תאבותיני גם בערבות מואב הי' השבועה באונס שלא יקחו מהם את א"י ע"ש א"כ שפיר כשמע מהיום הזה שיהי' בכל יום בעינך כיום שכתבה מסיני דהא גם עתה הי' באונס. והנה הקדמונים הקשו למה לא היו בנ"י במצרים רק רד"ו שנים. ותירצו דהגלות התחיל משנולד יצחק והא דכ' בארץ לא להם דגם א"י היא ארץ לא להם דאין מוחזקת לכו מאבותינו. ובלק"י הנ"ל כי דלמד"א דא"י מוחזקת לכי עכצ"ל דנגאלו קודם זמנם בזכות נשים צדקניות כמחז"ל. ובצפנת פענח כ' דה"ט דנגאלו בזכות נשים צדקניות. דגדול מי שאינו מצווה ועושה ממצווה ועושה ונשים כאינם מצווים ועושים דפטורים מהרבה מצוות. ונ' שם דמש"ה לא מלכה אסתר על קע"ה מדינות בזכות אברהם אלא על קכ"ז מדינות בזכות שרה דגדולה זכותה דהיא כאינה מצוות ועושה. ולפי"ז מובן המדרש ר"ע הי' יושב ודורש והציבור מתנמנם שלא רצו לשמוע דכבר שמעו דברים אלו. לכן עוררן בזה שאמר מה ראתה אסתר וכו'. דעמדה לה זכות שרה דגדול אינו מצווה ועושה ממצווה ועושה כנ"ל. א"כ פיר י"ל דנגאלו ממצרים בזכות הצדקניות וא"י מוחזקת לנו. א"כ גם בערבות מואב הי' באונס. ועכצ"ל דקרא דהסכת ושמע ישראל היום הזה. לומר שתהי' חביבה תורה בכל יום כנתנה בסיני. והבן ונכון בס"ד:

טו) ויהיו חיי שרה וכי' ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה ולעיל כ' ויהי אחר הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר וכו' ובתואל ילד את רבקה וברש"י שנתבשר שנולדה רבקה בת זוגו של יצחק. ונ"ל דהתוס' [ב"ב קמ"א ע"א] הקשו למד"א דבת הי' לו לא"א אמאי לא השיאה ליצחק למד"א ב"כ מותר באחותה ע"ש. אמנם לפי"ד המדרש שהבת מתה

ביחד עם שרה לק"מ קו' התוס' דהא כבר מתה. ובלב ארי' כ' לפי"ד המדרש הנ"ל לפרש מדוע הכ"ף שבתיבה ולבכתה זעירא לרמז שמתה הבת יחד עם שרה לכן כ' כ"ף קטנה כאילו לא נכתבה ונשאר מתבת ולבכתה אם נחסר אות כ"ף תיבת ולבתה. שבא לספוד את שרה ובתה ביחד עכ"ד. ולפ"ז מובן הסמיכות ויגד לאברהם לאמר וכו' ובתואל ילד את רבקה שנתבשר לו שנולדה זווגו של בנו ולכאו' הלא הי' יכול להשיא את יצחק לבתו ולז"א ויהי' וכו' ולבכתה בכ"ף זעירא שמתה הבת. לכן הי' בשורה טובה לאחר שמתה בתו לדעת שנולדה רבקה בת זוגו של יצחק. והבן:

טז) ויהיו חיי שרה וכו' ולעיל כ' ופילגשו ושמה ראומה. וכ"ל עפי"ד הזוה"ק תרומה דראומה זו קטורה היא הגר ובפענח רזא כ' לת' הא דלקח אברהם שנית להגר שהיא מצרית [אף לאחר שנימול וקיים כה"ת] משום דלא נאסרו רק בשביל ששעבדו בישראל ואין הקב"ה דן ע"ש סופו. וז' הטו"ז בדברי דוד כ' לת' הא דבן סורר נידון ע"ש סופו. דדין שלמטה חמור משלמעלה והראי' דלמטה דנין מבן י"ג ולמעלה מעשרים. ולפי"ז מובן הסי' ופילגשו וכו' דנשמע דאין הקב"ה דן ע"ש סופו וזהו ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שכה וברש"י בת ק' כבת כ' שאינה בת עונשין וקצרתי: יז) ויהיו חיי שרה וכו' גר ותושב אנכי עמכם וברש"י אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת, ולעיל כ' ופילגשו ושמה ראומה ובזוה"ק תרומה דקאי על אברהם שלקח ראומה זו קטורה לפילגש ע"ש. ונ"ל הסמיכות דבדורש לציון דרוש י"ג הקשה לשיטת הרמב"ם ז"ל דהבועל אשה בלא קידושין פנויה או פילגש עובר בלאו דלא תהי' קדשה א"כ איך לקח אברהם פילגש לאחר שמל וקיים את כל התורה ע"ש. ובשו"ת שם ארי' אהע"ז סי' י"ז כ' לתרץ לפי"ד הרמב"ם פ"ד ממלכים דפילגש מותרת למלך והקב"ה נתן כל ארץ כנען לאברהם כמש"כ לזרעך אתן את כל הארץ הזאת א"כ הי' לו דין מלך ומותר בפילגש ע"ש ולפי"ז מובן הסמיכות ופילגשו ושמה ראומה שלקח אותה אברהם ומותרת לו שהי' מלך על א"י ולכן אמר גר ותושב אנכי וברש"י אם תרצו הריני גר ואם לאו אטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת. והבן: יח) ולפי הנ"ל יל"פ מדרש פליאה וד' ברך את אברהם בכל הדד"כ אנכי ה' אלקיך, דהנה בדורש לציון הקשה איך לקח אברהם פילגש בלא קידושין הא איכא איסור דל"ת קדשה, וכ' לתרץ דלא הי' לו בת א"כ עדיין לא קיים מצות פו"ר לכן הי' מותר בפילגש ע"ש. אמנם יקשה למד"א הא דכ' וה' ברך את אברהם בכל בת הי' לו לאאע"ה ובכל שמה א"כ איך לקח פילגש, אמנם הדבר נכון לשיטת רש"י עה"פ הפילגשים דנשים בכתובה וקידושין ופילגש בקידושין בלא כתובה ע"ש, א"כ שפיר לקח

אברהם פילגש בקידושין דליכא לאו דל"ת קדשה. והנה במלה"ר ע' כתובה כ' דדברי רש"י נכונים דס"ל כמד"א כתובה דאורייתא, אבל למד"א כתובה מדרבנן אא"ל דנשים בכתובה ופילגש בלא כתובה הא מה"ת ליכא כתובה לנשים, ועכצ"ל דנשים בקידושין ופילגש בלא קידושין ע"ש. [ועי' בספרי שו"ת בנין דוד ח"א ס' א' פלפול נחמד בזה] והנה בבעה"ט פ' משפטים עה"פ כמהר הבתולות כ' כמה"ר נוטריקון כמה מהר הבתולות ר' היינו מאתים. א"כ כשמע אי דרשינן נוטריקון דכתובה מדאורייתא, והנה איתא בשבת [ק"ה ע"א] אר"י מנין ללשון נוטריקון מן התורה שנאמר אנכי ה' אלקיך אנכי נוטריקון אנא נפשי כתיבת יהבית, רבנן אמרו אמירה נעימה כתיבה יהיבה ע"ש. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל וה' ברך את אברהם בכל הדד"כ אנכי ה' וכו' דהא אמרו חז"ל הא דכ' וה' ברך את אברהם בכל שהי' לו בת א"כ אא"ל כתירוץ הדול"צ דהי' מותר בפילגש שלא הי' לו בת הא הי' לו בת, ועכצ"ל דפילגש בקידושין בלא כתובה דכתובה דאורייתא וע"י קידושין ליכא הלאו דל"ת קדשה, והא דכתובה דאורייתא משום דדרשינן נוטריקון כנ"ל, והא דדרשינן נוטריקון כשמע מקרא אנכי ה' וכו' כנ"ל, וזש"א הדד"כ אנכי ה' אלקיך והבן וב"ה הוא דבר נכון:

יט) עוי"ל הסמיכות הנ"ל עפי"ד הנ"ל דיש לתרץ קו' הדול"צ א) דס"ל דכתובה דאורייתא ופילגש בקידושין בלא כתובה, ב) דהי' לו דין מלך דמותר בפילגש והכה לכאורה הי' ראי' דכתובה דאורייתא מש"ס כתובות [י ע"ב] דאחז"ל מאי אלמנה אר"ס על שם מנה [ובשמ"ק וז"ל על שום מנה כלומר אל מנה דמשמע הסיר מנה ממאתים דבתולה ובירושלמי דיה לאלמנה שתטול מחצית בתולה עכ"ל]] ופריך אלמנה דכ' באורייתא מאי איכא למימר ומשני דקרא כתב על שם העתיד דעתידין רבנן דמתקני לאלמנה מנה ע"ש והנה התוס' כ' שם דאי כתובה דאורייתא י"ל דשפיר כ' בתורה אלמנה על שם מכה דהא כתובה דאורייתא [ואח"כ כ' דאא"ל כן ע"ש] א"כ מבואר דאי אמרינן דכתב קרא ע"ש העתיד שפיר י"ל דכתובה מדרבנן ושם אלמנה ע"ש העתיד אבל אי הו"א דלא כתב קרא ע"ש העתיד הי' הכרח לומר דכתובה דאורייתא, והכה כ' ותמת שרה בקרית ארבע ואחז"ל הובא ברש"י דנקראת כן ע"ש ד' זוגות שנקברו שם אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה, א"כ מבואר מזה דכתב קרא ע"ש העתיד דהא אז עדיין לא נקברו שם הד' זוגות, ולפי"ז מובן הסמיכות ופילגשו ושמה ראומה שלקח אותה אברהם, א"כ יקשה קו' הדול"צ הנ"ל, דאין לתרץ דכתובה דאורייתא ופילגש בקידושין בלא כתובה וליכא איסור, ע"ז אמרה התוה"ק ויהיו חיי שרה וכו' ותמת שרה בקרית ארבע, ונשמע מזה דכ' קרא ע"ש העתיד א"כ י"ל דכתובה מדרבנן ושם אלמנה על שם העתיד, ועכצ"ל

דנשים בקידושין ופילגש בלא קידושין, א"כ יקשה איך לקח אברהם פילגש, ולזה אמרה תוה"ק שאמר אברהם גר ותושב אנכי, וברש"י אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מה"ד שא"י שלו היא, א"כ הוא מלך דמותר בפילגש כנ"ל. והבן ונכון בס"ד:

כ) ולפי הנ"ל דהותר לאאע"ה ליקח פילגש דהי' לו דין מלך דמותר בפילגש, י"ל המשך הפ' ויאמרו כקרא לנערה ונשאלה את פיה וכו' ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה וברש"י שהיתה פילגש ע"ש, דהנה במקנה אה"ע סי' כ"ו כ' הטעם דמלך מותר בפילגש, דאיסור פילגש להדיוט הוא משים מצות עשה שצריך לקדשה תחילה דכ' כי יקח איש אשה אבל מלך כיון שהתורה התירה לו ליקח מבנות ישראל ופלגשים אפילו שלא מדעתן כמש"כ הרמב"ם ז"ל ה' מלכים. לא שייך לומר דאסור בפילגש יען שמוטל עליו מצות עשה לקדשה דהא אין קידושין אלא מדעתה ודפח"ח. והנה אחז"ל הובא ברש"י ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה מכאן שאין משיאין את אשה אלא מדעתה ע"ש ולפי"ז מובן ההמשך ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה, א"כ כשמע דצריכין דעתה ולכן מלך מותר בפילגש דליכא מצות עשה שהרי יכול ליקח מבנות ישראל אפילו שלא מדעתן כדברי המקנה, ע"כ שפיר ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה, דמלך מותר בפילגש. והבן ונכון בס"ד:

כא) ולפי"ד המקנה הנ"ל י"פ דברי רש"י על הא דכ' הפילגשים שלא היתה אלא פילגש אחת היא הגר היא קטורה וביפ"ת תמה מנ"ל דהגר היתה דהנה הדול"צ הקשה איך לקח אברהם פילגש אמנם הד"כ לפימש"כ במנ"ח מצוה תק"ע דבמופקרת איכא לאו דלא תהי' קדשה ועשה דכי יקח איש אשה דצריך להיות קידושין ובאינה מופקרת הגם דליכא הלאו דל"ת קדשה עכ"פ איכא עשה דכי יקח איש אשה כדברי המקנה וכ"ז בראוים לקידושין אבל שפחה שאין קידושין תופסין בה ליכא העשה כלל ואם אינה מופקרת ליכא הלאו דל"ת קדשה א"כ ליכא איסור תורה כלל ולכן ס"ל להרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' א"ב דאיסור שפחה אינו אלא מדרבנן ע"ש ומבואר ברש"י ובמדרש קטורה זו הגר ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטרת ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם ע"ש א"כ מתורץ קו' הדול"צ הנ"ל דהא הגר לא היתה מופקרת שהרי לא נזדווגה לאיש א"כ ליכא הלאו דל"ת קדשה וגם ליכא העשה דכי יקח איש וכו' דהרי היתה שפחה ובשפחה לא שייך העשה ע"כ שפיר לקח אברהם את הגר לפילגש דלא הי' איסור תורה כלל [ואע"ג דעכ"פ הי' איסור דרבנן לשיטת הרמב"ם הנ"ל י"ל דאתיא כמד"א במדרש פ' וירא תתן תורה גליתי לו ולא כמד"א אפילו הלכות עירובי חצירות הי' יודיע דלא קיים אאע"ה אלא מצות דאורייתא כמש"כ המפורשים] ולפי"ז

מתורץ קו' היפ"ת מנ"ל דהגר היתה דהא עכצ"ל דהגר היתה ולכן מותרת לו כיון שהיא שפחה כנ"ל והבן:

כב) ולפי הנ"ל יל"פ המשך הפ' ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ואחז"ל זו הגר, דהרמב"ן ז"ל כ' דלכן כ' ויאהבה לא מצד אהבת איש לאשתו אלא שהאהבה היתה מפני צדקתה שנחם בה אחרי אמו הצדיקת, דיצחק נתקדש כ"כ שהי' עולה תמימה לכן לא הי' האהבה רק מפני צדקתה ומבואר באוה"ח הק' ובעבודת ישראל ז"ל דלכן לא שחררו אברהם ושרה את הגר כדי שתשאוב הגר קצת זוהמא שעדיין באברהם להמשיך הזוהמא לישמעאל ועי"ז יצא בנו יצחק מטפה קדושה להיות עולה תמימה והנה מבואר לעיל דהא דהי' מותר לאברהם ליקח הגר לפילגש יען כי היתה שפחה וליכא העשה דכי יקח וכו' אבל אם היתה נשתחררה היתה אסורה לו וזש"א ויקח וכו' ויאהבה וכו' מפני צדקתה לא מפני אהבת איש לאשתו כי הי' עולה תמימה עי"ז שלא כשתחררה הגר כנ"ל לכן ויקח אשה ושמה קטורה זו הגר דהיתה מותרת לו כיון דהיתה שפחה והבן:

כג) ותמת שרה וכו' גר ותושב אנכי עמכם וברש"י אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מה"ד וכו' וכ"ל ההמשך דהנה בפענח רזא הקשה למה נסתבבה מיתת שרה ע"י רמאות השטן שאמר שנשחט יצחק ותי' דמדת הקב"ה לשלם מדה כנגד מדה וכיון דתכחש שרה לומר לא צחקתי מתה ע"י כחש השטן שהי' מכחש בה והנה המפורשים כ' דלכן אמר א"א אם תרצו הריני גר וא"ל אטלכה מה"ד דמבואר ברמב"ן ז"ל שהי דיניהם של בני חת להיות להם בית הקברות איש לבית אבותיו ושדי קבורה אחת לכל הגרים ומבואר בתפ"י דבאמת הי' ארץ כנען של א"א רק החמיר על עצמו לפנים משוה"ד להיות כגר בהארץ ולכן אמר אם תרצו להתנהג עמי לפמשוה"ד ליתן לי אחוזת קרקע הריני גר להתנהג ג"כ מדה כנגד מדה ואם לאו שתרצו רק לעשות כפי הדין א"כ אטלנה מה"ד מדה כנגד מדה וזש"א ותמת שרה ע"י רמאות השטן מדה כנגד מדה. לכן אמר גר ותושב אנני אם תרצו הריני גר וא"ל אהי' תושב ואטלנה מן הדין להתנהג עמכם מדה כנגד מדה שגם הקב"ה מתנהג מדה כנגד מדה:

כד) עי"ל עפי"ד תפ"י דאחז"ל דמתה שמסרה דינה לשמים שאמרה חמתי עליך וברש"י כשהתפללת עליך למה לא התפללת עלי. ולכאורה תמוה הא אשה אינה מצווה בפו"ר. אלא דאחז"ל יבמות [ס"ה עב] בבאה מחמת טענה בעינן חוטרא לידי ומרא לקבורה ע"ש ויען שחשבה שרה שאברהם ימות תחילה אמרה בעינא חוטרא לידי ומרה לקבורה דהא אם תמות שרה תחילה הבעל חייב בקברתה. לכן שילם לה הקב"ה מדה כנגד מדה דהיא

מתה תחילה ע"ש. וזש"א ותמת שרה מדה כנגד מדה לכן אמר א"א גר ותושב אנכי אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מה"ד מדה כנגד מדה כנ"ל. והבן:

כה) ותמת שרה וכו' ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה. ונ"ל דלכאורה יקשה הא אחז"ל דלכן כ' בדוד שכיבה ולא מיתה כיון שהניח בן כמותו א"כ למה כאמר מיתה בשרה הא הניחה בן כמותה את יצחק אמנם י"ל דהא איכא בנשים מצות שאין באנשים לכן לא הי' לה השלמה ע"י שהניחה בן. אולם יקשה הא אחז"ל דבת הי' לו לא"א ובתוס' ב"ב [קמא ע"א] דמשרה היתה א"כ הניחה בת כמותה. אכן הד"נ לפימד"א במדרש דהבת מתה ביחד עם שרה ע"כ שפיר כ' ותמת שרה שלא הניחה בת כמותה ועי' לעיל אות ט"ו דלכן הכ"ף שבתיבה ולבכתה זעירא לרמז שמתה הבת יחד עם שרה והכ"ף זעירא כאילו לא נכתבה ונשאר מתיבת ולבכתה תיבת ולבתה שבא לספוד לשרה ולבתה ביחד ע"ש. וזש"א ותמת שרה ולכן כ' בה מיתה. יען כי ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה. שמתה הבת ביחד עם שרה כנ"ל. א"כ לא הניחה בת לכן כאמר אצלה ותמת שרה:

כו) ותמת שרה בקרית ארבע וכו' ואקברה מתי וכו' ונ"ל עפימש"כ המפו' לפ' ותמת שרה בקרית ארבע דשם מתה אבל חיתה בקברה דצדיקים במיתתם קרוין חיים ושפתיהם דובבות בקבר עכ"ד, וראיתי בשם הגר"א ז"ל מווילנא דלכן כ' בפרשה שבעה פעמים קבורת מת ואקברה מתי קבור מתך מקבור מתך לקבור את מתי קבור מתך ואקברה את מתי ואת מתי קבור, והזכיר ו' פעמים קבורה קודם מת ובפעם השביעי ואת מתך קבור הזכיר מת קודם לקבורה משום שאאע"ה קנה המערה לקבור שם ג' זוגות אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה, ואיתא בסוטה [יג ע"א] דגם ראשו של עשו קבור שם דאתא לעכב קבורת יעקב ולקח חושים בן דן קולפא מתי' אירשי' בתרן עיבי' ונפלו אכרעא דיעקב ע"ש. ומבואר בשבת [קכב ע"ב] דשעה אחת קודם תחיית המתים עתידים צדיקים דהוו עפרא ע"ש. ולכן שפיר כ' ששה פעמים קבורה קודם על שלש זוגות הנ"ל דנקברים חיים ואח"כ ימותו קודם תחה"מ אבל השביעי ירמוז על עשו דמת קודם הקבורה ודפח"ח. וזש"א ותמת שרה בקרית ארבע דהשם מתה אבל עודנה בחיים דצדיקים במיתתם קרוין חיים. ולכן כ' ואקברה מתי ששה פעמים קבורה קודם למיתה כי אצל הצדיקים הקבורה הוא קודם המיתה דצדיקים במיתתם קרוין חיים:

כז) ויבא אברהם וכו' וידבר אל בכי חת וכו' תנו לי אחוזת קבר ובמדרש ויבא אברהם מהיכן בא בא מהר המורי'. וכ"ל דבתפארת יהונתן הקשה למה ביקש מבני חת הא הי' די לבקש מעפרון ותירץ דירא א"א שיערערו בני חת בטענת בר מצרא שהי' שדותיהן סמוך להמערה לכן ביקש הסכמתם. אולם יש להעיר לפי"מ שכ' בפני"פ דלא הי' יכולים לטעון

טענת בר מצרא אי נימא כדרש"י ז"ל דארץ כנען כפלה בחלקו של שם כשחלק כח את הארץ לזרעו אלא שהכנעני כבש אותה מזרעו של שם [עי' רש"י לך עה"פ והכנעני]. א"כ כשחזר וקנה אברהם מהם המערה דינו כמו שנמכר לבעלים הראשונים דשל אבותיו של אברהם היתה דקיימ"ל בחו"מ סי' קע"ה דבכה"ג ליכא טענת בר מצרא ע"ש. א"כ יקשה קו' התפא"י למה ביקש גם מבני חת. אמנם אי נימא דלא כפלה ארץ כנען בחלקו של שם א"כ שייך טענת בר מצרא לכן שפיר ביקש אברהם הסכמת בני חת והנה איתא במדרש דהר המורי' הי' בקעה ואמר אאע"ה שאין כבוד למלך לשכון בבקעה ונעשה הר. ומקשים דא"כ מדוע לא ברא השי"ת שיהי' הר מתחילה וכ' זקיני הגאון הר"ר העשיל והתפא"י ז"ל לתרץ דלכאורה יקשה איך העלה א"א עולה על הר המורי' הא אחז"ל דאין לך הר שלא עבדו בו עכו"ם ומחובר אסור לגבוה כקי' הירושלמי. [עי' תוס' ע"ז מ"ה ע"א ובח"ס אי"ח סי' ר"ח ויו"ד סי' רל"ג ואכמ"ל] אמנם הדבר נכון דהא מתחלה היתה בקעה ולא עבדו בו עכו"ם ומעת שנעשה הר הא ראה א"א שלא עבדו בו עכו"ם. א"כ מתורץ קו' הנ"ל אמאי לא ברא השי"ת שיהי' הר מתחלה דא"כ הי' נאסר דעבדו בו עכו"ם ודפח"ח. וכ"ז נכון אי נימא דלא נפלה ארץ כנען בחלקו של שם. אבל א"כ דנפלה בחלקו של שם שוב יקשה דלמה לא הי' הר מתחלה דאין לומר כנ"ל דהי' נאסר דהא אאדשאיש כמבואר בע"ז [כג ע"ב] ע"ש [ואי"ל דהי' נאסר עוד קודם המבול דבמבול כתבטלו הע"ז כמש"כ המפו'] ולפי"ז מובן המדרש ויבא אברהם שבא מהר המורי' וראה שהי' בקעה ונעשה הר ועכצ"ל דלא כפלה ארץ כנען בחלקו של שם. א"כ שוב יהי' יכולים בני חת לטעון טענת בר מצרא. לכן אמר אאע"ה לבני חת תנו לי אחוזת קבר שיהי' בהסכמתם שלא יערערו בטענת בר מצרא. והבן וב"ה הוא דבר נחמד:

כח) עי"ל המדרש הנ"ל עפי"ד הרש"י גר ותושב וכו' אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מן הדין דהנה הקשו המפ' איך הוכשר הר המורי' למקום המקדש הא עבדו בו עכו"ם ומחובר נאסר לגבוה ובתפ"י כ' לתרץ דמתחלה הי' בקעה ואח"כ כשנעשה הר הרי כבר זכה בו אאע"ה דארץ כנען שלו הוא ולא הי' יכולים העכו"ם לאסור דאאדשא"ש ע"ש. וזש"א ויבא אברהם וכו' גר ותושב אנכי ובמדרש שבא מהר המורי' וראה שנבחר למקום מקדש דאאדשא"ש דמוחזקת לו לאברהם. ע"כ אמר גר ותושב אנכי שאטלנה מן הדין ששלי הוא. והבן:

כט) עי"ל עפי"ד הבעה"ט ולבכתה כ"ף קטנה שלא בכה אלא מעט. וזש"א שבא מהר המורי' וראה שפשט יצחק צוארו למסור נפשו לד'. לכן אין לבכות הרבה על צדיקת כזו שזכתה לבן קדוש כזה:

ל) עי"ל עפי"ד הבעה"ט הנ"ל שלא בכה אלא מעט והטעם שבכה מעט כ' בדרוש שמואל שמתה שרה אחר מיתת תרח ובכה הרבה וחז"ל אמרו דכל המתקשה על המת על מת אחר הוא בוכה. לכן תלה א"א שמתה שרה יען שבכה הרבה במיתת תרח לכן בכה כעת מעט. והטעם דאין מתקשין על המת יותר מדאי דנראה כאלו כופר ח"ו בתחה"מ דאם מודה בתה"מ א"כ אין לבכות הרבה דהא המת יעמוד במהרה כמש"כ המפורשים. והנה איתא במדרש פליאה כיון ששמע קול שאמר אל תשלח ידך אל הנער ידע שיש תחה"מ. וראיתי לפ' בשם האורח מישור עפידחז"ל מו"ק [י"ח ע"א] אר"י מנין שברית כרותה לשפתים שנאמר ויאמר אברהם וכו' ונשובה אליכם והדרו תרויהו ובתוס' שם מקשים דילמא משום דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות ובמ"פ אמרו אל יפתח פה לשטן עאכו"כ מדה טובה שאם אדם אומר דבר טוב שיתקיים ע"ש ואיתא בילקוט ואתחנן מנין לתחה"מ מה"ת דכ' וירדו וכו' חיים שאולה ומה במדת פורעניות כך מדה טובה עאכו"כ שיעמדו המתים מן האדמה חיים. וזש"א כיון ששמע קול שאמר אל תשלח ידך וכו' דהדרו תרויהו דמדה טובה מרובה ממד"פ ידע שיש תחה"מ מה"ת ודפח"ח. וזש"א ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה שבא מהר המוריה. ונתוודע לו שיהי' תחה"מ כנ"ל. לכן הכ"ף קטנה שלא בכה אלא מעט כי תעמוד לתחה"מ. והבן:

לא) ולפי"ז יל"פ הפ' פ' ראה בנים אתם לד' אלקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. וכ' המפורשים הטעם דיהי' נראה שכופר ח"ו בתחה"מ דהא באמת יעמדו להחה"מ ע"כ אין לצער על המת יותר מדאי. והנה הפר"ד הקשה הא אחז"ל דמפתח של תחה"מ הוא ביד הקב"ה וכהן הוא ואיך יטמא למת. וכ' לת' דישראל בנים למקום ולכן מותר לטמא. וזש"א בנים אתם לד' אלקיכם א"כ יהי' תחה"מ לכן לא תתגודדו וכו' לצער יותר מדאי כיון דיעמדו לתחה"מ. והבן:

לב) ויקם אברהם מעל פני מתו וכו' גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחוזת קבר וכו' וברש"י אם תרצו הריני גר וא"ל אהי' תושב ואטלנה מה"ד שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת. ונ"ל ההמשך עפי"ד התפ"י לפ' הלשון מעל פני מתו דאיתא במדרש דבמערת המכפלה ל"ה נקברים רק המתים בלי חטא דמתו בנשיקה ולא ע"י מלה"מ. ומבואר בע"ז [כ ע"ב] דהמת ע"י מלה"מ פניו מוריקות. וזש"א ויקח מעל פני מתו לאחר שראה פני' שאינה מוריקות דמתה בנשיקה לכן ביקש אחוזת קבר במערת המכפלה ודפח"ח. והנה בב"ק [צ"ג ע"א] א"ר חנן המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה שכ' ותאמר שרה אל אברהם חמתי עליך וכו' ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה. והני מילי דאית לי' דינא בארעא ובתוס' וז"ל ובימי שרה הי' ב"ד של שם קיים עכ"ל. א"כ יקשה למה לא הי' פני'

מוריקות דהא מתה ע"י חטא אמנם הד"נ לפימש"כ בזרע ברך דר' חנן הנ"ל ס"ל דלא הי' לאברהם דין מלך אבל למד"א במדרש דהי' לו דין מלך וקיימ"ל מלך לא דן ולא דנין אותו א"כ הוה כליכא דינא בארעא ולא היתה שרה כמוסר דינה לשמים ולא חטאה ומתה בנשיקה ול"ה פני' מוריקות והא דהי' לו לאאע"ה דין מלך היינו לאחר שזכה בארץ כנען אבל אם לא הי' זוכה לארץ כנען א"כ איכו מלך כמבואר לעיל [אות י"ז] בשם הת' שם ארי' ולפי"ז א"ש ההמשך ויקם אברהם מעל פני מתו וראה של"ה פני' מוריקות דלא חטאה ומתה בנשיקה דליה מוסר דינה לשמים כיון דארץ כנען שייך לאברהם והי' לו דין מלך. לכן אמר גר ותושב אנכי עמכם אם תרצו הריני גר וא"ל אהי' תושב ואטלנה מה"ד דהארץ שלי הוא והבן ונכון:

לג) ואברהם זקן בא בימים וד' ברך את אברהם בכל מדרש פליאה מכאן אמרו חכמים אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה. ונ"ל דאחז"ל סוכה [נ"ב ע"ב] ברכות [ה' ע"א] עצות לנצח היצה"ר אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד לנצחו ע"י תורה ואם לא נצחו יקרא ק"ש ע"ש. ובאור לישרים כ' דמשכהו לביהמ"ד אינו מועיל רק אם אין היצה"ר חבירו ולז"א אם פגע בך שהוא רק בדרך פגיעה אבל אם הוא חבירו לא כשאר לו רק העצה שיקרא ק"ש ע"ש. והנה חד מד"א ס"ל דבן מ"ח שנים הכיר א"א את בוראו וגם ארז"ל ואברהם זקן בא בימים שתיקן כל הימים שלא הי' בהם פגם. והנה מוח"ז הגה"ק ז"ל בייטב לב הביא בשם הגה"ק העטרת צבי ז"ל לפרש וד' ברך את אברהם בכל שברכו ד' לקיים בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך למסור נפשו בק"ש כמאחז"ל בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך עכדה"ק. והנה התוך של אותיות דבר הלכה המה אות ב' ואות כ' ואות ל' והוא תיבת בכל. ולפי"ז מובן המדרש ואברהם זקן בא בימים היינו שתיקן כל הימים וגבר עצמו על היצה"ר. והגם שלא הי' לו העצה של משכהו לביהמ"ד דבן מ"ח שנים הכיר את בוראו א"כ הי' חברו של היצה"ר עד מ"ח שנים ומשכהו לביהמ"ד אינו מועיל רק אם פגע בך מנוול זה שהיא בדרך פגיעה ולא כשהוא חברו. ולז"א וד' ברך את אברהם בכל כנ"ל היינו בכל לבבך ובכל נפשך וכו' למסור נפשו בק"ש דע"י ק"ש ניצל מהיצה"ר כמחז"ל ואם לא נצחו יקרא ק"ש. וזש"א המדרש מכאן אמרו חכמים אל יפטר אדם מחברו. אם היצה"ר הוא חברו אלא מתוך דבר הלכה היינו התוך של דבר הלכה שהוא תיבת בכל. מסהנ"פ בק"ש והבן ונכון בס"ד:

לד) ואברהם זקן בא בימים וד' ברך את אברהם בכל מדרש פליאה הרד"כ אנכי ד' אלקיך וכו' לא יהי' לך אלקים אחרים על פני. ונ"ל עפי"ד המעשה רוקח פ' ואתחנן לפ' הפ' פ האזינו ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי. וז"ל והקרה ד' לפני דבר נפלא בזה

דאיתא בס' גלנטי דיש תתקנ"ה רקיעים כמנין השמים כשתחשוב המ' סתומה במספר ת"ר כפי חשבון מנצפ"ך כידוע הרי עולה תיבת השמים תתקנ"ה. ובתת"ק יש רשות למטטרון להעלות תפלתם של ישראל ובנ"ה רקיעים אין לו רשות לעלות כלל. וזהו הכוונה הן לד' אלקיך השמים ושמי השמים כמנין ה"ן רקיעים לד' אלקיך שאין רשות אף למט"ט לילך שם ע"ש. וידוע הגמרא חגיגה [טו ע"א] דאחר טעה בזה שראה למט"ט יושב וכותב זכיות של ישראל והי' סבר שתי רשויות הן. נמצא עד תת"ק רקיעים אפשר ח"ו לטעות כמו שטעה אחר במט"ט דעד שם יש לו רשות לילך ולראות. אבל משם ואילך א"א לטעות כלל דה"ן רקיעים לד' בלבדו ואין בלעדו. וספר משנה תורה שאמר משה קודם מותו המה תתקכ"ה פסוקים כמנין הרקיעים דדיבורו של משה הי' בוקע כל הרקיעים כדאיתא במדרש. לכן אמר דוקא תתקכ"ה פסוקים במכוון כדי שיראו כל התתקכ"ה רקיעים ויראו בנ"י שאין אלקים זולתו. ובזה מבואר הפ' בטוב טעם דצא וחשוב ותמצא עד אותו פסוק ראו עתה וכו' המה תת"ק פסוקים ומאותו פסוק ואילך עד גמר התורה המת נ"ה פסוקים לכך קאמר ראו עתה דוקא אחר תת"ק רקיעים ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי דעד כאן יש רשות למט"ט לכנוס שם והי' יכולים ח"ו לטעות אחריו כמו שטעה אחר אבל עתה בכ"ה רקיעים אלו שאין אלקים עמדי היינו מט"ט שנקרא אלקים כשם רבו כידוע מזה"ק. ובזה מדוקדק ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי והוא רמז נפלא ונכון עכ"ל קדשו ושפ"י. והיוצא לנו מדה"ק דאפילו מלאך מט"ט אין לו רשות לכנוס ולראות בה"ן רקיעים אבל משה ראה והראה אותם לבנ"י. דגדולים צדיקים אמה"ש והטעם מבואר בקדמונים דמלאכי השרת המה כאינם מצווה ועושים אבל צדיקים המה מצוים ועושים דגדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה כמבואר בקידושין [ל"א ע"א] והכה המפו' כ' לתרץ קו' הקדמונים ז"ל למה נולד יצחק לאברהם לעת זקנתו ולא מקודם. דאע"ג דקיים אאע"ה כל התורה דבן ג' שנים הכיר את בוראו מ"מ לא הי' רק כאינו מצווה ועושה עד אחר המילה שאמר לו הקב"ה התהלך לפני והי' תמים וא"א להיות תמים בלי תורה ומאז הי' כמצווה ועושה ויען דגדול מצווה ועושה ממי שאינה מצווה ועושה לכן רק לעת זקנותו לאחר המילה עמדה לו זכותו להוליד את יצחק ולא מקודם. והנה רש"י פי' ואברהם זקן וכו' וד' ברך את אברהם בכל בגימטריא בן שהי' לו בן. ולפי"ז יתבאר המדרש הנ"ל ואברהם זקן בא בימים וד' ברך את אברהם בכל בבן. ולכן כולד הבן לאחר זקנותו ולא מקודם יען דגדול המצווה ועושה משאינו מצווה ועושה א"כ גדולים צדיקים ממה"ש כנ"ל. וא"כ שפיר ראה מרע"ה הכ"ה רקיעים אע"ג דמט"ט איכו יכול לכנוס ולראות. ושפיר הראה מרע"ה

לבנ"י הכ"ה רקיעים לדעת כי ד' הוא האלקים ואין עוד מלבדו. וזש"א המדרש הדד"כ אנכי ד' אלקיך וכו' לא יהי' אלקים אחרים על פני. דאין לטעות כמו שטעה אחר דע"י שראו הנ"ה רקיעים ידעו שאני אני הוא ואין אלקים עמדי. והבן ונכון בס"ד:

לה) ולפי"ד הס' גלאנטי והמעשה רוקח הנ"ל דהשמים בגמטריא תתקכ"ה לרמז דיש תתקנ"ה רקיעים כמספר השמים כאשר תחשוב המ' סתימה במספר ת"ר כפי חשבון מנצפ"ך דהאותיות מנצפ"ך המה לאחר אות ת' א"כ ך' הוא ת"ק ומ' ת"ר כידוע הרי עולה תיבת השמים תתקכ"ה כמנין הרקיעים ובכ"ה רקיעים אין רשות למט"ט לכנוס ע"כ אין לטעות שיש ח"ו ב' רשויות כנ"ל. יל"פ המדרש בראשית ברא א' את השמים וכו' א"ר סימן בשם ריב"ל מנצפ"ך צופים אמרום הלכה לממ"ס [עי' לעיל פ' בראשית אות ל"ד דבר נכון] דהנה רשי' פי' עה"פ ויקרא א' לרקיע שמים שא מים שם מים אש שערבן זה בזה ועשה מהם שמים ע"ש. וז' הטו"ז ז"ל בדברי דוד הקשה למה לא כזכר באש אלא השי"ן לחוד ולא האל"ף שיהי' כ' שאמים. וכ' לת' שהקמץ תחת השין מביא האל"ף עי' נדרים [לז ע"ב] והוה כאילו הי' כזכר האל"ף ע"ש. אבל באמת יקשה אמאי לא נכתב האל"ף בפירוש. אמנם לפי"ד של הס' גלאנטי והמעשה רוקח הנ"ל א"ש דלכן לא כ' האל"ף לדעת דהשמים אתא לרמז דיש תתקנ"ה רקיעים וכ' הן לד' אלקיך השמים שאין רשות למט"ט לכנוס בנ"ה רקיעים. שלא לטעות דיש ח"ו ב' רשויות. וכ"ז נכון כיון דמנצפ"ך המה הללממ"ס ושפיר השמים הוא מנין תתקכ"ה רקיעים כנ"ל אבל אי הוה אמינא דמנצפ"ך אינם הללממ"ס א"כ השמים אין מספר של הרקיעים. שוב יוקשה למה כ' השמים הי' מהראוי שיהי' כתוב השמים באלף. ולפ"ז מובן המדרש הנ"ל בראשית ברא אלקים את השמים וכו' אר"ס בשם ריב"ל מנצפ"ך צופים אמרום הללממ"ס דהא מדכ' השמים בלא אל"ף עכצ"ל כנ"ל לרמז דיש תתקנ"ה רקיעים מספר השמים כפי חשבון מנצפ"ך ובניה רקיעים אין רשות למט"ט לכנוס לדעת כי אין עוד מלבדו. א"כ נשמע דמנצפ"ך המה הללממ"ס. והבן וב"ה הוא דבר נחמד:

לו) עיל"פ המדרש הנ"ל ואברהם זקן בא בימים וד' ברך את אברהם בכל הדד"כ אנכי ד' אלקיך. עפי"ד ש"ב הגאון ביבין שמועה ז"ל לפ' הפ' הנ"ל דאחז"ל זקן נוטריקון זה קנה חכמה והקשה הפנ"י מנ"ל דקנה חכמה וכ' לתרץ דהא דכ' דעה קנית מה חסרת דעה חסרת מה קנית וכיון דזקן נוטריקון זה קנה ממילא נשמע שקנה חכמה ודפח"ח. וזש"א ואברהם זקן שקנה חכמה לכן וד' ברך את אברהם בכל דדעה קנית מה חסרת ודפח"ח. ואתחז"ל בשבת [ק"ה ע"א] מנין ללשון נוטריקון מן התורה שנאמר אנכי ד' אלקיך אנכי נוטריקון אנא נפשי כתיבת יהיבת. רבנן אמרו אמירה נעימה כתיבה יהיבה

ע"ש. ולפי"ז מובן המדרש ואברהם זקן וכו' וד' ברך את אברהם בכל דזקן נוטריקון זה קכה ודעה קנית מה חסרת לכן ברך ד' את אברהם בכל. א"כ כשמע דדרשינן נוטריקון. הדד"כ אנכי ד' וכו' לדרוש נוטריקון אנא נפשי כתיבת יהיבת. ורבנן אמרו וכו' והבן וב"ה הוא דבר נכון:

לז) עי"ל עפי"ד המדרש וד' ברך את אברהם בכל זה אליעזר שנאמר המושל בכל אשר לו. והנה אחז"ל יומא [כ"ח ע"ב] המושל בכל אשר לו שמושל בתורתו של רבו הוא דמשק אליעזר שדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים וברש"י שם וז"ל דולה ומשקה נוטריקון של דמשק עכ"ל ולפי"ז מובן המדרש וד' ברך את אברהם בכל זה אליעזר שנאמר המושל בכל אשר לו הוא דמשק אליעזר דמשק נוטריקון דולה ומשקה שהי' דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים דדרשינן נוטריקון וזש"א הדד"כ אנכי א' וכו' דדרשינן נוטריקון אנא נפשי, וכו' והבן ונכון בס"ד:

לח) עי"ל עפי"ד הזוה"ק ואברהם זקן בא בימים אברהם לא עאל באינון יומין עלאין עד דהוה סיב. אבל מאריה דתשובה מיד בא בימים ע"ש ונשמע מזה דגדולים בעלי תשובה מצדיקים גמורים וע' בנצוצי אורות והנה איתא בשבת [ק"ד ע"א] דה"ט דתגא דקוף לגבי הריש ולא לגבי הצדיק דאמר השי"ת אם הרשע עושה תשובה אני קושר לו קשר כתותי ע"ש ומזה הוכיחו הקדמונים דבעית עדיף מצדיק וכ"ז נכון אי המנין דהאותיות ניתנו באבג"ד אבל אי נימא דניתנו בתשר"ק א"כ התנא דקוף לגבי הצדיק ולא להר"ש ומוכח דצדיק עדיף מבעית] עי' לעיל פ' בראשית אות י' מזה] ואיתא במדרש דהאל"ף הי' קורא תגר אני ראש האותיות ולמה לא התחיל בי אלא בבית כדכ' בראשית ברא וכו' ואמר לה הקב"ה לפייסה להתחיל בה בתורה לכן פתח אנכי ד' אלקיך באלף. וכ"ז נכון אי נימא דהאותיות ניתבו באבג"ד אבל א"נ דניתנו בתשר"ק א"כ לא הי' לה במה לקרוא תגר להתחיל בה דהא אינה ראש האותיות ולא הי' צריך הקב"ה לפייסה להתחיל בה אנכי ד' וכו'. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ואברהם זקן בא בימים ונשמע מזה דבע"ת עדיף מצדיק כדברי הזוה"ק הנ"ל ועכצ"ל דתגא דקו"ף לגבי הרי"ש ולא לגבי צדיק. א"כ צ"ל דהאותיות ניתנו דרך אבג"ד ולא דרך תשר"ק ושפיר היתה האלף קורא תגר להתחיל בה ולכן נתפייסה להתחיל בה באנכי ולז"א הד"כ אנכי וכו', וב"ה הוא דבר נכון:

לט) ואברהם זקן וכו' במדרש מי יעלה וכו' זה אברהם וכו' ישא ברכה מאת ד' וצדקה מאלקי ישעו. וכ"ל עפי"ד התפארת שלמה ז"ל לפ' הפ' ונתן לאשר אשם לו ור' נתן יליף לי' דמוציאין מזה ונותנים לזה. הכוונה דאע"ג דאדם עושה מצות ומגיע לו שכר מ"מ הלא אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ובאים המחבלים ר"ל אשר נולדו

מעבירה שהמה כבעלי חוב שהאדם חייב להם שברא אותם לטרוף השכר מכח שבדר"נ. וזש"א ונתן היינו שכר המצוה לאשר אשם לו שהוא חייב להמחבלים על החטא שחטא ע"ש. א"כ לכאורה ח"ו אין עצה לקבל שכר מצוה. אמנם העצה היעוצה שלא יחשוב האדם שמגיע לו שכר והקב"ה חייב לו דא"כ יחטיפו המחבלים דבחוב אמרינן שבדר"נ שמוציאין מזה ונותנין לזה. רק יחשוב האדם שאין הקב"ה נותן לו רק בתורת צדקה דהוא אינו חייב לו כלום. וכבר העלה ז' הש"ך ז"ל בחו"מ ס' פ"ו סק"ג דבצדקה ל"א שבדר"נ דהנותן רוצה ליתן לזה ולא לאחר ע"ש. וזש"א ואברהם זקן בא בימים וד' ברך את אברהם בכל ולכאורה הלא הי' יכולים המחבלים לחטוף את הברכות מכת שדר"נ. ולז"א המדרש ישא ברכה מאת ד'. יען וצדקה מאלקי ישעו שחשב שהקב"ה נותן לו רק בתורת צדקה ובצדקה לא שייך שדר"נ והבן ונכון בס"ד. מ) ואברהם זקן במד"ת משה"כ ברכי נפשי את ד' וכו' תקלס נפש שרואה ואינו נראת להקב"ה שרואה ואינו נראה. ונ"ל דאחז"ל ב"מ [פ"ז ע"א] עד אברהם לא הוי זקנה מאן דבעי משתעי בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק אתא אברהם ובעי רחמי והוי זקנה שנאמר ואברהם זקן. ואמר קדוש זקיני מאוה"ג מליסא ז"ל הכוונה דקודם שבא אאע"ה ל"ה העולם מאמינים שהנפש היא חלק אלקי ממעל וכמו שהיא נצחיי כמ"כ הנפש אלא דהנפש היא חלק מהחומר כמו יתר החושים וכמו הנר שכ"ז שהולך ודולק נתבטל חשיבותו יותר כי מהרה ילך לאיבוד כמ"כ האדם. ולפי דעתם הנפסדה הבן נחשב מאביו אבל כאשר בא אברהם ובעי רחמי מהשי"ת להאיר עיני העורים לדעת כי הנפש היא חלק אלקי ונצחיי כמו השי"ת שהוא נצחיי ועיקר תכלית האדם לתקן עצמו בפרוזדור בעוה"ז לבוא לטרקלין לעוה"ב להתענג בתענוג נצחיי ואדרבה כל מה שיזקין האדם יותר גדול חשיבותו כי עד מהרה יבוא לתכלית השלימות לחסות בנועם ד'. ולפי"ז האב יותר נכבד מהבן כי קרוב זמנו יותר לבוא לעוה"ב. וזש"א עד דאתא אברהם ל"ה זקנה ר"ל שלא הי' חשיבות לזקן מאן דבעי משתעי בהדי אברהם היינו האב. משתעי בהדי יצחק שהבן נכבד יותר. אבל כשבא אברהם ביקש רחמי והוי זקנה כלומר נתהווה להזקנה חשיבות דהנפש היא חלק אלקי ונצחיי וקרוב זמנו לחסות בנועם ד' ודפח"ח עי' לעיל פ' לך אות י"ז] וכבר כ' המפורשים דלכן הנפש אינה נראת כמו החומר שנראת לעיני כל כל אבר ואבר. כיון שהנפש הוא חלק אלקי ממעל וכמו הקב"ה שהוא רואה ואינו נראה כ"כ הנפש רואה ואינה נראת. ולפי"ז מובן המד' הנ"ל ואברהם זקן דנתהווה חשיבות לזקנה כיון שהנפש נצחיי חלק אלקי ממעל כנ"ל. ולכן היא רואה ואינה נראת כמו הקב"ה שהוא רואה ואינו נראה כנ"ל. ולז"א זשה"נ ברכי נפשי את ד' וכו' תקלס נפש הרואה ואינו נראית להקב"ה שהוא

רואה ואיכה נראה. דכיון שהוא חלק אלקי ממעל ולא חלק מהחומר והבן: מא) ואברהם זקן בא בימים וד' ברך את את אברהם בכל וכו' שים נא ידך תחת ירכי וברש"י שיטול בידו המילה ע"ש ובמדרש וד' ברך את אברהם בכל בעושר. ונ"ל ההמשך דאחז"ל צדיק וטוב לו זה צדיק בן צדיק צדיק ורע לו זה צדיק בן רשע וראיתי בכנסת יחזקאל מכ"ק מחו' הגה"צ מדעש בשם זקינו הגה"ק המעגלי צדק ז"ל לבאר הענין כי ידוע שהקב"ה הטביע ביד האדם להיות הבחירה בידו לבחור בטוב או ברע. וידוע דעשירות הוא גרם ועילה להביא את בעליו לידי חטא. ובאמת רצון השי"ת שיהי' האדם על משקל השוה בלתי נטוי' לטוב או לרע לכן הלב"צ שמסייע לו קדושת אבותיו ואינו במשקל השוה תבוא לו העשירות שמדתו הוא להיפך כדי להי' במשקל השוה לגמרי. וכן בן הרשע אשר מצד אבותיו הוא עלול לעשות הרע בעיני ד' ואם יהי' לו עשירות בודאי לא יהי' בכחו להלחם כנגד השנים ויהי' כמוכרח במעשיו אל צד הרע וינטל ממנו הבחירה. ע"כ מוכרח להיות צדיק ורע לו כדי לבוא למשקל השוה ודפח"ח א"נ לכאורה יקשה איך נתברך אאע"ה בעושר הא הי' צדיק בן רשע. אמנם הד"נ דהא השי"ת אמר לאאע"ה ואעשך ואחז"ל במדרש ואתנך ואשימך אין כתיב כאן אלא ואעשך שאני בורא אותך ברי' חדשה ומה"ט הי' פטור מכיבוד אב ואם דהי' כיציר כפיו של הקב"ה כמש"כ הקדמונים ז"ל. א"כ הי' אברהם צדיק בן צדיק צדיקו של עולם ולא הי' ילוד אשה כלל לכן שפיר נתברך בעשירות. והכה הקדמונים הקשו האיך אמר אאע"ה שים כא ידך תחת ירכי לאחוז במילה הא אחז"ל נדה [יג ע"ב] יד לאמה תקצץ. אמנם לפי הנ"ל דאאע"ה לא הי' ילוד אשה אלא כיציר כפיו של הקב"ה א"ש דהא איתא שם שאמר שמואל לר"י אחוז באמתך והשתן ופריך הא אר"א כל האוחז באמה ומשתין כאלו מביא מבול לעולם. ומשני שאני ר"י דקרי שמואל עליו אין זה ילוד אשה ע"ש. ע"כ שפיר אמר אאע"ה שים נא ידך תחת ירכי לאחוז במילה דהא ל"ה ילוד אשה אלא כיציר כפיו של הקב"ה. ומעתה מובן ההמשך ואברהם זקן בא בימים ובזוה"ק שהי' צדיק שתיקן כל הימים לכן וד' ברך את אברהם בכל בעושר דהי' צדיק בן צדיק צדיקו של עולם. א"כ ל"ה ילוד אשה כלל. לכן אמר שים נא ידך תחת ירכי לאחוז במילה והבן כי הדבר נכון בס"ד:

מב) ולפי"ז יל"פ הפ' ואעשך וכו' ואברכך וברש"י בממון. דלכאורה איך נתברך בעושר הא הי' צדיק בן רשע. ולז"א ואעשך שאני בורא אותך ברי' חדשה. א"כ תהי' צדיק בן צדיק צדיקו של עולם לכן ואברכך בממון. כי לצדיק בן צדיק הוא הכרח שיהי' עושר שיעמוד על משקל השוה כדברי המעג"צ הנ"ל:

מג) ולפי"ז מובן ההמשך ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב וילך למסעיו. דלכן הי' עושר יען שהי' צדיק בן צדיק צדיקו של עולם ולא הי' ילוד אשה כלל כנ"ל. א"כ הי' פטור מכיבוד אב ואם ע"כ שפיר וילך למסעיו והניח את תרח ואשתו לעת זקנתם כי הי' פטור מכיבוד או"א כנ"ל. והבן: מד) ואברהם זקן בא בימים וד' ברך את אברהם בכל במדרש הדד"כ עטרת תפארת שיבה. ונ"ל בדרך צחות דכ' [ש"א ח'] ויהי כאשר זקן שמואל וכו' ולא הלכו בניו בדרכיו יבליע דבתענית [ה' ע"ב] פריך הש"ס וכי הי' שמואל זקן הלא בן כ"ב שנים הי' במותו ע"ש. דהנה יש זקנה שבא ע"י אריכות ימים. אבל יש זקנה אם האבות הולכים בדרכי השם והבנים סרים מד' ח"ו. וכאשר שואלים אותם מדוע אין אתם הולכים בדרכי אבותיכם מענה בפיהם כי האבות המה עוד מדור הישן ואנחנו מדור החדש. וזש"א ויהי כאשר זקן שמואל ויקשה קו' הש"ס הא לא הי' זקן ולז"א ולא הלכו בניו בדרכיו שאמרו ששמואל הוא מדור הישן ע"כ כקרא זקן. יהבה אם אין להאדם בנים א"א לו להיות זקן רק ע"י אריכות ימיו. אבל לא כן אם יש לו בנים הסרים מד' יכול להיות זקן בלא אריכות ימים ע"י הבנים שאמרו שאביו הוא מדור הישן. אבל אם הבנים הולכים בדרכי האבות א"כ לא נעשה האב זקן ע"י הבנים רק ע"י אריכות ימים זקנה כזו הוא לכבוד ולתפארת וזש"א ואברהם זקן שהי' זקן בא להזקנה בימים ע"ה הימים שהאריך וד' ברך את אברהם בכל ברש" בבן ובמדרש בבת ובכל שמה. א"כ הי' לו בן ובת ואפ"ה לא נעשה זקן ע"י שאמרו שאביו הוא מדור הישן כי הלכו בדרכי אבות. וזש"א המדרש הדד"כ עטרת תפארת שיבה כלומר אם יש להאדם בנים ולא כעשה זקן ע"י שאומרים שאביהם הוא מדור הישן אלא שנעשה זקן שהאריך ימים. זקנה כזו הוא לכבוד ולתפארת. ונכון בדרך צחות:

מה) ובאברהם זקן בא בימים וד' ברך את אברהם בכל ואחז"ל ב"ב [טז ע"ב] מאי בכל מרגליות טובה היתה תלוי' בצוארו של א"א שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא. וכ"ל עפי"ד השל"ה הק' ז"ל דאפילו אם חטא האדם בשפ"ד וע"ז וג"ע מ"מ אם מעורר את אחרים לתשובה מועיל תשובתו גם על עבירות הנ"ל. ובזה פי' תשב אנוש עד דכ"א דר"ת דכ"א דם כפירה אשת איש דמועיל תשובה עי"ז ותאמר שובי בני אדם לעורר את אחרים לתשובה ובעקידה כ' לפרש מחז"ל הנ"ל מרגליות וכו' היינו שעורר את בנ"א לתשובה ומיד מתרפא מחולי הנפש. וזש"א ואברהם זקן בא בימים ובזוה"ק שתיקן כל הימים. אע"ג דעד מ"ח שנה עבד ע"ז הי' מועיל תשובתו. כי וד' ברך את אברהם בכל במרגליות טובה לעורר העולם לתשובה:

מו) ואברהם זקן בא בימים וד' ברך את אברהם בכל במדרש בעושר. ונ"ל דאחז"ל א"ל הקב"ה לר"א שהי' עני ניחא לך דאחריב עלמא אולי תתיילד במזל מזונא. אר"א הי מרובין דחיינא או דעתיד לחיות. א"ל הקב"ה דחיינא אחר ד"א לא בעינא. וראיתי בשם ז' המהר"ם מלובלין ז"ל הכוונה דירא הי' ר"א שלא יעביר אותו העניות על דעת קונו כמחז"ל וכיון שאמר לו הקב"ה שעברו רוב שנותיו ואחז"ל דאם עברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא לא יחטא עוד. לכן הסכים להיות עני ודפח"ח ונודע דנסיון העשיר גדול משל עני. וזש"א ואברהם זקן לאחר שנעשה זקן בא בימים ובזוה"ק שתיקן כל הימים ועברי רוב שנותיו שלא חטא ולא יחטא עוד וד' ברך את אברהם בכל בעושר הי' אצלו העושר ברכה שלא ירא שיחטא:

מז) ואברהם זקן וכו' וד' ברך את אברהם בכל ונ"ל עפי"מ שאמר הרה"ק מוהר"ש מיעריסלאב ז"ל. דלכן הי' זקן ושבע ימים כי לא הי' מהרהר ח"ו אחר מדותיו של הק"בה. וכל מה שעבר עליו קבלום באהבה ולברכה הי' נחשב אצלו. דאם הי' ח"י מהרהר הי' אומרים לו עלי השמימה ותראה כי הכל לטובתך לכן טוב לו שלא להרהר ולהשאר בחיים כפדה"ק. וזש"א ואברהם זקן כעשה זקן וד' ברך את אברהם בכל כי הכל הי' אצלו לברכה:

מח) במדרש אברהם הי' מברך את הכל מי מברך את אברהם הקב"ה ברכו שנאמר וד' ברך את אברהם בכל. ונ"ל עפימש"כ בס' לך [אות ל"ז] דברכה של עשיר מרובה משל עני דהעשיר יש לי השגה גדולה לא כן העני ע"ש וזש"א אברהם הי' מברך את הכל מי מברך את אברהם. דאם לא תברך אברהם לא יהי' ברכתו ברכה מרובה. ולזה אמר במד' הקב"ה ברכו לאברהם לכן הי' חברך את הכל בברכה מרובה:

מט) וד' ברך את אברהם בכל וכו' ובמדרש פליאה הד"כ אנכי ד' וכו'. וכ"ל דאחז"ל בכל בת ה"ל ובכל שמה. ובתוס' ב"ב [קמא ע"א] הק' למה לא השיאה ליצחק ונ"ל עפי"ד רבינו בחיי דלכן שלח א"א לרבקה נזם זהב בקע משקלו לרמז שתצא ממנה עם מקבלי התורה דשקל הוא נוטריקון אש קיל. דכ' שם השמיעך את קולו הראך את אשו ע"ש א"כ מתורץ קו' התוס' דשפיר לא השיא בתו ליצחק כי ידע שמרבקה תצא עם מקבלי התורה לכן שלח את אליעזר לרבקה וכ"ז אי דרשינן נוטריקון. והנה אחז"ל שבת [קה ע"א] מנין ללשון נוטריקון שנאמר אנכי אבא נפשי כתיבת יהיבת וזש"א וד' ברך וכי' בכל בבת ולכן לא השיאה ליצחק אלא שלח את אליעזר ליקח רבקה כי ידע שתצא ממנה עם מקבלי התורה. ולכן שלח נזם זהב בקע משקלו דדרשינן נוטריקון כנ"ל. ולז"א המדרש הדד"כ אנכי וכו' דנשמע מאנכי דדרשינן נוטריקון ונכון בס"ד:

נ) ואברהם זקן בא בימים וד' ברך את אברהם בכל. במדרש ר"י אמר בא בדיופלין ובמתנות כהונה פירש בכפל שהי' לו עוה"ז ועוה"ב ובמדרש וד' ברך את אברהם בכל בעושר. ונ"ל עפי"מ ששמעתי בשם מחו' הגה"ק התפארת שלמה ז"ל לפ' הפ' אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי. דרש ב' מיני עשירות עושר הבא ע"י ברכת ד' לטובת האדם שיהי' לו עוה"ז ועוה"ב. ויש עושר הבא ע"י יצה"ר בראות איש עני מתנהג כשורה נותן לו העושר למען וישמן ישורון ויבעט לסור מד'. ויען כי העושר לא נתן להאדם לטובתו שהרי הוא אויב הפנימי. לכן כאשר רואה שהאדם מילא רצונו וסר מד' לוקח ממנו העושר להיות רש ועני כבתחלה ואין לו לא עוה"ז ולא עוה"ב. וזש"א אמר אויב האויב הפנימי היצה"ר ארדוף אשיג ארדוף אחר האדם להשיגו לעשות רצוני. ע"י אחלק שלל אתן לו העושר וישמן ישורון וכו'. אבל תמלאמו נפשי וברש"י תתמלא רוחי ורצוני כאשר האדם מילא רצוני וסר מד'. אז אריק תרבי תורישתו [מלשון רש] ידי אעשה אותו לרש ועני ולא יהי' לו לא עוה"ז ולא עוה"ב עכד"ק דפח"ח וזש"א ואברהם זקן בא בימים שבא בדיופלין שהי' לו עוה"ז ועוה"ב כי לא בא לו העושר מהיצה"ר וזהו וד' ברך את אברהם בכל ובמדרש בעושר שבא העושר מהשי"ת:

נא) וד' ברך את אברהם בכל ויאמר אברהם אל עבדו וכו' ולקחת אשה לבני. ונ"ל ההמשך דאחז"ל בכל בת היתה לו לא"א ובכל שמה ובתוס' ב"ב [קמא ע"א] הקשו למד"א ב"כ מותר באחותו אמאי לא השיאה ליצחק ע"ש. אולם המפו' כ' לתרץ דהא הקב"ה בשרו לא"א שנולדה רבקה בת זוגו של יצחק כמש"כ רש"י עה"פ אחרי הדברים וכו' לכן לא השיא את בתו ליצחק והנה בפני"פ הקשה איך עשה אברהם את אליעזר לשליח לקדש אשה ליצחק הא אברהם הי' שלוחו של יצחק ואין שליח עושה שליח בקידושין לשיטת הק' מרדוש ז"ל דהוי מילי ולא ממסר לשליח כמבואר באהע"ז סי' ל"ה ס"ו. אמנם הדבר נכון לפימש"כ דדוקא בגירושין דאיתא בע"כ א"כ המעשה נגמר מיד דהשליח יכול לגרשה בע"כ ע"כ שליח עושה שליח אבל בקידושין דאין המעשה כגמר מיד שמא לא תאבה האשה הוי מילי דלא ממסרי לשליח לכן אין שלית עושה שליח בקידושין ע"ש בח"מ. א"כ ה"ה הכא הוי כנגמר המעשה דדיבורו של הקב"ה מכריע כידוע ובודאי תתרצה רבקה שפיר אמרינן דשליח עושה שליח כמו בגירושין. ולפי"ז מובן המדרש וד' ברך את אברהם בכל בבת ולכן לא השיאה ליצחק דרבקה הי' בת זוגו. לכן ויאמר אברהם אל עבדו וכו' ולקחת אשה לבני דשליח עושה שליח והבן:

נב) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר ויאמר עבד אברהם אנכי דהנה הפני"פ הקשה איך נעשה אליעזר שלוחו של אברהם הא אברהם

הי' שלוחו של יצחק ואין שליח עושה שליח. וכ' לתרץ דעבד כגופו ועדיף משליח והוה כמו שהי' אברהם בעצמו השליח ע"ש. והנה מבואר שם באהע"ז בב"ש ובח"מ דדוקא בקידושי כסף אין שליח עושה שליח אבל בקידושי שטר יכול השליח למנות שליח אחר דלא הוי מילי כיון דאינו יכול לקדשה רק בשטר זה ע"ש. א"כ אי נימא דהי' אליעזר שליח לקדש בשטר לא קשה כלל קו' הפני"פ דהא בקידושי שטר שליח עושה שליח. אבל אי נימא דהי' שליח לקדש בכסף וא"כ הו' מילי ועכצ"ל דבעבד דהוא כגופו שליח עושה שליח כדברי הפני"פ הנ"ל. והנה בקדושת לוי ז"ל כ' לפ' לא אוכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר. כי החתן אסור לאכול ביום הקידושין עד אחר קידושין וכיון שהי' אליעזר שליח של החתן לכן לא הי' יכול לאכול עד אם דברתי דברי וזהו הקידושין ע"כ אמר לו דבר לקדשה בדיבור ע"ש. א"כ לא הי' שליח לקדש בשטר דאם הי' שליח לקדש בשטר אין לו לדבר רק למסור השטר. וע"כ צ"ל דהי' שליח לקדש בכסף. וא"כ יקשה הא הוי מילי ואין שליח עושה שליח לכן אמר עבד אברהם אנכי ועבד עדיף משליח ואני כגופו של אברהם לכן אוכל לקדשה. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

נג) וד' ברך את אברהם בכל ויאמר אברהם אל עבדו וכו' ולקחת אשה לבני משם ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבועתי. ונ"ל דהתוס' הנ"ל הקשו למד"א הא דכ' וד' ברך את אברהם בכל שהי' לו בת אמאי לא השיאה ליצחק למד"א ב"כ מותר באחותו והקדמונים תירצו דמדס"ל שהי' לו בת ס"ל כמד"א ב"כ אסור באחותו. והנה הח"ס ז"ל כ' דכיון שגייר אברהם א"ע וכל אנשי ביתו עמו כעשו כקטן שנולד ותו ליכא איסור אחוה כלל מה"ת רק למד"א דב"נ אסור באחותו איכא איסור דרבנן שלא יאמרו יצאנו מקדושה חמורה לקדושה קלה ולכן לא השיא את בתו ליצחק כיון דאיכא עכ"פ איסור דרבנן ואברהם קיים אפילו מצות דרבנן ע"ש דפח"ח. והנה המפורשים הקשו לשיטות התוס' נזיר [י"ב עא] דהא דאמרינן דהאומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם ומת אסיר בכל הנשים שבעולם. דמה"ת ליכא איסור דאזלינן בתר רובא אלא משום קנסא דרבנן שצוה לקדש סתם ע"ש א"כ איך שלח אאע"ה לקדש אשה סתם הא אסור מדרבנן לעשות כן ואברהם קיים אפילו מצות דרבנן ונ"ל לתרץ לפי"ד התוס' גיטין [ס"ד ע"א] ד"ה אסור דמש"ה קנסו רבנן אע"ג דאיכא רובא משום דהוה קבוע אפילו קידש בשוקא דאשה הדרא לניחותא הא הוה קבוע שאינו ניכר דלא הוה קבוע דידיה כמחצה על מחצה אלא כלומר דקנסינן מחמת קביעותא אע"ג דהוה קבוע שאינו ניכר ע"ח. ונודע דברי קדוש זקיני התב"ש ז"ל בחידושיו לקידושין [ס"א ע"ב] דבנידן דידן לא הוה קבוע כלל דהי' יכול אליעזר לקדש בשוקא דלא שייך לומר דהדרא לניחותא דהרי א"א אמר לאליעזר

ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבועתי זאת רק את בני לא תשב שמה. א"כ אמר שהאשה תלך מקביעותה ותלך ליצחק ולא תהי' הדרא לניחותא קמא א"כ לא הוה קבוע כלל ע"ש דפח"ח א"כ מתורץ קו' הנ"ל איך שלח א"א שליח לקדש אשה סתם הא איכא איסור דרבנן ולפי הנ"ל ניחא דהא הי' יכול לקדש בשוקא דלא הדרא לניחותא א"כ לא היה קבוע כלל ובכה"ג לא קנסו רבנן דכל הקנס משום דהוה קבוע כדברי תוס' הנ"ל. ולפי"ז מובן ההמשך וד' ברך את אברהם בכל שהי' לו בת ולא השיאה ליצחק דאיכא איסור דרבנן וא"א קיים אפילו מצות דרבנן כנ"ל א"כ יקשה איך שלח אליעזר ואמר לו ולקחת אשה לבני משם הא איכא איסור דרבנן לשלוח שליח לקדש אשה סתם הא א"א קיים אפילו מצות דרבנן דאל"כ הלא הי' יכיל להשיא את בתו ליצחק. ולז"א ואם לא תאבה האשה לילך אחריך ונקית משבועתי רק את בני לא תשב שמה. א"כ לא הוה קבוע כלל כדברי ז' התב"ש ז"ל וליכא אפילו איסור דרבנן. והבן ונכון בס"ד:

נד) וד' ברך את אברהם בכל במדרש פליאה הדד"כ אנכי ד' א' וכו' לא יהי' לך אלקים אחרים [עי' לעיל אות יח לד לו לז לח מט] ואמר בני מחמד נפשי הרב הגאון וכו' מו"ה צבי שליט"א דומ"ץ דק"ק ווייטצען בעהמח"ס הנחמד שו"ת בנין צבי לפ' דהתוס' הנ"ל הקשו למד"א הא דכ' וד' ברך את אברהם בכל שהי' לו בת א"כ אמאי לא השיאה ליצחק למד"א ב"נ מותר באחותו. והקדמונים תירצו דס"ל כמד"א ב"כ אסור באחותו סנהדרין [נח ע"ב] ואיתא בסנהדרין [לח ע"א] ת"ר אדם יחידי נברא ומפני מה שלא יהו המינים אומרין הרבה רשויות בשמים. וז' בחא"ג ז"ל הקשה למה הקשה הש"ס באדם יותר מכל הבריות שנבראו יחידי. וכ' לת' דלא קשה רק על אדם דנברא יחידי והוכרח קין לישא אחותו שהיא ערוה למד"א גוי אסור באחותו הי' לו להקב"ה לברא ב' זכרים וב' נקיבות והי' נושא בכו של אחד בתו של שני ומשני הש"ס דנברא אדם יחידי שלא יאמרו המינים הרבה רשויות בשמים ע"ש. ולפי"ז מובן המדרש וד' ברך את אברהם בכל שהי' לו בת ובכל שמה א"כ יקשה קו' התוס' למה לא השיאה ליצחק. ועכצ"ל דגוי אסור באחותו א"כ יקשה למה נברא אדם יחידי והי' מוכרח קין לישא אחותו שהוא ערוה דגוי אסור באחותו. ועכצ"ל דנברא יחידי מפני המינים שלא יאמרו הרבה רשויות בשמים וזש"א הדד"נ אנכי ד' אלקיך וכו' לא יהי' לך אלקים אחרים שלא יהי' יכולים המינים לומר דהרבה רשויות בשמים ח"ו כי אין עוד בלבדו עכ"ד בני הג' שליט"א דפח"ח. והבן:

נה) ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו וכו' הוא ישלח מלאנו לפניך. ונ"ל דהנה הקשו המפורשים דבפ' משפטים שאמר הקב"ה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך לא הקפיד מרע"ה ובפ' תשא כשאמר לו הקב"ה ושלחתי לפניך מלאך

הקפיד ואמר אם אין פניך הולכים אל תעלני מזה. ובש"ך עה"ת כ' לתרץ דבפ' משפטים שהי' קודם חטא העגל דנעקר היצה"ר מהם לאחר קבלת התורה לא הקפיד מרע"ה שילך מלאך עמהם דשלוחו של מקום כמותו. אבל בפ' תשא לאחר החטא שחזר היצה"ר למקומו והוצרכו בנ"י תמיד לסליחה ולמחילה על חטאם שאין ברשות המלאך למחול זולת הקב"ה לכן טען מרע"ה שהקב"ה בעצמו ילך עמהם עכדפח"ח והנה אחז"ל המושל בכל אשר לו שהי' שליט ביצרו וזש"א ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו שהי' שליט ביצרו. א"כ לא יחטא ולא יצטרך תמיד לסליחה ומחילה לכן הוא ישלח מלאכו לפניך דשלוחו כמותו כי אין מהצורך שהקב"ה בעצמו ילך עמך ונכון בס"ד:

נו) ויאמר אליו העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי וכו' ויאמר אליו אברהם וכו' ד' אלקי השמים וכו' הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני. ונ"ל עפי"ד האלשיך ז"ל שהי' ויכוח בין אאע"ה ובין אליעזר דאליעזר רצה שהשי"ת בעצמו ילך עמו כמו שהולך עם אדונו אברהם בכל עת הצורך אבל אאע"ה אמר לו יען שאין אני הולך בעצמי רק הנני שולח אותך כ"כ לא ילך השי"ת בעצמו עמך רק ישלח מלאכו לפניך שהוא ג"כ שלוחו ע"ש. והנה כ"ז נכון אי אאע"ה הי' יכול לילך בעצמו לקדש האשה לבנו ואעפ"כ שלח שליח שורת הדין שכ"כ הקב"ה ישלח שלוחו מדה כנגד מדה אבל אי נימא דא"א לא הי' יכול לקדש בעצמו והי' מוכרח לשלוח שליח שוב צדקו דברי אליעזר שהקב"ה בעצמו ילך עמו ולא מלאך והכה הנוב"י אהע"ז סי' ס"ד הקשה איך מועיל שליח לקדש אשה הא הוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים. וכ' לתרץ דאמרינן מיגו דזכי לנפשי' שהרי יכול השליח לקדשה לעצמו זכי נמי לאחרינא ע"ש. א"כ לשיטת הרמב"ם ז"ל פי"ז מהא"ב דכהן גדול אסור ליקח לו ב' נשים ע"ש. והרי א"א הי' כה"ג כמבואר במדרש וכבר כ' המפו' דלמד"א שלא הי' לו בת לא"א עכצ"ל שכבר נשא אשה קודם ששלח שליח לקדש אשה ליצחק. דאל"כ הלא לא קיים עוד מצות פו"ר כיון שלא הי' לו בת. וקיימ"ל הוא לישא אשה ובנו לישא אשה הוא קודם אם לא קיים עוד מצות פו"ר. ועכצ"ל שכבר הי' לו אשה א"כ לא שייך אצלו מיגו דזכי לנפשי' דהא אסור לו ליקח ב' נשים ולא הי' יכול להיות שליח לקדש אשה ליצחק. א"כ הי' מוכרח לשלוח את אליעזר א"כ צדקו דברי אליעזר שהקב"ה בעצמו ילך עמו ולא מלאך שלוחו. אמנם הדבר נכון דהא באמת כ' הנוב"י שם לתרץ הקו' הנ"ל דלא הוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרינא דהא אין קידושין אלא מדעתה והיא מתרצת לזה ולא לאחר לכן מועיל שליח בקידושין. א"כ שפיר הי' יכול אאע"ה לילך בעצמו לקדש אשה ליצחק אע"ג דלא שייך מגו כנ"ל מ"מ לא הוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרינא כיון דאין קידושין אלא מדעתה. ועכ"ז שלח

את אליעזר לכן גם הקב"ה לא ילך בעצמו עם אליעזר אלא ישלח מלאך שלוחו וזש"א ויאמר אליו העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי. א"כ אליעזר ס"ל כהלכה דאין קידושין אלא מדעתה א"כ יכול אברהם לילך בעצמו לקדש כנ"ל ואם אינו הולך בעצמו אלא שולח שליח הרי הדין נותן שגם הקב"ה לא ילך בעצמו אלא ישלח מלאך שלוחו. ולזה אמר לו אברהם ד' אלקי השמים וכו' הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני. שלא ילך בעצמו אלא ישלח שליח. והבן וב"ה הוא דבר נחמד: נז) ד' אלקי השמים וכו' ואשר כשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך ונ"ל ההמשך דאיתא בפענח רזא פ' לך דלכן נתן לכו הקב"ה את א"י דאיתא במדרש וביוצר לאחרון ש"פ דא"י היא מעשר מכל העולם וישראל המה כבת שנוטלת עישור נכסים וכ"א ביוצר לשבה"ג ע"ש. והנה באור תורה ז"ל בראשית אות י"ג מבאר החשבון דא"י היא מעשר מכל העולם דמבואר בפסחים [צד ע"א] דשיתא אלפי פרסי הוי עלמא ופירש"י שם דהיינו היקף הילוך החמה ממזרח למערב ע"ש. וכיון דביום החמה מקפת שיתא אלפי פרסי כמ"כ מה שתקפת בלילה הוא שיתא אלפי פרסי הרי י"ב אלפי פרסי היקף כל העולם בעיגול ולפמ"ש בעירובין [י"ג] דכל שבהיקיפו ג' טפחים יש ברחבו טפח נמצא העולם ארבע אלפי פרסי בארכו וכן ברחבו וארבע אלפי פרסי על ארבע אלפי פרסי עולה ששה עשר פעמים מאה ריבוא. והנה מבואר בפסחים שם דכל הישוב אינו אלא שעה אחת ביום שאין חמה נכנס בישוב אלא שעה אחת ביום. ודעת הרמב"ם דהיום נחשב י"ב שעות מהנה"ח עד שקה"ח ובאו"ח סי' כ"ח כ' ז' הדרכי משה והב"ח ז"ל דשיעור עליית החמה הוא שיעור שעה ע"ש. ומסתמא גם בהשקיעה מתעכב כן וממילא אין החמה הולכת בהעולם רק עשרה שעות נמצא דהישוב שאינו אלא שעה אחת ביום הוא חלק עשירי מכל העולם וכיון דהעולם הוא ששה עשר פעמים מאה ריבוא דשית אלפי פרסי הוי עלמא הוי הישוב ששה עשר פעמים עשרה ריבוא. ובמגילה [ג ע"א] איתא דארץ ישראל ארבע מאות פרסי על ארבע מאות פרסי היינו ששה עשר ריבוא נמצא מכוון ממש דא"י הוא חלק עשירי מן הישוב של כל העולם דכל הישוב של כל העולם הוא ששה עשר פעמים עשרה ריבוא וא"י הוא ששה עשר ריבוא והוא מעשר מן הכל לפי החשבון דשית אלפי פרסי הוי עלמא כפירש"י דהיינו היקף הילוך החמה ממזרת למערב כנ"ל עכדפח"ח, ובמעשה רוקח ז"ל כ' דלכן אמר אאע"ה הוא ישלח מלאכו לפניך דאיתא במד"ת פ' ויצא עשה אדם מצוה אחת מוסרין לו מלאך אחד לשמרו וכיון שהלך אליעזר לעשות מצוה לכן אמר לו אאע"ה הוא ישלח מלאכו לפניך. והטעם דאם עשה אדם מצוה אחת מוסרין לו מלאך אחד כ' במעשה רוקח דאחז"ל עוקצין פ"ג מי"ב עתיד הקב"ה

להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות דידוע שיש תרי"ג מצות בתורה וז' מצות דרבנן ס"ה תר"ך א"כ בעד כל מצוה שאדם עושה מגיע לו חצי עולם ולכן כשמקיים כל המצות נותנים לו ש"י עולמות. ומבואר בחולין [צא ע"ב] דרחבו של מלאך הוא שני אלפים פרסה ע"ש. א"כ המלאך הוא שליש העולם דהעולם הוא שית אלפים פרסי וכיון דאם האדם עושה מצוה אחת זוכה לחצי עולם ע"כ עכ"פ מגיע לו מלאך אחד לשמרו שהמלאך הוא רק שליש עולם. דא"א ליתן לו ב' מלאכים שהמה ב' שלישים והאדם לא קנה רק חצי עולם ע"כ אין מוסרין לו רק מלאך אחד לשמרו ודפח"ח. ולפי"ז מובן ההמשך ד' אלקי השמים יכו' ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת. ועכצ"ל דלכן יתן לנו הקב"ה את א"י שהוא מעשר מכל העולם דשית אלפי פרסי הוי עלמא כנ"ל. א"כ דשית אלפי פרסי הוי עלמא ורחבו של המלאך הוא שני אלפים פרסה שליש העולם ובעשה מצוה אחת מגיע להאדם חצי עולם לכן מגיע לו עכ"פ בעד מצוה אחת מלאך אחד לשמרו. ולזה אמר הוא ישלח מלאכו לפניך דבעשה מצוה אחת מוסרין לו מלאך אחד. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

נח) עי"ל ונקדים לפ' הפ' משפטים לא תבשל גדי בחלב אמו הכה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך. דהנה השומר ישמור החפץ כפי יקרת ערכו של החפץ בעיניו. א"כ לכאורה הלא האדם כלא נחשב בעיני המלאך וממילא לא ישמור את האדם בשמירה מעולה. אמנם הדבר נכון דלאחר שבאו המלאכים לאאע"ה ואכלו בב"ח דאפילו תינוק היוצא מבית הספר אינו אוכל כדאיתא במדרש מאז ידעו גודל ערכו של האדם. וזש"א לא תבשל גדי בחלב אמו דנשמע איסור בב"ח ואפ"ה אכלו המלאכים ותינוק אינו אוכל. לכן הכה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך לשמור בשמירה מעולה:

נט) ולפי"ז מובן ההמשך ד' א' השמים וכו' אשר כשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך. דמבואר במדרש דלכן זכו בנ"י בא"י משים שקבלו התורה כמש"כ ויתן להם ארצות גוים וכו' בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצרו, ולכן ניתנה התורה לבנ"י ולא להמלאכים דאכלו בב"ח כדאיתא במדרש. וזש"א ואשר כשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת בזכות קבלת התורה ולכן יקבלו בנ"י את התורה ולא המלאכים משום דאכלו בב"ח א"כ גדול ערכו של אדם בעיני המלאכים לכן הוא ישלח מלאכו לשמור אותך בשמירה מעולה:

ס) ד' אלקי השמים וכו' ואשר כשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת וכו' ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו. במדרש הובא ברש"י נכרין היו שהי' יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים וז"ל דבמדרש הקשה וכי לא הי' גמלים של א"א

כחמורו של ר"פ בן יאיר שלא אכל ג' ימים מחמת שלא רצה לאכול מטבל וגמלי א"א הי' צריכין להיות זמומין שלא יאכלו מן הגזל. ובתפ"י כ' לתרץ דחמורו של רפב"י החמיר על עצמו במה שאסור לאדם עפ"י דין אבל גמלי א"א ידעו שא"י הוא שלו כמש"כ ברש"י עה"פ גר ותושב שאמר לו הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת רק א"א החמיר על עצמו להיות כגר בארץ ע"כ לא רצו הגמלים להחמיר על עצמם לכן יצאו זמומין וזש"א ד' אלקי השמים וכו' ואשר כשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת א"כ מה"ד הוא שלי. לכן ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו שהי' יוצאין זמומין דלא רצו להחמיר על עצמם כיון דעפיה"ד לא הי' גזל. והבן:

סא) עי"ל ההמשך ולקחת אשה לבני משם וכו' ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו שהי' יוצאין זתומין. עפימש"כ המפו' לתרץ קו' המדרש הנ"ל דלכן החמיר אברהם שיהי' יוצאין זמומין דגזל חמיר גם מערוה כדאיתא במדרש דלא כחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל והכה אחז"ל סנהדרין [ל"ח ע"א] אדם יחידי נברא מפני מה מפני הגזלנין דמה עכשיו דנברא יחידי גוזלין מכש"כ כשהי' שנים ע"ש. וכ' המהרש"א דהי' קשה להם למה נברא אדם יחידי והוכרח קין לישא אחותו שהיא ערוה למד"א גוי אסור באחותו למה לא נבראו ב' זכרים וב' נקיבות והי' נושא בנו של א' בתו של שני עי' לעיל אות נ"ד ומשני הש"ס מפני הגזלנין ומזה הוכיח זקיני בעיר דוד ז"ל דגזל חמור מערוה כמובן והנה התוס' הקשו למה לא השיא א"א את בתו בכל ליצחק למד"א ב"נ מותר באחותו ותירצו הקדמונים דס"ל כמד"א דב"כ אסור באחותו ולפי"ז מובן ההמשך ולקחת אשה לבני משם כי א"א לי ליתן בתי ליצחק דב"נ אסור באחותו א"כ הי' לו להקב"ה לברוא שנים שלא ישא קין אחותו האסורה וע"כ נברא אדם יחידי שלא יהי' גוזלין דגזל חמיר מערוה כנ"ל וזש"א ויקח וכו' מגמלי אדוניו שהי' זמומין להחמיר בגזל החמור מערוה ונכון בס"ד:

סב) ולקחת אשה לבני משם וכו' רק את בני לא תשב שמה. ונ"ל דאיתא ב' טעמים שהי' אסור ליצחק לצאת לחו"ל א) שהי' עולה תמימה שנפסלה ביוצא. ב) בעטרת שלמה הובא בי"מ לכ"ק מוחז"ל כי אם ידור בחו"ל וכשיגיע הזמן שיוליד יעקב הי"ב שבטים לא יהי' רשאי להנית אביו לעת זקנתו ויולדו לו כל הי"ב שבטים בחו"ל והי' צריכים להשתלם בא"י דוקא שיהיו דוגמא מרכבה עליונה ע"ש א"כ לפי הטעם הא' אסור ליצחק לצאת לחול אפילו לפי שעה אבל לטעם השני אסור לו להתעכב ולהשאר בשם אבל לפי שעה מותר והנה בתוס' הקשו למה לא השיא א"א את בתו ליצחק ותי' דמהגר השפחה היתה ובאוה"ח ובעבודת ישראל ז"ל כ' דלכן לא נשתחררה הגר כדי שתשאוב עוד קצת

זוהמא שהי' באברהם למען יצא יצחק מטפה טהורה לגמרי שיהי' ראוי לעולה תמימה עכדה"ק ומבואר באלשיך ובתפ"י ז"ל הא דכפל א"א האזהרה ואמר עוד הפעם רק את בני לא תשב שמה דבפעם הראשונה הי' האזהרה שלא ידור בחול ובשני' הי' האזהרה שלא לילך אפילו על דעת לחזור מיד ע"ש וזש"א ולקחת אשה לבני משם ולכאורה טורח זה למה ישא יצחק את בתי ועכצ"ל דתהגר השפחה היתה דלא נשתחררה כדי שיהי' יצחק עולה תמימה כנ"ל. ומזה תבין רק את בני לא תשב שמה אפילו על מנת לחזור כיון דהוא עולה תמימה. ונכון בס"ד:

סג) ולפי"ד האוה"ח והעב"י ז"ל הנ"ל. יל"פ המדרש ויאמרו מד' יצא הדבר וכו' ותהי רבקה אשה לבן אדוניך ובמדרש מהיכן יצא הדבר מהר המורי'. דהא מבואר במדרש דבהר המורי' נתקדש יצחק לעולה תמימה. ולפי הנ"ל לכן לא נשתחררה הגר וא"כ היתה אחותו בכל בת שפחה ע"כ לקח את רבקה אשה לבן אדוניך ולא אחותו בכל:

סד) ולקחת אשה לבני משם ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבועתי וכו' ויקח העבד עשרה גמלים ובתפ"י דעשרה גמלים הי' עבור עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין. וכ"ל דהנה הא דאמר א"א ולקחת אשה לבני י"ל שאליעזר יהי' השליח לקדש או דיקח האשה עמו ליצחק ויצחק יקדש אותה בעצמו. והנה העולם מקשים איך שלח אברהם שליח לקדש אשה סתם ולא חש שמא ימות השליח ויהי' יצחק אסור בכל הנשים שבעולם כמבואר בנזיר[יב ע"א]. א"כ לכאורה הי' מקום לומר שלא נעשה אליעזר שליח לקדש אלא ליקח עמו האשה ליצחק אמנם לפי מש"כ בפענח רזא דאם ל"א תאב"ה האשה וכו' בגימטריא בתואל דאמר לו אברהם שיקח את רבקה בת בתואל ע"ש א"כ שפיר י"ל דאברהם עשה שליח לקדש דליכא חשש שמא ימות דהא עשה לו לשליח לקדש אשה זו וזש"א ולקחת אשה לבני משם ואם לא תאבה האשה יכו' ונקית שבועתי א"כ י"ל דעשה לו אברהם שליח לקדש. ע"כ ויקח העבד עשרה גמלים לברך ברכת אירוסין בעשרה ונכון בס"ד:

סה) עי"ל עפ"י הנ"ל דלכאורה י"ל דלא כעשה אליעזר שליח לקדש דחש אברהם שמא ימות השליח ויהי' יצחק אסור בכל הנשים שבעולם, אמנם לפי"ד קדוש זקיני התב"ש ז"ל לעיל אות כ"ג דלכן אמר א"א ואם לא תאבה האשה ונקית משבועתי רק את בני לא תשב שמה. דאפילו אם ימות אליעזר לא יהי' יצחק אסור בכל הנשים דאפשר לו לקדש אשה בשוקא וניזיל בתר רוב. דלא יהי' קבוע משום דהאשה הדרא לניחותא קמא. דהא מוכרחת האשה לילך ליצחק ודפח"ח. וזש"א ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ולקית משבועתי זאת רק את בני לא תשב שמה. א"כ שוב לא שייך הדרא לניחותא א"כ

אפילו אם ימית אליעזר לא יהי' יצחק אסור בכל הנשים ושוב י"ל דנעשה שליח שיקדש אליעזר בעצמו. לכן ויקח העבד עשרה גמלים עבור עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין ונכון בס"ד:

סו) עי"ל לפי הנ"ל די"ל דלא נעשה אליעזר שליח לקדש שמא ימות והי' יצחק אסור בכל הנשים דחזקה שליח עושה שליחתו. אמנם לפימש"כ המפו' דהא דאסור בכל הנשים דחזקה שע"ש היינו בקידושי שטר דלא הוה מילי אבל לא בקידושי כסף דהוה מילי כיון דלא כגמר השליחות דאין קידושין אלא מדעתה ויכול ליתן כסף אחר כמבואר בח"מ ובב"ש ס"י ל"ה סעי"ו ע"ש לא שייך החזקה דשמא לא יהי' בידו לעשות בעצמו השליחות ולעשות שליח אחר לא יהי' יכול דאין שלית עושה שליח עכ"ד. א"כ הכא דהי' שליח לקדש ע"י כסף כמבואר במדרש לא שייך החשש שמא ימות השליח. וזש"א ואם לא תאבה האשה וכו' ובקית משבועתי דאין קידושין אלא מדעתה. א"כ אין שליח עושה שליח בקדושי כסף וליכא החשש שמא ימות השליח כנ"ל. א"כ י"ל דהי' אליעזר שליח לקדש, לכן ויקח עשרה גמלים עבור עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין ונכון בס"ד:

סז) עי"ל ההמשך הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני וכו' ויקח העבד עשרה גמלים דלכאורה י"ל דאין עבד נעשה שליח בקידושין כקו' המפורשים רק נעשה שליח להביא האשה ליצחק והוא קדש אותה. אמנם בפני"פ כ' לתרץ הקו' הנ"ל דעבדו כגופו ועדיף משליח לכן הי' יכול אליעזר לקדש בעצמו והנה במעגלי צדק ז"ל העיר הא קידושין בעי כונה ולא מועיל כונת העבד. וכ' לת' דלכן נשלח מלאך עמו דלענין הכונה יהי' המלאך השליח ע"ש. וזש"א הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני שראה אליעזר שגם מלאך יהי' עמו שיהי' שליח לענין הכונה. א"כ רצון א"א שהוא בעצמו יקדש האשה. לכן ויקח העבד עשרה גמלים עבור עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין והבן:

סח) ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבועתי זאת. ונ"ל עפימש"כ המפו' דהשבועה היתה לטובת אליעזר דשמא לא תאבה האשה יאמרו העולם שמעל בשליחות ע"י הנגיעה שישא יצחק את בתו לכן השביעו לצאת נקי מחשד שבוודאי לא מעל בשליחות לעבור על השבועה. וזש"א ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית שתהא נקי מחשד משבועתי זאת ע"י השבועה:

סט) ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וילך וכל טוב אדוניו בידו וברש"י שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו. ובתפ"י ויקח העבד עשרה גמלים עבור עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין. ונ"ל דהמפורשים מקשים איך עשה א"א את אליעזר לשליח לקדש אשה הא אין עבד נעשה שליח בקידושין אמנם י"ל דשיחררו על תנאי אם יזמין לו השי"ת

אשה לקדש יהי' משוחרר ואע"ג דמשחרר עבדו עובר בעשה מ"מ לדבר מצוה מותר אולם יקשה איך ישחרר אברהם בשביל בנו הא אין אומרין חטא כדי שיזכה חברך אבל הדבר נכון דהא קודם ששלח א"א את אליעזר כתב שטר מתנה על כל אשר לו ליצחק א"כ גם העבד הי' שייך ליצחק ושפיר הי' יצחק משחררו על תנאי כנ"ל דבמקום מצוה מותר [וע"י בישיע"ק מש"כ כעי"ז] וזש"א ויקח העבד עשרה גמלים עבור עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין דהוא בעצמו יקדש את האשה ולא שיקח האשה ליצחק שיקדש בעצמו. דיהי' משוחרר דליכא איסור כיון וכל טוב אדוניו בידו שכתב שטר מתנה ליצחק והי' העבד של יצחק. והבן: ע) ולרבקה אח ושמו לבן וירץ האיש החוצה במסורה ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה. ונ"ל עפי"מ שהביא מחו' הגאון בילקוט אליעזר ז"ל לפ' הפ' [תהלים קי"ט] זלעפה אחזתני מרשעים עוזבי תורתך. כי יש ב' כתות רשעים כת צבועים מראים עצמם ליראים לנקום קנאת ד' ורעות בקרבם ועי"ז ילכדו חכמים בערמם. ויש כת שפיהם ולבם שוים לעיני כל ולא ילכדו אחרים לילך אחריהם. וזש"א זלעפה אחזתני מרשעים מאלו אשר המה רשעים בקרבם ולעיני כל המה עוזבי תורתך מלשון ויעזבו את ירושלים היינו חוזק שרוצים לחזק התורה ודפח"ח. ובאוה"ת ובתפ"י ז"ל כ' דלכן רץ לבן אל האיש החוצה לנקום קנאת ד' בהאיש כי חשב שנתן לה הנזם והצמידים ח"ו לאתנן. וזש"א ולרבקה אח ושמו לבן שהי' לבן הרמאי ועכ"ז וירץ אל האיש החוצה לנקום קנאת ד' ולכן ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה מרשע כזה אשר רוצה להיות מעוזבי התורה לחזק התורה:

עא) וירץ לבן אל האיש וכו' ואנכי פניתי הבית וברש"י מעבודת גלולים. ונ"ל עפי"ד הרש"י וירץ למה רץ ועל מה רץ ויהי כראות את הנזם אמר עשיר הוא ונתן עיניו בממון [ובעמוד העבודה כ' לפ' דאחז"ל פסיעה גסה נוטלת א' מת"ק ממאור עיניו וזש"א למה רץ הלא נוטלתו מאור עיניו ולז"א נתן עיניו בממון דבעבור חמדת ממון לא חש על עיניו] ולכאורה מנ"ל דרץ עבור הממון שמא הי' חושד את אליעזר לאדם מכוער שנתן מתנות לבתולה ע"כ רץ לקנא קנאת ד' כמש"כ האוה"ח ז"ל. ולז"א ואנכי פניתי הבית מעבודת גלולים א"כ חשב את אליעזר לאיש צדיק שלא יכנס להבית שיש בה ע"ז וע"כ דרץ שנתן עיניו בממון:

עב) ויישם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר ויאמר עבד אברהם אנכי. וכ"ל דאיתא בתרגום יונתן כיון דחמא סמא דקטולא אמר לא איכול עד דאמלל פתגמי והכה האזולאי ז"ל כ' הטעם שרצה בתואל להרוג את אליעזר שידע הדין דבעשה שליח לקדש אשה ומת השליח אסור בכל הנשים שבעולם דחזקה שליח עושה

שליחותו ע"כ רצה שיהי' יצחק אסור בכל הנשים עכ"ד. והנה כבר כ' האחרונים דחזקה דשע"ש שייך בקידושי שטר דשליח עושה שליח לכן שייך החזקה אע"ג שמתרתי שלא יהי' יכול השליח לעשות שליחותו יעשה שליח אחר במקומו אבל בקידושי כסף דהוי מילי דלא תימסר לשליח לא שייך החזקה דשע"ש עי' אהע"ז סי' ל"ה ס"ו ובחדות יעקב ח"א סי' י"א מדודי הגאון האמיתי ז"ל מזה והנה איתא במדרש דאליעזר הי' שליח לקדש בכסף א"כ מה עלה על דעת בתואל להרוג את אליעזר הלא בקידושי כסף אין שליח עושה שליח וליכא החזקה דשע"ש א"כ לא יהי' יצחק אסור בכל הנשים. אמנם הלא הפני"פ הקשה להשיטות דאין שליח עושה שליח בקידושין איך שלח את אליעזר לשליח הא אברהם הי' שלוחו של יצחק ואליעזר שלוחו של אברהם ועכצ"ל דס"ל שליח עושה שליח א"כ שוב איכא החזקה דשע"ש ע"כ שפיר יהי' יצחק אסור בכל הנשים. אבל באמת זה אינו דהא הפני"פ כ' לתרץ דשפיר י"ל דס"ל דאין שליח עושה שליח ושאני עבד דכגופו הוא ולא הוו כשליח אלא כמי שקידש אברהם בעצמו ע"ש. א"כ אפילו אם יהרוג את אליעזר לא יהי' יצחק אסור בכל הנשים דליכא החזקה דשע"ש דהא אליעזר אינו יכול לעשות שליח במקומו דאין שליח עושה שליח בקידושי כסף וזש"א ויישם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל כיון דראה סמא דקטילא עד אם דברתי דברי ויאמר דבר ויאמר עבד אברהם אנכי ר"ל דלא תפעול מאומה אם תהרוג אותי דלא יהי' יצחק אסור בכל הנשים דליכא החזקה דשע"ש כיון דאין שליח עושה שליח ואי תימא דע"כ סובר אברהם דשליח עושה שליח מדשלח אותי זה אינו עבד אברהם אנכי ואני כגופו ולא הוה כשליח עושה שליח כדברי הפני"פ הנ"ל והבן וב"ה הוא דבר נכון:

עג) ואבא היום אל העין פרש"י היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי אבית לפני המקום מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא ניתנו אלא ברמיזה והמפורשים תמהו על ההמשך. ונ"ל דבאור תורה הקשה הא אמרינן בחולין [סג ע"ב] דפרשה נאמרה ונשנית בשביל דבר אחד שנתחדש בה ע"ש. וכ' אלי לא תאבה ופרש"י אלי כ' בת הי' לו לאליעזר ורצה להשיא ליצחק וא"ל אברהם אין ארור מדבק בברוך א"כ מנ"ל דיפה שיחתן וכו' מדנכפלה הפרשה דלמא נכפלה בשביל שנתחדש בה דבר דאברהם לא רצא להשיא בנו לבת אליעזר דאין ארור וכו'. וכ' לת' דהא אליעזר הי' עבד וע"כ נשא שפחה א"כ ולדה כמותה ובת שפחה היא ואסורה ליצחק ולא נתחדש דבר. אמנם יש להעיר לפי"ד המפו' דאברהם שיחרר את אליעזר דאל"כ הי' אסור ללמוד תורה למד"א דאסור לב"נ ללמוד תורה א"כ הי' יכול אליעזר ליקח בת חורין והולד כמותו ואינה שפחה א"כ נתחדש דבר

דאין ארור מדבק בברוך אמנם הדבר נכון דהפני"פ הקשה הרי עכצ"ל דאברהם כעשה שלוחו של יצחק דארצוי' ארצי קמי' עי' בקידושין [מה ע"ב] א"כ איך עשה את אליעזר שליח לקדש לשיטת הק' חרדוש ז"ל דבקידושין אין שליח עושה שליח. וכ' לתרץ דעבד שהוא כגופו עדיף משליח והוה כמו שהי' אברהם מקדש בעצמו [ועי' בת' ספר יהושיע סי' רל"א שדחה דבריו ואכמ"ל] א"כ אא"ל דאברהם שיחרר את אליעזר דא"כ אינו עוד עבדו ולא הי' מועיל השליחות דאין שליח עושה שליח. אכן יש להעיר דילמא שיחרר אברהם את אליעזר ולא הי' שליח לקדש רק שלית להביא האשה ליצחק והוא יקדש אותה. אמנם הדבר נכון להמפורשים מקשים למה עשה הקב"ה כס שיהי' לו קפיצת הדרך. וכ' לתרץ דאליעזר חשש שמא ימות דהי' יצחק אסור בכל הנשים כמבואר בנזיר [יב ע"א] ע"כ עשה הקב"ה הנס שיהי' לו קפה"ד ומבואר בפרד"א דהלך בג' שעות ולזמן מועט לא חיישינן למיתה עכ"ד א"כ אא"ל דהי' רק שליח להביא האשה ליצחק דא"כ למה נעשה הנס שיהי' לו קפה"ד דהא אפילו ימות השליח לא יהי' יצחק אסור בכל הנשים דהא עדיין לא נתקדשה ע"י השליח ולפי"ז א"ש ההמשך ואבא וכו' שקפצה לו הדרך א"כ עכצ"ל דנעשה שליח לקדש והי' עוד עבד וממילא בתו אסורה ליצחק דשפחה היא א"כ לא נתחדש דבר ולמה נכפלה הפרשה ועכצ"ל דיפה שיחתן וכו'. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

עד) עי"ל עפי"ד האו"ת הנ"ל דנשמע דיפה שיחתן וכו' דאין לומר דנכפלה הפרשה בשביל דבר שנתחדש בה דאברהם לא השיא בנו לבת אליעזר דאין ארור מדבק בברוך דבלא"ה אסורה ליצחק דשפחה היתה כנ"ל. והנה המפורשים הקשו למה נעשה הנס שקפצה לו הדרך הא לא עביד קב"ה כס בחנם וכ' באור יקרות לת' עפי"ד הפרדר"א פט"ז דמקרית ארבע עד חרן הוא מהלך י"ז ימים וע"י קפיצת הדרך בא אליעזר בג' שעות וטעם הדבר דאיתא במס' סופרים ששלחו אברהם לאליעזר ביום א' של סוכות א"כ הי' אסור לאליעזר לילך משום איסור תחומין לכן הי' צריך לנס של קפה"ד דאין תחומין למעלה מעשרה כמבואר בעירובין [מג ע"א] ושיטת הרמב"ם ז"ל אע"ג דתחומין דרבנן מ"מ יותר מי"ב מיל אסור מה"ת. ומבואר בידי משה שמהלך אדם בינוני בשעה אחת ג' מילין וא"כ עד י"ב מילין שהם מהלך ג' שעות לא הי' צריך לנס של קפיצת הדרך דמותר מה"ת. כי אם על הדרך שהוא יותר מי"ב מיל הי' הנס דבר הכרח שלא יעבור על איסור תחומין עכדפח"ח. א"כ נשמע מזה דגם עבדי האבות קיימו את התורה וכש"כ האבות. ולפי"ז א"ש ההמשך ואבא היום שקפצה לו הארץ שלא יעבור על איסור תחומין כנ"ל א"כ כש"כ שהאבות קיימו את התורה והיתה בת אליעזר אסורה ליצחק דשפחה

היא א"כ למה נכפלה הפרשה ונשמע מזה דיפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים. והבן:

עה) ועי"ל עפ"י הנ"ל דאא"ל דנכפלה הפרשה דאין ארור מדבק בברוך דבלא"ה אסורה בת אליעזר דשפחה היא ואע"ג לשיטת הרמב"ם ז"ל [פ"יב מא"ב הי"א] דשפחה אינה אסורה אלא מדרבנן מ"מ האבות קיימו גם מצות דרבנן. והמפורשים כ' דלכן נעשה הנס בקפיצת הדרך כי חשש אליעזר שמא ימות ויהי' יצחק אסור בכל הנשים שבעולם כמבואר בנזיר [י"ב ע"א] לכן נעשה לו הנס שבא בג' שעות ולזמן מועט לא חיישינן למיתה עכ"ד. ומבואר בתוס' שם דהא דאסור בכל הנשים וכו' אם מת השליח היא רק מדרבנן דמה"ת אזלינן בתר רוב ע"ש. ולפי"ז א"ש ההמשך ואבא היום וכו' שקפצה לו הדרך שלא יהי' חושש אליעזר שמא ימות ויהי' אסור יצחק בכל הנשים מדרבנן דהאבות קיימו אפילו מצות דרבנן. א"כ אא"ל דנכפלה הפרשה דנתחדש בה דאין ארור וכו' דהא בלא"ה לא ישא יצחק בת אליעזר דשפחה היא ואע"ג דאינה אסור אלא מדרבנן הלא האבות קיימו אפילו מצות דרבנן. אלא ע"כ צ"ל דנכפלה הפרשה משום דיפה שיחתן וכו' והבן:

עו) עי"ל עפ"י הנ"ל דנשמע דיפה שיחתן וכו' מדנכפלה הפרשה דאין לומר דנכפלה דאין ארור וכו' דבלא"ה היתה אסורה בת אליעזר ליצחק דשפחה היא כנ"ל ולכאורה י"ל דהרי הי' אברהם יכול לשחררה ותהי' מותרת ליצחק. אמנם לפי"ד הח"ס ז"ל דיצחק כיון שנתקדש להיות עולה תמימה הי' לו דין כהן גדול ע"ש א"כ הי' יצחק אסור ג"כ במשוחררת ע"כ שפיר נשמע דיפה שיחתן וכו והנה מבואר בתפ"י הטעם דקפצה לו הארץ כי יצחק הי' עולה תמימה קודש לד' ואינו ראוי לו ליקח אשה בלי קדושי דאורייתא ובו בלילה מת בתואל ורבקה קטנה היתה ואינה בת קדושין דבר תורה. לכן הי' לו קפיצת הארץ בעודנו בתואל חי וקדשה בצמידים והוי נשואה גמורה דבר תורה ודפח"ח ולפי"ז מובן ההמשך ואבא וכו' שקפצה לו הארץ דיצחק הוא עולה תמימה כנ"ל א"כ אסורה לו בת אליעזר אפילו אם נשתחררה. וא"כ למה נכפלה הפרשה אלא עכצ"ל דיפה שיחתן וכו' והבן:

עז) עי"ל עפי"ד הנ"ל דנשמע דיפה שיחתן וכו' דלא נתחדש דבר דבלא"ה לא יתן אברהם בנו לבת אליעזר דשפחה היא. והכה התוס' מקשים למד"א בת הי' לו לא"א אמאי לא השיאה ליצחק. ותי' דקטנה היתה או מהגר היתה והיא שפחה. והח"ס ז"ל כ' הטעם דקפצה לו הארץ כי בו ביום היתה רבקה בת ג' שנים ונתגיירה וכשירה לכהונה ליצחק שהי' כהן אבל אם הי' עבר עוד יום א' היתה בת ג' שנים ויום א' אפילו אם נתגיירה פסולה

לכהונה כמבואר ביבמות [ס ע"ב] ודפח"ח. ולפי"ז מובן ההמשך ואבא וכו' שקפצה לו הארץ ונשמע דרבקה קטנה היתה א"כ אא"ל כתירוץ התוס' הנ"ל דקטנה היתה הא גם רבקה קטנה היתה ועכצ"ל דמהגר היתה ולכן לא השיאה ליצחק דשפחה היא א"כ לא נתחדש דבר דאין ארור וכו' דהא בלא"ה לא הי' משיא ליצחק בת אליעזר דשפחה היא. ולמה נכפלה הפרשה ונשמע דיפה שיחתן וכו' והבן: עח) ואבא היום וכו' ואמרה אלי גם אתה שתה וגם לגמליך אשאב הוא האשה אשר הוכיח ד' לבן אדוני ובמדרש ומד' אשה משכלת. ונ"ל דאחז"ל ואבא היום שקפצה לו הארץ והטעם כ' המפורשים דקימ"ל האומר לשלוחו צא וקידש לי אשה ומת השליח אסור בכל הנשים דחזקה שליח עושה שליחותו וקימ"ל דלמיתה לזמן מועט לא חיישינן לכן התפלל אליעזר על קפיצת הארץ שלא יהי' יצחק אסור בכל הנשים והנה הקדמונים מקשים איך אמרה שתה וגם לגמליך אשאב הא אחז"ל ברכות [מ ע"א] דאסור לאכול קודם שיתן לבהמה [ועי' במג"א סי' קס"ז סקי"ח בשם ס"ת דבשתי' אדם קודם] וכ' במעגלי צדק ז"ל לת' דהא קימ"ל חזקה שע"ש ומבואר במל"מ דכש"כ אם עשה אדם את עצמו לשליח דאמרינן חזקה שע"ש ע"כ שפיר אמרה שתה מקדם ואח"כ גם לגמליך אשאב דחזקה דשליח עושה שליחותו והוי כאמר השקה לגמלי דהיינו גביל לתורי דמיתר לאכול מיד ודפח"ח. וזש"א ואבא היום שקפצה לו הארץ מטעם הנ"ל א"כ בשמע דקימ"ל דחזקה שע"ש כנ"ל. לכן אמר והי' העלמה וכו' ואמרה אלי גם אתה שתה וגם לגמליך אשאב. א"כ היא אשה משכלת לדעת דחזקה שע"ש כנ"ל. הוא האשה אשר הוכיח ד' לבן אדוני ובמדרש ומד' אשה משכלת כי מד' יצא הדבר והבן ונכון בס"ד:

עט) ויאמר אליהם אל אותי וד' הצליח וכו' ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה. ונ"ל עפ"ד הח"ס ז"ל עפי"ד הגאון מהר"ם בנעט ז"ל לפ' הפ' ומגדנות נתן לאחי' ולאמה וכו' ויאמר אחי' ואמה תשב הנערה אתנו הכונה דכיון שנתן להם פירות א"י ש"מ שהוא מחזיק ארם וסורי' כמו א"י דאל"כ אסור להוציא פירות א"י לחו"ל לכן אמרו תשב הנערה אתנו דגם כאן הוא א"י עכדפח"ח. ולזה אמר אליעזר אל תאחרו אותי כאן כי באמת חו"ל הוא והכל מעלין לא"י והפירות לא הוצאתי אלא צדה לדרך לקחתי עמי למזונות אך וד' הצליח דרכי שקפצה לי הארץ לכן נשארו הפירות ונתתי לכם ודפח"ח. והנה בתפ"י כ' הא דאמר העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אל הארץ הזאת דתמוה מה לי הארץ הזאת או אחרת דידוע דיש הרבה מצות שאינם נוהגות רק בא"י לכן אמר אולי לא תאבה האשה ללכת אל הארץ הזאת לסבול מצות הנוהגות בא"י ע"ש וזש"א אל תאחרו אותי וד' הצליח דרכי כי ארם וסוריא הוא חו"ל כנ"ל לכן אמרו כקרא לבערה ונשאלה את

פיה שמא לא תאבה ללכת מחו"ל לא"י לסבול מצות הנוהגות בא"י. והבן ונכון בס"ד:
פ) ויאמר אליהם אל תאחרו אותי וד' הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדוני ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה. ונ"ל דלכאורה יקשה למה הי' צריכין לשאול אותה הא כבר נתקדשה וכופין לאשה לעלות לא"י כמבואר בכתובות [קי פ"ב] אמכם א"ש לד' התוס' שם דאם איכא סכנת דרכים אין כופין א"כ י"ל שהי' סכנת דרכים. אולם הא אליעזר בא ע"י קפיצה בג' שעות ובטח יחזור ג"כ על ידי קפיצה א"כ ליכא סכנת דרכים [עי' לעיל פ' לך אות מ'] אמנם הד"נ עפי"ד הח"ס ז"ל לפ' הפ' ומגדנות נתן וכו' תשב הנערה אתנו ימים או עשור וכו' ויאמר אליהם אל תאחרו אותי וד' הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדוני כי ע"י שנתן להם מגדנות והיכירו בהפירות שהי' נתלשין ביומו בא"י כדאיתא ר"פ אין צדין דיש להכיר בהפירות האמינו לו שבא ע"י קפיצה בו ביום. ע"כ אמרו תשב הנערה אתנו ימים או עשור היינו ב' או עשרה ימים ולא תפסד בהעכבה בכאן כי תילך בחזרה ג"כ ע"י קפיצה ולז"א אל תאחרו אותי כי ד' הצליח דרכי ע"ד נס הי' לי קפיצת הארץ אבל בחזרה ואלכה לאדוני אהי' מוכרח לילך בהליכה ולא בקפיצה ודפח"ח וזש"א דכיון שאמר להם העבד ואלכה לאדוני שלא יהי' לי קפיצת הדרך בחזרה. א"כ איכא סכנת דרכים דאין כופין האשה לעלות לארץ ישראל על כן אמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה דצריכין הסכמתה והבן ונכון בס"ד. פא) ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו ימים או עשור וכו' ויאמר אליהם אל תאחרו אותי, וכ"ל עפי"ד הח"ס ז"ל שהי' ויכוח ביניהם שסברו שארם וסורי' היא א"י לכן אמרו תשב הנערה אתנו דגם כאן הוא א"י אבל אליעזר סבר דח"ל הוא לכן אמר אל תאחרו אותי בחו"ל ע"ש, והנה בחוט המשולש פ' תולדות הביא לפ' הפ' הנ"ל תשב הנערה וכו' דכיון שמת בתואל רצו לירד לנחלה אחר שבעת ימי אבילות ולרבקה מגיע עישור נכסים כבת בין הבנים שנוטלת עישור נכסים לכן אמרו תשב הנערה אתנו ימים ר"ל להתעכב ז' ימי האבילות [כן איתא בילקוט] וליקח עמה חלק העישור נכסים, או עשור ר"ל שתשב אתנו העישור נכסים ולא תקבל העישור נכסים ודפח"ח. והנה בפענח רזא כ' דלכן נתן לנו הקב"ה א"י שהוא מעשר מכל העולם ואנחנו כבת הנוטלת עישור נכסים ועי' לעיל אות כ"ז דהחשבון מכוון דשית אלפי פרסי הוי עלמא וא"י הוא ארבע מאות פרסי ע"ש. וידוע דבלא ארם וסורי' הוי א"י ד' מאות פרסי כמבואר בצפ"ע הובא לקמן וזש"א ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו ימים או עשור כנ"ל או שהיא תשאר שם או העישור נכסים תשאר שם ולזה אמר אליעזר הלא אתם מודים דבת נוטלת עישור א"כ עכצ"ל דא"י שהיא בעצמה ד' מאות פרסא היא העישור של כל העולם וארם וסורי' הוא חו"ל. לכן אל תאחרו אותי בכאן

להיות בחו"ל והבן ונכון בס"ד: פב) ויאמר אליהם אל תאחרו אותי וד' הצליח דרכי וכו' ויאמרו כקרא לבערה ונשאלה את פיה וברש"י שאין משיאין את האשה אלא מדעתה ונ"ל דהח"ס ז"ל כ' הא דאמר העבד וד' הצליח דרכי שהי' לו קפיצת הארץ ע"ש, והטעם שנעשה לו הנס שקפצה לו הארץ כ' המפורשים דחש אליעזר שמא ימות ויהי' יצחק אסור בכל הנשים שבעולם שמא זו היא קרובה של המתקדשת כמבואר בנזיר [יב ע"א] לכן קפצה לו הארץ ולזמן מועט לא חיישינן למיתה עכ"ד והנה בנובי"ק סי' ס"ד הקשה איך יכולים לעשות שליח לקדש אשה הא הוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים וכ' לתרץ א) דאמרינן מגו דזכי לנפשי' זכי נמי לאחרים א"כ בקרובי השליח דלא שייך מגו דזכי לנפשי' שוב אינו מועיל שליחות לקידושין. ב) דכיון דאין משיאין את האשה אלא מדעתה לא הוי חב לאחרים דהאשה מתרצת לזה ולא לאחר ולפי"ז יכול השליח לקדש לאחר אפילו מקרוביו והנה בהגהות מהר"צ בנזיר שם תמה על תירוץ הא' של הנוב"י ש"ס הנ"ל דאם אמר לשלוחו צא וקדש לי אשה אחת אסור בכל הנשים שבעולם יהא מותר בקרובי השליח דליכא חשש שקידש אחת מהם דהא לא שייך מגו א"כ שוב הוי תולבע"ח וכו' ואינו מועיל הקידושין ועכצ"ל כתירוץ השני דלא הוי תולבע"ח וכו' כיון דאין משיאין את האשה אלא מדעתה לכן במת השליח שפיר אסור בכל הנשים שבעולם אפילו בקרובי השליח ולפי"ז מובן הפ' ויאמר וכו' וד' הצליח דרכי שקפצה לו הארץ שלא יחוש שמא ימות ויהי' יצחק אסור בכל הנשים שבעולם ולא יהי' מותר בקרובי השליח דלא שייך מגו דזכי לנפשי' והוי תולבע"ח וכו' דז"א דלא הוי תולבע"ח במקום שחב לאחרים כיון דאין משיאין את האשה אלא מדעתה והאשה מתרצת לזה ולא לאחר לכן אמרו כקרא לנערה ונשאלה את פיה וברש"י דאין משיאין את האשה אלא מדעתה דנשמע מדברי העבד דאין משיאין את האשה אלא מדעתה. והבן ונכון בס"ד:

פג) ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה וכו' ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה וברש"י בשם המדרש קטורה זו הגר ונקראת קטורה על שם שנאים מעשי' כקטורת ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפירשה מאברהם ונ"ל ההמשך דהנה ש"ב הגאון השו"מ ז"ל בד"ש כ' דלכן כ' ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ואח"כ כ' ויקח את רבקה ותהי לו לאשה דכפי הנראה מסדר עולם הובא בתו' יבמות [ס"א ע"ב] דרבקה היתה בת ג' שנים כשנשאה יצחק ומבואר במל"מ אישות פ"ג הי"א דאף אם האב קדשה בכסף ושטר כ"ז שהיא פחותה מבת ג' שנים אינה רק ארוסה ע"ש. וכבר כ' זקיני הח"צ ז"ל ס' קכ"ד דארוסה לא מקרי אשה ע"ש [ועי' בספרי שו"ת בנין דוד סי' ים מזה] וזש"א ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ולא היתה עוד אשתו אע"ג שכבר

נתקדשה ע"י אליעזר כיון שהיתה פחותה מבת ג' ולכשגדלה להיות בת ג' שנים אז ויקח את רבקה ותהי לו לאשה כשנשאה ודפח"ת והנה התוס' ב"ב [קמא ע"א] הקשו למד"א ב"כ מותר באחותו למה לא השיא בתו ליצחק [וביאר הח"ס ז"ל אע"ג דאבות הי' להם דין ישראל מעת שנתגיירו מ"מ הלא גר שנתגייר כקטן שנולד דמי א"כ ליכא איסור אחוה אלא מדרבנן שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה וכ"ז נכון למד"א ב"נ אסור באחותו אבל למד"א ב"נ מותר באחותו א"כ ל"ש לומר באנו מקדושה חמורה דהא גם בהיותו ב"נ הי' מותר באחותו לכן הקשו התוס' שפיר למד"א ב"נ מותר באחותו אמאי לא השיאה ליצחק ודפח"ח]. ותירצו א) דקטנה היתה לכן לא השיאה ליצחק ב) דתהגר היתה [והיתה בת שפחה דולדה כמותה לכן לא השיאה ליצחק דלא ליזיל זרעו בתרה ועי' במהרש"א יבמות [ק ע"ב] וא"ש אף לשיטת הרמב"ם ז"ל דאיסור שפחה אינו מה"ת והמפורשים האריכו בזה] והנה מבואר ברש"י דאברהם לקח את הגר לפילגש ובדורש לציון הקשה הא איכא איסור דל"ת קדשה לשיטת הרמב"ם ז"ל. וכתבתי לעיל אות כ"א לת' לפי"ד המקנה והמנ"ח דבמופקרת איכא לאו דל"ת קדשה ועשה כי יקח איש אשה ליקח ע"י קידושין אבל אם אינה מופקרת ליכא הלאו דלת"ק ואיכא עכ"פ העשה. אבל בשפחה אם אינה מופקרת ליכא גם העשה דכי יקח וכו' היינו ע"י קידושין דהא שפחה אינה בת קידושין כלל. א"כ קטורה זו הגר שקשרה פתחה כנ"ל וגם היתה שפחה שפיר לקח אותה אברהם לפילגש דליכא לאו דלת"ק והעשה דכי יקח איש וכו' ומתורץ קו' הדול"צ הנ"ל לנכון. ולפי"ז מובן ההמשך ויביאה וכו' ויקח את רבקה ותהי לו לאשה כי היתה פחותה מבת ג' שנים כשקדשה אליעזר כנ"ל א"כ כשמע דגם רבקה קטנה היתה א"כ אא"ל כתי' התוס' הנ"ל דקטנה היתה הא גם רבקה קטנה היתה ועכצ"ל כתי' התוס' דמהגר היתה והיתה בת שפחה דהגר לא נשתחררה כנ"ל א"כ כיון שהיתה שפחה ואינה מופקרת היתה מותרת לאברהם. וזש"א ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה וברש"י זו הגר שהיתה שפחה ושמה קטורה שנאים מעשי' שקשרה פתחה וכו'. דליכא לא איסור לאו ולא איסור עשה לכן לקח אותה לפילגש והבן וב"ה הוא דבר נחמד:

פד) עי"ל ההמשך דאיתא במדרש ויקח את רבקה וכו' שקידשה יצחק וכ' מחו' הגה"ק במעגלי צדק ז"ל דס"ל דאע"ג שנתקדשה ע"י אליעזר מ"מ כיון שהי' קדושי כסף ותלי' בפלוגתא אי אמרינן בקידושי כסף שליח כעשה עד לכן קדשה מחדש ע"ש והנה בתוס' קידושין [מג ע"ב] ד"ה וכן הקשו וז"ל תימא דאמר בירושלמי וכן בקידושין [דאמרינן שכ"ע] הדא תימא בשטר אבל בכסף לא עכ"ל. וראיתי בשם זקיני הגאון מאוה"ג בעל ת' הרד"ד ז"ל לת' דהמקנה הקשה איך אמרינן שליח כ"ע הא הוה עשאאי"ל דתמיד

יהי' הכחשה והזמה ביחד דלא הוה הזמה לשיטת הרמב"ם ז"ל ע"ש אמנם י"ל אי נימא דשליח עושה שליח בקידושין א"כ לא יהי' הכחשה והזמה ביחד דהא י"ל דהשליח עשה שליח אחר ושיטת הש"ג עי' אהע"ז סי' ל"ה ס"ו בח"מ ובב"ש דדוקא בקידושי שטר שליח עושה שליח ולא בקידושי כסף דהוה מילי ע"ש. וזש"א הירושלמי הד"ת בשטר אבל בכסף לא דבכסף הוה עדשאאי"ל דאין שליח עושה שליח ומתורץ קו' התוס' ודפח"ח. והטעם של הק' מארדוש דאין שליח עושה שליח בקידושין כיון דאין קידושין אלא מדעת האשה הוה מילי דלא נגמר עוד הדבר ומילי לא מימסר לשליח. והנה בדול"צ הקשה איך נשא אברהם פילגש לשיטת הרמב"ם דעובר בלאו דל"ת קדשה ובשם ארי' כ' לת' דאברהם הי' מלך דמותר בפילגש כמבואר ברמב"ם ה' מלכים פ"ד והטעם מבואר במקנה אהע"ז סי' ל"ה דאם אינה מופקרת אע"ג דליכא הלאו דלת"ק מ"מ איכא עשה כי יקח איש אשה דוקא ע"י קידושין ובלא קידושין עובר בעשה וכ"ז בהדיוט אבל מלך שהתורה התירה לו ליקח מבנות ישראל ופילגשים אפילו שלא מדעתן כמש"כ הרמב"ם ז"ל ה' מלכים א"כ אא"ל דקאי עליו העשה כי יקח איש אשה דהא קיימ"ל דאין קידושין אלא מדעת האשה והוא יכול ליקח אשה בעל כרחה אע"ג דלא הוה קידושין כ"כ יכול ליקח פילגש גם בלא קידושין ע"ש. [עי' לעיל אות כ' כ"א מזה] וכ"ז נכון דמלך מותר בפילגש כיון דאמרינן אין קידושין אלא מדעת האשה אבל אם הו"א דקידושין הוא אפילו בע"כ שוב הו"א דמלך אסור בפילגש בלא קידושין דאיכא העשה כי יקח איש וכו' דאי"ל כנ"ל דלא קאי העשה עליו דיכול ליקח בע"כ הא העשה נאמרה גם אם מקדש בע"כ דהא גם הדיוט יכול לקדש בע"כ ואפ"ה איכא העשה כי יקח איש אשה. ולפי"ז מובן ההמשך ויקח את רבקה שקדשה שנית דחש למד"א דל"א שנ"ע בקידושי כסף דאין שע"ש דהוה מילי דאין קידושין אלא מדעתה כנ"ל א"כ מלך מותר בפילגש דליכא העשה כנ"ל וגם ליכא הלאו דלת"ק אם אינה מופקרת. וזש"א ויוסף אברהם ויקח אשה דהי' מלך וליכא העשה וגם ליכא הלאו יען ושמה קטורה שקשרה פתחה ואינה מופקרת. והבן וב"ה היא דבר נכון:

פה) עי"ל ההמשך די"ל דלכן קידש יצחק את רבקה שנית שחש לשיטת הק' תארדוש ז"ל דקידושין שהיא מדעתה אין שליח עושה שליח ואברהם הי' שלוחו של יצחק ואליעזר שלוחו של אברהם כמש"כ הפני"פ. וזש"א ויקח את רבקה לקדשה שנית דאין שע"ש דקידושין היא מדעתה א"כ מלך מותר בפילגש כנ"ל באות הקדום. ולכן ויוסף אברהם ויקח אשה לפילגש והבן:

פו) ותלד לו את זמרן ואת יקשן וכו' ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות ופרש"י מה שניתן לו על אודות שרה ונ"ל עפי"ד האגרא דכלה ז"ל [הובא לעיל פ' בראשית אות כ"ז] דקדושי ישראל הי' נזהרים לקבל מתנות מרשעים כי כח הפועל עושה רושם בהנפעל דהמקבל והנהנה מהמתנה מקבל ג"כ מדותיו הרעים של הנותן ע"ש ואיתא במדרש את זמרן שהיו מזמרין בעולם יקשן שהן מתקשים בעולם ע"ש הרי מבואר דבני הפילגשים היו רשעים וזש"א ותלד לו את זמרן וכו' שהי' רשעים ולכן נתן אברהם להם מתנות מה שקיבל מפרעה ומאבימלך על אודות שרה. דליכא חשש שיקבלו ג"כ מדותיו הרעים של פרעה ואבימלך דהא היו רשעים בלא"ה:

פז) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק. ונ"ל עפי"ד הלב חכמים לפ' גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש עם בני עם יצחק דאיתא בקידושין [פ' ע"ב] עה"פ כי יסיתך בן אמך וכו' לא תאבה לו וכו'. ופריך הש"ס וכי בן אם מסית ובן אב אינו מסית ומשני לא מבעי בן אב שנוטל חלק בירושה ולא יציית לי' דסני לי' אלא אפילו בן אם שאינו נוטל חלק בירושה ולא סני לי' אימא יציית לי' לכן אמרה תורה לא תאבה לו וכו'. וזש"א גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש עם בני עם יצחק. ע"כ יש לחוש יותר שמא יסיתו כיון דלא סני לי' ודפח"ח. וזש"א ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות א"כ יש לחוש שמא יסיתו את יצחק לעבירה דלא סני לי' דהא המה לא יקחו עוד חלק ירושה. לכן וישלחם תפל יצחק שלא יסיתו אותו. ונכון בס"ד:

פח) ויגוע וימת אברהם וכו' ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה. ונ"ל עפי"ד הרש"י מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו והמפורשים כ' דעשה תשובה לאחר מיתת אברהם דגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם לכן עשה ישמעאל תשובה לאחר מיתת אביו ולא מקודם והנה אחז"ל עירובין [כג ע"א] מערת המכפלה שנכפלה בזוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה. והנה זקיני הגאון הר"ר העשיל ז"ל בחנוכת התורה פ' ויחי כ' לפ' הפ' ושכבתי עם אבותי וקברתני בקבורתם דהא קיימ"ל דאין קוברין צדיק גמור אצל צדיק שאינו גמור ואיתא במד' דיעקב הי' מובחר שבאבות א"כ איך צוה לקבור את עצמו במערת המכפלה וצריך לומר דאיתא במדרש ושכבתי עם אבותי אמר הקב"ה חייך שאתה שוכב ואין אתה מת א"כ כיון דיעקב לא מת ושאר אבות מתו. ואיתא דגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם נמצא עכשיו יהי' יעקב שוה להאבות כי הם מתים ונתגדלו והוא חי ועומד במעמד אחד.

וזש"א ושכבתי עם אבותי ר"ל שכיבה לבד ולא מיתה לכן וקברתני בקבורתם ודפח"ח וזש"א ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו דנשמע מזה דגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם כנ"ל אל מערת המכפלה ע"כ נקראת מכפלה שנכפלה בזוגות אדם וחוה וכו' ויעקב ולאה. דלכן כקבר יעקב שם כיון דגדולים צדיקים במיתתם כנ"ל ונכון בס"ד:

פט) ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה וכו' אשר קנה אברהם ותיבות אשר קנה אברהם כמיותר. ונ"ל דלכאורה יקשה הא ישמעאל הי' בן הגר האמה דולדה כמותה ואינו בן אברהם ואמאי נאמר יצחק וישמעאל בניו. אמנם כבר כ' הקדמונים דבודאי שיחרר אברהם את הגר שלא יעבור אלאו דל"י קדש ליקח שפחה א"כ שפיר ישמעאל בן אברהם. אולם באו"ת ז"ל הביא בשם האוהב ישראל ז"ל די"ל דלא שיחררה ואפ"ה ליכא איסור דעשה דפו"ר דוחה ל"ת. אבל האו"ת כ' דל"א עדל"ת כמש"כ התו' גיטין [מא ע"א] כיון דבדידה ליכא עשה דהאשה אינה מצווה על פו"ר ע"ש במהרש"א ומהר"ם והכה מבואר בנחלת בנימין מקדמון א' ז"ל הטעם דנשים פטורות מפו"ר. וז"ל נשובה אל הראשונות למה נשים פטורות מפו"ר הלא ידעת דברי רז"ל דאדם נברא ממקום המזבח ומשם נעשה גופו והאי עפרא הוא קודש הקדשים וכו' א"כ על האדם לשלם קרן וחומש כי מעל בהקדש לכך צוה ד' לאדם לפרות ולרבות להעמיד תולדות לעבודת המלך מלכו של עולם הוספת חומש ולכך ס"ל לחד מד"א דמצות פו"ר הוא ב' זכרים וב' נקיבות והאב ואשתו המה גוף אחד נמצא הם חמשה ואף דחומש מרובה על הקרן אכתי הבנים טפילים להאבות והאי עפרא שהי' ממקום המזבח אין לו רק קדושת בדק הבית וכו' ואנן קיימ"ל דאין מועל אחר מועל אלא בבהמה וכלי שרת. ולכך נשים פטורות מפו"ר כי מאיש לקחה זאת וביצירת אדם בשר ודם מאדמה כבר יצא האדמה לחולין ועליו לשלם להקדש ולא האשה ומשו"ה נשים פטורות מפו"ר עכ"ל הזהב ע"ש והנה מבואר בפרדר"א פ"ו דלכן קנה אברהם את מערת המכפלה שידע שאדם הראשון נקבר שם ע"ש והנה מבואר בשל"ה הק' ז"ל דלכן קולטתו המערת המכפלה לאדם הראשון להקבר שמה מקום הפתח לגן עדן כמבואר בזה"ק יען שנברא אדם מעפר של מקום המזבח שהוא אמצעיתה של עולם והעולם מאמצעיתה נברא ומשם משיתותו של עולם כמחז"ל א"כ גם מערת המכפלה הושתת ממקום שנברא אדם ע"כ קולטתו להקבר שמה ע"ש דה"ק. וזש"א ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה דגם ישמעאל נקרא בנו ולא בן האמה דבודאי שיחרר אברהם את הגר שלא יעבור על איסור ליקח שפחה דלא אמרינן עדל"ת כיון דבדידה ליכא מצות עשה דפו"ר דאשה פטורה מפו"ר יען דאדם נברא ממקום המזבח לכן האיש מצווה על פו"ר ולא האשה כנ"ל א"כ

אברהם ידע מכל זה ובודאי שיחרר את הגר. ולראי' שידע לז"א אשר קנה אברהם ולכן קנה המערה שידע שאדם הראשון נקבר שם והארץ קולטתו יען שנברא מעפר של מקום המזבח כנ"ל. ולכן כאמר ייקברו אותו יצחק וישמעאל בניו כי גם ישמעאל לבנו יחשב. והבן וב"ה הוא דבר נכון: צ) ויקברו אותו צחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה וכו' שמה קבר אברהם ושרה ונ"ל דאחז"ל הובא ברש"י מכאן שעשה ישמעאל תשובה לכן הוליך את יצחק לפניו ע"ש. ובכזה"ק הקשה למד"א במדרש שלא עשה ישמעאל תשובה א"כ אמאי הוליך את יצחק לפניו. וכ' לתרץ דדוקא כאן חלק כבוד ליצחק בן הגבירה ולא במקום אחר יען שראה בכבוד הגבירה שנקברה ביחד עם אברהם משא"כ הגר אמו לא נתייחדה עם אברהם בקבורה לכן חלק כבוד ליצחק להוליך לפניו ע"ש. וזש"א ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו. ולכן חלק כבוד ליצחק לילך לפניו יען כי שמה קבר אברהם ושרה. וראה בכבוד הגבירה שנתייחדה עם אברהם בקבורה משא"כ אמו הגר ע"כ חלק בכאן כבוד ליצחק:

פרשת תולדות

א) ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ובמדרש ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברם נקרא אברהם יצחק נקרא אברהם דכתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם יעקב נקרא ישראל דכתיב לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל וכו' ונ"ל דהקדמונים הקשו איך נשא יעקב מבחר האבות ב' אחיות באיסור ותי' א) כי האבות קיימו את התורה בא"י ולא בחו"ל כש"כ הרמב"ן ז"ל ויעקב נשאם בחו"ל בארם נהרים ובארם צובה. וכ"ז למד"א כיבוש יחיד לא שמי' כיבוש אבל למד"א דכיבוש יחיד שמי' כיבוש א"כ הי' לארם נהרים ולארם צובה קדושת א"י למפרע א"כ שוב יקשה איך נשא יעקב ב' אחיות ועכצ"ל כתירוץ הב') שהובא בצפנת פענח ערך יעקב וז"ל דהותר לו ליקח שתי אחיות מטעם דאל הוא נקרא ולא איש ולכך קראו המלאך לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל ומותר לשמש בשרביטו של מלך עכ"ל. והנה מבואר בצפ"ב ערך א"י דאם נימא דהקב"ה תרם תרומתו מן העולם במדה בינונית א' מחמשים אמרינן דכיבוש יחיד לא שמי' כיבוש וארם וכו' אינם בכלל א"י אבל אי נימא דתרם במדת עין יפה א' מארבעים גם ארם נהרים וארם צובה הוא בכלל א"י. כי ידוע מחז"ל דאאע"ה הי' כהן לאל עליון ולד' הארץ ומלואה כתיב והפריש הקב"ה תרומה מעולמו ונתן לאברהם לפי מדת בינונית הוא א' מנו"ן והעולם הוא שית אלפי פרסא על שית אלפי פרסא היינו ברבוע כמש"כ בנחלת בנימין. אבל בעיגולא הוא יותר צא וחשוב טבלא מרובעת שית

אלפי פרסא על ש"א פרסא תמצא לאורך ה' פעמים רב מאות פרסא ולרוחב ה' פעמים י"ב מאות פרסא תמצא חלוק לרצועות ה' פעמים חמשה הוה כל רצועה י"ב מאות על י"ב מאות וכ"ה רצועות הן חתוך כל רצועה לחצאין תמצא נו"ן רצועות וכל אחד הוא אורך י"ב מאות פרסא וזה הוא חלק התרומה מן העולם דהוא אחד מנו"ן. וכשנתן לאברהם הוא כהן לאל עליון ואברהם הוריש לבניו בירושה לישמעאל דהוא הבכור מגיע לו שני חלקים מי"ב מאות היינו ח' מאות ברוחב ת"ר פרסה. ות' פרסה באורך ת"ר פרסה נשאר ליצחק מחלק ההוא. וצריך ג"כ לחתוך להניח לבני יצחק המה יעקב ועשו ונטל יעקב ב' חלקים מן ת"ר פרסה שהיא ברוחב ת' פרסה כי יעקב הוא הבכור שקנה הבכורה מעשו. נמצא שמגיע ליעקב מכוון ת' פרסה על ת' פרסה לא פחות ולא יותר ולכן מחזיק א"י ת' פרסה על ת' פרסה שהוא חלקו של יעקב לפי מדה בינונית א' תכו"ן. אבל הלא מדת הקב"ה ליתן בעין יפה שהוא א' מארבעים א"כ מגיע עוד לחלקו של יעקב יותר מת' פרסה על ת' פרסה היינו ת' פרסה על תיק פרסה שיהי' מכוון לפי מדת עין יפה. לכן כבש דהמע"ה את ארם נהרים וארם צובה ועוד עיירות המחזיק ק' פרסה באורך ת' פרסה להשלים כפי מדת עין יפה שיהי' א"י מחזיק ת' פרסה על ת"ק פרסה וס"ל דכיבוש יחיד שמי' כיבוש. א"כ ארם נהרים וארם צובה ג"כ בכלל א"י עכ"ד הנפלאים. והנה מבואר בתוס' קידושין [מ"א ע"א ד"ה תורם] הטעם דמדת עין יפה הוא אחד מארבעים וז"ל ועין רעה א' ששים ונפקא לי' מקרא דכתיב ששית האיפה מחומר החטים וששיתם האיפה מחומר השעורים וחומר הוא שלושים סאין ואיפה ג' סאין נמצא ששית האיפה עולה חצי סאה וכשתורם ששית האיפה מחומר נמצא דהיינו א' ששים והיינו עין רעה. ועין יפה א' ממ' נפקא לי' נמי מהאי קרא דכתיב ששית האיפה וכתיב נמי בהאי קרא וששיתם כלומר וששיתם קאי אחומר חטים וחומר שעורים דבכל חד וחד איכא שתות דהיינו סאה לשני חומרין ותן ששית האיפה דכתיב בהאי קרא על וששיתם נמצא דהיינו אחד מארבעים דהויא סאה וחצי לששים סאין דהיינו חומר חטים וחומר שעורין עכ"ל. הרי מבואר מדהתוס' הנ"ל דלכן כשמע מקרא דיחזקאל הנ"ל דעין יפה הוא א' ממ' כיון דיכולים לדרוש תיבה אחת למעלה ולמטה. דהיינו תיבת וששיתם קאי על חומר חטים דלמעלה ועל חומר שעורים דלמטה כנ"ל. והכה האלשיך הק' ז"ל כ' על דברי המדרש הנ"ל ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק יצחק כקרא אברהם דכתיב אלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם דיצחק נקרא ג"כ אברהם ואע"ג דתיבת אברהם קאי למטה לומר אברהם הוליד את יצחק א"כ מנ"ל דקאי ג"כ למעלה לומר דיצחק נקרא ג"כ אברהם. וכ' לתרץ דאמרינן דתיבת אברהם קאי למעלה על יצחק

דנקרא אברהם וקאי ג"כ למטה לומר אברהם הוליד את יצחק לדחז"ל דקלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם כב"מ [ס"א ע"א] עה"פ את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך דתיבות בנשך ובמרבית קאי למעלה על הכסף ולמטה על האוכל ע"ש וברש"י ואלה תולדות יצחק יעקב ועשו וכ' האלשיך ע"כ כולד עשו לשאוב הזוהמא ועי"ז יהי' יעקב מבחר האבות ולפי"ז מה נעים לפ' המדרש הנ"ל ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק אברם נקרא אברהם יצחק נקרא אברהם דכתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם ונשמע מזה דדרשינן התיבה למעלה ולמטה כדברי האלשיך ז"ל הנ"ל. א"כ דרשינן נמי תיבת וששיתם למעלה ולמטה ונשמע דמדת עין יפה הוא אחד מארבעים כנ"ל. ואם כאמר דמדת עין יפה הוא אחד מארבעים א"כ גם ארם נהרים וארם צובה הוא בכלל א"י כנ"ל ושוב יקשה איך נשא יעקב מבחר האבות ב' אחיות הא ארם נהרים וא"צ המה בכלל א"י ועכצ"ל כתירוץ השני הנ"ל דהותר לו ב' אחיות מטעם דהוא כקרא אל ולא איש ולכך אמר לו המלאך לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל ומותר לשמש בשרביטו של מלך כנ"ל וזש"א המדרש יעקב נקרא שמו ישראל דכתיב לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל. א"כ נקרא אל לכן הי' מותר לו לשמש בשרביטו של מלך ליקח ב' אחיות. ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד מאד:

ב) ולפי"ד הצפ"ע הנ"ל דמגיע לכו א"י שהוא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה כפי מדה בינונית ולפי מדת עין יפה מגיע לנו ת' פרסה על ת"ק פרסה כפי החשבון דשית אלפי פרסה הוה עלמא כנ"ל. יל"פ המשך הפ' בפ' חיי ד' אלקי השמים וכו' ואשר כשבע לי לאמר לזרעך אתן הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך. עפי"ד המעשה רוקח זיל דלכן אמר אאע"ה הוא ישלח מלאכו לפניך דאחז"ל עשה אדם מצוה אחת מוסרין לו מלאך אחד לשמרו וכיון שהי' אליעזר שליח מצוה לכן ילד עמו מלאך אחד. והכה במעשה רוקח הנ"ל כ' הטעם דבעשה מצוה אחת מוסרין לו מלאך אחד דאחז"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות דידוע שיש תרי"ג מצות מה"ת וז' מצות דרבנן ס"ה תר"ך א"כ בעד כל מצוה מגיע להאדם חצי עולם ולכן כשמקיים כל התורם נותנים לו ש"י עולמות ומבואר בחולין [צא ע"ב] דרחבו של מלאך הוא ב' אלפים פרסה א"כ המלאך הוא שליש עולם דהעולם הוא שית אלפי פרסה. וכיון דאם האדם עושה מצוה אחת זוכה לחצי עולם ע"כ עכ"פ מגיע לו מלאך אחד לשמרו שהוא רק שליש עולם עכ"ד דפח"ח [עי' מש"כ בזה חיי אות כז] ולפי"ז מובן ההמשך ד' אלקי השמים וכו' ואשר כשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת היינו א"י שמגרע לנו לפי מדה בינונית ארץ ישראל בלא ארם נהרים וארם צובה. ולפי מדת עין יפה מגיע לנו א"י ובכלל א"י הוא ג"כ ארם

נהרים וארם צובה שהיא תרומה של העולם שהוא שית אלפי פרסה על שית אלפי פרסה כנ"ל א"כ כיון שהעולם הוא שית אלפי פרסה הרי מגיע לאדם בעושה מצוה אחת מלאך אחד לשמרו וזהו שאמר הוא ישלח מלאכו לפניך מלאך אחר לשמור אותך והבן וב"ה הוא דבר נכון: ג) ולפי הנ"ל יל"פ המשך הפ' ואלה ימי חיי אברהם אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים וכו' על פני כל אחיו כפל [וברש"י עד שלא מת אברהם ישכון משמת אברהם כפל] ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וכו' לו לאשה. דהנה אחז"ל דא"א הי' כהן גדול וכ' בשמנה לחמו דלכן הי' כה"ג שהוא הי' תרומתו של עולם מבחר היצירים דז' אלפים הוה עלמא ותרומה בעין יפה הוא א' מארבעים ולכן הי' חי קע"ה שנים שהוא תרומה מז' אלפים והכה בנזה"ק כ' אע"ג דזכות אבות מגין גם לאחר מיתה אבל ישמעאל שלא הי' בנו רק בן שפחה שלא נשתחררה הגר וכ"ז שהי' אברהם חי הגן זכותו שלא יצטער במפלתו אבל כשמת כפל, והקדמונים כ' דלכן לא משתחררה הגר שלא יעבור א"א על איסור שפחה דהא אפילו נשתחררה היתה אסורה לו שהי' כהן ומשוחררת אסורה לכהן, ומבואר לעיל דנשמע מקרא מדכ' וששיתם דקאי למעלה ולמטה דעין יפה הוא אחד ממ' והא דאמרינן דתבה קאי למעלה ולמטה כשמע מדכ' ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק דתיבת אברהם קאי למעלה ולמטה כדברי האלשיך ז"ל הנ"ל. והכה בארץ חמדה כ' הטעם שקפצה הארץ לאליעזר שהי' מהלך י"ז ימים והלך בג' שעות כמבואר בפדר"א דאותו היום הי' יוה"כ דהא בשעת עקידה שהיתה ביוה"כ כמבואר במדרש הי' יצחק בן ל"ז שנים ואז נולדה רבקה ובשעה שנשאה הי' בן ארבעים ורבקה בת ג' שנים ויום אחד א"כ הי' אז יוה"כ וא"א הי' כה"ג והי' צריך לעבוד עבודת יוה"כ אבל הלא לא הי' לו אשה ולא הי' כשר לעבודה ע"כ מינה את יצחק בנו אבל גם לו לא הי' אשה לכן קפצה הארץ לאליעזר למען יקדש את רבקה בו ביום שיהי' יצחק ראוי לעבודת יוה"כ ע"ש ודפח"ח א"כ אם לא הי' לאליעזר קפיצת הארץ הי' יצחק בן ארבעים שכה וי"ז ימים בקחתו את רבקה לאשה אבל כיון שהי' לאליעזר קפה"א הי' יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה ולפי"ז מובן המשך הפ' ואלה וכו' אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים א"כ כשמע שהי' תרומתו של עולם והי' כה"ג כנ"ל. א"כ הי' אסור במשוחררת ולא נשתחררה הגר והי' ישמעאל בן שפחה ולכן על פני כל אחיו כפל כ"ל. ולראי' כי הי' כה"ג שהי' תרומתו של עולם דמדת עין יפה הוא א' מארבעים כנ"ל אמרה תוה"ק ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק דאמרינן דתיבת אברהם קאי למעלה ולמטה א"כ ה"ה תיבת וששיתם קאי למעלה ולמטה ונשמע דמדת

עין יפה הוא א' מארבעים א"כ הי' א"א כה"ג וע"כ מינה את יצחק בנו לעבודת יוה"כ ולכן קפצה לו הדרך לאליעזר ולא הלך י"ז ימים רק ג' שעות א"כ לא הי' יצחק בן ארבעים שנה וי"ז ימים בקחתו את רבקה רק הי' בן ארבעים שכה. וזש"א ויהי' יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה לו לאשה דייקא בן ארבעים שנה. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

ד) ולפי"ד הארץ חמדה הנ"ל יל"פ המשך דהרש"י לעיל פ' חיי [עי' לעיל מאות ע"ג עד אות ע"ח מזה] ואבוא היום היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ אר"א יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא ניתנו אלא ברמיזה דבאו"ת ז"ל הקשה מנ"ל דיפה שיחתן וכו' דלמא נכפלה בשביל שנתחדש כה דבר דאין ארור מדבק בברוך ותי' דהא בת אליעזר שפחה היתה ובלא"ה אסורה. אמנם הרי הי' יכול א"א לשחררה והיתה מותרת ליצחק אמנם הדבר נכון דהא יצחק הי' כהן וכהן אסור במשוחררת והנה בארץ חמדה כ' הטעם דנעשה הנס שקפצה לו הארץ דאותו היום הי' יוה"כ דהא בשעת עקדה נולדה רבקה והי' יצחק אז בן ל"ז שנים ויום אחד א"כ הי' אז יוה"כ כי גם העקדה היתה ביוה"כ כמבואר במדרש וא"א הי' כהן גדול א"כ ביוה"כ בודאי הי' מתכוון כל מעשה כה"ג בכלליהם ופרטיהם וכ"ג שאין לו אשה פסול לעבודת יוה"כ ולא הי' לו אז אשה ע"כ מינה את בנו תחתיו שהי' ג"כ כהן אבל גם ליצחק לא היי לו אשה לכן נעשה הנס שקפצה לו הארץ למען יקדש עוד בו ביום שיהי' לו אשה ויהי' ראוי לעבודת היום עכ"ד ודפח"ח. וזש"א ואבוא היום שקפצה לו הארץ א"כ עכצ"ל דהי' כהן כנ"ל. א"כ הלא הי' אסור בבת אליעזר א"כ לא נתחדש דבר ולמה נכפלה הפרשה לכן נשמע דיפה שיחתן וכו'. והבן ונכון בס"ד:

ה) עי"ל הסמיכות על כני כל אחיו כפל ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ויהי יצחק בן ארבעים שכה בקחתו את רבקה וברש"י המתין לה עד שתהא ראויה לביאה ג' שנים ונשאה עפי"ד חז"ל עד שלא מת אברהם ישכון משמת כפל ובכזה"ק דלכן לא הגין זכות א"א עליו כי לא הי' בנו רק בן שפחה שלא נשתחררה כנ"ל והנה התוס' הקשו למד"א בת הי' לו לא"א אמאי לא השיאה ליצחק ות' דקטנה היתה [ורבקה גדולה היתה] ועוד תירצו דלא היתה משרה אלא מהגר השפחה. והנה ברש"י כ' לפי' אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה לכן צר הקב"ה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק. והכה המפורשים כ' דהא דהי' מקום לליצני הדור לומר מאבימלך נתעברה שרה היינו אם הבת היתה מהגר אבל אי היתה משרה א"כ כמו שנולד לה בת מאברהם כ"כ בודאי

גם יצחק כולד מאברהם דרוב בעילות הלך אחר הבעל. והנה בתוס' יבמות [סא ע"ב] כ' דיש מדרשים חולקים אי רבקה קטנה היתה בעת שלקח יצחק אותה או גדולה היתה ע"ש ולפי"ז מובן הסמיכות על פני כל אחיו כפל שלא הגין עליו זכות אברהם לאחר מיתה יען שאינו בנו רקבן השפחה שלא נשתחררה. א"כ ממילא הי' מקום ליצני הדור לומר מאבימלך נתעברה שרה ולז"א ואלה וכו' אברהם הוליד את יצחק דלכן הי' הכרח שקלסתר פניו של יצחק יהי' דומה לאברהם וא"כ אם הבת היתה מהגר א"כ י"ל דלכן לא השיאה ליצחק ואין צריך לומר דהבת קטנה היתה ורבקה היתה גדולה די"ל דרבקה קטנה היתה. ולז"א ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וברש"י שהמתין עליו עד שתהא בת ג' שנים דקטנה היתה והבן:

ו) עי"ל הסמיכות על פני, כל אחיו כפל ואלה תולדות יצחק וברש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה עפי"ד הנזה"ק הנ"ל דלכן כפל שלא הי' בן אברהם רק בן שפחה שלא נשתחררה דולדה כמותה והכה הסה"ק כ' דלכן לא שיחררה שרה את הגר כדי שתשאוב עוד קצת זוהמא שהי' באברהם מצד תרח אביו שיצא ישמעאל ואח"כ יצא יצחק בטהרה. דהא הזוהמא הי' נמשך עד יצחק דלכן יצא ממנו עשו ששאב כל הזוהמא ויצא אח"כ יעקב שלא הי' בו שום זוהמא ע"כ היתה מטתו שלימה עכדה"ק. וזש"א על פני כל אחיו כפל שלא הגין עליו זכות אברהם שהי' רק בן האמה שלא נשתחררה כדי לשאוב הזוהמא וזש"א ואלה תולדות יצחק וברש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה א"כ הרי הי' עוד הזוהמא אצל יצחק ומכש"כ אצל אברהם וע"כ לא נשתחררה הגר לכן על פני כל אחיו כפל:

ז) עי"ל הסמיכות על פני כל אחיו כפל ואלה תולדות יצחק בן אברהם ובאלשיך הק' ז"ל דלכן כ' בן אברהם לומר דיצחק הוא בן אברהם ולא ישמעאל דהוא בן האמה. וזש"א על פני כל אחיו כפל דלא הגין עליו זכות אברהם לאחר מיתה שלא הי' בכו רק בן האמה כנ"ל וזש"א ואלה תולדות יצחק בן אברהם דיצחק הוא בן אברהם ולא ישמעאל:

ח) עי"ל הסמיכות על פני כל אחיו כפל ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק וברש"י הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל שאברהם הוליד את יצחק. ונ"ל דהקדמונים הקשו מה זו ראי' שהי' קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם שאברהם הוליד את יצחק הלא לדעת הטבעיים בני זנונים המה דומים לבעל לפי שמהרהרת בבעלה בשעת זנות [עי' לעיל פ' וירא אות כ"א מזה] וכ' בתפ"י לתרץ דאחז"ל מטבע של א"א זקן וזקבה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחד וכ' המהרש"א ז"ל דקאי על אברהם ושרה שהי' זקנים בעת שנולד יצחק ונעשה נס וחזרו לנערותיהם

והיו אח"כ אברהם כבחור ושרה כבתולה א"כ בעת מעשה אבימלך הי' תואר פניו של אברהם כזקן ואח"כ נעשה כבחור וצר הקב"ה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם לאחר שנעשה בחור. א"כ ליכא למימר דבעת שהיתה שרה עם אבימלך היתה מהרהרת באברהם ולכן הולידה כדמותו וצלמו דא"כ הי' לו להיות תואר של אברהם בזקנותו ולא תואר בחרות ודפח"ח והנה בבאמ"ה ז"ל כ' דאי נימא דיצחק כולד בזכות שרה אזי אמרינן דשרה חזרה לנערותי' למען דעת דבזכותה נולד יצחק ואברהם לא חזר לנערותיו. אבל א"כ דיצחק נולד גם בזכות אברהם אזי גם הוא חזר לנעוריו ע"ש ועוד כ' שם די"ל דיצחק נולד רק בזכות שרה שלא הי' לה שום ולד ולא בזכות אברהם דהרי כבר הי' לו בן ישמעאל ע"ש ולפי"ז מובן הסמיכות על פני כל אחיו כפל דלא הגין עליו זכות אברהם כי לא הי' בנו רק בן האמה כדברי הכזה"ק הנ"ל א"כ כולד יצחק גם בזכות אברהם וחזר לנעוריו וזש"א ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק דכיון שחזר לנעוריו לכן הכל העידו שאברהם הוליד את יצחק מדהי' לו קלסתר פניו דומה לאברהם כימי הבחרות כדברי התפ"י הנ"ל. ונכון בס"ד:

ט) עי"ל הסמיכות כל אלה בני קטורה וכו' ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכו' ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ואיתא במדרש הובא בזרע ברך השלישי וז"ל אברהם הוליד את יצחק בגימטריא בתשר"י כולד יצחק ע"ש. ונ"ל עפימש"כ המפורשים דג' מיני בנים הי' לאברהם בני קטורה הי' רשעים שהם לא יחסו עצמם עם אברהם ולכן כ' כל אלה בני קטורה לא כן ישמעאל שעשה תשובה הי' מתיחס עם אברהם ולכן כ' ישמעאל בן אברהם אבל אברהם לא התיחס עמו. ולמעלה הי' יצחק שהי' צדיק מעיקרא והוא התיחס עם אביו ואביו מתיחס עמו לכן כ' יצחק בן אברהם שהתיחס שהוא בן אברהם ואברהם התיחס שהוליד את יצחק ולז"א אברהם הוליד את יצחק עכ"ד. ולכאורה יקשה למד"א דבעל תשובה גדול מצדיק מעיקרא אמאי לא התיחס אברהם עם ישמעאל כמו עם בכו יצחק. אמנם מבואר לעיל פ' בראשית אות י' דאי אמרינן בניסן נברא העולם שנקרא חודש אביב שמתחיל באל"ף אז אמרינן דניתנו האותיות בסדר אבג"ד א"כ תגא דקו"ף לגבי הרי"ש ולא לגבי צדי"ק דאמר הקב"ה אם הרשע עושה תשובה אני קושר לו כתר כמותי כמחז"ל שבת [קד ע"א] א"כ נשמע דבעל תשובה עדיף מצדיק מעיקרא. אבל למד"א בתשרי נברא עולם דמתחיל בתי"ו אמרינן דניתנו האותיות בסדר תשר"ק א"כ תגא דקו"ף לגבי הצדי"ק ולא לגבי הרי"ש ואמרינן דצדיק מעיקרא עדיף מבעל תשובה ע"ש. והנה בזרע ברך הקשה על המדרש הנ"ל דבתשרי נולד יצחק הא אחז"ל ריש ר"ה דכ"ע מודים בפסח נולד יצחק. וכ' לת' דידוע

דאברהם הי' גילגול אדה"ר ממש ויצחק הי' גילגול הבל בכו של אדה"ר וזש"א אברהם הוליד את יצחק בגימטריא בתשר"י שנולד יצחק בתשרי דקאי על גילגול הראשון שבולד הבל זה יצחק בתשרי כמד"א בתשרי נברא עולם עכ"ד. ולפי"ז א"ש הסמיכות כל אלה בני קטורה שלא התיחסו לאברהם שהי' רשעים ואלא תולדות ישמעאל בן אברהם הוא התיחס עם אברהם ולא אברהם עמו אע"ג שעשה תשובה. ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק לומר כי אברהם התיחסם עם יצחק ויצחק התיחס עם אביו כי הי' צדיק מעיקרא שגדול מבעל תשובה. וזש"א המדרש אברהם הוליד את יצחק בגימטריא בתשר"י שנברא בפעם הראשונה בתשרי כדברי הזרע ברך א"כ דבתשרי נברא העולם וניתנו האותיות בתשר"ק ותגא דקו"ף לגבי הצדי"ק ולא לגבי הרי"ש דצדיק מעיקרא עדיף מבע"ת. לכן התיחס אברהם עם יצחק ולא עם ישמעאל ונכון בס"ד:

י) ואלה תולדות יצחק בן אברהם וכו' ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה ופרש"י ז"ל המתין לה עד שתהא ראויה לביאה ג' שנים ונשאה. ונ"ל עפי"ד האלשיך ז"ל דלכן כ' יצחק בן אברהם לומר דיצחק הוא בן אברהם ולא ישמעאל דהוא בן האמה דולדה כמותה. והנה הקדמונים הקשו אמאי הי' בן האמה הא בודאי כשתחררה הגר שלא יעבור אברהם באיסור שפחה. וכ' באור צבי לת' למד"א בקידושין [עב ע"ב] דקהל גויים אקרי קהל אין לומר דנשתחררה דהא אפילו נשתחררה אסורה לאברהם דמצרית היתה ואע"ג דא"א הי' גר הלא קהל גריס אקרי קהל ע"ש. והנה נודע דברי הפרי חדש סי' ק"י דלמדס"ל סד"א מה"ת לחומרא ע"כ נצרך לן תרי קראי להתיר ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל דא"א למילף חד מחברי' דהוה ילפינן מאשם תלוי לחומרא ולא אייתר לן קרא לקהל גרים ע"כ אמרינן דקהל גרים לא אקרי קהל. אבל למד"א סד"א מה"ת לקולא ומיותר חד קרא ע"כ אתא הקרא דקהל גרים אקרי קהל עי' שם בקידושין [ועי' לעיל פ' וירא אות ס"ו מזה] והנה עכצ"ל דרבקה נתגיירה בהיותה קטנה קודם שנשאה ליצחק כש"כ הח"ס ז"ל כדין דגר קטן מטבילין על דעת בי"ד כמבואר בכתובות [יא ע"א] ומבואר שם דאם הגדילו יכולים למחות ע"ש. והנה בשמ"ק שם הקשה א"כ איך מותר לישראל לבוא על גיורת שנתגיירה בהיותה קטנה שמא משתגדל תמחה א"כ יעבור על לאו דלא תתחתן בם. והמפורשים תירצו דלשיטת הרמב"ם דסד"א מה"ת לקולא א"ש. [ואע"ג דאיכא איסור דרבנן לא חיישינן שמא תמחה כיון דמה"ת ספיקא לקולא] וזש"א ואלה תולדות יצחק בן אברהם דישמעאל אינו בן אברהם דלא נשתחררה הגר דתהא אסורה דמצרית הוא דקהל גרים אקרי קהל כנ"ל א"כ אמרינן סד"א מה"ת לקולא ולז"א ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וברש"י שהמתין לה עד שתהא ראויה

לביאה ג' שנים. דמותרת לו דלא חיישינן שמא תמחה. דהא אמרינן סד"א מה"ת לקולא והבן ונכון בס"ד:

יא) עי"ל ההמשך עפי"ד המדרש דלא הי' לרבקה מטרין והיתה איילונית עי' יבמות [ס"ד ע"א] א"כ לכאורה איך היתה אשת יצחק הא איילונית הוה קדושי טעות. אמנם לפי המבואר לעיל פ' לך [אות פ"ג] דשיטת רש"י דבבעל לה איילונית קדוש טעות דאמרינן חזקה דאאעבב"ז שלא יעבור על לאו דל"ת קדשה דהלאו לא קאי על שפחה אלא על פנויה ולכן הי' ישמעאל בן שפחה ול"א דבודאי שיחרר אאע"ה את הגר שלא יעבור על איסור שפחה דאאעבב"ז דשפחה אינה אסורה רק מדרבנן ובאיסור דרבנן ל"א חזקה דאאעבב"ז עש"ה. א"כ שפיר היתה רבקה אשת יצחק כיון דבעל א"כ אמרינן דאאעבב"ז ולפי"ז מובן המשך הפ' ואלה תולדות יצחק בן אברהם ובאלשיך דיצחק הוא בן אברהם ולא ישמעאל דלא נשתחררה הגר כנ"ל דל"א חזקה דאאעבב"ז דלא תהי' קדשה לא קאי על שפחה אלא על פנויה. א"כ בבעל נ"ה איילונית קדושי טעות דאמרינן אאעבב"ז [ועי' במנ"ח מ' תק"ע לפי"ד המקנה דל"ת קדשה הוא על גמר ביאה ליכא בקטנה לאו דל"ת קדישה והבן] וזש"א ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה. וברש"י המתין לה עד שתהא ראייה לביאה. א"כ איכא חזקה דאאעבב"ז לכן לו לאשה דהיתה רבקה אשה ליצחק דל"ה קדושי טעות וב"ה הוא דבר נכון:

יב) עי"ל ההמשך עפי"ד החן טוב דלכן הי' יצחק ארבעים שנה בקחתו את רבקה שהמתין לה שתהא בת ג' שנים. ולא לקח חבת הכנענים יען כי הקב"ה אמר לא"א כי גר יהי' זרעך ד' מאות שנים ולא היו במצרים אלא רד"ו שנים דהגלות התחיל משנולד יצחק. ואם הי' תתחתן עם הכנענים הי' כתושב אצלם ולא כגר והי' מוכרחים בנ"י להיות במצרים ד' מאות שנים ודפח"ח וזה נכון אם אמרינן דישמעאל אינו בן אברהם אבל אי נימא דהי' ישמעאל בן אברהם א"כ חל חצי הגירות עליו ולא הי' צריכים בנ"י להיות במצרים יותר תרד"ו שנים כנודע א"כ הי' יכול יצחק ליקח מבנות הכנענים. ובאלשיך ז"ל כ' דלכן כ' יצחק בן אברהם לומר דיצחק בן אברהם ולא ישמעאל. ולפי"ז מובן ההמשך ואלה תולדות יצחק בן אברהם ונשמע דישמעאל אינו בן אברהם א"כ חל הגירות רק על בנ"י. ולכן ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וברש"י שהמתין לה כי לא הי' יכול ליקח מבנות הכנענים שלא יהי' בנ"י במצרים ד' מאות שנים רק רד"ו דמתחיל הגלות משנולד יצחק והבן ונכון בס"ד:

יג) ולפי"ד החן טוב הנ"ל יל"פ מדרש פליאה בשביל שאמרו לרבקה התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך זכו ישראל לצאת ממצרים דהנה מבואר ברש"י בשם חז"ל דאמר אאע"ה

שאם לא תאבה האשה ללכת אחריך קח לו אשה מבנות ענר אשכול ממרא א"כ ע"י שאמרה רבקה אלך לא התחתן עם ענר אשכול וממרא הכנענים ושפיר התחיל הגירות מיצחק. ולכן יצאו ממצרים דנשלם הזמן: יד) עי"ל עפי"ד המפו' דלכן כ' אברהם הוליד את יצחק לומר כי מאברהם מתחיל היחוס ולא יתיחסו עור מכח כי א"א גייר עצמו וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. והטעם דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי מבואר במפורשים דקיימ"ל כרשב"י יבמות (ס' ע"ב] דאתם קרוין אדם ואין עכו"ם קרוין אדם א"כ הגר הוא ברי' חדשה להיות נקרא אדם. והכה יצחק הי' בן ארבעים שכה בקחתו את רבקה א"כ עכצ"ל דהיתה קטנה כמבואר ברש"י. ויצחק לא לקחה עד שנתגיירה מקודם כמש"כ הח"ס ז"ל א"כ נתגיירה בקטנתה כדין גר קטן דמטבילין אותו ע"ד בי"ד כתובות [יא ע"א]. והתוס' שם הקשו איך מגיירין גר קטן הא זכי' מטעם שליחות ואין שליחות לקטן מה"ת ע"ש. וכ' בת' בית יצחק לתרץ דבזכי' גדולה כזו דלהיות כקרא אדם בכה"ג מועיל זכי' לקטן גם מה"ת עפי"ז כ' לתרץ סמיכות דברי רשב"י שם ביבמות ועי' בספרי בנין דוד ח"א סי' א' מש"כ שם לתרץ הסמיכות] ולפי"ז מובן ההמשך אברהם הוליד את יצחק דנשמע מזה דאתם קרוין אדם ולא העכו"ם כנ"ל. א"כ יכולים לגייר גם את הקטן כנ"ל. ולכן ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה אע"ג דקטנה היתה דכיון דזכות גדול הוא דאתם קרוין אדם מועיל הגירות גם לקטן כנ"ל. והבן:

טו) עי"ל ההמשך דהנה בתפ"י הקשה איך לקח יצחק את רבקה שהי' קטנה שאינה ראוי להוליד שיצא ח"ו ממנו זרע לריק. אמנם א"ש לפי"ד הזוה"ק דאברהם ויצחק שהיו עקרים לא זרעו לריק כי הזרע הי' נשמות לגרים. א"כ שפיר לקח יצחק את רבקה אע"ג שקטנה היתה כי הזרע הי' כשמות לגרים. והנה איתא במדרש ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם אברם נקרא אברהם יצחק נקרא אברהם שנאמר ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם דיצחק נקרא ג"כ אברהם. וכ' בבגדי אהרן לפ' דאחז"ל דלכן נקרא אברהם שיהי' אב המון גוים ר"ל שיוליד נשמות לגרים ע"כ יהי' כאב שלהם. ולז"א כמו שהוליד אברהם נשמות לגרים כ"כ הוליד יצחק כשמות לגרים לכן נקרא ג"כ אברהם שיהי' אב המון גוים ע"ש ולפי"ז מובן ההמשך ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם שהי' יצחק נקרא ג"כ אברהם יען שהוליד נשמות לגרים ולכן ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וברש"י המתין לה עד שתהא ראוי לביאה ג' שנים. דשפיר היתה ראוי' לביאה אע"ג דהיתה קטנה למען הוליד כשמת גרים. והבן ונכון בס"ד:

טז) עי"ל עפי"ד הנ"ל. דהנה ברש"י פי' ואלה תולדות יצחק יעקב ועשי. והכה בבגדי אהרן הביא בשם ספר הפליאה דלכן היו אברהם ויצחק עקורים ויצאו מהם ישמעאל

ועשו ויעקב לא הי' עקר ולא נמצא פסול בזרעו דהאבות קבלו גרים לכן היו עקורים להוליד להם כשמות וע"כ הי' מוכרחים ליתן חלק ג"כ לסטרא אחרא לצאת מהם ישמעאל ועשו לא כן יעקב שהי' מרכבה לשכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד הי' כחו יפה לקבל גרים מבלי הוליד להם כשמות ומבלי ליתן חלק לסט"א לכן לא הי' עקר ולא נמצא פסול בזרעו ע"ש. ולפי"ז מובן ההמשך ואלה תולדות יצחק יעקב ועשו כפרש"י א"כ כשמע מזה דהי' הכרח ליתן חלק לסט"א שיצא ממנו עשו למען יקבל גרים ע"י הנשמות שהוליד להם. ולכן שפיר ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וברש"י שהמתין לה עד שתהא ראוי לביאה ג' שנים דשפיר היתה ראוי' לביאה ולא הי' כזורע לריק ח"ו דעי"ז הוליד כשמות לגרים. והבן ונכון בס"ד:

יז) ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וכו' אחות לבן הארמי לו לאשה ובמדרש עה"פ ותתן אותה לאברם אישה לו לאשה לו ולא לאחר א"כ ה"ה כאן דכ' לו לאשה לו ולא לאחר עי' בתפ"י ונ"ל עפי"מ דמבואר לעיל דיצחק הי' בן ארבעים בעת שליחות אליעזר לרבקה והי' מהלך י"ז ימים ואפ"ה לא הי' רק בן ארבעים בקחתו את רבקה יען שקפצה לו לאליעזר הארץ והלך רק ג' שעות. והנה איתא ב' טעמים על שקפצה הארץ א) בחנוכת התורה כי באותו היום מת בתואל ע"כ בא ביומו ונתקדשה ע"י אבי' בקדושי תורה אף שהיתה קטנה אבל אם לא הי' קפה"א כבר הי' מת בתואל והיתה נתקדשה ע"י אחי' רק בקדושי דרבנן. ב) כ' בתפ"י כי רבקה היתה מיועדת מן השמים להיות לאיש אחר רק יצחק קדמו ברחמים להיות לו לאשה ולא להאחר ע"י שקפצה הארץ ונתקדשה ליצחק ע"ש. והנה בפני"פ כ' דלכן כ' אחות לבן ע"ד שאחז"ל עה"פ וילך עשו אל ישמעאל וכו' אחות נביות שמת ישמעאל והשיאה נביות אחי' הכי נמי הרי מת בתואל והי' הנשואין ע"י לבן אחי' לכן כ' אחות לבן ע"ש. ולפ"ז מובן הפ' ויהי יצחק בן ארבעים שכה בקחתו את רבקה ולא הי' בן ארבעים עם י"ז ימים כי קפצה הארץ כנ"ל. אבל יקשה למה קפצה הארץ הרי נאמר אחות לבן שהשיאה לבן אחי' דכבר מת בתואל א"כ א"א לומר כטעם החנוכת התורה הנ"ל דקפצה הארץ שיהי' קדושי תורה הא לא הי' רק קדושי דרבנן שנתקדשה ע"י אחי'. ולז"א לו לאשה לו ולא לאחר דלכן קפצה הארץ שתהי' לו לאשה ולא לאחר כי היתה מיועדת לאיש אחר רק יצחק קדמו ברחמים ע"י שהי' קפה"א כנ"ל. והבן ונכון בס"ד:

יח) ויהי יצחק וכו' בקחתו את רבקה וכו' אחות לבן הארמי לו לאשה ויעתר יצחק לד' לנוכח אשתו כי עקרה הוא ובילקוט תהלים אשרי איש וכו' גבור בארץ יהי' זרעו דור ישרים יבורך גבור זהו יצחק שעשה שעקרה תלד. ונ"ל עפי"ד כ"ק מוחז"ל בי"מ לפ' הפ'

הנ"ל דלכאורה יקשה למה התפלל יצחק על הבנים הא אחז"ל רוב בנים הולכים אחר אחי האם א"כ טוב ההעדר מן הווייתו להיות לו בנים שאינם הגונים. אמנם לפימש"כ באבן שואב דלכך היו אמותינו עקרות מפני שאחיהון רשעים היו ורוב בנים הולכים אחר אחי האם אך זה כשהלידה היא עפ"י טבע אבל כאן שהיו עקרות והלידה הי' עפ"י כס שוב אין הבנים הולכים אחר אחי האם. וזש"א ויהי יצחק וכו' בקחתו את רבקה וכו' אחות לבן הארמי לו לאשה ואפ"ה ויעתר יצחק לד' לנוכח אשתו שיהי' להם בנים כי עקרה היא ואזיל החשש שיהי' הולכין הבנים אחר אחי האם ודפח"ח. וזש"א הילקוט גבור בארץ יהי' זרעו דור ישרים יבורך גבור זהו יצחק שעשה שעקרה תלד. לכן דור ישרים יבורך כי לא ילכו הבנים אחר אחי האם כיון שהלידה הי' עפ"י נס:

יט) ויהי יצחק וכו' כי עקרה הוא. ונ"ל עפ"י קו' מוחז"ל הנ"ל למה התפלל יצחק על הבנים הא רוב בנים הולכים אחר אחי האם וטוב ההעדר מן הווייתו להיות לו בנים שאינם מהוגכי וכ"ל עפי"ד היפ"ת [הובא לעיל פ' נח אות פ"ג] דלכן היו אמותינו עקרות דבנים פשוטים נולדים בניקל לא כן בנים צדיקים שקשה להשיגם כמו שקשה להשיג פנינים יקרים לכן היו אמותינו עקרות כי יצאו מהם צדיקים ע"ש וזש"א ויהי יצחק וכו' אחות לבן הארמי לו לאשה ואפ"ה ויעתר יצחק לד' לנוכח אשתו שיהי' לו בנים כי עקרה הוא ע"כ בטח יצא ממנה בן צדיק:

כ) ויעתר יצחק לד' וכו' כי עקרה הוא ויעתר לו ד' ואחז"ל לו ולא לה. ונ"ל עפימש"כ המפו' דלכן ויעתר לו ד' ולא לה דנענה כדי שיקיים מצות פו"ר דהאיש מצווה על פו"ר לא כן האשה לכן לו ולא לה. והנה לכאורה יש להעיר לפימש"כ בדרך מצותיך ז"ל דכשנולד אדם עפ"י נס לא קיים אביו מצות פו"ר כי זה נסיי ולא ע"י השתדלות אנושי ע"ש. א"כ גם יצחק לא קיים מצות פו"ר כיון שהיתה רבקה עקרה והי' הלידה עפ"י כס. אמנם הדבר נכון דהא אחז"ל מפני מה היו אבותינו עקורים שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים א"כ הלא הי' רבקה ראוי להוליד והא דהיתה עקרה רק כדי שיתפללו ע"כ בכה"ג שפיר מקיים האב מצות פו"ר. והנה ברבינו בחיי ז"ל כ' דלכן כ' מקודם מעשה התפלה ואח"כ הסבה כי עקרה הוא דהי' צ"ל מקודם כי עקרה הוא ואח"כ ויעתר יצחק. אלא בא לרמז שהתפלה היא סבת העקרות והיינו שהכין הקב"ה סבה כדי שיתפללו דהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים לכן כ' מקודם ויעתר ואח"כ כי עקרה היא ע"ש. וזש"א ויעתר יצחק לד' לנוכח אשתו כי עקרה היא א"כ נשמע מדהקדים התפלה ואח"כ הסבה כי עקרה הוא דהסבה הי' רק כדי שיתפלל א"כ בכה"ג מקיים האב מצות פו"ר כנ"ל. ולכן ויעתר לו ד' לו ולא לה דהוא יקיים מצות פו"ר ולא היא כנ"ל. ונכון בס"ד:

כא) ויעתר יצחק וכו' ויעתר לו ד' וכו' ויתרוצצו הבנים בקרבה ואחז"ל ויעתר לו ד' לי ולא לה ונ"ל עפי"ד כ"ק מוחז"ל בי"מ בשם האו"ת כי קודם מתן תורה הי' מצות פו"ר בשני זכרים כב"ש ולא כב"ה בזכר, ונקבה ע"ש. והנה מבואר בתוס' גיטין (מא ע"ב] דאשה מצווה על מצות לשבת ומבואר בטו"ז אהע"ז סי' א' סק"ב דמצות לשבת מקיימא בבן אחד או בבת כדאמרינן ביבמות [סב ע' ב] דבזכר או נקבה עבד לה שבת ע"ש. א"כ יצחק התפלל על ב'. זכרים לקיים מצות פו"ר אבל רבקה לא התפללה רק על זכר א' או נקבה. וזש"א ויעתר יצחק וכו' ויעתר לו ד' לו ולא לה והראי' ויתרוצצו הבנים בקרבה שהי' לה ב' זכרים כתפלת יצחק ולא כתפלת רבקה: כב) ויעתר יצחק לד' לנוכח אשתו וכו' ויעתר לו ד' וכו' ויתרוצצו הבנים בקרבה. ונ"ל עפ"ד כ"ק מוחז"ל הנ"ל דקודם מ"ת הי' מצות פו"ר בב' זכרים כב"ש. והנה אחז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה וכתב כ"ק דו"ז הגה"ק בקדושת יו"ט ז"ל הטעם דידוע דכל דבר נתפעל מהפכו ומדבר המנגד לו אז היפוכו גובר על חבירו לכן אשה מזרעת תחלה ובא אח"כ כח האיש המנגד וגובר יולדת זכר. אבל אם האיש מזריע תחלה ובא אח"כ כח האשה המנגד ומתגבר עליו ע"כ יולדת נקבה ע"ש פ' תזריע דפח"ח. וזש"א ויעתר יצחק לד' לנוכח אשתו שהתפלל שיהי' הוא הכנגד שתזריע רבקה מקודם ועי"ז יהי' לו בנים זכרים. ולא שיזריע הוא מקודם ואח"כ יהי' כח האשה המנגד שתוליד נקבה וזהו ויעתר לו ד' וכו' ויתרוצצו הבנים שהיו ב' זכרים:

כג) ורב יעבד צעיר וכו' והנה תומם בבטנה ונ"ל דבתפ"י הקשה למה עשה ד' ככה שיהי' יעקב הצדיק עם עשו הרשע בבטן אמם [ושמעתי בשם הגאון הצדיק מהרש"ס מקראקא ז"ל בדברי הרש"י ויתרוצצו וכו' כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתח ע"ג עשו מפרכס לצאת. דלכאורה יקשה בשלמא עשו שרצה לעבוד ע"ז שלא הי' לו בבטן אמו ע"כ רצה לצאת אבל יעקב שהי' במקום קדוש בטן אמו ורבו הי' מלאך הלומד עמו כל התורה כמחז"ל למה רצה לצאת. ואמר שאעפ"י שהי' במקום קדוש ורבו הי' מלאך ד' צבאות ולמד כל התורה מ"מ רצה לצאת שלא יהיו בחדר אחד עם עשו הרשע ודפח"ח] וכ', לתרץ דהיתה הגזירה מלפני הקב"ה שרב יעבוד צעיר אך איך יתכן שפעמים זה גובר ע"י זכות וע"י החטא האחר גובר. אמנם כבר כ' רש"י שיש כאן ב' סוגי בכורות אחד ליצירה והשני ללידה כמשל השפופרת ולכך אם הזכות גורם אזלינן בתר בכורות דיצירה ואם לאו בתר בכורה דלידה א"כ הכל תלוי בזכות וחטא ומ"מ הגזירה קיימת תמיד ורב יעבד צעיר. וזה שייך אם הם ברחם אחד ביחד יתנן משל השפופרת ויש כאן ב' סוגי בכורות לכן הוצרכו להיות ברחם אחד ביחד

ודפח"ח. וזש"א ורב יעבד צעיר כיון דהיתה הגזירה שרב יעבוד צעיר לכן הי' ההכרח והנה תומם בבטנה. להיות יעקב ביחד עם עשו הרשע שיהי' הגזירה קיימת תמיד ורב יעבוד צעיר והכל תלוי בזכות וחטא דפעמים אזיל הקב"ה בתר הלידה ופעמים בתר היצירה כנ"ל:

כד) ולפי"ד התפ"י הנ"ל י"פ המשך הפ' ויתרוצצו הבנים וכו' ורב יעבוד צעיר. דבאו"ת ז"ל הקשה על דהרש"י דיעקב הוא בכור ליצירה הלא הדין דלא אזלינן בתר יצירה רק בתר הלידה דהנולד ראשון הוא הבכור. וכ' לתרץ דה"ט דאזלינן בתר לידה דאחז"ל סנהדרין [צא ע"ב] דהיצה"ר בא משעת לידה א"כ בשעת יצירה אין בו עוד שום דעת ע"כ אינו נחשב לולד אבל יעקב ועשו הי' משונים מכל העוברים והי' להם דעת בבטן דהא כ' ויתרוצצו הבנים בקרבה דיעקב רצה לצאת ועשי רצה לצאת וגם הי' מריבים בנחלת שני עולמות א"כ הי' להם דעת עוד בהיותם בבטן ע"כ יש לחשוב הבכור הראשין ליצירה ג"כ ע"ש וזש"א ויתרוצצו הבנים בקרבה א"כ י"ל דיעקב הוא הבכור ליצירה או עשו הוא הבכור ללידה לכן שפיר הי' הגזירה ורב יעבוד צעיר דפעמים זה גובר ע"י זכות וע"י החטא האחר גובר כי יכולים לומר דיעקב הוא הבכור ויכולים לומר דעשו הוא הבכור וע"י החטא יהי' רב יעבוד צעיר היינו יעקב יעבוד לעשו. וע"י זכות יהי' רב יעבוד צעיר היינו עשו ליעקב:

כה) בדברי הימים בני יצחק עשו וישראל ופרש"י ז"ל משום כבודו של דוד קראו ישראל ולא יעקב ותמהו המפורשים דמה שייכות זל"ז. ונ"ל דהקדמונים הקשו איך נשא יעקב ב' אחיות וכתב בצפ"ע לת' [עי' לעיל אות א'] א) כי האבות קיימו את התורה בא"י ולא בחו"ל כש"כ הרמב"ן ז"ל ויעקב נשאם בארם נהרים וארם צובה שהמה חו"ל וכ"ז למ"ד כיבוש יחיד שכיבש דוד המע"ה לא שמי' כיבוש אבל למד"א שמי' כיבוש א"כ הי' לארם נהרים וא"צ קדושת א"י א"כ שוב יקשה איך נשא יעקב ב' אחיות. ועכצ"ל כתי' הב') דהותר לו ב' אחיות שנקרא אל ולא איש ולכן אמר המלאך לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל ומותר לשמש בשרביטו של מלך עכ"ד. וזש"א בני יצחק עשו וישראל משום כבודו של דוד קראו ישראל ולא יעקב. דאם הי' קראו יעקב עכצ"ל דלכן לקח ב' אחיות דארם נהרים וא"צ המה חו"ל דכיבוש יחיד לא שמי' כיבוש א"כ אין זה כבודו של דהמע"ה לכן קראו ישראל א"כ י"ל דלכן לקח ב' אחיות דנקרא אל כנ"ל אבל ארם נהרים וא"צ המה א"י דכיבוש דהמע"ה שמי' כיבוש. וזהו כבודו שנתקדש על ידו ארם נהרים וא"צ בקדושת א"י ונכון בס"ד:

כו) עי"ל דהנה מבואר ביבמות [עז ע"ב] דה"ט דמותר דהמע"ה לביא בקהל אף שבא מרות המואבית דרק האנשים נאסרו דהי' להם לקדם בלחם ומים ולא הנשים דכבודה בת מלך פנימה ע"ש. והכה איתא במדרש הטעם דנענשה דינה שבא עלי' שכם דיצאנית היתה וכבודה בת מלך פנימה ע"ש. ועוד איתא הטעם בקדמונים דכיון שנשא יעקב ב' אחיות לכן הי' לו עונש שבא שכם על דינה ע"ש. א"כ לפי הנ"ל באות הקדום דלא חטא יעקב כלל כיון דנקרא ישראל אל הוא ולא איש והי' מותר לו ליקח ב' אחיות א"כ עכצ"ל דלכן נעכשה דינה דיצאנית היתה וכבודה ב"מ פנימה. וזש"א משום כבודו של דוד קראו ישראל ולא יעקב א"כ לא חטא יעקב באיסור ב' אחיות ועכצ"ל הא דנענשה דינה דיצאנית היתה וכבודה בת מלך פנימה. א"כ זהו כבודו של דהמע"ה שמותר לבוא בקהל דהנשים לא נאסרו דכבודה בת מלך פנימה ונכון בס"ד. ונדפס כעת ס' טללי אורות וראיתי שהביא מכת"י האורח מישור ז"ל שקדמוני בזה: כז) ויזד יעקב נזיד וכו' מכרה כיום את בכורתך לי במדרש מה ראה אבינו יעקב שמסר נפשו על הבכורה דתנינן עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות וכשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים אמר יהי' רשע זה עומד ומקריב לפיכך נתן נפשו על הבכורה. ומקשים המפורשים למה הביא המדרש סיפא דמתניתין משהוקם המשכן עבודה בכהנים. ונ"ל דהראשונים הקשו מאי הי' מועיל קניית הבכורה הא הוה דשלבל"ע ובפי"פ וכ"ק מוחז"ל בי"מ כ' לת' דיש ב' מעלות בבכורה א' שמקודש לעשות העבודה ב' לענין ירושה פי שנים ולענין קדושת העבודה הוה דשבל"ע ולענין ירושה הוה דשלבל"ע והרי שיטת המרדכי היבא בחו"מ סי' ר"ט ס"ד היכא דהקנה דשלבל"ע עם דשבל"ע אמרינן מגו דחל על הדשבל"ע חל נמי על דשלב"ע ע"כ שפיר קנה יעקב הבכורה ע"ש אמנם יקשה להשיטות דאם קכה דשלבל"ע עם דבר שבל"ע אמרינן מגו דלא חל על דשלבל"ע אינו חל על דשבל"ע כמו קני את וחמור חו"מ סי' ר"י ס"ג א"כ שוב יקשה איך קנה יעקב את הבכורה אפילו לענין העבודה אע"ג דהוה דשבל"ע כיון דקנה ביחד עם הירושה דהוה דשלבל"ע. אמנם הדבר נכון לפי"מ שהקשה הש"ך עה"ת איך ניטלה העבודה מהבכורים וניתבה לכהנים בעת שהוקם המשכן הא קיימ"ל דמעלין בקודש ולא מורידין. וכ' לתרץ דהקב"ה פייס את הבכורים ליתן להם בירושה פי שנים ועד שהוקם המשכן לא הי' בכור נוטל פי שנים ע"ש. א"כ שפיר קנה יעקב בכורה לענין העבודה דהוה דשבל"ע ולא הוה כקני את וחמור דהירושה הוא דשלבל"ע דהא אז לא לקח הבכור פי שנים. ולפי"ז מתורץ קו' המפורשים הנ"ל דלכן הביא המדרש הסיפא דמשהוקם המשכן העבודה בכהנים א"כ נשמע מזה דקודם שהוקם המשכן לא הי' נוטל

הבכור פי שנים דאל"כ יקשה קו' הש"ך דמעלין בקודש ולא מורידין לכן שפיר מסר יעקב אבינו נפשו על הבכורה לעבוד העבודה דמועיל הקנין דהוה דשבל"ע ולא הוה כקני את וחמור. דהא הבכור לא הי' נוטל פי שנים קודם שהוקם המשכן. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

כח) עי"ל קו' המפורשים הנ"ל למה הביא המדרש הסיפא משהוקם המשכן וכו' עבודה בכהנים עפ"י קו' הראשונים הנ"ל איך קנה יעקב אבינו הבכורה הא הוה דשלבל"ע. ובת' הריב"ש סי' רכ"ח כ' לת' דקודם מתן תורה הי' מועיל קנין בדשלבל"ע ע"ש והטעם מבואר בישועות מלכו דהא אחז"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם יקבלו התורה מוטב וא"ל יחזור העולם לתהו ובהו א"כ קודם קבלת התורה כל הבריאה הי' עוד כדבר שלבל"ע ודבר שאינו קבוע דתלוי הכל בקבלת התורה לכן גם דבר שלבל"ע בר קנין הוא ודפח"ח. והכה איתא ב' טעמים שנתן לנו הקב"ה א"י א) בצפנת פענח הנ"ל [באות א'] דא"י מחזיק ת' פרסה על תי פרסה שמגיע לכו לפי חשבון שהפריש הקב"ה תרומה מעולמו ונתן לאברהם אבינו והוא נתן פי שנים לישמעאל בנו הבכור ויצחק נתן פי שנים ליעקב שקנה הבכורה ע"כ מגיע לכו א"י שהוא ת' פרסה על ת' פרסה במכוון עש"ה. ב) איתא באור תורה בראשית אות י"ב עפי"ד חז"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם יקבלו התורה מוטב וא"ל יחזיר העולם לתהו ובהו והתנאי הי' ביום הששי כש"כ בזרע אברהם א"כ לכאורה איך מועיל התנאי הא הוה המעשה קודם התנאי. ועכצ"ל דהתנאי הי' מועיל על מה שנתרחב העולם אחר התנאי. וס"ל למד"א במדרש דכל מה שנברא ביום הי' בסוף היום א"כ הארץ נברא בסוף יום הראשון ממילא מה שהי' מתרחבת ששת ימי בראשית היינו חמשה ימים מעל"ע שהוא עשרה עונות מיום ולילה וכשנברא אדה"ר בתחלת יום הששי והי' התנאי כבר הי' אז תשעה חלקי העולם והתנאי הועיל על חלק עשירי שניתוסף ביום הששי לכן ניתן לישראל חלק עשירי מן העולם דע"ז אין לאוה"ע שום טענה לומר לסטים אתם כיון שתלוי בתנאי אם יקבלו התורה. משא"כ שאר העולם לא הי' חל התנאי ומבואר ביומא [נד ע"ב] דהעולם נברא מן הצדדים ע"ש ע"כ מכוון ממש אשר חלק העשירי שניתוסף ביום הששי הוא ארץ כנען דהוא באמצע העולם מגיע לבנ"י עכ"ד הנחמדים. והנה הש"ך הקשה איך ניטלה העבודה משהוקם המשכן מהבכורים וניתנה לכהנים הא קיימ"ל דמעלין בקודש ולא מורידין. וכ' לת' דהקב"ה פייס להבכורים ליטל פי שנים בירושה וקדום שהוקם המשכן שהי' עבודה בבכורים לא הי' נוטל בכור פי שנים כנ"ל. ולפי"ז מתורץ קו' המפורשים הנ"ל למה הביא המדרש סיפא דמתניתן משהוקם המשכן עבודה בכהנים. ולפי הנ"ל

ניחא דהא יקשה איך קנה יעקב הבכורה הא הוה דשלבל"ע ועכצ"ל דקודם מ"ת מועיל קנין בדשלבל"ע כיון דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית כנ"ל. ולכאורה יקשה מנ"ל דתנאי התנה עם מעשה בראשית. ולזה מייתי הסיפא דמשהוקם המשכן עבודה בכהנים ונשמע מזה דלא הי' כוטל בכור פי שנים עד שלא הוקם המשכן כנ"ל א"כ אא"ל דמגיע לנו א"י דא"א נתן לישמעאל פי שנים דהי' בכור ויצחק נתן ליעקב פי שנים דהא אז לא הי' מגיע עוד לבכור פי שנים. א"כ עכצ"ל דלכן מגיע לכו ארץ כנען דתנאי התנה הקב"ה כנ"ל. א"כ שפיר קנה יעקב הבכורה אע"ג דהי' דשלבל"ע כיון דעל ארץ כנען מועיל התנאי מועיל הקנין גם על דשלבל"ע ולכן מסר יאע"ה נפשו על הבכורה דמועיל המכירה. והבן וב"ה הוא דבר נחמד:

כט) עי"ל דהנה המפורשים מקשים למה מסר נפשו לקנות הבכורה ועי' ברמב"ן ז"ל שנתן הון רב הרי הי' בכור ליצירה כמש"כ רש"י משל לשפופרת נכנס ראשון יצא אחרון. ואיתא במדרש ויקרא א' לאור יום זה יעקב ולחשך קרא לילה זה עשו דאקדמיה ליעקב ש"מ דאזלינן בתר היצירה והוא הבכור. אמנם הד"נ לפי"ד המדרש אר"א לעולם אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה אלא על הטובה שנאמר וקרא א' לאור יום ולחשך קרא לילה. וכ' במזה"ק דכוונת המדרש מדלא כ' חושך בתחלה כברייתו של עולם יען דא"כ הי' צריך להזכיר שמו גבי חושך ואין הקב"ה מיחד שמו על הרעה ע"ש א"כ לפי"ז לא נשמע מדכתיב אור תחלה דיעקב הוא הבכור הא י"ל דלכן כ' תחלה דאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה. וא"כ שפיר מסר יאע"ה נפשו על הבכורה כי לא הי' בכור דאזלינן בתר לידה ולא בתר יצירה. [ועי' בסערת אלי' [מהגר"א מווילנא ז"ל דאזלינן בתר יצירה ובדורש לציון דרוש ד' דאזלינן בתר הלידה וכ"כ בשו"מ תליתאה ח"ג סי' כ"ב ואכמ"ל] והכה כ' בפ' במדבר ולקחת את הלוים לי אני ד' תחת כל בכור בבני ישראל. והקשו המפו' אמאי לא כ' ולקחת את הלוים לי תחת כל בכור בבני ישראל אבי ד'. ובאמת י"ל דלכן כ' אני ד' קודם תחת כל בכור דהא כטל השי"ת את העבודה מהבכורים ונתנה להלוים להיות כהנים דלא חטאו בעגל וכיון דאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה לכן כ' אני ד' אחר ולקחת את הלוים ולא כ' אחר תחת כל בכור בבני ישראל שזה הוא רעה להבכורים דניטלה מהם העבודה ולפ"ז מתורץ קו' המפורשים הנ"ל למה מייתי הסיפא דלפי הנ"ל א"ש דלכן מייתי הסיפא משהוקם המשכן עבודה בכהנים דניטלה העבודה מהבכורים מדכ' ולקחת את הלוים אני ד' תחת כל בכור בבני ישראל א"כ נשמע מקרא זה דאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה כנ"ל. א"כ י"ל דלכן כ' ויקרא א' לאור יום ולחשך

קרא לילה דאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה ולעולם יעקב אינו הבכור דלא אזלינן בתר היצירה. ע"כ שפיר מסר נפשו על הבכורה לקנות בדמים מרובים והבן ונכון בס"ד:

ל) ויזד וכו' ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי ובמדרש אותו היום נפטר אברהם אבינו וכ"ל עפי"ד הגה"ק ז"ל מאסטראווצע באור תורה מה"פ הנ"ל מכרה כיום את בכורתך לי ובמדרש א"ל זבין לי חד יומא מן דידך. דזה מכוון עד חורבן בית המקדש כמו שמסיים המדרש א"ר אחא כל מי שיודע לחשוב ימי הגלות ימצא שיום אחד ישב יעקב בשלוה בצילו של עשו ע"ש ושלוה של יעקב אין לחשוב רק מעת שהסכים לו המלאך על הברכות כמש"כ רש"י [פ' וישלח] ע"ש ומאז עד חורבן ביהמ"ק הוצרך יום א' של עשו דהנה בסנהדרין [צז ע"ב] א"ל אליהו לר' יהודא אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא א"ל בתחלתו או בסופו א"ל איני יודע וקודם לזה איתא במוצאי שביעית בן דוד בא א"כ עכ"פ הוי העולם פ"ד יובלות ושמיטה אחת עד שבא בן דוד ויובל הוא חמשים שכה א"כ פ"ד יובלות מ"ב פעמים מאה שנים דהיינו ארבע אלפים ושני מאות שנים ועם שמיטה אחת הוי ארבע אלפים ר"ז שנים. ומבואר בע"ז [ט' ע"א] דשני אלפים תוהו כלו בעת שהיו א"א בר חמשין ותרתין שנין וכ' [פ' וירא] ואברהם בן מאה שנה בהוליד לו את בנו ואע"ה הרי מ"ח שנים ויצחק בן ששים שנה בלדת את יעקב ועשו הרי ק"ח שנים ומבואר ברש"י סוף פרשה דיעקב בן ס"ג כשנתברך וי"ד שנים נטמן בבית עבר ועשרים שכה שהי' אצל לבן ובחזירתו מלבן פגע בהמלאך נמצא הי' בן צ"ז שנים כשהודה לו המלאך על הברכות הרי שני אלפים ר"ה שנים מבריאת עולם ונשאר ימות העולם עד שבא בן דוד שני אלפים ושני שנים ועשו הי' בכור ויעקב פשוט ובכור נוטל פי שנים נמצה שמגיע לו חלק שליש משני אלפים ושני שנים וזה ששה מאות וששים ושבע שנים ושליש והמותר לעשו וכאשר קנה יעקב מן עשו יום אחד מבואר בפנ"י בגיטין [פח ע"א] דהוא יומו של הקב"ה שהוא תתק"ל שנים כימי חייו של אדה"ר שחי רק יומו של הקב"ה שאמר לו ביום אכלך ממנו מות תמות כמבואר ברש"י תהלים (צ') ומבואר בפנ"י (שם) דתתק"ל שנים הוא יום שלם מעל"ע יום ולילה וכ"כ בשמן ששון מהמג"א ובאמת י"ל דיעקב קנה מעשו רק יום לבד בלא לילה ול"ה רק החצי מתתק"ל דהיינו תס"ה שנים א"כ כשנצרף זה עם תרס"ז שנים ושליש שהי' ליעקב מחלקו הוי אלף ומאה ושלשים ושנים שנים ושליש. והנה יעקב הי' בן צ"ז שנים כשהסכים לו המלאך על הברכות וכשבא למצרים הי' בן ק"ל שנים כמש"כ (פ' ויגש) הרי ל"ג ועד יציאת מצרים רד"ו שנים הרי רמ"ג שנים ומיציאת מצרים עד בנין הבית ת"פ שנים כמש"כ במלכים (א ו) הרי תשכ"ג שנים וימי בית ראשון ארבע

מאות ועשר שנים הרי אלף ומאה ושלשים ושלש שנים. אולם השנה אחרונה לא הי' בשלימות כי אלו השנים נחשבים מניסן כמבואר בר"ה [י"א ע"א] בניסן נולדו אבות ע"ש ובתשעה באב כחרב הבית ול"ה רק ארבעה חדשים משנה אחרונה דהוא שליש שנה כמ"ש בס' הישר לר"ת בע"ז [ט' ע"א] ובתוס' ערכין [יב ע"ב] ע"ש. נמצא מכוון ממש דשלוה של יעקב מעת שהסכים לו המלאך על הברכות עד חורבן ביהמ"ק הי' אלף ומאה ושלשים ושנים שנים ושליש וזה כפי מה שמגיע לחלקו של יעקב שליש מימות העולם מאז עד ביאת בן דוד דהוא תרס"ז שנים ושליש וגם יום אחד שקנה מעשו שהוא תס"ה ועולה ביחד אלף ומאה ול"ב שנים ושליש עכ"ד הנפלאים. והכה כ"ז נכון אי נימא דיומו של השי"ת הוא תתק"ל שנים כימי חייו של אדה"ר אבל לפמד"א במדרש דשנותיו של אדה"ר הי' קצובים אלף שנים ונתן משנותיו לדהמע"ה שבעים שכה כי נולד דהמע"ה כפל לכן לא הי' חי אך תתק"ל שנים עי' לעיל בראשית אות ע"ח] ובאמת יומו של השי"ת הוא אלף שנים ע"ש. א"כ איכו מכוון חשבון הנ"ל דשלוה של יעקב מעת שהסכים לו המלאך על הברכות עד חורבן ביהמ"ק הי' אלף ומאה ושלשים ושנים שנים ושליש וזה כפי מה שהגיע לחלקו של יעקב שליש מימות העולם מאז עד ביאת בן דוד דהוא תרס"ז שנים ושליש וגם יום אחד שקנה מעשו שהוא תס"ה שנים ועולה ביחד אלף ומאה ול"ב שנים ושליש כנ"ל דהא היום שקנה מעשו הוא ת"ק שנים החצי מן אלף שנים דהא יומו של השי"ת עם הלילה הוא אלף שנים ויעקב שקנה רק היום הוא ת"ק שכים א"כ הי' צריך להיות ימי השלוה של יעקב אלף ומאה וששים ושבעה שנים ושליש ולא אלף ומאה ול"ב שנים ושליש. אמנם הדבר נכון לפי"ד הזוה"ק וישלח כי אברהם הי' שנותיו קצובים לו ק"פ שנים וחי רק קע"ה שנים יען כי דהמע"ה נולד נפל ע"כ נתן לו ה' שנים ויעקב נתן כ"ח שנים ויוסף ל"ז וחי דהמע"ה שבעים שנים ע"ש א"כ שפיר י"ל דיומו של השי"ת הוא תתק"ל שנים כימי חייו של אדה"ר והוא לא נתן לדהמע"ה השבעים שכה רק אברהם ויעקב ויוסף נותנו לו השבעים שכה כנ"ל ולכן לא חי אברהם רק קע"ה שנים ולא כשנים שהי' קצובים לו ק"פ שנים. ע"כ שפיר הי' ימי שלוה של יעקב אך אלף ומאה ול"ב שנים ושליש ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי אותו היום נפטר אברהם אבינו. הכוונה דכיון שאותו יום נפטר אברהם אבינו א"כ לא חי רק קע"ה שנים ועכצ"ל דנתן לדהמע"ה ה' שנים א"כ לא נתן אדה"ר לדהמע"ה משנותיו. ונשמע מדחי אדה"ר תתק"ל שנים דיומו של השי"ת הוא תתק"ל שנים. ע"כ שפיר מכוון החשבון כי ע"י שקנה יעקב מעשו יום אחד הי' לו שלוה אלף ומאה ול"ב שנים ושליש כנ"ל. והבן וב"ה, הוא דבר נחמד: לא) עי"ל עפי"ד האו"ת באות י"ג על המדרש הנ"ל זבין

לי חד יומא. דמכוון דמעת מכירת הבכורה נתבטל מלכות עשו תתק"ל שנים שהוא יומא של השי"ת ולזה אמר זבין לי חד יומו היינו יומו של השי"ת כמש"נ הפנ"י ע"ש חשבון נפלא. ולכאורה יקשה הא יומו של השי"ת הוא אלף שנים דשבעים שכה נתן אדה"ר לדהמע"ה. אמנם הדבר נכון לפי"ד הזוה"ק הנ"ל דאברהם נתן לדוד ה' שנים ויעקב נתן לו כ"ח שנים ויוסף ל"ז שנים ע"כ לא חי אאע"ה אך קע"ה שנים אף שהי' קצובים לו ק"פ שנים כנ"ל. א"כ שפיר י"ל דיומו של השי"ת הוא תתק"ל שנים. וזש"א המדרש אותו יום נפטר א"א א"כ לא חי אך קע"ה שנים דנתן ה' שנים לדהמע"ה א"כ שפיר י"ל דיומו של השי"ת הוא תתק"ל שנים. לכן שפיר אמר מכרה כיום בכורתך לי דנתבטל מלכות עשו תתק"ל שנים. והבן:

לב) ויבא עשו מן השדה והוא עיף וכי' ויאמר יעקב מכרה כיום בכורתך לי ובמדרש ויבא עשו מן השדה שהרג את נמרוד וברש"י ויאמר יעקב מכרה כיום בכורתך לי אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה ונ"ל עפי"ד היהודי הקדוש ז"ל שאמר לפ' הפ' ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים דאם יש לאדם עייפות לאחר שיגע עצמו בעשות מצוה הראי' שאינו ירא ד' שלא עשה לש"ש דאם הי' ירא ד' והי' עושה לש"ש לא הי' עיף אף שהי' מיגע עצמו בעשות המצוה עכדה"ק. והנה איתא בסה"ק דלכן הי' אוהב יצחק את עשו יען שהרג את נמרוד שיהי' תיקן עולם בזה וחשב שהרג את נמרוד לשם שמים ובאמת הרגו כי הי' רשע הורג נפשות וזש"א ויבא עשו מן השדה שהרג את נמרוד והוא עיף שהי' לו עייפות. לכן ויאמר יעקב מכרה כיום בכורתך לי וברש"י אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה. כי בטח לא הרג את נמרוד לשם שמים אלא רשע הוא להרוג נפשות:

לג) ויבא עשו מן השדה והוא עיף [ובמדרש שעיף מגניבות] וכו' ויאמר יעקב וכו' [יפרש אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה] ונ"ל עפמש"א הה"ק מהר"ם מפרעמישלאן ז"ל לפ' הפ' פ' משפטים ונקרב בעל הבית אל האלקים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ר"ל דאז יכול הבעל הבית הינו איש פשוט שאינו עוסק בתורה אלא במסחר ועבודת השדה לקרב עצמו להשי"ת. אם עכ"פ לא שלח ידו במלאכת רעהו ליקח ממון של אחרים עכדה"ק. וזש"א ויבא עשו מן השדה שהי' עוסק בשדה ולא בתורה ועכ"ז והיא עיף מגניבות ששלח ידו במלאכת רעהו לכן אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה ר"ל להתקרב להשי"ת:

לד) ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה וכו' ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי. ונ"ל דהנה בפני דוד מהחיד"א דל הביא בשם פסיקתא זוטרתא של רבינו טוביה ז"ל הא דאמר עשו הלעיטני נא תן האדום האדום הזה שביקש עשו

מיאע"ה ליתן לו הרבה זהובים אדומים ע"ש ולכאורה יקשה הא יעקב ועשו חלקו בנחלת ב' ולחות א"כ הרי מן הדין ברכת עוה"ז לעשו ולמה הי' צריך לבקש האדומים. אמנם הדבר נכון דהא כבר הביא החיד"א בשם מהר"ש דמגיע עוה"ז ג"כ ליעקב דאחז"ל ב"מ [כ"א ע"ב] דהמציל מזוטו וכו' הרי אלו שלו והרי מבואר בנדרים [לב ע"א] דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית שאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזיר את העולם לתוהו ובוהו א"כ בנ"י המה כמצילים מזוטו של ים לכן שפיר מגיע לכו ברכת עוה"ז ע"ש. ולפי"ז שפיר הי' צריך עשו לבקש האדומים מיאע"ה דע"י קבלת התורה שיקבלו בניו מגיע לו ברכת עה"ז כנודע [עי' פ' בראשית אות ה' מזה]. והנה הראשונים הקשו איך קנה יאע"ה הבכירה הא הוה דשלבל"ע וכ' הריב"ש לת' דקודם מתן תורה הי' מועיל קנין גם בדשלבל"ע. והסביר הגאון מקוטנא ז"ל בישועות מלכו [עי' אות כ"ח] הדברים דהא אחז"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית אם יקבלו התורה מוטב ואם לאו יחזיר העולם לתוהו ובוהו א"כ קודם קבלת התורה כל הבריאה הי' עוד כדשלבל"ע ודבר שאינו קבוע דתלוי הכל בקבלת התורה לכן גם דשלבל"ע בר קנין הוא עכ"ד. וזש"א ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדם האדום הזה שבקש מיאע"ה ליתן לו שאינו מגיע לו עפ"י דין דהוה כמציל מזוטו של ים דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית דאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו. ע"כ אמר לו יעקב מכרה כיום את בכורתך לי דגם לדבריך מועיל הקנין אף דהוה דשלבל"ע דקודם מתן תורה מועיל קנין בדשלבל"ע כיון דתנאי התנה הקב"ה שאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו כנ"ל והבן והוא דבר נכון בס"ד: לה) עי"ל באופן הנ"ל עפי"ד המדרש ויזד יעקב נזיד וכו' ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי א"ל מה טיבו של נזיד זה א"ל שמת אותו זקן א"ל א"כ לא מתן שכר ולא תחה"מ ע"ש. דהנה אחדל מדכ' ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי ה"א יורה לימד דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית אם מקבלים ישראל התורה מוטב ואם לאו אחזיר העולם לתוהו ובוהו. ועוד איתא לימוד אחר על הה"א יחידה דיש תחה"מ [עי' לקט יוסף ע' תה"מ אות א' מזה] וזש"א יעקב לעשו כיון שאין אתה מאמין בתה"מ א"כ עכצ"ל לדבריך שה"א יתירה אתיא דתנאי התנה הקב"ה שאם לא יקבלו התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו. הרי מועיל קנין גם בדשלבל"ע כנ"ל באות הקדום. לכן מכרה כיום את בכורתך לי דיועיל הקנין:

לו) וישבע לו וכו' הראשונים הקשו איך מועיל קניית הבכורה הא הוה דשלבל"ע והביא הריב"ש סי' רכ"ח בשם הטור עה"ת בשם הרא"ש דשבועה מהני בדשלבל"ע ע"כ שפיר מועיל קנין הבכורה ע"ש ויש להקשות לפי"ד הירושלמי נזיר פ"ק מדכ' דבר אל בנ"י

איש כי ידור כדר לד' או השבע שבועה לא יחל דברו ישראל בבל יחל ואין ב"נ בבל יחל. א"כ אי נימא דהי' להאבות וביתם דין ב"נ א"כ מה פעל יעקב עם השבועה ונ"ל עפי"ד האשל אברהם לפימש"כ הקצה"ח סי' של"ב סק"ו דבשכר פעולה קונה דשלבל"ע וכאן הוה שכר פעולה דאמר הלעיטני נא ואע"ג למד"א ישנה לשכירות מתחלה עד סוף הוה מלוה ומקיש האחרון ליכא שוה פרוטה כמבואר בקידושין [מז ע"ב] ומלוה אינה קונה חו"מ סי' ר"ד. מ"מ בב"נ דנהרג על פחות משוה פרוטה דחשוב אצלו ממון ה"ה דקונה בפחות מש"פ ע"כ שפיר קנה יעקב הבכורה ע"י הלעטה אחרונה אע"פ שאינה שוה פרוטה אי נימא דהי' להם דין ב"נ ודפח"ח. ולפי"ז מתורץ קו' הנ"ל דממנ"פ מגיע ליעקב הבכורה דאם נימא דיש להם דין ישראל א"כ מועיל השבועה. ואם כימא דיש להם דין ב"נ דאינו מועיל השבועה. א"כ מגיע ליעקב הבכורה מצד שכר פעולה אף דאינה שוה פרוטה דהא ב"כ קונה בפחות מש"פ. והבן ונכון בס"ד:

לז) וישבע לו וימכור את בכורתו ליעקב. ונ"ל דהא השבועה הי' על תנאי שאמר עשו אם יתן לו יעקב הנזיד עדשים צריך לקיים השבועה ואם לא יתן לו א"צ לקיים השבועה. והראשונים הקשו איך מועיל תנאי בנדר ושבועה הא הוה תנאי שא"א לקיים ע"י שליח והתנאי בטל וכ' לתרץ דכל מה דבעי משפטי התנאים שיהי' דומה לתנאי דב"ג וב"ר דאל"כ לא אתי דיבור ומבטל מעשה אבל בנדר ושבועה דל"ה אלא דיבור מועיל התנאי אע"ג דא"א לקיים ע"ש עי' מזה ברמב"ן ב"ב פי"נ ורא"ש ימות ק"ו ובפנ"י כתובות כ"ו וגיטין ע"ה וקידושין ס"א והפלאה כתובות ע"ד] ומבואר לעיל אות ל"ד דלכן הי' מועיל קניית הבכורה דקודם מתן תורה הי' מועיל קנין בדשלבל"ע כש"כ הריב"ש ז"ל והסביר בישועות מלכו הענין דהא אחז"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית דאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו א"כ קודם מתן תורה הי' כל הבריאה כדבר שלבל"ע ודבר שאינו קבוע לכן גם דשלבל"ע בר קנין הוא. והכה המפורשים הקשו איך הי' מועיל התנאי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית הא הוה תנאי שא"א לקיים ע"י שליח דמעשה בראשית א"א ע"י שליח דלא הי' עוד עם מי להתנות] [עי' בראשית אות ה' דבר נחמד] ותירצו דהא מעשה בראשית הי' ע"י דיבור ובדיבור א"צ להיות משפטי התנאים. וזש"א וישבע לו א"כ כיון שנשבע עשו על תנאי כנ"ל עכצ"ל דסבר דבדיבור א"צ משפטי התנאים דאל"כ הא אפילו אם לא יתן לו יעקב הנזיד עדשים יהי' צריך לקיים השבועה. א"כ הי' מועיל התנאי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו א"כ שפיר מהכי קודם מתן תורה קנין אף

בדשלבל"ע וזש"א וימכור את בכורתו ליעקב דגם לפי דעתו של עשו הועיל המכירה דמועיל הקנין אף בדשלבל"ע והבן ונכון בס"ד:

לט) ויבז עשו את הבכורה במדרש תה ביזה עמה אר"ל תחה"מ ביזה עמה ע"ש. ונ"ל עפי"ד הנחלת בנימן ערך עשו דלכן ביזה עשו הבכורה למכרה כדי שלא יפרע שני חלקים כי גם עליו הי' מוטל להיות בגלות לשלם השט"ח של אביהם דהוא ג"כ בכלל זרעך ע"ש ונודע דלכן לא היו בנ"י בגלות ת' שנים אלא רד"ו דגם עשו הוא בכלל זרעך וחל החצי גלות עליו או די"ל דעשו אינו בכלל זרעך אלא הגלות התחיל משנולד יצחק אע"ג דכ' בארץ לא להם גם א"י היא ארץ לא להם דאינה מוחזקת מאבותינו. והכה בסנהדרין [צ' ע"א] ילפינן תחה"מ מה"ת מדכ' אשר נשבעתי לאברהם וכו' לתת להם לכם לא כאמר אלא להם מכאן לתחה"מ מה"ת ע"ש. וכתבו המפורשים דס"ל להש"ס דא"י אינה מוחזקת מאבותינו דאל"כ לא כשמע תחה"מ דהא שפיר כ' להם שהי' שלהם. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל מה ביזה עמה אר"ל תחה"מ ביזה עמה. היינו מדמכר הבכורה שלא יטול ב' חלקים בגלות א"כ סבר דהוא בכלל זרעך א"כ שפיר לא היו בנ"י בגלות אלא רד"ו שנים דחצי גלות חל עליו. א"כ אין מהצורך לומר דהתחיל הגלות משנולד יצחק וא"י אינה מוחזקת דהא י"ל דלעולם מוחזקת מאבותינו ואפ"ה לא היו אלא רד"ו דחצי גלות חל על עשו. וע"כ הי' יכול עשו לסבור דא"י מוחזקת מאבותינו וא"כ לא נשמע תחה"מ נדכ' להם דהא הי' ארץ ישראל שלהם וזהו תחה"מ ביזה עמה לכפור בתחה"מ. והבן:

מ) במדרש הגמון אחד שאל לחד מן אלין דבית סלוני מי תופס המלכות אחרינו הביא נייר וכתב עליו וידו אוחזת בעקב עשו. וכ"ל עפי"ד הרש"י ז"ל פ' בחקותי עה"פ וזכרתי את בריתי יעקוב בחמשה מקומות נכתב יעקוב מלא בוא"ו ואליהו חסר וא"ו דיעקב נטל אות וא"ו משמו של אליהו לערבון שיבא ויבשר גאולת בניו. וביאר דבריו באפ"ת ז"ל בהפטרה פ' בא עפי"ד הנחל שורק כי עשו הי' שמו עשוי על שם שהי' עשוי ונגמר בשערו כבן שנים הרבה ויעקב הי' ראוי להקרא עקב וגבר יעקב ונטל היו"ד מעשו וקבעה בשמו להקרא יעקב ובגאולה העתידה יקה יעקב גם אות וא"ו מעשו ויתנה בשמו ויהי' יעקוב תלא בוא"ו ומעשו ישאר ע"ש תרווד רקב וכלא הי'. לכן בעת שיבא אליהו לבשר שבא מלך המשיח דאז יקח יעקב האות וא"ו משם עשו ויהי' יעקוב מלא בוא"ו ע"כ יחזור הוא"ו שלקח מאליהו שיהי' אליהו ג"כ מלא בוא"ו ודפח"ח. והכה האוהב ישראל ז"ל כ' לפ' וידו אוחזת בעקב עשו דעיקר חיותו של עשו ע"י הוא"ו שבסוף שמו ובגאולה העתידה יהי' ידו של יעקב אוחזת בעקב עשו ר"ל בסוף תיבת עשו היינו ליטל ממנו הוא"ו שיהי' נשאר תיבת ע"ש ויעקב הי' מלא בוא"ו ע"ש דבה"ק. ולפי"ז מובן המדרש

דשאל ההגמון מי תופס המלכות אחריני הביא נייר וכתב עליו וידו אוחזת בעקב עשו. ר"ל דיעקב אוחז בסוף תיבת עשו ויטל ממנו הוא"ו שיהי' כשאר ע"ש ויתנה בשמו שיהי' יעקוב מלא ויחזור הוא"ו לאליהו המבשר שבא מלך המשיח כנ"ל שיהי' מלך המשיח תופס המלוכה בבי"א:

מא) עיל"פ עפי"ד הכו"א ז"ל לפ' הפ' וידו אוחזת בעקב עשו. דאוה"ע מתגברים ורוצים להרע לישראל ונראה שכמעט מוכן הדבר לבוא ח"ו אבל אז אוחז יעקב הצדיק בידו בסוף הדבר שלא יבוא. וזהו וידו אוחזת בעקב עשו ר"ל בסוף של מעשה עשו שלא יהי' יכול להרע ע"ש דבה"ק. וזש"א ששאל ההגמון מי תופס המלכות אחרינו ר"ל מי יודע אם לא יעמוד מלכות רשעה להרע לישראל. וע"ז השיב לו וידו אוחזת בעקב עשו שיעקב הצדיק אוחז בסוף מעשה עשו שלא יהי' יכול לגמור להרע ח"ו לכלל ישראל:

מב) ויבז עשו את הבכורה וכו' אל תרד מצרימה ונ"ל עפי"ד המדרש ויבז וכו' שביזה תחה"מ והנה הקדמונים כ' דנלמד תחה"מ מיצחק שפרחה נשמתו בעקדה והוחזרה לו בתחה"מ. ובתפ"י כ' דלכן אמר הקב"ה אל תרד מצרימה יען שהי' אצלו תחה"מ ונזדכך כמו מלאך שלא יתגשם בטומאת מצרים דכל שהחומר זך ביותר מקבל פגם ביותר. וזש"א ויבז וכו' שביזה תחה"מ דנשמע תחה"מ מיצחק כנ"ל ולראי' מזה דאמר הקב"ה ליצחק אל תרד מצרימה כנ"ל: מג) וימכור את בכורתו ליעקב וכו' וילך יצחק וכו' וירא אליו ד' ויאמר אל תרד מצרימה. ונ"ל ההמשך ונקדים דאחז"ל עה"פ גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך גם אלה תשכחנה זה מעשה עגל ואנכי לא אשכחך שאמרתי אנכי ד' א' אשר הוצאתיך מארץ מצרים. ונל"פ עפי"ד הפרח לבנון לפ' הפ' פ' תשא ויאמר ד' אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים עפי"ד רבו מהר"ם באסאן ז"ל לפ' הפ' כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה הי' לו. דאיתא בפרדר"א דישראל ישבו במצרים רט"ו שנים והקשה הא נגזר עליהם לישב שם ת"ל שנים אלא עכצ"ל דלילות השלימו וחשבינן לילי לחוד ויומי לחוד עכ"ד. וידוע לפי שטעו בעליית משה למרום דהוא אמר להם לסוף מ' יום אני בא בתוך שש שעות והוא חשב להם מ' יום שלמים יום ולילה עמו. ע"כ אמרו דממנ"פ לא עשה משה יפה דהא הוציא אותנו ממצרים ועכצ"ל משום דחשבינן יומי לחוד ולילה לחוד ולא הי' הגזרה על הלילה ע"כ השלימו הלילות א"כ יום אין הלילה עמו. א"כ מדוע לא בא בסוף היום. וזש"א כי זה משה האיש אשר העלנו מאח"צ ועכצ"ל דיום אין הלילה עמו לכן לא ידענו מה הי' לו שלא בא בסוף היום ודפח"ח וזש"א השי"ת לך רד כי שחת עמך ע"י שהעכבת בכאן עוד ששה שעות. יען אשר הוצאת מארץ מצרים ע"כ באים עליך בטענה ממנ"פ אם

הוצאת אותם ממצרים עכצ"ל דיום אין הלילה עמו א"כ הי' לך לבוא בסוף היום עכ"ד ודפח"ח. וזש"א גם אלה תשכחנה זה מעשה עגל שהי' להם התנצלות דעשו העגל שהי' צריך משה לבוא בסוף היום דיום אין הלילה עמו. יען ואנכי לא אשכחך שלא אשכח את אנכי ד' א' אשר הוצאתיך מארץ מצרים ועכצ"ל דלילות השלימו דיום אין הלילה עמו כנ"ל ע"כ שפיר יש להם התנצלות על העגל כנ"ל והבן ונכון בס"ד. מד) ולפי"ז יל"פ סמיכות התורה אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית וכו' ובמדרש בראשית דישראל נקראים ראשית שנאמר קודש ישראל לד' ראשית תבואתה. דהכה אחז"ל אשר עשה משה ששיבר את הלוחות והא דיצאו בנ"י ממצרים קודם הזמן י"ל ב' טעמים א) דהלילות השלימו דיום אין הלילה עמו כנ"ל ב) כמש"כ הקדמונים דישראל קדושים שנאמר קודש ישראל וכו' והקדש מפקיע מידי שיעבוד והנה אם נימא דיום אין הלילה עמו לא יפה עשה מרע"ה ששיבר את הלוחות דהא הי' לבנ"י התנצלות שלא בא בסוף היום אבל מרע"ה סבר דבאמת היום לילה עמו והא דיצאו קודם הזמן דישראל קדושים הם והקדש מפקיע מידי שיעבוד. וזש"א אשר עשה משה לעיני כ"י ששיבר את הלוחות דשפיר לא בא בסוף היום דיום לילה עמו והא דיצאו ממצרים קודם הזמן ולז"א בראשית דישראל נקראים בראשית ובמדרש שנאמר קודש ישראל לד' ראשית תבואתה ע"כ יצאו קודם הזמן. והבן:

מה) ולפי"ז א"ש ההמשך וימכור את בכורתו ליעקב וכו' אל תרד מצרימה. דהנה איתא במדרש מכרה כיום את בכורתך לי מכר לי חד יומי וכ' בפנ"י דהוא יומו של הקב"ה תתק"ל שנים. וגם איתא במדרש וימכור את בכורתו דהיתה מכירה דהקב"ה הסכים ואמר בני בכורי ישראל. א"כ מבואר דקנה הבכורה על תתק"ל שנים ומבואר לעיל אות ל' בשם האו"ת ז"ל דהחשבון מכיון דיעקב קנה מעשו היום בלא לילה דיום אין לילה עמו ע"כ נמצא מכוון ממש דשלוה של יעקב הי' אלף ומאה ושלשים ושנים שנים ושליש וזה כפי מה שהגיע לחלקו של יעקב שליש מימות העולם עד ביאת בן דוד דהוא תשס"ז שנים ושליש וגם יום א' שקנה מעשו דאין לילה עמו שהוא תס"ה שנים ועולה ביחד אלף ומאה ול"ב שנים ושליש עי' לעיל ותבין הדברים הנפלאים. והכה מבואר בקדמונים דלכן רצה יצחק אע"ה לירד למצרים כדי להשלים הזמן שלא יצטרכו בניו להתעכב במצרים כפי זמן הגזרה שיהי' ח"ו משוקעים במ"ט שערי טומאה כנודע אבל באמת כיון דאמרינן דיום אין לילה עמו א"כ לא הי' הגזירה על הלילה וא"כ כיון שעבדו עם בנ"י גם בלילה ע"כ שפיר לא הי' הצורך שירד יצחק למצרים להשלים הזמן דבלא"ה כשלם הזמן ולפי"ז מובן הסמיכות וימכור את בכורתו ליעקב דהקב"ה הסכים על המכירה שהיתה על יומי

חדא של הקב"ה דיום ואין לילה עמו. ע"כ אמר לו השי"ת אל תרד מצרימה דאין מהצורך שאתה תשלים הזמן דהלילות ישלימו כיון דיום אין הלילה עמו כנ"ל. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

מו) עי"ל ההמשך עפ"י הנ"ל וימכור את בכורתו דנתקיימה המכירה מפי הקב"ה שנאמר בני בכורי ישראל. והכה כ' לעיל אות כ"ז דענין הבכורה יש לה ב' ענינים א) לענין עבודה בבכורים ב) לענין ירושה ליטל פי שנים ולענין העבודה לא הוה דשלבל"ע דהא יכול כעת ג"כ לעבוד העבודה אבל לענין ירושה ליטל פי שנים כבכור הוה דשלבל"ע כמו מה שאוריש מאבא מכור לך. א"כ לשיטות דקני את וחמור לא קנה דבר א"כ איך קנה יעקב את הבכורה אף לענין עבודה. וכ' לת' עפי"ד הש"ך עה"ת וכבר כ' כן הרמב"ן ז"ל דקודם מתן תורה לא הי' נוטל בכור פי שנים ע"כ שפיר קנה יעקב הבכורה לענין העבודה דלא הוה קני את וחמור לענין ירושה דהא אינו יורש כלל ב' חלקים. והנה כבר כ' הקדמונים דלכן יצאו בנ"י ממצרים קודם הזמן דחצי גלות חל על עשו דגם עליו לשלם החוב כמו על יעקב. אמנם לכאורה יקשה הא יעקב קנה הבכורה ליטל פי שנים א"כ חל עליו ב' חלקים ועל עשו רק חלק אחד א"כ שוב יצאו קודם הזמן. אמנם להנ"ל א"ש דהא קודם מתתן תורה לא הי' נוטל בכור פי שנים ע"כ אינו חל על יעקב ג"כ רק חצי הגלות לכן שפיר נשלם הזמן. ומבואר באות הקדום דלכן רצה יצחק לירד למצרים למען השלם הזמן והיינו שחשב שחל על יעקב ב' חלקים להיות בגלות ע"כ רצה לירד לפחות הזמן אבל באמת לא הי' צורך שירד למצרים דבלא"ה אינו חל על יעקב רק חצי גלות ולזמן כזה הי' יכולים להתמהמה כנודע ולפי"ז א"ש הסמיכות וימכור את בכירתו ליעקב דהיתה מכירה כדין דהקב"ה הסכים על המכירה דלא הוה כקני את וחמור דקודם מתן תורה אין הבכור נוטל פי שנים כנ"ל א"כ אין ליעקב חוב על הגלות רק החצי וממילא כשיהיו רד"ו שנים יהי' כשלם הזמן א"כ אין מהצורך ליצחק לירד למצרים כנ"ל. לכן אמר הקב"ה ליצחק אל תרד מצרימה. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

מז) ויהי רעב בארץ וכו' כי אמרתי פן אמות וכו' הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת וכו' ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ד' ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד ואחז"ל שאמרו זבל פרידותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך. ונ"ל עפי"ד המגיד הק' מקאזניץ ז"ל [הובא לעיל פ' לך אות כ"ג] דאם האדם צריך להנצל מרעב וממות לוקח השי"ת אות עי"ן של תיבת רעב ונותנה להצדיק ליתן העי"ן לתיבת מות א"כ ממילא סר הרעב שנעשה מרעב תיבת רב וסר המות שנעשה ממות מעות ונעשה צירוף מעות רב שכדה"ק. והנה אז הי' שורר הרעב וגם הי' צריך יצחק

אבינו להנצל ממות כמש"א פן אמות ע"כ עשה צירוף הנ"ל ונעשה מרעב ותמות תיבות מעות רב כי סר הרעב והמות וזש"א ויהי רעב וכו' כי אמרתי פן אמות. ע"כ עשה צירוף הנ"ל לכן אמר אבימלך כל הנוגע באיש הזה מות יומת וסר המות. וגם סר הרעב כי ויזרע וכו' וימצא מאה שערים ונעשה הצירוף מעות רב לכן ויגדל האיש וכו' עד שאמרו זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך ונכון בס"ד: מח) ולפי הנ"ל י"פ תהז"ל [אבות פ"ה] עין טובה תלמידיו של א"א עין רעה תלמידיו של בלעם הרשע. הכונה עי"ן טובה תלמידיו של א"א שעושין צירוף הע"ין לטובה לעשות מרעב ומות מעות רב כנ"ל. עי"ן רעה תלמידיו של בלעם הרשע דעושין מצירוף מעות רב העי"ן לרעה שיהי' צירוף. רעב מות כמח"זל רשעים מהפכים מדה"ר למדה"ד וצדיקים מהפכים מדה"ד למדה"ר: מט) וירא אליו ד' ויאמר וכו' גור בארץ הזאת ואהיה עתך. וכ"ל עפי"ד האלשיך ז"ל לפי הפ' ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתנם דהנשמה שבאדם מבקשת בכל עת לצאת מגוף האדם שהוא עלי ארץ ולעלות למעלה אל מקורה אך שהיא רואת דגם השכינה הקדושה שוכן בגוף האדם נשארת היא ג"כ אצל האדם וזש"א ונתתי משכני בתוככם בתוך גופיכם ועי"ז ולא תגעל נפשי אתכם לצאת כי תשארה הנפש אצליכם ע"ש. וזש"א גור בארץ הזאת ר"ל שלא תרצה הנשמה בכל עת לעלות למקורה כי ואהיה עמך שגם אני שוכן בגופך ע"כ תשאר הנשמה ג"כ בגופך:

נ) וירא אליו ד' ויאמר וכו' לך ולזרעך אתן את כל הארצות ונ"ל דהנה כ"ק מוח"זל בי"ת פ' וארא הקשה לפי"מ דקיי"מל בחו"מ סי' רמ"ה דאם אמר הנותן לשון נתתי מהני אבל לא לשון אתן א"כ הרי הקב"ה לא הבטיח להאבות ליתן את הארץ רק בלשון אתן דאינו מועיל וכ' לתרץ דשאני אמירתו של הקב"ה דעבר ועתיד אחד אצלו כי הוא למעלה מהזמן ע"כ אתן הוי כמו נתתי וכ"ז אם האמירה הי' בשם הויה ב"ה וב"ש שהוא הי' והוה ויהי' משא"כ אם האמירה הי' בשם שדי על שם שאמר לעולמו די א"כ הוא תואר מחודש בבריאה הנופל תחת הזמן לא הוי אתן כמו ונתתי ע"ש דבריו העמוקים. וזש"א וירא אליו ד' ויאמר וכו' לך ולזרעך אתן את כל הארצות דכיון דהאמירה הי' ע"י שם הויה ב"ה וב"ש. לכן ויאמר לך ולזרעך אתן דאתן הוי כמו ונתתי:

נא) ולפי"ז י"פ הפ' והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ד' דבר. דהנה כ"ק תוחז"ל הקשה הא הקב"ה הבטיח להאבות בלשון אתן ואתן לא מהני רק לשון ונתתי ואע"ג דמ"מ צריך הקב"ה לקיים השבועה לתת הארץ מ"מ הלא לא קנו ע"י קנין א"כ אינו נופל לומר לשון ירושה ונחלה הוא לנו מאבותינו וכ' לת' כנ"ל דאם הי' האמירה בשם הויה ב"ה וב"ש דעבר ועתיד אחד אצלו הוי אתן כמו ונתתי ע"כ זכו האבות בהארץ ונופל לשון כחלה

וירושה לנו מאבותינו ע"ש דפח"ח. וזש"א והאכלתיך כחלת יעקב אביך ולכאורה איך שייך לומר כחלת יעקב אביך הא לא קנה את הארץ אלא הקב"ה הי' צריך לקיים השבועה איכ אינו נופל לשון נחלה וירושה כדברי מוחז"ל הנ"ל. ולוא כי פי ד' דבר שהי' האמירה ע"י שם הויה ב"ה וב"ש דאתן הוי כמו ונתתי א"כ זכה יעקב אבינו בהארץ וכופל שפיר לשון כחלת יעקב. והבן: נב) עיל"פ עפי"ד כ"ק מוחז"ל ברב טוב שכ' לת' קו' כ"ק זקיני מוחז"ל הנ"ל. דדוקא בדבורו של אדם לא הוי אתן כמו ונתתי דאפשר לא יתן אבל אצל השי"ת דמאמרו לטובה לית בי' חזרה הוי אתן כמו ונתתי ע"ש. וזש"א והאכלתיך כחלת יעקב אביך ולכאורה איך כופל לשון ירושה הא יעקב אבינו לא זכה בהארץ דלא אמר הקב"ה ונתתי רק אתן כנ"ל ולז"א כי פי ד' דבר והוה אתן כמו ונתתי:

נג) כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם וכו' עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורותי. ונ"ל דהקדמונים הקשו הא כשבע הקב"ה לאאע"ה לתת לזרעו את א"י וזכה ג"כ ישמעאל חלק בהארץ ואיך אמר הקב"ה ליאע"ה כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם הא אין מעבירין כחלה אפילו מברא בישא לברא טבא. ובצפ"ע כ' לת' דישמעאל כולד קודם שנתגייר אברהם א"כ אח"כ כשנתגייר הי' כקטן שנולד ולא הוי ישמעאל בנו כלל כדין הי' לו בנים בגיותו ונתגייר דאין להם דין בנים ע"ש. והנה בנזה"ק כ' דלמד"א בן מ"ח שנים הכיר אברהם את בוראו שפיר הי' לאברהם דין גר שנתגייר אבל למד"א בן ג' שנים הניר את בוראו לא הי' לו דין גר כלל דהא מעודו הכיר את בוראו ע"ש. והנה איתא במדרש עה"פ עקב וכו' ר"י ור"ח אמרי בן מ"ח שנים הכיר אברהם את בוראו וכ' רש"י ז"ל וז"ל בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו צא וחשוב אותיות פסוק עקב אתה מוצא ח"ה הוסיף עליהם ג' הברית מצותי חוקותי ותורותי הרי מ"ח עכ"ל. וזש"א כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך ר"ל כי לך ולזרעך אתן ולא לישמעאל ובניו דאין לישמעאל דין בנו של אברהם כיון דנתגייר וכקטן שנולד דמי דבן מ"ח שנים הכיר את בוראו והי' לו דין גר ולראי' דבן מ"ח שנה הכיר את בוראו לז"א עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורותי צא וחשוב אותיות פסוק זה אתה מוצא מ"ה הוסיף עליהם ג' הברית מצותי חקותי ותורותי הרי מ"ה א"כ כשמע דבן מ"ח שנה הכיר את בוראו כפרש"י ז"ל כנ"ל. לכן שפיר אין מגיע א"י רק ליצחק ובניו והבן ונכון בס"ד:

נד) עי"ל עפי"ד הנ"ל דלכן אין לישמעאל וזרעו חלק בא"י דאאע"ה גייר א"ע וכקטן שנולד דמי ע"כ אין ישמעאל בכלל זרעו. והנה ז' המהרש"א ז"ל יומא [כח ע"ב] הקשה איך נשא אאע"ה את שרה שהיתה אחותו מאב שהוא ערוה הא כ' עקב אשר שמע אברהם בקולי שקיים כל התורה ותי' דנתגיירו וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ע"כ לא הי' איסור אחוה כלל ע"ש. וזש"א לך ולזרעך ולא לישמעאל וזרעו אתן את כל הארצות וכו' דאינם זרעם של אברהם דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי כנ"ל. עקב אשר שמע אברהם בקולי שקיים כל התורה דשרה היתה מותרת לו כיון שנתגיירו וכקטן שנולד דמי כנ"ל:

נה) עי"ל עפי"ד הנ"ל דלכן העביר הקב"ה כחלת א"י מישמעאל ובניו דאברהם גייר עצמו והי' כקטן שנולד ולא הי' ישמעאל בכו כלל והנה מבואר בנזה"ק פס"ד ס"ד דה"ט דאמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי דכיון דמקבל עליו לקיים כל תרי"ג מצות שהם רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ת אבריו ושס"ה מל"ת שהם כלפי שס"ה גידיו כעשה כברי' חדשה. וכ"ז בגר צדק אבל בגר תושב שקיבל עליו לקיים ז' מצות ל"א דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי דלא שייך לומר שנעשה כברי' חדשה דהא אינו מקיים המצות נגד רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו ובימי אברהם לא נתגיירו רק לקיים ז' מצות להיות גר תושב זולת אאע"ה נתגייר לקיים כל התרי"ג מצות שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וכו' ואחז"ל שקיים אפילו מצות דרבנן ע"ש. וזש"א כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל וכו' ולא לישמעאל ובניו דאינם זרע אברהם דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי עקב אשר שמע אברהם בקולי וכו' שקיים כל התרי"ג מצות ולא רק ז' מצות ולכן הי' כקטן שנולד כנ"ל: נו) כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך וכו' עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור וכו' ותורותי וביומא [כ"ח ע"ב] אמר רבא קיים א"א אפילו ע"ת שנאמר ותורותי אחת תשב"כ ואחת תשבע"פ. ונ"ל דהקדמונים הקשו איך זכה א"א את א"י לזרעו הא הוי דבשלבל"ע ועי' בריב"ש סי' רכ"ח דאפילו בשבועה אינו חל הקנין אמנם לפימש"כ הקצה"ח סי' של"ב דבשכר פעולה קונה אף דבשלבל"ע א"כ שפיר קכה א"א בשכר פעולה דכ' עקב אשר שמע אברהם בקולי. אמנם יש להעיר הא שכר מצוה בה"ע ליכא והוה רק מלוה כש"כ בכזה"ק ומלוה אינו קונה אולם הדבר נכון לפימש"כ באמרי נועם מהגה"ק מדזיקוב ז"ל הא דאחז"ל דקיים א"א אפילו ע"ת דנודע אשר ג' אבות הם נגד ג' סעודות של שבת ואברהם הוא נגד סעודת לילה א"כ לא קיים אאע"ה רק סעודה ראשונה נמצא כשחל שבת אחר יו"ט והי' צריך להכין מיו"ט לשבת הי' יכול ליתן עצה בנפשו שלא יצטרך כלל לע"ת כי הוא לא הי' צריך הכנה רק לסעודת לילה ואחז"ל דרב צלי של שבת בע"ש א"כ הי' יכול לאכול

הסעודה בעוד יום שהוא עדיין יו"ט ואין כאן הכנה מיו"ט לשבת רק על יו"ט עצמו. אמנם לא רצה בזה שהי' חביב אצלו כל המצות אפילו מצוה דרבנן שהי' מביא עצמו לידי חיוב ועשה הסעודה בליל שבת שיתחייב לעשות ע"ת ולכן נקטו חז"ל דקיים אפילו ע"ת ודפח"ח. ונודע ד' ז' המהרש"א ז"ל דבמצוה שמביא אדם על עצמו לידי חיוב יש שכר מצוה גם בה"ע וזש"א כי לך ולזרעך אתן כל הארצות האל והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך וכו' עקב אשר שמע אברהם וישמור וכו' ותורותי דקיים אפילו מצות ע"ת דמזה כשמע שאפילו במצות דרבנן הכניס עצמו לידי חיוב לקיים המצוה כש"כ במצות דאורייתא א"כ מגיע לו שכר בה"ע. ושפיר קנה את א"י להוריש לבניו דבשכר פעולה נקנה אף דבשלבל"ע כנ"ל. ונכון בס"ד:

נז) ונתתי לזרעך את כל הארצות האל וכו' עקב אשר שמע אברהם בקולי. ונ"ל דהנה השל"ה ז"ל הקשה איך נתן הקב"ה לנו את א"י ונטלה מאוה"ע וכי דינא הוא שאם אחד נתן מתנה ליטלה ממנו. וכ' לת' דהא אחז"ל בהבראם בה"א נברא העולם וה"א לשון קלילא דלית בי' ממשא כמבואר במדרש והוה כדבר שאין בו ממש ע"כ יכול הקב"ה לחזור [עי' לעיל לך אות מ"ו]. ולכאורה מנ"ל דבה"א כה"ע דילמא כ' בהברא"ם דבשביל אברהם נברא העולם כמד"א במדרש אולם הדבר. נכון לפי"ד הירושלמי פ"ק דברכות דהעולם נברא בשביל האבות מדכתיב כימי השמים על הארץ דהמהלך מן השמים לארץ הוא ת"ק שנים נשנית האבות דבשביל האבות נברא העולם ע"ש. א"כ לא נברא העולם בשביל אברהם והא דכ' בהברא"ם לומר דבה"א נברא העולם ע"כ שפיר נתן הקב"ה לנו את א"י כנ"ל והנה ביפ"ת כ' דס"ל להירושלמי הנ"ל כמד"א מדכ' עקב אשר שמע אברהם בקולי דמבן ג' שנים הכיר את בוראו כמנין עק"ב א"כ חי אברהם קע"ג שנים דשני שנים הראשונים לא קחשיב ויצחק חי ק"פ שנים ויעקב קמ"ז שנים ועולה מספר שנותיהם ת"ק שנים ומוכח דבשביל האבות נברא העולם ע"ש. וזש"א ונתתי לזרעך את כל הארצות האל דיכול הקב"ה לחזור מהנתינה לאוה"ע דהעולם נברא בה"א מדכ' בהברא"ם ולא אתי בהברא"ם לומר דבשביל אברהם נברא העולם אלא דנברא בשביל האבות דלכן הי' מספר שנותיהם ת"ק כהמהלך מהשמים לארץ ולכאורה יקשה הא מספר שנותיהם הי' יותר מת"ק שנים דהא אברהם חי קע"ה שנים ולז"א עקב אשר שמע אברהם בקולי שחבן ג' שנים הכיר את בוראו ע"כ לא נחשבים השני שנים הראשונים ושנותיהם ת"ק שנים כמהלך מן השמים להארץ דבשביל אבות נברא העולם ולא בשביל אברהם והא דכ' בהברא"ם לומר דבה"א נברא העולם. ע"כ שפיר יכול הקב"ה ליתן לנו את א"י והבן. ונכון בס"ד:

נח) והתברכו בזרעך כל גויי ארץ עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורתי וביומא [כח ע"ב] אמר רבא קיים א"א אפילו עירובי תבשילין שנאמר עקב וכו' ותורותי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה. ונ"ל דהנה בתוס' ישינים שם הקשה אמאי נקט הך מצוה אמאי קילא לי' טפי מכלהו וראיתי בשם כ"ק ש"ב הגה"ק מסאכאטשוב ז"ל בעל האבני כזר לת' בדבר נחמד דהענין של ע"ת משום דאין יו"ט מכין לשבת עי' פסחים [מ"ו עב] ובהראשונים ולכאורה מדוע אין יו"ט מכין לשבת הא קדושת יו"ט קלה מקדושת שבת דביו"ט הותרה מלאכה לצורך אוכל נפש ולא בשבת. וצ"ל עפימ"ש התו' פסחים [קכ ע"ב] ד"ה רב אמאי לא תקנו בשמים במוצאי יו"ט ואם נאמר דביו"ט ליכא כשמה יתירה א"כ אם יום הראשון הוא יו"ט ליתקנו בשמים במו"ש שהוא יו"ט ותי' הרמב"ן ז"ל דבאמת גם ביו"ט איכא כשמה יתירה רק במו"ש אמרינן כיון ששבת אמרה וי אבדה נפש אבל במוצאי יו"ט אין נאבדה הנשמה ונשאר אצלו ע"כ לא תיקנו בשמים. והטעם דביו"ט אין הנשמה יתירה נאבד דקדושת שבת שנתן הקב"ה הוה קבועה וקיימה לכן בהסתלקות הזמן נסתלק הקדושה לא כן ירט דבי דינא מיקדשא להו לכן כשאר הקדושה גם להלאה והנה איתא בנזיר פ"ג מ"א כהן ונזיר שהי' מהלכין בדרך ומצאו מת מצוה אמרו חכמים יטמא הנזיר אע"ג שקדושתו חמור מקדושת כהן מ"מ קדושתו אין קדושת עולם אבל כהן קדושתו לעולם ע"ש. ע"כ שפיר תקנו רבנן ע"ת דאין יו"ט מכין לשבת דקדושתו חמיר משבת דנשאר הקדושה מצד הנשמה יתירה לעולם לא כן שבת דכאשר כלה השבת כלה הנשמה יתירה וכלה הקדושה ג"כ אבל אאע"ה שגם מצות שבת נטל בעצמו א"כ כשאר אצלו ג"כ קדושת שבת לעולם א"כ שוב הי' אצלי קדושת שבת חמור מיו"ט ולא שייך לומר דאין יו"ט מכין לשבת ולא הי' צריך לעשות ע"ת. ואפ"ה עשה ע"ת למען חבת ת"ח שאמרו חז"ל לעשות ע"ת וזהו הרבותא שכ"כ הי' חביב אצלו לחבב רבנן עכדפח"ח. והנה איתא בשבת [קי"ט ע"א] אמר רבא תיתי לי דכי אתי צורבא מרבנן לקמאי לדינא לא מזיגנא רישא אבי סדיא כמה דלא מהפיכנא בזכותי' ופרש"י תיתי לי ישולם שכרי שחיבת ת"ח עלי. ותמהו המפורשים מדוע לא פרש"י כן על אידך תיתי לי דחשב שם וראיתי בשם זקיני הגאון מו"ה שאול קאצינעליבוגין ז"ל עפימש"א חז"ל שאין מגיע להאדם שכר מצוה בהאי עלמא כדי שישאר לו שכרו לעוה"ב אך השכר של חיבת ת"ח דהשכר הוא בנים מהוגנים כשאחז"ל שבת [כג ע"ב] דרחים רבנן הו"ל בנין רבנן שכר זה נותן הקב"ה בעוה"ז כי בנים הגונים הוא השכר להאבות בעוה"ב דברא מזכה אבא בעוה"ב ע"כ פרש"י רק בזה ישולם שכרי שחיבת ת"ח עלי אבל בשאר מצות אין השכר בעוה"ז ודפח"ח. וזש"א והתברכו בזרעך כל גויי הארץ וברש"י

אדם אומר לבנו יהי' זרעך כזרעו של יצחק שיהי' לו בנים הגונים. עקב אשר שמע אברהם בקולי וכו' ותורתי שקיים אפילו ע"ת למען חיבת ת"ת כנ"ל לכן מגיע לו השכר בעוה"ז להיות לו בנים הגונים ונכון בס"ד:

נט) וישקף אבימלך וכו' וירא והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך אשתך הוא ואיך אמרת אחותי היא ויאמר אליו יצחק כי אמרתי פן אמות עלי' וכו' ויצו אבימלך את כל העם לאמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת. ונ"ל דהנה זקיני הטו"ז ז"ל בדברי דוד הקשה כיון שאמר יצחק אחותי היא והוחזקה כן איך הי' מהימן לומר אח"כ שאשתו היא הא מבואר בקידושין [פ ע"א] דשורפין על החזקה כגון אם באת עם תינוק מורכב על כתיפה ואומרת בנה הוא ואח"כ בא עלי' חייב סקילה ע"ש. [ועי' בת' הרמ"א סי' ב' דהי' מועיל האמתלא דאמר אחותי היא פן אמות עלי' ואכמ"ל] וכ' לת' דהי' מהימן במיגו דאמר אחותי בת אבי היא דב"נ מותר באחותו מן האב ע"ש. ולכאורה יש להעיר הא האבות קיימו את התורה בארץ ישראל עכ"פ כש"כ הרמב"ן ז"ל א"כ לא הי' לו ליצחק מיגו דהא אחותו מאב ג"כ נאסרה לו. אולם הד"נ לפימש"כ הקדמונים דדברי הרמב"ן ז"ל נאמרים למד"א דא"י מוחזקת מאברהם אבל למד"א דלא קנה אאע"ה את א"י לא קיימו האבות גם בא"י רק הז' מצות ולא יותר דארץ כנען ג"כ אין לה דין א"י א"כ למד"א דא"י איכה מוחזקת שפיר הי' יצחק מהימן במגו דאמר אחותי מאב היא דמותרת לו. והנה מבואר ביפ"ת דהפלוגתא אי א"י מוחזקת מאאע"ה או לא תלי' בפלוגתת ר"י ור' יאשי' חולין [עח ע"ב] אי אמרינן וי"ו מחלקת או וי"ו נוספת דהא הקב"ה אמר שילך בהארץ לארכה ולרחבה והוא לא הלך אלא לארכה א"כ למד"א וי"ו מחלקת שפיר זכה אברהם בארץ אע"ג שלא הלך לרחבה אבל למד"א וי"ו נוספת הוא והי' צריך לילך לארכה ולרחבה והוא לא הלך לרחבה ע"כ אין א"י מוחזקת תאאע"ה דלא זכה בהארץ ע"ש. והנה בתפ"י כ' דלכן אמר אבימלך כל הנוגע וכו' מות יומת כי ידע דהגזירה כי גר יהי' זרעך חל ג"כ על יצחק והבטחה היתה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי לכן אמר כל הנוגע באיש הזה מות יומת כי מרה יהי' אחריתו כפי ההבטחה ע"ש והנה ראיתי בס' דברי אמת מהגה"ק מ' יוסף אשר ז"ל מפרעמיסלא שהביא הא דאמר הקב"ה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אי הי' הבטחה על שניהם שדן אנכי ואח"כ יצאו ברכוש או הבטחה היתה רק על אחד מהם או שדן אנכי או שיצאו ברכוש. תלי' ג"כ בפלוגתא הנ"ל אי וי"ו מחלקת או נוספת דאי נימא דוי"ו מחלקת הי' הבטחה רק על אחד אבל א"כ דוי"ו נוספת הי' הבטחה על שניהם ע"ש דפח"ח. ולפי"ז מובן הפ' ויאמר וכו' ואיך אמרת אחותי היא ויאמר אליו יצחק כי

אמרתי פן אמות עלי' ולכן אמרתי אחותי היא אבל באמת אשתי היא ואני מהימן במגו דאמרתי אחותי בת אבי היא דמותרת לי דא"י אינה מוחזקת מאברהם דאמרינן דוי"ו נוספת היא כנ"ל. ולזה אמר אבימלך כיון דאמרינן דוי"ו נוספת כל הנוגע באיש הזה מות יומת כדברי התפ"י כפי ההבטחה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי כנ"ל. דאע"ג דהבטחה הי' ג"כ ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אין יכולה הבטחה להתקיים פ"י הרכוש בלבד אלא ע"י שידון הקב"ה ג"כ את הגוי. דהא אמרינן דוי"ו כוספת היא והבן וב"ה הוא דבר נחמד:

ס) עי"ל עפי"ד המדרש שראה אבימלך את יצחק מצחק *ששימש* ביום והנה מבואר בזרע ברך השלישי דמד"א דאשה לא נצטווה על פו"ר ס"ל דהוה מצעשהז"ג דאסור לשמש ביום אבל מד"א דאשה נצטווה על פו"ר ס"ל דלא הוה מצעשהז"ג דנוהגת גם ביום ע"י שמאפיל בטליתו ע"ש. והכה באוהב ישראל ז"ל כ' דלכן ישמעאל הוא בן האמה ולא בן אברהם ול"א דשחרר אברהם להגר שלא יעבור על איסור שפחה דאע"ג דלא שחררה לא עביד איסורא דעשה דפו"ר דוחה הל"ת דשפחה כמש"כ התוס' גיטין [מ"א ע"א ועי' שם במהר"ם לובלין ז"ל דהכוונה על העשה דלשבת דקיים המצוה בשפחה ג"כ והבן] אמנם יתכן הדברים למד"א דאשה מצווה על פו"ר אבל למד"א דאשה אינה מצווה על פו"ר א"כ לא שייך לומר עדל"ת כיון דבדידה ליכא עשה כמש"כ התוס' שם. והכה בתפ"י כ' דלכן אמר אבימלך כל הנוגע באיש הזה מות יומת כי ידע שלא דהי' בנ"י במצרים אלא רד"ו שנים ועכצ"ל דמתחיל הגלות מיצחק א"כ הי' הבטחה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי על מי שיצער גם את יצחק ע"כ אמר כל הנוגע מות יומת. והנה כ"ז נכון אי נימא דישמעאל אינו בכלל זרעך א"כ חל הגלות רק על יצחק וזרעו אבל אי נימא דישמעאל הוא בכלל זרעך א"כ חל עליו ועל זרעו חצי הגלות וחצי על יצחק וזרעו א"כ הרי יהי' זרעו רד"ו שנים בגלות א"כ לא הי' חל הגלות על יצחק כלל כנודע. וזש"א וישקף אבימלך וירא והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו ששימש ביום א"כ עכצ"ל דס"ל דאשה מצווה בפו"ר כנ"ל. א"כ ישמעאל הוא בן האמה ולא זרע אברהם דלא נשתחררה הגר דלא עביד אברהם איסורא דעדל"ת כנ"ל. א"כ אין הגלות חל על ישמעאל רק על יצחק וזרעו א"כ התחיל הגלות מיצחק כנ"ל. וממילא הי' הבטחה מה שאמר הקב"ה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי גם על מי שיצער את יצחק. וזהו שאמר ויצו אבימלך את כל העם לאמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת כפי ההבטחה וגם את הגוי וכו' דן אנכי והבן ונכון בס"ד. סא) עי"ל עפי"ד הנ"ל דלכן אמר אבימלך כל הנוגע וכו' מות יומת דלא יהי' בנ"י במצרים אלא רד"ו שנים יען דהתחיל הגלות מיצחק א"כ גם עליו

הי' הבטחה וגם את הגוי דן אנכי לכן אמר כל הנוגע וכו' והכה לכאורה יש לומר כדברי הספרי דהלילות השלימו הזמן ולא התחיל הגלות מיצחק. אמנם י"ל לפי"ד הז"ב הובא במטה אהרן דבאמת לא עבדו המצריים בבנ"י בלילות אלא שבלילה הולידו בנים ולא ביום דאסור לשמש ביום ויען כי פרעה לקח גם הולדות ע"כ השלימו הלילות ע"ש. א"כ לפי הנ"ל דיצחק שימש ביום ע"י שהי' מאפיל בטליתו א"כ שוב אא"ל דהלילות השלימו דהא מותר לשמש ביום. ועכצ"ל דהתחיל הגלות מיצחק א"כ חל גם עליו הבטחה וגם את הגוי וכו' דן אנכי וזש"א וישקף אבימלך וכו' והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו ששימש ביום א"כ אא"ל דהלילות ישלמו אלא דמתחיל הגלות מיצחק א"כ חל עליו ג"כ הבטחה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. לכן אמר כל הנוגע באיש הזה ובאשתו מית יומת כפי ההבטחה. והבן:

סב) עי"ל דהנה המפו' מקשים למד"א ב"נ מותר באחותו מה הועיל יצחק בהתנצלות שאמר אחותי היא פן אמות עלי' דהא יאמרו שאע"ג שהיא אחותו היא ג"כ אשתו ותירצו דאמר יצחק אבינו ג"כ שדינו כדין ישראל שאסור באחותו ע"ש. והכה מבואר לעיל דלכן אמר אבימלך כל הנוגע מות יומת כפי ההבטחה שגם את הגוי דן אנכי במיתה כנ"ל. והכה הקשו איך אפשר לומר דהי' הבטחה דגם את הגוי דן אנכי במיתה וגם יצאו ברכוש [כמו שהי' באמת] הא קיימ"ל דאין אדם מת ומשלם דקלבדר"מ ותירצו דישראל קדושים הם דכ' קודש ישראל לד' ומבואר בתוס' כתובות [ל' ע"ב] דבהקדש ל"א קלבדר"מ לרנבה"ק עי' בפר"ד ובייטב פנים לכ"ק מוהז"ל ובשם משמואל מזה. וזש"א ויאמר אליו יצחק כי אמרתי [אחותי היא] פן אמות עלי' ודיני כדין ישראל כנ"ל ולכן כאשר שמע אבימלך שיש להאבות דין ישראל א"כ שפיר הי' ההבטחה שידין הקב"ה את הגוי במיתה ובממון דבהקדש ל"א קלבדר"מ כנ"ל. לכן אמר כל הנוגע באיש הזה מות יומת. והבן:

סג) ויצו אבימלך את כל העם לאמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ונ"ל ההמשך עפי"ד התפ"י דלכן אמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת דידע אבימלך בחכמת אצטגנינות כי הגלות מתחיל משנולד יצחק להיות הגלות ת' שנים כמש"כ רש"י ונאמר לאברהם בהבטחה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי לכך הזהירם מבלי לעשות להם אפילו דבר קטן שלא יהי' מרה אחריתם עכ"ד. והטעם של הגלות ת' שנים אחז"ל בדרים [לב ע"א] שנענש אברהם בשביל שעשה אנגריא בתלמידי חכמים ע"ש וכ' באו"ת פ' לך [אות מ"ב] החשבון מדוע הי' העונש ת' שנים בשביל שבטל אותם מת"ת בשעת מלחמת המלכים כמ"ש במגילה

[ג' ע"א] ע"ש. דהנה לפי"ד הלבוש המובא במעיו"ט ברכות [פ"א מ"ו] הוי היום מעה"ש עד צה"כ ט"ו שעות וממילא הוי הלילה רק ט' שעות ומבואר במדרש הובא ג"כ ברש"י ויחלק עליהם לילה שלא רדף רק עד חצות א"כ הי' המלחמה ארבע שעות וחצי והנה בילקוט פ' ויקרא עה"פ נפש כי תמעול מעל מכאן אתה דן לצדקה מעל שוה פרוטה משלם אשם בשתי סלעים וכמה פרוטות בשתי סלעים אלף תקל"ו ומדה טובה מרובה ממדת פורעניות חמשה מאות פעמים ע"ש. נמצא שכר מצוה תשס"ח אלף פעמים ממילא אאע"ה שבטל ת"ת ארבע שעות וחצי הפסיד תשס"ח אלף פעמים ארבע שעות וחצי והנה בס' הקנה כתב דיש לחשוב שנה ש"ס ימים דשנה י"ב חודש וכל חודש שלשים יום והכה בשלשים יום מעל"ע של כ"ד שעות עולה שבע מאות וכ' שעות וכאשר יחלק לד' שעות וחצי ימצא בחודש ק"ס פעמים ד' שעות וחצי וממילא בשנה שהיא י"ב חודש יש י"ב פעמים מאה וששים דהיינו אלף תשע מאות ועשרים פעמים ארבע שעות וחצי נמצא דארבע מאות הוה במכוון חמש תשס"ח אלף פעמים ארבע שעות וחצי לכך נענש שיהי' בניו בגלות ד' מאות שנים והוא דבר נפלא ושפ"י. ונקדים עוד דברי האו"ת תולדות [אות י"ח על דברי המדרש ויזרע יצחק וכו' וימצא מאה שערים דיצחק זרע שיהי' לו כור אחד ומצא מאה שערים מאה כורים וכמ"ש בכתובות [קי"ב ע"א] דברכה הוא מאה פעמים ע"ש וכ' האו"ת הטעם שזרע יצחק שיהי' לו כור דבפדר"א פל"ג ר"א אומר וכי יצחק זרע דגן ח"ו ע"ש. וי"ל דזרע רק מה שצריך לו ולאשתו לאכול בשנה ההוא והכה דעת הרמב"ם ז"ל [פ"א מה"ע ה"ט] דשיעור סעודה כא"פ הוא שלשה בצים כרי"ב ברוקה בעירובין [פב ע"א] דשיעור עירוב ככר בפונדיון מארבע סאין בסלע וארי"ח בא מהם מחצה לחנוני ופירש"י נמצא ככר בפונדיון רובע הקב והן ששה בצים וחצי' שלשה בצים ע"ש. מבואר דבקב יש שמונה סעודות וסאה ששה קבים וכור שלשים סאה דהוא מאה ושמונים קבים וכיון דבקב יש שמונה סעודות נמצא דבכור יש אלף וארבע מאות וארבעים סעודות. והנה בס' הקנה כ' דיש לחשוב שנה ש"ס ימים ומבואר בפאה [פ"ח מ"ז] דאדם אוכל ביום שתי סעודות נמצא דיצחק ורבקה היו צריכים ארבע סעודות ליום וארבע פעמים ש"ס הוא אלף וארבע מאות וארבעים. א"כ מכיון דכור הוא שיעור שצריך לו ולאשתו ע"כ זרע יצחק שיהי' לו נור אחד וע"י הברכה הי' מאה פעמים ככה עכ"ד ונפלאים המה. ולפי"ז א"ש ההמשך ויצו אבימלך את כל העם לאמור הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת דידע אבימלך בחכמת אצטגנינות דהגלות יהי' ת' שנים ומתחיל מיצחק ע"כ הזהירם שלא לנגוע בהם דהי' הבטחה דגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי שלא יהי' מרה אחריתם כנ"ל. וה"ט של החשבון שיהיו ת' שנים בגלות עולה יפה לפי

ספר הקנה הנ"ל. דיש לחשוב שנה ש"ס ימים כנ"ל וזהו ההמשך דכיון דאמרינן דשנה הוא ש"ס ימים א"כ עולה החשבון יפה דזרע יצחק שיהי' לו ולרבקה כור אחד לשנה. וזש"א ויזרע וכו' וימצא מאה שערים דזרע שיהי' לו כור והברכה הר' שיהי' לו מאה כורים דברכה הוא מאה פעמים. ודו"ק וב"ה הוא דבר נכון:

סד) עי"ל עפי"ד התפ"י הנ"ל דלכן אמר אבימלך כל הנוגע מות יומת דידע דחל הגלות גם על יצחק להשלים הת' שנים שלא יהיו בניו בגלות רק רד"ו שנים א"כ הי' הבטחה גם על הנוגע אל יצחק שידין אותו הקב"ה כנ"ל, והנה מבואר בצפנת פענח ע' א"י דהא דהי' חל על יצחק להשלים הד' מאות שכה נכון אי נימא כמד"א קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, אבל א"נ ק"פ כקה"ג דמי א"כ אף שהיתה הגר שפחת שרה מנכסי מלוג שהבעל אוכל רק הפירות מ"מ הלא ק"פ כקה"ג דמי א"כ בודאי שיחרר אברהם את הגר דהי' מועיל השיחרר דהא ק"פ כקה"ג דמי א"כ לא הי' ישמעאל בן הגר רק בן אברהם והוא בכלל זרעך וחל חצי הגלות עליו ועל זרעיו א"כ לא חל על יצחק להשלים הגלות אבל למד"א ק"פ לאי כקה"ג דמי א"כ לא הי' ישמעאל בכלל הגזירה כי גר יהי' זרעך דאינו בכלל זרע לכן חל הגלות על יצחק להשלים זמן הת' שנים ע"ש. מבואר ברש"י וימצא מאה שערים דאומד זה למעשרות הי' ובח"ס ז"ל בפרשתן העיר לפי"ד התו' קידושין [ל"ו ע"ב] ד"ה כל דהקרקעות שלנו שהרי הן משועבדות למלך ואנו נותנים מהם מם למלך אין להם דין קרקע להפריש מהם מעשר ע"ש. א"כ אמאי נתן יאע"ה מעשר הרי השדה היתה משועבדות למלך אבימלך ופטורה ממעשר ע"ש דפח"ח אמנם לפימש"כ במק"א דדברי התוס' נאמרים למד"א ק"פ כקה"ג דמי אבל למד"א לאו כקה"ג דמי א"כ אין להמלך רק קנין פירות ולא קנין בהשדה ושפיר חייבת השדה במעשר א"כ י"ל דסבר יאע"ה ק"פ לאו כקה"ג לכן נתן מעשר ולפי"ז מובן ההמשך ויצו אבימלך וכו' הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת דחל הגלות גם על יצחק דישמעאל אינו זרע אברהם דלא הי' יכול אברהם לשחרר את הגר דלא הי' לו בה אלא ק"פ דלאו כקה"ג דמי כנ"ל ולז"א דידע דאמרינן ק"פ לאו כקה"ג דמי מזה שראה ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים וברש"י דאומד זה למעשרות הי' דנשמע דאמרינן ק"פ לאו כקה"ג ולכן הי' נותן תעשר דהקרקע הי' שלו דלא הי' לאבימלך בהקרקע רק קנין פירות כנ"ל. ונכון בס"ד:

סה) עי"ל לפי הנ"ל דלכן אמר אבימלך כל הנוגע מות יומת דס"ל דקנין פירית לאו כקה"ג והי' הבטחת דן אנכי גם על יצחק כנ"ל והנה אחז"ל מאה שערים אומד זה למעשרות הי' וכ' המפורשים דס"ל דא"י מוחזקת מאאע"ה דאל"כ פטורה ממעשר והנה בלקט יוסף ע' א"י הקשה איך יכולים לומר דא"י מוחזקת מאאע"ה הלא אוה"ע יושבים בתוכה. ות'

דאין להם רק קנין פירות וק"פ לאו כקה"ג אבל מד"א ק"פ כקה"ג ס"ל דא"י אינה מוחזקת מאא"ה ע"ש. וזש"א אבימלך כל הנוגע וכו' מות יומת דאמרינן ק"פ לאי כקה"ג. והראי' ויזרע וכו' מאה שערים שהי' נותן מעשר ונשמע מזה דא"י מוחזקת מאא"ה דק"פ לאו כקה"ג כנ"ל. והבן:

סו) ויזרע יכו' ויברכהו ד' ונ"ל עפי"ד הגה"ק שר שלים מבעלזא ז"ל לפ' הפ' ישא ברכה מאת ד' וצדקה מאלקי ישעו. הכוונה דהשי"ת יתן ברכה להאדם באופן אם ידע שבא הברכה מאת ד' ולא ע"י כחו וגם שהברכה הוא רק בתורת צדקה ולא שמגיע לו מן הדין. וזש"א ישא ברכה באופן שידע שהוא מאת ד' וגם הוא רק צדקה מאלקי ישעו עכדה"ק. וזש"א ויזרע וכו' וימצא מאה שערים יען ויברכהו ה' שידע שהוא רק ברכה מהשי"ת ולא ע"י עוצם כחו וגם שלא מגיע לו הברכה מצד הדין אלא מצד ד' שהוא מדה"ר: סז) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות ויקרא את עשו בנו הגדול ובמד' בכו הבכור ונ"ל עפימד"א בגליא רזא דבשעה שאמר הקב"ה אל תשלח ידך אל הנער קיטרג השטן שיקיים הקב"ה הגזירה שימות יצחק וכוונת השטן הי' שלא יולד יעקב ממנו ופייס הקב"ה את השטן שגם לו יהי' חלק בזרע יצחק שלא יולד יעקב עד שיולד עשו מקודם ובזה נתפייס אבל איתא בקדמונים דלא נולד עשו לפייס השטן ועל קטרוגו שיקיים הקב"ה הגזירה שימות יצחק נתקיים בזה דכהו עיניו וסומא חשוב כמת. והנה הטעם דהבכור הוא החשוב שבבניו ליטל פי שנים יען כי נולד בראשונה וכ"ז בעלמא אבל בעשו ויעקב לא שייך לומר דעשו הוא הבכור דנולד ראשון והיא החשוב דהא הוא לא נולד אלא לפייס השטן שישאר יצחק בחיים שיוליד את יעקב א"כ העיקר הי' שיולד יעקב א"כ יעקב הוא הבכור בן החשוב ולא עשו וכ"ז לדברי הגליא רזא הנ"ל. אבל לפי"ד הקדמונים הנ"ל דעשו לא כולד לפייס השטן ועל קטרוגו שיקיים הקב"ה הגזירה כעשה יצחק סומא שיהי' חשוב כמת א"כ שפיר י"ל דעשו הוא הבכור דנולד ראשון וזש"א ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות א"כ אא"ל כדברי הגליא רזא דנולד עשו לפייס השטן דא"כ למה כהו עיניו ומדכהו עיניו ע"כ דבזה נתקיים הגזירה דסומא תשוב כמת כנ"ל. לכן ויקרא את עשו בנו הגדול בנו הבכור. דנשמע מדכהו עיניו שעשו הוא הבכור מדנולד ראשון דלא נולד לפייס השטן. והבן והוא דבר נכון בס"ד:

סח) ולפי"ד הג"ר הנ"ל יל"פ הפ' [מלאכי א'] אהבתי אתכם אמר ד' ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב נאם ד'. דהנה כבר תמהו הראשונים איך יתכן שיצאו ב' אחים אחד צדיק הוא יאע"ה והשני הוא עשו הרשע מאבות הקדושים כמו יצחק ורבקה. אמנם לפי"ד הג"ר הנ"ל דעשו כולד לפייס השטן כדי שיצא יעקב וכלל ישראל מיצחק לכן

שפיר הי' השני אחים אחד צדיק ואחד רשע כי למען גודל אהבתו של השי"ת ליעקב פייס את השטן עם עשו כדי שיולד יעקב. וזש"א אהבתי אתכם אמר ד' ואמרתם במה אהבתנו ר"ל במה ניכר אהבת השי"ת אלינו. ע"ז אמר הלא אח עשו ליעקב נאום ד' מזה שעשו הוא אח ליעקב ניכר אהבת השי"ת אלינו כי מען שיולד יעקב נולד ג"כ עשו הרשע כנ"ל:

סט) עיל"פ ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות ויקרא את עשו בנו הגדול. דהנה אחז"ל עה"פ אחור וקדם צרתני אחור לכל היצירה שאדם נברא ביום השישי וקדם לכל היצירה אפילו ממלה"ש דנבראו ביום ב' דגדולים צדיקים ממלה"ש ועוד איתא במדרש אחור זה עוה"ז וקדם זה עוה"ב ובלקט יוסף ערך שכר כ' וז"ל ר"ל שיש לצדיק ב' עולמות עוה"ז ועוה"ב דאיכא שכר מצוה גם בה"ע עכ"ל ואיתא במדרש דלכן נקרא עשו גדול שמונה לחמה מאור הגדול ויעקב נקרא קטן שמונה ללבנה מאור הקטן. ואיתא במדרש הטעם שעשו מונה לחמה דכמו שהחמה אינה מושלת רק ביום כ"כ עשו אין לו אלא עוה"ז אבל יעקב מונה ללבנה שמושלת ביום ובלילה דיש לו עוה"ב ועוה"ז דשכר מצוה בה"ע איכא עי' מזה בלק"י הנ"ל. ואיתא במדרש דבשעת העקידה ראה יצחק אבינו פני השכינה הקדושה וכ' זקיני הגאון העיר דוד ז"ל דמוכח מזה דגדולים צדיקים ממלה"ש שהמה אינם יכולים לראות פכה"ש. אמנם לפי"מ דאיתא במדרש דלכן נענש יצחק שכהו עיניו משום שהביט בפכה"ש ע"ש. א"כ לא כשמע כלל דצדיקים גדולים ממלה"ש דהא גם להצדיק אסור לראות פכה"ש. ולפי"ז מובן המקרא קודש ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות על שהציץ בפנה"ש א"כ אמרינן דצדיקים אינם גדולים ממלה"ש ושוב אא"ל דאחור וקדם צרתני לומר דצדיקים גדולים ממלה"ש ועכצ"ל דאחור וקדם וכו' אתי לומר דיש לצדיקים עוה"ז ועוה"ב ולכן נקרא עשו הגדול שמונה לחמה ויעקב נקרא קטן שמונה ללבנה כנ"ל. ע"כ ויקרא את עשו בכו הגדול. יען שמונה לחמה כנ"ל. והבן כי נכון הוא בס"ד:

ע) עיל"פ ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות ויקרא את עשו וכו' בעבור תברכך נפשי עפי"ד הנ"ל דנשמע מזה דכהו עיניו יצחק דשכר מצוה בה"ע איכא מקרא דאחור וקדם צרתני. דאא"ל דקרא אתא דצדיקים גדולים תתל"ש דתלה"ש אינם רואים פני השכינה ויצחק ראה פני השכינה בשעת העקידה דהא עי"ז נענש דכהו עיניו כנ"ל, והכה המפורשים כ' דלכן רצה יצחק אבינו לברך בברכת עוה"ז את עשו ולא את יעקב. דחשב שבלא"ה יהי' ליעקב עוה"ז בשכר מצותיו דסבר דשכר מצוה בה"ע איכא, וזש"א ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות על שהציץ בשכינה ונשמע דצדיקים אינם גדולים

ממלה"ש א"כ כשמע מקרא דאחור וקדם וכו' דשכר מצוה בה"ע איכא כנ"ל. לכן ויקרא את עשו וכו' בעבור תברכך נפשי. כי ליעקב אין מהצורך לברך בברכת עוה"ז כי יהי' לו עוה"ז בשכר מצותיו. וקצרתי והבן: עא) עיל"פ ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות ויקרא את עשו בנו הגדול ויאמר אליו בני וכו' ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי ונ"ל ההמשך עפי"ד זקיני בחנוכת התורה ז"ל אות ק"ע לפ' המדרש מה יפית ומה נעמת מה יפית בלולב ומה נעמת בתשובה דאיתא בסוכה [לג ע"א] דרב סובר לולב א"צ אגוד ור"י סובר דצריך אגוד דכ' זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות וי"ל דרב ס"ל דזה אלי וכו' אתי כמו שפרש"י בחומש שהי' מראין אותו באצבע שזה אלי. והנה איתא ב' טעמים למה כהו עיני יצחק א) שלקח שוחד מעשו ואהוב אותו ב) שבשעת עקידה הציץ בפני השכינה. והנה איתא במדרש שהשטן שואל להקב"ה האיך מקבל תשובה הא הוה שוחד והשיב לו הקב"ה כשישראל עושים תשובה בנים הם ואב מבנו מותר לקבל שוחד. א"כ לפי"ז ליכא למימר דכהו עיני יצחק שלקח שוחד דהא אב מבנו מותר ליקח שוחד ועכצ"ל שכהו עיניו שהציץ בשכינה וזש"א המדרש מה יפית בלולב כמד"א דצריך אגוד להיות יפה ונאה דכ' זה אלי וכו' ולא כמד"א שהי' מראין באצבע זה אלי דהא אסור לראות השכינה דהרי יצחק ראה בשכינה וכהו עיניו. דאי"ל דלכן כהו עיניו משום שלקח שוחד דאב מבנו מותר ליקח שוחד א"כ מועיל תשובה לכן מה נעמת בתשובה ודפח"ח. והנה ברבינו בחיי ז"ל כ' דלכן כ' ותכהין עיניו מראות ולא כ' לראות לומר דלא כהו עיניו משום שוחד אלא שכהו עיניו מראות יען שראה מכבר השכינה בשעת עקידה ע"ש. והנה בכזה"ק פס"ה כ' דלכן נעלם יום המיתה מעיני כל חי דאם הי' יודע יום המיתה הי' מתרשל לעשות תשובה עד יום האחרון. אבל כיון דאינו יודע יום המיתה חושב בכל רגע שמא היא רגע אחרונה לימי חיו לכן עושה תשובה בכל עת ע"ש. וזש"א ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות שידע שכהו עיניו יען שראה השכינה ולא משום שלקח שוחד דאב מקבל מבנו שוחד א"כ מועיל תשובה לכן אמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי למען עשות תשובה בכל עת דהא מועיל תשובה. והבן ונכון בס"ד: עב) ולפי"ד הכזה"ק הנ"ל יל"פ הפ' הנה כא זקנתי לא ידעתי יום מותי ועתה וכו'. דאחז"ל במדרש ועתה אין ועתה אלא תשובה וכ' מרן מלובלין ז"ל הכונה דאם יחשוב האדם ועתה שאולי אין לו עוד לחיות אלא רגע זו אזי בודאי יעשה תשובה עכדה"ק. וזש"א הנה בא זקנתי לא דעתי יום מותי דלכן נעלם ממני יום המיתה למען אחשוב. ועתה שאין לי אלא רגע זו ועי"ז אעשה בכל עת תשובה לא כן אם לא הי' נעלם יום המיתה הייתי מתרשל לעשות תשובה כנ"ל:

עג) ולפי"ד מרן ז"ל הנ"ל יל"פ הפ' ועתה ישראל מה ד' א' שואל מעמך כי אם ליראה וכו' וחז"ל ברכות [לב ע"ב] תמהו וכי יראה מילתא זוטרתא היא ע"ש. ולפי"ד מרן ז"ל א"ש וזש"א ועתה ישראל לחשוב שלא יחי' ח"ו אלא עוד רגע חדא ואז מה ד' א' שואל מעמך כי אם ליראה דלעת כזאת באמת יראה מילתא זוטרתא דמי לא ירא באם יחשוב כי כלתה לו חיו שישמור מצות השי"ת:

עד) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' פ' ואתחנן ועתה ישראל שמע אל החקים. דהנה כ' הקדמונים ז"ל דהא דהקב"ה מקבל שבים הוא חוק בלא טעם רק כיון שבכ"י מקיימים חקת התורה לכן מקבל הקב"ה שבים אשר הוא ג"כ כחוק. וזש"א ועתה ישראל אין ועתה אלא תשובה שהקב"ה מקבל שבים אך שמע אל החקים: עה) עיל"פ הפ' הנ"ל ועתה ישראל שמע אל החקים וכו' למען תחיו וכו' לא תוסיפו וכו' ולא תגרעו ונ"ל עפי"ד הגאון מוהר"י אסאד ז"ל לפ' דהרש"י פ' יתרו עה"פ ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וכו' והייתם לי סגולה מכל העמים וכו' אלה הדברים אשר תדבר אל בנ"י וברש"י אלה הדברים וכו' לא פחות ולא יותר ותמוה. ואמר הג' הנ"ל לפי דלכאורה יקשה הא דאמר ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וכו' והייתם לי סגולה וכו' הא לא הי' תנאי כפל לומר דאם לא ישמעו לא יהיו עם סגולה א"כ התנאי בטל אמנם הדבר נכון דהא נודע שיטת הרמב"ם ז"ל דבמעכשיו לא בעינן תנאי כפל ומשפטי התנאים ולכן אמר ועתה ישראל ר"ל מעכשיו אם תשמעו בקולי והייתם לי סגולה ע"כ לא נכפל התנאי וזהו שפרש"י אלה הדברים אשר תדבר אל בנ"י לא פחות ר"ל שלא תחסור מלומר תיבת ועתה ולא יותר אז לא תצטרך לומר יותר דהיינו לכפול התנאי ולומר דאם לא תשמעו לא תהיו לי סגולה וכו' עכדפח"ח. וזש"א הקב"ה למרע"ה שיאמר לבנ"י ועתה שמע אל החקים וכו' למען תחיו וכו' וא"צ תנאי כפל לומר להם שאם לא ישמעו לא יחיו כיון שאמר להם ועתה היא מעכשיו ומעכשיו א"צ תנאי כפל וזהו לא תוסיפו שאין מהצורך להוסיף דברים לומר תנאי כפל רק ולא תגרעו שלא יחסור תיבת ועתה ונכון בס"ד:

עו) ותקח רבקה בגדי עשו בנה הגדול החמודות וכו' ותלבש את יעקב בנה הקטן ובמדרש לותה אותו ואמרה מכאן ואילך ברייך יקים לך [השי"ת שברא אותך יעזור לך] ונ"ל עפימ"ש אא"ז הגאון מאוה"ג ז"ל באור דוד לפ' מחז"ל פ' וישב עה"פ ויבא הביתה לעשות מלאכתו דלעשות צרכיו עמה נכנס ונראה לו דמות דיוקנו של אביו ופירש. דיעקב אבינו הי' איש תם יושב אוהלים והלך בבגדים הראוים לאיש צדיק ונתקיים בו וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממנו לתבוע אותו לעבירה. לא כן יוסף הצדיק הי' מקודם דרכו לסלסל שערו ולילך בלבוש שאינו כיכר צדקתו לעיני כל ע"כ חמדה אשת

פוטיפר אליו עד שבא יוסף לעשות צרכיו עמה ואז ראה כי בדרך זה לא ישכון אור כי הי' צריך לעזר השי"ת שלא מילא רצון חמדתה וטוב יותר שלא לבוא לידי נסיון כמו שלא בא נסיון כזה לאביו יען שהי' ניכר לעיני כל צדקתו. וזש"א ויבוא הביתה לעשות מלאכתו דלעשות צרכיו עמה נכנס אז כראה לו דמות דיוקנו של אביו מלשון רואה אני את דברי אדמון שהוטב בעיניו דרכו של אביו ופירש מדרכו לילך בדרך אביו ודפח"ח. וזש"א ותקח רבקה את בגדי עשו בנו הגדול החמודות ותלבש את יעקב בנה הקטן ע"כ חששה אם ילך בבגדי עשו החמודות ועי"ז בניקל להזדמן שתחמוד אשה לתבוע אותו לעבירה כמו שתבעה אשת פוטיפר ליוסף ע"כ אמרה מכאן ואילך אם אתה הולך בבגדי עשו בחייך יקים לך צריך לך עזר השי"ת מרע להנצל:

עז) ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכורך ובמדרש אנכי עתידין בניי לקבל עשר הדברות שנאמר בה אנכי ד' א' וכו'. וכ"ל דכל המפו' הקשו איך אמר אנכי עשו בכורך הלא הוא יעקב וכ' באה"י לת' דמבואר במדרש דלכן רצה יצחק לברך את עשו לפי שהוא הבכור ע"כ שפיר אמר יעקב אנכי עשו בכורך דלענין הבכורה הוא עשו ועומד במקומו יען שקנה ממנו הבכורה ע"ש. והנה הקדמונים הקשו איך קנה יעקב הבכורה הא הי' אונאה לקנות בכורה בעד נזיד עדשים ותי' כפי"ד המדרש דעשו לא רצה ליקח ירושה מאביו למען שלא יהי' חל עליו ג"כ להיות בגלות במצרים דכיון שאינו נוטל הירושה אינו חל עליו לפרוע חוב אביו להיות בגלות לכן מכר ירושתו בער נזיד עדשים ולא הי' אצלו אונאה עכ"ד. והכה מבואר בברכת שמואל מהברכת הזבח ז"ל פ' מסעי דלכן הי' חל הגלות על בנ"י לפרוע חוב אביהם דמלוה הכתובה בתורה היינו כי גר יהי' וכו' ועבדום ועינו אותם הוה ככתובה בשטר ושעיבודא דאורייתא. אבל אי אמרינן מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמי אינם חייבים הבנים לשלם חוב אביהם להיות בגלות דהוה רק כחוב בעל פה ע"ש. והנה איתא בספר דרש משה הובא בשמנה לחמו לימוד דמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר מדכתיב אנכי ואחז"ל [שבת קה ע"א] דאנכי נוטריקון אמירה נעימה כתיבה יהיבה. פי' אמורה נעימה של תורה"ק שנקראת נעימה כתובה יהיבה הוא ככתובה בשטר דמי ע"ש. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל אנכי עשו בכורך אנכי שעתידין לקבל עשרת הדברות שנאמר אנכי דנשמע מאנני דמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי כנ"ל א"כ הי' חל גם על עשו לשלם החוב להיות בגלות וע"י מכירת הבכורה שסילק עצמו מהירושה אינו חל עליו הגלות כנ"ל א"כ מועיל קניית הבכורה דלא הוה אונאה ע"כ שפיר אמר יעקב אנני עשו בכורך דלענין הבכורה אני עשו עומד במקומו ע"י הקנין כדברי האה"י הנ"ל והבן וב"ה הוא דבר נכון:

עח) ולפי הנ"ל דנשמע מאנכי דמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר לכן הי' חוב על זרע אברהם לשלם חוב אביהם להיות גרים. יל"פ המדרש פליאה וד' ברך את אברהם בכל ויאמר וכו' ל"ת אשה לבני מבנות הכנעני הדד"כ אנכי ד' וכו' [עי' לעיל פ' חי' אות י"ח ל"ד ל"ו ל"ז ל"ח מ"ט] דהנה בחן טוב כ' הטעם שלא יקח אשה מבנות הכנעני יען כי הקב"ה אמר לאאע"ה כי גר יהי' זרעך וחל על יצחק לפרוע החוב של אביו להיות גר ואם יתחתן עמהם יהי' כתושב אצלם ולא כגר. וזש"א וד' ברך את אברהם בכל וברש"י שהי' לו בן והי' צריך להשיאו אשה אבל לא מבנות הכנעני. כי צריך להיות גר בארץ לשלם חוב של אביו דמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי דילפינן מאנכי וזהו הדד"כ אנכי וכו'. והבן:

עט) עי"ל עפי"ד האה"י הנ"ל דכיון דקנה יעקב הבכורה הוא עומד במקום עשו ולכן אמר אנכי עשו. והנה מבואר בש"ך עה"ת דלכן קנה יעקב הבכורה אע"ג שהי' עשו אנוס לאכול הנזיד עדשים דאל"כ הי' מת הלא אמרינן דתלוי' וזבין הוה זבינא. והנה ביד המלך הספרדי כ' דלכן כפה הקב"ה את ההר לקבלת התורה וליכא טענת אונס דתלו וזבין הוה זבינא דע"י קבלת התורה מגיע לנו ברכת עוה"ז. וזש"א דעתידין בניי לקבל העשרת הדברות ונשמע מזה דתלוי' וזבין הוה זבינא כנ"ל. לכן אנכי עשו בכורך דמועיל הקנין א"כ אני במקומו כנ"ל:

פ) ויבא לו יין וישת וכו' ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש ופרש"י מטל וכו' כמשמעו [ר"ל ברכת עוה"ז]. ונ"ל דאיתא במדרש מטל השמים זה מקרא ומשמני הארץ זו משנה דגן זה תלמוד תירוש זה אגדה ע"ש. והנה איתא במס' סופרים פט"ז הדא אגדתא כל מי שלומד אינו מקבל שכר ופריך לה והא כתיב פנים בפנים דבר ד' עמכם פנים תרי בפנים תרי הרי ד' פנים למקרא למשנה לתלמוד ולאגדה א"כ מקבלין שכר על אגדה ע"ש. וכ' ז' בעיר דוד ז"ל דפליגו אי צדיקים גדולים ממלאכים או מלאכים גדולים מצדיקים דמאן דס"ל דצדיקים גדולים ממלאכים א"כ י"ל הא דכ' כי לא יראני אדם וחי קאי על המלאכים אבל צדיקים יכולים לראות פני השכינה א"כ אמרינן פנים בפנים דבר ד' עמכם כפשוטה דראי פני השכינה ולא נשמע דיש ד' פנים לתורה ע"כ ס"ל דאין מקבלין שכר על אגדה אבל מאן דס"ל דמלאכים גדולים מצדיקים ס"ל דלא יראני האדם וחי קאי על צדיקים ועכצ"ל הא דכ' פנים בפנים דיש ד' פנים לתורה ומקבלים שכר על הגדה עכדפח"ח [עי' בפ' חיי אות י"א מזה]. והנה איתא בבעלי התוספות וכ"כ התרגום יהונתן וז"ל הבעתו"ס ויבא לו יין מהיכן הי' לו יין אלא שמיכאל הביא לו יין מגן עדן עכ"ל. וממילא מדהביא מלאך יין לשרת לצדיק נשמע דצדיקים

גדולים ממלאכים וי"ל דפנים בפנים דיבר ד' עמכם כפשוטה ולא נשמע דיש ד' פנים למקרא למשנה לתלמוד ואגדה א"כ אין מקבלין שכר על אגדה כנ"ל וא"א לומר כמד"א הנ"ל ויתן לך מטל וכו' ותירוש זה אגדה דהא אין מקבלין שכר על אגדה ולא נחשוב לברכה. ועכצ"ל דהפירש על ברכת עוה"ז. ולזה פרש"י ויתן לך וכו' כמשמעו דקאי על ברכת עוה"ז. והבן כי נכון הוא בס"ד:

פא) ויתן לך וכו' ואחז"ל יתן ויחזור ויתן. ונ"ל דאחז"ל אבות פ"ד שכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. ופי' הפלאה ז"ל דאם האדם עושה מצוה והקב"ה נותן לו שכרו אזי עושה מצוה גם בזה שמקבל שכר דהוא נחת רוח להקב"ה אבל אם עושה ח"ו עבירה ומקבל עונש עושה בזה עבירה שמצער להקב"ה על שמוכרח להעניש את האדם ודפח"ח וזש"א ויתן לך אם הקב"ה יתן לך שכר א"כ אתה עושה בזה נחת רוח להקב"ה ולמצוה יחשב ומגיע לך עוד שכר על זה ע"כ יחזור ויתן שכר על השכר:

פב) בא אחיך במרמה ויקח את ברכתיך במדרש פליאה בא אחיך במרמה בחכמת התורה הוציא אפיקומן ואמר אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ויקח ברכתיך. וכ"ל הויכוח שהי' בין יצחק ורבקה ביצחק סבר כשיטת המהרי"ט ח"ב סי' ו' דעשו מקרי להרע יצחק אע"ג שהי' רשע ע"כ רצה לברכו כי הוא בנו הבכור אבל רבקה סברה כשיטת מהר"י באסאן הובא בפר"ד דרוש ז' דעשו לא מקרי זרע יצחק כיון שהי' רשע דזרע פסול דאין נקרא זרע אינו דוקא פסול מיצירתו אלא ה"ה שנעשה פסול מעבירות שעשה ע"ש ע"כ סברה שאין מגיע הברכות לעשו רק ליעקב שהוא זרע יצחק ולא עשו. והנה איתא ב' טעמים שלא היו בנ"י במצרים ד' מאות שנים רק רד"ו שנים א) כשיטת המהרי"ט דעשו מקרי זרע וחל חצי הגלות עליו. ב) דלא מקרי עשו זרע יצחק ושאר הגליות השלימו את הזמן של ד' מאות שנים. והנה בארץ חמדה כתב דזה נכון לר"א דס"ל בקידושין [יח ע"ב] דיש אם למסורה ואמרינן כיון שבגד בה שוב אינו רשאי למוכרה א"כ אא"ל דשאר הגליות היו דנמכרו מכירה חדשה בשביל שחטאו הא כיון שבגד בה שוב אינו יכול למוכרה א"כ עכצ"ל דשאר הגליות הי' להשלים הזמן דעשו אינו זרע יצחק אבל לר"ע דס"ל דיש אב למקרא וס"ל אף שבגד בה רשאי למוכרה א"כ י"ל דעשו הוא בכלל זרע וכבר כשלם הזמן והא דנמכרו בנ"י בשאר גליות הי' בשביל שחטאו ע"ש. והנה מבואר בפסחים [קיט ע"ב] דס"ל לרב דה"ט דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שלא יעקרו מחבורה לחבורה כר"י לעיל [פ"ו ע"א] דאין האוכל אוכל את הפסח בשתי מקומות דס"ל דיש אם למסורה ע"ש היטב ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל בא אחיך במרמה בחכמת התורה הוציא אפיקומן ואמר אין מפטירין אה"פ אפיקומן דנשמע מזה דאמרינן

דיש אם למסורה כנ"ל. א"כ אא"ל דשאר הגליות היו מכירה חדשה בשביל שחטאו הא אי אמרינן דיש אם למסורה ס"ל דכיון שבגד בה שוב אינו רשאי למכרה כנ"ל. ועכצ"ל דשאר הגלות הי' להשלים הזמן דלא היו רק רד"ו שנים דהגלות אינו חל על עשו דלא מקרי זרע יצחק דזרע פסול הוא ע"כ ויקח את ברכתיך דמגיע לו ליעקב את הברכה שהוא זרעי ואין אתה זרעי. והבן כי נכון הוא בס"ד: פג) עי"ל דאיתא ב' טעמים על שכהו עיני יצחק א) כדי שיבא יעקב ויקבל הברכות ב) דבשעה שנעקד על גבי המזבח הציץ בכבוד השכינה וכ' כי לא יראני האדם וחי אלא תחת מיתה כהו עיניו וסומא הוא כמת כמבואר בפרדר"א שמות ל"ג והנה מבואר בעיר דוד מזקיני ז"ל דאי אמרינן דגדולים צדיקים ממלה"ש שפיר יכולים הצדיקים לראות והא דכ' כי לא יראני האדם וחי קאי על המלאכים [עי' בפ' חי' אות יא] ומבואר לעיל פ' וירא [אות פ"ח] דה"ט דצדיקים גדולים ממלה"ש כיון דיש מצות אשר יש להם הנאת הגוף ואפ"ה הצדיקים עושים למען עשות רצון קונם ולא להנאת גופם אבל מלה"ש דאין להם גוף אין חידוש אם עושים בשביל רצון קונם ע"ש. והכה הטעם דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן מבואר בפסחים [ע' ע"א] משום דהפסח נאכל על השובע ע"כ אין לאכול אח"כ וברש"י שם ד"ה על השבת כ' וז"ל שיהיו נהנין באכילתו ותיחשב להן עכ"ל. וי"ל הטעם שרצה הקב"ה שיהיו נהנין באכילתו דידע השי"ת דאע"ג שיהי' להם הנאת הגוף מ"מ לא יאכלו להנאת גופם רק לעשות רצון קונם. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל בא אחיך וכו' הוציא אפיקומן ואמר אין מפטירין וכו' דנשמע מהא דאין מפטירין וכו' דהפסח נאכל לשובע שיהי' להם הנאת הגוף ואפ"ה יאכלו רק למען עשות רצון קונם. א"כ צדיקים גדולים ממלה"ש ויכולים לראות פני השכינה. ועכצ"ל הא דכהו עיני יצחק למען יקבל יעקב הברכות המגיעים לו ולא לעשו כנ"ל. לכן ויקח את ברכתיך דמגיע הברכות ליעקב והבן ונכון בס"ד:

פרשת ויצא

א) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ולמעלה כתיב וילך עשו ויקח את מחלת בת ישמעאל וכו' לו לאשה. וכ"ל הסמיכות דהנה אחז"ל דעשו הי' מערער על הבכורה ואמר שהוא הבכור וראיתי בשם הגאון מופת דורו מ' יצחק ז"ל שהי' אבדק"ק קראקא שהקשה הא לא יגיע לו שום תועלת ע"י שהוא הבכור שיקח פי שנים דאיתא דמיצחק לא נשאר שום ירושה רק חלוקת א"י א"כ הלא א"י הוה רק ראוי ובכור אינו נוטל בראוי כבמוחזק ואת"ל שיאמר עשו דא"י מוחזק הוא מאברהם אבינו הלא יהי' הפסדו מרובה משכרו למשל דאם תחלק א"י על י"ב חלקים א"כ מגיע לחלקו של ישמעאל שהוא הבכור פי

שנים הרי שמנה חלקים וארבע חלקים של יצחק יקח עשו ב' חלקים ושני שלישים כי הוא הבכור ויעקב יקח חלק א' ושליש. א"כ יותר כח לו שא"י הוא רק ראוי ואז ישמעאל יקח חלק כחלק עם יצחק כל אחד ששה חלקים ומאותן ששה חלקים יקח עשו חלק כחלק עם יעקב כל אחד ג' חלקים נמצא שיהי' לו שליש מחלק א' יותר ולמה יערער בחנם. וכ' לתרץ לזה התחכם עשו לערער על הבכורה ליקח בת ישמעאל כדי שירש אותו כמו שמבואר במדרש ואז יאמר עשו שבאמת קיימ"ל דא"י מוחזקת מא"א ואף שעי"ז יקח חלקו חלק שליש פחות מחלק פשוט כשאינו ראוי נגד זה ירויח בזה שירש חלק ישמעאל השמנה חלקים שירויח עוד חלק א' ושני שלישים כי אם הי' א"י ראוי הי' לקח ו' חלקים של ישמעאל ושלושה חלקים שלו הרי תשעה חלקים ואם יאמר שא"י מוחזקת יקח י' חלקים ושני שלישים דהיינו שמנה חלקים של ישמעאל ושני חלקים ושני שלישים חלקו עכדפח"ח. והנה בתפ"י כ' דלכן יצא יעקב מבאר שבע לחרן כי באר שבע הי' א"י ותרן הי' חו"ל ע"כ הלך לשם להיות חל עליו הגלות והגירות כפי הגזירה כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם דקיימ"ל דא"י מוחזקת מאעא"ה א"כ לא מקרי בארץ לא להם. ולפי"ז מובן הסמיכות וילך אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל וכו' לו לאשה מטעם הנ"ל כי יגיע לחלקו יותר דא"י מוחזקת מאעא"ה כנ"ל. וכי תימא מנא ידע דא"י מוחזקת מא"א ולזה אמר ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה דמוכח מזה דא"י מוחזקת לנו מאעא"ה כנ"ל. והבן וב"ה הוא דבר נכון:

ב) עי"ל הסמיכות ויקרא יצחק אל יעקב וכו' ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען קום לך וכו' ויצא יעקב וכו' ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב. דהנה בס' אש דת מגאון קדמון ז"ל הקשה איך לקח יאע"ה מאבני המקום להשתמש בהם הא אחז"ל שהיו מהר המורי' ונתקדשו עוד מאעא"ה והוה כמועל בהקדש. וכ' לתרץ דלכאורה יקשה איך נבחר הר המורי' לעקידה למזבח הא אחז"ל שאין לך הר שלא עבדו בו עכו"ם לע"ז א"כ נאסר לגבוה עי' תוס' ע"ז (מה ע"א) בשם הירושלמי מזה אמנם הד"כ דהא אחז"ל שהי' בקעה והתפלל אאע"ה שיהי' הר דאין כבודו של מלך לשכון בבקעה ונעשה הר א"כ ליכא חשש כעבד דהא היתה בקעה אבל מזמן אאע"ה שנעשה הר שוב אמרינן דאין לך הר שלא עבדו בו עכום ונאסר לגבוה דלא שייך לומר דאאדשא"ש דסבר יאע"ה דאין א"י מוחזקת מאברהם [עי' ע"ז נג ע"ב מזה] א"כ נתחלל קדושת אבנים לכן שפיר השתמש בהם יעקב אבינו ע"ש דפח"ח. והנה בחן טוב כ' הטעם שאמר אברהם ויצחק שלא ליקח אשה מבנות כנען דס"ל דהגזירה של הגירות חל על יצחק ויעקב ואם יתחתנו מבנות כנען לא יהיו כגרים רק כתושבים. וכבר כ' הקדמונים דאי נימא דא"י אינו מוחזקת

לכו תאעא"ה שפיר י"ל דחל הגזירה כי גר וכו' בארץ לא להם על יצחק ויעקב דאע"ג שהיו בא"י הלא א"י מקרי ג"כ בארץ לא להם אבל א"כ דמוחזקת א"כ אא"ל דחל הגזירה עליהם דהא המה היו בארץ שהוא להם. ולפי"ז מובן הסמיכות ל"ת אשה מבנות כנען וכו' ולכן ויצא יעקב מבא"ש וילך חרנה א"כ ראה יאע"ה שס"ל לאביו דא"י אינו מוחזקת דאל"כ הרי הי' יכול ליקח אשה מבנות כנען א"כ הי' יכולים העכו"ם לאסור האבנים ונתחללה קדושת האבנים ולז"א ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב דנתחללה קדושתם. והבן ונכון בס"ד:

ג) ויצא יעקב וכו' ויקח מאבני המקום וכו' ויקח את האבן וכו' וישם אותה מצבה. ונ"ל דהפני"פ הקשה איך לקח האבן למזבח הרי אחז"ל שהי' האבנים מהר המורי' ומבואר בתוס' ע"ז [מ"ה ע"א] דלכן נבנה ביהמ"ק על הר המורי' אע"ג דנעבד אסור לגבוה ואין לך הר שלא נעבדו בו העכו"ם דהי' עפ"י הדיבור א"כ איך לקח יעקב האבן למצבה למזבח ונ' לת' א) דס"ל דא"י מוחזקת מא"א ולאאע"ה הי' עפ"י הדיבור לבחור הר המורי' למזבח ואח"כ לא הי' יכולים העכו"ם לאסור דאין אאדשא"ש ב) דהא מקודם היו אבנים הרבה ואח"כ כעשו אבן אחת והוה שינוי דיש שינוי בנעבד לכן הי' יכול לעשות מהאבן מצבה ע"ש. והנה מבואר לעיל [אות א'] דלכן יצא יעקב מבא"ש לחרן דבא"ש הוא א"י ומוחזקת מאאע"ה ולא מקרי ארץ לא להם לכן הלך לחרן חו"ל להיות בארץ לא להם לקבל הגרות. וזש"א ויצא יעקב מבא"ש וילך חרנה א"כ כשמע דא"י מוחזקת מאאע"ה. וגם ויקח מאבני המקום וכו' ויקח את האבן א"כ נעשה שינוי לכן וישם אותה מצבה דלא נאסר משום נעבד כשני התירוצים של הפני"פ א) דא"י מוחזקת ולא הי' יכולים לאסור ב) דהי' שינוי דיש שינוי בנעבד. והבן:

ד) עי"ל באופן הנ"ל עפי"ד הגאון מברעזאן לת' קו' הפני"פ הנ"ל איך עשה האבן מצבה הא הוה נעבד. עפי"ד הגאון השו"מ לת' קו' העולם על כס חנוכה הלא ביום ראשון לא כעשה נס כיון שהי' שמן בהפך. דבאמת הקשו התוס' שהי' חשש גם על הפך שנטמא בהיסט. אמנם י"ל דאין הנס נעשה בדבר טמא וכיון שנעשה בו כס ידענו שהוא טהור ומשו"ה גם בלילה הראשונה הוצרכו להנס ודפח"ח ולפי"ז ה"נ כיון שנעשו כס באבנים שנעשו אבן אחת ידע יעקב שאין בו חשש עבודה זרה ודפח"ח. וזש"א ויצא יעקב וכו' דנשמע מזה דא"י מוחזקת מא"א כנ"ל וגם ויקח מאבני המקום וכו' ויקח את האבן א"כ כיון שנעשה כס אין חשש כעבד כנ"ל לכן וישם אותה מצבה א) דא"י מוחזקת ולא הי' יכולים העכו"ם לאסור דאאאדשא"ש ב) דהי' כס ע"כ ליכא חשש כעבד כנ"ל והבן:

ה) ויצא יעקב מבא"ש וילך חרנה במדרש אשא עיני אל ההרים אשא עיני אל ההורים למלפני [ופי' במת"כ למלמדי] ולמעבדי וכו'. ונ"ל דאיתא בקידושין [פב ע"ב] תניא ר' אומר אשרי מי שרואה הוריו באומנות מעולה אוי למי שרואה את הוריו באומנות פגומה. וראיתי בשם כ"ק הגה"ק מקרעשוב ז"ל לפ' דאחז"ל ויבא יוסף וכו' דלעשות צרכיו נכנס ונראה לו לו דמות דקיונו של אביו ופירש הרי מבואר דסגולה להנצל מעבירה הוא לצייר דקיונו של הוריו. ואיתא בשם האר"י הק' ז"ל דאם קשה לאדם להבין דבר בלימודו או לעשות מצוה הסגולה לצייר דקיוב של הוריו. וזש"א אשרי מי שרואה את הוריו היינו שמצייר דקיונם בהיות עוסק באמנות מעולה בתורה או במצוה אבל אוי למי שרואה את הוריו היינו שצריך לצייר דקיונם באומנות פגומה היינו בעבירה שפוגמת הנפש ודפח"ח. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל דכאשר הלך יעקב לבית לבן הרשע ביקש מהשי"ת כאשר אשא עיני אל ההורים לראות דקיונם לא יהי' באומנות פגומה ח"ו שפוגם את הנפש רק יהי' באומנות מעילה היינו למלפני למלמדי להבין דברי תוה"ק ולמעבדי להיות עובד ד' לעשות מצותיו כנ"ל בשם האר"י הק' ז"ל:

ו) ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וכו' ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה וכו'. ונ"ל דאחז"ל כי בא השמש ששקעה שלא בזמנה וכ' בארץ חמדה דנשמע מזה דשכינה במערב ולא במזרח דאמרינן בסנהדרין [צא ע"ב] מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב כדי ליתן שלום לקונה ע"ש. ואיתא במדרש דבדור המבול שינה הקב"ה מהלך החמה ממערב למזרח שלא ליתן שלום לקונה א"כ נשמע דשכינה במערב דאי נימא דהיא במזרח א"כ הלא תתן שלום לקונה בצד מזרח. וכ"ז למד"א דשמשי המזלות אלא שמשו ע"י שינה ממערב למזרח אבל למד"א דלא שמשו כלל ועמדו על מעמדם א"כ אין ראי' דשכינה במערב די"ל דהיא במזרח או בכל מקום. ואיתא במדרש פלוגתת ר"א ור"י דר"א ס"ל הא דכ' יום ולילה לא ישבותו קאי על לשעבר ולא שבתו ר"ל דשמשו המזלות ור"י ס"ל דלא ישבותו קאי על להבא אבל במבול לא שמשו המזלות ע"ש. א"כ לפי"ז כיון ששקעה החמה שלא בזמנה א"כ הפירוש לא ישבותו דלא שבתו המזלות ושמשו במבול דאא"ל דלא ישבותו קאי על להבא דהא חזינן דישבותו דשקעה חמה שלא בזמנה. א"כ מדשמשו המזלות בימי המבול עכצ"ל דהא דהיתה השינה בימי המבול דשמשו המזלות ממערב למזרח כדי שלא ליתן שלום לקונה א"כ נשמע דשכינה היא במערב ולא בכל מקום ולא במזרח עכ"ד דפח"ח והכה בחולין [י ע"ב] ילפינן דאזלינן בתר חזקה מנגעים דאמר רחמנה ויצא והסגיר ניחוש דלמא אדיוצא ובא נפחת משיעורו ופריך ר"א דלמא יצא דרך אחוריו א"ל

אבי' יציאה דרך אחוריו לא שמי' יציאה ע"ש. וכ' בספר פתח האהל מקדמון ז"ל דזה נכון דנשמע חזקה מנגעים דאי אמרינן שכינה במערב אבל א"נ דשכינה במזרח לא נשמע חזקה דבסנהדרין שם ילפינן דשכינה במערב מדיוצאה במזרח ושקעת במערב ופריך דילמא יוצאת במזרח ויצאת רק דרך אחוריו כעבד הנוטל פרס מרבו ולעולם שכינה במזרח וא"כ לסברת המקשן דשכינה במזרח ועכצ"ל דיוצאה דרך אחוריו וס"ל דאע"ג דכ' והשמש יצא על הארץ מ"מ מקרי יציאה דיציאה דרך אחוריו שמי' יציאה א"כ לא כשמע חזקה מנגעים דהא י"ל דיצא דרך אחוריו אבל אי אמרינן שכינה במערב ושפיר יוצאת ממזרח למערב לא דרך אחוריו א"כ י"ל דיציאה דרך אחוריו לא שמי' יציאה ע"כ שפיר נשמע חזקה מנגעים ע"ש. והנה בפני"פ ובאש דת הקשו איך לקח יעקב אבינו את האבן למצבה למזבח לפימ"ש התוס' ע"ז [מה ע"א] בשם הירושלמי לפמ"ש שם דאין לך הר שלא עבדו ע"ז איך בנו ביהמ"ק על הר המורי' ותי' דהי' עפ"י הדיבור ע"ש. א"כ יקשה איך לקח יעקב האבן מאבני המקום שהוא הר המורי' למצבה שהוא מזבח הא קיי"ל הר שנעבד אבניו אסורים למזבח ע"ש אולם באמת לק"מ לפימש"כ המפורשים דלכן עשה אאע"ה את הר המורי' למזבח כיון דהי' עפ"י הדיבור ר"ל שאמר הקב"ה שלא עבדו להר מעולם א"כ שפיר לקח יאע"ה האבן למזבח דאזלינן בתר חזקה כמו שלא עבדו העכו"ם להר המורי' עד עקידת יצחק כמ"כ לא עבדו אח"כ. ולפי"ז מובן המשך הפ' ויפגע וכו' כי בא השמש ואחז"ל ששקעה שלא בזמנה א"כ כשמע מזה דשכינה במערב כדברי הארץ חמדה הנ"ל. א"כ י"ל דיציאה דרך אחוריו לא שמי' יציאה כנ"ל מדברי הפתח האהל א"כ ממילא נשמע דאזלינן בתר חזקה מנגעים כנ"ל והי' ראוי האבן למזבח כנ"ל. ולכן ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה למצבה שהוא המזבח והבן וב"ה הוא דבר נחמד:

ז) ולפי"ד הארץ חמדה הנ"ל דנשמע דשכינה במערב מדכ' כי בא השמש. יל"פ דהזוה"ק ויצא יעקב וכו' כי בא השמש ר"ח פתח ואמר וזרת השמש ובא בשמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם. דמבואר בתוס' ברכות [ב' ע"ב] דזריחת השמש כקרא יציאה ושקיעתה ביאה ע"ש. ולכאורה איפכא מיבעי וכ' כ"ק מוחז"ל הי"מ לתרץ עפי"ד חז"ל דחמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב ליתן שלום לקונה דשכינה במערב. ולכן שפיר הזריחה נקרא יציאה והשקיעה נקרא ביאה כיון שבאתה למקום השכינה הקדושה ולפי"ז כ' לפ' הפ' הנ"ל וזרח השמש היינו שקיעה ולכאורה איפכא מיבעי' ולז"א ואל מקומו ר"ל אל השכינה שנקראת מקומו של עולם שואף זורח ר"ל שרצונה לבוא להשכינה. הוא שם ר"ל השכינה שם במערב. ולכן נאמר ובא השמש שהשקיעה נקרא ביאה שבאתה

להשכינה ודפח"ח. וזש"א כי בא השמש א"כ נשמע דשכינה במערב לכן פתח ר"ח ואמר וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם דלכן נקרא זריחה יציאה ושקיעה ביאה יען שהולכת למערב שהשכינה במערב. ונכון בס"ד:

ח) וילן שם כי בא השמש וכו' וישכב במקום ההוא ופרש"י ז"ל באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהי' עוסק בתורה ותמהו המפו' הלא גם בכאן הי' יכול לעסוק בתורה. ונ"ל דאיתא במדרש לחד מד"א דקרא דיום ולילה לא ישבותו קאי על האדם דב"נ ששבת ממלאכה חייב מיתה וחד מד"א דקאי על העתים דיום ולילה לא ישבותו שלא ישתנה מיום ללילה או מלילה ליום ונ"ל דפליגי בזה אי ב"נ העוסק בתורה חייב מיתה כר"י או כר"מ דהוא ככה"ג סנהדרין [נט ע"א] דהנה ש"ב הגאון השו"מ ז"ל בדב"ש כ' הטעם דב"נ ששבת חייב מיתה דאחז"ל יפה ת"ת עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכיון דס"ל דב"כ אסור בתורה א"כ לא כשאר לו אלא לעסוק במלאכה להשכיח עון דבז' מצות חייב גם ב"כ ודפח"ח. ולכן למד"א דיום ולילה לא ישבותו קאי על האדם עכצ"ל דס"ל דב"כ אסור בתורה אבל מאן דס"ל דקאי על העתים ולא על האדם דס"ל דב"נ מותר בתורה א"כ אא"ל דקאי על האדם דאסור לשבות כדי שישכיח עון הא יכול להשכיח עון ע"י שיהי' עוסק בתורה. והנה אחז"ל במדרש כי בא השמש ששקעה לו החמה שלא בעונתה שתי שעות ע"ש ולפי"ז מובן הפ' וילן שם כי בא השמש ששקעה שלא בזמנה א"כ אא"ל דקרא דיום ולילה לא ישבותו קאי על העתים דהא חזינן דנשתנה העת וע"כ דקאי על האדם דיום ולילה לא ישבותו דב"כ ששבת חייב מיתה ועכצ"ל הטעם דחייב מיתה כיון דב"כ העוסק בתורה חייב מיתה ע"כ צריך לעסוק במלאכה להשכיח עון וז"א וישכב במקום ההוא דכאן שכב אבל הי"ד שנים שהי' בבית עבר לא שכב בלילה שהי' עוסק בתורה דסבר דב"נ מותר לעסוק בתורה. אבל כיון שראה דשקעה השמש דנשמע מזה דב"כ אסור לעסוק בתורה ונודע דלחומרא הי' להאבות דין ב"נ] לכן שכב שלא הי' יכול לעסוק בתורה [ועי' מש"כ לקמן פ' וישלח עה"פ ויזרח לו השמש שפרע הקב"ה השתי שעות ששקעה דמאז הי' מותר לעסוק בתורה] והבן ונכון בס"ד:

ט) וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ד' במקום הזה ואנכי לא ידעתי וכו' וידר יעקב נדר לאמר וכו'. ונ"ל ההמשך דמבואר במדרש דיעקב הלך אצל זויגיו לקח הב' אחיות שידע שהמה זוגיו והכה הראשונים הקשו איך לקח יעקב ב' אחיות שאסרה התורה. ותירצו א) שהי' לו קודם מתן תורה דין ב"כ ב"נ לא נאסר ב' אחיות עי' מזה בפר"ד. ב) בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"ו כ' לתרץ דליעקב הותר לו ליקח ב' אחיות וז"ל לא הכל ראוים

ב' אחיות כיעקב לפי שצורתו חקוקה בכסא הכבוד וטעם הערוה כדי שלא להשתמש בשרביטו של מלך ונחלת יעקב כחלה בלי חצרים ומשתמש בב' אחיות רחל ולאה עכ"ל ע"ש והכה מבואר בירושלמי נזיר פ"ט ה"א ובילקוט מטות דס"ל לר' יוסי מדכ' אל ראשי המטות לבנ"י לאמר איש כי ידור נדר או השבע שבועה לא יחל דברו ישראל בבל יחל ואין בן נח בבל יחל ע"ש ובמל"מ ה' מנכים והנה הגה"ק ר"ש מאוסטרפאלי ז"ל כ' לפ' הפ' אכן יש ד' במקום הזה ואנכי לא ידעתי דנודע שחקוקה בנסא הכבוד צורת ארי' כרוב כשר יעקב אבל יעקב אבינו לא ידע מקורם שצורתו ג"כ חקוקה בכה"כ עד שראה כעת. וזש"א אכ"ן ארי' כרוב נשר יש במקום הזה אולם אנכ"י ארי' כרוב כשר יעקב זה לא ידעתי עד כה ודפח"ח. ולפי"ז מובן ההמשך ויאמר אכן יש ד' במקום הזה ואנכי לא ידעתי וידר יעקב כדר דעד עתה לא הי' יעקב נדר שום נדר יען כי סבר שדינו נבן נח ע"י שידע שזויגו ב' אחיות ואצל בן כח לא שייך נדר כהירושלמי הנ"ל. אבל אחר שראה שצורתו חקוקה בכסה"כ א"כ י"ל דבאמת יש לו דין ישראל ואפ"ה מותר בב' אחיות כדברי הרדב"ז הנ"ל לכן וידר יעקב נדר דבישראל חל הנדר. והבן והוא דבר נכון בס"ד.

י) עי"ל ההמשך ויאמר אכן וכו' וידר יעקב כדר לאמר אם יהי' אלקים עמדי ושמרני וכו' והאבן וכו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך דמבואר במדרש דהתנה יאע"ה תנאי עם הקב"ה ע"כ אמר אם יהי' א' עמדי וכו' אז והאבן הזאת וכו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ע"ש. והנה הראשונים הקשו איך מועיל תנאי בנדר הא א"א לקיים ע"י שליח עי' תוס' נזיר [יא ע"א] וברמב"ן ב"ב קכ"ו ובנובי"ק יו"ד סי' ס"ז ונובי"ת יו"ד סי' קמ"ז ע"ש. ובת' בשמים ראש סי' ר"ד כ' לת' בשם הרא"ש דנהי דלא אפשר לקיים עי"ש מ"מ הוי כנדר ופתחו עמו ועל דעת זה לא נדר ע"כ נתבטל הנדר לגמרי אם לא נתקיים התנאי ע"ש. ולפי"ז כ' בהגהות מהר"ץ חיות גיטין [לה ע"ב] דבנזירות שמשון כיון שאין לו הפרה א"כ ל"ש לומר דהוי כנדר ופתחו עמו שוב אינו מועיל תנאי ואמרינן דהתנאי בטל והנזירות קיים ע"ש. והנה מבואר בירושלמי הנ"ל באות הקדום דס"ל לר' יוסי דבישראל מועיל שאלה על הנדר אבל בב"נ לא מהני שאלה כלל דס"ל הא דכ' לא יחל דברו אבל אחרים מוחלין לו זהו בישראל ולא בב"כ ע"ש. א"כ לפי"ז שוב לא מהני אצל ב"נ נדר על תנאי כקו' הנ"ל דלא הוי אפשר לקיים ע"י שליח דאי"ל דהוי כדר ופתחו עמו דהא בב"נ לא מהני שאלה ומבואר באות הקדום דהא דהותר ליעקב ב' אחיות י"ל דהי' לו דין ב"מנ או דנימא דיש לו דין ישראל והותר כיון שצורתו חקוקה תחת כסה"כ וזש"א ויאמר אכ"ן יש ד' במקום הזה ואנכ"י לא ידעתי היינו דידע דצורת ארי כרוב כשר חקוקה בכסה"כ אבל אנכ"י ארי' כרוב כשר יעקב שגם צורתו חקוקה לא ידע עד כה א"כ כיון דנתודע לו

מזה שוב י"ל דיש לו דין ישראל א"כ מהני שאלה בנדר ושוב מועיל התנאי דהוי כנדר ופתחו עמו לכן וידר יעקב כדר לאמר אם יהי' אלקים עמדי וכו' והאבן וכו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך דתנאי התנה אם יהי' אלקים עמדי כנ"ל דמועיל התנאי. דעד כה לא הי' יכול להתנות תנאי בנדר דסבר דאין התנאי מועיל. והבן וב"ה הוא דבר נכון:
יא) ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים וכו' ויקח את האבן וכו' וישם אותה מצבה. ונ"ל דאחז"ל דמכל האבנים נעשה אבן אחת ואיתא ב' טעמים על זה א) בנחלת יעקב להורות דמלה"ש דנבראו קודם גדולים מצדיקים דנבראו אח"כ אע"ג דבמחשבה נבראו קודם דלא אזלינן בתר מחשבה אלא בתר מעשה ולכן נעשו מכל האבנים אבן אחת שיניח צדיק ראשו על כולם דאי הי' אזלינן בתר מחשבה הי' די תחשבם לטובה שרצו שיניח צדיק ראשו עליהם ולא הי' מהצורך שיהי' נעשה מכולם אבן אחת ע"ש. ב) דלכן נעשו אבן אחת שיהי' ראוי למצבה שלא יהי' חשש נעבד וכיון שנעשו אבן אחת הוי שינוי כנ"ל באות ג' והכה בנח"י מבואר דאם מלה"ש דלמעלה גדולים מצדיקים דלמטה כ"כ ביהמ"ק דלמעלה גדול מביהמ"ק דלמטה ע"ש. והנה בתפ"י כ' לפ' הפ' הנ"ל ויאמר מה כורא וכו' דידיע דביהמ"ק דלמטה מכוון כנגד ביהמ"ק דלמעלה זה שער השמים ויש כאן ב' בחינות. א' דביהמ"ק דלמעלה גדולה מביהמ"ק דלמטה. ב' י"ל דביהמ"ק דלמטה גדולה מביהמ"ק דלמעלה דחיבותו של הקב"ה לשכון בתחתונים. ויעקב הי' מסתפק בזה אבל כאשר ראה שנעקר הר המורי' הוא ביהמ"ק דלמטה ובא ללוז אז נעקר ג"כ שער השמים ביהמ"ק דלמעלה להיות פתוח למולו נתוודע לו דביהמ"ק דלמטה גדולה מביהמ"ק דלמעלה ולכן נגררת ביהמ"ק דלמעלה אחר ביהמ"ק דלמטה. ולזה אמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים שביהמ"ק דלמטה היא עיקר בית אלקים לשכון בתחתונים והראי' וזה שער השמים ששער השמים ביהמ"ק דלמעלה באתה ג"כ ללוז לעמוד כנגד ביהמ"ק דלמטה ודפח"ח. א"כ לפי"ז כשמע דגם הצדיקים דלמטה גדולים ממלה"ש דלמעלה כמו שביהמ"ק דלמטה גדולה מביהמ"ק דלמעלה א"כ אא"ל כדברי הנח"י הנ"ל דלכן כעשו אבן אחת להורות דמלה"ש גדולים מצדיקים דהא צדיקים גדולים מהם ועכצ"ל דלכן נעשו אבן אחת שיהי' ראוי למצבה שלא יהי' חשש כעבד. וזש"א ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים א"כ נשמע דביהמ"ק דלמטה גדולה משלמעלה וה"ה דצדיקים גדולים תתלה"ש א"כ עכצ"ל דלכן נעשו אבן אחת שיהי' ראוי למצבה. ולכן ויקח את האבן וכו' וישם אותה מצבה. והבן ונכון בס"ד: יב) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. ונ"ל עפי"מ שאמר לי הה"ק מ' יהושיע ז"ל מטאמאשוב ששמע מפיו הק' של הגה"ק

ממאגלניצא ז"ל לפ' בדרך צחות הפ' בזמר איש חסיד יזכר לך עתה אתמול אשר דברת כי הי' חסיד ועני שלא הי' לו לחמים לצרכי שבת ע"כ לקח בערב שבת את הבגדי חול שלו ונתנם למשכן ולוה עליהם את הצרכי שבת כי הלא הקב"ה אמר לוי עלי ואני פורע וכשבא מוצאי שבת והי' צריך לו הבגדי חול ולא הי' לו מעות לפדותם אמר להקב"ה רבש"ע יזכר לך עתה את אתמול אשר דברת ר"ל בערב שבת אמרת לוי עלי ואני פורע ע"כ ראה שיהי' לי מעות לפרוע לפדות הבגדים ודפח"ח. וזש"א ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש שיהי' לי הבגד ללבוש ולא ליתן הבגד למשכן שיהי' לי לחם לאכול:

יג) ושבתי בשלום וכו' וכל אשר תתן עשר אעשרנו לך וברש"י בשלו' שלום מן החטא ובכתובות [נ' ע"א] אחז"ל המבזבז לצדקה אל יבזבז יותר מחומש דכ' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ר"ל שני עשרונים והוי להו חומש. וכ"ל עפיד"א באגרא דפרקא ז"ל אות קפ"ז דהא דאמרינן אל יבזבז יותר מחומש היינו אם לא חטא אבל אם חטא דכ' חטאך בצדקה פרוק יכול לבזבז כל אשר לו. וזש"א ושבתי בשלום שלום מן החטא ואז וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ליתן רק חומש ולא כל אשר לי:

יד) ולפי"ז יל"פ הפ' פ' תשא ונתנו איש כופר נפשו לד' וכו' העשיר לא ירבה והנגינה מונח רביעי. וראיתי בשם הגר"א ז"ל דהרמז דאחז"ל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש רק ישאר אצל הבעלים ד' חלקים וזה מוכח רביעי להניח ד' חלקים ויבזבז חלק חמישי ודפח"ח. וזש"א ונתנו איש כופר נפשו כי לאחר שיהי' לו כפרה ויהי' נקי מן החטא אז העשיר לא ירבה שאל יבזבז יותר מחומש. אבל אם אינו נקי מן החטא כל אשר לו יכול ליתן בעד נפשו:

טו) מסורה ושבתי בשלום ושבתי בבית ד' לאורך ימים ונ"ל דכ' בפ' שופטים והי' כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משכה התורה וכו' וקרא בו כל ימי חייו. הכוונה דכאשר מקבלים את הרב לישב על כסא ממלכתו מעטרים אותו בכבוד ויושב בשלום אכן אחרי זמן נתהווה מחלוקת ודין גרמא שיש להרב ביטל תורה כמו שאמר המחהש"ק ז"ל לפ' הפ' אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבוקר יאכלו ר"ל שאם זכית למלך נער שיהי' ראוי לאנשי דורו להנות ממנו אך שריך שסביביו בבקר שלו וימי נערותו יאכלוהו שעי"ז יש לו ביטול תורה ולא יזכו אנשי דורו להנות ממנו ודפח"ח. וזש"א והי' כשבתו על כסא ממלכתו אם יושב בשלום ושלוה כמו עת אשר ישב על כסא ממלכתו אז וכתב לו את משנה התורה וכו' וקרא בו כל ימי חייו ללמוד בהתמדה וזש"א ושבתי בשלום שאזכה לישב בשלום ואז ושבתי בבית ד' לאורך ימים שאשב בד' אמות של הקב"ה כל ימי חיי:

טז) עי"ל עפי"מ שראיתי לפ' הפ' הנ"ל והי' כשבתו על כסא ממלכתו וכו' וכתב לו את

משנה התורה וקרא בו כל ימי חייו ר"ל דאז יהי' המנהיג בכבוד כמו בעת אשר ישב על כסא ממלכתו כאשר יראו העם שכתב לו את משנה התורה וקרא בו כל ימי חייו. וזש"א ושבתי בבית ד' לאורך ימים שאלמוד בהתמדה אז ושבתי בשלום אהי' יכול לישב בשלו' ובשלוה:

יז) וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. ונ"ל עפ"י מד"א באו"ח סי' תרנ"ו בהג"ה בשם הראב"ד ורשב"א ז"ל דעל קיום מצות עשה ג"כ אל יבזבז יותר מחומש מהונו אבל על ל"ת יתן כל ממונו קודם שיעבור [ועי' ברמ"א וי"ד סי' רל"ב סי"ב ובטו"ז] והנה אחז"ל כתובות [נ' ע"א] המבזבז אל יבזבז יותר מחומש דכ' עשר אעשרנו לך ר"ל שני עשרונים והוו להו חומש ע"ש. ולזה בקש יאע"ה וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך שאתן חומש שלא אצטרך ליתן כל הוכי שלא לעבור על ל"ת:

יח) וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. וכ' בנחלת יעקב לפ' ששני דברים הם שהקב"ה מזכה לאדם אחד דרך כס ואחד דרך ברכה והחילוק הוא ביניהם בשני אופנים מה שהקב"ה נותן דרך כס פטור ממעשר אבל מנכין אותו מזכיותיו. ומה שהקב"ה נותן דדך ברכה חייב במעשר ואין מנכין אותו מזכיותיו ולזה ביקש יאע"ה ואמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך שתתן לי דרך ברכה אע"ג שאהי' חייב במעשר בכדי שלא תבכה אותי מזכיותי עכ"ד. ולפי"ז יל"פ הפ' פ' תולדות ויזרע יצחק וכו' וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ד' וברש"י וימצא מאה שערים ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות הי'. דהנה הקשו הרי הזרעים קי' עפ"י כס ומעשה נסים פטור ממעשר ומקורו מתוספתא הובא ברד"ק מלכים ב [ד' ז] ועי' בפרד"י מזה. אבל לפי הנ"ל א"ש דהי' ע"י ברכה ולא ע"י כס וחייבות במעשר. וזש"א וימצא מאה שערים דאומד זה הי' למעשרות. יען ויברכהו ד' שהי' ע"י ברכה ולא ע"י נס:

יט) וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך וישא יעקב את רגליו וילך. ונ"ל ההמשך עפימחז"ל כתובות [נ' ע"א] דאל יבזבז יותר מחומש דכ' עשר אעשרנו ר"ל שתי עשרונים דהוי להו חומש. ומבואר לעיל באות י"ג דזה הוא אם לא חטא אבל אם חטא דחטאך בצדקה פרוק אז כל אשר לו יתן בעד נפשו ע"ש. וראיתי לפ' לפי"ז הפ' תהלים קי"ט לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. דאחז"ל דהתורה הוא תבלין להיצה"ר להנצל מחטא א"כ אם אין האדם לומד תורה אז בודאי יחטא ויהי' צריך לפזר כל הונו אבל ע"י התורה ינצל מחטא ולא יצטרך ליתן רק חומש. וזש"א לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי שהייתי צריך לפזר כל ממוני [ועי' מזה בקדושת יו"ט תרומה מכ"ק דו"ז הגה"ק ז"ל דפח"ח]. א"כ יאע"ה שלמד תורה הי' די לו ליתן חומש. והנה באלשיך הק' ז"ל כ' וז"ל וישא את

רגליו שקפצה לו הארץ בב' פסיעות שנשא שתי רגליו זו אחר זו הלך מבית מדרשו של שם ארצה בני קדם עכ"ל. והנה בתפ"י כתב דלכן קפצה לו הארץ לבוא בו ביום כי ת"ח אסור לצאת בלילה יחידי וכבר כ' הקדמונים דלכן עסק יאע"ה בתורה דס"ל דהי' לו דין ישראל גמור ולא רק לחומרא דאל"כ הי' אסור לעסוק בתורה למד"א דאסור לב"כ לעסוק בתורה דהא לחומרא הוה אמינא דיש לו דין ב"כ. ולפי"ז מובן ההמשך וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך דדי ליתן רק חומש דלא יחטא דיעסוק בתורה התבלין ליצה"ר. ולז"א וישא יעקב את רגליו וכו' כי מאחר שעסק בתורה והי' ת"ח שאסור לצאת יחידי בלילה לכן קפצה לו הארץ:

כ) ולפי"ד התפ"י הנ"ל יל"פ המדרש עה"פ ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה וכו' כי בא השמש ובמדרש כי בא השמש שהשקיע הקב"ה גלגל החמה שלא בעונתה וכו' ואותן שתי שעות שהשקיע לו הקב"ה החמה בצאתו חבית אביו אימתי החזירן לו בחזרתו לבית אביו הדד"כ ויזרח לו השמש עכ"ל וצ"ב ונ"ל דאחז"ל ויצא יעקב מבא"ש וילך חרנה שקפצה לו הארץ לבוא בו ביום. ובתפ"י כ' הטעם כי ת"ח אסור לצאת יחידי בלילה כנ"ל. והנה כ' המפורשים דהא דלמד יאע"ה תורה עכצ"ל דס"ל דב"כ מותר לעסוק בתורה דאל"כ הרי לחומרא הי' להם לאבות דין ב"כ והכה לכאורה כשמע כמד"א דב"נ אסור בתורה מדכ' יום ולילה לא ישבותו וס"ל למד"א דב"כ ששבת חייב מיתה. וכ' בדברי שאול הטעם דהא אחז"ל יפה ת"ת עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון ויען כי ב"נ אסור בתורה ע"כ צריך לעסוק במלאכה שמשכחת עון שלא יעבור על הז' מצות [עי' לעיל אות ח מזה] אמנם אי נימא כמד"א דיום ולילה לא ישבותו לא קאי על האדם וב"נ מותר לשבות ממלאכה והא דכ' לא ישבותו קאי על העתים שלא ישתנה לעולם א"כ שוב י"ל דב"נ מותר לעסוק בתורה לכן שפיר קפצה לו ליאע"ה הדרך שלמד תורה והי' ת"ח והי' אסור לו לצאת בלילה יחידי. אמנם לכאורה יקשה הא כ' כי בא השמש ואחז"ל ששקעה החמה שלא בעונתה א"כ אא"ל דקרא דיום ולילה לא ישבותו קאי על העתים דהא חזינן דנשתנה העת ששקעה החמה. ועכצ"ל כמד"א דקאי על האדם א"כ הי' יאע"ה אסור לעסוק בתורה אולם הד"נ דכבר כ' היפ"ת לפרש המדרש הנ"ל דאותן שתי שעות החזירן לו ולשון החזירן לו צ"ב וכ' דהכוונה של החזירן לו לומר שהי' ההכרח להחזיר השתי שעות יען שהבטיח הקב"ה לנח דיום ולילה לא ישבותו שלא ישתנה העתים ע"ש. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל דהי' קשה לו מדכ' ויצא יעקב וכו' שהי' לו קפצה"א יען שלמד תורה והי' ת"ח שאל יצא יחידי בלילה. הא כ' כי בא השמש ששקעה שלא בעונתה א"כ עכצ"ל דקרא דיום ולילה לא ישבותו קאי על האדם דב"נ ששבת חייב מיתה כיון דאסור

לעסוק בתורה כנ"ל. א"כ איך הי' ואע"ה ת"ח הא הי' אסור לו לעסוק בתורה. ולז"א המדרש דאותן שתי שעות החזירן לו יען דיום ולילה לא ישבותו קאי על העתים כנ"ל. א"כ שפיר י"ל שהי' יכול יאע"ה לעסוק בתורה ולכן הי' לו קפצה"א. והבן ונכון בס"ד:

כא) וישא יעקב את רגליו וילך ארצה בכי קדם וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן וכו' והאבן גדולה על פי הבאר ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר וכו' ויהי כאשר ראה יעקב את רחל וכו' ויגל את האבן מעל פי הבאר וכ"ל עפי"ד הס' משכנות יעקב דלכן כ' וישא יעקב את רגליו כיון דאיכא איסור לילך מא"י לחו"ל לא רצו הרגלים ללילך דכל אבריו נתקדשו לעשות רק רצון קונם לכן כ' וישא יעקב את רגליו שנשא אותם בעל כרחם ללילך ארצה בני קדם והכה בתפ"י כ' הטעם שלא גלל יעקב את האבן תיכף עד שבאתה רחל כי הבאר הוא רה"י והשדה הוא רה"ר שהי' שם שלשה עדרי צאן והוה רבים בוקעים בו. ונודע שבא יעקב לחרן ביום א' של פסח וקיימ"ל דהוצאה מרשות לרשות לצורך עכו"ם אסור ביו"ט דכ' לכם ולא לעכו"ם לכן נאספו העדרים וגללו את האבן אבל ליאע"ה הי' אסור לגלול האבן עד שבאתה רחל והוה לצורך ישראל לכן ויגל את האבן בעצמו ודפח"ח. והנה איכא שיטות דרק אאע"ה קיים כל התורה אפילו מצות דרבנן אבל יצחק ויעקב לא קיימו רק הל"ת ולא המצות עשין והנה הא דאסור לצאת מא"י לחו"ל דאיכא מצות עשה דכ' וישבת בה [ועי' בת' אבני נזר יו"ד ח"ב סי' תנ"ד אריכות נפלא בענין זה] וה"ה הא דאסור לעשות מלאכה ביו"ט לצורך עכו"ם הוא ג"כ איסור עשה לכם ולא לעכו"ם ולא אמרינן כיון דאהדרי' אהדרי' לאיסורא קמא כמש"כ התוס' ביצה [יב ע"א] דלב"ה דס"ל מתוך אינו לוקה בשוחט עולת כדבה דאתי מלכם ולאו הבא מכלל עשה עשה ול"א אהדרי' לאיסורא קמא כיון דאשכחן דהותרה בהדיא דאוכל נפש הותרה דכ' אשר יאכל ע"ש. ולפי"ז כ' באבני מילואים תשובה ב' דבעשה מלאכה לצורך עכו"ם ביו"ט ל"א אהדרי' לאיסורא קמא שיהי' לוקין דגבי נכרי אשכחן נמי היתירא בהדיא דכ' אשר יאכל לכל נפש ואפילו נפש נכרי במשמע אלא משום דכ' לכם ולא לנכרי וא"כ למאי דאהדרי' אהדרי' ואינו אלא בעשה [ועי' שם בהג"ה אות ג' שכ' להיפך דבעשה מלאכה לצורך עכו"ם לוקה ואכמ"ל] וזש"א וישא יעקב את רגליו וילך ארצה בני קדם דכיון דראה יעקב דאין רגליו רוצים לצאת מא"י לחו"ל כנ"ל א"כ מוכח דצריך לקיים מצות עשה ג"כ. לכן כאשר וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן וכו' והאבן גדולה עפ"י הבאר לא רצה לגלול את האבן דהא איכא איסור עשה דלכם ולא לעכו"ם דאסור לעשות מלאכה לצורך עכו"ם

ע"כ ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר אבל כאשר ויהי כאשר ראה את רחל וכו' ויגל את האבן דלצורך ישראל שרי כדברי התפ"י הנ"ל. והבן ונכון הס"ד:
כב) עיל"פ עפי"ד האוה"ח ז"ל לפ' וישא יעקב את רגליו כי לא הוצרך ללכת אלא נשא רגליו ותיכף קפצה לו הארץ וילך ארצה בני קדם דארצה בני קדם הלכה אצלו ולזה לא אמר לארץ בני קדם ע"ש ובתפ"י כתב דלכן קפצה לו הדרך לבוא בו ביום דת"ח לא יצא יחידי בלילה חולין [צא ע"ב] וז' המהרש"א ז"ל כ' שם דלא יצא יחידי בלילה מפני המזיקין ע"ש. והנה המפורשים הקשו דכ' יום ולילה לא ישבותו דמשמע דהיום חשיב יותר וכ' ויהי ערב ויהי בוקר דמשמע דהלילה חשוב יותר. וכ' לת' דקודם מתן תורה הי' נגרר הלילה אחר היום דבלילה שוררין המזיקין ע"כ היום חשוב יותר אבל אחר מתן תורה דלא איברא לילה אלא לגירסא הלילה חשוב יותר ולכן כ' ויהי ערב ויהי בוקר דכיון שנברא העולם ע"י התורה כש"כ הזוה"ק כד ברא הקב"ה עלמא אסתכל באורייתא וברא עלמא משו"ה כ' ויהי ערב ויהי בוקר ערב מקודם כמו שיהי' אחר מתן תורה אבל קודם מתן תורה כ' יום ולילה לא ישבותו דיום חשוב יותר [ועי' בפרד"י נח מזה] והנה המפורשים הקשו איך שבתו האבות בשבת מלעשות מלאכה הרי ב"נ ששבת חייב מיתה ולחומרא הי' להם דין ב"כ ועכצ"ל דעשו מלאכה שלא יהיו בכלל ב"נ ששבת חייב מיתה. אולם הפנים יפות ז"ל כ' לת' דקודם מתן תורה הלילה נמשכת אחר היום כמש"כ יום ולילה לא ישבותו יום ואח"כ לילה ע"כ שמרו האבות את השבת כמו שיהי' אחר מתן תורה שהיום הולך אחר הלילה וקיימו שתיהן עשו מלאכה בששי עד הלילה ועד מוצ"ש לא עשו שום מלאכה ובמוצ"ש עשו מלאכה ושבתו לילה ויום של שבת והמלאכה עשו במוצ"ש א"כ קיימו הקרא דיום ולילה לא ישבותו דהא ביום הששי עשו מלאכה וביום ז' עשו מלאכה דהא מוצ"ש הלילה הולך אחר היום הז' ודפח"ח ומבואר לעיל בשם התפ"י דלכן נאספו כל העדרים וגללו את האבן ויעקב לא גל את האבן עד שבאתה רחל כי הי' אסור לו לעשות מלאכה ביו"ט לצורך עכו"ם כנ"ל. ולפי"ז מובן הפ' וישא יעקב את רגליו וילך ארצה בכי קדם שקפצה לו הארץ כדברי האוה"ח הנ"ל כדי שלא יצא יחידי בלילה מפני המזיקין כנ"ל. א"כ כיון דבלילה איכא מזיקין אמרינן דקודם מתן תורה היום חשוב יותר ולכן כ' יום ולילה לא ישבותו יום ואח"כ לילה דהלילה הולך אחר היום. א"כ לא הי' מוכרחים האבות לעשות בשבת שום מלאכה דהי' יכולים לעשות המלאכה בע"ש ובמוצ"ש כנ"ל וא"כ הי' אסורים לעשות שום מלאכה בשבת ויו"ט א"כ כיון דראה יאע"ה דקפצה לו הארץ ידע דאסור לו לעשות שום מלאכה כנ"ל. וזהו שאמר וירא והנה באר בשדה וכו' והאבן גדולה עפ"י הבאר. לא גל בעצמו את האבן דאסור לו לעשות מלאכה

לצורך עכו"ם רק ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן. אך אח"כ כאשר ראה יעקב את רחל גל את האבן דהי' המלאכה לצורך ישראל דשרי והבן וב"ה הוא דבר נכון:

כג) ולפי הנ"ל יל"פ המדרש עה"פ ויצא יעקב מבא"ש וילך חרנה וכו' כי בא השמש ובמדרש אותן ב' שעות שהשקיע לו הקב"ה חמה בצאתו מבית אביו אימתי החזירן בחזרתו לבית אביו הדד"כ וזרח לו השמש [עי' לעיל אות כ'] דהנה אחז"ל ויצא יעקב וכו' שקפצה לו הארץ והטעם דנעשה לו נס שקפצה לו הארץ איתא בתפ"י דאותו היום הי' יום א' של פסח ושיטת הרמב"ם ז"ל דתחומין יותר מי"ב מיל אסור מה"ת לכן קפצה לו הארץ דאין תחומין למעלה מעשרה דהאבות שמרו את השבת ויו"ט. והכה הקשו איך שמרו האבות אפילו את השבת הא ב"כ ששבת חייב מיתה דכ' יום ולילה לא ישבותו אולם י"ל דס"ל כמד"א במדרש דיום ולילה לא ישבותו לא קאי על האדם אלא על העתים דלא ישתנה מיום ללילה ומלילה ליום א"כ יכול ב"נ לשבות ע"כ שפיר שובתו האבות בשבת. והכה לכאורה נשמע כמד"א דיום ולילה לא ישבותו קאי על האדם ולא על העתים דהא חזינן דבא השמש ששקעה ב' שעות מקודם דנשתנה העת. אמנם הדבר נכון דהא כ' ויזרח לו השמש ואחז"ל שזרחה שתי שעות מקודם לפרוע הב' שעות ששקעה חמה בצאתו מבית אביו וכ' ביפ"ת דלכן אחז"ל במדרש החזירן בחזרתו לומר דהי' מההכרח לפרוע הב' שעות דכבר הבטיח הקב"ה לנח דיום ולילה לא ישבותי שלא ישתנה העתים ונשתנה ששקעה החמה ב' שעות מקודם ע"ש. ולפי"ז מובן המדרש ויצא יעקב וכו' כי בא השמש א"כ יקשה למה קפצה לו הארץ דאין לומר כנ"ל שלא יעביר על איסור תחומין דהא לא שמרו האבות את השבת ויו"ט דב"נ ששבת חייב מיתה דקאי הקרא דיום ולילה לא ישבותו על האדם ולא על העתים דהא חזינן דבא השמש ששקעה שלא בעונתה ולז"א במדרש אימתי החזירן בחזרתו דכ' ויזרח לו השמש לקיים הבטחת השי"ת לנח דיום ולילה לא ישבותו דקאי על העתים כדברי היפ"ת הנ"ל. א"כ ב"כ ששבת אינו חייב מיתה ושפיר שמרו האבות את שבת ויו"ט לכן קפצה לו הארץ שלא יחלל את היו"ט. והבן ונכון בס"ד:

כד) עי"ל דשאל המין [ב"ב י' ע"א] את ר"ע אם ד' אוהב את עניים למה אינם מפרנסם ומשל למלך שכעס על עבדו והלך אחד והאכילו הלא כועס עליו המלך א"כ הצדקה לעבירה יחשב. וא"ל שבנ"י בנים למקום ואם המלך כועס על בכו והלך אחד והאכילו דורן משגר לו המלך ולכן צדקה למצוה יחשב ע"ש. והנה הקדמונים ז"ל כ' דלכן אנו מצווים על השבת ועל יו"ט ולא אוה"ע לפי ששבת ויו"ט המה שרביטו של מלך ואסור לעבד להשתמש בשרביטו של מלך אבל אנחנו בנים למקום ע"כ משתמשים בשרביטו

וזש"א וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך דבנ"י המה בנים למקום ולא עבדים ע"כ הצדקה והמעשר שנותנים למצוה יחשב. ולכן כאשר ראה האבן גדולה עפ"י הבאר לא גל בעצמו את האבן דמצווה על שמירת שבת ויו"ט כיון דהוא בן למקום משתמש בשרביטו של מלך לשמור שבת ויו"ט. וע"כ נאספו שמה כל העדרים והם גללו את האבן כדברי התפ"י הנ"ל:

כה) וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך ופרש"י ז"ל שצפה שאינה נכנסת עמו לקבורה ונ"ל עפיד"ק דו"ז הגה"ק אדמו"ר ז"ל בדברי יחזקאל פ' חיי עה"פ ותשא רבקה את עיני' וכו' ופרש"י ותתכס וכו' כמו ותקבר ותשבר דעשתה עצה בנפשה שלא יהי' לה ח"ו תאוה ע"כ שברה התאוה ע"י שחשבה ותקבר שעומדת להקבר היינו יום המיתה וזהו ותקבר ע"י זה ותשבר שברה התאוה ע"ש וקצרתי. א"כ בודאי יאע"ה בעת שנשק לרחל שבר את התאוה ע"י שזכר את יום הקבורה וממילא ראה ג"כ שאינה נכנסת עמו לקבורה וזש"א וישק וכו' ויבך דע"י הנשיקה בא לבכי' שצפה שאינה נכנסת עמו לקבורה: כו) עיל"פ דנודע דלכן לא נקברה רחל עמו בא"י שלא יהי' איסור ב' אחיות דהאבות קיימו את התורה רק בא"י דיש לארץ כנען דין א"י דמוחזקת מאאע"ה. והנה הא דלא היו בכ"י בגלות מצרים רק רד"ו שנים איכא ב' טעמים. א) מבואר לעיל פ' תולדות אות ס' דגם על בני ישמעאל חל הגלות דאע"ג דכ' זרעך ישמעאל ג"כ בכלל זרעך כי אאע"ה שיחרר את הגר שלא יעבור באיסור שפחה ולא הי' בן האמה דל"ש לומר דעדל"ת ולא שיחרר את הגר דל"א עדל"ת כיון דבדידה ליכא עשה דאיכה מצווה על פו"ר. ב) דהגלות התחיל משנולד יצחק ונשלם הזמן והא דכ' כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם היינו שהארץ לא יהי' של העכו"ם וארץ כנען שייך להכנענים דהא גם כנען היא ארץ לא להם דמוחזקת לאאע"ה ע"י בפני"פ מזה. והכה אחז"ל דרכו של איש לחזור אחר האשה ואין דרכה של אשה לחזור אחר האיש ואיתא הטעם כיון דלא מיפקדה אפו"ר. והנה באגרת שמואל על רות כ' מ"ש יתן ד' את האשה הבאה אל ביתך כרחל ולאה אשר בנו שתיהם. וכ' האלשיך ז"ל כי היא באה אליו כמו רחל ולאה כי רחל באה לקראתו וכ"כ לאה יצאה לקראתו על אם הדרך ואמרה לו אלי תבא ולכן כ' שתיהם לשון זכר ולא כ' שתיהן לשון נקבה יען שעשו כמעשה זכרים כי דרך האיש להחזור אחר האשה ולא האשה אחר האיש והמה חזרו אחר האיש עכ"ד ולפי"ז א"ש ההמשך ויהי כאשר ראה יעקב את רחל וכו' ויבך ואמחז"ל שצפה שאינה נכנסת עמו לקבורה דכאשר ראה שרחל באתה לחזור אחריו ע"כ ס"ל דאשה מצווה אפו"ר א"כ י"ל דאאע"ה לא שיחרר את הגר דאמרינן עדל"ת א"כ הוא בן האמה ולא חל הגלות עליו ועכצ"ל דלכן לא יהיו בגלות מצרים רק רד"ו שנים

דהגלות מתחיל מיצחק דא"י מוחזקת מאאע"ה כנ"ל. ע"כ בכה שלא תכנס עמו לקבורה משום איסור ב' אחיות. והבן:

כז) ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה וישב עמו חודש ימים ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חכם הגידה לי מה משכורתך ואיתא במדרש מכאן שחייב אדם לטפל במזונות קרוביו שלשים יום ותמיה. וראיתי בשם גאון קדמון מ' נפתלי הירץ ז"ל לפ' דיקשה על לבן מה איפכת לי' בזה שיעבדנו חנם. אך י"ל שרצה שיהי' יעקב שומר שכר ולא ש"ח שיהי' חייב בגו"א א"כ מדוע לא א"ל מיד רק אחר חודש ימים. אמנם י"ל עפימד"א דאשה בנכסי בעלה פטורה מכל נזק דהואיל דחייב במזונותי' הו"ל כבעלים עמה במלאכתה דפטורה א"כ כיון דהי' לבן חייב ל' יום במזונות יעקב קרובו לא אהני לי' אם יהי' שומר שכר דהא יהיו בעלים עמו וזהו כוונת המדרש כיון שלא אמר לו עד חודש ימים מה משכירתך שפיר מוכח מכאן שחייב אדם לטפל במזונות קרוביו ל' יום א"כ לא הועיל לו כלום אם יהי' שומר שכר עד עבור ל' יום ודפח"ח. ולפי"ז יל"פ הפ' וידר יעקב כדר לאמר אם יהי' א' עמדי וכו' ונתן לי לחם לאכול וכו' ושבתי בשלום אל בית אבי ואחז"ל שלום בלא חטא דהנה מרן הק' מרוזין ז"ל אמר לפ' הפ' תהלים כ"ג גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי ר"ל דהאדם הוא שומר לשמור הנשמה מחטא אבל קיימ"ל דאם בעליו עמו פטור וזש"א גם כי אלך בגיא צלמות החטאים והפשעים לא אירא רע העונש בשביל החטא כי אתה עמדי והו"ל שמורה בבעלים ופטור דלא נחשב לחטא ודפח"ח וזש"א אם יהי' אלקים עמדי ע"י ונתן לי לחם לאכול ואהי' כאשה בנכסי בעלה דפטורה מנזק הואיל שחייב במזונותי' הו"ל כבעליו עמו ושבתי בשלום אל בית אבי שלום מן החטא דלא נחשב החטא כיון דבעליו עמו. והבן:

כח) ויאהב יעקב את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה ופרש"י כל הסימנים הללו למה לפי שהי' יודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך ברחל ושמא תאמר רחל מן השוק ת"ל בתך ושמא תאמר אחליף ללאה שמה ואקרא ללאה רחל ת"ל הקטנה. ונ"ל ונקדים דברי האו"ת ז"ל הטעם שעבד שבע שנים ברחל משום דשיוו מעשה ידי' של רחל כל ימי חיי' מעת הנשואין הוא מכוון בשיוו עבודה של יעקב שבע שנים. והוא לפימד"א במגילת תענית פ"ג בתשובת גביהה ב"פ דשכר עבודה ליום סלע ע"ש ומבואר במדרש דיעקב אבינו שמר את שבת וא"כ ינוכה חלק שביעי מן השבע שנים ול"ה אלא ששה שנים ושנה הוא שס"ה ימים הרי ששה פעמים שס"ה הוה שני אלפים ומאה ותשעים ימים והוא ב' אלפים ק"צ סלעים ובכתובות [סג ע"א] סובר ר"י דהמורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה טרפעיקין לשבוע ומפרש בירושלמי דהוא כנגד

ז' מלאכות שהאשה עושה לבעלה וטרפעיק חצי דינר מבואר דמע"י של אשה שוה חצי דינר ליום ועולה לשנה שהיא שס"ה ימים שס"ה חצאי דינר דהוא מ"ה סלעים ושני דנרים וחצי ולפמ"ש בס"ע (פ"ב) דרחל היתה בת כ"ב שנים כשניסת י"ל דבשעה שניסת כיון שלא נודע אז יום המיתה חשבו ימי חיי' שבעים שנה כמ"ש בתהלים (צ) ימי שנותינו בהם שבעים שנה. א"כ כשאר ימי חיי' מ"ח שנה עתה נחשוב מ"ח פעמים מ"ה סלעים ושני דנרים וחצי ועולה במכוון ממש שני אלפים ומאה ותשעים סלעים נמצא דשכר עבודה של יעקב ששה שנים היו במכוון כשיוו מע"י של רחל כל ימי חי' לפ"מ שחשבו שתחי' שבעים שנה עכ"ד דפח"ח. והנה הקדמונים ז"ל הקשו הרי אחז"ל סנהדרין [נח ע"ב] ב"נ ששבת חייב מיתה א"כ איך שמרו האבות את השבת הא לחומרא הי' להם דין ב"נ וכ' בפני"פ ז"ל לת' כי קודם מתן תורה הי' הלילה נמשכת אחר היום דכ' יום ולילה לא ישבותו מקודם יום ואח"כ לילה עד שאמר הקב"ה מערב עד ערב תשבתו שבתכם דגלי לן דהיום הולך אחר הלילה. נמצא קיימו שתיהן שעשו מלאכה בששי ביום ועשו מלאכה במוצאי שבת הרי לא שבתו יום ולילה ושבתו ג"כ את השבת כמו שיהי' אחר מ"ת דהיינו שהיום יהי' הולך אחר הלילה ע"ש דפח"ח. והנה בברית שלום כ' דלכן הלילה הולך אחר היום כיון דהיום נברא תחלה ואח"כ הלילה. ונקדים עוד המתבאר מדבריו שם דהענין אם היום הולך אחר הלילה או הלילה הולכות אחר היום תלי' אי אזלינן בתר יצירה או בתר בריאה כי בענין של היום והלילה הוא דוגמות יעקב ועשו שהיו תאומים דאחז"ל המשל אם הניחו שתי מרגליות בשפופרת אחת אותה שנתנה ראשונה יוצאת אחרונה כך יעקב ביצירה הי' מטפה ראשונה יצא באחרונה עשו הי' ביצירה מטפה שני' יצא בראשונה. כ"כ כדור הארץ חצי כדור שהוא למעלה מהארץ הוי יום וחצי כדור שתחת לארץ הוי לילה כמבואר ברבינו בחיי ז"ל פ' בראשית והמה כתאומים והקדים ליצירה מאוחר להבריאה. והרי אחז"ל דברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא א"כ הי' הלילה ליצירה קודם להיום והי' היום מוקדם ללידה וכיון דקיימ"ל דאזלינן בתר הלידה ולא בתר יצירה [כמש"כ הנוב"י בדול"צ ובשומ"ת ח"ג סי' כ"ב ולא כהגר"א ז"ל] ע"כ הלילה הולך אחר היום וכ"כ עשו הבכור ולא יעקב כנ"ל ע"ש היטב. והנה איתא בנח"ק בשם רבינו אפרים ז"ל דלאה ורחל היו תאומות כיעקב ועשו ולאה היתה בכורה ללידה ומאוחרת ליצירה ורחל היתה קודם ליצירה ומאוחרת ללידה ע"ש. א"כ אי אזלינן בתר לידה היתה לאה הבכורה ורחל הקטנה אבל אי אזלינן בתר היצירה היתה רחל הגדולה ולאה הקטנה. ולפי כל הנ"ל יהי' מובן המקרא הנ"ל ויאהב יעקב את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה ופרש"י כל הסימנים

הללו למה לפי שהי' יודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך ברחל ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק ת"ל בתך ושמא תאמר אחליף ללאה שמה ואקרא שמה רחל ת"ל הקטנה. דלכאורה יש להקשות מה פעל יאע"ה בזה שאמר בתך הקטנה הלא לבן יכול לרמות להחליף את לאה לשם רחל ויאמר דהיא הקטנה דכיון שנולדה מקודם לרחל א"כ היתה ליצירה מאוחרת ויאמר דאזלינן בתר יצירה ולא בתר הלידה ולזה התחכם יעקב אבינו לגלות לו דהדין הוא דאזלינן בתר הלידה א"כ לא יהי' יכול לרמות להחליף שם לאה לרחל דהא היא הגדולה ולא הקטנה. ולז"א אמר לו יעקב אבינו אעבדך שבע שנים ברחל והטעם של השבע שנים הוא כמבואר לעיל דשכר עבודה היא בעד מעשה ידי' דבשבת לא יעשה מלאכה דצריך לשמור את השבת ולא יהי' בכלל ב"נ ששבת דיכול לעשות המלאכה במוצ"ש דהלילה הולכות אחר היום כדברי הפני"פ. א"כ אי אמרינן דהלילה הולכות אחר היום עכצ"ל דאזלינן בתר הלידה ולא בתר היצירה א"כ לאה היא הגדולה ורחל היא הקטנה כנ"ל ולכן שפיר אמר לו בעד רחל בתך הקטנה שלא לרמות אותו. ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

כט) עיל"פ עפי"ד האו"ת הנ"ל דלכן אמר אעבדך שבע שנים דבשבת ישבות מעבודה כנ"ל ועפי"ד הפני"פ דיעשה מלאכה ביום הששי ובמוצ"ש דהלילה הולך אחר היום כנ"ל. והכה מבואר במגלה עמוקות מקדוש ז' ז"ל עה"פ על חומתיך הפקדתי שומרים יומם ולילה אלו ד' אותיות של השם יהו"ה דביום משמש השם י"ה ובלילה השם ו"ה והשם י"ה קודם להשם ו"ה דהיום קודם ללילה דהלילה הולך אחר היום ע"ש. ואיתה בעשרה מאמרות שיעקב הוצרך ליקח ב' אחיות רחל מקודם ואח"כ לאה שהי' עליו לתקן במה שהפריד אדה"ר השם הוי"ה ב"ה וב"ש וע"י רחל יתקן השם י"ה וע"י לאה השם ו"ה כסדר השם י"ה ו"ה. ולא ליקח את לאה קודם לרחל לתקן מקודם השם ו"ה ואח"כ י"ה שלא כסדר השם ע"ש. וזש"א ואעבדך שבע שנים דאשבות בשבת והמלאכה אעשה במוצ"ש דהלילה הולך אחר היום כנ"ל. א"כ השם הוי"ה ב"ה וב"ש השם י"ה המשמש ביום קודם לשם ו"ה המשמש בלילה ע"כ צריך לי ליקח מקודם את רחל ואח"כ את לאה ולא להיפך. וזהו ברחל בתך הקטנה וברש"י שלא יחליף את לאה ברחל. היינו ליתן מקודם את לאה ואח"כ את רחל כי צריך לי לתקן השם כסדר. והבן ונכון בס"ד:

ל) ויהי בבקר והנה היא לאה במדרש דא"ל יעקב ללאה רחייתא בת רמאה לאו בלילה הוה קרינא רחל ואת ענית לי א"ל לא כך הוה צוח לך אביך עשו ואת ענית לי'. ונ"ל דהנה בשפ"א הובא בי"מ לכ"ק מוחז"ל הקשה על הא דפרש"י דכהו עיני יצחק כדי שיבא יעקב ויטול הברכות. הלא הי' טוב יותר שעיניו לנוכח יביטו בצדקת יעקב וברשעת עשו

ויברכהו ברצון. וכ' לת' דא"כ לא הי' משטמה מעשו אל יעקב ולא הי' בורח אל לבן ואף אם הי' נושא את רחל כמו שהי' העולם אומרים הקטנה לקטן מ"מ הי' שולח אחרי' כמו ששלח יצחק אחר רבקה א"כ לא הי' נושא רק את רחל ולא את לאה דנשואי לאה הי' במרמה מלבן ולא יתכן רק בבית לבן וכבר העתירה לאה ברחמים וזכתה ליפול בגורלו של יעקב. ע"כ כהו עיני יצחק ועי"ז נצמח שנפלה לאה בגורלו של יעקב עכ"ד. וזש"א במדרש דא"ל יעקב ללאה רמייתא בת רמאה על שרימתה אותו. וע"ז אמרה לו לא כך הוה צוח לך אביך עשו ואת ענית לי' דמוכח מזה דבאו לך הברכות ברמי' ע"י שכהו עיני אביך למען אעלה בגורלך ע"י ערמה כנ"ל. והבן:

לא) ויאמר לבן לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה ותיבת במקומנו צ"ב ונ"ל דנודע ד' הרמב"ן ז"ל דהאבות שמרו את התורה בא"י ולא בחו"ל. א"כ בא"י לא הי' יעקב אבינו יכול ליקח רק רחל או לאה דלא יעבור באיסור ב' אחיות אבל בחו"ל הי' יכול ליקח רחל ולאה. לכן אם היו בא"י ויעקב מוכרח ליקח רק רחל או לאה וחפץ רק ברחל אין מקום לומר שלא לתת הצעירה לפני הבכירה להמתין עד שתשא הבכירה לאדם אחר לעכבו מלקיים מצות פו"ר. לא כן שהיו בחו"ל א"כ יכול ליקח שתיהן ע"כ אין מקום לתת הצעירה לפני הבכירה. וזש"א לא יעשה כן במקומנו רצ"ל בחו"ל שיכולים ליקח שתיהן לתת הצעירה לפני הבכירה:

לב) ויתן לו את רחל בתו לו לאשה ויתן לבן לרחל בתו את בלהה שפחתו לה לשפחה ומדקדקים תיבות לה לשפחה לכאורה כמיותר. וכ"ל דנודע דלבן רצה שלא יהי' בנים לרחל עקרת הבית דאין זרעו של עשו נופלים רק ביד זרעה של רחל. וידע לבן ג"כ שא"א לה להבנות אלא ע"י בלהה כמו שהי' באמת דלאחר שהי' לבלהה בנים הולידה רחל ג"כ בנים וידע לבן ג"כ כי האבות שומרים את התורה ושפחה אסורה ליעקב זולת אם רחל תשחררה את בלהה שפחתה ולזה התחכם לבן בעצה שלא יהי' יכול יעקב ליקח את בלהה דהנה כבר העלה המל"מ היכא שמכר אדם א' לחבירו חפץ על מכת שלא ימכרבו לאחר והלך ועבר על התנאי ומכר לאחר. ופסק המל"מ דכיון שעבר על התנאי לא הי' מכירה הראשונה מכירה וכיון שלא הוי מכירה אינו שלו וגם מכירה שכי' לא הוי מכירה דאינו יכול למכור דבר שאיכו שלו. וא"כ כיון דמכירה שני' לא הוי מכירה שפיר נתקיים התנאי דלא מכר כלל ונשארה מכירה הראשונה מכירה טובה והמכירה ב' לא הוי מכירה כלל עכ"ד הנחמדים הובא ג"כ בהרי"ם ז"ל קידושין בסוגי' דמתעמ"ל עי' שם דבריו העמוקים וזש"א ויתן לו את רחל בתו לו לאשה ויתן לבן לרחל בתי את בלהה שפחתו בתנאי לה לשפחה. דאינו כותן לה השפחה רק שתשארה לה לשפחה

לעולם א"כ לא תהי' יכולה לשחררה דהא אם תשחררה יתבטל התנאי ולא הוי כתינה א"כ אינה יכולה לשחרר שפחה דאחרים ואם אינה יכולה לשחררה א"כ שוב לא כתבטל התנאי א"כ כשארה שפחה לעולם דאינה יכולה להשתחררה ממש כדברי המל"מ הנ"ל ועי"ז לא יהי' יעקב יכול ליקח את בלהה ולא יהי' בנים לרחל כ"ז הי' עצת לבן. ולז"א לה לשפחה שתהא לה לשפחה לעולם. ודו"ק והדבר כחמד בס"ד:

לג) ולפי"ז י"ל"פ הפ' ויאמר התחת אלקים אנכי ותאמר הכה אמתי בלהה בא אלי' ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה. דהנה הרתבי"ן ז"ל כ' דלא שמרו האבות את התורה רק בא"י ולא בחו"ל והטעם מבואר בהקדמונים כי א"י היושב בה הוא יושב תחת רשות הקב"ה לא כן היושב בחו"ל שמסר הקב"ה שתהי' תחת רשות שרי מעלה כמו שאמחז"ל כל הדר בא"י דומה שיש לו אלקי וכו'. וזש"א דכיון ששמעה דחל שאמר יעקב התחת א' אנכי וכי אבי תחת אלקים הלא אני יושב בחו"ל שהוא תחת רשות השרים א"כ בחו"ל אין יעקב שומר המצות ע"כ אמרה הגם שלבן אבי' כתן לה השפחה שלא תהי' יכולה לשחרר אותה ותהי' אסורה ליעקב ככ"ל הלא בחו"ל ליכא איסור שפחה ככ"ל ולכן אמרה הנה אמתי בלהה בא עלי' דאע"ג דא"א לי לשחררה כי תשארה שפחה לעולם כנ"ל מ"מ מותרת ליעקב דבחו"ל יכול ליקח שפחה ג"כ ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה. להוליד בכים ויפר מחשבות לבן. והבן וב"ה הוא דבר נחמד:

לד) ויפתח את רחמה ורחל עקרה ותהר ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ד' בעניי כי עתה יאהבכי אישי. ונ"ל דהריב"א בבעלי התוס' בפרשתן הקשה בשם ר"ת האיך היו קדושי לאה קדושין הא הוו קדושי טעות שאם היי יודע שהיא לאה ולא רחל לא הי' מקדש אותה. ונ"ל דאחז"ל ב"ב (קכ"ג ע"א) ראוי הי' הבכורה לצאת מרחל אלא שקדמתה לאה ברחמים שהיתה בוכה לבל תעלה בגורלו של עשו ע"ש. ובנזה"ק הקשה כהי דתפלתה גרמה להזדווג ג"כ ליעקב אמאי הי' לה דין קדימה על אחותה. וכ' לת' שמתחלה הי' בדעת עשו לילך ללבן ליקח את לאה בתו אלא מכח תפילתה כהפך דעת עשו לילך ליקח בת ישמעאל א"כ גרמה לאה נשואי רחל ליעקב כי אולי לא כתבטל דעת עשו והי' הולך לבית לבן אזי בהכרח הי' יעקב נסוג אחור ללכת ללבן ליקח את רחל מפחד עשו והי' פוכה ליקח אשה ממק"א א"כ לאה גרמה כשואי רחל ליעקב לנן הי' לה דין קדימה להיות לה משפט הבכורה לצאת ממנה שתלד בעודה רחל עקרה ודפח"ח. ולפי"ז תחורן קו' הר"ת דהי' קדישי לאה ק"ט שרצה ברחל. דז"א דהא אם לא הי' רוצה ליקח את לאה א"כ הי' עשו לוקח אותה והי' הולך לבית לבן ולא הי' יעקב יכול לילך לשם ליקח את רחל. ורק עי"ז שלקח את לאה הי' יכול ליקח ג"כ את רחל כנ"ל. וזש"א

ויפתח את רחמה ורחל עקרה ותלד בן וכו'. א"כ נתוודע לכל דלכן נולד לה בן ורחל עודנה עקרה שיש לה משפט הבכורה לצאת ממנה דהיא גרמה נשואי רחל ליעקב א"כ לא הוה קדושי לאה קדושי טעות כנ"ל. ולכן אמרה כי עתה יאהבני שיאהב יעקב אותי יען כי אישי ר"ל שהוא בעלי דנתוודע שאין הקדושין ק"ט. ונכון בס"ד:

לה) ולפי"ד הכזה"ק הכ"ל יל"פ המשך הפ' ויתן לו את רחל בתו לו לאשה וכו' וירא ד' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה. דאחז"ל שם וירא ד' כי שנואה לאה ששנואין מעשה עשו בפני' לכן בכתה שלא תעלה בגורלו ע"ש. וזש"א ויתן לו את רחל בתו לו לאשה ע"י וירא ד' כי שנואה לאה ששנואין מעשה עשו בפני' שלא תעלה לגורלו וע"י שלא עלתה בגורלו היה יכול יעקב לילך לבית לבן לוקח את רחל כנ"ל. א"כ לאה גרמה נשואי רחל ליעקב ויש לה משפט הקדימה לצאת הבכורה ממכה כנ"ל ולכן ויפתח ד' את רחמה ורחל עקרה:

לו) ותקרא שמו ראובן וכו' כי עתה יאהבני אישי ונ"ל דאיתא בבגדי אהרן די"ל דרחל היתה ליעקב לאשה ולאה לפילגש ע"ש. אולם כ"ז לשיטת רש"י דאשה בקידושין וכתובה ופילגש בקידושין בלא כתובה. אבל לשיטות דפילגש בלא קידושין א"כ אא"ל דהיתה פילגש דהא להרמב"ם ז"ל אסורה משום הלאו דל"ת קדשה. והנה מבואר לעיל פ' [חי' אות י"ח וי"ט] דדברי רש"י ז"ל נכונים למד"א דכתובה מה"ת אבל א"כ דהיא מדרבנן א"כ אא"ל דנשים בקידושין וכתובה ופילגש בקידושין בלא כתובה הא מה"ת ליכא כתובה כלל ועכצ"ל דאשה בקידושין ופילגש בלא קידושין ע"ש ומבואר שם ג"כ דלכאורה י"ל דכתובה מה"ת דאמרינן בכתובות [י' ע"ב] מאי אלמנה על שם מכה ופריך אלמנה דכ' באורייתא מא"ל ותשבי דכתב על שם העתיד דמתקני רבנן לאלמנה מנה ובתוס' שם רצו לומר דאי נימא דכתובה מה"ת י"ל דשפיר כ' בתורה אלמנה על שם מנה דכתובה מה"ת ע"ש. א"כ מבואר דאי אמרינן דכ' ע"ש העתיד שפיר י"ל דכתובה מדרבנן. אבל א"כ דלא כ' ע"ש העתיד יש הכרח לומר דכתובה מה"ת והנה אחז"ל בברכות [ז' ע"ב] ותקרא שמו ראובן מאי ראובן אמרה לאה ראו מה בין בכי לבן חמי דאלו בן חמי ערער על הבכורה ובכי לא ערער על הבכורה וכו' שם רש"י וז"ל ראו מה בין בני לבן חמי וכו' על שם העתיד קראה שמו עכ"ל. וזש"א ותקרא שמו ראובן שקראה ע"ש העתיד [ויש לפלפל בזה וקצרתי] א"כ י"ל דכתובה מדרבכן א"כ עכצ"ל דאשה בקידושין ופילגש בלא קידושין וממילא פילגש אסורה משום דל"ת קדשה. א"כ אא"ל דלאה היתה פילגש ועכצ"ל שהיתה אשתו והוא בעלה. וזש"א כי עתה יאהבני שמעתה יאהב אותי כי יהי' אישי ר"ל בעלי שאני אהי' אשתו ולא פילגשו:

לז) עיל"פ עפי"ד הרש"י ז"ל הנ"ל ראובן ראו מה בין בכי לבן חמי על שם העתיד קראה שמו. והנה כ' ותמת שרה בקרית ארבע ואחז"ל על שם ארבע ענקים שהי' שם. דבר אחר על שם ד' זוגות שנקברו שם איש ואשתו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה עי' עירובין [נג ע"א] ובמדרש הובא ברש"י. וכתבו המפורשים דתלי' אי כתב קרא על שם העתיד דאי נימא דלא כ' קרא ע"ש העתיד עכצ"ל דנקרא קרית ארבע על שם ד' ענקים שהי' שם. אבל א"כ דכ' קרא על שם העתיד י"ל דנקרא קרית ארבע ע"ש שנקברו שם ד' זוגות אברהם וכו' יעקב ולאה. וזש"א ותקרא שמו ראובן על שם העתיד א"כ שוב י"ל דנקרא קרית ארבע ע"ש העתיד דיעקב ולאה נקברים שם ביחד. לכן אמרה כי עתה יאהבני אישי כי יהי' נקבר עמי ביחד:

לח) וירא ד' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה ותהר לאה ותלד בן וכו' כי עתה יאהבני אישי. ונ"ל עפיש"כ באיל המילואים לפ' הפ' ותקנא רחל באחותה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי. דמבואר ברמב"ן ז"ל דלכן מתה רחל קודם שבא יעקב לא"י כדי שלא יעבור באיסור ב' אחיות דשמרו את התורה בא"י ולא בחו"ל. והכה רחל נתקדשה קודם לאה בשכר ועבדתיך שבע שנים ולאה נתקדשה באחרונה א"כ הי' מהראוי שלאה תמות קודם רחל דרחל נתקדשה בהיתר ולאה באיסור. אמנם רחל איילונית היתה כדאיתא במדרש ורחל עקרה שלא הי' לה עיקר מטרון ואיילונית קדושי טעות הם א"כ ל"ה קידושי הראשונים קידושין רק אח"כ קידשה בעת שידע שהיא איילונית. א"כ נשא את רחל באיסור ע"כ מתה היא ולא לאה. אבל אם הי' לה בנים א"כ אגמלמ"פ שלא היתה קדושי' קדושי טעות הרי נשאה בהיתר ואת לאה באיסור ומהראוי שתמות לאה בחו"ל ולא רחל וזש"א ותקנא רחל באחותה יען שהיא אחותה א"כ איכא איסור ב' אחיות. ע"כ אמרה הבה לי בנים ואז אגמלמ"פ של"ה איילונית ואשאר בחיים ואם אין רק שאשאר עקרה נמצא דהוי ק"ט והנשואין באחרונה הי' באיסור א"כ מתה אנכי ולא לאה ודפח"ח. והכה המפו' כ' לפ' כי שנואה לאה כענין האחת אהובה ואחת שנואה שאחז"ל שנואה בנשואין שהי' באיסור ויען כי יעקב קידש מתחלה את רחל ואח"כ את לאה וא"כ הי' נשואי לאה באיסור ונשואי רחל בהיתר ע"כ שנואה לאה. וזש"א וירא ד' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה א"כ מאחר שלאה אינה עקרה ואיילונית ורחל עקרה ואיילונית א"כ קדושי' קדושי טעות הם וקדושי לאה קודמין לקדושי רחל בהיתר ול"ה שנואה בנשואין. לכן אמרה כי עתה יאהבני אישי שלא אהי' עוד שנואה בנשואין. ודו"ק:

לט) ותקרא שמו ראובן וברש"י רבותינו פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ומדקדקים דהי' לה לקרות ראו בין ולמה קראה ראו בן. ונ"ל עפימש"כ בנפש יהונתן להגאון הרר"י ז"ל דלכן נטל יעקב הבכורה מראובן וכתכה ליוסף דמבואר בתוס' ב"ב [קכ"ג ע"א] בשם הירושלמי דתאומות נולדה עם השבטים א"כ נולדה תאומה עם ראובן הרי תאומתו נוצרה מטיפה הראשונה משל לשפופרת כנודע ולא הי' ראובן בכור גמיר ולכן נתנה ליוסף שלא נולדה עמו תאומה והי' בכור גמור ליצירה ולבריאה ע"ש. א"כ לכאורה יקשה מה זה שאמרה לאה שלא ערער ראובן על שנטל אביו ממנו הבכורה ונתנה ליוסף הא עפ"י דין עשה. אמנם לפימש"כ שם דגם עם ראובן לא נולדה תאומה ולכן קראה שמו ראובן לרמז ראו בן שיראו כי רק בן בלבד נולד ולא תאומה עמו א"כ הי' ראובן ג"כ בכור ליצירה ולבריאה והי' יכול לערער ואפ"ה לא ערער. וזש"א ותקרא שמו ראו בן לראות שלא נולדה תאומה עמו. ע"כ אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער אע"ג שהי' יכול לערער דהי' בכור גמור ליצירה ולבריאה:

מ) ותקנא רחל באחותה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטנך וברש"י ז"ל ממך מנע ולא ממני וכ"ל דהקדמונים ז"ל הקשו איך נשא יעקב ב' אחיות דאסרה תורה בעונש מיתה. וכ' לת' א) לפי"ד הרמב"ן ז"ל דאיסור ב' אחיות כ' בתורה לא תקח לצרור שתקנא אחת בחברתה אבל ברחל שמסרה הסימנים ללאה שיקח יעקב אותה לא שייך גבי' סיג לצרור ליכא איסור ב' אחיות. ב) לפי"ד הרמב"ן ז"ל דהאבות שמרו המצות בא"י שהיא תחת הקב"ה ולא בחו"ל שהיא תחת שרי מעלה ויעקב הי' בחו"ל בעת שלקח ב' אחיות. ג) בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"ו כ' לת' דיעקב מותר בב' אחיות דהאיסור דלא להשתמש בשרביטו של מלך כנודע אבל יעקב שצורתו חקיקה תחת כסא הכבוד והוא מרכבה לשכינה הק' יכול לשמש בשרביטו של מלך ומותר בב' אחיות ע"ש. והנה בבגדי אהרן הביא בשם הקדמונים ז"ל דלכן הי' אאע"ה ויצחק בנו עקרים ויעקב לא הי' עקר דע"י שהיו עקרים ולא הולידו בנים הולידו נשמות לגירים ועי"ז הי' יכולים לגייר אותם אבל יעקב שצורתו חקיקה תחת כה"כ והוא מהמרכבה הי' כחו גדול לגייר גרים אע"ג שלא הוליד להם כשמות לכן לא הי' צרוך להיות עקר ע"ש. ולפי"ז מובן המשך הפ' ותקנא רחל באחותה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים שלא אקנא אותה ואם אין א"כ אקנא אותה א"כ שוב יהי' איסור ב' אחיות הרי מתה אנכי דעונש ב' אחיות הוא במיתה [וראיתי שכ"כ הגאון הר"ר יהונתן ז"ל וב"ה שכוונתי לדעתו הגדולה] ולזה אמר לה יעקב

התחת אלקים אנכי וכי אני בא"י הלא אנכי בחו"ל א"כ ליכא עונש כתירץ הב' הנ"ל. ועוד אשר מנע מנע ממך פרי בטנך וברש"י ממך מנע ולא ממני שאין אני עקר ועכצ"ל כנ"ל כיון שצורתי חקיקה תחת כסא הכבוד ואני ממרכבה לכן אין אני עקר כנ"ל א"כ אין עלי איסור ב' אחיות כתירוץ הג' הנ"ל ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

מא) עיל"פ עפי"ד הפני"פ דטענה שילך עמה לא"י שיהי' לה בנים ובחו"ל החטא של ישובת חי"ל גורם שלא יהי' להם בנים. ועוד טענה כיון שמתעכב בחו"ל עובר על איחור נדרו לשוב לא"י ובשביל עון נדרים אשתו מתה ולזה אמרה ואם אין מתה אנכי ע"ש. ולז"א התחת אלקים אנכי וכי אני יושב בא"י תחת אלקים והלא בחו"ל אני א"כ אין מקום לומר דישובת חו"ל החטא גורם שלא יהי' לנו בנים וגם החטא איחור הנדר יוגרם מיתתך הא בחו"ל אין אני שומר את התורה וליכא עונש כלל:

מב) ותאמר בגד ופרש"י ז"ל וז"ל כמו בגדת בי כשבאת אל שפחתי כאיש שבגד באשת נעורים עכ"ל. ונ"ל דהריב"א בבעלי התוס' בפרשתן הקשה בשם ר"ת האיך היו קדושי לאה קידושין הא הוו קדושי טעות שסבר שהיא רחל והיא לאה. ותי' הרבינו ר' אליקים שאמר יעקב בלבו אם זאת רחל יהיו קדושין לשם רחל ואם יחליף לי רחל ללאה יהיו הקידושין לשם לאה כדי שלא יעשה בעילתו בעילת זכות ע"ש. אולם יש להעיר לפי"ד הכזה"ק דרק אאע"ה שמר גם מצות דרבנן אבל בניו לא שמרו אלא מצות דאורייתא א"כ לשיטת הראב"ד דהבא על הפנוי' הוה רק איסור דרבנן א"כ שוב יקשה דהוו קדושי לאה ק"ט דאי"ל כנ"ל דלא רצה שיהי' בעילתו ב"ז דאם יתבטלו הקידושין יהי' כבא על הפנוי' הא לא הוי איסור תורה. אמנם לשיטת הרמב"ם דהבא על הפנוי' לוקה מה"ת א"ש דלא הוו ק"ט שלא יעשה בב"ז והנה שיטת הרמב"ם דהבא על השפחה ליכא רק איסור דרבנן וכ' המ"מ פ"א מה"א דאזיל לשיטתי' דכיון דס"ל דהבא על הפנוי' איכא איסור תורה משום הלאו דל"ת קדישה א"כ לא קאי הלאו דל"ת קדישה על שפחה אבל לשיטות דהבא על הפנוי' איכא רק איסור דרבנן ע"כ קאי הלאו דלת"ק להבא על השפחה כד' התרגום פ' תצא [עי' לעיל פ' לך אות פ"ג דבר נכון]. והנה מובן א"נ דלא היו קדושי לאה קדושי טעות א"כ נתקדשה היא מקודם ואח"כ נתקדשה רחל והוי לאה אשת נעורים אבל א"נ דהי' קדושי טעות א"כ נתקדשה רחל מקודם ואח"כ קידש ג"כ את לאה כמבואר בקדמו' א"כ היתה רחל אשת נעורים ולא לאה. וזש"א כמו בגדת בי כשבאת אל שפחתי עכצ"ל דס"ל דהבא על השפחה ליכא איסור תורה דלא תהי' קדישה קאי להבא על הפנוי' א"כ לא הוו קדושי לאה ק"ט ולאה היא אשת כעורים כנ"ל א"כ אתה כאיש שבגד באשת נעורים והבן והדבר נחמד בס"ד:

מג) ובגוף קי' הר"ת הנ"ל דהיו קדושי לאה ק"ט שחפץ ברחל. י"ל לפי"ד התפ"י דמתחלה הי' באמת דעתו של יעקב ליקח את לאה ואת רחל והא דחפץ ליקח רחל בראשונה כי בלאה הי' בטוח שלא יקחנה עשו היות ועיני לאה רכות והרשע יתן עיניו ביופי ליקח את רחל כאשר יעקב יקח את לאה לכן חפץ ליקח בראשונה את רחל ע"ש א"כ לא הוי ק"ט דהא חפץ גם בלאה: מד) ויבא יעקב וכו' ותאמר אלי תבוא וכו' וישכב עמה בלילה הוא וכו' ותאמר לאה נתן אלקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי, וכ"ל עפי"ד הפני"פ ז"ל פ' וירא דאע"ג דשכר מצוה בה"ע ליכא מ"מ אם עושה מצוה שיש בה הנאת הגוף ועכ"ז האדם עושה בלתי לד' לבדו מגיע לו שכר גם בעוה"ז ע"ש דפח"ח, א"כ במצות פו"ר אע"ג דיש בה הכאת הגוף ועם כ"ז האדם עושה המצוה בלתי לד' לבדו מגיע לו שכר בה"ע ג"כ, והנה בקדושת לוי ז"ל כ' דמזה שנתנה לאה שפחתה ליאע"ה מוכח שכוונתה בפו"ר לא היתה להנאת עצמה רק למען המצוה להרבות שבטים דאשה המתאוה לבעל מחמת תאות עצמה כשהבעל נושא עוד אשה מצטערת עצמה ולא שתתן היא עוד אשה לבעלה ע"ש דבה"ק, וזש"א ותאמר אלי תבוא וכו' וישכב עמה בלילה הוא ותאמר לאה נתן אלקים שכרי דמגיע לי שכר גם בעוה"ז דבמצוה שיש בה הכאת הגוף ועכ"ז האדם עושה המצוה בלתי לד' לבדו מגיע לו שכר גם בעוה"ז כנ"ל, והראי' כי לא עשיתי להנאת גופי מזה אשר נתתי שפחתי לאישי דמזה מוכח שהי' כוונתי במצות פו"ר לא להנאת גופי כנ"ל:

מה) ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכר שכרתיך בדודאי בני ותיבת בערב לכאורה כמיותר, ונ"ל דהח"ס ז"ל הקשה הא הי' אז חודש סיון מזל תאומים ועובדי ע"ז משתחוים לצורת אדם ונודע דדודאים יש להם צורת אדם א"כ הי' על הדודאים חשש נעבד דאסור בהנאה ע"ש, אמנם אי נימא דהי' ליעקב דין ישראל ומהני רוב וחזקה לא כב"נ דלא מהני אצלו רוב וחזקה כנודע דהפרמ"ג שפיר הי' מותרים הדודאים דאית להם חזקת היתר שלא עבדו להם העכו"ם, והנה עבד עברי עובד ביום ולא בלילה ועבד ב"נ עובד גם בלילה, וזש"א ויבא יעקב מן השדה בערב, א"כ כיון שראתה לאה שאינו עובד בלילה שממ"נ דיש לו דין ישראל ומועיל החזקה והדודאים מותרים ע"כ ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שכר שכרתיך בדודאי בני כי אינם אסורים בהנאה, והבן ונכון בס"ד: מו) ותהר ותלד וכו' ותאמר לאה נתן אלקים שכרי ונ"ל עפידי"ק של הבעש"ט הק' ז"ל לפ' הפ' אל נקמות ד' עפ"י משל למלך שהי' לו שר ופגם בכבוד המלך ורצו השרים לנקום בו לדונו ביסורים קשים אבל כאשר בא משפטו לפני המלך יצא משפט השר לגדלו עוד יותר מכפי שהי' קודם שחטא כי עי"ז שיראה

גודל חסדו של המלך עליו החסד בעצמו יהי' לפניו לנקמה להתבייש שחטא כנגד המלך ועי"ז עונו תכופר, וזש"א אל מדת החסד נקמות ד' שהשי"ת נוקם ע"י החסד שעושה למי שחטא לפניו עכדה"ק, [ועי' לכ"ק מוחז"ל בייט"ל פנחס חזה] וזש"א ותהר ותלד וכו' ותאמר לאה נתן אלקים שכרי, ששכרי בא לי ע"י מדה"ד שיהי' לי לנקמה להתבייש לכפר עוני: מז) ולפי הנ"ל יל"פ מש"א רבא ברכות [יז ע"א] ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא ע"י יסורין וחלאים רעים, רצ"ל שבקש מהקב"ה למחוק עונותיו עי"ז שישפיע עליו רחמים רבים אבל לא ע"י יסורין וחלאין רעים רק ע"י רחמיך הרבים תכופר עונו כנ"ל:

מח) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' קדושים לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ד', דאחז"ל במדה שאדם מודד מודדין לו ולכן אם אדם חוטא לחבירו וחבירו נוקם בו לשלם לו רעה אזי גם הקב"ה ינקום בו לשלם לו רעה על חטאו אבל אם הנקמה היא בדרך אהבה להוסיף אהבתו להיטב לו אזי גם הקב"ה נוקם ע"י אהבה כדברי הבעש"ט הק' ז"ל הנ"ל, וזש"א לא תקום ולא תטור את בני עמך לנקום בו להרע לו רק הנקמה יהי' ע"י ואהבת לרעך ואם כן תעשה, כמוך אני ד' שגם אני אעשה כמוך שלא לנקום בך רק ע"י אהבה כדברי הבעש"ט ז"ל אל נקמות ד' שהחסד יהי' לנקמה:

מט) ולפי"ז יל"פ מש"א מרע"ה בפ' תשא ילך נא אדוני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו, ר"ל שילך אדוני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא שיודעים שהמה עם קשה עורף ואינם ראוים שילך הקב"ה עמהם ואפ"ה הוא הולך עמהם, יהי' להם בושה ועי"ז וסלחת לעוננו לחטאתנו כי הבושה יהי' לכפרת עון כנ"ל:

נ) ותאמר לאה נתן אלקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי וכו' ואחר ילדה בת ובברכות [ס' ע"א] פריך לה הש"ס מאי ואחר, וכ"ל דהא דאמרה לאה נתן א' שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי דאע"ג דשפחה אסורה לישראל, עכצ"ל כדברי האוהב ישראל ז"ל דלכן לקח אאע"ה את הגר אע"ג דשפחה היתה דאמרינן דעשה דפו"ר דוחה ל"ת דאיסור שפחה [הובא לעיל פ' תולדות אות ס' ע"ש] א"כ ה"ה י"ל אצל יאע"ה דעשה דפו"ר דוחה ל"ת דשפחה דאע"ג שהי' לו בנים זכרים מ"מ הלא קיימ"ל מצות פו"ר בבן ובת ולא הי' לו עוד בת כי דינה נולדה אח"כ, וזש"א ותאמר לאה נתן אלקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי יען ואחר יולדה בת דהבת נולדה אח"כ לאחר שנתתי שפחתי לאישי ע"כ היתה שפחתי מותרת לו:

נא) ויזכור אלקים את רחל וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן ותמהו מדוע כ' וישמע אלי' א' מדה"ד ולא כ' וישמע אלי' ד' מדה"ר, ונ"ל עפי"ד הרש"י ז"ל

ויזכור א' וכו' זכר לה שמסרה סימני' לאחותה וכ' בנזה"ק דהזכירה היא הזכות שמסרה הסימנים, אע"ג דאחז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תלי' מילתא היינו זכות דעלמא אבל זכות המתיחס לפקידת בנים במדה כנגד מדה לפעמים מועיל לשנות כת המזל וכהא דאחז"ל מדה במדה לא בטלה, וכיון דהוי לרחל זכות המתיחס לפקידת בנים ע"י שמסרה סימני' ללאה שבזה גרמה לה להוליד בנים לפיכך גם היא נפקדה בבנים מדה כנגד מדה ע"ש והנה מבואר בבני יששכר ז"ל תשרי מאמר ג' דמדה כנגד מדה לאו וויתור עפ"י מדה"ר רק הוא משפט עפי"ד דין דאמרינן דהקב"ה משלם מדה כנגד מדה ע"ש וזש"א ויזכור א' את רחל שזכר לה זכות שמסרה סימני' לשלם לה מכנ"ת כנ"ל, ולז"א וישמע אלי' אלקים דגם מדה"ד שמע אלי' ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן דמדה כנגד מדה הוא עפ"י דין: נב) ויזכור אלקים וכו' ויפתח את רחמה במדרש זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, ונ"ל דאחז"ל דמפתח של רחם ביד הקב"ה דלא נמסרו לשליח לא נמנאך ולא נשרף מדכ' ויפתח את רחמה הקב"ה בעצמו, והקשה בנזהח"ק הא נמסר מפתח של רחם לצדיקים כמו שמצינו אצל אלישע שפקד עקרות וכדומה וכ' לת' דצדיק אינו בכלל שלית כמו מלאך אלא הוא כמושל כמ"ש צדיק מושל ביראת א' צדיק גוזר והקב"ה מקיים הלכך אינו בכלל שליח דעלמא כמלאך ע"ש והנה מבואר בכזה"ק פ' תולדות בשם גדולי המפורשים הטעם דצדיק מושל ביראת א' משום דשכר מצוה בה"ע לירא והרי הוא כאילו הוא ית' זוקף אצלו השכר במלוה ולכן הוא אליו כביכול כנכנע אליו כענין שנאמר עבד לוה לאיש מלוה ע"ש ואיתא שמדרש שכל החסד שעושה הקב"ה בישראל מה שאוכלים בעוה"ז אינם אוכלים אלא בשביל שכר האמונה, ונכודע בזה דברי קדוש זקיני הר"ר העשיל ז"ל דלכאורה יקשה אמאי שכר מצוה בה"ע ליכא הא כ' ביומו תתן שכרו ועכצ"ל דהא התורה נתנה ע"י שליח מרע"ה וע"י שליח אינו עובר הבעל בית בבל תלין, וכ"ז בשאר מצות אבל בחצות אמונה דאמר הקב"ה בעצמו אנכי ולא יהי' לך מגיע שכר גם בה"ע ולזה אינם אוכלים אלא בשביל שכר אמונה, ובזה פ' הפ' טובים שנים מן האחד אשר יש שכר טוב במעמלם ר"ל שטובים השנים מצות אנני ולא יהי' לך אשר שמעו מן האחד הקב"ה אשר יש שכר טוב במעמלם דבשביל אמונה מגיע השכר גם בעוה"ז עכ"ד פח"ח, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ויזכור א' וכו' ויפתח את רחמה א"כ נשמע מזה דצדיק גוזר והקב"ה מקיים כיון דשכר מנוה בה"ע ליכא כנ"ל וה"ט דשכר מצוה בה"ע ליכא דליכא הלאו דלא תלין כיון שהי' ע"י שליח א"כ על מצות אמונה מגיע לנו שכר לחם לאכול כנ"ל, ולז"א זכר חסדו שהשי"ת זוכר עשות חסדו כדכ' נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו, יען ואמונתו לבית ישראל דבית ישראל יש

להם אמונה ועל אמונה יש שכר ג"כ בה"ע כמחז"ל דמה שאוכלים ישראל בעוה"ז אינם אוכלים אלא בשביל שכר אמונה:

נג) ויזכור א' את רחל וכו' ותהר ותלד בן ותאמר אסף א' את חרפתי, ונ"ל עפי"ד הרש"י ז"ל ויזכור וכו' זכר לה שמסרה סימניה לאחותה ולכאורה איך נחשב לה לזכות הא רחל כבר נתקדשה בשכר עבודה וא"כ הוי לאה באיסור ב' אחיות, אמנם לפי"ד הרדב"ז הנ"ל באות ט' דיעקב שהי' מהמרכבה להשכינה הקדושה ליכא איסור ב' אחיות ע"ש. והנה בעקידה כ' לפ' הא דאמרה אסף אלקים את חרפתי לפי שתאות המשגל הוא חרפה לכאורה רק שצריך לקיום המין אבל אם לא להעמיד תולדות אז היא ודאי לחרפה דהוי כזורע לריק ח"ו לכן אמרה כי אסף אלקים את חרפתי מאחר שילדה ע"ש. אמנם לכאורה יש להעיר לפי"ד ספר הפליאה דלכן היו אברהם ויצחק עקרים ולא זרעו ח"ו לריק דהולידו כשמות לגרים ועי"ז הי' בכחם לגיירם, א"כ אפילו קודם שהי' לרחל בנים לא הי' המשגל לחרפה דהא עי"ז הוליד יעקב כשמות לגרים שיהי' יכול לגיירם. אמנם הד"ב לפימש"כ שם דיעקב כיון שהי' מרכבה לשכינה הק' לא הי' צריך להוליד כשמות לגרים שהי' יכול לגיירם בלא"ה כיון שהי' כחו יפה כ"כ שהי' מרכבה לשכינה הק' [עי' לעיל תולדות אות ט"ז ולעיל אות מ"ה מזה] ע"כ שפיר אמרה כי אסף א' את חרפתי שהי' המשגל לחרפה ללא צורך כ"ז שלא הי' להם בנים, וזש"א ויזכור א' את רחל שמסרה הסימנים דליכא איסור ב' אחיות כיון שיעקב היא ממרכבה א"כ לא הי' צריך להוליד כשמות לגרים והי' תאות המשגל לחרפה, ולזה אמרה אסף אלקים את חרפתי שהי' לי עד שנולד לי בן, ונכון בס"ד:

נד) ויזכור אלקים את רחל וישמע אלי' אלקים ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן ומדקדקים דתיבות ויפתח את רחמה לכאורה כמיותר ונ"ל דאיתא במדרש ר"ת בשם ר' ביבי אמר ג' מפתחות ביד הקב"ה וכו' מפתח של רחם מנין שנאמר ויפתח את רחמה, והכה אחז"ל והובא ברש"י ויזכור אלקים את רחל זכר לה שמסרה סימניה לאחותה והקשו המפורשים אדרבא הלא לא יפה עשתה בזה לסייע לרמאות את יעקב, וכ"ל עפי"ד השפ"א הובא לעיל אות ל' על הא דפרש"י דכהו עיני יצחק כדי שיטול יעקב הברכות הלא הי' טוב יותר שידע יצחק מצדקת יעקב ומרשעת עשו ויברכהו ברצון, וכ' לת' ותו"ד דאם לא הי' לוקח יעקב הברכות במרמה לא הי' בורח לבית לבן רק רחל היתה בא אליו כמו רבקה שבאתה ליצחק ולא הי' יכול לבן לרמות בבית יצחק ליתן את לאה בעד רחל כי זאת לא יתכן לעשות בבית יצחק ויען ני הי' רצון השי"ת שיקח גם את לאה ע"כ כהו עיני יצחק ועי"ז לקח יעקב גם את לאה ע"ש, א"כ רחל הנביאה שפיר מסרה הסימנים

ללאה דידעה דכן הוא רצון הקב"ה מדכהו עיני יצחק שיקח יעקב את לאה כנ"ל, אמנם יש להעיר לפי"ד המדרש דלכן כהו עיני יצחק על שהציץ בשעת העקידה בשכינה וכ' כי לא יראנו האדם וחי לכן כהו עיניו דסומא חשוב כמת ע"ש, א"כ מנ"ל דכהו עיני יצחק שיקבל יעקב הברכות וממילא שוב לא נשמע דהי' רצון הקב"ה שיקח יעקב את לאה א"כ לא יפה עשתה רחל שמסרה הסימנים אמנם הדבר נכון לפימש"כ זקיני הגאון בעיר דוד ז"ל לפי"מ דקיימ"ל גדולים צדיקים ממלאכים א"כ י"ל הא דכ' לא יראני האדם וחי קאי על המלאכים שנקראים ג"כ אדם על שם אדמה לעליון אבל צדיקים יכולים לראות פני השכינה ע"ש, א"כ א"א לומר דכהו עיני יצחק על שהציץ בשכינה ועכצ"ל כטעם הנ"ל כדי שיטול יעקב הברכות ע"כ שפיר עשתה רחל שמסרה הסימנים לאחותה כנ"ל והכה בכזה"ק כ' דמקרא ויפתח את רחמה דאחז"ל דמפתח של רחם ביד הקב"ה ואין ברי' שולטת עליהם לא מלאך ולא שרף ואעפ"כ נמסר ביד צדיקים כמו שמצינו שנמסר מפתח העקרות לאלישע ונשמע דגדולים צדיקים ממלה"ש ע"ש, ולפי"ז מובן הפ' ויזכור אלקים את רחל וישמע אלי' אלקים, שזכר שמסרה הסימנים דיפה עשתה דכן הי' רצון הקב"ה שיקח יעקב את לאה והראי' מדכהו עיני יצחק כדברי השפ"א הנ"ל דאין לומר דכהו עיניו על שהציץ בשכינה דצדיקים יכולים לראות פכה"ש והראי' מדכ' ויפתח את רחמה דמפתח של רחם לא נמסר למלאך ואפ"ה נמסר לצדיקים כדברי הנזה"ק הנ"ל, ולז"א ויפתח את רחמה דנשמע דצדיקים גדולים ממלאכים וא"כ עכצ"ל דכהו עיני יצחק כדי שיקח יעקב את לאה ע"כ שפיר זכר הקב"ה לרחל שמסרה הסימנים ולכן ותהר ותלד בן, והבן ונכון בס"ד:

נה) ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלקים את חרפתי ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר, ונ"ל עפי"ד המזה"ק הנ"ל באות הקדים דנשמע מקרא ויפתח את רחמה דצדיקים גדולים ממלאכים ועפי"ד העיר דוד דאי אמרינן דצדיקים גדולים ממלאכים עכצ"ל הא דכהו עיני יצחק כדי שיטול יעקב הברכות ולא משום שהציץ בפני השכינה דצדיקים יכולים לראות פני השכינה כנ"ל, והטעם שקיבל יעקב הברכות כי הברכות מגיע להבכור ויעקב הוא הבכור ליצירה ועשו לבריאה ואזלינן בתר יצירה כמבואר בקדמונים ז"ל, והנה ראיתי בשם הס' איל המילואים לפ' ותאמר אסף אלקים את חרפתי וכו' דאיתא בתרגום יוב"ע דהוי יהיב יוסף במעי לאה ודינה במעי רחל ונעשה כס ובא מלאך ולקח את יוסף ממעי לאה ונתן אותו במעי רחל והי' יוסף בן לאה ליצירה ובן רחל לבריאה וכיון דאזלינן בתר יצירה לא הי' יוסף בן רחל רק העולם סברו שהוא בן רחל ועי"ז סר החרפה שלה שלא הי' לה בנים, וזש"א ותלד בן ותאמר אסף אלקים את

חרפתי שיסברו העולם כי הוא בני אבל באמת ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף לי ד' בן אחר היינו שיוסף לי ד' דייקא לי שיהי לי בן אחר ביצירה ובבריאה ודפח"ח, וזש"א ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן דנשמע מזה דצדיקים גדולים ממלאכים א"כ עכצ"ל הא דכהו עיני יצחק למען יטול יעקב הברכות כי הוא הבכור דאזלינן בתר יצירה ולא בתר בריאה כנ"ל, ולכן ותאמר אסף א' את חרפתי דרק החרפה סר ממני שיסברו העולם שהוא בני אבל באמת אינו בני כי ביצירה הוא בן לאה, וע"כ ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר שיהי' בני ביצירה ובבריאה, ונכון בס"ד:

נו) ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלקים את חרפתי ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר ותיבות ויפתח את רחמה לכאורה כמיותר, ונ"ל דאיתא במדרש ויפתח את רחמה לומר דמפתח של רחם ביד הקב"ה ולא נמסר לשליח לא למלאך ולא לשרף והקשה הנזה"ק הא מצינו דאלישע פקד עקרות, וכ' לת' דצדיק אינו כשליח אלא כמושל כמש"כ צדיק מושל וכו' דצדיק גוזר והקב"ה מקיים ע"ש, והטעם דצדיק מושל וכו' מבואר בכזה"ק פ' וירא בשם גדולי המפורשים כיון דשכר מצוה בה"ע ליכא א"כ הקב"ה כביכול כלוה ועבד לוה לאיש מלוה ע"ש, והנה בענין הפלוגתא אי אזלינן בבכור בתר יצירה או בתר בריאה נ"ל דתלי' בהשני טעמים שאחז"ל דכהו עיני יצחק א) כדי שיבוא יעקב ויטול הברכות ב) דבשעת עקידה הציץ בפני שכינה הק' וכ' כי לא יראני האדם וחי ע"כ כהו עיניו וסומא חשוב כמת ע"ש, והנה בדרשות הר"ן ז"ל הקשה למה כהו עיני יצחק שיטיל יעקב הברכות הא הי' יותר טוב שהקב"ה יודיע ליצחק שיעקב הוא הצדיק ועשו הוא רשע לכן משפט הבכורה ליעקב לברך אותו, וכ' לת' דא"כ הי' יצחק מתעצב על לבו שיש לו בן רשע ולא הי' השכינה שורה עליו ורצון הקב"ה שיברך בהשראת השכינה ע"כ כהו עיניו שיברך את יעקב בעת שהשכינה שורה עליו עכ"ד הנחמדים, וכ"ז נכון אי אמרינן דאזלינן לענין בכור בתר לידה א"כ עשו הוא הבכור ומגיע לו הברכות אבל אי נימא דאזלינן בתר יצירה ויעקב הוא הבכור א"כ לא היו מהצורך שיכהו עיני יצחק הלא הקב"ה הי' יכול לומר לו דעפי"ד מגיע הברכות ליעקב דהוא הבכור ליצירה, א"כ כשמע מדכהו עיניו דאזלינן בתר לידה ולא בתר יצירה, וכ"ז לטעם הראשון הנ"ל אבל לטעם השני דכהו עיניו משום שהציץ בשכינה שוב שפיר י"ל דבאמת אזלינן בתר יצירה והא דכהו עיניו משום שהציץ בשכינה כמובן. והכה מבואר בנחלת בנימין מקדמן א' ז"ל דלכן אסור להנין בשכינה דזה הוא שכר מצוה לעתיד לבוא להנות מזיו השכינה ושכר מצוה בה"ע ליכא ע"ש, והנה באיל המילואים כ' לפ' הפ' ותאמר אסף אלקים את חרפתי ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר דאחז"ל וכ"כ

בתרגום יוב"ע דיוסף נוצר במעי לאה ונעשה נס ובא מלאך ולקח אותו ממעי לאה ונתן אותו למעי רחל א"כ אי אזלינן בתר יצירה ל"ה יוסף בן רחל אלא בן לאה, וזש"א אסף אלקים את חרפתי היינו בפי העולם כיסה חרפתי שיסברו שנולד לי בן אבל באמת אינו שלי רק של לאה לכן ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר שיהי' לי באמת בן אחר ע"י יצירה ולידה ודפח"ח וזש"א ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן דנשמע מזה דצדיק מושל וכו' דצדיק גוזר והקב"ה מקיים דעבד לוה לאיש מלוה דשכר מצוה בה"ע ליכא כנ"ל, א"כ אסור להציץ פי השכינה כנ"ל ושוב י"ל דכהו עיני יצחק על שהציץ פכי השכוכה ולעולם אזלינן בתר יצירה ולא בתר לידה כנ"ל וזש"א ותאמר אסף אלקים את חרפתי שכיסה את חרפתי שהעולם סברו שיש לי בן אבל באמת אין לי בן דהא אזלינן בתר יצירה, לכן ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר כו' שיהי' לי בן ע"י יצירה ולידה, והבן וב"ה הדבר כחמד:

נז) ויפתח את רוחמה ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלקים את חרפתי ותקרא שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר, וכ"ל דאחז"ל דהחרפה הי' שלא הי' לה זרע עי' ברש"י ז"ל ולכאורה יקשה מה זו חרפה אמנם י"ל דאחז"ל ע"ז [נד ע"ב] הרי שבא על אשת חבירו בדין שלא תלד אלא עולם כמנהגו נוהג, והנה קדושי לאה הי' בראשונה ורחל באחרונה א"כ כאשר נשאה רחל הי' מקום לומר דנשואי' היו ח"ו באיסור ב' אחיות לכן הי' מקום להעולם לומר דלכן לא נפקדה יען שהי' נשואי' באיסור דלא שייך לומר אצלה עולם כמנהגו נוהג דהא לפי מנהג העולם לא היתה ראוי להוליד כי עקרה היתה וזאת החרפה היתה לה מזה שאמרו העולם דנשואי' הי' באיסור ב' אחיות, אבל לאחר שנולד לה בן אסף אלקים את חרפתי דנתוודע לכל שלא הי' נשואי' באיסור דאל"כ לא היתה נפקדה, והנה איתא ב' טעמים בהקדמונים ז"ל דלא הי' איסור ב' אחיות, א) לפי"ד הרמב"ן ז"ל דהאבות לא שמרו התורה אלא בא"י שהי' יושבים תחת השגחת הקב"ה ולא בחו"ל דהי' יושבים תחת שרי מעלה ב) דהטעם של איסור ב' אחיות דאין משתמשין בשרביטו של מלך אבל יעקב אבינו שהי' נקרא אל דהוא ובניו י"ב שבטים המה מספר י"ג כמספר אחד שהוא הקב"ה שנקרא אחד הי' מותר לו לשמש בשרביטו של מלך ליקח ב' אחיות והנה בכזה"ק הקשה למה כ' ברחל כ"כ בלאה ויפתח את רחמה ולא כ' כן אצל שרה ורבקה, וכ' לת' דשרה ורבקה שהי' בא"י תחת השגחת הקב"ה פשיטא דהוי פקידתן ע"י הקב"ה אבל רחל ולאה שהיו בחו"ל תחת השגחת שר מעלה הו"א דלא נפקדו ע"י הקב"ה בעצמו לכן כ' ויפתח את רחמה לומר גם בהיותה בחו"ל היתה תחת השגחת הקב"ה בעצמו כי האבות והאמהות הק' גם בחו"ל היתה רק השגחת הקב"ה עליהם

וכ"כ בשל"ה הק' ז"ל, ולפי"ז מובן המקרא קודש ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלקים את חרפתי דלכאורה יקשה הא מדכ' ויפתח את רחמה וכו' כשמע דגם בחו"ל הי' יושבים תחת השגחת הקב"ה כנ"ל א"כ היו מוכרחים לשמור את התורה והי' אסור להם ב' אחיות, א"כ איך כתיב ותאמר אסף אלקים את חרפתי דלא יאמרו עוד העולם דהי' נשואי' באיסור ב' אחיות כנ"ל, הא א"א לומר כטעם הראשון דהותר להם ב' אחיות בחו"ל דהא גם בחו"ל הי' צריכין לשמור התורה ולז"א ותקרא שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי עוד בן אחר, דאע"ג דכעת אינם בני יעקב רק מספר י"א אבל יולד עוד בן אחר ויהי מספר י"ב ועם יעקב יהי' מספר י"ג מספר אחד דהיא נקרא אל ולכן ליכא איסור ב' אחיות כנ"ל, ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

נח) ולפי"ד הנ"ל יל"פ הפ' ויפתח את רחמה וכו' יוסף ד' לי בן אחר וברש"י שידעה שיהי' ליעקב רק י"ב שבטים לכך לא התפללה אלא על בן אחר ולא על יותר, דמבואר לעיל דלכן הותר ליעקב ליקח ב' אחיות, א) שלקח אותם בחו"ל שאין השגחת הקב"ה בחו"ל אלא מסר אותה לשרי מעלה לכן לא שמרו האבות בחו"ל את התורה, ב) דנקרא יעקב אל דהוא וי"ב שבטים מספרם י"ג כמנין אחד שהוא ג"כ אחד כמו שהקב"ה הוא אחד והותר לו ב' אחיות כנ"ל, והנה בנזה"ק כ' דלכן כ' כאן ויפתח את רחמה ולא כ' אצל שרה ורבקה יען שהמה היו בא"י ופשיטא שהקב"ה פתח רחמם לא כן רחל שהיתה בחו"ל הו"א דלא פתח לה רחמה בעצמו אלא ע"י שליח לכן קמ"ל דהקב"ה בעצמו פתח רחמה דגם בחו"ל היו האבות והאמהות הק' תחת השגחת הקב"ה, וזש"א ויפתח את רחמה ונשמע דגם בחו"ל היו תחת השגחת הקב"ה א"כ אא"ל כתירוץ הראשון, ועכצ"ל כתירוץ השני דנקרא אל כיון דיהי' לו י"ב שבטים כנ"ל, ע"כ אמרה יוסף ד' לי בן אחר דידעה שלא יהי' ליעקב רק י"ב שבטים:

נט) ותאמר אסף א' את חרפתי ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר וכו' ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי, וכ"ל ההמשך עפי"ד האיל המילואים לעיל אות כ"ה לפ' הפ' הנ"ל עפ"ד התרגום יונתן דיוסף הי' במעי לאה ודינה במעי רחל ונתחלפו וניתן יוסף ברחל ודינה בלאה וזש"א אסף א' את חרפתי שהעולם יסברו שיש לי בן אבל ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר שיהי' לי בן באמת ע"ש, והנה בבגדי אהרן כ' דהא דיצא יעקב אבינו מא"י לחו"ל וכן שהי' גדול כ"כ שנקרא אל לכן אפילו בחו"ל הי' לו אוירא דא"ר, והנה איתא ב' טעמים במדרש על שלקח שכם את דינה א) שחטא יעקב שקרא לעצמו אל ולזה נסמך ויקרא לי אל וכו' ותצא דינה וכו', ב) שחטאה לאה שהיתה יצאנית דכ' ותצא לאה ע"כ גם בתה יצאנית היתה דכ' ותצא

דינה וכו', והכה בנחלת בנימן מצוה ה' כ' דלפי דברי התרגום יונתן הנ"ל א"א לומר הא דלקח שכם את דינה בשביל שלאה יצאנית היתה דהא באמת נולדה דינה חטיפת רחל רק נתגדלה בבטנה של לאה א"כ אין סברה להיות דינה נגררת אחר לאה להיות ג"כ יצאנית ע"ש, לפי"ז עכצ"ל דלכן לקח שכם אותה על שקרא יעקב לעצמו אל, וזש"א ותאמר אסף אלקים את חרפתי ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר א"כ כיון ששמע יעקב אבינו מזה שיוסף הרי במעי לאה ודינה במעי רחל כנ"ל, הרי אא"ל דלכן יקח שכם את דינה עבור חטא לאה דיצאנית היתה כנ"ל, ועכצ"ל דיקח שכם את דינה עבור שקרא יעקב לעצמו אל ובאמת לא נקרא אל א"כ שוב לא שייך לומר דאוירא דא"י עליו בכל מקום, ולכן ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי כי אסור לי להיות בחו"ל, והבן כי נכון הוא בס"ד:

ס) ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי תנה את נשי, וכ"ל דאיתא בקדמונים ב' טעמים דלקח יאע"ה ב' אחיות א) דנשאם בחו"ל ולא שמר את התורה רק בא"י ולכן מתה רחל בדרך כי אם באתה לא"י הי' איסור ב' אחיות א"כ לפי"ז לא הי' מקום ליעקב לבקש מלבן לומר ואלכה אל מקומי ולארצי תנה את נשי דהא יאמר לבן שא"א למלאות לו משאלתו כדי שלא תמות רחל ב) איתא הטעם דלקח ב' אחיות דנקרא אל דיהי' לו י"ב שבטים ויהי' הוא עם בניו מספר אחד כמו הקב"ה שנקרא אחד ומותר לו להשתמש בשרביטו של מלך ליקח ב' אחיות ולפי"ז הי' יכול לדור עם האחיות גם בא"י ולא תמות רחל, וזש"א ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר א"כ נקרא אל ומותר לו לדור עם השתי אחיות גם בא"י לכן ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי תכה את נשי, כי מעתה אין לך לפחוד שתמות רחל כדי שלא יהי' איסור ב' אחיות דהא גם בא"י ליכא איסור והבן ונכון בס"ד: סא) ולפי הנ"ל דלכן הותר ליעקב ב' אחיות דנקרא אל ומשו"ה הי' לו י"ב שבטים שהוא ובניו מספרם י"ג כמספר אחד כמו שהקב"ה נקרא אחד יל"פ הפ' ישעי' כ"ט לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו כחורי כי בראותו ילדיו, ר"ל שלא יבוש ולא יחורו פניו על שנשא ב' אחיות כי בראותו ילדיו שהמה י"ב דמזה מוכח שנקרא אל והותר לו ליקח ב' אחיות:

סב) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי ובש"ס ב"ב [קכ"ג ע"ב] פריך לה מאי שנא כי אתיליד יוסף רצה לשוב לביתו ולא הי' עוד מתירא מעשו וכ"ל עפי"ד העשרה למאה דלכן היו אמותינו עקרות בכונה רצוי' מאתו ית' ולעשות להם אח"כ נסים שעקרה תילד דעי"ז באו לאמונת ההשגחה כש"כ הרשב"ץ

דע"י הנסים באים בני אדם לקנין ההשגחה לדעת שיש בורא עולם וממילא באים עי"ז ליראת שמים דכיון שיש משגיח על העולם צריכים לירא מפניו ע"ש דפח"ח, ונודע ד' החוה"ל דאם יש לו לאדם יראת שמים אין לו עוד מורא משום ברי' שבעולם, וזש"א ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף א"כ כיון שראה שעקרה תלד בא לאמונת השגחה וליראת שמים עד שלא הי לו עוד מורא מעשו לכן אמר אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי:

סג) ויאמר אליו לבן וכו' כחשתי ויברכני ד' בגלליך ונ"ל עפי"ד האור יקרות לפ' הסמיכות בפ' משפטים מכשפה לא תחיה כל השוכב עם בהמה מות יומת, דברש"י הקשה למה לא נאמר מכשף לא תחיה, וכ' לת' דאיתא בספרי קבלה דמכשף זכר נעשה ע"י שבא על בהמה ומכשפה נעשה ע"י רובו דם נדה, וזש"א מכשפה לא תחיה ואי דיקשה לך אמאי לא נאמר מכשף ל"ת ולז"א לתרץ דהא מכשף לא נעשה אלא ע"י שבא על בהמה א"כ בלא"ה מגיע לו מיתה דכל השוכב עם בהמה מות יומת לכן נאמר רק מכשפה ודפח"ח, והנה השוכב עם בהמה הוא בכלל ארור כמש"כ ארור וכו' א"כ יקשה איך עלה על דעת לבן שיתברך הא כיון שאמר בעצמו כחשתי שעשה כישוף א"כ הוא בכלל ארור אמנם הד"נ לפי"ד הזוה"ק פ' שלח דאליעזר עבד אברהם יצא מכלל ארור לכלל ברוך בגלל אברהם לכן שפיר ביקש לבן ג"כ להתברך בגלל יעקב וזש"א כחשתי ויברכני ד' אע"פ שעשיתי כישוף ואפ"ה ויברכני ד' בגלליך, דבגללך אוכל להתברך לצאת מכלל ארור לכלל ברוך:

סד) אם כה יאמר נקודים יהי' שכרך וילדו כל הצאן עקודים וכו' וארא בחלום וכו' ויאמר אלי וכו' אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי נדר וכו' וברש"י וצריך אתה לשלמו שאמרת יהי' בית אלקים שתקריב שם קרבנות ונ"ל ההמשך דהנה הרמב"ן והתולדות יצחק ז"ל תמהו מדוע כ' יאמר לשון עתיד הי"ל אמר לשון עבר, וכ' לת' דידע לבן שהקב"ה עושה רצון יעקב כשיתנה עמו נקודים יתעברו כולם נקודים לכן התחכם דעשה ב' תנאים ובתנאי הראשון קודם שנתעברו התנה שיהי' הנקודים ליעקב א"כ יתעברו כולם נקודים, ואח"כ התנה שנית שיהי' העקודים ליעקב וכן להיפך מקודם התנה על העקודים ואח"כ על הנקודים. אבל הקב"ה שיודע עתידות ידע בתנאי הראשון שיתנה תנאי השני ע"כ עשה הקב"ה מתחלה שיהי' כתנאי השני אשר יתנה, ולזה לא אמר לשון עבר אם כה אמר נקודים וכו' וילדו נקודים דהא לא נתקיים כפי מה שאמר על העבר אלא כפי מה שיאמר על העתיד, ולכן כ' יאמר בלשון עתיד עכ"ד הנחמדים תפז, והנה ברד"ק כ' דלכן נתראה כל הענין ליאע"ה בחלום למען דעת כי מאת הקב"ה נהיה הדבר הזה ולא דבר מקרה ע"ש, א"כ כשמע מכל הנ"ל דהקב"ה יודע

עתידות [עי' סנהדרין צ' ע"ב דילפינן דהקב"ה יודע עתידות מקרא וקם העם הזה עי"ש] והנה לכאורה יקשה הא דנאמר ליעקב אשר נדרת לי שיקריב קרבנות על המזבח שעשה מצבה הלא הפני"פ הקשה איך עשה יעקב מהאבנים מצבה הוא המזבח הלא האבנים היו מהר המורי' הרי כ' התו' ע"ז [מה ע"א] בשם הירושלמי דלכן נבנה ביהמ"ק על הר המורי' אע"ג דאין לך הר שלא נעבדו בו עכו"ם ונעבד אסור לגבוה דהי' עפ"י הדיבור ע"ש, א"כ איך לקח האבנים למזבח הא נעבד אסור לגבוה וכ' לת' דהא מקודם היו י"ב אבנים ואח"כ כעשו אבן אחת והוי שינוי דמועיל שינוי בנעבד ע"ש [עי' לעיל אות ג' מזה] א"כ איך הוכשר המצבה כעת למזבח לפי שיטת הרמב"ם ז"ל פ"ד ה"ו מאיסורי מזבח דנעבד אף בשל אחרים אף בשל הקדש אסור לגבוה [וע"ש בראב"ד ובכ"מ ולח"מ שם שעומד כנגדו הגמרא [ע"ז כ"ד ע"א ואכמ"ל] א"כ יש חשש נעבד שנעבדו בו עכו"ם לאחר שהלך יאע"ה משם עד שבא חזרה דאע"ג שזכה בו יעקב אבינו והי' הקדש ואא"א דבר שא"ש מ"מ הלא נעבד נאסר אף בשל חבירו והקדש אמנם לא קשה מדי דהא התו' הנ"ל כ' דלכן נבנה ביהמ"ק על הר המורי' דהי' עפ"י הדיבור והמפורשים כ' דרצ"ל דאמר הקב"ה שלא נעבדו מעולם להר המורי' א"כ ה"ה הכא שהי' עפ"י הדיבור שצוה הקב"ה ליעקב לילך לשם להקריב קרבנות דידע דלא נעבדו בו עכו"ם עד כה וידע ג"כ כי גם עד שיבא יעקב לשם ג"כ לא יהי' כעבד דהא הקב"ה יודע עתידות ע"כ שפיר הותר ליאע"ה להקריב שם קרבנות ולפי"ז א"ש ההמשך אם כה יאמר וכו' וארא בחלום וכו' דנשמע מזה דהקב"ה יודע עתידות כנ"ל ולז"א ויאמר אלי וכו' אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם כדר וברש"י וצריך אתה לשלמו שאמרת יהי' בית אלקים שתקריב שם קרבנות דכיון שהקב"ה יודע עתידות ליכא חשש נעבד כנ"ל וד"ק ונכון בס"ד: סה) מסורה כי לוא אוכל לקום אם לוא יגיד ונשא עונו, וכ"ל דאחז"ל אם לוא יגיד וכו' לו יגיד דהעדים אינם עוברים באם לא יגיד אלא אם הבע"ד בעצמו תובע להעיד אבל אם אחר תובע אותם אינם חייבים להעיד, ולפי"ז ראיתי לפי בשם גדול א' הפ' מלאכי ג' אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם, דאיתא במדרש דהשטן בא לקטרג על בנ"י שחטאו שלא יהי' להם ח"ו תקומה במשפט וא"ל הקב"ה הבא לי עדים שמים וארץ אבל הם אינם רוצים להעיד כיון שהקב"ה בעצמו אינו תובע אותם להעיד דכ' אם לוא יגיד לו יגיד דהבע"ד צריך לתבוע אותם להעיד, וזש"א אני ד' לא שניתי ששינה את תיבת לא לתיבת לוא ועי"ז אתם בני יעקב לא כליתם על קטרוג השטן ולכן יש לכם תקומה במשפט ודפח"ח, וזש"א אם לוא יגיד ונשא עונו כי לוא אוכל לקום דעי"ז דכ' לוא ר"ל אם לוא יגיד וכו' בוא"ו אוכל לקום יש לכו תקומה במשפט:

סו) ויקרא לבן יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד ויאמר לבן וכו' ע"כ קרא שמו גלעד ונ"ב מדוע מתחלה קרא יגר שהדותא ואח"כ גלעד, ונ"ל דאיתא במדרש לבן הרמאי אמר יגר שהדותא יעקב איש תם אמר גלעד, וראיתי בשם גדול א' לפ' דאיתא דלא הי' כוונתם שהגל יהי' העד רק המלאך הממונה על הגל יהי' העד וידוע דהמלאכים אינם מבינים לשון ארמי לכן לבן שהי' רמאי אמר יגר שהדותא לשון ארמי שלא יהי' המלאך עד אבל יעקב שהי' איש תם אמר גלעד שיהי' המלאך העד ני לא רצה לרמאות ודפח"ח, ע"כ לאחר שאמר יעקב גלעד א"כ יהי' המלאך עד ולא הועיל לבן במה שאמר יגר שהדותא לכן אמר בעצמו ג"כ גלעד:

סז) ויאמר לבן ליעקב וכו' עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה וכו' וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, וכ' בכלי יקר וז"ל וישבע בפחד וכו' נשבע במורא אביו כי זה הי' מצוה חביבה עליו ור"ל שנשבע במצות מורא אביו עכ"ל, ונ"ל דבעקידה מדקדק מדוע מתחלה בהעברתו נקט רק הגל ובהעברת יעקב נקט שניהם את הגל הזה ואת המצבה, וכ' הגאון מברעזאן ז"ל בתכלת מרדכי לת' עפי"ד הרמב"ם ז"ל פ"ט ממלכים דב"נ נהרג ונידון בעד אחד אבל בישראל בעינן ב' עדים ולכן אצל עצמו הספיק לבן בהעברת הגל שיהי' עד דמועיל ג"כ ע"א אבל אבל יעקב שהחזיק אותו לישראל נקט שניהם הגל והמצבה שיהיו ב' עדים ודפח"ח, והנה מבואר בירושלמי נזיר פ"ט ה"א ובילקוט מטות מדכ' אל ראשי המטות לבנ"י לאמר איש וכו' או השבע שבועה לא יחל דברו ישראל בבל יחל ואין עכו"ם בבל יחל ע"ש ובמל"מ ה' מלכים פ"ט, א"כ מבואר דבב"נ לא שייך כלל שבועה, אמנם היטב אשר דיבר הפני"פ ז"ל פ' מטות דהא דאמרינן דאין ב"כ בבל יחל זה הוא לאחר שניתנה התורה ונתמעטו מקרא לבני ישראל ולא ב"נ אבל קודם מתן תורה הי' שייך שבועה ונדר גם אצל ב"נ דסתם נדר ושבועה הוא בשם ונשבע ונדר בחיי המלך ממלה"מ הקב"ה א"כ אם עובר על השבועה הוי כמברך את השם וברכת השם הוא מז' מצות שנצטוו ב"כ כמשאחז"ל ויצו ד' זו ברכת ד' עכדפח"ח [עי' לעיל פ' וירא אות ע"ה מזה] ויצא לנו לפי"ז דאם לבן הי' סובר דיש ליעקב דין ב"נ לא הי' יכול יעקב לשבע בפחד אביו במצות מורא אביו כדברי הכלי יקר הנ"ל אלא הי' מוכרח לשבע בשם בחיי המלך שיהי' חל השבועה גם בב"נ דאם יעבור על השבועה יהי' ח"ו כמברך את השם אבל אי נימא דסבר לבן שיש ליעקב דין ישראל הי' יכול לשבע בפחד אביו במצות מורא אביו וזש"א ויאמר לבן ליעקב וכו' עד הגל וכו' אם אני לא אעבר אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת, א"כ מזה דאמר אצל יעקב

שניהם הגל והמצבה גילה לבן דעתו דסובר דיש ליעקב דין ישראל ע"כ לא די בעד אחד אלא בעינן ב' עדים כנ"ל, ולז"א וישבע יעקב בפחד אביו יצחק במצות מורא אביו כדברי הכלי יקר הנ"ל דלא הי' צריך לשבע בחיי המלך הקב"ה דהא יש לו דין ישראל כנ"ל, ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

סח) ובפשיטות י"ל לפי"ד הת"מ הנ"ל, דסבר לבן דיעקב יש לו דין ישראל ע"כ צריך ב' עדים, ולפי"ד הירושלמי הנ"ל דבב"נ לא שייך שבועה, וזש"א ויאמר לבן וכו' הגל הזה ואת המצבה הזאת א"כ ידע לבן דיש לו דין ישראל לכן וישבע יעקב וכו', דאי הי' סובר לבן דיש ליעקב דין ב"נ לא הי' כשבע יעקב לו דלא הי' הועיל עם השבועה לפי דעתו של לבן, אבל כיון שלבן סבר ג"כ דיש לו ליעקב דין ישראל ע"כ כשבע לו: סט) ולפי"ד הפני"פ הנ"ל דקודם מתן תורה הי' ב"נ מצווה על הנדר ושבועה כיון שנדר או נשבע בחיי המלך הוי בכלל מברך השם שהוא מז' מצות, נ"ל לבאר הסמיכות מפ' פינחס לפ' מטות דמסיימת אלה תעשו לד' במועדיכם וכו' איש כי ידור נדר לד' וכו' לא יחל דברו, דהנה איתא בחסד לאברהם הקדמון ז"ל הובא בנחלת בנימן מצוה ג' דלכן נתחייבו בני ישראל להקריב תק"ן בהמות למוספין בשנה כדי לתקן על אשר שלח יעקב אבינו לעשו לדורן תק"ן בהמות ע"ש, ואיתא במדרש דלכן שלח לו דורן דירא ממנו שמא יגרום החטא שאיחר נדרו ע"ש, ולכאורה יקשה א"נ דהי' לו ליעקב אבינו דין ב"נ הא לשיטת הירושלמי הנ"ל דב"כ אינו מצווה על כדר א"כ ממילא ליכא איסור איחר נדר, אמנם לפי"ד הפני"פ הנ"ל א"ש דהא קודם מתן תורה גם ב"כ מצווה על הנדר והנה הפני"פ הביא ראי' לדבריו מהא דאמרינן בנדרים [טז ע"ב] שנדר חל לבטל את המצוה כגון שאמר קונם סוכה שאני ישן לולב שאני נוטל ע"ש, הרי יקשה קו' הרשב"א ז"ל נימא עדל"ת ועכצ"ל דקודם מ"ת הי' ב"נ מצווה על נדר, ע"כ ל"א עשה דסוכה ולולב דלאחר הדיבור ידחה הל"ת דנדר דחמיר שהי' שייך עוד קודם הדיבור ע"ש, והנה בנדרים שם ילפינן דנדר חל לבטל את המצוה מדכ' איש כי ידור נדר לד' לא יחל דברו ובר"ן ז"ל וז"ל לד' וכו' אפילו יש בנדרו בטול מצות השם לא יחל עכ"ל, ולפי"ז א"ש הסמיכות אלה תעשו לד' במועדיכם וכו' להקריב מספר תק"ן קרבנות הנאמרים למעלה לתקן על ששלח יעקב לעשו תק"ן בהמות לדורן דירא ממנו בשביל שאיחר נדרו דסבר יאע"ה דקודם מ"ת גם ב"כ מצווה על הנדר, ולראי' דב"כ מצווה על הנדר קודם מ"ת, אתא הסמיכות איש כי ידור כדר לד' לא יחל דברו דנשמע מדכ' לד' דנדר חל לבטל המצוה כנ"ל ול"א עדל"ת דנדר הוה ל"ת דלפני הדיבר דהי' שייך בב"נ כנ"ל ודו"ק כי הוא דבר נחמד בס"ד:

ע) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק ויזבח יעקב זבח ופרש"י למשתה, ונ"ל עפי"ד כ"ק תוחז"ל בי"מ פ' צו דמזה ששוחטין בהמה למאכל צריכין ליקח קו"ח דכמו הבהמה שהוא פחות משתעבדת להנכבד להאדם כש"כ האדם להקב"ה וזהו ענין הקרבנות [עי' לקמן אוה ע"א מזה], והנה גם ממצות מורא אביו השתעבדת בן להאב יש ליקח ג"כ קו"ח דמה האב שלא ברא אלא הגוף יש השתעבדת בן להאב כש"כ להקב"ה שברא גם הנשמה וגמלו כ"ט אבל יותר יש ללמוד השתעבדת האדם להקב"ה מהשתעבדת הבהמה לאדם אע"ג שלא ברא האדם אף הגוף לבהמה והכה בכלי יקר כ' לפ' וישבע יעקב בפחד אביו שנשבע במצות מורא אביו כיון שעכשיו הלך לאביו לקיים מצוה זו ע"כ נזכר במצוה זו ונשבע בה ע"ש, ולפי"ז מובן ההמשך וישבע יעקב בפחד אביו דנזכר במצות מורא אביו א"כ נזכר ג"כ ללמוד השתעבדות להקב"ה כנ"ל, ע"כ ויזבח יעקב זבח ופרש"י למשתה דעוד יותר יש ללמוד השתעבדת להקב"ה מזה ששוחטין בהמה למאכל כנ"ל:

עא) ולפי"ד הי"מ הנ"ל יש לבאר דברי הש"ס נדרים [לו ע"א] תנן הכהנים שפיגלו במקדש מזידין חייבים הא שוגגין פטורין אלא שפיגולן פיגול אי אמרת בשלמא שלוחי דשמיא הוו היינו שפיגולן פיגול אלא אי אמרת שלוחי דידן הוו אמאי פיגולן פיגול לימא שליחא שויתיך לתקוני ולא לעוותי אמרי שאני גבי פיגול דאמר קרא המקריב אותו לא יחשב לו פיגול יהי' [גירסת הרא"ש ז"ל] ותירוץ הש"ס צ"ב וכ"ל דהנה כ"ק מוחז"ל בי"מ פ' צו כ' לפ' הפ' ואם האכל יאכל מבשר זבח השלמים ביום השלישי לא ירצה המקריב אותו לא יחשב לו פיגול יהי', ותו"ד דיש להפליא למה תצא מלפני הכהנים עובדי השם לחשוב מחשבה שאינה ראוי' לפגל הזבח, אמנם הענין הוא דתכלית הקרבן שיעשו הבעלים לעצמם חשבון מה זה שבשביל שחטאתי ישחט הבהמה תמורת ובודאי אין זה כי אם השתעבדת הפחות הבהמה להנכבד האדם ומזה יבוא החוטא ליקח קו"ח לעצמו איך עאכו"כ ראוי לאדם הפחות. להשתעבד להנכבד הקב"ה שבראו וגמלו נ"ס ועי"ז יעשה תשובה, אבל אם הבעלים לא עשו את החשבון הנ"ל א"כ הי' הבאת הקרבן למגן לכן מאת ד' נסתבבה סיבה שיחשוב הכהן מחשבה פגולה שיהי' כפסול הקרבן, וזש"א ואם האכל יאכל ביום השלישי כפ' רש"י שמחשב לאכלו ביום השלישי לא ירצה, ושלא תקשה לך איך יצוייר מחשבה פגולה כזו בכהני ד' ע"ז אמר כמישב שאין האשמה מהכהן רק מהבעלים יען המקריב אותו ר"ל הבעלים לא יחשב לו לא עשו החשבון הנ"ל לכך פיגול יהי' ודפח"ח ושפ"י, ולפי"ז יבואר ד' הש"ס על נכון דהש"ס פריך לה שיאמרו הבעלים להכהן לתקוני שויתיך ולא לעוותי ואמאי פיגולן פיגול, ולזה משני לה הש"ס שאני גבי פיגול דאחר קרא המקריב אותו לא יחשב לו פיגול יהי', א"כ לא הי' החסרון מהכהנים

אלא מהבעלים שלא עשו החשבון לכן אין יכולים לומר שליחא שויתיך לתקוני ולא לעוותי דהא החסרון שנתפגל הקרבן הי' מצד הבעלים ולא מצד הכהן כנ"ל, ודו"ק והוא דבר נחמד בס"ד:

פרשת וישלח

א) וישלח יעקב מלאכים וכו' ומה כתיב למעלה ויקרא שם המקום ההוא מחנים וברש"י שתי מחנות, ונ"ל עפי"ד הבגדי אהרן לפ' המדרש כמה מלאכים הי' עם יעקב מ"ד אלפים. ותו"ד דמחנה השכינה הק' של מלאכים המה כ"ב אלף כמש"כ רכב אלקים רבותים אלפי שני רבבות ושני אלפים והוא כ"ב אלף והמה שרביטו של מלך ויען שיעקב נקרא ג"כ אל ומשמש בשרביטו של מלך שלח לו הקב"ה ג"כ מחנה של מלאכים שהוא כ"ב אלף וכיון דגם השכינה היתה שם כש"כ בזוה"ק א"כ הי' כ"ב אלף מחנה השכינה וכ"ב מחנה של יעקב והיו מ"ד אלף מלאכים, וזש"א ויקרא שם המקום ההוא מחנים שהי' ב' מחנות מלאכים מחנה השכינה ומחנה יעקב אבינו שוה בשוה שכל מחנה הוא של כ"ב אלף ולכן שפיר אמרו במדרש שהי' שם מ"ד אלף מלאכים ע"ש דפח"ח והכה המפורשים הקשו איך השתמש יעקב אבינו עם המלאכים לשלוח לעשו הא המה שרביטו של מלך ואין משמשין בשרביטו של מלך, אמנם לפי"ד חז"ל דיעקב נקרא אל א"כ שפיר הי' משמש בשרביטו של מלך לשלוח מלאכים וזש"א ויקרא שם המקום ההוא מחנים וברש"י שתי מחנות שהיו שם מחנה השכינה ומחכה של יעקב דכל מחנה הוא כ"ב אלף דכיון דיעקב נקרא אל הי' לו ג"כ מחנה מלאכים לשמש בשרביטו של מלך כנ"ל, ולכן וישלח יעקב מלאכים דמותר לו לשמש במלאכים שרביטו של מלך דנקרא ג"כ אל, והבן: ב) עי"ל עפי"י הנ"ל דקרא מתנים על ב' מתנות מלאכים מחכה השכינה ומחנה שלו דנקרא אל ע"כ הי' משמש ג"כ בשרביטו של מלך ומבואר במדרש דידע יאע"ה דזויגו רחל ולאה ב' אחיות, ואיתא בהקדמונים ב' טעמים דלא נאסר לו ב' אחיות א) דהי' לו דין ב"נ ב) שנקרא אל ומותר לו לשמש בשרביטו של מלך דאצל המרכבה הוא ג"כ אשה אל אחותה, ומבואר בירושלמי נזיר פ"ט ה"א דס"ל לר"י דישראל עובר בבל יחל ולא ב"נ דלא שייך נדר בב"נ ע"ש, והנה בפענח רזא הקשה למה שלח יאע"ה מלאכים ולא סמך על הבטחת הקב"ה ותי' דירא שמא יגרום החטא שאיחר נדרו ע"ש, ולפי"ז א"ש הסמיכות ויקרא וכו' מחנים שהי' ב' מחנות דיעקב נקרא אל א"כ יש לו דין ישראל והא דהותר לו ב' אחיות יען דנקרא אל א"כ מצווה על הנדר ואיכא איסור איחר נדרו ולכן וישלח מלאכים וכו' דהי' ירא שמא יגרום החטא של איחר נדרו. ונכון בס"ד:

ג) עי"ל עפ"י הנ"ל דלכן קרא המקום מחנים שהי' שם מחנה השכינה ומחנה שלו דגם השכינה היתה עמו כמבואר בזוה"ק, והרמב"ן והקדמונים ז"ל כ' דהא דלקח יאע"ה ב' אחיות דבחו"ל לא שמרו האבות התורה כיון דאין השראת השכינה בחו"ל אמנם השל"ה הק' ז"ל כ' דאצל יעקב הי' השראת השכינה בכ"מ שהי' ובכל מקום שהי' היתה א"י, והנה בפע"ר הקשה למה שלח מלאכים ולא סמך על הבטחת הקב"ה, ותי' דירא שמא יגרום החטא ע"ש. וי"ל החטא של ב' אחיות וזש"א ויקרא המקום ההוא מחכים דהיתה השכינה עמו א"כ גם בחו"ל היתה להמקום דין א"י א"כ איכא איסור ב' אחיות, ולכן וישלח מלאכים דלא סמך על הבטחת הקב"ה דירא שמא יגרום החטא של ב' אחיות:

ד) וישלח יעקב מלאכים וכו' עם לבן גרתי וברש"י ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים ונ"ל דהמפורשים הקשו למה הלך יאע"ה לבית לבן ליקח אשה ולא שלח איזה עבד לשם לקדש לו אשה כמו ששלח אאע"ה את אליעזר, ויש לת' בב' אופנים א) לפי"ד מחו' הגה"ק במעגלי צדק ז"ל דלכן שלח אברהם מלאך עם אליעזר דבקידושין בעי כוונה ולא מועיל כוונת העבד ויהי' המלאך השליח לכוין ע"ש, א"כ י"ל דהמלאכים לא היו סרים למשמעתם לילך עם העבד ע"כ הלך בעצמו ב) לפימש"כ המפורשים דלכן חשב עשו שהוא הי' ראוי לברכה ויעקב לקח אותם במרמה כי גדול עשו מיעקב שהוא מתגורר בין הרשעים לכן אינו צדיק אבל מיעקב יושב בבית אביו ואם הי' מתגורר בין הרשעים הי' פחות ממנו עכ"ד. ולכן מאת ד' היתה זאת שילך יעקב לבית לבן הרשע ועכ"ז ישמור מצות ד' וממילא יסיר השטמה מעשו עליו על שלקח הברכות כי יבין בעצמו שראוים ליעקב ולא לעשו, וזש"א וישלח יעקב מלאכים א"כ חזינן דגם אליו הי' המלאכים סרים למשמעתו ועכצ"ל דלכן הלך לבית לבן למען ישמור בשם ג"כ מצות ד' ויסיר עשו השטמה ממנו וזש"א עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים א"כ מגיעים הברכות ליעקב ולא לעשו ואין לעשו להתרעם עליו עוד, והבן:

ה) וישלח יעקב וכו' כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואיתא במדרש פליאה עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ופרה אדומה הקרבתי, ונ"ל עפימש"כ הרמב"ן ז"ל דלכן אמר יעקב אדוני ועבדך כי הבכור נוטל פי שנים ונוהגים בו כבוד כמו להאב ע"כ אמר יעקב כי הוא מחזיק אותו לבכור לכן קרא לו אדוני והוא עבדו ע"ש ולכאורה צ"ב הא יעקב מסר נפשו על הבכורה שהי' העבודה בבכורים כמבואר במדרש א"כ וכי חזר מקניית הבכורה, אמנם הד"נ לפימש"כ הח"ס ז"ל דמועיל קנין הבכורה לחצאין ע"ש, א"כ שפיר קנה יאע"ה הבכורה לענין העבודה ולענין ליטול פי שנים ולכבוד ישאר עשו הבכור כי באלה הי' חפץ ולא חפץ להקריב קרבנות כמבואר

במדרש, ועכצ"ל כן דלא קנה יעקב הבכורה רק לענין העבודה ולא ליטול ג"כ פי שנים דאם ירצה לקנות הבכורה גם לענין ירושה לא יועיל הקנין גם לענין הבכורה, דהא מבואר בהראשונים ז"ל דקניית הבכורה ליטול פי שנים לא מהני דהוה דשלבל"ע ע"כ אע"ג דלענין העבודה מועיל הקנין דהוה דשבל"ע דהא יכולים להקריב בכל עת, הרי מבואר בחו"מ סי' ר"ט דאם קנה דשבל"ע ביחד עם דשלבל"ע לא קנה אף הדשבל"ע דהוה כקני את וחמור א"כ עכצ"ל דלא רצה יעקב לקנות הבכורה גם לענין ליטול פי שנים ולכן הי' מועיל הקנין לענין העבודה. אמנם לפי"מ שהביא הריב"ש דיש שיטות דקודם מתן תורה הי' מועיל קנין גם בדשלבל"ע ע"ש א"כ שוב י"ל דקנה יעקב הבכורה גם לענין ירושה דהא מועיל הקנין אולם י"ל דזה אי קודם מ"ת מועיל קנין בדשלבל"ע יהי' תלי' בפלוגתת רשב"ל ור' יודן דרשב"ל ס"ל בע"ז [ג ע"א] מדכ' יום הששי ה"א יתירה ללמד דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם יקבלו את התורה מוטב ואם לאו יחזיר את העולם לתוהו ובוהו ע"ש, ור' יודן ס"ל דה"א יתירה אתא דמוסיפין מחול על הקודש ולית לי' דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית כמבואר במדרש והנה בישועות מלכו כ' הטעם דקודם מתן תורה הי' מועיל קנין גם בדשלבל"ע דכיון דתנאי התנה הקב"ה שאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו א"כ קודם קבלת התורה כל הבריאה הי' עוד כדשלבל"ע ודבר שאינו קבוע דתלוי עוד הכל בקבלת התורה לכן גם דשלבל"ע בר קנין הוא ודפח"ת [עי' לעיל תולדות אות כ"ח ול"ד מזה] א"כ מבואר דלרשב"ל מועיל קנין אף בדשלבל"ע קודם מתן תורה כיון דס"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית כנ"ל אבל לר"י דלא ס"ל דתנאי התנה הקב"ה וכו' שוב גם קודם קבלת התורה לא הי' מועיל קנין בדשלבל"ע כמובן. והנה אחז"ל שבת [פח ע"א] שהקב"ה כפה על ישראל ההר כגיגית שאם לא יקבלו את התורה שמה יהי' קבורתם ומכאן מודעא רבה לאורייתא שיש להם טענת אונס ע"ש וכ' הקדמונים דס"ל למד"א דכפה עליהם את ההר וכו' כרשב"ל דתנאי התנה הקב"ה שאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו ולכן אמר הקב"ה שמה תהא קבורתכם כתנאי הראשון דיחזיר העולם לתו"ב, א"כ מבואר דלרשב"ל איכא טענת מודעא אבל לר' יודן ליכא טענת מודעא כמובן. ונודע דברי הקדמונים דלמד"א דיש טענת מודעא לא נחשב חטא העגל לחטא אבל למד"א דליכא טענת מודעא נחשב חטא העגל לחטא, והנה פרה אדומה אחז"ל דהוא חוק בלא טעם אבל ר"מ הדרשן אמר דהטעם שתכפר הפרה על מעשה עגל, א"כ מבואר דלרשב"ל עכצ"ל דפרה הוא חוק בלא טעם דאע"ל דהיא לכפר על חטא העגל דהא לא הוה חטא דאיכא טענת מודעא. אבל לר"י הטעם הוא לכפר על העגל דליכא טענת מודעא כנ"ל,

והנה נודע דברי כ"ק מוחז"ל בי"מ חקת לפ' דהרש"י לעולם הוא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר, דהנה בכל המצות יש תיקונים למעלה ע"י הכוונות של העושה מצוה ואע"ג שהאדם אינו יודע טעמה ולכוין הכוונה מ"מ ע"י שאפילו אם רק איש אחד עשה המצוה בכוונה הראוי כעשה סולם להעלות המצוה למעלה אם מכוין לעשות על דעת מי שהי' מכוין בראוי, א"כ במצות פרה שלא זכה רק מרע"ה לדעת טעמה והוא עשה הסולם ממילא צריכים לכוין על דעת מרע"ה, וזש"א לעולם נקראת על שמך פרה שעשה משה שצריכים לכוין על דעת מרע"ה ע"ש ודפח"ח, ולפי"ז יקשה איך הקריב יאע"ה פרה אדומה הא לא נודע לו טעמה ולכוין על דעת מרע"ה לעלות ע"י הסולם שעשה משה גם כן א"א דהא אז לא כעשה עוד הסולם ובעשות מצוה בלתי כוונת טעמה שלימתה נעדרת כש"כ שם מוחז"ל, א"כ עכצ"ל דיעקב אבינו סבר דטעמה של פרה לכפר על עון העגל ע"כ ידע לכוין הכוונה הראוי ושפיר הקריב פרה, ולפי"ז יבואר המקראי קודש והמדרש על נכון וזש"א כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב דלכן אמר אדוני ועבדך דלא קנה עקב הבכורה רק לענין העבודה אבל עשו נשאר בכור לענין כבוד וממילא כשיגיע הזמן ליטול ירושה יטול פי שנים. דלא הי' יכול יעקב לקנות הבכורה גם לענין הירושה דא"כ לא יקנה גם לענין העבודה דהוה כקני את וחמור דהוה דשלבל"ע דגם קודם מתן תורה לא מועיל קנין בדשלבל"ע כנ"ל דלא התבה הקב"ה תנאי עם מעשה בראשית וליכא טענת מודעא דחטא העגל לחטא יחשב כנ"ל ולז"א עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ופרה אדומה הקרבתי א"כ עכצ"ל דס"ל דבא הפרה לכפר על חטא העגל א"כ מזה נשמע שלא קנה יעקב הבכורה רק לענין העבודה ולשאר מילי עשו הוא הבכור כנ"ל. ודו"ק כי הדבר נחמד בס"ד:

ו) עיל"פ המדרש פליאה עפי"ד הבעה"ט וז"ל ואחר עד עתה וא"ת א"כ שקיימת המצות בוא והלחם עמי ואחר עד עת"ה כלומר אני צריך להתאחר עד שיעברו עת"ה ע' של בבל ות' של מצרים וה' אלפים ויבא אלף הששי שהם ימות המשיח ואח"כ ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו עכ"ל, דמבואר בזוה"ק דלכן יהי' נמשך הגלות עד אלף הששי להשלים הד' מאות שנים שלא היו במצרים אלא רד"ו שנים. והנה הקדמונים כ' דזה נכון אי נימא דיום הלילה עמו אבל א"נ דיום אין הלילה עמו א"כ לא הי' הגזירה להיות במצרים ת' שנים לעבוד ביום ובלילה רק ביום ולא הלילה עמו וא"כ כיון דהמצרים עבדו בישראל יום ולילה הרי כבר כשלם הזמן א"כ מזה דחזינן דנמשך הגלות עד אלף הששי נשמע דיום הלילה עמו, והכה ידוע דע"י שטעו בנ"י בעליית מרע"ה למרום שהוא אחר שיבא בתוך שש שעות והוא חשב להם מ' ימים שלימים יום ולילה עמו אבל הם חשבו

דיום אין הלילה עמו מדיצאו ממצרים קודם הת' שנים עכצ"ל דהלילות השלימו לכן כאשר ראו שלא בא בסוף היום עשו להם העגל לאמצעי, ולפי"ז כ' המהר"ם באסאן ז"ל לפ' הפ' כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים, ועכצ"ל דיום אין הלילה עמו לכן לא ידענו מה הי' לו. שלא בא בסוף היום דהא יום אין לילה עמו ודפח"ח א"כ לכאורה לא נחשב חטא העגל לחטא דיש להם התנצלות דסברו דיום אין לילה עמו מדיצאו ממצרים קודם הת' שנים אמכם ז"א דהא באמת יום הלילה עמו ולכן יצאו ממצרים לאחר רד"ו שנים דשאר הגליות עד אלף הששי שלימו ע"כ נחשב העגל לחטא. והנה ר"ח הדרשן אמר דטעמה של פרה לכפר על חטא העגל ולפי"ז מובן המקרא קודש והמדרש והבעה"ט, וזש"א עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי וא"ת א"כ שקיימת המצות בוא והלחם עמי, ולזה אמר ופרה אדומה הקרבתי א"כ עכצ"ל דמעשה העגל לחטא יחשב דאין להם התנצלות דחשבו דיום אין הלילה עמו מדיצאו ממצרים דהא דיצאו קודם הזמן דשאר הגליות עד אלף הששי ישלימו כנ"ל וזהו ואחר עד עתה כי א"א לי להלחם כעת כי צריך לי להתאחר עד עת"ה שיעברו ע' של בבל ות' של מצרים וה' אלפים וכו' ואח"כ ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו, ודו"ק וב"ה הוא דבר נכון:

ז) עיל"פ המדרש והבעה"ט הנ"ל, די"ל דהויכוח בין יעקב ועשו בענין הברכות דעשו חשב שמגיע לו הברכות שהוא זרע יצחק הבכור דאע"ג שהוא רשע מקרי זרע יצחק כשיטת המהרי"ט ח"ב סי' ו' ע"כ לקח יעקב הברכות במרמה, ויעקב סבר כשיטת מהר"י באסאן דזרע פסול כגון שהוא רשע לא מקרי זרע הובא בפר"ד ע"כ לקח הברכות עפ"י דין, והכה כ' הקדמונים דלפי דהזוה"ק הנ"ל דכיון שיצאו ממצרים קודם הד' מאות שנים לכן שאר הגליות משלימים הזמן כשמע כשיטת המהר"י באסאן דעשו לא מקרי זרע דאל"כ הרי גם עליו חל הגזירה כי גר יהי' זרעך א"כ כבר נשלם הזמן ברד"ו שנים שהי' בכ"י במצרים ולמה נתאחר הגלות עד אלף הששי, אמנם כ"ז נכון לר"א דס"ל בקידושין [יח ע"ב] דיש אם למסורה ואמרינן כיון שבגד בה שוב אינו רשאי למוכרה א"כ אא"ל דשאר הגליות המה מכירה חדשה בשביל שחטאו אלא עכצ"ל דהגליות הוא להשלים הזמן. אבל לר"ע דס"ל דיש אם למקרא ואף שבגד בה יכול למכרה א"כ שפיר י"ל דעשו מקרי זרע וכבר כשלם הזמן במצרים והגליות הם מכירה חדשה [וע"י מזה פ' תולדות אות פ"ב] ונודע דפלוגתת הראשונים אי סד"א מה"ת לחומרא או לקולא תלי' אי אמרינן יש אם למקרא או למסורה דמבואר בכריתות [יז עב] דמד"א יש אם למקרא מצוות קרינן ובעינן באשם תלוי ב' חתיכות שיהי' איתחזיק איסורא אבל בחתיכה אחת אינו חייב א"ת דסד"א מה"ת לקולא. אבל מד"א דיש אם למסירה מצות כתיב וחייב א"ת גם

בחתיכה אחת דס"ל סד"א מה"ת לחומרא. והנה התוס' ב"מ [ל' ע"א] הקשו וז"ל וא"ת ועלה עלי' זכר אמאי פסולה הא ודאי לא ניחא לי' להפסיד פרה שדמי' יקרים וי"ל דאם היתה כשירה הוה ניחא לי' ולכך אין להכשיר עכ"ל וכ' גדולי' האחרונים דכוונתם משום דלחומרא ולקולא לחומרא אזלינן [עי' בברוך טעם ממוח"ז הגאון ז"ל] דאע"ג שי"ל לפסול וי"ל להכשיר אזלינן לחומרא ונודע דהפרמ"ג דהא דאמרינן לקולא ולחומרא דאזלינן לחומרא משום דסד"א מה"ת לחומרא ולפי"ז מובן הפ' והמדרש והבעה"ט וזש"א עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ופרה אדומה הקרבתי ואחר עד עת"ה עד אלף הששי תאחר הגלות כדברי הבעה"ט הנ"ל, דנשמע מפרה ומזה שיתאחר הגלות עד אלף הששי דעשו אינו בכלל זרע, דהא מפרה כשמע דסד"א מה"ת לחומרא א"כ אמרינן דיש אם למסורה וכיון שבגד בה אינו רשאי למוכרה א"כ א"א לומר דיתאחר הגליות בשביל מכירה חדשה אלא דהגלות הוא להשלים הד' מאות שנים דעשו אינו בכלל זרע ולא חל הגלות מצרים עליו, א"כ מגיע לי הברכות עפ"י דין ולכן ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה שמגרע לי ברכת עוה"ז עפ"י דין ואשלחה להגיד לאדוני את כל זאת למצוא חן בעינך שתדע כי לא במרמה לקחתי הברכות אלא שמצד הדין מגיע לי הברכות ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

ח) עי"פ המדרש הנ"ל דאיתא במדרש דעשו רצה להרע ליאע"ה בשביל החטא שהתעכב בחו"ל והוא ישב בא"י, אמנם הא אחז"ל דאין צדיק בארץ שיעשה טוב ולא יחטא ונודע דברי זקיני הגאון הר"ר העשיל ז"ל דה"ט למען יקיים התרי"ג מצות דמצות תשובה היא בכלל התרי"ג מצות א"כ לא נחשב לחטא ליאע"ה שהתעכב בחו"ל דכוונתו היתה למען עשות תשובה והנה מבואר בבנ"י ז"ל דלכן מועיל תשובה הגם שהוא דבר שחוץ לשכל האנושי שאם יחטא האדם כנגד הקב"ה יועיל תשובה, אך יען כי גם העונש עבור החטא הוא ג"כ למעלה משכל האנושי כקו' הרמב"ם ז"ל כיון שהקב"ה יודע שיחטא האדם ליכא בחירה א"כ לא חטא כלל וכ' לת' כי לא מחשבותי מחשבותיכם והוא למעלה משכל האנושי א"כ כמו דהעונש היא חוץ לשכל האנושי כ"כ הקב"ה מקבל שבים, וע"ש ובאמרי נועם לראי' דהעונש הוא חוץ לשכל האנושי מדחזינן שצוה הקב"ה להקריב פרה אדומה לכפר על חטא העגל אע"ג דפרה עול במרה נצטוו קודם מעשה העגל א"כ כפרה למה הא לא הי' להם בחירה ועכצ"ל דלא מחשבותי מחשבותיכם ודפח"ח, וזש"א עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ופרה אדומה הקרבתי א"כ נשמע מפרה כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולכן מהני תשובה כנ"ל, ולז"א ואחר כעד עתה לעשות חטא להתעכב בחו"ל למען אקיים תרי"ג מצות דבתוכם מצות תשובה

דמועלית: ט) עיל"פ המדרש הנ"ל עפימש"כ המפורשים דלכן אמר יאע"ה עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי דכיון שהוא שמר המצות ולא עשו ע"כ הוא ראוי לקבל הברכות ולא עשו, ולכאורה יש להעיר דנודע דאע"ג דאין הידיעה מכחיש הבחירה מ"מ האמירה של הקב"ה מוכרחת כמו שפי' ואלו צדיק ורשע לא קאמר דאז לא הי' עוד בחירה, א"כ הרי אמר הקב"ה כי ביצחק יקרא לך זרע ואחז"ל ביצחק ולא כל יצחק דעשו אינו בכלל א"כ הרי אמר הקב"ה שיעקב יהי' צדיק ועשו רשע א"כ לא הי' להם עוד שום בחירה וח"ו אין ליעקב יתרון על עשו. אמנם הד"נ עפי"ד כ"ק מוחז"ל בי"מ חקת לפ' המדרש כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה וכו' והי' אומר אליעזר בני אומר פרה בת שתים א"ל וכו' ואתה אומר שמועה מפי בו"ד א"ל הקב"ה עתיד צדיק א' להיות בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחלה ר"א אומר פרה בת שתים דאיתא דלכן אומר הקב"ה שמועה מפי צדיק ולא מפי מלאך דהמלאך הוא מוכרחיי אבל הצדיק הוא בחוריי ע"כ הצדיק גדול ממלאך, וזש"א מרע"ה דכיון דהקב"ה אמר אליעזר בני אומר א"כ האמירה מכרעת שיהי' צדיק א"כ אינו גדול ממלאך א"כ מדוע אתה אומר מפי צדיק ולא מפי מלאך, ולזה השיב לו הקב"ה עתיד צדיק אחד להיות בעולמי דאין אני אומר על אליעזר זה, אני אומר אליעזר בני והלא יש עוד אליעזר אחר בעולמי הרב והעצום א"כ אין אמירתי מכרעת עליו והוא בחוריי לכן אני אומר בשמו ודפח"ח ע"ש דבריו היקרים. א"כ ה"ה הכא הלא לא אמר הקב"ה כי יעקב הוא בכלל זרע ולא עשו אלא אמר ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק שיהי' אחד צדיק ואחד רשע א"כ הי' הבחירה ביד כל או"א לבחור להיות צדיק או רשע ולכן שפיר יעקב הצדיק שבחר להיות צדיק ועשו הוא הרשע שבחר להיות רשע, וזש"א עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא כן אתה, ושמא תאמר דאין לי יתרון עליך דאמירתו של הקב"ה בזה שאמר ביצחק יקרא לך זרע מכרעת ולז"א ופרה אדומה הקרבתי א"כ כיון שנגלה לי מצות פרה נגלה לי ג"כ מהמדובר שהי' למרע"ה עם הקב"ה בענין הפרה אדומה שנשמע מדברי הקב"ה דהי' לנו בחירה כנ"ל, לכן מגיע לי הברכות ולא לך ודו"ק כי נכון הוא:

י) עיל"פ המדרש הנ"ל דנודע דטענת עשו הי' שאין ליעקב ברכת עוה"ז דשכר מצוה בה"ע ליכא, אמנם לפי"ד זקיני הגאון הר"ר העשיל ז"ל דעל ב' מצות אנכי ולא יהי' לך מגיע שכר גם בה"ע דלא נאמרה לישראל ע"י שליח רק הקב"ה בעצמו א"כ איכא שכר בה"ע דכ' לא תלין וכו', א"כ שפיר מגיע ליעקב ברכת עוה"ז עבור ב' מצות הנ"ל, והנה איתא במדרש מה ראה קרת לחלוק על משה פרה אדומה ראה, וכ' בחמדת צבי לפ' דטענת קרח הי' דכל העדה כולם קדושים כולם שמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהי' לך

כמבואר ברש"י, ולכאורה א"כ שוב יעורר חטא העגל דמרע"ה אמר לי צוית ולא להם וא"כ כשאמר קרת דהדיבור הי' לכל ישראל יהי' להם לחטא במעשה העגל שעשו, אמנם הלא הפרה כבר מכפרת על החטא העגל. וזש"א מה, ראה קרח לחלק על משה הלא עי"ז יעורר חטא העגל ולז"א פרה אדומה ראה שהחטא נתכפר ע"י הפרה ע"כ אמר כי כל העדה וכו' כולם שמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהי' לך ודפח"ח וזש"א עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ופרה אדומה הקרבתי ולכן ויהי לי שור וחמור וכו' דמגיע לי עכ"פ שכר בה"ע בעד הב' מצות דנאמרה מפי הגבורה לכל ישראל כנ"ל דלא יתעורר עי"ז חטא העגל כיון דפרה הקרבתי א"כ נתכפר חטא העגל:

יא) וישלח יעקב מלאכים וכו' עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור וכו', ונ"ל דכ' אחור וקדם צרתני ואיתא במדרש ב' פרושים א) אחור לכל היצירה שנברא אדם ביום ו' וקדם לכל היצירה אפילו למלאכים דצדיקים גדולים ממלה"ש ב) אחור בעוה"ז דעוה"ז מגיע לעשו וקדם לעוה"ב דעוה"ב מגיע ליעקב ע"ש והנה המפורשים כ' לפ' מאמר הנביא זכרי' ויראני את יהושיע הכהן גדול עומד לפני מלאך ד' ר"ל שהוא גדול מהמלאך יען והשטן עומד על ימינו לשטנו שלא לקיים התרי"ג מצות ואפ"ה הצדיק מתגבר על היצה"ר משא"כ מלאך אין לו יצה"ר ודפח"ח. והנה מבואר במד"ת מזה דשלח יעקב מלאכים כשמע דצדיק גדול ממלאך דהמשלח תמיד גדול מהשליח, וזש"א וישלח יעקב מלאכים דנשמע מזה דצדיקים גדולים ממלה"ש יען כי עם לבן גרתי ואפ"ה תרי"ג מצות שמרתי אע"ג דהי' השטן לנגדי, א"כ י"ל כפירוש הראשון אחור וקדם דהצדיק הוא קדם למלאכים ולא כפירוש הב' דאחור בעוה"ז אלא דמגיע ליעקב גם ברכת עוה"ז ולכן ויהי לי שור וחמור וכו' גם ברכת עוה"ז:

יב) וישלח יעקב וכו' עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור במדרש שור זה יוסף ונ"ל דאיתא במדרש דעשו רצה להרע ליעקב על שנתעכב בחו"ל והוא הי' בא"י אמנם כבר כ' הקדמונים שהי' לו הכרח להיות בחו"ל שלא עבור על על איסור ב' אחיות, אמנם אי נימא דיעקב נקרא אל ולא נאסר לו ב' אחיות כנודע א"כ הי' לו לחטא במה שהתעכב בחו"ל והנה המפורשים כ' דלכן נקרא יעקב אל שהי' מובחר האבות דכ' יעקב אשר פדה את אברהם ואחז"ל שפדאו מכבשן האש. אמנם ר"י ס"ל בסנהדרין [יט ע"ב] שפדאו לאברהם מצער גידול בנים שהי' מוטל על אברהם להוליד י"ב שבטים ופדאו יעקב והוא הולידם ע"ש א"כ לא כשמע דיעקב הוא מובחר האבות ונקרא אל. והנה התוס' שם הקשו הא רבוי בנים אינו צער אלא שמחה, ותי' שהי' צער גידול בנים מיוסף ע"ש, וזש"א עם לבן גרתי ואחר עד עתה ותרי"ג מצות שמרתי דלכן אחרתי עד כה כדי שלא לעבור על איסור

ב' אחיות דאין אני נקרא אל דאין אני מבחר האבות, והא דכ' יעקב אשר פדה את אברהם היינו מצער גידול בנים מיוסף, וזהו שאמר ויהי לי שור זה יוסף, והבן: יג) ולפי הנ"ל יל"פ המדרש הנ"ל באופן אחר דאיתא במדרש הובא בז"ב שעשו בא על יעקב בחטא שנתאחר בבית לבן בחו"ל ולא ישב בא"י והוא ישב בא"י ע"ש, אמנם י"ל לפימש"כ זקיני הגאון בעיר דוד ז"ל אות של"ה עפי"ד הרמב"ן ז"ל דיאע"ה לא נצטווה כלל לשמור את התורה כי האי למען אשר יצוה את בניו קאי על יצחק ולא על יעקב למד"א דבני בנים אינם בכלל בנים ע"ש דפח"ח א"כ הא דנתאחר יעקב בחו"ל לא לחטא יחשב, אולם הלא אחז"ל יעקב אשר פדה את אברהם שפדאו מכבשן האש וה"ט דברא מזכה אבא כמבואר בנחלת בנימין מצוה א', א"כ כשמע מזה דבני בנים הרי הם כבנים אמנם א"ש לר"י דס"ל דקרא אשר פדה וכו' שפדאו מצער גידול בנים כנ"ל א"כ לא נשמע כלל דבני בנים הרי הם כבנים, והכה בתוס' הקשו הא רבו בנים אינו צער אלא שמחה ותי' שהי' צער גידול בנים מיוסף כנ"ל, וזש"א עם לבן גרתי ואחר עד עתה שאין אני מצווה לשמור את התורה דבני בנים אינם כבנים וקרא אשר פדה וכו' אתא שפדאו מצער גידול בנים שהי' מיוסף כנ"ל, וזש"א ויהי לי שור שור זה יוסף א"כ י"ל דקרא אשר פדה וכו' לומר אשר פדאו מצער גידול בנים מיוסף ונכון בס"ד:

יד) כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי וכו', וכ"ל דהכה הרמב"ן ז"ל כ' כי הכבוד שהי' יעקב עושה לעשו לאמר אדוני ועבדך בעבור כי המנהג בצעיר לתת כבוד אל הבכור והנה יעקב לקח את בכורתו ועשו שוטם אותי עי"ז ועתה הי' מראה לו כאלו אין המכירה ההוא אצלו כלום להוציא את השטמה מלבו ע"ש. ונ"ל לומר הטעם דהמכירה לא הי' מועיל דבבכורה יש ב' ענינים א) שיטול הבכור פי שנים ב) לענין הכבוד המגיע לבכור ולענין ליטול פי שנים לא מהני הקנין דהוה דשלבל"ע כמו שמבואר בראשונים א"כ ה"ה לענין הכבוד אע"ג דהוה דשבל"ע מ"ת לא מועיל דהוה כקני את וחמור דלא קנה כלום, והנה מבואר באב"ע דיצחק אבינו נתרושש וא"כ לא הי' שום ירושה אלא ירושת א"י, וא"כ אי נימא דא"י מוחזקת לנו מאברהם והי' קנין הבכורה לקנות גם חלק פי שנים דלא הוה ראוי ומ"מ לא הי' מועיל דהוה דשלבל"ע א"כ לא מועיל הקנין גם לענין כבוד דהוה כקני את וחמור, אבל א"כ דאין א"י מוחזקת א"כ הוה ראוי ולא הי' הקנין כלל על הירושה אלא לקנות הבכורה לענין כבוד, א"כ מהני הקנין דהכבוד הוה דשבל"ע, והנה בארץ חמדה כ' לפ' עם לבן גרתי כי חשב יעקב כי כבר השלים חוק הגירות של הארבע מאות שנים כי ליעקב היו עמו י"ח כתות מלאכים כש"כ במדרש שסבלו עמו גירות בהיותו בבית לבן וגם השכינה היתה שורה עמו הרי עשרים כתות

סבלו עמו גלות עשרים שנה צא וחשב עשרים פעם עשרים הרי ד' מאות שנה וזש"א גרתי שנשלם על ידי הגירות ע"ש והנה הקדמונים ז"ל הקשו האיך הי' הקב"ה משרה שכינתו על יחזקאל בחו"ל הא אין השכינה שורה בחו"ל ותירצו דכיון דכבר השרה שכינתו עליו בהיותו בא"י שוב שורה השכינה אף בחו"ל, א"כ עכצ"ל הא דהשרה הקב"ה השכינה על יעקב אבינו בחו"ל בבית לבן כנ"ל יען שכבר השרה שכינתו עליו בהיותו עוד בא"י, וכבר כתבו הקדמונים דהא דהי' לארץ כנען דין א"י דוקא אי אמרינן דא"י מוחזקת אבל א"כ דאיכה מוחזקת אין לה דין א"י ולפי"ז יבואר הפ' כה תאמרון לאדוני לעשי כה אמר עבדך יעקב להסיר השטמה בהראותו שעשו הוא הבכור לענין הכבוד דלא הועיל הקנין דהוה כקני את וחמור דלא הוה ראוי דא"י מוחזקת לנו מאברהם כנ"ל, ולראי' כי א"י מוחזקת אמר עם לבן גרתי שנשלם הגירות ד' מאות שנים יען דגם השכינה היתה עמי בחו"ל יען שכבר שרתה עלי בא"י דיש לארץ כנען דין א"י דמוחזקת לנו מאברהם, ודו"ק וב"ה הוא דבר נכון: טו) כה תאמרון וכו' כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ופרש"י ותרי"ג מצות שמרתי, ונ"ל דאחז"ל כ"מ שנאמר כה אינו אלא בלשון הקודש וי"ל [ובפשיטות י"ל שאמר להם שיאמרו דברי יעקב שאמר בלה"ק כי אם יאמר בלשון אחר תיבת גרתי א"כ יופסד הרמז של גרתי היא תרי"ג ושוב ראיתי שכ"כ בתפ"י] עפיד"ק זקיני התב"ש ז"ל לפ' מחז"ל סנהדרין [לה ע"ב] אדם הראשון בלשון ארמי סיפר דאחז"ל חגיגה [טז ע"ב] בשלשה דברים אדם דומה למלה"ש ובשלשה דומה לבהמה יש בו דעת קונו הולך בקומה זקופה ומדבר בלשון הקודש כמלה"ש, אוכל ושותה פרה ורבה ומת כבהמה שלא להטיל קנאה בין הנבראים, א"כ קודם שנגזר עליו מיתה והי' דומה לבהמה בב' דברים הי' דומה למלה"ש ג"כ בב' דברים והי' אסור לו לדבר בלשה"ק לכן בלשון ארמי סיפר היינו קודם לחטא ודפח"ח א"כ ע"י שמדבר האדם בלשה"ק יתעורר כי עתיד למות ועי"ז ישמור נפשו מלחטוא כמחז"ל [עי' מזה לעיל כח ע"ט] וזה שאמר כה אמר עבדך יעקב שמדבר בלשון הק' ולכן עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא יפלא עשו איך אפשר לשמור המצות בבית לבן:

טז) עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור ובמדרש שור זה יוסף שנאמר בכור שורו הדר לו, וכ"ל ונקדים לפ' הפ' ויבא יסף את דבתם רעה אל אביהם וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו עשה לו כתונת פסים דתמוה למה לא ככתב מה הוא הדבה וגם רעה אל אביהם צ"ב ומה גם תיכף לסמיכה זו וישראל אהב וכו' וכי בשביל שהביא דבה אהב לו יותר מכל בניו וכ"ל להסביר ענין הבכורה מפני מה אמרה תורה דבכור נוטל פי שנים וגם לכבדו ביותר מכל בניו כש"כ הרמב"ן ז"ל עה"פ כה תאמרון

ע"ש הלא מחוק השכל הי' צריך להיות להיפך כידוע שיצר לב האדם רע מנעוריו וקשה מאד לקדש עצמו יכוין בעת הזיוג בלתי לד' לבדו וקרא צוות הן בעון חוללתי וכו' ומעשה אבות ירשו בנים להיות נולדים בחסרונות לא כן בזקנותו שכבר תש כח היצה"ר ממנו ונשקט רתיחת דמי ויכול לקדש עצמו בשעת הזיוג ובטח יולד מזיוג כזה בן יקר, כמי שפירשו יפה כח הבן מכח האב ר"ל ע"י כח האב יפה כח הבן. א"כ הי' מהראו שבן זקונים הוא דהי' הבכור ליטול פי שנים ולכל מילי אמנם כשנעמוק בהענין יצא הדבר לאורו של תורה גם עפ"י שכל האנושי כמשאחז"ל לפום צערא אגרא ואם האדם מקדש עצמו עוד בנעורותיו והוא מכוון בעת הזיוג לשם שמים יפה כחו יותר מאם הי' מקדש עצמו לעת זקנותו, ולכן רצה הקב"ה שיקדש אדם א"ע עוד בימי נעוריו ע"כ בדין היא כי הבן הנולד ראשון היא יהי' הנכבד מכל אחיו ולו משפט הבכורה כמו שאמר כ"ק דו"ז אדמו"ר הגה"ק משינאווא ז"ל לפ' הזמר בעבד להין כתרין במילין יקירין ר"ל דבענינא שקשה לאדם לעבוד השי"ת ועכ"ז עושה הענין אזי כ"כ נחשב לפני השי"ת לעשות לו מהמצוה הלז כתר לראשו ודפח"ח והנה השבטים ראו כי המה עשרה ויוסף האחד עשר הבן זקינים ואביו מכבדו ביתרת הכבוד ולהחזיקו לבכור לעשות לו כתונת פתים שהי' אז לבוש הבכור כמש"כ הכלי יקר שם ע"כ אמרי השבטים שכל זה גרם מפני שנולד לזקוניו ואם כן הי' זה ח"ו סימן רע ליעקב לומר עליו כי לעת נעוריו לא הי' כחו יפה כמו לעת זקנותו, וזש"א הכתוב ויבא יוסף את דבתם ר"ל הדבה שלהם אשר הוא רעה אל אביהם שהי' מראה ח"ו סימן רע לאביהם. ומה הי' הדבה ע"ז אמר הרי וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים זה בעצמו הי' הדבה באמרם דלכן אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו יען שנולד בזקנותו ולזה עשה לו כתונת פסים לבוש הבכור יען שהוא הבכור, אמנם באמת חלילה לחשוב כזאת על יעקב אבינו מבחר האבות והא דעשה את יוסף לבכור מבואר הטעם בזוה"ק דהי' בכור במחשבה שחשב יעקב על לאה שהוא רחל, ומבואר בהאר"י הק' ובתורת חיים ז"ל כי בצדיקים היותר גדילים הקב"ה מתנהג עמהם כפי המחשבה ולא כפי המעשה, א"כ אדרבה נמצא כי לפי גודל יקרת ערכו של יעקב אבינו הי' דוקא יוסף הבכור ולא כמו שחשבו השבטים כי לעת זקנותו הי' יפה כחו מעת שנולדו השבטים בנעוריו וראי' לזה דהא חזינן דגם בימי נעוריו קודם שנולדו הבנים יהי' בבית לבן הרשע כבר שמר כל התרי"ג מצות א"כ הי' בתכלית השלימות וזש"א עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ויהי לי שור זה יוסף שנאמר בכור שורו הדר לו כלומר זה שהי' יוסף הבכור לא הי' כמו שאמרו השבטים שסימן רע הוא לו אדרבה הדר לו ליעקב להדר ולתפארה כי לכן הי'

יוסף הבכור כי הקב"ה התנהג עמו כפי המחשבה יען היותו צדיק גדול ידו"ק, וב"ה הוא דבר נחמד:

יז) עם לבן גרתי וכו' ויהי לי שור וחמור ופרש"י גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים ונ"ל עפי"ד התפ"י הובא באך פ"ת ז"ל דלכן משלם הקב"ה לצדיקים שכר מצוה בעוה"ב ובעד עבירה בעוה"ז ואצל רשעים להיפך בעד המצוה השכר בעוה"ז ובעד עבירה בעוה"ב דצדיקים עושים המצות באמת ובלב שלם ע"כ משלמים בעוה"ב עולם האמת אבל העבירות אינם עושים באמת משלמים בעוה"ז עולם השקר ל"כ הרשעים העבירות עושים באמת ובלב שלם ע"כ משלמים בעוה"ב עולם האמת אבל המצות אינם עושים בלב שלם רק לפנים ע"כ משלמים להם בעוה"ז ודפח"ח והכה מפרשים שהתנצל ואע"ה ואמר עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים רצ"ל לעשות המצוה באמת בכל לב כמו שעושה לבן העבירה בכל לב עכ"ד, וזש"א יאע"ה ברב ענוה עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי אבל לא למדתי ממעשיו הרעים לעשות באמת ובלב שלום ולכן ויהי לי שור וחמור וכו' ליתן לי השכר בעוה"ז ולא בעוה"ב, והבן:

יח) ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה במדרש ברכות לראש צדיק זה יעקב ופי רשעים יכסה זה עשו, ונ"ל דאיתא במד"ת ויהי לי שור וחמור וכו' וכי הי' ליעקב אלא שור אחד וחמור אחד אלא הצדיקים ממעטים את עצמם וי"ל הטעם דאחז"ל חגיגה [ט עב] יאי עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא, ומפרשים כי הברזא סומקא יא לסוסיא דוקא בעוברת עם רוכבו בשוק להראות תפארתו להעם, אבל לא יאי הברזא סומקא לסוסיא בעומדו בדיר שהסוסים עומדים שם כ"כ יאי עניותא ליהודאי בשוק שלא להראות לאוה"ע שלא יפתחו פיהם לדבר סרה אבל בביתם לא יאי עניותא אלא יפה שיהי' להם עושר וכ"ט ודפח"ח ולזה אמר יאע"ה ויהי לי שור וכו' למעט עצמו לפני עשו שלא ידבר סרה, וזש"א ברכות לראש צדיק זה יעקב דבאמת נתברר ברב ברכות ולכן אמר ויהי לי שור כד' ופי רשעים יכסה זה עשו לכסות פי עשו שלא נדבר סרה:

יט) עי"ל עפי"ד כ"ק מוחז"ל הי"מ לפ' הפ' היתה דמעתי לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום איה אלקיך, ר"ל דאם הירא ד' הוא מחוסר לחם אז ח"ו נתחלל שם שמים כי הרשעים יש להם פתחון פה לומר אי' אלקיך לעזור לך, וזש"א היתה דמעתי לחם יומם ולילה לכן שפכתי דמעות שיהי' לי לחם לא למען טובתי רק כי אומרים אלי כל היום איה אלקיך א"כ ח"ו נתחלל ש"ש ודפח"ח. ולזה התפאר יאע"ה ויהי לי שור וכו' למען שלא יתחלל שם שמים שיאמר עשו איה אלקיך, וזש"א ברכות לראש צדיק דעי"ז שיש ברכות לראש צדיק פי רשעים יכסה שאין להם פתחון פה לומר איה אלקיך:

כ) וישבו המלאכים וכו' וארבע מאות איש עמו ויירא יעקב מאד ויצר לי ובמדרש ויירא שמא יהרג ויצר לו שמא יהרוג את עשו, ונ"ל ההמשך דהנה היפ"ת הקשה מדוע יצר לו שמא יהרוג את עשו הלא הי' רודף והבא להורגך וכו', וכ' באמרי שפר מהגאון מהרש"ק לת' דבאמת לא הי' מועיל קניית הבכורה דהוה דשלבל"ע אלא כיון דנשבע עשו הי' צריך לקיים השבועה אבל אם מת אין בניו צריכים לקיים השבועה כמבואר בחי"ת סי' ר"ט לכן ירא יעקב שאם יהרוג את עשו יערערו בניו על מכירת הבכורה ודפח"ח והנה הגאון מופת דורו מ' יצחק מקראקא ז"ל הקשה עמחז"ל דעשו מערער על מכירת הבכורה הא לא יגיע לו שום תועלת ע"י שהוא הבכור ליטול פי שנים דאיתא באב"ע דיצחק אבינו נתרושש לבסוף ולא נשאר לו אלא א"י א"כ הלא א"י הוא רק ראוי ובכור אינו נוטל פי שנים בראוי, ואת"ל שיאמר דא"י מוחזקת מאאע"ה הלא יהי' הפסדו מרובה משכרו למשל דאם תחלק איי על י"ב חלקים א"כ מגיע לחלקו של ישמעאל שהוא הבכור פי שנים הרי שמנה חלקים וישאר ד' חלקים ליצחק אבינו ויקח עשו ב' חלקים ושני שלישים פי שנים ויעקב יקח חלק א' ושליש א"כ טוב לו יותר לומר דא"י הוא רק ראוי ואז יקח ישמעאל חלק כחלק של יצחק אבינו כל אחד ששה חלקים ומאותן ששה חלקים יקח יעקב שלשה חלקים ועשו שלשה חלקים נמצא שיהי' לו שלי יש מחלק א' יותר ולמה יערער על מגן על הבכורה והיא קו' נפלאה. אמנם יש לת' דעשו יאמר דלישמעאל אינו מגיע שום ירושה דהוא בן הגר המצרית דלא נשתחררה ולא נתגיירה וולדה כמותה ואינו בן אברהם לכן שפיר יערער על הבכורה לומר שהוא הבכור ומגיע לו שמנה חלקים וליצחק ד' חלקים ומתורץ קו' הנ"ל, והנה הטעם דלקח עשו עמו ד' מאות איש מבואר בנזה"ק פע"ה כי א"י מחזיק ת' פרסה דקדושה וכנגדה ארץ מצרים מחזיק ת' פרסה ערות הארץ וליעקב הי' ד' מאות מלאכים מא"י לימים ע"כ לקח עשו ד' מאות איש ממצרים לימינו כי הי' לו ג"כ אחיזה במצרים ערות הארץ ע"י שלקח את מחלת בת ישמעאל בן הגר המצרית ע"ש שבאריכות דפח"ח ולפי"ז מובן ההמשך וישבו המלאכים וכו' וד' מאות איש עמו דכיון שלקח ד' מאות איש שיש לו אחיזה במצרים שלקח מחלת בת ישמעאל בן הגר המצרית, א"כ צ"ל דס"ל לעשו דלא נשתחררה ולא נתגיירה הגר דאל"כ הרי גר שנתגייר כקטן שנולד ולא הי' להגר שום אחיזה במצרים וכש"כ לעשו א"כ ישמעאל הוא בן האמה ואינו בן אברהם ואין לו שום ירושה א"כ יש מקום לערער על מכירת הבכרה שיקח ח' חלקים פי שנים כנ"ל, ולכן ויצר לו שמא יהרוג את עשו ויבואו בניו לערער על קניית הבכורה כיון שהמה אינם חייבים לקיים השבועה של אביהם כדין האמרי ספר הנ"ל ודו"ק:

כא) עי"ל לפי"ד האמר שפר הנ"ל ועפ"י קו' הגאון מקראקא ז"ל הנ"ל דלמה יערער בקניית הבכירה הא יהי' לו הפסד, וכ' לתרץ דלכן הלך ולקח את מחלת בת ישמעאל לאשה כדי שירש אותו כמבואר במדרש, ואז יאמר שבאמת א"י מוחזקת מאאע"ה ואך שלפי"ז יקח חלקו חלק שליש פחות מחלק פשוט כשאינו ראוי נגד זה ירויח בזה שירש חלק ישמעאל השמנה חלקים שירויח חלק א' ושני שלישים, כי אם הי' א"י ראוי הי' לקח ו' חלקים של ישמעאל ושלשה חלקים שלו הרי ט' חלקים, ואם יאמר שא"י מוחזקת יקח י' חלקים ושני שלישים דהיינו שמנה חלקים של ישמעאל ושני חלקים ושני שלישים חלקו ושפיר יערער עשו על הבכורה ודפח"ח [ע"י פ' ויצא אות א' מזה] וכ"ז נכון לפי"ד המדרש דעשו לקח את מחלת בת ישמעאל שירש את ישמעאל ולא שבניו ירשו אותו דאל"כ הלא אין שום ירושה לעשו מישמעאל מצד אשתו דהא בת בין הבנים אינה יורשת ולפי"ז מובן ההמשך וישבו וכו' וד' מאות איש עמו א"כ כיון ששמע יאע"ה דלקח ד' מאות איש ממצרים שיש לו אחיזה במצרים שלקח מחלת בת ישמעאל בן הגר המצרית א"כ צ"ל דהתנה עשו עם ישמעאל שהוא ירש אותו ולכן יש לו אחיזה וחלק בארץ מצרים שיש לישמעאל חלק במצרים שהוא בן הגר בת פרעה א"כ כיון שעשו הוא היורש של ישמעאל שפיר טוב לו לערער על הבכורה כדי שיקח פי שנים כנ"ל, ולז"א ויירא וכו' ויצר לו שמא יהרוג את עשו דאז יבואו בניו לערער נגד הבכורה דאינם חייבים לקיים השבועה של אביהם שיהי' להם ריוח ליקח י' חלקים ושני שלישים כנ"ל, והבן:

כב) עי"ל עפי"ד הנזה"ק הנ"ל דלכן לקח ד' מאות איש שהם כנגד ד' מאות פרסה של ארץ מצרים כנגד ד' מאות מלאכים מא"י שהם כנגד ד' מאות פרסה של א"י, והנה מבואר בצפנת פענח דהא דאחז"ל דא"י מחזיק ת' פרסה על ת' פרסה אתיא כמד"א כיבוש יחיד לא שמי' כיבוש אבל למד"א כיבוש יחיד שמי' כיבוש הרי מחזיק א"י הרבה יותר מד' מאות פרסה, וה"ט דמד"א כיבוש יחיד ל"ש כיבוש מבואר בספרי הובא בתוס' גיטין [ח ע"א] שאמר הקב"ה לדוד את היבוסי שהי' סמוך לירושלים לא הורשת ואתה הולך וכובש ארם נהרים וארם צובה, והכה בתפארת הגרשוני ז"ל הקשה הלא לא הי' בידו של דה"מ להוריש היבוסי מחמת שנשבע אאע"ה לתחיי' שהיתה חקוקה על הצלמים עורים ופסחים, וכ' לתרץ שלא הי' דה"מ מחויב לקיים השבועה של א"א כדאיתא בריב"ש מי שנשבע ליתן לחבירו דבר ומת אין היורשים מחוייבים לקיים שבועת המת, ומבואר לעיל אות כ' בשם האמרי שפר דלכן ירא י"א שמא יהרוג את עשו דבניו יערערו בקניית הבכורה דאינם חייבים לקיים שבועת אביהם כדברי הריב"ש הנ"ל ולפי"ז מובן ההמשך וישבו המלאכים וכו' וד' מאות איש וכו' דכיון ששמע דלקח ד' מאות איש שהמה נגד

הד' מאות פרסה של מצרים שיהיו כנגד הד' מאות מלאכים מא"י שמחזיק ד' מאות פרסה כנ"ל א"כ צ"ל דס"ל לעשו דכיבוש יחיד לא שמי' כיבוש דאל"כ אא"ל דמצרים הוא כנגד א"י דהא מצרים היא ד' מאות פרסה וא"י הוא ביותר א"כ כיון דס"ל דכיבוש יחיד ל"ש כיבוש צ"ל דס"ל כשיטת הריב"ש דאם נשבע ליתן לחבירו דבר ומת אין היורשין מחויבים לקיים דברי המת כנ"ל, ולז"א ויצר לו שמא יהרוג את עשו דאז יערער בניו בקניית הבכורה דהיה דשלבל"ע ומפאת השבועה א"צ לקיים כנ"ל ודו"ק:

כג) ולפי"ד התה"ג הנ"ל, י"ל המשך הפ' וגם הולך לקראתך וכו' ייירא יעקב מאד וברש"י שמא יהרג וכ' באש דת דיהרג בשביל שלקח ב' אחיות שהוא במיתה, דהנה בבגד אהרן ז"ל כ' לפ' וגם הולך לקראתך עפי"ד הזוה"ק ויקהל כד צלותא דבר כש תדחי' אקדים רוחא בישא דמתקריא גחגומו מהאי רוחא אמטי לי' ומפרש בין שמיא וארעא דלא יתו התפלה למעלה וע"ז אמר איוב ויבא גם השטן בתוכם ההיא רוחא בישא דאקרי ג"ם אמטי לי' ע"ש וכיון שיאע"ה לא קיים בבית לבן מצות כיבוד אב לכן יצא ההיא שטן דאקרי גם לנגדו וזש"א וג"ם הולך לקראתך ומבואר שם דאי נימא דכיבוד אב הוא בשל אב ולא בממון של הבן לא חטא יאע"ה כלל דהא כיון שהי' בבית לבן הי' לו שור וחמור וצאן וכו' ואין לו לחסור ממונו בשביל כיבוד כמבואר ביו"ד סי' רע"ט דכיבוד הוא בשל אב ולא בשל בן. ומבואר בצ"פ דיעקב לא חטא בב' אחיות דנשאם בארם נהריים ובארם צובה שהם חו"ל א"כ דכיבוש יחיד לא שמי' כיבוש אבל א"נ דשמי' כיבוש א"כ המה בכלל א"י א"כ חטא בב' אחיות שלקח והנה מבואר בספרי דה"ט דמד"א דכיבוש יחיד לא שמי' כיבוש משום דאמר לי' הקב"ה את היבוסי לא הורשת ואתה הולך וכובש ארם בהרים וא"צ, והתה"ג הקשה הא לא הי' יכול להוריש את היבוסי בשביל שנשבע אברהם אבינו לתחיי' שהיתה חקוקה על הצלמים עורים ופסחים ות' דהבנים אינם מחויבים לקיים שבועת המת כנ"ל, אמנם הקשה הא הי' מוכרח דה"מ לקיים השבועה משום מצות כיבוד, וכ' לתרץ דאיתא כמד"א דכיבוד היא משל אב ולא משל בן ומיד שמת נפלו הנכסים קמי' יורשים ושלהם הם. ומבואר דאי נימא דכיבוד הוא משל אב אמרינן כיבוש יחיד לא שמי' כיבוש, אבל א"נ דכיבוד היא אף משל בן אמרינן כיבוש יחיד שמי' כיבוש כמובן. ולפי"ז מובן ההמשך וגם הולך לקראתך הוא רוחא בישא דמקרי ג"ם הולך כנגדך דכיבוד אב הוא אף משל בן כנ"ל א"כ אמרינן דכיבוש יחיד שמי' כיבוש וחטא י"א באיסור ב' אחיות דא"כ וא"צ התה ג"כ בכלל א"י כנ"ל, ולז"א ויירא וכו' שמא יהרג בשביל איסור ב' אחיות שהוא במיתה, ודו"ק:

כד) עי"ל עפי"ד הנזה"ק והאמרי שפר הנ"ל דהנה הגאון מהר"י מקראקא ז"ל הקשה כנ"ל למה ירצה עשו לבטל קניית הבכורה ליטול פי שנים הא לא הי' לו שום ריוח דהא א"י מקרי ראוי ואין בכור נוטל פי שנים בראוי ואם יאמר דא"י מוחזקת מא"א א"כ יהי' הפסדו מרובה משכרו דאז יקח ישמעאל שני חלקים מא"י שהוא הבכור וליצחק יגיע חלק א' א"כ יהי' הפסדו מרובה משכרו כמבואר לעיל באות כ' ע"ש אמנם יש לת' עפי"ד הצפנת פענח הטעם דא"י מוחזקת ד' מאות פרסה על ארבע מאות פרסה כי אברהם אבינו הי' כהן לאל עליון ולד' הארץ ומלואה והפריש הקב"ה תרומה מעולמו ונתן לאאע"ה מדת בינונית היא א' מנו"ן והעולם הוא שתא אלפי פרסה על שתא אלפי פרסה תמצא לאורך ה' פעמים י"ב מאות פרסה ולרוחב ה' פעמים י"ב מאות פרסה תמצא חלוק לרצועות ה' פעמים חמשה הוא כל רצועה י"ב מאות על י"ב מאות וכ"ה רצועות הן חתוך כל רצועה לחצאין תמצא נו"ן רצועות וכל אחד הוא אורך י"ב מאות פרסה ורוחב ת"ר פרסה זה הוא התרומה מן העולם דהוא א' מנו"ן וכשנתן לאברהם הכהן ואברהם הוריש לבניו כמד"א דא"י מוחזקת הי' מאברהם בירושה ולישמעאל הבכור מגיע ב' חלקים מן י"ב מאות היינו ח' מאות ברוחב תיר פרסה ות' פרסה באורך ת"ר פרסה נשאר ליצחק וחלק ההוא צריך ג"כ לחתוך לשנים לבני יצחק המה יעקב ועשו ולהבכור מגיע פי שנים הוא יעקב שקנה הבכורה מעשו מן ת"ר פרסה שהוא ברוחב ת' נמצא שמגיע ליעקב מכוון ת' פרסה על ת' פרסה לא פחות ולא יותר לכן מחזיק א"י ת' פרסה על ת' פרסה עכ"ד הנחמדים, ולפי"ז מתורץ קו' הג' הנ"ל דשפיר יערער עשו על מכירת הבכורה כדי להרויח ליקח פי שנים ויגיע לו לחלקו א"י דיאמר דא"י מוחזקת ואפ"ה לא מגיע כלום לישמעאל שהרי כבר כטל כל חלקו כנ"ל, ולפי"ז א"ש ההמשך וארבע מאות איש עמו שהם כנגד מצרים המחזיק ת' פרסה על ת' פרסה שיהי' לעומת ד' מאות כתות מלאכים שהם נגד א"י המוחזקת ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה כדהנזה"ק הנ"ל, א"כ כיון שראה יאע"ה שעשו יודע שא"י מוחזקת ת' פרסה ועכצ"ל כנ"ל, א"כ כבר נטל ישמעאל חלקו ואם יערער על מכירת הבכורה דהוה דשלבל"ע ירויח הרבה, אלא שאינו יכול לערער דצריך לקיים השבועה א"כ הבנים יכולים לערער דאינם מחויבים לקיים השבועה כנ"ל ולכן ויירא יעקב מאד ויצר לו ובמדרש שמא יהרוג את עשו, ואז יערערו בניו על מכירת הבכורה כדברי האמרי שפר הנ"ל ודו"ק:

כה) עי"ל ההמשך וארבע מאות איש עמו ויירא יעקב ויצר לו ופרש"י ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרים. עפי"ד הנזה"ק הנ"ל דלכן הלכו עמו ד' מאות איש ממצרים ערות הארץ דהי' לו לעשו אחיזה במצרים ע"י שלקח את מחלת בת ישמעאל בן הגר המצרית ע"ש.

והנה הראשונים ז"ל הקשו איך לקח יאע"ה ב' אחיות, וכ' לת' א) ביפ"ת דרחל ולאה לא היו אחיות מן האם אלא מהאב וס"ל כמד"א דאין אחוה לב"נ דאזלינן בתר האם ולא בתר האב א"כ לא היו אחיות כלל ב) כ' הרדב"ז סי' תרצ"ו לת' דליעקב הותר ב' אחיות שהי' מהמרכבה משכינה הק' וצורתו חקוקה בכסא הכבוד דטעם איסור ערוה שלא להשתמש בשרביטו של מלך וליעקב מותר לשמש בשרביטו של מלך ע"ש, והכה לכאורה יש להקשות לפי"ד הנזה"ק פס"ד סט"י דיעקב לא הי' מהמרכבה רק בהיותו בא"י ולא בהיותו בחו"ל ע"ש א"כ איך לקח האחיות בארם נהריים ובארם צובה שהם חו"ל, אמנם הדבר נכון למד"א כיבוש יחיד שמי' כיבוש א"כ כיון שכיבוש אותם דהמע"ה אמרינן שהם כא"י כש"כ הצפ"ע ע' א"י ע"ש, והכה המפורשים כ' לפ' דהרש"י שמא יהרוג הוא את אחרים היינו ר' מאיר דעתיד לצאת מעשו כמבואר בגיטין [נז עא] ונקרא בשם אחרים כמאמרם ז"ל הוריות [יג ע"ב] מאן אחרים ר' מאיר ודפח"ח והנה איתא בע"ז [כ ע"ב] במתני' ובסוריא משכירין להם בתים אבל לא שדות והש"ס פריך לה מאי שכא וכו' ומשני דקסבר ר' מאיר כיבוש יחיד שמי' כיבוש ע"ש, ולפי"ז א"ש ההמשך וארבע מאות איש עמו ולכן הלכו עמו דהי' לו לעשו אחיזה במצרים ע"י שלקח מחלת בת ישמעאל בן הגר כנ"ל א"כ עכצ"ל דיש אחוה לב"כ דאל"כ אין לעשו אחיזה במצרים ע"י מחלת דהא היא בעצמה אינה בת ישמעאל אלא בת אשתו א"כ א"א לומר כתירץ היפ"ת הנ"ל דלכן לקח יעקב את הב' אחיות דאין אחוה לב"נ הא אמרינן דיש אחוה לב"כ ועכצ"ל כתירץ הרדב"ז הנ"ל דהותר ליעקב ב' אחיות כיון שהי' מהמרכבה וארם בהרים וארם צובה המה א"י דכיבוש יחיד שמי' כיבוש כר' מאיר כנ"ל, ולז"א ויירא יעקב מאד ויצר לו אם יהרוג אחרים היינו ר' מאיר א"כ יהי' עליו האיסור של ב' אחיות אם לא יולד ר' מאיר שיאמר דכיבוש יחיד שמי' כיבוש, ודו"ק:

כו) עי"ל ההמשך וארבע מאות איש עמו ויירא יעקב מאד. דהנה מבואר במדרש דירא יאע"ה בשביל שלא קיים מצות כיבוד אב בהיותו בבית לבן והכה המפורשים הקשו הא הי' כאנוס שלא לחזור לביתו עד שנולד יוסף שטנו של עשו, אמנם י"ל לפי"ד הירושלמי הובא בש"ך סי' כא לזקיני ז"ל דאונסא כמאן דלא עבד אמרינן וכמאן דעבד לא אמרינן א"כ לא קיים יאע"ה מצות כיבוד אב כמו עשו ע"כ ירא ממנו ונודע דברי גדולי האחרונים ה"ט דאמרינן עדל"ת דמבואר בתוס' שבת [ד ע"א] דאם נמנע בעשיית הדבר מצד תקנת חז"ל מקרי אנוס ע"ש, ולכן כיון שהוא חייב בעשה הרי הוא אנוס וכמאן דלא עבד ולא עבר על הלאו ע"כ אמרינן עדל"ת דיקיים העשה ולא יעבור על הלאו. אבל א"נ דל"א עדל"ת אע"ג דלא יעבור על הלאו מ"מ העשה לא יקיים דאונסא כמאן דעבד ל"א ודפח"ח,

והנה הראשונים הקשו איך לקח אאע"ה את הגר ולא שיחררה ולא נתגיירה הא איכא איסורא וכ' באוהב ישראל ז"ל לת' דעשה דפו"ר דל"ת [עי' לעיל פ' תולדות אות ס] ולפי"ז א"ש ההמשך וארבע מאות איש עמו יען שהי' לעשו אחיזה במצרים ע"י שלקח מחלת בת ישמעאל בן הגר המצרית כדהנזה"ק הנ"ל א"כ עכצ"ל דלא נתגיירה ולא נשתחררה דאל"כ הלא גר שנתגייר כקטן שנולד הרי גם הגר לא הי' לה אחיזה במצרים. ועכצ"ל דלכן לקח אאע"ה את הגר דעדל"ת דאונסא כמאן דעבד ל"א כנ"ל, ולכן ויירא יעקב משום דלא קיים מצות כיבוד כנ"ל, והבן:

כז) עי"ל ההמשך וגם הולך לקראתך וכו' ויצר לו במדרש שמא יהרוג את עשו דהנה ברבינו בחיי ז"ל כ' וז"ל יתכן לפ' וגם לרבות שרו של עשו להלחם על שאיחר יאע"א את נדרו, והכה המפורשים הקשו הא תלה נדרו בתנאי ושבתי בשלום אל בית אבי ולא הי' צריך לעשר מקודם, ותי' דהתנאי לא הי' מועיל דלא הוה תנאי כפל, וזה נכון לשיטת התוס' נזיר [יב עא] דמבואר שם דס"ל דגם בדיבור בעינן משפטי התנאים אבל לשיטת הפלאה דבדיבור לא בעינן משפטי התנאים א"כ לא איחר יעקב נדרו דהא כדר הוה רק דיבור והנה כתבתי במק"א דזה תלי' בפלוגתת רשב"ל ור' יודון דלרשב"ל דס"ל דתנאי התכה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו אע"ג דהי' תנאי שא"א לקיים ע"י שליח דקודם שנברא העולם לא הי' עוד שליח ועכצ"ל דכיון דבדבר ד' שמים נעשו הוה רק דיבור ובדיבור לא בעינן משפטי התנאים כמש"כ המפורשים אבל לר' יודון דלא ס"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית [עי' לעיל אות ה' מזה] שפיר י"ל דגם בדיבור בעינן משפטי התנאים, והנה אחז"ל דעשו הי' מערער על מכירת הבכורה, ואיתא בהקדמונים ב' טעמים שאין בהערער כלום אע"ג דהוה דשלבל"ע א) דקודם מתן תורה הי' מועיל קנין גם בדשלבל"ע ובישועות מלכו הסביר הדבר דכיון דתנאי התכה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו א"כ הוה העולם ג"כ כדבשלבל"ע שמא יחזיר הקב"ה את העולם לתו"ב לכן גם דבר שלבל"ע בר קנין הוא [ע' לעיל פ' תולדות מזה] א"כ גם בכם עשו אין יכולים לערער על קניית הבכורה ב) דחייב עשו לקיים את השבועה שיהי' הבכורה ליעקב ולפי"ז יכולים בניו לאחר מיתה לערער על הבכורה דהבנים אינם מחויבים לקיים שבועת אביהם כמבואר בחו"מ סי' ר"ט וכדברי האמרי שפר הנ"ל באות [כ וכד] ולפי"ז יבואר ההמשך וגם הולך לקראתך שגם שרו של עשו הולך לקראתו על שאיחר נדרו ואע"ג דהי' תנאי עכצ"ל דלא הי' מועיל התנאי דלא הי' תנאי כפל דגם בדיבור בעינן משפטי התנאים כנ"ל, א"כ עכצ"ל כר' יודון דלא התנה הקב"ה תנאי עם מעשה בראשית

דהתנאי לא הי' מועיל דלא הי' משפטי התנאים דגם בדיבור בעינן משפטי התנאים כנ"ל, א"כ שוב אמרינן דגם קודם מתן תורה לא הי' מועיל קנין בדבר שלב"ל ולא הי' צריך עשו לקיים הבכורה ליעקב אלא מפאת השבועה א"כ לאחר מיתה יכולים בניו לערער על הבכורה ולז"א ויצר לו ליעקב שמא יהרוג את עשו א"כ יערערו בניו על הבכורה כדברי האמרי שפר הנ"ל ודו"ק היטב בכל האופנים הנ"ל כי המה נחמדים מאוד בס"ד:

כח) ולפי הנ"ל יש לבאר הסמיכות הפ' מפ' פינחס אלה תעשו לד' במועדיכם לפ' מטות איש כי ידור כדר לד' וכו' לא יחל דברו ובחגיגה [י ע"א] אר"י אמר שמואל רמז להתרת נדרים מן התורה כ' לא יחל דברו הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו ע"ש. דאיתא בחסל"א דלכן נתחייבו בנ"י להקריב תק"ן קרבנות למוספין בשנה כדי לתקן על אשר שלח יאע"ה לעשו תק"ן בהמות לדורן על שירא ממנו אע"ג שהי' לו הבטחה מהקב"ה [עי' לעיל פ' ויצא אות ס"ט מזה], ולכאורה יש להעיר דהרי שפיר ירא שלא יגרום החטא שאיחר נדרו כמבואר במדרש, אמנם להנ"ל דבדיבור לא בעינן משפטי התנאים א"כ לא איחר נדרו דהא תנאי התכה ושבתי בשלום אל בית אבי אז עשר אעשרנו לך והי' מועיל התנאי אע"ג שלא הי' תנאי כפל כנ"ל, והנה מבואר בכלי יקר דה"ט דאחרים מחלין לו דכל הנודר דומה כאלו התנה תנאי בשעת הנדר על מנת שיסכימו עמו הבי"ד וכשאין מסכימין נעקר הנדר מעיקרו ע"ש, והנה הראשונים הקשו איך מועיל תנאי בנדר הא הוה א"א לקיים ע"י שליח, ותי' הפלאה דנדר כיון דהוה רק דיבור לא בעינן משפטי התנאים, ולפי"ז מובן הסמיכות אלה תעשו לד' במועדיכם להקריב תק"ן קרבנות על ששלח יעקב הדורן לעשו שלא הי' לו לירא ממנו שמא יגרום החטא שאיחר נדרו דלא איחר נדרו דהי' מועיל התנאי אע"ג שלא הי' תנאי כפל דבדיבור לא בעינן משפטי התנאים כנ"ל ולראי' דבדיבור לא בעינן משפטי התנאים אתא הסמיכות איש כי ידור נדר לד' וכו' לא יחל דברו הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו דתנאי התנה ע"מ שיסכימו הב"ד דמועיל התנאי אע"ג דלא הוה כמשפטי התנאים דאאל"ק עי"ש דבדיבור לא בעינן משפטי התנאים כנ"ל, והבן כי דבר נכון הוא בס"ד:

כט) ולפי הנ"ל יל"פ ההמשך וישלח יעקב מלאכים וכו' עם לבן גרתי ואחר עד עתה וברש"י גרתי ותרי"ג מצות שמרתי, דהכה המפורשים הקשו איך שמר ואע"ה התרי"ג מצות הא עבר בבל תאחר נדרו ותי' דהא התנה דאז יתן המעשר כאשר ושבתי אל בית אבי ועדיין לא שב אמנם הקשו הא לא הי' תנאי כפל ותנאי בטל ומעשה קיים אולם לפי"ד המפורשים דבנדר כיון דהוה רק דיבור לא בעינן משפטי התנאים שפיר הי' מועיל התנאי אע"ג דלא הי' תנאי כפל והמפורשים הביאו ראי' דבדיבור ל"ב משפטי

התנאים מהא דאחז"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם לא יקבלו את התורה יחזור את העולם לתוהו ובוהו והקשו איך הועיל התנאי הא הוה א"א לקיים ע"י שליח דקודם שנברא העולם לא הי' שום נברא שיהי' שליח ועכצ"ל דכיון דבדבר ד' שמים כעשו הוה רק דיבור ובדיבור לא בעינן משפטי התנאים עכ"ד, והנה כ"ז נכון למד"א הארץ נבראת תחלה אבל למד"א השמים נבראת תחלה א"כ הי' אפשר לקיים ע"י שלית דהא מכל דיבור של הקב"ה נברא מלאך כשאחז"ל הרי כבר הי' מלאכים קודם שנברא הארץ א"כ שוב י"ל דגם בדיבור בעינן משפטי התנאים, והכה מבואר בכזה"ק דב"ש ס"ל השמים נבראת תחלה יען כי הוא עולם המלאכים והמה גדולים מצדיקים וב"ה ס"ל דהארץ נבראת תחלה דצדיקים גדולים ממלאכים [עי' לעיל בראשית אות ז' מזה] והנה מבואר במד"ת מדשלח יאע"ה מלאכים כשמע דצדיקים גדולים ממלאכים דהמשלח עדיף מהשליח ע"ש, וגם מבואר במדרש דהא דרצה עשו להרע ליעקב הי' בשביל החטא שאיחר נדרו, ולפי"ז מובן ההמשך וישלח יעקב מלאכים א"כ כשמע דצדיק עדיף ממלאך הרי הארץ נבראת תחלה א"כ עכצ"ל דבדיבור לא בעינן משפטי התנאים וממילא לא איחר יעקב נדרו כנ"ל לכן כה תאמרון וכו' עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי אע"ג ואחר עד עתה לקיים הנדר כי התנאי הי' מועיל דבדיבור ל"ב משפטי התנאים, ודו"ק:

ל) ויירא יעקב מאד ויצר לו ופרש"י שמא יהרג [וכ' באש דת משום חטא שתי אחיות שהיא במיתה] ויצר לו שמא יהרוג את אחרים וכ' המפורשים לפ' היינו את ר' מאיר דנקרא אחרים דעתיד לצאת מעשו ואם יהרוג את עשו לא יצא ממנו ר' מאיר עי' לעיל אות כה) ונ"ל דהנה נודע דברי זקיני המהרש"א ז"ל דלא חטא עקב באיסור שתי אחיות דרחל נתקדשה באותן שבעה שנים שעבד בה ולאה נשאת בערמה בביאה, וא"כ כיון שכבר לקח שניהם לא הי' לו תקנה דאם הי' מגרש אחת מהם היתה השני' אסורה לו משום אחות אשה ומאי אולמא איסור דשתי אחיות מאיסור אחות גרושתו לכן קיים את שניהם וכ' בצפנת פענח דכ"ז נכון אי אמרינן דשכירות אינה אלא לבסוף וכל למ"ד דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף הי' יעקב לגבי קדושין דרחל כדין מקדש במלוה ולא נתקדשה רחל כלל ולא הי' לו לקיים רק את לאה בלבד א"כ נשא לרחל באיסור עכ"ד, והכה אמרינן בקידושין [מ"ח ע א] דה"ט דר' מאיר דס"ל דאם אמר עשה לי שירים וכו' ואקדש אני לך דמקודשת דס"ל אינה לשכירות אלא לבסוף ע"ש וזש"א ויירא יעקב מאד שמא יהרג משום חטא ב' אחיות ויצר לו שמא יהרוג את אחרים היינו ר' מאיר א"כ נימא דישנה לשכירות מתחילה ועד סוף כרבנן ועבר באיסור ב' אחיות שהוא במיתה,

אבל אם לא יהרוג את עשו א"כ יולד ר' מאיר ולדידי' ליכא איסור ב' אחיות לכן ויצר לו שמא יהרוג את אחרים, ודו"ק ונכון בס"ד: לא) עי"ל דהקשו איך הועיל קניית הבכורה הא הוה דשלבל"ע ותי' הגאון הר"ר יונתן ז"ל די"א הי' טוען קים לי כר' מאיר דס"ל אדם מקנה דשלבל"ע ולז"א ויצר לו שמא יהרוג את אחרים היינו אם יהרוג את עשו יהרוג את ר' מאיר דעתיד לצאת ממנו כנ"ל א"כ לא יהי' יכול לטעון טענת קים לי כר' מאיר הרי יערערו בני עשו על קניית הבכורה דהוה דלשבל"ע: לב) קטנתי מכל החסדים וכו' כי במקלי עברתי את הירדן הזה ובמדרש הובא ברש"י נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן ונ"ל דהחוזה הק' מלובלין ז"ל אמר לפ' קטנתי ר"ל מה שאני שפל בעיני עצמי ואין אני מתגאה הוא מכל החסדים אשר עשית ודפח"ח, והנה כ' [ירמי' ט] כה אמר ד' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וכו' כי באלה חפצתי, וכ' האלשיך הק' ז"ל לפ' עפידחז"ל נדה [ט"ז עב] דהמלאך נוטל טפה ומעמדה לפני הקב"ה ואומר רבש"ע טפה זו מה תהא עלי' גבור או חלוש חכם או טיפש עשיר או עני ואילו רשע או צדיק לא קאמר דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וזש"א כי אל יתהלל חכם בחכמתו וכו' רק בזאת יתהלל השכל וידוע אותי כי באלה חפצתי ר"ל שיהי' חכם וגבור ועשיר כבר חפצתי ואין תלוי בכח האדם כי רק בזאת יכול להתהלל אם ידוע אותי כי זה תלוי' ביד האדם דהבחירה חפשית ודפח"ח, והכה איתא בחולין [ז ע"א] דאמר פנחס בן יאיר לנהר גינאי חלוק לי מימך וכו' ז' המהרש"א ז"ל דלכן גבר פנחס אע"ג דהנהר הי' לו טענה טובה שגם היא עושי' רצון בוראה מ"מ עשי' שלה אינה בבחירה משא"כ מעשה האדם שהוא בעל בחירה גדול יותר לכן כחלק הירדן ודפח"ח, וזש"א קטנתי מכל החסדים שזאת שאין אני מתגאה הוא מחסדי השי"ת כי אם האדם הוא ירא שמים יש לו במה להתגאה יען כי הוא בעל בחירה כנ"ל ולראי' כי האדם הוא בעל בחירה כי במקלי עברתי את הירדן הזה נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן אע"ג שהולכות לעשות רצון בוראה מת הצדיק גדול שהוא בעל בחירה כד' המהרש"א הנ"ל ונכון בס"ד:

לג) הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו וכי ואתה אמרת היטב איטיב עמך ובמדרש היטב בעוה"ז איטיב בעוה"ב, ונ"ל דאיתא במדרש דכל היראה שהי' ליאע"ה מעשי הי' בשביל חטא איחר נדרו והנה איתא בר"ה [ז' ע"א] מוצא שפתיך זו עשה השמור זו לא תעשה והש"ס פריך למ"ל קרא תשמור הא כ' בהדיא לא תאחר לשלמי, ומשני דאיצטרך תרי קראי חד לאמר ולא אפריש דחייב בבל תאחר וחד לאפריש ולא אקריב וצריכא תרווייהו דאי אשמעינן אפריש ולא אקריב הו"א דוקא אפריש ולא אקריב

הוא דעובר משא"כ אמר ולא אפריש דדיבור בעלמא הוא ולאו כלום הוא וכו' לכן איצטריך תרי קראי ובתוס' שם הקשו לר"ע דס"ל דהשמר דעשה עשה א"כ תשמור לא הוה ל"ת אלא עשה א"כ ליכא תרי קראי לאמר ולא אפריש ולאפריש ולא הקריב ע"ש. אמנם לר' יוחנן דס"ל במנחות [לו ע"ב] דהשמר דעשה לאו הוא [עי' שם בתוס'] שפיר כשמע מתרי קראי לא תאחר ותשמור לאמר ולא הפריש ואפריש ולא הקריב דעובר בבל תאחר, והנה אחז"ל דזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו וכ' הרמב"ן ז"ל דנשמע דבדיבור אחד כאמרו דאל"כ איך החליף מרע"ה בדברי השי"ת שהוא אמר זכור את יום השבת לקדשו שהוא עשה והוא כתב במשנה אחרונה שמור את יום השבת לקדשו הלא שמור הוא לא תעשה, וכ' החזרתי דזה נכון למד"א השמר דעשה גם כן הוא לאו אבל למד"א השמר דעשה הוא עשה א"כ מנ"ל דבדיבור אחד נאמרו דהא י"ל דלא כאמרו בדיבור אחד והא דשינה מרע"ה לכתוב שמור במקום זכור כיון דאין נפמ"נ דשמור הוא ג"כ עשה ועי' מזה בעיר דוד לקדוש זקיני דברים נחמדים והנה איתא במדרש זכור מלפניו להוסיף מחול על הקודש קודם שבת ושמור מלאחריו להוסיף לאחר שבת וכ' זקיני הנ"ל ז"ל דכ"ז כשמע מדאמרינן דזכור ושמור בדיבור אחד כאמרו לומר להוסיף מחיל על הקודש ע"ש וכ' עוד שם דה"ט שהקב"ה נותן קצת שכר בעוה"ז להיטיב לצדיקים אע"ג דשכר מצוה הוא לעוה"ב, יען כי עוה"ז הוא חול ועוה"ב הוא קודש וכמו שמוסיפין מחול על הקודש הרי החול כקודש הוא לכן נותנים שכר גם בעוה"ז החול כי כקודש הוא ע"ש דפח"ח ולפי"ז מובן המקרא קודש הצילני כא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו בשביל החטא איחר נדרי, ולכאורה הי' מקום לומר דאמר ולא אפריש אינו עובר דליכא אלא חד קרא לא תאחר על אפריש ולא הקריב דהשמר דעשה הוא רק עשה כנ"ל א"כ לא חטא יעקב כלל דהוא רק אמר ולא אפריש, ולז"א יאע"ה ואתה אמרת היטב איטיב עמך ובמדרש בעה"ז ובעה"ב, א"כ מזה דמגיע שכר גם בעוה"ז עכצ"ל מטעם דמוסיפין מחול על הקודש כנ"ל, יען דזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו והנה הא דס"ל דבדיבור אחד כאמרו משום דאמרינן דאם לא היו נאמרו בדיבור אחד לא הי' מרע"ה מחליף דברי השי"ת שאמר זכור שהוא עשה לכתוב שמור שהוא לאו דהשמר לעשה הוא לאו כנ"ל א"כ כיון דאמרינן דהשמר לעשה הוא לאו א"כ איכא תרי קראי לא תאחר ותשמור לרבות אם אמר ולא אפריש ג"כ עובר בבל תאחר כנ"ל, לכן אני מבקש הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו בשביל איחור נדרי, ודו"ק כי הדבר נכון בס"ד: לד) ולפי הנ"ל יל"פ המדרש עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור צאן ועבד עבד זה דוד המלך שנאמר אכי עבדך, דמבואר לעיל דאי נימא דהשמר דעשה הוא עשה

א"כ לא כשמע דזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו [די"ל דהשי"ת אמר זכור ומרע"ה כ' שמור כיון שגם שמור הוא עשה כמו זכור כנ"ל וכיון דהשמר דעשה הוא רק עשה שוב אמרינן דאם אמר ולא אפריש אינו עובר בבל תאחר ולא עבר יאע"ה כלל במה שאיחר נדרו דהוא אמר ולא הפריש כנ"ל] ואי נימא דשמור וזכור לא כאמרו בדיבור אחד שוב אמרינן דנשים אינם חייבות בקידוש היום דהא דס"ל לר' אדא ב"א בשבועות [כ' ע"ב] דנשים חייבות בקה"י משום דס"ל דזכור ושמור בד"א נאמרו וכל שישנו בשמורה ישנו בזכירה כמבואר שם, והנה בעיר דוד הביא בשם הקדמונים דלכן הי' ראוי דוד המלך למלוכה אף שבא מרות המואביה דלא נאסרו רק הזכרים ולא הנשים וז"ל דעיקר חטא הי' שלא המתין עד הלילה ועשה קידוש על היין שסחטה לו חוה עוד ביום ומטעם זה לא מתה חוה מיד דנשים אינם מצווים על קידוש היום דהיינו טעמא גבי עמון ומואב זכרים אסורים ונשים מותרים דבנות לוט השקינו את אביהם יין ועוררו החטא של אדה"ר לכן הנשים מותרים מאחר שאינם מצווים על קידוש היום לכן הי' דוד ראוי למלוכה עכ"ד ע"ש, ומבואר שם ג"כ דכ"ז שלא הי' ליאע"ה שום רכוש לא הי' שום חשש שמא איחר נדרו ליתן מעשר דהא לא הי' לו כמו שאמר כי במקלי עברתי את הירדן, רק לאחר שהי' לו שור וחמור וכו' הי' יכול ליתן המעשר לקיים הנדר עשר אעשרנו לך לכן יש חשש איחר הנדר ולפי"ז יבואר המקראי קודש והמדרש הנ"ל עם לכן גרתי וברש"י ותרי"ג מצות שמרתי אע"ג ואחר עד עתה לקיים הנדר ליתן מעשר הגם ויהי לי שור וחמור וצאן והייתי יכול ליתן מעשר מ"מ שמרתי התרי"ג מצות דליכא איסור איחר הנדר, יען ועבד זה דוד המלך א"כ מדאמרינן דדוד ראוי למלוכה עכצ"ל דנשים אינם חייבות בקידוש היום כנ"ל דזכור ושמור לאו בדיבור אחד נאמרו רק מרע"ה אמר מעצמו שמור ולא אמר זכור דאין שום נפמ"נ דהשמר דעשה הוא עשה ולא לאו כנ"ל א"נ שוב אמרינן דאמר ולא הפריש אינו עובר בבל תאחר כנ"ל לכן שפיר שמרתי התרי"ג מצות ולא עברתי בבל תאחר, ודו"ק וב"ה הוא דבר נכון:

לה) עי"ל המדרש הנ"ל הצילני כא וכו' ואתה אמרת היטב איטיב עמך בעוה"ז ובעוה"ב, עפי"ד המפורשים הנ"ל באות [כז] דלכן מגיע ליעקב גם עוה"ז דהוה כמציל מזוטו שלים דהרי הוא שלו דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית דאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו, ואע"ג דהוה תנאי שא"א לקיים ע"י שליח דקודם שנברא העולם לא הי' נברא לעשותו שליח מ"מ בדיבור לא בעינן משפטי התנאים ובדבר ד' שמים כעשו כנ"ל, ולפי המבואר לעיל באות [כז] דיעקב לא עבר על איחר נדרו בבל תאחר דהתנה דכאשר ישוב לבית אביו אזי יקיים הנדר ואע"ג דלא הי' תנאי כפל מ"מ בנדר דהוה דיבור

לא בעינן משפטי התנאים כנ"ל, וזש"א הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי לא עברתי בבל תאחר דהתנאי הי' מועיל אע"ג שלא הי' תנאי כפל דבדיבור ל"ב משפטי התנאים ולראי' דהא אתה אמרת היטב איטיב עמך בעוה"ז ובעוה"ב ועכצ"ל משום דהוה כמציל מזוטו של ים דהתנאי הי' מועיל אף דלא הוה משפה"ת דבדיבור ל"ב משפטי התנאים והבן: לו) הצילני וכו' והיכני אם על הבנים ואתה אמרת היטב איטיב עמך ופרש"י היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך, ונ"ל עפימש"כ המפורשים שחשש יעקב שיבא עשו להרוג את רחל עקרת הבית אם על הבנים על יחטא שאיחר נדרו כמבואר במד"ת וכן איתא בזוה"ק וז"ל ותא חזי בגין דביעקב איחר נדרי' וכו' ע"ש ולז"א כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על הבנים להמית את רחל עכ"ד, והנה בהגהות נצוצי אורות על הזוה"ק להחיד"א ז"ל תמה על הזוה"ק מש"ס דידן ר"ה [ו' ע"א] דדרשינן והי' בך חטא ולא באשתך חטא ע"ש אמנם בכלי חמדה כ' לת' דלכאורה יקשה הא קיימ"ל דאשתו כגופו ואמאי לא יהי' אשתו בכלל בך אולם הש"ס ס"ל דכיון דיכול האדם להפרד מאשתו ע"י גירושין או שתוכל להפרד ממנו ע"י מיתה דמיתת הבעל מתיר אותה ע"כ אין אשתו בגדר בך, וכ"ז בישראל אבל בב"נ לשיטת המד"א בירושלמי דבב"נ לא מהני גירושין ובפנ"י קידושין מבואר דה"ה מיתת הבעל אינו מתיר בב"כ והוי ממש הבעל עם אשתו כגוף אחד וא"כ לא שייך למעט מבך את אשתו ע"ש, והכה מבואר בתפ"י דגבי בן נח לא שייך זכות אבות כיון דאין הבנים מיחסים אחר אביהם רק אחר האם ע"ש וזש"א הצילני וכו' פן יבוא והכני אם על בנים בשביל חטא איחר נדרי כנ"ל אבל באמת לא מגיע לרחל מיתה בשביל זה דיש לי דין ישראל א"כ אמרינן בך חטא ולא באשתך חטא, ולראי' שיש לי דין ישראל ואתה אמרת היטב איטיב עמך בזכות אבותיך א"כ נשמע שיש לי דין ישראל דאם הי' לי דין ב"נ לא שייך אצלי זכות אבות כנ"ל, והבן:

לז) קטנתי מכל החסדים וכו' אשר עשית את עבדך וכו' הצילני נא וכ"ל דאחז"ל יאע"ה הי' ירא שמא יגרום החטא והכה ראיתי בשם הגה"ק ר"ש מאסטריפאלא ז"ל לפ' מחז"ל בחגיגה ר' יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי והסתרתי פני ומצאוהו רעות וכו' עבד שרבו ממציא לו צרות כלום תקנה יש לו, דר' יוחנן ס"ל דיסורין ממרקין עונותיו של אדם קו"ח משן ועין ור"ל ס"ל דנאמר ברית במלת ונאמר ברית ביסורין מה מלח ממתקת הבשר אף יסורין ממרקין עונותי' של אדם [כמבואר בברכות ה' עא] והנ"מ ביניהם דלר"י דוקא כשרבו בעצמו מייסר לו כמו בשן ועין אבל לר"ל אפילו אינו מייסר רבו בעצמו ממרקין עונותיו של אדם. וזש"א בפסוק וגם אני שמעתי את צעקת בנ"י אשר מצרים מעבדים אותם דייקא שסברו שאין הקב"ה מייסר אותם רק המצרים מעצמם א"כ ליכא

הקו"ח משן ועין לכן אמר הקב"ה ואזכור את בריתי ר"ל כדברי ר"ל כאמר ברית במלח וכאמר ברית ביסורין דיסורין אף ע"י אחרים שנדמה שאחרים מייסרים אותו ג"כ ממרקין עונותיו של אדם וזש"א ר' יוחנן כי מטו להאי קרא בכיוהסתרתי פני ומצאוהו רעות עבד שרבו ממציא לו דייקא ע"י אחרים שנדמה לעבד שאין הקב"ה מייסרו רק אחרים מייסרים אותו כלום יש לו תקנה הא לשיטתו בכה"ג אין יסורין ממרקין העונות ודפח"ח ושפ"י והנה בנועם מגדים ז"ל כ' לפ' קטנתי מכל החסדים דחסד הוא חרפה כמש"כ התרגום וזהו הי' התנצלות שלו כי בהילכו מבית אבי' ולקח בן עשו כל אשר לו ונשאר ערום והי' לו יסורין כי הי' לחרפה ולבוזה בן איש נכבד ועשיר כיצחק אבינו ילך בחוסר כל וזש"א קטנתי מכל החסדים ר"ל מכל החרפות ודפח"ח וזש"א קטנתי מכל החסדים שהי' לי א"כ היסורין ממרקין עונותי' של אדם, ואי תימא דלר' יוחנן אין יסורין ממרקין אלא אם יודע שהקב"ה מייסרו כמו שן ועין ולז"א אשר עשית את עבדך שאני יודע שאתה עשית לי כל היסורין ע"כ הצילני נא מיד אחי מיד עשו שלא יגרום החטא שכבר נתכפר ע"י היסורין מהחרפה שהי' לי, והבן ונכון בס"ד:

לח) הצילני נא וכו' והכני אם על בנים במדרש אב על בנים לא נאמר מכאן שיעקב אבינו לא מת, וכ"ל דהקדמונים ז"ל כ' דלכן לא ירא יעקב שמא יהרוג אותו דהי' מובטח מהקב"ה כי ישמור אותו, לכן ירא שמא יהרוג האם על הבכי דבשעת הבטחה הי' לבדו כמש"א במקלי עברתי את הירדן שלא הי' לו שום בני בית עכ"ד ולכאורה הי' לו לירא שמא יהרוג אותו ג"כ דיגרום החטא. אמנם הדבר נכון דהא מבואר בהקדמונים דה"ט דאין צדיק בארץ שיעשה טוב ולא יחטא דכל הנשמות הי' תלוית באדה"ר ונהנו כולם ונפגמו כל הנשמות ע"כ מוכרח גם הצדיק לחטוא עכ"ד א"כ לפי המבואר בס' הגלגולים הטעם דיעקב לא מת דאחז"ל דאין מיתה בלא חטא דאין צדיק בארץ שיעשה טוב ולא יחטא דכל הנשמות הי' תלוים באדה"ר שנהנו מעה"ד שאכל אבל יעקב הי' תלוי' בקנה של אדה"ר וכיון שאין הקנה נהנה ממאכל לא נפגם נשמתו ולא חטא כלל ע"כ לא מת ע"ש, א"כ ידע יעקב שלא חטא לכן אמר והכני אם על בנים דעל עצמו לא הי' ירא דהי' מובטח מהקב"ה דלא יגרום החטא דהא לא חטא כלל, וזש"א המדרש והכני אב על בנים לא נאמר יען כי הי' מובטח מהקב"ה שישמור אותו ולא יגרום החטא דהא לא חטא כלל דכשמתו הי' תלוי' בקנה של אדה"ר כנ"ל, מכאן דיעקב אבינו לא מת דהא אין מיתה בלא חטא והוא לא חטא כלל ע"כ לא מת כדברי הס' הגלגולים הנ"ל הבן ונכון בס"ד:

לט) הצילני נא מיד אתי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בנים וכ"ל עפי"ד מרן הרי"ם ז"ל שיעקב אבינו אמר הצילני נא מיד אחי מיד עשו שהי' ירא שלא יהי'

עשו לנו לאח באהבה ואחוה בהגלות להרע את הנפש עכדה"ק והנה איתא בזוה"ק שמות ד"ה פתח ר"ש פומי' וז"ל כד חמא קב"ה וכו' אמר דילמא ח"ו יתערבון בשאר עממין וישתאר פגימותא בכלהו עלמין מה עביד קב"ה טלטל לכלהו מהכא להכא עד דנחתו למצרים למידר דייריהון בעם קשי קדל דתבזין נמוסיהון ומבזין להון לאתחתנא בהו ולאתערבא בהדייהו וחשיבו להון עבדון גוברין געלן בהון נוקבתא געלן בהון [מחזיקים אותם מיאוס ומאוס געלן להתחתן עמהם ועי"ז נשאר ישראל זרע כשר שלא יתערבו בהם] עד דאשתכלל כלא בזרעא קדישא וכו' וכד נפקו נפקו זכאין קדישי עכ"ל, הרי מבואר דעי"ז שלא הי' בנ"י בגלות עם אוה"ע באהבה ובחיבה ומכובדים בעיניהם לא יתחתנו זב"ז והנה מבואר בקדושין [סח ע"ב] בנך הבא מישראל קרוי בנך ואין בנך הבא מן הנכרית קרוי בנך אלא בנה ע"ש וזש"א הצילני נא מיד אחי מיד עשו שלא יהי' עמנו כאח באהבה וחיבה ומכובדים בעיניו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני [שיכה אותי עי"ז שנהי' מכובדים בעיני עשו להתערב ולהתחתנא עמהם ויהי'] אם על בנים [שלא יהי' אב על הבנים רק ח"ו אם על הבנים שהרי בכך הבא מן הנכרית הרי הוא בנה ולא בנך] והבן ונכון בס"ד: מ) הצילני נא מיד אחי מיד עשו ופרש"י ז"ל מיד אחי שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע וצ"ב, ונ"ל דאחז"ל ברכות [ז ע"ב] מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בכו ופריך קינה לדוד מיבעי לי' ומשני שהי' דהמע"ה עצב שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס עלי כיון דחזי דאבשלום הוא שמח דסתם ברא חייס על אביהו ותמהו הא ראה דוד שהולך אחריו להרגו ואינו חס עליו. ונודע בזה דהיע"ד לפ' הענין ותו"ד דיש ב' מיני עונשין הא' הבאין בדרך הטבע ואינם באים לכפר העון לזכות לעוה"ב והב' הבאים שלא בדרך הטבע והמה באים לכפר עון ולזכות לחי' עוה"ב, וזש"א דהי' עצב שמא עבד או ממזר הוא דלא חייס א"כ הוא בדרך הטבע ולא יכפר עון. אבל כיון שראה שאבשלום הוא וברא חיים על אבוהי בדרך הטבע א"כ מה שרוצה אבשלום להורגו הוא חוץ לדרך הטבע והמה עונשין הבאים לכפר עון לזכות לחי' עוה"ב לכן מזמור לדוד שהי' שמח ודפח"ח א"כ לכאורה יקשה למה התפלל דאע"ה הצילני וכו' הא בדרך הטבע אח חייס על אחיו ואם אחיו עשו לא חייס המה עונשין הבאים לכפר עון לזכות לחי' עוה"ב אמנם הדבר נכון דעשו הי' רשע כ"כ שכבר יצא מדרך הטבע שלא נהג כלל כאח א"כ מה שרוצה כעת להרע הוא עפי"ד הטבע שכבר הורגל ברשעתו ועונשין כאלו אינם באים לכפר עון ע"כ ביקש הצילני וכו' וזש"א הצילני נא מיד אחי מיד עשו ופרש"י שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע, א"כ כבר הדרך הטבע הוא מושרש אצלו להרע לי ועונשין כאלו אינם באין לכפר לכן שפיר התפלל הצילני נא וכו' והבן ונכון בס"ד:

מא) ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב ובמדרש ובת"י היטב בעוה"ז ואיטיב בעוה"ב, ונ"ל דאם יש להאבות בנים הגונים יש להאבות עוה"ז ועוה"ב לא כן ח"ו אם הבנים אינם הגונים אין להם לא עוה"ז לא עוה"ב, וכבר אמחז"ל דאם עושים רצונו של מקום אין להם מספר, וזש"א ואתה אמרת היטב איטיב עמך בעוה"ז ובעוה"ב יען ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב שיה' בנים הגונים עושים רצונו של מקום:

מב) וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו עזים מאתים וכו' רחלים מאתים, ונ"ל ההמשך עפי"ד התפ"י דאותה הלילה הי' ליל יוה"כ ע"ש, א"כ י"ל דלכן לן שם בלילה דלא רצה שילך לדרכו לילך חוץ לתחום דהאבות שמרו את השבת ויום הכפורים, אולם הקדמונים הקשו איך שמרו האבות את השבת הא לא יצאו לקולא מכלל ב"נ וב"נ ששבת יום אחד חייב מיתה, ולזה אתי הסמיכות עזים מאתים. עפי"ד הגה"ק מקאמינקא ז"ל דלכן שלח יעקב עזים ברישא דאח"זל שבת [ע"ז עב] מ"ט עיזי מסגן ברישא והדר אימרי, א"ל כברייתו של עולם דברישא חשוכא דכ' ויהי ערב והדר נהורא דכ' ויהי בוקר דסתם עזים שחורים כלילה וסתם רחלות לבכות כיום ע"ש ברש"י והנה יעקב אמר עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ויקשה איך שמר את השבת הא ב"נ ששבת חייב מיתה כנ"ל, ותירצו המפורשים דהא בישראל היום הולך אחר הלילה דכ' ויהי ערב ואח"כ ויהי בוקר אבל בב"נ הלילה הולך אחר היום דכ' יום ולילה לא ישבותו יום תחלה ואח"כ לילה ע"כ שפיר שמרו האבות את השבת ובמוצ"ש עשו מלאכה וממנ"ש עשו כדין דאם יש להם דין ישראל הרי שמרו את השבת בליל שבת וביום שלאחריו דהיום הולך אחר הלילה, ואם יש להם דין ב"נ הרי לא שבתו במוצ"ש דבב"נ הלילה הולך אחר היום ועשו מלאכה בשבת, ולזה שלח עזים ברישא כברייתו של עולם מקודם לילה ואח"כ יום דבישראל היום הולך אחר הלילה ע"כ שפיר שמר התרי"ג מצות כי שמר את השבת והמלאכה עשה במוצ"ש עכדפח"ח לפי"ז מובן ההמשך וילן שם בלילה ההוא דלן שם שהי' יוה"כ, והי' אסור לו לצאת חוץ לתחום כי שמר את השבת ויוה"כ, ושלא יקשה הא ב"נ ששבת חייב מיתה, ולז"א עזים מאתים רחלים וכו' דשלח עזים ברישא כברייתו של עולם ויהי ערב ואח"כ ויהי בוקר כנ"ל, א"כ כשמע דהיום הולך אחר הלילה ושפיר הי' יכול לשמור את השבת ויוה"כ דשבת בליל שבת ולמחרתו והמלאכה עשה במוצ"ש דאצל ישראל היום הולך אחר הלילה ולא הלילה אחר היום כנ"ל, והבן הדבר נכון בס"ד:

מג) ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו ואיתא בילקוט ראובני דנשר שלח יעקב לעשו וצ"ב, וכ"ל דנודע דכל השטנה של עשו הי' על שלקח יאע"ה ממנו הבכורה דהקנין לא הי' מועיל דהוה דשלבל"ע, אמנם בתפ"י כ' דהצדק הי' ליאע"ה דהי' יכול לטעון קים לי כר' מאיר דס"ל אדם מקנה דשלבל"ע ע"ש, והנה מבואר בגיטין [כו עא] דר"מ יצא מעשו דנפק מנירון קיסר שנתגייר ע"ש, ומבואר בהאר"י הק' ז"ל דלכן מקבלין גרים מעשו דכ' תהלים פ' יכרסמנה חזיר מיער העי"ן תלור' כי עשו עתיד לטהר לכן מקבלין ממנו גירים עכדה"ק. יכ"ק מוחז"ל התפל"מ כ' הטעם דעתיד עשו לטהר דכ' חזיר מיער והוא עשו כמחז"ל והנה קיימ"ל כל מה שביבשה טמא בים טהור א"כ חזיר בים טהור לכן עתיד עשו לטהר כי יהי' נעשה מתיבת מיער בעי"ן תיבת מיאר ר"ל ים בחילוף אחה"ע וחזיר שבים טהור ע"ש, והכה הקדמונים ז"ל הקשו למה נשר הוא במרכבה הא הוא מין טמא וכ' ביער"ד ח"ב לת' כי כל שביבשה טמא בים טהור כמחז"ל ויען כי הקב"ה הוא השליט בים וביבשה לכן יש במרכבה מין טמא ביבשה כיון שהוא טהור בים ודפח"ח, וזש"א דנשר שלח יעקב לעשו דנשמע מנשר דכל מה שביבשה טמא בים טהור כנ"ל א"כ חזיר דטמא ביבשה בים טהור א"כ עתיד עשו לטהר ע"י שיהי' מתיבת מיער תיבת תיאר כנ"ל, א"כ מקבלים גרים מעשו ושפיר יתגייר נירון קיסר ויצא ממנו ר"מ דיסבור אדם מקנה דשלבל"ע, ע"כ שלח לו כשר דיכול לומר קים לי כר"ח דאדם מקנה דשלבל"ע להסיר עשו השטנה דעפ"י הדין הבכורה ליעקב ודו"ק, וב"ה הוא דבר נחמד:

מד) עי"ל לפי"ד הנ"ל דמזה שהכשר הוא במרכבה נשמע דיולד ר' מאיר, ולפי"ד לעיל [באות כ"ה] דר"מ דס"ל כיבוש יחיד שמי' כיבוש לא חטא יעקב במה שלקח ב' אחיות ע"ש, ומבואר במדרש הא דחשב עשו שיהי' יכול להרע ליעקב הוא משום שחטא בב' אחיות ולזה שלח לו נשר דנשמע דיולד ר"מ ולשיטתו לא חטא בב' אחיות ולא דהי' יכול להרע לו וקצרתי: מה) עי"ל לפי"ד הנ"ל דשלח לו נשר דמנשר שהוא במרכבה נשמע דיולד ר"מ, ולפי"ד לעיל [באות ל'] דלר"מ ליכא איסור ב' אחיות ע"ש. ולפי"ד המדרש הנ"ל דאם לא חטא בב' אחיות לא יהי' כת לעשו להרע לו, ע"כ שלח לו בשר שידע עשו שלא יהי' יכול להרע לו, וקצרתי:

מו) עי"ל לפי"ד הנ"ל דשלח לו נשר מדחזינן דנשר הוא במרכבה כשמע דיולד ר"מ, ולפי"ד היפ"ת דלכן לקח יאע"ה ב' אחיות שהי' לו דין ב"כ וס"ל כר"מ דב"נ אין מוזהר על ב' אחיות כיון שאין בי"ד ממיתין עליו כמבואר בסנהדרין [כז ע"ב] כל עריות שבי"ד ממיתין עליו ב"נ מיזהר עליו דברי ר"מ ופרש"י כגון חיי"כ כמו אחותו דלרבנן אתרבאי מאיש איש ור"מ לא דרש איש איש ע"ש לכן שפיר שלח לו כשר דנשמע מנשר שיולד

ר"מ ויסבור דאין ב"כ מיזהר על ב' אחיות א"כ לא חטא יעקב ולא יהי' יכול עשו להרע לו, ודו"ק:

מז) ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו עזים מאתים וכו' ובניהם וברש"י בשם המדרש ובניהם בנאיהם זכר כנגד נקבה ונ"ל עפי"ד הגה"ק מקאמינקא ז"ל הנ"ל [באות מב] דלכן שלח לו עזים ברישא לרמז לו שקיים תרי"ג מצות ע"ש והנה הקשו איך הותר ליעקב לשלוח הדורן לעשו בהמה דקה הא עשו בודאי חשוד על הרביעה ומבואר בזקיני הש"ך ז"ל יו"ד סי' קכא אות ט' דבמקום שנהגו שלא למכור בהמה דקה לעכו"ם אין מוכרין היינו במקום דחשידו ארביעה אפילו בבהמה דידהו ע"ש, הרי יעקב שמר התרי"ג מצות ואיכא לפני עור, אמנם י"ל לפי"ד רש"י ז"ל ויצא עה"פ ויהי לו צאן וכו' דיעקב מכר צאנו בדמים יקרים וכ' המזרחי דלכן נתנו דמים יקרים בעד צאנו לפי שהי' פרות ורבות יותר משאר צאן ע"ש, ומבואר בתוס' ע"ז [כג ע"א] ד"ה התם דהכי דדמים יקרים וגם אינה עומדת למכור לישראל תו לא חשידו ארביעה דמשום נייחא פורתא לא מפסיד טובא ול"א בזה יצרו תקפו ע"ש. ע"כ שפיר נתן יאע"ה בהמה דקה לעשו דל"ח ארביעה כיון שלא הי' אז ישראלים למי למכור א"כ משום נייחא פורתא לא יפסיד טובא [ועכו"ם לא יקנו בדמים יקרים שיודעים שחשודים ארביעה כמבואר בע"ז כ"ב ע"ב] והנה איתא דהא שהי' צאנו של יעקב פרות ורבות זה הי' רק אם הי' הזכרים והנקבות הכל צאנו של יעקב אבל אם הי' רק הזכרים או הנקבות משל יעקב לא הי' פו"ר יותר משאר צאן ולפי"ז מובן המקרא קודש ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו עזים מאתים וכו' דנשמע מזה דשלח עזים בריש דשמר את התרי"ג מצות כדברי הגה"ק מקאמינקא ז"ל כנ"ל, א"כ יקשה איך שלח בהמה דקה לעשו הא איכא איסור לפני עור ולז"א ובניהם וברש"י בנאיהם זכר כנגד נקבה ששלח זכר כנגד נקבה א"כ הי' פרות ורבות והי' דמיהם יקרים ובכה"ג לא חיישינן ארביעה כנ"ל והבן כי הדבר נכון בס"ד:

מח) ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו עזים מתאים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים וכו' ובמדרש עזים וכו' מכאן לעונה האמורה בתורה ופירש"י בחומש שמסר לכל תיש עשר עזים לפי שהם פנויים ממלאכה דרכן להרבות תשמיש ולעבר עשר נקבות ופרים שעוסקים במלכה לא מסר לזכר אלא ד' נקבות וכו' ע"ש, ונ"ל עפי"ד הכלי יקר וז"ל ויקח מן הבא בידו דוקא הבהמות שהם בידו וברשותו שלח לו מנחה אבל לא הרועים לפי שנתגיירו ונשתחררו ואינם בידו של יעקב עכ"ל, והנה נודע דברי הקדמונים ז"ל הטעם דמקבלין גרים דישראל קדושים הם כדכ' קדש ישראל לד' וכו' ואוה"ע המה חול ומוסיפין מחול על הקודש עכ"ד, והנה מקשים על דברי המדרש הנ"ל שמסר לכל

תיש עשר עזים שדרכן להרבות תשמיש ולעבר וכו' שאין דרך לשלוחי מנחה לדקדק בזה ושיעורים אלו אדם עושה רק בשלו וכ' הפר"ד דרוש כ"ו לת' בשם מהר"ש פרימו ז"ל דאיתא בתענית [כה ע"א] מעשה שעבר אחד על פתח ביתו של ר"ח בן דוסא והניח שם תרנגולין וכו' והרבו ביצים ותרנגולים וכו' מכרן וקנה בדמיהם עזים וכו' ובא אותו האדם ונתן לו ר"ח ב"ד את העזים ע"ש, הכא נמי אותה מנחה דהביא יעקב לעשו הם וולדותיהן וולדות ולדותיהן עד סוף כל העולם עתידין האוה"ע להביא למלך המשיח להחזיר לנו כמבואר במדרש, לפיכך כששלח המנחה לעשו שלחה באותו סדר כאדם העושה בשלו כי עתידין האוה"ע להחזיר לכו את הכל עכ"ד, וע"ש עוד שהקשה אמאי יחזירו לכו אוה"ע את כל הנ"ל והרי יעניש אותם הקב"ה על מה שצערו את ישראל וקיימ"ל דאין לוקה ומשלם. ותי' עפי"ד התו' פסחים כט דבהקדש ל"א קם לי' בדרבה מיני' לר"ח וה"ה לדידן אמרינן גבי הקדש לוקה ומשלם וישראל קדושים הם ע"כ אמרינן לוקה ומשלם ע"ש, ולפי"ז א"ש ההמשך ויקח מן הבא בידו מכחה דהמנחה הי' רק הבהמות ולא הרועים דנתגיירו דישראל המה קדושים ומוסיפין על הקודש כנ"ל, א"כ יהי' צריכים אוה"ע להחזיר אותנו כל המנחה הם וולדותיהן דישראל קדושים הם ובהקדש אמרינן דלוקה ומשלם כנ"ל, ולכן שלח עזים מאתים ותישים עשרים שמסר לכל תיש עשר עזים שדרכן להרבות תשמיש ולעבר וכו' כפרש"י ז"ל דעשה כאדם העושה בשלו שעתידין להחזירן לנו את הכל כנ"ל, ודו"ק והדבר נכון בס"ד:

מט) עי"ל ויקח וכו' ובניהם וברש"י בנאיהם זכר נגד נקבה, עפי"ד הנ"ל דנשמע תן בידו דיחזורו אוה"ע המנחה וולדותיהן דלוקה ומשלם דישראל יש להם דין הקדש, ומבואר בפר"ד דלכן שלח זכר נגד נקבה כדי שיתעברו משל יעקב להחזיר המנחה וולדותיהן שלא יהי' לעשו חלק בהן, וזש"א ויקח מן הבא בידו וכו' דנשמע דישראל קדושים הם ואמרינן דלוקה ומשלם ויחזירו אוה"ע המנחה וולדותיהן, ולכן בנאיהם דשלח זכר נגד נקבה, והבן: נ) ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו עזים מאתים וכו' רחלים מאתים וכו' ובניהם וברש"י בשם המדרש בניהם בנאיהם זכר כנגד נקבה ונ"ל דאחז"ל שבת [עז ע"ב] א"ל ר' זירא לר' יהודא מ"ט עיזי מסגן ברישא והדר אימרי א"ל כברייתו של עולם דברישא חשוכא [דכ' ויהי ערב] והדר נהורא [והי בוקר] ופרש"י סתם עזים שחורות כלילה וסתם רחלים לבנות כיום ע"ש, וכ' בברית שלום פ' תולדות לפ' דאיתא במדרש ויקרא א' לאור יום זה יעקב ולחשך קרא לילה זה עשו א"כ משמע דיעקב הוא הבכור וכ' ויהי ערב ובמדרש זה עשו ויהי בוקר זה יעקב א"כ משמע דעשו הוא הבכור וצ"ב, וכ' לת' עפי"ד הרבינו בחיי שכל חצי כדור כל שהוא למעלה מן הארץ הוה יום וכל חצי

כדור שתחת לארץ הוה לילה ע"ש וא"כ אם נחשב שמתחילת הבריאה גלגל העליון עיקר הי' יום תחלה ואח"כ לילה וכשנהפך למטה אותו כדור העליון וגלגל התחתון מתחלה הוה למטה כיון שהעליון למעלה ובעבור התחתון נחשב לילה רק אח"כ כשנעשה העליון תחתון אז הי' לילה, ולפי"ז הוה היום תחלה ואח"כ לילה אמנם אם כאמר איפכא דנחשב מתחלת הבריאה גלגל התחתון הי' עיקר הוה לילה תחלה והיינו דאיתא במדרש דהגלגל לא כעשה בפעם אחת סביב לכדור אלא מתחלה הי' כפקיע ואח"כ נמתח והכל תולה באיזה מקום הי' תחלית הפקיע של הכדור אם נאמר שתחלית הפקיע הי' חצי כדור העליון וסביב זה אצל הכדור הי' חצי כדור התחתון א"כ בשעה שנמתח הגלגל ע"כ חצי כדור התחתון נמתח תחלה כי זה הי' מבחוץ לפקיע והעליון הי' בפנים תוך הפקיע וא"כ הוה הלילה תחלה, ואם כאמר שתחלית הפקיע הי' חצי כדור התחתון וסביב זה חצי הכדור הי' חצי כדור העליון א"כ בשעה שנמתח הגלגל ע"כ חצי כדור העליון נמתח תחלה שהיה מבחוץ והתחתון לא נמתח עד אחר שנמתח העליון, והיינו דאחז"ל בענין יעקב ועשו משל אם הניחו ב' מרגליות בשפופרת אחת אותה שניתנה ראשונה יוצאת אחרונה כ"כ טיפה הראשונה היתה יעקב לכן יצא עשו תחלה ואח"כ יעקב א"כ ענין יעקב ועשו ממש דומה לפקיעת הגלגל אותו כדור שניתן ראשון תוך הפקיע יצא אחרון, א"כ לא קשיא קראי אהדדי דמש"א ויקרא לאור יום היינו תחלת הפקיע הי' חצי כדור העליון וזה שאמר במדרש יום זה יעקב ר"ל טיפה הראשונה ליעקב דיצירתו הי' קודם ליצירת עשו וזה שאמר ולחשך קרא לילה קאי אפקיעת כדור התחתון שה' סביב העליון וזהו מש"א לילה זה עשו ר"ל טיפה שני' לעשו היתה ומה שאמר ויהי ערב זה עשו שהזכיר לילה ועשו תחלה זה קאי על מה שנמתח הגלגל ויצאו יעקב ועשו לאויר העולם דאותו שניתן תחלה יצא אחרון. א"כ אי אזלינן בתר יצירה אז יעקב הוא הבכור וקודם לעשו והיום הוא קודם ללילה, אבל אי אזלינן בתר הלידה אז עשו הוא הבכור קודם ליעקב והלילה היא קודם ליום ולכן שפיר כ' ויהי ערב זה עשו היינו שהמה קודמין ללידה ואח"כ ויהי בוקר זה יעקב שהמה מאוחרים ללידה ומה דכ' ויקרא א' לאור בוקר זה יעקב היינו ליצירה היו הבוקר ויעקב קודמין והא דכ' ולחושך קרא לילה זה עשו שהמה מאוחרים ליצירה, והכה אמחז"ל דעשו נקרא עיזי דהוא שעיר ויעקב נקרא אימרי, וזש"א ר' זירא לר' יהודא מ"ט עיזי מסגן ברישא ר"ל למה יצא עשו תחלה שיהי' הוא הבכור והדר יצא אימרי היינו יעקב שלא יהי' יעקב הבכור, ולזה השיב לו ר' יהודה כברייתו של עולם דכמו שבריאת עולם יום ולילה כן הי' ג"כ בריאת יעקב ועשו דלענין הלידה הי' הלילה ועשו קודמין כנ"ל, ולכן עיזי מסגן ברישא והדר אימרי

לדעת דכיון שיצאו הלילה ועיזי היינו עשו תחלה ע"כ הי' היצירה של היום ושל יעקב תחלה ע"כ שפיר יעקב הוא הבכור דאזלינן בתר היצירה ולא בתר לידה עכ"ד הנפלאים בקצת ביאור, והנה מבואר בפר"ד דלכן שלח יאע"ה זכר כנגד נקבה כיון שעתידין אוה"ע להחזיר לישראל כל המנחה וולדותיהן לכן לא רצה יעקב שיתעברו משל עשו שלא יהי' לו חלק בהולדות רק יתעברו משל יעקב כנ"ל, והכה בפר"ד הקשה הא הקב"ה יעניש לאוה"ע על מה שצערו לישראל א"כ אמאי יחזירו המנחה הא אין לוקה ומשלם, וכ' לת' דישראל קדושים הם וגבי הקדש אמרינן דלוקה ומשלם כנ"ל [אית מח] והכה מבואר במדרש דלכן נקראים ישראל קדושים דיש להם קדושת בכור דכ' בני בכורי ישראל וחתם הקב"ה דיעקב הוא הבכור ולא עשו, ולפי"ז מובן המקראי קודש ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו עזים מאתים רחלים מאתים א"כ מזה דשלח עיזי ברישא והדר אימרי היינו רחלים כשמע דעיזי מסגן ברישא והדר אימרי כברייתו של עולם דלכן יצאו עיזי תחלה היינו עשו ואח"כ אימרי היינו יעקב כברייתו של עולם דיצא הלילה מקודם ואח"כ היום דכל הקדום ליצירה הוא מאוחר בבריאה כנ"ל. א"כ מאחר דאזלינן בתר היצירה א"כ יעקב הוא הבכור ויש לישראל דין הקדש דאמרינן גבה דלוקה ומשלם ושפיר יחזירו אוה"ע לישראל את המנחה וולדותיהן כנ"ל, ולזה אמר ובניהם וברש"י בנאיהם זכר כנגד נקבה, דלכן שלח זכרים ונקבות שיתעברו משל יעקב ולא משל עשו כדי שיחזירו לנו המנחה וולדותיהן שלא יהי' לעשו חלק בהם כנ"ל ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

נא) ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו עזים מאתים וכו' רחלים מאתים, וכ"ל דאחז"ל הנ"ל מ"ט עיזי ברישא והדר אימרי א"ל כברייתו של עולם [מקודם לילה ואח"כ בוקר דכ' ויהי ערב ויהי בוקר וסתם עזים שחורות כלילה ורחלות לבנות כבוקר עי' ברש"י שם,] ואיתא במדרש ויהי ערב זה עשו ויהי בוקר זה יעקב וכ' הקדמונים דנשמע מזה דעשו הוא הבכור, והנה התפ"י כ' לפ' ואמרת מכחה הוא שלוחה לעשו דכ' ורב יעבוד צעיר ויעקב הוא הבכור א"כ הוא עבדו ומה שקנה עבד קנה רבו, ולזה אמר יעקב לעבדו לאמר לעשו שאינו כן כי רק מנחה הוא שלוחה לעשו שאינו שלו דעשו היא הרב שהוא הבכור ודפח"ח וזש"א ויקח מן הבא בידו מכחה לעשו אחיו, שהוא רק מכחה, ולזה שלח לו עזים ואח"כ רחלים עיזי ברישא והדר אימרי כברייתו של עולם ויהי ערב ואח"כ בוקר וערב זה עשו ובוקר זה יעקב, א"כ כשמע מזה דיעקב אינו הבכור, ולא עליו כאמר ורב יעבוד צעיר א"כ הכל שלו, ע"כ הוא רק מנחה והבן ונכון בס"ד:

נב) ויקח ובו' מנחה וכו' עזים מאתים וכו' ופרש"י שמסר לכל תיש עשר עזים לפי שהם פנויים ממלאכה דרכן להרבות תשמיש וכו' וכ"ל דהפר"ד הקשה והלא אין סדר לשולחי

מתנה לעשות כן והאדם עושה כן רק בשלו, ותי' דכיון שעתידין אוה"ע להחזיר המנחה והולדות ע"כ עשה יאע"ה כאדם העושה בשלו, והנה כ"ק מוחז"ל הי"מ הקשה אמאי חייבים האוה"ע להחזיר ותי' דהא יאע"ה לא נתן במכירה רק במתנה וקיימ"ל תלוהו ויהיב לא הוה מתנה ויעקב הי' כאונס שירא מעשו וזש"א ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו דהי' רק מתנה א"כ יחזירו אוה"ע המנחה וולדותיהן לכן עשה כאדם העושה בשלו ושלח עזים מאתים ותישים עשרים לכל תיש עשר עזים כנ"ל: נג) עי"ל ויקח וכו' ובניהם וברש"י ובנאיהם זכר כנגד נקבה, עפי"ד הפר"ד דלכן שלח זכר כנגד נקבה כיון שעתידין האוה"ע להחזיר לכו לא רצה יעקב שיהי' לעשו חלק בהולדות, וזש"א ויקח וכו' מכחה לעשו כיון דהי' רק מכחה ותלוהו ויהיב לא הוה מתנה וע"כ יחזירו האוה"ע המתנה וולדותיהן כנ"ל לכן שלח בנאיהם זכר כנגד נקבה שלא יהי' לעשו חלק כנ"ל:

נד) ויקח מן הבא בידו מכחה לעשו אחיו עזים מאתים ותישים עשרים, וכ"ל עפי"ד הכלי יקר הנ"ל [באות מח] דלכן כ' מן הבא בידו דוקא הבהמות שהם בידו וברשותו שלח ולא את הרועים לפי שנשתחררו ואינם בידו של יעקב, והנה המפורשים הקשו איך מהני שטר שחרר הא המשחרר עבדו הרי הוא עובר בעשה ונימא כמדא"ר ל"ת א"ע ל"מ, ותי' דהא אמרינן דאי לאו דעביד לי' נייח נפשי' ל"ה משחרר לי' והיכא דמשחררו ע"י נייח נפשי' אינו עובר בעשה כש"כ הרשב"א ז"ל ומבואר בב"א סי' קי"ד דה"ט דאמרינן אי לאו דעביד לי' נייח נפשי' ליה משחררו דיש לו חזקת כשרות שלא יעבור בעשה ע"ש ונודע דברי הפנ"י דחזקת כשרות הוה חזקה דאתי מכח רוב דאזלינן בתר רוב ורוב ישראל כשרים הם והנה בחולין [יא ע"ב] ילפינן רוב משעיר המשתלח ע"ש והנה איתא בגליא רזיא הובא בילקוט ראובני דלכן שלח יאע"ה עשרים תישים לעשו כי בכל שנה צריכין ישראל לשלוח שעיר א' לעזאזל והוא עיכב כ' שנה שהי' בבית לבן ולא שלח לשר של עשו השעיר ע"כ שלח לו בפעם א' עשרים תישים ע"ש וזש"א ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו דשלח הבהמות ולא הרועים דנשתחררו כנ"ל, דמועיל השחרור דאזלינן בתר רוב דילפינן משעיר המשתלח כנ"ל, וזהו שאמר עזים מאתים ותישים עשרים ששלח להיות שעירים המשתלחות א"כ כשמע דאזלינן בתר רוב ומועיל השחרור ע"כ לא יקפיד עשו שלא שלח הרועים דהא אינם ברשותו, כיון דנשתחררו דהשחרור מועיל כנ"ל והבן והדבר נכון בס"ד:

נה) ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו ואיתא בילקוט ראובני דנשר שלח יעקב לעשו [עי' לעיל אות מט] ונ"ל דאחז"ל דהא דרצה עשו להרע ליעקב הי' בשביל שחטא שאיחר נדרו והנה כ' ואשא אתכם על כנפי כשרים ופרש"י וז"ל הנשר הזה אינו מתירא אלא

מן האדם שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף אחר פורח על גביו לכך נותנן [גוזליו] על כנפיו אומר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני אף אני עשיתי כן וכו' עכ"ל וכ"ק ש"ב הגה"ק התפארת בנים לסוכות ז"ל ביאור הענין עפ"י מחז"ל ברכות [ל"ב ע"א] שהקב"ה מתחרט על מה שברא היצה"ר, וזש"א מוטב יכנס החץ בי לתלות החסרון בי שבראתי היצה"ר וישראל אנוסין הם ע"י היצה"ר לחטוא ולא שירד החץ בבני ועי"ז נסתתם פי המקטרג ודפח"ח ולזה שלח יעקב אבינו לעשו נשר לרמז לו שמדת הקב"ה כנשר שירד החץ בו ולא יהי' עשו יכול להרע לו בשביל החטא דכאנוס הוא ע"י היצה"ר כנ"ל:

נו) עי"ל לפי"ד הרש"י הנ"ל, דהמפורשים כ' דחשב עשו אע"ג שיעקב מובטח מהקב"ה שלא יהי' יכול להרע לו דההבטחה היתה רק לו ולא על זרעו לכן רצה להרע לזרעו. ולזה שלח לו נשר שאומר דמוטב שירד החץ בי ולא בבני א"כ כיון שמובטח אנכי מהקב"ה שלא יהי' יכול עשו להרע לי כש"כ שלא יהי' יכול להרע לבני:

נז) עי"ל עפי"ד הגה"ק מרן הרי"ם ז"ל שאמר לפ' ואשא אתכם על כנפי כשרים ופרש"י מיטב שיכנס החץ בי ולא בבני דכשיצאו ממצרים הי' קטרוג הללו עבדו ע"ז וכו' לכן לקח השי"ת את ישראל במקום גבוה להראות כי גדול ערכם א"כ א"א לקטרג עליהם ונשאר הקושיא על ד' תה כשתכו אלו מאלו וזש"א מוטב שיכנס החץ בי שיהי' הקושיא עלי משיהי' על ישראל ודפח"ח, וכ"ק מוחז"ל בי"מ כ' לפ' ויותר יעקב לבדו כי עלה למעלה למקום גבוה בתי גוואי שאין מלאך נכנס לשם ע"ש, ולזה שלח לו נשר שידע שלא יוכל השר לקטרג עליו כי הוא במקום גבוה ויהי' הקושיא על הקב"ה ולא עליו כנשר שאומר מוטב שיכנס החץ בי ולא בבני כנ"ל:

נח) מנחה הוא שלוחה לאדוני לעשו והנה גם הוא אחרינו, עפי"ד האפ"ת ז"ל לפ' מנחה הוא שלוחה לעשו דכמו דשליח חוזר לבעליו כמ"כ המנחה חוזרת לנו בעת הגאולה כמחז"ל דעתיד עשו להחזיר לנו כל המתנה בעת הגאולה ודפח"ח, והנה נודע דהאותיות הו"א היינו ו' וה' מהשם הוי' ב"ה וב"ש והא' מהכסא הולכים אחרינו בגלות כמחז"ל בכל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם ולכן למענו יעש שיהי' השם שלם והכסא שלם לגאול אותנו. וזש"א מכחה הוא שלוחה לעשו דכמו דשליח חוזר לבעליו כ"כ המנחה חוזרת לכו כי הקב"ה יגאל אותנו, יען והכה גם הוא האותיות ו' ה' א' אחרינו הולכים אחרינו בגלות ולמענו יעש:

נט) ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו וכו' ותקע כף ירך יעקב במדרש אין כאל ישורון אין כאל ומי כאל ישורון ישראל סבא, ונ"ל עפי"ד הקדושת לוי ז"ל דלכן נקרא יעקב אל דשם זה מורה על תקיפות כדכ' ואת אילי הארץ לקח וכח זה נתן הקב"ה לצדיק שצדיק גוזר

והקב"ה מקיים הקב"ה גוזר וצדיק מבטל דצדיק מושל ביראת אלקים עכדה"ק והטעם דצדיק מושל וכו' מבואר בנזה"ק ריש וירא בשם הקדמונים דכיון דשכר מצוה בה"ע ליכא והרי הוא כאילו הוא יתברך זוקף אצלו השכר במלוה לכן הוא כביכול כנכנע אליו כענין שנאמר עבד לוה לאיש מלוה ע"ש והתפ"י הובא באך פ"ת ז"ל כ' הטעם דהקב"ה משלם לצדיק העונש על החטא בעוה"ז ושכר לעוה"ב דצדיק אפילו אם חוטא אינו חוטא באמת ובלב שלם ע"כ משלמים בעוה"ז עולם השקר ולא לעוה"ב עולם האמת אבל המצות עושה באמת ובלב שלם ע"כ משלמין השכר בעוה"ב עולם האמת ולא בעוה"ז עולם השקר [עי' לעיל אות יז מזה] ואיתא במדרש דלכן אבק עמו המלאך ותקע כף ירך יעקב עבור חטא שאיחר נדרו, וזש"א ויותר וכו' ותקע כף ירך יעקב הרי חזינן דהעונש לצדיק הוא בעוה"ז עולם השקר א"כ השכר הוא לעוה"ב עולם האמת כנ"ל ולכן צדיק מושל ביראת א' דהקב"ה הוא כלוה כנ"ל, וזש"א אין כאל ומי כאל ישורון ישראל סבא כיון שהוא מושל ביראת א' כקרא אל כנ"ל, והבן: ס) עי"ל עפי"ד הקדמונים דבא שרו של עשו להלחם עם יעקב עבור חטא שנשא ב' אחיות אמנם באמת לא הי' יכול לו דיעקב נקרא אל והי' מותר בב' אחיות כנודע, וזש"א ויאבק איש עמו וכו' וירא כי לא יכול לו, יען אין כאל ישורון אין כאל ומי כאל ישורון ישראל סבא, א"כ כיון דנקרא אל לא חטא כלל ע"כ לא הי' יכול לו. והבן:

סא) ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו ואחז"ל שהי' שרו של עשו, ונ"ל דנודע דכל המלחמה בין יעקב ועשו תלי' אם יעקב הוא מלא וא"ו היינו שלקח הוא"ו מעשו וכשאר מעשו תיבה עש תרווד רקב וכלא היה וכופל השר שלו ואז שלום ושלוה בעולם דאין לו לעשו עוד שר לעשות ח"ו רעות ליעקב [עי' לעיל תולדות אות מ'], וזש"א ויותר יעקב לבדו אם נשאר מתיבת יעקב מלא תיבת יעקב חסר אז ויאבק איש עמו זה שרו של עשו דכיון דיש לעשו הוא"ו ושמו עשו מלשון עשוי אז יש בכח השר להרע ח"ו:

סב) ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו ואחז"ל שהי' שרו של עשו שביקש להזיקו על שלקח ממנו הבכורה עי' בתורת חיים חולין [צא ע"א] ובנזה"ק, ונ"ל דהנה הגאון מ' יצחק ז"ל מקראקא הקשה קושיא נפלאה [הובא לעיל פ' ויצא אות א' ופ' וישלח אות כ וכ"א] למה יערער עשו על הבכורה הא לא יגיע לו שום תועלת ע"י שהוא הבכור את"ל שיקח פי שנים הלא א"י הוה רק ראוי ובכור אינו נוטל בראוי ואת"ל שיאמר עשו שא"י מוחזקת הוא מאברהם הלא יהי' הפסדו מרובה משכרו דא"כ מגיע לישמעאל פי שנים שהוא הבכור ויגיע לחלקו של עשו פחות מאם יאמר שא"י הוא ראוי ולמה יערער בחנם עש"ה, אמנם הדבר נכון דהא ישמעאל הוא בן האמה דלא נשתחררה הגר ואינו

יורש כלל א"כ שפיר מערער עשו על הבכורה לומר שא"י מוחזקת מאברהם ואפ"ה אין לישמעאל חלק בהירושה, והכה האוה"ח ז"ל הקשה הא בודאי שיחררה שרה את הגר שלא יעבור אאע"ה על איסור שפחה, וכ' לת' בפר' וירא [אות סו] למד"א בקידושין [עג ע"א] דקהל גרים אקרי קהל א"כ אפילו היתה נשתחררה הגר היתה אסורה לאברהם דהיא מצרית דאסורה בקהל ואע"ג דאברהם גר הי' מ"מ קהל גרים אקרי קהל ע"כ שפיר י"ל דלא נשתחררה הגר וישמעאל הוא בן האמה, והנה פליגי שם ר"י ור"י דר' יוסי ס"ל דתרי קראי חד אתי למשרי ממזר בשתוקי וחד למשרי שתוקי בישראל וליכא קרא לאסור ממזרת לגר ואמרינן קהל גרים לא אקרי קהל אבל ר"י ס"ל דמחד קרא ילפינן ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל וקרא דמיותר אתי לאסור ממזרת לגר דקהל גרים אקרי קהל ע"ש וכ' הפר"ח סי' ק"י דפליגי אי סד"א מה"ת לקולא או לחומרא דר"י ס"ל דסד"א מה"ת לחומרא ע"כ צריך לי' תרי קראי להתיר ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל דליכא למילף חד מחברי' דהוה ילפינן מאשם תלוי דספיקא לחומרא אבל ר"י ס"ל דסד"א מה"ת לקולא ודי חד קרא להתיר ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל וקרא דמיותר אתי דקהל גרים אקרי קהל [ועי' בדברינו וירא אות ס"ו מזה] והנה בתוס' סוכה [ט' ע"א] הקשו למ"ל קרא דלכם להוציא את הגזול תיפ"ל דהוה מצהבב"ע, ואיתא במפורשים לת' בשני אופנים א) בנחלת יעקב מקדוש זקיני מליסא ובישיע"ק ז"ל לשיטת הרמב"ם ז"ל דסד"א מה"ת לקולא וזהו בל"ת אבל בעשה אמרינן סד"א מה"ת לחומרא ע"כ נצרך לן קרא דלכם שיהי' עשה דאינו יוצא בספק גזל ב) לשיטת היראים דאע"ג דגזל עכו"ם מותר מ"מ לא מקרי לכם ע"כ צריך קרא דלכם לאסור בגזל עכו"ם עכ"ד והכה בחולין [צא ע"א] ויותר יעקב לבדו א"ר אלעזר שנשתייר על פכין קטנים מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהם בגזל ע"ש וכ' המפורשים דצ"ל דס"ל לר"א דגזל עכו"ם אסור דאי הי' סובר דמותר א"כ לא שייך לומר גבי יעקב שחביב עליו ממונו יותר מגופו שאין פושט ידיו בגזל הא לא הי' אז שום ישראל אלא עכו"ם וגזל עכו"ם מותר [ועי' בדורש לציון דגם הגרים שהי' בימי אבות לא קיימו רק ז' מצות כב"נ] אלא עכצ"ל דס"ל דגזל עכו"ם אסור וזש"א ויותר יעקב לבדו שנשתייר על פכין קטנים לפי שאינו פושט ידיו בגזל דגזל עכו"ם אסור כנ"ל א"כ אא"ל כת' הנ"ל דצריך קרא דלכם על גזל עכו"ם דהא גם גזל עכו"ם אסור, ועכצ"ל כת' הנ"ל דצריך לן קרא על ספק גזל דסד"א מה"ת לקולא כנ"ל א"כ שוב אמרינן דקהל גרים אקרי קהל כנ"ל ואמרינן דלא נשתחררה הגר דאפילו אם היתה נשתחררה היתה אסורה לאברהם וממילא ישמעאל הוא בן האמה ואינו יורש את אברהם כנ"ל ע"כ שפיר מערער עשו על הבכורה ליטול

פי שנים לומר דא"י מוחזקת מאברהם ואפ"ה אין לישמעאל שום חלק ירושה בא"י כנ"ל לכן ויאבק איש עמו זה שרו של עשו על שלקח הבכורה מעשו והפסיד לעשו שלא יקח פי שנים ודו"ק והדבר נחמד בס"ד. סג) עי"ל עפי"ד המדרש ויאבק איש עמו על שאיחר נדרו, דהכה הקשו הא תנאי התנה יאע"ה אם יהי' א' עמדי וכו' ושבתי בשלום אל בית אבי ועדיין לא שב א"כ לא איחר נדרו, אמנם י"ל לפמש"כ לעיל פ' ויצא [אות י'] דלשיטת ר"י בירושלמי דבב"נ לא מהני שאלה ל"מ תנאי בנדר דא"א לקיים ע"י שליח ול"ש לומר דהוה כנדר ופתחו עמו דהא לא מהני שאלה ע"ש, ע"כ שפיר איתר נדרו דהתנאי לא הי' מועיל כלל דהא לחומרא הי' להאבות דין ב"נ והנה הא דנשתייר על הפכין משום דחביב עליו ממונו יותר מגופו שאין פושט ידיו בגזל כנ"ל ולכאורה קשה למד"א גזל עכו"ם מותר הרי הי' יכול לגזול, אמכם הד"נ דהא גם למד"א גזל עכו"ם מותר מ"מ ב"כ מב"כ אסור לגזול כנודע והאבות לחומרא הי' להם דין ב"נ וזש"א ויותר יעקב לבדו שנשתייר על פכין קטנים דלחומרא הי' לו דין ב"כ והי' אסור לו לגזול אף מעכו"ם כנ"ל לכן ויאבק איש עמו על שאיחר לקיים את נדרו דהא לחומרא הי' לו דין ב"נ דל"מ שאלה ולא הי' מועיל התנאי ואיחר נדרו והבן:

סד) ויאבק איש עמו וכו' ויירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו בילקוט ראובני אלו יוצאי ירכו נדב ואביהו, ונ"ל דאחז"ל ויאבק איש עמו זה שרו של עשו עבור החטא וכ' הקדמונים דהחטא הי' שלא קיים מצות כיבוד אב בהיותו בבית לבן. אבל באמת לא חטא כי התעכב שם לישא אשה לקיים מצות פו"ר עכ"ד וי"ל דזה תלי' בפלוגתת הש"ס בבלי עם הש"ס ירושלמי דשיטת הש"ס דידן יבמות [ה פב] דעשה לפני הדיבור חמיר מעשה דלאחר הדיבור ושיטת הירושלמי הובא בתוס' קידושין [לח ע"א] דעשה דלפני הדיבור קיל מעשה דלאחר הדיבור ע"ש והנה מצות כיבוד או"א הוה עשה דלאחר הדיבור ופו"ר הוה עשה דלפני הדיבור א"כ לשיטת הש"ס דידן לא חטא יעקב אבל לשיטת הירושלמי חטא יעקב דאע"ג שרצה לקיים מצות פו"ר מ"מ לא הי' לו לדחות מצות כיבוד או"א דחמיר והכה בפרדס דוד כ' לפ' מחז"ל קידושין [נט פ"א] אמר שמואל הלכה נושא ואח"כ ילמוד תורה ר"י אמר רחיים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן [בני בבל] והא להו [בני ארץ ישראל] דהנה פו"ר הוה עשה דלפני הדיבור ולימוד תורה הוה עשה דלאה"ד וזש"א הא לן בני בבל דס"ל כש"ס בבלי דעשה דלפני הדיבור חמיר לכן ישא אשה לקיים מצות פו"ר ואח"כ ילמוד תורה דהוה עשה דלאחר הדיבור, והא להו היינו בני ארץ ישראל היינו חכמי ירושלמי דס"ל דעשה לפה"ד קיל לכן יעסוק בתורה ואח"כ ישא אשה דפו"ר קיל מתלמוד תורה ודפח"ח, והנה אחז"ל דנדב ואביהו חטאו בזה שלא

נשאו נשים אבל באמת כוונתם היתה ני חשקו ללמוד תורה וסברו רחיים בצוארו ויעסוק בתורה וזש"א ויאבק איש עמו וירא כי לא יכול א"כ כשמע דמצות פו"ר דלפני הדיבור גדולה מכיבוד שהוא אחר הדיבור, לכן ויגע בכף ירכו אלו יוצאי ירכו נדב ואביהו דהא לפי"ז דפו"ר שהוא קודם הדיבור גדולה מעשה דלאחר הדיבור א"כ חטאו נו"א במה שלא קיימו מצות פו"ר לישא נשים דגדולה מת"ת שהוא עשה דלאחר הדיבור, והבן ונכון בס"ד:

סה) עי"ל עפי"ד המדרש דהאיש הי' שרו של עשו שבא להרע ליאע"ה שאיחר נדרו, אמנם הקדמונים כ' דלכן לא יכול לו דיאע"ה עשה תשובה ובע"ת עדיף מצדיק דמעיקרא, והנה איתא בשבת [ק"ד ע"א] דה"ט דתגא דקו"ף לגבי הרי"ש ולא לגבי הצדי"ק דאמר הקב"ה אם הרשע עושה תשובה אני קושר לו קשר כמותי ע"ש, ומזה הוכיחו הקדמונים דבע"ת עדיף מצדיק דהא לצדיק אין הקב"ה קושר לו קשר, וכ"ז נכון א"כ דאותיות ניתנו באבג"ד אבל א"נ דניתנו בתשר"ק א"כ התנא דקו"ף לגבי הצדיק א"כ נשמע דצדיק עדיף מבע"ת כמש"כ בפתח האהל, ואי האותיות ניתנו באבג"ד או בתשר"ק כ' הקדמונים דתלי' אי בתשרי נברא העולם א"כ התיו חשובה דתשרי מתחלת בה מסתברא דהאותיות ניתנו בתשר"ק אבל אי נימא דבניסן נברא בעולם דהוא חודש אביב מסתברא דניתנו האותיות באבג"ד דהאל"ף חשובה דאביב מתחלת באל"ף [עי' לעיל בראשית אות י' מזה] והנה איתא במדרש בראשית פלוגתא אי האור נברא תחלה או החושך, וכ' בסודי רזיא הובא בנחלת יעקב פ' אחרי דלמד"א דבניסן נברא העולם בימות הקיץ שהמה מצד הרחמים נגד אור שהוא מסיטרא דרחמים ולכן ימי הקיץ שולטת החמה ביותר, אמרינן דאור נברא תחלה אבל מד"א בתשרי נברא העולם וחדשי החורף מסיטרא דדין שהוא חושך ס"ל דחושך נברא תחלה ע"ש והכה איתא ביד יוסף הקדמון דחטא נדב ואביהו הי' שחינכו בקטורת של בין ערביים וסברו דחושך נברא תחלה ובאמת לא יפה עשו דהאור נברא תחלה והי' להם לחנך בקטורת של בוקר [הובא ג"כ בנח"י הנ"ל] ולפי"ז מובן המדרש וירא כי לא יכול לו א"כ נשמע דבע"ת עדיף מצדיק דהאותיות ניתנו באבג"ד דבחודש ניסן נברא העולם כנ"ל א"כ דבניסן נברא העולם עכצ"ל דהאור נברא תחלה כנ"ל לכן ויגע בכף ירכו אלו יוצאי ירכו נדב ואביהו שחטאו שחינכו בקטורת של בין הערביים שהי' להם לחנך בקטורת של בוקר, ודו"ק:

סו) עי"ל המדרש ויגע בכף יריכו נתן עיניו ביוצאי ירכו המה נדב ואביהו, עפימש"כ האלשיך הק' ז"ל דלכן נגע בכף ירכו על חטא ב' אחיות שהי' בירך אמנם לכאורה יקשה דא"כ הי' לו לנגוע גם בירך השני, אולם הד"נ דהא אמחז"ל דתפלה עושה מחצה ויאע"ה

התפלל הצילני כא מיד אחיו מיד עשו זה שרו של עשו ע"כ הועילה התפלה מחצה שלא נגע רק בירך אחד והנה איתא במדרש אחרי מות שני בני אהרן מלמד שכל ארבע בנים הי' ראוים למות והתפלל עליהם משה ונשמע תפילתו מחצה לכן לא מתו רק שני בניו נדב ואביהו ע"ש, וזש"א ויגע בכף ירכו ולא בשנים דתפלה עשה מחצה כנ"ל, לכן כשנתן עיניו ביוצאי ירכו לא נתן עיניו שימותו כולם רק המה כדב ואבוהו דתפלה עושה מחצה כנ"ל:

סז) עי"ל עפי"ד כ"ק מוחז"ל בי"מ לפ' ויותר יעקב וכו' ותו"ד דאחז"ל דיש בתי אבראי ובתי גוואי והנה קדשי קדשים הוה כבתי גוואי ויאע"ה התבודד להאחז בקדושה להתגבר על שרי של עשו עד שעלה לבתי גוואי למקום שאין מלה"ש יכולים לכנוס ע"כ לא יכול לו וזש"א ויותר יעקב לבדו שנשאר עומד במקום שהי' לבדו דאפילו מה"ש אין יכולים לעמוד שם לכן לא יכול לו ע"ש דפח"ח, והנה אחז"ל שמתו נו"א על שהקריבו אש זרה והקשו הא אחז"ל עירובין [סג ע"א] יומא [כא ע"ב] דאעפ"י שיורדת אש מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט א"כ לא חטאו כלל ע"ש בתוס' ובמהרש"א ז"ל, וכ' בנחלת יעקב לת' עפי"ד חז"ל הא דכ' נהורא עמי' שריא היינו בבתי גוואי והא דכ' סתרו חושך היינו בבתי אבראי ומבואר ברמ"א ז"ל דמזבח החיצון הוא כבתי אבראי והמזבח הפנימי הוא כבתי גוואי לכן י"ל דהא דמצוה להביא מן הדיוט היינו למזבח החיצון אבל למזבח הפנימי שהוא כבתי גוואי דנהורא שריא אסור להביא אש מן ההדיוט ויען כי נו"א הביאו אש זרה למזבח הפנימי ע"כ נענשו ע"ש ודפח"ח, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ויותר יעקב לבדו וכו' לא יכול לו ר"ל דיעקב עלה לבתי גוואי ע"כ לא יכול לו כנ"ל וכיון דראה שר של עשו שיש גם בתי גוואי חוץ מבתי אבראי א"כ שפיר י"ל דבבתי גוואי נהורא עמי' שריא ובבתי אבראי סתרו חושך כנ"ל א"כ חטאו נו"א שהביאו אש זרה למקום קה"ק שהוא כבתי גוואי לכן ויגע בכף ירכו אלו יוצאי ירכו נדב ואביהו שמגיע להם עונש ודו"ק כי נכון הוא בס"ד:

סח) עי"ל עפי"ד התורת חיים חולין [צא ע"א] ויאבק וכו' זה שרו של עשו כנ"ל על שנטל יאע"ה הבכורה מעשו ע"ש דהנה הראשונים הקשו איך קנה אע"ה הבכורה הא הוה אונאה דמכר הבכורה בעד נזיד עדשים אמכם לא קשה מדי דהא עשו אמר אנכי הולך למות ולמה זה לי בכירה ופרש"י דשתויי יין הנכנס למקדש הוא במיתה ע"כ אמר אני הולך למות על ידה א"כ מה חפץ לי בה ע"ש א"כ לא הי' אונאה כלל ושפיר קנה יאע"ה הבכורה והנה אמחז"ל ב"מ [צ עב] א"ל מבית אביך אתה למד יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבואכם. בבואכם הוא דאסור הא מישתא ומיעל שרי [ר"ל דאסור

להשתכר רק במקדש אבל להשתכר מבחוץ ולכנס שרין ולהבדיל בין הקדש ובין החול אמר רחמנא בשעת ביאה לא תהא שכרות ופרש"י ואי שתי ואח"כ עייל מ"מ שיכור הוא ולא ידע להבדיל להבחין בין עבודה קדושה למחוללת] ע"ש והנה אי הו"א דאם מישתא ומיעל שרי אע"ג דהוא שיכור א"כ שוב הוה מכירת הבכורה אונאה דהא הי' יכול עשו לשתות בחוץ ואח"כ לעיל לפנים אבל כיון דגם מישתא ומיעל אסור שפיר לא הוה אונאה והכה אחז"ל דהחטא של נו"א הי' דשתויי יין נכנסו בפנים ע"ש, וזה נכון אי אמרינן דגם מישתא ומיעל אסור אבל אי נימא דתישתא ומיעל מותר א"כ לא חטאו כלל וזש"א וירא כי לא יכול לו לבטל קנין הבכורה דל"ה אונאה דגם תישתא ומיעל אסור כנ"ל א"כ חטאו נו"א לכן ויגע בכף ירכו אלו נו"א והדבר נכון בס"ד: סט) עי"ל עפי"ד האלשיך ז"ל דויאבק איש עמו זה שרו של עשו על החטא דלקח ב' אחיות אמנם לא יכול לו דלא חטא יאע"ה בזה כמש"כ במנחת יהודא הקדמון דהיכא דכ' הטעם לכ"ע דרשינן טעמא דקרא ובאיסור ב' אחיות כ' לא תקח לצרור שנעשו צרות זו לזו אבל ברחל שמסרה הסימנים ללאה שיקח יעקב אותה ל"ש גבי' סוג לצרור וליכא איסור בי' אחיות ע"ש ומבואר באות הקדום דאע"ג דכ' יין ושכר אל תשת וכו' בבואכם אפ"ה מישתא ומיעל כמי אסור דכ' להבדיל בין הקודש ובין החול ע"כ אמרינן דאי שתי ואח"כ עייל אסור דלא ידע להבדיל בין עבודה קדושה למחוללת כנ"ל וה"ט דדרשינן טעמא דקרא דכ' הטעם מפורש בתורה ובכה"ג לכ"ע דרשינן טעמא דקרא וזש"א וירא כי לא יכול לו דהצדק עם יעקב דליכא איסור דדרשינן טעד"ק כנ"ל, ולכן ויגע בכף ירכו אלו נדב ואביהו דחטאו דנכנסו שתויי יין אע"ג דכ' בבואכם מ"מ מישתא ומיעל כחי אסור דהיכא דכ' הטעם בתורה דרשינן טעמד"ק לכן חטאו אע"ג דשתו ואח"כ עיילו דהא הי' שכורים וא"א להם להבדיל בין עבודה קדושה למחוללת, והבן:

ע) ויזרח לו השמש וכו' וברש"י ז"ל ויזרח לו לצרכו לרפאות את צלעתו וכו' ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילי כשיצא מבאר שבע מיהרה לזרות בשבילו וצ"ב, ונ"ל דהנה בדברי שאול הקדמון הקשה לפי"ד השל"ה הק' ז"ל דהשמש נאסר מחמת שעובדים העכו"ם אותה ומבואר ביו"ד סי' קמ"ב דאסור להתרפאות מדבר נעבד א"כ איך נתרפא יעקב אבינו ע"י השמש ע"ש, אמנם הדבר נכון לפי המבואר במדרש שמואל פ"ו דאי נימא דבשביל אברהם נברא העולם אז היא קונה שמים וארץ ע"ש, א"כ לפימד"א במדרש דגם בשביל יאע"ה נברא העולם א"כ השמש שלו הוא ואין אדם אוסר דשא"ש ע"כ שפיר נתרפא ע"י השמש והנה הקדמונים כ' הטעם דשקעה השמש וזרחה בשביל ואע"ה דכיון דבשבילו נברא העולם השמש הוא ברשותו לעשות כרצונו, וזש"א ויזרח

לו לצרכו לרפאות את צלעתו ושלא יקשה הא אסור להתרפאות מנעבד, ולז"א ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו מיהרה לזרוח בשבילו דבשבילו נברא העולם א"כ אין אאדשא"ש ע"כ שפיר נתרפא מהשמש כנ"ל, והבן: עא) ויזרח לו השמש בחולין [צא ע"ב] וכי לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה אר"י שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו וכו' כתיב וכו' ויקח את האבן מלמד וכו' וכולן נבלעו באחד, ונ"ל ההמשך דהתוס' הקשו מנ"ל דנעשו מכולן אבן, א' דילמא הפירוש ויקח את האבן היינו אבן א' מאבני המקום וכ"ל דהקשו איך לקח האבן למזבח הא הי' האבן מהר המורי' ואין לך הר שלא נעבדו בו העכו"ם ונעבד אסור לגבוה והמפורשים כ' לת' א) למד"א בשביל האבות נברא העולם א"כ הרי ההרים של האבות ויעקב בכלל דכל העולם הוא שלהם ואין אאדשא"ש ב) בפני"פ כ' לח' כי מתחלה הי' הרבה אבנים ונעשו אחד והוה שינוי דמועיל להתיר בנעבד ע"ש, והנה התי' הראשון נכון למד"א דבשביל האבות נברא העולם אבל למד"א בשביל מרע"ה נברא העולם א"כ עכצ"ל כתירוץ הב' ונודע דברי הקדמונים דנשמע מדחי מרע"ה ק"כ שנים דבשבילו נברא העולם כי הי' תרומתו של עולם מבחר היצירים ותרומה הוא לפי מדה בינונית א' מחמישים דשית אלפי שנין הוה עלמא והנה בארץ חמדה [הובא לעיל פ' ויצא אות ו] דמזה ששקעה החמה וזרחה החמה שלא בזמנה כשמע דשכינה במערב ולא במזרח דאיתא במדרש דשינה הקב"ה בימי המבול שהלכה החמה ממערב למזרח ולא הלכה ממזרח למערב שלא ליתן שלום לקונה א"כ כשמע דשכינה במערב, וכ"ז למד"א דשמשו המזלות בימי המבול אבל למד"א דלא שמשו כלל בימי המבול א"כ אין ראי' דשכינה במערב כמובן והנה איתא במדרש דר"א ס"ל הא דכ' יום ולילה לא ישבותו היינו על העבר שלא שבתו בימי המבול ור"י ס"ל דקאי על להבא דלא ישבותו יום ולילה לעולם שלא יהי' שום שינוי, א"כ מזה דחזינן דשקעה וזרחה השמש שלא בזמנה א"כ אא"ל כר"י דלא יהי' שום שינוי הא הי' שינוי ועכצ"ל דלא ישבותו היינו שלא שבתו דשמשו המזלות בימי מבול א"כ עכצ"ל דבזה נשתנה דור המבול שהלכה החמה ממערב למזרח ולא ממזרח למערב שלא ליתן שלום לקונה א"כ נשמע דשכינה במערב דוקא עכדפח"ח ע"ש, והכה איתא ב' טעמים במדרש דנגלה השכינה בסנה א) ללמד דשכינה בכל מקום ב) ללמד דיחי' מרע"ה ק"כ שנים כמנין הסנה והטעם דהוא תרומתו של עולם דבשבילו נברא העולם עי' מזה בלקט יוסף ע' שכינה ובשמנה לחמו, והנה קו' התוס' הנ"ל מנ"ל דנעשו כולם אבן א' דלמא הפירוש ויקח את האבן הייני אבן א' מאבני המקום יש לה מקום לפי תירוץ הנ"ל דלכן לא נאסר האבן דאאדשא"ש דבשביל יעקב אבינו נברא העולם דהוא בכלל האבות. אבל לפי"ד הפני"פ דלכן לא נאסר האבן דהי'

שינוי דנעשו כולן אבן אחת, א"כ אא"ל דפירוש ויקח את האבן שלקח אבן אחת מאבני המקום דא"כ הי' נאסר מצד כעבד ולפי"ז א"ש ההמשך ויזרח לו השמש א"ר יצחק שמש הבאה בעבורו וכו' א"כ כשמע מזה דשכינה במערב כדברי הארץ חמדה הנ"ל, א"כ אא"ל דנגלה השכינה בסנה דשכינה בכל מקום ועכצ"ל דלכן נגלה בסנה ללמד דמרע"ה יחי' ק"כ שנים כמנין הסכה דהוא תרומתו של עולם ובשבילו נברא העולם כנ"ל, א"כ לא נברא העולם בשביל יעקב אבינו ועכצ"ל דהא דלא נאסר האבן משום נעבד דהי' שינוי דנעשו מכל אבנים אבן אחת כדברי הפני"פ הנ"ל, ולזה שפיר סמיך לי' ר' יצחק כתיב וכו' מלמד שנתקבצו כל אותן האבנים במקום אחד וכו' וכולן נבלעו באחד ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

ע) ולפי"ד הארץ חמדה הנ"ל דמהא ששקעה וזרחה השמש שלא בזמנה נשמע דשכינה במערב, יל"פ המשך הפ' ויזרח לו השמש וכו' ע"כ לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, דהנה התוס' חולין [צ ע"א] הקשו איך חל איסור גיד על אבמה"ח ע"ש, אכן למד"א בהמה בחי' לאו לאברים עומדת וליכא איסור אבמה"ח מחיים שפיר חל איסור גיד על אבמה"ח בחיים כנודע, והמפורשים כ' דה"ט דמד"א בהמה בחי' ללא"ע דמי פתי לחתוך אבר מבהמה בחי' הא יש לכל אדם חזקת כשרות שלא יאכל אבמה"ח, והנה בחולין [י ע"ב] ילפינן חזקה מנגעים דכ' ויצא והסגיר ניחוש דלמא אדיוצא ובא נפחת משיעורו ופריך ר"א דילמא יצא דרך אחוריו א"ל אביי יציאה דרך אחוריו לא שמי' יציאה ע"ש, וכ' בפתח האהל דזה נכון דנשמע חזקה מנגעים דאי נימא דשכינה במערב אבל א"כ דשכינה במזרח לא נשמע חזקה די"ל דיציאה דרך אחוריו שמי' יציאה, דאתחז"ל סנהדרין [צא ע"ב] דשכינה במערב מדיוצא במזרח ושוקעת במערב, ופריך דילמא יוצאת במזרח דרך אחוריו כעבד הנוטל פרס מרבו ולעולם שכינה במזרח, ומשני דכ' והשמש יצא ויציאה מאחוריו ל"ש יציאה, א"כ אי אמרינן דשכינה במזרח ויוצאת דרך אחוריו דיציאה מאחוריו שמי' יציאה א"כ לא כשמע כלל מנגעים דאזלינן בתר חזקה ע"ש, [עי' פ' ויצא אות ו' מזה], ולפי"ז מובן ההמשך ויזרח לו השמש ואחז"ל השמש ששקעה בעבורו א"כ כשמע מזה דשכינה במערב כד' הארץ חמדה הנ"ל, א"כ נשמע חזקה מנגעים כד' הפתח האהל הנ"ל, ושפיר אמרינן בהמה בחי' לאו לאברים עומדת ושפיר חל איסור גיד על איסור אבמה"ח וזהו שאמר ע"כ לא יאכלו בנ"י את גיד הנשה דחל איסור גיד, ודו"ק והדבר נכון בס"ד: עג) עי"ל עפי"ד הפני"פ הנ"ל דלכן לא נאסר האבן ליקח למזבח דה' שינוי דנעשו מאבנים אבן אחת ושינוי מועיל בנעבד, והנה בחוט המשולש כ' לת' לפי"ד היפ"ת דרק אברהם אבינו שמר את התורה ולא בניו ע"כ לקח יאעיה גם כעבד למזבח

אמנם העיר דהא כ' ויחן את פני העיר וס"ל למד"א שם שתיקן תחומין ששמר את השבת א"כ בודאי שמר כל התורה ואיך לקח כעבד למזבח, וכ' לת' דלמד"א ב"נ ששבת חייב מיתה דכ' יום ולילה לא ישבותו א"כ אא"ל דשמר את השבת דהא לחומרא הי' לו דין ב"כ ועכצ"ל הא דכ' ויחן את פני העיר כמד"א דנתן להם מתנות, אולם כבר כ' בלוית חן דלאחר שראה יאמ"ה שזרח לו השמש לשלם השני שעות ששקעה עבורו יען כי כבר הבטיח הקב"ה שיום ולילה לא ישבותו שלא ישתנו העתים א"כ קאי הקרא דיום ולילה וכו' על העתים ולא על האדם ומותר לב"כ לשבות בשבת ומאז שמר יאע"ה את השבת וכל התורה ע"ש, ולפי"ז מובן ההמשך ויזרח לו השמש א"ר יצחק שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו א"כ י"ל דקרא דיום וכו' קאי על העתים ולא על האדם ומותר לב"נ לשבות בשבת ומאז שמר ואע"ה שבת וכל התורה, א"כ יקשה איך לקח האבן למזבח הא כעבד אסור לגבוה דאין לומר כנ"ל דלא שמר את התורה הא מעת שזרחה לו השמש שמר את השבת וה"ה כל התורה ולזה אמר ר' יצחק ויקח את האבן דכולן נבלעו באחד דנעשו מכל האבנים אבן אחד א"כ הוה שינוי ושינוי מועיל בנעבד כדברי הפני"פ הנ"ל, והבן ונכון בס"ד:

עד) ויזרח לו השמש וכו' ע"כ לא יאכלו בנ"י את גיד הנשה וכו' עד היום הזה, וכ"ל דאחז"ל חולין [צא ע"ב] ויזרח לו השמש וכי לו לבדו זרחה אר"י שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו ע"ש, וכ' היפ"ת הטעם דכבר הבטיח הקב"ה לכח יום ולילה לא ישבותו לכן הי' מהכרח לפרוע אותן ב' שעות שהשקיע שלא בעונתה להיות זרחה ב' שעות מקודם והנה הקדמונים ז"ל הקשו איך שמרו האבות את השבת הא ב"נ ששבת חייב מיתה ולחומרא הי' להם דין ב"כ ותי' דעכצ"ל דיצאו לגמרי מדין ב"נ אף לקולא עכ"ד כ"ז נכון למד"א דיום ולילה לא ישבותו קאי על האדם דב"נ ששבת חייב מיתה אבל למד"א כנ"ל דיום ולילה וכו' קאי על העתים שלא ישתנה ולא על האדם ומותר לב"נ לשבות א"כ שוב י"ל דלחומרא הי' להאבות דין ב"נ ואפ"ה שבתו בשבת דגם לב"נ מותר לשבות, ונודע דברי הפר"ד דאם נימא דיצאו מדין ב"כ גם להקל לא חטא יעקב בב' אחיות דנתגיירו וכקטן שנולד דמי ולא הי' אחיות כלל אבל א"כ דלהקל לא יצאו מדין ב"כ ולא הי' מועיל הגירות א"כ שוב איכא איסור ב' אחיות ע"ש והכה בנועם מגדים פ' מקץ כ' לת' הא דכ' ע"כ לא יאכלו וכו' עד היום הזה, וכי הי' ס"ד שלא יהי' נוהג לעולם וכ' לת' ותו"ד דמבואר בזה"ק דכשנגע את כף הירך פגם במדת נצח עד דאתא שמואל הנביא ותיקן הפגם ע"ש וקיימ"ל דבר שנאסר במנין אע"ג שבטל הטעם לא בטלה הגזירה ומבואר בפר"ח יו"ד סי' ט"ו דזהו אם הגזירה הי' לכל ישראל אבל אם לא הי'

לכל ישראל אם בטל הטעם בטל הגזירה והנה איתא בס' חסידים הובא בילקוט ראובני דלכן נאסר גיד הנשה דחטאו השבטים שהניחו את הזקן לבדו ואירע לו שנגע האיש בכף ירכו ע"ש, א"כ לפי"ז י"ל דהגיד לא נאסר לבנימן ובניו דבנימן הי' חף מפשע שלא הי' נולד עדיין א"כ לא היתה הגזירה לכל ישראל, אבל אי נימא כמו שכ' הקדמונים דלכן נאסר גיד הנשה עבור חטא שנשא יעקב ב' אחיות דירך כהנה תחלה א"כ נאסר הגיד לכל השבטים גם לבנימן ולז"א ע"כ לא יאכלו בנ"י את גיד הנשה עד היום הזה היינו לעולם אע"ג דתיקן שמואל הנביא את הפגם מ"מ דכיון דהגזירה היתה בשביל שנשא ב' אחיות והי' הגזירה לכל השבטים לכן אעפ"י שנתבטל הטעם הגזירה לא נתבטלה דלא היתה הגזירה בשביל שהניחו את הזקן כד' הס' חסידים עכ"ד דפח"ח בתוספות הצריך לענינינו. ולפי"ז מובן המקראי קודש ויזרח לו השמש שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו לפרוע אותן ב' שעות כי הבטיח הקב"ה שיום ולילה לא ישבותו שלא ישתנו העתים א"כ קאי הקרא על העתים ולא על האדם ומותר לב"נ לשבות ע"כ שבתו שפיר האבות בשבת ובאמת לקולא ל"ה להם דין ישראל א"כ חטא ואע"ה במה שלקח ב' אחיות ולכן נאסר גיד הנשה והיתה הגזירה לכל ישראל וממילא אע"ג שבטל הטעם הגזירה לא נתבטלה ע"כ לא יאכלו בנ"י את גיד הנשה וכו' עד היום הזה דנאסר לעולם אף שאחר שתיקן שמואל את הפגם, ודוק כי נכון הוא בס"ד:

עה) עי"ל עפי"ד המפורשים דמזה דשקעה וזרחה השמש שלא בזמנה כשמע דקרא דיום ולילה לא ישבותו קאי על האדם דאסור לב"כ לשבות יום אחד ולא על העתים דלא ישתנו דהא חזינן דנשתנו עכ"ד, ולפי"ז עכצ"ל דהי' להאבות דין ישראל גם לקולא ולא דין ב"נ דהא שמרו את השבת כמבואר במדרש וב"נ ששבת חייב מיתה, והנה המפו' הקשו על הא דכ' ע"כ לא יאכלו בכ"י את גיד הנשה דנאסר עוד לבני יעקב הא התוס' הקשו איך חל איסור גיד על אבמה"ח ות' דאבמה"ח אינו חל עד שיולד וברשב"א הטעם דכ"ז שהוא בבטן יש לו היתר ע"י שחיטה דבן פקועה מותר לישראל א"כ איך חל איסור גיד לבני יעקב הא הי' להם דין ב"כ לחומרא ובן פקועה אסור להם אמנם א"כ דגם לקולא הי' להם דין ישראל א"כ בן פקועה הי' מותר להם ושפיר חל איסור גיד דאיסור אבמה"ח אינו חל עד שיולד כנ"ל, [ועי' תוס' שם ד"ה קדשים דלאוה"ע לא נאסר והבן] וזש"א ויזרח לו השמש אר"י שמש הבאה בעבורו שקעה בעבורו א"כ עכצ"ל דיום ולילה לא ישבותו אתי לב"נ ששבת שחייב מיתה כנ"ל א"כ עכצ"ל דהי' להאבות דין ישראל גם לקולא כנ"ל וא"כ הי' מותר להם בן פקועה ושפיר חל איסור גיד כנ"ל, ע"כ לא יאכלו בנ"י את גיד הנשה דשפיר הי' חל האיסור גיד. ודוק:

עו) עי"ל עפי"ד הנ"ל דמזה ששקעה וזרחה החמה שלא בזמנה כשמע דהי' להאבות דין ישראל גם לקולא, ועפי"ק התוס' הנ"ל איך חל איסור גיד על אבמה"ח, ובישיע"ק יו"ד ס"ה כ' לת' אע"ג דבעינן שאיסור גיד יחול מחיים מ"מ חל כשמפרכסת דפקע איסור אבמה"ח לישראל ומ"מ הרי כחי וכ"ז א"נ דהי' לבני יעקב דין ישראל גם לקולא דאל"כ הלא אסור להם מפרכסת ואאחע"א ולפי"ז מובן ההמשך ויזרח לו השמש ע"כ לא יאכלו בנ"י את גיד הנשה, והבן וקצרתי:

עז) ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך ופרש"י בשוה לך ונ"ל דאיתא בסוטה [יג עב] שלחה מלכות הרשעה שלוחים לראות היכן משה קבור ונעשו ב' כתות אלה שעומדו למעלה בדמו להם למטה ואלה שעמדו למטה נדמו להם למעלה לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה, ומפרשים ני צוררי ישראל חושבים תחבולות לצוד את בנ"י שיסורו מתורת מרע"ה פעם אומרים להרים אותם עד למעלה ליתן להם שווי זכיות ועי"ז ינתקו את הדת, ובראותם שמעשיהם הוא ללא הועיל חושבים להוריד אותם עד למטה שלא יהי' להם שום זכות בארצם ועי"ז ישלכו מעליהם ח"ו עול הדת, והנה כ"ז שישראל עוסקים בתורת מרע"ה כקרא חי ולא נקבר כלל, וזש"א ששלחה מלכות הרשעה שלוחים לראות עצה היכן משה קבור ונעשו ב' כתות אלה שעמדו למעלה רצ"ל שהעצה להרים אותם למעלה ובראותם שהי' ללא הועיל נדמה להם למטה שמהנכון להוריד אותם למטה, ואלה שעמדו בדעתם למטה שמהנכון להוריד אותם למטה ובראותם שלא הועיל מעשיהם נדמו להם למעלה שטוב יותר להרים אותם למעלה אבל מעשיהם ללא הועיל כי נצח ישראל לא ישקר לקיים מש"כ ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה כי מרע"ה הוא חי וקיים כיון שבנ"י ישמרו תורת מרע"ה הן אם המה למעלה והן אם המה למטה עכ"ד, והנה עשו עומד תמיד נגד יעקב להעבירו מהדת ח"ו בתחלה רדף את יעקב ובראותו שעכ"ז שמר את התרי"ג מצות ע"כ אמר ואלכה לנגדך שיהי' לו כנגד שלא ישמור הדת ע"י בשוה לך שיהי' ליעקב שווי זכיות כמותו והבן:

עח) ויפצר בו ויקח במדרש כ' [תהלים עב] מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו יביאו אין כ' כאן אלא ישיבו דכל אותן הדורונות שנתן יאע"ה לעשו עתידין עכו"ם להחזירן למשיח ע"ש, ונ"ל דבנזה"ק הקשה איך הפציר יעקב לעשו ליקח המתנה הא איכא איסור דלא תחנם דלא שייך לומר דנתן מפני דרכי שלו' הא לא רצה עשו לקבל ע"ש, ולזה כ' המדרש לתרץ דליכא איסור ל"ת כיון דהעכו"ם יחזירו הדורוכות הם ולדותיהן עד סוף העולם כמבואר במהר"ש פרומו הובא לעיל אות מ"ז א"כ עוד נרויח ע"י הדורונות ובכה"ג ליכא איסור לא תחנם:

עט) ולפי"ז יל"פ ההמשך לעיל ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו וכו' ובניהם וברש"י בשם המדרש ובנאיהם דשלח זכר כנגד נקבה, דהנה בפר"ד הובא לעיל אות מ"ח כ' דלכן שלח זכר כנגד נקבה כדי שלא יתעברו משל עשו רק משל יעקב שיהי' צריך עשו להחזיר הדורונות הם וולדותיהן וולדי ולדותיהן עד עולם שלא יהי' לו חלק בהולדות ע"ש, וזש"א ויקח וכו' מנחה לעשו דליכא איסור ל"ת דעתיד להחזירין ולראי' דשלח בנאיהם זכר כנגד נקבה כנ"ל (ויל"פ ג"כ לפי"ד מהר"ש פרומו הנ"ל וקצרתי) והבן:

פ) יעבר נא אדוני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני, ונ"ל עפי"ד הה"ק מ' שמעון מיערוסלוב ז"ל שהי' נוהג להפסיק בין לכו ובין נרננה ואמר שכוונתו לכו אתם היינו עשו וכת דילי' ראשי הסט"א המקטריגים לדרכיכם לנוק' דתהו"ר ואח"כ אנחנו נרננה לד' לצור ישענו עכדה"ק, וזש"א יעבר כא אדני לפני שילך ממנו ואח"כ ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני לעבוד את ד':

פא) ויקרא לו אל אלקי ישראל ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב וחז"ל עמדו על הסמיכות, וכ"ל דאחז"ל ויקרא לו אל וכו' שהקב"ה קראו ליעקב אל ואמר לו אתה אל בתחתונים ואני אל בעליונים, וביאור בתפ"י הכוונה כי צדיקים גדולים ממלה"ש ונקראים עליונים לגבי המלאכים כדכ' כי שרית עם אלקים וכו' והקב"ה הוא אל על ישראל וזש"א ויקרא לו אל על המלאכים והקב"ה הוא אל ישראל ע"ש, והנה מבואר לעיל [פ' תולדות אות פי] בשם זקני העיר דוד ז"ל דאי נימא דצדיקים גדולים ממה"ש י"ל הא דכ' כי לא יראני אדם וחי היינו המלאכים אבל צדיקים יכולים לראות פנה"ש והנה איתא במדרש ב' טעמים על שכהו עיני יצחק א) מפני שהציץ בשכינה בשעת עקידה ונגזר עליו מיתה דכ' כי לא יראני אדם וחי ונעשה סומא דחשוב כמת, ב) דנעשה סומא כדי שיטול יעקב הברכות ע"ש, וא"כ לפי הנ"ל דצדיקים יכולים לראות פני השכינה עכצ"ל דלכן כהו עיני' כדי שיטול יעקב את הברכות, והנה בדרשות הר"ן ז"ל הקשה למה כהו עיניו מדוע לא אמר לו הקב"ה שיעקב הוא הצדיק ועשו הוא הרשע וראוי יעקב לברכה, וכ' לת' דא"כ הי' יצחק מתעצב אל לבו שיש לו בן רשע ולא היתה השכינה שורה עליו בעת הברכה דאין השכינה שורה מתוך עצבות ורצון השי"ת הי' שתשרה עליו השכינה בעת הברכה לכן לא הודיע לו הקב"ה שעשו הוא רשע ע"כ כהו עיני יצחק שיטול יעקב את הברכות עכ"ד הנחמדים, וכ"ז נכון אי נימא דאזלינן בתר הלידה ולא בתר היצירה, אבל אי הוה אמינא דאזלינן בתר יצירה ולא בתר לידה א"כ יעקב הוא הבכור דהי' קודם ליצירה הרי לא הי' מהצורך שיהי' יצחק סומא למען יקבל הברכות הא הקב"ה הי' יכול לומר לו שיברך את יעקב יען שהוא הבכור ולא עשו א"כ לא הי' מתעצב

אל לבו והי' יכול לברך בעת שהשכינה עליו שורה ומדכהו עיניו עכצ"ל דאזלינן בתר הלידה, והכה בתפ"י כ' לפ' הפ' ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב דאחז"ל דהיצירה של דינה היתה במעי רחל ובא מלאך ולקח אותה ממעי רחל ונתן אותה למעי לאה והיא הולידה אותה ויען כי אזלינן בתר לידה ולא בתר יצירה לכן היא בת לאה וזש"א ותצא דיכה בת לאה אע"ג דהיצירה היתה במעי רחל מ"מ היא בת לאה יען אשר ילדה ליעקב דהלידה היתה ע"י לאה ודפח"ח ולפי"ז מובן הסמיכות ויקרא לו אל אלקי ישראל דנשמע מזה דצדיקים גדולים ממה"ש כנ"ל, א"כ יכולים צדיקים לראות פני השכינה ועכצ"ל דלכן כהו עיני יצחק כדי שיטול יעקב הברכות ונשמע מזה דאזלינן בתר לידה ולא בתר יצירה כנ"ל, וזה הסמיכות ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב דהיתה בת לאה יען כי לאה הלידה אותה דאזלינן בתר הלידה ולא בתר היצירה כנ"ל, ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד: פב) ולפי הנ"ל יל"פ ההמשך ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל ואחז"ל שאמר הקב"ה ליעקב אתה אל בתחתונים ואני אל בעליונים דהנה בווי העמודים פט"ז כ' הא דאיחר יעקב נדרו דאחז"ל נזיר פ"ג דכשהאדם בצער אינו מביא שלמים דאין השכינה שורה מתוך עצבות ויעקב הי' בצער אבל לאחר שבא שלם שלא ירא עוד מעשו לכן ויצב שם מזבח להקריב שלמים ע"ש, והכה הא דכהו עיני יצחק י"ל ב' טעמים א) מפני שהציץ בשכינה דגם צדיקים אינם יכולים לראות פה"ש דאינם גדולים ממלה"ש ב) י"ל דצדיקים גדולים ממלה"ש ויכולים לראות פכה"ש והא דכהו עיניו כדי שיטול יעקב הברכות דלא רצה הקב"ה לומר ליצחק שיברך את יעקב ולא את עשו דהי' מתעצב ואין השכינה שורה מתוך עצבות כד' הר"ן הנ"ל ומבואר לעיל בשם התפ"י דמזה שאמר הקב"ה ליעקב אתה אל בתחתונים ואני אל בעליונים כשמע דצדיקים גדולים ממלה"ש וזש"א ויצב שם מצבה ולא מקודם דאין השכינה שורה מתוך עצבות א"כ י"ל דלכן כהו עיני יצחק כדברי הר"ן הנ"ל ולא משום דהציץ פכה"ש דצדיקים גדולים ממלה"ש ולזה אמר ויקרא לו אל אלקי ישראל שיעקב הוא אל על המלאכים ואני אל ישראל שישראל המה עליונים על המלאכים כדברי התפ"י הנ"ל, ודו"ק:

פג) עי"ל ההמשך עפי"ד הווי העמודים ויצב שם מזבח להקריב שלמים כנ"ל, והנה למד"א דב"נ מקריב עולת ולא שלמים א"כ עכצ"ל דהי' לו ליעקב דין ישראל והנה נודע דברי הקדמונים דלכן לקח יעקב ב' אחיות דהי' לו דין ב"כ וליכא איסור ערוה או דהי' לו דין ישראל ואפ"ה לא הי' איסור ערוה דהי' נקרא אל והי' מותר בב' אחיות, וזש"א ויצב שם מזבח א"כ עכצ"ל דיש לו דין ישראל א"כ איך לקח ב' אחיות, ולז"א ויקרא לו אל שהי' נקרא אל ע"כ הי' מותר לו ב' אחיות, והבן:

פרשת וישב

א) וישב יעקב וכו' ולמעלה כ' הוא עשו אבי אדום ונ"ל הסמיכות דאחז"ל וישב יעקב ביקש לישב בשלוה, והמפורשים הקשו איך ביקש יעקב שלות עוה"ז הא חלק עצמו עם עשו שיעקב יקח עוה"ב ועשו עוה"ז אמנם הד"ב לפימש"כ המפורשים דאין בהחליקה ממש כי יעקב אבינו טעה וסבר שלא יהי' עשו רשע ויהי' לו עוה"ב ויקבל חלקו עוה"ב ע"כ נתן לעשו חלקו בעה"ז כדי לקבל חלקו בעוה"ב אמנם הלא עשו הי' רשע ואין לו עוה"ב א"כ היה חלוקה בטעות עכ"ד א"כ שפיר ביקש יעקב שלות עוה"ז, והכה אחז"ל מגילה [י"א ע"א] הוא עשו אבי אדום הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו. וזש"א הוא עשו שהי' רשע א"כ הוה חלוקה בטעות לכן וישב יעקב ביקש שלות עוה"ז: ב) וישב יעקב בארץ מגורי אביו במדרש הובא ברש"י ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף וכ"ל [בכ"ה אופנים] ונקדים איזה הקדמות א] דהא דביקש יעקב שלוה לא הי' כונתו להנאת עצמו אלא למען יהי' יכול לגייר גרים שלא יאמרו אם כדבריך שאתה עובד לאל אחד מדוע אינו נותן לך שלוה [עי' לעיל פ' לך אות לג מש"כ שם עפי"ד הח"ס ז"ל בחזורתו פרע הקפותיו], ונודע הטעם דמקבלין גרים דיש להם ג"כ אחיזה בתורה באותיות מנצפ"ך ומבואר בנחלת יעקב באבני שהם פ' וירא דזה נכון אי אמרינן דאותיות מנצפ"ך המה אחרי הכ"ב אותיות אבל א"כ דמנצפ"ך המה תוך הכ"ב אותיות הכפלות אצל פשוטות אז רק לישראל יש אחיזה באותיות התורה ולא הגרים ואין מקבלין גרים ע"ש טוב טעמו ונודע ג"כ דאי נימא דמבצפ"ך המה לאחר הכ"ב אותיות היינו לאחר אות תי"ו אזי מחשבין ך' פשוטה למספר ת"ק ומ"ם סתומה ת"ר ונו"ן פשוטה ת"ש ופ פשוטה ח"ת וצ' פשוטה תת"ק אבל א"נ דמנצפ"ך המה תוך הכ"ב אותיות לא נחשב אות ך' ומ"ם למאות דהא המה אינם באים אחר התי"ו שהוא ד' מאות כמובן ב) איתא בפלח הרימון בשם הזוה"ק דלכן שנאו השבטי יה את יוסף ומכרו אותו כי בשעת בריאת עולם הסכים להיות נברא האדם דסבר דטוב שנברא והמה סברו דטוב שלא נברא ע"ש דפח"ח, ולכאורה י"ל דנשמע כדברי יוסף דטוב שנברא דאיתא במדרש דהמלאכים נבראו ביום ב' ולא ביום א' שלא לטעות לומר דהי' שותף במעשה בראשית דיש ח"ו ב' רשויות אבל היצה"ר נברא עוד ביום א' והקשו הקדמונים א"כ יהי' ח"ו מקום לטעות שהיצה"ר הי' שותף במעשה בראשית ותירץ בשמנה לחמו דכיון דאמרינן דטוב שנברא א"כ אין מקום לומר דהיצה"ר הי' שותף לברה"ע דהא אחז"ל הוא היצה"ר הוא מלאך המות והוא אינו רוצה בטובת האדם אלא בהשחתת האדם ע"ש, א"כ מדנברא היצה"ר ביום א' עכצ"ל דאמרינן דטוב שנברא דאל"כ שוב יהי' מקום לטעות דיש ח"ו ב' רשויות דהי' שותף

למעשה בראשית אמנם באמת י"ל דשפיר אמרינן דטוב שלא נברא אפ"ה נברא היצה"ר ביום א' דא"א לטעות לומר דיש ח"ו ב' רשויות ונקדים לזה הקדמה הג') דברי המעשה רוקח הובא [לעיל חי' אות לד] לפ' הפ' ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי דאיתא בגלנטי דיש תתקנ"ה רקיעים כמנין השמים כשתחשוב המ"ם סתומה במספר ת"ר כפי חשבון מנצפ"ך שהמה אחר התי"ו א"כ ך' של מנצפ"ך הוא ת"ק ומ"ם של מנצפ"ך הוא ת"ר ובתת"ק רקיעים יש רשות למלאך מט"ט לכנוס אבל בכ"ה רקיעים אין לו רשות עוד לכנוס, והנה אחז"ל דאחר טעה בזה שראה למט"ט יושב וכותב זכיות של ישראל והי' סבר ב' רשויות הן כמחז"ל חגיגה [טו עא] כמצא דעד תת"ק רקיעים יכולים לטעות אבל משם ואילך הרואה שאין רשות למט"ט לכנוס להכ"ה רקיעים ידע שהשי"ת הוא האלקים ואין עוד מלבדו והכה צא וחשוב ותמצא כי מנין הפסוקים במשנה תורה תתקנ"ה כמספר השמים ועד הפסוק ראו עתה וכו' יש מספר תת"ק ומן הפסוק ראו עתה עד גמר התורה המה כ"ה פסוקים כמנין הנ"ה רקיעים שאין רשות למט"ט לכנוס שם ואיתא במדרש דמרע"ה הי' בוקע כל הרקיעים והראה לבנ"י שד' הוא האלקים ואין עוד מלבדו היינו שהראה להם כל התתקכ"ה רקיעים דאע"ג אם הי' רואין תת"ק רקיעים הי' יכולים ח"ו לטעות כמו שטעה אחר, אבל לאחר שראו גם הנ"ה רקיעים שאין רשות למט"ט לכנוס לא הי' מקום לטעות לומר שח"ו יש ב' רשויות וזש"א ראו עתה היינו לראות הנ"ה רקיעים שהם נגד הפסוקים מן ראי עתה עד גמר התורה אז תדעו כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי דליכא ח"ו ב' רשויות עכ"ד הנפלאים דפח"ח ושפ"י, א"כ לפי"ז שפיר י"ל דטוב שלא נברא ואפ"ה נברא היצה"ר ביום א' דאין לשעות דיש ח"ו ב' רשויות דהא לכן יש במשנה תורה תתקכ"ה פסוקים תת"ק פסוקים עד הפ' ראו עתה ומפסוק ראו עתה עד גמר התורה כ"ה פסוקים שעולה מספרם השמים לפי מספר מנצפ"ך הבאים אחר התי"ו לרמז כנ"ל שראו בנ"י שבנ"ה רקיעים יושב השי"ת לבדו דנשמע שאין עוד זולתו, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ביקש יעקב לישב בשלוה למען שיהי' יכול לגייר גרים שיש להם אחיזה באותיות מנצפ"ך שהמה אחר הכ"ב אותיות כנ"ל א"כ שפיר השמים היא מספר תתקכ"ה דיש תתקנ"ה רקיעים ולכן יש במשנה תורה תתקכ"ה פסוקים כמספר השמים א"כ שפיר י"ל דהראה מרע"ה לבנ"י שאין עוד מלבדו וליכא ח"ו ב' רשויות כנ"ל, א"כ י"ל דטוב שלא נברא כנ"ל ולכן כאשר ראו השבטים די"ל דס"ל ליעקב אבינו שטוב שלא נברא א"כ לא יפה עשה יוסף שאמר שיברא האדם ע"כ מכרו אותו וזש"א דקפץ עליו רוגזו של יוסף ע"י שנמכר, ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד מאוד:

ג) עי"ל עפי"ד הפלח הרימון דלכן ביקש יאע"ה לישב בשלוה דסבר דהגלות אינו מתחיל מאביו ולכן לא יהיו בנ"י במצרים אלא רד"ו שנים דקישוי השעבוד השלים הד' מאות שנים וזה יתכן אי אזלינן בתר חשבון האיכות ובאיכות כשלם הזמן אבל אי אזלינן בתר חשבון הכמות קישוי השיעבוד אינו משלים הזמן והכה הקדמונים ז"ל כ' הא דנענש יוסף על שהוציא דבה אע"ג דבי"ד של מעלה אין עונשין פחות מבן עשרים דכיון שהי' בר חכים א"כ לפי חשבון האיכות הוא כבן עשרים [עי' לעיל פ' לך אות ג'] וזש"א ביקש יעקב לישב בשלוה דאזלינן בתר חשבון האיכות לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף שנענוש דאזלינן בתר חשבון האיכות והבן:

ד) עי"ל עפימש"כ הקדמונים דלכן ביקש לישב בשלוה בזכות כיבוד אב דיש לו דין ישראל דמצווה בכיבוד אב והנה בברית אברם הביא לפ' הפ' ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה ופרש"י על בני דנודע פלוגתת הפוסקים בשלח שליח ונהרג בדרך אי חייב המשלח שגרם לו מיתה או דפטור מעונש דלא הי' לו למיזל, ולפי"ז י"ל דאם האב שלח את בנו ונהרג ודאי מגיע להאב עונש דל"ש לומר דלא הי' לו למיזל דבע"כ הלך דחייב בכיבוד אב וזש"א כי ארד על בני דייקא יען שהוא בני אבל שאולה שאני מתחייב בנפשו ודפח"ח, וזש"א ביקש יעקב לישב בשלוה בזכות מצות כיבוד כנ"ל לכן קפץ עליו רוגזי של יוסף הצער כי ארד על בני אבל שאולה, ונכון בס"ד:

ה) עי"ל עפ"י הנ"ל באות ג' דלכן ביקש יעקב לישב בשלוה דחשב דהגלות לא התחיל משנולד יצחק כנ"ל והא דלא יהי' בנ"י במצרים אלא רד"ו שנים דיום אין לילה עמו והמצרים עבדו בישראל ביום ובלילה ע"כ הלילות השלימו כמש"כ בפרדר"א, והכה איתא בפלח הרימון דאחז"ל דהשבטים מכרו את יוסף בשביל שראו שעתיד ירבעם לצאת ממנו ויעש עגלים לע"ז אמנם יוסף אמר להם דעתידים אתם לעשות אלילים אלומים לפני עגלי של ירבעם ולומר אלה אלקיך שרמז להם יוסף שהמה יעשו עגל באחרית הימים קודם לירבעם וזהו לפני עגלים של ירבעם ע"ש, א"כ שלא כדין מכרו השבטים את יוסף דגם הם אינם נקוים מחטא עגל אולם י"ל עפי"ד מהר"ם באסאן ז"ל [עי' לעיל תולדות אות מ"ג] לפ' הפ' כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה הי' לו הכוונה דאיתא בפרדר"א דלכן יצאו ממצרים קודם הד' מאות שכה דהלילות השלימו דיום אין הלילה עמו ולא הי' הגזירה לעבוד עמהם גם בלילה וידוע דברי רז"ל לפי שטעו בעליית מרע"ה למרום דהוא אמר להם לסוף מ' יום אני בא בתוך שש שעות והוא חשב להם מ' יום שלמים יום ולילה עמו ע"כ אמרו בנ"י להתנצל עצמם כי זה משה האיש אשר העלנו מאמ"צ א"כ עכצ"ל דיום אין הלילה עמו לכן לא ידענו מה

הי' לו שלא בא ע"כ עשינו את העגל עכ"ד פח"ח, א"כ לפי"ז שפיר מכרו השבטים את יוסף שיצא ירבעם ממנו ויעשה עגל בלי התנצלות ולהם יש התנצלות כנ"ל, ולפי"ז מובן המדרש ביקש יעקב לישב בשלוה דסבר דהגלות לא חל משנולד יצחק דבנ"י בעצמם ישלימו את זמנם דיום אין לילה עמו א"כ יש להשבטים התנצלות על מעשה העגל ולכן מכרו את יוסף וזהו שקפץ עליו רוגזו של יוסף, והבן כי נכון הוא בס"ד:

ו) עי"ל עפי"ד הזרע ברך דלכן ביקש יעקב לישב בשלוה דאיתא בחזקוני כי כתיב ודור רביעי ישובו הנה שהי' נגזר גירות על ד' דורות לכל דור ק' שנים נמצא מגיע ליעקב ועשו ביחד גירות ק' שנים והרי עשו הוא הבכור ממילא חל עליו גירות ב' חלקים היינו ס"ו שנים ושני שלישים וליעקב ל"ג שנים ושליש, וכבר הי' גר י"ד שנים בבית עבר ועשרים שנים בבית לבן עולה ל"ד שנים לכן ביקש לישב מעכשיו בשלוה עכ"ד, והכה בפלח הרימון הביא דהזוה"ק דלכן קפצה עליו רוגזו של יוסף על שלקח הברכות ברמיה כי יצחק אבינו חפץ לברך את עשו שהוא הבכור וזש"א ביקש יעקב לישב בשלוה יען שעשו הוא הבכור לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף עבור שלקח הברכות ברמיה:

ז) עי"ל עפימש"כ המפורשים דלכן ביקש יאע"ה לישב בשלוה שמזלו הי' מורה לו שלא יהי' לו שלוה וסבר דיש מזל לישראל אבל ע"י הפצרה נשתנה המזל לכן ביקש שלוה, ועי' בבגדי אהרן ובנח"י דמבואר שם דלמד"א בניסן נברא העולם ראש להעלות ס"ל דיש מזל גם לישראל ולמד"א בתשרי נברא העולם ס"ל דאין מזל לישראל ע"ש, והנה אחז"ל שבת [קד עא] דתגא דקוף לגבי דרי"ש ולא לגבי דצדיק דאמר הקב"ה אם הרשע עושה תשובה אני קושר לו קשר ע"ש. ומזה הוכיחו הקדמונים דבע"ת עדיף מצדיק וכ"ז אי נימא דהאותיות ניתנו באבג"ד אבל א"כ דניתנו בתשר"ק א"כ תגא דקו"ף לגבי הצדיק ולא לגבי הרי"ש א"כ נשמע דצדיק עדיף מבע"ת, וגם כ' הקדמונים דאי נימא דבניסן נברא העולם דנקרא חודש אביב ומתחלות באל"ף מסתברא דניתנו האתיות באבג"ד אבל א"כ בתשרי נברא העולם דמתחלת בתי"ו מסתברא דניתנו האותיות בתשר"ק [עי' לעיל פ' בראשית אות י' מזה] והנה מבואר בפלח הרימון דלכן מכרו השבטים את יוסף יען כי לקח יאע"ה הבכורה מראובן שחטא במעשה בלהה ונתנה ליוסף אע"ג שעשה ראובן תשובה כמחז"ל וע"י המכירה יחזיר הבכורה לראובן דסברו שבע"ת עדיף מצדיק ומגיע הבכורה לראובן, ולפי"ז מובן המדרש ביקש יעקב לישב בשלוה דלכן ביקש דסבר דיש מזל לישראל דבניסן נברא העולם א"כ ניתנו האותיות באבג"ד ובע"ת עדיף מצדיק א"כ מגיע הבכורה לראובן ולא ליוסף ע"כ מכרו את יוסף, וזש"א קפץ עליו רוגזו של

יוסף דהא עי"ז שביקש שלוה א"כ הוא בעצמו מודה דבע"ת עדיף מצדיק ומגיע הבכורה לראובן ולא ליוסף ע"כ שפיר מכרו את יוסף, ודו"ק כי נכון הוא בס"ד:

ח) עי"ל עפימש"כ דלכן ביקש שלוה דסבר דשכר מצוה בה"ע ליכא א"כ עפי"ד לא מגיע לו שלוה בשביל מצות כיבוד ע"כ ביקש מצד הרחמים, והנה בחולין [קמ"ב עב] ילפינן דשכר מצבה"ע ליכא מהא דאמר לו אביו עלה לבירה והביא לי גוזלות ונפל ומת הינן אריכת ימים של זה אלא שמבה"ע ליכא ופריך דלמא מהרהר בעבירה הי' ומשני דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרף למעשה ופריך דלמא הי' מהרהר בע"ז ע"ש וכ' בלקט יוסף ערך שכר לת' עפי"ד הרא"ש ר"ה [י"ז ע"ב] דאף על מחשבת ע"ז אין הקב"ה מצרף למעשה כי אם שעשה המעשה א"כ לא פריך הש"ס מידי ע"ש והנה אחז"ל שם בר"ה ד' ד' אני ד' קודם שיחטא האדם ואני ד' לאחר שיחטא האדם והקשה הרא"ש ז"ל קודם שיחטא האדם למה צריך למדת הרחמים, וכ' לת' א') דקודם שיחטא צריך למדה"ר אע"פ שגלוי וידוע לפני הקב"ה שסופו לחטא מ"מ אינו דן אותו על שם סופו ב) אע"פ שיש לו במחשבה לעבוד ע"ז ומחשבת ע"ז הקב"ה מצרף למעשה אעפ"כ אינו מענשו על המחשבה אלא א"כ עשה את המעשה אבל אם לא עשה המעשה אין לו עונש על המחשבה ע"ש והנה אחז"ל שהשבטים דכו את יוסף על שם סופו שעתיד ירבעם לצאת ממנו, ולפי"ז מובן המדרש ביקש יעקב לישב בשלוה דסבר דשכר מצוה בה"ע ליכא כנ"ל, והראי' מהא דאם אמר אביו לבנו הביא לי גוזלות ומת דאין לומר דילמא הי' מהרהר בע"ז הא אין עונש על המחשבה אם לא עשה המעשה כנ"ל, א"כ אמרינן כתירץ השני של הרא"ש ואין צריכים לבוא להתיר] הראשון דאין דנין על שם סופו ושפיר י"ל דדנין ע"ש סופו ולכן דנו השבטים את יוסף ע"ש סופו, והבן וב"ה הוא דבר נכון:

ט) עי"ל עפי"ד המפורשים דביקש לישב בשלוה דסבר דשכר מצוה בה"ע איכא ונודע דברי האלשיך הק' ז"ל דאי נימא דשכר מצבה"ע איכא עכצ"ל דה"ט דס"ל כמד"א ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף אבל למד"א דאינה אלא בסוף שכר מצבה"ע ליכא אלא בסוף לעוה"ב ומבואר בקידושין [מח עא] דהמקדש אשה בשכר שאעשה עמך למד"א דשכירות משתלמת מתחילה ועד סוף הוה מלוה ואינה מקודשת ע"ש, א"כ למד"א דאינה משתלמת אלא בסוף נתקדשה רחל מקודם בשכר שעבד ז' שנים ואח"כ נתקרשה לאה אבל למד"א דמשתלמת מתחילה ועד סוף לא נתקדשה רחל בשכר עבודה ונתקדשה לאה תחילה ואח"כ נתקדשה רחל כמש"כ המפורשים ונודע דכל הרוגז של השבטים הי' אודות הבכורה שהעביר יאע"ה מבני לאה ונתכה ליוסף בן רחל וה"ט דיאע"ה דסבר שקידושי רחל הי' קודמים לקדושי לאה אבל השבטים סברו דקדושי לאה הי' קודמין לכן

הי' מקום רוגז למכור את יוסף להחזיר הבכורה לראובן בן לאה ועי' מזה בארץ חמדה ולפי"ז מובן המדרש ביקש יעקב לישב בשלוה דסבר דשכר מצבה"ע איכא דשכירות משתלמת מתוע"ס וקדמו קדושי לאה לקדושי רחל א"כ מגיע הבכורה לראובן ולא ליוסף ולכן מכרו אותו דגם לשיטת ואע"ה מגיע הבכורה לראובן ע"כ קפץ עליו רוגזו של יוסף והבן ונכון בס"ד: י) עי"ל עפימש"כ הקדמונים דלכן ביקש שלות עוה"ז יען שנתברך מאביו שאמר לו ויתן לך א' מטל השמים וכו' והנה כתבתי לעיל [תולדות אות פ'] ותו"ד דאי נימא דצדיקים גדולים ממלה"ש א"כ י"ל פנים בפנים כפשוטה ולא אמרינן דיש ד' פנים לתורה מקרא משנה תלמוד אגדה א"כ אא"ל כד' המדרש ויתן לך א' מטל השמים זה מקרא ומשמני הארץ זו משכה דגן זה תלמוד תירוש זה אגדה דהא אין מקבלים שכר על אגדה ועכצ"ל דהברכות הי' על ברכת עוה"ז עש"ה והנה איתא בפלח הרימון כלל ט"ו דלכן מכרו השבטים את יוסף יען שבבריאת העולם הי' כת מלאכים שאמרו יברא האדם וכת אמרו אל יברא ויוסף עמד לימין המלאכים שאמרו יברא האדם והאחים אמרו אל יברא ומתוך כך בא השנאה דע"י הסכמת יוסף נברא האדם כמבואר בזוה"ק עש"ה וא"כ לפי"ז עכצ"ל דצדיקים גדולים ממלה"ש דאל"כ הלא לא נברא העולם בשביל הסכמת יוסף אלא בשביל המלאכים וזש"א שביקש שלוה דהי' הברכות על ברכת עוה"ז דצד"ג ממלה"ש כנ"ל לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף דשנאו אותו השבטים דבשביל הסכמתו נברא העולם כנ"ל, והבן ונכון בס"ד: יא) עי"ל לפי הנ"ל דלכן ביקש לישב בשלוה יען שנתברך מאביו אע"ג דהי' הברכות ע"י ערמה מ"מ כן הי' רצון הקב"ה דלכן כהו עיני יצחק כדי שיטול הברכות כמבואר במדרש, דאין לומר דלכן כהו עיני משום שהציץ בשכינה דסבר יעקב דצדיקים גדולים ממלה"ש ויכולים לראות פני השכינה כנודע דברי קדוש זקיני הרבי ר' העשיל ז"ל, ולכן כיון שראו השבטים דס"ל ליעקב דצדיקים גדולים ממלה"ש א"כ נברא האדם בשביל הסכמת יוסף וע"כ מכרו אותו כנ"ל, וזש"א קפץ עליו רוגזו של יוסף דע"י שביקש שלוה בא לו הצער מיוסף, ודו"ק:

יב) עי"ל דהא דביקש שלוה אע"ג דשכר מצבה"ע ליכא דמי הקדמיני ואשלם אמר ד' מ"מ ביקש שכר דהא כ' המפורשים דאם האדם מכניס עצמו לעשות מצות אשר הי' פטור מלעשותם מגיע לו שכר גם בה"ע דלא שייך מי הקדמיני הא הוא הקדים עצמו למצוה א"כ הרי נודע דהרמב"ן ז"ל דבחו"ל הי' פטורים האבות לשמור את התורה א"כ בזה שהלך ואע"ה לא"י הכניס עצמו להתחייב במצות שפיר מגיע לו שכר גם בה"ע, וכ"ז אי אמרינן דטוב שלא נברא אבל א"נ דטוב משנברא א"כ הקדים הקב"ה הטובה שברא את האדם שוב אמרינן דאפילו בהכניס עצמו להמצות אין מגיע לו שכר כמש"כ

כ"ק מוחז"ל בי"מ לפ' הפ' במה אקדם לד' אכף לאלקי מרום ומבואר לעיל דלכן מכרו השבטים את יוסף דסברו דטוב שלא נברא והיא הי' בעצה שיברא האדם, וזש"א ביקש יעקב לישב בשלוה דסבר דטוב שלא נברא ע"כ מגיע לו שכר כנ"ל לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף למכור אותו והבן:

יג) עי"ל עפימש"כ המפורשים דלכן ביקש לישב בשלוה דסבר דלא חל הגרות משנולד יצחק והטעם י"ל דהקב"ה אמר כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ויצחק הי' בארץ שהוא להם דא"י מוחזקת מאאע"ה והנה מבואר לעיל דלכן מכרו השבטים את יוסף כדי שיהי' ראובן הבכור ולא יוסף ויטול ראובן פי שנים מא"י ואע"ג דבכור אינו נוטל בראוי א"י מוחזקת לכו והוה כמוחזק, וזש"א ביקש לישב בשלוה דסבר דא"י מוחזקת ע"כ קפץ עליו רוגזו של יוסף דלכן מכרו השבטים את יוסף שיטול ראובן פי שנים מא"י והבן:

יד) עי"ל עפ"י הנ"ל דלכן ביקש יאע"ה לישב בשלוה דסבר דהגרות אינו חל משנולד יצחק והא דלא יהי' בכ"י במצרים אלא רד"ו שנים דגם ישמעאל בכלל זרע אברהם וחל חצי הגלות על בניו אמנם לכאורה א"א לומר כן דא"כ דישמעאל בכלל זרע הרי הוא הבכור ונוטל פי שנים בהירושה א"כ חל ג"כ עליו הגלות פי שנים ולא הי' צריכים בנ"י להיות במצרים אלא שליש מד' מאות שנים ולא רד"ו, אולם הדבר נכון עפימש"כ בלקט יוסף ערך ישמעאל וז"ל ישמעאל לא הי' ראוי להיות בכור כי שותפות עכו"ם הוי בו מצד אם כי שלשה שותפים באדם וכו' ואיתא בש"ס בכורות [ג עא] פליגתא אם שותפות עכו"ם חייב בבכורה ותליא בזה אם בכור משמע אפילו כל שהוא דכ' כל בכור או כלו משמע] עכ"ל, א"כ י"ל דסבר ואע"ה דכל בכור דכל כלו משמע וישמעאל לא הי' בכור לכן שפיר ביקש שלוה והנה כ"ק מוחז"ל בי"מ כ' לפ' קפץ עליו רוגזו של יוסף והי' ראוי לומר צערו של יוסף וכ' לת' דהרי אחז"ל מנחות [מא עא] דעל ביטול עשה אין מענשין רק בעידן ריתחא והנה אחז"ל דיוסף הי' מסלסל בשערו ומבואר בנזיר [ד טב] דהסלסול ביופי הוא ענף מגאוה ע"ש, והנה אחז"ל כל המתגאה מביא חמה לעולם ואיתמר בי' משמי' זקיני הגאון הר"ר העשיל ז"ל עפ"י דפליגי חכז"ל בתועבת ד' כל גבה לב אם כל כלו משמע אבל מעט שפיר דמי או כל דהוא משמע לא מינה ולא מקצתה הנה נאמר ולא יעיר כל חמתו וא"כ המתגאה לפי שיטתו דמותר לו לאדם להתנהג בדרך גאוה קצת דכל כלו משמע אבל מקצת שרי ע"כ מביא חמה לעולם דלפי פירושו דתיבת כל כלו משמע א"כ ולא יעיר כל חמתי כמי כלו משמע שלא יהי' כלו חמה אלא מקצת ודפח"ח וזש"א דקפץ עליו רוגזו של יוסף דהיינו שנתעורר ע"י יוסף שהי' מסלסל בשערו ע"י קצת גאותו הביא חמה לעולם והי' עידן ריתחא ע"כ נענש על שביטול מצות עשה של

כיבוד אב ודפח"ח, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ביקש יעקב לישב בשלוה ועכצ"ל דסבר דישמעאל אינו בכור דכל כלו משמע ולא מקצתו ובא חמה לעולם דהי' עידן ריתחא ע"כ נענש על ביטול מצות כיבוד שקפץ עליו רוגזו של יוסף ודו"ק ונכון בס"ד:

טו) ולפי"ז יל"פ ההמשך וישב יעקב וכו' והוא נער ואחז"ל שהי' עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיני' כדי שיהי' כראה יפה דכיון שראה יוסף שיאע"ה רוצה שלוה ועכצ"ל דס"ל דישמעאל אינו בכור דכל כלו משמע ולא מקצתו א"כ רשאי האדם להתנהג בקצת גאוה ע"כ עשה מעשה נערות שיהי' כראה יפה שהוא קצת גאוה כנ"ל, והבן:

טז) עיל"פ ביקש יעקב וכו' עפ"י הנ"ל דלכן ביקש שלוה דסבר דהגלות אינו מתחיל משנולד יצחק דכ' בארץ לא להם וא"י מוחזקת מאאע"ה ומקרי להם, והנה הקדמונים הקשו איך מוכרו השבטים את יוסף הא כ' גונב נפש ומכרו וכו' וכ' ביד אבי שלום לת' דהרי אחז"ל סנהדרין [פה עב] דגונב נפש ומכרו ועדיין הנגנב ברשותו פטור והרי מכרו את יוסף בשכם דסברו דא"י מוחזקת מאאע"ה ושכם מוחזקת מאבותינו ליוסף ע"ש, וזש"א ביקש יעקב לישב בשלוה דסבר דא"י מוחזקת כנ"ל וע"כ מכרו השבטים את יוסף וזהו שקפץ עליו רוגזו של יוסף:

יז) עי"ל עפי"ד הנ"ל דלכן ביקש יאע"ה לישב בשלוה דסבר דהגלות אינו מתחיל משנולד יצחק ולכן לא יהי' בנ"י במצרים אלא רד"ו שנים דישמעאל ג"כ הוא זרע אברהם וחל חצי גלות על בני ישמעאל והנה ביד אבי שלום כ' לת' הא דמכרו השבטים את יוסף הא כ' גונב נפש ומכרו וכו' דמכרו אותו לישמעאלים והמה קרובים דישמעאל הוא ג"כ זרע אברהם וס"ל לר"ש בסנהדרין [פה עב] דאם מכרו לקרובים פטור דכ' מאחיו עד שיוצאו מרשות אחיו ע"ש, וזש"א המדרש ביקש יעקב לישב בשלוה דסבר דישמעאל הוא ג"כ בכלל זרע אברהם וע"כ מוכרו השבטים את יוסף להישמעאלים כנ"ל, וזהו שקפץ עליו רוגזו של יוסף. והבן:

יח) עי"ל עפי"ד הישיע"ק דלכן ביקש יאע"ה שלוה דכל היראה שהי' לו מעשו שמא יגרום החטא אבל לאחר שגייר גרים וכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו ע"כ לא יגרום עוד החטא לכן ביקש שלוה ע"ש והנה מבואר בתוס' הובא בישיע"ק שם דאם חטא מקודם אפילו זיכה את הרבים חטא בא על ידו דהטעם שאין חטא בא ע"י שלא יהי' הרב בגיהנם אבל בשכבר חטא שיצטרך לראות פני גיהנם אינו בטיח שלא יחטא עוד ע"ש, ונודע דלא חטא יעקב בב' אחיות דהי' נקרא אל דהוא וי"ב בני הי' מספרם אחד ולכן לא חטא ראובן במעשה בלהה שבלבל מצעו של אביו כדי שלא יהי' יותר

ממספר אחד כמש"כ בעמודי' שבעה ומבואר לעיל דלכן מכרו השבטים את יוסף כדי שיהי הבכורה לראובן וזש"א ביקש יעקב לישב בשלוה ועכצ"ל דסבר דלא חטא בב' אחיות דנקרא אל א"כ שפיר לא חטא ראובן במה שבלבל מצעו של אביו כנ"ל, ומגיע לו הבכורה ע"כ מכרו את יוסף וזהו שקפץ עליו רוגזו של יוסף והבן:

יט) עי"ל עפי"ד הישיע"ק הנ"ל דלכאורה איך ביקש שלוה כיון שזיכה את הרבים הא כבר חכ"א שעזב את אביו על מצות כיבוד אב אמנם י"ל דסבר לעשות מצוה לישא אשה ואפילו אי נימא דמצות כיבוד עדיף מ"מ הי' טעה בדבר מצוה וסבר כר"י דטעה בד"מ פטור [סוכה מא עב] ומבואר לעיל דלכן מוכרו השבטים את יוסף כדי שתחזיר הבכורה לראובן דסברו דלא חטא ראובן במעשה בלהה, והכה אחז"ל [שבת נה עא] דלא חטא ראובן שתבע עלבון אמו ע"ש ובפני"פ כ' אע"ג דטעה בזה כי כיבוד אב קודם לכיבוד אמו מ"מ לא חטא דהי' טעה בדבר מצוה ע"ש וזש"א המדרש ביקש יעקב לישב בשלוה שלא ירא עוד מעשו שמא יוגרם החטא כיון דגייר גרים יהי' מזכה אתהרבים ולא חטא מכבר במצות כיבוד דטעה בד"מ פטור כנ"ל וע"כ מכרו את יוסף שתחזיר הבכורה לראובן דלא חטא שהי' טעה בד"מ כנ"ל, וזהו שקפץ עליו רוגזו של יוסף, ודוק:

כ) עוד י"ל עפי"ד הכח"י דלכן ביקש שלוה אע"ג שמזלו לא הי' מורה שלוה קסבר דיש לו דין ישראל ואין מזל לישראל ע"ש, ומבואר בשמנה לחמו בשם רז"ל דה"ט דאין מזל לישראל דהשי"ת נקרא אל שדי שהוא משדד את המזלות ע"ש, ועוד איתא שם דלמד"א דשם שדי מורה שמשדד המזלות א"כ לא ס"ל כמאחז"ל דשם שדי על שם שאמר לעולמו די שהי' העולם מותח והולך עד שאמר די א"כ י"ל דהעולם מן הצדדים נברא אבל אם הוה אמינא דשם שדי על שם שאמר לעולמי די א"כ ע"כ הי' צ"ל דהעולם מאמציעתו נברא והי' מותח והולך דאי מצדדים נברא א"כ לא הי' אפשר למתוח כמובן ע"ש, והכה מבואר בלקט יוסף דאי נימא דעולם מצדדים נברא א"כ נברא א"י בסוף ועכצ"ל דכל המאוחר בבריאה חשוב יותר דהרי א"י משובח מכל הארצות ועכצ"ל דצדיק גדול ממלאך דמאוחר בבריאה ע"ש, ומבואר לעיל אות י' בשם הפלה"ר דלכן מכרו השבטים את יוסף על שגרם שיברא האדם דצדיק עדיף ממלאך ונברא על ידו שהסכים עם המלאכים שיברא האדם כמש"כ בזוה"ק ע"ש ולפי"ז מובן המדרש ביקש יעקב לישב בשלוה דסבר דאין מזל לישראל דשם שדי מורה שמשרד המזלות א"כ יכולים לומר דהעולם מצדדים נברא וכל המאוחר בבריאה עדיף וגדולים צדיקים ממלאכים א"כ כבוא האדם ע"י יוסף ולכן מכרו אותו, וזהו שקפץ עליו רוגזו של יוסף, ודוק ונכון בס"ד:

כא) עוד י"ל עפ"י הנ"ל באות י"ח דלכן ביקש שלוה משום דזיכה את הרבים ואין חטא בא על ידו אם לא חטא מכבר ע"ש, ולכאורה הלא חטא באיסור ב' אחיות אמנם הרי כ' הקדמונים דהי' כקרא יעקב אל והי' מותר בב' אחיות, והכה איתא במדרש ב' טעמים דנענשה דינה בשכם א) משום שקרא לעצמו אל והוא אינו אל, ב) משום דיצאנית היתה וכ' כבודה בת מלך פנימה ע"ש, והנה איתא בקדמונים דלכן דנו השבטים את יוסף למיתה להשליכהו לבור על שרצה שיהי' הוא וזרעו מלכים ומרד במלכות בית דוד שלו המלוכה בשעה שישראל יהי' שרויין על אדמתם [ועי' מזה בערוגת הבשם] והנה מבואר ביבמות [ע"ז ע"ב] דה"ט דראוי דוד למלכות אף שבא מרות המואבית דלא נאסרו הנשים דלא הי' להם לקדם בלחם ומים משום דכבודה בת מלך פנימה ע"ש, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל דכיון שראו השבטים שמבקש שלוה שלא חטא בב' אחיות דנקרא אל, א"כ עכצ"ל הא דנענשה דינה משום דיצאנית היתה וכבודה בת מלך פנימה א"כ ראוי דוד למלוכה ע"כ השליכו את יוסף לבור כנ"ל, וזהו שקפץ עליו רוגזו של יוסף, ודו"ק כי נכון הוא בס"ד: כב) עוד י"ל עפימש"כ המפו' דלכן ביקש שלוה דמצד הדין שכר מצוה בה"ע ליכא לכן ביקש כמתנת חנם, והקדמונים כ' דלכן שכר מצבה"ע ליכא אע"ג דכ' ביומו תיתן שכרו דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים ונודע ד' המדרש דדהמע"ה נולד נפל ונתן לו אדה"ר שבעים שנה כי הי' לו לאדה"ר לחיות אלף שנים דאמר הקב"ה ביום אכלך ממנו מות תמות היינו יומו של הקב"ה אלף שנים והי' חסר לו ע' שנים ונתנם לדהמע"ה, ומבואר לעיל דלכן השליכו השבטים את יוסף לבור שדנו אותו למורד במלכות בית דוד ולפי"ז מובן המדרש דכיון שראו השבטים שמבקש יעקב שלוה דס"ל דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים כנ"ל א"כ יחי' דהמע"ה שבעים שנים ויהי' מלך וע"כ דנו את יוסף למיתה כמורד במלכות בי"ד, וזהו שקפץ עליו רוגזו של יוסף ודו"ק:

כג) עוד י"ל ונקדים ג' הקדמות א') דברי הארץ חמדה דלכן ביקש יאע"ה שלוה כי על האבות נגזר גירות ושעבוד ויש בכללה ב' דברים א' הדר בארץ לא לו יקרא גר והב') הנע ומטולטל ואינו יושב בשלוה, וחשב יאע"ה אע"ג שאמר הקב"ה לאאע"ה קום והתהלך בארץ מ"מ לא קנה את הארץ והוא ארץ כנען א"כ די הגירות שיהי' בארץ לא לו ושיהי' לו עכ"פ שלוה ולז"א וישב וכו' בארץ כנען שהי' בארץ לא לו שהוא ארץ של כנען ע"ש והנה הטעם דלא קנה אאע"ה את א"י אע"ג דהלך לארכה והוא קנין חזקה מבואר ביפ"ת הובא בלקט יוסף דהקב"ה אמר לו שילך לארכה ולרחבה ואמרינן כמד"א דוי"ו כוספת לומר דבעינן שילך לארכה ולרחבה והוא לא הלך גם לרחבה ולא כמד"א דוייו מחלקות שדי שילך או לארכה או לרחבה ע"ש והנה בדברי אמת מהגה"ק מ' יוסף אשר מפרמיסלא ז"ל

כ' הא דאמר הקב"ה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואח"כ יצאו ברכוש גדול אי הוה הבטחה על שניהם שדן אנכי ואח"כ יצאו ג"כ ברכוש גדול או הבטחה היתה רק על אחד מהם או שדן אנכי לענוש אותם או שיצאו בנ"י ברכוש תלי' ג"כ אי אמרינן דוי"ו מחלקות או נוספת דא"כ דוי"ו מחלקות הי' הבטחה רק על אחד אבל א"כ דוי"ו נוספת הי' הבטחה על שניהם ע"ש, ב) הנה הפר"ד הקשה איך דן הקב"ה את המצרים בעונש ובממון הא קיימ"ל דאין לוקה ומשלם וכ' לת' דישראל קדושים הם ובהקדש אמרינן דלוקה ומשלם כמבואר בתוס' לכן שפיר דן הקב"ה את המצרים בעונש וגם בממון שיצאו ישראל ברכוש ע"ש דפח"ח ג) והנה אחז"ל דהשבטים דנו את יוסף על שם סופי שיצא ירבעם ממנו שיעבוד לעבודה זרה ויאמר שיש ח"ו ב' רשויות [עי' בפלה"ר מזה] והנה באהל יעקב הקדמון כ' לפ' הפ' פ' אמור קדושים יהי' לאלקיהם ולא יחללו שם אלקיהם דאיתא בירושלמי ששאל ההוא מינא דכתיב אלקים קדושים הוא א"כ מדכ' קדושים לשון רבים משמע שיש ח"ו ב' רשויות ואמרו לו חז"ל מי כתיב קדושים הם קדושים הוא כתיב לשון יחיד וכ' המתנות כהונה לפ' שמה דכ' קדושים לשון רבים לא קאי על אלקים רק קאי על ישראל היינו אלקים קדושים הוא שהשי"ת הוא האלקים על ישראל שנקראים קדושים, וזש"א קדושים יהי' שיהי' בנ"י קדושים א"כ יהי' הפירוש דקדושים קאי על ישראל ולא על אלקים ולא יחללו שם אלקיהם לומר שיש ח"ו ב' רשויות עכ"ד פח"ח, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף דע"י שראו השבטים שמבקש שלוה דס"ל דלא קנה אאע"ה את א"י דלא הלך לרחבה וויו נוספת הוא כנ"ל, א"כ גם בזה שאמר הקב"ה וגם את הגוי וכו' דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אמרינן ג"כ דוי"ו נוספת שיהי' המצרים לוקין ומשלמין דישראל קדושים הם כנ"ל, א"כ כיון דישראל קדושים הם אין לטעות שיש ח"ו ב' רשויות כנ"ל א"כ יחטא ירבעם במה שיעבוד לע"ז ויאמר דיש ח"ו ב' רשויות ולכן דנו השבטים את יוסף על שם סופו שיצא ירבעם ממנו, וזהו שקפץ עליו רוגזו של יוסף ודו"ק וב"ה הדבר נחמד:

כד) ולפי הירולשמי הנ"ל יל"פ הפ' הוא אשר דיבר לעם סגולתו שמור לקדשו מבואו ועד צאתו, דמבואר בירושלמי הנ"ל דהי' מקום ח"ו לטעות ולומר מדכ' אלקים קדושים הוא שיש ח"ו ב' רשויות אבל כיון דכ' קדושים הוא לשון יחיד א"כ אין מקום לטעות דקדושים קאי על אלקים אלא דקדושים קאי על ישראל והוא לשון יחיד קאי על אלקים שאין עוד מלבדו, והנה איתא במדרש ששאל המין לחז"ל איך שומר הקב"ה את השבת הא מוריד גשמים ותוציא מרשות לרשות, ואמרו לי' דכ"ע של הקב"ה דליכא ב' רשויות ואינו מוציא מרשות לרשות דכל העולם הוא כחצרו, וזש"א הוא ר"ל תיבת הוא דכ'

אלקים קדושים הו"א, אשר דיבר לעם סגולתו שמור לקדשו מבואו ועד צאתו דמדכ' הוא דנשמע מזה דליכא ח"ו ב' רשויות כנ"ל, אומר לעם סגולתו דהקב"ה שומר שבת לקדשו מבואו ועד צאתו כי שומר את השבת אע"ג דמוריד גשמים והבן ונכון בס"ד:

כה) עוד י"ל עפ"י הנ"ל באות י"ח דלכן ביקש יאע"ה שלוה אע"ג שמזלו לא הי' מורה על שלוה דסבר דיש לו דין ישראל ואין מזל לישראל, והנה כ' כה אמר ד' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם ואחז"ל שפדאו מכבשן האש וכ' הפר"ד דז"נ אי נימא דלא הי' להאבות דין ישראל דמצווה על קידוש השם אלא דין ב"נ דאינו מצווה על קיה"ש והמוסר למיתה בדבר שאינו מוזהר הרי זה חובל בעצמו ואינו ראוי להצלה לכן ניצול אאע"ה רק בזכות יעקב, אבל א"נ דהי' להאבות דין ישראל הרי הי' מצווה למסור עצמו לכבשן הי' כדאי להנצל בזכות עצמו ע"ש, א"כ עכצ"ל דא"כ דהי' להאבות דין ישראל הא דאמר הקב"ה יעקב פדה את אברהם שפדאו מצער גידול בנים שהי' מוטל על אאע"ה להוליד י"ב שבטים ופדאו יעקב והוא הולידם כמחז"ל סנהדרין [יט עב] ע"ש, והנה בתוס' שם הקשו הא רבוי בנים אינו צער אלא שמחה ות' שהי' צער גידל בנים מרוגזו של יוסף ע"ש, ולפי"ז מובן המדרש ביקש יעקב לישב בשלוה דסבר דיש לאבות דין ישראל כנ"ל, א"כ עכצ"ל הא דאמר הקב"ה יעקב אשר פדה את אברהם מרוגזו של יוסף שהי' ליעקב ודו"ק: כו) עי"ל עפ"י הנ"ל אות יח דלכן ביקש שלוה יען כי זיכה את הרבים ואין עוד חטא בא על ידו אם לא חטא מכבר פ"א ע"ש, ולכאורה י"ל דהרי חטא שלקח ממון של שכם [עי' מזה במדרש וברמב"ן ז"ל], אמנם י"ל דסבר דגזל עכו"ם מותר א"כ לא חטא כלל, והנה במעשה רוקח כ' בשם המפורשים לת' הא דשלח יאע"ה את יוסף הלא ידע שאחיו שונאים אותו אחז"ל דאין שליח אלא לויי א"כ הרי יאע"ה אמר ואשלחך אליהם הרי ליוה אותו וכל המלוה את חבירו כתיקונו אינו ניזוק באותו דרך עי' סוטה [מו עב] יעקב חשב שרועים בשכם בשדה שלו כי לא הי' לו שדה אחרת אבל האחים הלכו לרעות בדותן והלך יוסף אליהם ולדותן לא ליוה יאע"ה את יוסף ע"כ ניזוק שם ע"ש, ולכאורה יקשה איך הלכו לרעות לדותן בשדות אחרים הא היה גזל ועכצ"ל דסברו דגזל עכו"ם מותר, וזש"א המדרש וישב וכו' ביקש לישב בשלוה דלא חטא בממון של שכם דגזל עכו"ם מותר כנ"ל וע"כ הלכו השבטים לרעות בדותן כיון דגזל עכו"ם מותר, וזהו שקפץ עליו רוגזו של יוסף דכיון שהי' בדותן ע"כ ניזוק שם ונכון בס"ד:

כז) עי"ל עפי"ד לקמן אות ל"ד דלכן ביקש שלוה דסבר דיש אם למסורה ע"ש, ומבואר בנחלת בנימן דהא דהגון דהע"ה למלכות אף שבא מרות התואבי' הנשים לא נאסרו דלא הי' להם לקדם בלחם דדרכו של איש לכבוש במלחמה ולא אשה כחז"ל וזה נכון למד"א

דיש אם למסורה וכבשה כתיב חסר וי"ו אבל למד"א דיש אם למקרא והקרי הוא וכבשוה בוי"ו דגם דרכה של אשה לכבוש ונאסרו גם הנשים לא הי' ראוי דהמע"ה למלוכה ע"ש, והכה מבואר לעיל אות [כא] דלכן דכו השבטים את יוסף למיתה על שימרד במלכות בי"ד ע"ש וזש"א ביקש יעקב לישב בשלוה דאמרינן דיש אם למסירה א"כ הגון דוד למלוכה לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף:

כח) עי"ל עפ"י הנ"ל דלכן ביקש יאע"ה לישב בשלוה דסבר דיש אם למסורה והכה בברכות (ה עא) איתא למד"א מדכ' אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו דיסורין של אהבה כל שאין בהם ביטול תורה המה יסורין של אהבה ומה ת"ל ומתורתך תלמדנו א"ת תלמדנו בסגל אלא בציירי דבר זה אנו לומדי מן התורה קו"ח משן ועין שעבד יוצא לחירות כש"כ יסורים ע"ש וכ' בבינת יעקב דפלוגתתן תלי' אם יש אם למקרא אזי הקרי היא בסגול ולמד"א יש אם למסורה בלא נקודות כמו שנמסר לנו האותיות ונוכל לומר שקורין תלמדנו בצירי גם יסורים של ביטול תורה המה יסורים של אהבה ע"ש. והנה יאע"ה מובחר שבאבות הי' נקי מחטא וע"י צערו של יוסף הי' לו ביטול תורה, א"כ למד"א דבביטול תורה לא הוה יסורים של אהבה רק לעונש לא הי' ראוי שיקפץ עליו צערו של יוסף, אבל למד"א דאף יסורין שיש בהם ביטול תורה המה ג"כ יסורים של אהבה שפיר קפץ עליו רוגזו של יוסף אע"פ שהי' נקי מחטא ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ביקש יעקב לישב בשלוה דסבר דיש אם למסורה כנ"ל ע"כ שפיר קפץ עליו רוגזו של יוסף אע"פ שהי' לו ביטול תורה מ"מ המה יסורים של אהבה, ודו"ק היטב בכל הכ"ה אופנים כי נחמדים המה בס"ד:

כט) וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען ונ"ל דאחז"ל וישב יעקב שביקש לישב בשלוה שלות עוה"ז, והנה המפורשים הקשו הא שלות עוה"ז הוא לעשו ולא ליעקב אמנם הד"נ לפימש"כ בצפנת פענח דמגיע לנו ג"כ שלות עוה"ז מדין תרומה שמגיע להקב"ה משלות עוה"ז (מדין תרומה שמגיע להקב"ה משלות עוה"ז שהוא כהן ואנו עבדיו ומאכילין תרומה לעבד כהן כשהוא בפני רבו והרי השכינה עמנו עכ"ד, והנה המפו' כ' לפ' וישב יעקב וגו' בארץ כנען היינו בארץ מגורי אביו שבשמים יען שהי' בארץ כנען ששם השכינה שורה, וזש"א וישב יעקב שביקש שלות עוה"ז יען שהי' בארץ מגורי אביו בארץ כנען ששם השכינה שורה ע"כ מגיע לו שלות עוה"ז מדין עבד שמאכילין אותו תרומה כשהוא בפני רבו והבן:

ל) ולפי"ז יל"פ הפ' פ' ויצא אם יהי' אלקים עמדי וכו' ונתן לי לחם לאכול ר"ל דאם יהי' א' עמדי א"כ אהי' כעבד לפני רבו שמאכילין אותו תרומה לכן ונתן לי לחם לאכול:

לא) וישב יעקב וכו' אלה תולדות יעקב יוסף, ונ"ל ההמשך דאחז"ל וישב יעקב ביקש יעקב לישב בשלוה וכ' הקדמונים דחשב שהגירות אינו מתחיל משנולד אביו לכן לא חל עליו הגירות ואפ"ה לא יהי' בנ"י במצרים אלא רד"ו שנים דחצי גלות חל על ישמעאל דנקרא ג"כ זרע אברהם, והנה המפורשים מקשים למה כ' אלה תולדות יעקב יוסף והא הי' לו עוד בנים וכ' לת' עפי"ד חז"ל סנהדרין [יט עב] עה"פ כה אמר ד' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם שפדאו מצער גידול בנים שהוטל עליו טורח השבטים שעל אברהם הי' מוטל אותו טורח והוא פדאו ע"ש ולכן י"ל דלכך לא נתיחסו בני יעקב להקרא תולדות יעקב יען כי לא הי' אלו הבנים אלא במקום אברהם וראוים להקרא תולדותיו משא"כ יוסף הי' ראוי להקרא תולדות יעקב דהרי הי' ראוים לצאת מאברהם י"ב שבטים והי' לו ב' בנים את יצחק וישמעאל דישמעאל נקרא ג"כ זרע אברהם א"כ ל"ה צריך להשלים אלא י' שבטים א"כ כיון דיוסף הי' הי"א שבבניו של יעקב לכן אמר הכ' אלה תולדות יעקב יוסף שרק יוסף הי' תולדות יעקב ודפח"ח, וזש"א וישב יעקב שביקש שלוה יען כי הגלות חל על ישמעאל ג"כ שהוא זרע אברהם כנ"ל לכן אלה תולדות יעקב יוסף שיוסף הוא תולדות יעקב דאם ישמעאל לא הי' בכלל זרע אברהם א"כ הי' יוסף משלים לי"ב שבטים ולא הי' כקרא תולדות יעקב והבן ונכון בס"ד. לב) ולפי"ז יל"פ וישב יעקב וכו' אלה תולדות יעקב יוסף וכו' ויבא יוסף דבתם רעה אל אביהם, דמבואר לעיל דלכן ביקש לישב בשלוה דישמעאל כקרא ג"כ זרע אברהם ולכן הי' יוסף תולדות יעקב ולא תולדות אברהם כנ"ל וה"ט דישמעאל נקרא זר אברהם ולא בן האמה דולדה כמותה דשיטת ר"כ גאון ז"ל ביו"ד סי' רס"ח דהבא על השפחה דידי' אמרינן דבודאי כשתחררה שלא יהי' בעילתו בעולת זכות כנודע דברי הקדמונים ז"ל והנה בתפ"י כ' לפ' ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם דסיפר שהם מזלזלין בבני השפחות לקרותם עבדים ולדעת ר"כ גאון הנ"ל בודאי שיחרר יעקב אותם שלא יהי' בב"ז א"כ הם שקראו עבדים לבני שפחות דלא נשתחררו א"כ הי' רעה ליאע"ה שח"ו עשה בב"ז וזש"א ויבא יוסף את דבתם שהי' רעה לאביהם ודפח"ח ולפי"ז מובן ההמשך וישב יעקב שבקש שלוה דהגלות חל גם על ישמעאל דנקרא זרע אברהם דבודאי כשתחרה הגר שלא יהי' בב"ז כד' ר"כ גאון הנ"ל, וע"כ אלה תולדות יעקב יוסף שהי' תולדות יעקב ולא תולדות אברהם דישמעאל הי' בכלל הי"ב שבטים כנ"ל, וזש"א ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם דהיתה דיבה דבודאי כשתחררו השפחות כדי שלא יהי' בב"ז כד' ר"כ גאון והמה אמרו שלא כשתתחרו א"כ הי' ח"ו בב"ז והבן ונכון בס"ד:

לג) וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען וכו' ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם ואחז"ל שסיפר שאחיו מזלזלין בבני השפחות קרותן עבדים, וכ"ל דאחז"ל וישב יעקב שביקש לישב בשלוה וכ' המפורשים דמבואר במדרש דהי' ירא מעשו מפני ב' דברים א' כי עשו הי' לו זכות כיבוד אב ב' זכות ישיבת א"י ויאע"ה הי' חסר מכל אלה לכן לא ביקש שלוה אך לאחר שהי' דר אצל אביו ובארץ ישראל אז ביקש שלוה שלא ירא עוד מעשו וזש"א וישב יעקב דלכן ביקש מעתה שלוה יען בארץ מגורי אביו בארץ כנען שהי' יכול לקיים מצות כיבוד ומצות ישיבת א"י שהי' אצל אביו בא"י עכ"ד, ולכאורה גם מקודם הי' כאנוס מלקיים מצות כיבוד וישיבת א"י שהי' ירא לשוב לביתו מפני עשו עד שנולד יוסף שטנו של עשו כמחז"ל, אמנם הד"נ לפי"ד הירושלמי הובא בש"ך סי', כ"א זקיני ז"ל דאונסא כמאן דלא עביד אמרינן כמאן דעביד לא אמרינן לכן שפיר לא הי' מבקש שלוה עד שקיים מנות כיבוד וישיבת א"י כי מקודם לא הי' מקיים המצות, הנ"ל דאונסא כמאן דעביד ל"א והנה שיטות הקדמונים דהבא על שפחתו בודאי שיחרר אותה שלא יעבור על לאו דל"ת קדשה ולכן לקח אאע"ה את הגר האמה אמכם האוהב ישראל ז"ל כ' די"ל דלא שיחררה אאע"ה את הגר ואפ"ה לקח אותה דעשה דפו"ר דל"ת [עי' לעיל וישלח אות כ"ו תולדות אות ס' מזה] אולם יש להעיר איך אפשר לומר דעדל"ת הא אפשר לקיים שניהם לשחררה, אמנם י"ל דהא דאמרינן באפשר לק"ש ל"א עדל"ת יהי' תלי' בהשני טעמים דעדל"ת א) דהעשה חמיר מל"ת ע"כ אמרינן עדל"ת א"כ גם באפשר לק"ש אמרינן עדל"ת כנודע דהישיע"ק דמה"ת עדל"ת גם באפשר לקיים שניהם ב) לפימש"כ המפורשים דה"ט דעדל"ת לפי"ד הירושלמי הנ"ל דאונסא כמאן דלא עביד אמרינן וכמאן דעביד ל"א ומבואר בתוס' שבת [ד עא] דאם נמנע בעשיית הדבר מצד תקנת חז"ל מקרי אנוס ע"ש ולכן כיון שהוא חייב בעשה הרי כאנוס וכמאן דלא עביד ולא עבר על הלאו ע"כ אמרינן עדל"ת דיקיים העשה ועל הלאו לא יעבור אבל אם לא נימא עדל"ת אע"ג דלא יעבור על הלאו מ"מ העשה לא יקיים דאונסא כמאן דעביד ל"א ודפח"ח, א"כ לפי"ז שפיר י"ל דאם אפשר לקיים שניהם ל"א גם מה"ת עדל"ת דהא הוא אינו אנוס לקיים המצוה דהא יכול לקיים שניהם לקיים המצוה ושלא יעבור על הלאו א"כ לפי"ז י"ל הא דלקח יאפ"ה את השפחות אם נימא דעדל"ת כטעם הראשון א"כ י"ל דעדל"ת ולא שיחרר אותם א"כ הבנים המה עבדים אבל א"נ כטעם השני א"כ ל"א עדל"ת באפשר לק"ש א"כ עכצ"ל דשיחרר אותם א"כ הבנים אינם עבדים וזש"א וישב יעקב בארץ כנען כי כעת ביקש שלוה שיקיים מצות כיבוד וישיבת א"י ולא ביקש שלוה מקודם דאע"ג דהי' אנוס מ"מ אונסא כמאן דעביד ל"א כנ"ל א"כ שוב י"ל דה"ט

דערל"ת משום דאונסא כמאן דלא עביד אמרינן וכמאן דעביד ל"א ואין מהצורך לומר דה"ט דעדל"ת משום דעשה חמיר מל"ת א"כ באפשר לקיים שניהם ל"א עדל"ת הרי אא"ל דלכן לקח יאע"ה את השפחות דעדל"ת ועכצ"ל דשיחררם, א"כ המה בנים הם ולא עבדים לכן ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם שאומרים שבני השפחות המה עבדים הא השפחות נשתחררו ובנים המה ולא עבדים, ודו"ק וב"ה הדבר נחמד בס"ד: לד) עיל"פ ויבא יעקב וכו' ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם שמזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים עפ"י הנ"ל דלכן ביקש יאע"ה לישב בשלוה דסבר דהגלות אינו מתחיל משנולד יצחק ואפ"ה לא יהי' בנ"י במצרים אלא רד"ו שנים דשאר גליות ישלימו הד' מאות שנים כמבואר בזוה"ק, והנה מבואר לעיל [פ' תולדות אות פ"ב] דזה נכון לר"א דס"ל בקידושין [י"ח עב] דיש אם למסורה ואמרינן כיון שבגד בה שוב אינו רשאי למכרה א"כ אא"ל דשאר הגליות הי' דנמכרו מכירה חדשה בשביל שחטאו ועכצ"ל דשאר הגליות הי' להשלים הזמן ע"ש, והנה מבואר באות הקדום דאי נימא דעשה דפו"ר דוחא ל"ת דל"ת קדשה י"ל דלא נשתחררו השפחות ובניהם המה עבדים אבל א"נ דל"א עדל"ת שוב עכצ"ל דנשתחררו השפחות ובניהם המה בני יעקב ולא עבדים כנ"ל, והנה באור תורה ז"ל פ' לך אות מ"ט כ' דדברי האוהב ישראל ז"ל הנ"ל דאמרינן עדל"ת נאמרים למד"א דאשה מצווה על פו"ר אבל למד"א דאשה אינה מצווה על פו"ר ל"א עשה דפו"ר דוחה ל"ת דשפחה כיון דבדידה ליכא עשה כמש"כ התוס' גיטין [מא עא] ע"ש, והכה מבואר ביבמות [סה עב] דטעמא דמד"א דאשה אינה מצווה על פו"ר דכתיב וכבשה חסר וי"ו איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש ומאן דס"ל דאשה ג"כ מצווה על פו"ר דכבשוה בוי"ו תרתי משמע ע"ש, וכ' בנחלת בנימן הקדמון ז"ל דפליגי בזה דמאן דס"ל דאשה אינה מצווה על פ"ר סובר דיש אם למסורה וכתיב חסר וי"ו ומאן דס"ל דאשה ג"כ מצווה על פו"ר ס"ל דאזלינן בתר הקרי דיש אם למקרא והקרי הוא וכבשוה בוי"ו ע"ש וזש"א וישב יעקב וכו' דביקש שלוה דס"ל דיש אם למסורה א"כ עכצ"ל דשאר הגליות המה להשלים הזמן ולא חל עליו הגירות כנ"ל ולכן ויבא יוסף את דבתם שהשבטים מזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים הלא אי אמרינן דיש אם למסורה א"כ אשה אינה מצווה על פו"ר ועכצ"ל דיאע"ה שיחרר את השפחות דל"א עדל"ת כנ"ל, א"כ המה בני יעקב ולא עבדים, ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

לה) וישב יעקב וכו' ועשה לו כתונת פסים במדרש תני כינוסו וכינוס בניו הצילו מיד עשו ונ"ל דנודע דכל הרוגז של עשו ליעקב הי' על הברכות שלקח אבל יעקב הצטדק עצמו כי לא נתקיימו הברכות דאזלינן בתר המחשבה ומחשבה של אביו הי' לברך

את עשו ולראי' שאזלינן בתר מחשבה הרי יעקב נתן הבכורה ליוסף יען כי הי' בכור במחשבה דמחשבתו הי' על רחל והנה הא דשינה יאע"ה בן בין הבנים שעשה לו כתנות פסים הרי אחז"ל שבת [י עב] לעולם אל ישנה אדם בן בין הבנים כ' בתפ"י דסבר דלבכור מותר לשנות שהרי גם התורה שינתה לתת לו פי שנים עי' בקה"י מזה א"כ מדעשה לו כתונת פסים דהוא הבכור דאזלינן בתר מחשבה ולא יחול הברכות על יעקב א"כ אין לעשו שום טענה על יעקב אמנם יש להעיר לפי"ד היפ"ת הא דאסור לשנות בן בין הבנים דוקא אם הבן אינו בן מפואר אבל אם הוא מפואר מותר לשנות ע"ש, א"כ מעתה יכול עשו לומר דלא אזלינן בתר מחשבה ויחול הברכות על יעקב והא דעשה יעקב כתונת פסים לא עשה השינה יען כי הוא הבכור רק כי יוסף הי' בן מפואר מותר לשנות, אמנם הד"כ לפימש"כ כ"ק מוחז"ל בי"מ לפ' מחז"ל הנ"ל לעולם לא ישבה אדם בן בין הבנים דהא דמותר לשנות לבן מפואר דוקא אם פירש מאחיו והלך לו אבל אם המה כינוסים יחדיו אסור לשנות גם לבן המפואר שלא יתקוטטו וזש"א לעולם אל ישנה אפילו לבן המפואר בן בין הבנים אם הבן הוא בכינוס עם הבנים ודפח"ח א"כ שפיר הצטדק יעקב לפני עשו דלא חל עליו הברכות דאזלינן בתר מחשבה דהא עשה את יוסף לבכור ולראי' דיוסף הוא הבכור מדעשה לו כתונת פסים ואם לא הי' בכור הי' אסור לשנות אפילו לבן המפואר דהא כל האחים הי' כינוסים יחדיו, וזש"א במדרש וישב יעקב וכו' ואחז"ל שביקש לישב בשלוה עם עשו שלא להרע לו דאזלינן בתר מחשבה ולא יחול עליו הברכות והראי' מדעשה כתונת פסים דאין לומר דלבן מפואר מותר לשנות דהא הי' כינוסים יחד ובכה"ג אסור לשכות כנ"ל, וזש"א במדרש כיבוסו וכינוס בניו הצילו מיד עשו דע"י שהי' כל בניו בכינוס יחד זאת הצילו מיד עשו להצדיק עצמו לפניו, ודו"ק וב"ה הוא דבר נכון:

לו) אלה תולדות יעקב יוסף וכו' והוא נער ואחז"ל שהי' מתקן ומסלסל בשערו, ונ"ל ההמשך עפי"ד המפורשים לעיל אות ל"א דלכן כ' אלה תולדות יעקב יוסף דרק יוסף הי' נקרא תולדות יעקב ולא אחיו כיון דהי' ראוים לצאת מאברהם אלא שיעקב פדאו מצער גידול בנים ע"ש והנה נודע דיעקב נקרא אל יען כי הוא וי"ב תולדותיו המה מספרם אחד א"כ למד"א הנ"ל דראוים הי' השבטים לצאת מאברהם והמה תולדות יעקב א"כ ס"ל דיעקב לא נקרא אל והנה בבני ישששכר ז"ל הובא לעיל פ' וירא אות כ"ג כ' על פרש"י ויקרא לו אל דלא נקרא יעקב אל עפי"ד הפלאה ז"ל לפ' אל הורית לנו לומר שלש עשרה דממדות אל נשמע שמעוררין י"ג מדות באמירה בעלמא ולא בעינן שיעשה כסדר הזה מה הוא רחים אף אתה רחים וכו' דאא"ל דבעינן עשי' ממש דהא מדות אל

א"א להיות בעשי' דהא לא איש אל דא"א לאדם להיות אל עכ"ד, ולזה פרש"י דיעקב לא נקרא אל שיהי' יכולים לעורר הי"ג מדות באמירה בעלמא ולא בעינן עשי' ממש ודפח"ח והנה ראיתי הטעם דהי' יוסף הצדיק מסלסל בשערו דאיתא באגרא דפרקא אות של"ז דחזינן אם האדם עוסק בתורה ומתקשה בהענין אזי מסלסל בשערו בפיאות ובזקנו כי המה מרמזים לי"ג מדות של רחמים והם מכוונים כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת וע"י מחשבה זאת מעורר הי"ג מדות ומשפיעין לי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן ונתגלה לו הדבר שהי' נעלם ממנו ולזה הי' יוסף מסלסל בשערו שיהי' בר חכים בתורה עכה"ד, וזה נכון אי נימא דמעוררין הי"ג מדות ע"י אמירה בעלמא וה"ה ע"י מחשבה אבל א"כ דבעינן עשי' ממש ולא אמירה א"כ כש"כ דלא מועיל לעורר הי"ג מדות ע"י מחשבה ולפי"ז מובן ההמשך אלה תולדות יעקב יוסף הוא הי' תולדות יעקב ולא אחיו א"כ לא נקרא יעקב אל כנ"ל, א"כ די לעורר הי"ג מדות באמירה בעלמא וה"ה דמועיל המחשבה ולכן והוא נער שהי' מסלסל בשערו לעורר במחשבה הי"ג מדות של רחמים המכוונים כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת שיהי' בר חכים כנ"ל, והבן וב"ה הדבר נחמד:

לז) אלה תולדות יעקב יוסף וכו' והוא נער, ונ"ל עפי"ד המדרש אלא תולדות יעקב יוסף מה שאירע לזה אירע לזה וכ' בברית שלום דמבואר במדרש דיאע"ה הי' לו ריח טוב כמש"כ ריח בני וכ"כ יוסף הי' לו ריח טוב ולכן ידע מרע"ה היכן עצמות יוסף שהי' ריחו נודף יען ששמרו שניהם את אות ב"ק וזש"א מה שאירע לזה אירע לזה ע"ש, והנה איתא בראשית חכמה דשם נער מורה שלא פגם באות ב"ק כמו שם בתולה על שם שלא נפגמה שיש לה הבתולים וזש"א אלה תולדות יעקב יוסף דלשניהם הי' ריח טוב יען שלא נפגמו באות ב"ק דכמו שיעקב הי' שומר הברית כמש"א כחי וראשית וכו' כ"כ יוסף וזהו והוא נער שהי' שומר הברית והבן:

לח) אלה תולדות יעקב יוסף וכו' והוא נער ואחז"ל שהי' מסלסל בשערו כדי שיהי' נראה יפה ונ"ל דהמפורשים הקשו איך סלסל יוסף בשערו הא מבואר בנזיר [ד עב] במאמר שמעון הצדיק שם ופחז יצרי עלי וכו' דהסלסול ביופי מביא להתגרות היצה"ר לחמדת עבירה ונ"ל עפי"ד המפורשים הובא בקדיו"ט לכ"ק דו"ז הגה"ק ז"ל פ' תזריע ביאור אמרם ז"ל טוב זה יצ"ט מאוד זה יצה"ר כי ידוע אשר כל דבר נתפעל מהפכו ומדבר המנגד לו כי אז היפוכו הבא באחרונה גובר על חבירו הבא בראשונה ביתר שאת ע"כ יצמח טובה גדולה מהיצה"ר הבא תחלה כי אח"כ יתגבר עליו היצ"ט לכבשו וע"י היפוכו להיצה"ר עוד השכר יותר מעולה לאחר הכיבוש ע"ש, וע"כ שפיר הי' יוסף מסלסל בשערו להתגרות היצה"ר עליו ולכבשו אח"כ ע"י היצ"ט דכל דבר מתפעל

מהפכו ולהגדיל שכרו לאחר הכיבוש, והנה כ"ק דו"ז ז"ל כ' שם לפי הנ"ל דכל דבר מתפעל מהפכו הטעם דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואם האיש מזריע תחלה יולדת נקבה כמחז"ל עה"פ אשה כי תזריע וילדה זכר דכיון דאשה מזרעת תחלה א"כ אח"כ גובר חלק כח האיש הבא באחרונה דכל דבר מתפעל מהפכו מתגבר עליו וממילא נעשה הפעולה בדומה לו להיות זכר וכן להיפך אם האיש מזריע תחלה אז גוברת אח"כ כח האשה להיות בדומה לה ויולדת נקיבה ע"ש דפח"ח, והנה המפורשים הקשו על הא דכ' אלה תולדות יעקב יוסף וכי יוסף לבד הי' תולדותיו וכ' בתפ"י לת דאחז"ל תלה הכתוב זכר בנקיבות דכ' אשה כי תזריע וילדה זכר כיון דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר והנקיבות תלה בזכרים כיון דאיש המזריע תחלה מוליד נקיבה ואיתא במדרש דיוסף הי' נקיבה בעת היצירה ואח"כ נתהפך לזכר ולכן שפיר כ' אלה תולדות יעקב יוסף שתלה אותו בזכר יען כי הי' נקיבה בעת היצירה אבל יתר השבטים שהי' זכרים בעת היצירה והיתה האשה מזרעת תחלה ע"כ אין הכתיב תולה אותם ביעקב ודפח"ח, וזש"א אלה תולדות יעקב יוסף שתולה אותו ביעקב ולא אחיו ונשמע מזה דאם האשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואם האיש מזריע תחילה יולדת נקבה דכל דבר מתפעל מהפכו דהיפוכו גובר על חבירו הבא בראשונה כנ"ל, א"כ שפיר עשה יוסף הצדיק לסלסל בשערו להתגרות עליו היצה"ר שיבוא אח"כ היצ"ט להתגרות עליו דכל דבר מתפעל מהפכו להגדיל שכרו ביתר שאת כנ"ל וזהו שאמר והוא נער שהי' מסלסל בשערו להגדיל שכרו, והבן והדבר נכון בס"ד:

לט) אלה תולדות יעקב יוסף וכו' והוא נער ופרש"י שהי' עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיני' כדי שיהי' כראה יפה וכ"ל עפי"ד התפ"י הנ"ל דלכן כ' תולדות יעקב יוסף דיוסף הי' נקיבה ביצירה ותלה הכ' הזכרים בנקבות והנקיבות בזכרים דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואיש מזריע תחילה יולדת נקיבה כנ"ל והכה מבואר בתפ"י פ' תזריע הטעם דאשה מזרעת תחלה יולדות זכר ואם האיש מזריע תחלה מוליד נקיבה וז"ל כי יתרון האדם מבהמה הוא מחשבה והרהור כי בהמה אין לה מחשבה משא"כ האדם כי עיקר הוא המחשבה והרעיון וכו' כי האשה תהרהר ומחשבתה בבעלה ולכך יולדות זכר כי גדול כח המחשבה והרעיון שפועלת למאוד וכן להפך הרהור הבעל בנוקבא עכ"ל והנה המפורשים הקשו על יוסף הצדיק שסלסול בשערו שיהי' נראה יפה הא יהי' עלול להביא עצמו לידי גיאות או חמדת זנות ח"ו, ותי' דמחשבתו הי' לטובה כי רצה להביא עצמו לידי נסיון ואעפי"כ ישמור עצמו שלא יבוא לידי גיאות או זכות ח"ו עכ"ד, וזש"א אלה תולדות יעקב יוסף ונשמע מזה דתלה הכ' הזכרים בנקיבות והנקיבות בזכרים יען

דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר דעיקר הוא המחשבה כנ"ל, ולכן והוא נער ופרש"י שהי' עושה מעשה נערות דרק המעשה בלתי הגונה אבל מחשבתו הי' לטובה:

מ) ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ובבה"ט זקנים נוטריקון זרעים קדשים נשים ישועות מועד ר"ל שלמד החמשה סדרים הנ"ל וסדר הששי סדר טהרות לא למד עוד וצ"ב ונ"ל עפי"ד האלשיך ז"ל לפ' ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם דלא הבאיש ריחם בעיני העם ולא הביא הדיבה רק לאביו ומזה ידע אביו כי כוונתו לשמים שיחזור אביו אותם למוטב וזש"א, ויבא יוסף וכו' לאביהם ולא לזולתו לכן וישראל אהב את יוסף ע"ש, ולכאורה הי' מקום לומר דלכן הביא הדבה רק לאביו למען יקח אביו הבכורה מראובן וליתנה רק ליוסף ולא הי' כוונתו לשתים ח"ו אמנם הדבר נכון לפימש"כ בנפש יהונתן דעפי"ד הי' מגיע הבכורה רק ליוסף ולא לאחיו דמבואר בתוס' ב"ב [קכ"ג ע"א] בשם הירושלמי דתאומות נולדה עם השבטים א"כ כיון שנולדה תאומה עם ראובן וכ"כ עם אחיו הרי התאומה נוצרה מטיפה הראשונה משל לשופפרת כנודע א"כ לא הי' ראובן בכור גמור ולכן הי' יוסף הבכור שלא נולדה עמו תאומה והי' בכור גמור ליצירה ולבריאה עכדפח"ח [עי' לעיל ויצא אות ל"ט], א"כ שפיר אהב יעקב את יוסף דלא הביא הדבה רק לש"ש ולא ליטול הבכורה כי בלא"ה מגיע לו הבכורה אמכם יש להעיר לפימש"כ בנפש יהודא מקדמון לחדש דאע"ג דתאומת נולדה עם השבטים מ"מ הי' ראובן בכור גמר ליצירה ולבריאה והמשל לשופפרת שאחז"ל שייך רק אצל יעקב ועשו שהי' שניהם זכרים ולא אצל השבטים שנולדה תאומה נקבה לזכר, דאחז"ל נדה (לא עא) ג' חדשים הראשונים הולד דר במדור התחתון אמצעי' ולד דר במדור האמצעי אחרונים ולד דר במדור העליון וכיון שהגיע זמנו לצאת מתהפך ויצא ע"ש הרי מבואר שיש ג' מדורים באשה ואיתא בפענח רזא פ' תזריע בשם האבן עזרא שהשלשה מדורות הנ"ל יש לזכר ג' מדורות היינו חדרים ולנקיבה ג' חדרים ובשל ימין הם חדרים לזכר ובשמאל הם מדורות לנקיבה וכשהזרע נקלט בשל ימין תלד זכר ואם בשל שמאל נקיבה ע"ש, הרי מבואר שהג' מדורות וחדרים שיש לאשה יש ג' חדרים לזכר בפני עצמו היינו מימין ולנקבה ג' חדרים בפ"ע היינו משמאל כנ"ל ולפי"ז כשתלד האשה תאומה זכר ונקיבה הזכר בא מג' חדרים שהם בימין והנקיבה באה מהג' חדרים שהם בשמאל א"כ יכול להיות שהזכר הוא ראשון ליצירה וללידה ולא שייך בזה המשל של רז"ל משל לשופפרת נכנס אחרון יצא ראשון כמו גבי יעקב ועשו שהי' שנים זכרים ובאים ממקום אחד מימין והוא קרוב לאמת ונכון בס"ד עכ"ל ודפח"ח, א"כ לפי"ז שוב יקשה למה אהב ישראל את יוסף מכל בניו לאחר שהביא הדבה שמא לא הי' כוונתו

לשם שמים אלא למען יטול הבכורה המגיע לראובן שהי' בכור גמור ליצירה ולבריאה, אמנם הדבר נכון דהא יוסף לא למד סדר טהרות ולא ידע מדברי חז"ל בכרה שהוא בסדר טהרות שיש ג' מדורים וחדרים באשה א"כ סבר יוסף דליכא אלא מדור אחד ושוב המשל דומה לשופפרת דכככם אחרון יצא ראשון ולא הי' ראובן בכור גמור וכ"כ אחיו רק הוא הי' הבכור ליצירה ולבריאה ולא הי' צריך להביא הדבה ליטול הבכורה דבלא"ה מגיע לו הבכורה לכן אהב ישראל אותו דכוונתו הי' לש"ש, וזש"א ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, ואפ"ה וישראל אהב אותו מכל בניו יען דכוונתו הי' לש"ש דאין לומר דכוונתו הי' ליטול הבכורה, ולז"א כי בן זקנים הוא ובבעה"ט זקנים נוטריקן זרעים קדשים נשים ישועות מועד א"כ לא למד מס' כדה סדר טהרות ולא ידע מש"ס הנ"ל וע"כ הי' כוונתו לשמים לכן שפיר אהב אביו אותו ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

מא) עיל"פ דברי הבעה"ט הנ"ל עפי"ד הנ"ל דלכן אהב ישראל את יוסף מכל בניו דמה שהביא הדבה הי' כוונתו לש"ש שאביהם יחזירם למוטב ולא למען יטול אביו הבכורה מראובן ולתנה לו כי בלא"ה מגיע לו הבכורה שהוא בכור גמור וראובן אינו בכור רק ללידה ולא ליצירה כי תאומה נולדה עמו וכיון שיצא בראשונה נכנס באחרונה משל לשופפרת כנ"ל אמנם לפי"ד הגהות לקול אלי' פ' תצא דתאומה נולדה מטיפה אחת דנחלקת לשנים כמחז"ל נדה [כז עא] יהודא וחזקי' בני ר' חייא דנשתהה ולד אחד אחר חבירו ג' חדשים ואמרו שם דטיפה אחת הי' ונתחלקה לשנים א"כ כיון דבהריון התאומה שנים שוים דיצירתם הי' ביחד דל"ש כלל נכנס ראשון יצא אחרון דהא לא נולדו מב' טיפות א"כ שוב אזלינן בתר הלידה והנולד ראשון הוא הבכור ע"ש א"כ לפי"ז הרי ראובן הוא בכור גמור א"כ י"ל דלכן הביא יוסף הד"נ שיקח אביו הבכורה מראובן ולתת לו אמנם הד"נ דהא לא למד עדיין סדר טהרות ולא ידע מש"ס נדה הנ"ל וחשב שראובן אינו בכור, ועכצ"ל דהביא הדבה לש"ש וזש"א ויבא יוסף את דבתם וכו' וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא ובבעה"ט שלמד זרעים קדשים נשים ישועות מועד א"כ לא למד עוד סדר טהרות והביא הדבה לש"ש לכן אהב אביו אותו, ודו"ק ונכון בס"ד:

מב) ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקני הוא לי ופרש"י כתרגומו ארי בר חכים הוא לי' ונ"ל עפ"י הנ"ל דלכן אהב ישראל את יוסף גם לאחר שהביא הדבה דהי' כוונתו לש"ש למען יחזירם למוטב, ולכאורה י"ל דהביא הדבה למען יתגאה על אחיו, אמנם יובן עפי"ד הגר"א מווילנא ז"ל לפ' הפ' לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו דאחז"ל אך למעט וגם לרבות דהנה האותיות לימין לב הוא כ' קודם הלמ"ד ואל"ף קודם הבי"ת המה תיבות אך למעט היינו להיות עניו לשמאל לתיבות לב

הוא ג' אחר הבי"ת ומ"ם אחר הלמ"ד היינו תיבות גם לרבות ר"ל גאות וזהו לב חכם לימינו בוחר תיבות אך להיות עניו וכסיל בוחר לשמאלו והוא תיבות גם לרבות להיות בעל גאוה ודפח"ח [עי' לעיל כת אות כא] וזש"א ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם ואפ"ה וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי הי' כוונתו לש"ש למען יחזירם למוטב ולא להתגאות על אחיו שהוא הצדיק, כי בן זקנים הוא לו ובתרגום ארי בר חכים היא לי' שהי' חכם א"כ בחר בענוה ולא הביא הדבה להתגאות אלא לשם שמים, והבן: מג) ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתובת פסים ונ"ל עפי"ד הבעש"ט הק' ז"ל לפ' הפ' אל נקמות ד' עפ"י משל למלך שהי' לו שר אהוב וחטא ורצו השרים לנקום בו לדונו ביסורים אבל כאשר בא המשפט לפני המלך למען גודל אהבתו להשר יצא משפטו לגדלו עוד ביותר כי יתבייש שחטא והמלך עוד מנשא אותו ועי"ז עונו תכופר וזש"א אל מדת החסד נקמות ד' עכדה"ק [עי' לעיל פ' ויצא אות מו], וזש"א ויבא יוסף את דבתם וכו' והי' לו ליאע"ה לענוש אותו אבל יען וישראל אהב את יוסף כו' לכן ועשה לי כתונת פסים לגדלו ועי"ז יתבייש ועונו תכופר: מד) ויבא יוסף וכו', ונ"ל דדרך הטבע של האב לאהוב את הבן זקונים יותר מכל בניו וכ"ז באיש פשוט אבל צדיק שהוא אינו נופל תחת הזמן כי הוא למעלה מהזמן לא שייך לומר שאוהב את הבן זקונים יותר מכל בניו [ועי' מזה בקדושת יו"ט מכ"ק דו"ז הגה"ק ז"ל] וזש"א ויבא יוסף את דבתם רעה לאביהם שהי' הדבה מורה סימן רעה לאביהם והדבה היתה שאמרו וישראל אהב את יוסף מכל בניו ני בן זקנים הוא לו וזה הי' רעה לאביהם כי הוא לא הי' תחת הזמן אלא למעלה מן הזמן ול"ש אצלו לומר שאוהב הבן זקונים יותר משאר בניו] [ועי' לעיל פ' וישלח אות ט"ז דבר נכון עה"פ הנ"ל]:

מה) וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ודקדקו המפורשים למה כ' וישראל ולא כ' ויעקב אהב וכו' ונ"ל עפי"ד התפ"י על המפרשים בן זקונים כי כולד בזקנותו אשר כבר נחלש כחו וחמדת החומר ולכן אין בולד חלק מיצה"ר אשר בעון חילל וכו' והקשה א"כ הא בנימין נולד אח"כ ואותו הי' לו לאהוב יותר, וכ' לת' דרחל נתעברה מבנימין לאחר שקרא לו המלאך שם ישראל וע"י שינוי נתרפא מצילעתו ונעשה לברי' חדשה וא"כ חזר לתקפו הראשון כמו בימי נעוריו ולכן יוסף הוא הבן זקונים ולא בנימין ע"ש, וזש"א וישראל יען הי' שמו ישראל דנשתנה שמו לכן אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו הוא הבן זקונים ולא בנימין כנ"ל:

מא) וישראל וכו' ועשה לו כתונת פסים ובמדרש הובא בנח"י דכתונת פסים הי' בגדי כהונה ועשה את יוסף לבכור שהי' אז העבודה בבכורים ע"ש ונ"ל הטעם דעשה את יוסף

לבכור עפי"ד הטו"ז ז"ל עה"ת לפ' וישראל אהב וכו' כי בן זקונים הוא לו כי מהראוי הי' שיהי' יוסף כולד ראשון אמנם יעקב הי' מובטח שיוליד את יוסף שטנו של עשו לכן נולד בזקנותו כדי שיהי' מובטח שיחי' משא"כ אם הי' נולד בנערותו לא הי' מובטח שיאריך עוד ימים וזש"א וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו יען שלא נולד רק בזקנותו ועי"ז הי' מובטח שיחי' ע"ש, ולכן שפיר הי' יוסף הבכור דהא הי' מהראוי להולד ראשון ונתאחר רק לטובת אביו ע"כ אין לגרוע ממנו הבכורה, וזש"א וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו כנ"ל, ולכן ועשה לו כתונת פסים שהוא הבכור, והבן:

מז) וישנאו אותו במדרש לכו וראו מפעלות אלקים הפך ים ליבשה למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם ונ"ל עפי"ד האמרי שפר לפ' המדרש הנ"ל וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם דאחז"ל במדה שאדם מודד מודדין לו ובשעת קי"ס טען השר מה נשתנו אלו מאלו והשיב לו הקב"ה שדן אותם על שם העתיד שיקבלו את התורה והנה חז"ל דלכן שנאו השבטים את יוסף שדנו אותו על שם סופו שעתיד ירבעם לצאת ממנו וזש"א וישנאו אותו כעת לדון אותו על שם סופו בשביל שיקרע הים לפניהם מדה כנגד מדה לדון אותם על שם סופם כנ"ל ע"ש והנה מבואר בבני יששכר ז"ל תשרי מאמר ג' דהא דהקב"ה משלם מדה כנגד מדה לאו ויתור עפי"ד מדה"ר רק הוא משפט אלקים גם עפ"י מדת הדין ע"ש, וזש"א לכו וראו מפעלות אלקים היינו גם מצד מדה"ד הפך ים ליבשה למה רצ"ל למה הסכים גם מדה"ד ולז"א וישנאו אותו כדי שיקרע הים לפניהם דלכן שנאו אותו כדי שיקרע הים לפניהם מדה כנגד מדה כנ"ל ומדה כנגד מדה הוא משפט אלקים גם לפי מדה"ד: מח) ויאמרו לו אחיו המלוך תמלוך עלינו וכו' ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו ויחלום עוד חלום אחר ויספר לאחיו וכו' והנה השמש והירח וכו' משתחוים לי ועמדו הראשונים ז"ל לפ' ועל דבריו ונ"ל עפי"ד האו"ת הא דאמרו המלוך תמלוך עלינו הכוונה דהא אמחז"ל כבד וכו' ואת לרבות אחיך הגדול וע"כ אינו בדין שיוסף ישתרר על אחיו הגדולים ענ"ד אמנם יש להעיר לפי"ד הזוה"ק דדוקא אחיו מן האם מחויב לכבד הגדולים ממנו אבל לא אחיו מן האב כי הלימוד מאת אמך הוא לרבות אחיך הגדול ואמרינן היכא דקאי קאי לרבות אחיו מן האם ולא מן האב. א"כ הרי יוסף הי' אחיו מן האב ולא מן האם א"כ בדין יכול יוסף להשתרר על אחיו, אמנם נכון הדבר לפי"ד התרגום דיוסף הי' במעי לאה וניתן למעי רחל א"כ הוא אחיו מן האם ביצירה וחייב בכיבוד אחיו הגדולים ושפיר אמרו המלוך תמלוך עלינו, והנה הא דאמר יוסף דגם הירח היינו אמו תשתחוה לו אע"ג שכבר מתה כ' הקדמונים לת'

דהי' הכוונה על לאה שהיא היתה אמו ביצירה דהי' במעי לאה כנ"ל וזש"א ויאמרו לו אחיו המלוך תמלוך עלינו ויוסיפו שנוא אותו על חלומותיו שהוא ימלוך עליהם הלא הוא דבר שא"א שאחיו הקטן ישתרר על הגדולים כנ"ל דאין לומר שאינו אחיו מן האם אלא מן האב דאינו מחויב בכיבוד אחיו הגדול ולזה אמר ועל דבריו, ר"ל שהי' דבריו ויחלום עוד חלום אחר ויספר לאחיו וכו' והכה השמש והירח וכו' משתחוים לי היינו אמו לאה א"כ הרי הוא בעצמו מודה שהוא אחיו מן האם לכן ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו שאמר בעצמו דלאה היא אמו א"כ אינו בדין שהוא ישתרר עליהם, והבן כי נחמד הוא בס"ד:

מט) ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו ופרש"י ז"ל ועל דבריו על דיבתם רעה וצ"ב ונ"ל דאחז"ל דיוסף סיפר שהחלום הי' שגם אמו תשתחוה לו ואמר לו אביו הלא הוא דבר שא"א דהא רחל כבר מתה והיטב אשר דיבר בנפתלי שבע רצון עפי"ד התרגום יוב"ע דרחל היתה מעוברת מדינה ולאה היתה מעוברת מיוסף וע"י שדנה דין בעצמה ואמרה שאם יהי' זה העובר ג"כ זכר לא תהי' אחותי רחל כאחת השפחות נתחלפו הולדות יוסף בא למעי רחל ודינה למעי לאה א"כ מצד הריון יוסף הוא בן לאה ולזה אמר שאמו תשתחוה לו היינו לאה ע"ש דפח"ח אבל בדברי חז"ל ברכות [ס עא] מבואר שדינה היתה זכר במעי לאה וע"י שדנה דין לעצמה מיד נתהפכה לנקבה ולכן ילדה רחל את יוסף ע"ש, והנה איתא במדרש ב' טעמים דנעניש יעקב בדינה בשכם א) על שקרא לעצמו אל ובאמת לא נקרא אל ב) שמנעה את דינה מעשו ונתנה לאיוב ע"ש, אמנם בברכת שמואל מהברכת הזבח כ' להצדיק את יאעא"ה עפי"ד הזוה"ק פ' פנחס דאיוב לא הי' לו בת זוג ע"ש ואמחז"ל דדינה היתה מתחילה זכר וע"י תפלת לאה שדכה דין לעצמה נתהפכה לנקבה והכה אחז"ל שארבעים יום קודם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני וכאן כיון דהיתה מתחילה זכר ואח"כ גרם תפלת לאה דנעשית נקבה לא הי' לה ג"כ בן זוג לכן הי' הכרח שתנשא לאיוב דהוא הי' גוונא דכוותה לכן נתנה יאע"ה לאיוב ולא לעשו ודפח"ח ואיתא בשל"ה ז"ל דלכן נקרא יאע"ה אל דהוא והי"ב שבטים המה מספר י"ג מספר אחד כמו שהקב"ה כקרא אחד ע"ש, ומבואר במפורשים דכ"ז נכון אי נימא דהשפחות נשתחררו כמש"כ ז' המהרש"א ז"ל א"כ הבנים המה בכי יעקב ולא עבדים ומצטרפים למספר אחד ושפיר נקרא יעקב אל אבל א"נ דהמה שפחות א"כ ולד שפחה כמותה ואינם בני יעקב ואינם מצטרפים למספר י"ג א"כ לא נקרא יעקב אל, והכה אחז"ל דיוסף הביא דבה שאומרים האחים על בני השפחות שהמה עבדים ובאמת אינם עבדים ע"כ הי' דיבה, ולפי"ז מובן דברי הרש"י הנ"ל וזש"א ויוספו עוד שנוא אותו

על חלומותיו שאמר שאמו תשתחוה לו דסובר דהוא הי' במעי לאה ודינה במעי רחל ולאה הוא אמו כנ"ל א"כ לא ס"ל כמחז"ל דדינה היתה זכר ונתהפכה לנקבה אלא דהיתה מעולם נקבה, א"כ שוב י"ל דנענש יאע"ה בדינה על שלא נתנה לעשו ושפיר י"ל דיעקב נקרא אל דהוא והי"ב שבטים המה מספרם אחד דגם בני השפחות אינם עבדים אלא בנים דהשפחות נשתחררו כנ"ל, וזהו ועל דבריו וברש"י על דיבתם רעה ר"ל שע"י סיפר חלומותיו דנשמע דנשתחררו השפחות והבנים אינם עבדים א"כ דבריו בזה שדיבתם שקוראין לבני השפחות עבדים רעה כי הלא בנים הם ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

נ) עיל""פ ויוספו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו על דבתם רעה שהי' מביא לאביהם עפ"י הנ"ל דלכן אמר דאמו תשתחוה לו אע"פ שרחל כבר מתה דסבר כהתרגום דהי' במעי לאה ודינה במעי רחל ונתחלפו הולדות א"כ לאה היא אמו ליצירה והיא תשתחוה לו והנה איתא במדרש ב' טעמים דנענשה דינה בשכם א) שיעקב קרא לעצמו אל ובאמת לא נקרא אל ב) בשביל שיצאנית היתה שאף לאה יצאנית הי' וכאמה כבתה, והנה בנחלת בנימין [עי' לעיל פ' ויצא אות כט] כ' דלפי תרגום הנ"ל א"א לומר הא דלקח שכם את דינה דיצאנית היתה כלאה אמה דהא באמת נולדה דינה מטיפת רחל רק נתגדלה בבטנה של לאה א"כ אין סברה לומר שדינה נגררת אחר לאה להיות ג"כ יצאנית ע"ש, א"כ עכצ"ל הא דלקח שכם את דינה יען שקרא יעקב לעצמו אל ובאמת לא כקרא אל, ומבואר לעיל דה"ט דלא כקרא אל כיון דבני השפחות המה עבדים דולד שפחה כמותה ואינם בני יעקב להצטרף עם השבטים להיות מספרם אחד כמו שהשי"ת הוא אחד להיות נקרא אל, ולפי"ז מובן דרש"י הנ"ל ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ר"ל בזה שאמר שאמו תשתחוה לו וע"כ סובר כשיטת התרגום הנ"ל א"כ אא"ל דנענשה דינה בשכם משום דיצאנית היתה כנ"ל, ועכצ"ל דהעונש הי' בשביל שקרא יאע"ה לעצמו אל ובאמת לא נקרא אל דבני השפחות המה עבדים ואינם בני יעקב כנ"ל, וזש"א דשנאו אותו על דבריו וברש"י על דבתם רעה שהי' מביא לאביהם שאחיו קורין לבני השפחות עבדים כמחז"ל הלא יוסף בעצמו מאמת דבריהם ע"י החלום שהמה עבדים ולא בני יעקב ודו"ק והדבר נחמד בס"ד: נא) עי"ל עפ"י אופן הנ"ל עפי"ד התפ"י כי לפי"ד התרגום הנ"ל דיוסף הי' מתחילה במעי' לאה ודינה במעי רחל אא"ל דהי' ליאע"ה העונש בדינה על שלא נתן אותה לעשו כי שרש עשו יש לדבק בבני לאה כי היתה ראוי להנשא לו אבל לא בזרע רחל ויען כי הריון של דינה הי' מרחל ע"כ מאן יעקב לתת אותה לעשו ע"ש, א"כ עכצ"ל דהי' העונש דקרא לעצמו אל ובאמת לא נקרא אל דבני השפחות המה עבדים ולא בנים כנ"ל, וזש"א ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו וברש"י על דבתם רעה

שהי' מביא לאביהם היינו שהמה קוראין בני השפחות עבדים הלא ע"י סיפר החלום דאמו תשתחוה לו היינו לאה דהי' במעי לאה ודינה במעי רחל כנ"ל, א"כ לא חטא יעקב בזה שלא נתנה לעשו' כד' התפ"י הנ"ל ורק חטא בזה שקרא עצמו אל ובאמת אינו אל דבכי שפחות המה עבדים, א"כ הוא בעצמו מאמת דבריהם של השבטים שהמה עבדים ע"כ שנאו אותו על שהביא דב"ר שהמה קוראין לבהש"פ עבדים דגם לדבריו כן הוא:

נב) עי"ל עפי"ד הר"י ארזא ז"ל הובא בבגדי אהרן דיוסף אינו ראוי למלוכה אלא א"כ בא מפסול ב' אחיות ע"ש ונודע דאי קדושי רחל הי' קודמין לקדושי לאה א"כ לא הי' נשואי רחל באיסור ב' אחיות ולא בא יוסף מפסול ב' אחיות, והנה מבואר לעיל פ' ויצא אות מ"ב דאי אמרינן דלא תהי' קדשה לא קאי להבא על השפחה אלא להבא על הפנוי' ל"ה קדושי לאה קדושי טעות דחזקה דאאעבב"ז והוה קדושי לאה קודמין לקדושי רחל, וממילא אמרינן דהבא על שפחתו ולדה כמותה דל"ש לומר דחזקה דאאעבב"ז ובודאי שיחררה דהא ליכא איסור תורה כלל להבא על השפחה עש"ה, והכה אחז"ל דהדבה היתה שקורין לבני השפחות עבדים ובאמת אינם עבדים כי בודאי שיחרר יאע"ה אותם שלא יהי' בב"ז כמבואר במפורשים וזש"א ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו שאומר שיהי' מלך וע"כ סובר דבא מפסול ב' אחיות דקדשי לאה הי' קודמין לקדושי רחל דלא הי' ק"ט דחזקה דאאעבב"ז א"כ ממילא ע"כ סובר דהבא על שפחה אינו עובר בלאו דל"ת קדשה וולדה כמותה, א"כ שפיר הי' קורין השבטים לבני השפחות עבדים וזהו ועל דבריו וברש"י על דבתם רעה שהביא לאביהם שקורין לבני השפחות עבדים הא גם לפי דברי החלום עכצ"ל דהמה עבדים ודו"ק והדבר נכון בס"ד: נג) עי"ל עפי"ד השל"ה ז"ל דלכן הי' יוסף ראוי למלוכה שלא בא מפסול ב' אחיות ע"ש והנה זקיני הגאון בעיר דוד ז"ל אות שמ"ג הביא בשם הפענח רזא דרחל ולאה הי' אחיות מצד האם וקיימ"ל כמד"א דאין חוששין לזרע אב נמצא דאין כאן איסור ב' אחיות כלל ע"ש, והנה אחז"ל שהדיבה היתה שאוכלין אבמה"ח וכ' במשכיל לדוד וז"ל דבחולין [סט עא] פליגי איכא מאן דאמר חוששין לזרע אב ואיכא מ"ד דאין חוששין ואמר ר"מ למד"א חוששין בן פקועה שגדל ובא על בהמה דעלמא אותו הולד אין לו תקנה בשחיטה כלל והשתא אינהו סברי כמד"א אין חוששין והי' אוכלים כה"ג ולעולם ע"י שחיטה יוסף סבר כמ"ד חוששין וכיון דלא מהני להו שחיטה חשיב כאמה"ח עכ"ל, וזש"א ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו שיהי' מלך א"כ סובר דאין חוששין לז"א ולא בא מפסול ב"א כנ"ל א"כ לא אכלו אבמה"ח דאין חוששין לז"א כנ"ל, וזהו על דבריו וברש"י שהביא דיבתם רעה לאביהם שאוכלים אבמה"ח הא גם לפי"ד החלום לא אכלו אבמה"ח, והבן ונכון בס"ד:

נד) עי"ל עפ"י הנ"ל דלכן אמר דאמו תשתחוה לו היינו לאה דיוסף הי' במעי לאה ודינה במעי רחל וע"י תפלת לאה שלא תהי' אחותה רחל פחותה מהשפחות נתחלפו יוסף למעי רחל ודינה למעי לאה עי' בגלאנטי מזה, והכה הדבה הי' שקורין לבכי השפחות עבדים וכ' בתפ"י דהשבטים סברו דלא נשתחררו השפחות ויוסף סבר דנשתחררו ע"כ המה בנים, וזש"א דכיון שהחלום הי' דאמו לאה תשתחוה לו ועכצ"ל כנ"ל דפעלה בתפלתה שלא תהי' רחל פחותה מהשפחות א"כ סבר יוסף דהמה שפחות דלא נשתחררו א"כ למה הביא דיבה שקורין אחיו לבני השפחות עבדים הרי הוא מאמת דבריהם שכן הוא, והבן:

נה) עי"ל דהנה אמחז"ל שהדיבה היתה שחשודים על עריות וכ' במשכיל לדוד שראה אותם אפיתחא דבי זונות וכוונתם הי' לטובה כמחז"ל ע"ז י"ז עב] ניזל אפיתחא דבי זונות ונכפי' ליצרון ונקבל אגרא כי רצו לבוא לידי כסיון שיודעו שיהי' יכולים לעמוד בנסיון, אבל יוסף סבר שלא טוב להכניס עצמו לנסיון שמא לא יהי' יכול לעמוד בנסיון וכ"כ המפורשים והנה כ"ק מוח"ז בייטב לב ז"ל כ' דלכן אמר יוסף דהשמש תשתחוה לו היינו אביו דנקרא שמש עפי"ד כ"ק מוחז"ל בי"מ וירא לפ' הפ' ואוהביו כצאת השמש כי השמש מהלכה לעשות רצון קונה בלי להשגיח על מעכבה כ"כ דרך הצדיקים ולזה כקרא יעקב שמש ע"ש דפח"ח, וזש"א ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו שאמר שהשמש תשתחוה לו שאביו נקרא שמש א"כ ידע שהצדיק כקרא שמש שיכול להתגבר על היצה"ר, וזהו ועל דבריו למה דיבר עליהם שחשודים על העריות הלא יפה עשו שאזלו אפיתחא דבי זוכות להתגבר על היצה"ר ולקבל אגרא ונכון בס"ד:

נו) ואביו שמר את הדבר ופרש"י ז"ל שמר שהי' ממתין ומצפה, וכ"ל עפי"ד הגה"ק מהר"ש מאסטרפאלי ז"ל בלקוטי שושנים ותו"ד כי בבעה"ט עה"פ ולא אחר הנער לעשות הדבר כ' שחסר פה תיבת את שהי' צריך להיות נכתוב את הדבר ואותו את שחסר כאן הוא למעלה בפסוק ותנו לי את הנערה לאשה, והענין כי סו"ת של ותנו לי הנערה לאשה הוא שם הוי"ה ב"ה וב"ש בלי שום הפסק בין השם הוי"ה ב"ה וב"ש, ובעת הגאולה יחזיר הא"ת מהפ' ותכו לי א"ת הנערה לאשה ויהי' השם בלי הפסק ותיבת א"ת יהי' מקומו בפ' ולא אחר הנער לעשות את הדבר ע"ש דבריו הנפלאים, וזש"א ואביו שמר שהי' ממתין ומצפה לעת הגאולה שיהי' את הדבר שתיבת את יסתלק ממקומו שלא יהי' הפסק בין השם ומקומו יהי' אצל הדבר ויהי' כתוב את הדבר, והבן ונכון בס"ד:

נז) ויפשיטו את כתנתו את כתנת הפסים אשר עליו ויקחהו וישליכו אותו הבורה והבור רק אין בו מים וישבו לאכל לחם, וכ"ל ההמשך דהכה בידי משה כ' עפי"ד הזה"ק דהי'

לבוש בד' בגדי כהן הדיוט דמכפרים על עון לשה"ר בעודם עליו לכן הפשיטו אותו שלא יכפרו הבגדים ע"ש, והכה אחז"ל דהלה"ר הי' שאוכלין אבמה"ת וכ' המפורשים שאוכלו מפרכסת וס"ל ליוסף דמפרכסת אסור מדכ' לא תאכלו על הדם שאסור לאכול מבהמה קודם שתצא נפשו כמבואר בסנהדרין [סג ע"א] ע"ש, אבל השבטים סברו דמפרכסת מותר והא דכ' לא תאכלו על הדם היינו שאסור לסנהדרין לאכול ביום שדכו את הנפש למיתה כמו שס"ל לר"ע ע"ש, והנה כ' והבור רק אין בו מים ואחז"ל אבל נחשים ועקרבים יש בו שהי' דנין אותו למיתה, אבל הרמב"ן ז"ל כ' שלא דנו אותו למיתה, לכן כ' והבור רק אין בו מים דאם הי' בו מים לא הי' משליכים אותו, ולפי"ז מובן ההמשך ויפשיטו וכו' על שדיבר לשה"ר דמפרכסת מותר א"כ נשמע מקרא דל"ת על הדם שאסור לסנהדרין לאכול ביום שדנו את הנפש למיתה א"כ איך אכלו לחם, ולז"א והבור רק אין בו מים א"כ לא דנו את יוסף למיתה לכן וישבו לאכל לחם שהי' מותר להם לאכול, והבן ונכון בס"ד: נח) והבור רק אין בו מים וישבו לאכל לחם וכו' ויאמר יהודה מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו לכו ונמכרנו לישמעאלים, ונ"ל דאיתא ב' טעמים דדנו השבטים את יוסף למיתה א) שדיבר עליהם שאוכלין אבמה"ח דאכלין מפרכסת וסברו דמותר ויוסף סבר דאסור, ב) על שרצה להיות מלך ומרד במלכות דיוסף סבר דכ' מקרב אחיך תשים עליך מלך היינו שיהי' האמצעי שבשבטים ואם א"א אזי צריך להיות המובחר שבשבטים וסבר דראובן אינו נכנס במספר השבטים א"כ נשארו י"א שבטים ודן הוא האמצעי ואינו ראוי למלוכה כי הוא בן השפחה ול"א דהבא על שפחה דידי' בודאי נשתחררה דאא"ע בב"ז א"כ דן הוא עבד ופסול למלוכה ע"כ הוא ראוי למלוכה שהיא המובחר אבל השבטים סברו דדן אינו עבר דהבא על שפחתו בודאי שיחררה וראוי למלוכה א"כ יוסף הוא מורד במלכות עי' מזה בנפתלי שבע רצון ובמפורשים דפח"ח, והנה מבואר באות הקדים דא"נ דקרא דלא תאכלו על הדם לא קאי על הסנהדרין שאסורים לאכול ביום שדנו להרוג את הנפש א"כ קאי שלא לאכול מפרכסת, והכה המפורשים הקשו מה פעל יהודה בזה שאמר מה בצע כי נהרג וכו' לנו נמכרנו הא גונב נפש ומכרו הוא ג"כ עונש מיתה עי' בי"מ ז"ל מזה אמנם מבואר לעיל אות י"ז לת' דלר"ש דס"ל דאם מכרו לקרובים פטור א"כ הרי ישמעאל הוא ג"כ זר אברהם וכיון שנמכר להישמעאלים ליכא עונש מיתה ואע"ג דהוא בן האמה וולדה כמותה מ"מ הרי קיימ"ל דהבא על שפחתו אמרינן דבודאי שיחררה שלא יהי' בב"ז ע"כ הוא שפיר זרע אברהם ולפי"ז מובן ההמשך והבור רק אין בו מים ואחז"ל אבל נחשים יש בו א"כ דנו אותו למיתה ואפ"ה וישבו לאכל לחם עכצ"ל דס"ל דמפרכסת אסור א"כ לא אכלו מפרכסת והא דרצו לדונו למיתה

על שמורד במלכות דדן אינו עבד דאמרינן דהבא על שפחתו בודאי נשתחררה כנ"ל, א"כ ישמעאל הוא זרע אברהם ולז"א אמר יהודה מה בצע כי נהרג את אחינו לכו ונמכרנו לישמעאלים כי המה קרובים ואם מכרו לקרובים פטור, ודו"ק כי הדבר נכון בס"ד:

נט) וישלכו אותו הברה והבור רק אין בו מים וישבו לאכל לחם וכו' ויאמר יהודה מה בצע כי נהרג את אחינו וכו' לכו ונמכרנו ונ"ל ההמשך דהנה אמחז"ל והבור רק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש בו שדנו השבטים את יוסף למיתה ואיתא בהקדמונים ע"ז ב' טעמים א) על שדיבר עליהם לשה"ר שאוכלין אבמה"ח ב) שדנו אותו על העתיד שעתיד ירבעם לצאת ממנו, וכנודע דברי המפורשים שאכלו מפרכסת וסברו דמפרכסת מותר ויוסף סבר דמפרכסת אסור לכן אמר שאוכלין אבמה"ח והכה אחז"ל סנהדרין [סג עא] מניין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה שנאמר לא תאכלו על הדם ור"ע אומר מניין לסנהדרין שדנו להרוג את הנפש שאין אוכלין כל אותו היום שנאמר ל"ת על הדם ע"ש והנה כ"ק מוחז"ל בי"מ העיר הערה נפלאה מה פעל יהודה שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו לכו ונמכרנו הלא עוד עי"ז גרם רעה ליוסף לפי"ד המזרחי דהשבטים לא ידעו שיש בהבור נחשים דאל"כ לא הי' מוכרין אותו אחרי שנעשה לו נס גדול כזה בודאי הוא צדיק גמור א"כ לכאורה יקשה למה לא הציל יוסף א"ע להראות צדקתו שנעשה לו נס ולא יעשו עוד עמו רעה ועכצ"ל דלא רצה יוסף להשתמש בכתרה של תורה כמחז"ל נדרים [פב עא] גבי ר' טרפון שהצטער שהשתמש בכתרה של תורה, אולם מבואר שם בגמרא ובתוס' דלכן הצטער ר' טרפון כיון שהי' יכול לפדות עצמו בממון הא בלא"ה אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש א"כ אם לא הי' אמר יהודה מה בצע כי נהרוג את אחינו לכו ונמכרנו הי' רשאי ליוסף להשתמש ולהציל עצמו ע"י כתרה של תורה א"כ יקשה למה אמר יהודה מה בצע וכו' הא הרע עוד ליוסף בזה דכיון שאמר לכו ונמכרנו א"כ אין עוד פקוח נפש אין רשאי יוסף להציל עצמו ע"י כתרה של תורה ע"ש, אמכם יש לת' קו' מוחז"ל אם נימא כטעם הב' דלכן דכו השבטים את יוסף למיתה על שעתיד ירבעם לצאת ממנו ולא בשביל שדיבר עליהם לשה"ר שאוכלין אבמה"ח, והנה נודע דברי היפ"ת דבי"ד של מעלה אין דנין על העתיד ורק בבי"ד של מטה דנין גם על העתיד א"כ שפיר אמר יהודה מה בצע וכו' לכו ונמכרנו להצילו ממיתה עכ"פ דיוסף לא הי' יכול להציל עצמו אע"ג שישתמש בכתרה של תורה דניצול מנחשים ועקרבים דהא אע"ג דניצול מנחשים בדיני שמים היינו טעמא דבי"ד של מעלה אין דנין על העתיד אבל בדיני אדם שפיר מגיע לו מיתה על שעתיד ירבעם לצאת ממנו ומתורץ קו' מוחז"ל לנכון, ולפי"ז מובן המשך הפ' וישלכו אותו הברה והבור רק אין בו מים אבל

נחשים ועקרבים יש בי שדנו אותו למיתה, ואפ"ה וישבו לאכל לחם הלא אסור לבי"ד לאכל ביום שדכו את נפש למיתה א"כ עכצ"ל דסברו השבטים דלא תאכלו על הדם קאי דאסור לאכל מבהמה קודם שתצא נפשה דמפרכסת אסור כאבמה"ח א"כ לא הי' לשה"ר במה שאמר שאוכלין אבמה"ח ועכצ"ל דלכן דכו אותו למיתה על העתיד שיצא ירבעם ממנו א"כ לא הי' יכול יוסף להציל עצמו שלא להרע לו מזה דניצול מהכחשים דהא י"ל דרק בי"ד של מעלה אינם דנין על העתיד ולא בי"ד שלמטה א"כ שפיר הציל יהודה את יוסף במה שאמר מה בצע וכו' ולזה אמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו לכו ונמכרנו. ודוק והדבר נחמד בה"ד:

ס) וישבו לאכל לחם וכו' מה בצע במדרש פליאה שאמר יהודא הורגין אנו את אחינו ואיך נברך ברכת המוציא, ונ"ל דאיתא בברכות (לה ע"ב] ת"ר מה הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ר"נ אומר מוציא וכו' רבנן סברו המוציא דאפיק משמע וכו' ור"נ סבר המוציא דמפיק דכ' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבנן ההוא ה"ק קב"ה לישראל כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מילתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקות יתכון ממצרים ופרש"י שאני הוא שהוצאתי אתכם ע"ש, והנה נודע דלכן הוציאם הקב"ה בעצמו ממצרים דכבר הי' נשלם הזמן של הד' מאות שנים דאם לא כשלם הזמן הי' יוצאים רק ע"י שליח ולכן כשלם הזמן דחל חצי הגלות על בני ישמעאל דהוא ג"כ זרע אברהם ולא בן האמה דהבא על שפחתו אמרינן דבודאי שיחררה שלא יעשה בב"ז, והנה הדיבה הי' שקורין לבני השפחות עבדים ובאמת נשתחררו שלא יהי' בב"ז והמה בנים כמבואר בקדמונים ז"ל ולפ"ז מובן המדרש שאמר יהודה אם הורגין אנו את אחינו שדיבר שלא כדין יען דהשפחות לא נישתחררו א"כ ה"ה הגר לא נשתחררה וישמעאל לא מקרי זרע אברהם ולא נשלם הזמן א"כ עכצ"ל דהגאולה הי' ע"י שליח א"כ אא"ל דהפי' המוציא מתחת סבלות מצרים דהקב"ה בעצמם הוציאם ונשמע דהמוציא דמפיק משמע ממילא אין לברך המוציא, ודוק:

סא) ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא במדרש במעשה בלהה, ונ"ל דהראשונים הקשו איך נענש יוסף הא הי' פחות מעשרים אמנם לפי"ד קדוש זקיני הח"צ ז"ל סי' מט דרק פעמים אין בי"ד של מעלה עונשין לפחות מבן עשרים וע"ז התפלל יצחק אבינו שבת [פט עב] שלא יענשו אבל בסתם מענשין ע"ש ע"כ שפיר נענש יוסף, והנה איתא במדרש הובא בבנין אריאל דבמעשה בלהה הי' ראובן בן י"ז שנים ע"ש וזש"א דכיון שראה שהילד איננו אע"פ שהוא עוד ילד פחות מעשרים ונשמע דמענשין גם לפחות מבן כ'

לכן אמר ואני אנה אני בא במעשה בלהה דאע"ג שלא הי' בן עשרים דהא בסתם מענשין גם לפחות מבן עשרים:

סב) עי"ל עפי"ד המדרש וישמע ראובן ויצילהו מידם אמר הוא מוכה אותי עם אחי ואני איני מצילו, וכ' בארץ חמדה לפ' כי ידוע דע"ב אותיות הי' חקוקים באפוד נגד שם ע"ב וביניהם שמות השבטים ולפי דעתם שחשבו שיוסף אינו צדיק א"כ יחסרו ד' אותיות מן האפוד ולא יושלם שם ע"ב ועכצ"ל שיהי' רק ס"ג אותיות כנגד שם ס"ג שגם ראובן ידחה משום דחטא במעשה בלהה וישארו ס"ג אותיות וזש"א ראובן כיון דמונה אותי עם אחי עכצ"ל דשמי יהי' ג"כ על האפוד ושוב מוכרח שגם שמו יהי' חרות על האפוד שהוא צדיק ואיך לא אצילו ודפח"ח, וזש"א המדרש דכיון שראה שיוסף איננו א"כ בודאי חטא ולא יהי' שמו חרות על האפוד ע"כ אמר אנה אני בא עם מעשה בלהה דבודאי גם שמי לא יהי' חרות על האפוד דחטאתי במעשה בלהה: סג) והמדינים מכרו אותו אל מצרים לפוטיפר וכו' וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אלי' ונ"ל ההמשך דנודע דברי המדרש דבחטא שנשא יעקב ב' אחיות נמכר יוסף למצרים. והנה בתפ"י כ' דלכן לקח יהודה בת כנעני דאיתא במדרש שאמר דוד המע"ה אתם אומרים שאני פסול לבוא בקהל על שאני בא מרות המואבי אף אתם אסורים לבוא בקהל דיעקב נשא ב' אחיות והנה מבואר בקידושין [סט עא] דיכולים ממזרים ליטהר הא כיצד שיקח שפחה והולד הולך אחר אמו והוא עבד ואח"כ ישחררו ומותר לבוא בקהל ולכן לקח יהודה בת איש כנעני דכנען הוא עבד כדי לטהר בניו ודפח"ח וזש"א והמדינים מכרו אותו אל מצרים לפוטיפר א"כ ראה יהודה דחטא יעקב בב' אחיות כנ"ל, ולכן וירא שם יהודה בת איש כנעני ויקחה ויבא אלי' ליטהר את בניו, והבן:

סד) וימת גם אותו ויאמר יהודה לתמר כלתו שבו אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני כי אמר פן ימות גם הוא ונ"ל דאחז"ל סוטה [יג עב] ובמדרש דלכן מתו בניו של יהודה על שאמר מה בצע כי נהרג וכו' לנו ונמכרנו ולא הצילו גם ממכירה והקשה כ"ק מוחז"ל בי"מ וכי בשביל שלא הצילו ממכירה יגרע עוד מאחיו שרצו להמיתו, וכ' לת' [עי' לעיל אות כט] ותו"ד דאם הי' יהודה מסכים עם אחיו להרוג את יוסף הי' ענין פקוח נפש והי' רשאי ליוסף להשתמש בכתרה של תורה להראות לאחיו כי צדיק הוא מדלא ניזוק מהנחשים ועקרבים ולא הי' עושים לו עוד שום רע א"כ ע"י דבריו שאמר מה בצע גרם מכירת יוסף לכן נענש ודפח"ח, אמנם יש להעיר הא יוסף הי' אז פחות מבן כ' שאין בי"ד של מעלה עונשין לפחות מבן כ' ובבי"ד של מטה עונשין מבן י"ג א"כ הרי לא הי' יוסף יכול להציל עצמו אפילו אם הי' משמש בכתרה של תורה להראות כי ניצול

מנחשים ועקרבים דהא י"ל דלכן לא ניזוק דבי"ד של מעלה אין עונשין לפחות מבן כ' אבל השבטים שדנו אותו לפי דין בי"ד שלמטה שפיר מגיע לו עונש, אולם הדבר נכון דנודע דברי הרא"ם והגור ארי' דיוסף כיון שהי' בר חכים הגיע לו עונש גם בהיותו קטן א"כ שפיר נענש יהודה על שאמר מה בצע וכו' דיוסף הי' יכול להציל עצמו להראות צדקתו מדלא ניזוק ע"י הכחשים כנ"ל, והנה הרמב"ן והרבינו בחיי ז"ל כ' דלכן אמר יהודה שבו וכו' עד יגדל שלה וכו' פן ימות כי חשש יהודה יען כי קטן הוא ואינו ראוי להוליד ע"כ ישחית זרעו ויהי' חייב מיתה ע"ש, ולכאורה יקשה הא אין בי"ד של מעלה עונשין פחות מבן עשרים, אמנם לפי הנ"ל א"ש דהא גם שלה הי' בן חכים ויהי' עונשין אותו גם בעודו קטן, וזש"א וימת גם אותו א"כ ראה יהודה דמגיע לו עונש על שאמר מה בצע דהי' יוסף יכיל להציל עצמו דכיון שהי' בר חכים עונשין בי"ד שלמטה גם לקטן כנ"ל, לכן אמר שבו וכו' עד יגדל שלה בני כי אמר פן ימית דלבר חכים עונשין גם בהיותו קטן כנ"ל, והבן והדבר נכון בס"ד:

סה) שבו אלמנה בית אביך וכו' כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו ונ"ל לאז"ל דחשש יהודה שימות דקטלנית היתה ואסורה אפילו במקום יבום והנה הפוסקים האריכו אי שייך חשש קטלנית במקום יבום דהא שומר מצוה לא ידע דבר רע, וכ"ל לפי"ד זקיני הגאון ז"ל בעיר דוד הטעם ששומר מצוה לי"ד דהא האדם חייב במצות ואם יהי' לו יסורים יבלבלו מחשבתו ולא יהי' יכול לעשות המצות ע"ש א"כ כ"ז נכון שלא יבוא יסורים על האדם אבל לא שישמרו את האדם ממיתה דהא לא שייך לומר שלא יהי' יכול לקיים המצות הא כיון שמת הוא חפשי מן המצות, וזש"א שבו אלמנה וכו' דחשש מחשש קטלנית דל"ש לומר שומר מצוה לי"ד כי אמר פן ימות ובכה"ג ל"ש לומר שומר מצוה לי"ד כנ"ל:

סו) וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה וכו' ותשב בפתח עינים ואחז"ל סוטה [י עא] שנתנה עינים לדברי' אמר לה יהודה לתמר שמא אשת איש את אמרה לי' פנויה אני ונ"ל דאיתא ב' טעמים שמתה אשת יהודה א) על שאמר יהודה מה בצע וכו' וכל העושה מצוה ולא גמרו ובא אחר וגמרו קובר את אשתו שנאמר ותמת בת שוע כמחז"ל סוטה [יג עב] ע"ש ב) דמתה כדרך כל הארץ ולכן וירבו הימים עד שמתה ולא מתה תיכף לאחר שאמר מה בצע וכו' והכה הטעם דהמתחיל במצוה ולא גמרו מתה אשתו דכיון שהתחיל להשתדל בהמצוה הוה כנדר ואם לא גמרו הוה כאיחר נדרו לקיים הדבר ובעון נדרים אשתו מתה עי' בתו"ת מזה אולם הלא אחז"ל ר"ה [ו עא] והי' בך חטא ולא באשתך חטא דאין אשתו מתה בשביל איחר נדר. אמנם הד"נ לפימש"כ בכ"ח דלכאורה יקשה

הלא אשתו כגופו ואמאי ל"א דאשתך בכלל בך. אולם הש"ס ס"ל דכיון דיכול האדם להפרד מאשתו ע"י גירושין או ע"י מיתה דמיתת הבעל מתיר אותה ע"כ אין אשתו בכלל בך וכ"ז בישראל אבל בב"נ להמד"א בירושלמי דבב"נ לא מהני גירושין ובפנ"י מבואר דמיתת הבעל אינו מתיר בב"נ א"כ הוה הבעל והאשה כגוף אחד לא שייך למעט אשתך מבך [עי' לעיל פ' וישלח אות ל"ו מזה,] א"כ י"ל דהי' לו ליהודה דין ב"נ ואשתו בכלל בך ולכן מתה, והנה לכאורה יקשה איך אמרה תמר פנויה אכי הא מת בעלה ובב"נ מיתת הבעל אינו מתיר ועכצ"ל דסברה דמיתת הבעל מתיר גם בב"נ, ולפי"ז מובן ההמשך וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה א"כ כיון שראתה תמר שלא מתה תיכף לאחר שאמר מה בצע וכו' ע"כ דלא מתה בשביל איחר כדר דכ' בך חטא ולא באשתך חטא דגם בב"כ אשתו אינה בכלל בך דיכול להפרד ממנה ע"י מיתה דמיתת הבעל מתיר גם בב"נ [וה"ה גירושין דאיתקש להדדי], ע"כ ותשב בפתח עינים שאמרה פנויה אני דכיון דמיתת הבעל מתיר הרי היא כפנויה ולא כא"א והדבר נחמד בס"ד:

סז) עיל"פ לדחז"ל הנ"ל דמתו בניו ואשתו על שאמר מה בצע וכו' וכ' כ"ק מוחז"ל דלכן נענש דאם הי' יהודה מסכים עם אחיו להרוג את יוסף הי' פקוח נפש והי' רשאי להציל עצמו ע"י כתרה של תורה להראות צדקתו שלא דיבר לשה"ר מדלא ניזוק ע"י הנחשים ועקרבים כמבואר לעיל אות כ"ט עש"ה, וה"ט שלא הי' לשה"ר דהצדק הי' באמת עם יוסף שבני השפחות בנים המה ולא עבדים כי הבא על שפחתו אמרינן דבודאי נשתחררה דאעבב"ז דהבא על השפחה איכא לאו דל"ת קדשה דלא קאי הלאו על הבא על הפנוי' דהבא על הפנוי' הוא רק איסור דרבנן עי' מזה לעיל [פ' לך אות פז] ומבואר בנזה"ק דהאבות שמרו רק האיסורי תורה ולא איסורי דרבנן זולת אאע"ה, וזש"א וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה יען שאמר מה בצע כמחז"ל א"כ כשמע שהי' ניצול מנחשים דלא דיבר לשה"ר דהצדק עמו דבני השפחות המה בנים דחזקה דאעבב"ז שלא יעבור על לאו דל"ת קדשה כנ"ל א"כ הבא על הפנויה ליכא אלא איסור דרבנן ולכן ותשב בפתח עיניים ואח"ז שנתנה עינים לדברי' שאמרה ליהודה פנויה אני ע"כ ליכא איסור תורה רק איסור דרבנן ומותרת אני לך ודו"ק וב"ה הוא דבר נחמד:

סח) ויגד לתמר הכה חמיך עלה תמנתה לגז צאנו וכו ותשב בפתח וכו' ונ"ל דלכאורה יש להעיר איך הלך יהודה לגז צאנו הא הי' מלך ומלך אסור' במלאכה, אמנם הד"נ דהא כ' וירד יהודה ואאחז"ל שהורידוהו אחיו מגדולתו א"כ לא הי' עוד מלך, והנה הח"ס ז"ל העיר הלא נודע מדחז"ל דהענין של יהודה ותמר הי' כוונתה של תמר שיהודה ייבם אותה הלא הי' מלך ומלך אינו מייבם וכ' לת' דכבר ירד מגדולתו ולא הי' עוד מלך ע"ש

דפח"ח, וזש"א ויגד לתמר לאמר הכה חמיך עלה תמנתה לגז צאנו, א"כ נשמע שאינו עוד מלך כנ"ל ע"כ ותשב בפתח וכו' לייבם אותה ונכון בס"ד: סט) ויאמר הבה נא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא ופרש"י הבה נא הכיני עצמך, ונ"ל דאחז"ל ריש מגילה על העץ אשר הכין לו תנא לו הכין, ונודע בזה ד"ק של הגה"ק שר שלום מבעלזא ז"ל דענין הכנה לא שייך אלא למצוה ולא לעבירה לתלות את מרדכי ולזה תנא לו הכין לתלות את המן והוה דבר מצוה ודפח"ח [עי' לעיל כח אות לז] וזש"א ויאמר הבה כא אבוא אליך ופרש"י הבה נא הכיני עצמך ולכאורה הלא הכנה ל"ש אלא למצוה ולא לעבירה ולז"א כי לא ידע כי כלתו הוא א"כ הוה דבר מצוה דגם האשה מצוות על לשבת ומסייעת לפו"ר כנודע לכן שייך הכנה:

ע) ותאמר חותמך ופתילך ומטך בבעה"ט במסורה ומטך אשר הכית בו את היאור מלמד שזה המטה הוא המטה שנעשה בו כל הנסים, וכ"ל עפי"ד המלא העומר ז"ל כי תמר נתחכמה לקחת לערבון חותמך ופתילך דווקא כי אחז"ל יבמות [קכ עב] דטבעת לא מושלי אינשי ע"ש ופתילך הוא ג"כ מילי דמצוה היינו טלית ותפילין דמבואר במהרי"ל ז"ל דאין לחוש לשאלה ולא יהי' יהודה יכול לומר שהשאילן לאחר וממנו הרה ודפח"ח, אמנם יקשה למה לקחה גם את המטה, ולז"א המסורה ומטך וכו' שהוא המטה שנעשה בו כל הנסים ואין לך כלי חשוב ושל מצוה יותר ממנו דאין לחוש לשאלה, והבן: עא) ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה וכו' וגם הרה וכו' ותאמר הכר כא למי החותמת וברש"י ויהי כמשלש חדשים דהוה רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם ופי' השפ"ח דאף דאין הכרת העובר עד ג' חדשים היינו דילדה לט' אבל בילדה לז' העובר כיכר בב' חדשים ויום אחד ע"ש, ונ"ל דהכה אחז"ל מכות [כג עב] דמנ"ל דנולדו מיהודה דילמא כי היכי דאזיל איהו לגבה אזיל איניש אחרינא ג"כ לגבה ואמר רבא דילמא יהודה כיון דחשב ירחי ויומי ואיתרמי דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן ע"ש, והעיר בבנין אריאל הרי קיימ"ל דאזלינן בתר רוב נשים דילדן לט' א"כ אדרבה הרי טפי איכא למימר דאזיל איניש אחרינא לגבה קודם מעשה דיהודה מספר ירחים שנוכל לחשוב מאז עד עתה ט' חדשים ע"ש דפח"ח אמנם הדבר נכון לפי"ד התפ"י לפ' למי החותמת דער ואונן שמשו שלא כדרכן כמחז"ל א"כ היתה תמר עוד בתולה ומעיינה חתום ולא פתוח בשעת מעשה ולזה אמרה למי החותמת א"כ לא זינתה עם אחר ודפח"ח א"כ אא"ל דאזל איניש אחרינא לגבה קודם מעשה יהודה דהא עוד הי' מעיינה חתום. ולפי"ז מובן הפ' ויהי כמשלש חדשים שהי' ניכר העובר וידעו כי יולד לז' א"כ שוב יש לחוש שמא אזיל איניש אחרינא לגבה מקודם כנ"ל ע"כ הי' לה ההכרח לומר למי החותמת

דאין לחוש לזה דהא הי' מעיינה חתום אבל אם לא הי' ניכר העובר כמשלש חדשים רק לשלשה חדשים ממש דיולד לט' א"כ לא הי' שום חשש לחוש שמא אזיל איניש אחרינא לגבה דכיון דלא חזינן לא מחזקינן, וזש"א ויהי כמשלש חדשים וכו' וגם הרה דניכר העובר א"כ יש לחוש שמא אזיל איניש אחרינא נמי לגבה כד' הבנין אריאל הנ"ל ולזה אמרה הכר כא למי החותמת דהי' מעיינה חתום כדברי התפ"י הנ"ל, ודו"ק והדבר נכון בס"ד: עב) ויהי כמשלש חדשים וכו' הוציאוה ותשרף ופרש"י רובו של ראשון ורובו של אחרין ואמצעי שלם ובשפ"ח דאף דאין העובר ניכר עד ג' חדשים היינו בילדה לט' ולא בילדה לז' כנ"ל ע"ש ונ"ל דהמפורשים הקשו למה דנה יהודה תיכף לשריפה איך לא חש דלמא היא הקדשה אמנם לק"מ דהא רוב נשים יולדת לט' א"כ אין הולד ניכר רק אחר ג"ח א"כ כיון דידע יהודה שלא עברו עוד ג"ח מזמן שבא על הקדשה א"כ אין לחשוב עלי' שהיא הקדשה, וזש"א ויהי כמשלש חדשים וכו' וגם הנה הרה ולא שהי' ניכר אחר עבור ג"ח דא"כ לא הי' אומר שתשרף דדילמא היא הקדשה, אך כיון שהי' ניכר כמשלש חדשים א"כ אין לחשוב שהיא הקדשה כנ"ל לכן אמר ותשרף ודוק: עג) ויהי כמשלש חדשים וכו' ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף במדרש אפרים מקשאה תלמיד שלר' מאיר אמר בתה של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה וכ"ל דהמפורשים הקשו דהא הא דדנה בשריפה שהיתה כבת כהן שזינתה משום שהיתה זקוקה ליבום יש לה דין כאשת איש כמבואר בקדמונים ושיטת זקיני הח"צ ז"ל דקטלנית פטורה מיבום אם היבום חושש לייבם מחמת סככה א"כ הרי כבר גדל שלה וידעה דאינו רוצה לייבם מחשש סכנה ואינה זקוקה עוד ליבום ואמאי דן אותה לשריפה והיטב אשר דיבר בחוט המשולש לת' דאיתא בנדה [ח' ע"א] דאין עובר כיכר עד ג' חדשים וכ"ז אם יולדת לט' חדשים אבל אם יולדת לז' העובר כיכר בב' חדשים ויום אחד כמבואר ברש"י ובשפ"ח עה"פ כמשלש חדשים ע"ש, וקיימ"ל דרוב נשים יולדת לט' חדשים ולא לז' חדשים ולכן כשאמרו ליהודה כי זנתה תמר וגם הרה שכבר היכר העובר חשב יהודה שבודאי כבר זנתה ג"ח מקודם דמהיכא תיתי נחשוב שיולדת לז' דהא רוב נשים יולדת לט א"כ זכתה קודם שגדל שלה ועדיין היתה זקוקה ליבום דאא"ל לומר שזכתה לאחר שגדל שילה ולא עברו עוד ג"ת דא"כ לא הי' ניכר העובר לכן דן אותה בשריפה ודפח"ח, והנה מבואר שם בנדה דר"מ הוא דס"ל דאין העובר ניכר עד ג"ח דתניא סומכוס אומר משום ר' מאיר עובר ניכר לשלשה חדשים, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר שהי' תלמידו א"כ ס"ל כרבו דאין העובר ניכר עד ג"ח לכן חשב יהודה שזכתה בעודה זקוקה ליבם כנ"ל לפיכך דנוה בשריפה, ודוק:

עד) עי"ל דהנה הקשו המפורשים הא מבואר בסוטה [י' עא] שאמרה תמר יתומה אני ופרש"י שהיתה קטנה ואין בנשואין ער ואונן לאסור לשום אדם א"כ אפילו היא בת כהן הלא היא כפנויה אולם בגור ארי' כ' דכשנשאה היתה קטנה ואח"כ נתגדלה אצלן ע"ש א"כ הרי קיימ"ל ביבמות [קט עא] דבבעל אמרינן דחזקה דאעב"ז ובעל לשם קדושין ושוב אסורה משום כלתו ע"ש וכ"ז לשיטת הרמב"ם דהבא דהבא על הפנוי' איכא לאו דל"ת קדשה אבל לפי"ש הראב"ד דהבא על הפנוי' ליכא איסור תורה ליש החזקה דאעבב"ז כמש"כ המ"מ פ"א מה"א ה"ד ע"ש והנה מבואר בראב"ד דמש"ה ליכא לאו דל"ת קדשה בבעל ולא קידש דהיא פילגש הכתובה בתורה דמתייחדות עצמו לאיש אחד וקדשה היינו המפקרת לכל אדם ע"ש והנה במלה"ר ערך פילגש העיר מנ"ל דפילגש היינו בבעל ולא קידש נימא דבעל ולא קידש עובר בלאו דל"ת קדשה ופלגשים היינו בקדושין אבל בלא כתיבה וכ' לת' דהא קיימ"ל דכתובה היא מדרבנן עי' טוש"ע אהע"ז סי' ס"ו א"כ אא"ל דפילגש היינו בקדושין בלא כתובה הא מן התורה גם לנשים אין להם כתובה לכן שפיר ס"ל להראב"ד דקדשה אינה אלא המפקרת לכל אדם ע"ש וכ"ז נכון לדידן אבל לר' מאיר דס"ל דכתובה דאודייתא כמבואר בכתובות [נ"ו ע"ב] ועי' שם בתוס' [י' ע"ב] ד"ה הואיל א"כ שוב י"ל דפלגשים היינו בקדושין בלא כתיבה אבל בלא קדושין הוה בעולת זנות [עי' בספרי שו"ת בנין דוד ח"א סי' א' אות י"ג דבר נכון] ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר א"כ סבר כר"מ דכתובה דאורייתא ובעל ולא קידוש איכא איסור תורה ואמרינן חזקה אאעבב"ז א"כ היה קדושין ער ואונן קדושין לכן דנוה בשריפה דהוה כאשת איש כיון שזקוקה ליבום דבבעל אמרינן חזקה דאאעבב"ז ובועלו ער ואונן לשם קידושין ודוק ונכון הוא בס"ד:

עה) עי"ל לפי הנ"ל דלכן היתה תמר אשת ער ואונן דאאעבב"ז דהבא על הפנוי' עובר בלאו דל"ת קדשה כנ"ל, אמנם הראב"ד ז"ל דחה דברי הרמב"ם וס"ל דהבא על הפנוי' אינו עובר בלאו דל"ת קדשה דאל"כ איך משכח"ל קנס הא אין לוקה ומשלם ע"ש א"כ לר"מ דס"ל דלוקה ומשלם שפיר ס"ל דהבא על הפנוי' עובר בלאו דלת"ק, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל אפרים תקשאה תלמידו של ר' מאיר שהי' תלמידו א"כ ס"ל דלוקה ומשלם והבא על הפנוי' עובר בלאו דלת"ק א"כ הרי תמר כאשת איש דזקוקה ליבם לכן שפיר דנוה בשריפה, ודו"ק:

עו) ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף וכו' ותאמר הכר נא וכו' והמטה האלה, וכ"ל דהרמב"ן ז"ל הקשה הא שומרת יבום שזינתה אינה במיתה כלל וכ' לת' דיהודה הי' מלך והכלה אשר תזכה עליו איננה נדונת כמשפט שאר האנשים אך כמבזה את המלכות לכן אמר

ותשרף ע"ש והנה הח"ס ז"ל הקשה איך בתן יהודה לתמר המטה הא אין משתמשין בשרביטו של מלך וכ' לת' דירד כבר מגדולתו כמחז"ל ולא הי' לו עוד דין מלך ע"ש דבר נחמד, וזש"א הכר כא וכו' והמטה א"כ אין אתה עוד מלך ולא מגיע לי עונש מיתה:

עז) ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף וכו' ותאמר הכר נא ופרש"י הכר כא בוראך ואל תאבד שלש נפשות ונ"ל עפימש"כ המפורשים הא דדנוה אותה לשריפה בלא התראה דהי' להם דין ב"כ דא"צ התראה עכ"ד, והכה ב"נ מוזהר על שפיכת דמים גם על עוברין אבל בנ"י אינם מוזהרין על העוברין [עי' לעיל אות לך כ"ו] וזש"א ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף א"כ עכצ"ל דהי' להם דין ב"כ ולכן ותאמר הכר בא בוראך ואל תאבד שלש נפשות כי אתה מיזהר על העוברין ג"כ, והבן:

עח) ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל ויהי' יוסף יפה תואר ויפה מראה, ונ"ל דיפלא איך עזב את כל אשר לו ביד יוסף נער עברי הלא לא הכיר יקרת ערכו, אמנם כי ראה שהוא איש שאינו מבקש מותרות רק לאכול לחם ואינו מצער עצמו שאין לו מותרות דאם הי' מצער עצמו לא הי' יפה תואר ויפה מראה שהי' פניו רעים ע"כ האמין לו לעזוב כל אשר לו בידו כי ידע שלא יגע בממון של אחרים כי הקב"ה מזמין להאדם מה שצריך לו ואינו צריך ליגע בממון של אחרים אם אינו מבקש מותרות, וזש"א ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה ר"ל שלא ידע ולא הכיר כלל ערכו כי אם רק זאת ידע הלחם אשר הוא אוכל ולא מותרות ועכ"ז ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה שאינו מבקש מותרות ע"כ האמין לו ונכון בס"ד:

עט) וימאן ויאמר וכו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים דתמוה דמשמע דלרעה קטנה הי' מסכים ח"ו וגם וחטאתי משמע לשון עבר ובעיר דוד מזקיני הגאון שה"ת ז"ל הביא בשם זקינו הגה"ק מופת דורו מ' דור צבי ממאהלוב ז"ל [ועי' בייט"ל שכ"כ בשם אביו הגה"ק ז"ל] דהענין שבאתה בערמה לומר לו שיחטא שיעשה תשובה אח"כ דמקום שבע"ת עומדים צדיקים גמורים א"י לעמוד ע"ז אמר לה יוסף ואיך אעשה (אעשה) הרעה הגדולה האת הא די בקטנה ועוד וחטאתי לאלקים שכבר חטאתי יש בידי די על מה להשב ודפח"ח, וי"ל"פ ג"כ באופן הנ"ל עפי"ד החוזה הק' מלובלין ז"ל שא"א לבוא לשפלות רק לאחר שידע שחטא עכ"פ פ"א [עי' לעיל בראשית אות נח] ע"כ באתה בערמה שיחטא שיבוא לשפלות וז"א הלא די בקטנה וגם כבר חטאתי כנ"ל:

פ) וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור ונ"ל עפי"ד האוה"ח ז"ל עה"פ לאמר יכו' שפוטיפר לא האמין להדברים ולכן לא נעשה דבר המשפט הנעשה לעבד הנותן עיניו באשת אדוניו אלא לצד שאמרה אשתו עשה תנועה קטנה לתת אותו לבור ע"ש,

וזש"א וגם פה לא עשיתי מאומה כי שקר כל הדברים והראי' כי שמו אותו בבור ואם לא הי' יודעים שהוא שקר הי' עונשין אותי בעונש גדול:
פא) וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור ונ"ל עפיד"ק דו"ז אדמו"ר הגה"ק ז"ל בדברי יחזקאל פ' חי' עה"פ ותשא רבקה את עיני' וכו' ופרש"י כמו ותקבר ותשבר דעשתה עצה בנפשה שלא יהי' לה תאוה ח"ו ע"כ שברה התאוה ע"י שחשבה ותקבר היינו יום המיתה וזהו ותקבר עי"ז ותשבר שברה התאוה ע"ש דבה"ק, [ועי' לעיל ויצא אות כ"ה,] וזש"א וגם פה לא עשיתי מאומה עם אשת פוטיפר ע"י שחשבתי כי שמו אותי בבור לקבורה ועי"ז שברתי התאוה כנ"ל:

פרשת מקץ ולחנוכה

א) ויהי מקץ שנתים ולמעלה כ' ולא זכר וכו' וישכחהו ונ"ל ההמשך דבכזה"ק כ' דלכן שכח את יוסף דמגלגלין זכות ע"י זכאי ולא ע"י חייב וה"ט דלא חטא יוסף שלקח אסנת בת פוטיפר לאשה דמבואר בפרדר"א דפוטיפר רצה להרוג את יוסף ע"ד אשתו ונשבעה לו אסנת בתו שיוסף חף מפשע וניצול וראה היא צדיקת דמגלגלין זכות ע"י זכאי ולקח אותה והנה נודע דהשבטים דכו את יוסף למיתה שראו שנשמתו מגולגל בירבעם על שנשא את אסנת לאשה, אבל באמת לא יפו עשו כי אסנת הי' צדיקת ולא חטא בזה שלקח אותה ע"כ כשמתו של יוסף נסתלק מירבעם קודם שהשתחוה לעגלים עי' בתפ"י מזה, והכה איתא בסה"ק לפ' ויהי מקץ שנתים רצ"ל דלעולם קורין פ' מקץ בחנוכה, וזש"א ויהי מקץ שאז הוא פ' מקץ שנתים נוטריקון נר שמאל תדלק מזוזה ימין היינו חנוכה עכ"ד, והטעם שקורין פ' מקץ בחנוכה כ' בפני ארי' עפ"י חשבון דהסעודה שעשה יוסף לאחיו שאמר כי אתי יאכלו האנשים בצהרים וטבוח טבח והכן הי' בחנוכה, ע"כ קורין פרשה זו על הסעודה הנזכרת בפרשה ע"ש, והכה כ"ק ש"ב הגאה"ק הדר"ת ז"ל ברשומי דברים לספרו צבי תפארת הביא ד' הפני ארי' הנ"ל וכ' טעם לשבת על שעשה יוסף אז סעודת חנוכה, דמבואר באו"ח סי' תר"ע דחנוכה לא קבעום למשתה ולשמחה כמו בפורים וכ' ז' הלבוש ז"ל לחלק דפורים הי' הצלת נפשות ובחנוכה הי' רק הצלת הדת, וז' הטו"ז ז"ל דחה דבריו דהא גדול המחטיא את האדם יותר מההרגו ע"ש, והכה השבטים הבינו שבא עליהם העונש על שדנו את יוסף למיתה יען שירבעם יחטיא את הרבים שלא יפו עשו בזה א) שקודם שחטא ירבעם נסתלק נשמת יוסף ממנו ב) דהמחטיא את האדם אין ענשו גדול כמו ההרגו כמש"כ הלבוש הנ"ל א"כ אע"ג שיחטיא את הרבים אין להרגו, וע"כ התחכם יוסף ועשה סעודת חנוכה ובע"כ יבינו דלא ס"ל כחילוקו של

הלבוש אלא כהטו"ז דהמחטיא לאדם עונשו גדול מההורגו א"כ חייבים בסעודת חנוכה כמו בסעודת פורים א"כ אא"ל דנענשו השבטים על שדנו את יוסף למיתה דהא יפו עשו דהא המחטיא עונשו גדול מההורגו א"כ יבינו דלכן נענשו דיוסף לא הי' כלל במעל הזה שעשה ירבעם דנסתלק נשמתו עוד קודם שחטא כנ"ל, ולכן שפיר עשה הסעודה למען ידעו שיוסף חף מפשע של ירבעם עכ"ד ודפח"ח, ולפי"ז מובן ההמשך ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו דמגלגלין זכות ע"י זכאי ולא ע"י חייב א"כ שפיר לקח יוסף את אסנת לאשה ונסתלקה נשמתו מירבעם עוד קודם שחטא כנ"ל, ולכן עשה סעודת חנוכה לדעת שהוא חף מפשע ירבעם כנ"ל א"כ שפיר קורין מקץ בחנוכה, וזש"א ויהי מקץ שיהי' קורין פ' מקץ שנתים היינו בחנוכה בעת נר שמאל תדלק מזוזה ימין, ודוק:
אמרתי ליתן פה מקום לקונטרס שמן למאור מאהובי נכדי תלמידי חביבי ה"ב הגדול בתורה חו"ב עצום העילוי כמר יקותיאל יהודא שיחי' בן בני חביבי הגאון האב"ד דק"ק סארוואש שליט"א:
א) במס' שבת [כ"א ע"ב] מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסליו וכו' וטמאו כל השמנים שבהיכל וכו' ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי' מוכח בחותמו של כה"ג וכו' ע"ש ויש להעיר דמה הועילו בפך הנמצא הא נפסל בלינה במשך זמן המלחמה שהי' נמשך זמן רב כמש"כ בחי' מהרצ"א, ואי"ל דלא הי' על השמנים רק קדושת דמים [דאל"כ איך הי' נמצא בהיכל הא אסור להביא שום דבר חולין לעזרה להכ"מ פ"ב מה"ש שהוא מה"ת ועיין תוס' חולין ק"ל וב"ב פ"ח] אבל לא קדושת הגוף דעדיין לא נתקדשו בכלי שרת ולינה אין פוסלת בקדושת דמים כדאיתא בשבועות י"א דזה אינו לפמש"כ בתשו' עמודי אור סי' קי"ט וב"י יו"ד סי' מ"ז דטומאת השמנים הי' מחמת חבה"ק למ"ד טואמת משקין דרבנן ומבואר בזבחים ל"ו ומנחות ק"א ותוס' חולין ל"ו וב"ק ע"ז דחבה"ק ל"ש רק בנתקדש בכ"ש קדוה"ג וכיון דהוצרך הפך להיות חתום בחותמו של כ"ג דאל"ה הי' חוששין לנגיעת עכו"ם עכצ"ל שהשמן נתקדש כבר בכ"ש וקשה הא איפסלא בלינה והנלענ"ד ליישב דהנה בתשו' אבני נזר סי' ת"ק הקשה דהא הי' יכולין להדליק גם בשמן טמא להמבואר בזבחים דף מ"ג דפיגול נותר וטמא שהעלן לגבי מזבח פקע איסורן במשלה האור ומנורה נמי דינו כמזבח דכמו קרבן גמר מצותו במזבח כן שמן גמר מצותו במנורה ועיין בתוס' זבחים פ"ז דגם בשלחן שייך לומר דנעשית לחמו של שלחן ובפשיטות יש ליישב דנודע דהמזבח אינו מקדש שני פסולין דכיון דמתרמין להדדי שני פסולי לכתחלה אז אף בדיעבד פסול עיין בתוס' ריש מעילה ולח"מ פ"ד מה' יבום ה' י"ז ורדב"ז ח"ב סי' תרפ"ט ואף דמבואר בתוס' זבחים פ"ד ונדה מ' דלן ב' לינות כשר

כבר כ' האחרונים דשאני התם דשם לינה חד הוא אבל שני פסולין משני שמות אין המזבח מפקיע עיין תשו' מהרש"ם ח"ב סי' י"ד וס' כבוד הלבנון סי' ה' והדברים עתיקין מעתה כיון דעל השמנים הי' פסול לינה ג"כ מלבד פסול טמא הו"ל ב' פסולין ואין המנורה מקדשו וכ"ז באותן שמנים שנטמאו משא"כ שמן שבפך אף שהי' עלי' פסול לינה מכמה לילות מ"מ כיון דל"ה רק משם אחד דפסול טומאה לא הי' בו שפיר יופקע פסילו כשימשול בו האור:

ב) אמנם דודי הרב הגאון דומ"ץ דק"ק ווייטצען שליט"א העירני דהא בזבחים כ"ז אמרינן דמזבח הפנימי מקדש פסולין ואפי' הני דאם עלו ירדו ולפי"ד האב"נ בסי' תק"ב דמנורה יש לו דין מזבח הפנימי כיון שהוא כלי ושם גמר מצותו א"כ הדק"ל דהא אף ב' פסולין מקדש והי' יכולין להדליק בשמן הטמא ונלענ"ד דאפי' אי נימא דמנורה יש לו דין מזבח הפנימי מ"מ מכורה של חשמונאי בוודאי לא הי' לו דין מזבח הפנימי רק דין מזבח החיצון דהנה מה דחמיר קדושת מזבח הפנימי ממזבח החיצון פרש"י דמזבח החיצון הוא בנין אבנים שלא נמשח ומזבח הפנימי הוא כלי ונמשח עם המשכן והק' בצאן קדשים ובהגהות חשק שלמה הא מקרא מלא בפ' פקודי ומשחת את המזבח וכו' ותי' דמזבח שעשה משה נמשח עם שאר כלים אבל הש"ס מיירי כאן במזבח אבנים שעשה שלמה והוא לא נמשח ואף שגם מזבח הקטרת עשה שלמה אחר כדכ' במלכים א' ז' ויעש שלמה את כל הכלים ואת מזבח הזהב מ"מ לא הקריבו קטורת רק על של משה א"כ לפי"ז בימי חשמונאי דכבר נגנז שמן המשחה וגם המנורה של זהב שעשה משה ל"ה להם כדאי' בע"ז דף מ"ז דעשו מכורה חדשה א"כ בוודאי לא הי' קדושתו חמיר ממזבח החיצון כיון דאף זה לא נמשח:

ג) וביותר י"ל לפימש"כ בת' מחזה אברהם סי' כ"ח בכוונת רש"י ז"ל דזה נמשח וזה לא נמשח וכ' עפי"ד הח"ס סי' ל"ז שהביא בשם הספרי וילקוט פ' נשא דאמר רבי וימשחם אתא לומר שבמשיחת משה אותן הכלים הוי כאלו נמשחו כל הכלים לדורות וכ' בח"ס דלדורות לא בא משיחה מחדש אלא ע"י העבודה מושך עליהם משיחת מרע"ה א"כ א"ש החילוק בין מזבח הפנימי להחיצון דהפנימי אף של שלמה שלא נמשח מ"מ ע"י העבודה נמשך עליו משיחת מרע"ה כיון דמזבח הפנימי של שלמה דמי לשל משה אבל מזבח החיצון של שלמה דלא דמי כלל לשל משה שהי' של נחשת וזה בנין אבנים אי אפשר להמשיך עליו משיחת מרע"ה כיון דלאו מזבח כהאי משח שלמה ע"כ שפיר כ' רש"י דמזבח החיצון לא נמשך אבל מזבח הפנימי חשוב נמשך עכ"ד א"כ חשמונאי דעשו מנורה של עץ כדאי' בע"ז דף מ"ז ול"ד כלל לשל משה שהי' מנורה של זהב וע'

מנחות כ"ח באה זהב באה ככר גביעים כפתורים ופרחים אינה באה זהב אינה באה ככר וכו' הרי דלא דמי כלל מנורת עץ דחשמונאי למנורת זהב של משה ודמי למזבח החיצון דא"א להמשיך עליו משיחת מרע"ה כיון דהי' של עץ ושפיר אינו מקדש שני פסולין ודו"ק היטב. ד) ועפ"י דברינו י"ל בהא דהק' הקובץ דאמאי לא ביטלו השמן טמא ע"י צרצור קטן ולכאורה צ"ע דהאיך שייך כאן ביטול הא הטפה הראשונה יטמא את השאר ושוב ל"ש ביטול ועי' בתוס' פסחים י"ד וכבר תמהו בזה אך י"ל דבאמת קי' הקובץ לק"מ לפי הנ"ל דהי' על השמן פסול לינה והרמב"ם פסק בפ"ה מה' פסיהמ"ק ה' י"ז דאין איסורין מבטלין זא"ז א"כ ל"ש ביטול כיון דגם על השמן טהור הי' פסול לינה אך י"ל דקי' הקובץ דכשהגיע למנורה ונפקע פסול לינה אז ישפכו לתוכה דאז הוה היתר א"כ לפי"ד החק נתן ומכ"ח מ' צ' דאחר המשלח האור שוב אינו נפסל עוד דנעשית לחמו של מזבח ועיין בתשובת חבצלת השרון סי' ל"ז וסי' מ"ה מ"ש בזה לפי"ז שפיר הקשה הקובץ דהי' להם עצה לבטל השמן טמא ברוב שמן טהור ואין לומר דל"ש ביטול כיון דתיכף בנפילת הטמא לתוך הטהור יטמא אותה ושוב אין כאן שמן טהור ובמה יתבטל דז"א כיון דכל הקושיא הוא רק כשכבר משלה בהשמן האור והרי אז אינו מקבל עוד הפסול של טומאה, והבן:

ה) ובעיקר קו' הקובץ י"ל ע"ד הפלפול ואקדים דברי הר"ן פ' במה מדליקין וב"י סי' תר"ע שכ' הטעם דהוצרכו לנס על שמכה ימים דייקא לא פחות ולא יותר משום דהי' טמאין לנפש אדם ולא יכלו לעשות שמן בטהרה עד שיעברו עליהן שבעה ימי טהרה עם הזאת שלישי ושביעי ויום אחד הי' צריכין לסחיטת וכתישת הזיתים ע"ש ויש להעיר על דבריהם לפימ"ש הגה"ק מאסטראווצא ז"ל בס' או"ת פ' מקץ דכ"ה כסליו של אותו שנה הי' חל בשבת למ"ש בסדר הדורות וצמח דוד דאותה שכה הי' שנת תרכ"ב ולפי חשבון המולדות הי' חל ר"ה בשבת וה"ה כ"ה כסליו ע"ש א"כ לפי"ז הי' חל גם יום השמיני בשבת ואיך הי' רשאין לסחוט הזיתים הא סחיטה הוא מלאכה דאורייתא תולדה דדש ואי"ל דכמו שהותר ההדלקה בשבת במנורה כדאיתא בתורת כהנים פ' אמור תמיד אפי' בשבת ה"ה דהותר סחיטה לצורך הדלקה דז"א דהא עשיית השמן ה"ל רק מכשירין כמו שכ' בחכ"צ סי' פ"ז ומכשירין אינו דוחין שבת וא"כ ק' מאין לקחו שמן ליום התשיעי כיון שלא הי' יכולין לסחוט ביום השמיני והנראה לתרץ דביום התשיעי הי' יכולין להדליק גם בשמן טמא דהכה מקשים משמי' דמרן הקדוש בעל חי' הרי"ם זי"ע דלמה הוצרכו לנס הלא כל שטומאתן בפנים שריפתן בפנים וא"כ הי' מותר להדליק בשמנים הפסולים דזה מצותן לשורפן בפנים ותי' דאסור משום דאין שורפין קדשים בלילה, אך

ק' הא התחלת ההדלקה הי' מבעו"י [כמ"ש הרמב"ן פ' בא ומ"כ במה"ש פי"ג דלא כדעת האב"ע שכ' בזה"ל ואין ספק כי בשיקוע השמש ידליק הנרות ע"ש, וע"ע פסחים נ"ט ובירו' פ"ה ה"א וזבחים י"א ושו"ת הרשב"א סי' ע"ט] ובכה"ג ליכא איסור ש"ק בלילה עי' נוב"י מ"ת סי' צ"ו וישיע"ק סי' תרע"ב וע"ע מכחות כ"ו ור"ן שבת כ"ג וכמק"י ב"ק כ"ב. אולם י"ל דבאמת הקשה הגאון ר' מנחם זעמבא נ"י איך הי' יכולין להדליק בהמנורה לפי"ד הירושלמי שקלים פ"ד ה"ב דהמנורה והמזבחות מעכבין זה את זה ואם ליכא מזבח אז אף במנורה אין מדליקין והא לא נגמר המזבח עד יום השמיני כדאי' במגלת תענית פ"ט [לכאו' יש להעיר גם מיומא מ"ה דאש של מנורה הי' נוטלין ממזבח העולה א"כ ק' מהיכן הדליקו אז המנורה ואפ"ל לפי"ד התוס' זבחים ס' דלמנחה לא בעי מזבח שלם א"כ י"ל דהדליקו אש לצורך מנחות ויש להאריך בזה, שו"ר בת' מהרי"א הלוי סי' פ"ח שהביא ראי' דבנין מזבח דוחה טומאה דאל"כ ק' מהיכן נטלו אש למנורה ע"ש ולפלא שלא הביא כלל ד' התג"ת הנ"ל] ותי' בגא"י עפי"ד הבי"צ או"ח סי' ג' דגם מזבח אין בונין אלא ביום ועי' בשבועות ט"ו א"כ י"ל דהא דמזבח מעכב המנורה הוא רק בעת שראוי לבנין מזבח אבל אם אותו זמן אינו ראוי לבנין אינו מעכב וכה"ג כ' התוס' ביצה כ' באימורים דביו"ט דלא חזי שרי לאכול קודם הקטרה ובלילה חוזר לעכב ע"ש לפי"ז י"ל דבזמן הנס באמת לא הדליקו רק אחר צה"כ [ועי' במאירי יומא ט"ו שהטבת הנרות אף בלילה כשרה] ושוב לא איכפת לן במה דליכא מזבח דבלילה אינו מעכב. א"כ א"ש דלא הי' יכולין להתחיל מבעו"י ושוב יש אי' דש"ק בלילה, וכ"ז בעת שלא הי' להם מזבח משא"כ ביום השמיני שחנכו את המזבח שוב שפיר הי' יכולין להתחיל מבעו"י ושוב הי' יכולין להדליק גם בשמן טמא וא"כ א"ש דהוצרך הנס לשמנה ימים דבתשיעי הי' יכולין להדליק גם בשמן טמא ודו"ק, ומעתה יתיישב שפיר קו' הקובץ דכיון שיש להשמן הזה היתר לאחר שמנה ימים שוב ה"ל דבר שיש לו מתירין ולא בטיל (ולטעם הר"ן בנדרים הוה מה"ת עיין בפרדס דוד פי' מצורע) ודו"ק היטב:

ו) אולם יקשה לר' יוחנן דס"ל בפסחים כ"ט דחמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו בנ"ט והק' הרמב"ן במלחמות הא חמץ הוה דבר שי"ל מתירין ותי' דר' יוחנן יסבור דגם דשיל"מ בטיל ע"ש ועי' בת' שמן רקח או"ת סי' מ"ו א"כ לר"י הדק"ל הלא הי' יכולין לבטל ברוב ונראה דהנה באתוון דאורייתא כלל ג' העיר מדוע מהני ביטול להקדש הא בביטול בעי ידיעת בעלים כמש"כ הש"ך יו"ד סי' ק"ט ומקורו בירושלמי ערלה פ"ב ה"א ובהקדש כיון דהגבו' בעליו והגבו' הרי אינו יודע מהתערובות רק אדרבא יודע איזה הוא ההקדש ואיזה היא החולין א"כ אמאי מהני ביטול להקדש אך א"ש לרב אידי בירושלמי

תרומות דהגיזבר חשוב כבעלים ויכול לתרום טבל של הקדש אע"ג דבעי בעלים א"כ י"ל דשפיר יש להקדש ביטול אם הגיזבר יודע דנתערבה ההקדש דידיעת הגיזבר כבעלים והנה בירושלמי פ"ה דמעשרות פליגי ר' יוחנן ורל"ק ר"י ס"ל גזבר כאחר ורל"ק ס"ל גזבר כבעלים מעתה לר' יוחנן לא מהני ביטול להקדש וא"ש קו' הקובץ דלר' יוחנן לא מהני ביטול להקדש ולדידן הרי הוה דשיל"מ והבן:

ז) עוד נ"ל קושייתי דמאי הועילו בפך הנמצא הא כיון דהי' קדוש קדוה"ג הי' נפסל בלינה ונראה בהקדם ליישב קו' אבני נזר הנ"ל דלמה הי' צריכין לשמן חדש הא הי' יכולין להדליק אף בשמן טמא דכשיגיע למנורה יפקע פסולו וכ"ל דהכה בהא דמזבח מפקיע פסולין הקשו האחרונים דנימא כיון דנדחה שוב אינו חוזר ונראה וכעין סברת הרי"ם בזבחים דבקדשים ל"מ ביטול דמ"מ הי' נדחה קודם הביטול ואי"ל דגם הדיחוי יתבטל ז"א דענין דיחוי הוא דאף כשנראה אח"כ מ"מ כיון שהי' נדחה פ"א שוב לא נסתלק ואף אם יתבטל הפסול דיחוי מ"מ אחרי כן יחזור ויתחדש עליו פסולו וכן יהי' תמיד ואפי' אי נימא דגם הפסול דיחוי יתבטל מ"מ לענין שהמזבח יקדש פסולין נ"ל דל"ש לומר דגם פסול דיחוי יש עליו רק שיפקע דא"כ הי' מהראוי דלא ליפקע כלל כיון דאין המזבח מקדש שני פסולין כמש"כ באות א' ואף דגם הדיחוי הוא מכת פסול הראשון מ"מ לא הוה משם אחד כיון דכעת שנעשה נדחה נתהוה עליו שם פסול חדש והוה שני פסולין פסול העצם ופסול הדיחוי] ונ"ל לפימש"כ בקונטרס ע' פנים לתורה אות מ"ג דזה דהוה דיחוי הוא רק להשי' דאין מבטלין איסור לכתחלה מה"ת משא"כ לשי' דמבטלין איסור לכתחלה מה"ת ל"ה דיחוי דכל שבידו ל"ה דיחוי עכ"ד מעתה הכא דליכא שום איסור תורה בהעלאה לגבי המזבח שפיר ל"ה דיחוי ושפיר מזבח מפקיע פסולין, ולפי"ז מיושב קי' האבני נזר דכל זה היכי שבידו בכל עת להעלותו לגבי מזבח משא"כ כאן דל"ה בידם להעלותו למנורה דהא הבית נמסר לידי היונים ודמי למד"א [זבחים ל"ד] במת המשתלח דל"ה בידו לקנות אחר משום דמי יימר דיהבי לי' אחריני וה"נ שפיר הוה דיחוי, ודו"ק היטב:

ח) ואף לפימש"כ במק"א לחדש דבשמן למנורה ל"ש פסול דיחוי לפי"ד התוס' במס' [ב"מ דף כ"ג ע"ב] ד"ה לא פלוג דדוקא זבחים שעושין מהן עבודות כיון שנדחו אין חוזרין ונראין אבל בשר זבת לאחר עבודה ושירי מנחה או מעשר אף שנדחו חוזרין ונראין ע"ש נלמד מדברי התוס' דל"ש דיחוי רק באכילת מזבח א"כ ה"ה מנורה אי נימא דהשמן במנורה יש לו דין שריפה בעלמא ולא דין אכילת מזבח יעיין במשנה [מנחות פ"ו ע"א] ובתפ"י, מ"מ נכונים דברינו ליישב קו' האבני כזר דאי מנורה יש לו דין מזבח

יפקיע פסולין דהא ממנ"פ אי אין לו דין מזבח שוב הקושיא מעיקרא ליתא ואי יש לו דין מזבח שוב שייך דיחוי וזה פשוט:

ט) והנה בספר שבת של מי ומלא העומר פ' מקץ כ' דהפך שמצאו הי' של כ"ג שהי' מביא בכל יום מנחת חביתין עשירית האיפה סולת ולזה צריך שלשה לוגין שמן לכן חתם לו הפך לקרבן היום ואף דלמנורה הי' צריכין שלשה ומחצה עכ"ז כיון דאז ל"ה עדיין הלילות היותר ארוכין והי' יכולין לצמצם מעט מכל חצי לוג ונתנו לכר המערבי שהי' מלומד בניסים וכוונת הש"ס באומרו שהי' בו על יום א' היינו מלבד כר המערבי ע"ש והקשה בשו"ת הרי בשמים מ"ת סי' ל"ג דאיך הי' יכולין ליקח שמן זה למנורה הא מבואר [בתמורה ל"ב] אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדה"ב אין משנין אותה מקדושה לקדושה ובבכורות כ"ג אי' דאפי' מקדושה קלה לקדושה חמורה אין משנין אותה וכן במנחות ע"ט שמן שהופרש לשם מנחה זו פסול לשל מנחה אחרת ואיך הי' רשאין להדליק בשמן זה הנמצא, ונראה ליישב עפי"ד הטו"ז או"ח סי' קנ"ד דרק כשראוי עדיין לאותה קדושה אז אין משנין מקדושה לקדושה אבל כשאינו ראוי לקדושה שהי' ראוי מקודם אז מותר לשנות אפי' לקדושה קלה ועיין בבכור שור על מס' מגילה דף כ"ו ותשו' רד"ד סי' ז' ובי"צ סי' כ"ד ומעתה י"ל לפי"מ דקיימ"ל דדיחוי מעיקרו ל"ה דיחוי א"כ שמן זה של חביתין כיון דבאמת כפסל בלינה ולמזבח אין להעלותו דנראה ונדחה אינו חוזר ונראה כנ"ל שוב שפיר ראוי למנורה דלמנורה ל"ה רק דיחוי מעיקרא כיון דקודם שנפסל בלינה לא הי' יכולין לשנותו דלקדושה הראשונה אינו ראוי משא"כ לקדושה שני' שפיר ראוי ובכה"ג מותר לשנות ודו"ק וממילא מיושב לפי"ז קושיא הנ"ל דהא הפך כפסל בלינה דזה אינו כיון דלענין המנורה הוה דיחוי מעיקרא ול"ה דיחוי א"כ שפיר ראוי להמנורה ויפקע פסולו, ודו"ק היטב:

י) וראיתי בשם הגה"ק מאסטראווצע ז"ל ליישב קו' האבני כזר הנ"ל, דכיון דהמנורה א"י להפקיע הטומאה רק אחר המשלת האור וברגע הראשונה עדיין השמן טמא שוב השמן יטמא מיד להמנורה קודם שהדליק וכיון שנטמא המנורה שוב איכו יכול להפקיע טומאת השמן. והוא תמי' דהא מבואר בע"ז מ"ז דעשו מנורה חדשה של עץ והו"ל כלי עץ העשוי לנחת ואינו מק"ט ועיין בבנין צבי סי' כ"ט ונראה עדה"פ דהמנורה של חשמונאי ל"ה עשוי לנחת דהנה המפורשים הקשו האיך עשו מנורה של עץ הא מבואר בסוף פ"א דתמיד דאין עושין אכסדראות בעזרה שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' א' ונראה ליישב דהנה במשנת חכמים סי' ל"ח חידש דבזמן הזה ליכא איסור בנוטע אילן בעזרה למד"א בזבחים [דף ס' ע"א] דמזבח שנפגם אין אוכלין בגינו שירי מנחה וקדשים

שנאמר ואכלו' מצות אצל מזבח בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר עש"ה א"כ לפי זה בנוטע אילן דכתיב בי' כמי אצל מזבח דרשינן ג"כ כשהוא בנוי ולא כשהוא נפגם א"כ בזמן הזה דליכא מזבח ליכא איסור עכ"ד ומעתה לפי"ד המגלת תענית פ"ט דהמזבח לא נגמר רק אחר השבעה ימי חנוכה וכן כתב באור זרוע ה' חנוכה שוב שפיר הי' מותרין לעשות מנורה של עץ דלא שייך לא תטע משום דליכא מזבח ולא קרינן אצל מזבח ה' א' והבן ומיושב לפי"ז קו' הנ"ל דהא אחר שנבנה המזבח שוב הי' מוכרחין להסיר המנורה של עץ כיון דכעת יש איסור דלא תטע והי' צריכין לעשות מנורה חדשה א"נ לא מיקרי הראשונה כלי עץ העשוי לנחת כיון דהי' רק על ז' ימים ודו"ק,:

יא) עונ"ל קושי' הנ"ל, דהנה הבאתי קו' המפו' הא איכא משום לא תטע וכ"ל עפי"ד הראב"ד בפ"י מה' ע"ז דלכן הי' בבית השואבה גזוזטראות של עץ משום דל"ה רק לשעתא ובב"ש מס' תמיד פי' בזה כוונת רשיז"ל סוף סוכה שכ' דבכל שנה ושנה הי' עושין מחדש ע"ש וא"כ י"ל דגם כשהעמידו המנורה על מקומה ל"ה בדעתם לקבוע אותה שם תמיד (וע' ע"ז מ"ד העשירו עשאן של כסף) ושוב ליכא משום ל"ת, וממילא א"ש דל"ה כ"ע העל"נ: יב) וע"ד הפלפול יש להוכיח דכמו דגזוזטראות ל"ה רק לשעתא כן המנורה דחשמונאי ל"ה רק לז' ימים ואחר ז' כפסל והי' מוכרחין להסיר המנורה דנודע קו' הרא"ם הא נטמא המנורה בעשייתה וכ' המרש"א שבת כ"א דהמנורה הי' עשוי כבר ביד אחר ולא נטמא ואותו אחר באיסור עשאה ונטלי' והביאו אותה ע"י פשוטי כלי עץ למקדש עכ"ד ולכאו' יש להעיר מדברי הרמב"ם פ"ז מה' בהב"ח ה"כ דכל הכלים צריכין להיות תחלת עשייתן לשם הקדש ואם נעשו להדיוט פסולין לגבו' אבנים וקורות שחצבן לבהכנ"ס אין בונין להרה"ב ובכ"מ ציין לתוס' פ"ב דמגילה ע"ש א"כ קשה איך הי' מדליקין במנורה כזה שלא כעשה מתחלתה לשם קודש ונראה לתרץ דנודע קו' הפר"ד על הרמב"ם דאמאי צריך להיות עשייתו לשם קודש הא הזמנה לאו מילתא היא ותי' במהר"מ שיק מצוה מ' עפי"ד המכילתא מזבח אדמה תעשה לי שתהא עשייתה לשמה ולכן פוסל בה הזמנה לדבר אחר ורק באזבת הוה דאורייתא משא"כ אבני בהמ"ק וכ"ש הוה רק מדרבנן ע"ש וא"כ במנורה שהוא ג"כ כ"ש הוה רק מדרבנן וי"ל דלא העמידו דבריהם במקום מצוה שלא הי' להם אחרת ושפיר לקחו מכורה שנעשית להדיוט אכן לשי' האב"נ דמנורה יש לה דין מזבח א"כ הדק"ל הא בעי עשוי' לשמה אמנם י"ל לפימש"כ דודי הגאון מוהר"צ שליט"א בס' בנין צבי סי' כ"ז דבתוך שבעה ימי חנוכה ל"ה למנורה דין מזבח דהסברא דמנורה יהי' לו דין מזבח י"ל לפי"ד הירושלמי שקלים פ"ד ה"ב דהמנורה מעכב הקרבן וכל זמן שאין המנורה בדרום א"י להקריב קרבן

עיין בפ"מ ובק"ע בפי' הא' א"כ סברא הוא דהמנורה חשוב כאכילת מזבח דאם ליכא מכורה אז המזבח בטל ולפי"ד המג"ת דלא כגמר המזבח עד ח' שוב באותו הזמן לא הי' להמכורה דין מזבח כיון דמזבח גופו ליכא אין המכורה מעכב עליו כלום עכ"ד, מעתה א"ש דממנ"פ בתוך שבעה ימי טהרה לא הי' על המנורה דין מזבח ולא הי' צריך להיות עשייתו לשם קודש ולאחר שבעה דכבר כגמר המזבח והי' להמנורה דין מזבח שוב הי' יכולין לעשות מנורה חדשה עשוי' לשם הקדש כיון דכעת נטהרו ודו"ק, וממילא מיושב ע"כ הקו' הנ"ל מלא תטע כיון דע"כ הי' צריכין להסיר המנורה לאחר שבעה ימים ודו"ק:

יג) ובפשיטות יש ליישב קו' הנ"ל מלא תטע עפי"ד המהרש"א דלכן עשי חשמונאי מנורה של עץ דהי' עניים אז ע"ש מעתה י"ל דבכה"ג אמרינן דאתי עשה דעשיית מנורה והדלקתה ודחי לל"ת דלא תטע דדוקא באפשר לקיים שניהם לעשות ממתכות אז אסור, וכה"ג כ' במנוחת משה סי' מ"ה דלכן הי' יכולין להביא שמן מחוץ לתחום דעשה דרבים דחי לל"ת אף דל"ה בעידני ע"ש ואף דהוי ל"ת שבמקדש מ"מ דחי לי' עשה דרבים עיין במנ"ח סוף מצוה קנ"ה ועפי"ז י"ל מה דק"ל על הנ"ל באות ה' דמש"ה לא הי' יכולין להדליק בשמן הטמא משום דאש"ק בלילה וכ"כ באוריין תליתאי וקשה כיון דיש רק איסור גברא דאש"ק בלילה אמאי לא נימא עדל"ת ולהנ"ל י"ל דנודע שי' ספר הכריתות דאין עשה דוחה לב' לאווין א"כ הכא דיש גם ל"ת דלא תטע רק דנדחה שוב אינו יכול העשה לדחות גם הלאו דשריפת קדשים והבן: יד) אך לפי"ז יש להעיר במש"כ הב"י לתרץ קו' הא בלילה הראשונה ל"ה כס ותי' דחלקו לשמנה חלקים והאחרונים ביארו דבח"ש יש ג"כ קצת מצוה ומוטב להרבות המצוה ח' ימים אפי' רק לעשות קצת מצוה ולהנ"ל יקשה דהא בוודאי אף דחשוב קצת מצוה מ"מ אינו אלים כ"כ שיהי' בכחו לדחות לל"ת ואיך הי' יכולין לחלק לשמנה חלקים הא יעברו, כל הלאו דלא תטע, וכעין זה הקשה באור תורה דמאי עשו בשבת שבתוך חנוכה האם נדחה שבת על קצת מצוה דחצי שיעור הא בודאי אינו דוחה אלא אם כעשה המצוה כדין ונותן שמן כשיעור מצותו ולא פחות מכשיעור וא"ל דסמכו על הנס דאיך יתכן לעבור לכתחילה בקו"ע בחילול שבת דאורייתא ע"י שיסמכו על הנס וכן העיר בקו"ת לתי' זה של ב"י איך הותר ליכנס להיכל הרי אסור ליכנס להיכל ביאה ריקנית כדאיתא במנחות כ"ז ור"מ פ"ב מביא"מ ה"ד, עוד יש להעיר הא נתינת השמן בעי כהן ובג"כ כדאי' [ביומא כ"ד] ובמ' [זבחים פ"ב] אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם ולדעת הרמז"ל אסור ללבוש בג"כ שלא בשעת עבודה משום כלאים ועי' בח"ס סי' ס"ט א"כ איך חלקו השמן לח' חלקי' הלא יעברו על אי' כלאי' שלא בשעת עבודה:

טו) ונראה ליישב דהנה נודע קו' הקובץ דהלא הי' להם עצה לבטל ברוב ותירצתי לעיל באות ד' דהי' על השמן פסול לינה ואין אי' מבטלין זא"ז וכ"ז קודם שמשלה בהן האור משא"כ אחר שמשלה בהן האור דכבר נפקע פסול לינה שפיר הי להם עצה זו א"כ י"ל דכשחלקו לח' חלקים הי' בדעתם שאם לא יתוסף עפ"י כס יוסיפו בה שמן טמא ויטהר ע"י ביטול דאחר שמשלה האור שפיר מהני ביטול ובעשה להם כס שנתמלא המנורה ולא הוצרכו לביטול ומיושבים קו' הנ"ל דאפי' אם ל"ה הנס הי' יכולין לקיים מערב עד בוקר ול"ה קצת מצוה רק מצוה גמור:

טז) ואחי הצעיר החריף עצים ובקי טובא כ' שבתי שיחי' אמר לי ליישב קו' הגאון הקדוש מאסטראווצע ז"ל דמאי עשו בשבת ואין לומר דסמכו עצמן על הנס דאיך יתכן שיעברו על איסור דאורייתא בקו"ע ע"י שיסמכו על נס דהנה יש להקשות אהא דאיתא בתו"כ פ' אמור תמיד אפילו בשבת הא אף בלא קרא הוה ידעינן דשרי להדליק בשבת כיון דלא מתקן מידי, והוה מקלקל בהבערה דפטור לפימש"כ הר"ן בשבת דף כ"א דמנורה של מקדש לכ"ע אסור להשתמש לאורה וכיון דאי אפשר ליהנות מהדלקתו הוה מקלקל ופטור [ועיין במהר"ם שי"ף סנהדרין פ"ד ע"ב וכו"פ ס"י סק"א] אך י"ל לפימ"ש התוס' בשבת ק"ו ע"א דלר"י דס"ל מקלקל בהבערה פטור היינו טעמא דחייב במילה ובהבערת בת כהן משום דחשוב תיקון מצוה עיי"ש ה"נ, בהבערה דמנורה צריך קרא דתמיד דבלא"ה הו"א דאסור דהוה תיקון מצוה ולפי"ז מיושב קו' הגה"ק מאסטראווצע ז"ל הנ"ל דשפיר הי' יכולין להדליק ולסמוך עצמן על כס דאם לא יהא כס ולא דהא מצוה אז לא יהי' כלל עבירה כיון דשוב הוה מקלקל ופטור, עכ"ד ונכון הוא:

יז) וראיתי בבנין צבי סי' כ"ח שהביא קו' הג' רמ"ז כ"י על תי' הב"י הנ"ל דאיך חלקו השמן לח' חלקים הלא צריך לקדש השמן במדת חצי לוג כדאי' במנחות פ"ח ע"א וקיי"ל כלי שרת אין מקדשין אלא מלאין במס' זבחים פ"ח וכיון דהשמן שבפך הי' רק על יום א' דהיינו שבעה חצאי לוגין חצי לוג לכל נר ונר א"כ כשחלקו לח' חלקים לא הי' מגיע חצ"ל לכל לילה ואיך נתקדש בהחצ"ל וא"ל דלעולם קדשו ח"ל שלם ובמנורה לא נתנו כולו רק שמינית ז"א דא"כ הי' הנשאר נפסל בלינה והי' פסול למנורה, ונ"ל עפי"ד המנ"ח מ' ח' דשיעור נותר הוא בכזית [ובהותיר פחות מכזית ליכא אף איסור חצי שיעור דלא שייך חזל"א ועיין בקונטרס קדושה משולשת מהגה"צ מדזיקוב ז"ל הנדפס בס' תורת האשם] וה"ה במשקין השיעור ברביעית כמש"כ הרמב"ם בפ"ד מה' שבועות דכל איסורין שיעורן ברביעית ועיין בתשו' רעק"א סי' נ"ד שכ' הטעם משום דרביעית שנקרש יכול לעמוד על כזית ועיין שו"מ מהד"א ח"ב סי' ר"ב וחסדי אבות

על תוס' פסחים פ"א ומעתה הי' להם עצה נכונה לחלק השמן באופן שלא יחול פסול לינה של עמוד השחר רק על פחות מרביעית דהיינו שהששה לילות הראשונות הדליקו בכל לילה חצי לוג ונתקדש כראוי בהחצי לוג ונשאר להם עדיין חצי לוג על שני לילות וחלקוהו לשני חלקים חלק א' יותר מרביעית וחלק א' פחות מרביעית והחלק של פחות מרביעית הניחו על ליל שמיני ולא חל עליו פסול לינה מעמוד השחר של שביעי כיון שהי' פחות מרביעית וא"ש דברי הב"י:

יח) עוי"ל דהנה במנחות פריך למ"ד אפייתן בפנים ואין דוחין את השבת הא איפסלא בלינה והק' בשפתי מהר"ש פ' במדבר לפימש"כ הר"ן בגיטין פ"א ליישב קו' התוספות שם דאמאי בגירשה על מנת שלא תנשא לפלוני ועברה בטל הגט הא אם בטל הגט לא חלו הקידושין ותי' הר"ן דכוונת התנאי הוא שאם תנשא לפלוני יפקעו האישות שלו על רגע אחד כדי שיוכלו קדושין השניים לחול על רגע אחד ותיכף יחזור האישות למקומו ויתבטל הגט ואע"ג דקיימ"ל היום אי את אשתי ולמחר את אשתי דכיון דפסקה פסקה ה"מ היכא שיום אחד פסקה לגמרי משא"כ הכא דעיקר ההפסקה כדי שיוכל לחול האישות ל"א כיון דפסקה פסקה ע"ש וא"כ הרי איכא עצה שיקדש השתי לחם מעיו"ט ויתנה שרגע קודם עלות השחר יפסק קדושתו ויהי' חולין רגע אחת כדי שלא יופסל בלינה ויוכל לחזור תיכף לקדושתו וכן העיר בזה במרכבת יוסף ותי' דכיון דאסור להקדיש בשבת ויו"ט ולכמ"פ אף במקדיש בעיו"ט על תנאי ונתקיים התנאי ביו"ט אפ"ה אסור כש"כ הכא דצריך להפקיע קדושה הראשונה קודם עלות השחר ולחול הקדושה השני' בוודאי אסור ביו"ט עכ"ד וא"כ שפיר הי' להם עצה טובה דעל ליל שבת קידשו חצי לוג כראוי ודלקו בחצי לוג ורק בשאר ימים נתנו פחות מחצי לוג והתנו על הקדושה שיפסק על רגע אחד בעלות השחר באופן דלא נפסל בלינה ומתו' קו' הנ"ל לנכון: יט) עונ"ל דהנה לכאו' הקו' אין לו התחלה לפימש"כ הראשונים דלתי' זה של הב"י עכצ"ל דמערב ועד בוקר אינו מעכב א"כ זהו שיעורו אך בגור ארי' יודא מסביר הקושיא עפי"ד התוס' [מעילה ח' ד"ה קרמו] דהא דכ"ש מקדש היינו דוקא שנעשה כל הראוי לעשות בו ויוגמר הפעילה שעליו לעשות נגון תנור שפעולתו הוא האפי' צריך שיגמור אפייתו ומקודם לא מקדש ע"ש, א"כ שוב חצי לוג שהוא מן המדות שבמקדש כ"ז שאינו מודד הרי לא עשה פעולתו וא"כ אינו מקדש דנהי שיש שיעור ההדלקה מ"מ כיון דפעולת הכלי למדוד חצ"ל לפיכך בפחות מזה אינו מקדש ואיך הי' חולקין השמן לח' חלקים, וכל זה רק אם הקידוש הוא במדת חצי לוג אבל אי נימא דהי' מקדשין במנורה בזה שפיר מקדש פחות מחצי לוג כיון דזה שיעורו ואין לומר כסברא הנ"ל דהא מנורה

אין פעולתו למדוד רק להדליק בו שבע נרות ופעולתו נגמרת כשידליקו בו ואין נפ"מ בהשיעור והנה התוס' [במנחות פ"ט ע"א] הקשו למה הי' צריך לקדש השמן בחצי לוג ופי' בטה"ק וצו"ק הא מכורה עצמה ג"כ כלי שרת ושפיר יתקדש השמן בהמנורה ותי' המפו' דמנורה הוי כלי שעל גבי קרקע ואין מקדשין בכשעג"ק כדאיתא במס' [מנחות ז' ע"א] אכן הוא תמי' דהרי הי' אפשר להגבי' המנורה ולא יהי' כשפג"ק ונראה לענ"ד לפי"מ דדנו בתו"י וריטב"א [יומא כ"ט וסוכה כ' ומנחות ק'] דאם הי' הכתיבה בכ"ש שלא בזמנו ושלא כמצותו שוב אינו מתקדש גם כשמגיע זמנו כמו דלא מהני הנחת הקוף [במנחות ז] ולפי"ז צריך להשמן שיתקדש מיד בשעת נתינתו להמנורה ולא אחרי כן והכה במס' [מנחות ז] מבואר דהגבהת כלי קודש שיקדש ולא יהי' כשעג"ק בעי ימין עיין ברש"י ד"ה הוצרכתה ג' כהנים כו' דכהן אחד אי אפשר להגבי' שני כלים דאין עבודה אלא בימין ועיין ברש"י [זבחים כ"ד ע"א וירושלמי פ"ב דיומא ה"א] ובגא"י העיר דה"ה הנחת השמן ופתילה דהוי עבודה [כיומא כ"ד] ג"כ טעון ימין משא"כ הדלקה ושחיטה דלאו עבודה היא ל"ב ימין ובמקום אחר הארכתי ליישב בזה קו' כ"ק אאזמו"ר שליט"א בבנין דוד סי' ל"ה דאמאי קרבנות דוחין שבת הא אפשר לשחוט בשמאל דהעושה מלאכה בשבת בשמאל פטור ולהנ"ל י"ל לפי"ד רש"י [יומא מ"ב ע"א] דלכן שחיטה לאו עבודה היא משום דכשירה בזר והנה בתפ"י בהקדמתו לסדר קדשים הביא כמה ראיות דאין לזר לשחוט קרבן ציבור ורק בקרבן יחיד שחיטה כשרה בזר ועיין שו"ת אוריין תליתאי סי' ע' א"כ י"ל דבק"צ גם השחיטה הוי עבודה וצריך ימין ומיושב קו' כ"ק אאזמו"ר שליט"א דשפיר ליכא עצה לשחוט בשבת בשמאל כיון דמצותו בימין דוקא ואכמק"ל] ולפי"ז כהן א' אינו יכול לקדש השמן בהמנורה כיון דצריך שיתקדש בשעת שפיכה והשפיכה צריך להיות בימין א"כ אי אפשר להההגבהה להיות בימין ושמאל אינו כשר להגבהה, רק עדיין הי' יכול השמן להתקדש ע"י שני כהנים שאחד יגבי' בימינו את המנורה וא' ישפוך את השמן בימינו לזה י"ל כיון דקיימ"ל דנתינת השמן בעי פנים בהיכל ומבואר בתוס' [ב"ב י"ד] דרק לצורך מותר ליכנס להיכל דאלה"כ איכא משום ביאה ריקנית שהיא בלאו כדאי' [מנחות כ"ז ורז"ל פ"ב מבימ"ק] אבל לצורך מותר אף דליכא עשה גמורה ועי' בתוס' חגיגה כ"ו] וראש ורע"ב [רפ"ז דתמיד] ור"מ פ"ב מבימ"ק ה"ד דהשתחואה מותרת אף דליכא שום עשה בהשתחואה והאחרונים הוכיחו גם ממש"כ הרמב"ן במלחמות פ"ק דיומא דדישון מזבח הפנימי לא הוה רק מדבריהם שאין לו עיקר מה"ת כלל ע"ש וקשה דא"כ למה הותר ליכנס להיכל וע"כ דלצורך שרי וא"כ כיון דהי' אפשר לקדש במדת חצי לוג בעזרה ולהנצל מלבוא להיכל שוב הוה

הביאה בהיכל לשני כהנים שלא לצורך [ועיין שאג"א סי' כ"ו בדין אם מותר למול ע"י שני מוהלים בשבת] ולא הותרה הביאה רק לכהן אחד לנתינת השמן א"כ שפיר ל"ה אפשר להגבי' המנורה, ודו"ק היטב, וכ"ז נכון באם יש ברירה ועצה לקדש בהחצי לוג אז הוה הביאה להיכל שלא לצורך אבל בימי חשמונאי כיון דבאמת ליה להם שום עצה רק לקדש בהמנורה דהא במדת חצי לוג הוה פחות מכשיעור שוב באמת הותר ליכנס להיכל ולקדש בהמנורה ודו"ק היטב:

כ) ולפי הנ"ל דלצורך הותר הביאה להיכל יש ליישב קו' הקול תורה הנ"ל באות י"ד דהאיך חלקו לח' חלקים הא יעברו על לאו דביאה ריקנית ולהנ"ל י"ל כיון דבאמת הי' עכ"פ קצת מצוה כשחלקו לשמנה חלקים אף דלא קיימו המ"ע דמערב ועד בוקר מ"מ ל"ה שלא לצורך והותר הכניסה להיכל כמו דישון מה"פ וז"פ:

כא) ועפי"ד הנ"ל יש ליישב מה שהקשה בשו"ת רמ"ץ או"ח סי' כ"ה דאף אי נימא דהשמן לא כטמא במנורה דהוה כלי עץ העשוי לנחת כמש"כ בבכו"ש מ"מ קשה דהאיך הי' יכולין לקדש בהחצי לוג כיון דגם הכ"ש הי' טמאין כמש"כ הרא"ם ובזה ל"ש לומר דהוה כ"ע העשוי לנחת אף אי נימא דהי' של עץ. ולהנ"ל א"ש דאז באמת ל"ה צריכין לקדש בהחצי לוג כלל דשפיר הי' יכולין לקדש בהמנורה כיון דל"ה אפשר בענין אחר. והבן:

כב) ועדה"פ אמרתי ליישב קו' הרמ"ץ הנ"ל דנטמא השמן בהכ"ש, דהנה הגה"ק מאסטראווצע ז"ל הק' באור תורה דהא הי' עצה לטהר השמנים ע"י שיקרשו פחות מכביצה וכדתנן בטהרות פ"ג מ"א] קרשו הרי אלו שניים חזרו ונמוחו כביצה מכוון טהור עכ"ק, [ועיין בבנין צבי סי' ל' מש"כ בזה] ונ"ל כיון דבקדשים פסול דיחוי א"כ גם זה ל"ג משאר דיחוי ואיל דכל שבידו ל"ה דיחוי דאז ל"ה בידם להגיע אל השמנים ועיין מש"כ לעיל באות ז' ועיין צל"ח [פסחים ל"ה] וכ"ז בטומאה דלשעבר שפיר י"ל דנעשה נדחה ושוב איכו חוזר ונראה משא"כ הכא דנטמא ביד הכהן כעת שפיר הוה בידו לבטל הדיחוי דמיד אחר הקידוש יכול להקרישו וילך לו הטומאה. ודו"ק: כג) ענ"ל קו' הרמ"ץ הנ"ל דהנה מקשין נימא טוהב"צ ותי' דקיימ"ל ט"ד ואינו על מצחו אינו מרצה ובשעת המלחמה ל"ה הציץ על מצח הכ"ג כדאי' [ביימא ס"ט] דאסור לצאת בבג"כ חוץ למקדש אך קשה לפי' הגבורת ארי' דאינו על מצחו אין הכונה בשעה שאירעה הטומאה רק הפי' בשעת ההקרבה וא"כ קשה דהא כעת שפיר הי' יכול ללבוש הציץ. ונראה לפימש"כ בב"י יו"ד קמ"ז דהא דמהני כתיבת הציץ לאחר שאירעה הטומאה ול"א דנעשה נדחה כשלא הי' על מצחו ועל פסול דיחוי אין הציץ מרצה דלא הותרה מכללו בציבור ה"ט משום דבידו ללבוש הציץ וכל שבידו ל"ה דיחוי א"כ בשעת המלחמה דל"ה ביד הכ"ג

ללבוש הציץ שפיר כפסל משום דיחוי וכ"ז בטומאה דלשעבר משא"כ כעת שפיר הי' ביד הכ"ג ללבוש הציץ ולרצות על הטומאה, וד"ק:

כד) עוי"ל דבאמת הק' באב"נ הא מנורה מפקיע טו' אך לפי"ד הרמ"ץ דהשמן לא הי' עדיין מקודש בכ"ש א"ש דאין המזבחת מפקיע רק פסולו בקודש היינו משנתקדשה בכ"ש עי' תוס' [זבחים ס"ט] אך ק' לד' השמ"ק זבחים פ"ד דפסולו בקודש הוא בב' ענינים או שנפסל משנתקדשה בכ"ש אף שאין לו הכשר במק"א כגון נשפך הדם או שיש לו הכשר במק"א אף דנפסל קודם שנת' בכ"ש ובזבחים פ"ד חשוב טמא יש לו הכשר במק"א שהותר בציבור א"כ לכאו' פ' טמא המזבח מפקיע אף דלא נתקדש בכ"ש, אך י"ל דחששו לשרץ או זב או ע"ז להירושתי דלא הוב"צ וכ"ז בשאר שמנים אבל שמן שבפך אף שנטמא בכ"ש טומאת מת המכורה יפקיעו:

כה) ובגוף זה קו' התו' [במנחות פ"ט] הנ"ל אות י"ט יש להעיר לענ"ד לפי"מ דקיימ"ל כ"ש אין מקדשין אלא מדעת ופירש"י [בסוטה י"ד] שהנותנו בכ"ש צריך שיתננו לשם קידוש וכ"פ [במנחות ז'] ולפי"ז צריך הכהן לכוון בשעת קידשו בכלי שדבר זה יתקדש בקדוה"ג, והנה קיימ"ל דמצות צריכות כונה ונראה ברור דה"ה בהטבה ונתינת השמן למנורה דהוא עבודת המנורה שצריך פנים וכהן ובגד"כ בודאי צריך כונה כמו שאר מצות, ומעתה כיין דאי אפשר לכוין לב' דברים כמש"כ התוס' [במ"ק ח' ע"ב] ועי' בראב"ד פ"ז מפ"א ה"ב שוב אי אפשר להשמן שיתקדש בשעת מצותו כיון דאז צריך הכונה למצוה ואי אפשר לכוין כונת הקידוש ע"כ צריך לקדשו מקודם בחצי לוג דשם ליכא עדיין שום מצוה וא"צ לכוון אלא בשביל הקידוש לבד. ודו"ק:

כו) אך עדיין יקשה למה שהערתי במק"א דכשנדלק השמן במנורה אז נתקדש השמן אפי' בליכא דעת לפימש"כ בחמדת שלמה דבתנור נתקדש הלחם אפי' שלא מדעת כיון דניכר פעולת ההקדש בגוף החפץ כגון אפיי' דניכר כח האפיי' בפת דמתחלה הי' עיסה וכעת הוא פת ובאחרונים ביארו דאף דאין הכלי עושה הפעולה רק חום האש עושה הפעולה והאש והעצים נותנים כח האפיי' ולא התנור ואף בלי תנור רק תחת אויר השמים ג"כ אש ועצים עושין אפיי' ובישול אעפ"כ מיקרי פעילות התנור כיון שבתנור כעשה ונאפה הוי ניכר פעילות הכלי, מעתה ה"ה בשמן דמנורה אחר ההדלקה דניכר בהשמן פעילות הכלי שפיר נתקדש אפילו של"מ, וא"כ לכאו' הדק"ל הרי אף במנורה יכול השמן להתקדש אחר ההדלקה דלא בעי דעת. [ולפימש"כ לעיל באות י"ט א"ש אכן יקשה לתי' התוס' בסוכה נ']:

כז) ונראה לתרץ דכיון דאינו יכול להתקדש קודם ההדלקה שוב גם אח"כ אינו יכול דהנה באמת הק' המפו' איך הי' מקדש החצי לוג הא בכל שאר ימות השנה חוץ מלילי טבת הוי יתר מכשיעור ואינו מקדש כדאי' [בסוכה מ"ט] ועיין צו"ק, אמנם לענ"ד י"ל דנודע קו' הפמ"א [ממעילה י"ג ע"ב] דעכ"פ השיעור נתקדש ותי' בציונים לתורה כלל ב' דבסוכה איירו שמלאוהו מן השילוח שהיא חוץ לעזרה וכיון דאין כ"ש מקדשין אלא מבפנים כמבואר בזבחים כ"ח וכשהביאו לעזרה הרי כבר הי' בכלי יותר מכשיעור ולא נתקדש כלל משא"כ במעילה איירי ששופכן לעזרה מכד לצלוחית וכששופך מכלי עליון לתחתון הרי כופלים בו המים בזא"ז א"כ מיד כשבאו לצלוחית הג' לוגין נתקדשו שהרי הם ראויין לו וכשבא אח"כ היתרון וודאי לא פקע הקדושה מאלו שנתקדשו כבר עכ"ד, וכ"כ בחבצלת השרון סי' ל"ו א"כ א"ש קו' הנ"ל דשפיר נתקדש השמן בהחצי לוג כיון דהקידוש הוא בעזרה ואז ראשון ראשון קדוש שוב לא פקע ודמי להההיא דמעילה והבן. ומעתה א"ש דברינו הנ"ל דכיון דבשעת השפיכה אי אפשר להשמן שיתקדש שוב לא יתקדש גם בהדלקה דאז הרי הכל בא בב"א וכבר יש יותר מכשיעור ודו"ק: כח) ולפי"ז י"ל בפשיטות קו' התוס' הנ"ל דהנה בכל"ת פ' בהעלתך כ' דאע"ג דההטבה הוא עבודה וההדלקה לאו עבודה מ"מ אינו מתחכך ומתקדש המנורה לדורות רק בשעת ההדלקה דזה עיקר מצותו ע"ש א"כ א"ש דהי' צריכין למשוח חצ"ל לפמש"כ בשם הת"ס דבאותו משיחה הוה כאילו נמשחו הכלים לדורות ולדורות ל"ה אפשר לקדש במנורה כיון דל"ה יכולין לחנכו דבשעת הדלקה הוה יתר מכשיעור:

כט) והנני חוזר למש"כ באות א' ליישב קו' הא הפך כפסל בלינה ומה שתירצתו שהמכורה יפקיעו זה לא יתכן רק לשי' האב"נ משא"כ לשי' המפו' דהמנורה אין עלי' דין מזבח רק מצות שריפה בעלמא, עיין תפ"י [מנחות פ"ו] ותשו' מהר"י ברונא סי' ל"ט, ונ"ל דהנה [בזבחים ק"ה ע"א] מיבעיא ליה להש"ס אי לינה מועלת בפרים הנשרפים ושעירין הנשרפים ופרש"י דהאיבעיא אי בלינה צריך שיהי' אכילת אדם או אכילת מזבח משא"כ בפרה"נ ושעה"כ ובש"ס לא איפשטא האיבעיא ועיין ירושלמי סוכה פ"ד ומעתה לשי' הרמז"ל ודעימיה דסד"א מה"ת לקולא ולדעת הרבה מפו' אף בבעי' דלא איפשטא הדין כן עיין כפ"ת בסופה ואהבת אברהם סי' כ"ט נמצא דבדבר שאין בו לא אכילת אדם ולא אכילת מזבח לא יפסול לינה מה"ת וכן מורא לשון הרמז"ל בפי"ט מה' פסוהמ"ק ה"ג שכ' ופוסלין אותה להחמיר וישרפו בעזרה ע"ש ולפי"ז א"ש דממנ"פ אי מכורה יש לו דין מזבח שפיר מפקיע ואי אין עליה דין מזבח שיב לא פסול ביה לינה מה"ת [ואף דמדרבנן פסול לזה י"ל דבמקום מצוה לא גזור]. ודו"ק:

ל) ועפי"ז נ"ל קו' כ"ק זקיני מרן הגה"ק מאוה"ג מצאנז זי"ע בהא דכ' התוס' דאם כבר גזרו על העכו"ם כזבים צ"ל שהי' מוכח בחותם בקרקע שלא הסיטו הכלי [וכן אי' בפייטן חפשו ומצאו בשיתין] והק' זקיני ז"ל הא עכ"פ לא חשיב טפי מספק אם הסיטו או לא וכיון דעזרה הוא רשהיר הוי ס"ט ברשה"ר וספיקו טהור, וכ"ל עפימש"כ האחרונים דבס"ס להחמיר אפי' ברשה"ר אזלינן לחומרא וא"כ הכא בהפך דבאמת הי' עלי' חשש לינה רק אנו מתירין מספק דילמא אין לינה פוסלת אלא במה שיש ממנו למזבח וכ"ז ניחא אם אין עלי' רק ספק זה אבל אי הי' על הפך גם ספק טומאה שוב הי' אסור למנורה משום דהוה ס"ס לחומרא ספק א' דילמא הסיטו הפך ואת"ל דלא הסיטו דילמא קיימ"ל דלינה מועלת אף בדבר שאין ממנו למזבח וא"ש שהוצרך הפך להיות חתום וטמון. והבן:

לא) באופן אחר י"ל קו' כ"ק זקיני מאוה"ג מצאנז זי"ע דהנה הרא"ם הק' כיון דהי' כולם טמאי מתים הלא נטמאה המנורה בעשייתה והי' מטמא להשמן ותי' בבכו"ש עפי"ד הגמ' [ע"ז מ"ז] דעשו מנורה של עץ והוה כלי עץ העשוי לנחת שאינו מק"ט והמפו' הק' לשי' הצל"ח דכ"ש מקבלין טומאה אפי' מראשון ושני דדל חשובות הכלי והוי פשוטי כ"ע שג"כ מק"ט כאוכל ואפי' מרו"ש ע"ש, וה"ה כלי עהל"נ מק"ט בכ"ש עיין מכ"ת מ' ק"ס ועטרת יהושיע ס"א אך יש לומר דהנה עיקר קו' הרא"ם כראה דלא קשה רק על ההדלקה דלכאורה לפי"ד התוספתא פ"ב דטהרות והביאו הר"ש ורא"ש שם דשמן הקרוש אינו לא אוכל ולא משקה ואין עלי' טומאה רק בעודו כימות א"כ הי' להם עצה שנתינת השמן יהי' בשמן שנקרש ולא יק"ט מהמכורה רק הקו' על אחר ההדלקה דאז כיון דנימוח וניתך השמן שוב יהי' מק"ט מהמנורה ומעתה י"ל לפימש"כ הח"ס ז"ל לפרש והדליקו כרות בחצרות קדשיך וקבעו שמונת ימי חנוכה ולכאו' הוא תמי' הא ההדלקה הי' בפנים ומ"ט שביק לשון היכל ודביר ונקט בחצרות קדשיך וכ' הח"ס לפי"ד הרמז"ל דאם הטיב הכהן בפנים והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן וכיון דאז הי' ההיכל מלא גילולים וע"ז עד שפינו ההיכל וטהרו המקדש ולכן לא הדליקו אז הנרות בפנים בהיכל רק בחצרות קדשך הוא העזרה שכבר נגמר טהרתה מקודם לכן ונוכח הוא רק לכוללת הבית אבל לא לעכב עכ"ד והכה קיימ"ל דעזרה הוי רשה"ר כדאי' בפסחים י"ט ולא ההיכל כמש"כ המפו' ולענין חבה"ק אי מטמא אחרים הוא בחולין ל"ו איבעיא דלא איפשטא א"כ לענין שיקב"ט השמן מהמנורה כיון דעיקר טומאת המנורה הוא מחמת חבה"ק ובטו"א הוה ספק, נמצא דכשנולד הספק בעזרה אז ספיקו טהור ולא מטמא המנורה להשמן א"כ מיושב קו' הרא"ם דממנ"פ נתינת השמן הי' יכול להיות בשמן קרוש וההדלקה הרי הי' בעזרה שספיקו טהור א"כ ל"ה המנורה יכול לטמא את השמן

ודו"ק. וכ"ז נכון בדליכא רק ספק אחד משא"כ אם הי' עליו עוד ספק היסט הזב שוב הי' לכו לטמא מספיקא. ודו"ק: לב) אמנם כ"ל דאע"ג דשמן קרוש אינו לא אוכל ולא משקה מ"מ בקדשים דקיימ"ל תבה"ק משוי אף עץ לאוכלא פשיטא דלא גרע משקה קרוש [וזה קשה גם על מש"כ בנפש יהונתן לת' קו' הרא"ם דהשמן שבפך הי' שמן שלא הביא שליש דכשר למכירה ואמק"ט כמש"כ הרמז"ל בפ"א מה' טו"א ה"ה וק' דלא יגרע מעץ בעלמא דמק"ט בקדשים] וא"כ הדק"ל דכשאירעה הספק בהיכל שפיר ספיקו טמא והנ"ל דהכה בתשו' מהר"ץ סי' כ"ט הק' לפי"מ דקיימ"ל דבכל ס"ט צריך שיהי' בו דעת לישאל אם נטמא או לאו ולזעירי [כדה ה'] צריך דוקא שהמק"ט יהי' בו דעת לישאל ומוקי הא דמעת לעת שבנדה מטמא המטה כשחברותי' נושאות אותה במטה, א"כ קשה איך יפרנס זעירי הנס חנוכה שטימאו כל השמנים מספק שמא נגעו בה והרי השמנים שהם המקבלי טומאה אבד"ל, ותי' כיון דגם לזעירי אם המק"ט הוא ביד אדם הוה כיבד"ל כמבואר בנדה שם א"כ אנו מסופקין גם ע"ז דשמא הרימו העכו"ם השמנים וטימאו אותם וכל ספיקות שאתה יכול להרבות ברשה"י טמא עכ"ד, והנה בר"ש רפ"ד דטהרות כ' דזורק ל"ה כבאה בידי אדם רק הו"ל כדבר שאבד"ל כיון דבשעת לידת הספק נפסק כח האדם ואיני נוגע לא בהטומאה ולא בטהרה, ועיין רמב"ם וראב"ד וכ"מ פ"יט מה' שאה"ט ה"ח ומתו' קו' הרא"ם להנ"ל דיש ספק אם המנורה מטמא או לא א"כ הוה ספק בדבר שאבד"ל דלא המנורה ולא השמן אבד"ל ואי"ל כיון דשופך לתוכו הו"ל כידו והוא יבד"ל ז"א דכשהגיע למנורה כבר נפסק כחו ול"ה כידו ודו"ק:

לג) ועפי"ד הרמ"ץ אמרתי עד"פ ליישב קו' המפו' מאי הועילו בהא דמצאו פך חתום בקרקע שידעו בבירור שלא נגעו בו הא הכניסו ועבדו שם ע"ז ולריב"ב ע"ז מטמא באוהל א"כ נטמא הפך באוהל ואי"ל שהי' מוקף צמיד פתיל דהא משקה קודש אין ניצולין בצמיד פתיל עכ"ק וכ"ל דהנה לכאו' יש להעיר לר"ש (מנחות קא) דאוכל שאי אתה יכול להאכילו לאחרים כגון ערלה וכה"כ ומנחה שנעשה פיגול דאסה"נ הן לא מק"ט (וברא"י חולין ל"ו כ' דה"ה במשקין) ומבואר שם דלדידי' הקדש לא מק"ט רק בהי' לו שעה"כ לקב"ט קודם שנעשה קודש אבל הקדישו במחובר שוב אינו מק"ט א"כ קשה למ"ד טו"מ ל"ד שכ' באות א' דלא מק"ט רק משעת ההקדש א"כ קודם ההקדש ל"ה לו שעה"כ דלא הי' ראוי לקב"ט מצד שהוא משקין משעת ההקדש הרי נאסר בהנאה אך י"ל לפי"ד התוס' שם דלכן עולה מטמא טו"א לר"ש הואיל דאכילת מזבת ג"כ שמי' אכילה א"כ לשי' האב"נ דמנורה דין מזבח עלי' שפיר מק"ט השמן אך לכאו' ל"ד לעולה דשם אם עלה לא ירד ע"כ שפיר חשוב א"מ אף אי ק"ט אבל בשמן למנורה לפי"ד האו"ת

ז"ל דאין המנורה מפקיעו משום דברגע הראשונה יטמא השמן להמנורה כנ"ל אות י' א"כ שוב לא יק"ט אכן י"ל כיון דאי לא יק"ט שוב יהי' בכלל אכילת מזבח ע"כ שפיר מק"ט כעין ד' התוס' (ב"מ ל' ופסחים כ"ו ורא"ש פ"ב דפרה) דלכן עלה עלי' זכר פסולה אע"ג דלא ניחא לי' דאי לא יפסול יהי' ניחא לי' [וכה"ג כ' ז' הב"ט ריש דין אשה שאמרה ט"א ושו"ת שירי טהרה מקואות סי' ז' ובית שלמה סי' ס"ו לענין צינור דלא ניחא לי' בהגומות שלא יפסלו המקוה ומנ"ת מ' ד' בב' שהעידו שראו את החודש וקטנים שע"י עדותם של הב' כעשו בני י"ג שכה באו והזימים וע"ע ת' שם ארי' ע"ט ואות"ל בסוף הספר ומכח"א ח"א סי' א' כ"ב מ"ב וח"ב סי' ס"ח ועוד בכמ"ק וע"ש שהביא בשם ת"א מקורו מירוש' פט"ו דיבמות ה"ז וכן העיר מהירוש' בדע"ת סי' כ"ג אות כ"ג ועע"ש בפ' אות י"ד וסי' ד' והדברים עתיקין] וה"ה הכא שפיר מק"ט דאם לא יק"ט שפיר יהי' אכילת מזבח ולפמש"כ גדולי האחרונים דדין היתר כריך בעקבי האיסור תלי' אי סד"א לחו' א"כ בספק טומאה היכא דאבד"ל דספיקו טהור שוב גם בהיתר כרוך יהי' טהור והשתא א"ש קו' המפו' הנ"ל דכיון דהפך הי' טמון בקרקע וידעו בבירור שלא שלטו בו ידי זרים ול"ה אפשר להפך להיות ביד"א שוב לענין טומאת אוהל דאינו בנגיעה רק טומאה דממילא הוה ספק בדבר שאבד"ל וספיקו טהור, ודו"ק היטב: לד) והנה כעת ראיתי דמה שכתבתי לעיל בריש הקונטרס ליישב קושייתי מלכה ותי' דהמנ' יפקיעו, לכאו' זה נסתר ממש"כ רש"י ז[בחים פ"ב] דאע"ג דעלו לא ירדו מ"מ ארצוי לא מרצי וצריך להביא קרבן אחר ובטה"ק פ' המזבח מקדש דבפסול דעלו ליי אין הבשר נאכל א"כ לכאו' א"א לקיים בו מצות המנורה וזה תימא גם על עיקר קו' הגה"ק אב"נ ז"ל ולייישב זה נ"ל דכיון דאם עלה ל"י שוב ממילא הי' יכולין לקיים גם העיקר מצוה ושפיר הי', מרצה ונקדים ליישב מה שהקשיתי ע"ד העמודי אור וב"י דטומאת השמנים הי' מחמת חבה"ק ולכאו' קשה להירושלמי סוף פ"ק דפסחים דתרומה פסולה ששאלו עלי' פקע הטומאה למפרע דכיון דאינו תרומה אזיל גם הטומאה שבאה לה מפאת קדושתו ועי' בתוס' סוטה ו' ובפתיחה להמשב"ת ובי"צ סי' ק"ט א"כ קשה דהי' להם עצה לישאל על ההקדש ויפרח הטומאה שהי' עלי' מחמת חבה"ק ונראה לפי"מ דקיימ"ל אכלה כולה אין נשאלין עלי' דליתא לקדושה בעולם שיחול עלי' השאלה והנה נודע דברי המהרש"א [קידושין כ"ז] דפיגול נותר וטמא פקע מיני' איסור קודש ואיסור חדש חל עליו ובפנ"י תמה ממשנה שלימה דיש אוכל אכילה אחת וחייב עלי' ד"ח [כריתות י"ג] חזינן דאף בנותר איכא מעילה ולא פקע מיני' שם קודש ותי' באו"ח דבכריתות מיירי באימורים דאם עלו לא ירדו ע"כ שפיר י"ל דלא פקע מיני' שם קודש משא"כ בבשר קדשים דעלה ירד וא"א לחזור עוד לקדושתו

ע"כ שפיר פקע קדושתו ע"ש נמצא לפי"ז דכל היכי דעלה ירד ליתא שוב בשאלה כיון דפקע קדושתו ועי' בבי"צ יו"ד סי' קל"ד מעתה א"ש דלא הי' יכולין לישאל על השמן טמא כיון דהי' בו גם פסול דלינה ובשני פסולין פקעה הקדושה ושוב ליתא בשאלה ודו"ק, וכ"ז בשמן הטמא אבל שמן שבפך אף שג"כ נפסל בלינה מ"מ כיון דלא נטמא ול"ה עלי' רק פסול אחד שוב שפיר איתא בשאלה ויפקע הפסול לינה א"כ י"ל דבאמת הי' נשאלין עלי' ועי"כ הוכשר למנורה ודו"ק:

לה) באופן אחר י"ל קו' הנ"ל הא הי' להם עצה לישאל על השמן דהנה לכאו' צ"ע איך אפ"ל דטומאת השמנים הי' מכח חבה"ק הא [בע"ז מ"ז] אי' דבאו בה פריצים וחללוהו ויצא הכל לחולין וא"כ מאי חבה"ק איכא אך באמת לק"מ לפי"ד הבי"צ באו"ח ק"ט דהשמן לא יצא לחולין כיון דהסברה דבביאת פריצים נתחללה הבית מטעם יאוש כדאי' [בחולין קל"ט] תרנגולת שמרדה פקעה קדושתה ובריטב"א כ' שהוא מטעם יאוש הגזבר וז"ד בקדושת בדה"ב אבל לא בשמן דאין לו פדיון מדאו' ה"ה דלא מהני יאוש ע"ש א"כ א"ש דקיבל השמן טומאה כיון דאין לו פדיון וכ"ז דוקא קודם קבה"ט אבל לאחר קב"ט כיון דקיימ"ל טמאין נפדין [במנחות ק"א] שוב שפיר יוצא לחולין ע"י ביאת פריצים וכ"כ שם בבי"צ לענינו דלכן ל"ה משקה במ"ד משום דהיאוש וטומאה באין כאחד ע"ש ומיושב קו' הנ"ל דשפיר ל"ה אפשר להם לישאל כיון דכעת כבר נעשה חולין ודו"ק:

לו) ועפי"ז י"ל קו' האמת ליעקב על מש"כ המפו' ליישב קו' הפנ"י דנימא טומאה הותרה בציבור ותירצו דהי' חוששין לטומאת זבין ומצרועים ונדה או שרץ דלא הותרה בציבור וק' הא עבדו שם ע"ז ג"כ כדאי' בע"ז מ"ז וקיימ"ל כרבנן דרע"ק דע"ז מטמא באוהל כמת וגם בגדיהם הי' בחזקת מגע מתים כמש"כ הרא"ם א"כ נימא הואיל ואישתרי אישתרי כדאי' [זבחים ל"ב] ועפ"י הנ"ל י"ל למש"כ הרמב"ן דבקדשים גם ס"ט טמא א"כ י"ל דחששו שמא נטמא השמן בראשונה בטומאה דלא הותרה בציבור ומיד כשנטמא יצא לחולין ושוב לא מקבל כלל הטומאה השני' ול"ש הואיל ואישתרי דלא אישתרי מידי כיון דלא כטמא כלל, ודו"ק:

לז) בא"א אמרתי ליישב קו' האמת ליעקב הנ"ל דהנה לכאו' יש להעיר דקדשים טמאין לא יקבלו עוד טומאה חדשה לשי' הרבה ראשונים דאף לקבלת טומאה צריך שיעור כביצה עיין תוס' [פסחים ל"ג] ושבת צ"א ותו"י [יומא פ'] ומל"מ פי"ג מה' כלים ה"ט ושעה"מ פ"ו מה' ברכות והא קדשים טמאין לשרפה הם עומדים ונימא כתותי' מיכתת שיעורי' וע' תוס' [סוטה כ"ה] וישיע"ק או"ח סי' ק"ס אך י"ל למאי דמשני הש"ס במנחות

ק"א] דלכן נותר ופרה מטמאין טומאת אוכלין ול"א כל העומד לשרוף כשרוף דמי משום דחבה"ק משוי להו לאוכלין א"כ ה"נ י"ל לענין שיעור דאהני חבה"ק דלא כותא כמ"ש והכה התוס' [חגיגה כג] כתבו דאין בכח חבה"ק לעשות ב' פעולות כגון להכשיר ולטמא ע"ש א"כ במשקין כיון דעיקר טומאתן אינו בא רק מחמת חבה"ק שוב אין בכת החבה"ק לעשות פעולה שיחשב לכשיעור ג"כ ומעתה מיושב ע"כ קו' האמת ליעקב די"ל שחששו שמא נטמא מקודם בהטומאה דלא הותרה בציבור ושוב כמ"ש ולא חל עליו כלל טומאה השני', ודו"ק: לח) ועלה בדעתי להעיר לפי"ז עמש"כ הגה"ק או"ת ז"ל דלכך ל"ש עלה לא ירד משום דהשמן מטמא להמנורה הא באמת הק' הפאר הלכה דקדשים טמאים לא יטמאו אחרים הואיל ועומדין לשרוף ולטמא אחרים לכ"ע צריך שיעור כביצה ותי' בהגהות מהר"מ מינץ סי' ה' דחבה"ק משוי להו כשיעור ע"ש וכ"ז באוכלין משא"כ במשקין דבעצם אין מקבלין טומאה רק חבה"ק משוי להו לאוכל שוב איך מהני חבה"ק לשוי' כשיעור ג"כ לפי"ד התוס' בחגיגה הנ"ל ובמק"א פלפלתי בזה לפרש מאי דמיבעיא לי' להש"ס אי חבה"ק מועיל למנות ראשון ושני היינו דבטומאה כזה שעיקרו אינו בא רק מחמת חבה"ק בזה שוב הדק"ל דנימא כתמ"ש ואכ"מ]:

לט) ולכאו' י"ל דל"ש כתותי' מיכתת שיעורי' משום דיש לו היתר עי' שאלה לשי' הרבה פוסקים דאף בקרבן ציבור ונתקדש בכ"ש מהני שאלה אך ז"א לפי הנ"ל באות ל"ג דאי עלה ירד לא מהני שאלה א"כ א"א לומר דלכן יטמא אחרים מפאת דאית לי' שאלה דהא אי יטמא אחרים שוב לא יהי' לו שאלה אמנם לפי"ד התוס' [פסחים כ"ו] דכשחוזר חלילה האיסור בההיתר אזלי' לחומרא א"כ ה"נ שפיר מטמא המנורה דאי לא יטמא שוב לא יהי' כתותי' מיש ומיושב לפי"ז קו' התוס' הא כטמא בהיסט לפימש"כ האחרונים דבאיסור דרבנן אזלי' להקל בהיתר כרוך ודו"ק:

מ) ועפי"ד הגה"ק מאסטראווצע יש ליישב קו' הפנ"י דמהיכן לקחו שמן לצורך חביתין שהי' צריך בכל יום ולהנ"ל א"ש דבשלמא המנורה שפיר הי' יכול לקבל טומאה אבל המזבח שהוא בנין ונחשבת כקרקע ואינו מקבל טומאה שוב שפיר הי' המזבח מפקיעו, והבן:

מא) באופן אחר י"ל קו' הפנ"י דמאין לקחו שמן לצורך חביתין דהנה בשו"ת בתי כהונה הק' הא עזרה הוא רשה"ר וספק טומאה ברשה"ר טהור ונראה ליישב עפי"ד הנ"ל באות ל"א דהי' מהראוי דגם המנורה יטמא להשמן אך הא דאינו מק"ט הוא משום דס"ט ברשה"ר טהור ע"ש וא"כ כשיתנו השמן למנורה יהי' עלי' ב' ספיקות ובכה"ג מטמינן אף ברשה"ר ע' בתשו' בי"צ או"ח סי' א' ויו"ד סי' קמ"ה ואמרי יושר סי' ע"ב ועיין בשב

שמעתתא פ"ד דס"ט ברשה"ר טהור מטעם סד"א לקולא א"כ לפי"ד הרי"ט אלגאזי פ"ב דבכורות ונוב"י מה"ת יו"ד סי' ל"ח דבשני ספיקות מודה הרמב"ם ז"ל דאזלינן לחומרא א"כ ה"נ לענין ס"ט ברשה"ר והבן וזה נכון לענין השמן דמנורה אבל בשמן למנחות שפיר הי' יכולין להדליקו לצורך מנחות כיון דהמזבח לא יטמאנו שוב לא ישאר רק ספק א' וזה טהור והבן:

מב) עי"ל קו' הפנ"י, דבאמת הק' בבי"צ ועמודי אור למ"ד טו"מ ל"ד לאיזה צורך הי' הנס ותי' דחבה"ק משוי לאוכלא ועדיין קשה להשיטות דחבה"ק דרבנן וע' נוב"י סי' ד' א"כ אכתי ל"ה רק דרבנן אך י"ל דבאמת הק' הרא"ם הא נטמאה המנורה והי' מטמא להשמן ואף דהמנורה הוי כלי עץ העשוי לנחת מ"מ מק"ט מכח חבה"ק אך י"ל לפי הנ"ל דחבה"ק הוי רק מדרבנן ולדרבנן לא חששו וע' בחתן סופר סי' ע' א"כ מיושב קו' הנ"ל לפי הנודע שי' הלח"מ דתרי איסורי דרבנן הוי כדאו' א"כ הכא דיש ב' טומאת טומאת היונים וטומאת המנורה שוב הוי כדאו' והבן וכ"ז במנורה אבל מזבח דאינו מק"ט שוב הוי רק חד דרבנן והבן ובעיקר תי' הבית יצחק ועמודי אור דנטמא מחמת חיבת הקודש, יש להעיר לפי"ד הפנ"י [פסחים ט"ז] דל"ש חיבה"ק רק באכילת מזבח דומיא דעצים ולבונה ומנורה אין דינו כמזבח לכמה שיטות:

מג) עי"ל קו' הפנ"י, דכבר הק' באות ל"ד דהי' להם עצה לישאל על ההקדש ויפקע הטומאה ותי' דפקע קדושתו וליתא בשאלה אכן באמת י"ל דאף אם עלה ירד מ"מ לא פקע הקדושה מיני' לפימש"כ בתשו' חבצלת השרון סי' מ"ה דלכן לא הדליקו בטומאה אף דט"ד בציבור משום דהי' טמאי מתים ול"ה הכ"ג יכול ללבוש הציץ והוי כנשבר וגם סברא הוא דבטומאה אינו מרצה דאין קטיגר כעשה סניגור ע"ש א"כ לאחר שנטהרו הי' יכולין להדליק אף בשמן הטמא א"כ בוודאי דלא פקע הקדושה מינייהו והדק"ל אכן בפשיטות י"ל לשי' הטו"א בר"ה כ"ח דבקרבן ציבור ל"מ שאלה דלית להו בעלים מיוחדים ע"ש ושמן למנורה הרי בא מתרומת הלשכה כמו פרה אדומה בפ"ב דשקלים מדכתיב ויקחו אליך כיין רמב"ן פ' אמור א"כ שפיר ל"ה יכולין לישאל על השמן וכ"ז בשמן דמנורה אבל השמן דמנחות כיון דהי' של כ"ג והי' קרבן יחיד שוב שפיר הי' יכולין ליטהר ע"י שאלה והבן:

מד) ולפימש"כ באות ט' דהפך הי' של כ"ג א"כ י"ל דגם בהפך הי' מהני שאלה ויהי' מיושב לפי"ז קו' התוס' דנטמא בהיסט וגם קו' המפו' דנטמא באוהל דבקודש אינו מציל צמיד פתיל די"ל שהי' נשאלין עלי' ונעשה טהור ומיושב בפשיטות גם קו' דנפסל בלינה דהי' קדוש קדוה"ג מדהוצרך להיות חתום בחותמו של כ"ג ולהנ"ל י"ל דל"ה עלי' פסיל

לינה דנפקע ע"י שאלה כיון שהי' של כ"ג וע"ז גופא הי' צריך להיות חתום בחותמו של כ"ג לידע שזה של כ"ג ומהני שאלה והבן:

מה) ואמינא עוד ליישב הא דהשמן שבפך לא נפסל בלינה מאחר דהי' קדוש בקדוה"ג עפי"ד התוס' [מנחות ח' ופ"ח] דאחר שנתקדש בכ"ש גנאי הדבר ליתן לכלי חול ועי' בשו"ת הרי בשמים מ"ת סי' ל"ב דאע"ג שכ' התוס' דל"ש זה רק בדבר הקרב על גבי המזבח לא אתי לאפוקי רק מי כיור דסוטה שהי' משקין אותה בשער ניקנור דל"ה בעזרה כלל ע"ש א"כ מסתבר דגם הפך שהי' מונח בו השמן הי' כ"ש ונודע מש"כ בפני' פ' נשא ופ' צו דבמונח בכ"ש לא כפסל בלינה כמו שלחן בזבחים פ"ז דאפי' הי' עלי' ימים רבים לא נפסל בלינה וה"ט דמחבת ומרחשת ל"ה צריך ליבון ע"ש וכ"כ בשו"ת מהרא"ש סי' ו' א"כ א"ש דהשמן שבפך לא כפסל בלינה כיון דהי' מונח בכ"ש והבן:

מו) וראיתי בת' הגרמ"ז נ"י בגא"י סי' ד' שמצדד דכ"ש מציל גם מפסול יוצא ומבאר בזה ד' הרמז"ל דאם הוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן ע"ש וגם התוספתא פי"א דמנחות דאפי' בשאר ימות השנה מוציאין אותו חוץ לעזרה ואין בכך כלום ע"ש והרי תופסל ביוצא וע"כ דכ"ש מציל גם מפסול יוצא אמנם בתוס' סוכה כ' לא משמע כן ועי' במל"מ פי"א מה' משכב ומושב הי"א וחסדי דוד להתוספתא ונראה בזה לתרץ קו' המפו' על תי' הב"י דמיד נתמלא הפך בליל א' דלמה הי' צריכין לידע מיד בליל א' שיהי' להם להדליק גם ביום ב' ונ"ל דנודע קו' הרא"ם הא טומאה הותרה בציבור ותי' דשמן הוא ממכשירי הדלקה ולא הותרה בציבור והק' זקיני החכ"צ ז"ל בסי' פ"ז וכי אסור לאדם לעשות שמן בטומאה לצורך המקדש וכ"ת ההבאה למקדש אסור והא אמר שמואל בסוף עירובין להמכניס שרץ למקדש פטור ובהגהות השו"מ ז"ל מתרץ דאנן לא קיימ"ל כשמואל וכמש"כ הרמב"ם בפ"ג מה' ביאמ"ק ה' ט"ז דאסור להכניס שרץ למקדש ע"ש והנה על מד"א ביומא כ"ד דהטבה הוי עבודת פנים כ' הגר"מ זעמבא כ"י דזה דוקא בהטבה דבכל יום שכבר נתחנכה המנורה בקדושתה. אז הוי ההטבה עבודה אבל בעת החינוך דמפורש [במנחות כ'] דאין מחנכין את המנורה אלא בהדלקת ז' נרותי' שוב אז בהטבה לא הי' עדיין קדושה כלל דליכא חובת הטבה להחשב עבודת פנים עכ"ד והנה כבר הבאתי קו' הא"ב הא מנורה מפקיע טומאה וכ' בבנין צבי סי' ל' דצורך הנס הי' על ההתחלה שגם הוא יהי' בטהרה והמזבח אינו מפקיע רק משמשלה האור ע"ש ומעתה ביום ראשון הי' יכולין להדליק גם בשמן הטמא מטעם טומאה הותרה בציבור וההדלקה וההטבה הי' יכול להיות בחוץ וביוצא לא נפסל דהי' בכלי שרת וא"כ ליכא משים מכניס שרץ למקדש ורק אח"כ בהנחה שצריך להיות לפני ה' בהיכל הרי אז כבר פקע טומאתו

דכבר משלה בהן האור וא"כ לולי הנס שהי' תיכף על ליל ב' לא הי' מדליקין בליל א' בשמן טהור רק בשמן טמא דבליל א' ליכא איסור משא"כ בליל ב' ולכן הוצרך להיות הכם כיכר בליל א' שיהי' יכולין להדליק גם ביום א' בשמן טהור ודו"ק:

מז) והנה לפי"מ דאי' [במנחות פ"ח] דהשמן קודם נתינתו להתנורה הי' נתקדש בשני כלים א) שלשה ומחצה ב) חצי לוג וכ' בשו"ת הר"ב מ"ת סי' ל"ב דבכלים אלו של שלשה ומחצה שהי' מוכנים ועומדים בלשכה שמניא כל השנה לצורך הדלקת המנורה ל"ש בהו פסול לינה שמצותה כך הוא וכדאי' [בשבועות י"א] שאני קטורת הואיל וצורתה בכל השנה כולה ואח"כ כשהי' משימין אותה להכ"ש דחצי לוג אז מיפסלה בלינה כמו קטורת לאחר קידוש כף עכ"ד א"כ מתו' קו' הנ"ל די"ל דהשמנים הי' מקודם במדת שלשה ומחצה ושפיר איכא חבה"ק כיון דנעשה קדוה"ג ואפ"ה לא כפסל בלינה כיון דל"ה בהחצי לוג כמש"כ הגאון הנ"ל, ודו"ק:

מח) אמנם באמת יש להעיר על דברי ההר"ב דל"ד כלל השמן לקטורת דבשלמא קטורת דהלל"מ לפטם שס"ח מנים בתחלת השנה כמש"כ בס' היראים סי' של"ד שפיר י"ל דלא נפסל בלינה כיון דמצותו בכך וא"א בענין אחר ע' תוס' [יבמות ד' ע"א] משא"כ שמן היכן רמיזא באורייתא דצריך לשהותו זמן רב אחרי שנתקדשה בהשלשה ומחצה באופן שיופסל בלינה וע' בדרכי יושר [מנחות צ"ה] ובתשו' מהרש"ם ח"ב סי' י"ד שכ' ג"כ דאם אפשר לאפות השתה"ל ולחה"פ בע"ש שפיר שייך לינה וליה מצותו בכך וע' גם הר"ב ח"א סי ז' ולענ"ד י"ל דמטעם אחר ל"ש פסול לינה אחר שנתקדש בהשלשה ומחצה לפי"מ דאיתא [במנחות ע"ט] אמר זעירי אין הנסכים מתקדשין אלא בשחיטת הזבח ופרש"י ז"ל דאין הנסכים מתקדשים ליפסל בלינה אלא בשחיטת הזבח אפי' נתקדשו בכלי שרת ובתוס' [מנחות ט'] כ' לענין פסול יוצא דשתה"ל לא מיפסלי ביוצא בקידוש תנור לחודי' משום דבתנור לא נגמר עדיין כל הקדושה דהרי הכבשים מקדשין הלחם אח"כ ודמיא לפסול לינה דאמר זעירי דלא מיפסלי קודם שחיטת הזבח ע"ש וזה י"ל ג"כ בכוונת הריטב"א [חולין ב'] דבקדושת סכין לחודי' אינו כפסל ביוצא והכוונה לפי"מ דאי' [בסוטה י"ד] ונותנה בכ"ש למ"ל הא קדשה חדא זימנא וחשב מידי דהוה אדם דם אע"ג דקדשי סכין בצואר בהמה הדר מקדיש לי' בכ"ש הכי נמי ל"ש ע"ש וכיון דבסכין לא נגמר כל הקדושה לא מהני לענין יוצא כמו בשתה"ל א"כ השמן שנתקדש בהשלשה ומחצה כיון דלא נגמר עדיין כל הקדושה שהרי עדיין צריך שיתקדש בהחצי לוג שפיר י"ל דלא נפסל בלינה עד שיתקדש בהחצ"ל וא"כ י"ל דאותן השמנים ל"ה מקודשין רק בהשלשה ומחצה ודו"ק: מט) ולפימש"כ בנפש יהונתן פ' מקץ לתרץ קו' הרא"ם הא

הכהנים הי' טמאי מתים א"כ נטמא גם המנורה בעשייתה ותי' דהשמן שבפך הי' שמן שלא הביא שליש ולא הי' באפשרי לקבל טומאה והא דהי' צריך להיות השמן חתום בחותמו של כה"ג לאו משום חשש טומאה רק שבזה הי' יודעין שלא החליפו את השמן בשמן אחר שמק"ט ע"ש ולפי"ז י"ל דרק שאר שמנים הי' מקודשין קדושת הגוף ולכן נטמאו משום חבה"ק אבל זה השמן לא הי' מקודש בכ"ש ול"ה באפשרי שיקבל טומאה והא דהי' צריך להיות הפך חתום זה רק לראי' שלא החליפו את השמן ושפיר לא כפסל בליבה:

נ) וכ"ק אאמו"ר עט"ר שליט"א אמר ליישב קו' הנ"ל דהמנורה נטמא בעשייתה דהנה בתפ"י פכ"ד דכלים מ"ד כ' דכלי שאסור בהכאה לא מיחשב כלי תשמישו של אדם ואינו מק"ט וכן העלה במרכבת יוסף בסי' כ"ב ע"ש ותמה בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' י' מפסחים פ' וכמה דוכתי דכל"ש מקבלין טומאה אף דאסורים בהכאה, ויש לתרץ לפי"מ דקיימ"ל אכילת מזבח שמה אכילה בחולין פ"א ואין חילוק בין אכילת אדם לאכילת מזבח כדאי' [בזבחים כ"ח] ואם האכל יאכל בשתי אכילות הכ' מדבר אחת אכילת אדם ואחת אכילת מזבח ע"ש ובבכורות י"ב ותוס' מכחות ק"א דעולה חשוב אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים דאכילת מזבח שוה לאכילת אדם ועיין במעיני הישועה בתי' כח שהעיר בהא לאכלה ולא לשרפה הא אין חילוק בין אכילת אדם לאכילת מזבח ולפי"ז י"ל דכמו דאכילת מזבח שוה לאכילת אדם כן תשמיש מזבח שוה לתשמיש אדם ע"כ שפיר מקבל טומאה והבן. אמכם ז"ב דכמו דכלי תשמיש של אדם אינו מק"ט רק אם אין צריך עוד שום תיקון שיהי' ראוי לתשמיש כן כלי תשמיש המזבח אינו מק"ט רק כשהוא ראוי לשמש את המזבח בלי שום תיקון ולפי"ז יש לחדש דכלים של משה שמשיחתן מקדשן ולא עבודתן וקודם משיחתן אף שיש עליהם קדושת דמים אין ראוים לעבודה שוב יהי' הדין שלא יקבלו טומאה מאחר שהם אסורים בהנאה מחמת קדו"ד שיש בהם שיצאו מכלל תשמיש הדיוט ולכלל תשמיש מזבח לא באו עדיין דהא מחוסר עוד משיחה ולהניח בו דבר שקדוש קדו"ד ג"כ א"ר הואיל והוזמן לקדושה חמורה דעבודה דלפנים ומה"ט כ' האחרונים דבחיכוך איכא משום מב"פ בשבת ע"ש מעתה לפימש"כ בשו"מ מהדו"ק ח"ג סי' מ"ב דניהו דלדורות עבודתן מחנכתן היינו משום דהתורה אמרה שאף שלא יהי' להם שמן המשחה יהי' עבודתן מחנכתן אבל כל שנזדמן להם שמן המשחה פשיטא דל"ה עבודתן מחנחתן ולפי"ד הש"ך ז"ל דבימי חשמונאי מצאו שמן המשחה ל"ה אז העבודה מחנך ומיישב בזה ד' רש"י [ע"ז נ"ב] ד"ה הקדשנו שחזרו ומשחו בשמן המשחה דאז ל"ה העבודה מחנך ע"ש א"כ א"ש קו' הרא"ם דל"ה התכורה מקבל טומאה

בעשייתה קודם שנמשח כיון שיש עלי' ק"ד ונאסר להדיוט ולגבו' אינו ראוי קודם שנמשח ודו"ק היטב עכ"ד, ודפח"ח,:

נא) והנה בציונים לתורה כלל ב' העלה דאע"ג דשתי' בכלל אכילה גם במזבח דהא המחשב לזרוק דמו למחר וכן לשפוך שירים למחר הוי פיגול ע' [זבחים י"ג ע"ב] דהוי בכלל ואם האכל יאכל וכו' מ"מ שתי' דמים בודאי ל"ה בכלל אכילת מזבח לפי המבואר בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' רפ"ד ורפ"ה דשתי' דמים אינו בכלל אכילה וכדאמרי' בעירובין כ"ו ע"ב] דנודר מן המזון מותר במים ע"ש ול"ע אכילת מזבח מאכילת אדם ע"ש, ואמרתי לפ"ז לתרץ קו' דו"ז הגה"ק משיכאווע ז"ל בדברי יחזקאל שתמה על מש"כ בידי משה על שיר השירים דכמו דאסור להנות ממעשה כיסים כ"כ אינו רשאי להקריב על גבי המזבח ע"ד שאמרו רז"ל ממשקה ישראל מן המותר לישראל ע"ש והק' מפשט הכתוב בשמואל ב' כ"ג שלא רצה דוד לשתות המים שהביאו הג' גבורים במסירת נפשם ויסך אותם לה' הרי דהי מותר לגבו' עכ"ק ועפ"י הנ"ל י"ל לפימש"כ בזרע אברהם סי' כ' דפסול ממשקה ישראל הוא רק במקום אכילת מזבח אבל היכא דל"ה א"מ לא בעינן מן המותר בפיך ע"ש א"כ במים דלא נקרא אכילת מזבח שוב לא פסול ממשקה ישראל מעתה מיושב שפיר קו' דו"ז הג"הק ז"ל דבמים שפיר הי' שרי לנסך לה' ואי"ל דאסור משום ממשק"י דל"ש במים פסול דממשק"י והבן:

נב) ועפי"ז י"ל קו' המפו' על ד' הידי משה דא"כ מה הועילו בהשמן שניתוסף ע"י נס הא נאסר משום ממשקה ישראל ומה שתירצו דנתרבה טיפין טיפין ונתבטל ברוב קשה לפי"ד ר' משולם במרדכי סוף חולין גבי יבמה שרקקה דם שדבר הבא לעולם על ידי תערובות ל"ב [ובשלמא למש"כ בנוב"י מ"ת סי' כ"ד דהיכא שהמבטל כבר קנה לו הויה בפ"ע אז דמי לגיגית שאפי' דשיל"מ בטיל עי' במרדכי סוף פ"ק דשבת ובמ"א סי' ש"כ סק"ה וכן פסק הרמ"א ביו"ד סי' ק"ב אתי שפיר אבל להפ' שחולקים קשה] ולהנ"ל א"ש לפימש"כ לעיל באות י"ב דבאותן ח' ימים ל"ה להמכורה דין מזבח כיון דל"ה מעכב מידי שוב שפיר לזה שייך פסול דממשקה ישראל והבן: עד כאן הקונטרס שמן למאור אשר העלה נכדי תלמידי חביבי שליט"א הנ"ל והדברים נחמדים מאוד תלי"ת:

כג) ולפי הנ"ל באות א' דהסעודה שעשה יוסף לאחיו הי' סעודת חנוכה יל"פ הפ' ואמר אליהם אביהם שבו שברו לכו מעט אוכל וכו' ואמר וכו' וטבח טבח והכן כי אתי יאכלו האנשים בצהרים, דמבואר לעיל אות א' דיוסף לא סבר כשיטת ז' הלבוש ז"ל דחנוכה כיון דלא הי' הצלת גופים רק הצלת הדת לא בעינן סעודה כפורים אלא סבר כקו' ז' הטו"ז ז"ל דהמחטיא את האדם הוא יותר מההורגו ע"כ עשה סעודת חנוכה, והנה נודע טעם

הדלקת ל"ו וח' שמשים ס"ה מ"ד כרות דשליטת היונים הי' פטר מכירת יוסף לכן בעת הישועה תיקנו להדליק מ"ד נרות לתקן חטא מכירת יוסף דהיה כשפיכת דם שינצל משיח בן יוסף משפיכת דם ע"י הדלקת מ"ד נרות מספר ד"ם עי' בעטרת ישועה מזה, והכה לכאורה יקשה הא לא שפכו דמו רק מכרו אותו אולם הדבר נכון לפימש"כ בשו"ת כתב סופר ז"ל או"ח סי' קל"ז שבזה שמכרו את יוסף למצרים ערות ארץ ולהיות בין העכו"ם הוה יותר מאילו הורגו אותו דגדול המחטיא את האדם מההורגו ע"ש, לכן שפיר תיקנו להדליק מ"ד כרות לתקן חטא שפיכת ד"ס והנה באהל מועד כ' דבר נאה בפ' הנ"ל שברו לנו וכו' לרמז לנרות חנוכה כי "לנו" בגמטריא פ"ו ואם שוברים תיבת לנו המחצה הוא מ"ג וזש"א שברו לנו ויהי' מספר מ"ג ומעט אוכל היינו אות הקטן מתיבת אוכל הוא א' וביחד הם מספר מ"ד כמספר הל"ו נרות עם ח' שמשים עכדפח"ח, וזש"א שברו לנו מעט אוכל דרמז להם להדליק מ"ד כרות דחטאו השבטים במכירת יוסף והוה יותר מאילו הורגו כנ"ל, לכן שפיר אמר יוסף כי אתי יאכלו האנשים סעודת חנוכה דס"ל דגם בחנוכה בעינן סעודה כפורים כנ"ל:

כד) עי"ל לפי הנ"ל דבמה שאמר יאע"ה שברו לכו וכו' רצה לרמז להם להדליק מ"ד נרות לתקן חטא מכירת יוסף, ועכצ"ל דלא הי' לשון הרע בזה שאמר יוסף שאוכלין אבמה"ח והם אכלו בן פקועה לאחר שנשחטה אמו דלישראל שרי' דבשחיטה תלי' מלתא דהא לב"כ אסור ולחומרא הי' להאבות דין ב"כ ואסור להם בן פקועה והי' הצדק עם יוסף ע"כ חטאו השבטים במכורתו כמבואר בפר"ד ע"ש, והנה באו"ת ז"ל הקשה על כפל הלשון וטבח טבח וכ' לת' דאיתא במדרש דהי' אז יום השבת והקדמונים ז"ל הקשו איך שמרו האבות את השבת הא לחומרא הי' להם דין ב"נ וב"נ ששבת חייב מיתה, וכ' לת' דשחטו בכל שבת בן פקועה וממנ"פ יפה עשו דאם יש להם דין ישראל הרי כבר הוא כשחוט דמי ואינה מלאכה ואם יש להם דין ב"כ הרי לא הי' מועיל שחיטת האם א"כ הוה השחיטה מלאכה ולא שבתו בשבת ולכן אמר וטבח טבח שישחוט בן פקועה שהוא כבר כשחוט ע"י שחיטת אמו ודפח"ח, וזש"א שברו לבו וכו' דרמז להם להדליק מ"ד נרות לתקן החטא של מכירת יוסף דהצדק הי' עם יוסף דבן פקועה לישראל מותר ולב"נ אסור כנ"ל, ולכן שפיר אמר וטבח טבח לשחוט בן פקועה דלישראל כשחוט דמי וממנ"פ יפה עשה דאם דינו כישראל הרי שבת ממלאכה ואם דינו כב"נ הרי עשה מלאכה ולא שבת בשבת:

כה) עולי"פ הפ' וירא יוסף אתם את בנימין וכו' כי אתי יאכלו, דהנה י"ל שהי' הויכוח בין יעקב ליהודה דיעקב חשש שמא יקראנו לבנימין אסון דשכר מצבה"ע ליכא להגן עליו

מצות כיבוד אב ויהודה סבר דשכר מצבה"ע איכא ויגון מצות כיבוד אב על בנימין שלא יקראנו אסון כמו שאמרו חז"ל בחולין [קמ"ב ע"א] עיי"ש והסכים יאע"ה לשיטת יהודה, ומבואר באלשיך ז"ל דה"ט דשכר מצוה בה"ע איכא דשכירות משתלמת מתחלה ועד סוף ונודע דברי המפורשים דאי אמרינן ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף ולא נתקדשה רחל בשכר עבודה דהוה כמקדש במלוה ולאה נתקדשה תחלה בהיתר ואח"כ רחל והי' עלי' באיסור ב' אחיות [עי' פ' וישב אות ט' מזה] ונודע דברי הקדמונים דהא דדנו השבטים את יוסף למיתה דסברו דגדול המחטיא יותר מההורגו ע"כ מותר להרוג את יוסף שלא יצא ירבעם ממנו שעתיד להחטיא את הרבים ואע"ג דאין דנין על העתיד מ"מ כיון דיוסף בא מביאה אסורה איסור ב' אחיות בכה"ג דנין על העתיד כמו בבן סורר ומורה שדנין ע"ש העתיד כיון שבא מיפת תואר, ומבואר לעיל דאי אמרינן דגדול המחטיא את האדם מההורגי צריכין גם בחנוכה לעשות סעודה וזש"א וירא יוסף אתם את בנימין דהסכים אביו לדברי יהודה לשלחו דשכר מצבה"ע איכא דישנה לשכירות מתוע"ס ולכן שפיר דנו השבטים את יוסף למיתה על שם העתיד כיון דבא מביאה פסולה דגדול המחטיא יותר מההורגו כנ"ל, ולכן אמר כי אתי יאכלו האנשים סעודת חנוכה דגם בחנוכה צריכים לעשות סעודה, ודו"ק ונחמדים הדברים בס"ד:

כו) במדרש הדודאים נתנו ריח זה ראובן שלקח מן ההפקר ולא מן הגזל ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה שהוא על הפתחים וכ"ל דהתוס' סוכה [ט' ע"א] מקשים למ"ל קרא להוציא את הגזול הא הוה מצהבב"ע ע"ש, והמפורשים כ' לת' א) לפי"ד הירא'ם דאף דגזל עכו"ם מותר מ"מ לא מקרי לכם צריך לן קרא לגזל עכו"ם ב) כ' קדוש זקיני החוו"ד ז"ל לת' דצריך לן קרא לספק גזל דלשיטת הרמב"ם ז"ל דסד"א מה"ת לקולא וזה בל"ת אבל בעשה מה"ת לחומרא ע"כ צריך לן קרא דעשה לאסור אף בספק גזל, והנה המדרש ס"ל דגזל עכו"ם אסור לכן לקח ראובן מהפקר ולא מן הגזל אבל אי נימא דגזל עכו"ם מותר לא הי' מקפיד שלא ליקח מהגזל והנה התוס' שבת [כא ע"א] הקשו דאם גזרו על עכו"ם להיות כזבים א"כ שמא ניטמא השמן בהיסט ע"ש ואמר כ"ק מוח"ז הגה"ק מאוה"ג מצאנז ז"ל לת' דה עכ"פ לא הוה רק ספק אם היסט העכו"ם והעזרה הוה רה"ר כדאמרינן בפסחים י"ט ע"ב א"כ הוה ספק טומאה ברה"ר וספיקו טהור וכ"כ המפורשים ודפח"ח, ונודעים דברי הרמב"ם ז"ל פט"ז מה' אבה"ט ה"ב דהא דספק טומאה ברה"ר טהור הוא מטעם דכל הספיקות מדבריהם ומה"ת ספיקא דאורייתא לקולא ועי' בש"ש פ"א ובת' מהרי"ט יו"ד סי' א' ולפי"ז מובן המדרש הדודאים נתנו ריח זה ראובן דסבר דגזל עכו"ם אסור כנ"ל. וא"כ אא"ל כתירוץ הא' דנפמ"נ לגזל עכו"ם דהא גזל עכו"ם ג"כ

אסור ועכצ"ל כתירוץ הב' דכפמ"ב לספק גזל דסד"א מה"ת לקולא ולכן ועל פתחינו זה כר חנוכה דלא הי' חיישינן שמא נטמא השמן בהיסט דהא סד"א מה"ת לקולא ושפיר הדליקו את המנורה ולכן על פתחינו זה כר חנוכה, והבן:

כז) עי"ל לפי הנ"ל דלא חיישינן שמא נטמא השמן בהיסט דסד"א מה"ת לקולא והנה הח"ס ז"ל הקשה הא הי' אז חודש סיון מזל תאומים ועובדי ע"ז משתחוים לצורת אדם ונודע דדודאים יש להם צורת אדם א"כ הי' על הדודאים חשש נעבד דאסור בהכאה [עי' לעיל פ' ויצא אות מ"ה] אמנם להרמב"ם דסד"א מה"ת לקולא לק"מ דהא הי' רק ספק כעבד דמותר מה"ת והאבות לא קיימו רק איסורי תורה זולת אאע"ה כמש"כ הנזה"ק] ולפי"ז מובן המדרש הדודאים נתנו ריח דלא הי' אסור בהנאה דסד"א מה"ת לקולא כנ"ל, ולכן ועל פתחינו זה כ"ח דלא הי' חיישינן שמא נטמא השמן בהיסט ושפיר הדליקו המנורה ולכן על פתחינו זה כ"ח:

כח) עי"ל דהנה המפורשים כ' דלכן משבח המדרש את ראובן שלא לקח מן הגזל דס"ל דגזל עכו"ם אסור דלחד"א דמותר א"כ אין שבת שלא לקח מהגזל ובמק"א כ' דזה אי גזל עכו"ם מותר או אסור תלי' בפלוגתות חכמים ורשב"י אי עכו"ם נקראים אדם או לא דאי נקראים אדם אסור ליגזל מהם ואי לא נקראים אדם מותר לגזול מהם, והכה הפר"ח סי' תר"ע הוכיח דהלכה כחכמים ולא כרשב"י דס"ל דאין עכו"ם קרוין אדם ואינם מטמאין מדקבעו ח' ימים לחנוכה והוצרכו ז' ימים מיום טמאתן ויום א' לכתישת זיתים וכ"כ הרמב"ם ז"ל ואילו לרשב"י לא הי' טומאה כלל ע"ש, וזש"א הדודאים נתנו ריח דגזל עכו"ם אסור דקרוין אדם ומטמאין ולכן על פתחינו זה כ"ח. והבן:

כט) עי"ל דהנה באו"ח כ' דס"ל להמדרש דגזל עכו"ם מותר לכן הי' רבותא דראובן דאפ"ה לא לקח מהגזל ע"ש, א"כ לפי הנ"ל עכצ"ל דס"ל להמדרש דאתם קרוין אדם ולא אוה"ע קרוין והכה באו"ת ל"א כ' דה"ט דטומאה הותרה בציבור דאחז"ל אתם קרוין אדם ולא אוה"ע דיש שמות גבר אנוש איש ובלשון רבים גברים אנשים אישים אבל שם אדם הוא ליחוד ולרבים וזהו רק לישראל דגם רבים מתאחדים באחדות גמור להקרא בלשון יחיד משא"כ באוה"ע [כבר כ' כן הטוב גיטין] וזהו הענין דטומאה הותרה בציבור דכיון שרבים מתחברים ונעשים כאחד באחדות גמור דאל"כ כל חד לחדי' קאי יש להם כח להעלות הרע והטומאה להפכו לטוב להכניסו לקדושה ע"ש דפח"ח, והכה ש"ב הגאון השו"ת ז"ל כ' לת' קו' התוס' הנ"ל שמא כטמא השמן בהיסט דע"י הנס נודע להם שהשמן טהור דבדבר טמא אין שורה קדושת הנס ודפח"ח וכ' בתכלת מרדכי מהגאון מברעזאן ז"ל הא דהתחילו להדליק קודם שנודע להם שהוא טהור צ"ל כמש"כ הפנ"י

דטומאה הותרה בציבור אלא משום חיבת ישראל נעשה הנס ועי"ז כודע להם שהשמן הי' טהור ע"ש, ולפי"ז מובן המדרש הדודאים נתנו ריח דגזל עכו"ם מותר דאתם קרוין אדם ולא אוה"ע א"כ אמרינן טומאה הותרה בציבור כנ"ל, א"כ הי' יכולים להדליק ואח"כ נעשה הנס כדברי הגאונים הנ"ל ולכן ועל פתחינו זה כ"ח ודו"ק, ונכון בס"ד: ס) עי"ל לפי הנ"ל דהמפורשים מקשים מדוע נשתנה נס חנוכה יותר משאר ניסים דנ"ח אחז"ל שצריך פירסומא כיסא להדליק בפתח, אמנם י"ל לפי"ד הפנ"י דבאמת טומאה הותרה בציבור והנס נעשה להראות חיבתן של ישראל אצל המקום ע"ש לכן שפיר צריך פירסומא ניסא להראות חיבתן וזש"א הדודאים נתנו ריח זה ראובן דגזל עכו"ם מותר, א"כ טומאה הותרה בציבור ולא נעשה הנס רק להראות חיבתן לכן ועל פתחינו כל מגדים זה כ"ח שהוא על הפתחים שצריכים להדליק על הפתחים לפירסומא ניסא ולא להדליק בצונעה, והבן:

סא) עי"ל דהמפורשים הקשו מה זה הוא השבת שלא לקח ראובן מן הגזל ותי' דתאות ממון גדולה מאד דאדם בהול על ממון לכן גם לצדיק הוא לשבח והנה קיימ"ל באו"ח סי' תר"ע דחצר שיש לו ב' פתחים משני רוחות צריכין להדליק בשתיהם והקשה הב"י ז"ל מפ"ק דברכות דאסור לעבור אחורי ביהכ"נ בשעה שהציבור מתפללין ולא אמרו אלא דלית לי' פתחא אחרינא אבל אית לי' פתחא אחרינא לית לן בה דאמרינן בפתחא אחרינא עייל וא"כ ה"נ יאמרו דאע"ג דלא אדליק בהאי פתחא אדליק בפתחא אחרינא ות' דבהדלקת כרות דאית בי' הפסד ממון אתי למחשד טפי דאדם בהול על ממונו ע"ש, וזש"א הדודאים נתנו ריח זה ראובן שלא לקח מן הגזל אע"ג דאדם בהול על ממון. ולכן על פתחינו כל מגדים זה כר חנוכה שהוא על הפתחים רצ"ל לא על פתח א' אלא על הפתחים שצריכין להדליק בשני פתחים שאם ידליק אלא באחת איכא חשדא כנ"ל, והבן:

סב) ולפי הנ"ל יל"פ המדרש הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף ועל פתחינו כל מגדים זה כר חנוכה שהוא על הפתחים, דהמפורשים כ' דלכן הציל ראובן את יוסף כי חשב שיחשידו אותו כי ידו הי' במעל להרוג את יוסף ויחזיר הבכורה אליו וירויח ממון ליטול פי שנים, וזש"א הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף דיחשידו אותו דאדם בהול על ממון ולכן על פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה שהוא על הפתחים שצריכים להדליק על ב' פתחים דאיכא חשדא דאדם בהול על ממון כנ"ל, והבן:

סג) עיל"פ המדרש הנ"ל, דהנה יוסף אמר שהשבטים אוכלים אבמה"ח והרא"ם הקשה איך אכלו דבר איסור. אמנם י"ל שאכלו ע"י ביטול וסברו דמבטלין איסור לכתחלה ויוסף

סבר דאין מבטלין איסור לכתחלה וראובן סבר דאין מב"א לכתחלה א"כ הי' הצדק עם יוסף לכן הציל ראובן אותו, והנה המפורשים הקשו דלמה הי' צורך הנס הא הי' אפשר לערות דרך צירצר קטן השמנים הטמאים לתוך שמן טהור שמצאו בפך לר"י בע"ז [ע"ג ע"ב] דהמערה מצירצר קטן לבור אפילו כל היום קמא קמא בטל וה"ה לענין טומאה כמבואר במל"מ מעילה פ"ז ה"ג, ות' דהא אין מבטלין איסור לכתחלה [ועי' בשו"ת בנין צבי מבני הרב הגאון שליט"א סי' כ"ח מזה], ולפ"ז מובן המדרש הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף דס"ל אין מבטלין איסור לכתחלה א"כ הי' צורך הנס ולכן ועל פתחינו כל מגדים זה כר חנוכה להדליק כרות על הנס הנעשה:

סד) עיל"פ עפ"י הנ"ל דהשבטים רצו להרוג את יוסף על שעתיד ירבעם לצאת ממנו ודנו על שם העתיד כיון דבא מביאה פסולה איסור ב' אחיות, אבל ראובן הציל את יוסף דסבר דליכא איסור ב' אחיות דיאע"ה גיירם וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולא הי' אחיות כלל, והנה מבואר לעיל פ' וישלח אות ע' דה"ט דאמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי כיון דעכו"ם אינם קרוין אדם ולאחר שנתגייר נקרא אדם לכן הוא כנולד דמי וכ"כ המפורשים. והנה הרא"ם הקשה על הנס הנעשה בהשמן הלא הכהנים הי' טמאי מתים מהמלחמה א"כ מה הפרש בין שמן הטהור שבאותו פך לשאר שמנים הטמאים הא גם אותו שמן כטמא ע"י הכהנים, ובפר"ח כ' לת' דררשב"י יבמות [ס' ע"ב] דעכו"ם אין מטמאין דאתם קרוין אדם ולא עכו"ם קרוין אדם א"ש דהא לא נטמאו הכהנים כלל, ולפי"ז מובן המדרש הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף דס"ל דאתם קרוים אדם ואין עכו"ם קרוים אדם כנ"ל, א"כ לא הי' הכהנים טמאי מתים ושפיר נעשה הנס בשמן הפך, לכן על פתחינו כל מגדים זה כר חנוכה להדליק נרות על נס הנעשה: סה) וייקץ פרעה ויישן ובמסורה וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ד' וכו', ונ"ל דכ"ק מו"ח הגה"ק ז"ל אמר בהספידו לכ"ק חמיו הגה"ק מ' דוד מקשאנוב ז"ל שהי' לו מדריגה שכאשר נתעורר משיכתו לא ישן עוד וקם לעבודת השי"ת זי"ע, וזש"א וייקץ פרעה כשנתעורר משינתו ויישן שישן שנית אבל ביעקב כ' וייקץ משנתו לא ישן עוד אלא ויאמר אכן יש ד' שקם לעבודת השי"ת:

סו) ויען יוסף את פרעה וכו' אלקים יענה את שלום פרעה ופרש"י וז"ל אלקים יענה יתן עניה בפי עכ"ל וצ"ב, ונ"ל עפי"ד האמרי נועם ז"ל דידוע המעשה שאמר המגיד להב"י ז"ל על שציער בנפשו שהי' מיגע עצמו באיזה ענין זמן רב עד שעמד עלי' להשיגה ואח"כ שאול מאיש אחר ואמר לו תיכף הפשט וגילה לו המגיד שכ"ז שהאור הוא סגור למעלה הוא קשה מאוד להוציאו אבל אח"כ כשאדם פתח השער אז בניקל לכל אדם להשיג

הענין ולכן פרעה בגודל רשעתו לא רצה שיוסף יאמר הפתרון וכוונתו הי' לספר החלום ליוסף ויתגלה לו מן השמים לדעת הפתרון במחשבתו א"כ ממילא ידעו החרטומים ג"כ הפתרון ויאמרו המה הפתרון עוד קודם שירצה יוסף לומר הפתרון עכ"ד, ולזה מה עשה הקב"ה לא גילה הפתרון למחשבתו של יוסף רק נתן הדברים לומר בפיו א"כ לא ידעו החרטומים הפתרון שיקדמו לפתור קודם שיאמר יוסף, וזש"א אלקים יתן עניה בפי רצ"ל בפי דייקא ולא במחשבה ודו"ק וב"ה הדבר נחמד:

סז) ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלקים עושה הגיד לפרעה שבע פרות וכו' ושבע השבלים וכו' אשר האלקים עושה הראה את פרעה ונ"ל דברש"י הק' למה בשבע שנים הטובות כאמר הגיד ובשבע שני רעב כאמר הראה וכ' הקדמונים ז"ל לת' דאחז"ל דאם אמר הקב"ה לטובה אינו חוזר ולרעה חוזר לכן אצל שבעה שני הטובה כאמר הגיד שלא יחזור אבל גבי שבע שני הרעב כ' הראה שיכול הקב"ה לחזור אם יעשו תשובה ועי' בנפתלי שבע רצון מזה, והכה הקדמונים כ' דהא דאינו חוזר הקב"ה אם אמר לטובה נשמע מדכ' אנכי ואחז"ל שבת [ק"ה ע"א] דאנכי נוטריקון אמירה נעימה כתיבה והיבה רצ"ל אם אמר הקב"ה אמירה שהוא נעימה היינו לטובה הרי הוא כתיבה יהיבה כמו שהי' כתיבה בשטר ויהיבה שכבר ניתן שאין יכולים לחזור עי' בשמנה לחמו, והכה בנחלת יעקב פ' ויקרא הביא בשם הכתונת אור שהקשה איך יש במרכבה ארי' ונשר שהמה מן הטמאים ונדחק לת' דמן ארי' כעשה כבש ומן כשר כעשה יונה ולכן כתיב אנכי שהיא נוטריקון ארי' כשר כבש יונה שנעשה מארי' נשר כבש יונה ע"ש, א"כ יקשה מנ"ל לדרוש מאנכי אמירה כעימה כתיבה יהיבה דהקב"ה אינו חוזר אם אמר לטובה הא י"ל דאתי הנוטריקון לומר דלכן יש במרכבה ארי' נשר דנעשה מהם כבש יונה, אמנם הדבר נכון דהא הנחלת יעקב כ' שם לת' בשם העשרה מאמרות דלכן ארי' ונשר המה במרכבה דאחז"ל כל מה שיש ביבשה יש בים ומה שיבשה טהור בים טמא ומה שביבשה טמא בים טהור ולכן ארי' וכשר המה במרכבה כיון דבים המה טהורים ולעולם לא כעשה מארי' כבש ומנשר יונה ע"ש דפח"ח א"כ שפיר דרשינן הנוטריקון אנכי אמירה נעימה כתיבה יהיבה ולא דרשינן ארי' נשר כבש יונה, והנה כ"ק מוחז"ל בי"מ כ' דלכן ראה פרעה בחלום שבע פרות עולות מן היאור דהחלום הי' חלים נביאי ופרעה אינו כדאי שיתגלה לו בדרך טהורה רק בזה לעתות זה ובצינור טמא וגם הי' בהכרח שיראה פרות שהם טהורות וינוקתן ממקום טהור ולכן ראה פרות שהי' יניקתן ממקום טהור ועולות מן היאור דאחז"ל דכל שביבשה טהור בים טמא וראה ע"י צינור טמא אמנם העיר א"כ איך נתראה לו בדרך טהורה והנה שבע שבלים וכו' דהא אין טמא

בגדולי קרקע ואינו כדאי שיתגלה לו בצינור טהורה וכ' לת' דלכן הי' הכל חלום אחד ע"י צינור הטמא דהפרות עלו מן היאור שהי' טמאים ודפח"ח ועי' בדברי יחזקאל מכ"ק דו"ז אדמו"ר הגה"ק ז"ל מזה, וזש"א ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא א"כ כשמע מזה שראה בחלום הפרות עולות מן היאור דכל שביבשה טהור בים טמא דאל"כ לא הי' נתגלה לפרעה בדבר טהור דאין לומר דלא אמרינן הכלל כל מה שביבשה טהור בים טמא ונתגלה לפרעה בדרך טהורה והראי' לזה דהא חזינן דהחלום של השבלים נתגלה ג"כ בדרך טהורה דאין טמא בגדולי קרקע דזה אינו דבאמת לא נתגלה לפרעה רק ע"י צינור טמא ואפ"ה נתגלה לי ע"י השבלים שהפרות והשבלים הוא חלום אחד ושפיר נתגלה לו ע"י ציבור הראשון כנ"ל א"כ כיון שאמרינן דכל שביבשה טהור בים טמא וה"ה להפוך שפיר אמרינן דארי' ונשר המה במרכבה דבים המה טהורים כנ"ל, א"כ ל"א דאנכי נוטריקוו ארי' נשר כבש יונה אלא דנוטריקון אמירה נעימה כתיבה יהיבה דלטובה אין הקב"ה חוזר, ולזה אמר אשר האלקים עושה הגיד לפרעה דלטובה אינו חוזר כנ"ל, ודו"ק וב"ה הדבר נחמד מאוד:

סח) מסורה ועל פיך ישק כל עמי שפתים ישק ונ"ל עפי"ד כ"ק מו"ח הגה"ק ז"ל לפ' הפסוק האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי דמרע"ה ביקש מהשי"ת שיהי' לאל ידו להשפיע פרנסה לב"י ואז יהי' דבריו נשמעים אצל בכ"י וזש"א האזינו השמים ואדברה לטובת בכ"י ועי"ז ותשמע הארץ אמרי פי ודפח"ח. וזש"א ועל פיך ישק כל עמי להשפיע להם פרנסה ועי"ז שפתים ישק שדבריו יהי' נושאין חן:

סט) הכסא אגדל ממך כ"ל דנודע דבגלות מהכסא חסר א' ובזמן הגאולה תשוב הא' ואחז"ל שהגאולה תלי' בבנ"י שאם יעשו תשובה מיד נגאלין וזש"א הכסא אגדל שאגדל הכסא להיות מלא תלי' הכל ממך לעשות תשובה: ע) ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת וכו' לאשה ובתרגום פי' על צפנת פענח דמטמרן גלין לי' ונ"ל עפ"י מש"כ לעיל אות א' דלכן לקח יוסף את אסנת לאשה, דאיתא בפדר"א דפוטופר רצה להרוג את יוסף ע"ד אשתו ונשבעה לו אסנת בתו שיוסף חף מפשע ויוסף ידע מכל זאת דמטמרן גלין לי' ע"כ ראה שהיא צדיקת דמגלגלין זכות ע"י זכאי ולכן לקח אותה לאשה ע"ש וזש"א ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח דאטמרן גלין לי' א"כ ידע מצדקות אסנת כנ"ל ולז"א ויתן לו את אסנת לאשה דהסכים יוסף ליקח אותה:

עא) ויקרא וכו' ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע כהן און לאשה וכו' ויצא יוסף מלפני פרעה, ונ"ל ההמשך דהפני"פ ז"ל הקשה איך לקח יוסף את אסנת הא אחז"ל יבמות [כו ע"א] הנטען על אשה אסור בבתה ע"ש, אמנם יש לת' א) דמבואר שם [צז פא] דרק

מדרבנן אסור בבתה ושיטת הנזה"ק דהאבות לא שמרו איסורי דרבנן זולת אאע"ה, ב) דיוסף גייר אותה, וגר שנתגייר כקטן שנולד ולא היתה עוד בת אשת פוטיפרע אמנם יש להעיר הא יוסף הי' משנה למלך וקיימ"ל דמי שנתגייר משום שלחן מלכים אינו גר אמנם הד"נ דהא אחז"ל יבמות (ע"ו עא) ויתחתן שלמה בת פרעה שנתגיירה ופריך הש"ס הא לא קבלו גרים בימי דוד ושלמה ומשני מידי הוא טעמא משום שלחן מלכים הא לא צריכא שהרי בת מלך היתה ע"ש ע"כ שפיר נתגיירה אסנת שהרי היתה בת כהן און והנה בפנ"י כ' דלכן כ' אצל יעקב כאשר יצא מפרעה דברך אותו ואצל יוסף לא כ' ויברך אותו שהי' אז יום הלדת פרעה והוא יום אידם ואסור מדרבנן אפי' לשאול בשלומם כמבואר בריש ע"ז וכש"כ לברך ודפח"ח, וזש"א ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע כהן און א"כ י"ל דיוסף שמר גם מצות דרבנן ואפ"ה לקח אותה דנתגיירה דהי' מועיל הגירות כיון שהיא בת כהן און ולזה אמר ויצא יוסף מלפני פרעה דלא ברכו כיון דשמר אפילו מצות דרבנן, ודו"ק ונכון בס"ד:

עב) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר ילדה לו אסנת בת פ"פ כהן און, דהנה אחז"ל תענית [יא עא] הובא ברש"י מכאן שאסור לשמש מטתו בשני רעבון והתוס' הקשו מיוכבד דנולדה בשנת רעבון ותי' דל"ה איסור רק למי שנוהג בחסידות ויוסף נהג עצמו בחסידות ע"ש, וזש"א וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שכת הרעב דלא שימש מטתו בשנת רעבון דנהג בחסידות כנ"ל, ולכאורה איך נהג בחסידות הא לקח את אסנת שהיתה אסור מדרבנן ולז"א בת פוטיפרע כהן און ונתגיירה וליכא איסור דרבנן כלל, והבן ונכון הוא:

עג) ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת וכו' לאשה ויצא יוסף על ארץ מצרים ובתרגום ונפק יוסף שליט על ארעא דמצרים ונ"ל עפי"ד פרח לבנון לפ' ויקרא וכו' דאיתא דאסנת אילונית היתה ואיילונית קדושי טעות זולת אם ידע דסבר וקבל ובתרגו' מפרש צפנת פענח דמטמרן גלין לי' וזש"א ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח א"כ ידע דאסנת איילונית וסבר וקבל ולז"א ויתן לו לאת אסנת לאשה שהיתה אשתו דל"ה מקח טעות ודפח"ח, אולם יש להעיר לפי השיטות דיוסף הי' כהן ולר"י ביבמות [סא ע"א] דכהן אסור באיילונית ע"ש א"כ איך לקח את אסנת הא ידע דאיילונית היא, אמנם לשיטות דל"ה כהן והראי' דהי' מלך וקיימ"ל דאין מושחין כהונה למלכים שפיר לקח את אסנת וזש"א ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח דמטתרן גלין לי' וידע דאיילונית היא ולכן ויתן לו את אסנת וכו' לאשה דל"ה קדושי טעות ושלא תקשה לך הא כהן אסור באיילונית ולז"א ויצא יוסף על ארץ מצרים שהי' מלך א"כ ל"ה כהן כנ"ל, והבן: עד)

עי"ל עפ"י הנ"ל דאסנת היתה איילונית ואפרים ומנשה נולדו עפ"י כס ע"ש וזש"א ייקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח דמטמרן גלין לי' א"כ ידע דיהי' לו בנים מאסנת ולא הוה ק"ט ולז"א ויתן לו את אסנת וכו' לאשה דל"ה ק"ט והבן:

עה) עי"ל עפי"ד החן ט' דלכן המתין יצחק על רבקה ולא לקח מבנות הארץ דחשב שהגלות מתחיל משנולד ואם יתחתן עם עמי הארץ לא יהי כגר אצלם אלא כתושב [עי' לעיל תלודות אות י"ב] ע"ש, א"כ לכאורה יקשה איך לקח יוסף את אסנת מבנות הארץ אמנם הד"נ דהא הוא בלא"ה הי' כתושב הארץ דהא הי' השליט על ארץ מצרים וזש"א ויתן לו אה אסנת בת פוטיפרע כהן און לאשה אעפ"י שהיתה מבנות הארץ יען ויצא יוסף וכו' ובתרגום ונפק יוסף שליט על ארעא דמצרים לכן שפיר לקח את אסנת:

עו) ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה וברש"י רמז לר"י שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רד"ו, ונ"ל עפי"ד זק' הש"ך ז"ל דלכן הי' הרעב בכל העולם ובמצרים הי' שבר כדי שיבואו העולם לקנות בשם אוכל להכניס לשם רכוש גדול שיצאו בנ"י אח"כ ברכוש גדול, והכה בצפנת פענח כ' דמזה שיצאו ברכוש גדול נשמע דגזל עכו"ם מותר ע"ש והנה מבואר מדברינו לעיל פ' וישלח אות ס' דאי נימא דגזל עכו"ם מותר א"כ צריך לן קרא דלך לגזל עכו"ם ואמרינן סד"א מה"ת לחומרא וצריך לן תרי קראי להתיר ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל ואמרינן דקהל גרים לא"ק קהל ונשתחררה הגר וא"כ ישמעאל בכו של אברהם עי"ש, ונודע דלכן לא היו בנ"י אלא רד"ו שנים דישמעאל הוא ג"כ בנו של אאע"ה וחל חצי הגלות עליו ג"כ, וזש"א ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים ונשמע דגזל עכו"ם מותר כנ"ל א"כ ישמעאל הוא בכלל זרע אברהם וחל חצי הגלות עליו ולז"א רדו שמה שלא יהיו במצרים אלא רד"ו שנים, דחצי הגלות חל על ישמעאל ודו"ק וקצרתי: עז) עי"ל עפי"ד הש"ך הנ"ל דלכן הי' השבר במצרים כדי שיצאו ברכוש גדול, ומבואר לעיל פ' תולדות או' כ"ט דלכן יצאו ברכו"ג אע"ג שידון הקב"ה אותם דאמרינן וי"ו כוספת ולא מחלקת עש"ה וגם מבואר שם דאם נימא דוי"ו כוספת ל"א דא"י מוחזקת לנו מאאע"ה עש"ה, ונודע דלכן לא היו בנ"י במצרים אלא רד"ו שנים שהתחיל הגלות משנולד יצחק ואע"ג דאמר הקב"ה כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ויצחק הי' בא"י דגם א"י הוא ארץ לא להם דל"א דמוחזקת מאאע"ה, וזש"א ויאמר הכה שמעתי כי יש שבר במצרים למען יצאו ברכוש גדול א"כ בשמע דוי"ו נוספת שידון הקב"ה להמצרים ויצאו ברכוש [דא"ל דיצאו ברכוש דלא ידון את המצרים א"כ למה הי' מקדים להיות שבר במצרים לאסוף הון הא הקב"ה יכול לקיים דברו לדון את המצרים ושלא יצאו ברכוש א"כ יהי' השבר על מגן ועכצ"ל שידון את המצרים ובנ"י יצאו ברכוש והבן] א"כ א"י

אינה מוחזקת תאעע"ה ומתחיל הגלות משנולד יצחק ולכן לא יהיו בנ"י במצרים אלא כמנין רד"ו ודו"ק וקצרתי:

עח) עי"ל עפ"ד הנ"ל דהי' השבר במצרים שיצאו ברכוש ונודע דברי הפר"ד דלכן יצאו ברכוש אע"ג דכלקו המצרים דישראל קדושים הם ובהקדש אמרינן דלוקה ומשלם, ונודע דברי הקדמוני' דלכן לא הי' במצרים אלא רד"ו שנים דישראל קדושים הם והקדש מפקיע מידי שיעבוד וזש"א ויאמר וכו' יש שבר במצרים א"כ עכצ"ל דישראל קדושים הם ולז"א רדו שמה שלא יהיו רק כמנין רד"ו ודו"ק:

עט) רדו שמה וכו' ונחיה ולא כמות ונ"ל עפי"ד חכ"זל דרמז להם שלא יהיו במצרים אלא רד"ו שנים והנה בסה"ק כ' הטעם דיצאו קודם זמנם דגם האבות הק' השלימו את הגלות דצדיקים במיתתם נקראים חיים והי' להם ג"כ צער והשלימו הד' מאות שנים וזש"א רדו שמה שלא יהיו רק רד"ו שנים יען ונחיה ולא כמות ונשלים הזמן:

פ) עי"ל רדו שמה וכו' ובחיה ולא כמות, דנודע דאם נימא דגלות מצרים הי' בשביל חטא אאע"ה שאמר במה אדע שפיר י"ל שהתחיל הגלות משנולד יצחק וע"כ לא הי' בנ"י רק רד"ו שנים במצרים אבל אי נימא דהגלות הי' בשביל חטא ב' אחיות שנשא יאע"ה א"כ הי' צריכים להיות ד' מאות שנים במצרים אבל כבר כ' הקדמונים דיעקב לא חטא בב' אחיות דנקרא אל והטעם דכשם שהקב"ה הוא חי וקיים כך יעקב אבינו כמחז"ל יעקב אבינו לא מת כדאיתא בשפתי צדיקים, וזש"א רדו שמה שלא יהיו רק רד"ו שנים דהגלות התחיל משנולד יצחק ולא משום חטא ב' אחיות דנקרא אל יען ונחיה ולא נמות ע"כ נקרא אל והבן:

פא) וירא יוסף וכו' וידבר אתם קשות ובתרגום וחזא יוסף וכו' וחשוב מה דמליל להון ומלל עמהון קשיא וכ' בדברי יחזקאל מקדיש דון אדמו"ר הגה"ק ז"ל משינאווא לפ' עפי"מ שידוע שאביו הק' מאוה"ג מצאנז ז"ל הי' דרכו לפעמים להכות אנשים ולפעמים לדבר עמהם קשות דצדיק אשר יכול להמתיק דינים יש לו להכות או לדבר קשות כדי להמתיק דינים אבל צריך לדקדק כמה צריך להכות או לדבר קשות שלא יוסיף מהצורך וגם לא יפחות מהשיעור הצריך שיהי' ללא הועיל, והנה יוסף דיבר אתם קשות ולכאורה איך ציער את השבטים אך דיוסף הצדיק רצה לבטל מהם הדינים שנתעוררו ע"י מכירתו וע"כ חשב מקודם מה דמליל להון שלא יפחות מהשיעור שיהי' ללא הועיל ושלא יוסיף שלא יהי' ח"ו בכלל אונאת דברים ולז"א התרגום וחשיב מה דמליל להון שלא לפחות ושלא להוסיף עכדה"ק ודפח"ח, ולפ"ז יל"פ דרש"י ז"ל פ' יתרו אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל ופרש"י אלה הדברים לא פחות ולא יותר. ר"ל דהשי"ת אמר למרע"ה

אם ידבר בדברים לבנ"י היינו דברים קשין כשחז"ל דדיבור הוא קשה להמתיק מעליהם הדינים יראה לדבר כפי הצורך לא פחות שיהי' ללא הועיל ולא יותר שלא יהי' בכלל אונאת דברים, והבן:

פב) ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר אוכל וכו' ויאסף אותם וכו' שלשת ימים ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי וכו' ואתם לכו ונ"ל דאיתא במדרש לעולם אין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה יותר מג' ימים אתה מוצא ליוסף וליונה שנאמר ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי וכו' ואתם לכו וכו'. והקשה ביפ"ת דהכא משמע שלא הי' הג' ימים שלימים ויונה הי' בצרה ג' ימים שלימים, וכ' בלוית חן לתרץ דאיתא במדרש פ' וירא דהא דאין הקב"ה מניח הצדיקים בצרה ג' ימים רבנן אמרו בזכות יום ג' של מתן תורה שנאמר ויהי ביום השלישי ר"ל אומר בזכות העקידה שנאמר ביום השלישי והנפמ"נ דאם תלמד ממתן תורה בעינן שלימים לר' יוסי דסובר ביום ד' עבדו פרישה והי' מ"ת לאחר ג' אבל אם הוא בזכות אברהם בשביל ג' דעקידה ראוי להיות שלא יהי' בצרה ג' ימים שלימים, והנה איתא בילקוט דיונה ברח מא"י לחו"ל ומבואר בב"ב [צא עא] גבי אלימלך שיצא מא"י לח"ל דמי שהולך מא"י לח"ל אינו עמדה לו זכות אבות לכן הי' יונה בצרה ג' ימים שלימים אבל השבטים שעמדה להם זכות אבות לא היו בצרה ג' ימים שלימים עכדפח"ת אמנם לכאורה יקשה הא גם השבטים הלכו מארץ כנען לחו"ל למצרים א"כ אמאי עמדה להם זכות אבות דלא היו ג' ימים שלימים בצרה, אולם הדבר נכון דהא השבטים הלכו מא"י לחו"ל רק לשבר אוכל ולחזור לא"י דבכה"ג מותר לצאת כמבואר ברמב"ם ז"ל ה' מלכים פ"ה ה"ט ע"ש וזש"א ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר אוכל דבכה"ג מותר לצאת א"כ עמדה להם זכות אבות ולז"א ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי וכו' ואתם לכו דלא הי' צריכים להיות בהצרה ג' ימים שלימים כיון שיש להם זכות אבות כנ"ל, ודו"ק:

פג) ויאמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו במדרש ילקוט הראובני גאות אדם תשפילנו זה יוסף שבשביל ששמע שאחיו קוראים א"ע עבדים לפניו ושתק לפיכך לא זכה עורו ובשרו להקבר באיי רק עצמותיו, וצ"ב ונ"ל דהא דשתק יוסף בעת שהי' קוראים א"ע עבדים הגם דכ' כבד וכו' ואת לרבות אחיך הגדול ויוסף הי' הצעיר משום דסבר כשי' הזוה"ק דדוקא אחיו מן האם מחויב לכבד הגדולים ממנו ולא אחיו מאב כי הלימוד הוא מואת אמך לרבות אחיך הגדול ואמרינן היכא דקאי קאי לרבות אחיי מן האם ולא מן האב. א"כ הרי יוסף הי' אחיו מן האב ולא מן האם כי הי' בן רחל והמה בני לאה [עי' לעיל וישב אות מ"ח דבר נכון], אמנם הלא איתא בתרגום יב"ע וביוצר לר"ה עובר להמיר

בבטן אחות ועי' בגלאנטי מזה דיוסף נוצר במעי לאה וניתן אח"כ למעי רחל ואי אזלינן בתר יצירה הוא בן לאה ואי אזלינן בתר הלידה הוא בן רחל, והנה איתא בווי עמודים מבן זקיני השל"ה הק' ז"ל דלכן יאע"ה נקבר כולו בא"י ויוסף רק עצמותיו דג' שותפים באדם הקב"ה ואו"א אביו מזריע לובן שממנו נברא העצמות אשה מזרעת האודם שממנו עור ובשר כמחז"ל ויאע"ה שאביו ואמו נקברו. בא"י לכן נקבר הוא כילו בא"י אבל יוסף שאמו רחל לא נקברה בא"י רק אביו יאע"ה לכן לא נקבר עורו ובשרו אלא עצמותיו בלבד ע"ש, ולפ"ז מובן המדר' גאות אדם תשפילנו זה יוסף שבשביל ששמע שאחיו קוראים א"ע עבדים לפניו ושתק יען שחשב שהוא בן רחל דאזלינן בתר לידה ואינו בן לאה דלא אזלינן בתר יצירה ע"כ מותר לו להתגאות על אחיו כיון שאינו אחיו מן האם אלא אחיו מן האב כנ"ל לפיכך לא זכה עורו ובשרו להקבר בא"י רק עצמותיו כיון שהוא בן רחל אבל אם לא הי' שותק ולא הי' מתגאה על אחיו והי' חושב דאזלינן בתר היצירה והוא בן לאה ומחויב בכבוד אחיו הגדולים הי' זוכה שגם עורו ובשרו יקברו בא"י דהא אמו לאה נקברה בא"י, ודו"ק וב"ה הדבר נחמד:

פד) ויאמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד בארץ כנען והנה הקטן את אבינו היום והאחד איננו ויאמר אליהם יוסף הוא אשר דברתי אליכם מרגלים אתם, ונ"ל דאיתא בזוה"ק פ' שלח שהשבטים הי' מגולגלים במרגלים לכן רצה יוסף לדונם על העתיד ע"ש, ולכאורה הלא בי"ד של מטה אין דנין על העתיד אלא בבן סורר ומורה דבא מיפת תואר כנודע, אמנם הד"נ דהא כ' הקדמונים דכיון דבאו השבטים מאיסור ב' אחיות יכולים לדון אותם גם על העתיד, והנה באמת כ' הקדמונים דלא הי' איסור ב' אחיות דיעקב נקרא אל והטעם כשם שהוא מושל בי"ב מזלות יעקב מושל בי"ב שבטים כדאיתא בשפתי צדיקים בפרשתן ע"ש וכ"ז בזמן שיוסף הי' עמהם אבל אח"כ כשנאבד נתודע דלא הי' נקרא אל א"כ הרי איכא איסור ב' אחיות, וזש"א שנים עשר אחים אנחנו בני איש אחד א"כ הוה מספר אחד ונקרא אל ולא הוה איסור ב' אחיות א"כ א"א לדון אותנו למרגלים על העתיד אבל כיון שאמרו והאחד איננו א"כ לא נקרא יעקב אל ויכולים לדון על העתיד כי המה מרגלים, לכן אמר הוא אשר דברתי אליכם מרגלים אתם, ודו"ק:

פה) ואל שדי יתן לכם רחמים ובמדרש שדי שאמר לעולמו די, ונ"ל עפי"ד התפ"י [הובא לעיל בראשית אות מ"ב] דהארץ רצתה להתרחב כי חשבה שלא יחטא האדם א"כ לא ימות ואשה תלד בכל יום כמו לעתיד לבוא א"כ תקטן הארץ מהכיל יושבי' אבל הקב"ה שיודע עתידות שיחטא האדם וימות ושלא תלד אשה בכל יום לכן אמר די ע"ש והנה המפורשים כתבו דלכן מתנהג הקב"ה גם במידת הרחמים לא במה"ד כי גם העונשים

והיסורים הבאים על האדם עבור שחטא ג"כ אינם מצד הדין כי הלא הקב"ה יודע עתידות שיחטא האדם א"כ אינו בעל בחירה ואפ"ה מעניש הקב"ה את האדם, וזש"א ואל שדי שאמר לעולמו די יען שיחטא האדם כנ"ל א"כ כמעט האדם אינו עוד בעל בתורה ואפ"ה מעניש אותו ע"כ יתן לכם רחמים אעפ"י שלא מגיע לכם מצד הדין:

פו) מסורה עלי היו כולנה, ואת עלית על כולנה ונ"ל עפי"מ שפי' מחז"ל ונפשי כעפר לכל תהי' דהנה האדם דורס בחייו על העפר והוא למעלה והעפר למטה אבל אחרי חייו יכסנו העפר והוא למטה והעפר למעלה וזש"א כנסת ישראל ונפשי כעפר וכו' שכל האוה"ע דורסים עלינו אבל יגיע העת שנהי' למעלה מהם, וזש"א עלי היו כלנה אוה"ע המה על על גבי חרשי חורשים ודורסים אבל אח"כ כזכה כולכו ואת עלית על כולנה כנס"י יהי עליונים עליהם בבי"א:

פז) וירא יוסף אתם את בנימין וכו' ויאמר כי אתי יאכלו האנשים בצהרים, ונ"ל עפי"ד כ"ק הגה"ק הדר"ת ז"ל הנ"ל באות א' דלכן עשה הסעודה שהי' אז סעודת חנוכה להראות בזה כי גדול המחטיא את האדם מההורגו ע"כ צריכים לעשות סעודה כמו בפורים אע"פ שבפורים הי' הצלת הגוף ובחנוכה הצלת הדת כדברי ז' הטו"ז א"כ אא"ל דנענשו השבטים על שדנו את יוסף למיתה דהא שפיר עשו כדי שלא יצא ממנו ירבעם שיחטיא את הרבים וגדול המחטיא את האדם מהורגו, ועכצ"ל דלכן נענשו דיוסף הי' חף מפשע דקודם שחטא ירעבם נסתלק ממנו שורש נשמת יוסף ולזה עשה סעודת חנוכה למען דעת כי הוא חף מפשע ירבעם ע"ש ודפח"ח, אולם יש לעורר ולומר דלא נסתלק שורש יוסף ואפ"ה נענשו השבטים דלא הי' להם לדון על שם העתיד דאע"ג דבבן סורר ומורה דנין על שם העתיד ה"ט דבא מביאה פסולה מיפת תואר אבל יוסף דלא בא מביאה פסולה דלא חטא יעקב אע"ה בשתי אחיות דנקרא אל ומותר בב' אחיות כנודע דברי הקדמונים ז"ל א"כ יוסף הצדיק מה פעל עם הסעודה, אמנם הד"נ עפי"ד הרמב"ן ז"ל דלכן רצה יוסף שיבא בנימין דכאשר יראה דנתקיים החלום הראשון די"א אחיו משתחוים לו ידע דיתקיים ג"כ החלום שאביו ואמו משתחוים לו ויתראה עם אביו ע"ש והכה הקדמונים הקשו איך אפשר שיהי' החלום השני אמת דאמו תשתחוה לו הא רחל כבר מתה וכ' בנפתלי שבע רצון לת' עפי"ד התרגום יב"ע דדינה היתה במעי רחל ויוסף במעי לאה ונתחלפו א"כ לפי היצירה לאה היא אמו ע"כ שפיר החלום דאמו תשתחוה לו היינו לאה, והנה איתא ב' טעמים הא דנענשה דינה בשכם א) דיצאנית היתה כאמה כבתה דכ' ותצא לאה ב) דקרא יעקב לעצמו אל ובאמת לא נקרא אל ולכן ותצא דינה דנענש וה"ט דנסמך ויקרא לו אל ותצא דינה ע"ש, והנה בנחלת בנימין הקדמין כ' דלפי

דברי התרגום אא"ל דלכן נענשה דינה דיצאנית היתה כאמה כבתה דהא באמת נולדה מטיפת רחל רק נתגדלה בבטנה של לאה א"כ אין סברא להיות דינה נגררת אחר לאה ולא אחר רחל [עי' לעיל פ' ויצא אות נט] וזש"א וירא יוסף אתם את בנימין א"כ כיון שראה שנתקיים חלום הראשון יתקיים גם השני ואמו היינו לאה תשתחוה לו א"כ הא דנענשה עכצ"ל דיעקב לא נקרא אל א"כ בא יוסף באיסור מביאה של שתי אחיות ושפיר דנו אותו השבטים על שם העתיד כנ"ל, א"כ הא דנענשו השבטים אחת משתי אלה או דנסתלק שורש נשמת יוסף או דל"א דגדול המחטיא יותר מההורגו ולא הי' להם לדון את יוסף למיתה אע"ג שיחטיא ירבעם את הרבים ובאמת לא נסתלק שורש כשמת יוסף, ולזה עשה סעודת חנוכה דנשמע לרמז דגדול המחטיא יותר מההורגו כנ"ל, וע"כ הא דנענשו יען שנסתלק שורש כשמתו וחף מפשע דירבעם, ודו"ק:

פח) וטבוח טבח והכן בחולין [צא ע"א] אריב"ח דבר שלח ביעקב ונפל בישראל דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה ונפל בישראל שפשט איסורו בכל ישראל ואריב"ח וטבוח טבח והכן וכו' והכן טול גיה"נ בפניהם כמד"א גיה"נ נאסר לבני נח, ונ"ל ההמשך עפי"ד הנומ"ג [הובא לעיל וישלח אות ע"ד] דאיתא ב' טעמים על איסור גיה"נ א) דחטאו השבטים דהניחו אה הזקן לבדו א"כ לשבט בנימין לא נאסור דלא נולד אז בנימין, ב) משום איסור ב' אחיות דירך נהנה תחילה ולפי"ז נאסר גם לשבט בנימין, ע"ש והנה לפי טעם הראשון לא נאסר גיה"נ לשבט בנימין וגם לב"נ לא נאסר, אבל לטעם השני דירך נהנה תחילה ונפגם גיד הנשה ובזוה"ק גיד דאיהו מנשה לבני נשא לפולחנא דמאריהון ותמן הוא יצר הרע רביע עכ"ל א"כ נאסר לב"כ ג"כ דחייבים בז' מצות והגיד מנשה לבני נשא לפולחנא דמאריה ולפי"ז א"ש הסמיכות אריב"ח דבר שלח ביעקב וכפל בישראל דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה ונפל בישראל שפשט איסורו בכל ישראל אפילו בשבט בנימין א"כ אא"ל כטעם הראשון הנ"ל ועכצ"ל כטעם השני משום איסור ב' אחיות והירך כהנה תחילה ונפגם הגיד ומכשהו לבני נשא לפולחנא דמאריהון א"כ נאסר גם לב"נ וזה שאמר והכן טול גיה"נ כמד"א גיה"נ נאסר לבני נח:

פט) וטבוח טבח והכן בילקוט [עיין ש"ס ווילנא חולין צא ע"א] וטבוח טבח פרע להן בית השחיטה והכן במד"ת והרי אין דרך מלכים להכין מיום לחבירו אמר ר"י שבת היתה ומכאן ששמר יוסף את השבת, ונ"ל ההמשך דהנה איתא במהרי"ל ז"ל דלכן פרע להם בית השחיטה להראות דנשחטה א"כ אפילו הוא מפרכסת מותרת לישראל והנה קיימ"ל דמפרכסת דוקא לישראל שרי' ולא לב"נ, והנה הקדמונים ז"ל הקשו איך שמרו האבות את השבת הא לחומרה הי' להם דין ב"נ וב"נ ששבת חייב מיתה אמנם י"ל לפי

הנ"ל דמפרכסת שרי' לישראל ולא לב"נ הי' להם ברירה לערב בשר מפרכסת עם בשר אחר ובכל שבת לברור בשר המפרכסת משאר הבשר יממנ"פ יפה עשו דאם יש להם דין ישראל א"כ מפרכסת מותר ל"ה מלאכה דהוה בורר אוכל מתוך אוכל א"כ שבתו בשבת ואם יש להם דין ב"כ א"כ מפרכסת אסור והוה כבורר פסולת מתוך אוכל דכיון דבורר האיסור והוה מלאכה א"כ לא שבתו בשבת עי' באו"ח סי' שי"ט ובבלי חמדה ובמכ"ת מ' ל"ב אות ז' מזה] ולפי"ז א"ש ההמשך וטבוח טבח דפרע להם בית השחיטה דנשמע מזה דמפרכסת מותר לישראל אבל לב"כ אסור א"כ הי' להאבות עצה לשמור את השבת כנ"ל, ולז"א והכן דשפיר שמר את השבת כנ"ל, והבן:

צ) ויאמר יהודא מה כאמר וכו' ומה נצטדק במדר' מה נאמר לאבא במעשה דיוסף ומה נצטדק בבנימין, ונ"ל דהנה בשתי ידות מקדמון ז"ל הקשה הא יהודה הי' יכול להצדיק בבנימין דערב לגופו אינו משתעבד דהוה אסמכתא כמבואר בחו"מ סי' קל"א סעי"ב ע"ש, אמנם י"ל דהי' להאבות דין ב"נ ובב"נ ל"ש אסמכתא [עי' מג"א סי' תמ"א סק"ב ושו"מ מהד"ק סי' צ"ג ובמהר"ם שיק יו"ד סי' שצ"ד וברמ"צ יו"ד סי' פ"ב מזה]. והנה הראשונים הקשו איך מכרו השבטים את יוסף הא כ' גונב איש ומכרו מות יומת. אמנם אי נימא דהי' להם דין ב"נ א"ש לפי"ד הבית האוצר ח"א כ"ח אות י"ג דלכן כ' וגונב איש למעט עכום ע"ש, דהרי בב"כ לא נאמר וגונב איש ומכרו מות יומת, וזש"א מה כאמר לאבא במעשה דיוסף דאם נאמר דיש לנו דין ב"נ ולא עברנו על איסור וגונב וכו' א"כ מה נצטדק בבנימין דהוה אסמכתא, הא בב"כ ל"ש אסמכתא, ודו"ק:

פרשת ויגש

א) ויגש וכו' ולמעלה כ' והא' מצא את עון עבדיך הננו עבדים וכו' אשר נמצא הגביע בידו הוא יהי' לי עבד ואתם עלו לשלום ונ"ל הסמיכות בטו"ב אופנים דהנה המפו' הק' דתחלה אמר יהודה שיהי' כלם עבדים כהנימוס עשרה שנמצאת גניבה ביד א' מהם כלם נתפשים שכלם חייבים בדבר כפרש"י ולאחר שאמר יוסף שרק בנימין יהי' עבד התחיל יהודא לדבר קשות שבעלילה בא עליהם נתחז"ל ונ"ל דיש לומר ב' טעמים שבא עליהם הצרה ע"י הגביע א) לעונש שגנבו את יוסף ומכרוהו ב) דבאמת ל"ה מגיע להם עונש כיון דיוסף דיבר עליהם לשה"ר רק יוסף בא עליהם בעלילה לפי שהבחירה חפשית לאדם להרע לאחרים כדאיתא בזוה"ק וישב. והנה המפו' הקשו איך דיבר יוסף הצדיק לשה"ר, והיטב אשר אמר אהובי חתן בני חביבי הרב הה"ג וכו' מ' שמואל חיים סופר שליט"א בן יקר לכ' מחו' ידי"נ הרב הגאון המפורסם מ' מנחם שליט"א אב"ד דק"ק

מ' וואשארהעלי לת' עפיד"ק של הבעש"ט ז"ל דכשאדם רואה בחבירו שעובר על איזה עבירה הנה אין זה מקרה אלא הזמין השי"ת כך כדי שיפשפש במעשיו דמסתמא יש בידו ג"כ שמץ מה מדוגמת אותה עבירה עכד"ק, ולפי"ז י"ל דיוסף הצדיק כשהוציא דיבה ל"ה כוונתו לספר לשה"ר רק בזה הי' רוצה להראות לאביו שפלת ערכו כאומר ראה שפלת ערכי שאלו עבירות ראיתי באחיי ומסתמא גם אני אינני חף מפשע, וזה שמדייק רש"י ז"ל ויבא וכו' כל רעה שהי' רואה באחיו הי' מגיד לאביו, רצ"ל שלא הי' כוונתו לדבר לשה"ר אלא כוונתו הי' להודיע הראי' שראה דמסתמא יש בידו ג"כ שמץ פסול מעבירות אלו מדהזמין לו השי"ת שיראה כזאת עכ"ד דפח"ח. והנה לפיד"ק של הבעש"ט ז"ל יהי' מובן הטעם דעשרה שנמצאת גניבה ביד א' מהם דכלם נתפשים, דה"ט כיון שראו העבירה ביד א' מהם בטח גם המה אינם נקיים מחטא, ולפי"ז מובן הסמיכות דמתחלה אמר והא' תצא את עון עבדיך דכיון שנמצא הגניבה ביד א' מהם והמה ראו בטח גם המה אינם נקיים מחטא גניבה שגנבו ומכרו את יוסף דיוסף לא דיבר עליהם לשה"ר אלא כוונתו הי' להודיע צערו דגם הוא אינו נקי מחטא, אבל לאחר שאמר אשר נמצא הגביע בידו הוא יהי' לי עבד ואתם עלו לשלום א"כ ס"ל ליוסף דאם רואים עבירה אצל אחד אינו ראי' שגם הרואה אינו נקי מחטא א"כ עכצ"ל דהא דסיפר על אחיו שעשו עבירה כוונתו הי' לדבר לשה"ר ח"ו א"כ בדין מכרו השבטים אותו ולא בא עליהם שום עונש ע"ז רק יוסף בא עליהם בעלילה כי הבחירה חפשית, ולז"א ויגש אליו יהודה לדבר קשות כי בעלילה בא עליהם כמחז"ל, ודו"ק:

ב) עי"ל עפ"י הנ"ל דהנה אחז"ל שיוסף אמר על אחיו שחשודים על עריות שנותנים עיניהם בבנות הארץ וכ' במשכיל דוד דהי' פליגי בפלוגתת תרי רבנן ע"ז [יז ע"א] דחד אמר לא ניזול אפותחא דזונות שלא לגרות היצה"ר וחד אמר ליזול ולכוף ליצה"ר ולקבל אגרא לכן אזלו אפיתחא דבי זונות לקבל אגרא ויוסף סבר דאסור לגרות היצה"ר לכן דיבר עליהם ודפח"ח והנה י"ל דהנימוס דבנמצא גניבה באחד מעשרה דכלם נתפשים תלי' ג"כ בהפלוגתא הנ"ל דלמד"א דלא ניזול שפיר נתפשים דלא הי' להם להתאחד עם הגנב אבל למד"א ניזול ולכוף היצה"ר ולקבל אגרא א"כ שפיר עשו להתחבר עם הגנב ולכוף יצרא ע"כ אין כלם נתפשים, וזש"א והא' מצא את עון עבדיך הננו לעבדים דסבר כמד"א דלא ניזול ע"כ כלם נתפשים דגם הם גנבו את יוסף דהצדק הי' עם יוסף דסבר כמד"א לא ניזול אבל לאחר שאמר יוסף שרק בנימין יהי' עבד ולא הם א"כ ס"ל דאין כלם נתפשים כמד"א ניזול א"כ הי' הצדק עם השבטים שאזלי אפותחא דבי זוכות לקבל אגרא ויוסף דיבר עליהם לשה"ר ושפיר גנבו אותו ומכרוהו ולא מגיע להם עונש ויוסף

בא עליהם בעלילה, ולז"א ויגש אליו יהודה וכו' שהתחיל לדבר קשות שבעלילה בא עליהם, ודו"ק:

ג) עי"ל דהנה המפורשים הקשו למה כ' ויגש וכו' ולא כ' שהשתחוה כראוי להשתחות לפני מלך, ונ"ל דאחז"ל דביהמ"ק נבנה בחלקו של בנימין ואיתא במדרש ב' טעמים א) שלא חטא במכירת יוסף ב') שלא השתחוה לעשו, והנה המפורשים כ' דתחלה חשב יהודה שבא עליהם הצרה בשביל מכירת יוסף אבל לאחר שראו שאמר שבנימין יהי' עבד ולא הם נשמע שלא חטאו במכורה עכ"ד, וזש"א האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום א"כ כשמע שלא חטאו במכירת יוסף כנ"ל, ועכצ"ל דלכן נבנה בהמ"ק בחלקו של בנימין ולא בחלקת השבטים שהמה השתחוו לפני עשו ולא הוא א"כ נשמע דאסור להשתחות למלך נכרי, ולז"א ויגש אליו יהודה בלא השתחואה, והבן: ד) עי"ל עפי"ד המפורשים דלכן לקח את בנימין לעבד דסבר דיש להאבות דין ב"כ ואזלינן בתר האם ולא בתר האב ע"כ גנב הגביע כמו אמו שגנבה התרפים. והנה מבואר לעיל [מקץ אות צ] דלכן הי' מועיל הערבות של יהודה ול"ה אסמכתא כדין ערב לגופו של לוה דבב"נ ל"ש אסמכתא ע"ש וזש"א הוא יהי' לי עבד דיש לו דין ב"נ, ולז"א ויגש אליו יהודה לומר עבדך ערב את הבער דל"ש אסמכתא. ה) עי"ל עפ"י המבואר באות ג' דמזה שאמר הוא יהי' לי עבד ואתם עלו לשלום נשמע שלא חטאו במכירת יוסף ואע"ג דכ' וגונב איש ומכרו מות יומת דיש להם דין ב"כ וגונב איש וכו' לישראל נאמר ולא לב"נ כמבואר [לעיל מקץ אות צ] ומבואר דבב"נ ל"ש אסמכתא ומועיל ערב לגופו. וזש"א ואתם עלו לשלום ונשמע דלא חטאו במכירת יוסף דיש להם דין ב"כ כנ"ל. ולז"א ויגש אליו יהודה וכו' כי עבדך ערב את הנער דמועיל הערבות:

ו) עי"ל עפי"ד המפורשים דדן להם כדין ישראל דהגנב כתפס ולא האחרים. והנה מבואר בכליל תפארת דלכן הי' מועיל הערבות של יהודה אע"ג דהציל מרעב שלא ימותו וקיימ"ל החונק את חבירו בשוק ואמר לו הנח לו ואני ערב דאינו מועיל דיהודה התחייב עצמו בנדר כמש"כ הספורנו דמועיל גם בכה"ג ע"ש. והכה אי' בירושלמי נזיר פ"ט ה"א דס"ל לר"י דנדר ל"ש בב"כ ע"ש. וזש"א הוא יהי' לי עבד ואתם עלי לשלום כדין ישראל כנ"ל. ולז"א ויגש אליו יהודה ויאמר וכו' כי עבדך ערב את הנער דמועיל הערבות שהי' בנדר. והבן:

ז) עי"ל הסמיכות עפי"ד הבעה"ט ויגש אליו יהודה ס"ת שוה שאמר לו אני שוה לך שכמו שאתה מלך גם אני מלך, ונ"ל דאיתא ב' טעמים על גלות מצרים א) שאמר אאע"ה במה אדע והגלות התחיל משנולד יצחק ונשלם הזמן כשיצאו ממצרים ב) בשביל החטא של

מכירת יוסף א"כ יצאו קודם הזמן, והכה המפורשים כ' דכאשר ראה יהודה שלא נשאר לעבד רק בנימין ולא המה עכצ"ל דלא חטאו במה שמכרו את יוסף והנה אחז"ל דיהודה זכה למלכות בשביל שקפץ לים תחלה והקשה בזרע ברך הרי הוא כמאבד עצמו לדעת וכ' לת' דסמך עצמו על התנאי שהתנה הקב"ה עם הים שיקרע לאחר ד' מאות שנים וכבר נשלם הזמן דהגלות התחיל משנולד יצחק ע"ש וזש"א הוא יהי' לי עבד ואתם עלו לשלום א"כ כשמע דלא יהי' הגלות בשביל חטא מכירת יוסף דלא נחשב לחטא אלא הגלות יהי' בשביל אברהם וכבר נשלם הזמן ושפיר זכה יהודה למלכות בזכות שקפץ לים לכן אמר ויגש אליו יהודה ס"ת שוה שגם אני מלך כמוך, ודו"ק:

ח) עי"ל עפי"ד הבעה"ט הנ"ל ועפ"י הנ"ל דמזה שנשאר רק בנימין לעבד נשמע דלא עשו עבירה במה שמכרו את יוסף והנה נודע דע"ב אותיות הי' חקוקים באפוד כנגד שם בן ע"ב לפי שמות השבטים ולפי דעתם של השבטים שיוסף אינו צדיק ח"ו א"כ יחסר ד' אותיות ועכצ"ל דיחסור ג"כ שם ראובן לפי שחטא במעשה בלהה ויהי' כשאר ס"ג אותיות כנגד שם בן ס"ג [עי' לעיל פ' וישב אות ס"ב] והנה הקדמונים הקשו איך יכול יהודה להיות מלך הא מלך ישראל צריך להיות משבט שלישי והוא משבט רביעי ותי' דראובן אינו מן המנין שחטא במעשה בלהה, וזש"א הוא יהי' לי עבד ואתם עלו לשלום, א"כ נשמע שלא חטאו במנורת יוסף א"כ לא יהי' שמו על האפוד וכ"כ שם ראובן דחטא במעשה בלהה א"כ אינו במנין השבטים וראוי יהודה להיות מלך, ולז"א ויגש אליו יהודה ס"ת שוה שהוא ג"כ מלך, ודו"ק: ט) עי"ל עפי"ד התרגום ית בנימין אתון בעיין למסב ועלו למוקמא תריסר שבטין וכ' בנפתלי שבע רצון לפ' שיעקב הי' מנחם עצמו אע"פ שחסר לו יוסף ושמעון הי' מובטח שישלם לו הקב"ה שני בנים אחרים ויהי' מספר י"ב שבטים אבל אם יחסר גם בנימין א"כ לא יהי' לו י"ב שבטים ע"ש והנה נודע דברי הקדמונים דאי נימא דהי' הכרח שיהי' ליעקב י"ב שבטים למשול עליהם כמו שהקב"ה מושל על י"ב מזלות לא חטא ראובן במעשה בלהה דהא הי' ההכרח שיהי' ליאע"ה י"ב שבטים ולא יותר אבל א"נ דלא הי' הכרח שיהי' י"ב שבטים ליאע"ה שפיר חטא ראובן א"כ אינו במספר השבטים וראוי יהודא למלוכה שהיא משבט שלישי, וזש"א הוא יהי' לי עבד א"כ יחסר בנימין שלא יהי' יאע"ה מושל עליו א"כ עכצ"ל שאין הכרח שיהי' ליאע"ה דייקא י"ב שבטים א"כ חטא ראובן ויהודה הוא משבט שלישי וראוי למלוכה, ולז"א ויגש אליו יהודה ס"ת שוה שהוא ג"כ מלך והבן:

י) עי"ל עפ"י הנ"ל דדן יוסף את השבטים כדין ישראל לכן אמר שיהי' בנימין עבד והשבטים יעלו לביתם והנה ברש"י פי' כי עבדך ערב את הנער להיות מנודה בב' עולמות

וכ' בבנין אריאל לפ' דבאמת יקשה הא מבואר במכות [י"א ע"א] דנידוי על תנאי צריך הפרה ומבואר ביו"ד סי' של"ד סי"ז דהמנדד עצמו לעוה"ב ל"מ התרה א"כ מה פעל יהודה הא אפילו אם יחזירו לו את בנימין יהי' מנודה בעוה"ב. אמנם הד"נ דהא הנידוי הי' על עוה"ז ועל עוה"ב ולענין עוה"ז מהני התרה א"כ שוב אמרינן נדר שבטל מקצתו בטל כולו דנידוי הוה כנדר וזש"א כי עבדך ערב את הנער להיות מנודה בעוה"ז ובעוה"ב לכן שפיר מבקש להחזיר לו את בנימין ויועיל התרה לענין עוה"ז ויועיל לענין עוה"ב ג"כ ודפח"ח, והכה ר"י ס"ל בירושלמי נזיר פ"ט ה"א דבב"נ לא מהני התרה ע"ש וזש"א הוא יהי' לי עבד ואתם עלו לשלום דיש לכם דין ישראל א"כ מועיל שאלה על עוה"ז וממילא יועיל ג"כ על עוה"ב כנ"ל ולכן ויגש אליו יהודה וכו' כי עבדך ערב את הנער להיות מנודה בב' עולמות א"כ אם יחזיר לו את בנימין יהי' יכול להתיר הנידוי של עוה"ז ויתבטל ג"כ הנידוי של עוה"ב כנ"ל, ודו"ק:

יא) עי"ל עפ"י הנ"ל דסבר יוסף דיש להם דין ישראל לכן אמר והוא יהי' לי עבד ואתם עלי לשלום והכה האוה"ח ז"ל כ' הא דאמר יהודה ועתה ישב נא עבדך תחת הנער והנער יעל עם אחיו הגם שהי' התנאי שהוא בעצמו יביאנו לביתו כמ"ש והצגתיו לפניך הלא הי' יכול לקיים ע"י שליח דשליחו כמותו ע"ש, וכ"ז אי יש להם דין ישראל אבל אי נימא דיש להם דין ב"נ ולשיטת דאפילו מב"כ לב"נ לא מהני שליחות א"כ הי' מוכרח יהודה בעצמו להוליכו לביתו, וזש"א הוא יהי' לי עבד וכו' דיש להם דין ישראל כנ"ל א"כ מועיל שליח, ולז"א ועתה יישב כא עבדיך תחת הנער והנער יעל עם אחיו דמועיל ע"י שליח והבן:

יב) עי"ל דאמחז"ל שאמר יהודה בנימוסין שלנו כ' ואם אין לו ונמכר בגנבתו וזה יש לו וצ"ב מה לו למלך מצרים בנימוסין שלנו, וכ' באו"י לפ' דכ' ונמכר בגנבתו ולכאורה מי יקנה גנב להכניסו לביתו לגנוב אמנם יכול להיות דלכן גנב שלא הי' לו ואם יהי' עבד ולא יחסור לו לא יהי' גנב וזש"א דכ' ואם אין לו ונמכר בגנבתו אבל זה יש לו א"כ הוא גנב ולמ"ל לביתך ודפח"ח. אמנם לכאורה י"ל דבנימין אינו גנב לגנוב דבר דכיון שיש לו למ"ל לגנוב והא דגנב את הגביע יען שירצה לנחש בו א"כ כיון שכבר נגנב אין חשש שיגנב עוד הפעם את הגביע לכן שפיר לקח את בנימין לעבד אולם זה אינו דהא נמצא הגביע בידו א"כ יהי' יכול לגנוב את הגביע מחדש וזש"א האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהי' לי עבד א"כ כבר נמצא הגביע וחזרה לבעלים, ולז"א ויגש אליו יהודה ויאמר בנימוסין שלנו כ' ואם אין לו ונמכר בגנבתו וזה יש לו א"כ הוא גנב ולמ"ל בביתך לגנוב

מחדש דאין לומר דלא יגנוב דבר שלא לצורך דהא יש לו והגביע כבר נאבד ע"י הגניבה דהא אמרת אשר נמצא הגביע א"כ יגנוב מחדש את הגביע והבן:

יג) עי"ל דבאור צבי הקשה הא יוסף הראה להשבטים ששמר את המצות כמו ופרע להם בית השחיטה א"כ איך לקח את בנימין לעבד הא החזיר הגביע. וכ' לת' דב"נ נמכר אפילו בעד הכפל ורק לישראל גילה לן הקרא ונמכר בגנבתו ולא בכפלו ולחומרא הי' להם דין ב"כ והכפל עולה הון רב כי יכולים לנחש בהגביע ע"ש והכה בפני"פ הקשה הא הי' לו ליהודה פתח חרטה להתיר לו את הנידוי שהוא כמו נדר דאם הי' יודע שבנימין יגנוב לא הי' מקבל עליו ערבות ע"ש אמנם לפי"ד הירושלמי דלב"נ לא מהני התרה ולחומרא הי' להאבות דין ב"נ שפיר אמר יהודה כי עבדך ערב את הנער וכו' להיות מנידה בב' עולמות דהא לא מהני התרה. וזש"א האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהי' לי עבד דאף דנמצא הגביע אפ"ה לקחו לעבד דלחומרא הי' להם דין ב"כ ולזה שפיר אמר יהודה כי עבדך ערב את הנער וכו' להיות מנודה בב' עולמות דלא מהני התרה והבן:

יד) עי"ל עפי"מ שכתבו המפורשים דלכן אמר יוסף שבנימין יהי' עבד יען שעבר יהודה על גונב איש ומכרו מות יומת בעוה"ז ובעה"ב ע"כ יהי' מנודה בעוה"ז ובעוה"ב לעונש, אולם יש להעיר לפי"ד הברכת שמואל דלא עברו השבטים על גונב איש וכו' לפי"ד הרמב"ם ז"ל דכמו דילפינן בסנהד' [פו ע"א] דגונב בנו פטור מונמצא בידו פרט לבנו שהוא מצוי ה"ה בגונב לאחיו הצעיר שהוא מצוי תחת אחיו הגדול וא"כ יוסף שהי' אחיהם הצעיר שפיר הי' פטורין השבטים מעונש ע"ש, אמנם הד"נ לפי"ד הזוה"ק דהא דדרשינן את לרבות אחיך הגדול היינו מן האם ולא באחיו מן האב בלבד [עי' לעיל פ' וישב אות מ"ת ופ' מקץ אות פ"ז] א"כ יוסף שהי' בן רחל אינו חייב בכיבוד אחי' הגדולים א"כ לא מקרי מצוי בידו א"כ שפיר מגיע להשבטים עונש על המכירה וכ"ז נכון אי נימא דיוסף הי' בן רחל אבל א"נ דנוצר במעי לאה וניתן אח"כ במעי רחל כדברי התרגום יב"ע ואזלינן בתר יצירה והי' בן לאה א"כ מחויב בכיבוד אחי' ומקרי מצוי ולא מגיע עונש להשבטים על המנורה כמובן. והנה בנפתלי שבע רצון פ' וישב הביא בשם גדול א' לפרש הפ' מקרב אחיך תשים עליך מלך וסמיך לי' לא יהי' וכו' כל שבט לוי חלק ונחלה בתוך אחיו, דהכה המלוכה שייך לאמצעי שבשבטים היינו מקרב אחיך הממוצע שבאחיך ובמספר השוה לא תמצא ממוצע כגון בכי לאה היו ששה אם תחלק אותם יהי' בכל חלק שלשה ולא תמצא ממוצע אבל במספר שאינו שוה למשל חמשה תמצא בו ממוצע וכיון שבני לאה היו ששה בני השפחות היו ארבעה ובני רחל היו ב' א"כ לא תמצא ממוצע לכן צוה הקב"ה שלא יהי' לשבט לוי חלק ונחלה בתוך אחיו שלא נכנס

במספר השבטים א"כ ישארו חמשה שבטים מלאה ותמצא שיהודה הוא המלך כי הוא האמצעי, וזש"א מקרב אחיך תשים עליך מלך לכן לא יהי' כל שבט לוי חלק ונחלה בתוך אחיו ככדפח"ח, וכ"ז נכון אי נימא דיוסף הוא בן רחל אבל אי הוה אמינא שהוא בן לאה דאזלינן בתר יצירה כנ"ל א"כ יוסף הי' בן הששי ללאה ושוב לא הי' מגיע המלוכה ליהודה, ולפי"ז מובן הסמיכות הוא יהי' לי עבד דנשמע מזה שחטא יהודה בהמכירה ודלא מקרי יוסף מצוי כיון שהוא בן רחל כנ"ל ולז"א ויגש אליו יהודה ובבעה"ט דס"ת שוה שאמר יהודה ליוסף שהוא גם כן מלך כנ"ל ודו"ק היטב:

טו) ולפי"ד הברכת שמואל הנ"ל יל"פ המד"ת מה נאמר וכו' מה כאמר לאבא שבארץ כנען ביוסף דמבואר באוה"ח הק' ז"ל דאחי יוסף פטורין וזכאין אפילו בדיני שמים וכ"כ בברכת שמואל ז"ל דמדינא הי' פטורין והביא ד' הרמב"ם ז"ל שכ' דמה שאחז"ל בסנהדרין [פ"ו ע"א] דגונב בנו פטור דילפינן מונמצא פרט למצוי א"כ כמו בנו מקרי מצוי ה"ה אחיו הצעיר ע"ש, וראיתי בת' בית יצחק יו"ד ח"א סי' ט' בשולי המכתב שכ' דכ"ז לש"ס דידן אבל להירושלמי דיליף דגונב בנו פטור מגונב כפש אחיו פרט לבנו א"כ בודאי דגונב אחיו חייב נפש, ונודע דבא"י מורין כש"ס ירושלמי ובחו"ל כש"ס בבלי וזש"א יהודה מה כאמר לאבא שבארץ כנען ביוסף דהא בא"י מורין כש"ס ירושלמי דגונב אחיו ומכרו חייב א"כ חייבים על המכירה, ונכון הוא:

טז) עי"ל הסמיכות ואתם עלו לשלום וכו' ויגש אליו יהודה ויאמר וכו' והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי, דהנה אחז"ל ברכות [סד ע"א] הנפטר מחבירו אל יאמר לך בשלום רק לך לשלום שיתרו אמר לך לשלום והצליח וכו' ע"ש וזש"א ואתם עלו לשלום ולז"א ויגש אליו יהודה לומר כיון שאתה אומר עלו לשלום ולא בשלום דאתה חפץ בהצלחותינו א"כ איך אעלה אל אבי והכער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי ואיה הצלחותינו:

יז) עי"ל עפ"י הנ"ל דלכן אמר ואתם עלו לשלום דיש להם דין ישראל ולא דין ב"כ ואם נמצא גניבה באחד מעשרה כולם עבדים והנה בת' הרשב"א ח"ג סי' שכ"ז כ' דלכן הי' עצמותיו של יהודה מגולגלין כמבואר במכות [יא פ"ב] דסבר בנידוי ע"ת ונתקיים התנאי א"צ הפרה אבל אם הי' שואל הי' מועיל ההתרה ע"ש והנה לכאורה יקשה הא לא כפל יהודה לתנאי לומר אם אביאהו לא אהי' בנידוי א"כ אפילו נתקיים התנאי הרי הוא בנידוי ועי' במזרחי מזה, אמנם הד"נ דנודע דברי ת' הרא"ש דלכן מהני תנאי בנזירות אע"ג דהוי תנאי שא"א לקיים ע"י שליח דהוה כנדר ופתחו עמו ע"ש. א"כ שפיר מועיל תנאי בנידוי דהוה כנדר אע"ג דלא הוה תנאי כפל, וכ"ז אם הי' לו ליהודה דין ישראל

אבל א"נ דהי' לו דין ב"נ ולשיטת ר"י בירושלמי נזיר פ"ט ה"א דבב"נ לא מהני שאלה א"כ ל"ש לומר דהוה כנדר ופתחו עמו דהא ל"מ שאלה א"כ שוב בעינן שיהי' תנאי כפל ואם יהודה לא כפל לתנאי ל"מ התנאי כלל. וזש"א אתם עלו לשלום דיש להם דין ישראל כנ"ל, ולז"א ויגש וכו' אם לא אביאנו וחטאתי וכו' אבל אם אביאנו לא יהי' חל הנידוי דמועיל התנאי כיון דיש לו דין ישראל כנ"ל, ודו"ק: יח) עי"ל דהק' דלעיל אמר ואיננו וכאן אמר שמת אולם הד"נ לפי"ד הת"י דבשביל שגרמה רחל ליעקב להיות עבד עוד ז' שנים נענשה שמזרעה יהי' עבד או יוסף או בנימין ולכן חשב יאע"ה שיוסף חי ולכן לא בא לביתו כי עבד הוא ע"ש, א"כ כיון שאמר יוסף שבנימין יהי' העבד אז עכצ"ל דיוסף מת דאל"כ למה לא בא לביתו וזש"א הוא יהי' לי עבד, ולז"א ויגש אליו יהודה וכו' ואחיו מת דכיון דבנימין הוא עבד עכצ"ל דיוסף מת דאל"כ הי' בא לביתו, ודו"ק בכל ה"ז אופנים הנ"ל:

יט) ויגש במדרש אחד באחד יגשו זה יהודה ויוסף ונ"ל עפי"ד העקרים דאחד מורה על שלימות לכן נקרא השי"ת אחד על שלימותו. והנה כאשר נועדו יחדיו הה"ק מהר"ם מפרעמישלאן עם הגר"ש קלוגר ז"ל אמר הה"ק הנ"ל לפ' הפ' ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון דמלכי צדק הוא שם שהחזיק בתורה ועבודה ביתר שאת ואאע"ה החזיק בגמ"ח וזש"א ומלכי צדק מלך שלם הוציא רצ"ל שלמד מדת גמ"ח היינו לחם ויין מאאע"ה והוא רצ"ל אברהם למד משם שיהי' כהן לאל עליון וע"י שנועדו יחדיו נעשו שלימים לאחוז בשלשה עמודים תו"ע וגמ"ח אשר העולם עומד עליהם ודפח"ח והכה יוסף כקרא בן זקנים וברש"י כ"ת שלמד אצל שם מסר לו א"כ הי' לו מדת שם ויהודה הי' לו מדת אאע"ה שערב בעד בנימין במסנ"פ להביא לחם ויין ממצרים, וזש"א ויגש אליו יהודה אחד באחד יגשו זה יהודה ויוסף דע"י ההגשה שנועדו יחדיו הי' ליהודה תואר אחד וכ"כ ליוסף כי נעשו שלימים שכל או"א למד מחבירו מדותיו, והבן:

כ) ויגש וכו' במדרש אין הגשה אלא לתפלה, וכ"ל עפי"מ שראיתי לפ' הפ' [תהלים כ"ז] בקשו פני את פניך ד' אבקש, כי דהמע"ה אמר לבנ"י בקשו פני למלאות משאלותיכם שיראה איך המה עומדים בפחד ומורא לפני מלך הגם שהוא בו"ד ואח"כ את פניך ד' אבקש כי אדע איך לעמוד לפניך ביראה ובפחד לפני מלך מהמ"ל הקב"ה ודפח"ח ולפי"ז י"ל דיהודה שרצה להתפלל להשי"ת שהי' בעת צרה ע"כ עמד לבקש מיוסף ויראה הפחד שיהי' לו אע"פ שהוא מלך בו"ד כש"כ שיתפלל באימה וביראה לפני הקב"ה, וזש"א אין הגשה רצ"ל שלא הי' תכלית ההגשה לפני יוסף אלא לתפלה שיהי' יכול להתפלל באימה:

כא) מסורה ויותר הוא לבדו ויותר יעקב לבדו ונ"ל דאחז"ל שאמר הקב"ה שאין השם שלם שחסר וי"ו ה"א ואין הכס"א שלם שחסר אל"ף עד שימחה זכר עמלק ונודע דבעת הגאולה יהי' יעקוב מלא בוי"ו דיקח הוי"ו מעשו וישאר עש ומלא רקב וכלא יהי' אבל בגלות הרי יעקב חסר וי"ו כי עשו לקח הוי"ו ושמו עשו מלשון עשוי' לעשות מה שלבו חפץ, וזש"א ויותר הוא לבדו רצ"ל דאותיות הוי"ו ה"א מהשם והאל"ף מהכסא שהמה תיבות הו"א כשאר לבדו דנפרדים מהשם ומהכסא יען ויותר יעקב לבדו שנשאר תיבת יעקב חסר וי"ו דעשו לקחו לכן אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק ואז יהי' יעקוב מלא ועשו חסר וי"ו וישאר עש ומלא רקב וכלא יהי' בבי"א:

כב) עי"ל המסורה ויותר הוא לבדו ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו ויגע בכף יריכו וכו' ע"כ לא יאכלו בנ"י את גיה"נ דהנה בתוס' חולין [צ ע"א] הקשו איך חל איסור גיד על איסור אבמה"ח הא אאחע"א [דאין לומר דחל לאחר שחיטה הא בעינן שיחול גיד מחיים כש"כ התוס' שם] וכ' הישיע"ק (סי' כ"ז] לת' דחל בעודה מפרכסת דהרי הוא כחי וליכא עוד איסור אבמה"ח ודפח"ח, אולם יקשה איך חל איסור גיד לב"נ שמפרכסת אסור להם הא אאחע"א אמנם הד"נ לפימש"כ התוס' שם דגיד לא נאסור לאוה"ע אלא לבני יעקב דהי' נקראים ב"כ א"כ לשיטות דהי' להאבות דין ישראל גם לקולא א"כ הי' מפרכסת מותר ושפיר חל איסור גיד, ונודע דלכן מכרו השבטים את יוסף על שדיבר עליהם לשה"ר שאוכלים מפרכסת דאסור להם ובאמת הי' מותר להם דהי' להם דין ישראל גם לקולא כנ"ל, ולפי"ז א"ש המסורה ויותר יעקב לבדו וכו' ע"כ לא יאכלו בנ"י את גיד הנשה דנשמע מזה דהי' להשבטים דין ישראל כנ"ל ע"כ שפיר מכרו את יוסף ולכן ויותר הוא לבדו לאמו. ודו"ק:

כג) עי"ל המסורה הנ"ל עפימש"כ [לעיל פ' וישלח אות פ"ז] דשרו של עשו רצה להרע ליעקב על שחטא בב' אחיות ולא הי' יכול לו דנקרא אל והי' מותר בב' אחיות ע"ש, והנה מבואר [לעיל פ' מקץ אות פ"ז] דאי נימא דיעקב נקרא אל עכצ"ל דנענשה דינה בשכם דיצאנית היתה כאמה לאה ולא היתה כלל בת רחל א"כ גם יוסף לא הי' כלל בן לאה אפילו ביצירה רק בן רחל ליצירה וללידה ע"ש, ומבואר ג"כ [לעיל פ' וישב אות מ"ח] דלכן הי' ראוי יוסף להיות מלך למשול על אחיו אע"ג דכ' ואת לרבות אחיך הגדול והוא הי' הצעיר שבהן כי הי' בן רחל גם ליצירה ולא הי' כלל בן לאה ליצירה ואחיו מן האב ולא מן האם אינו חייב בכיבוד אחיו הגדול כמבואר בזוה"ק ע"ש, והנה בתפ"י כ' לפ' הא דאמר יהודה ויותר הוא לבדו לאמו דרצה בזה להצדיק את אחיו בנימין שצדיק הוא, דלכאורה יפלא על בנימין שיעשה כזאת שאחיו הגדולים יצאו למרחקים לבקש אוכל

והוא ישב בביתו הלא כ' ואת וכו' לרבות אחיך הגדול, ולז"א ויותר הוא לבדו לאמו א"כ ל"ה אחיו מן האם ואינו חייב בכיבוד ודפח"ח, ולפי"ז א"ש המסורה ויותר יעקב לבדו וכו' וירא כי לא יכול לו יען דנקרא אל ועכצ"ל דיוסף הוא בן רחל גם ליצירה ואינו חייב בכיבוד אחיו הגדולים כדברי הזוה"ק כנ"ל, ולז"א ויותר הוא לבדו דלכן כשאר בנימין בביתו דאינו חייב בכיבוד אחיו מן האב ולא מן האם. ודו"ק וקצרתי והדבר נכון בס"ד:

כד) ונפשו קשורה בנפשו והי' כראותו כי אין הנער ומת וכו' כי עבדך ערב את הנער ונ"ל דהקשו להשיטות [בחו"מ סי' קכ"ט] דערב לגופו של לוה ל"מ דהוה אסמכתא א"כ איך הועיל ערבות יהודה על גופו של בנימין שמא לא יניח יוסף אותו לחזור לביתו וכ' לת' דהא מבואר בחו"מ סי' ר"ז שאם הוא דבר שאפשר להתקיים אפילו בדרך רחוקה ל"ה אסמכתא ע"ש והרי יעקב הי' מלך וידע יהודה כי יתן כל הונו לפדות את בנימין מן השבוי ע"כ ל"ה אסמכתא. אמנם יקשה הלא קיימ"ל דאין פודין את השבוים יתר על דמיהן מפני תיקון העולם אולם הד"נ לפי"ד התוס' גיטין [מה ע"א] ד"ה לא וז"ל והא דתניא נשבית והי' מבקשין ממנה עד עשרה בדמיה פעם ראשון פודה שאני אשתו דהויא כגופו יותר מבתו דהכא ועל עצמו לא תיקנו שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו עכ"ל, וזש"א ונפשו קשורה בנפשו והי' כראותו כי אין הנער ומת וברש"י אביו א"כ הו"ל בנימין כגופו ועל עצמו לא תיקנו ולז"א כי עבדך ערב את הנער דהי' מועיל הערבות דל"ה אסמכתא כנ"ל, ודו"ק וב"ה הדבר נכון:

כה) והיה כראותו כי אין הנער ומת וכ"ק הגה"ק מוחז"ל בייטב לב תמה הא אחז"ל כ"מ שנאמר והיה הוא שמתה, ונ"ל עפי"ד קדוש ישראל מריזון ז"ל שאמר לפ' הפ' והייתי נע ונד בארץ והיה כל מוצאי יהרגני דקשה הא והי' הוא שמחה ואמר הוא ז"ל שאמר קין דהצרה של נע ונד גדולה כ"כ כי והיה שיהי' אצלו לשמחה כל מוצאי יהרגני אם יהרגו אותו ודפח"ח, וזש"א והיה שיהי' לפני אביו לשמחה כראותו כי אין הנער ומת דהמיתה יהי' לו עוד לשמחה:

כו) ולפי"ז יל"פ הפ' [פ' נצבים] והי' כי יבואו עליך הברכה והקללה וכו' ושבת עד ד' אלקיך, רצ"ל דהעולם יהי' שרוין כ"כ בצער דמה שהי' נחשב לפנים לקללה עוד לברכה יחשב, אזי יתעורר כל איש לעשות תשובה וזש"א והי' כי יבואו עליך הברכה והקללה שהקללה עוד לברכה יחשב אצלך אז ושבת עד ד' אלקיך:

כז) עי"ל עפיד"ק של הבעש"ט ז"ל ששמע פ"א כרוז שלא יהי' לו לא עוה"ז ולא עוה"ב ושמח מאוד כי מעתה יעבוד את השי"ת בלתי שום קבלת פרס לא בעוה"ז ולא בעוה"ב עכלה"ק וזש"א יהודה והיה שיהי' לו לשמחה כי אין הנער וכו' כי עבדך ערב את הנער

וברש"י להיות מנודה בב' עולמות, א"כ יהי' יכול לעבוד את השי"ת בלי שום קבלת פרס לא בעוה"ז ולא לעוה"ב: כח) ויאמר עבדך אבי אלינו אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי וכו' כי עבדך ערב את הנער לאמר אם לא אביאנו וחטאתי לאבי כל הימים ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו, וכ"ל ההמשך ונקדים דברינו בספרי שו"ת בנין דוד ח"א סי' א' אות י"א לת' קו' התוס' [יבמות ב' ע"ב] לר"מ קטנה אמאי לא תתייבם שמא תמצא איילונית תתייבם ממנ"פ דאפילו אם תמצא איילונית כמי שרי דהיה קדושי טעות ע"ש וכ' שם לת' לפי המבואר בראש"ש קידושין ריש האומר דמש"ה קדושי טעות ליה קידושין דהקדש טעות לא הוה הקדש וז"ל אבל אם טעה השליח ואמר מקודשת לי אין כאן בית מיחוש דהקדש בטעות ליה הקדש עכ"ל, ולפי"ז לב"ש דס"ל בערכין [כ"ג ע"א] דהקדש בטעות הוה הקדש ה"ה דקדושי טעות הוה קידושין וכבר מבואר בספר כחלי מים להגאון מוהרי"ם מבריסק ז"ל ד' י"א דהיינו טעמא דב"ה דס"ל הקדש טעות ל"ה הקדש משום דס"ל דבעינן פיו ולבו שוים לכן אף דאמר בפיו שיהי' הקדש מ"מ כיון שהי' בטעות ולא הי' מסכים בלבו אם הי' יודע ממילא לא הוה פיו ולבו שוים וב"ש ס"ל דל"ב פיו ולבו שוים דאזלינן בתר פיו ולא בתר לבו דאין אנו משגיחין אלא מה שאמר בפיו לכן הקדש בטעות הוה ג"כ הקדש ע"ש, א"כ לפי המבואר בפסחים [ס"ג ע"א] דרבה ס"ל דקסבר ר' מאיר דל"ב פיו ולבו שוים ע"ש, א"כ לר"מ הקדש טעות הוה הקדש והיה קדושי טעות הוה קידושין ומיושב קו' התו"ס לנכון דשפיר ס"ל ר"מ דקטנה אינה מתייבמת שמא תמצא איילונית דלר"מ לא יהי' ק"ט ויהי' פוגע בערוה, ודו"ק:

כט) היוצא לנו מהנ"ל דה"ט דק"ט ל"ה קידושין דלא היה פיו ולבו שוים, ולפי"ז יל"פ הפ' הנ"ל דהנה הרמב"ן ז"ל כ' עה"פ כי שנים ילדה לי אשתי וז"ל כי יעקב לא לקח אשה מדעתו רק רחל וזה טעם ילדה לי אשתי כי לא נולדו לי מאשה אשר היא אשתי ברצוני רק שנים ושמתי אהבתי בהם כאלו הם יחידים לי והשאר כבני הפלגשים הם עלי עכ"ל וכתבתי במק"א כי כוונת הרמב"ן ז"ל דהוה קדושי לאה כמו קדושי טעות [עי' לעיל פ' ויצא אות מב] לכן היתה רחל אשתו ובניה בניו א"כ מדאמרינן דסבר יאע"ה דקדושי לאה הוה ק"ט נשמע דס"ל דבהקדש וכ"כ בנדר ושבועה בעינן שיהי' פיו ולבו שוים דאי לא בעינן שיהי' פיו ולבו שוים אז גם ק"ט הוה קידושין והנה המפורשים הקשו איך אמר יהודה ישב כא עבדך תחת הנער והנער יעל עם אחיו הא אמר אם לא אביאנו הרי התחייב להביאו בעצמו ולא ע"י שליח, וכ' בס' כליל תפארת לת' דהא מבואר ברמב"ן ז"ל דיהודה התחייב עצמו בנדר ושבועה א"כ צריך להיות פיו ולבו שוים ולזה אמר יהודה

כי רק באמירה אמרתי אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי דמשמע שמוטל עלי בעצמי להביאו אבל בלבי חשבתי אף שיחזור בעצמו או ע"י שליח ג"כ יהי' מקיום הנדר, ונודע דעת הרמב"ם ז"ל פ"ב משבועות הי"ב שבנדר נאמן לומר שבלבו כך הי' כוונתו. וזש"א כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי וכו' רצ"ל דרק האמירה היתה שאם לא אביאנו בעצמי וחטאתי אבל בלבי הי' כוונתי דאוכל להחזירו גם ע"י שליח ודפח"ח, ולפי"ז מובן המשך הפ' ויאמר עבדך אבי וכו' כי שנים ילדה לי אשתי א"כ כשמע מזה דבעינן פיו ולבו שוים כנ"ל, ולז"א כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי ני רק האמירה היתה שאביאני בעצמי אבל בלבי היתה כוונתי להחזירו ע"י שליח א"כ כיון דלא הי' פי ולבי שוים אוכל להחזירו גם ע"י שליח ולכן ועתה ישב כא עבדך תחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו דמועיל שליח ג"כ. ודו"ק ונחמד הוא בס"ד:

ל) ועתה ישב נא עבדך תחת הנער וכו' ולא יכול יוסף להתאפק וכו', וכ"ל עפימש"א הגאון מ' נתן פייטל ממאד ז"ל לפ' מש"א אסתר למרדכי וצומו עלי וכו' וגם אני ובערתי אצום כן. כי יעצה אסתר לקרב הישועה שלא יבקש כל אחד עבור עצמו רק עבור אחרים. וזש"א וצומו עלי שיהי' הצום לטובת זולתכם וגם אני ונערתי אצום כן בבחינה זו לא למענינו אלא למענכם ודפח"ח, וזש"א ועתה ישב נא עבדך תחת הנער שהי' צער אחרים גדול אצלו מצערו לכן בא תיכף הישועה ולא יכול יוסף להתאפק וכו': לא) ויאמר יוסף אל אחיו גשו כא אלי ויגשו ויאמר וכו' ועתה ואחז"ל במדרש אין ועתה אלא תשובה, וכ"ל דזקיני הגאון ז"ל בעיר דוד הביא בשם הרא"ש להקשות דאיך מועיל תשובה נימא כיון שנדחה נדחה לעולם, וכ' לת' דאפילו למד"א בע"ח כדאין היינו בהמה דל"ה בע"ח גמור דעומדת למות לא כן האדם אע"פ שימות הלא יעמוד לתחה"מ בכה"ג לכ"ע בע"ח אין נדחין, והנה איתא במדרש כשאמר יוסף לאחיו אני יוסף פרחה נשמתן ולאחר שאמר להם גשו נא אלי הוחזר להם נשמתן בתה"מ ויגשו, וזש"א לאחר שראו תחה"מ א"כ מועיל תשובה, לז"א ועתה אין ועתה אלא תשובה:

לב) ולפי ד' הרא"ש הנ"ל יל"פ הפ' [פ' האזינו] ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי אני אמות ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל דהנה אחז"ל ועתה אין ועתה אלא תשובה, והכה אחז"ל פסחים [ס"ח ע"א] ת"ר אני אמות ואחי' יכול מיתה באחד וחיים באחד ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מכה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד מכאן שיש תחיית המתים מה"ת ע"ש וברש"י ואין מידי מציל הפושעים בי והדקדוקים רבו, ונ"ל דהראשונים הק' אי מועיל תשובה הא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול

ונודע בזה דברי כ"ק מוחז"ל בי"מ דזהו במלך בו"ד דהפוגע בכבודו פוגע בכבוד מלכות אחרים שהם דומים לו והמה אינם מוחלין לו לא כן הקב"ה שהוא מלך יחיד ואין אלקים. אתו א"כ הפוגע בכבודו אינו פוגע ביתר המלכים רק בכבודו ע"כ הוא יכול למחול ע"ש דפח"ח, והנה מבואר לעיל דה"ט דמועיל תשו ה ול"א כיון דנדחה נדחה כיון שיעמוד לתחה"מ מקרי בע"ח גמור ובע"ח אין נדחין, אולם יש להעיר לפי שיטת הרמב"ם ז"ל דתחה"מ יהי' רק לנפש שהיא הנשמה בלא הגוף א"כ שוב יקשה נימא כיון דנדחה נדחה דאי"ל כנ"ל דיעמוד לתחי' הא אנו דנין גם על הגוף והגוף לא יעמוד. אמנם באמת שיטת הראב"ד והרמב"ן וסייעתם שכולם כאחד ענו ואמרו שגם הגוף יעמוד לתחה"מ א"כ א"ש דמועיל תשובה, והנה במק"א הבאתי ראי' לדבריהם מדחז"ל סנהדרין [צ"א ע"א] דהגוף אומר שהנשמה חטאה והנשמה אומרת שהגוף חטא ע"כ דן הקב"ה שניהם כאחד כמשל דהרכיב חגר על הסומא ודן אותם כאחד ע"ש, והרי קיימ"ל דמדה טובה מרובה ממדת פורענות ואם לעונש הקב"ה מרכיבם יחד מכש"כ שהקב"ה ירכיבם יחד שיעמוד גם הגוף לתחה"מ לקבלת שכר, ולפי"ז מובן המשך הפ' ראו עתה ובמדרש שיראו לעשות תשובה דאין ועתה אלא תשובה ושלא יקשה לך הא מלך שמחל ע"כ אין כבודו מחול ולז"א כי אכי אבי הוא ואין אלקים עמדי ע"כ יכול הקב"ה למחול כדברי הי"מ הנ"ל, ושלא תקשה לך עוד דנימא כיון שנדחה נדחה ולז"א אני אמות ואחיה מחצתי ואני ארפא דנשמע מזה דיש תחיית המתים מה"ת כנ"ל, ובבע"ח גמור לכ"ע בע"ח אין נדחין ושלא תקשה לך עוד הלא רק הנשמה יעמוד לתחייה ולא הגוף א"כ שוב יקשה דנימא כיון דנדחה נדחה, ולז"א ואין מידי מציל וברש"י הפושעים בי רצ"ל דאין יכולים הפושעים להציל עצמם ביום הדין דהגוף יאמר שהנשמה חטאה והנשמה תאמר שהגוף חטא ואין מגיע להם עונש דהקב"ה מרכיב הגוף עם הנשמה יחד א"כ כש"כ שהקב"ה ירכיב יחד הנשמה עם הגוף לתחה"מ לקבלת שכר א"כ האדם הוא בע"ח גמור ולכן מועיל תשובה כנ"ל. ודו"ק היטב כי נחמד הוא בס"ד: לג) ולפי"ז יל"פ הפ' [תהלים קי"ט] רחמיך רבים ד' כמשפטיך חייני דהנה באלשיך הק' ז"ל כ' לפ' רחמיך רבים רצ"ל שמרובה מדה טובה ממדת פורענות כמחז"ל ע"ש, וזש"א רחמיך רבים שמרובה מדה טובה ממדת פורענות לכן כמשפטיך כמו לענין עונש אתה מחי' את הגוף להרכיב הגוף ונשמה יחד לענשו גם את הגוף כמ"כ חיני גם את הגוף להרכיב הגוף ונשחה יחד בתחיית המתים לקבלת שכר דהא מדה טובה מרובה ממדת פורענות:

לד) ועתה אל תעצבו ונ"ל דנודע מאמר החכם העבר אין. והעתיד עדיין. וההוה כהרף עין. א"כ דאגה מנין. וזש"א ועתה שהעצה היעוצה מליפול בעצבות הוא לחשוב רק על

עתה כי היסורין שעברו אין שהרי כבר עברו והעתיד עדיין יכול להיות טוב. א"כ אין לדאגות רק על עתה רגע חדא והרי הוא כהרף עין ואין כדאי להתעצב על רגע כי מיד יוכל להתהפך לטוב:

לה) והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימן כי פי המדבר אליכם ופרש"י ז"ל והנה עיניכם ראות בכבודי כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש וצ"ב, ונ"ל דהנה המפורשים הקשו למה אמר להם שיהיו רואים בכבודו ולא חשש שמא יעורר שנית קנאתם עליו, ונ"ל עפי"ד קדוש זקני התב"ש ז"ל על מחז"ל סנהדרין [ל"ה ע"ב] אדם הראשון בלשון ארמי סיפר דאחז"ל חגיגה [ט"ז ע"ב] בג' דברים אדם דומה למלאכי השרת יש בו דעת קונו הולך בקומה זקופה מדבר בלשון הקודש ובג' דומה לבהמה אוכל ושותה פרה ורבה ומת כבהמה ומבואר הטעם במדרש שלא להטיל קנאה בין הנבראים דהאדם הוא ממוצע בין המלאכים והבהמה ואם יהי' בדבר אחד דומה יותר למלה"ש או לבהמה יהי' קנאה בין הנבראים וע"כ דומה בג' למה"ש ובג' לבהמה, וא"כ אדה"ר קודם שחטא ולא נגזר עליו מיתה הי' דומה לבהמה רק בב' דברים לכן הי' אסור לו לדבר בלשון הקודש רק בלשון ארמי שיהי' דומה למה"ש ג"כ רק בב' דברים וזש"א אדה"ר בלשון ארמי סיפר היינו קודם שחטא ודפח"ח ושפ"י [עי' לעיל פ' נח אות ע"ט] א"כ עי"ז שמותר לאדם לדבר בלשון הקודש יתעורר האדם שעתיד למות דאל"כ הי' אסור לו לדבר בלשה"ק כמו אדה"ר קודם החטא, ונודע מחז"ל דהעצה שלא יעלה קנאה בלב האדם על חבירו להזכיר יום המיתה וסופו לעפר ואז סר הקנאה ממנו וזש"א והכה עיניכם ראות ועיני אחי בנימן ופרש"י בכבודי וכדי שלא יהי' להם קנאה לזה אמר להם כי פי המדבר אליכם ופרש"י בלשון הקודש, וה"ט דמותר לאדם לדבר בלשה"ק יען שעומד למות כבהמה ע"כ לא יהי' להם קנאה. והבן ונחמד הוא בס"ד:

לו) ויתן להם יוסף עגלות ע"פ פרעה וכו' לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חלפת שמלת, וכ"ל ההמשך ונקדים לפ' המדרש [הובא במ"כ] וירא את העגלות ראה עגלת צב שיביאו הנשיאים למשכן כד"א שש עגלת צב מיד ותחי רוח יעקב אביהם דראה דיוסף עדיין עומד בצדקתו ולא חטא באשת פוטיפר, ונ"ל די"ל דכל המורא הי' ליעקב שמא חטא יוסף באשת פוטיפר כי לפי"ד התרגום יב"ע עה"כ ואחר ילדה בת שנתחלפו עוברין במעיהון שיוסף הי' במעי לאה ודינה במעי רחל ונתחלפו העוברין ונמצא דינה נוצרה מטיפת רחל ויוסף חטיפת לאה, ומבואר בנחלת בנימין [הובא לעיל פ' ויצא אות כ"ט ופ' וישב אות כ'] דהא דהבנים נגררים אחר האם הוא רק באמם שמחמת היצירה אבל לא באמם שנתגדלו רק בבטנה ע"ש וכיון דלאה

יצאנית היתה להיות להוט אחר ביאה לכן חשש יאע"ה ג"כ על יוסף שיכשול באשת פוטיפר אבל אם הי' היצירה של יוסף במעי רחל לא הי' חושש כלל שמא יחטא יוסף, והנה איתא במדרש ב' טעמים דנענשה דינה בשכם א) שקרא יעקב עצמו אל ובאמת אינו אל ב') דיצאנית היתה כאמה כבתה א"כ לפי"ז עכצ"ל דיצירתה היתה ג"כ במעי לאה א"כ ה"ה יוסף הי' גם יצירתו במעי רחל ולא כדברי התרגום, והנה נודע דברי הקדמונים דלכן נקרא יעקב אל דמושל על י"ב בניו השבטים כמו שמושל הקב"ה על י"ב מזלות כי גם בני השפחות המה בניו ולא בכי השפחות כי גם המה נשי יעקב אבל א"כ דהמה עבדים ואינם בכלל בניו א"כ אינו מושל על י"ב בניו א"כ לא נקרא אל, והנה איתא במדרש פ' נשא דלכן הי' שש עגלת צב כנגד ששה אמהות שרה רבקה רחל לאה בלהה זלפה דהשפחות היו ג"כ נשי יעקב, ולפי"ז מובן המדרש וורא את העגלות ראה עגלת צב שיביאו הנשיאים למשכן כד"א שש עגלת צב א"כ כשמע דגם השפחות המה בכלל אמהות נשי יעקב ובניהם בני יעקב א"כ נקרא יעקב אל ועכצ"ל הא דנענשה לאה דיצאנית היתה דיצירתה הי' ג"כ במעי לאה וכאמה כבתה א"כ עכצ"ל דיוסף נוצר ג"כ במעי רחל לכן ותחי רוח יעקב אביהם דראה דיוסף עומד בצדקתו שלא חטא באשת פוטיפר דאינו בן לאה ביצירה אלא בן רחל. והבן:

לז) ולפי"ז א"ש המשך הפ' הנ"ל, דהנה אחז"ל מגילה [ט"ז ע"א] לכלם נתן לאיש חליפות שמלת ולבנימן שלש מאות כסף וחמש חליפת שמלת אפשר דבר שנצטער בו יעקב יכשל זרעו דבשביל ב' סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף ירדו למצרים ע"ש וז' המהרש"א ז"ל כ' לת' דבשלמא יעקב הי' אב לכלם בשוה לכן לא הי' לו לשנות אבל בנימין הי' ליוסף קרוב יותר דהי' אחיו גם מאמו והשבטים לא היו רק מאב ע"ש, וכ"ז נכון אי נימא דיוסף נוצר ג"כ ברחל ולא בלאה אבל א"כ דנוצר בלאה ונולד ברחל א"כ לא הי' בנימין שום קרוב יותר מאחיו דאחיו הי' אחים ליוסף מן האב ואחים מן האם ליצירה ובנימין הי' אח מאב ואח מאם בלידה בלבד, א"כ לא הי' לו ליוסף לשנות מבני לאה לבנימין, ולפי"ז מובן ההמשך ויתן להם יוסף עגלות ע"פ פרעה המה עגלת צב שיביאו הנשיאים למשכן כד"א שש עגלת צב ועכצ"ל דלכן הי' שש עגלות כנגד ששה אמהות דהשפחות המה ג"כ נשי יעקב ובניהם בני יעקב א"כ נקרא יעקב אל ועכצ"ל דלכן נענשה דינה דיצאנית היתה כלאה נמשל כאמה כבתה, א"כ יוסף בן רחל ביצירה ג"כ והרי הוא יותר קרוב לבנימין משאר אחיו דהוא אחיו מן האב ומהאם, ולז"א לכלם נתן לאיש חליפות שמלת ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש חליפת שמלת יען כי הוא אחיו מן האב ומן האם. ודו"ק כי הדברים נחמדים בס"ד:

לח) ולבנימן נתן שלש מאות כסף וכו' ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך ופרש"י שהי' דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר אתה ספרת לשין הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו עכ"ל, והקשו המפורשים הא יוסף דיבר עליהם לשה"ר שאוכלים אבמה"ח א"כ בצדק מכרו אותו. וכ"ל עפי"ד האו"ת ז"ל [אות י'] הטעם דנתן יוסף לבנימין שלש מאות כסף שהוא שלש מאות מעה עפמש"כ רש"י [פ' וישב] וישב ראובן ובמכירתו ל"ה שם שהגיע יומו ללילך ולשמש את אביו משמע דהשימוש של כל השבטים הי' שוה וכ"א שמש ביומו א"כ באותן כ"ב שנים של"ה יוסף אצל אביו ניתוסף חלק שימושו ביום המיוחד לו על שאר האחים וממילא שורת הדין שיוסף יפרע להם שכר עבודה ששמשו במקומו אמנם להשבטים אין טענה ע"ז דהם הי' הגורמים בדבר שמכרוהו ורק לבנימין של"ה במכירתו וממילא ניתוסף לו עבודה במקום יוסף זה רצה יוסף לפרוע לו וע"כ נתן לו שלש מאות מעה דכך עולה שכרו והחשבון בזה דהכה בפענח רזא [פ' בא] ובב"י או"ח [סי' ל"ב] דבשנה יש שלש מאות ימי חול חוץ מימי שבת ולזה מרמז השי"ן של התפילין ע"ש, וכיון שהם שמרו שבת א"כ אין לחשוב שכר עבודה של שנה רק משלש מאות ימים והשבטים היו י"ב ממילא הי' לכל אחד לשמש חמשה ועשרים ימות החול וא"כ כשנגלה יוסף מאביו כ"ב שנה יש לחשוב כ"ב פעמים כ"ה וזה כמו י"א פעמים חמשים וניתוסף לכל אחד מהשבטים שנשארו י"א חמשים יום. והנה במדרש [פס"א] דשכר עבודה דינר ליום ע"ש ודינר הוא שש מעה א"כ מכוון דשכר עבודה של חמשים יום ששמש בנימין את אביו עבור יוסף עולה שלש מאות מעה וע"כ נתן לו יוסף שלש מאות מעה בשכרו ולא לשאר השבטים ודפח"ח, א"כ מבואר מדנתן יוסף לבנימין רק שלש מאות כסף ולא יותר נשמע דשחתרו האבות את השבת, והנה הראשונים הקשו איך שמרו את השבת הא לחומרא הי' להם דין ב"נ וב"נ ששבת חייב מיתה וכ' לעיל [פ' מקץ אות פ"ט] לת' לשיטת דמפרכסת מותר רק לישראל ולא לב"נ דל"א מי איכא מידי דלישראל שרי ולב"נ אסור הי' להם ברירה לערב בשר מפרכסת עם בשר אחר בכל שבת ולברור הבשר מפרכסת משאר הבשר וממנ"פ יפה עשו דאם יש להם דין ישראל א"כ מפרכסת מותר ול"ה מלאכת איסור דהוה בורר אוכל מתוך אוכל ושבתו בשבת, ואם יש להם דין ב"נ אז מפרכסת אסור להם והוה בורר פסולת מתוך אוכל כיון דבורר האיסור והוה מלאכה וא"כ לא שבתו בשבת, ונודע דיוסף דיבר לאביו שאחיו אוכלין אבמה"ח היינו מפרכסת דאסור לב"כ ולחומרא יש להם דין ב"נ והשבטים סברו דגם לב"נ תותר מפרכסת דאמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, א"כ א"נ דמפרכסת אסור לב"כ לא דיבר יוסף עליהם לשה"ר דהצדק הי'

עמו אבל א"נ דמפרכסת שרי לב"נ אז דיבר עליהם לשה"ר. ולפי"ז א"ש ההמשך ולבנימן נתן שלש מאות כסף דנשמע מזה דשמרו את השבת א"כ עכצ"ל דמפרכסת אסור לב"כ כנ"ל א"כ דיבר יוסף כהוגן לפני אביו שאחיו אוכלין אבחה"ת דמפרכסת אסור להם ולא יפה עשו השבטים שמכרו אותו ולז"א אל תרגזו בדרך וברש"י שהי' דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זע"ז ולומר על ידך נמכר אתה ספרת לשה"ר עליו וגרמת לכו לשנאתו דלא יפה עשו בהמכירה. ודו"ק:

לט) עי"ל באופן הנ"ל עפ"י דברינו לעיל [פ' מקץ אות נ"ד] ששחטו בכל שבת בן פקועה דמותר לישראל ולב"נ אסור א"כ לא יפה עשו השבטים במכירתו ע"ש, לכן אמר להם שלא יריבו בענין מכירתו כנ"ל באות הקדום: מ) עיל"פ ולבנימן נתן שלש מאות כסף וכו' ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך ופרש"י אל תפסעו פסיעה גסה דמבואר באות הקדום דמזה שנתן שלש מאות כסף ולא יותר כשמע ששמרו האבות את השבת כנ"ל, והנה המפורשים הקשו למה הוצרך יוסף לומר להם אל תפסיעו פסיעה גסה הא אתחז"ל דפסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם ות' דהא אחז"ל דמהדר לי' בקידושא ואבדלתא לכן חשש יוסף שיפסיעו פסיעה גסה דהא שמרו את השבת לעשות קידושא ואבדלתא ג"כ א"כ יוחזר להם מאור עיניהם ע"כ הזהיר אותם שאעפ"כ לא יפסיעו פסיעה גסה עי' בעדות ביהוסף מזה וזש"א ולבנימן נתן שלש מאות כסף דשמרו את השבת כנ"ל, א"כ יעשו קידושא ואבדלתא ויש לחוש שיפסיעו פסיעה גסה כנ"ל ולכן אמר להם אל תרגזו בדרך אל תפסיעו פסיעה גסה. ודו"ק:

מא) ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען, ונ"ל עפי"ד רש"י ז"ל שאמר להם שלא יריבו בדרך, וראיתי בשם ספר זכרון יצחק דלכן לא הזהיר להם שלא ירגזו גם בביתם כיון שהי' בא"י הי' מובטח שלא יריבו שם שלא יביאו עצמן לידי כעס דונתן ד' לך שם לב רגז [פ' כי תבא] בבבל כ' ולא בא"י עי' נדרים [כ"ב ע"א] ולז"א ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך ושלא תקשה לך מדוע לא אמר שלא יריבו גם בביתם, ולז"א ויעלו ממצרים א"כ הי' הדרך בחו"ל לכן הי' חושש שיריבו אבל לא הי' חושש שיריבו בביתם משום ויבואו ארץ כנען הוא א"י שלא יביאו שם עצמן לידי כעס:

מב) ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך ויעלו ממצרים ונ"ל דהנה אחז"ל תענית [י' פ"ב] אל תרגזו בדרך שלא תתעסקו בדבר הלכה ופריך הש"ס והא אר"א שני ת"ח המהלכים בדרך ואין ביניהם ד"ת ראוים להשרף ע"ש, אמנם י"ל לפי"ד הרמב"ן ז"ל דהאבות לא שמרו את התורה אלא בא"י ולא בחו"ל א"כ א"ש דהא הדרך הי' בחו"ל ולא הי' עוסקים בתורה רק בא"י ולא בחו"ל. וזש"א ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך שלא תתעסקו בדבר הלנה כי

הדרך הוא חו"ל שהרי ויעלו ממצרים א"כ הדרך הוא חו"ל ובחו"ל ל"ה עוסקים בתורה:
מג) ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך ויעלו וכו' אל יעקב אביהם. ונ"ל דהנה ברבינו בחיי ז"ל פי' מש"א אל תרגזו אל תפחדו כמו שמעו עמים ירגזון, והנה נודע מש"א כ"ק מוח"ז הגה"ק מאוה"ג הדברי חיים ז"ל כי אם אחד נוסע לצדיק הדור צריך הצדיק לדעת מעת שפתח הנוסע פתח ביתי לשומרו מכל רע על הדרך עד בואו אליו עכדה"ק וזש"א ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך אל תפחדו כי ויעלו אל יעקב אביהם הצדיק והוא ישמור אותם מכל רע שלא יבא עליהם בהדרך:
מד) ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכו' לא האמין להם וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דיבר אליהם וכו' ותחי רוח יעקב אביהם ויאמר רב עוד יוסף בני חי, וכ"ל עפי"ד האוה"ח הק' ז"ל דלא האמין להם שיוסף עמד במצרים בצדקתו ונקרא חי והנה כ' ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלקים לאדון לכל מצרים, ואמר קדוש ישראל מריזון ז"ל דהכוונה שאמר יוסף כי במצרים לא ידעו שהשי"ת הוא האדון והוא עשה שיהי' השי"ת אדון במצרים וזש"א שמני כמו ושמתי את אלקים שיהי' לאדון לכל מצרים ודפח"ח, וזש"א ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי שהוא בצדקו ולא האמין להם. אבל כאשר וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דיבר אליהם היינו כי שמני אלקים לאדון לכל מצרים כנ"ל, ותחי רות יעקב אביה ויאמר רב עוד יוסף בני חי שעומד בצדקו. ודו"ק:
מה) ויגדו וכו' וירא את העגלות אשר שלח לשאת אותו ותחי רוח יעקב אביהם ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי ובמדרש עוד יוסף בני חי שלא חטא באשת פוטיפר, ונ"ל עפי"ד הכח"ק לפ' מש"א יוסף הן אדני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי וכו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת דאמחז"ל ב"ב [קס"ה ע"א] רובן בגזל ומיעוטן בעריות וא"כ איכא קו"ח השתא אממונא אינני חשוד אף שרוב העולם נכשלין בו מכש"כ איך אעשה עבירה אשר רוב העולם אין נכשלין בו וכ"כ בעולת חודש כ"ש, והנה בחולין [י"א ע"א] ילפינן רוב מעגלה ערופה, וזש"א וירא את העגלות לסימן שבפרשת עגלה ערופה פירש ממנו א"כ ידע דאזלינן בתר רוב ואיכא קו"ח הנ"ל לכן ותחי רוח יעקב אביהם ויאמר וכו' עוד יוסף בני חי שעומד עדיין בצדקו שלא חטא באשת פוטיפר:
מו) עי"ל עפימ"ש בקהלת משה לפ' הפ' לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי דהנה הפחות צריך להיות נכנע לפני הנכבד הדומם לפני החי החי לפני המדבר והגוף לפני הנשמה א"כ הנשמה צריכה להיות מושלת על הגוף ולא הגוף ימשול על הנשמה ויען כי אצל הרשעים נשתנה ההנהגה והגוף משל על הנשמה לכן הדומם מושל על החי ולזה אצל פרעה לא היו הסוסים מושכים הרכב רק הרכב הי' מושך הסוסים לים ולכן נטבעו,

וזש"א לססתי ברכבי פרעה כמו שאצל פרעה הי' מושך הרכב הפחות את הסוסים הנכבדים מהם ולכן נטבעו, כן דמיתיך רעיתי הגוף הפחות מוליך את הנשמה ודפח"ח ולכן שלח יוסף עגלות ליעקב לרמז לו כי לכן באו העגלות למחוז חפצם שהסוסים הנכבדים מהרכב היו מושכים העגלות ולא משכו העגלות את הסוסים, וכ"כ הנשמה מושך את הגוף ולא הגוף את הנשמה, ולז"א וירא את העגלות ותחי רוח יעקב שלא חטא. והבן:

מז) ויאמר יעקב ויאמר הנני ויאמר וכו' אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם והמפורשים תמהו למה קראו השי"ת כעת בשם יעקב, ונ"ל דהר"ן ז"ל כ' והובא בתולדות כי טבע כח הדמיון שאינו רואה בעתיד כי אם הטוב שהוא רואה כעת בעיניו משא"כ כת השכלי רואה את הנולד מה שיהי' בעקב היינו הסוף לכן כת השכלי נקרא יעקב ע"ש שרואה רק את העקב של הדבר ולא ראשית הדבר וכח הדמיון נקרא עשו על שם הטוב העשוי ושכן לפניו מיד ואינו משגיח על העקב מה שיהי' בסוף ע"ש דבה"ק, והנה ירידת בנ"י למצרים הי' נראה לפי שעה לרעה אבל העקב הי' לטובה כאשר הבטיח השי"ת כי לגוי גדול אשימך שם, ולכן כאשר רצה השי"ת להגיד ליאע"ה שירד למצרים קרא אותו על שם יעקב שמורה שלא ישגיח על ההתחלה רק על העקב, וזש"א ויאמר יעקב ויאמר הנני ושלא יקשה לך מדוע קראו השי"ת כעת בשם יעקב, ולז"א אל תירא מרדה מצרימה הגם כי לפי שעה מכח הדמיון שאינו רואה העתיד הוא ענין רעה הירידה למצרים אבל הלא שמך מורה על העקב כח השכלי והעקב יהי' כי לגוי גדול אשימך שם:

מח) ולפי"ז יל"פ הפ' ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ופרש"י ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים שלא יזכר שמו על מחלוקתם, דנודע דברי האר"י הק' ז"ל דס"ת של צדיק כתמר יפרח המה אותיות קרח דאע"ג שכעת לא עלתה לו שיהי' הלכה כמותו אבל לעתיד לבא יהי' הלכה כמותו והי' לו לעון כי לא הי' צריך לו לעשות מחלוקה עבור כח הדמיון לראות את הטוב מה שהוא לפניו כי הי' לו להביט על העקב כי בסוף יהי' הלכה כמותו כי הלא הוא מבני בניו של יעקב שמורה שמו לראות את העקב וא"כ כיון שלא השגיח קרח על שם יעקב המורה לראות העקב מהראוי ג"כ שלא יזכר שמו של יעקב עליו, וזש"א ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים שלא יזכר שמו על מחלוקתם כי אין מהראוי להזכיר שם יעקב על מחלוקה כיון שנשכח מקרח שם יעקב דאל"כ לא הי' נכנס למחלוקה והבן:

מט) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ופרש"י ואנכי אעלך הבטיחו להיות נקבר בארץ וצ"ב ונ"ל דהשל"ה הק' ז"ל הקשה איך נקבר יאע"ה בא"י הא כתיב ולא תטמא ארצי דקאי על מת שמת בחו"ל שלא ישאו אותו לא"י והא יאע"ה מת בחו"ל, וכ' לת' דשאני יעקב שהשכינה הי' במצרים עמו ומת בנשיקה ולא ע"י מלאך המות ולא הי' בו טומאה כי הטומאה בא ע"י מה"מ עכדה"ק וזש"א אנכי ארד עמך מצרימה א"כ ימות בנשיקה ולזה ואנכי אעלך וברש"י הבטיחו להיות נקבר בארץ ול"ש ולא תטמא ארצי כיון שהשכינה עמו כנ"ל:

נ) ולפי"ז יל"פ המדרש ויקח משה את עצמות יוסף חכם לב יקח מצות שכל ישראל עסקו בביזת מצרים ומשה עסק בעצמות יוסף. דהנה הא דעסקו בנ"י בביזת מצרים אע"ג דהקב"ה אמר שיהי' ד' מאות שכה במצרים ואח"כ יצאו ברכוש והרי הם יצאו מקודם, עכצ"ל דהשכינה השלימה הד' מאות שכה ולראי' דהיתה שם השכינה מדלקח תשה רבינו את העצמות כיון שמת בנשיקה לא נטמא כנ"ל, דאם לא הי' השכינה במצרים הי' אסור להעלות העצמות לא"י שלא יטמא הארץ וזש"א שכל ישראל עסקו בביזת מצרים יען כי משה עסק בעצמות יוסף דעכצ"ל שהשכינה היתה שם א"כ הרי השלימה לד' מאות שנה ומגיע להם הרכוש, והבן:

נא) עי"ל דידעו האבות שגלות מצרים יהי' רד"ו שנה ואיכא ב' טעמים שלא יהי' גלות מצרים ד' מאות שנה א) שהגלות מתחיל משנולד יצחק ואע"ג דאמר הקב"ה שיהיו בארץ לא להם גם ארץ כנען הוא ארץ לא להם דא"י אינה מוחזקת לנו מאבותינו, ב) די"ל דא"י מוחזקת והשכינה הק' משלמת הד' מאות שנה. וזש"א אנכי ארד עמך מצרימה א"כ י"ל דהשכינה השלימה וא"י מוחזקת מאבותינו ונקראת א"י ולז"א ואנכי אעלך הבטיחו להיות נקבר בארץ שיש לארץ כנען דין א"י, והבן:

נב) ובני יוסף וכו' כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורת לפניו גשנה וכו' ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו, וכ"ל דהנה אחז"ל סנהדרין [ע"א ע"ב] פיזור לצדיקים רע להם ולעולם כנוס הנאה הם ולעולם ע"ש וכ' קדוש זקיני התב"ש ז"ל בר"ה [ט"ז ע"ב] הטעם דאחז"ל דעולם נידון אחר רובו ורשעים רובא נינהו כמבואר ביומא [לח ע"ב] לכן כנוס לצדיקים שהם קבועים ויושבים במקומן וכל קבוע כמחצה ע"מ דמי ואז הנאה להם ולעולם כמ"ש בקידושין אשרי לו שהכריע עצמו וכל העולם לזכות אבל פיזור לצדיקים ואינם קבועים הרי מכריעים הם כל העולם לחוב מחמת רוב הרשעים ודפח"ח ולפי"ז י"ל דלכן שלח יאע"ה את יהודה לפניו גשנה כי אם יסע גם יהודה עם יאע"ה וכל ב"ב ויהי' כל הכלל ישראל מפוזרים ולא

יהי' שום קבוע א"כ יהי' נידון העולם אחר רוב רשעים לרעה לכן שלח את יהודה לפניו וכאשר יסע יעקב עם כל ב"ב יהי' יהודה יושב בביתו בגשנה ויהי' קבוע, אולם לכאורה הא גם יהודה הי' יכול לנסוע ביחד עם יאע"ה ואפ"ה יהי' קבוע דהא יוסף נשאר בביתו, אמנם הד"ב דהא ידע יעקב דגם יוסף יסע לקראתו א"כ לא יהי' שום קבוע דיעקב וב"ב ויוסף יהי' כלם מפוזרים באם הדרך לכן הי' ההכרח לשלוח את יהודה לפניו גשנה, וזש"א כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים א"כ נסעו כל כלל ישראל לכן ואת יהודה שלח לפניו גשנה שיהי' קבוע כי גם יוסף לא יהי' קבוע יען ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל וכו' א"כ יוסף ויעקב וכל ב"ב יהיו על הדרך ולא יהי' שום קבוע לכן הי' מוכרח לשלוח יהודה לפניו ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

נג) עי"ל דאיתא במדרש פ' ויקרא שדעת אוה"ע דישראל בטלים לגבם שהמה הרוב אבל המפורשים כ' לדחות דבריהם דהא בנ"י יושבים בביתם והוה קבוע ולזה שלח את יהודה לפניו כי יעקב עם כל ב"ב יהיו מפוזרים וכ"כ יוסף ולא יהי' קבוע, וזש"א כל הנפש וכו' שבעים ואת יהודה שלח לפניו גשנה וכו' יען ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת אביו גשנה דיעקב יהי' מפוזר על אם הדרך וכ"כ יוסף ולא יהי' קבוע ע"כ שלח את יהודה שיהי' קבוע כנ"ל והבן:

נד) ובני יוסף אשר ילד לו במצרים נפש שנים כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים וכ"ק מוחז"ל בי"מ תמה דתיבת במצרים כמיותר, ונ"ל דאחז"ל ב"ב [קכג ע"א] בכללן אתה מוצא שבעים ובפרטן א"א מוצא אלא שבעים חסר אחת וכו' ומשני דיוכבד השלימה ע"ש והנה התוס' תענית [יא ע"ב] הקשו דכ' וליוסף ילד וכו' בטרם תבא שנת הרעב דאסור לשמש מטתו בשני רעבון הרי לוי שימש בשני רעבון דנולדה יוכבד בין החומות, וכ' הרא"ם לת' דלוי ל"ה לו עוד בת והי' לו לקיים מצות פו"ר, והקשה הב"י או"ת סי' תקע"ד הא יוסף ג"כ ל"ה לו אלא ב' בנים ובת לא הי' לו, וכ' בישיע"ק או"ת סי' ר"מ לת' עפי"ד הרמב"ן ז"ל דהאבות שמרו התורה רק בא"י ולא בחו"ל ולוי הי' בא"י אבל יוסף הי' במצרים שהוא חו"ל שלא שמר שם התורה ולא הי' חייב בפו"ר ע"כ לא שימש בשני רעבון ואע"פ שלא שמר התורה מ"מ לא שימש מפני הנימוס שלא לשמש בעת צרה ודפח"ח, וזש"א ובני יוסף אשר ילד לו במצרים בחו"ל ע"כ ל"ה מקיים מצות פו"ר לכן נפש שנים שלא הי' לו רק ב' בנים ולא בת, אבל אם לא הי' במצרים אלא בא"י הי' משמש משום מצות פו"ר, ולכן כל נפש לבית יעקב הבאה מצרים שבעים דיוכבד השלימה דהי' לו ללוי לשמש מטתו כיון שהי' בא"י. והבן: נה) ולפי"ז יל"פ הפ' [פ' שמות] ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף הי' במצרים, דלכן הי' שבעים נפש דיוכבד השלימה

דשימש לוי בשני רעבון לקיים מצות פו"ר א"כ תקשה אמאי לא שימש יוסף כקו' הב"י ועכצ"ל כתירוץ הישיע"ק הנ"ל דלוי הי' בא"י ויוסף בחו"ל במצרים, וזש"א ויוסף הי' במצרים. ודו"ק ונכון בס"ד:

נו) עי"ל דאחז"ל דהקב"ה השלים למנין שבעים וכ' כ"ק מוחז"ל בי"ת דה"ט שגלוי וידוע לפניו שאם לא כבש יוסף הצדיק מעיינו הי' מוליד עוד אחד כמו שהוליד אח"כ ושלא יחסר מנין השבטים ע"י צדקות יוסף השלים הקב"ה המנין ע"ש, וכ"ז נכון אי אמרינן דיפה עשה יוסף שלא שימש מטתו בשני רעבון אבל אם לא הי' הצדק עמו לא הי' הקב"ה משלים השבעים, והנה הב"י הקשה הא לא הי' מקיים עדיין מצות פו"ר שלא הי' לו בת א"כ למה לא שימש לקיים מצות פו"ר ותי' הישיע"ק דהי' בחו"ל ובחו"ל לא קיימו האבות את התורה ולא שימש מטתו אע"פ שלא שמר התורה במצרים דמפני הנימוס לא רצה לשמש בעת שהעולם בצער כנ"ל וזש"א ובכי יוסף אשר ילד לו במצרים שהוא חו"ל ול"ה מצווה על מצות פו"ר ע"כ לא הי' יותר רק נפש שנים א"כ כיון דהצדק הי' עם יוסף שכבש מעיינו לכן השלים הקב"ה למנין שבעים ולכן כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים והבן: נז) ולפי"ז יל"פ הפ' ויהי כל נפש וכו' שבעים נפש ויוסף הי' במצרים, דכיון שהי' במצרים ל"ה מצווה על פו"ר ושפיר כבש מעיינו ולכן השלים הקב"ה מנין שבעים כנ"ל, דאם הי' בא"י כבש מעיינו ל"ה הקב"ה משלים לשבעים. והבן:

נח) כל הנפש הבאה וכו' שבעים ואת יהודה שלח לפניו גשנה ובמדרש שהי' מלך ועי' בזה"ק, ונ"ל דכבר כ' הקדמונים הטעם דיהודה הוא המלך משום דכ' מקרב אחיך תשים עליך מלך היינו מהאמצעי שבשבטים ולפי"ד התרגום הי' יוסף בן לאה ליצירה והיו בני לאה שבעה ויהודה האמצעי לפיכך הי' הוא המלך, אמנם לפי"ד חז"ל דהא דכ' וקהל גוים ממך יצאו זה אפרים ומנשה שיהי' נחשבים לב' שבטים א"כ שוב יהודה ל"ה האמצעי, אולם הד"נ לפי"ד המדרש דח"ש הקב"ה וקהל גוים ממך יצאו היינו שיהי' שבעים כנגד שבעים אוה"ע א"כ שפיר י"ל דאפרים ומנשה אינם במספר השבטים ויהודה הוא האמצעי, [עי' בנפתלי שבע רצון] וזש"א כל הנפש וכו' שבעים א"כ י"ל דקהל גוים היינו שיהי' שבעים ואפרים ומנשה אינם במספר השבטים ולכך ואת יהודה שלח לפניו יען שהוא האמצעי והוא המלך:

נט) עי"ל עפי"ד מוחז"ל בי"מ [באות כ"ו הנ"ל] דלכן השלים הקב"ה מספר שבעים ע"ד שכבש יוסף הצדיק מעיינו ושלא יחסר המנין ע"י צדקות יוסף ע"כ השלים הקב"ה המנין ע"ש, א"כ כשמע מזה דהאבות שמרו את התורה גם בחו"ל ולכן כבש יוסף מעיינו, והנה כ' המפורשים הטעם דשלח את יהודה גשנה לישב שם ולא בארץ מצרים להיות

ביחד עם יוסף דנהג כהמהר"ם מרוטנבורג ז"ל מובא [ביו"ד סי' ר"מ ס' ז'] שמיום שעלה לגדולה לא רצה להתראות עם אביו שלא יקל בכבוד אביו ומה"ט אין מהנכון שידור יעקב עם יוסף בנו המלך ביחד לכן שלח את יהודה להכין דירתם בגושן ודפח"ח, וזש"א כל הנפש וכו' שבעים דנשמע מזה דשמרו האבות את התורה גם בחו"ל ולכן שלח את יהודה להכין דירתם בגושן ולא במצרים שלא יעבור יוסף על מצות כיבוד אב דגם בחו"ל צריכים לשמור את התורה:

ס) עי"ל עפ"י הנ"ל דלכן השלים הקב"ה יען שכבש יוסף מעיינו שאסור לשמש בשני רעבון וא"כ הי' להאבות דין ישראל, והכה במהרש"א עה"ת [הובא בי"מ] כ' דלכן שלח את יהודה לפניו כי כאשר יהודה יצא אח"כ לקראת אביו יקח עמו את בנימין שנשאר אצל יוסף ולמען יקיים דברי התנאי שאמר והצגתיו לפניך ודפח"ח, והכה מבואר לעיל [אות י"ז] דלכן הי' מועיל התנאי אף שא"א לקיים ע"י שליח משום שהי' להם דין ישראל ומהני שאלה ומועיל התנאי דהוה כנדר ופתחו עמו ע"ש, וזש"א כל הנפש וכו' שבעים דנשמע מזה שהי' להאבות דין ישראל כנ"ל ולכן שלח את יהודה לפניו גשנה כדי שיקיים התנאי דהי' מועיל התנאי כיון שהי' להם דין ישראל. והבן:

סא) עי"ל עפ"י הנ"ל מדשכינה השלימה למספר ע' נשמע שהי' להם דין ישראל, ועפי"ד המהרש"א הנ"ל דלכן שלח את יהודה למען יקיים התנאי שלא יהי' בנידוי, וכבר מבואר [לעיל אות י'] דהא דמועיל קיום התנאי דהי' ליהודה דין ישראל ולא דין ב"נ ע"ש, וזש"א כל וכו' שבעים דנשמע מזה שהי' להם דין ישראל כנ"ל, ולכן ואת יהודה שלח לפניו לקיים התנאי דאם יקיים התנאי לא יהי' בנידוי. והבן:

סב) עי"ל עפימש"כ לעיל [אות נ"ו] דלכן השלים הקב"ה למנין שבעים דבחו"ל לא שמרו האבות את התורה ע"ש, והכה מבואר לעיל [מקץ אות צ'] דלכן הי' מועיל ערבות של יהודה ול"ה אסמכתא דהי' להם דין ב"כ ובב"נ ל"ש אסמכתא ע"ש, וזש"א כל וכו' שבעים דנשמע מזה דבחו"ל הי' להאבות דין ב"נ א"כ מועיל הערבות של יהודה כנ"ל ולכן שלח את יהודה למען יקיים התנאי דמועיל הערבות. והבן:

סג) עי"ל עפ"י הנ"ל דהשכינה הקדושה ירדה עמהם והשלימה למנין שבעים. והנה מבואר באור החכמה ז"ל דלכן בחר יאע"ה לדור בגושן ולא במצרים דידוע דפרעה נתן לשרה את ארץ גושן במתנה והי' שלה והיתה קדושתה מתפשטת שם להיות המקום ראוי למשכן השכינה הקדושה ע"ש, וזש"א כל נפש שבעים דנשמע מזה שהשכינה ירדה עמהם ולכן שלח את יהודה לגושן דרק זה המקום ראוי להיות שם משכן השכינה. והבן:

סד) ולפי"ד הישיע"ק הנ"ל [באות נ"ד וכ"ו] יל"פ המדרש ובני דן חושים בתורתו של ר' מאיר כ' ובן דן חושים. דהנה בב"ב [קכ"ג ע"א] פריך לה הש"ס בכללן אתה מוציא שבעים ובפרטן אתה מוציא חסר אחת ומשני דיוכבד השלימה שהורתה הי' בדרך ולידתה במצרים ע"ש, והנה בתוס' תענית [י"א ע"ב] הקשו איך שימש לוי בשני רעבון ותי' הרא"ם דל"ה לו בת ובמקום מצות פו"ר שרי, והקשה הב"י הא גם ליוסף ל"ה בת ואפ"ה לא שימש ותי' הישיע"ק דלוי הי' בא"י ושם שמרו את התורה אבל יוסף הי' בחו"ל ולא הי' חייב לשמש משים מצות פו"ר עש"ה, והנה המפורשים הקשו על הרמב"ן ז"ל דכ' דלא שמרו אבות את התורה בחו"ל הא יעקב אמר אוי לי שנשאתי ב' אחיות ובפסחים [קי"ט ע"א] מבואר ג"כ שאמר שלא נאה לי לברך משום איסור ב' אחיות והלא הוא כשא את האחיות בחו"ל בארם כהריים ובארם צובא, אמנם הד"כ לר"מ דס"ל בע"ז [כ' ע"ב] דמשכירין להם בתים ולא שדות ופריך הש"ס מש"כ ומשני דסבר ר' מאיר כיבוש יחיד שמי' כיבוש ע"ש, א"כ שפיר י"ל דברי הרמב"ן ז"ל ולכן אמר יעקב שחטא בב' אחיות דהא ארם כהריים וא"צ המה א"י כיון דכבש אותם דהמע"ה דכיבוש יחיד שמי' כיבוש [עי' לעיל פ' וישלח אות כ"ה] והכה ז' המהרש"א ז"ל ב"ב קמ"ג ע"ב] הביא הדם המדרש וז"ל מדכ' ובני לשון רבים כי חושים השלים המנין של ע' כפש שהי' כחשב לשנים על שם שהי' כעשה מרובה באוכלוסין עכ"ל וכ' באבני שהם ובמפורשים דכ"ז אי נימא דיוכבר לא השלימה דלא שימש ליי כלל בשני רעבון א"כ חסר אחד למנין שבעים עכצ"ל דבני דן חושים נחשב לשנים אבל למר"א דיוכבד השלימה א"צ לדחוק דבני דן כחשב לשנים ע"ש, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל ובני דן חושים בתורתו של ר' מאיר כ' ובן דן חושים. דכיון דס"ל דכיבוש יחיד שמי' כיבוש הרי ארכ' ואר"צ בכלל א"י א"כ י"ל כדברי הרמב"ן ז"ל דבחו"ל לא שמרו האבות את התורה ולכן לא שימש יוסף אבל לוי שהי' בא"י הי' חייב לשמש וא"כ אמרינן דהורתה של יוכבד היתה בא"י והיא השלימה למספר שבעים ואצ"ל דבני דן כחשב לשנים ולכן לא הי' ובני דן אלא ובן דן חושים דלא כחשב אלא לאחד ויוכבד השלימה. ודו"ק והדבר נכון בס"ד:

סה) עיל"ם המדרש הנ"ל עפי"ד המדרש הנ"ל דלכן כ' ובני דן חושים לשון רבים דנחשב לשנים להשלים מנין שבעים דבכללן אתה מיצא שבעים ובפרטן חסר א', אמנם לפי"ד הש"ס שלנו שם בב"ב דמשכי לה דתאומה היתה עם דינה והיא השלימה למבין שבעים א"כ א"צ לדחוק דבני דן חושים לשנים יחשב, והכה הש"ס יליף לה מדכ' ואת דינה בתה ופרש"י דאת לרבות שנולדה תאומה עם דינה ע"ש והכה איתא בירושלמי יבמות (פ' י"א ה"ב) נכרי אחותו בין מאב בין מאם יוציא דברי ר' מאיר דכ' ע"כ יעזב איש את

אביו ואת אמו בסמוך לו מאביו בסמוך לו מאמו ופי' בפני משה שם דר' מאיר דריש את לרבות ע"ש, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל בתורתו של ר' מאיר דס"ל דאת לרבות א"כ אמרינן דתאותה כולדה עם דינה והשלימה לשבעים וא"צ לדחוק דבני דן חושים לשנים יחשב להשלים השבעים, לכן הי' כתוב ובן דן חושים דל"ה כחשב אלא לאחד. והבן וב"ה הדבר כחחד:

סו) ויפל על צואריו וכו' ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי, ונ"ל דהנה ז' הטו"ז ז"ל סי' סלו סק"א הקשה על דברי רבותינו שאמרו דיעקב לא כפל על צואריי יוסף ולא כשקו שהי' קורא את שמע למה לא הפסיק משום כבוד מלכות דהא באמצע פרק שואל מפני היראה ע"ש. וכ"ל עפי"מ דאיתא בסה"ק הובא בייטב לב לכ"ק חו"ז הגה"ק ז"ל לפ' אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי כי יאע"ה קרא ק"ש ושמ"ע ואח"כ כפילת אפים וענין כפ"א הוא שמוסר עצמו למיתה ואיתא בש"ע דאין ליפול על פניו רק במקום שיש ס"ת ויוסף הצדיק הי' כחשב אצלו כס"ת וזש"א אמותה הפעם דייקא אחרי ראותי את פניך כי עודך תי בחי' יסוד צדיק הנקרא חי טכדהיק ועי' מזה בעבודת ישראל ז"ל, ולפי"ז מתורץ קו' הטו"ז הכיל דל"ש לומר כאן דהי' כו להפסיק מפני הכבוד דהא קרא את שמע ותיכף התפלל ש"ע ונפ"א א"כ נתגלה כבודו של יוסף דחשוב אצלו כס"ת, וזש"א ויפול על צואריו ואמרז"ל דיעקב לא כפל ולא כשקו ושלא יקשה ליוסף קו' הטו"ז הכ"ל, לזה ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי דחשוב אצלי כס"ת א"כ ל"ה מהצורך להפסיק דנתגלה כבודיך ע"י הכפ"א. והבן:

סז) עי"ל דאיתא במדרש ויאסר יוסף מרכבתו א"ר יודן שני בני אדם ראו כבוד שלא ראה ברי' מעולם יתרו וכו' וכן יעקב מי ראה ליוסף יוצא לקראת אביו והוא אינו יוצא מי ראה לזקני פרעה יוצאין והוא אינו יוצא וכו' לקיים מש"כ ונגד זקניו כבוד ע"ש, והכה בספר הקנה הקשה וז"ל קושיא מאי תועלת יש במצות קימה והידור הא אין זה אלא מצוה הבב"ע ואסור דמאחר שרואה אדם זה שעומדין מלפניו מתגאה והקב"ה הוא גאה על הגאים ומעבירין אותו בשביל זה מן העולם, וא"כ המהדר פני זקן גורם לזה ואין לך מצהבב"ע גדולה מזו עכ"ל, אמנם י"ל עפיד"ק של כ"ק דו"ז אדמו"ר הגה"ק משינאווא זיל שאמר לפ' מה שאומרים בליל ש"ק וכהי' מכובדים וכו' כי אתה מלך הכבוד כי לך כאה כי לך יאה רצ"ל שאין כונתינו להיות מכובדים להכאת עצמינו רק בכדי שיהי' בזה כבוד שמים שישמעו לדברינו לדעת שר' אלקינו הוא אחד וצריכים למסור כפשינו כמ"ש ואהבת את די א' בכל לבבך וכו' אפילו כוטל את לבבך וזהו כי לך כאה כי לך יאה

זאת שנהי' מכובדים שעי"ז יתקדש שם שמים לדעת כי ד' אלקינו ד' אחד ודפח"ח ולפי"ז מתורץ קו' הספר הקנה הנ"ל דהוה מצהבב"ע דז"א דהכבוד הוא לקדש ש"ש כנ"ל, ולזה כאשר ראה יאע"ה כל הכבוד הנעשה לו ושלא יקשה הא הוה מצוה הבב"ע לכן קרא ק"ש ואחר שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד ואהבת את ד' א' בכל לבבך אפילו נוטל את לבבך כי ע"י הכבוד יתקדש ש"ש שיהי' דבריו נשמעים לדעת שד' אחד וצריכים למסור נפשם לכן ל"ה הכבוד מצוה הבב"ע. ודו"ק:

סח) עיל"פ דלאחר שראה יאע"ה את גודל הכבוד שנעשה חשש שמא יתגאה ח"ו והנה אחז"ל דהעצה להנצל מיד היצה"ר לקרות את שמע או יזכיר לו יום המיתה דע"י הזכרת יום המיתה מפחד הגיהנם ינצל מהיצה"ר אבל יאע"ה דאחז"ל דהי' מובטח שאם לא ימות אחד מבניו בחייו לא יראה פני גיהנם א"כ ל"ה העצה לפניו להזכיר יום המיתה שלא יתגאה הא אדרבה ע"י הזכרת יום המיתה יכול להתגאות יותר כי הוא לא יראה פני גיהנם ע"כ הי' לו ההכרח לקרות את שמע [דל"ה לו העצה משכהו לביהמ"ד כמובן] והכה אם הי' יכול להנצל ע"י הזכרת יום המיתה שהוא במחשבה הי' יכול לקיים שניהם לנשק את יוסף ולהזכיר יום המיתה אבל כיון דל"ה לו רק העצה של ק"ש ל"ה יכול להפסיק לנשק את יוסף והנה המפורשים כ' לפ' ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי רצ"ל שלא אמות רק הפעם בעוה"ז ולא בעוה"ב שלא אראה פני גיהנם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי א"כ מובטח אכי שלא אראה פני גיהנם עכ"ד, וזש"א ויפל על צואריו דיוסף כפל אבל יעקב לא כפל על צוארי יוסף ולא נשקו שהי' קורא את שמע להנצל מהיצה"ר שלא יבוא לגיאות כנ"ל, ושלא יקשה ליוסף הא הי' יכול להנצל ע"י הזכרת יום המיתה והי' יכול לנשק אותו ג"כ, לזה ויאמר ישראל אל יוסף אמיתה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי דמובטח אני שלא אראה פני גיהנם כנ"ל, אם כן אין לי עצה של הזכרת יום המיתה אלא העצה של קריאת שמע כנ"ל. והבן:

סט) עוי"ל עפי"ד הה"ק מזידטשוב ז"ל דלכן אצל ואהבת את ד' אלקיך כ' ובכל מאדך ואצל ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם לא כ' ובכל מאדכם, דנודע דאהבה היא בחינת בן ויראה היא בחינת עבד לכן כ' ואהבת וכו' ובכל מאדך דהממון הוא שלו אבל גבי ולעבדו שהוא בבחינת עבד דקיימ"ל מה שקנה עבד קנה רבו א"כ הממון של הקב"ה ולא של האדם לכן לא כ' ובכל מאדכם ודפח"ח, והכה אחז"ל אם עושין רצונו ש"מ נקראין בנים ואם לאו עבדים לכן קודם שראה את יוסף וסבר שמת ויראה פני גהינם והוא בבחינת עבד ע"כ ל"ה יכול לקרות את שמע על נכון לומר בכל מאדך דהא מה שקנה עבד

קנה רבו, אבל לאחר שראה שיוסף חי ולא יראה פני גיהנם דהי' עושה רצונו של מקום והוא בבחינת בן והממון שלו לכן קרא ק"ש שיכול לומר על נכון ובכל מאודך. ודו"ק:

ע) וירא אליו ויפול על צואריו וברש"י אבל יעקב לא כפל על צואריו יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהי' קורא את שמע וצ"ב, ונ"ל עפי"ד השל"ה הק' ז"ל על הפ' וימאן להתנחם כי השם הוי' יש לו י"ב צירופים ועם הקב"ה הכולל הם מנין אחד לדעת כי ד' אלקינו ד' אחד כן הי' יעקב דומה להקב"ה למטה הוא עם י"ב בניו הצדיקים כמנין אחד וכמו שהקב"ה אין רע במגוריו כן יעקב מטתו שלימה בלי שום סיג לכן כאשר ראה שיוסף נאבד ולא ידע אם הוא חי ואפילו אם חי שמא נטמע בין העכו"ם חשב יעקב שמא בהסתר בנין של מטה המספר אחד נסתר גם בנין של מעלה המספר אחד לכן וימאן להתנחם עכדה"ק והנה האלשיך הק' ז"ל כ' דלכן כ' וירא אליו להודיע צדקתו של יוסף שלא ברח מלפני אביו כדרך הרשעים שמתפחדים ובושים מהצדיק מפני מעשיהם כי הכרת פניהם ענתה בם אבל יוסף הצדיק עומד בצדקו ולכן לא נתירא מפני אביו ואדרבה בצדקתו קרב את עצמו וז"ש וירא אליו ודפח"ח, ולפי"ז מובן דרז"ל דכאשר ראה יעקב שיוסף חי וגם ראה כי וירא אליו ויפול על צואריו דעדיין עומר בצדקו א"כ מטתו שלימה והוא עם בניו המה מספר אחד וגם בבנין של מעלה לא נסתר המספר אחד ע"כ קרא את שמע לאמר ד' אלקינו ד' אחד. והבן ונכון הוא:

עא) עי"ל עפי"מ שכתבו הסה"ק לפ' הפ' שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד רצ"ל שד' הוא מדה"ר ואלקינו הוא מדה"ד ובאמת אינם שנים רק אחד כי גם מדה"ד הוא מלא רחמים, וזש"א שמע ישראל ד' מדה"ר אלקינו מדה"ד ד' אחד כולם רחמים עכ"ד והענין של יוסף מתחלה הי' נדמה שהוא מצד מדה"ד אבל אח"כ נתברר לכל שהי' רק מצד מדה"ר, ולזה כאשר ראה יאע"ה את יוסף קרא את שמע לומר שמע ישראל שתדעו ד' מדה"ר אלקינו מדה"ד ד' אחד הכל הוא רחמים וחסדים מהשי"ת:

עב) ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך, ונ"ל דהנה איתא בילקוט ויבך על צואריו עוד שלא יכנס עמו לקבורה כמש"כ ויבך אצל יעקב שרחל אינה נכנסת עמו לקבורה, והנה אם ל"ה יאע"ה נקבר במערת המכפלה הי' יכול יוסף להקבר אצל יעקב אבל כיון דיעקב יהי' נקבר במערת המכפלה א"א שיהי' יוסף נקבר עמו שם כנודע, והנה זקיני הגאון הרבי ר' העשיל ז"ל בחנוכת התורה כ' לפ' הפ' ושכבתי עם אבתי וכו' וקברתני בקברתם דהכה קיימ"ל דאין קוברין צדיק גמור אצל צדיק הקטן ממנו ויעקב הי' מובחר שבאבות א"כ איך אמר לקבור אותו אצל אבותיו, אמנם הד"נ דהא איתא במדרש ושכבתי עם אבתי אמר הקב"ה חייך

אתה שוכב ואין אתה מת כמחז"ל יעקב אבינו לא מת א"כ כיון דיאע"ה לא מת ושאר האבות מתו וכבר אחז"ל גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם נמצא דיעקב יהי' שוה להאבות כי הם מתו ונתגדלו והוא חי ועומד במעמד אחד וזש"א ושכבתי עם אבתי רצ"ל שכיבה בעלמא ולא מיתה כנ"ל וממילא יכול להיות וקברתני בקברתם עכ"ד דפח"ח.
והנה בפני דוד מהחיד"א ז"ל כ' לפ' הפ' ויאמר יוסף וכו' אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך עפי"ד האלשיך הק' ז"ל בביאור, מחז"ל יעקב אבינו לא מת דהי' לו ב' נשמות יעקב וישראל וכשנזכר מיתה לא נזכר אלא ישראל דכ' ויקרבו ימי ישראל למות כי נשמת יעקב נשארה בו והמיתה הי' שנשמת ישראל נסתלק עכדה"ק, והנה אם הי' מת יוסף הי' יעקב הולך לגיהנם כמחז"ל ודאי הי' מת כשמת יעקב גם כן אבל עתה נשארה כשמת יעקב, וזש"א אמותה הפעם וכו' כי עודך חי דימות רק פעם אחת ר"ל נשמת ישראל ולא ימות ב' מיתת שנשמת יעקב לא יסתלק ע"ש וזש"א ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד שלא יכנוס עמו לקבורה דיעקב יהי' נקבר במערת המכפלה דיעקב לא מת כדברי ז' הגאון הר"ר העשיל ז"ל הנ"ל, א"כ כיון שנשאר נשמת יעקב ולא ימות רק נשמת ישראל ולא ימות ב' מיתות רק מיתה אחת לזה ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם דרק פעם אחת אמות דהיינו נשמת ישראל ולא נשמת יעקב דיעקב לא מת. ודו"ק וב"ה הדבר נחמד:
עג) מסורה ושמתם שרי מקנה על אשר לי ושמתם בארון. וכ"ל דהאגדה מספרת כאשר בא זקיני מאוה"ג הרמ"א ז"ל לק"ק קראקא לקבל הרבנות ויבא על העגלה ועם רב הלכו אחריו לכבודו כנהוג, ואמר כי נדמה לו שהעגלה הוא הארון והעם ההולכים אחריו הם המלווים אותו ולכן לא עלה בלבו שום גבהות עכדה"ק, וזש"א ושמתם שרי וכו' שתעשו שרים לאנשים כאלו אשר נדמה להם ושמתם בארון כמי שהמה מונחים בארון שלא יהי' להם גבהות אם יעלו לגדולה להיות שרים:
עג) עי"ל דאמרינן ברכות [כ"ז ע"ב] כשרצו למנות את ראב"ע לנשיא אמרה לי' דביתהו דילמא מעברין לך א"ל לשתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר לתבר ע"ש, וכ' המפורשים דה"ט דלא חש שמא יעברו אותו דהא אחז"ל מנחות [צ"ט ע"א] ושמתם בארון מלמד דלוחות ושברי לוחות מונחים בארון מכאן לת"ח ששכח תלמודו שאין נוהגין בו מנהג בזיון א"כ כמו כן כשהי' פ"א נשיא חייבים בכבודו, וזש"א ושמתם שרי מקנה וכו' ושלא יאמרו דילמא יעברו אותנו, ע"ז אמר ושמתם בארון דנשמע דאם היו פ"א שרים שוב חייבים בכבודן. והבן:
עה) ויושב יוסף את אביו ואת אחיו ויתן להם וכו' במיטב הארץ בארץ רעמסס ופרש"י מארץ גושן הוא, ונ"ל דרבינו בחיי ז"ל כ' דלכן רצו יעקב ובניו לדור בגושן ולא במצרים

מפני שהיו רב בניו של יאע"ה הגונים ונכבדים כל אחד לפני מלכים יתיצב ואם הי' דרים במצרים ממש אשר שם המלכות יעשו מהם גזברים ושלטונים ולא באלה הי' חפצים לכן היו בגושן ע"ש, א"כ הגם כי לפני אנשים אחרים ל"ה טוב לדור בגושן אלא במצרים להיות שלטונים אבל ליעקב ובניו הי' טוב רק בארץ גושן. וזש"א ויושב יוסף את אביו ואת אחיו ויתן להם וכו' במיטב הארץ בארץ רעמסס הוא גושן דלהם הי' גושן מיטב הארץ אבל לפני אנשים אחרים הי' יותר טוב לדור במצרים. והבן:

עו) ויכלכל יוסף את אביו וכו' לתם לפי הטף ונ"ל דהנה אנו רואים אשר האב מוסר נפשו לפרנס את בניו ולעומת זה מעט מזעיר שכיח שהבנים יפרנסו את האב לעת זקנתו כדבעי והטעם ראיתי בשם הגה"ק מאסטו אווצא ז"ל שכל הדורות מאדה"ר עד סוף כל הדורות המה כשלשלת ארוכה וטבע האבות הוטבע בלב הבנים ואדה"ר שנברא מן האדמה ולא הי' לו אב ול"ה לו מדה למסור נפשו בעד אביו א"כ לא נשרשה אצלו מדה זאת לכן גם הדור הבא אחריו לא ירשו מדה זו, אבל בנים הי' לו לאדה"ר וריחם עליהם כרחם אב על בנים לכן נשרשה המדה אצלם וירשו גם דורות הבאים אחריו עד סוף כל הדורות עכ"ד דפח"ח, והודיענו הכ' שלא התנהג יוסף עם אביו כבן המתנהג עם אביו אלא כאב המתנהג עם בנו, וזש"א ויכלכל יוסף את אביו לחם לפי הטף רצ"ל כאלו הי' יעקב בנו כמו שמפרנס האב את בנו ולא כמו בן המפרנס לאב:

עז) וילקט יוסף את כל הכסף וכו' בשבר אשר הם שוברים ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה, וכ' הספורנו שרצ"ל שיוסף לא הורה היתר לעצמו ליקח מהכספים אלא הביא הכסף בית פרעה ונ"ל דנודע דברי נועם של הה"ק מזדיטשוב ז"ל שאמר לפ' דהנה איתא דעל המטבעות של מצרים הי' חקוק עליהם ע"ז וקיי"ל דנכרי יכול לבטל ע"ז ע"י שבידה אבל ישראל א"י לבטל ע"י שבירה, ולז"א וילקט יוסף את כל הכסף וכו' וכדי שלא יגע בע"ז אמר שהמצרים ישברו ויבטלו את הע"ז כי הוא א"י לבטל דיש לו דין ישראל וזהו בשבר אשר הם שוברים ודפח"ח והנה קיימ"ל דאף למד"א דגזל עכו"ם מותר מ"מ עכו"ם מעכו"ם אסור לגזול, וזש"א וילקט וכו' בשבר אשר הם שברים א"כ כשמע דס"ל ליוסף שיש לו דין ישראל כנ"ל א"כ הלא איכא מד"א דגזל עכו"ם שרי לישראל א"נ הי' יכיל יוסף להורות היתר ואפ"ה לא הורה היתר אלא ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה כדי הספורנו הנ"ל:

עח) ואת העם העביר אותו לערים וכו' וישב ישראל בארץ מצרים וכו' ויפרו וירבו מאד, ונ"ל דהנה איכא ב' טעמים שלא היו בנ"י במצרים ד' מאות שנה א) דהגלות התחיל משנולד יצחק ב) דריבוי העם השלימה, והנה הא דאמר הקב"ה כי גר יהי' זרעך בארץ לא

להם אמר זקיני הגאון שר התורה הרד"ד ז"ל היינו שהארץ לא יהי' של אוה"ע ולא יהי' יכולים לקרות את בכ"י גרים דהמה ג"כ גרים כמ"ש רש"י ואת העם העביר שנתכוין יוסף להסיר חרפה מכל אחיו שלא יהי' קורין אותם גרים ודפח"ח, א"כ לפ"ז אא"ל דהגלות התחיל משנולד יצחק דהא הקב"ה אמר שיהי' בארץ לא להם וארץ כנען הי' בארץ שהוא להם להכנענים למד"א דא"י אינה מוחזקת לכו וא"כ עכצ"ל הטעם השני דבנ"י יהיו פרים ורבים וריבוי העם ישלימו, וזש"א ואת העם העביר אותו לערים א"כ אא"ל דהגלות מתחיל משנולד יצחק כנ"ל, ועכצ"ל דהגלות מתחיל מזמן וישב ישראל באמ"צ א"כ הרי לא יהי' נשלם הזמן, ולז"א ויפרו וירבו מאד וריבוי העם ישלימו. ודו"ק: עט) והיינו עבדים לפרעה וכו' ויפרו וירבו מאד, ונ"ל דנודע דברי הקדמונים דלכן היו בנ"י פרים ורבים כדי שיצאו קודם זמנם ויצאו ג"כ ברכוש דריבוי העם השלימו הגלות ובעד קושי השעבוד הי' מגיע להם הרכוש אבל אם ל"ה פו"ר א"כ הי' קושי השעבוד משלים הזמן ול"ה מגיע להם הרכוש בעד העבודה בלא קושי השעבוד דהא הקב"ה אמר ועבדום עכ"ד, והנה בפני"פ ז"ל הקשה איך נטלו הרכוש בשכר עבודה כמחז"ל הא לא עבדו רק לפרעה כמש"כ ויבן ערי מסכנת לפרעה והם לקחו הרכוש מהעם וכ' לת' דכ' [בפ' ויגש] ויאמר יוסף אל העם הן קניתי אתכם לפרעה וא"כ כולם עבדים לפרעה ומה שקנה עבד קנה רבו ע"כ שפיר לקחו הרכוש שהוא של פרעה ודפח"ח, וזש"א והיינו עבדים לפרעה א"כ כל רכושם של פרעה ויכולים בנ"י ליקח הרכוש משום קושי השיעבוד ואי דקושי השיעבוד לא ישלים הזמן ואיך יצאו קודם הזמן לז"א ויפרו וירבו מאד ושפיר יצאו קודם הזמן דריבוי העם ישלימו ודו"ק וב"ה הדבר נכון:

פ) וישם אותה יוסף לחוק על אדמת מצרים לפרעה לחומש וכו' ויפרו וירבו מאד, ונ"ל ההמשך דבתורת אהרן הקשה דמשמע מכאן דיוסף עשה הקנין עם המצרים עבור פרעה הא אין שליחות לעכו"ם ואיך זכה פרעה בהקנין ועי' במזרחי ובאוה"ח הק' ז"ל ע"ש אמנם אי נימא דהי' להאבות דין ב"נ א"ש דהא מב"נ לב"נ יש שליחות כנודע, והנה איכא ב' טעמים דלא היו בנ"י במצרים אלא רד"ו שנים א') דהי' להם דין ישראל ועבד עברי אינו עובד בלילה והמה עבדו גם בלילה ע"כ הלילות השלימו ב') דלכן הי' בנ"י פרים ורבים שריבוי העם ישלים, וזש"א וישם וכו' א"כ נשמע מזה דהי' להאבות דין ב"נ כנ"ל א"כ לא ישלימו הלילות ולכן ויפרו וירבו מאד וישלים ריבוי העם. והבן:

פרשת ויחי

א) ויחי יעקב וכו' ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה ולעיל כ' וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן, ונ"ל הסמיכות דאיתא בפרדר"א דארץ גושן כ' פרעה לשרה בכתובתה והיתה שלה לכן ישב יעקב שם. והנה זקיני הגאון בעיר דוד ז"ל אות רס"ג הקשה בשם הראשונים הא הוה כתנאי שלא כתב לה אלא משום חיבת ביאה והרי לא בא עלי' א"כ לא קנתה שרה את ארץ גושן ע"ש, אמנם א"כ כמד"א דבעינן תנאי כפול ובלא כפל לתנאי ל"מ א"כ שפיר קנתה שרה את גושן כיון דל"ה תנאי כפול והנה זקיני הג' הנ"ל הביא בשם האר"י הק' ז"ל דיעקב הי' חי קמ"ז שנה לכפר על צ"ח קללות שבמשנה תורה ומ"ט קללות שבתורת כהנים והקשה זקיני ז"ל הא מבואר ברש"י פ' פנחס הטעם שהי' ישראל מקריבים צ"ח כבשים בקרבנות מוספים בכל שנה בחג הסוכות שהן מכפרים על צ"ח קללות שבמשנה תורה ע"ש, הרי יעקב מכפר ול"ל הכבשים לכפר וכ' לתרץ דעכצ"ל כדברי החסל"א דהצ"ח כבשים המה לצרף לחשבון תק"כ בהמות מוספין שמקריבין בכל שנה כדי לתקן על אשר שלח יעקב לעשו תק"נ בהמות דורון לפייס אותו כי ירא ממנו ע"ש דפח"ח, והכה איתא במדרש דלכן ירא יאע"ה מעשו בשביל שאיחר נדרו, ולכאורה יקשה דהא לא איחר נדרו כלל דהא תנאי התנה יאע"ה ואמר אם יהי' אלקים עמדי וכו' ועדיין לא נתקיים התנאי אמנם א"כ דבעינן תנאי כפול א"ש דהא לא כפל יאע"ה לתנאו ומ"מ חל התנאי ואיחר נדרו [עי' לעיל פ' ויצא אות ס"ט וישלח כ"ח והבן] ולפי"ז א"ש הסמיכות וישב ישראל באמ"צ בארץ גושן שהיתה של שרה דל"ה מועיל התנאי של פרעה דלא כפל לתנאו דבעינן תנאי כפול ולז"א ויחי יעקב וכו' ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שכה לכפר על צ"ח ומ"ט קללות דצ"ח כבשים אינם באים לכפר על הצ"ח קללות אלא באים לצרף עם שאר קרבנות שעולה במספר תק"כ לכפר על תק"כ בהמות ששלח יעקב לעשו דירא ממנו בשביל שאיחר נדרו דאע"ג דהי' תנאי ולא נתקיים מ"מ הרי התנאי אינו מועיל דל"ה תנאי כפול דבעינן תנאי כפול כנ"ל. ודו"ק והדבר נחמד הוא בס"ד: ב) עי"ל הסמיכות ויפרו וירבו מאד ויחי יעקב וכו' ויהי ימי יעקב וכו' דאחז"ל דהי' פו"ר ו' בכרס אחד, וראיתי בשם הגה"ק האו"ת ז"ל החשבון דאיתא בילקוט דישראל כשתעבדו במצרים שעה א' שעה של הקב"ה ויומו הוא אלף שנים ע"ש, והנה הא דיומי הוא אל"ש היינו עם אשמורה א' כמ"ש כי אלף שנים בעינך כיום אתמול וכו' ואשמורה ומבואר בברכות ג' ע"א] דאשמורה הוא ג' שעות ואם ט"ו שעות הם אלף שנה א"כ שעה הוא ס"ו שנים וח' חדשים ולהילקוט דישראל עבדו במצרים שעה הוא ס"ו שכה וח' חדשים ואולם

באמת הגזירה הי' ת' שכה ורק ריבוי העם השלים לשיעור שיעבוד, ולפי"ז הוצרכו לרבות ששה על אחד שבזה יושלם הת' שנה כי ו' פעמים ס"ח שנה וח' חדשים במכוון ת' שנה עכ"ד הנפלאים, והנה נודע דלכן שכר מצוה בהע"ל אע"ג דכ' ביומו תתן שכרו דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים, והנה המפורשים כ' דלכן שלח יאע"ה דורון לעשו תק"נ בהמות שהי' ירא ממנו דלקח לעצמו ברכת עוה"ז ע"י הברכות ברמי' דבלא"ה ל"ה לו ברכת עוה"ז דשכר מצוה בהע"ל עי' לעיל פ' וישלח אות י'] והנה מבואר באות הקדום דלכן חי יאע"ה קמ"ז שנים לכפר על קמ"ז קללות דהצ"ח כבשים אינם באים לכפר על הקללות אלא לצרף עם שאר קרבנות שעולה מספר תק"כ לכפר על תק"כ בהמות ששלח יעקב לעשו לדורון, ולפי"ז א"ש הסמיכות ויפרו וירבו מאד היינו ו' בכרס אחד א"כ כשמע מזה דיותו של הקב"ה הוא אלף שנים ושכר מצוה בהע"ל כנ"ל, א"כ שפיר ירא יעקב מעשו על שלקח ברכת עוה"ז ע"י הברכות ברמי' ולכן שלח לו תק"כ בהמות לדורון לפייסו, א"כ באים הכבשים לצרף עם שאר קרבנות על תק"כ בהמות ששלח יעקב לעשו ולא לכפר על צ"ח קללות ולפיכך מוכרח יעקב לכפר בשנותיו כנ"ל ולז"א ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שכה לכפר על הקללות שעולה מספרם קמ"ז. ודו"ק והדבר נכון בס"ד:

ג) עי"ל הסמיכות וישם אותה יוסף לחוק עד היום הזה על אדמת מצרים לפרעה לחומש וכו' ויפרו וירבו ויחי וכו' ויקרבו ימי ישראל למות דהנה בתורת אהרן כ' לפ' על אדמת מצרים לפרעה לחומש דנתן להם יוסף זרע כדי שלא יהי' שני רעבון ועי"ז ויפרו וירבו דבשנת רעבון אסור לשמש מטתו עכ"ד והנה התוס' הקשו מלוי ששימש בשני רעבון ותי' הרא"ם דשימש לקיים מצות פו"ר והקשו הב"י א"כ אמאי לא שימש יוסף ותי' בישיע"ק דיוסף הי' בחו"ל ובחו"ל לא שמרו האבות את התורה עי' מזה לעיל פ' ויגש אות כ"ד] והנה הרמב"ן ז"ל כ' דלכן לקח יעקב ב' אחיות דבחו"ל לא שמרו את התורה, והכה איתא בזוה"ק עה"פ ויקרבו ימי ישראל למות וז"ל דיומא אתקריבו גבי מלכא בלא כסופא ולא דחי יומא מנייהו ע"ש, הרי דל"ה ליאע"ה שום חטא, ולפי"ז מובן הסמיכות וישם אותה יוסף לחוק עד וכו' על אדמת מצרים לחומש לפרעה א"כ לא יהי' שני רעבון ולכך ויפרו וירבו א"כ יקשה מלוי ועכצ"ל דשימש לקיים מצות פו"ר ויוסף הי' בחו"ל ובחו"ל לא שמרו את התורה א"כ לא עבר יאע"ה על איסור ב' אחיות, ולז"א ויקרבו ימי ישראל למות דהי' כל ימיו בלי חטא. והבן:

ד) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' [פ' ויגש] ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע וכו' דתיבת בארץ מצרים כמיותר, ולפי הנ"ל א"ש דהקדמונים הקשו איך

נשא יוסף את אסנת הלא היתה מצרית ועכצ"ל דבחו"ל לא שמרו האבות את התורה וזש"א ויולד ליוסף בארץ מצרים בחו"ל אשר ילדה לו אסנת דבחו"ל לא שמרו האבות את התורה. והבן:

ה) עי"ל הסמיכות ויפרו וירבו ויחי וכו' וברש"י למה פרשה זו סתומה שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו, דהכה ראיתי בשם צדיק א' ז"ל לפ' דרש"י הנ"ל דנודע דיש ב' זמנים להגאולה אחד בעתה ואחד אחישנה אם יעשו בנ"י תשובה והנה זמן אחישנה לא הי' יכול יאע"ה לגלות דהא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים רק רצה לגלות הזמן של בעתה היינו אם לא יעשו בנ"י תשובה וכ' לא יגורך רע ע"כ לא רצה הקב"ה לשמוע שמדברים רע על בניו החשובים ונסתלקה ממנו השכינה, וכיון שנסתלקה השכינה שוב כסתם תמכו הקץ כי לא הי' עוד במדריגה גדולה לדעת הקץ ודפח"ח. והנה ענין מצות פו"ר הוא יען כי בנ"י חשובים מאוד אצל הקב"ה ע"כ חפץ שיפרו וירבו, וזש"א ויפרו וירבו מאד מפאת חשיבותם ונן ויחי וכו' פרשה זו סתומה שלא רצתה השכינה לשמוע שמדברים על בני כנ"ל. והבן: ו) ויחי יעקב באמ"צ שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה ויקרבו ימי ישראל למות, ונ"ל עפי"ד הבל"ע לפ' הפ' ויהי ד' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדניו המצרי דהנה יש נסיון עושר ימי הצלחה ונסיון עוני ימי צער, ולז"א ויהי ד' את יוסף שד' הי' עמו כאשר ויהי איש מצליח ועמד בנסיון העושר, וכ"כ הי' ד' עמו ויהי בבית אדניו המצרי שהי' בימי צער כולם הי' שוים לטובה לעבוד את ד' ודפח"ח, והכה בבעה"ט כ' שיעקב לא חי שנים טובים בלא צער אלא כמנין ויחי היינו ל"ד שנים י"ז שנים משנולד יוסף עד שנמכר וי"ז שנים שהי' במצרים עם כל בניו וזהו ויחי יעקב ע"ש, והנה בזוה"ק כ' לפ' ויקרבו ימי ישראל וכו' וז"ל זכאה חולקי' דההוא בר כש דיומוי אתקריבו גבי מלכא בלא כסופא ולא דחי יומא מנייהו עכ"ל הרי שלא חסר ליאע"ה שום יום. וזש"א ויחי יעקב באמ"צ שבע עשרה שנה שלא הי' לו חיי נחת אלא ל"ד אלו ואע"ג שחי עוד שנים רבות, וזהו ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה ועברו רוב שנותיו בצער ואפ"ה עמד בכולם הן בנסיון העושר ימי הצלחה והן בנסיון העני ימי יגון ואנחה וזהו ויקרבו ימי ישראל דכולם קריבו גבי מלכא בלא כסופא ולא דחי יומוי מנייהו כדברי הזוה"ק. ודו"ק:

ז) ויהי וכו' ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו וכו' וקברתני בקברתם, ונ"ל דאיתא במדרש ויקרבו וכו' אמר לו הקב"ה חייך נטמן אתה ואין אתה מת וצ"ב, וכ' בתפ"י לפ' עפי"ד המדרש ויקרבו ימי ישראל למות דקרבו הימים לפני הקב"ה שימות יעקב ותמוה, וכ' דהכוונה דהא אמרה רבקה שיעקב ועשו ימותו ביום אחד ויען כי

באבוד רשעים רנה לכן רצו הימים שימות עשו וע"כ בקשו מהקב"ה שימות ג"כ יעקב והוא ימות רק לפנים כי באמת יעקב לא מת, וזשיא מדכ' ויקרבו ימי ישראל למות שבקשו הימים שימות יעקב מזה כשמע שבטמן אתה ואין אתה מת כנ"ל ודפח"ח. והנה זקיני הגאון הר"ר העשיל ז"ל הקשה איך צוה יעקב לקבור אותו אצל אבותיו הלא הי' מבחר האבות ואין קוברין צדיק גמור אצל צדיק הקטן ממנו, ותי' דהא יעקב אבינו לא מת ואמחז"ל דגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם א"כ אברהם ויצחק נתגדלו ויעקב כשאר במעמדו דלא מת ע"כ ראוים להקבר ביחד ודפח"ח, וזש"א ויקרבו ימי ישראל למות דנשמע מזה דיעקב אבינו לא מת כנ"ל, ולכן אמר וקברתני בקברתם כדברי זקיני הג' הנ"ל. והבן:

ח) עיל"פ עפי"ד התפ"י דנשמע מויקרבו ימי ישראל למות דיאע"ה לא מת כנ"ל, והנה הא דאמר וקברתני בקברתם עכצ"ל משום דלא חטא באיסור ב' אחיות דאל"כ אין לקבור אותו אצל אבותיו, והטעם דלא חטא דנקרא אל כנודע, ובשפתי צדיקים כ' דלכן כקרא אל שהוא חי וקיים דיאע"ה לא מת. וזש"א ויקרבו ימי ישראל למות דנשמע מזה דיעקב לא מת א"כ לא חטא באיסור ב' אחיות דנקרא אל כנ"ל. ולכן אמר וקברתני בקברתם:

ט) עי"ל עפי"ד האלשיך הק' ז"ל דהי"ל ליעקב ב' כשמות יעקב וישראל וכשנזכר מיתה לא נזכר אלא לישראל דכ' ויקרבו ימי ישראל למות דכשמת יעקב נשארה בו ויעקב אבינו לא מת והמיתה היתה שנשמת ישראל נסתלקה ע"ש וזש"א ויקרבו ימי ישראל למות אבל יעקב לא מת א"כ נקרא אל ומותר בב' אחיות ולז"א וקברתני בקברתם שלא חטאתי:

י) ויהי ימי יעקב שני חייו וכו' ויקרבו ימי ישראל למות, ונ"ל דבתפ"י ז"ל כ' לפ' הפ' ויהי ימי יעקב שני חייו דהצדיק עובד את ד' ביום א' עבודה שהי' ראוי לעבוד בשנה והרשע עובד בשנה עבודה הראוי ליום, וזש"א ויהי ימי יעקב היינו שימיו הי' נחשבים כשני חייו כאלו הי' שנים ע"ש, וכ"ז ע"י הזכרת יום המיתה כמחז"ל דהוא העצה להתגבר על היצה"ר, וזש"א ויהי ימי יעקב שהימים הי' כשני חייו כנ"ל ע"י ויקרבו ימי ישראל למות דכל ימי ישראל הי' קרובים למות שנדמה לו בכל עת שיום המיתה קרובה אליו:

יא) ולפי"ז יל"פ המסורה אשר ילקטו יום יום ואותי יום יום ידרשון יום לשנה יום לשנה, דהנה איתא בספה"ק לפ' הפ' ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כלכם היום רצ"ל אם האיש רוצה לדבק בהשי"ת ולעבדו בכל לב יחשוב בכל יום שאין לו לחיות רק יומא חדא ואזי יבא לדביקות השי"ת לעבדו עבודה תמה, וזש"א ואתם הדבקים בד' אלקיכם אם רצונכם לדבק בהשי"ת העצה חיים כלכם היום לחשוב בכל יום שאין לכם לחיות רק זה היום ודפח"ח, ובחינה זו הי' מורה לכו המן כי הי' מוכרחים ללקוט בכל יום ולא ביום

אחד על יום מחר למען דעת שיחשוב האדם שאין לו לחיות רק יומא חדא, וזש"א אשר ילקטו יום יום זה מורה לנו ואותי יום יום, דרשון שצריך האדם לחשוב שאין לו בכל יום לחיות ולדרוש את ד' רק יומא חדא וממילא יבוא לדביקות השי"ת לעבדו עבודה תמה שיהי' נחשב יום לשכה יום לשנה דהעבודה של היום יהי' ראוי' לעבודה של שכה כנ"ל:

יב) ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה וכו' שים נא ידך תחת ירכי וכו'. ונ"ל עפי"ד הנועמ"ג ז"ל לפ' הפ' ואברהם זקן וכו' שים כא ידך תחת ירכי ופרש"י שיטול בידו המילה דלכאורה יקשה הא אחז"ל כל האוחז באמה וכו' א"כ איך אמר שים כא ידך תחת ירכי. אמנם הד"נ עפי"ד הירושלמי הובא בתוס' דבתנופת מנחת סוטה מביא כהן זקן שאין לו עוד תאוה. וזש"א ואברהם זקן לכן אמר שים נא ידך תחת ירכי ע"ש ודפח"ח, וזש"א ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שכה א"כ כבר הי' זקן ואין לו עוד חמדה וליוסף ל"ה עוד שום תאוה לאחר שעמד בנסיון באשת פוטיפר כמבואר בסה"ק ולכן אמר שים נא ידך תחת ירכי:

יג) ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ונ"ל עפי"ד חז"ל הובא ברש"י ויקרבו וכו' כל מקום שנאמר בו קריבה למות לא הגיע לימי אבותיו יצחק חי ק"פ ויעקב קמ"ז ע"ש. והנה בכתבי האר"י הק' ז"ל מבואר הטעם דלא חי יעקב כשנות אביו משום דשנות יעקב היו לכפר על צ"ח קללות שבמשנה תורה ומ"ט קללות שבתורת כהנים שהם קמ"ז והנה זקיני הג' ז"ל בעיר דוד הקשה הא מבואר ברש"י [פ' פנחס] דצ"ח כבשים של מוספים מכפרים על צ"ת קללות, וכ' לת' דעכצ"ל כד' החסד לאברהם דהכבשים מצטרפים לחשבון תק"כ בהמות שמקריבין ישראל בכל שנה לתקן על התק"כ בהמות ששלח יעקב לעשו אבל שנות יעקב היו שפיר לכפר על הקללות אכן כ' לדחות דברי החסד לאברהם דמבואר בהקדמונים דלכן שלח יעקב לעשו תק"כ בהמות משום שעשו הוא הבכור ללידה וחייב אדם בכבוד אחיו הגדול א"כ יפה עשה יעקב וא"צ על זה שום תיקון ע"ש אמנם הד"נ לפי השיטות דאזלינן בתר מחשבה ולא בתר לידה א"כ יעקב הוא הבכור דהמחשבה הי' על יעקב משל לשפופרת כנודע ולא עשה יפה עם הדורון ששלח לעשו וצריכים הכבשים לכפר ע"ז ושנות יעקב לכפר על הקללות. ונודע דאי אזלינן בתר מחשבה א"כ יוסף הבכור דהמחשבה הי' על רחל ולא על לאה והנה במדרש הקשה מדוע לא קרא לראובן הבכור ולפי הנ"ל א"ש דהא אזלינן בתר המחשבה א"כ יוסף הוא הבכור ולפי"ז מובן הפ' ויקרבו ימי ישראל למות וראה דלא יחי' כשנות אביו רק קמ"ז שנים לכפר על הקמ"ז קללות והכבשים לכפר על הדורון דלא יפה עשה יען

שיעקב הבכור ולא עשו דאזלינן בתר מחשבה וממילא גם יוסף הבכור ולכן ויקרא לבנו ליוסף דהוא הבכור ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד:

יד) והנה המפורשים כ' הטעם דחי יעקב קמ"ז שנים כדי שיהי' מכוונים שנותיו קמ"ז שנים כנגד קמ"ז מזמורים שבתהילים שעשה דהמע"ה כמבואר בירושלמי שבת פ' כל כתבי ובמדרש ועי' בבעה"ט דקמ"ז מזמורים הם נגד קמ"ז שנים של ואע"ה ועי' במעשה הרוקח ובברכת שמואל וביפ"מ מזה ולפי"ז י"ל דבר נכון בס"ד על הסמיכות הנ"ל ויפרו וירבו מאד ויחי יעקב וכו' ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה. דהנה אחז"ל שהי' פרים ורבים דהי' יולדות ו' בכרס אחד ועי' לעיל אות א' בשם האו"ת דהחשבון הוא דבנ"י נשתעבדו במצרים שעה של הקב"ה ויומו עם אשמורה הוא אלף שנה דיום הוא י"ב שעות ואשמורה ג' שעות ואם ט"ו שעות הם אלף שנה שעה הוא ס"ו שנים וח' חדשים וכיון שעבדו שעה של הקב"ה עבדו ס"ו שנה וח' שעות ע"כ הוצרכו לרבות ששה על אחד שבזה יושלם הת' שנה כי ו' פעמים ס"ו שכה והח"ח במכוון ת' שכה ודפח"ח וע"ש, והנה איתא במדרש דדהתע"ה נולד נפל ונתן לו אדה"ר שבעים שבה משנותיו כי הי' קצובים לו אלף שנים כיומו של הקב"ה שאמר לו ביום אכלך ממנו מות תמות ולא חי אלא תתק"ל שנים. ולפי"ז א"ש הסמיכות ויפרו וירבו היינו ששה בכרס אחד ונשמע מזה דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים כנ"ל, א"כ הי' לו לאדה"ר לחיות אלף שנה ולא חי אלא תתק"ל שנים כי נתן ע' שנים לדהמע"ה שנולד נפל כנ"ל. וא"כ חיו יחי' דהמע"ה ויאמר קמ"ז מזמורים תהילים, ולז"א ויחי יעקב וכו' ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה כנגד מזמורי תהילים שיאמר דהמע"ה. ודו"ק וב"ה הדבר נחמד:

טו) ויקרא לבנו ליוסף וכו' אל נא תקברני במצרים ושכבתי וכו' וכ"ל עפי"ד הספורנו הא דאמר יאע"ה אל תקברני במצרים אפילו לפי שעה ע"ש והטעם י"ל דכמו שלא רצה להקבר במצרים שסופה להיות עפרה כנים כמחז"ל כן לא רצה להקבר לפי שעה דהא קיימ"ל דמת קונה כדי תפיסתו א"כ יקחו עפר מצרים עמו ואיתא במדרש הובא בארץ חמדה דבכל מקום שהי' עפר מצרים נעשה עפרה כנים לכן לא רצה להקבר אפילו לפי שעה. אמנם לפי המבואר בנזיר [סה ע"א] דהא דמת קונה תפיסתו דוקא בשוכב אבל לא ביושב וזוקף עי' בברית שלום א"כ מדוע לא יקבר לפי שעה בזקיפה ולא בשכיבה ואז לא יקחו עמו העפר, אולם הד"נ דהא מבואר בב"ב [ק"א ע"ב] דקבורה ע"י זקיפה זהו קבורת חמורים דלאדם הקבורה בשכיבה, וזש"א אל כא תקברני במצרים אפילו לשעה

כנ"ל דאין ברירה לקבור בזקיפה וא"צ ליקח העפר כי ושכבתי הנני רוצה לשכוב ולא לזקוף. ודו"ק:

טז) ויקרא לבנו ליוסף וכו' ובאוה"ח הק' ז"ל מדקדק דתיבת לבנו כמיותר, ונ"ל עפי"ד הרמב"ן ז"ל פ' ויגש עה"פ כי שנים ילדה לי אשתי דכל בניו ל"ה כבניו אלא כבני פלגשים זולת בני רחל שלקח אותה מדעתו ע"ש, ובמדרש תמה מדוע לא קרא לבנו ראובן הבכור או יהודה המלך, ולז"א ויקרא לבנו ליוסף כי רק יוסף הי' בנו ממש כנגד ראובן ויהודה:

יז) עי"ל דהמפורשים הקשו למה הטריח יאע"ה את יוסף בקבורתו הרי הי' מלך, אמנם י"ל לפי"ד הווי העמודים דלכן נקברו רק עצמות של יוסף בא"י ולא הבשר כי ג' שותפים באדם והעצמות באים מחלק האב והבשר מחלק האם וכיון דרק יעקב נקבר בא"י ולא רחל ע"כ נקברו רק עצמות יוסף ולא הבשר עכ"ד א"נ שפיר הטריח יאע"ה את יוסף שהרי הוא טובתו להקבר עצמותיו בא"י כי אם יעקב לא יקבר שם גם עצמות יוסף לא יקברו בא"י, וכ"ז נכון א"כ דיוסף הוא בן רחל אבל לפי"ד התרגום יונתן דביצירה הי' בן לאה רק בלידה הי' בן רחל א"כ אי נימא דאזלינן בתר יצירה הרי הוא בן לאה ולאה נקברה בא"י וא"כ אע"פ שיאע"ה לא יקבר בא"י מ"מ הבשר של יוסף צריך להקבר בא"י ואז ממילא העצמות ג"כ יהיו נקברים בא"י דכ"ז שיש בשר למת כש"כ שיש העצמות א"כ ל"ה לו ליעקב להטריח את יוסף המלך, אמנם באמת אמרינן דאזלינן בתר לידה, והכה מבואר לעיל דהרמב"ן ז"ל דבני לאה ל"ה כבניו אצל יעקב רק כבני הפלגשים, וזש"א ויקרא לבנו ליוסף שקרא אותו בנו א"כ עכצ"ל דהוא בן רחל א"כ אם יעקב לא יקבר בא"י גם יוסף לא יקבר שם הרי הוא טובתו של יוסף ג"כ לכן הטריחו וא"ל ונשאתני ממצרים. והבן:

יח) ויקרא לבנו ליוסף וכו' שים נא ידך תחת ירכי ועשית וכו' ונ"ל דהמדרש הקשה אמאי לא קרא לראובן הבכור או יהודה המלך. ונ"ל עפי"ד כ"ק מחו' הגה"ק במעגלי צדק ז"ל לת' קו' המפורשים על פרש"י דלכן אמר אאע"ה שים נא ידך תחת ירכי היינו המילה שהיתה חביבה עליו שהי' מצוה ראשונה שנצטוה עלי' א"כ אמאי אמר יאע"ה שים נא ידך תחת ירכי הלא אצלו ל"ה מצוה הראשונה, וכ' לת' דהא דאמר שים וכו' היינו במקום הגיד הנשה אשר על הירך דחביבה עליו שהוא מצוה ראשונה שנצטוה עליו למד"א דגה"נ נוהג בב"נ ע"כ אמר לישבע בנקיטת חפץ של מצות גיה"נ ודפח"ח. והכה מבואר [לעיל פ' ויגש אות כ"ב] דלכאורה יקשה איך חל איסור גיה"נ לב"כ הא התוס' הקשו דאין איסור גיד חל על אבמה"ח ותי' הישיע"ק דחל במפרכסת דמותר לישראל א"כ איך חל לב"נ. וכ' לת' עפי"ד התוס' דהא דס"ל למד"א דגיה"נ נאסר לב"נ היינו בני יעקב והי'

להם דין ישראל ומפרכסת מותר לכן חל גיה"נ עש"ה. והנה כ"ק חז"ל הי"מ פ' וישלח כ' דהשבטים אכלו אבמה"ח של עוף דסברו דיש להם דין ב"נ ושיטת הרמב"ם דב"כ אינו מצווה על אבמה"ח דעוף ויוסף שהביא הדיבה סבר דיש להם דין ישראל ונאסר להם ע"ש דפח"ח, ולפי"ז מתו' קו' המדרש דלכן לא קרא את ראובן או יהודה דהא הם סברו דיש להם דין ב"כ א"כ לא נאסר להם גיה"נ כלל, א"כ א"א להשבע בנק"ח של גיה"נ, ולכן קרא את יוסף דהוא ס"ל דיש להם דין ישראל א"כ גיה"נ נאסר להם ע"כ שפיר ישבע בנק"ח דגיה"נ, וזש"א ויקרא לבנו ליוסף ולא קרא לראובן או יהודה כי אמר שים נא ידך תחת ירכי לשבע בנק"ח גיה"נ שהוא מצוה ראשונה שנצטווה עליו ולפי"ד השבטים לא נצטוה עליו כלל. ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

יט) עי"ל לפי"ד כ"ק חז"ל הנ"ל דהשבטים סברו דיש להם דין ב"כ ויוסף סבר דדין ישראל יש להם, ונודע דברי הירושלמי דס"ל לר"י דנדר ושבועה אינו חל על ב"נ [ועי' במל"מ ה' מלכים פ' ה'] וזש"א ויקרא לבנו ליוסף דלכן קרא אותו ולא את ראובן או יהודה כי אמר שים כא ידך תחת ירכי ופרש"י והשבע ועל ראובן או שמעון ל"ה חל השבועה לפי שיטתם:

כ) ויקרא וכו' ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים וכו' ונ"ל עפי"ד הספורנו דביקש שלא לקבור אותו אפילו לפי שעה, והנה מבואר לעיל אות י"ז] דאם ל"ה יאע"ה נקבר בא"י ל"ה יכול יוסף ג"כ להקבר בא"י אפילו עצמותיו בלבד א"כ החסד שיעשה יוסף עושה לעצמו ולא עבור אביו וגם אינו חסד של אמת בלא תשלום גמול דהא הרי הוא תשלום גמול כדי שיהי' עצמותיו נקברים בא"י אבל לזה הי' די אפילו אם הי' נקבר במצרים לפי שעה אפילו עד שיתעכל הבשר וליקח רק עצמותיו לא"י ולז"א ועשית עמדי חסד ואמת בלא תשלום גמול בזה שאל כא תקברני במצרים אפילו לפי שעה שיהי' בשרי ג"כ נקבר בא"י:

כא) שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים ובמדרש ד"א יעקב אמר שלא יפדו בי המצרים הם משתחוים לשה ואני נמשלתי כשה שנ' שה פזורה ישראל ובמצרים כ' אשר בשר חמורים בשרם ופטר חמור תפדה בשה הוי אל נא תקברני במצרים, ונ"ל דהנה הקדמונים הקשו איך אמר אאע"ה שים נא ידך תחת ירכי היינו המילה הא אחז"ל יד לאמה תקצץ וכ' לת' [לעיל פ' ויגש אות מ"א] דאיתא בנדה [י"ג ע"ב] שאמר שמואל לר"י אחוז באמתך והשתין ופריך הא כל האוחז באמה ומשתין כאלו מביא מבול לעולם ומשני שאני ר"י דקרי שמואל עליו אין זה ילוד אשה א"כ ה"ה אאע"ה שאמר לו הקב"ה שאני בורא אותך ברי' חדשה והי' כיציר כפיו של הקב"ה לכן

שפיר הי' מותר לאאע"ה לאחוז באמתו ע"ש, א"כ יקשה איך אמר יאע"ה לאחוז באמתו אמנם הד"ב שהרי אחז"ל דיאע"ה לא מת ומבואר במפורשים דאע"ג דילוד אשה מוכרח למות יאע"ה לא הי' כילוד אשה אלא כיציר כפיו של הקב"ה, והנה זקיני הגאון בעיר דוד ז"ל הקשה על המדרש הנ"ל שחשש שיפדו אותו כי הוא כשה הלא אין פודין אלא בשה חי ותי' דהא יעקב לא מת, וזש"א שים כא ידי תחת ירכי דיעקב לא מת כנ"ל, ולז"א אל כא תקברני במצרים שלא יפדו עמו כיון שהוא חי. והבן:

כב) ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים ושכבתי עם אבותי וכו' ור"ל דלכאורה ל"ה חסד של אמת בלא תשלום גמול לפי"ד הווי העמודים דלכן נקברו עצמות יוסף בא"י כיון דאביו נקבר ג"כ בא"י דאביו נותן העצמות א"כ אם לא יקבר יעקב בא"י גם יוסף לא יקבר בא"י, אמנם הד"נ לפי"ד העדות ביהוסף דכיון דיאע"ה לא מת ל"ש לומר דהעצמות נותן האב וכמו שנקברו עצמות יעקב יקברו גם עצמות יוסף דהא יעקב לא מת ולא נחשב קבורתו קבורת עצמות ע"ש, והכה איתא במדרש ושכבתי וכו' דאמר הקב"ה אתה שוכב ואין אתה מת דיאע"ה לא מת, וזש"א ועשית עמדי חסד ואמת בלא תשלום גמול דעצמות של יוסף אין להם שייכות עם עצמות יעקב דאפילו אם יקברו עצמות יעקב בא"י ל"ש לומר שיקברו גם העצמות יוסף בא"י דיאע"ה לא מת, ולז"א ושכבתי וכו' שאני שוכב ואין אני מת. והבן: כג) ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם וכו' ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בא"כ בעוד, קברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם [ופרש"י דקאי לעיל על שאמר וקברתני בקברתם] ונ"ל דבזוה"ק הקשה איך צוה לקבור בא"י הא כ' ותבאו ותטמאו את ארצי ותי' בלקט יוסף דא"י אינה מוחזקת לנו ול"ה נקראת ארצי עכ"ד, והנה י"ל דא"י אי מוחזקת לנו או לא יהי' תלי' אי מתה רחל בחטא איסור ב' אחיות או ע"י קללת יעקב למי שגנב התרפים ורחל גנבם, דהנה בע"ז [נ"ג ע"ב] פריך הש"ס ואשריהם תשרפון באש מכדי ירושה הוא לנו ואא"א דשא"ש ומשני כיון דישראל עשו העגל גלי דעתייהו דניחא להו בע"ז ושליחותייהו קעבדו ע"ש, והנה המפ' הקשו הא אין שלד"ע ותי' דהכנענים עבדו בשיתוף וב"נ אינו מוזהר על השיתוף והיכי דשליח לאו בר חיובא יש שלד"ע, והנה המפו' הקשו על המדרש דמתה רחל בשביל קללות יעקב למי שגנב התרפים הא כוונתה הי' להציל את לבן מע"ז ושומר מצוה ל"י דבר רע ותי' דלבן עבד בשיתוף ולא הי' מוזהר על שיתוף עכ"ד והנה איתא ברמב"ן ז"ל דלכן לא קבר יאע"ה את רחל במערה שהי' בוש מאבותיו על איסור ב' אחיות כי לקח רחל אחר לאה ולפי"ז מובן הפ' ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם דא"י אינה מוחזקת ולראי' דא"י איכה מוחזקת ואני וכו' ואקברה שם ולא במהמ"פ כי מתה בשביל

איסור ב' אחיות והי' בוש מאבותיו כי לא מתה בשביל קללת יעקב דשומר מצוה ל"י ד"ר דב"כ מצווה גם על השיתוף עי' רמ"א או"ח סי' קנ"ו דב"כ אינם מוזהרים על השיתוף אך מבואר בת' מע"צ ופמ"ג ובשא"פ ובנב"י ובשו"מ מ"ב ח"א סי' נא דב"נ מוזהרים על השיתוף] א"כ אא"ל דא"י מוחזקת לנו ואפ"ה אמר רחמנא ואשריהם תשרפון דיש של"ע דב"נ אינו מצווה על השיתוף כנ"ל דז"א דגם ב"נ מצווה על השיתוף, ועכצ"ל דמשו"ה תשרפון דא"י אינה מוחזקת לנו והוא של הכנענים והי' יכולים לאסור ולכן שפיר אני מבקש ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם כיון דא"י אינו מוחזקת לנו ודו"ק כי הדבר נכון בס"ד:

כד) ויאמר אנכי אעשה כדברך, ונ"ל עפי"מ שראיתי לפ' בשם צדיק א' ז"ל מש"א יוסף אנכי אכלכל אתכם ולמה לא אמר אני דהכוונה אנכי בכח אנכי שהוא כביכול שנקרא אנכי אכלכל אתכם ודפח"ח. וזש"א אנכי בכח אנכי הוא כביכול אעשה כדברך:

כה) עיל"פ ויאמר אנכי וכו' ויאמר השבעה לי דידוע דאין האדם יכול לעשות דבר בלתי עזר אלקי העומד לימינו, ונודע ד"ק של הה"ק הרר"מ מזלאטשיב ז"ל לפ' הפ' אנכי עומד בין ד' וביניכם דרצ"ל אנכי אם יחשוב האדם אנכי היא גבהות אזי עומד כעשה מחיצה בין ד' וביניכם ודפח"ח, ולזה כאשר שמע יאע"ה שאמר אנכי חשש שיש לו ח"ו גבהות ולא יעמוד השי"ת לימינו ע"כ צריך זריזות יתירה שיהי' יכול לקיים דבריו ע"כ אמר לו השבע לי וע"י השבועה יראה שהשי"ת יעמוד לימינו שלא יהי' לו גבהות שלא יעבור על השבועה:

כו) ויאמר אנכי אעשה כדברך ויאמר השבעה ויאמר לי וצ"ב ונ"ל דאיתא במדרש אנכי אעשה כדברך שג"כ אצוה להוליך אותי לקבורה לא"י, והנה הזוה"ק הקשה איך צוה יעקב לקבור אותי בא"י הא כ' ותבאו ותטמאו את ארצי שאסור לקבור מתי חו"ל בא"י ותי' דשאני יאע"ה דאמר לו הקב"ה אנכי ארד עמך שמת בנשיקה ול"ה בו טומאה אמכם בלק"י הקשה על יוסף דלא מת בנשיקה ותי' דסבר יוסף דא"י אינה מוחזקת לנו ולא נקרא עוד ארצי והטעם דא"י אינה מוחזקת לנו דאאע"ה עשה בארץ קנין הליכה ולב"נ ל"מ הקנין עי' בפר"ד מזה, והכה המפורשים הקשו מה פעל יעקב עם השבועה הלא פרעה יאמר לו שישאל על השבועה כמחז"ל סוטה [ל"ו ע"ב] שאמר לו פרעה שישאל על השבועה ע"ש אמנם לשיטת ר"י בירושלמי נזיר פ"ט ה"א דלב"ב ל"מ שאלה א"ש דהרי יוסף לשיטתו ס"ל דהי' להם דין ב"נ כנודע, וזש"א דכיון שאמר אנכי אעשה כדברך א"כ עכצ"ל דסבר דיש לו דין ב"נ כנ"ל, ולכן אמר לו יאע"ה השבעה לי דלא יהי' יכול לשאול על השבועה דלב"נ לא מהני שאלה והבן:

כז) ויאמר ליוסף הנה אביך חולה וכו' ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי ונ"ל דאח"ל ב"מ [פ"ז ע"א] עד יעקב ל"ה חולשא אתא יעקב ובעי רחמי והוי חולשא שנאמר ויאמר ליוסף הנה אביך חולה ע"ש, ומובן הענין שביקש יאע"ה חולשא עפי"ד האלשיך ז"ל לפ' הפ' תהלים עון יחשוב על משכבו דע"י שהוא חולה ושוכב על משכבו מתעורר לעשות תשובה על עונותיו ודפח"ח, ונודע דברי הבנ"י ז"ל דלכן מועיל תשובה הגם שהוא חוץ לשכל האנושי כי גם העונש על החטא הוא ג"כ למעלה משכל האנושי כידוע קו' הרמב"ם ז"ל כיון שהקב"ה יודע עתידות שיחטא האדם א"כ ליכא בחירה וכ' לת' כי לא מחשבותי מחשבותיכם והוא למעלה משכל האנושי ע"כ מקבל הקב"ה שבים ודפח"ח, [עי' לעיל פ' בראשית אות כו] והנה אחז"ל דלכן נקרא הקב"ה שדי דבשעת בריאת העולם רצתה הארץ להתרחב ואמר לה הקב"ה די וכ' בתפ"י דה"ט דהארץ רצתה להתרחב כי חשבה שלא יחטא האדם ולא ימות ואשה תלד בכל יום כמו לעתיד ותקטין הארץ להכיל יושבי' אבל הקב"ה היודע עתידות ידע שיחטא האדם וימות ושלא תלד אשה בכל יום ע"כ אמר די שאין מהצורך להתרחב ודפח"ח, וזש"א ואחר ליוסף הנה אביך חולה וכו' ואחז"ל עד יעקב ל"ה חולשא ואתא יעקב ובעי רחמי והוה חולשא והי' יוסף כמתמה על צורך החולשא ולזה אמר לו יעקב אל שדי נראה אלי בשם שדי שאמר לעולמו די שיודע עתידות כנ"ל א"כ מועיל תשובה כנ"ל, ולכן הוה חולשא והבן ונכון בס"ד:

כח) ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי כראה אלי וכו' ולעיל כ' וישתחו ישראל על ראש המטה וברש"י על שמטתו שלימה ולא הי' בה רשע ונ"ל דהנה פליגי חז"ל דחד אמר אני את דכא אשכון וח"א אתי דכא, ואמר הגאון רש"ק ז"ל דאלו ואלו דברי אלקים חיים דאם הדור זכאין אזי משרה הקב"ה שכינתו למטה והיינו את דכא אבל אם הדור אינם ראוים להשרות שכינתו בתוכם אז הקב"ה מגביה את הצדיק שהוא עניו למעלה והיינו אתי דכא ודפח"ח [עי' לעיל פ' כח אות י"ד] וזש"א וישתחו ישראל על ראש המטה שלא הי' רשע כנ"ל, ולכן אמר אל שדי נראה אלי היינו את דכא ולא אתי דכא שהדור הי' ראוים שתשכון שכינה הק' למטה:

כט) ולפי"ז יל"פ הפ' פ' ויגש כי לגוי גדול אשימך שם אנכי ארד עתך רצ"ל לגוי גדול אשימך שם שיהי' צדיקים כמ"ש במדרש פ' לך א"כ יהיו ראוים שתשכון השכינה למטה. ולז"א אנכי ארד היינו למטה עתך להיות עתך היינו את דכא ולא אתי דכא. והבן:

ל) ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי וכו' ונתתי את הארץ הזאת לזרעך ונ"ל דאחז"ל שדי שאמר לעולמו די שלא תתפשט יותר וכתבו הקדמונים דמזה נשמע דמאמצעיתו

מארץ ישראל נברא העולם דאי מצדדים הרי לא הי' יכולה להתפשט יותר כמובן. וכבר כ' הקדמונים דלכן נברא העולם מאמצעיתו היינו ארץ ישראל דבזכות תרומה ובכורים וכו' נברא העולם שהמה מצות התלוים בארץ כמבואר במדרש בראשית, ולא ס"ל כמד"א בהבראם בזכות אברהם נברא עולם אלא כמד"א בהבראם בה"א היינו אות ה"א נברא העולם, והנה בשל"ה הק' ז"ל הקשה איך נתן לנו הקב"ה את א"י וכי דינא הוא שאם אחד נתן מתנה ליטלה ממנו הרי כבר נתן ארץ כנען לאוה"ע ותי' דכ' בהבראם בה"א נברא העולם וה"א לשון קלילא דלית בי' ממשא כמבואר במדרש ע"כ יכול הקב"ה לחזור [עי' לעיל פ' לך אות מ"ו] וזש"א אל שדי וכו' א"כ מדנקרא שדי נשמע דמאמצעיתו מא"י נברא עולם בזכות תרומה וכו' ולא בזכות אברהם ובה"א נברא העולם כנ"ל, ע"כ יכול הקב"ה לחזור, ולכן ונתתי את הארץ הזאת לזרעך. והבן והדבר נכון בס"ד:

לא) ולפי הנ"ל דמדנקרא הקב"ה שדי נשמע דמאמצעיתו היינו מא"י נברא העולם, יל"פ הפ' ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי וכו' ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל וכו' ואקברה שם ופרש"י שאמר להצדיק עצמו על שמטריחו לקבור בארץ ולא עשה כו לאמו ע"ש, דהנה בכתובות [קי"א ע"א] פליגי חז"ל אם מתי חו"ל חיים לעתיד או לא ואיכא מד"א שאינן חיים שנאמר נותן כשמה לעם עלי' וכו' וכ' בכד הקמח דלאו למימרא שאינן חיים כלל אלא יעמדו תחילה בא"י לפי שא"י הוא נקודה אמצעית וממנה נברא העולם כי כל דבר אמצעי הוא תוקפו ועיקרו של דבר וכשם שהקדים א"י לבריאה כן הקדים לתחייה, וכ"ז למד"א דהעולם מאמצעיתו נברא אבל למד"א דמצדדים נברא ולא נברא א"י תחילה א"כ ודאי נותן כשמה לעם עלי' הוא כפשוטו דרק מתי א"י יעמדו ולא מתי חו"ל כי מהיכא תיתי לומר שא"י יקדים לתחי' כיון שלא הקדימה בבריאה ע"ש והובא דבריו ביד אבישלום ודפח"ח. והנה יאע"ה לא רצה להקבר במצרים מפני כמה טעמים שסופה להיות עפרה כנים ועוד טעמים כמשאחז"ל וכ"ז שייכים ביאע"ה ולא ברחל א"כ למד"א דגם מתי חו"ל יעמדו לתחייה רק מתי א"י יעמדו תחילה א"כ אין ליוסף להתרעם על יעקב שלא קבר את רחל בא"י דהא גם מחו"ל תעמוד לתחייה וזש"א ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי, א"כ כשמע דעולם מאמצעיתו היינו מא"י נברא כנ"ל, א"כ גם מתי חו"ל יעמדו לתתייה, ולכן אמר ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל וכו' ואקברה שם כי לה אין נפמ"נ שגם מחו"ל תעמוד לתחייה. ודו"ק וב"ה הדבר נכון:

לב) ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי וכו' ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד קברת ארץ לבוא אפרתה, ונ"ל דלכאורה יש להעיר איך אמר יאע"ה אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי שיהי'

במספר השבטים הא איכא למד"א דיעקב נקרא אל שכמו שהקב"ה נקרא אחד שמושל על י"ב מזלות ועם הקב"ה הכולל הם מנין אחד כמ"כ יעקב עם י"ב שבטים מספרם אחד, וכ' בשל"ה הק' ז"ל דלכן כשחשב שנאבד יוסף ונעשה הסתרה בבנין שלמטה ירא שמא נסתר ג"כ בנין שלמעלה ע"כ וימאן להתנחם ע"ש, א"כ איך הרבה יאע"ה מספר השבטים שיהי' י"ד ואינם מכוונים למספר אחד ועכצ"ל דס"ל ליעקב דלא נקרא אל. והנה הראשונים הקשו איך נשא יאע"ה ב' אחיות ותי' דהי' כקרא אל ע"כ הותר לו ב' אחוות. וברמב"ן ז"ל כ' לת' דלא שמרו האבות את התורה בחו"ל רק בא"י ולכן מתה רחל קודם ביאתה לארץ דאם היתה בארץ הי' איסור ב' אחיות, וזש"א אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהי' לי דמותר לו להוסיף מספר השבטים דלא נקרא אל ולזרא ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל וכו' בעוד קברת ארץ לבוא אפרתה כדי שלא יהי' איסור ב' אחיות ואם הי' נקרא אל הלא לא הי' איסור ב' אחיות אפילו אם באתה רחל לא"י ולמה מתה בדרך לכן שפיר הוסיף מספר השבטים. ודו"ק: לג) ועתה וכו' אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהי' לי וכו' ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל וכו ואקברה שם, ונ"ל דהנה הקדמונים כ' דלכן לקח יאע"ה ב' אחיות שהי' קודם מתן תורה אע"ג דאאע"ה קיים את כל התורה וצוה ג"כ את בניו די"ל דקאי על יצחק לבדו ולא על יעקב דבני בנים אינם כבנים עי' בעיר דוד מזקיני הגאון ז"ל אות של"ד דפח"ח, א"כ אי נימא דבני בנים כבנים חטא יאע"ה באיסור ב' אחיות והנה הרמב"ן ז"ל כ' דלכן לא קבר יאע"ה את רחל בא"י במערת המכפלה שהי' בוש שנשא רחל באיסור ב' אחיות, והנה איתא בכתובות [ע"ב ע"ב] אשה שמקללת יולדיו של בעל בפניו תצא שלא בכתובה אמר ר"י אמר שמואל לא תימא בפניו ממש אלא אפילו במקללת יולדיו בפני מולידיו וסימנך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהי' לי ופרש"י דבני בניו כבניו ע"ש, וזש"א אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהי' לי דבני בנים הרי כבנים א"כ עבר יאע"ה על איסור במה שלקח את רחל ולז"א ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל וכו' ואקברה שם ולא במערה שהי' בוש מאבותיו שלקח את רחל באיסור. והבן ונכון בס"ד: לד) עי"ל עפ"י הנ"ל ועפי"ד הרמב"ן ז"ל דלכן מתה רחל בדרך שלא תבוא לא"י באיסור ב' אחיות כנ"ל, וזש"א או"מ כרו"ש יהי' לי דבני בנים הרי הם כבנים. ולכן ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל וכו' בדרך בעוד קברת ארץ לבוא אפרתה ולא נכנסה לא"י כדי שלא יעבור יעקב על איסור דבני בנים הרי הם כבנים ונצטוה הוא ג"כ מאאע"ה. והבן:

לה) עי"ל דהנה קדוש זקיני מאוה"ג מליסא ז"ל בנח"י העיר על דברי האלשיך הק' ז"ל הא דאמרה לאה הפעם ילוה לי אישי כי ילדתי לו שלשה בנים היינו שיהי' נקברים

יחד במערת המכפלה ע"ש, א"כ כיון דאמר יאע"ה אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי הרי המה שלשה שבטים עם בנימין א"כ הרי הי' מהראוי שרחל תהי' נקברה עמו ביחד ע"ש שכ' דבר נחמד אמנם הד"נ לפי"ד התרגום יב"ע דיוסף נוצר במעי לאה וניתן למעי רחל הרי יש ללאה ג"כ חלק בהשני שבטים אפרים ומנשה דהא ליצירה יוסף הוא בן לאה לכן שפיר יש לה קדימה להקבר עם יעקב, והנה באיל המלואים כ' לפרש הפ' ותלד בן ותאמר אסף אלקים את חרפתי וכו' ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ד' לי בן אחר רצ"ל דבאמת יוסף הי' ליצירה בן לאה ורק העולם לא ידעו ע"כ ביקשה מהשי"ת ליתן לה בן אחר שיהי' בן ליצירה וללידה, וזש"א ותלד בן ותאמר אסף א' את חרפתי שהעולם יאמרו שיש לי בן אבל באמת אינו בן ליצירה לפי"ד התרגום הנ"ל ע"כ ביקשה יוסף ד' לי בן אחר שיהי' בן ממש ליצירה וללידה ולכן נולד בנימין ודפח"ח, א"כ מבואר דהא דביקשה רחל שיהי' נולד לה עוד בן אחר יען כי יוסף הי' בן לאה ליצירה אבל אם ל"ה בן לאה כלל ל"ה מבקשת עוד בן אחר ול"ה מתה דכל מיתתה היתה ע"י ותקש בלדתה ועי' בנזה"ק של"ה כשלם עדיין ימי' אך כי בעת הלידה האשה בסכנה ואז השטן מקטרג לכן מתה ע"ש והנה איתא בספרי דלכן מתה בדרך ולא באפרת דהדרך הי' גבול בנימין ואפרת גבול יהודה ועיין ברמב"ן ז"ל, וכ' המפורשים הטעם [זולת הטעם שתהא נקברת בחלק של בנה] יען כי בנימין הי' לו חלק במיתתה כנ"ל ע"כ מתה בחלקו על הדרך, וזשיא אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי א"כ יקשה קו' זקיני הגאון ז"ל למה לא נקברה רחל במערת המכפלה כנ"ל ועכצ"ל יען כי יוסף הי' במעי לאה כנ"ל, ולז"א לראי' י הי' במעי לאה ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בדרך א"כ נשמע דיוסף נוצר במעי לאה דאל"כ ל"ה מבקשת עוד בן כנ"ל, ולכן ואקברה שם ולא במערת המכפלה. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד: לו) עי"ל דהנה איתא ב' טעמים שלא נקברה רחל במערת המכפלה א) באלשיך הק' ז"ל שאמרה לאה הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים כי אמרה זה לענין קבורה שתקבר עם יעקב ולא רחל ע"ש, ב) ברבינו בחיי כי מתה רחל בדרך ולא הי' יכול להוליכה למערת המכפלה מפני טורח הילדים וכבד מקנה כי איך יניחם בדרך וילך שם ואלו הי' מוליכם עמו לא הי' מגיעים שם רק בימים רבים ומפני זה אמר כי מתה עלי רחל בדרך ע"ש והנה זקיני מאוה"ג מליסא ז"ל הקשה על טעם הראשון שהרי יאע"ה אמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי א"כ גם לרחל יש ג' שבטים בנימין אפרים ומנשה א"כ עכצ"ל כטעם השני, וזש"א אפרים ומנכשה כראובן ושמעון יהיו לי א"כ אא"ל כטעם הראשון אלא כטעם השני ולז"א ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך ויען שמתה בדרך לכן ואקברה שם בדרך ולא במערת המכפלה:

לז) עי"ל דאיתא הטעם שאמר יאע"ה אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כדי להפיס את יוסף על שמתה אמו ע"י קללת יעקב שמי שגנב התרפים לא יחי' ורחל גנבתם, והנה המפורשים הקשו איך אפשר לומר שמתה בשביל זה הא שומר מצוה ל"י דבר רע וכוונתה הי' לשמים שלא יעבוד לבן ע"ז, ותי' דלא עביד אלא בשיתוף כמ"ש אלקי אברהם ואלקי אבי כחורי והכה בע"ז [כ"ב ע"ב] פריך הש"ס ואשריהם תשרפון באש מכדי ירושה הוא לנו ואין אדם אוסר דש"ש ומשני כיון דעשו ישראל את העגל גלי דעתייהו דניחא להו בע"ז ושליחותייהו קעבדי ע"ש, והנה המפורשים הקשו הא אין שליח לדבר עבירה ותי' דהכנענים לא עבדו אלא בשיתוף וב"נ אינו מוזהר על השיתוף ובמקום שהשליח אינו בר חיובא אמרינן יש שלד"ע, א"כ מבואר דאי נימא דב"נ אינו מצווה על השיתוף שפיר י"ל דא"י מוחזקת לנו ואפ"ה הי' הכנענים יכולים לאסור כנ"ל, אבל אי נימא דב"כ מצווה על השיתוף א"כ א"א לה' כנ"ל ויקשה שוב קו' הש"ס הא אאדשא"ש והיינו מוכרחים לומר דא"י אינו מוחזקת לנו ע"כ הי' הכנענים יכולים לאסור דשלהם הוא, והנה בפר"ד וכ"ק תותז"ל בי"מ הקשו איך קבר יעקב אע"ה את רחל בדרך שלא במקום ביה"ק ואינו שלו ותי' דא"י מוחזקת לנו ושלו היתה ע"ש, וזש"א אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי לפייס על שמתה רחל דל"ה מצוה בהגניבה דב"כ אינו מצווה על השיתוף כנ"ל, א"כ שפיר י"ל דא"י מוחזקת לכו ואפ"ה אמרה תורה ואשריהם תשרפון כנ"ל, ולז"א ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל וכו' ואקברה שם בדרך אפרת כיון דא"י מוחזקת לנו כנ"ל. ודו"ק וב"ה הוא דבר נכון:

לח) עי"ל הפ' הנ"ל דהנה הראשונים הקשו איך אמר יאע"ה אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי ליטול בא"י חלקו של יוסף פי שנים שהוא הבכור הא כ' לא יבכר, אמנם א דקיי"ל המציל מן הנהר וכו' הרי הוא שלו ומבואר במדרש דהים נס בזכות יוסף שנס מאשת פוטיפר א"כ בלעדי יוסף ל"ה בנ"י ניצולים ול"ה להם א"י ע"כ שפיר הרשות ביד יעקב לבכר. אמנם כ"ז למ"ד ויבא הביתה לעשות מלאכתו מלאכתו ממש אבל למ"ד לעשות צרכיו נכנס אלא שנראה לו דמות דיוקנו של אביו ופירש א"כ לא נקרע הים בזכותו [כמש"א הה"ק מזידוטשוב ז"ל לפ' ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר דנודע דיוסף זכה למלכות יען שנטר את הברית באשת פוטיפר ואחז"ל דבא לעשות צרכיו ונראה לו דמות דיוקנו של אביו ופירש וזש"א ויקנאו בו אחיו ואמרו מדוע יזכה למלכות הלא אביו שמר את הדבר שלא יכשל ודפח"ח] והכה זק' ז"ל בחנוכת התורה כ' לפ' המדרש וירא את העגלות ראה עגלת צב שיביאו הנשיאים למשכן כמד"א שש עגלות צב מיד ותחי רוח יעקב אביהם וראה שיוסף עדיין בצדקו, דהנה אי' בשבת [מ"ט

ע"ב] דהל"ט מלאכות דגבי שבת הם כנגד מלאכה מלאכתו שבתורה ומספקא לן שם אי והמלאכה היתה דים מן המנין דקאי על רידוד הטסים לא עב ולא דק והא דכ' ויבא הביתה לעשות מלאכתו אינו מן המנין דאתי' כמד"א לעשות צרכיו נכנס או ויבא הביתה וכו' הוא מן המנין כמ"ד מלאכתו ממש והמלאכה היתה דים אין מן המנין דפי' שלימא עבידתא, והכה איתא במדרש דאמרו הנשיאים יתנדבו ישראל ומה שיחסר אנו ממלאים וכשראו שהמלאכה היתה דים דשלים עבידתא התנדבו הם שש עגלת צב, ולפי"ז מובן המדרש דכאשר ראה יעקב שהנשיאים יביאו שש עגלת עכצ"ל דוהמלאכה היתה דים פי' דשלים עבידתא ואינו מן המנין וע"כ ויבא יוסף הביתה לעשות מלאכתו הוא מן המנין וכמ"ד מלאכתו ממש לכן אמר עוד יוסף בני חי שעדיין עומד בצדקו עכ"ד ודפח"ח, והכה איתא במדרש דשש עגלת צב שהביאו הי' כנגד ששה אמהות שרה רבקה רחל לאה בלהה זלפה א"כ גם השפחות הי' נשי יעקב שנתגיירו וה"ה הבנים בני יעקב ולא בני השפחות ומגיע להם חלק בא"י כשאר הבנים. והנה מבואר בספרי דלכן מתה רחל בדרך ונקברה שם ולא מתה באפרת ולהקבר שם יען שהדרך הי' בגבול בנימין ואפרת בגבול יהודה ע"כ מתה בדרך כדי להקבר בגבול בנימין ועי' ברמב"ן ז"ל, וכ"ז נכון אי בני השפחות כבני יעקב ומגיע להם חלק בא"י אבל א"כ דאין להם חלק בא"י א"כ ממילא ניתוסף חלקם של בני לאה ורחל ומגיע לחלק בנימין גם אפרת כמובן ולא הי' לרחל למות בדרך רק באפרת ומדמתה בדרך נשמע שגם לבני השפחות מגיע חלק בא"י, ולפי"ז א"ש המשך הפ' ועתה וכו' אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי ויכול לבכר יען שהוא כמציל מן הנהר דבזכותו נקרע הים דלעשות מלאכתו נכנס והוא מן המנין והמלאכה היתה דים דשלים עבידתא והנשיאים הביאו שש עגלת צב כנגד ששה אמהות דגם השפחות מנשי יעקב, ולראי' ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בעוד קברת ארץ לבא אפרתה ולא מתה באפרת כי לבני השפחות מגיע גם כן חלק בארץ ישראל דגם השפחות נשי יעקב. ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

לט) עי"ל לפי הנ"ל דכיון דהים נקרע בשביל יוסף לכן שפיר אמר יאע"ה אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי והנה נודע דהא דלא נקרע הים בשביל התנאי שהתנה הקב"ה דהרי לא הי' עוד נשלם הזמן דאא"ל דהגלות התחיל משנולד יצחק דהא כ' בארץ לא להם וא"י מוחזקת לכו, ומבואר לעיל בשם הספרי דלכן מתה רחל בדרך שהי' הדרך גבול בנימין ושתקבר בחלקו עי' ברמב"ן ז"ל, והכה בפר"ד ומוחז"ל בי"מ הקשו איך קבר בדרך שלא הי' ביה"ק הא הוי של הכנענים ותי' דא"י מוחזקת לכו. וזש"א אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי דהים נקרע בשביל יוסף דהי' קודם הזמן דא"י מוחזקת לנו כנ"ל,

ולראי' דא"י מוחזקת ואני וכו' מתה עלי רחל בדרך כדי שתקבר שם א"כ נשמע דא"י מוחזקת לכו. ודו"ק:

מ) עי"ל דמבואר בהוריות [ו' ע"ב] דאפרים ומנשה ל"ה ב' שבטים לכל דבר דכ' על שם אחיהם יקראו בנחלתם לנחלה הוקשו ולא לדבר אחר והקשה בתכלת מרדכי כיון דנתנה הבכורה ליוסף מהראוי שיהי' ב' שבטים לכל דבר, ותי' דבאמת לא נטלה הבכורה לגמרי מראובן כיון דבמעשה הלידה הי' הוא הבכור ויוסף הי' בכור רק במחשבה שהי' סבר שהיא רחל ועיקר הוא המעשה ע"ש, ואחז"ל דלכן מתה רחל קודם לאה על שדיברה לפני לאה אע"פ שהיתה צעירה, והנה איתא בנח"ק בשם רבינו אפרים ז"ל דלאה ורחל היו תאומות ולאה היתה קודמת ללידה ורחל ליצירה [עי' לעיל פ' ויצא אות כ"ח] וזש"א אפרים ומנשה וכו' על שם אחיהם יקראו בנחלתם ונשמע דעיקר הוא הלידה כנ"ל, ולראי' ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל על שדיברה לפני לאה דנשמע מזה דאזלינן בתר הלידה ולא בתר מחשבה דאל"כ הרי היתה לאה צעירה מרחל. והבן:

מא) עי"ל עפי"ד הבנין אריאל עפרש"י אפרים וכו' אע"פ שנתחלקה הארץ למספר גלגלותם וכו' לא נקראו שבטים אלא אלו ע"ש, דנפמ"נ דבקראו שבטים דאיתא בריש [פ' יש נוחלין] גמירי דלא כליא שבטא דכ' אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כלותם ובא ברכה זו להבטיחן שלא יכלו ב' שבטים אלו ועכ"פ ישאר א' משבט מנשה וא' משבט אפרים ודפח"ח, והנה בתכלת מרדכי [פ' תבא] הביא לפרש הפסוק הנ"ל אני ד' וכו' עפמ"ש חז"ל מדכ' אם לא יגיד והקרי לו יגיד דהבע"ד צריך לתבוע העד להעיד וזהו לו יגיד ואז אם לא יגיד ונשא עונו ואם יבא השטן לקטרג שזה חטא ומגיע לו עונש מיתה א"ל הקב"ה הבא עדים שמים וארץ ואין רוצין להעיד כיון שהשי"ת בעצמו אינו תובעם להעיד, וזש"א אני ד' לא שניתי ששניתי את תיבת לא דהכתיב הוא באל"ף לתיבת לו בוא"ו דאזלינן גם בתר הקרי ועי"ז אתם בני יעקב לא כליתם ודפח"ח, והכה איתא במדרש יקר בעיני ד' המותה לחסידיו קשה לפני הקב"ה לגזור מיתה על הצדיקים אלא שמראה להם מתן שכרן לעוה"ב ותובעים מיתה בפיהם ותמיה דהא גם מרע"ה ביקש לחיות דיפה שעה אחת בתשובה וכו', וכ' בתכלת מרדכי לת' דבשעה א' מבקשים הצדיקים למות טרם שמתיישבים בדעתם ואח"כ חוזרים בהם אבל כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ע"ש, ועי' בבעה"ט פ' ויקרא דכיון שהגיד א"ח ומגיד ילפינן ג"כ מהקרי דכ' אם לא יגיד וכו' דהכ' הוא לא באל"ף והקרי בוא"ו לומר אם לו יגיד פעם אחת שוב לא יגיד אינו יכול לחזור ע"ש, ולפי"ז מה נעים יהי' ההמשך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי דלא כליא שבטא דכ' אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם שאזלינן בתר

הקרי אם לי יגיד והקב"ה אינו תובעם כנ"ל, ולראי' דאזלינן גם בתר הקרי ואני בבאי מפדן מיתה עלי רחל מטעם הנ"ל דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד דאזלינן בתר הקרי היינו לו בוא"ו דאם לו הגיד שוב לא יגיד דא"י לחזור, א"כ כיון דאזלינן בתר הקרי שפיר כתברכו דלא כליא שבטא. ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

מב) ועתה וכו' אפרים ומנשה וכו' ומולדתך וכו' מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך וכו' ואקברה שם, ונ"ל לפי"ד קדוש זקיני החוו"ד ז"ל הובא [לעיל פ' לך אות י"ז] דחשיבות הזקן על הצעיר יען שמאמינים בהשארת הנפש ע"ש דפח"ח, וגם מבואר בסה"ק דענין קבורתו של מת לפי כבודו ג"כ הטעם כיון דיש השארת הנפש כנודע, והנה הא דנתן יאע"ה קדימה לאפרים ומנשה מאחיהם שנולדים יען כי הזקן משובח. והכה מבואר ברבינו בחיי ז"ל דיעקב התנצל דלכן לא קבר את רחל לפי כבודה יען כי מתה על הדרך והי' קשה לטלטל עצמם עם הילדים והמקנה [עי' לעיל אות ל"ו] וזש"א אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם דכיון שיש השארת הנפש הזקן משובח מהצעיר ע"כ לאפרים ומנשה הקדימה לאחיהם, א"כ כיון דאיכא השארת הנפש יקשה מדוע נקברה רחל בדרך ולא לפי כבודה ולז"א ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך דכיון שמתה בדרך הי' לפני הכרח ואקברה שם כדברי הרבינו בחיי ז"ל. וקצרתי והבן:

מג) עיל"פ דהמפורשים הקשו איך אמר יאע"ה אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי ליקח חלקו של יוסף פי שנים הא א"י הוה ראוי ואין בכור נוטל בראוי, אמנם בתו"מ להח"ס ז"ל כ' עפי"ד הרשב"ם פי"נ בשם ר"ח דבכור בן בכור נוטל גם בראוי א"כ א"ש דיוסף הי' בכור בן בכור דיאע"ה קכה הבכורה מעשו, והנה הריב"ש הקשה הא הוה דבשלבל"ע מכירת הבכורה, אמנם מבואר לעיל [פ' תולדות אות ל"ו] לפי"ד הקצה"ח סי' של"ב סק"ו דבשכר פעולה קונה דבשלבל"ע וכאן הוה שכר פעולה דאמר הלעיטנו דל"ה מלוה דאמרינן אין לשכירות אלא לבסוף ומתורץ ק' הריב"ש ע"ש, וכנודע דברי זקיני המהרש"א ז"ל דאי אמרינן אין לשכירות אלא לבסוף א"כ נתקדשה רחל קודם לאה דל"ה מלוה השכר עבודה של ז' שנים. והכה מבואר במדרש דלכן מתה רחל בשביל שאיחר יעקב נדרו וכ' הקדמונים דלכן מתה רחל ולא לאה שרחל היתה אשתו הראשונה כנ"ל, וזש"א אפרים ומנשה וכו' דיוסף הוא בכור בן בכור דאין לשכירות אלא לבסוף כנ"ל, ולראי' דאין לשכירות אלא לבסוף אמר ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל דמזה כשמע דאין לשכירות אלא לבסוף כנ"ל ודו"ק כי נכון הוא בס"ד:

מד) ויאמר מי אלה וכו' אשר נתן לי אלקים בזה בילקוט [הובא בפרח לבנון] שיאמרו בנ"י זה אלי ואנוהו, וכ"ל דברש"י פי' דלא רצה לברכם שראה שיצאו ירבעם ואחאב וכו' מהם ע"ש אמנם מבואר בסנהדרין [ק"ד ע"ב] לי גלעד וכו' שכלם יעשו תשובה ויתוקנו לע"ל ע"ש, והכה זקיני הגאון ז"ל בחנוכת התורה אות ק"ע כ' לפ' המדרש מה יפית בלולב ומה נעמת בתשובה דר"י ס"ל בסוכה [ל"ו ע"ב] דלולב צריך אגד דכ' זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות רב סבר דא"צ אגד וצ"ל דס"ל דזה אלי לומר שהי' מראין אותו באצבע, והנה איתא ב' טעמים למה כהו עיני יצחק א' שלקח שוחד מעשו ב' מפני שהציץ בשכינה, והכה איתא במדרש שהשטן שואל להקב"ה האיך מקבל שבים הא הוי כמקבל שוחד והשיב לו הקב"ה שישראל המה בנים ואב מבנו מותר לקבל שוחד א"כ לפי"ז אא"ל דכהו עיני יצחק משום שוחד דהא אב מבנו מותר ועכצ"ל מפני שהציץ בשכינה, וזש"א המדרש מה יפית בלולב כלומר כאותו מד"א דלולב צריך אגד משום דכ' זה אלי ואנוהו ולא כמד"א דזה אלי שהי' מראין באצבע דאסור להסתכל פני השכינה דהא כה עיני יצחק על שהציץ בשכינה ולא שקיבל שוחד דאב מבנו מותר. ולזה מה נעמת בתשובה דמועיל דאב מבנו מקבל שוחד עכ"ד דפח"ח, וזש"א ויאמר מי אלה שאינם ראוים לברכה כנ"ל, ולזה אמר לו יוסף בני הם אשר נתן לי אלקים שהמה בני בזה שיאמרו על הים זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות, ונשמע מזה דהקב"ה מקבל שבים כנ"ל א"כ ראוים המה לברכה דגם ירבעם ואחאב וכו' יעשו תשובה ויתוקנו לע"ל. והבן:

מה) עי"ל עפי"ד היפ"ת דלכן היו אמותינו עקרות דנולדו בנים צדיקים כמו פנינים יקרים שקשה להשיגם, ומבואר בילקוט דאסכת איילונית ועקרה היתה ונפקדה בזכות זה היינו שיאמרו בנ"י זה אלי כנ"ל. וזש"א ויאמר מי אלה אם המה צדיקים ולז"א אשר נתן לי אלקים בזה בזכות זה דהיתה איילונית כנ"ל לכן בודאי המה צדיקים כנ"ל:

מו) המלאך וכו' יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם יצחק, ונ"ל בדרך צחות דאם קוראים לנער שם הקודש אז יכול המלאך לברך אותו אבל אם מחליפים שם אברהם וכמו כן שם יצחק בשם אוה"ע אז אין ביכולת המלאך לברך כי הלא בשם הקודש לא יזכר ולא יפקד ושם הזר לא יזכור המלאך וא"כ חסר ברכתו, ואלה הדברים אשר הזהיר יאע"ה המלאך וכו' יברך וכו' אבל רק בתנאי ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק אם נקראים בשם האבות הקדושים. והבן:

מז) ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה וכו' כי הוא הבכור ויש לדקדק על כפל הלשון וישלח וישת,

ונ"ל עפיד"ק של הה"ק מהר"ם מרומינוב ז"ל לפ' הפ' וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו כי האבות הק' בכל מצוה הי' אבריהם רצים מעצמם לעשות רצון קונם משא"כ עתה בעקידה שבאמת ל"ה רצון השי"ת שישחוט את יצחק לכן לא רצה היד לשחוט רק הוא חשב שמצוה הוא לכן כ' וישלח ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו שהי' מכריח בכפי' את ידו ליקח את המאכלת לשחוט את בנו עכדה"ק והכה באמת רצה יאע"ה לשות ימינו על מנשה כי הוא הבכור אבל כיון שהי' רצון הקב"ה שיתן ימינו על ראש אפרים לכן לא רץ ימינו מעצמו על ראש מנשה והי' מוכרח לשלוח ידו בכפי', אבל מיד התבונן כי בטח אין זה רצון השי"ת שישים ימינו על ראש מנשה דלכן לא רץ ידו ע"כ שם ימינו על ראש אפרים וזש"א ויקח יוסף וכו' וישלח ישראל את ימינו דלא רץ ימינו מעצמו לעשות כרצון יוסף וכרצון ישראל לשום על ראש מנשה אלא הי' מוכרח לשלוח את ידו בכפי' ע"כ התבונן שאין זה רצון השי"ת לכן וישת על ראש אפרים הגם והוא הצעיר כי ראה שכן רצון השי"ת. והבן: שוב ראיתי בייט"ל מכ"ק תוחז"ל כעין דברינו ע"ש דבה"ק:

מח) ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת וכו' ואני נתתי לך שכם וכו', ונ"ל עפי"ד החיד"א ז"ל לפ' הפ' [פ' ויגש] ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך. דהנה האלשיך ז"ל כ' דהא דאמחז"ל יעקב אבינו לא מת דהי"ל ב' נשמות גדולות יעקב ישראל וכשנזכר מיתה נזכר אצל שם ישראל ולא אצל שם יעקב דכ' ויקרבו ימי ישראל למות ויאמר ישראל הנה אנכי מת והענין כי נשמת יעקב נשארה בו והמיתה הי' שנשמת ישראל נסתלקה ואם הי' מת אחד מבניו או שהי' רשע שנקרא מת הי' יעקב הולך לגיהנם כנודע דחז"ל בודאי גם בחינת יעקב הי' מת אבל כשכל בניו חיים ואין רשע גם אחד מהם אזי נשארה נשמת יעקב ולא ימות ב' מיתות בחי' יעקב ובחי' ישראל רק ימות פעם אחת בחינת ישראל, וזש"א אמותה הפעם דימות רק פ"א בחינת ישראל אחרי ראותי את פניך כי עודך חי שאתה בחיים וגם בחינת צדיק ולא בחינת רשע שנקרא מת ודפח"ח והכה הקדמונים ז"ל הקשו הא מגיע להשבטים ח"ו עונש מיתה שגנבו את יוסף ומכרו אותו, וכ' ביד אבישלום לת' דהרי אחז"ל סנהדרין [פ"ה ע"ב] דגונב איש ומכרו ועדיין הנגנב ברשותו פטור והרי מכרו את יוסף בשכם וא"י מוחזקת לנו מאבותינו ושכם מוחזקת מאבותינו ליוסף עכ"ד [עי' לעיל פ' וישב אות ט"ז] וזש"א ויאמר ישראל אל יוסף הכה אנכי מת דייקא שם ישראל מת ולא שם יעקב, כי ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך א"כ שכם שלך הוא ולא מגיע מיתה להשבטים כנ"ל, א"כ לא מגיע לי גיהנם ולזה ימות רק ישראל ולא יעקב. ודו"ק והדבר נכון בס"ד:

מט) אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי ופרש"י ז"ל מיד האמורי מיד עשו שעושה מעשה האמורי, ונ"ל דהראשונים הקשו הלא יעקב ועשו חלקו עצמן בנחלת ב' עולמות יעקב כטל עוה"ב ועשו עוה"ז א"כ מה לו ליעקב לנחלת עוה"ז, וראיתי בשם מרן הרי"ם ז"ל לת' דהי' מקח טעות דיעקב חשב הגם שהוא עשו בטח יעשה ג"כ איזה מצות ויהי' חלקו של עוה"ב ליעקב ע"כ נותן לו חלקו של עוה"ז אבל ראה שעשו אינו עושה שום מצוה ואין לו חלק לעוה"ב א"כ הוה מק"ט לכן לקח יאע"ה גם כחלת עוה"ז ודפח"ח, וזש"א אשר לקחתי מיד אמורי וכו' ופרש"י מיד עשו שעושה מעשה האמורי א"כ אין לו חלק לעוה"ב והוה מקח טעות ע"כ לקחתי בחרבי ובקשתי. והבן: (אמרתי להעתיק כאן את דברי כ"ק מו"ח הגה"ק מ' משה יוסף ט"ב ז"ל שהי' אב"ד דפה"ק אוהעל יע"א וז"ל קדשו):

נ) ויקרא יעקב וכו' האספו ואגידה לכם וכו' בש"ס פסחים [כ"ו ע"א] אמרינן ביקש יעקב לגלות את הקץ לבניו ונסתלקה שכינה הימנו אמר ח"ו יש פסול במטתי כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכו' אמרו לו בניו שמע ישראל וכו' אמרו כשם שאינך בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד פתח יעקב ואמר בשכמל"ו אמרו רבנן היכא נעבד כאתרי' לא אמרו משה לא כאמרי' אמרו יעקב התקינו לאמרו בחשאי, ויל"ד טובא א) מאי טעמא אמרו יעקב ולא אמרו משה ב) מה תקנה יש לאמרו בחשאי אם יש גנאי באמירתו הלא לפני הקב"ה הכל גלוי והיותר קשה מה גנאי יש באמירת בשכמל"ו ג) מפני מה נסתלקה שכינה הימנו כיון שבאמת היו כלם צדיקים ואין לומר כדי שלא יודע לעולם קץ הגאולה שע"י שנעלם אנחנו מחנים בכל יום שיבוא א"כ אמאי טעה יעקב אע"ה לומר שח"ו יש פסול במטתו וכי לא ידע תיכף שכן הוא הדבר, ונלע"ד דהנה ידוע דעיקר עבודת השי"ת הוא שיהי' בכל לבבך ובכל נפשך וכמי שאמרו בגמ' אפי' הוא נוטל את נפשך וכמו ששמעתי שפעם אחת אמר אאזז"ל הי"מ בליל יו"כ קודם כל נדרי רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאני סביר ומקבל עלי שאפי' אם לא ישאר ממני מאומה ואפי' לא אראה בנחמות ציון וירושלים רק שיתגדל כבוד מלכותך מהרה ויתגדל ויתקדש שמך בעולם וזה הוא עיקר מס"נ וכל העבודה יהי' רק למען לעשות נ"ר לפניו ית"ש ולא לבקש שום הנאה לא בעוה"ז ולא לעוה"ב ולא לימות המשיח ורק עיקר הבקשה על ימות המשיח יהי' כדי שיתגדל ויתקדש שמי בעולם, והנה איתא במפורשים הטעם שנעלם הקץ שבשביל שאנחכו מחכים בכל עת ורגע על ביאת המשיח עי"ז יכולים להחזיק באמונה שאלו הי' יודעים תיכף בשעת הגלות שימשך זמן רב כזה מי יודע אם היו יכולים להחזיק באמונה ורק הבטחון והקווי לישועה בכל עת ורגע זה הוא הנחמה ועי"ז יכולים להחזיק בתורת

אלקינו אך כ"ז אם ישראל אינם במדרגה גדולה אבל באיש שעובד ד' באמת עד שהגיע לגדר מעלת העבודה הנתבאר לעיל שאינו מכוון כלל להנאת עצמו ורק כוונתו למען כבודו ית"ש לאיש כזה יכולים לגלות קץ הגאולה שאיש כזה אינו מתרשל עי"ז מעבודתו ולזה ידוע שכמה צדיקים גדולים היו בעולם שאמרו שיודעים קץ הגאולה, וזה שאמרו בגמ' ביקש יעקב לגלות את הקץ וכו' אמר ח"ו יש פסול במטתי שהבין תיכף שאילו היו צדיקים גדולים שלא יפלו מעבודתם בשום אופן למה נסתלקה שכינה הימנו שלא יוכל לגלות ולזה אמרו לו שמע ישראל ד' אלקינו רצ"ל בין שמתנהג עמנו במדת ד' שהוא רחמים ובין במדת חלקינו שהוא דין ד' אחד רצ"ל כ"ז אנחנו יודעים בטח שזה הוא חסד גמור ואין אנו הגורמים מה שנסתלקה מתך השכינה ולזה אמר יעקב בשכמל"ו דידוע שיש הכרה שמכיר אחד את חבירו הכרה גמורה ע"י שראה אותו ויש הכרה לאיש שלא ראה אותו מעולם אבל עכ"פ יודע שיש בעיר ההוא איש אחד ששמו ראובן וכך הוא מעשיו והנה האיש הזה לא כיכר לו גוף האיש רק ע"י שמו ומעשיו ניכר לו האיש הזה, והכה כמו כן בזמן שישראל הם ברום המעלה כמו במתן תורה אשר עין בעין נראה אלינו ד' ונתגלה כבוד מלכותו עלינו אז מכונה כאילו אנחנו מכירים את מלכותו בעצמו אבל בזמן הגלות שבעוה"ר אינו כיכר כבוד מלכותו רק ע"י פעולותיו כיכר כבוד מלכותו וזה מכונה רק שם כבוד מלכותו, וז"ש יעקב בשכמל"ו רצ"ל אפי' בזמן הגלות שלא יהי' ניכר רק שם גם אז יהי' כבוד מלכותו לעולם ועד, וז"ש יעקב שלא בשביל בניו נסתלקה שכינה הימנו כי המה במעשיהם היו באמת צדיקים ורק בשביל הדורות היוצאים, וז"ש רבנן היכא נעביד נאמרי' לא אמרו משה רצ"ל בימי משה שניכר כבוד מלכותו לכל העולם אשר עין בעין נראה להם ד' זה הי' מדרגה קטנה לומר בשכמל"ו כלומר שניכר כבוד מלכותו רק ע"י שם, לא נאמרי' אמרו יעקב רצ"ל שבימי יעקב קודם מתן תורה אשר עדיין לא נתגלה כבוד מלכותו ורק ע"י פעולותיו כיכר כבודו ית"ש אז הי' צריך לומר אבל אנן מה נעביד כיון שבאמת אנחנו בגלות המר הזה אשר כבר אמר דהמע"ה למה יאמרו הגוים אי' כא וכו' ולזה התקינו לומר בחשאי שבאמת חרפה לומר בקול רם להודיע לכל שרק ע"י שמו כיכר כבוד מלכותו ית"ש שמביא הגמ' המשל מבת מלכים וכו' שאין נאה לבת מלכים לאכול מאכל עב וגס כמו כן הי' נאה לישראל שיתגלה מהרה כבוד מלכותו עלינו כמו בשעת מתן תורה וכי"ר שיתראה במהרה בתפארת עוזך וכו' והבן עכדה"ק דפח"ח:

נא) ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני, ונ"ל דאחז"ל אל יהרהר אדם ביום וכו' א"כ לשמור את הב"ק תלי' במחשבה, והנה נודע דברי קדוש מרן הרי"ם ז"ל לפ' הפ' [פ' צו]

צו וכו' וברש"י אין צו אלא זירוז אר"ש ביותר צריך הכ' לזרז במקום שיש חסרון כיס, דהנה לכל האברים עשה הקב"ה כים שיהי' עצה להנצל מרע כי להלשון יש כיס היינו השפתים שלא לדבר מה שאסור וכן לעינים יש כים לסגרם וכן לאזנים כמש"א חז"ל שאם ישמע דבר שאינו הגון יכוף אלי' לתוכו, אולם להמחשבה אין שום כיס כי המחשבה שוטטת באדם בכל עת והעולה מכפר על המחשבה, ולז"א גבי עולה צו שצריך האדם זירוז ברב כח יען כי לא עשה לו הקב"ה עזר שיהי' כיס להמחשבה כי המחשבה היא במוח במקום שיש חסרון כיס ודפח"ח, א"כ מבואר דלהנצל ממחשבה רעה תלי' בכח האדם כי לא עשה הקב"ה כיס להנצל כנ"ל וזש"א ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני שזה שאתה ראשית אוני הוא ע"י כחי כי לא הי' לי כ"ס לעזר. והבן:

נב) ראובן וכו' אז חללת יצועי עלה בשבת [נ"ה ע"ב] אר"ש וכו' כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה וכו' ובאבני שהם מדקדק דמשמע יען שאומר ששמו ראובן ע"כ לא חטא דלא הול"ל רק ראובן לא חטא, ונ"ל דהנה בפר"ד ד"א כ' דלשיטות דפילגשים הם בלא קידושין א"כ בלהה פילגש יעקב אינה אשת יעקב וקיי"ל דנושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו וה"ה פילגש אביו א"כ לא חטא ראובן כלל ע"ש, והנה מבואר [לעיל פ' חיי אות י"ח וי"ט ופ' ויצא אות ל"ו] דהא דאמרינן דפילגשים בלא קידושין היינו למ"ד דכתובה אינה מן התורה אבל למד"א כתובה מה"ת שפיר י"ל דפילגשים היינו בקידושין בלא כתובה ונשים בכתובה ולפי"ז חטא ראובן דהא בלהה היתה אשת יעקב ע"י קידושין, והכה אחז"ל כתובות [י' ע"ב] מאי אלמנה על שם מנה ופריך אלמנה דכ' באורייתא מא"ל ומשני דכ' על שם העתיד דמתקני רבנן לאלמנה חכה ובתוס' שם רצו לומר דאי נימא דכתובה מה"ת שפיר י"ל דכ' בתורה אלמנה ע"ש מנה דכתובה מה"ת ע"ש והנה אחז"ל ברכות [ז' ע"ב] ותקרא שמו ראובן מאי ראובן אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי בן חמי ערער על הבכורה ובני לא ערער וכ' רש"י וז"ל ראו מה בין בני לבן חמי וכו' על שם העתיד קראה שתו עכ"ל, וזש"א כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה דהא שמו נקרא על שם העתיד כנ"ל א"כ שפיר י"ל דכתובה דרבנן וכ' אלמנה על שם העתיד דמתקני רבנן מנה כנ"ל, א"כ כיון דמה"ת גם אשה בלא כתובה אא"ל אשה בכתיבה ופילגשים בקידושין בלא כתובה דהא מה"ת גם אשה בלא כתובה א"כ עכצ"ל דאשה בקידושין ופילגשים בלא קידושין א"כ לא חטא ראובן דבלהה ל"ה כלל אשת יעקב כנ"ל. ודו"ק: נג) ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני ופרש"י אוני כחי וצ"ב, ונ"ל דאחז"ל סנהדרין [ק"ב ע"א] דתפסו הקב"ה לירבעם בבגדו וא"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע א"ל מי בראש א"ל בן ישי בראש אי הכי לא בעינא, וכ' ביריעות שלמה

בהקדמה לפ' דיש טועים ואומרים שאם הקב"ה הי' משפיע להם שפע קדושה היו ג"כ ככל הצדיקים אבל דבריהם הבל כי אדם צריך להתקדש בכל כחו להיות הוא המתחיל ואח"כ יעזור לו השי"ת בכח אלקי ממעל וזש"א לו הקב"ה לירבעם חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע שתהא צדיק כמותו וע"ז שאל מי בראש היינו מי הי' בראש כח אלקי הי' בראש או כח בן ישי ע"ז השיב בן ישי בראש שכחו הי' בראשונה ואח"כ עזר לו השי"ת ואמר ירבעם אי הכי לא בעינא עכ"ד דפח"ח וזש"א ראובן בכרי אתה שאתה הוא בכרי כי לא הי' לי בנים זרים ר"ל מקודם והוא ע"י כחי וראשית אוני ופרש"י אוני כחי רצ"ל שכחי הי' בראשית ולא כח אלקי הי' בראשית דקודם צריך האדם להתחיל ואח"כ עוזר לו הקב"ה. והבן: נד) ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני וכו' אל תותר ופרש"י אל תרבה ליטול כל היתרונות הללו שהיו ראויות לך, ונ"ל דהכה הראשונים הקשו איך נטל יעקב הבכורה מראובן ונתן ליוסף הלא כ' לא יוכל לבכר ותי' דהרי אחז"ל כי עם כל שבט ושבט כולד תאומה וראובן שהי' טיפה ראשונה א"כ התאומה נולדה תחילה משל לשפופרת הנכנס ראשון יצא אחרון ואם הולכים אחר הלידה א"כ ל"ה ראובן בכור גמור והי' יכול יאע"ה לבכר את יוסף עי' בלקי' וזש"א ראובן בכרי אתה אבל לא בכור גמור כי כחי וראשית איני א"כ כיון שהי' טיפה הראשונה ל"ה בכור אלא ליצירה ולכן אל תותר שלא יטול הראוי ליקח לבכור כפרש"י דליכא איסור דלא יבכר כיון שאינו בכור גמור: נה) ראובן בכרי אתה וכו' אל תותר כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה ונ"ל דבמעשה ה' כ' הטעם שנטלו מראובן הבכורה שלא יטול פי שנים דישראל נמשלו לכוכבים וכמו שכוכבים נחלקו לי"ב חלקים בממשלותיהם כמ"כ נחלקו בני יעקב לי"ב חלקים ואלו הי' ראובן נוטל ב' חלקים הי' י"ג חלקים ע"כ נטלו ממנו הבכורה ע"ש, ונודע דברי הגה"ק מהר"ש מאוסטרפאליא ז"ל לפ' הפ' [פ' וישלח] וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר דהכוונה דח"ו לא שכב ראובן אצל אשת אביו רק כשאביו רצה להזדקק לה בא ראובן וילך דרך שם ועי"ז לא הי' יכול יעקב לשמש עמה, וזש"א וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו דאביו קאי על וישכב ואז הלך ראובן לבלבל את יעקב למנוע התשמיש יען כי נמשלו בניו לי"ב כוכבים שלא יהי' י"ג בנים וזהו ויהיו בני יעקב שנים עשר שיהיו י"ב ולא י"ג [ובזה כ' לפ' מחז"ל דמעשה ראובן נקרא ולא מתרגם דהתרגום מפרש ואזל ראובן ושכיב עם בלהה לחינתא דאבוהי א"כ מבואר דס"ל דשכב עם בלהה ולז"א דנקרא ולא מתרגם ענ"ד דפח"ח וזש"א ראובן בכרי אתה וכו' ואפ"ה אל תותר שלא יקח ב' חלקים כי עלית משכבי אביך אז

חללת יצועי עלה כדי שלא יהי' לי י"ג שבטים רק י"ב כנגד הכוכבים, א"כ אא"ל ליתן לך ב' חלקים שלא יהי' י"ג חלקים כי הכוכבים נחלקו רק לי"ב חלקים. והבן:

נו) מדרש פליאה בשעה שאמר הקב"ה למשה הן קרבו ימיך למות אמר משה א"כ יחי ראובן ואל ימות [וברש"י, שלא יזכר לו מעשי בלהה] ונ"ל דהנה בדורש לציון הקשה איך לקח אאע"ה פילגש לשיטת הרמב"ם דהבא על הפנוי' בלא קידושין לוקה א"כ כמ"כ יקשה איך לקח יאע"ה את בלהה לפילגש אמנם כתבנו [לעיל פ' חי' אות י"ט] בב' אופנים א) לשיטת רש"י דפילגש היינו בקידושין בלא כתובה ב) דהי' מלך ושיטת הרמב"ם ז"ל דמלך מותר בפילגש ע"ש א"כ כמ"כ י"ל על יאע"ה שלקח הפילגש בקידושין או שהי' מלך כנ"ל, והנה מבואר בפר"ד דאי אמרינן דפילגש היינו בלא קידושין אז לא חטא ראובן כלל דהא לא היתה בלהה כלל אשת יעקב הרי מבואר דא"נ דיעקב הי' מלך ומותר בפילגש אפילו בלא קידושין א"כ י"ל דלא נתקדשה בלהה ושפיר לא חטא ראובן דל"ה אשת אביו אבל א"כ דל"ה מלך ואסור בפילגש בלא קידושין ואז עכצ"ל דנתקדשה א"כ חטא ראובן במעשה בלהה, וידוע דברי הזוה"ק דיעקב ומשה כחדא אזלי משה מלגאו ויעקב מלבר א"כ אי יעקב אע"ה הי' מלך ה"ה מרע"ה הי' מלך וכן להיפך והכה מבואר במגלה עמוקות לזקיני ז"ל דלכן מת מרע"ה ולא בא לא"י כי רצה לעבר השנים כמ"ש אעברה נא והי' מלך ואין מושיבין מלך לעבר השכים משום חיילותיו כמבואר בסנהדרין [י"ח ע"ב] ועי' לעיל פ' בראשית אות י"ט] ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל בשעה שאמר הקב"ה למשה הן קרבו ימיך למות יען דיש לו דין מלך א"כ ה"ה יאע"ה הי' מלך והי' מותר ליקח פילגש בלא קידושין א"כ י"ל דבלהה לא נתקדשה לו והיתה מותרת לראובן דל"ה אשת אב לכן אמר מרע"ה יחי ראובן ואל ימות על מעשה בלהה דהיתה מותרת לו. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד:

נז) מדרש פליאה בשעה שרצה יעקב לברך את ראובן אמר איני מקרבך ואיני מרחקך עד שיבא משה דכ' ביה ומשה עלה אל אלקים כשבא משה וקיבל את התורה בשבת אמר יחי ראובן ואל ימות [הובא בדמשק אליעזר] ונ"ל דהראשונים הקשו איך לקח יאע"ה את בלהה וזלפה שהיו ב' אחיות [דרחל ולאה לקח עפ"י הדיבור] אמנם י"ל דהא היו רק פילגשים ולקח אותם בלא קידושין וגם לא נבעלה לשם קידושין לשיטת הראב"ד דליכא לאו דל"ת קדשה וא"כ ל"ה כלל איסור אחות אשה דל"ה אשת יעקב, וכ"ז ניחא אי נימא דהאבות קיימו את התורה אבל א"כ דלא קיימו את התורה והי' להם דין ב"נ ולב"נ בבעילה תלי' מלתא א"כ היתה בלהה אשת יעקב ואסורה לראובן דאשת אב אסורה גם לב"נ כמבואר בפר"ד ע"ש, והנה בשמכה לחמו בדרוש לשבועות הקשה איך ניתנה

התורה בשבת והא קיי"ל באו"ת והוא מתשובת ריב"ש סי' ת"מ דאסור ללמוד דבר חדש בשבת ואין לך דבר חדש כמו נתינת התורה, ותי' שם עפי"ד המדרש דישראל אמרו נעשה ונשמע עד שלא שמענו כבר קיימנו דהאבות קיימו את התורה דהי' להם דין ישראל א"כ למדו כל התורה ול"ה עוד אצלם דבר חדש ע"ש. ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל שאמר יעקב איני מקרבך ואיני מרחקך עד שיבא משה דכ' בי' ומשה עלה אל אלקים כשבא משה וקיבל את התורה בשבת ועכצ"ל דהי' להאבות דין ישראל ושמרו את התורה כנ"ל א"כ לא נתקדשה בלהה לכן יחי ראובן ואל ימות שלא חטא במעשה בלהה דל"ה אשת אב. ודו"ק:

נח) שמעון ולוי אחים במדרש אחים הייתם לדינה בשכם ולא הייתם אחים ליוסף בהמכירה ובפני דוד מהחיד"א ז"ל מדקדק דמשמע יען שהייתם אחים לדינה להרוג כל זכר בשכם מדוע לא הייתם אחים ליוסף שלא למכרו ותמוה איך תלי' זב"ז, ונ"ל דהרמב"ן ז"ל הקשה למה הרגו כל זכר בשכם וכי מה חטאו בני העיר וכ' בפני"פ ז"ל לת' כיון ששינו שכם וחמור ואמרו ואת בנותם נקח לכו וכו' דהיינו שיקחו בע"כ ואמרו עוד מקניהם וקנינם וכו' לנו הם הרי הי' כוונתם לגזול מהם הבנות וקנינם, וב"כ חייב על מחשבה רעה כמש"כ התוס' קידושין [נ"ט ע"ב] לכן הרגו כל זכר ע"ש, ואיתא בסה"ק דלכן מכרו חת יוסף כדי שיתעורר לעשות תשובה על לשה"ר שדיבר עליהם והנה מבואר [לעיל פ' ויגש אות ל"ב] דלכן מהני תשובה ול"א כיון דנדחה נדחה כי האדם יעמוד עם גופו ביחד לתחה"מ א"כ הוא בע"ת גמור ובע"ח גמור לכ"ע אין נדחין, ומבואר עוד שם דה"ט דיעמוד הגוף ג"כ לתחה"מ כיון דגם אצל העונש מרכיב הקב"ה הגוף עם הנשמה ביחד לענוש אותם כמחז"ל א"כ כש"כ דירכיב הגוף עם הנשמה לעמוד לתחה"מ דמדה טובה מרובה ממדת פורענות עש"ה, והנה בפני"פ פ' ויצא כ' דהא דמרכיב הקב"ה הגוף עם הנשמה לענוש אותם זהו בישראל דאין נענש על מחשבה רעה אבל בב"נ דנענש גם כן על המחשבה הרעה דן הקב"ה את הנשמה בלא הגוף הגם דהנשמה לא עשתה מעשה רק במחשבה הא ב"כ נענש גם על המחשבה ודפח"ח והנה כ"ק תוחז"ל בי"מ כ' דהשבטים סברו דיש להם דין ב"נ לכן אכלו אבמה"ח של עוף דלא נאסר לב"כ לשיטת הרמב"ם ז"ל, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל שמעון ולוי אחים אחים הייתם לדינה להרוג כל זכר יען דב"נ נענש על המחשבה כנ"ל, א"כ לא יעמוד הגוף לתחה"מ וגם לא מהכי תשובה לב"כ א"כ מדוע לא הייתם אחים במכירת יוסף דאין לומר דכוונתכם הי' שיעשה תשובה הא לפי דעתכם ל"ת תשובה לב"נ כלל. ודו"ק והדבר נכון בס"ד. נט) בסדם אל תבא נפשי וכו' אחלקם ביעקב וכו' [ופרש"י בסדם זה מעשה זמרי וכו' שאמרו למשה

בת יתרו מי התירה לך אל יזכר שמי וכו' אחלקם ביעקב אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהי' נפוצים] ונ"ל ההמשך דיאע"ה אמר בסדם אל תבא נפשי כי לא הי' הצדק עם זמרי דצפורה נתגיירה כמ"ש השפ"ח, אולם יקשה הא מרע"ה הי' כהן דאסור בגיורת, אמנם הד"נ לפי"מ שהביא בשמנה לחמי בשם בירי"ג פ' בלק דמרע"ה לא הי' נחשב לכהן כי לא שימש בכהונה רק ז' ימים בז' יתי המילואים וגדולה לז' ימים לא נחשב לכלום והראי' דהא כל השבטים העמידו מושלים חוץ משבט שמעון דאמר יאע"ה אחלקם ביעקב שיהיו סופרים וכו' כנ"ל] ואפ"ה כ' וימלוך זמרי בתרצה ז' ימים והי' משבט שמעון אלא עכצ"ל דגדולה לז' ימים כלא נחשב ע"ש, וזש"א בסדם אל תבא נפשי שאין הצדק עם זמרי דצפורה נתגיירה והיתה מותרת למשה שלא הי' כהן דל"ה רק ז' ימים וכלא נחשב ולראי' דגדולה לז' ימים כלא נחשב אחלקם ביעקב וכו' שיהיו עניים וסופרים ומלמדים ולא מישלים ואפ"ה מלך זמרי ז' ימים אלא עכצ"ל דגדולה לז' ימים כלא נחשב. ודו"ק:

ס) יהודה אתה יודוך אחיך, ונ"ל בדרך צחות שיאע"ה מובחר שבאבות צופה ומביט עד סוף כל הדורות ובפרט מה שיהי' בדור האחרון קודם ביאת המשיח ע"כ הורה לנו שלא יאמר אדם כי טוב לו לפרוש ח"ו מד' ותורתו ולהתנהג כעכו"ם ועי"ז ימצא חן בעיניהם וינצל מכל דבר רע, כי ידע שעי"ז לא ייטב מעמדו ואפילו הוא מחלל שבת בפהרסי' ח"ו והוא כעכו"ם לכל דבר עכ"ז ישנאו אותו בתכלית השנאה ואפילו אם ח"ו המיר דתו קוראים עליו שם יהודי, וזה שאמר יאע"ה יהודה אתה על כל אופן ואופן ולא מהני לך שום עצה ותחבולה אצל אוה"ע שתמיד יאמרו עליך יהודי אתה, אבל אין אני חפץ ביהודים כזה. כי לא באלה חפצתי רק מגמתי וחפצי שיודוך אחיך שגם אחיך הישראלים יודו ויאמרו שאתה איש יהודי עפ"י דתוה"ק. והבן: סא) ויט שכמו לסבל ויהי למס ופרש"י ויט שכמו לסבל עול תורה, וכ"ל דבעוה"ר הת"ח אשר תורתו אומנתו אין לו שום מעמר בפרנסה וממש חי' יחי' ע"י כס, והכה אחז"ל שבת [ק"ד ע"א] מ' וס' שבלוחות בנס הי' עומדין, וזש"א ויט שכמו לסבל עול תורה ויהי למ"ס רצ"ל דומה למ' וס' שבלוחות דהי' עומדים בנס כ"כ מעמד הת"ח בפרנסה הוא ע"י נס השי"ת ירים קרן התורה:

סב) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דיבר להם אביהם ויברך אותם איש כברכתו ברך אותם והדקדוקים רבו, וכ"ל דאיתא במדרש כל אלה שבטי ישראל שנים עשר מלמד שכלם שוים שלא חטא ראובן, וראיתי לפ' דלכאורה שמא חטא אלא עשה תשובה אכן ז"א דהא תשובה מיראה זדונות כעשו כשגגות ומאהבה נעשו כזכיות א"כ

א"א להיות שוים אלא עכצ"ל דלא חטא ראובן כלל, וכ"ז א"כ דבתשובה מאהבה נעשו כזכיות אבל א"כ דהוה כאלו לא חטא שוב אפ"ל דחטא ואפ"ה היו שוים כמובן ונודע ד' הערבי כחל דה"ט דבתשובה מאהבה נעשו כזכיות ולא בשובה מיראה דמיראה אינו מתחרט על המחשבה רעה שהי' לו דהא לא מגיע לו עונש אבל בשב מאהבה מתחרט גם על המחשבה ומקבל שכר על שעשה תשובה על המחשבה ודפח"ח, והכה איתא במו"ק ט' ע"ב] דר"ש אמר לברי' אנשים הללו בעלי צורה זיל לגבייהו דלברכיך אתא לגבייהו א"ל יהא רעווא דתזרע ולא תחצד וכו' כי אתא לגבי אבוהו א"ל לא מבעיא דברוכי לא בירכן אבל צעורי צעורן א"ל מאי אמרו לך הכי והכי אמרו לי א"ל הנך כולהו ברכתא נינהו תזרע ולא תחצד תוליד בנים ולא ימותו וכו' ע"ש וכ' זקיני המהר"ם פאדווה ז"ל דהתנאים הללו עשו כן בכוונה כדי שיגיד לאביו ויפרש לו כוונתם ותחול עליו ברכה גם מאביו כי טובים השנים מן האחד, וכ' בשם שמואל דמצד המברכים הי' הברכה רק במחשבה ולא במעשה הדיבור דהדיבור הי' כראה כקללה [עי' לעיל פ' לך אות ל"ה] והנה כ"ק דו"ז אדמו"ר הגה"ק משינאווא ז"ל מדקדק למה כ' אשר דבר להם הלא דיבור הוא לשון קשה, וכ"ל דיאע"ה עשה כן בכוונה כתנאים הנ"ל שיהי' נראה הדיבור כקללה ויספר כל או"א לחבירו ויפרש הברכה כדי שיחול הברכה מצד יאע"ה דמחשבה טובה מצרפה למעשה ומצד המפרש לו, ולפי"ז מובן הפ' כל אלה שבטי ישראל שנים עשר דכלם שוים שלא חטא ראובן דאא"ל דחטא אלא עשה תשובה דא"כ ל"ה שוים דתשובה מאהבה כעשו כזכיות דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה כנ"ל, וכיון דאמרינן דמחשבה טובה מצרפה למעשה לכן וזאת אשר דיבר להם אביהם ויברך אותם כדי שיהי' כראה הדיבור כקללה וילך כל או"א לחבירו ויפרש לו הברכה ויחול הברכה מצד שניהם וזהו איש כברכתו היינו כמו שיפרש את הברכה כן ברך אותם היינו יאע"ה במחשבה דיחול הברכה מצד יאע"ה במחשבה דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומצד המפרש ע"י מחשבה ומעשה הדיבור. ודו"ק וב"ה הדבר נכון:

סג) ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי קברו אותי אל אבתי וכו' ויגיע ויאסף אל עמיו ופרש"י ומיתה לא נאמרה בו וארז"ל יעקב אבינו לא מת, ונ"ל דזקיני בחנוכת התורה ז"ל הקשה האיך צוה יעקב לקברו אצל אבותיו הרי הי' מובחר שבאבות, ותי' מחמת שהמה אחר מיתתן גדולים מבחייהם ויעקב נשאר במעלתו כבחייו כי לא מת א"כ הדרי להיות שוים במעלה עכ"ד דפח"ח, וזש"א ויאמר וכו' קברי אותי אל אבתי וכו' ושלא תקשה הא הי' מובחר שבאבות כנ"ל לז"א ויגוע ויאסף אל עמיו שיעקב אבינו לא מת והדרי כלם להיותן שוים לכן צוה יאע"ה לקבור אותו אצל אבותיו. והבן: סד) ויגוע ויאסף אל

עמיו ויפל יוסף על פני אביו ויבך עליו וישק לו, ונ"ל דהנה בבית לחם יהודא סי' של"ט סק"ז כ' שלא יניחו לאחרים לנשק את המת [עי' בס' חסידים סי' רל"ו ובפ"ת סי' שצ"ד סק"א] והגם דמצינו דיוסף הי' מנשק לאביו דה"ט דאין לנשק את המת כי המת גדוש בטומאה ותפגם נפש הנושקת אבל יאע"ה לא מת והוא חי אלא דורמיטא קראתו כישן ונרדם ול"ה בו שום טומאה לכן הי' מותר ליוסף לנשקו ע"ש, וזש"א ויגוע ויאסף אל עמיו ופרש"י ומיתה לא נאמרה בו דיעקב אבינו לא מת, ולז"א ויפל יוסף על פני אביו ויבך עליו וישק לו דהי' מותר לנשק לו יען שהוא כחי. והבן:

סה) ויגוע ויאסף אל עמיו, במס' תענית [ה' ע"ב] ר' נחמן ור' יצחק הוה יתבי בסעודתא א"ל ר"נ לר"י לימא מר מלתא א"ל הכי אר"י אין מסיחין בסעודה בתר דסעיד א"ל הכי אר"י יעקב אבינו לא מת ותמהו המפו' דלמה אמר לו דייקא הא דיע"א לא מת וכי יש לו שייכות להא דאין מסיחין בסעודה, ונ"ל דהנה המפו' כ' דהא דאין מסיחין בסעודה נשמע מהא דכ' [בפ' וירא] ויאכלו ויאמרו אליו וכו' דלא שאלו רק אחר הסעודה משום שאין מסיחין בסעודה, אולם רש"י פי' דשאלו כדי לשגר לה כוס של ברכה א"כ לא נשמע דאין מסיתין בסעודה דהא לא שאלו רק כדי לשגר וכו' וזה הוה רק אחר הסעודה ע"כ לא שאלו מקודם עכ"ד המפו', אמנם מבואר לעיל [פ' וירא אות י"א] דא"כ דשרה פירסה כדה דהא חזרה לנערותי' שאמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה וכו' א"כ אא"ל דרצו לשגר לה כש"ב דהא אסור לשגר כש"ב לנדה כמבואר ביו"ד סי' קצ"ה, והנה המפו' הק' איך נימא דשרה פירסה כדה הלא צחקה שרה ואמרה אחרי בלותי וכו' משמע שלא פירסה נדה ותי' דע"ז לא צחקה דבאמת פירסה כדה וצחקה רק ע"ז שאמרה ואדני זקן. והנה אי' ביבמות [ס"ה ע"ב] דבי ר"י תכא גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו דמעיקרא כ' ואדני זקן ולבסוף כ' ואני זקנתי ופי' הרא"ם דזה דווקא א"נ דשרה לא צחקה על עצמה רק על אברהם ושינה הקב"ה שצחקה על עצמה א"כ שפיר נשמע דגדול השלום אבל א"נ דגם על עצמה צחקה א"כ לא נשמע דגדול השלום ממ"ש הקב"ה ואני זקנתי דהא באמת היתה צוחקת על עצמה ג"כ ול"ה שינוי רק שהוסיף על דברי' שאמרה ג"כ ואני זקנתי ע"ש [ועיין במהרש"א ביבמות שם] והנה איתא במדרש על שאמר יעקב אנכי עשו בכורך אנכי עתיד לקבל עשרת הדברים אבל עשו בכורך וכו' וכ' בנזה"ק דלכן לא אמר אני עשו בכורך רק אנכי דלא רצה לשקר ואף דמפני דרכי שלום מותר לשנות מ"מ לא רצה לנטות ממדת אמת דכ' תתן אמת ליעקב ע"ש, והנה בנחלת יעקב בפרשתן כ' לימוד שיעקב אבינו לא מת מגורעין ומוסיפין דכ' תתן אמת ליעקב וגורעין הלמ"ד תן ליעקב ומוסיפין לתיבת אמת והוא לא מת יעקב עכ"ד, ולפ"ז מובן דרז"ל הנ"ל דכיון

שאמר לו אין מסיחין בסעודה מכאן נשמע דיעקב אבינו לא מת דהא דאין מסיחין כשמע מהמלאכים שאכלו ורק אח"כ אמרו אי' שרה דאאי"ל דרצו לשגר לה כש"ב דהא היתה כדה וא"כ עכצ"ל שלא צחקה כלל על עצמה ואפ"ה שיכה הקב"ה א"כ נשמע דמותר לשנות ומדוע לא שינה יאע"ה ועכצ"ל דמדת אמת הי' לו דכ' תתן אמת ליעקב כנ"ל, ומזה הפ' נשמע דיאע"ה לא מת כנ"ל. ודו"ק כי נחמד בס"ד:

סו) עוי"ל עפ"י הנ"ל דנשמע שאין מסיחין בסעודה מהא שלא שאלו המלאכים רק לאחר שאכלו וא"ל שרצו לשגר לה כש"ב דהא פירסה כדה והנה בב"מ [פ"ז ע"א] ילפינן לה מדכ' ויקח חמאה וחלב ואילו לחם לא הביא אמר אפרים וכו' מכאן שאותו היום פירסה שרה כדה, והנה בשפ"ח הק' איך מוכח שפירסה נדה מדלא הביא לחם דלמא לא כאפה עדיין אמנם י"ל דהנה בזרע אמת סי' קכ"ו הוכיח דלחם בסעודת הבראה מעכב מדאמרינן במ"ק [כ"ז ע"ב] אבל ביום ראשון אסור לאכול לחם משלו מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל ולחם אנשים לא תאכל משמע דבעינן שיאכל לחם עי"ש וכ"ה בפדר"א פ' י"ז ועי' בבאה"ט ססי' שע"ח והנה קיי"ל מדה טובה מרובה ממדת פורענות א"כ כ"ש דגבי סעודת מצוה של שמחה צריך פת [דהי' אז פסח] ומדלא הביא שפיר כשמע שפירסה כדה, והכה במדרש אי' ויקרבו ימי ישראל למות שקרבו הימים לפני הקב"ה שימות, והק' בתפ"י דהי' להימים לשמוח בחיי הצדיק שמסגל בהם תורתו תמיד ותי' דיען שאמרה רבקה למה אשכל את בניכם ביום אחד שצפתה בנבואה שימותו שניהם ביום א' ע"כ קרבו הימים כדי שימות עשו כי באבוד רשעים רכה, אך הק' דמה לי אם ימות רשע כיון שימות גם צדיק הלא מדה טובה מרובה ותי' דהא י"א לא מת ע"כ צפו הימים על מיתת עשו כיון שיעקב לא מת, ולפי"ז מובן גמ' הנ"ל דכיון שא"ל דאין מסיחין בסעודה עכצ"ל דפירסה שרה נדה כנ"ל ומנלן דפירסה נדה מדלא הביא לחם דהי' לו להביא יען דמדה טובה מרובה וכיון דמ"ט מרובה א"כ למה קרבו הימים ועכצ"ל די"א לא מת וע"כ א"ל י"א לא מת. ודו"ק:

סז) אבי השביעני וכו' שמה תקברני ועתה אעלה כא וכו' ואשובה. וכ"ל דבלק"י כ' דלכן הי' מותר לקבור את יאע"ה בארץ כנען דא"י א"מ לכו ול"ש ותבואי ותטמאו את ארצי דלא נקראת ארצי, והכה פרעה ירא שלא ירצה יוסף לחזור מא"י לחו"ל ולז"א לו אבי וכו' שמה תקברני וע"כ דא"י א"מ לכו ולכן ואשובה כי גם ארץ כנען הוא כחו"ל. והבן:

סח) הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי וכו', וכ"ל דאחז"ל סוטה [י"ג ע"א] כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו וקמעכב וכו' שקיל קולפא מתי' ארישא כתרן עיני' וכפלי אכרעי' דיעקב פתחינהו יעקב לעיני' ואחיך וכו' ע"ש, וכ' בבית יהודה ז"ל הטעם דפתח

עיניו דמבואר במהרי"ט דעשו הי' לו דין פושעי ישראל ובניו הי' כעכו"ם ע"כ לא ירשו בניו אותו ואם הי' יעקב מת קודם עשו א"כ היו בני יעקב יורשים אותו והי' גנאי ליעקב להקבר בקבר של בניו ולא בקבר שלו ע"כ פתח עיניו ולא מת רק אחר שמת עשו כדי שירש הוא את עשו ויהי' הקבר שלו ודפח"ח, וזש"א הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי רצ"ל שלא אמות רק בהקבר אשר כריתי [ופרש"י חפרתי] דאפתח את עיני ולא אמות מקודם יען לי שיהי' הקבר שלי ולא של בני כנ"ל. ודו"ק:

סט) הנה אנכי מת בקברי וכו' שמה תקברני, ונ"ל עפי"ד המפו' דלכן ליש גבי יעקב ותבואו ותטמאו את ארצי כי י"א לא מת, והנה הבאתי [באות ס"ו] דהתפ"י דלכן קרבו הימים שימות [אף שלא הגיע לשנות אביו] די"א לא מת ע"ש, וזש"א הכה אנכי מת אף שלא הגיע זמני וע"כ דאיני מת רק למראית עין ולפיכך בקברי וכו' שמה תקברני דל"ש ותטמאו את ארצי. והבן:

ע) וישבע יוסף וכו' פקוד יפקוד אלקים אתכם וכו' ונ"ל לנעוץ סופי בתחלתו בראשית וכו' ונקדים מדרש פליאה הים ראה וינס מה ראה ברייתא דר' ישמעאל ראה, וכ"ל דהכה אחז"ל שהים הי' טוען למרע"ה אני קשיש ממך וכ' הקדמונים דא"כ דבשביל משה נברא העולם א"כ אין זה טענה כלל דהא גם הים נברא רק בזכות משה, ועוד כ' דא"כ דמרע"ה הי' תרומתו של עולם דשית אלפי שנין הוה עלמא ומדה בינונית הוא א' מחמישים ולכן חי ק"כ שנים אז ע"כ בשבילו נברא העולם דאין תורמין אלא מן היפה והוא הי' מבחר היצירים, אבל א"נ דאאע"ה הי' תרומתו של עולם דשית אלפי שנין ה"ע וס דחרוב ולכן הי' חי קע"ה שנים לפי מדת עין יפה אי מארבעים א"כ בשבילו כברא עולם וכ"ז רק אי חד חרוב אבל א"נ דשית וכו' ותרי חרוב א"כ עכצ"ל דאין תורמין כלל נגד החרוב דאי תורמין הרי איכא תרי ואין מכוון כגד אאע"ה א"כ צ"ל דאין תורמין כלל נגד החרוב רק על שית אלפי ומכוון נגד מרע"ה ובשבילו כברא העולם, והנה בילקוט איתא דבפסוק בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ איכא ששה אלפי"ן לרמז דשית אלפי שנין הוה עלמא ותיבת השמים הוא בלא אלף לרמז דחד חרוב [עיין לעיל פ' בראשית אות ד'] א"כ יכולים לומר דאאע"ה הי' תרומתו של עולם ובשבילו כ"ע ולא בשביל משה אמנם איתא בסוכה [מ"ט ע"א] תכד"ב ר' ישמעאל בראשית אל תיקרי בראשית אלא ברא שית דשיתין מששת ימי בראשית נבראו ע"ש, א"כ לר' ישמעאל איכא שמנה תיבות ששה תיבות עם אלפין לרמז דשית אלפי שנין הוה עלמא ושנים בלא אלפין לרמז דתרי חרוב וא"כ עכצ"ל דבשביל משה נברא העולם דהוא תרומתו ש"ע ואין להים טענה כנ"ל,

וזש"א הים ראה וינס מה ראה ברייתא דר' ישמעאל ראה דנשמע משם דבשביל משה נברא העולם ולכן נקרע לפניו שאין לו טענה אני קשיש ממך. ודו"ק כי נכון הוא בס"ד:
עא) והנה הבעה"ט כי על הפ' פקוד יפקוד שיחסור כמנין פקוד ממנין ד' מאות שכה וכ' הקדמו' דהים לא רצה להקרע אף שתנאי התנה הקב"ה שיקרע משום דלא כשלם עדיין הזמן ולא נקרע רק בשביל משה ולפי"ז א"ש ההמשך פקוד יפקוד וכו' שיחסור כמנין פקוד א"כ יש להים טענה שלא כשלם הזמן ועז"א בראשית שהוא ברא שית ויש שמנה תיבות א"כ בשביל משה נברא העולם ושפיר נקרע הים. והבן:
עב) עי"ל ההמשך ויישם בארון במצרים בראשית וכו' ורוח אלקים מרחפת במדרש זה אורו של דוד מלך המשיח. דהנה בזוה"ק איתא ויישם בארון בשני יודי"ן דנקבר בשני ארונות וכו' דהא לא ירית אלא מאן דנטר ברית ע"ש, והנה כ' ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואחז"ל לעשות צרכיו נכנס ונראה לו דמות דיוקנו של אביו וכו' וקשה מנ"ל לדרוש כן ואמר כ"ק הגה"ק שר שלום מבעלזא ז"ל דמבואר כל זאת בפסוק עצמו דכ' ואין איש מאנשי הבית שם בבית והכווכה דאחז"ל דיעקב נקרא אל וידוע מחז"ל דקרא לביהמ"ק בית וזש"א ואין איש היינו יעקב שאינו בבחינת איש אלא אל מאנשי הבית רצ"ל מי שקרא לביהמ"ק בית שם בבית שהוא הי' שם בבית ושפיר דרשו שנראה לו דיוקנו של אביו ענדה"ק דפח"ח, והנה במדרש פליגי בהא דנענשה דינה וחד מד"א בשביל שקרא יעקב לעצמו אל ואינו אל ולחד מד"א דיצאנית היתה וכבודה בת מלך פנימה ע"ש ונודע דחז"ל יבמות [ע"ז ע"ב] דלכן הי' דוד ראוי לביא לקהל ולהיות מלך אע"פ שכא מרות המואבי' דהנשים לא נאסרו דל"ה להם לקדם בלחם ומים דכבודה ב"מ פנימה ע"ש, ולפי"ז מובן ההמשך ויישם בארון ששמר את הברית ע"י שנראה לו דמות דיוקנו של אביו שנקרא אל כנ"ל, א"כ נענשה דינה משום דיצאנית היתה דכבודה ב"מ פנימה וא"כ ראוי דוד לבוא לקהל ולהיות מלך וזהו בראשית וכו' ורוח אלקים מרחפת זה אורו של דוד מלך המשיח שראוי להיות מלך ומשיח כנ"ל. ודו"ק: עג) עי"ל ההמשך וישבע יוסף את בנ"י לאמר פקד יפקד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה וכו' בראשית ברא אלקים, דהנה רש"י ז"ל הקשה למה לא השביע את בניו שישאוהו מיד, ותי' כ"ק מוחז"ל הי"מ משום שהי' נצרך ארונו לקי"ס דנס הים מפני יוסף הנס מאשת פוטיפר כמחז"ל ע"ש, וז"ב למד"א לעשות מלאכתו ממש אבל למד"א דלעשות צרכיו נכנם אלא דנראה לו דמות דיוקנו של אביו א"כ ל"ה כחו גדול כ"כ שינוס הים מלפניו, והכה מבואר באות הקדום בשם מרן שר שלום ז"ל דה"ט דמד"א דלעשות צרכיו נכנס דס"ל דיעקב נקרא אל ע"ש, א"כ למד"א דלא נקרא אל ס"ל דלעשות מלאכתו ממש נכנס

ושפיר נס הים מלפניו, והנה הא דלקח יעקב ב' אחיות איכא ב' תירוצים א' דנקרא אל ב' דגיירם והמה כקטן שנולד ול"ה ב' אחיות והנה מובא בנחלת יעקב פ' וירא ובכמ"ק דה"ט דמקבלים גרים דיש להם אחיזה באותיות מנצפ"ך דהמה ג"כ הלכה למשה מסיני ע"ש והכה איתא במדרש בראשית ברא אלקים אריב"ל מנצפ"ך המה הלכה לממ"ס וצ"ב, וכ' בתפ"י לפ' עפי"ד המדרש דסו"ת של בראשית ברא אלקים הם אותיות אמת חותמו של הקב"ה והטעם דאמת הוא חותמי משום דא' הוא ראשון ומ"ם הוא אמצעי ותי"ו הוא האחרון לרמז שהקב"ה הוא הי' הוה ויהי' ולכאו' המ' אינו אמצעי בין הכ"ב אותיות, אמנם כיון דמנצפ"ך המה ג"כ הלכה לממ"ס ע"כ המ' כפולה הוא האמצעי, וזש"א בראשית ברא אלקים דסו"ת הוא אמת מזה נשמע דמנצפ"ך הללממ"ס עכדפח"ס, ולפי"ז א"ש ההמשך וישבע יוסף וכו' ולכן לא השביע מיד דהי' נצרך ארונו דלא נכנס לעשות צרכיו וכמד"א דיעקב לא נקרא אל כנ"ל, ולכן נשא ב' אחיות שגיירם דגרים יש להם אחיזה באותיות מבצפ"ך כי המה הללממ"ס כנ"ל, ולז"א בראשית ברא אלקים דסו"ת הוא אמת דנשמע מזה דמנצפ"ך המה הללממ"ס. ודו"ק: עד) ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלקים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב ונ"ל לנעוץ לס' שמות ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה דראיתי בשם קדוש ישראל מהר"י מבעלזא ז"ל לפ' הפ' [ישע' כ"ז] הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל דדרך העולם אם אדם בא לארץ נכרי' משתוקק לעזוב המקום ולשוב לארצו לא כן אם נתיישב שם זמן רב אזי חן המקום על יושבי' אבל יעקב אבינו השריש בלב בני ישראל שיהיו תמיד בעיניהם כמו שהם באים כעת ועי"ז יוצמח להם הישועה שהשי"ת יגאל אותם. וזש"א הבאים ישרש יעקב כי יעקב השריש לבני ישראל שיהיו תמיד בבחינת הבאים ובזכות זה יציץ ופרח ישראל שיציץ ויפרח עליהם הישועה עכדה"ק דפח"ח, וזש"א ויאמר יוסף אל אחיו וכו' ואלקים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארן אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב, בזכות ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה שיהיו תמיד בבחינת הבאים ועי"ז יוצמח להם הישועה כן נזכה לישועה קרובה לעלות לציון ברנה אכי"ר:
תושלב"ע:

פרשת שמות

א) ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וכו' ולמעלה כ' ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלקים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר כשבע

לאברהם וכו' וכ"ל הסמיכות בט' אופנים ונקדים לפ' הפ' פ' ויחי לא יסור שבט מיהודה וכו' עד כי יבוא שילה ופרש"י שילה זה מלך המשיח דהנה ראיתי בשם הגה"ק הר"ר שמעלקא ז"ל לפ' המסורה ורוח תשימו וכו', ורוח לית, רוח והצלה יעמוד ליהודים, דאחז"ל דיעקב אבינו ביקש מהשי"ת כאשר יהיו בניו תח"י אוה"ע שלא יהי' הצרות תכופות זו לזו רק שיהי' רוח בין צרה לצרה שיהי' בכחם לסבול, אמנם קודם הגאולה שלימה יהי' ח"ו הצרות תכופות זל"ז ועי"ז יתעוררו רחמי השי"ת עלינו לקרב הגאולה וזש"א המסורה ורוח תשימו וכו' שלא יהי' הצרות תכופות זל"ז ואם יהי' עת צרה ליעקב ורוח לית שלא יהי' הפסק בין צרה לצרה, תדע נאמנה כי רוח והצלה יעמוד ליהודים, שיבוא מלך המשיח עכדה"ק דפח"ח והנה כ' שובה ישראל עד ד' א' ואחז"ל אל תקרא עד אלא עד בצירי, וזש"א לא יסור שבט מיהודה אם יהי' עת צרה ליעקב בצרות תכופות זל"ז אשר לא יסור שבט מיהודה שלא יסור שבט הרשע להרע לכל איש אשר בשם יהודי יתקרא עד א"ת עד אלא עד זה יהי' לעד נאמן שבא הזמן כי יבוא שילה מלך המשיח בבי"א, והכה בתפ"י כ' דלכן ירדו בכ"י למצרים ולא לשאר ארצות כי המצרים הי' היותר פחותים ושפלים שבאומות והרהיבו בנפשם לצער את בנ"י בצרות תכופות זל"ז בלי חמלה, ולפי"ז מובן הסמיכות ויאמר יוסף אל אחיו וכו' ואלקים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב, והאות לזה ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה מקום שפלים ויהי' להם צרות תכופות זל"ז ועי"ז יצמח להם הגאולה. והבן:

ב) עי"ל הסמיכות ויישם בארון במצרים ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה, דהנה איתא במדרש פ' ברכה שעשו ארון של ת"ק ככרים וצ"ב, יכ' באו"ת ז"ל שעשו שיעור משאוי של משה רבינו שהוא לבדו נשא את ארונו דכל העם עסקו בביזה כמחז"ל, דהכה מבואר בסוטה [ל"ד ע"א] דאבני הירדן דכ' הרימי לכם איש אבן אחת הי' של ארבעים סאה וזה בסתם אדם דמשמע בב"ב [ק' ע"ב] דגבהו ד' אמות, וא"כ משה רבינו שהי' גבוה עשר אמות כמ"ש בשבת [צ"ב ע"א] הי' יכול לישא ב' פעמים וחצי כזאת דהיינו מאה סאה, אמנם זה אם הי' מעולה בגובה בלבד, אבל כראה דכמו שהי' מעולה בגובה כן הי' מעולה בעיביו ורוחב וכיון דבשביל הגובה הי' משאי מאה סאה יש לחשוב בשביל העיביו ב' פעמים וחצי והוא שתי מאות וחמשים סאה, ובשביל הרוחב פעמים וחצי הרי ששה מאות וחמשה ועשרים סאה, ומבואר בירושלמי תרומות [פ"י ה"ה] כמה סאה כ"ד לוגין וכמה לוג תרתי לטרין וכמה לטרא מאה זוז הרי דסאה הוא מ"ח מכה וככר הוא ששים מכה א"כ ככר הוא סאה ורביע, נמצא מכוון דת"ק ככרים הוה תרכ"ה סאה כשיעור תשא

של משה רבינו לכן עשו ארין של ת"ק ככרים עכ"ד דפח"ח, והנה המפורשים הקשו הלא מבואר במדרש ויקרא פי"א דמשה רבינו הי' כה"ג א"כ איך טימא עצמו בעצמות יוסף. ותירצו לפי שכל בנ"י עסקו בביזה ולא הי' מי שיעסוק בעצמות יוסף הוי כמת מצוה עי' בפרד"י בשלח מזה, והנה בצפנת פענח ערך רכוש כ' דלכן לקחו הרכוש ול"ה גזל כי המצרים נתקללו כבר להיות עבדים לישראל דכ' ארור כנען עבד עבדים יהי' לאחיו ומה שקנה עבד קנה רבו והי' הכל של ישראל ע"ש, והנה בש"ך כ' דה"ט דירדו למצרים ולא למקום אחר דאומה אחרת הי' טוענים שיש להם חזקה בישראל משא"כ המצרים דהמה עבדים לישראל כדכתיב ארור כנען וכו' ומה שקנה עבד קנה רבו ע"כ אין להם טענת חזקה ע"ש, ולפי"ז מובן הסמיכות ויישם בארון ועשו של ת"ק ככרים שיעור משאוי של מרע"ה שהוא לבדו יעסוק בעצמות יוסף דכל העם יעסקו בביזה דלא הוה גזל דהמצרים המה עבדים ומה שקנה עבד קנה רבו כנ"ל, ולז"א לראי' דהמצרים המה עבדים ומה שקנה עבד קנה רבו ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה דלמה באו דיקא למצרים ועכצ"ל כדברי הש"ך הנ"ל דהמצריים המה עבדים ומה שקנה עבד קנה רבו. ודו"ק: ג) עי"ל הסמיכות וישבע יוסף את בנ"י לאמור פקד יפקד אלקים וכו' ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו, דהנה לכאורה תיבת לאמור כמיותר, אמנם י"ל דמבואר באו"ח סי' ער"ה דבאומר פ' במה מדליקין לא חיישינן שישכח איסור שבת ע"ש, ולכן השביע יוסף את בנ"י שיאמרו תיבות אלו בכל עת למען ידעו כי לא באו למצרים להשתקע אלא לגור ולא יתיאשו עי"ז מהגאולה אולם לכאורה טורח זה למה לפי"ד הרמב"ן ז"ל דרק בא"י שמרו האבות את התירה ולא בחו"ל אבל כשבאו למצרים שהוא חו"ל בודאי שמרו ג"כ את התורה כי הי' דעתם לחזור לא"י א"כ ע"י שמירת התורה ידעו כי יגאלו ולמה צוה יוסף אותם לאמור בכל עת פקד יפקד אמנם הדבר נכון דנודע דברי הרדב"ז הובא במג"א סי' תצ"ו דהעוקר מא"י לחו"ל עם אשתו אע"פ שדעתם לחזור הוה כאין דעתם לחזור [ועי' מזה בפר"ח סי' תס"ח שחולק על זה ובפניי"פ בפרשתן] א"כ שפיר צוה יוסף לבנ"י לאמור פקד יפקד דהא הם באו עם נשותיהן כדכ' איש וביתו באו ואחז"ל ביתו זו אשתו א"כ לא ישמרו התורה במצרים כיון שבאו עם נשותיהן ע"כ אמר להם שיאמרו תמיד פקד יפקד שלא יתיאשו מהגאולה ולפי"ז א"ש הסמיכות וישבע יוסף את בנ"י לאמור פקד יפקד וכו' ואלה שמות וכו' איש וביתו באו דכיון דבאו עם נשותיהן לא ישמרו את התורה ע"כ צוה אותם לאמור פקד יפקד להזכירם תמיד שיגאלו. והבן והדבר נכון בס"ד:

ד) עי"ל הסמיכות וישבע יוסף את בנ"י לאמור פקד יפקד א' אתכם והעליתם את עצמותי וכו' ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה, דהנה איתא במכילתא שהשביע יוסף את בנ"י שישביעו המה ג"כ לבניהם להעלות עצמותיו ע"ש, [ובשתי ידות כ' מדכתיב לאמור היינו לומר לדור אחר דור שישביעו לבניהם] הרי מבואר דהמכילתא ס"ל כשיטות דאין הבנים מחויבים לקיים השבועה שנשבע אביהם דאל"כ למה הי' הצורך להשביע את בניהם הא בלא"ה מחויבים לקיים שבועת אביהם [עי' בת' זקיני הרמ"א ז"ל ובחו"מ סי' ר"ט ס"ז ובבנין דוד פ' וישלח אות כ' מזה] והכה מבואר בצפנת פענח דהא דאחז"ל דא"י מחזיק ת' פרסה על ת' פרסה היינו למד"א כיבוש יחיד ל"ש כיבוש אבל למד"א שמי' כיבוש מחזיק א"י יותר מת' פרסה ע"ש ומבואר בספרי הובא בתוס' גיטין [ח' ע"א] דה"ט דמד"א לא שמי' כיבוש שאמר הקב"ה לדוד המע"ה את היבוסי שהוא סמוך לירושלים לא הורשת ואתה הולך וכובש ארם נהרים וארם צובה ע"ש והנה בתפארת הגרשוני פ' וישלח הקשה הלא ליה בידו של דהמע"ה להוריש היבוסי מחמת השבועה שנשבע אאע"ה שלא להוריש את היבוסי, וכ' לתרץ דצ"ל דס"ל כשיטות דאין הבנים מחויבים לקיים שבועת אביהם [עי' בבנין דוד פ' וישלח אות כ"ב] והנה אחז"ל דא"י מחזיק ת' פרסי ומצרים ג"כ ת' פרסי עי' בפסחים [צ"ד ע"א] ובנזה"ק כ' הטעם דזה לעומת זה עשה אלקים שיהיו שוה בשוה, והכה אחז"ל סוטה [מ"ו ע"ב] בשביל ארבעה פסיעות שלוה פרעה לאברהם באו בניו למצרים להשתעבד אצל פרעה, ובאור תורה פ' לך אות ל"ט כתב הטעם והחשבון שנשתעבדו לפרעה ת' שנים עפימ"ש במו"ק [י"ח ע"א] דפרעה הי' גבהו אמה ובסתם אדם משמע בב"ב [ק' ע"ב] גבי כוכין דגבהו ארבע אמות נמצא דארבע פסיעות דידן הוצרך לפרעה ששה עשר פסיעות ולפימ"ש בסנהדרין (ק' ע"א] דהקב"ה משלם במדה שלו הי' שכרו ששה עשר אמות כביכול לפימ"ש בעירובין [מ"ב ע"א] דפסיעה הוא אמה ע"ש והנה בעירובין [כ"א ע"א] כ' התוס' בשם ר"א הקליר דמ"ש בישעי' מ' ושמים בזרת תכן היינו שליש אמה וזהו וכל בשליש עפר הארץ ע"ש ובפסחים [צ"ד ע"א] יש ברייתא מצרים ארבע מאות פרסי על ארבע מאות פרסי ומצרים א' מששים בכוש וכוש א' מששים בעולם א"כ הוי כוש עשרים וארבע אלף פרסי על ארבע מאות פרסי והעולם הוי עשרים וארבע אלף פרסי על עשרים וארבע אלף פרסי וכ"כ הצל"ח ע"ש, ומבואר בפסחים שם ר' יהודא אומר עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום נמצא דלפי ברייתא זו הוי העולם עם עביו של רקיע משני צדדים שלשים אלף פרסי דעביו של רקיע מחזיק שלשה אלפי פרסי דהיא חלק עשירית ע"ש א"כ שליש אמה של הקב"ה הוא שלשים אלף פרסי ואמה היא תשעים אלף פרסי ממילא ששה עשר אמות

של כביכול הוא אלף וארבע מאות וארבעים פעמים אלף פרסי ומבואר בפסחים [צ"ג ע"ב] דמהלך אדם ביום עשרה פרסאות וכ' בספר הקנה דיש לחשוב שנה ש"ס ימים ממילא במאה שנה מהלך ש"ס אלף פרסי נמצא בארבע מאות שנה ארבע פעמים ש"ס אלף והיינו אלף וארבע מאות וארבעים אלף פרסי מכוון ממש כשכר המגיע לפרעה בשביל ארבע פסיעות דידן שהי' ששה עשר פסיעות שלו ע"פ מדת כביכול ששה עשר פסיעות שהוא ששה עשר אמות עכ"ד הנפלאים, א"כ היוצא לנו מדבריו הנ"ל דמזה שבאו בכ"י למצרים להשתעבד לפרעה נשמע דמצרים מחזיק ת' פרסי על ת' פרסי כנ"ל א"כ ה"ה ארץ ישראל מחזיק ת' פרסי כנ"ל, הרי עכצ"ל דס"ל דכיבוש יחיד ל"ש כיבוש דאל"כ הרי מחזיק א"י יותר מתי פרסי כנ"ל, וממילא עכצ"ל דס"ל כשיטות דאין הבנים מחוייבים לקיים שבועת אביהם דאל"כ הרי ל"ה יכול דוד המע"ה להוריש את היבוסי משום שבועת אברהם אבינו כנ"ל ע"כ הי' מוכרח יוסף להשביע את בנ"י שישביעו גם לבניהם ולפי"ז מה נעים הסמיכות וישבע יוסף וכו' שהשביע לנ"י שישביעו גם את בניהם דאין הבנים חייבים לקיים שבועת אביהם, ולראי' אתי הסמיכות ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה דנשמע מזה דמצרים מחזיק ת' פרסי א"כ ה"ה א"י מחזיק ת' פרסי ולא יותר דכיבוש יחיד לא שמי' כיבוש, דהי' יכול דהמע"ה להוריש את היבוסי דאין הבנים מחויבים לקיים שבועת אביהם כנ"ל, ע"כ הי' ההכרח ליוסף להשביע את בנ"י שישביעו גם לבניהם דבלא"ה ל"ה חייבים לקיים שבועת אביהם. ודו"ק:

ה) עי"ל הסמיכות וישבע יוסף וכו' והעלתם את עצמותי וכו' ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה דהנה כ"ק מוחז"ל בי"מ פ' בשלח הקשה למה הי' צריך כלל להשביען הא הים כס מפני ארונו של יוסף [ולא מפני מרע"ה שאמר אני קשיש ממך] ויהי' מוכרחין להוציאו ממצרים כדי שיקרע הים ע"ש, אמנם לפי"ד הקדמונים דהים נקרע מפני מרע"ה דל"ש לומר אני קשיש ממך דבשביל משה נברא העולם א"כ הים בעצמו לא נברא אלא בשביל משה, ונודע דברי הקדמונים דה"ט דנברא העולם בשביל משה שהוא הי' מובחר כל היצורים ע"כ נבחר שיהי' הוא תרומתו של עולם דאין תורמין אלא מן היפה ומדת הקב"ה להתנהג לפי מדה בינונית הוא אחד מחמישים לכן הי' חי ק"ך שנים דשית אלפי שנין הוה עלמא, וכ"ז א"נ דהקב"ה מתנהג לפי מדה בינונית אבל א"כ דמתנהג בעין יפה אחד מארבעים אא"ל דמרע"ה הי' תבחר היצורים דבשבילו נברא העולם אלא אמרינן דאאע"ה הי' מובחר היצורים דבשבילו נברא העולם והוא הי' תרומתו של עולם אחד מארבעים. לכן הי' חי קע"ה תרומה משית אלפי שנין וחד חרוב דהוה שבעה אלפים שעולה קע"ה שנים [עי' מזה בבנין דוד פ' ויחי אות ע'] והכה מבואר בצפנת פענח ערך

א"י דאי נימא דהקב"ה מתנהג במדה בינונית להפריש תרומה א' מחמישים אזי אמרינן דא"י מחזיק ד' מאות פרסי ולא יותר דארם נהרים וארם צובה אינם בכלל א"י דכיבוש יחיד ל"ש כיבוש אבל אי נימא דהקב"ה תורם לפי עין יפה צ"ל דכיבוש יחיד שמי כיבוש וא"י מחזיק ת' פרסי על ת"ק פרסי ויען דאמרינן דהקב"ה תורם לפי מדה בינונית ע"כ שפיר א"י מחזיק רק ת' פרסי על ת' פרסי כי ידוע מחז"ל דאאע"ה הי' כהן לאל עליון ולד' הארץ ומלואה כתיב והפריש הקב"ה תרומה מעולמו ונתן לאברהם לפי מדה בינונית הוא א' מנו"ן, והעולם היא שית אלפי פרסי על שית אלפי פרסי היינו ברבוע כמש"כ הנחלת בנימין, אבל בעיגולא הוא יותר צא וחשוב טבלא מרובעת שית אלפי פרסי על שית אלפי פרסי המצא לאורך ה' פעמים י"ב מאות פרסי ולרוחב ה' פעמים י"ב מאות פרסי תמצא חלוק לרצועות ה' פעמים חמשה הוה כל רצועה י"ב מאות על י"ב מאות וכ"ה רצועות הן חתוך כל רצועה לחצאין תמצא נו"ן רצועות וכל אחד הוא אורך י"ב מאות פרסי וזה הוא חלק התרומה מן העולם דהוא אחד מנו"ן וכשנתן לאברהם הוא כהן לאל עליון ואברהם הוריש לבניו בירושה לישמעאל דהוא הבכור מגיע לו שני חלקים מי"ב מאות היינו ח' מאות ברוחב ת"ר פרסי ות' פרסי באורך ת"ר פרסי כשאר ליצחק וחלק ההוא צריך ג"כ לחתוך להניח לבני יצחק המה יעקב ועשו ונוטל יעקב ב' חלקים מן תיר פרסי שהוא ברוחב ת' פרסי כי יעקב הוא הבכור שקנה הבכורה מעשו נמצא שמגיע ליעקב מכוון ת' פרסי על ת' פרסי לא פחות ולא יותר ולכן מחזיק א"י ת' פרסי על ת' פרסי שהוא חלקו של יעקב לפי מדה בינונית א' חנו"ן עכ"ד הנפלאים [עי' בבנין דוד פ' תולדות אות א'] והנה הקדמונים כ' דלכן באו בנ"י למצרים דארץ מצרים מחזיק ת' פרסי על ת' פרסי כמבואר בסנהדרין [ק' ע"ב] וע"י הגלות במצרים יזכו לירש א"י המחזיק ג"כ ת' פרסי על ת' פרסי עי' בזרע ברך, ולפי"ז א"ש הסמיכות וישבע יוסף וכו' דלכן הי' צורך להשביע דלא ינוס הים מפני ארונו של יוסף אלא בשביל משה רבינו שבשבילו נברא העולם דהוא יהי' תרומתו של עולם דהקב"ה מתנהג במדה בינונית ולכן א"י מחזיק ת' פרסי על ת' פרסי ולראי' דא"י מחזיק רק ת' פרסי על ת' פרסי אמר ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה דמחזיק ת' פרסי על ת' פרסי כדי שיזכו בא"י דמחזיק ג"כ ת' פרסי על ת' פרסי כנ"ל. ודו"ק:

ו) עי"ל הסמיכות פקוד יפקוד וכו' ואלה שמות וכו' ראובן וכו' ויוסף הי' במצרים, דהנה בבעה"ט כ' פקוד יפקוד פקוד מנין ק"ץ ויפקוד לשין חסרון שיחסר מת' שנה ק"ץ שנה ולא יהיו במצרים אלא רד"ו שנה, והטעם דנגאלו קודם הזמן מבואר בכ' האר"י הק' ז"ל כי כבר שקעו במ"ט שערי טומאה ואם הי' עוד במצרים הי' נופלים לשער הנו"ן ולא הי'

ח"ו עוד להם תקומה, ובספר לחם עוני כ' דלכן אם היו נופלים בנו"ן ש"ט ל"ה תקומה כי שמות כל הי"ב שבטים בכלל הם מ"ט אותיות וכל אות מהם הי' מגין על שער א' לבד שער הנו"ן לא הי' לו מי שיגין עליו לכן הוציאם השי"ת מקודם ע"ש ולפי"ז א"ש הסמיכות פקוד יפקוד שלא יהי' במצרים אלא רד"ו שנה ולא יותר שלא יפלו בשער הנו"ן ולא יהי' להם אות להגין עליהם, ולז"א ואלה שמות בכ"י הבאים מצרימה ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר זבולן ובנימן דן ונפתלי גד ואשר וכו' ויוסף הי' במצרים, א"כ מספר האותיות של השבטים ל"ה אלא מ"ט ולא נו"ן לכן הוציאם הקב"ה קודם הזמן. והבן:

ז) עי"ל הסמיכות וימת יוסף בן מאה ועשר שנים וכו' ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה ראובן שמעון לוי וכו', ונ"ל עפי"ד קדוש זקיני מאוה"ג מליסא ז"ל [הובא בבנין דוד פ' לך אות י"ז] לפ' דחז"ל ב"מ [פ"ז ע"א] ותו"ד בקצרה כי הרשעים אשר אינם מאמינים בהשארת הנפש אומרים כמו שהחומר כלה ונפסד אחר חיותו כ"כ הנפש כי ליכא עוה"ב ח"ו, ממילא לפי דעתם הנפסדה הצעיר קודם לכבדו מכיבוד הזקן כי הצעיר חשוב יותר כי יחי' עוד רבות בשנים, לא כן המאמינים בעוה"ב ובהשארת הנפש הזקן מכובד יותר להקדימו בראש לכל דבר כי עד מהרה יבוא לתכלית הנרצה לחסות בנועם ד' ע"ש דפח"ח והנה בספר חסידים כ' דלכן נאמר כי מת יוסף בן מאה ועשר שנים כי מן אדה"ר עד יוסף לא מת אדם בקוצר שנים כיוסף, להודיע דאריכות ימים דנאמר בכיבוד אב פירושו לעוה"ב דאין לך אדם שכובד אביו יותר מיוסף אלא דשכרו ליום שכולו ארוך דיש השארת הנפש, ולפי"ז א"ש הסמיכות וימת יוסף בן מאה ועשר שנים דנשמע דיש עוה"ב א"כ הזקן מכובד יותר מהצעיר ולכן כ' ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה ראובן ושמעון להקדים הזקן לפני הצעיר. והבן:

ח) עי"ל הסמיכות והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ וכו' ואלה שמות בנ"י הבאים וכו' שבעים ובבעה"ט שמות בני ישראל הבאים ר"ת שביה, דהנה בצפנת פנעח ערך גאולה הקשה בשם הקדמונים איך גאל הקב"ה את ישראל ממצרים להיות לו לאשה הלא אנו בגלות כמו שבויה ושבויה אסורה לבעלה כהן והקב"ה הוא כהן. ותי' דהשכינה ירדה ג"כ בגלות מצרים עם בנ"י ודינו כמו אם לא זזה ידו מתוך ידה דמותרת לבעלה ע"ש, [ועי' בבנ"י ז"ל סיפור יצ"מ אות ז' מש"כ מזה] והכה מבואר במדרש דלכן כ' שבעים נפש אע"ג שלא הי' רק ס"ט נפשות דהשכינה ירדה ג"כ עמהם למצרים והשלימה למנין שבעים ע"ש, וזש"א והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ וכו' ולכאורה יקשה הלא ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה ר"ת שביה שהי' כמו שבויה שאסורה לבעלה, ולז"א ויהי' וכו' שבעים נפש דהקב"ה ירד ג"כ עמהם והוי כמו שלא זזה ידו מתוך ידה

דמותרת לבעלה. והבן: ט) עי"ל הסמיכות והעליתם את עצמותי מזה וכו' ואלה שמות בכ"י הבאים מצרימה, דמבואר במדרש דלכן ירדו בנ"י למצרים ולא בכי עשו דעשו לא רצה ליקח חלק בא"י שלא יצטרך לפרוע החוב של גזירת כי גר יהי' זרעך עי' ברש"י וישלח עה"פ וילך אל ארץ וכו' ע"ש והנה זקיני הגאון בעיר דוד ז"ל כ' דזה נכון אי נימא דא"י אינו מוחזקת לנו מאבותינו אבל א"כ דמוחזקת א"כ כבר זכה עשו בא"י וחל עליו ג"כ לפרוע החוב ע"ש, והנה מבואר לעיל פ' ויחי אות ס"ז דלכן הי' מותר לקבור את יעקב ויוסף בא"י ולא שייך לומר ותבואו ותטמאו את ארצי דא"י אינו מוחזקת מאבותינו ולא נקראת עוד ארצי ע"ש וזש"א והעליתם את עצמותי וכו' דא"י אינו מוחזקת והראי' אלה שמות בנ"י הבאים מצרימה שבאו בנ"י ולא בני עשו דנשמע מזה דא"י אינו מוחזקת דאל"כ הי' באים גם בני עשו כנ"ל. ודו"ק בכל התשעה אופנים הנ"ל כי נחמדים המה בס"ד:

י) ואלה שמות בנ"י וכו' ראובן שמעון וכו' ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש ונ"ל דהנה בברכת שמואל הקשה איך נקראו במצרים בשמותם הא מבואר במדרש פ' בראשית כשמכשף יודע שם האדם יכול לעשות לו כישוף וע"כ אביו של נח ידע שדור המבול הי' מכשפים. ע"כ העלים בפניהם את שם בנו ע"ש א"כ איך נקראו במצרים בשמותם הא הי' מקום מכשפים כמחז"ל עשרה קבים כשפים ירדו לעולם תשעה נטלו מצרים ע"ש [עי' לעיל פ' נח אות נ"ד נ"ה דברים נכונים] ונ"ל עפי"ד האהבת יונתן על הפטרה פ' תצוה דאיש שהוא למעלה מן הזמן אין הכשפים שולטים בו ע"ש, ונודע דברי הרשב"א דמלך כיון דדינו כרבים הוא למעלה מן הטבע ומן הזמן [עי' לעיל פ' לך אות י"ד] והנה בבאמ"ח ז"ל כ' לפ' ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש היינו דכל אחד ואחד חי' נחשב לשבעים נפש ודינו כרבים ע"ש, א"כ לא קשה קו' הברכת שמואל הנ"ל דכיון שהי' כל או"א כרבים לא שלט בו כשפים לכן נקראו בשמותם, וזש"א ואלה שמות בנ"י וכו' ראובן שמעון וכו' ושלא יקשה לך איך נקראו בשמותם ולז"א ויהי כל נפש וכו' שבעים נפש שכל או"א הי' שקול כשבעים נפש ודינו כרבים דאין הכשפים שולטים בו. והבן:

יא) ולפי"ז יל"פ הפ' פ' מקץ ויאמר פרעה אל יוסף אכי פרעה [ופרש"י אני אהי' מלך וכו'] ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח, הכוונה דאם הי' יוסף מלך ודינו כרבים אשר אין כשפים שולטים בו ולא הי' צריך פרעה לשנות את שם יוסף אבל כיון שאמר אליו פרעה שהוא המלך ולא יוסף א"כ יש לחוש לכשפים ע"כ העלים את שמו ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח. והבן יב) עי"ל עפ"י קו' הנ"ל למה נקראו בשמם ולא חשו לכשפים,

דהנה אחז"ל דמעשה כשפים שולטים בחול ולא בשבת [ובפנ"י כ' דמה"ט עשה מרע"ה האותות במצרים בשבת שלא יאמרו דהם מעשה כשפים] והנה בנחלת יעקב כ' דלכן כ' שבעים נפש דלכאורה נפש כמיותר אלא לומר דהי' להם גם בימי החול הנשמה יתירה שנקראת נפש כמחז"ל כיון ששבת אומר וי אבדה נפש וימי החול הי' אצלם ג"כ כשבת כמבואר בזוה"ק ע"ש, וזש"א ואלה שמות וכו' ראובן שמעון וכו' ושלא יקשה לך איך לא חשו לכשפים ולז"א ויהי כל נפש וכו' שבעים נפש דגם ימי החול הי' אצלם כשבת דאין כשפים שולטים בשבת. והבן:

יג) ואלה שמות בנ"י הבאים מצרימה את יעקב וכו', ונ"ל דבברית שלום הקשה הובא דבריו בקצרה בי"ת לכ"ק מוחז"ל איך באו בנ"י מא"י למצרים הלא איתא במדרש שדעת אוה"ע דישראל בטלין ברוב לגבייהו אמנם אם יושבין בא"י במקומם הי"ל קבוע ולא בטלין אבל כשבאו למצרים ל"ה קבוע ויתבטלו ברוב ע"ש דפח"ח, אמנם הדבר נכון דהא אחז"ל חולין [צ"א ע"ב] עה"פ הארץ אשר שוכב עלי' וכו' מלמד שקפלה הקב"ה לכל א"י והניחה תחת יעקב אבינו ע"ש ונודע דברי הבעש"ט הק' ז"ל בזה שכל א"י יהי' תחת יעקב אבינו בכל מקום שיהי' יהי' להמקום קדושת א"י עכדה"ק, א"כ הרי יעקב בא ג"כ למצרים והי' למצרים דין א"י וא"כ הו"ל קבוע ולא בטלין, וזש"א ואלה שמות הבאים מצרימה דלכן באו ולא יהי' בטלין את יעקב שבאו עם יעקב והו"ל למצרים קדושת א"י והו"ל קבוע ולא בטלין ברוב. והבן: יד) ותמלא הארץ אותם ויקם מלך חדש במסורה ותמלא הארץ חמס, ונ"ל בדרך צחות ונקדים לפ' הפ' פ' נח ותשחת הארץ לפני האלקים ותמלא הארץ חמס וכו' ויאמר אלקים וכו' קץ כל בשר בא לפני ובבעה"ט כ' דחמס בגימטריא גיהנם. דהנה ראיתי בשם צדיק אחד להצדיק קצת את האדם החוטא יען כי היצה"ר הוא על הארץ ועומד לפני עיני האדם לא כן הגיהנם אינו על הארץ לפני האדם אלא הוא בשמים לכן שומע האדם להיצה"ר עכ"ד, וכ"ז אם העולם שרוין בשמחה לא כן אם עת צרה הוא ליעקב וממש הגיהנם הוא על הארץ אשר אחב"י כצאן לטבח יובל להרוג ולאבד א"כ גם הגיהנם הוא עלי הארץ לפני עיני האדם ואם גם בעת כזאת האדם חוטא אז ח"ו השי"ת יכאץ מכעס וזש"א ותשחת הארץ לפני האלקים בעת כזאת אשר עת צרה הוא ליעקב כי ותמלא הארץ חמס היינו כי הגיהנם בוער עלי הארץ לכן וינאץ השי"ת ויאמר קץ כל בשר בא לפני שעונשם גדול ח"ו:

טו) ולפי"ז יל"פ המסורה הנ"ל דהנה במד"ת כ' ותמלא הארץ אותם שנתמלאו בתי טרטיאות ובתי קרקסיאות מהם וזש"א המסורה ותמלא הארץ חמס שהי' הגיהנם בארץ

ואפ"ה נתמלאו בתי טרטיאות ובתי קרקסיאות מהם, לכן בא עליהם העונש ויקם מלך חדש שאחז"ל שנתחדשו גזירותיו. והבן:

טז) ויאמר אל עמו וכו' הבה נתכחמה לו ובמדרש לבטל את השבת, ונ"ל [בששה אופנים] ונקדים לפ' דהרש"י ז"ל הבה נתחכמה לו למושיעם של ישראל וצ"ב, ונ"ל עפי"מ שהביא התולדות ז"ל בשם הה"ק מוהרי"ל פיסטכיר ז"ל לפ' הפ' אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם, כי אחז"ל משל לעני אחד שנפל כד של חרס שלו לבאר עמוק של מים וצעק ובכה כי מי יטריח עצמו להוציא כדו עד שנזדמן שנפל ג"כ לבת מלך כד של זהב לשם ומיד שמח העני כי ע"י שיחפשו אחר הכד של זהב ימצאו כדו ג"כ, והנה כתוב בכל צרתם לא צר הכתיב באל"ף והקרי הוא בוא"ו שע"י שישתתף השכינה בצער בנ"י בהגלות בהבור עמוק נושע בנ"י ג"כ עם השכינה, וזש"א אני ד' לא שניתי היינו ששניתי הלא באל"ף לקרותו לו בוא"ו ועי"ז ואתם בכי יעקב לא כילתם להשאר בהבור עמוק של הגלות עכדפח"ח ושפ"י, וזש"א הבה נתחכמה לו למושיעם של ישראל דכל ישועתם של ישראל הוא ע"י הלו אם אזלינן בתר הקרי לו בוא"ו ולא באל"ף דאי אזלינן בתר הכתיב בכל צרתם לא צר לא באל"ף א"כ אין הצער נוגע להשכינה הקדושה רק לנו לבד ואז רחוק הישועה ח"ו. והבן:

יז) ולפי"ז יהי' מובן המדרש הנ"ל הבה נתחכמה לו לבטל את השבת דהנה אמחז"ל במדה שאדם מודד מודדים לו ואם קורין בתורה א"כ איכא קרי אזי השי"ע מתנהג ג"כ לילך בתר הקרי לו בוא"ו אבל אם אין קורין בתורה א"כ ליכא קרי רק כתיב אזי אזיל הקב"ה ג"כ בתר הכתיב לא באל"ף, והכה איתא בתנא דב"א רבה פ"א וז"ל אמר הקב"ה לישראל וכו' אע"פ שאתם עושים מלאכה כל ששת ימים שבת יעשה כולי תורה מכאן אמרו ישכים אדם בשבת וילך לביה"כ ולביהמ"ד ויקרא בתורה וכו' עכ"ל, וכ"כ עשו בנ"י במצרים עשו מלאכה כל ששת ימים ובשבת שבתו ממלאכה והי' קורין בתורה כמבואר במדרש, וזש"א פרעה הבה נתחכמה לו למושיעם של ישראל שלא יהי' לו בוא"ו אלא באל"ף כנ"ל ע"י שיבטל את השבת ולא יהי' קורין בתורה בשבת אזי גם השי"ת לא יתנהג עמהם בתר קרי אלא בתר כתיב לא באל"ף ות"ו לא יגאל אותם. והבן:

יח) עי"ל המדרש הנ"ל עפי"ד הנ"ל דאם ישמרו בנ"י את השבת ולא יעשו מלאכה ויקראו בתורה אז יתנהג הקב"ה עמהם ג"כ עפ"י הקרי ולא עפ"י הכתיב. דהנה איתא במדרש דישועתם של ישראל שנגאלו ממצרים הי' ע"י שעשו תשובה ונודע ד' הקדמונים דה"ט דמועיל תשובה דהעונש הוא מצד קנס ומודה בקנס במקום דליכא עדים פטור, והכה ראיתי בשם גדול אחד לפ' הפ' הנ"ל אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם עפמ"ש

חז"ל דכ' אם לוא יגיד ונשא עונו והקרי לו יגיד דהבע"ד צריך לתבוע העד להעיד וזהו לו יגיד ואז אם לא יגיד ונשא עונו ואם יבוא השטן לקטרג שלא מהני תשובה דשמים וארץ המה עדים שהאדם חטא, א"ל הקב"ה הביא את השמים וארץ להעיד ואין רוצים להעיד כיון שהשי"ת בעצמו אינו תובעם להעיד, וזש"א אני ד' לא שניתי ששניתי את תיבת לא דהכתיב הוא באל"ף לתיבת לו בוא"ו דאזלינן בתר הקרי א"כ מועיל תשובה דמודה בקנס פטור כיון דליכא עדים, ועי"ז ואתם בני יעקב לא כליתם ואגאל אתכם ע"י תשובה עכדפת"ח, וזש"א הבה נתחכמה לו למושיעם של ישראל דלו הוא מושיעם של ישראל דאם אזלינן בתר הקרי לו יגיד א"כ ליכא עדים ומועיל תשובה דהוה מודה בקנס א"כ יגאלו ולז"א לבטל את השבת שיעשו מלאכתם גם בשבת ולא יהי' קוראים בתורה א"כ גם הקב"ה יתנהג עמהם לפי הכתיב לא באל"ף כנ"ל ויהי' שמים וארץ מוכרחים להעיד אע"פ שלא תובעם הקב"ה ולא יועיל תשובה וישארו ח"ו במצרים. והבן:

יט) עי"ל המדרש הנ"ל עפי"ד הנ"ל דע"י ששמרו את השבת מלעשות מלאכה הי' להם פנאי לקרות בתורת אזי אזלינן בתר קרי ולא בתר כתיב דהכה אחז"ל דעיקר גאולת ישראל הוא כיון דעמו אנכי בצרה ולתענו יעש ולכאורה הי' מקום לומר דעמו אנכי בצרה היינו בא"י בזמן שביהמ"ק הי' קיים שהי' השראת השכינה בבנ"י לא כן בזמן הגלות אמנם נודע דברי הגה"ק מהר"ש מאסטרפאלי ז"ל לפי המדרש עמו אנכי בצרה אל תקרי בצרה אלא בצירי דהנה הסגול הוא ג' יודי"ן לרמז על ג' קדושות קדושת השם הגדול המתחיל ביו"ד וקדושת ירושלים המתחיל ביו"ד וקדושת ישראל המתחיל ביו"ד אבל צירי הוא שני יודי"ן לרמז כי בזמן הגלות לא כשאר אלא צירי ב' יוד"ן קדושת השם יתברך וקדושת ישראל ולא ירושלים, וזש"א אל תקרי בצרה א"כ נוכל לומר דהשי"ת עמנו רק בזמן שביהמ"ק קיים אלא בצירי אפילו בזמן החורבן בעת הגלות ג"כ הקב"ה עמנו בצרה עכדה"ק דפח"ח, וזש"א המדרש הבה נתחכמה לו לבטל את השבת א"כ אזלינן בתר כתיב ולא בתר קרי ול"א עמו אנכי בצירי א"כ לא יגאלו ע"כ רצה לבטל את השבת. והבן:

כ) עיל"פ המדרש הנ"ל ודרש"י הבה נתחכמה לו למושיעם של ישראל, דהנה כ' ולו אנחנו עמו והכתיב הוא לא באל"ף והקרי הוא לו בוא"ו ואם אזלינן בתר הקרי אנו עמו של מלך מהמ"ל הקב"ה ולא עמו של מלכי אוה"ע [כמו שאמר הבנ"י ז"ל לפ' הפ' נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם רצ"ל שזאת הוא נחמה שלנו כי יבוא לכו הישיעה שהשי"ת יאמר לנו עמי שנהי' עמו ולא עם של מלך בו"ד] וזש"א הבה נתחכמה לו למושיעם של ישראל דהלו בוא"ו הוא מושיעם של ישראל, ולכן אמר לבטל את השבת דאז אזלינן בתר

הכתיב באל"ף כי לא אנחנו עמו כי אם עם של מלכי אוה"ע. והבן: כא) עיל"פ המדרש ודרש"י ז"ל הנ"ל עפי"מ שראיתי לפ' הפ' אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם דכ' בתהלים קל"ט ימים יוצרו ולא אחד בהם והקרי ולו אחד בהם פרש"י זה יוה"כ שבחר הקב"ה מכל הימים למחילה לכל עונותיהם של ישראל וזש"א אני ד' לא שניתי שלא יהי' לא באל"ף רק לו בוא"ו ועי"ז יבוא ישועתם של ישראל לכפר להם ולכן ואתם בני יעקב לא כליתם עכ"ד, וזש"א הבה נתחכמה לו לישועתם של ישראל דלו בוא"ו היא ישועתם ע"י שנמחל להם עונותיהם ולז"א לבטל את השבת א"כ יהי' לא באל"ף ולא יהי' כפרה לישראל גם ביוה"כ ח"ו:

כב) עי"ל דברי המדרש הנ"ל ונקדים לפ' ויאמר הנה עם בנ"י רב ועצום ממנו, דהנה בקדושת לוי ז"ל כ' לת' קו' חז"ל מה ראתה אסתר שזמנה את המן לסעודה. ותו"ד ע"י הסברת השפתי צדיקים כי המן רשע גדול הי' ולא הי' בו שום ניצוץ טוב לכן הי' כחו גדול כי הס"א. עמדה לימינו וע"י הסעודה שאכל מהסעודה שנעשה על טהרת הקודש דבקה בו קצת קדושה לכן לא עמדה עוד כ"כ הס"א לעזרתו ונעשה קרח מס"א וקרח מקדושה ולא הי' עוד כחו גדול לכן גבר ישראל והי' לו מפלה עכדה"ק דפח"ח, וכ"כ פרעה הי' גדול כחו ע"י ס"א אבל לאחר שהסכים על ישראל שישמרו את השבת א"כ עשה דבר טוב ועי"ז לא תעמוד עוד הס"א לעזרתו ויהי' קרח מכאן וקרח מכאן ועי"ז יהי' לו מפלה, וזש"א הנה עם בנ"י רב ועצום דלכן כחם גדול ממנו על ידי שהסכמתי שישמרו את השבת, לכן אמר הבה נתחכמה לו לבטל את השבת, דאז שוב יהי' כחו גדול ע"י הס"א שלא יהי' לו מפלה. ודו"ק בכל הששה אופנים הנ"ל כי נחמדים המה בס"ד:

נג) ולפי"ז יל"פ. הפ' בפ' בשלח ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ד' נלחם להם במצרים ויאמר ד' אל משה נטה את ידך על הים וישובו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו, דהנה כחו של מצרים מצד הס"א הי' גדול מאוד כי עמדה לימינו כיון שלא הי' לו שום ניצוץ טוב הלא אמר מי ד' וכו' ע"כ הי' קשה להכניעו, לא כן עתה כשאמר כי ד' כלחם במצרים א"כ בא לו קצת ניצוץ טוב ע"י שהאמין בד' א"כ לא עמדה הס"א עוד לעזרתו כ"כ ונעשה קרח מכאן וקרח מכאן לכן אמר הקב"ה למרע"ה כי עתה בא העת שיהי' לו מפלה, וזש"א ויאמר ד' אל משה נטה את ידך על הים וישובו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו, שיהי' לו מפלה כן יאבדו כל אויבך ד'. והבן ונכון בס"ד:

כד) הבה נתחכמה לו וכו' וכאשר יענו איתו כן ירבה ופרש"י הבה לשון הכנה ע"ש, ונ"ל עפי"ד הגה"ק שר שלום מבעלזא ז"ל שביאר דברי הש"ס ריש מגילה על העץ אשר הכין לו תנא לו הכין הכוונה דענין הכנה לא שייך רק כשנצמח ע"י ההכנה דבר טוב

ומצוה ולא לעבירה ולעשות דבר רע לתלות את מרדכי ולזה הכא לו הכין לתלות את עצמו א"כ נצמח דבר טוב לכן שייך לשון הכנה עכדה"ק [הובא לעיל פ' כח אות ל"ז] וזש"א הבה נתחכמה לו ופרש"י לשין הכנה ולכאורה ל"ש הכנה אלא אם נצמח אח"כ דבר טוב ולא דבר רע לענות את בכ"י, ולז"א וכאשר יענו אותו כן ירבה א"כ נצמח דבר טיב לבני ישראל לכן שייך שפיר לומר לשון הכנה. והבן:

כה) הבה נתחכמה וכו' ונלחם בנו ועלה מן הארץ וחז"ל בסוטה [י"א ע"א] הקשו ועלינו מבעי ליה. ונ"ל דהמפורשים הקשו איך ירא פרעה מבנ"י הרי הי' מלך אדיר, ונ"ל דאתחז"ל בסוטה [י"א ע"ב] וכיון שמגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה וכו' וכיון שמכירין בהן מצרים באין להורגן ונעשה להם נס ונבלעין בקרקע ומביאין שוורים וחורשין על גבן וכו' וכיון שמתגדלין באים עדרים עדרים לבתיהן עכ"ל, ע"כ שפיר ירא פרעה מבנ"י בראות גודל הנס אשר נעשה עמהם כ"כ יעשה הקב"ה להם נס לגבור המלחמה, וזש"א ונלחם בנו שהי' ירא מפניהם יען ועלה מן הארץ שעלו מן הארץ ע"י כם גדול כנ"ל [ואין מוקדם ומאוחר בתורה והבן] לכן הי' לו מורא מפניהם. והבן וב"ה הדבר נכון:

כו) ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות וכו' וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אותו ואם בת הוא וחי', במדרש סימן מסר הן זכר פניו למטה כדרך בריאותו מן העפר ונקיבה פניה למעלה הדא את אמר מצלע נבראת דלא כמד"א דו פרצופין נבראו דא"כ גם נקבה נבראת מן העפר בפעם אחת עם האדם] והקשה בחוט המשולש למה אמר להם פרעה הטעם שכל או"א כדרך בריאותו מביט וכמד"א מצלע נבראת ולא כמד"א דו פרצופין נבראו לא הי"ל לומר רק הסימן, ונ"ל דחז"ל תמהו למה צוה פרעה רק על הזכרים ולא על הנקיבות, והיטב אשר דיבר הח"ס ז"ל לתרץ דאחז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואם האיש מזריע תחלה יולדת נקבה והנה הסברא נותנת שאם המצרי הי' מאנס בת ישראל הי' המצרי מזריע תחלה ויולדות נקבה כי האשה ל"ה מתאוה לו כי נאנסה, וישראל העייף מעבודת הפרך הסברא נותנת דאשה מזרעת תחלה כמ"ש חז"ל שהנשים השתדלו להרבות התאוה לבעליהן, ולכן צוה פרעה להרוג הזכרים דהמה בודאי מאיש ישראל ולהחיות הנקבות שהמה בודאי בנות מצרים ודפח"ח, וכ"ז נכון לדברי חז"ל דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואם האיש מזריע תחלה יולדת נקבה אבל אי נימא כדעת הסוברים דהשכל גוזר להיפך דאשה מזרעת תחלה יולדות נקבה ואם האיש מזריע תחלה יולדת זכר א"כ הי' עושה פרעה דבר זר להרוג הזכרים ולהחיות הנקיבות כי הי' לו לומר להיפך להרוג הנקיבות שהמה בודאי בנות ישראל כיון שהאשה מזרעת תחלה יולדת

נקיבה ולהחיות הזכרים כי המה בנות מצרים כמובן, והנה ביפ"ת שמות כ' דיש חילוקי דעות אי מזרע אב המזריע תחלה נבראת נקיבה ואם האשה מזרעת תחלה יולדת זכר או להיפך, וכ' בנחלת יעקב דתלי' אי מצלע נבראת האשה או דו פרצופים נבראו דאם נימא דמצלע נבראת א"כ חזינן דמעצם האיש נבראת נקיבה וכ"כ נימא דמעצם האשה נבראת זכר שפיר י"ל דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואם האיש מזריע תחלה ילדת נקיבה אבל למד"א דו פרצופים נבראו שוב אמרינן דמזרע אב אם מזריע תחילה נעשה זכר ומזרע אשה המזרעת תחילה נולדה נקיבה ע"ש, ולפי"ז מובן דברי המדרש הנ"ל ולא יקשה קו' החוט המשולש הנ"ל למה לו לומר הטעם דשפיר אמר הטעם למען הצדיק פרעה את דבריו להרוג הזכרים ולהחיות הנקיבות, הי' מוכרח לומר הטעם של הסימן דזכר פניו למטה כדרך בריאותו ונקיבה פני' למעלה כמד"א מצלע נבראת ולא כמד"א דו פרצופים נבראו, א"כ כיון דאמרינן דמצלע נבראת א"כ אמרינן דאשה מזרעת תחילה יולדת זכר ואם האיש מזריע תחילה יולדת נקיבה לכן אמר שפיר להרוג הזכרים ולהחיות הנקיבות ולא להיפך כי הזכרים המה מישראל והנקיבות המה מהמצרים. ודו"ק ונכון בס"ד:

כז) ולפי"ד הח"ס ז"ל הנ"ל יהי' נכון לת' קו' המפורשים על המדרש עה"פ ויצו פרעה לכל עמו לאמור כל הבן הילוד היאורה תשליכהו כל הבת תחיון, ובמדרש מה צורך פרעה לקיים הנקיבות וכו' והקשו למה לא הקדים המדרש להקשות קושיא זו אמה שצוה בתחילה אם בן הוא והמיתן אותו ואם בת הוא וחיה, ולפי"ד הח"ס ז"ל א"ש דמתחילה לא הי' מקום להקשות למה צוה להחיות הנקבות דהא הגזירה לא הי' רק להרוג בני העברים ולא בני מצרים לכן שפיר אמר להחיות הנקיבות דהמה בטח בנות מצרים כיון דהוא הזריע תחילה כנ"ל, אבל הגזרה השני' דהי' הגזרה להרוג גם בני המצרים כמחז"ל לכן שפיר הקשה המדרש למה צוה להחיות הנקבות דאע"ג דהמה בכות מצריות הא הגזירה היתה גם על בני מצרים. והבן:

כח) עיל"פ המדרש הנ"ל באות כ"ו דאיתא במדרש אמר המן שוטה הי' פרעה שגזר להמית הזכרים ולהחיות הנקיבות שאם ישאר זכר א' הרבה נקבות יכולין להתעבר ממנו, ומבואר בנפתלי שבע רצון פ' תזריע דלכן עשה כן פרעה דאחז"ל ב"ב [ס' ע"ב] דמיום שאומות העולם גוזרין עלינו גזירות בדין הוא שלא לישא נשים וכ' התוס' היינו לאחר שקיים מצוות פו"ר ע"ש, ופרעה סבר דאשה אינה מצווה על פו"ר לכן צוה להחיות הנקיבות דהנשים לא ירצו לישא לאנשים עבור הגזירה להרוג את הזכרים ע"ש, והנה מבואר בקדמונים דמד"א מצלע נבראת אשה אינה מצווה על פו"ר דלאדם נאמר פו"ר ולא לחוה ולמד"א דו פרצופין נבראו ס"ל דאשה ג"כ מצווה על פו"ר דהא ביחד נבראו

ולשניהם כאמר פו"ר ע"ש דפח"ח, וזש"א המדרש כמד"א מצלע נבראת א"כ אשה אינה מצווה על פו"ר לכן אינו שוטה שצוה להחיות הנקיבות דלא ירצה הנשים לישה לאיש מפני הגזירה. והבן והדבר נכון בס"ד:

כט) ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות וכו' וראיתם על האבנים אם בן הוא והתיתן אותו, ומקשים המפורשים למה כ' תואר מלך ולא כ' ויאמר פרעה, ונ"ל עפי"ד הקדמונים דלכן אמר להעבריות וראיתם על האבנים ולא אמר להנכריות דקיימ"ל דב"כ מצווה על העוברין ולא ישראל לכן אמר להעבריות להמיתן על האבנים קודם שיצאו לאור עולם שלא יהי' לו עונש עכ"ד, אולם יקשה הא קיימ"ל דאשלד"ע א"כ אפילו אם הי' צוה לנכריות הי' ג"כ פטור מעונש, אמנם הד"ר דהא מבואר במדרש דגבי ב"נ אמרינן דישלד"ע מקרא שופך דם האדם באדם היינו ע"י שליח דמו של המשלח ישפך ע"ש ביפ"ת לכן שפיר אמר להעבריות ולא לנכריות, אולם יש להעיר לפי"מ דמבואר בסנהדרין [נ"ז ע"ב] דה"ט דב"כ חייב על העוברין דכ' שופך דם האדם באדם ישפך איזה הוא אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר שבמעי אמן ע"ש, א"כ יקשה למה אמר להעבריות הלא הי' יכול לומר להנכריות דממנ"פ יהי' פטור מעונש דאי נימא דקרא דשופך וכו' אתי דב"כ חייב על העוברין א"כ שוב אמרינן דגם בב"כ אשלד"ע ויהי' פטור מעונש ואי נימא דקרא אתי דבב"נ אמרינן דיש שלד"ע א"כ שוב גם ב"כ אינו מצווה על העוברין ולא עובדי אסירא גם מילדות הנכריות והיא הערה נכונה. אמנם הדבר נכון לפי"ד הרד"ק שמואל ב' [י"ב ט'] דאם המלך צוה לעשות עבירה אמרינן דיש שלד"ע דצריך לשמוע למלך בע"כ [עי' נוב"י אה"ע ס' ע"ה ובחלה"ר ע' ב"נ ובשו"ת ת' ח"ב סי' סיט שהאריך בד' הרד"ק ואכמ"ל] ע"כ שפיר אמר פרעה דייקא למילדות העבריות וראיתם על האבנים אם בן והמיתן אותו ולא אמר כן למילדות הנכריות דהי' ירא מעונש דב"כ מצווה על העוברין ואין לומר כנ"ל דא"כ ליכא קרא דבב"נ אמרינן יש שלד"ע ואמרינן דאין שלד"ע זה אינו דהא במלך אמרינן דיש שלד"ע, וזש"א ויאמר מלך מצרים יען שהאומר הי' מלך ע"כ הי' מוכרח לצוות רק למילדות העבריות וראיתם על האבנים אם בן הוא והמיתן אותו ולא הי' יכול לצוות כן למילדות הנכריות דירא מעונש. ודו"ק והדבר נחמד בס"ד:

ל) ויאמר וכו' וראיתן על האבנים אם בן הוא והמיתן אותו, ונ"ל עפי"ד הרבינו בחיי ז"ל וז"ל ומלת האבנים יש להבין בו ה"א בנים ומזה דרשו ז"ל ששה בכרס אחד עכ"ל, והנה ראיתי בשם כ"ק הגה"ק מאסטראווצי ז"ל הטעם דהי' יולדו ו' בכרס א' דבילקוט איתא דישראל לא נשתעבדו במצרים רק שעה א' שעה של הקב"ה ויומו אלף שנים

ובאמת היום בלבד אינו מחזיק אלף שנים רק היום עם אשמורה אחת כמ"ש כי אלף שנים בעינך כיום אתמול כי יעבור ואשמורה בלילה ואשמורה הוא ג' שעות והיום נחשב לי"ב שעות כנודע א"כ אם ט"ו שעות הוי אלף שנה שעה הוי ס"ו שנים וח' חדשים, ולהילקוט דישראל עבדו במצרים שעה והוא ס"ו שכה וח' חדשים, אולם באמת הגזירה הי' ת' שנים רק ריבוי העם השלים לשיעיר שיעבוד. ולפ"ז הוצרכו לרבית ששה על אחד שבזה יושלם הת' שנה כי ו' פעמים ס"ו וח' חדשים במכוון ת' שנים עכ"ד דפח"ח, ונודע ד' הקדמונים דה"ט דשכר מצוה בה"ע ליכא אע"ג דכ' ביומו תתן שכרו משום דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים, והכה בכזה"ק פ' תולדות כ' בשם הקדמונים דה"ט דצדיק מושל ביראת אלקים והקב"ה גוזר והצדיק מבטל דכיון דשכר מבה"ע ליכא והוי כביכול כאלו זוקף השכר ועבד לוה לאיש מלוה [עי' לעיל פ ויצא אות נ"ב מזה] ואיתא בדברי חז"ל דלכן ציה פרעה להרוג הזכרים כי ראה שיולד בן המושיע לבנ"י לבטל הגזירה להיות אצלו ד' מאית שנים, וזש"א ויאמר וכו' וראיתן על האבנים שיולדת ששה בכרס א' כנ"ל, כדי להשלים הת' שנים לפי חשבון דיומי של הקב"ה היא אלף שנים כנ"ל, א"כ שכר מצוה בה"ע ליכא וע"כ צדיק מבטל הגזירה כנ"ל, ולז"א אם בן הוא והמיתן אותו שלא יבטל הגזירה. ודו"ק כי נכון הוא בס"ד:

לא) אם בן הוא והמיתן אותי ואם בת היא וחיה ותיראן המילדות וכו', ונ"ל עפי"ד כ"ק מוחז"ל הגאון ז"ל בסוף ת' עטרת חכמים לפ' המגיד שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל דתמוה וכי רצה להקטין רשעת פרעה, וכ' לת' שכבר אחז"ל כי השי"ת הבטיח לכו שלא יעשה עמנו כלה, ולז"א להגדיל רשעת פרעה שלא גזר רק על הזכרים ולא על הנקיבות לעקר את הכל כי לא תתקיים הגזירה לכן צוה רק על הפרט הזכרים ולא על הנקיבות ע"ש ודפח"ח, א"כ אם הי' גוזר פרעה גם על הנקיבות לא הי' שום מורא להמילדות דהי' יודעים שהגזירה תתבטל, אבל כיון שלא גזר רק על הזכרים לכן הי' מוראתם שלא תתקיים הגזירה, וזש"א אם בן הוא והמיתן אותו ואם בת היא וחיה לכן ותיראן המילדות הי' להם מורא שלא תתקיים הגזירה:

לב) ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו תבת גמא וכו' ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאור, וכ"ל דאחז"ל סוטה [י"ב ע"א] הובא ברש"י כי טוב הוא שנתמלא הבית כולו אורה ע"ש, והכה אמחז"ל חולין [קל"ט ע"ב] משה מה"ת מכיון שנאמר בשגם הוא בשר והי' ימיו מאה ועשרים שנה וכ' הח"ס ז"ל לפ' דהרי אחז"ל ותרא אותו כי טוב הוא שנתמלא הבית כולו אורה כנ"ל, דאחז"ל דפני משה כפני החמה היינו האור של החמה דלע"ל שיהי' שבעתים שהם שבעה פעמים

שבעה פעמים ז' כדאיתא בתרגום יונתן פ' שופטים סי' ה' פ' ל"א שעולה שמ"ג כמנין שגם ולזה שפיר אחז"ל בשגם זה משה שהי' עולה אורו שמ"ג כמנין שגם ע"ש ודפח"ח, א"כ מבואר ממה שראתה שנתמלא הבית אורה דבשגם קאי על מרע"ה ויחי' ק"כ דכ' ויהי' ימיו מאה ועשרים שנה, ונודע דברי האר"י הק' ז"ל דה"ט דחי ק"כ שנים שהי' תרומתו של עולם דשית אלפי שנין הוה עלמא ומדת הקב"ה לחשוב לפי מדה בינונית הוא א' מחמשים עכדה"ק, והנה מבואר בשמכה לחמו דרוש ט' להספד דה"ט דא"י מחזיק ת' פרסי על ת' פרסי ודהמע"ה הוסיף לה עוד ס' פרסי ס"ה ת"ס פרסי על ת"ס פרסי משום שהי' מרע"ה בהר מ' יום לקבלת התורה וששה ימים בענן כדכ' ויכסהו הענן ששה ימים ומהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות וא"י ניתן לישראל בעבור התירה כדכ' ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ע"כ מחזיק א"י ת"ס פרסי כנגד המ"ו יום שהי' משה בהר ובענן כי דרכו של הקב"ה לחשוב הכל לפי מדה בינונית ומדת אדם בינונית לילך עשרה פרסאות ביום ע"ש, והנה איתא ביומא [ד' ע"ב] דפליגי ר"י ור"ע אי ויכסהו הענן קאי על משה אי על ההר דמד"א בששה בסיון ניתנה התורה ס"ל דקאי על משה ומד"א בז' ניתנה התורה ס"ל דקאי על ההר ע"ש, והנה מבואר באלשיך הק' ז"ל ובי"מ מכ"ק מוחז"ל דה"ט דהצפינו ג' ירחים ולא יכלה עוד הצפינו דאיתא במדרש דאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מי שעתיד לקבל התורה ביום זה היינו ששה בסיון זה ילקה ביום זה במים לכן ניצול ע"ש, ולכן הצפינו במכוון ג' ירחים ולא יותר אף יום אחד כל ידעה שיום זה אחר כלות השלשה ירחים שהוא ו' סיון דבז' אדר נולד מרע"ה יגן עליו שבו ביום יקבל התורה ע"כ תצפנהו ג' ירחים במכוון עכ"ד דפח"ח, ולפי"ז מובן המקרא קודש ותרא אותו כי טוב הוא שנתמלא הבית כולו אורה א"כ אמרינן דבשגם הוא בשר קאי על מרע"ה וימיו מאה ועשרים שנה לפי מדה בינונית דדרכו של הקב"ה לחשוב לפי מדה בינונית כנ"ל א"כ שפיר י"ל דמש"ה מחזיק א"י ת"ס פרסי כפי מהלך אדם בינוני במ"ו ימים דויכסהו הענן קאי על מרע"ה ולא על ההר כנ"ל א"כ עכצ"ל דבששה בסיון ניתנה התורה ולא בז' בסיון כנ"ל ולזה אמר ותצפנהו ג' ירחים ולא יכלה הצפינו עוד אפילו יום אחד רק ותשם ביום ששה בסיון בסוף כדי שיגן היום עליו ולא המתינו עוד יום אחד עד ז' בסיון כי בששה בסיון ניתנה התורה ולא בז' בסיון. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד:

לג) ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתהו והמפורשים תמהו דתיבת ותאמר כמיותר, ונ"ל דהקדמונים כ' דהיתה יכולה לקרוא אותו שם משוי מטעם כי מן המים תשיתהו וקראה שם משה ולא משוי עי' באבע"ז, והנה באמרי שלמה כ' דלכן אמרה כי

מן המים תשתהו ולא אמרה כי ממים ולהרויח מלומר הנו"ן מתיבת מן וה' מתיבת המים דידעה דמשה מת ויהושיע מכניס ע"כ אמרה כי מן המים ולא אמרה כי ממים שלא יהי' ניכר הר"ת משה מת יהושיע מכניס עכדפח"ח, ונודע ד' קדוש זקיני המג"ע ז"ל דמרע"ה רצה לכנוס לא"י כדי שיהי' יכול לעבר השנים וזש"א אעברה כא ולכן לא נתקבלה בקשתו כי הי' מלך ואין מושיבין מלך בעבור השנים דירצה לעבר שנים להשתכר חודש כמבואר בסנהדרין [י"ח ש"ב] והנה הראשונים הקשו איך אפשר למשה להיות מלך הא כ' לא יסור שבט מיהודה עד כי יבוא שילה ותירצו דשילה בגמטריא משה דלא יסור מיהודה המלוכה עד כי יבוא משה שהוא יהי' המלך אע"פ שאינו מיהודה עכ"ד. ולפי"ז מובן הפ' ותקרא שמו משה ולא משוי א"כ י"ל דמשה יהי' מלך דשילה בגימטריא משה כנ"ל א"כ לא יכנס לא"י כנ"ל ע"כ ותאמר כי מן המים משיתהו ולא אמרה כי ממים שלא יהי' ניכר דמשה מת ויהושוע מכניס דאם הי' שמו משוי א"כ אא"ל דעד כי יבוא שילה קאי עליו והי' יכול לכנוס לא"י לעבר השנים ואז היתה יכולה לומר כי ממים משיתהו דל"ש לומר שלא יהי' ניכר שהוא ימות ויהושוע יכניס דהא באמת הוא יכניס, אבל כיון שקראה שמו משה ולא יכנס לא"י ולז"א ותאמר כי מן המים ולא כי ממים כנ"ל. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד: לד) עיל"פ עפי"ד כ"ק מחו' הגה"ק ז"ל במעגלי צדק לת' דלכן קראה את שמו משה ולא משוי דאחז"ל בסוטה [י"ב ע"ב] ותשלח את אמתה שנשתרבב ידה ס' אמה ועכצ"ל שהילד הזה משך היד אצלו ע"כ קראה משה ולא משוי דמשה לשון מוציא ומושיך שהילד משך היד אצלו דבלא"ה ל"ה נשתרבב ידה ע"ש, והנה בפענח רזא כ' וז"ל ותשלח את אמתה אמרו בסוטה שנשתרבב זרועה ס' אמה וזכר לדבר שאמרה מן המים משיתהו והיתה יכולה לומר ממים משיתו הרי כ"ה ה' יתרים עולים ששים עכ"ל, הרי מבואר דאי הי' שמו משוי ולא הי' נשתרבב אמתה הי' די לה לומר ממים משיתו, אמנם כיון ששמו קשה דנשתרבב אמתה ע"כ אמרה מן המים משיתהו לרמז דנשתרבב אמתה ס' אמה, וזש"א ותקרא שמו משה ע"כ ותאמר מן המים משיתהו ולא אמרה ממים משיתו: לה) ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתהו ויהי וכו' ויך את המצרי, ונ"ל ההמשך עפי"ד הש"ך פ' בראשית הטעם דגאולת מצרים הי' ע"י מרע"ה ולא ע"י אחר כי המצרים נמשלו לעפר ולכן אותיות פרעה המה אותיות העפר ועפר אינו נגבל ונתבטל אלא ע"י מים ומאחר שנגבל העפר במים נתבטל העפר ועושה היוצר ממנו כל מה שירצה שנאמר כחומר ביד היוצר ומרע"ה הי' מן המים שנאמר ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתהו לכן היתה הגאולה על ידו שיעשה עם המצרים היינו העפר כל מה שירצה ע"ש והנה איתא במגיד ח"ב פ' שמות שמשה הרג המצרי שעשה אותו

גל של עפר הובא בעמודי' שבעה ע"ש, וזש"א ותקרא וכו' כי מן המים משיתהו א"כ הי' מרע"ה כמים אשר מבטל את העפר לעשות כרצונו כנ"ל, וע"כ ויך את המצרי שהוא כעפר שיהי' גל של עפר:

לו) עיל"פ ההמשך הנ"ל עפי"ד הגאון מ' גבריאל מנ"ש ז"ל הובא בפרח לבנון לפ' המדרש מי שמך לאיש שר ושופט עלינו אמרו ני' והלא בנה של יוכבד אתה וקורין לך בת בתיה ואתה תבקש להיות שר ושופט והיא תמוה, וכ' לפ' שכוונתם הי' לפי דכ' לא יסור שבט מיהודה עד כי יבוא שילה ושיל"ה בגימטריא משה שהי' מלך ואחז"ל שרק בתיה בת פרעה נתנה לו שם משה אבל אמו קראתו טובי' וקיימ"ל דשם שקורין אביו או אמו הוא שם העיקר לענין גט, וזש"א אתה הרגת את המצרי וסברת הא דכ' לא יסור שבט מיהודה עד כי יבוא שילה היינו משה הלא זה השם שקראה בתיה בת פרעה אינו עיקר רק השם שקראה אמו, וזש"א מי שמך לאיש שר וכו' והלא בנה של יוכבד אתה ורק קורין לך בן בתיה א"כ שם אמך יוכבד הוא העיקר ושם זה אינו בגימטריא משה עכ"ד דפח"ח, אמנם י"ל דמרע"ה סבר משה הוא עיקר על שם זכרון הנס כי מן המים משיתהו כש"כ רבינו בחיי ז"ל דלכן נקרא לעולם על שם משה, וזש"א ותקרא שמו משה ותאמר הטעם כי מן המים משיתהו א"כ שם זה הוא עיקר ושפיר מרע"ה הוא מלך דעד כי יבוא שילה היינו משה כנ"ל, ולכן ויך את המצרי. והבן:

לז) עיל"פ עפי"ד הנ"ל לפי"ד אברבנאל דלכן כ' ותאמר כי מן המים משיתהו דקאי על יוכבד שהיא קראה שמו משה ותאמר לבת פרעה להצדיק עצמה דלכן קראתי שמו ככה בלשונינו כי מן המים משיתהו יען כי את בתיה בת פרעה משית אותו מן המים ע"ש, א"כ שפיר משה הוא מלך דעלי שיבוא שילה היינו משה שם שקראתו אמו, וזש"א ותקרא שמו משה ותאמר וכו' וכיון שאמו קראתו משה הרי הוא מלך לכן ויך את המצרי:

לח) וירא בסבלותם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי וברש"י וירא כי אין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר, ונ"ל דאיתא בזוה"ק דבשביל חטא מכירת יוסף נשתעבדו במצרים והצדק הי' עם יוסף ולא עם השבטים שהי' קורין לבני השפחות עבדים שהמה היו בני יעקב, ולכאורה יקשה הא קיימ"ל באהע"ז סי' ט"ז סעי"ב שבנו הבא מן השפחה ומן הכותית אינו בנו אלא בנה ע"ש, אמנם הדבר נכון לפימש"כ החזקוני הא דאמרינן גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר היינו אחר מתן תורה אבל קודם מתן תורה הי' היחוס הולך אחר האב, ואם הוא עכו"ם או עבד הולד כמותו עי' בריב"א בפרשתן על בעלי התוספות, א"כ ה"ה ישראל הבא על השפחה או כותית קודם מתן תורה הולד הולך אחר יחוס האב לכן הי' בני השפחות בני יעקב, ועי'

שם בריב"א בשם החזקוני שהקשה על דחז"ל הנ"ל שראה משה שאין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר לכן ויך את המצרי אמאי צריך גירות הלא אחז"ל דשולמית בת ישראל כבר היתה מעוברת מהמצרי ועכו"ם שבא על בת ישראל הולד כשר [עי' באהע"ז סי' ד' בפ"ת סק"א] וכ' לתרץ דקודם מתן תורה לעולם היחוס אחר האב ולא אחר האם ע"כ הולד ככרי כנ"ל ע"ש, וזש"א וירא בסבלותם בשביל חטא מכירת יוסף דבני השפחות היו בני יעקב דקודם מתן תורה היחס הולך אחר האב כנ"ל, ולכן כאשר ראה שאין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר ובלא גירות וולדה הוא עכו"ם דקודם מ"ת היחוס הולך אחר האב כנ"ל, לכן ויך את המצרי. ודו"ק והדבר נכון בס"ד:

לט) וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ונ"ל דבאמרי שפר מהגאון מוהרש"ק ז"ל הקשה האיך הרג משה את המצרי בלי שאלה את פיו מדוע הכה את העברי ואף דב"נ המכה את ישראל חייב מיתה מ"מ הרי קיימ"ל דדינא דמלכותא דינא והכא הרי פרעה גזר על ישראל שיעבדו ומינה עליהם נוגשים שאם לא יעבדו יכו אותם ואפשר עבר העברי על מצות המלך לכן הכה אותו ע"ש, אמנם הדבר נכון דהמצרי בעת שהכה את העברי פנה לכל המקומות שם סביבותיו לראות אם אין אדם רואה ההכאה ואם הי' הצדק עם המצרי ל"ה לו מורא להכות בפני עיני כל למען ישמעו ויראו מלעבור עוד על מצות המלך ע"כ ידע מרע"ה שאין הצדק עם המצרי, וזש"א וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ועוד ראה כי ויפן כה וכה וירא כי אין איש רצ"ל דהמצרי פנה לכאן ולכאן בעת הכאה ובראותו שאין איש רואה אותו אז הכהו ע"כ משום שאין הצדק עמו לכן ויך את המצרי:

מ) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וירא איש מצרי מכה איש עברי וכו' ויך את המצרי דלכאורה וירא בסבלותם כמיותר אמנם לפי הנ"ל א"ש דלכאורה אמאי הכה מרע"ה את המצרי אפשר עבר העברי על מצות המלך ולא עשה עבודתו ע"כ הכה המצרי דדינא דמלכותא דינא כנ"ל לז"א ויצא אל אחיו וירא בסבלותם שראו שאחיו עובדים העבודה ואפ"ה ראה כי איש מצרי מכה איש עברי לכן ויך את המצרי:

מא) עוד יש לת' קו' הנ"ל אמאי הכה מרע"ה את המצרי שהכה את העברי שמא לא עשה העברי עבודתו ועבר על מצות המלך ע"כ הכה אותו דדינא דמלכותא דינא, דנודע דברי הר"ת דזה דדינא דמ"ד רק כשהגזירה הי' על כל בני מלכותו אבל אם הגזירה הוא רק על מקצת בני מלכותו ל"א דדמ"ד [ועי' בהקדמה לשב שמעתתא ובי"מ לכ"ק מוחז"ל] א"כ הרי פרעה לא גזר העבדות רק על בנ"י ולא על עמו ובכה"ג ל"א דדמ"ד, ולפי"ז יל"פ הפ' ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וירא איש מצרי מכה איש עברי וכו' ויך את המצרי ותיבות

וירא בסבלותם לכאורה כמיותר ולפי הנ"ל א"ש וזש"א ויצא אל אחיו וירא בסבלותם רצ"ל דהסבלות הי' רק על אחיו ולא על המצריים א"כ בכה"ג ל"א דדמ"ד ואפ"ה וירא איש מצרי מכה איש עברי וכו' לכן ויך את המצרי. והבן:

מב) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם והי' נותן כתיפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן וכו' לפיכך וירא אליו אלקים מתוך הסנה [וכו' וארד להצילו מיד מצרים] ונ"ל עפי"ד כ"ק הגה"ק מהרי"ד מבעלזא ז"ל לפ' הפ' פ' תשא ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת ויאמר ד' אל משה מי אשר חטא לי אמחנו דהנה אחז"ל דג' ספרים יש לפני הקב"ה א) עבור הצדיקים ב) עבור בינונים ג) עבור הרשעים ואמר הקב"ה למשה כל כלל ישראל שחטאו אכתבם בספר ג' ואותך לבדך בספר א' ואמר

מרע"ה להקב"ה כי הוא איני רוצה להיות לבדו רק עם כלל ישראל ביחד בספר ג' וזהו שאמר שאם תשא חטאתם יתכתבם בספר א' עמדי מה טוב ואם אין מחני נא מספרך הראשון אשר כתבת אותי כי אני רוצה להתאחד עם כלל ישראל וכיון שראה הקב"ה גודל אהבתו של מרע"ה לכלל ישראל שרוצה להיות ביחד עם כלל ישראל אפילו בעת צרה מלהיות בפני עצמו לכן אמר הקב"ה למשה לא אותך אתן בספר ג' רק להיפך מי אשר חטא לי אמחנו מספר ג' ואעמידם אצלך בספרן של צדיקים לטוב להם ג"כ כדי שתהי' עמהם ביחד ודפח"ח ושפ"י וזש"א המדרש ויצא אל אחיו וירא בסבלותם שהי' נותן כתיפיו ומסייע לכל או"א מהן שרצה מרע"ה להיות ביחד עם כלל ישראל אפילו בעת צרה מלהיות לפני עצמו לפיכך וירא אליו אלקים מתוך הסנה ואמר וארד להצילו מיד מצרים כדי שיהי' הכלל ישראל עמך ביחד אע"פ שאינם כדאי להוציאם ממצרים רק כדי שתוכל להיות עמהם ביחד. והבן: מד) עי"ל עפ"י הנ"ל ויגדל משה שהי' גבהי י' אמות שיהי' יכול לשאת את ארונו של יוסף והנה הקדמונים הקשו איך טימא עצמו בעצמות יוסף למד"א בזבחים [ק"א ע"ב] ובמדרש ויקרא פי"א שמרע"ה שימש בכהונה גדולה מ' שנה ותי' דעכצ"ל כמד"א שלא הי' כהן רק לוי, והנה במדרש איתא במה הרגו משה להמצרי ר"א אומר באגרוף, והקשה המתנה לוי איך טימא את עצמו הא במגע ומשא גם עכו"ם מטמא ותי' דצ"ל דאתיא כמד"א שהי' לוי, וזש"א ויגדל משה כדי לשאת ארונו של יוסף א"כ עכצ"ל דס"ל דמרע"ה הי' לוי כנ"ל, לכן ויך את המצרי שהי' מותר לי להרוג באגרוף. והבן:

מה) ולפי"ד המחנה לוי הנ"ל יל"פ ההמשך ותקרא שמו משה וכו' ויך את המצרי, דנודע דמרע"ה הי' מלך כדכ' לא יסור שבט מיהודה עד כי יבוא שילה ושילה בגימטריא משה, ונודע ד' הירושלמי דאין מושחין כהונה למלכים א"כ עכצ"ל דכיון שהי' מרע"ה מלך ל"ה כהן רק לוי ושפיר הרג להמצרי באגרוף דל"ה כהן והי' מותר לו לטמאות א"ע כנ"ל, וזש"א ותקרא שמו משה א"כ הי' מלך ולא כהן אלא לוי ולכן ויך את המצרי שהרגו באגרוף. והבן:

מו) עיל"פ ויגדל משה וכו' ויך את המצרי דהנה אחז"ל שהרגו ע"י שם המפורש ונודע ד' הירושלמי והמדרש פ' נשא דחד בר נש אתא לקמי' דר' חנינא בעי דימסור לי' שם המפורש אמר לי' שקלית מן בר כש מידי א"ל כהנא אנא ונטלי מתנות כהונה לא בעי ממהר לי' ע"ש, א"כ מרע"ה שהי' כהן ומקבל מתנות כהונה איך נמסר לו שם המפורש אמנם הדבר נכון דהא אחז"ל דבאדם גדול וחשוב בהאי הכאה דמקבל מיני' הוה כמו שנתן לו א"כ ה"ה מרע"ה דאחז"ל ויגדל משה שעלה לגדולה והי' אדם חשוב לא נחשב

כמקבל אלא כנותן, וזש"א ויגדל משה ואחז"ל שעלה לגדולה ושפיר נמסר לי' שם המפורש ע"כ ויך את המצרי ע"י שם המפורש. והבן:

מז) וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו וכו' ויך את המצרי ויצא ביום השני וכו' ויאמר לרשע למה תכה רעך,ונ"ל דכ' בפ' ראה הנה תכה וכו' לפי חרב וכו' ונתן לך רחמים וכו' כי תשמע בקול ד' א', וכ' האוה"ח הק' ז"ל לפ' לפי שצוה השי"ת על עיר הנדחת להרוג כל העיר הא מעשה זה יוליד טבע האכזרית בלב האדם ולז"א תוה"ק שהשי"ת יתן להאדם רחמים מחדש לרחם על הבריות, וזש"א הכה תכה וכו' לפי חרב ואח"כ ונתן לך רחמים להיות בעל רחמים יען כי תשמע לקול ד' א' כי האכזריות הי' במצות השי"ת ע"ש, וזש"א וירא וכו' ויך את המצרי ואפ"ה לא הי' נולד אצלו אכזריות ולז"א ויצא ביום השני וכו' ויאמר לרשע למה תכה רעך שהי' לו רחמנות על המוכה כיון שהרג את המצרי עפ"י דין:

מח) ויאמר לרשע למה תכה רעך ויאמר וכו' הלהרגני אתה אימר כאשר הרגת את המצרי וברש"י הלהרגני אתה אומר שהרגו בשם המפורש, ונ"ל דבבאר מ"ח ז"ל כ' הטעם שלמצרי לא אמר כלום רק ויך את המצרי ולעברי אמר למה תכה רעך דמבואר ברמב"ם ז"ל [מלכים פ"ט הי"ג] דב"כ נהרג שלא בהתראה משא"כ ישראל לכן הרג את המצרי תיכף ולא התרה בו אבל לישראל התרה בו ולז"א למה תכה רעך הלא תתחייב מיתה ע"ש, והנה איתא בסה"ק לפ' הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי כי להרוג עכו"ם א"צ להוציא כל השם בשפתיו ודי בחצי השם היינו י"ה אבל להרוג ישראל צריכים להוציא כל ד' אותיות, ונודע דמרע"ה ל"ה יכול להוציא בשפתיו אותיות בומ"ף א"כ ל"ה יכול להרוג ישראל ע"י השם כי סו"ת השם היינו אות וא"ו ל"ה יכול להוציא בשפתיו וז"ש הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי דהא ישראל אני וא"א לך להוציא כל השם עכ"ד דפח"ח וזש"א ויאמר לרשע למה תכה רעך וכיון שראה שמתרה בו א"כ עכצ"ל שהי' לו דין ישראל עוד קודם מתן תורה ולא דין ב"כ כנ"ל, ולז"א הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי דהמצרי הי' לך באפשרות להרוג ע"י חצי שם אבל לי שיש לי דין ישראל א"א לך להרוג אותי כנ"ל. והבן:

מט) ויאנחו בנ"י מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים, וכ"ל עפיד"ק של מרן הרי"ם ז"ל שאמר בענין חטא מי מריבה הלא צעקו על מים שהוא דבר הכרח ולמה נחשב לחטא, ואמר כי כ' ואין מים לשתית ויאמרו תנו לנו מים ונשתה וכו' ויצמא שם העם למים וכו' ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בנ"י הרי בעת שצעקו למים ל"ה עוד הצרה כי הלא לא הי' עוד צמאים למים והי' להם להמתין עם צעקתם בעת שיהי'

צמאים למים ולא מקודם לכן נחשב לחטא וזש"א ואין מים לשתות וצעקו מיד תנו לנו מים הגם שאח"כ ויצמא העם למים לכן ויקרא וכו' על ריב בנ"י שלא הי' הצדק עמהם ודפח"ח, וזש"א ויאנחו בכ"י מן העבודה ויזעקו שמקודם בא עליהם הצרה של עבודה ואח"כ ויזעקו ולא מקודם אע"פ שידעו תיכף דביאתם למצרים כדי לקיים ועבדום וענו אותם לכן ותעל שועתם אל האלקים: נ) וישמע אלקים את נאקתם וכו' וירא אלקים את בנ"י וידע אלקים ובמדרש וירא א' וכו' שראה שעשו בנ"י תשובה, ונ"ל דהנה בבנ"י ז"ל [הובא לעיל פ' בראשית אות כ"ו] כ' הטעם דמועיל תשובה הגם שהוא דבר שחוץ לשכל האנושי, אך כי גם העונש עבור החטא הוא ג"כ למעלה משכל האנושי כקו' הרמב"ם ז"ל כיון שהקב"ה יודע עתידות שיחטא האדם א"כ ליכא בחירה וכ' לת' שהוא למעלה משכל האנושי ע"כ שפיר מועיל תשובה אע"פ שהוא למעלה משכל האנושי כיון דגם העונש הוא למעלה משכל האנושי ודפח"ח, וזש"א וישמע א' את נאקתם יען וירא א' את בנ"י שעשו תשובה, ולכאורה יקשה למה יועיל תשובה ולז"א וידע אלקים כי הקב"ה יודע הכל א"כ גם העונש הוא למעלה משכל האנושי לכן מועיל תשובה ג"כ אע"פ שהוא למעלה משכל האנושי:

נא) ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני ובמדרש הנני למלכות הנני לכהונה, ונ"ל דבנחלת יעקב כ' לת' הא דהי' מרע"ה מלך וכה"ג אע"ג דקיימ"ל דאין מושחין כהונה למלכים דמבואר במהרש"א ז"ל קידושין [ס"ו ע"א] דה"ט דאין מושחין כהונה למלכים דמלך צריך להניח הכתר בראשו וכה"ג הציץ א"כ לא יהי' לו מקום להניח תפילין אבל מרע"ה שהי' מובחר כל היצורים דלא נהנה מאכילת עה"ד דהי' מהקנה של אדה"ר ל"ה צריך להניח תפילין כי הנחת תפילין הוא לתקן חטא אדה"ר והוא לא חטא כלל ע"ש דפח"ח [ועי' לעיל פ' בראשית אות י"ח מזה] והנה נודע ד' האר"י הק' ז"ל דלכן הי' מרע"ה חי ק"כ שנים דלא הי' בחטא אדה"ר שהי' מהקנה ע"כ הי' מובחר היצורים ואין תורמין אלא מן היפה לכן הי' הוא תרומתו של עולם דשית אלפי שנין הוה עלמא דעולה לפי מדה בינונית ק"כ שנים עכדה"ק, והנה איתא במדרש דלכן נגלה הקב"ה למרע"ה בסנה דהסנה עולה ק"כ לרמז לו דיחי' ק"כ שנים ע"ש, וזש"א ויקרא אליו א' מתוך וכו' ויאמר הנני הנני למלכות והנני לכהונה דכיון שנגלה הקב"ה בהסנה ידע שיחי' ק"כ שנים שהוא לא, חטא בעה"ד יא"צ להניח תפילין כנ"ל לכן אמר הכני למלכות והנני לכהונה שהוא יכול להיות מלך וכהן. והבן ונכון בס"ד:

נב) ויאמר ד' ראה ראיתי וכו' וארד להצילו במדרש אמר לו הקב"ה משה אתה רואה ראייה אחת ואני רואה שתי ראיות אתה רואה אותן באין לסיני ומקבלין תורתי ואני רואה

איתן מקבלין תורתי זהו ראה, ראיתי זו ראיית מעשה העגל עכ"ל והמפורשים תמהו דהא משה סירב בשליחות כי אין זכות לישראל לגאלם א"כ למה אמר לו הקב"ה שהיא רואה ג"כ מעשה עגל להקטין זכותם, וכ"ל עפי"ד קדושת לוי ז"ל לפ' פ' תשא וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם דאחז"ל ברכות [ל"ב ע"ב] גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני דהנה זכות קבלת התורה גדול מאוד אולם המקטרג ימצא מקום להקטין הזכות שלא הי' ע"י בחירתם רק מכח קדושת אבותם קבלו את התורה אמנם בראות שעשו העגל אע"פ שהמה בני אברהם יצחק ויעקב זה מורה שקבלת התורה הי' ע"י בחירתם וזש"א גם אלה תשכחנה זה מעשה עגל שלא לענוש אותם אבל אנכי זה מעשה סיני בעת שאזכור להם זכות קבלת התורה לא אשכחך מעשה עגל כדי להגדיל זכותם וזש"א ביום פקדי היינו לטובה ופקדתי עליהם חטאתם זה מעשה עגל להגדיל זכותם עכדה"ק דפח"ח, וזש"א אתה רואה ראייה אחת קבלת התורה ואין זכותם גדול כ"כ לא כן אנכי רואה שתי ראיות קבלת התורה ומעשה עגל דע"י מעשה העגל נגדל זכות קבלת התורה וראוים להגאל. והבן:

נג) ולפי ד' הקדושת לוי ז"ל הנ"ל יל"פ המדרש פ' תשא העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל הדד"כ זה ישפיל וזה ירים, דאחז"ל דהשקלים באים לכפר על מעשה העגל ע"כ לא רצה הקב"ה שיתנו שקל שלם לכפר שלא יזכר עוד דא"כ יהי' חסרון להקטין זכות קבלת התורה, ע"כ צוה הקב"ה לתת מחצית השקל להורה לנו כי מעשה העגל נשכח לחצאין דהיינו לענין עונש לא יזכר מעשה העגל אבל לענין זכות להגדיל זכותם יזכר מעשה עגל כדברי הקדושת לוי ז"ל הנ"ל, ולכאורה הי' מקום לומר דמזה שצוה הקב"ה ליתן רק מחצית השקל ולא שקל שלם השפיל ח"ו כבוד ישראל שמעשה העגל אינו נשכח לגמרי דאל"כ למה לא צוה ליתן שקל שלם אבל באמת זה השפלה הוא לרומם את בנ"י שע"י שלא נשכח לגמרי מעשה העגל הגדיל זכותם בקבלת התורה וזש"א העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל הדד"כ זה ישפיל רצ"ל זאת שנותנים רק מחצית השקל לרמז כי לא נשכח לגמרי מעשה העגל באמת זה ירים שנתרומם עי"ז כבוד ישראל שקבלו התורה ע"י בחירתם הטוב ולא ע"י קדושת אבותם כנ"ל. והבן והדבר נכון בס"ד. כד) ועתה הנה צעקת בנ"י בא אלי וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם ועתה לכה וכו' והוצא את עמי בנ"י ממצרים, ונ"ל עפי"מ שראיתי לפ' הפ' פ' מקץ מש"א אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו ע"כ באה אלינו הצרה הזאת, דיש אדם שחושב שהוא בעת צרה אבל אצל חבירו אינו צרה כלל לכן אינו עומד לעזרתו וכ"ז אם אינו מבקש עזרתו אבל אם מבקש עזרתו השכל

מחייב למלאות שאלתו, אבל אם חבירו ג"כ מכיר שחבירו עומד בעת צרה אזי השכל מחייב לעזור לו אע"פ שאינו מבקש עזרה ומכש"כ אם גם חבירו רואה בהצרה אשר קרה לחבירו וגם חבירו מבקש עזרה בודאי חוב קדוש לעמוד לעזרתו, וזש"א אשר ראינו צרת נפשו שגם אצלינו לצרה יחשב וגם בהתחננו אלינו שהי' מבקש עזרה ואפ"ה ולא שמענו בקולו ע"כ בא אלינו הצרה הזאת ודפח"ח, וזש"א הנה צעקת בנ"י בא אלי וגם ראיתי הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם דבנ"י צועקים אלי לעמוד בעזרה בעת צרתם ולא כי הצרה הוא בעיניהם ולא בעיני ולז"א וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם שגם בעיני לצרה יחשב א"כ חוב קדוש לעמוד לעזרתם וע"כ אמר לכה וכו' והוצא את עמי בנ"י ממצרים:

נה) ויאמר וכו' וזה לך האות כי אנכי שלחתיך ונ"ל דאחז"ל כל הנביאים התנבאו בכה ומשה התנבא בזה דהיתה השכינה מדברת מתוך גרונו ודבריו הי' דברי שכינה ע"ש, והנה כ"ק דו"ז הגה"ק בעמק חכמה ז"ל הביא קו' הגה"צ מזמיגראד ז"ל איך שלח הקב"ה את מרע"ה לומר הדברים לפרעה הא קיימ"ל דמילי לא מימסרי לשליח ע"ש דפח"ח, אמנם באמת לק"מ דהא השכינה הי' מדברת מתוך גרונו של משה ודבריו דברי שכינה א"כ ל"ה מרע"ה כשליח ולא שייך לומר דמילי ל"מ לשליח, וזש"א ויאמר וכו' וזה לך כי רק אתה תתנבא בזה ולא בכה האות רצ"ל דהאות והראי' שכן הוא כי אנכי שלחתיך ואם לא היית מתנבא בזה לא הי' מועיל השליחות דהי' מילי דלא מימסרי לשליח:

נו) ויאמר משה אל הא' הנה אנכי בא אל בנ"י וכו' ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר א' אל משה אהי' אשר אהי' ויאמר כה תאמר לבנ"י ויאמר עוד אלקים למשה וכו' זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור, ונ"ל עפיד"ק של קדוש ישראל מרוזין ז"ל שהקשה וכי לא ידעו בנ"י שם ד' שישאלו מה שמו ואמר דבאמת ידעו וחש"א ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם רצ"ל שהם יקדימו לומר לי מה שמו היינו שם הוי"ה ב"ה וב"ש אבל מה אומר אליהם איזה חידוש אודיע להם מה שלא ידעו מקודם ויאמר אהי' אשר אהי' כה תאמר לבנ"י דאהי' בגימטריא כ"א א"כ אהי' אשר אהי' היינו כ"א פעמים כ"א וכ"א פעמים כ"א עולה תמ"א כמנין תיבת אמת דשמו הוא אמת דכן הוא חותמו עכדה"ק ודפח"ח, והכה הבכ"י ז"ל כ' לפ' הפ' שפת אמת תכון לעד דנודע דהטעם דשמו של הקב"ה הוא אמת דאמת במספר קטן ט' והכה ט' אם תכפול כ"פ יהי' בכל פעם ט' דב"פ ט' הוא י"ח ג"כ במס"ק ט' וכן ג"פ ס' הוא כ"ז ג"כ במס"ק ט' וכן עד לעולם לדעת כי זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור, וזש"א שפת אמת דלכן נקרא הקב"ה בשפת אמת למען דעת תכון לעד ששמו הוא לעולם ודפת"ח וזש"א ויאמר משה אל הא' וכו' ואמרו לי מה

שמו שידעו את שם ה' מה אומר אליהם דבר חידוש ולז"א הקב"ה אהי' אשר אהי' כה תאמר לבנ"י שהגמטריא אמת ששמו של הקב"ה הוא אמת כנ"ל ולמען דעת למה נקרא שמו אמת ולז"א ויאמר עוד אלקים למשה וכו' זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור דלכן נקרא שמי אמת דכמו שאמת עולה לעולם במס"ק ט' כ"כ שמי הוא לעולם כנ"ל. והבן והדבר נכון בס"ד:

נז) ויאמר אלקים אל משה אהי' אשר אהי' ויאמר כה תאמר לבנ"י וכו' ואומר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני וכו' אל ארץ זבת חלב ודבש, ונ"ל עפי"ד קדוש ישראל מרוזין ז"ל הנ"ל דאהי' בגימטריא כ"א וזש"א אהי' דבגימטריא כ"א אשר אהי' היינו כ"א פעמים כ"א עולה אמת כשמו של הקב"ה אשר חותמו אמת וזאת יאמר להם אשר לא ידעו מזה כנ"ל, והנה איתא במדרש דלכן חותמו של הקב"ה אמת לרמז כמו דאות א' הוא הראשון מהאותיות ומ"ם הוא האמצעי והתי"ו הוא האחרונה כן הקב"ה הוא הי' הוה ויהי' וכ' בתפארת יהונתן דמזה נשמע דאותיות מנצפ"ך הוא ג"כ הלכה לממ"ס דאל"כ הרי ליכא רק כ"ב אותיות ואז המ"ם אינו אמצעי ע"ש בפ' בראשית, והנה י"ל דכיין דמנצפ"ך המה הללממ"ס עכצ"ל דבן מ"ח שנים הכיר אאע"ה את בוראו ולא בן ג' הכיר את בוראו דהנה כ' ואברם בן חמש שנים ושבעים שכה ואת הנפש אשר עשו [שהכניסם תחת כנפי השכינה] וכ' בנזה"ק פל"ט סי' ט' דמבואר בזוה"ק פ' נשא דהבא לתקן אחרים צריך לתקן עצמו מקודם בתכלית השלימות ע"ש, ולמד"א בן מ"ח שנים הכיר אאע"ה את בוראו א"כ ממ"ח שנים עד ע"ה שנים הוא כ"ז שנים שתיקן בכ"ז שנים כ"ז אתוון דמנצפ"ך המה ג"כ הללממ"ס לכן הי' לו כח להכניס אחרים תחת כנפי השכינה ע"ש דפח"ח, וכבר כ' הקדמונים דאי נימא דבן ג' שנים הכיר אאע"ה את בוראו שפיר י"ל בהברא"ם אל תקרי בהברא"ם אלא באברהם דבשבילו נברא העולם, אבל אי נימא דבן מ"ח שנים הכיר את בוראו עכצ"ל דהעולם נברא בשביל מרע"ה שהוא הכיר מיד את בוראו והא דכ' בהברא"ם לומר בה"א נברא העולם עכ"ד, והנה ברש"י ריש בראשית כ' שאם יאמרו אוה"ע לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות ז' גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו ע"ש, והנה השל"ה הק' ז"ל הקשה וכי דינא הכא שאם א' נותן מתנה ליטלו ממנו, וכ' לת' דאחז"ל בהברא"ם בה"א נברא העולם וה"א הוא לשון קלילא דלית בי' ממשא כמבואר במדרש והוה כדבר שאין בו ממש ע"כ יכול הקב"ה לחזור [עי' בדברינו פ' לך אות מ"ו מזה] וזש"א ויאמר אלקים אל משה אהי' אשר אהי' ויאמר כה תאמר לבנ"י דחותם של הקב"ה הוא תיבת אמת לרמז שהקב"ה הוא

הי' הוה ויהי' דהמ"ם היא אמצעי דמנצפ"ך המה הללממ"ס כנ"ל, א"כ שפיר נשמע דבן מ"ח שנים הכיר אאע"ה את בוראו ולא מקודם דלכן עשה את הנפש אשר בחרן בהיותו ע"ה שנים כנ"ל, ואז עכצ"ל דבשביל מרע"ה נברא העולם ולא בשביל אאע"ה כנ"ל, וא"כ בהברא"ם היינו דבה"א נברא העולם א"כ שפיר יכול הקב"ה ליקח את א"י מהאוה"ע ולתת לנו כנ"ל, ולז"א אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני וכו' דהארץ של הקב"ה היא והוא נתנה לאוה"ע והוא נטלה מהם דיכול לחזור כיון דבה"א נברא העולם כני"ל. ודו"ק והדבר נחמד בס"ד: נח) ולפי הנ"ל יל"פ המדרש פליאה מנצפ"ך צופים אומרים הללממ"ס זה שאמר הכ' ד' מלך ד' מלך ד' ימלך לעולם ועד [הובא בפרדס] דהכא איתא במדרש בראשית ברא אלקים אר"ס בשם ריב"ל מנצפ"ך צופים אומרים הללממ"ס וכ' בתפ"י וכ"כ המפורשים לפ' דאיתא במדרש בראשית ברא אלקים סו"ת אמת הוא חותמו של הקב"ה, והטעם דאמת הוא חותמו של הקב"ה איתא במדרש משום דאות א' הוא הראשון מהאותיות ומ"ם הוא האמצעי והתי"ו הוא האחרונה לרמז שהשי"ת הוא הי' הוה ויהי' היינו ד' מלך ד' מלך ד' ימלוך לעולם ועד, ולכאורה הרי מ"ם אין האמצעי מן הכ"ב אותיות, אמנם נכון דמנצפ"ך הוא ג"כ הללממ"ס א"כ איכא כ"ז אותיות הרי המ"ם הוא האמצעי, וזש"א בראשית ברא אלקים לרמז דסו"ת אמת דהמ"ם הוא האמצעי כנ"ל, מזה נשמע דמנצפ"ך המה הללממ"ס ודפח"ח, ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל מנצפ"ך צופים אמרום הללממ"ס א"כ המ"ם הוא אמצע ושפיר אמרינן דחותם של הקב"ה הוא אמת לרמז שהוא הי' הוה ויהי' היינו ד' מלך ד' מלך ד' ימלוך לעולם ועד כמו אותיות אמת דאל"ף הוא ראשון והמ"ם הוא אמצעי והתי"ו הוא האחרונה. ולז"א זה שאמר הכ' ד' מלך ד' מלך ד' ימלוך לעולם יעד דכיון דמנצפ"ך המה הללממ"ס שפיר נשמע מחותמו של הקב"ה, שד' מלך ד' מלך ד' ימליך לעולם ועד. והבן:

נט) לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם וכו' לאמור פקוד פקדתי אתכם וכו' וכ' בבעה"ט פקוד פקדתי שיחסור כמנין פקו"ד היינו ק"ץ שנים שלא יהי' בגלות אלא רד"ו שנים ע"ש, ונ"ל עפי"ד זקיני מאור הגולה מליסא ז"ל [הובא בפ' לך אות י"ז] ותו"ד כי לפי דעה הנפסדה של האפיקורסים כמו שהחומר כלה ונפסד לאחר שמת כ"כ הנפש שאין השארת הנפש ח"ו א"כ הצעיר חשוב יותר מהזקן שיחי' עוד שנים יותר מהזקן לא כן בנ"י המאמינים בהשארת הנפש הזקן מכובד תותר כי עד מהרה יבוא לשלימות לחסות בנועם ד' כי הנפש כשאר חי וקיים ע"ש דפח"ח, והכה אחז"ל דבנ"י לא האמינו שיצאו ממצרים דהי' חסר עוד כמנין ק"ץ שנים להשלים הד' מאות שנים, והטעם שיצאו באמת מקודם, כ' הקדמונים דכיון שיש השארת הנפש ונצטערו גם האבות הק' בצער בניהם

ע"כ השלימו המה הזמן, וזש"א לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם, אליהם לא' להצעיר דהזקן חשוב יותר כיון שיש השארת הנפש כנ"ל, א"כ שפיר ישלימו האבות את הזמן ויחסר ק"ן שנים כמנין פקו"ד כנ"ל, ועי"ז יאמינו לך שתהא תוכל לאמור פקוד פקדתי אתכם שיחסר כמנין פקו"ד. והבן והדבר נכון בס"ד: ס) והי' כי תלכון לא תלכו ריקם ושאלה וכו' במסורה לא תלכו אחרי אלקים אחרים, ונ"ל דנודע דלכן יצאו ברכוש בשביל קישוי השיעבוד דל"ה צריכים הקישוי שיעבוד להשלים הד' מאות שנים דהשכינה השלימה כי השכינה שורה בישראל והיתה עמהם בגלות, והנה האלשיך הק' ז"ל כ' דלכן אסור לילך אחר אלקים אחרים ולא' אמרינן דמגדלות עבד ניכר גדלות רבו יען כי השכינה עמנו ובפני הרב אין רשות לכבד את העבד, וזש"א והי' וכו' ל"ת ריקם א"כ נשמע מזה דהשכינה עמנו ולכן לא תלכו אחרי אלקים אחרים דבפני הרב אסור לכבד העבד. והבן:

סא) עיל"פ המסורה הנ"ל דהמפורשים הקשו למה כ' כאן ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה ובפ' בא כ' וישאלו וכו' ואשה מאת רעותה וכ' לת' דהא אחז"ל רעהו ולא של עכו"ם דעכו"ם לא נקרא רעהו וכבר אחז"ל דישראל במצרים הי' עובדי עבידה זרה וזה הי' קודם קרבן פסח ודם מילה אבל אח"כ משכו מע"ז כמ"ש משכו וקחו משכו מע"ז אזי נעשו ישראל ברי' חדשה, לכן בציוי הי' ישראל דומין למצרים כ' ושאלו איש מאת רעהו המצרי ואשה מאת רעותה המצרית אבל כאן שאמר הקב"ה למשה מה שיהי' אח"כ אחר מצות פסח ומילה שאז לא יהי' בנ"י דומין למצרים אמר משכנתה ותגרת ביתה ולא אמר רעותה דעכו"ם לא מקרי רעהו של ישראל שאינו הולך אחרי אלקים אחרים ודפח"ח, וזש"א המסורה לא הלכו ריקם ישאנה אשה משכנתה ומגרת ביתה, ושנא מקשה לך למה לא כ' מרעותה, ולז"א המסורה לא תלך אחרי אלקים אחרים שלא יהי' עוד עובדי ע"ז לכן לא כ' רעותה דעכו"ם לא נקרא רעהו של ישראל. ונכון בס"ד:

סב) עיל"פ עפי"ד הטוטו"ד קמא סי' קפ"ט דאם עושה מעשה לילך בתיקות עכו"ם ללבוש בגדי עכו"ם הוי בזה כמותר לכל התירה וכעובד ע"ז ע"ש, והנה בס' טעמי המנהגים ח"ב כ' דלכן כ' ושמתם על בניכם ועל בנותיכם דלא רצו ללבוש לבושים של המצרים והי' צריכים לתפור מחדש כדרך שישראל נושאים ועי"ז יתקטנו המלבושים ואין ראוים רק לקטנים. ולז"א ושמתם על בניכם ועל בנותיכם, וזש"א המסירה לא תלכו ריקם ושאלה וכו' ושמלות ושמתם על בניכם ועל בנותיכם ולא ללבוש מלבושי מצרים כנ"ל. כדי לא תלכו אחרי אלוקים אחרים כי ההולך בבגדי עכו"ם הרי הוא כעובד ע"ז ע"כ עשו את המלבושים לבניהם:

סג) ושאלה וכו' כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמתם על בניכם ועל בנותיכם, ונ"ל עפיד"ק של הגה"ק מראפשיטץ ז"ל דלכן אמר הקב"ה ושאלה דלכאורה יקשה הא שואל צריך לה חזיר מה דשאל דצפה הקב"ה שיהי' בניהם ובנותיהם של ישראל עוד בגלות ועתידין להחזיר כל הרכיש להציל נפשם מיד הקמים עליהם לכלותם ולז"א ושאלה כי הבנים יתנו הכל בחזרה עכדה"ק, וזש"א ושאלה וכו' ושלא יקשה הא השואל חייב להחזיר מה שלקח ולז"א ושמתם רצ"ל השבת השאלה על בניכם ועל בנותיכם שהמה יחזירו הרכוש של השאלה בגלות הבאים לפדות נפשם:

סד) ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי במדרש בשביל שאמר והן לא יאמינו לי וכו' אמר לו הקב"ה הן קרבו ימיך למות ונ"ל עפי"ד המפורשים דלכן אמר מרע"ה דלא יאמינו לי דהקב"ה הבטיח כי בעצמו יגאלם ולא ע"י שליח ובאמת הי' כמו שגואלם השי"ת דשכינה הי' מדברת מתוך גרונו של מרע"ה והיא מחמת ענוה סבר שאין השכינה מדברת מתוך גרונו עכ"ד, והנה מיתת מרע"ה הי' בשביל שהכה לסלע ונודע דברי זקיני הגאון הר"ר העשיל ז"ל דהי' לו התנצלות דאחז"ל יען כי אמר אאע"ה יקח נא מעט מים ע"י שליח לכן שילם לו הקב"ה לבניו ג"כ המים ע"י שליח ולא ע"י עצמו א"כ הי' ההכרח שיכה את הסלע דאם ע"י דיבור הי' ע"י הקב"ה בעצמו דשכינה הי' מדברת מתוך גרונו עי' בחנוכת התורה דפח"ח א"כ ממנ"פ חטא מרע"ה אם סבר דשכינה מדברת מתוך גרונו ולא חטא במי מריבה א"כ חטא שסירב בשליחות, ואם לא חטא בסירובו דסבר דאין השכינה מדברת מתוך גרונו א"כ חטא במי מריבה, וזש"א המדרש בשביל שאמר הן לא יאמינו לי אמר לו הקב"ה הן קרבו ימיך למות דממנ"פ אין לך התנצלות על הסירוב בשליחות ועל הכאת הסלע:

סה) ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי וכו' ויאמר אליו ד' מה זה בידך ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה וישלכהו ארצה ויהי לנחש וכו', וכ"ל דאיתא במדרש הטעם דלא יאמינו לו בכ"י משום שעדיין לא כשלם הזמן שהי' להם להיות במצרים ד' מאות שנים. אמנם בזרע ברך כ' הטעם שיצאו קודם הזמן משום דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות וגבי מ"פ מצינו שמיהר הקב"ה להביא הפורעניות קודם זמנו דהקדים הקב"ה ב' שנים לוכושנתם עאכו"כ שממהר הקב"ה גבי מדה טיבה לגאול קודם הזמן עכ"ד, והנה רבינו בחיי ז"ל כ' כי באות המטה שיהי' לנחש רמז הקב"ה שבידו להחיות את המתים כי המטה עץ יבש כמו מת ונעשה כחש חי ע"ש, ולכאורה יקשה למה הראה הקב"ה הרמז הנ"ל הא איכא הרבה לימודים בדחז"ל דהקב"ה מחי' מתים, אולם יובן הענין דנודע דברי הרמב"ם ז"ל דתחה"מ יהי' רק לנשמה ולא להגוף אמנם נודע שמטת

הראב"ד והרמב"ן וסייעתם ז"ל שכולם כאחד ענו ואמרו שגם הגוף יעמוד לתחה"מ, והבאתי [בבנין דוד פ' ויגש אות ל"ב] ראי' לזה דאחז"ל בסנהדרין [צ"א ע"א] דהגוף אומר שהנשמה חטאה והנשמה אומרת שהגוף חטא ע"כ מרכיבם הקב"ה ומחי' את שניהם ודן אותם כמשל דהרכיב חגר על הסומא ע"ש, והרי אם לעונש הקב"ה מחי' את הגוף כש"כ לשכר שיעמוד הגוף בתחה"מ דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות ע"ש, ע"כ שפיר הראה הקב"ה שנעשה מהעץ כחש למען דעת דגם הגוף יעמוד בתחה"מ דלא גרע מעץ יבש, וזש"א ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי יען כי לא נשלם עוד הזמן כנ"ל, ולז"א לו הקב"ה מה זה בידך ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה וישלכהו ארצה ויהי לנחש דנשמע מזה דמדה טובה מרובה ממד"פ כנ"ל, לכן יגאל הקב"ה אותם אע"ג שלא כשלם הזמן דמדה טובה מרובה ממד"פ כנ"ל. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד:

סו) עי"ל עפי"ד הנ"ל דמרע"ה סירב בשליחות דלא יאמינו לו בנ"י דעדיין לא נשלם הזמן אמנם מבואר במדרש דבזכות אבות נגאלו קודם הזמן וכבר כ' הקדמונים הטעם דמועיל זכות אבות דמדה טובה מרובה ממד"פ ובמד"פ כ' פוקד עון אבות על בנים, והנה הבאתי באות הקדום דמזה שנעשה מהמטה נחש נשמע דיש תחה"מ להגוף משום דמדה טובה מרובה ממד"פ כנ"ל, וזש"א ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי דעדיין לא נשלם הזמן ולז"א לו הקב"ה שיהי' מהמטה נחש דנשמע מזה דיש תחה"מ גם להגוף דמדה טובה מרובה ממד"פ כנ"ל, א"כ יגאלו בזכות אבות כנ"ל, דמועיל זכות אבות דמדה טובה מרובה ממד"פ כנ"ל:

סז) ולפי הנ"ל באופן א' וב' דלכן יצאו בנ"י ממצרים קודם הזמן דמרובה מדה טובה ממד"פ, יל"פ הפ' תהלים [ק' קי"א] סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר פדות שלח לעמו, דאחז"ל יבמות [ד' ע"א] דדרשינן סמוכים מקרא סמוכים לעד וכו' ע"ש, והנה אחז"ל סנהדרין [צ' ע"ב] מנין לתחה"מ מה"ת דכ' ונתתם את תרומת ד' לאהרן וכי אהרן לעולם קיים מכאן לתחה"מ מה"ת, דבר"י תבא לאהרן כאהרן מה אהרן חבר אף בניו חברים מכאן אמרו שאין נותנין תרומה לכהן ע"ה ע"ש, ועוד איתא לימוד בעה"ט דאין נותנין תרומה לכהן ע"ה מסמיכות פ' זאת חקת התורה לבהרימכם ע"ש, א"כ למאן דדריש סמוכים ונשמע מסמוכים דאין נותנין תרומה לכהן ע"ה לא צריך קרא לאהרן דאין נותנים תרומה לכהן ע"ה ואתי הקרא דיש תחה"מ א"כ עכצ"ל דגם הגופים יעמדו לתחה"מ דאל"כ א"א ליתן לאהרן כמובן, א"כ עכצ"ל דה"ט דיעמדו גם הגופים דמדה טובה מרובה ממד"פ כנ"ל, ע"כ שפיר פדה הקב"ה את עמו ממצרים קודם הזמן כנ"ל,

וזש"א סמוכים לעד וכו' דכשמע דדרשינן סמוכים לכן פדות שלח לעמו שיצאו ממצרים אע"ג שלא הי' עוד הזמן. והבן:

סח) והי' אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה ולא ישמעון לקולך, וכ"ל עפי"ד כ"ק הגה"ק מהר"ש ממונקאטש הובא בתפארת בנים ז"ל פ' עקב לפ' הפ' פ' בחקותי והי' אם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל מצות האלה, דאיתא באבות דר"נ [פ' כ"ו] וז"ל ואל תבוא לידי ספק שמא תבוא לידי ודאי עכ"ל והיינו שהזהירות בודאי מצוה או עבירה תלוי אם כזהר בספק, והנה תיבת אם מדבר בלשון ספק ותיבת אלה מדבר לעולם על ודאי אלה הם ולא אחרים דאין לספק בהם, וזש"א אם לא תשמעו היינו כשיהי' לכם ספק בדבר אם הוא עבירה או מצוה ולא תשמעו לי אז עי"ז תביאו ולא תעשו את המצות האלה שהמה ודאי ג"כ לא תשמעו לי עכ"ד דפח"ח, והנה אחז"ל שבת [צ"ז ע"א] דמדה טובה ממהרת לבוא ממדת פורעניות דאלו במדת פורעניות כ' ויוציא והנה ידו מצרעת ובמדה טובה כ' ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו דמחיקו עוד שבה כבשרו, וכ' זקיני המהרש"א ז"ל שם דה"ט דעשה ד' ככה דהמצרים אמרו על האותות שאינם מעשי השי"ת רק מעשי כישוף ח"ו אבל באות השני שהטובה ממהרת לבוא והפורעניות שוהה לבוא לא כן מעשה הכישוף שהוא ודאי משוה מדותיו לטובה ולפורעניות עכ"ד, א"כ מבואר מדבריו הק' דבאות הראשון שנעשה המטה לנחש הי' עוד מקום ספק שלא ישמעו לקול מרע"ה שהוא מעשי אלקים אלא שח"ו הוא מעשה כשפים לא כן אחר האות האחרון שהוא ודאי מעשי אלקים א"כ נתאמת כי גם הראשון הוא מעשי אלקים והשני האותות המה ודאי אבל כיון שהם לא יאמינו לאות הראשון שהוא ספק אזי לא יאמינו ולא ישמעו לקול מרע"ה גם אח"כ כשיעשה ב' האותות שיהי' ודאי כי המה מעשי אלקים ויאמרו ג"כ שהמה מעשי כשפים כנ"ל, וזש"א והי' אם לא יאמינו שאם לא יאמינו למרע"ה על האות שהוא ספק גם לשני האותות האלה שהמה ודאי לא ישמעו לקולך שהמה מעשי אלקים דאם אינו נזהר על הספק אינו כזהר גם על הודאי כנ"ל. והבן כי נכון הוא בס"ד:

סט) ויאמר בי אדוני שלח כא ביד תשלח בחדר פליאה שלח כא ביד תשלח ביד ר"ע ונ"ל עפי"ד המפורשים דלכן סירב מרע"ה לילך למצרים כי ידע שעדיין לא נשלם הזמן והראי' שיהי' מוכרחים בנ"י עוד להמכר לאוה"ע להיות אצלם בגלות לכן חשב שטוב יותר שיהי' במצרים מלהיות במקום אחר עכ"ד וזה נכון לר"א דס"ל בקידושין [י"ח ע"ב] דכיון שבגד בה שוב אינו רשאי למוכרה א"כ אא"ל דשאר הגליות היו דנמכרו מכירה חדשה בשביל שחטאו מחדש וע"כ דנמכרו להשלים הזמן לכן טוב יותר להשלים הזמן במצרים אבל לר"ע דס"ל שם דאף שבגד בה רשאי למוכרה א"כ שפיר י"ל דכבר נשלם

הזמן לצאת ממצרים והא דיהי', נמכרים להיות בגלות אצל שאר אוה"ע הוא בשביל שחטאו ע"כ נמכרו מכירה חדשה, וזש"א שלח כא ביד ר"ע דס"ל דנשלם הזמן ואפ"ה יהי' עוד בגלות בשביל שחטאו ויהי' מכירה חדשה. ודו"ק: ע) עי"ל איתא בירושלמי סוכה [פ"ד ה"ג] דישראל עבדו ע"ז במצרים דכ' אשר פדית וכו' גוים ואלקיו אר"ע אתה עושה קודש חול אלא מלמד שגם השכינה היתה במצרים ע"ש, והטעם להשלים הד' מאות שנים כנודע, ואחז"ל דלכן סירב מרע"ה בשליחות דלא כשלם הזמן, וזש"א שלח נא ביד ר"ע דס"ל דהשכינה היתה במצרים ונשלים הזמן:

עא) עי"ל עפי"ד מדרש ילקוט דהקב"ה גאל אותנו ממצרים להיות לו עבדים כמד"א דגאולת קרובים לשיעבוד ולא כמד"א לשחרר והקב"ה נקרא קרוב ע"ש, והכה מבואר בקידושין [ט"ו ע"ב] דר"ע ס"ל גאולת קרובים לשיעבוד, וזש"א שלח נא ביד ר"ע:

עב) עיל"פ דהראשונים הקשו איך נגאלו ממצרים קודם זמנם. וכ' בצפנת פענח ערך גלות אופן ג' לת' לפי"ד חז"ל דעבד שברח מחו"ל לא"י אין מחזירין אותו לכן נגאלו קודם זמנם דנגאלו לילך לא"י הו"ל כעבד שברח תוך זמנו לא"י דאין מחזירין אותו ע"ש, והנה השלה"ק ז"ל הקשה איך אפשר ליקח א"י מאוה"ע הא הקב"ה נתן להם ואיך יכול לחזור, ותי' דכיון דבה"א נברא עולם כמחז"ל בהבראם בה"א נברא וה"א הוא לשון קלילא דלית בי' ממשא כמבואר במדרש לכן יכול הקב"ה לחזור [עי' בדברינו פ' לך אות מ"ו ולעיל אות כ"ז מזה] א"כ עכצ"ל בהברא"ם דבה"א נברא עולם ול"א בהבראם בזכות אברהם נברא עולם אלא דנברא עולם בזכות משה כמחז"ל בראשית ברא וכו' בשביל משה שנקרא ראשית נברא עולם דמרע"ה הי' מבחר היצירים הוא הי' תרומתו של עולם דאין תורמין אלא מן היפה ולכן הי' חי ק"כ שנים לפי מדה בינונית אחד מחמישים דשית אלפי שנין הוה עלמא כמש"כ האר"י הק' ז"ל והנה בשמנה לחמו כ' דלמד"א שית אלפי שנין הוה עלמא וחד חרב עכצ"ל דמשה הי' תרומתו של עולם דעל אלף השביעי א"צ לתרום דהוא שביעית ופטורה מתרומה אבל למד"א שית אלפי שנין הוה עלמא ותרי חרב א"כ איכא שבעה אלפי שנין דהוה עלמא הרי אא"ל דמרע"ה הי' תרומתו של עולם ועכצ"ל דאאע"ה הי' תרומתו של עולם לפי מדת עין יפה א' מארבעים שעולה קע"ה לכן הי' חי קע"ה שנים ע"ש, והנה איתא בר"ה [ל"א ע"א] תניא ר"י אומר משום ר"ע וכו' בשביעי הי' אמרים מזמור שיר ליום השבת ליום שכלו שבת א"ר נחמי' מה ראה ר"ע לחלק בין הפרקים וכו' ומסיק שם הש"ס דר"ע ס"ל דשית אלפי שנין הוה עלמא וחד חרוב ולא תרי חרוב ע"ש, ולפי"ז מובן המדרש שלח כא ביד ר"ע דס"ל דחד חרוב ומשה הוא תרומתו ש"ע ובשבילו נברא העולם והא דכ' בהברא"ם היינו דבה"א נברא העולם

א"כ יכיל הקב"ה ליקח את הארץ מידי אוה"ע וליתן לישראל והוה כעבד שברח מחו"ל לא"י דאין מחזירין אותו לכן יהי' נגאלים אפילו בתוך הזמן כנ"ל. ודו"ק:

עג) עי"ל עפי"ד הצפ"ע אופן ד' שכ' לת' הקו' איך הי' יכול הקב"ה לחזור הא מכר את ישראל לפרעה על ד' מאות שנים ולא כשלם הזמן דהא קיימ"ל דהמוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול והקב"ה מכר את ישראל בעד החוב שהי' לו על ישראל ולאחר שעשו תשובה מחל להם החוב ע"ש והנה הר"ת ז"ל כ' הטעם דמוכר שטר חיב לחבירו וחזר ומחלו מחול דיש לבע"ח שני שעבודים שעבוד הגוף ושעבוד הנכסים וכשמוכר א"י למכור שעבוד הגוף דאין קנין נתפס עליו ולכך כיון שהוא מוחל שיעבוד הגוף וממילא נפקע שיעבוד הנכסים שאצל הלוקח דנכסי דאינוש ערבון לי' וכיון שנפקע שיעבוד הגוף של הלוה ממילא גם הערב פטור, והכה התומים [סי' מ"ט ס"ק י"ט] כ' דהא דאמר רבא בבכורות [מ"ח ע"ב] נכסי דבר אינוש אינון ערבין לי' ואין נפרעין מהערב תחלה הוא דוקא אי אמרינן שעבודא לאו דאורייתא שאין הנכסים משועבדים רק שהוא נתחייב והנכסים ערבין לי', אבל א"כ שעבודא דאורייתא עיקר החיוב הוא על הנכסים ע"ש, ולפי"ז כ' המפורשים דר"ת ס"ל שלר"א אבל למד"א שד"א עיקר החייב הוא על הנכסים ל"מ מחילה דאכתי יגבה הלוקח מנכסי לוה דשעבוד הנכסים לא נפקע עכ"ד, והכה בכתובות [פ"ד ע"א] במתני' מי שמת והניח כתובות אשה ובע"ח ויורשים ר"ט אומר יתנו לכושל שבהם ור"ע אומר אין מרחמין בדין אלא יתנו ליורשים שהן צריכים שבועה ויורשים א"צ שבועה וכ' המלה"ר בסוגי' דשד"א אות כ"א דטעמי' דר"ט דס"ל שד"א וכיון דמה"ת משתעבדי נכסי לוה למלוה נמצא הבע"ח והאשה זכו במטלטלין האלו והוי כאלו תפסו אותן ואף דצריכים שבועה הנה שבועה הלזו שהוא מדרבנן לא מגרע שעבוד שלהם שהיא מה"ת וחשוב תפיסה ור"ע סובר שלד"א וכיון דזנות היורשים הוא מה"ת ולהם אין זכי' רק מדרבנן והם אמרו שצריכין שבועה א"כ תקנת השבועה דרבנן מגרע שעבוד דרבנן דלא מחשב כתפיסה ע"ש ודפח"ח ולפי"ז מובן דברי המדרש שלח כא ביד ר"ע דס"ל שלד"א א"כ אמרינן המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו מחול ע"כ שפיר יכולים בנ"י להגאל קודם הזמן כנ"ל. ודו"ק: עד) עי"ל עפ"ד הקדמונים דגם ישמעאל נקרא זרע אברהם דאחז"ל בגיטין [ל"ט ע"ב] עבד שנשא בת חורין בפני רבו יצא לחירות כי בודאי שיחררו דאל"כ לא הי' מניח לו לעבור על איסור ליקח בת חורין א"כ ה"ה שפחה שהשיאה רבה לב"ח א"כ בזה שמסרה שרה את הגר שפחתה לאברהם בודאי שיחררה שלא יעבור על איסור [עי' באוה"ח הק' ז"ל הובא בדברינו פ' וירא אות ס"ו] והבאתי שם דברי האור צבי דזה נכון למד"א דקהל גרים לא מקרי קהל אבל למד"א

דמקרי קהל ל"ש לומר כנ"ל דבודאי שיחררה שרה את הגר שלא יעבור על איסור הא אפילו שיחררה אסורה הגר דהיא מצרית ע"ש, והכה ביבמות [מ"ט ע"ב] מבואר דר"ע ס"ל כר"י דקהל גרים לא מקרי קהל ע"ש ולפי"ז מובן המדרש שלח נא ביד ר"ע דס"ל דקה גרים לא מקרי קהל ובודאי שיחררה שרה את הגר והוה ישמעאל בכלל זרע של אברהם ונשלם הזמן. והבן:

עה) עי"ל עפי"ד הנחלת בנימן הקדמון ז"ל מצוה ד' וז"ל ואם נאמר וכו' דישראל יצאו ממצרים בשנת ב' אלפים כפשוטו של סדר עולם זוטא דהי' אותה שכה ב' אלפים תמ"ח לבריאה נמצא דיצאו ב' שנים קודם ליובל החמישים [דשנות ב' אלפים ות"ן שנים המה חמישים יובלות דכשם שמחמשים שנה שנת החמישים הוא יובל כן נמי אחר מ"ט פעמים כ' שנה יש יובל הגדול חמישים שנה שאז הי' הזמן שיצאו ממצרים ביובל הגדול שעבד יוצא לחירות] דכבר ידעינן דזמן תוס' שבת הוא שעה מלבד הבין השמשות דהוא עם שיעור בין השמשות א' מכ"ד ביום ועוד נמצא תוס' קדושה מיובל הגדול הוא אחד מכ"ד ביובל שהוא חמשים שנה דהוי התוספת ב' שנים ועוד ולכן יצאו בשנת מ"ח דאז הוי התחלת תוס' קדושת היובל וכו' ולדעת ר"י בן ברוקה דאמר יובל מתחלתו מקדש א"כ א"ש דשתי שנים קודם התחלת היובל יצאו הואיל ואז הוא תוס' ביובל מקרי תחלת היובל ומקדש ומוציא עבדים עכ"ל הזהב. א"כ מבואר מדבריו דלמד"א דתוס' שביעית מקדש דמוסיפין מחול על הקודש יצאו ב' שנים קודם אבל למד"א דאין מוסיפין מחעה"ק הי' צריכים להיות במצרים עוד ב' שנים ומבואר בר"ה [ט' ע"א] ובכמ"ק דר"ע הוא דס"ל בחריש ובקציר תשבות דאתי לערב שביעית דמוסיפין מחעה"ק ע"ש וזש"א שלח נא ביד ר"ע דס"ל דתוס' שבועות מקדש ויצאו בנ"י ממצרים במוקדם ב' שנים. ודו"ק כי נכון הוא בס"ד:

עו) ולפי"ד הנ"ל יל"פ המדרש פליאה הים ראה וינס מה ראה ראה ברייתא דר"י דהנה מבואר לעיל דלכן יצאו ב' שנים קודם יובל הגדול שהי' בשנת ב' אלפים ות"ן שנים דאז הוי התחלת תוס' קדושת היובל ומקדש להוציא עבדים דמקרי נמי יובל כנ"ל, והנה כ' שם בנחלת בנימן וז"ל ובודאי לדעת מד"א דיובל אינו מקדש כ"א מעשרה בו דכ' ביום הכפורים תעבירו שופר וכו' א"כ אין היובל מקדש מתחלתו וכש"כ דאינו מקדש ומוציא העבדים מתוספתו תוספות הקדושה לדעה זו לא סליק כהוגן הא דכתיבנא אבל לדעת ר' ישמעאל וכו' דאמר יובל מתחלתו מקדש א"כ א"ש הא דכתיבנא דשתי שנים קודם התחלת היובל יצאו הואיל ואז הוא תוספות היובל מקרי תחלת היובל ומקדש ומוציא עבדים עכ"ל דפח"ת, ולפי"ז מבואר המדרש הים ראה וינס מה ראה הלא הי' חסר להם

עוד ב' שנים לצאת, ולז"א ראה ברייתא דר' ישמעאל דס"ל דיובל מתחלתו מקדש ע"כ שפיר הגיע זמנם לצאת ב' שנים קודם. ודו"ק כי נכון הוא בס"ד:

עז) עיל"פ המדרש הנ"ל שלח נא ביד ר"ע דנודע דברי הקדמונים דלכן סירב מרע"ה בשליחותו דרצה שהקב"ה בעצמו יגאלם כאשר הבטיח ליאע"ה דכבר נשלם הזמן ד' מאות שנים דחצי הגלות חל על ישמעאל דנקרא זרע אברהם ולא בן שפחה דהבא על שפחתו אמרינן דבודאי שיחרר אותה שלא יעבור על איסור ל"ת קדשה עכ"ד עי' בדברינו פ' לך אות כ"ג ובפ' וישב אות ל"ב ובכמ"ק] וכ"ז נכון לשיטות דל "ת קדשה קאי על שפחה אבל לשיטות דקאי על הבא על הפנוי' ושפחה אסורה לבן חורין רק מדרבנן ל"ש חזקה דאעבב"ז דבודאי שיחררה דעל איסור דרבנן ל"ש החזקה כמש"כ המ"מ פ"א מה"א אישות דבאיסור דרבנן לא זהירי אינשי, והנה נודע דלשיטות דהבא על הפנוי' איכא לאו דלת"ק ול"א דהיא פילגש דמותר מה"ת דס"ל דכתובה מה"ת א"כ אמרינן דאשה בקידושין וכתובה ופילגש בקידושין בלא כתובה אבל בלא קידושין איכא לאו דלת"ק אבל לשיטות דכתובה מדרבנן א"כ עכצ"ל דאשה בקידושין בלא כתובה ופילגש בלא קידושין וליכא הלאו דלת"ק בהבא על הפנוי' ועכצ"ל דלת"ק קאי על השפחה [ועי' מזה בספרי שו"ת בנין דוד ח"א סי' א' אות י"ב ובדברינו פ' חי' אות י"ח מזה] א"כ מבואר מכל הנ"ל דלמד"א כתובה מה"ת א"כ י"ל דפילגש היינו בקידושין בלא כתובה ואשה בכתובה וקידושין א"כ הבא על הפנוי' איכא לאו דלת"ק והבא על השפחה ליכא איסור תורה א"כ י"ל דלא נשתחררה הגר וישמעאל לא מקרי זרע אברהם ולא חל עליו הגלות א"כ לא כשלם הזמן לכן צריכה להיות הגאולה ע"י שליח ולא ע' הקב"ה בעצמו, אבל למד"א כתובה מדרבנן א"כ אשה בקידושין בלא כתובה ופילגש בלא קידושין הרי עכצ"ל דהלאו דלת"ק קאי על שפחה ולא על הפנוי' א"כ עכצ"ל דאאע"ה שיחרר את הגר וישמעאל מקרי זרע אברהם וחל עליו הגלות הרי כבר כשלם הזמן והי' צריך הקב"ה בעצמו לגאלם, והכה מבואר במרדכי [פ"ק דכתובות ודף נ"ח] דר"ע ס"ל דכתובה הוא מה"ת דדרש גז"ש מה להלן שקלים אף כאן שקלים [ועי' בראש פ"ק סי' י"ט ועי' בפלפלא חריפתא מה שתמה עליו] ולפי"ז א"ש דברי המדרש שלח כא ביד ר"ע דס"ל דכתובה מה"ת א"כ אמרינן דאשה בכתובה וקידושין ופילגש בקידושין בלא כתובה אבל בלא קידושין איכא לאו דלת"ק א"כ לא קאי הלאו על השפחה וליכא בשפחה אלא איסור דרבנן א"כ י"ל דלא שיחרר את הגר וישמעאל לא נקרא זרע אברהם ולא חל עליו הגלות ולא נשלם הזמן וצריך להיות הגאולה ע"י שליח ולז"א שלח נא ביד ר"ע כי לר"ע צריך להיות הגאולה ע"י שליח ולא ע"י הקב"ה בעצמו. ודו"ק וקצרתי:

עח) עי"ל עפי"ד הצפ"ע ערך גלות דבנ"י יצאו בזמנם ממצרים דזמנם הי' רד"ו שנים ולא יותר דהגלות הי' כי נמכרו בגניבתם היינו בשביל אדה"ר שגנב מעה"ד ואברהם ויצחק ויעקב וי"ב שבטים צריכין לתקן החטא ומגיע לכל אחד ששה שנים כדין נמכר בגניבתו הרי ט"ו פעמים ו' הרי צ' ועוד נתחייבו עשרה שבטים [דיוסף ובנימן אינם מן המנין] שגרמו להיות יוסף בבית האסורין י"ב שנים הרי ק"ך דיוסף לא הי' שום גורם דלא חטא כלל הרי רד"ו שנים עכדפח"ח, והכה הקדמונים כ' דלכן לא הי' יוסף שום גורם אע"ג דידע שהשבטים שונאים לו דקיימ"ל שלוחי מצוה אינן נזקין דכ' לא יחמוד איש את ארצך ודרשינין את הטפל לארצך שתהי' בהמה רועה ואינה ניזוקת כמבואר בפסחים [ח' ע"א] ע"כ שפיר הלך בשליחות אביו עי' בעיר דוד, וזש"א שלח כא ביד ר"ע דס"ל בכמ"ק בש"ס דדרשינן את ולא חטא יוסף כלל ע"כ שפיר כשלם הזמן ברד"ו שנים והבן:

עט) עי"ל לפי הנ"ל באות ס"ו דבזכות אבות נגאלו ממצרים קודם הזמן דמועיל זכות אבות דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות ובפורעניות כ' פוקד עון אבות על בנים [וכ"כ לפי"ד באות ס"ה דמיהר הקב"ה הזמן אצל פורעניות ב' שנים עאכו"כ שממהר הקב"ה אצל טובה דמרובה ממדת פורעניות] ע"ש והנה במכות [ה' ע"ב] איתא ר"ע אומר לא בא וכו' ענש הכ' לבטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכו"כ ישלם שכר לכטפל לעושי מצוה כעושי מצוה וכ' שם רש"י ז"נ שמצינו מדה טובה מרובה ממדת פורעניות ע"ש וזש"א שלח נא ביד תשלח ביד ר"ע דס"ל דמדה טובה מרובה ממד"פ ושפיר הגיע זמנם להגאל כנ"ל. והבן:

פ) עי"ל עפי"ד חז"ל דנגאלו בזכות שיקבלו את התורה ומבואר במדרש דלכן לא ניתנה התורה להמלאכים שאכלו אצל אאע"ה בב"ח, והנה המפורשים הקשו הרי מבואר בילקוט הראובני פ' וירא דבן הבקר עשה אאע"ה ע"י ספר יצירה א"כ כמו דס"ל לריה"ג חולין [קט"ז ע"א] למעט עוף שאין לו חלב אם דמותר אף מדרבנן א"כ ה"ה בן בקר הנברא ע"י ספר יצירה הרי לא עשו המלאכים שום איסור אמכם לר"ע דס"ל שם דגם עוף אסור מדרבנן ע"ש שפיר ניתנה לישראל ולא להמלאכים דהי' איסור דרבנן וזש"א שלח נא ביד ר"ע דס"ל דעברו המלאכים על איסור בב"ח א"כ ינתן התורה לישראל וראוים המה להגאל. והבן:

פא) שלח נא ביד תשלח וברש"י ביד אחר שתרצה לשלוח שאין סופי להכניסם לארץ ובמדרש ביד אחר מלאך, וכ"ל עפי"ד הש"ך דמרע"ה לא נכנס לארץ דנשבע הקב"ה אם יראה איש באנשים האלה וגם משה בכלל שנקרא איש ע"ש, וזה נכון למד"א דמשה לא נקרא מלאך אבל למד"א במדרש דנקרא מלאך הי' לו לכנס לא"י, וזש"א שלח נא ביד

תשלח ביד אחר היינו מלאך כנ"ל דאין אני נקרא מלאך והראי' שאין סופי לכנס לארץ דאני בכלל אנשים ולא מלאך. ונכון בס"ד:

פב) עיל"פ המדרש הנ"ל, ונקדים לפ' הפ' ויאמר משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה, דנודע דברי החוזה הק' מלובלין ז"ל על מחז"ל נדה [ל' ע"ב] אפי' כל העולם אומרים עליך צדיק אתה הי' בעינך כרשע, ואמר הוא ז"ל דאפילו אם יזכה אדם לעמוד לפני השי"ת וידבר עמו א"כ ידע שהוא צדיק לא יהי' צדיק בעיניו רק אותו רגע שהוא עומד לפני הקב"ה אבל רגע אח"כ שוב יהי' בעיניו כרשע עכדה"ק [הובא בדברינו פ' כח אות מ"ג ומ"ד] וזש"א מרע"ה מי אנכי כי אלך אל פרעה כי אמת שבזו הרגע אשר אני עומד לפניך גדול אז ערכי אבל רגע אח"כ כאשר אני זו ממך ואני אלך ממך לפרעה אז מי אנכי, ולז"א מרע"ה שישלח ביד מלאך שהוא עומד תמיד במדריגה אחת וראוי להיות שליח לגאול את ישראל:

פג) ויחר אף ד' במשה ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה וכו' ובבעה"ט ידבר הוא וגם הכה הוא שם של בן ד' אותיות, וכ"ל דנודע דמרע"ה ל"ה יכול לומר אותיות בומ"ף שהי' כבד פה ע"כ ל"ה יכול לומר שם בן ד' אותיות, א"כ לכאורה מה הי' חרון אף הקב"ה על משה שסירב בשליחות הא לא יהי' יכול לומר שם בן ד' אותיות, ולז"א ויחר אף ד' במשה יען כי הלא אהרן אחיך דבר ידבר הוא וגם הנה שהוא יאמר השם של ד' אותיות ע"כ אין לך לסרב מלילך:

פד) ושמת את הדברים בפיו ואנכי אהי' עם פיך. ונ"ל דהנה לעיל אות כ"ה הבאתי קו' הגה"צ מזמיגראד ז"ל איך שלח הקב"ה את מרע"ה לומר הדברים לאהרן לומר לפרעה חסר לעיל תיבות לאהרן לומר ע"ש] הא קיימ"ל דמילי לא מימסרי לשליח ואיך כעשה אהרן שלוחו של משה, וכתבנו לת' דדיבור של מרע"ה ל"ה כדברי שליח אלא כדברי השי"ת שהשכינה הי' מדברת מתוך גרונו של משה והי' אהרן כשלוחו של הקב"ה שליח ראשון ולא שלוחו של משה שליח שני ע"ש, וזש"א ושמת את הדברים בפיו ושלא יקשה לך הא הוי מילי ואין שלית עושה שליח, ולז"א ואנכי אהי' עם פיך דהשכינה תהי' מדברת מתיך גרונך א"כ יהי' אהרן כשליח ראשון ולא כשליח שני. והבן:

פה) ולפי"ז יל"פ הפ' הוא יהי' לך לפה ואתה תהי' לו לאלקים דלכאורה יקשה איך יהי' לך לפה הא הוי מילי ואין שליח עושה שלית ולז"א ואתה תהי' לו לאלקים דשכינה מדברת מתוך גרונך א"כ יהי' אהרן כשליח ראשון ולא כשליח שני. והבן:

פו) וילך משה וישב אל יתר חותנו במדרש הדד"כ מי יעלה וכו' ולא כשבע למרמה זה משה כשהלך אצל יתרו כשבע לו שלא ילך חוץ מדעתו וכשהלך בשליחותו של הקב"ה

הלך אצל יתרו והתיר שבועתו הדד"כ וישב אל יתר חותנו, ונ"ל דהנה החיד"א ז"ל בפני דוד הקשה לפי"ד הכלי יקר דה"ט דחכם יכול להתיר כדר ושבועה דהוא כמו בעל דמפר לאשתו כ"כ החכם הוא שליט ומושל על האדם ואם החכם אינו רוצה בהנדר ושבועה המה בטלים א"כ הלא מרע"ה הי' גדול מיתרו ואיך הי' יכול יתרו להתיר לו השבועה ע"ש, ונ"ל עפי"ד האמרי שפר מהגאון מהרש"ק ז"ל דלכן כ' יתר חותנו ולא כ' יתרו כי מחמת ענוה של מרע"ה הי' מחזיק את יתרו ליתר ממנו שהוא במדרגה גבוה ממנו ע"ש, א"כ מתורץ קו' הנ"ל דשפיר הי' יכול יתרו להתיר לו השבועה כי חשב מרע"ה שיתרו גדול ממנו, וזש"א המדרש וישב אל יתר חותנו ולא כשבע למרמה וכו' הלך אצל יתרו והתיר שבועתו ושלא תקשה לך איך הי' יכול יתרו הקטן ממנו להתיר, ולז"א הדד"כ וישב אל יתר חותנו שהי' מחזיק את יתרו ליתר ממנו ע"כ הי' יכול להתיר לו שבועתו. והבן ונכון בס"ד:

פז) עי"ל המדרש הנ"ל וילך משה וישב אל יתר חותנו וכו' הלך אצל יתרו להתיר לו שבועתו, דהנה החיד"א בפני דוד ז"ל הביא דברי הגאון מהר"ש ז"ל לפ' מחז"ל גבי יפתח ופנחס כי יפתח אמר אני ראש וקצין אלך לפנחס ופנחס אמר הוא צריך לי להתיר נדרו ואני אלך אצלו שתמוה על פנחס שהקפיד על כבוד, ואמר לפ' עפי"ד הכלי יקר הנ"ל דלכן החכם מתיר נדר ושבועה שהוא השליט והמושל על הנידר ע"כ אמר פנחס הוא צריך לי להתיר נדרו א"כ עכצ"ל שאני גדול מחכו ואם אני אלך אצלו לא יהי' מועיל התרה כלל עכ"ד דפח"ח, והכה לכאורה יקשה הלא מרע"ה הי' גדול מיתרו ומדוע הלך הוא ליתרו הי' לו לבקש שיבוא יתרו אצלו, אמנם להנ"ל א"ש דאם הי' יתרו בא אליו ל"ה מועיל התרה וזש"א וילך משה וישב אל יתר חותנו דיקשה מדוע לא בא יתרו אצלו ולז"א הלך אצל יתרו להתיר לו שבועתו ע"כ הי' הכרח שילך מרע"ה ליתרו ולא יתרו אליו:

פח) ויאמר ד' אל משה במדין לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור, וכ"ל דהח"ס ז"ל כ' דהשבועה שלא ילך למצרים היתה מעיקרא לבטל המצוה לראות אבותיו אלא שהי' בלא"ה פטור מפני סכנ"פ שהי' אנשים מבקשים נפשו אמנם עתה אמר לו הקב"ה כי מתו כל האנשים וממילא חזר מצות כיבוד אבותיו לקדמותו ובטלה השבועה וא"צ היתר לאותה שבועה עכ"ד דפח"ח, והנה המפורשים כ' דלכן שלח יאע"ה את יהודה גושנה לישב שם ולא במצרים דנהג כמהר"ם מרוטנבורג ז"ל [מובא ביו"ד סי' ר"א ס"ז] שמיום שעלה לגדולה לא רצה להתראות עם אביו שלא יקל בכבוד אביו לכן שלח את יהודה להכין דירתם בגושן ולא במצרים שלא יהי' ביחד עם יוסף בנו שהי' מלך [עי' בדברינו פ' ויגש אות

נ"ט] א"כ עכצ"ל שלא הי' לו למרע"ה אז עוד דין מלך דאי הי' לו דין מלך א"כ ל"ה כשבע לבטל את המצוה שמצוה לראות את אביי הא בכה"ג מהנכון שלא להתראות עם אביו כנ"ל, והנה איתא בתוספתא דכלאים איסי הבבלי אומר אסור לרכוב על הפרדה מקו"ח וכו' ועי' ברשב"א סי' תצ"א מזה, ומבואר בילקוט מלכים סי' א' וז"ל איסי הבבלי אומר אסור לרכוב על הפרדה מקו"ח וכו' א"ל והא כ' וירכבה ואיש על פרדו וינוסו א"ל אין למדים מן המלכות עכ"ל, הרי מבואר דמלכות שרי לרכוב על הפרדה כדרך המלכים ועי' בשמנה לחמו דרוש לר"ה הטעם, וזש"א ויאמר ד' וכו' כי מתו כל האנשים וכו' והוה נשבע לבטל את המצוה דמצוה להתראות עם אבותיו ע"כ ראה מרע"ה שאין לו דין מלך א"כ אסור לו לרכוב על הפרדה, ולז"א וירכיבם על החמור כי ל"ה יכול לרכוב על הפרדה כדרך המלכים לרכוב על הפרדה. והבן ונחמד בס"ד:

פט) ואמרת אל פרעה כה אמר ד' בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בכי וכו' ובמדרש הובא ברש"י כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו ע"ש, וכ"ל דהראשונים הקשו איך קנה יאע"ה הבכורה הא הוה דשלבל"ע וכ' הריב"ש סי' רכ"ח לת' דקודם מתן תורה הי' מועיל קנין אף בדשבל"ע ע"ש, והסברא מבואר בישועות מלכו דהא אחז"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית שאם לא יקבלו התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו א"כ קודם קבלת התורה כל הבריאה הי' עוד כדבר שלבל"ע ודבר שאינו קבוע דתלוי הכל בקבלת התורה לכן גם דשלבל"ע בר קנין הוא ודפח"ח [עי' בדברינו פ' תולדות ובכמ"ק מזה] והנה חמז"ל הקשו מאחר שמכר הקב"ה על ד' מאות שנים את בכ"י לפרעה א"כ למה הפקיע זכותו שישלח את העם קודם זמנם [עי' בצפ"ע ערך גלות מזה] אמנם לפי"ד חז"ל הנ"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית שאם ישראל לא יקבלו את התורה יחזיר את העולם לתו"ב ונודע דאז כבר הי' זמן קבלת התורה רלא יכלו להתמהמה יותר א"כ הרי זה שישארו בנ"י עוד במצרים אינו טובתו של פרעה דא"כ יהי' העולם תוהו ובוהו הרי אדרבה זה הוא טובתו שישלח את בנ"י, וזש"א כה אמר ד' בני בכורי ישראל דיעקב קנה הבכורה דתנאי התנה הקב"ה דיחזיר העולם לתו"ב שאם ישראל לא יקבלו את התורה ולז"א ואומר אליך שלח את בני דאע"ג שלא כשלם הזמן הרי זה טובתו שלא יחזיר העולם לתו"ב. והבן כי נכון בס"ד:

צ) ואמרת אל פרעה כה אמר ד' בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו, ונקדים לפ' הפ' תהלים ק"ה ויוציאם, בכסף ובזהב ואין בשבטיו כושל שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם, דהנה בתפארת יהונתן פ' בא כ' הטעם שיצאו בנ"י ממצרים עם רכוש דאוה"ע הוציאו קול לבזות את ישראל כי פרעה לא שלח

אותם מחמת פחד אלקים רק מעצמו שלחם ושמח בצאתם כי הם עם שפל ובזוי כושל שבאומות ועי' ביוסיפון לרומים שכ' כנגד אפיאנו ימ"ש כי הוא כתב כזה אמנם בצאתם עם רכוש גדול א"א לומר שגירשם דא"כ איך לא נטלו מהם את שלהם ע"ש, וזש"א ויוציאם בכסף ובזהב עי"ז נודע ואין בשבטיו כושל היינו לומר שהמה הכושל שבאומות ולא רצה פרעה להניחם ואדרבה שמח מצרים בצאתם דהא ע"י הרכוש נודע שלא כן הוא רק לכן הוציאם. כי נפל פחדם עליהם. והבן כי נכון הוא בס"ד:

ולפי"ז יבואר הפ' הנ"ל ואמרת וכו' שלח את בני ויעבדני. ותמאן לשלחו הכוונה דהקב"ה חשש בכבודם של ישראל כי כאשר יראה פרעה שהוא מוכרח לשלוח את ישראל לא יאמר דשולח אותם ע"י הכרח אלא יאמר שהוא מגרש אותם שאינו רוצה להחזיק אותם כי המה אומה שפילה, ולז"א שלח את בני דלכן תשלח אותם ויעבדני כדי לעבוד אותי אבל באמת ותמאן לשלחו לא הי' רצונך לשלחם. והבן:

צא) כה אמר ד' בני בכורי ישראל וכו' הכה אנכי הורג את בנך בכורך ונ"ל עפי"ד החן טוב דלכן הרג הקב"ה בעצמו בכורי מצרים ולא הרג אותם ע"י מלאך המשחית דהמצרים הי' מטמינים הבכורים בביתם של ישראל וישראל נקראים בכורים כש"כ בני בכורי ישראל וכיון שנתן רשות למשחית שוב אינו מבחין בין ישראל למצרי לכן הרג הקב"ה אותם בעצמו עכ"ד, וזש"א בני בכורי ישראל וכיון שנקראים בכור לכן אנכי בעצמי הורג את בנך בכורך כנ"ל:

צב) עיל"פ דבמטה אהרן הקשה אמאי הרג הקב"ה בעצמו את הבכורים הא אין זה כבוד המלך ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, אמנם י"ל דהקב"ה רצה להראות שהוא בתואר אב ובכ"י בנים למקום ואב שמחל ע"כ כ"מ וזש"א כה אמר ד' בני בכורי ישראל שהמה לי לבנים ואב שמחל ע"כ כבודו מחול, לכן אנכי בעצמי הורג את בנך בכורך:

צג) עי"ל עפי"ד המדרש דלכן נקראים ישראל קדושים דכ' בני בכורי ישראל שיש להם קדושת בכור, והנה איתא בירושלמי ששאל ההוא מינא דכ' אלקים קדושים לשון רבים דמשמע שיש ח"ו ב' רשויות ובמתנות כהונה כ' לתרץ דקדושים לא קאי על אלקים רק קאי על ישראל וה"פ אלקים שהשי"ת הוא אלקים על ישראל שנקראים קדושים הובא בדברינו [פ' וישב אות כ"ג ע"ש] והנה במטה אהרן על הגדה כ' לפ' הפ' ועברתי בארץ מצרים וכו' והכיתי כל בכור וכו' אני ד' אני הוא ולא אחר דיקשה איך הרג הקב"ה בעצמו את הבכורים הא אין זה כבודו של מלך ומלך שמחל על כבודו אכ"מ, וכ' לת' דהא אחז"ל בקידושין [ל"ב ע"א] שאני הקב"ה דכ"ע דילי' דליכא ב' רשויות לכן יכול למחול ע"ש, וזש"א ועברתי בארץ מצרים וכו' והכתי כל בכור אני ד' אני הוא ולא אחר דליכא ב'

רשויות ע"כ יכול למחול ודפח"ח וזש"א בני בכורי ישראל א"כ נקראים ישראל קדושים ואלקים קדושים קאי קדושים על ישראל כנ"ל, וליכא ח"ו ב' רשויות א"כ יכול הקב"ה למחול ע"כ כנ"ל, ולז"א הכה אנכי הורג את בנך בכורך דיכול למחול על כבודו. והבן:

צד) ויצעקו אל פרעה לאמר למה תעשה כה לעבדיך תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו והנה עבדיך מכים וחטאת עמך ונ"ל עפי"מ ששמעתי בשם רב אחד לפ' מה שהשיבו לאחשורוש על שאלתו מה כעשה יקר וגדולה למרדכי על זה ואמרו לא כעשה עמו דבר הכוונה שדי לאיש יהודי היושב בין העמים השונאים אותו שיש לי מנוחה ולא הכיהו לפצעים, וזש"א לא נעשה עמו דבה לא טוב ולא לרע זה הוא גמול גדול לאיש זר איש יהודי עכ"ד, וזש"א ויצעקו אל פרעה לאמר למה כה תעשה לעבדיך תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו וכי זה תשלום גמול לעבדיך הלא די והותר בזה והנה עבדיך מכים שהמה נלקים בזה וחטאת מלשון חסרון שחסר להם הזכות עמך שיהי' בכלל עמך להטיב עמהם ולא להתאכזר עליהם להכות אותם לעשות לבנים בלא תבן:

צה) למה זה שלחתני אמר משה נטלתי ספר בראשית וקריתי בו וכו' קובל אני למה זה שלחתנו, ונ"ל דאחז"ל דמשה סירב בשליחות כי אהרן גדול ממנו. והנה בשמנה לחמו פ"א כ' דאי נימא דשית אלפי שנין הוה עלמא וחד חרוב י"ל דמשה הי' תרומתו של עולם כנגד שית אלפי שנין לכן הי' חי ק"כ שנים לפי מדה בינונית א' מחמישים ומהאלף השביעי אין תורמין שהוא שמיטה א"כ משה גדול מאהרן אבל א"נ דתרי חרוב א"כ אא"ל דמשה הי' תרומתו של עולם דהא תורמין מאלף השמיני ועכצ"ל דאהרן הי' תרומתו ש"ע ולכן הי' חי קכ"ג שנים ונ"ב שנים של שמואל הנביא דנתגלגל אהרן בשמואל כמש"כ בע"מ הרי קע"ה שנים לפי מדת עין יפה משבעה אלפים שהוא א' מארבעים שעולה קע"ה שנים א"כ אהרן גדול ממשה ע"ש דפח"ח, והנה איתא בילקוט דלכן כ' בהפסוק בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ ז' תיבות ששה באלפ"ן וחד בלא אל"ף לרמז דשית אלפי שנין הוה עלמא דאל"ף במלואו הוא אלף וחד חרוב [עי' בדברינו פ' בראשית אות ד'] והנה איתא בסוכה [מ"ט ע"א] תדב"ר ישמעאל בראשית אל תקרא בראשית אלא ברא שית דשיתין משמת ימי בראשית כבראו ע"ש, א"כ לפי"ד התדב"ר ישמעאל איכא ב' תיבות בלא אל"ף דהא בראשית המה ב' תיבות ברא שית ושית הוא בלא אל"ף א"כ אמרינן דהרי חרוב ואהרן הוא תרומתו ש"ע וגדול ממשה וכ"ז לפי הקרי ברא שית ולא לפי הכתיב בראשית, וזש"א המדרש נטלתי ספר בראשית וקריתי בו א"כ לפי הקרי אהרן הוא תש"ע וגדול ממני א"כ למה זה שלחתי ולא את אהרן. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד:

צו) והיוצא לנו מהנ"ל דלתדבר"י דס"ל דבראשית הקרי ברא שית איכא שמנה תיבות בהפסוק בראשית ועכצ"ל דתרי חרוב כנ"ל, והנה בדברינו [פ' ויחי אות ע'] מבואר [להיפוך מד' שמנה לחמו הנ"ל] דלמד"א דתרי חרוב עכצ"ל דמרע"ה הי' תש"ע והתרי חרוב איכו עולה לחשבון רק השית אלפי שנין [ואאע"ה ל"ה תש"ע] וה"ה אהרן ל"ה תש"ע דממנ"פ אי החרוב אינו עולה לחשבון הרי ליכא רק שית א"ש ואינו מכוון לפי שנותיו ואי החרוב עולה לחשבון א"כ הרי שמנה אלפים עם התרי חרוב ג"כ אינו מכוון כפי שנותיו ועכצ"ל דמרע"ה הי' תש"ע עש"ה, ולפי"ז יל"פ הפ' ויאמר משה וכו' מי אנכי וכו' אנכי שלחתיך וכו' תעבדון את הא' על ההר הזה, דהכה המפורשים הקשו איך ניתנה התורה על הר סיני מקום שעבדו בו עכו"ם דהא אחז"ל אין לך הר שלא נעבדו בו עכו"ם. אמנם יש לת' לפי"ד המטה אהרן לת' קו' הירושלמי איך נבנה ביהמ"ק על ההר הא הוה נעבד, וכ' לת' לפי"ד הש"ס ע"ז [מ"ד ע"ב] שאמר ר"ג היא באה בגבולנו ואני לא באתי בגבולה ע"ש, א"כ ה"ה ביהמ"ק דמששת ימי בראשית נבראו א"כ הע"ז בא בגבולנו עכ"ד, והנה מבואר בזוה"ק בפרשתן דגם הר סיני נברא מששת י"ב ע"ש, א"כ הע"ז בא בגבולנו לכן שפיר נתנה התורה על הר סיני והנה איתא בס' הבהיר הובא במט"א לראי' דהר סיני לקבלת התורה ובהמ"ק הי' נבראו ומוכנים מששת י"ב מקו"ח משיתין שהי' רק תחת המזבח שירד לתוכן הדם של חול נבראו מששת י"ב קו"ח הר סיכי לקבלת התורה וביהמ"ק דנבראו מששת י"ב ע"ש, ולפי"ז מובן הפ' הנ"ל ויאמר משה וכו' מי אנכי כי אלך אל פרעה דאהרן הוא תש"ט וגדול ממני, ולז"א לו הקב"ה אנכי שלחתיך ולא אהרן דאתה תש"ע וגדול ממנו, והא ראי' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה ול"ה כעבד דנברא תשי"ב מקו"ח משיתין א"כ אמרינן דתרי חרוב כנ"ל וא"כ אתה תש"ע וגדול מאהרן וראוי אתה לשליחות ולא אהרן. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד:

צז) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' למה זה שלחתני וכו' ויאמר ד' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה וברש"י ולא העשוי למלכי שבע אומות דהבאתי לעיל דא"נ דתרם הקב"ה לפי מדה בינונית הי' מרע"ה תרומתו ש"ע וגדול מאהרן אבל אם תרם לפי מדת עין יפה הי' אהרן תש"ע והוא גדול ממשה כנ"ל והכה הגר"א מווילנא ז"ל הק' איך יתכן שלא יתרום הקב"ה בעין יפה, אמנם לפי"ד רש"י פ' וילך דהשלושים שנים שחי יהושיע אחרי מות מרע"ה נחשב כאלו משה הי' חי א"כ שפיר י"ל דתרם הקב"ה לפי מדת עין יפה דמרע"ה חי ק"ן שנים. והכה איתא בילקוט דז' קני המנורה הי' כנגד ז' מלכים שהרג מרע"ה והק' הראשונים הא יהושוע הרג אותם, וכ' ביד אבי שלום לת' דיהושיע הי' כגופו של מרע"ה

דכ"ז שיהושיע הי' חי הי' כאלו משה חי כנ"ל [עי' בדברינו פ' וירא אות ב'] וזש"א למה שלחתני הלא אהרן גדול ממני שהוא תרומתו ש"ע לפי מדת עין יפה, ולז"א ויאמר ד' אל משא עתה תראה אשר אעשה לפרעה ולא העשוי למלכי ז' אומות א"כ יקשה למה כרותיה של מנורה ז' כנ"ל, ועכצ"ל דיהושיע כגופו של משה כנ"ל א"כ שפיר י"ל דמשה הוא תש"ע לפי מדת עין יפה וגדול מאהרן. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד:

צח) והצל לא הצלת את עמך, ונ"ל דאחז"ל דבמצרים לא שינו בנ"י את מלבושיהם ולא שינו לשונם ולא שינו את שמם [ובזכות זה נגאלו] וי"ל בדרך צחות דקלי הדעת אומרים דבגלות המר אשר עסקינו עם העכו"ם ההכרח לשנות המלבוש והלשון דאל"כ לא יבואו להחנות ונהי' מחוסר פרכסה ונאכל ממון אחרים עד שנהי' מוכרחים ניפול ולשנות שם החנות משם הבעל על שם האשה ומשם האשה על שם בניו [ומה"ט אינם כותבים בתם לבחור ירא ד' ההולך בלבוש יהודי] ולזה אחז"ל שהבל יפצו פיהם דבמצרים גם בהיותם בגלות בין העכו"ם ועכ"ז לא שינו את מלבושיהם ולא שינו את לשונם ואפ"ה עזר להם השי"ת שלא שינו את שמם מעל החנות משם הבעל על שם האשה ומשם האשה על שם בניו, והכה כ"ק הגה"ק שר שלום מבעלזא ז"ל אמר על ד' רש"י במדבר [כ"א א'] וישמע הכנעני זה עמלק ושינה לשונו לדבר בלשון כנעני כדי שיתפללו בנ"י לתת הכנענים בידם והם אינם כנענים ראו ישראל לבושיהם לבושי עמלקים ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם לתת העם הזה בידנו ע"ש דקשה למה לא שינו גם לבושיהם כלבושי כנענים ואז יסברו ישראל שהם כנענים ויתפללו על הכנענים ובאמת המה עמלקים, ומזה כשמע דאדם הוא כלבושו דאם הי' משנים לבושיהם כלבושי כנענים לא הי' עמלקים רק כנענים עכדפח"ח ולפי"ז י"ל בדרך צחות הא דכ' וישלכהו [את המטה] ויהי לכחש וינס משה מפניו דתמוה הא ידע שהוא מטה ולא נחש. ולפי הנ"ל א"ש דכיון דהי' בתוארו כנחש הי' באמת נחש לכן וינס מפניו, א"כ אם הי' בנ"י משנים לבושם היו מצרים אבל כיון שלא שינו מלבושם הי' עם ד' וזש"א והצל לא הצלת את עמך הלא המה עמך וראוים להצילם בזכות שלא שינו מלבושם:

צט) וישב משה אל ד' ויאמר ד' למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתני ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך ויאמר ד' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה ובמדרש ואין אתה רואה במלחמות של ל"א מלכים וכו' שנטל משה עכשיו את הדין שלא יכנס לארץ עכ"ל וצ"ב ונ"ל דאיתא במדרש למה זה שלחתני ולא מלאך, והכה בעמודי' שבעה [נ"ו ע"א] כ' דאי הרג משה את המצרי בדין אי לאו תלי' בזה אי משה הי' איש או מלאך דקין לא נתחייב מיתה על הריגת הבל רק משום דכ' פוקד עון

אבית על בנים ונתחייב מיתה משום חטא אדה"ר [ע"ש הטעם] והכה חז"ל הקשו הא דכ' פוקד וכו' וכ' לא יומתו בנים על אבות וכ' החזקוני פ' תשא לתרץ דבבי"ד שלמטה אין פוקדין אבל בבי"ד שלמעלה פוקדין עון אבות על בנים ע"ש א"כ א"נ דמשה הי' מלאך שפיר הרג את המצרי שהי' נשמת קין דמלאך פוקד עון אע"ב כנ"ל, אבל א"כ דנקרא איש לא הי' רשאי להורגו ע"ש, ואיתא בזוה"ק פ' משפטים ובילקוט ראובני דמשה לא בא לא"י משום שחטא בהריגת מצרי [עי' בלק"י ע' משה מזה] ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל דכיון שאמר מרע"ה למה זה שלחתני ולא מלאך כנ"ל, א"כ ס"ל דהוא אינו מלאך א"כ חטא בהריגת המצרי, ולז"א לו הקב"ה עתה תראה וכו' שנטל משה עכשיו את הדין שלא יכנס לארץ בשביל שהרג את המצרי. ודו"ק:

ק) ולפי"ד העמודי' שבעה הנ"ל יל"פ הפ' ותקרא שמו משה וכו' ויך את המצרי, דהנה הראשונים כ' דמשה הי' מלאך איהו מטטרון שר הפנים דמשה נוטריקון מטטרון שר הפנים [עי' בעמד"ש מ"ב ע"א מזה] וזש"א ותקרא שמו משה א"כ הוא מלאך דפיקד עון אבות על בנים כנ"ל, לכן שפיר ויך את המצרי שהרגו עפ"י דין. והבן:

קא) עיל"פ המדרש הנ"ל לפי הבאתי לעיל אות פ"א דה"ט דלא בא מרע"ה לארץ דהי' נקרא איש ולא מלאך והרי הקב"ה נשבע אם יראה איש באנשים האלה ע"כ גם משה בכלל ע"ש, וזש"א דכיון שאמר למה זה שלחתני ולא מלאך דסבר דהוא איש שפיר אמר לו הקב"ה שלא יכנס לארץ. והבן:

קב) עי"ל דהנה מבואר במדרש הא דאמר מרע"ה ומאז וכו' הרע לעם הזה היינו לעשות לבנים בלא נתינת תבן, ובאמת יקשה למה עשה ד' ככה שיעשה פרעה גזירה כזו, אמנם בס' ילקוט האורים כ' טעם הגון ע"ז דרצה הקב"ה שיהי' א"י לבנ"י מטעם דינא דבר מיצרא [שלא יאמרו האומות דלסטים אתם] לכן לא ניתן להם תבן ולקחו תבן מן ההפקר כמבואר במדרש והי' התבן שלהם א"כ כשבנו את פתם ורעמסס למד"א אומן קונה בשבח כלי אם האומן הוסיף משלו הרי הי' להם חלק בפתם ורעמסס דהוסיפי התבן משלהם דזכי מהפקר א"כ מגיע להם א"י מצד דינא דב"מ עכ"ד. א"כ יקשה למה התרעם מרע"ה כי הרע לעם הזה לעשות לבנים בלא נתינת תבן הא הי' להם לטובה לזכות בא"י משום דדב"מ אמנם הד"נ לפי השיטות דאם אין הכלי תחת יד האומן ל"א אומן קונה בשבת כלי הרי פתם ורעמסס לא הי' תחת ידם אלא תחת פרעה א"כ ל"ש לומר דיזכו בא"י משום דדב"מ הא אין להם שום חלק בפיתם ורעמסס לכן התרעם מרע"ה, והנה איתא במדרש שאמר מרע"ה להקב"ה כתבת בתורתיך לא תלין פעולת שכיר ביומו תתן שכרו תן לי שכרי ואכנס לארץ ע"ש א"כ יקשה מדוע לא מילא לו הקב"ה תשאלתו, אמנם

הד"נ דמדויל ידו משתלם לו דהנה בפתח האהל מקדמון ז"ל כ' וז"ל קושיא איך עובר הקב"ה על לא תלין פעולת שכיר, אלא מפני שבכל לילה הוי נשמה נפקדת להקב"ה והוי כמו שאין הכלי ביד הפועל ואין אומן קונה בשבח כלי כשאין הכלי תחת ידו עכ"ל, א"כ הרי מרע"ה התרעם על הקב"ה יען דסבר דאין אומן קבש"כ באין הכלי תח"י כנ"ל, א"כ אין לו טענה שיכנס לא"י ליתן לו שכרו דהא לא מגיע לו שכרו דלא קנה בשבת כלי כיון שאין הכלי תח"י כנ"ל, ולפי"ז איש המדרש דמרע"ה אמר למה הרעותה וכו' הרע לעם הזה משום דסבר דאין אומן קבש"כ כשאין הכלי תח"י כנ"ל, לכן אמר לו הקב"ה עתה תראה וכו' שנטל משה עכשיו את הדין שלא יכנס לא"י דכיון דס"ל דאם אין הכלי תח"י האומן ליא אומן קבש"כ א"כ אין לו טענה לכנוס לארץ כנ"ל. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד:

קג) עיל"פ ונקדים לפ' הפ' למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתני, דנודע ד' הבעש"ט הק' ז"ל לפ' הפ' אל נקמות ד' עפ"י משל למלך שפגם בו אחד מאנשיו ורצו השרים לדונו ביסורים וכאשר בא משפטו אל המלך אחר לגדלו ועי"ז שיראה גודל חסדי של המלך עליו החסד יהי' לפניו לנקמה ועונש להתבייש שחטא ועי"ז עונו תכופר עכד"ק [עי' בדברינו פ' ויצא אות מ"ו מזה] והנה מרע"ה לגודל ענוה שהי' לו נדמה לו דלכן השי"ת מגדלו להיות שלוחו יען כי חטא ועי"ז עונו תכופר לכן שאל מדוע הרעותה לעם הזה על שחטאו לדונם ביסורים ולמה זה שלחתני לגדל אותי על שחטאתי לפניך הי' לך ג"כ לרומם קרנם ועי"ז עונם תכופר, והנה באך פ"ת ז"ל [הובא בדברינו פ' בראשית אות ל"א] כ' הטעם שלא בא מרע"ה לא"י מפני שכל זמן היותו במדבר בדור דעה הי' לו מדת ענוה לחשוב שהוא הפחות מכולם לא כן אם יבוא לא"י ויראה שזה פונה לכרמו וזה לזיתו יפול ח"ו ממדת ענוה שהי' לו עכ"ד, וזש"א למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתני שאמר כל זאת מחמת ענוה כנ"ל, לכן אמר הקב"ה עתה תראה וכו' שלא יכנס לארץ שלא יפול ח"ו מענוה שלו. והבן:

קד) עיל"פ עפיד"ק של קדוש ישראל מרוזין ז"ל שאמר לפ' הפ' [תהלים כ"ג] גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי ר"ל דהאדם הוא שומר לשמור הנשמה מחטא אבל קיימ"ל דאם בעליו עמו פטור, וזש"א גם כי אלך בגיא צלמות החטאים והפשעים לא אירא רע העונש בשביל החטא כי אתה עמדי והו"ל שמירה בבעלים דפטור עכדפח"ח [הובא לעיל פ' ויצא אות כ"ז וכבר האריכו המפורשים בזה] וכ"ז נכון למד"א דגם פשיעה בבעלים פטור אבל למד"א דחייב דפליגי בזה בב"מ [צ"ה ע"א] א"כ הרי האדם הוא פושע וחייב גם בבעליו עמו, והכה מבואר שם בש"ס דלמד"א דפטור ס"ל דמקרא נדרש לפניו ולפני פניו וקאי הקרא דאם בעליו עמו גם אשומר חנם דחייב בפשיעה ובבעליו עמו

פטור וחד"א דחייב דמקרא נדרש לפניו וקאי הקרא על שומר שכיר ולא על שומר חנם אם פשע ע"כ ס"ל דפשיעה גם בבעליו עמו חייב ע"ש. והנה הקדמונים כ' דלכן לא הי' בנ"י במצרים אלא רד"ו שנים דהא דכ' כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה המקרא נדרש לפניו ולפני פניו ממילא קאי הד' מאות שנה גם על כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם והתחיל הגלות משנולד יצחק ונשלם הזמן ד' מאות שנים אבל למד"א תקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו קאי הד' מאות שנים רק על עבדים וענו אותם שיהי' עבדים ד' מאות שנים א"כ לא נשלם הזמן עכ"ד ומבואר במדרש דלכן סירב מרע"ה בשליחות המקום שאמר שלא נשלם עוד הזמן. וזש"א למה הרעותה לעם הזה הא בעליו עמם ופטורים מעונש ועכצ"ל דפשיעה חייבים דקרא נדרש רק לפניו ולא לפני פניו כנ"ל לכן אמר למה זה שלחתני הא המקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו א"כ לא כשלם הזמן כנ"ל. והבן כי נכון הוא בס"ד:

קה) ולפי הנ"ל יל"פ הפ' מש"א בלעם לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ד' אלקיו עמו וכו' אל מוציאם ממצרים, והכוונה לא הביט עון ביעקב ולא ראה עמל בישראל ד' אלקיו עמו א"כ הוה פשיעה בבעלים ופטורים מעונש דגם פשיעה בבעלים פטור דמקרא נדרש לפניו ולפני פניו כנ"ל ולראי' דמקרא נדרש לפניו ולפני פניו אמר אל מוציאם ממצרים אע"ג דלא הי' במצרים ד' מאות שכה ועכצ"ל דכשלם הזמן דמקרא נדרש לפניו ולפני פניו כנ"ל ע"כ לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ד' אלקיו עמו והוה פשיעה בבעלים ופטורים מעונש. ודו"ק:

קו) עיל"פ עפי"ד הקדמונים דמרע"ה אמר למה זה שלחתני דרצה שהקב"ה בעצמו יגאלם כאשר הבטיח ליאע"ה דלאחר שיהי' כשלם הזמן יגאלם בעצמו וכבר כשלם הזמן דהגלות מתחיל משנולד יצחק אע"ג דכ' בארץ לא להם ויצחק הי' בא"י דגם בא"י מקרי ארץ לא להם דאין א"י מוחזקת לכו מאבותינו עכ"ד והנה בשלה"ק ובפתח האהל כ' דלכן לא נכנס מרע"ה לא"י משום שהי' מלך ואם הי' בא לא"י הי' פורץ גדר לעשות מה שירצה דכל האמור בפ' מלך מלך מותר בו וזה נכון א"נ דא"י אינה מוחזקת אבל א"נ דמוחזקת שפיר הי' יכול מרע"ה לבוא לא"י דהא מבואר בסנהדרין [כ' ע"ב] בתוס' ד"ה מלך הא דאמרינן כל האמור בפ' מלך מלך מותר בו דווקא בשדה מקנה אבל בשדה אחוזה שירש מאבותיו לא ע"ש א"כ הי' יכול לבוא מרע"ה לא"י דל"ש לומר שיפרוץ גדר דהא מלך אסור לפרוץ בשדה אחוזה עכ"ד, ולפי"ז א"ש המדרש דמשה רבינו אמר למה זה שלחתני דסבר דא"י אינה מוחזקת לנו מאבותינו כנ"ל, לכן שפיר אמר לו הקב"ה

עתה תראה ולא העשוי לל"א מלכים שנטל הדין שלא יכנס לא"י שלא יפרוץ גדר דבשדה מקנה מלך פורץ גדר כנ"ל. והבן ונכון בס"ד:

קז) וישב משה אל ד' ויאמר ד'. למה הרעותה לעם הזה וכו' ויאמר ד' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם ונ"ל עפיד"ק של קדוש ישראל מרוזין ז"ל שאמר לע' הפ' פ' בלק כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, דהנה כשעת צרה ליעקב וישראל שרויין בצער בין האותות בכל מקומות מושבותיהם וכצאן לטבח יובל אז הפשוטי עם המכונים יעקב מרבים להקשות על הקב"ה מדוע יעשה ככה לעם סגולתו, אבל הבני עליי' המכונים ישראל סובלים ומקבלים הכל בשמחה כי ח"ו אין להרהר אחר מדותיו של הקב"ה, והכל הוא לטובה אבל אם ח"ו הצרות יגברו כל כך מיום ליום שכשל עוד כח הסבל אזי גם בני העליי' המכונים ישראל ישאלו את הקב"ה למה תעשה ככה לעזוב אותנו שנהי' הפקר להרוג ולאבד ואז הקב"ה ירחם על עמו לגאלם מיד הקמים עליהם לכלותם, וזש"א כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל אם יבוא עת צרה שלא יהי' קשה רק להפשוטי עם המכונים יעקב אלא שיהי' קשה גם לבני העליי' המכונים ישראל ויאמרו מה פעל אל למה עושה הקב"ה דברים כאלו אזי תדע כי השי"ת ירחם על עמו כי הן מם כלביא יקום וכארי יתנשא להתרומם קרנם למעלה עכדה"ק דפח"ח, וכחזיון הלז הי' במצרים ואם שהפשוטי עם כבר צועקו להשי"ת מדוע עשה ככה לא שמע לקולם, אבל כאשר ראה כי גם מרע"ה צועק ומקשה למה הרעותה לעם הזה לכן אמר הקב"ה עתה שכעת בא הזמן שתראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם:

קח) וישב משה וכו' למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתני, ונ"ל דאיתא במדרש שאמר משה למה הרעותה לעם הזה אם בשביל אאע"ה שאמר במה אדע הי' לך להשתעבד דורו של אברהם וכו' וכ' במטה אהרן לפ' עפי"ד האלשיך הק' ז"ל לפ' פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים, דקשה אם פוקד וכו' על רבעים מכש"כ על הקרובים ביותר, וכ' לת' דהקרוב ביותר קודם לקבלת העונש ביתר שאת ואין קבלת עונש בנו שוה לבן בנו וכן באינך. וזש"א למה הרעותה בקושי השעבוד לעם הזה יותר מכל הדורות הי' לך להשתעבד בדורות הסמוכים לאאע"ה בעונש היותר קשה ואח"כ להקל השעבוד בכל דור ולא לעשות להיפוך עכדפח"ח, והכה אחדל שבת [י' ע"ב] דאסור לשנות בן בין הבנים שהרי בשביל הכתונת פסים שעשה יאע"ה ליוסף ולא לשאר בניו נתקנאו בו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. והקשו בתוס' הא שעבוד מצרים נגזר עוד בין הבתרים ותי' דקושי השעבוד הי' בשביל מכירת יוסף ע"ש, א"כ למה אמר משה

רבינו למה הרעותה בקושי שעבוד לעם הזה ולא לדורו של אברהם הא קושי שעבוד הי' בשביל חטא מכירת יוסף ע"כ שפיר נשתעבדו בקושי השעבוד הדור הזה דייקא, אמנם לפי"ז דע"י ששינה יעקב בן בין הבנים נתגלגל הדבר קושי השעבוד לאבותינו א"כ נשמע דאסור לשכות בן בין הבנים והנה מבואר בתפ"י [הובא בדברינו פ' וישב אות ל"ה] דלכן בבכור מותר לשנות דהא גם התורה שינתה ליתן לו פי שנים, א"כ שפיר טען מרע"ה למה זה שלחתני ולא את אהרן כמבואר במדרש דאם הי' שולח הקב"ה את אהרן הי' מותר לו לשנות דהוא הבכור אבל אם הי' שולח את משה הרי אסור לשנות בן בין הבנים ולמה יעשה כזאת להטיל קנאה בין אחים, וזש"א מרע"ה ובא בטענת ממנ"פ למה הרעותה לעם הזה בקושי שעבוד דאם הגלות בשביל אברהם מדוע ל"ה קושי השעבוד לדורו של אברהם כנ"ל, ועכצ"ל דקושי השעבוד הי' בשביל חטא מכירת יוסף ונשמע מזה דאסור לשכות בן בין הבנים כנ"ל, א"כ למה זה שלחתני ולא את אהרן דלאהרן מותר לשנות שהוא הבכור כנ"ל. ודו"ק ונכון בס"ד:

קט) עי"ל עפי"ד המדרש הנ"ל שאמר מרע"ה למה הרעותה לעם הזה דאם תאמר בשביל חטא אאע"ה הי' לך להשתעבד דורו של אברהם אמנם לפי"ד חז"ל דהגלות הי' בשביל מכירת יוסף א"ש דנשתעבדו דור הזה, והנה מבואר בע"כ בדרוש ב' לפסח דא"נ דהגלות הי' בחטא מכירת יוסף כשלם הזמן ברד"ו שנים דחטא מכירת יוסף אשר שורשו בשם הוי' ב"ה וי' אחים במכרם את יוסף פגמו י' פעמים בשם הוי' העולה למספר ר"ס ורק בזכות שיקבלו את התורה שיש בו נ' שערי בינה ניכה הקב"ה מהר"ס נ' שנים ולכן נשתעבדו רק רד"ו שנים ע"ש, וכבר מבואר בהקדמונים דאם הי' כשלם הזמן הי' צריך הקב"ה בעצמו לגואלם ממצרים ולא ע"י שליח, וזש"א למה הרעותה לעם הזה ולא לדורו של אאע"ה ועכצ"ל דגלות מצרים הי' בשביל חטא מכירת יוסף ונשלם הזמן ברד"ו שנים, ולז"א למה זה שלחתני דהא הקב"ה בעצמו צריך לגואלם:

קי) ולפי"ד הע"כ הנ"ל דא"נ דהי' הגלות בשביל מכירת יוסף נשלם הזמן יל"פ המדרש שלח נא ביד תשלח ביד ר"ע, דמבואר במדרש דלכן סירב מרע"ה בשליחות המקום שיאמרו ישראל דלא נשלם הזמן אמנם הלא לפי"ד הע"כ כבר כשלם הזמן אולם י"ל לפי"ד הצפ"ע ערך גלות דגלות מצרים הי' ג"כ בשביל חטא אדה"ר שאכל מעה"ד שאמר לו הקב"ה שלא יאכל והוא אכל והי' כגנב הנמכר בגניבתו על ששה שנים ואברהם ויצחק ויעקב וי"ב שבטים הי' להם לתקן חטא זה הג' אבות והשבטים המה ט"ו שהי' מוטל על כל או"א להיות נמכר על ששה שנים הרי ט"ו פעמים ו' עולה צ' והי' להם להיות בגלות בחטא אדה"ר עוד צ' שנים ע"ש א"כ הרי לא נשלם הזמן ברד"ו שנים,

אמנם איתא בס' פתח האהל דאדה"ר שאכל מפרי עה"ד בוסר הי' ולמד"א בוסר לא מקרי פרי לא חטא כלל דהצווי הי' שלא יאכל מפרי עה"ד ע"ש, א"כ למד"א הנ"ל לא חטא אדה"ר והגלות הי' בשביל מכירת יוסף ושפיר נשלם הזמן. והכה איתא בסוכה [ל"ו ע"א] אתרוג הבוסר ר"מ פוסל וחכמים מכשירין וברש"י ד"ה ר"ע וז"ל דאמר דעד גמר בישולי' לא הוי אתרוג פרי עכ"ל, א"כ מבואר דר"ע ס"ל דבוסר ל"ה פרי [ועי' שם א"ל אבייי וכו'] וזש"א שלח כא ביד ר"ע שלר"ע לא חטא אדה"ר א"כ כשלם הזמן כנ"ל. והבן: קיא) וישב משה אל ד' ויאמר א' למה הרעותה לעם הזה וכו' ויאמר ד' אל משה עתה תראה וכו', ונ"ל דאיתא בש"ך עה"ת שהאבות הק' אברהם בשמו הוא ה' דשם הוי' ב"ה יצחק היו"ד דשם הוי' יעקוב הוי"ו של שם הוי' ולא נשלם עמהם עוד השם לגמרי עד שזכה משה להיות ככלל עם האבות והוא השלים הה"א אחרונה מן שם הוי' ב"ה ע"י הה"א אשר בשמו ואז כגמר השם הוי' שיהי' נקרא שמו שם הוי' ב"ה ע"ש, והנה השי"ת אמר למשה לך ואשלחך לפרעה וכו' כי אהי' עמך ואיתא בסה"ק לפ' דאהי' בגימטריא כ"א כמו מספר הר"ת של האבות אברהם יצחק ויעקב דאמר לי הקב"ה דע"י שיעשה השליחות יזכה שיהי' נכלל בין האבות, וזש"א לך ואשלחך אל פרעה ועי"ז תזכה כי אהי' היינו האבות כנ"ל עמך יהי' עמך שתהי' נכלל עמהם עכ"ד, והנה נודע דשם הוי' ב"ה מורה שהוא אב לכלנו ואנחנו בניו ושם אלקים מורה שהוא מלך ואנחנו עבדיו עי' מזה בס' מעט דבש ונודע דברי רבה"ק הנועם אלימלך ז"ל שאמר לפ' מה שיסדו בחרוז האדרת והאמונה, הנוי והנצח לחי העולמים כי עם מלך בו"ד אין לפלפל ענו ולהקשות קושיות עליו ולנצחו כי אין זה תפארתו לא כן אצל הקב"ה שהוא אב לכלנו ואנחנו בניו הוא תפארתו ותהלתו שמניח את בניו לפלפל עמו ולנצחי וקב"ה חדי ואמר ניצחוני בני כמבואר בב"מ [נ"ט ע"ב] והיינו הכוי והנצח לנצח את המלך ותהי' ג"כ תפארתו הוא רק לחי העולמים ודפח"ח ושפ"י הובא ג"כ בי"מ לכ"ק מוחז"ל פ' נח ע"ש. א"כ מבואר מהנ"ל דקודם שעשה מרע"ה השליחות ל"ה ככלל עם האבות ולא הי' כגמר השם הוי' לגמרי והי' שמו של הקב"ה שם אלקים המורה שהוא מלך ואנחנו עבדיו ל"ה יכול מרע"ה לפלפל עמו ולהקשות קושיות לנצחו כי אין זה תפארתו של מלך. לא כן אחר השליחות שזכה להיות נכלל עם האבות, ונשלם השם הוי' ב"ה לגמרי ונקרא הקב"ה אב לכלנו ואנחנו בניו אז בא מועד שהי' יכול מרע"ה לפלפל עמו ולהקשות קושיות לנצחו כי זה תפארתו של אב אם בנו מנצחו כנ"ל וזש"א וישב משה אל ד' רצ"ל כי כאשר שב מהשליחות הי' שב אל ד' שהי' נגמר שם הוי' ב"ה והי' שמו שם הוי' ב"ה כנ"ל א"כ הי' כבן למקום ולא כעבד לכן אמר למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתני

ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך שהי' מפלפל להקשות קושיות גדולות על הקב"ה לנצחו כי זה תפארתו כנ"ל לכן ויאמר ד' אל משה עתה [שאתה בני] תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם כי ניצחוני בני. והבן כי נחמד הוא בס"ד:

קיב) וישב משה אל ד' ויאמר וכו' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עתך ויאמר ד' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם והנה תיבות ומאז ועתה צ"ב, וכ"ל עפי"ד הגאון הר"ר יהונתן ז"ל לפ' הפ' עיר צדק ילין בה ועתה מרצחים הכוונה דבמצוה צריך האדם לעשות תיכף ובעבירה יראה לדחות שלא יעשה תיכף ועי"ז ינצל מעבירה וז"א עיר צדק כאשר בא לעשות דבר צדק היינו מצוה ילין בה לא עשו תיכף רק להמתין למחר ועתה אז עשו תיכף מרצחים כאשר הי' דבר רציחה ודפח"ח וזש"א מרע"ה ומאז באתי לפרעה לדבר הרע לעם הזה רצ"ל מאז היינו תיכף כשבאתי לפרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה יען כי הי' עבירה עשה העבירה תיכף ואתה והצל לא הצלת אותם תיכף הלא במצוה צריכים לעשות המצוה תיכף ומיד, ולז"א לו הקב"ה עתה תראה שתראה עתה תיכף אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם. והבן:

קיג) וישב משה אל ד' ויאמר וכו' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך, ונ"ל דמבואר בס' ויכתוב משה ותי"ד בקצרה עפי"ד האר"י הק' ז"ל שהי' במצרים ב' כתות כת אחת אלו ישראל וכת שני העם שהי' בהם ניצוצות שהי' מבני בניהם של אדה"ר שמל אותם יוסף והחזירם אל הקדושה, וכת הא' נקראים עמך שהמה עם ד' וכת הב' נקראים עם ולא עמך, ופרעה הרע לעם הזה היינו להכת השני שהי' לו יותר בניקל להרע להם שיהיו רעים וחטאים לד' מלהרע להכת הראשון והנה נודע ד"ק של הקדושת לוי ז"ל שאמר לפ' אבינו מלכינו הרם קרן ישראל עמך דאם המלוה נותן מעות ללוה ברבית ורואה שלא ישלם הרבית וע"י שימתין על הרבית יפסיד גם הקרן אזי תוחל הרבית ומציל לעצמו עכ"פ את הקרן. והכה אחז"ל דלא גלו ישראל אלא להוסיף גרים היינו להעלות הניצוצות הק' א"כ בנ"י המה הקרן והניצוצות המה הרבית ובעוה"ר דבגלות לא די כי א"א להעלות הניצוצות לקדושה והולכים לאיבוד עוד יש לחוש כי ע"י המשך זמן הגלות יפסיד הקב"ה גם את הקרן מקדושתם וזש"א א"מ הרם קרן ישראל עמך ראה עכ"פ להרם את הקרן מהגלות עכדה"ק וזש"א ומאז באתי לפרעה וכו' הרע לעם הזה היינו לכת הב' הרבית, א"כ מדוע והצל לא הצלת את עמך היינו כת הא' הקרן שלא ילך לאיבוד השי"ת ירים קרן ישראל במהרה: קיד) למה הרעותה לעם הזה וכו' ויאמר ד'

אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה במדרש ואין אתה רואה במלחמות ל"א מלכים שנטל משה עכשיו את הדין שלא יכנס לארץ, ונ"ל עפי"ד המפורשים דמרע"ה שאמר למה הרעותה וכו' הקשה רק על קושי השעבוד ואי דעי"ז נשלם הזמן שלא יהי' שם אלא רד"ו שנים הא בלא"ה נשלם הזמן דהגלות התחיל משנולד יצחק ואע"ג דכ' בארץ לא להם גם ארץ כנען היא ארץ לא להם דאין ארץ כנען מוחזקת לנו מאברהם אבינו עכ"ד, והנה ביפ"ת כ' דה"ט דא"י אינה מוחזקת לנו מאעע"ה דהקב"ה אמר לאאע"ה קום התהלך לארכה ולרחבה א"כ למד"א דוי"ו נוספת הוא הי' צריך לילך לארכה ולרחבה והוא לא הלך אלא לארכה ע"כ לא קנה את הארץ א"כ עכצ"ל דמרע"ה סבר דוי"ו נוספת הוא. והנה איתא במדרש תפלה עושה מחצה ולא כולו שהרי הקב"ה אמר לקין נע וכד תהי' ועמד קין בתפלה וכיפר לו מחצה דכ' וישב קין בארץ נוד שנשאר הגזירה שיהי' כד ע"ש, וכ' בווי העמודים דז"כ אי אמרינן דוי"ו נוספת הוא והי' הגזירה על נע ונד ולאחר התפלה נשאר נד ע"כ ישב בארץ נוד. אבל למד"א וי"ו מחלקת הרי ל"ה הגזירה רק על נע או נד א"כ איך אפשר לומר דלאחר התפלה כשאר הגזירה על נד לכן ישב בארץ נוד דא"כ הרי לא הועילה התפלה כלל והוא דבר שא"א, א"כ עכצ"ל הא דישב בארץ נוד שהי' דר במקום שכל הגולים נדים שם כפי' רש"י ז"ל ולא שיהי' כד א"כ מהיכא תיתי לומר דתפלה עושה רק מחצה הא שפיר י"ל דעושה כולו ע"ש, והנה בנפתלי שבע רצון [ע"ש מש"כ לפ' המדרש לדרכו] כ' דתפלת מרע"ה הי' אעברה כא ואראה את הארץ ועשתה מחצה דהקב"ה השיב וראה בעינך שיראה הארץ אבל לא תעבור את הירדן שלא יכנס לארץ ע"ש, ולפי"ז א"ש המדרש הנ"ל דמרע"ה אמר למה הרעותה דסבר דוי"ו נוספת הוא כנ"ל, א"כ סבר דתפלה עושה רק מחצה כנ"ל, ולזה אמר לו הקב"ה עתה תראה וכו' ולא מלחמות ל"א מלכים שנטל משה עכשיו את הדין שלא יכנס לארץ דהא הוא סובר דתפילה עושה מחצה א"כ הדין הוא שיהי' יכול רק לראות הארץ אבל לא לכנס להארץ. והבן ונכון בס"ד:

קטו) למה הרעותה וכו' והצל לא הצלת במסורה והצל תציל, ונ"ל דהמפורשים הקשו וכי זה דרך היראה לדבר כן לפני הקב"ה, וכ"ל דאחז"ל ברכות [ל"ג ע"א] עה"פ מה ד' א' שואל מעמך כי אם ליראה אטו יראה מילתא זוטרתא אין לגבי משה יראה מילתא זוטרתא הוא ומפרשים דלגבי משה היינו העומדים אצל משה וראו גודל יראת ד' שהי' לו היתה יראה מילתא זוטרתא ללמוד ממנו עכ"ד, והנה בנ"י בהיותם במצרים ל"ה להם יראת שמים כש"כ ויושע וכו' וייראו העם את ד' ולא מקודם עכ"ז ל"ה קטרוג גדול עליהם כי המקום הי' גורם שלא הי' להם תתי ללמוד יראת ה' לא כן לאחר שבא אליהם

מרע"ה שהי' יראה מילתא זוטרתא ואפ"ה עמדו במעמדם הי' קטרוג גדול עליהם לכן עשה מרע"ה בחכמתו לומר כדברים אלו למה הרעותה והצל לא הצלת שהי' נראה שאין לו ח"ו יראה גדולה מהש"י ועי"ז יסיר הקטרוג כי אין תלונה על בנ"י דגם ממשה ל"ה יכולים ללמוד ועי"ז יהי' יכול הקב"ה להציל אותם בלי קטרוג, וזש"א למה הרעותה וכו' והצל לא הצלת דכ"ז אמר והצל תציל דכעת יהי' יכול הקב"ה להציל אותם שלא יהי' עוד קטרוג. והבן ונכון בס"ד:

קטז) עי"ל המסורה הנ"ל דבילקוט ראובני הקשה למה כאן שאמר משה רבינו למה הרעותה והצל לא הצלת נענש שאמר לו עתה תראה וכו' ובמדרש שלא יכנס לארץ. ובפ' תשא שאמר למה יחרה אפך א"ל סלחתי כדבריך. הלא כונת מרע"ה גם במה שאמר למה הרעותה וכו' לטובת ישראל היתה, וכ' לת' דבפ' תשא אמר למה יחרה וכו' על העתיד דהוה דרך בקשה לא כן כאן שלא דיבר על העתיד אלא על העבר למה הרעותה והצל לא הצלת דנראה כמהרהר אחר המלך. וזש"א למה הרעותה וכו' והצל לא הצלת וקיבל העונש שאמר לו הקב"ה עתה תראה וכו' שלא יכנס לארץ הלא כוונתו הי' לטובת ישראל כמו במה שאמר למה יחרה אפך, ולז"א המסורה שהי' לו לומר והצל תציל לדבר על העתיד ולא על העבר:

פרשת וארא

א) וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ד' ולמעלה כ' עתה תראה אשר אעשה לפרעה ואחז"ל ולא העשוי למלכי שבע אומות כי לא יכנס לארץ. ונ"ל הסמיכות ונקדים לפ' הפ' פ' שמות ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתיהו והמפורשים תמהו דתיבת ותאמר כמיותר, ונ"ל דהראשונים כ' דהיתה יכולה לקרות משוי ע"ש כי מן המים משיתהו וקראה שם משה, והכה באמרי שלמה כ' דלכן אמרה כי מן המים ולא אמרה ממים להרויח מלומר אות כר"ן וה' דידעה דמשה מת ויהושיע מכניס ע"כ לא אמרה ממים שלא יהי' כיכר הר"ת משה מת יהושוע מכניס [עי' בדברינו פ' שמות אות ל"ג] והנה כ"ק מוחז"ל בייטב לב כ' לפ' הפ' פ' ואתחנן ונשב בגיא ועתה ישראל וכו' ואתם הדבקים בד' וכו' ותו"ד בקצרה דנודע כי עם מרע"ה התנהג הקב"ה במדה"ד ועם כל ישראל במדה"ר וזש"א ונשב בגיא וברש"י אע"פ שנצמדתם לע"ז ואעפ"כ הכל מחול לכם ואני לא זכיתי למחול לי יען ואתם הדבקים בד' שעמכם הקב"ה מתנהג במדה"ר לא כן עמי מתנהג במדה"ד ואינו מוחל לי ודפח"ח, והכה ביער"ד [הובא בי"מ לכ"ק מוחז"ל בפרשתן] כ' לפ' הפ' לא ידין רוחי באדם בשגם הוא בשר ואחז"ל בשגם בגימטריא משה

רצ"ל כי הקב"ה אמר לא ידין רוחי באדם להתנהג במדה"ד אך עם מי אתנהג במדה"ד בשגם זה משה שיהי' נידון לפי מדה"ד ע"ש. וזש"א ותקרא שמו משה ולא משוי א"כ בשגם קאי על משה שיהי' נידון לפי מדה"ד ולא מחול לו הקב"ה על עונו ויהי' משה מת ויהושיע מכניס לכן ותאמר כי מן המים וכו' שלא יהי' כיכר דמשה מת יהושיע מכניס אבל אם לא הי' שמו משה הרי בשגם לא הי' קאי עליו והוא ג"כ נידון במדה"ר והי' נכנס לארץ היתה יכולה לומר ממים דל"ש לומר שיהי' ניכר שלא יכניס לא"י דהא באמת הי' נכנס אבל כיון ששמו משה ע"כ אמרה כי מן המים. והנה בי"מ כ' עפי"ד היער"ד הנ"ל לפ' וידבר אלקים אל משה רצ"ל דרק עם משה בלבד התנהג הקב"ה במדה"ד כנ"ל. ולפי"ז א"ש הסמיכות עתה תראה וכו' שלא יכנס לארץ יען וידבר אלקים אל משה שהתנהג עמו במדה"ד לכן לא נמחל לו העון. ודו"ק:

ב) עי"ל הסמיכות ונקדים לפ' המדרש פליאה פ' ואתחנן אעברה נא וכו' אמר לו הקב"ה הלא כ' ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש. דאיתא במדרש דאמר מרע"ה להקב"ה אעברה כא הלא כ' לא תלין פעולת שכיר ביומו תתן שכרו תן לי שכרי ואכניס לא"י, אמנם הראשונים כ' דאין לו טענה דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים א"כ אינו עובר בלא תלין והנה ביפר"ד [הובא בדברינו פ' בראשית אות מ"ג] כ' לישב פרכת הש"ס על מה דכ' ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש והלא עשירי הוא דמבואר במדרש דשבת בראשית לא שקעה שמשה והי' יום הששי ושבת כיומא חדא א"כ לפי"ז הגם דבאמת היו שני ימים אבל היינו רק למנין ימות הלבנה אבל למנין ימות החמה ל"ה רק יום א' כי החמה לא שקעה א"כ לפי"ז הי' יוה"כ הראשון לפי מנין ימות הלבנה ביום עשירי ולמנין ימית החמה הי' תשעה לחודש ע"כ שפיר כ' ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש היינו בשבת בראשית לפי מנין ימות החמה עכ"ד הנחמדים, והנה בשמנה לחמו כ' הטעם שלא שקעה השמש בשבת בראשית כי הקב"ה אמר בערב שבת לאדה"ר ביום אכלך ממנו מות תמות א"כ הי' לו למות בערב שבת ע"כ לא שקעה השמש והי' יום הששי ויום השבת כיומא חדא ובשבת עשה תשובה כמבואר במדרש והועילה לו התשובה שלא יהי' נחשב הגזירה על יומו של אדם רק על יומו של הקב"ה שהוא אלף שנים שיחי' אלף שנים ודפח"ח ולפי"ז מובן המדרש הנ"ל דאמר מרע"ה אעברה כא דכ' ביומי תתן שכרי כנ"ל, וע"ז אמר לו הקב"ה הלא כ' ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש דלכן הוא בתשעה דלא שקעה השמש כנ"ל, כדי שיחי' אדה"ר אלף שנים כיומו של הקב"ה א"כ נשמע דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים א"כ אינו עובר על ל"ת פעולת שכיר ביומו תתן שכרו כנ"ל. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד:

ג) ולפי"ז א"ש הסמיכות עתה תראה וכו' ובמדרש שלא יכנס לארץ וכו' וארא וכו' באל שדי, דאיתא במדרש שאמר הקב"ה כשאני תולה על חטאיו של אדם עד שיעשה תשובה נקראתי אל שדי ועי' רבינו בחיי ז"ל מזה, ומבואר לעיל דלכן לא נכנס מרע"ה לא"י דיומו של הקב"ה הוא אלף שנים וליכא שכר בה"ע ומבואר בקדמונים הטעם דמועיל תשובה דהעונש הוא מצד קנס דכיון דהשכר ליכא בה"ע הי' מהראוי שגם העונש לא יהי' בה"ע ומודה בקנס פטור וזש"א עתה תראה וכו' שלא יכנס לארץ דשכר מצוה בה"ע ליכא ולז"א באל שדי דכיון דמועיל תשובה לכן נקרא אל שדי כנ"ל. והבן: ד) עיל"פ הסמיכות ונקדים לפ' דחז"ל במס' ב"מ [ק"ט ע"ב] ההוא שתלא דאמר להו הב לי שבחא דבעינא למיסק לארעא דישראל אתא לקמי' דר' פפא וכו' א"ל ריבעא דשבחא קאמינא סבר ר' אשי למימר ריבעא דהוא דנקא [היינו שתות] א"ל ר' אחא לר' אשי ולימא לי' שתלא לבעה"ב וכו' [שיתנו לו רביעית] אמר לו ר' אשי כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי ופרש"י וז"ל וכי מטית למסכת זבחים תא אקשי לי וכו' עכ"ל, וכבר עמד בשמנה לחמו להבין דחז"ל וחידותם ע"ש ונ"ל עפי"ד השמנה לחמו דכ' דדין שתלא שנסתלק קודם זמנו אי מגיע לו שתות או ריבעא תלי' בזה אי אמרינן דאדה"ר חטא והאבות באו לתקן חטאו אי לא, דהנה אדה"ר הניחו הקב"ה בג"ע לעבדה ולשמרה א"כ הי' לו דין שתלא לכל העולם ונסתלק קודם זמנו מהגן. והעולם הוה שית אלפי שנין ושנותיו עם הע' שנים שהניח לדהמע"ה הי' אלף שנים א"כ לקח אדה"ר בשכרו דנקא היינו שתות אבל א"כ דהאבות באו לתקן חטאו [דברא מזכה אבא] א"כ מצטרפים שנותיהם לשנותיו והרי כאלו חי אלף ות"ק שנים דחיי האבות הי' ת"ק שנים כמובא בירושלמי א"כ לקח ריבעא וממילא כשמע מאדה"ר דשתלא נוטל ריבעא ע"כ סובר ר' אחא דשתלא נוטל ריבעא ולכן הקשה לר' אשי ולימא שתלא לבעה"ב ליתן לו ריבעא ודפת"ח, והכה בנחלת בנימן הקדמון ז"ל כ' דחטא של אדה"ר הי' כי עה"ד הי' לו קדושת עולה ונהנה רק מהקליפה שהיא כמו עור העולה דעור עולה לכהן אבל כבר נטמא העה"ד ע"י הנחש ומבואר ברמב"ם ז"ל [פ"ה ה"ה] מעה"ק דאם אירע פסול בקרבן גם העור יוצא לבית השריפה ע"כ הי' אסור לו הקליפה וזה הי' חטאו ע"ש, ואיתא במתני' ריש זבחים כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים וכו' חוץ מהפסח והחטאת, והכה המפורשים הקשו איך כהן מהימן לפסול הקרבן הא אמע"ר דהמחשב בקדשים עובר בלאו דלא יחשב דדוחק לומר דשמענו שהי' מחשב [ועי' בח"ס ז"ל חו"מ בהשתטות סי' ר"ד דאם הקרבן כשר אינו עובר בלא יחשב] אמנם היטב אשר דיבר ש"ב הגאון בת' אוריין תליתאי סי' ע' לתרץ כיון דכהנים בהקרבתן זוכים בחלקם בהקרבן שיש להם חלק בבשר א"כ אם

אומר שהי' מחשב והקרבן כפסל הרי מפסיד חלקו בבשר ועל דבר שהוא שלו נאמן אף במקום שמשים עצמו רשע ע"כ אמרינן מתוך שנאמן להפסיד את שלו נאמן ג"כ לאסור על חבירו אפילו במקום שמשים עצמו רשע, אולם הקשה לפי"ז איך מהימן הכהן בעולה לומר שפיגל הא אאמע"ר דעולה כלו כליל, וכ' לת' דהא עור עולה הוא לכהן אבל אם אירע בה פסול גם העור יוצא לבית השריפה כמבואר ברמב"ם הנ"ל ע"כ שפיר מהימן דמתוך שנאמן להפסיד העור נאמן ג"כ לאסור על חבירו אע"פ שעושה עצמו רשע ודפח"ח ולפי"ז מובן דחז"ל דר' אחא הקשה לר' אשי שיאמר שתלא לו ריבעא כמו אדה"ר דלקח ריבעא דשנות האבות מצטרפים לשנותיו דבאו לתקן חטאו שנהנה מעור של העה"ד דכיון שנמצא פסול העור אסור כנ"ל הא י"ל דבנמצא פסול העור מיתר ולא חטא אדה"ר כלל ולא באו האבות לתקנו ושנותיהם אינם מצטרפים לשנותיו ולא חי אלא אלף שנים א"כ שתלא אינו נוטל רק שתות ולא ריבעא ואין כאן קושיא כלל, ולז"א לו ר' אשי כי מטית לשחיטת קדשים וברש"י וכי מטית למס' זבחים דאיתא שם לענין שחיטת קדשים דאם שחט החטאת שלא לשמו דהקרבן פסול ויקשה הא אאמע"ר כנ"ל, ועכצ"ל מתוך שתהיתן להפסיד הבשר מהימן על אחרים, א"כ יקשה בעולה איך מהימן ועכצ"ל דגם אצל עולה שייך לומר מתוך דאם כפסל גם העור יוצא לבית השריפה כנ"ל, א"כ חטא אדה"ר ובאו האבות לתקנו ושנותיהם מצטרפים לשנותיו א"כ לוקח שתלא ריבעא ע"כ אמר לו תא ואקשי לי דכעת תוכל להקשות שיתנו להשתלא ריבעא. ודו"ק כי נחמד הוא בס"ד: ה) ולפי הנ"ל יל"פ הסמיכות הנ"ל, דנודע דלכן לא נכנס מרע"ה לארץ שהי' תרומתו ש"ע ט"כ הי' שנותיו ק"כ שנה לפי מדת א' מחמשים דשית אלפי שנין הו"ע ולא יותר, ומבואר לעיל דשנות האבות ת"ק שנה השלימו לשנות אדה"ר שיהי' לו אלף ות"ק שנים חלק ריבעא משית א"ש דהו"ע והכה מבואר במדרש פ' קרח ובירושלמי ברכות [פ"א ה"א] דנשמע דשנות האבות היו ת"ק שכה מדכ' למען ירבו ימיכם וכו' כימי השמים על הארן ומהלך שמים לארץ הוא ת"ק שנה [וכ' שם המראה פנים אע"ג דשנות האבות היו תק"ב שנים עכצ"ל דבתוך ג' שנים הכיר אברהם את בוראו ע"כ ב' שנים אינם עולים למספר השנים ע"ש] כמו מהלך מסוף עולם עד סופו עי' תמיד ל"ח, והנה בתוס' חגיגה[י"ב ע"א] כ' וז"ל ותימה מנא לן הא שיש ת"ק שנה ולא יותר ולא פחות, וי"ל דנפקא לן מן שדי שבשדי יש ג' אותיות שי"ן דל"ת יו"ד קח י"ן ל"ת ו"ד הנעלם מן שדי ויעלה ת"ק עכ"ל ולפי"ז א"ש הסמיכות עתה תראה וכו' ובמדרש שלא יכנס לארץ דש"א שכין הו"ע ולא יותר, והראי' משנות האבות ת"ק שנה שיהי' לאדה"ר ריבעא משנות שית אלפי דהו"ע דלא נחשב שנות האבות רק ת"ק שנה כשנות מהלך שתים וארץ שהוא

ת"ק שנה דנשמע כן משם שדי כד' התוס' כנ"ל, ולז"א וארא וכו' באל שדי. ודו"ק ונחמד הוא בס"ד:

ו) עי"ל הסמיכות למה זה שלחתני וכו' וארא וכו' באל שדי ובבעה"ט זה השם הוא על פריה ורביה. דהנה המפורשים כ' דלכן אמר מרע"ה למה זה שלחתני דאאע"ה בודאי שיחרר את הגר שלא יעבור על איסור שפחה א"כ ישמעאל אינו בן שפחה והוא ג"כ בכלל זרעך וחל עליו ג"כ הגלות הרי כבר כשלם הזמן וצריך הקב"ה בעצמו לגואלם, אמנם באוהב ישראל ז"ל כ' די"ל דלא שיחרר אברהם את הגר ואפ"ה לא עשה איסור דעשה דפו"ר דוחה ל"ת, והנה בארת [פ' לך אות כ'] דז"נ למד"א דגם אשה מצווה על פו"ר אבל למד"א דאין אשה מצווה על פו"ר ליש לומר עדל"ת כיון דבדידה ליכא עשה כמש"כ התוס' גיטין [מ"א ע"א] ע"ש, והנה איתא בס' רזאל המלאך עה"פ ואני אל שדי פרה ורבה למה כ' שם שדי אצל פו"ר כי הנעלם משם שדי מהשי"ן י"ן מדל"ת ת"ל מיו"ד ו"ד הוא מספר ת"ק ואיתא במשנה דאהלות שרמ"ח אברים באיש ורנ"ב אברים באשה נמצא שבאיש ואשה ביחד ת"ק אברים ולכך שם שד"י הוא השם של פו"ר שהוא נותן כח ועצמה לת"ק אברים שבאיש ואשה כדי שיפרו וירבו עכדה"ק ועי' בתוס' חגיגה [י"ב ע"ב] ד"ה מסוף מזה] ולפי"ז כ' המפורשים, דה"ט דריב"ב דס"ל דגם אשה מצווה על פו"ר דהא השם שדי קאי על האיש כמו על האשה כמובן. ולפי"ז א"ש הסמיכות למה זה שלחתני דהא כשלם הזמן ע"י ישמעאל דאאע"ה בודאי שיחרר את הגר דלא אמרינן עדל"ת דאשה אינה מצווה על פו"ר כנ"ל, ולז"א וארא וכו' באל שדי ובבעה"ט זה השם הוא על פו"ר כדברי הס' רזיאל המלאך דגם אשה מצווה על פו"ר כנ"ל א"כ אמרינן עדל"ת ולא שיחרר אברהם את הגר וישמעאל אינו בנו ולא חל עליו הגלות ולא כשלם הזמן ע"כ שלחתיך. ודו"ק:

ז) ולפ"ז יל"פ הפ' פ' וישלח לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהי' שמך ויאמר לו א' אני אל שדי פרה ורבה דהכה זקיני הגאון מהר"ש מווילנא ז"ל מדקדק מדוע אצל אברהם כ' לא יאמר עוד את שמך אברם ואצל יעקב לא כ' את וכ' לתרץ דאחז"ל ברכות [י"ג פ"א] דשם אברם נעקר לגמרי וכל הקורא אברם עובר בעשה אבל שם יעקב לא נעקר רק יהי' לשם טפל ע"ש, והכה אחז"ל ב"ק [מ"א ע"ב] את בשרו את הטפל לבשרו ולכן אצל אברהם כ' לא יאמר עוד את שמך אברם היינו אפילו לשם טפל אבל ביעקב נאמר לא יקרא שמך עוד יעקב היינו לשם עיקר אבל לשם טפל שמו יעקב ודפח"ח והנה באוה"ח הק' ז"ל [פ' וירא] כ' הטעם דשם אברם נעקר לגמרי ולא שם יעקב כי באמת דשמעאל אינו זרע אברהם רק זרע הגר וכשנולד הי' שמו אברם ולאברם יכול ליחס עצמו ולא

לאברהם כי אמר לו הקב"ה לאברהם ביצחק יקרא לך זרע ולא ישמעאל ע"כ נעקר שם אברם לגמרי שלא ליחס אליו ישמעאל וטעם זה לא שייך ביעקב לכן אף כקרא ישראל נשאר שם יעקב לשם טפל ודפח"ח וכ"ז נכון כיון דבאמת ישמעאל אינו בן אברהם כלל דאעא"ה לא שיחרר את הגר ולא עביד אסורא דגם אשה מצווה על פו"ר ואמרינן עדל"ת כנ"ל, וזש"א לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהי' שמך דלכן לא כ' את כמו אצל אברהם דאצל אברהם נעקר השם אברם לגמרי שלא ליחס ישמעאל לבנו שהוא בני דהא באמת אינו בנו אבל אצל יעקב שלא שייך טעם זה שפיר לא כ' את דנשאר שמו לשם טפל כנ"ל ושלא יקשה לך איך אפשר לומר דישמעאל אינו זרע אברהם דלא שיחרר את הגר דעשה דפו"ר דל"ת הא בדידה ליכא עשה ובכה"ג ל"א עדל"ת כנ"ל, ולז"א ויאמר לו א' אני אל שדי ורבה דהשם שדי קאי על מצות פו"ר כד' הס' רזיאל המלאך הנ"ל דנשמע מזה דגם אשה מצויה על פו"ר כנ"ל. ודו"ק ונחמד הוא בס"ד:

ח) עוי"ל הסמיכות דהנה איתא במדרש דמרע"ה סירב בשליחות דרצה שיהי' אהרן השליח דגדול ממנו ע"ש, דמשה הי' עמוד התורה ואהרן עמוד גמח"ס וסבר דעגח"ס גדולה תפה"ת, והנה כ' חסד ואמת יכופר עון וכ' בנח"י בסופו דחסד היינו עחור גמח"ס ואמת הוא עמוד התורה, ואי נימא דסגי באחת ומקדים חסד ברישא בשמע דעמוד גמח"ס גדולה מעה"ת דאל"כ הי"ל להקדים אמת ברישא, אבל א"כ דתרויהו בעינן שפיר י"ל דעה"ת גדולה מעגח"ס ולכן כ' תורה באחרונה דהאחרון משובח שמשלים לשניהם יחדיו וכל דבר המשלים משובח יותר כמו אצל מנין שבעשרה דהעשירי נוטל שכר נגד כולם ע"ש, והנה מובן דא"א דוי"ו הוא מחלקת הא דכ' חסד ואמת יכופר עון סגי בחדא אבל א"נ דוי"ו הוא נוספת בעינן תרייהו, ונודע ד' היפ"ת דאי נימא דוי"ו מחלקת א"כ הא דאמר הקב"ה לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה דסגי בחדא קנה אעא"ה את הארץ אף שלא הלך אלא לארכה, אבל א"כ דוי"ו נוספה הוא לא קנה את הארץ דלא הלך גם לארכה עכ"ד. והנה דאם קכה אעא"ה את הארץ הי' יכול להרהר שהי' מוכרח לקנות השדה ולא הרהר זהו מעליותא דאברהם אבל א"כ דלא קנה את הארץ אין זה מעליותא שלא הרהר דהא הארץ לא היתה שלו ולפי"ז א"ש הסמיכות דמרע"ה אמר למה זה שלחתני ולא את אהרן דעגח"ס גדולה מעה"ת מדכ' חסד ברישא וסבר דבחדא סגי דוי"ו מחלקת ולא נוספת כנ"ל א"כ הרי קנה אעא"ה את הארץ והי' לו להרהר ואפ"ה לא הרהר, ולז"א וארא אל אברהם ובמדרש אמרתי לאברהם קום והתהלך בארץ לארכה ולרחבה הרי קנה את הארץ ע"י שהלך לארכה בלבד דוי"ו מחלקת לפי דבריך והי' יכול

להרהר ואפ"ה] בקש לקבור שרה ולא מצא עד שקנה בדמים ולא הרהר. והבן כי נכון הוא בס"ד: